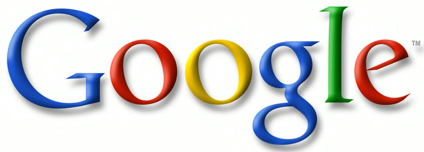

HW JM7L W

CÆREMONIALE
EPISCOPORUM

—

TOMUS I

PARISIIS — EX TYPIS SIMONIS RAÇON, VIA VULGO DICTA ERFURTH, 1.

CÆREMONIALE EPISCOPORUM

IN DUOS LIBROS DISTRIBUTUM

CLEMENTIS VIII ET INNOCENTII X

AUCTORITATE RECOGNITUM

A BENEDICTO XIII

IN MULTIS CORRECTUM

NUNC VERO PRIMUM COMMENTARIIS ILLUSTRATUM

AD SANCTISSIMUM PATREM

BENEDICTUM XIV

PONTIFICEM MAXIMUM

TOMUS I

ENARRATIONEM LIBRI PRIMI COMPREHENDENS
IN QUO VARII SACRI CANONES, ROMANI ANTIQUI ORDINES, PARTICULARIUM ECCLESIARUM VETERA AC NOVA CÆREMONIALIA
ITEMQUE INNUMERA PÆNE SACRARUM CONGREGATIONUM DECRETA CITANTUR,
ADJUNCTIS LEGIBUS ET INSTITUTIS CÆREMONIALIBUS REGNANTIS PAPÆ JUSSU NUPER ROMÆ EDITIS PRO PROVINCIARUM PRÆSIDIBUS,
GUBERNATORIBUS PRÆLATIS ET APOSTOLICIS VICELEGATIS, CUM FIGURIS ÆNEIS, ETC.

CURA ET STUDIO
JOSEPHI CATALANI PRESBYTERI

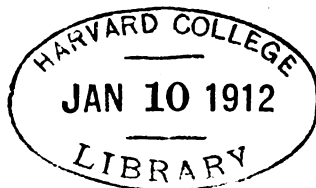

NOVA EDITIO
RECOGNITA ET NOVIS COMMENTARIIS ANNOTATIONIBUSQUE LOCUPLETATA ACCURANTIBUS SACRORUM RITUUM
ALIQUIBUS CULTORIBUS.

PARISIIS
SUMPTIBUS A. JOUBY, EDITORIS
FACULTATIS THEOLOGIÆ BIBLIOPOLÆ
VIA MAJORUM AUGUSTINIANORUM, 7

MDCCCLX

HARVARD COLLEGE
JAN 10 1912
LIBRARY

IMPRIMATUR,

Parisiis, die 25ª aprilis 1861.

† F. N., CARD. ARCHIEP. PARISIENSIS.

MONITUM LECTORI

DE HAC PARISIENSI EDITIONE.

Priusquam ad hanc Parisiensem commentariorum in Cæremoniale Episcoporum editionem accedas, Lector benevole, paucis de laboris nostri occasione et scopo te admonitum volumus. Quando Catalanus ad doctissimas suas lucubrationes scribendas manum admovit, S. Rituum Congregationis decreta in unum corpus collecta nondum inveniebantur. Cum vero talis collectio, accurante Aloysio Gardellino, prodierit, et variis appendicibus usque ad hodiernum diem fuerit perducta, nobis hujusmodi documentis instructis, auctoris nostri cæremoniales annotationes ad Sacræ Congregationis Decretorum trutinam revocare in promptu fuit. Hinc aliquas opiniones post decisoria judicia deserendas notare, nonnullaque ejus placita certis decisionibus potuimus absolvere. Insuper hominem eruditissimum, sed ex humana fragilitate in paucis certissime errantem, cum pace reducere non dubitavimus; levius vero aliqua attingentem in omissis supplere, aut explicare in insufficientibus. Et ut quidquid de nostro depromptum auctoris textui insertum est, facile secernatur, hisce signis [ ] curavimus includendum.

Commentaria simul ac publici juris faciebat Catalanus, prodiit Benedicti XIV instructio pro Archiepiscopis, sive Episcopis et Præsidibus, Gubernatoribus ac Apostolicis Vice-Legatis per Ditionem Ecclesiasticam constitutis, quam post præfationem primo sui operis tomo præfixit auctor noster, additis aliquibus documentis de Pontificalium usu pro Prælatis inferioribus. Benedictinam instructionem, quoniam tertii libri locum in Cæremoniali jam obtinentem, in secundo volumine reposuimus.

Quoad interpositas textui imagines ad illum illustrandum mirum in modum inservientes, animadvertendum est quemdan incuriosum delineatorem tabellas

effinxisse in sacris actionibus repræsentandis sæpius mendosas, quæ a calcographis uno post alium imitatæ, in omnibus fere editionibus tum Gallicis tum Italicis cernuntur. Nec absimilis est ipsa Catalani editio, quamvis auctor hujusmodi errorum conscius ipsos in suis annotationibus identidem corripuerit. Nos autem novarum tabellarum delineationis intricatum laborem aggredi non audentes, antequam opus typis mandaretur, tabulas, Catalani tabulis prorsus conformes, cælandas jusseramus; sed ecce Cæremonialem librum Romæ anno MDCLI editum fortuito reperimus, in quo figuras recognovimus ad normam Cæremonialium exigentiarum insculptas, mendisque expurgatas, si unam exceperis Canonicos ad benedictionem episcopalem nedum inclinatos, sed genuflexos repræsentantem. Quomodo fieri potuerit ut ceteri omnes editores luculentam hanc editionem minime subodorati sint, et semper alii aliorum vestigiis inhærentes eadem menda commiserint, hoc valde miramur et dolemus. Quidquid sit, cum nostras tabellas prorsus destruere omnibusque novas substituere non possemus, juxta hanc repertam editionem quasdam quidem quæ gravius peccare videbantur omnino repinximus, quasdam autem ad meliorem quam potuimus formam reducere conati sumus. E textu autem Catalani animadversiones de tabellarum erroribus, utpote correctis figuris scopo carentes, imo et jam lectori vix intelligibiles, censuimus expungendas.

Vale, optime lector; et hoc nostrum opus tibi sacrorum rituum studioso prosit.

EDITORES PARISINI.

NOTA. — S. R. C. Decreta, notatis die et titulo causæ, allegantur. Si forte aliquam designationem ex numero collectionis repereris, illam intelligere debebis juxta primam editionem Gardellini.

INTER MENDA CORRIGENDA IN PRÆSENTI TOMO HÆC ANIMADVERTE.

Signum] omissum fuit p. 50, col. 2, lin. 27; — p. 80, col. 2, lin. 24; — p. 171, in fine col. 2; — p. 243, col. 2, lin. 15.

Signum [omissum fuit p. 253, col. 2, lin. 24.

P. 108, col. 2, lin. 7, *pro* notat *respective capituli, lege* nota to *respective capituli.*

P. 112, col. 2, lin. 36, *pro* usu, *lege* usus.

P. 492 : Verba « præter errores quos in hac figura carpsit Catalanus » expungi debuissent; nam correctis mendis quæ Catalanus reprehendebat, ipsa hujus reprehensio in textu deleta fuit.

P. 576, col. 2, lin. ultima, *pro* versat, *lege* vertat.

SANCTISSIMO PATRI

BENEDICTO XIV

PONTIFICI MAXIMO

JOSEPHUS CATALANUS

S. P. D.

Fortasse, ni fallor, BEATISSIME PATER, ego omnium minimus, primus omnium sum, qui audeam quinto novum parvi ingenii mei fœtum SANCTITATI TUÆ dedicare. Cæremoniale, inquam, Episcoporum, Clementis VIII primum, deinde Innocentii X, tum vero denuo Benedicti XIII auctoritate recognitum et emendatum, quod summo plane labore et incredibili celeritate Commentariis conatus sum illustrare, et multa impensa publici juris facere, solo illius fretus auxilio, cujus Tu vices geris in terris, et qui dat omnibus affluenter, et non improperat. Arduam provinciam subii, BEATISSIME PATER, quam Tu tamen mihi visus es, humeris meis imponere, cum singulari benignitate, qua bona studia eorumque cultores complecteris, longo elogio alia mea opera commendasti, præsertim vero duo Commentariorum volumina in octo prima Concilia œcumenica, ac tria pariter illa, quibus non ita pridem Pontificale Romanum, opus a nullo adhuc tentatum, ea

qua potui diligentia explicavi. Expeditus itaque sola divina ope a tot studiis meis atque laboribus, Cæremoniale Episcoporum aggressus sum illustrare, opus et ipsum a nullo tentatum, et studium prioribus profecto laboriosius longeque difficilius, tum propter incertam ejus rei disciplinam, lateque per multa capita vagantem, tum etiam ob frequentem cæremoniarum additionem, diminutionem, variationem, ac pro tempore multiplicem mutationem. Hasce difficultates, quas in ordinando libro sacrarum cæremoniarum, quibus Romani Pontifices uti consuevere, expertus est aliquando doctissimus Episcopus Pientinus, apostolicarum olim cæremoniarum Magister, Augustinus Patricius, ut idem testatur in Epistola ad Innocentium Papam VIII, jam nulli ego parcens labori, longis vigiliis, ac assidua lectione librorum superare studui, ubi mihi in animo fuit enarrationem tentare Cæremonialis Episcoporum, quod novissime sanctæ memoriæ Benedictus XIII in multis emendavit, ceterisque obliteratis, sua pontificia auctoritate munivit. Fateor, Beatissime Pater, audaciam meam. Nam cum Augustinus ipse Patricius, teste viro clarissimo Paride Crasso, plures annos magistratum cæremoniarum egregie et scite exercuisset, a laudato Innocentio VIII ab hujusmodi magistratu vacatione accepta, eisdem tamen stipendiis, quibus Romæ abunde auctus fuerat, senas tanquam in secessum literarium ad Romanæ Ecclesiæ cæremonias in librum colligendas missus, laboravit triennio vir gravis et summæ experientiæ, ac demum incredibili studio et exacta diligentia absolutum librum ejusdem Pontificis nomini dedicavit. Contra ego, Beatissime Pater, nulla doctrina, experientiave sacrarum cæremoniarum præditus, nullis stipendiis tanto explicando atque edendo operi, quale est Cæremoniale Episcoporum, necessariis adjutus, non secessu, nec triennii curriculo usus, opus immensum, quod in duo distribui volumina, aggressus sum, cujus etiam ingentes ac multiplices difficultates, ne Sanctitati Tuæ longa earum narratione molestus sim, reticere censui, contentus easdem indigitasse in Præloquio ad lectorem. Quæ me autem causæ impulerint ad dedicandum Tibi hoc novum opus, perspectæ plane omnibus sunt. Cui enim alii, quam Tibi Episcoporum Episcopo Cæremoniale Episcoporum nuncupari debuit? Quod etiam cum pæne totum compactum sit ex Cæremoniali tuæ Apostolicæ Sedis, atque ex illo insignis Ecclesiæ tuæ Bononiensis Cæremoniarum libro, quem summo studio concinnavit doctissimus apostolicarum olim cæremoniarum Magister, ac Pisaurensis Episcopus, patriæ tuæ scriptor eximius, Paris de Crassis, ut passim in Commentariis meis ostendam, jure ac merito Tibi illud nuncupo, qui plurium decessorum exempla secutus, una cum Apostolica Sede, cui præsides, Bononiensem etiam Ecclesiam tenes. Sed ut omittam, Beatissime Pater, Leges et Cæremonialia illa Instituta jussu tuo edita pro provinciarum Præsidibus, Gubernatoribus Prælatis, et Apostolicis Vicelegatis, aliaque oracula sapientiæ tuæ, quibus in adornando meo opere usus sum, Cæremoniale ipsum

Episcoporum, quod ego enarro, cum illud sit, quod sua auctoritate emendavit Pontifex maximus, et non sine elogio nominandus, Benedictus XIII alium Patronum minime admitteret, quam Te solum, quem ille tanti fecit, ut non modo purpura Te donaret cardinalitia meritis tuis alias debita, sed et in arduis Ecclesiæ negotiis Te consuleret, Magnum Sacerdotem vocaret, tuæque soli sententiæ subscriberet. Par enim credere est, ea appellatione voluisse tunc ipsum Pontificem divino afflatum Spiritu quod futurum erat prædicere, Te scilicet virum doctrina, prudentia aliisque eximiis virtutibus nulli secundum, de literaria republica ac de Ecclesia catholica optime meritum, in illius locum aliquando successurum, ut Magni ac Summi Sacerdotis munere fungereris. Quod quidem universæ Ecclesiæ bono et catholicæ Religionis incremento impletum vidimus. Hisce, BEATISSIME PATER, et aliæ addi causæ possent, cur non alii, quam Tibi dedicandum hoc opus sit; quæ tamen si vel omnes deessent, adhuc ego tenerer illud uni SANCTITATI TUÆ nuncupare, ex ea scilicet lege, cui me ipse jampridem sponte subjeci, me studia mea omnia, omnes meos labores, ac libros Tibi semper mancipaturum. Ora itaque SANCTITATEM TUAM, ut novum hoc opus hilari saltem vultu aspicias, mihique apostolicam benedictionem impertias; neque enim aliam a Te gratiam peto parvitatis meæ sorte contentus. Novi namque indecentissimum fore, si ego homunculus Tibi in aliquo molestus essem gravioribus Ecclesiæ negotiis occupato. Deus Optimus Maximus SANCTITATEM TUAM incolumem servet quam diutissime. Id enim commune, et totius literariæ reipublicæ et christianæ Religionis, et catholicæ Ecclesiæ votum, quo et jacentes literæ aliquando erigantur, et prostratis hæresibus atque abusibus, primæva Instituta et sanctior disciplina, Te Pontifice maximo, ubique florescant.

IMPRIMATUR,

Si videbitur Reverendiss. P. Magistro Sacri Palatii Apostolici.

FERDINANDUS M. DE RUBEIS Episc. Tarsens. Vicesgeren.

APPROBATIONES CENSORUM

Absolutis in Pontificale Romanum eruditissimis lucubrationibus, suam illico admovit manum Commentariis in Cæremoniale Episcoporum, eaque improbo labore, cura vigili, et celeri calamo perfecit clarissimus vir atque integerrimus Presbyter Joseph Catalanus. Hujusmodi Commentaria cum sedulo, ac diligenter lectitaverim, nihil in iis animadverti, quod sanam doctrinam non redoleat, nihil quod bonos mores non spiret, nihil quod sanctiorem Ecclesiæ disciplinam non sapiat: doctissimus enim author sacros ritus ac cæremonias ita passim illustrat, ut earum majestatem, originem, antiquitatem, et si quæ sunt mysteria, e sanctorum Patrum traditione, ac vetustis Ritualibus libris potissimum evincat; earumdem vero usum testimoniis gravissimorum scriptorum, ac præcipue S. R. E. Cardinalium Decretis confirmet. Quæ quidem satis superque ostendunt eximiam, qua ipse pollet, ingenii ubertatem, omnigenæ eruditionis copiam, prudentiam demum, et soliditatem. Quare opus prælo dignissimum esse censeo, ut Sacri in primis Antistites, tum ii, qui ecclesiastica Instituta retinere, atque tueri debent, et cupiunt, maximum inde commodum quamcito percipiant.

Datum Romæ XI Kal. Octobris MDCCXLII.

VENANTIUS PHILIPPUS PIERSANCTES Sanctissimi Domini Nostri Papæ,
ac Sedis Apostolicæ cæremoniarum Magister.

Cæremoniale Episcoporum Commentariis illustratum a cl. viro Josepho Catalano libenter perlegi jussu Reverendissimi Patris Fr. Aloysii Nicolai Ridolfi Sacri Palatii Apostolici Magistri. Nihil in eo nisi catholicæ fidei bonisque moribus consonum reperi: quinimo doctissimus auctor difficillimum opus a nullo adhuc tentatum labore incredibili, ac miro prorsus ingenio explicat, mysteria rimatur; tum variis sacris canonibus, antiquis Romanis Ordinibus, sacrarum Congregationum Decretis, canonici juris Doctorum sententiis, Ecclesiarum peculiarium Consuetudinibus, aliisque monumentis ac rationibus, adeo ecclesiasticos ritus docte ac sapienter illustrat, ut nihil pæne ad perfectum absolutumque opus desiderari unquam posse videatur. Quapropter celeberrimas hasce clarissimi auctoris, conterranei atque amicissimi mei, lucubrationes non tantum Episcopis, verum etiam ceteris sacrorum rituum amatoribus perutiles esse autumo, atque in publicam lucem edi posse censeo. Salvo semper, etc.

Datum Romæ IV Kalendas Decembris MDCCXLIII.

THOMAS ACETI Cl. Beneficiatus Sacrosanctæ Basilicæ Vaticanæ.

IMPRIMATUR.

FR. ALOYSIUS NICOLAUS RIDOLFI Ord. Præd. Sacri Palatii Apost. Mag.

PRÆLOQUIUM AD LECTOREM

I. Arduam iterum provinciam subeo, quam nullus adhuc suscepit, explicationem Cæremonialis Episcoporum, ab Episcopis æque, atque a sacrarum cæremoniarum studiosis et professoribus, necnon a canonici juris consultis diu exoptatam. Cum enim complures ex iis, post exactos a me summo labore in Pontificale Romanum Commentarios, iterum atque iterum me interpellarint, ut provinciam illam subirem, eisdem ut morem gererem, opus aggressus sum plane arduum ac difficillimum. Explicanda quippe est nobis vetus, media novaque sacrarum cæremoniarum disciplina, et ad sua revocanda principia : retegendæ præstantiorum rituum origines, ac præsertim Romanæ Ecclesiæ omnium matris atque magistræ, a qua ceteræ veluti ejusdem filiæ atque discipulæ ritus ipsos desumpsere : discurrendum sæpe per alias catholici Orbis Ecclesias, in quibus peculiares ac probatæ consuedines vigent : enodandi canones, et exponendæ innumeræ antiquæ voces : explicanda divina Officia, et Rubricæ Missalis, ac potissimum cæremoniæ Capellæ papalis, ex quibus Cæremoniale Episcoporum compactum est. Agendum de præeminentiis tum Principum ecclesiasticorum, tum laicorum, atque aliorum etiam ordinis inferioris : notandæ mutationes, quas in novo hoc Cæremoniali Episcoporum, quod Commentariis illustramus, nostro hoc ævo fecit sanctæ memoriæ Benedictus XIII Pontifex maximus; et, quod omnium gravissimum est, nunc in Ecclesiis, nunc in Foro versandum, et modo cum Episcopis ac sacris Ministris, modo cum Curialibus in variis Tribunalibus agendum atque immorandum.

II. Et quidem cum sacri ritus complures, et cæremoniæ ecclesiasticæ, qui olim adamussim, pie ac religiose, et sine ullo prorsus litigio observabantur, mutata disciplina, et episcopali dignitate, quæ nulli olim cedebat, ob superventum novorum graduum dignitatumque ecclesiasticarum, quibus in multis honorificis juribus facta est illa inferior, in ambages et controversias Fori, ansam iis etiam dantibus quorumdam Doctorum subtilitatibus callidisque interpretationibus, venerint, coacti jam fuimus, et ipsorum opiniones afferre, et non paucas quæstiones legaliter discutere, et variorum Tribunalium Urbis Decreta describere, tum Sacræ Rotæ Romanæ tum Sacrarum Congregationum S. R. E. Cardinalium, quæ vel negotiis Episcoporum, et Regularium, vel sacris ritibus, vel interpretationi Concilii Tridentini præpositæ sunt. Ceterum in concinnandis Commentariis usi plurimum fuimus sacris Conciliorum canonibus, et dictis sanctorum Patrum, ac summorum Pontificum Constitutionibus, et aliquando etiam regulis, quas vocant Cancellariæ, quas novissime illustravit Commentariis omnigena eruditione refertis vir clarissimus, et ob suam probitatem æque doctrinam magni habitus tum a plurimis S. R. E. Cardinalibus, tum a variis summis Pontificibus, præsertim vero a Papa regnante Benedicto XIV Joannes Baptista Rigantius, cujus opus posthumum ad publicam utilitatem ejus ex fratre nepotes Nicolaus et Joannes

Baptista Advocati in Curia Romana, viri et ipsi apprime docti, et in re præsertim beneficiaria summe versati edendum curarunt.

III. Quantum ad Sacrarum Congregationum Decreta, venerationi illa esse habenda, ac reverenter suscipienda, omnes uno ore Doctores affirmant, deciditque Romana Rota sexcenties, præsertim coram Dunozetto decisione LXXIII, num. V, et decisione XI, num. IX, parte XVII Recentiorum; testata etiam non semel, Decretis ipsis Sacrarum Congregationum reverenter susceptis, ex inveterato sui Tribunalis stylo simplex solere se confirmationis robur adjicere, uti videre est in decisione DLXXIV, num. III, coram Buratto, decisione LX, num IV, coram Celso, et in Recentioribus decisione CCLXXIX, num. II, parte XVIII. Vide Fagnanum in cap. *Quoniam*, num. XVII et LXXII, *De Constitutionibus*. Si itaque probati auctores, et Rota Romana Decretis ipsis eum honorem defert, nemo est, qui concilium meum minus probare valeat, quod iisdem Decretis, et pæne innumeris Commentarios nostros roboraverimus; sunt enim gravissimi Senatus Placita, quæ etiam obligare omnino videntur, præsertim ubi in ipsis pronuntiatur, facta illa fuisse consulto summo Pontifice, ab eoque probata.

IV. Scite autem admonet Cardinalis de Luca discursu I in Concilium Tridentinum, erroneum esse in particularibus Declarationibus cum consueta cæca fide vim constituere, cum illæ, quæ singulos, vel particulares concernunt casus, ex eorum particulari qualitate et circumstantiis manare soleant, ideoque alteri diversas circumstantias habenti non semper sunt applicabiles, cum diversimode ob diversam facti qualitatem sæpius decernere congruat, quod vulgus male concipit, atque contrarietatem appellat. Sed nec omittendum quod idem auctor docet discursu X in ipsum Concilium Tridentinum; ibi enim postquam dixit, notitiam Declarationum Sacrarum Congregationum opportunam quidem et congruam esse, quoniam præcedentibus Declarationibus nimium deferre solet pro decidendis casibus, qui jam decisis similes videantur; recte admodum subdit, non tamen mordicus atque ad literam in eis esse immorandum, quia scilicet rari sunt casus, in quibus omnimoda verificetur similitudo, cum sæpius ex diversis locorum, ac personarum et operum, ac temporum circumstantiis diversimode decernere congruat, prudentialibus regulis quandoque id exigentibus.

V. Hinc proinde, ut laudatus sapientissimus Jurisconsultus concludit, loquens de Decretis Sacræ Congregationis Cardinalium Concilii interpretum, error est, quando aliqua circumfertur Declaratio, quæ alicujus particularis controversiæ occasione prodita sit, absque alio discursu in ea firmiter, atque ad literam immorari, quoniam ubi non sint Declarationes generales, quæ pro alicujus Decreti Conciliaris interpretatione in genere prodierint, haberi quidem debent in consideratione pro quadam norma, sed principaliter est reflectendum ad singulorum casuum individuas circumstantias, ex quibus super eodem puncto, qui pæne identificus videatur, frequenter incongruit, diversimode decernere. Idem dicendum de aliarum Congregationum Decretis, et de Sacræ Romanæ Rotæ Decisionibus, quæ etiam nonnunquam ab iis, quæ aliquando edixerunt, re iterum maturius discussa, novisve circumstantiis supervenientibus. recedere solent.

VI. Et quidem notat Fagnanus, quod cum Sacra Congregatio censuisset olim Decretum Concilii Tridentini in cap. II, sessione XXIV, *De reformatione*, ubi disponitur, ne in posterum Episcopi comprovinciales ad metropolitanam Ecclesiam accedere compellantur, intelligendum esse de personali accessu ipsorum Episcoporum, non vero *de Procuratore mittendo*; postea tamen die XVII Julii anni MDLXXVIII, de eadem re maturius deliberans censuit, Concilium liberasse Suffraganeos etiam *ab onere mittendi Procuratorem* non obstante consuetudine etiam immemorabili. Sed quia prius diversum senserat, dixit referendum Sanctissimo, qui probavit sententiam posteriorem Congregationis, jussitque dari literas ad Episcopos præsertim regni Neapolitani, quibus eis significaretur, etsi alias Sacra Congregatio aliud censuisset, tamen postea perpensis aliis rationibus Sanctitati Suæ ita fuisse decretum. Et iterum cum antea declarasset in Parochialibus jurispatronatus mixti laicorum et Ecclesiasticorum requiri formam examinis per concursum; tamen postea animadvertens, in mixto prævalere qualitatem, quæ magis favet Patronatui, facta relatione Sanctissimo, ac de ejus mandato iterum articulo discusso, recessit a prima Declaratione.

VII. Hæc adnotare censuimus, quod multæ occurrunt in hoc opere Sacrarum Congregationum Decisiones, quas quidem non eo consilio retulimus, ut pro generalibus legibus haberentur respiciunt enim ut plurimum casus particulares, sed ut essent pro norma ad casus præsertim similes decidendos. Libentius autem easdem descripsimus, quod plurimi ipsæ et merito a Curialibus æque et a viris ecclesiasticis pendantur. Si enim in negotiis, quæ litigio subjiciuntur, allegari solent privatorum Doctorum opiniones, longe magis in consideratione haberi debent Sacri Cardinalium Senatus Placita atque Decreta, præsertim illa, quæ approbatione summi Pontificis roborata sunt, et aliis similibus casibus aptari queant.

[Auctoris placito omnimode subscribere non valeo, quippe qui nonnihil detrahat Decretorum S. Congregationum auctoritati. Reor utique, ex eis plura pro casu determinato ac particulari edita fuere, verum quot sunt decisiones, aut generales, aut a circumstantiis abstrahentes, quibus ideo parere omnes tenentur? Nec dicas plerumque de illis declarationibus relationem factam non fuisse Sanctissimo cum enim illud necesse non sit, ut ipsamet approbante summo Pontifice, respondit Sacrorum Rituum Congregatio anno MDCCCXLVI. Instabis Congregationes interdum a priori recedunt sententia. Sed quid inde? Num superior legem a se latam mutare nequeat, si ad id gravibus motivis impelletur? Unde laudatus Fagnanus, in cap. *Quoniam*, *de Constitut.*, eo non obstante, bene probat tales declarationes vim legis habere. Novissime idem argumentum tractavit novisque rationibus adornavit Mæneum *Mélanges théologiques*, tom. V, pag. 247 et seqq., ac post ipsum *Correspondance de Rome*, pag. 403. Quocirca recentiores S. R. Congregationis declarationes, ubi casus emerget, referre non omittam, præsertim in re dubia, illis tamen multo majorem, quam noster Catalanus, vim tribuens.]

VIII. Alia difficultas in hoc adornando opere ea fuit, quod cum ipsum Cæremoniale Episcoporum totum pæne compactum sit ex Cæremoniali pontificiæ Romanæ Capellæ, uti nos in decursu Commentariorum sexcenties ostendemus, coacti sumus Cæremoniale ipsum Romanum scrutari veteresque Romanos Ordines, ex quibus idem conflatum est. Quod enim in functionibus præsertim pontificalibus sunt Cardinales respectu Papæ, idem fere sunt Canonici respectu Antistitis sui. Ea quippe est sententia doctissimorum virorum inter quos Thomassinus parte I *Disciplinæ*, lib. III, cap. VII, num. VIII, § *Præcipua* hæc habet: « Clerus etiam nunc Ro- « manæ Ecclesiæ formam præsefert splendissi- « mam expressimamque ejus Cleri, qui olim « singulis in cathedralibus Ecclesiis Episcopo « copulabatur. Constat enim Romani Pontificis « Clerus Presbyteris, Diaconisque Cardinalibus, « seu titularibus Ecclesiarum omnium Romæ « parochialium Parochis cum Pontifice, et sub « Pontifice conspirantibus, et collaborantibus « Romano in Consistorio, de negotiis omnibus, « quæ ex pontificia spirituali ditione, ex uni- « verso, inquam, christiano Orbe Romam refe- « runtur. »

IX. Idipsum jam alibi idem auctor tradit; ut enim ejus alia testimonia omittam, constanter asserit citata parte I, lib. II, cap. CXV, num. XIII, neminem ambigere posse, quin Clerus, hoc est, Presbyterorum et Diaconorum cœtus, qui jam inde a jactis per S. Petrum Ecclesiæ Romanæ fundamentis, Ecclesiam eamdem Romanam, imo et universalem toto orbe sparsam administraverat cum successore Petri, et administrare pergebat etiam solus vacante Sede, et persæpe diu vacante, qui præerat electionibus summorum Pontificum, qui plerumque eum ex suo gremio deligebat, qui ordinarium erat Papæ Presbyterium seu Concilium perpetuum, et juge, quo maxima quæque explicabantur negotia, seu ad Fidem, seu ad mores spectantia, neminem inquit laudatus auctor posse ambigere, quin ejusmodi Presbyterorum et Diaconorum Collegium in eamdem cooptaretur gloriæ, et auctoritatis societatem cum Apostolicæ Sedis Præsule, non aliter atque Ecclesiæ cujuscumque, seu cathedralis, seu metropolitanæ Clerus pro suo quisque modo cum Pontifice suo.

X. Thomassino addimus alterum disciplinæ ecclesiasticæ lumen, Petrum Morettum, Canonicum insignis Basilicæ S. Mariæ Transtyberim, qui in celebri sua disceptatione epistolari, *De ritu variandi chorale indumentum*, § LXXXII, postquam dixit Canonicos Basilicarum Urbis non ubique Romæ deferre posse cappam, cum ejus delatio jurisdictionem importet, ingenue fatetur, et asserit, Cardinales hanc generaliter ju-

risdictionem Romæ possidere, « veluti proprie « ac plene constituentes Romani Antistitis Presbyterium. » Utinam ederetur quantocius in lucem aliud opus *De Hierarchia Cleri Urbis*, etc. quod citat in nota ad ipsum citatum § ubi inquit, inter alia quæstiones hasce dilucidari. « I. An Canonici trium Patriarchalium « sint vere Canonici Cathedralis Romani Antistitis, vel potius sint Collegia Canonicorum ministrantium in Patriarchalibus, prout alii Canonici in Titulis, et Diaconiis Collegiatis, vice « et loco Cardinalium gravioribus Ecclesiæ negotiis occupatorum? II. An Collegium Canonicorum Ecclesiæ Lateranensis recte et proprie appelletur Capitulum Romanum? »

XI. Ne quis autumet, sententiam quam propugnamus, nempe Collegium S. R. E. Cardinalium esse vere et proprie Capitulum Papæ, Canonicos vero vel insignium trium Ecclesiarum patriarchalium Urbis non esse nisi Collegia inferiora, ab eruditis duntaxat viris doceri, non autem a Doctoribus, quos vocant Forenses, quosque in agitandis decidendisque litibus pluris Curia pendit, quam doctissimos viros quoscumque, ejusdem plane sententiæ est Curialium omnium Princeps, Cardinalis de Luca, cujus verba in suo tractatu *De præeminentiis*, discursu v, num. xi, hæc sunt : « Capitulum Papæ « est Collegium Cardinalium, quod originaliter « et in Ecclesia primitiva constituebat Clerum, « seu Capitulum Romanum, deinde vero per « eumdem Papam, ut Papam, ob Ecclesiæ dilatationem et negotiorum multiplicitatem, admissum etiam fuit ad aliquam participationem « administrationis Ecclesiæ universalis. » Et paulo post loquens de Capitulis Urbis insignioribus hanc doctrinam subjicit : « Quæ Capitula « dici non possunt constituere Capitulum Cathedralis Urbis, utpote constitutum a Collegio « Cardinalium: sed pernecesse dicendum est, « quod sunt Collegia inferiora, » etc.

XII. Cum ergo Canonici vel trium Patriarchalium non sint vere et proprie Canonici Cathedralis Romani Antistitis, sed potius Collegia Canonicorum in ipsis Patriarchalibus ministrantium, prout alii Canonici in Titulis et Diaconiis Collegiatis, vice et loco Cardinalium, qui vere et proprie Capitulum Papæ constituunt, gravioribus Ecclesiæ negotiis occupantur; falsum propterea videri debet, quod post Zeralam in praxi, tradit in sua praxi Monacellus, et inter alios Ceccoperius parte I *Lucubrationum canonicalium* parte I, lib. I, tit. xi, num. i, cum aiunt, Canonicos Collegiatarum Ecclesiarum almæ Urbis, « ob honorem Romanæ Curiæ, in omni « civitate et loco præcedere Canonicis quarumcumque Cathedralium aliarum civitatum. » Nam præterquamquod vel ipsi Canonici Patriarchalium Urbis, uti dictum est, non sint nisi Collegia inferiora Canonicorum ministrantium, nec Capitulum Cathedralis Urbis constituant, nec cappam ubique deferre valeant, cum alias ceterarum Cathedralium Canonici proprie ac plene constituant Capitulum et Senatum suorum Episcoporum, cappasque etiam extra Ecclesias gestent, quis unquam persuadere poterit sibi, Canonicos vel infimarum Ecclesiarum Urbis præeminentiam habere supra Canonicos Ecclesiarum insignium cathedralium, quales sunt Coloniensis, Moguntina, Trevirensis, Salisburgensis, Toletana, et aliæ similes?

XIII. Quanquam vero cæremoniæ Capellæ pontificiæ sunt illæ, quibus nostrum Cæremoniale compactum est, laudavimus nihilominus non semel praxim ac usum ceterarum Basilicarum Urbis, ubi scilicet ritibus a Cæremoniali præscriptis non adversentur. Habet enim Cæremoniale tanquam solemniter approbatum a tribus summis Pontificibus, Clemente VIII, Innocentio X et novissime a Benedicto XIII, vim legis, et tanquam tale ab omnibus præcise observandum est, ex deductis per Gratianum disceptatione ccxcviii, num. xviii; Cardinalem de Luca, *De jurisdictione*, discursu xxxi, num. v, et Ursayam tomo V, parte II, disceptatione xiii, § i, num. xxv et xxvi, itemque tomo IX, parte I, disceptatione xxvii, num. vi, ubi varias Sacræ Romanæ Rotæ Decisiones citant, quibus Cæremoniale ipsum vim legis habere edicitur. Id quod etiam iterum atque iterum Sacra Rituum Congregatio declaravit, uti videre est apud Barbosam in summa Apostolicarum Decisionum collectant. lxxviii, ubi inter alia recenset ejusdem Sacræ Congregationis Decretum in Salernitana die xvi Julii anni MDCV, in quo habetur, Cæremonialem librum Episcoporum *ad unguem* servandum esse in omnibus Ecclesiis, præcipue vero in terris Ecclesiæ, « nisi adsit laudabilis immemorialis consuetudo in contrarium. »

[En ipsissima Decreti verba : « Omnes Ecclesias metropolitanas cathedrales et collegiatas « dictum librum Cæremonialem in omnibus « ad unguem servare debere, præterquam in « illis quæ de antiqua, immemorabili ac laudabili consuetudine, alio vel diverso modo ab « eo qui in Cæremoniali præscribitur, observantur. » Ubi vides in responsione non apparere verba *in contrarium*, cum consuetudines laudabiles non sint contra, sed extra Cæremoniale, non contrarium, sed diversum modum ferant (apud Gardellin.). Libenterque addam verba alterius Decreti in *Senen.*, in quo luculenter suam mentem aperit S. R. C. circa usus a Cæremoniali difformes. « S. R. C. quampluries « declaravit : in omnibus Ecclesiis, maxime « vero in cathedralibus, sublato quocumque « contrario usu, sive consuetudine, in explendis sacris functionibus, cæremonias et ritus a Cæremoniali Episcoporum præscriptas, « juxta illius modum et normam, in quibuscumque actibus, exercendos et observandos « esse..... et sic in futurum practicari mandavit « in supradicta Ecclesia Senen. tam in hoc « quam in aliis quibuscumque sacris ritibus et « cæremoniis, ab eodem Cæremoniali Episcoporum præscriptis, in explendis sacris cæremoniis, *sublato quolibet alio diverso*, *sive « contrario usu*, seu consuetudine, ab ejusdem « Cæremonialis dispositione et forma præscripta « difformibus. » Hac die XIX Aprilis MDCLXXXI in Senen.

Circa illud vero quod additur ab auctore seq. num. de sanctis qui alium morem non respuerunt, etsi Romano adhæserint, licet doctrinam ejus probem, non tamen argumenta. Liber *De Sacramentis*, juxta eruditos, non est Ambrosii fœtus, et quod habet S. Bernardus in Vita S. Malachiæ, cap. VIII, ad rem non facit.]

XIV. Laudabiles atque probatas Ecclesiarum consuetudines, antiquas scilicet et immemorabiles a nostro Cæremoniali non tolli, ex compluribus memoratæ Sacræ Rituum Congregationis Decretis Doctores omnes uno ore affirmant, innuitque non uno in loco novum hoc nostrum Cæremoniale, ubi jam varia cæremoniarum capita consuetudine Ecclesiarum relinquuntur; et licet summus Pontifex in nova sua Constitutione pro observatione Cæremonialis Episcoporum ab eodem emendati inter alia consuetudines Cæremoniali ipsi contrarias damnet, intelligendum puto eum locum de consuetudinibus, quæ sunt irrationabiles, non vero de laudabilibus ac probatis, quas servari nos Romæ vidimus, vel dum ipse zelantissimus Pontifex viveret. Sane aliarum Ecclesiarum consuetudines non dedignatus est sanctus Ambrosius, sed maxime Romanæ Ecclesiæ consuetudines coluit, ut testatur ipse lib. III *De Sacramentis*, cap. I, ubi ita inquit : « In omnibus cupio sequi Ecclesiam Romanam; sed tamen et nos homines « sensum habemus, ideo quod alibi rectius servatur, et nos recte custodimus. » Teste S. Bernardo S. Malachias Episcopus consuetudines quoque Ecclesiæ Romanæ in universa Hybernia instituit. A S. Leone autem IX Pontifice maximo depositum Hunibertum Diaconum Luitpoldi Archiepiscopi Moguntini, quod ipso Archiepiscopo coram se Missas celebrante Lectionem non Romano more post monitionem contumaciter decantasset, refert Abbas Uspergensis in Chronico ad annum MLIII.

XV. Jure itaque ac merito in hoc adornando opere usi passim sumus antiquis Romanis Ordinibus, quos jam collegit clarissimus Mabillonius, præsertim vero Cæremoniali Augustini Patricii, quod summo studio concinnavit pro pontificia Capella, necnon Cæremoniali Paridis Crassi Bononiensis, olim apostolicarum cæremoniarum Magistri, ac Episcopi Pisaurensis quod provincialis Synodus XII Beneventana anni MDXCIX sub Maximiliano de Palumbaria Beneventano Archiepiscopo tit. XIV, cap. unico, a Magistris cæremoniarum, *sæpe præ manibus* habendum admonet. Idem mandant et aliæ Synodi, atque Episcopi zelosiores, inter quos S. Carolus parte IV Actorum inclytæ Ecclesiæ suæ Mediolanensis lib. II agens de libris ad usum divinorum Officiorum pro ritus ratione habendis, inter alia recenset « Cæremonialia tria, unum quod dicitur Romanum, alterum Ambrosianum, tertium Paradis de Crassis. » Porro secuti et nos sanctissimi memorati Antistitis monitum tria hæc præ aliis Cæremonialia in nostris adhibuimus Commentariis, Romanum scilicet pontificiæ Capellæ, unde ad alias Ecclesias cæremoniæ derivarunt, Ambrosianum Ecclesiæ Mediolanensis et Cæremoniale Paridis Crassi, ab eodem pro Bononiensi Ecclesia potissime ordinatum; quia scilicet post Romanam celeberrimæ sunt

duæ ipsæ Ecclesiæ, atque omnium ore celebratæ.

XVI. Hisce addidimus leges et instituta cæremonialia Benedicti XIV regnantis Pontificis jussu edita initio sui gloriosissimi pontificatus, anno MDCCXLI pro provinciarum Præsidibus, Gubernatoribus Prælatis, et apostolicis Vicelegatis, operæque pretium duximus commoditati publicæ integrum librum leges ipsas et instituta cæremonialia continentem initio operis describere, una cum nova Decretorum Sacræ Rituum Congregationis Additione, descripta in calce Cæremonialis Episcoporum Romæ editi anni MDCCXIII et Clementi Papæ XI dicati; sicque nihil reliquum est, quod in hac nova novi Cæremonialis editione, quod in multis correctum, sanctæ memoriæ Papa Benedictus XIII peculiari sua Constitutione roboravit, quodque non omnium minimi, primi tamen omnium Commentariis illustravimus, a mendis pæne innumeris typographorum expurgavimus, et antiquis æneis figuris ornavimus, quæ in pervetustis Cæremonialibus conspiciuntur, licet et ipsæ sua correctione indiguerint.

[Correctiones, quas auctor figuris quæ eis indigebant indicabat, lector non reperiet, cum, ut præmonui, ipsæ figuræ rectius confectæ fuerint. Quod emendationes jussu Benedicti XIII ipsimet Cæremonialis textui factas, illas jam supra, juxta ordinem recensui.]

XVII. De cæremoniis ut non nihil dicamus, nemo profecto est, qui ignorat, in veteri Testamento et verbum *Cæremoniæ* esse usitatissimum, et rem ipsam in iis etiam quæ a Deo mandata fuerunt, connumerari juxta illud Jethro ad Moysen, Exodi cap. XVIII. « Esto tu po« pulo in his, quæ ad Deum pertinent, ut refe« ras, quæ dicuntur, ad eum, ostendasque po« pulo cæremonias, et ritum colendi, viamque « per quam ingredi debeant. » Item illud Moysi ad populum, Deuteronomii cap. IV. « Quæ est « alia gens sic inclyta, ut habeat cæremonias, « justaque indicia, et universam legem, quam « ego proponam hodie ante oculos vestros ? » Mitto Rituales libros, quos, ut Cicero tradit in lib. *De divinatione*, ethnicorum Etruscorum sacrificuli custodiebant de ritibus et disciplina civitatis ; hos enim turpe fuerit in exemplum adducere catholicorum, qui scilicet non a gentilibus, ut quidam perperam opinati sunt, sed a veteri potius Testamento cæremonias complures accepere, ex quibus deinde multa diabolus mutuatus est, et tantisper suo more adornata, et efficta suis proposuit, uti ex S. Justino, Tertulliano, Eusebio, S. Hieronymo, et aliis docet Joannes Filesacus, *De Idololatria magica*, in fine.

XVIII. Si autem veteris Legis umbratiles cæremonias Hebræo populo Deus tam diligenter injunxit, ut de iis cap. V Deuteronomii scriptum sit : « Audi, Israel, cæremonias, atque judicia, « quæ ego loquor in auribus vestris hodie; di« scite ea, et opere complete : » quanta majori cum ratione de novi Testamenti ritibus cæremoniisque Apostolus Paulus dixisse putandus est, ubi in Epistola I ad Corinthios cap. XIV ita scripsit : « Omnia honeste et secundum ordi« nem fiant in vobis. » Nam hæc verba de cæremoniis, quæ in Ecclesia obeuntur, intelligi debere, observant S. Chrysostomus, aliique Patres, qui etiam et illud nos docent, institutas fuisse cæremonias ad divini Numinis interiorem religionem retinendam atque exaugendam : « Idcirco Magistri nostri, » hoc est, Apostoli, « Ecclesiarum institutores usque ad humilia et « minuta præcepta deduxerunt diligentiæ disci« plinam. » Verba sunt S. Chrysostomi homilia I in Matthæum.

XIX. Definiuntur cæremoniæ ritus externi, quos Ecclesiæ in cultu divino ad ædificandam fidem, fovendam charitatem, excitandam accendendamque devotionem in cordibus fidelium observat. Sunt imagines quædam, quibus fideles instituuntur, ut omnia, quæ ad cultum Dei pertinent, ordine et decenter juxta laudatum Apostoli monitum agantur. Sunt signa tandem externa et visibilia Religionis atque pietatis, ut per ipsa fideles ad rerum altissimarum contemplationem excitentur, quia scilicet, ut ait inter alias generalis Synodus Tridentina, natura hominum ea est, *ut non facile queat* sine adminiculis exterioribus ad rerum divinarum *meditationem sustolli*. Sed plane operæ pretium esset, ut fideles ipsi de sacris cæremoniis instruerentur. Quod tamen passim negligitur, quia scilicet multi animarum Pastores, quærentes quæ sua sunt, non quæ Jesu Christi, aliique negotiis occupati, vel ipsarum sacrarum cæremoniarum explicationem ignorant, vel christiano populo inutilem prorsus putant.

XX. Mos vero hæreticorum est sacras cæremonias irridere, quæ tamen sive cultum divinum, sive Pontifices, Sacerdotes, aliosque Ecclesiæ Ministros spectent, probantur a Patribus æque atque a Conciliis; dicique vix potest quam distincte, quam exacte, quam religiose, primævæ Ecclesiæ sacra, ritus, mysteria, ac cæremonias ipsas prosecutus inter alios fuerit pervetustus auctor librorum Apostolicarum constitutionum, qui S. Clementi Papæ tribuuntur. Ceterum occurrunt et in Synodis passim sacrorum ritus, et minutissimarum cæremoniarum decreta, præsertim in Synodo IV Toletana. Quod idcirco adnotandum censui, ne quis putet, ea, quæ ad divini Rubricas Officii, et ad cæremonias spectant, minuta videri debere et despicabilia; in quibus disceptandis Concilium I Nicænum œcumenicum aliquando operam posuit suam, imo et ipsum Apostolorum Concilium, quod legitur capite XV Actuum ipsorum Apostolorum, ut alias omittam Synodos, quæ tum in Oriente, tum in Occidente habitæ suos de sacris ritibus ac cæremoniis ecclesiasticis canones edidere.

XXI. Licet tandem priscis sæculis libri cæremoniales, atque liturgici in Ecclesia extiterint ad sacra rite peragenda; Clemens tamen VIII primus omnium dici potest, qui opera doctissimorum virorum Cæremeniale Episcoporum pro universa Ecclesia ordinavit, anno Christi MDC. Correctum deinde fuit ab Innocentio Papa X, novissime vero a sanctæ memoriæ Benedicto XIII sacrorum rituum peritissimo, uti constat ex ejus Constitutione edita anno MDCCXXVII quam una cum aliis a Pontificibus laudatis editis infra describemus, et a viro clarissimo Alexandro Borgia Archiepiscopo Firmano in Vita ejusdem Benedicti, num. LV his verbis . « Ubi « primum summi apostolatus apicem ascendit, « de emendando, illustrando, atque etiam am- « pliando Cæremoniarum libro, quo utuntur « Episcopi, cogitare cœperat, ipsemet inter « ingentes labores et curas pro studio, quo « ferebatur in sacros ritus, opus aggressus, « adhibitis piis ac doctis viris, initio hujus « anni, » id est MDCCXXVII, « perfecit, edi- « ditque. »

XXII. Notatu autem dignissimum est, quod idem præclarissimus auctor de eodem Benedicto Papa disserens mox subjicit : « Porro nullus de « hac re ipsa certius decernere poterat, qui an- « nos quinquaginta Episcopi et Metropolitæ « munere perfunctus nihil habuit antiquius, « quam ut sacros ritus secundum veterem et « laudabilem Romanæ Ecclesiæ disciplinam ada- « mussim exhiberet. Ad hoc etiam studium re- « ferendum est, quod anno Jubilæi fontem regene- « rationis humanæ veteri ritu instauraverit in « Basilica Vaticana. » Ita ille. Sed longum esset juges atque egregias Benedicti XIII curas describere, quippe qui vix diem vel in summo pontificatu transegit, quo ea in re suum non impenderit studium, summa non modo fidelium catholicorum, sed et hæreticorum edificatione : id quod nos testatum habemus, utpote qui ab initio gloriosissimi illius pontificatus Romæ degimus, eumque non semel audivimus sacros ritus ac cæremonias explicantem, sive sacræ Ordinationis Ministrorum, sive dedicationis Ecclesiarum, sive etiam Baptismi catechumenorum, aliarumque id genus functionum pontificalium, quibus, ut notum omnibus est, suam assiduam navabat operam. Unde non mirum, si a longinquis Ecclesiis ad eum, vel dum Beneventanam regebat Ecclesiam, Presbyteri mittebantur, ut minutissimas cæremonias addiscerent, quæ deinde in ipsis Ecclesiis longinquis servarentur.

XXIII. Id sane testatus est aliquando ipsemet Benedictus XIII litteris suis ad Joannem V Lusitaniæ Regem datis, quas præfixit Synodico diœcesano sanctæ Beneventanæ Ecclesiæ Beneventi edito anno MDCCXXIII. In iis enim sic inter alia inquit : « Quandoquidem pro eximia tua erga « Dei divinorumque cultum veneratione idem « tibi fuisse sum admiratus, et Ecclesiam meam « exactissimæ sacrorum rituum praxi inhæren- « tem audire, ac quatuor statim, tuis e Portu- « galliensibus, ecclesiastici ordines viris, unde- « quaque spectabilibus, Romæ, qui celebri in « Lusitana Academia, laureandi potius, quam « instituendi, sacris super cæremoniis educan- « tur, meam hanc quatenus civitatem adirent, « et quomodo venerabiles hic Ecclesiæ cæremo- « niæ pertractentur inviserent, quam sollicite « demandare. » Jam supervacaneum est alios referre qui vel ad ipsum ibant discendi studio sacros ritus, vel eum de ipsis consulebant.

XXIV. Reliquum est, ut te, lector benevole, admoneam, non aliam ob causam me hoc opus scripsisse, quam solius gloriæ Dei, et ut otium

vitarent : satius ducens tum ad meam, tum ad aliorum, qui bona studia, et præsertim liturgica amant, eruditionem, scriptioni operum vacare, quam tempus terere, et sacerdotalem ordinem ad labores, et proximorum salutem institutum, inertia, aulicisve obsequiis fœdare. Aulas sane frequentent, qui honores ambiunt, qui divites fieri volunt; mihi sat est auxilium Dei, qui, ut ait Apostolus, *est dives in omnes*, et quo solo fretus, potui absque eo quod alicui molestus fuerim, varia opera typis committere, in eisque edendis plura aureorum millia impendere. Quod quidem non ad jactantiam dixi, sed ut Dei summam erga me benignitatem prædicem. Nam alias habent hodieque literati Mœcenates suos, quorum dici nunc merito potest Benedictus XIV Pontifex maximus, cujus patrocinio ac favore respublica literaria ob munificentissimi Principis Clementis Papa XII obitum jamjam interitura statim revixit. Id quod abunde testantur tot Romæ ab ipso regnante Pontifice institutæ Academiæ, tot viri eximii ad dignitates evecti, ut alios sileam pecunia adjutos, quo commode valeant sua studia peragere, et aliquando etiam ad totius christianæ, catholicæ et literariæ reipublicæ utilitatem publici juris facere.

XXV. Ceterum ut videas, quanta sit laudati Pontificis munificentia, et erga bonarum literarum cultores benignitas, me etiam nullius pretii hominem, et in angulo civitatis prope flumina Babylonis, nunc Urbis sanctæ pæne latitantem, et mihi soli attendentem dignatus est aliquando accessere, suumque patrocinium iterum atque iterum polliceri; præsertim ubi, ab eodem interrogatus de studiis meis certiorem eum feci, me post exactos Commentarios in reliquas œcumenicas Synodos, qui edendi et ipsi quantocius sunt in lucem, navaturam operam meam, si Deus scilicet vitam dederit, edendæ amplissimæ collectioni Conciliorum omnium tum generalium, tum particularium nostræ Italiæ cum notis, et aliis, quibus ecclesiastica historia et disciplina illustrabitur. Quod quidem spero me effecturum sub auspiciis tanti Pontificis.

CONSTITUTIONES PONTIFICIÆ

SUPER APPROBATIONE

ET USU CÆREMONIALIS EPISCOPORUM, ET ALIORUM ECCLESIARUM PRÆLATORUM NOVISSIME REFORMATI, QUÆ INITIO IPSIUS CÆREMONIALIS LEGUNTUR.

I

CLEMENS PAPA VIII.

AD PERPETUAM REI MEMORIAM.

Cum novissime Pontificale Romanum antea mendosum et corruptum, a piis et eruditis viris emendari et restitui, et demum ad Episcoporum et aliorum Ecclesiarum Prælatorum communem usum et commoditatem divulgari, et in universali Ecclesia ab omnibus observari mandaverimus; operæ pretium visum fuit, si Cæremoniale Episcoporum omnibus Ecclesiis, præcipue autem metropolitanis, cathedralibus et collegiatis perutile ac necessarium, in quo ritus et cæremoniæ celebrandi Missas, Vesperas et alia divina Officia, ac in aliis Ecclesiæ functionibus et actibus ab eisdem Episcopis ac aliis Prælatis inferioribus in eisdem observandæ, ac modus etiam præcedendi tam inter personas ipsas ecclesiasticas, quam etiam inter eas, et laicos similiter servandas continentur; quodque pridem multis mendis respersum fuerat, similiter reformari et restitui curaremus. Ea propter id ipsum Cæremoniale Episcoporum a nonnullis piis ac eruditis in hisque sacris ritibus et cæremoniis apprime versatis viris examinari, corrigi, et in optimam, ipsique Pontificali reformato maxime congruentem formam redigi mandavimus. Quod opus cum ea, quæ docuit fide et diligentia jam absolutum fuisse accepimus. Porro reliquum est ut hujus operis labor, cum, ad quem directus est, finem consequatur. Idcirco Cæremoniale Episcoporum hujusmodi jussu nostro emendatum et reformatum, motu proprio et ex certa scientia, ac de apostolicæ potestatis plenitudine perpetuo approbantes, illudque in universali Ecclesia ab omnibus et singulis personis, ad quas spectat et in futurum spectabit, perpetuo observandum esse præcipimus et mandamus, ac Cæremoniale hujusmodi sic emendatum et reformatum, nullo unquam tempore, in toto vel in parte mutari, vel ei aliquid addi, aut omnino detrahi posse, ac quascumque personas prædictas, quæ sacerdotalia munera exercere, aut alia quæcumque in ipso Cæremoniali contenta, facere, aut exequi debent, ad ea peragenda et præstanda, juxta hujus Cæremonialis formam et præscriptum, teneri, neminemque ex iis, quibus ea exercendi et faciendi munus impositum existit, nisi formulis, quæ hoc Cæremoniali continentur, servatis, satisfacere posse, perpetuo statuimus et ordinamus. Per præsentes autem antiqua Cæremonialia in his, quæ prædicto Cæremoniali reformato sunt conformia, minime aboleri, aut abrogata censeri volumus, sed illorum etiam usum (salva reformatione prædicta) permittimus. Non obstantibus

præmissis, ac constitutionibus, ordinationibus apostolicis ac etiam in provincialibus et synodalibus Conciliis editis generalibus, vel specialibus, necnon quarumvis Ecclesiarum, etiam juramento, confirmatione apostolica, vel quavis firmitate alia roboratis, statutis, et consuetudinibus, ceterisque contrariis quibuscumque. Volumus autem, et pari motu et auctoritate decernimus, ut qui in Romana Curia sunt præsentes, lapsis duobus mensibus, qui vero intra montes, octo, et qui ultra, ubique locorum degunt, duodecim integre excursis, vel alias, ubi venalium hujus Cæremonialis voluminum notitiam, et facultatem habuerint, sacras cæremonias et ritus in eodem Cæremoniali præscriptos, juxta illius modum et normam in quibuscumque actibus exercere et observare teneantur. Ipsarum autem literarum exempla, manu Notarii publici, et sigillo alicujus personæ in dignitate ecclesiastica constitutæ, aut illius Curiæ obsignata, vel in ipsis voluminibus absque prædicto, vel alio quopiam adminiculo, Romæ impressa, eam ubique locorum et gentium, fidem faciant, quam præsentes facerent, si essent exhibitæ vel ostensæ. Datum Romæ apud S. Petrum sub annulo Piscatoris die XIV Julii MDC, pontificatus nostri anno nono.

II

INNOCENTIUS PAPA X.

AD PERPETUAM REI MEMORIAM.

Quanquam alias fel. rec. Clemens Papa VIII prædecessor noster Cæremoniale Episcoporum, omnibus Ecclesiis, præcipue autem metropolitanis, cathedralibus et collegiatis perutile ac necessarium, in quo ritus et cæremoniæ celebrandi divina Officia, ac in aliis Ecclesiæ functionibus et actionibus ab iisdem Episcopis aliisque Prælatis inferioribus observandæ, ac modus etiam præcedendi tam inter personas ipsas ecclesiasticas, quam etiam inter eas, et laicos similiter servandus continentur, multis antea mendis refertum corrigi et restitui curaverit, attamen successu temporis compertum est, plurimos errores et mendas in idem Cæremoniale sive diuturnitatis injuria, sive typographorum incuria, aliave de causa irrepsisse, illudque proinde iterata emendatione indigere. Eapropter Nos pro pastorali nostra sollicitudine id ipsum Cæremoniale Episcoporum a nonnullis venerabilibus Fratribus nostris S. R. E. Cardinalibus, aliisque piis et eruditis, sacrorumque rituum et cæremoniarum apprime peritis viris corrigi et emendari mandavimus, quod cum ab illis accuratissime præstitum fuisse accepimus, idcirco ne tam utilis Ecclesiæ catholicæ hac in re Cardinalium, et aliorum prædictorum labor optato frustetur effectu, motu proprio ac ex certa scientia nostris, deque apostolicæ potestatis plenitudine, Cæremoniale Episcoporum hujusmodi jussu Nostro, ut præmittitur, recognitum et emendatum perpetuo confirmamus et approbamus, illudque in universali Ecclesia ab omnibus et singulis personis, ad quas spectat, et in futurum spectabit, perpetuo observandum esse præcipimus et mandamus, ac Cæremoniale hujusmodi sic emendatum nullo unquam tempore, in toto vel in parte mutari, vel ei aliquid addi aut omnino detrahi posse, ac quascumque personas præfatas, qui sacerdotalia munera exercere, aut alia quæcumque in ipso Cæremoniali contenta facere aut exequi debent ad ea peragenda et præstanda juxta hujus Cæremonialis formam et præscriptum teneri, neminemque ex iis, quibus ea exercendi et faciendi munus impositum existit, nisi formulis, quæ hoc Cæremoniali continentur, servatis, satisfacere posse statuimus et ordinamus. Per præsentes autem antiqua Cæremonalia in his, quæ præfato Cæremoniali emendato sunt conformia, minime aboleri aut abrogata censeri volumus, sed illorum etiam usum (salva emendatione prædicta) permittimus. Non obstantibus præmissis, ac apostolicis, etiam in universalibus provincialibusque et synodalibus Conciliis editis generalibus, vel specialibus Constitutionibus et Ordinationibus, necnon quarumvis Ecclesiarum etiam juramento, confirmatione apostolica, vel quavis firmitate alia roboratis, statutis et consuetudinibus, privilegiis quoque indultis, et literis apostolicis, quibusvis Ecclesiis, et personis in contrarium præmissorum quomodolibet concessis, confirmatis et innovatis. Quibus omnibus et singulis illorum tenores præsentibus pro expressis habentes, ad præmissorum effectum specialiter et expresse derogamus, ceterisque contrariis quibuscumque. Volumus autem, et pari motu et auctoritate decernimus, ut qui

in Romana Curia sunt præsentes, lapsis duobus, qui vero intra montes octo, et qui ultra, ubique locorum degunt, duodecim mensibus integre excursis, vel alias, ubi venalium hujus Cæremonialis voluminum notitiam et facultatem habuerint, sacras cæremonias et ritus in eodem Cæremoniali præscriptos juxta illius modum et normam in quibuscumque actibus exercere et observare teneantur. Quodque earumdem præsentium literarum exemplis manu Notarii publici subscriptis, et sigillo alicujus personæ in dignitate ecclesiastica constitutæ, aut illius Curiæ munitis, vel in ipsis voluminibus absque præfato, vel alio quopiam adminiculo Romæ impressis, eadem ubique locorum et gentium fides adhibeatur, quæ præsentibus ipsis adhiberetur, si essent exhibitæ, vel ostensæ. Datum Romæ apud S. Mariam Majorem, sub annulo Piscatoris, die xxx Julii MDCL, pontificatus nostri anno sexto.

III

SS. D. N. DOMINI BENEDICTI DIV. PROVID. PP. XIII

CONSTITUTIO

PRO OBSERVATIONE CÆREMONIALIS EPISCOPORUM AB EODEM SANCTISSIMO DOMINO NOSTRO EMENDATI.

BENEDICTUS PAPA XIII.

AD PERPETUAM REI MEMORIAM.

Licet alias fel. rec. Clemens VIII ac subinde Innocentius X Romani Pontifices prædecessores nostri Cæremoniale Episcoporum edendum, atque a mendis expurgandum curaverint, processu tamen temporis compertum est, novos errores non minus typographorum imperitia, quam aliorum culpa et negligentia in illud irrepsisse, ac proinde Nos, qui in minoribus constituti per annos quinquaginta Episcopi, ac Metropolitæ munere et dignitate perfuncti sumus, cum nihil antiquius habuerimus, quam ut sacros ritus et cæremonias secundum antiquam ac laudabilem Romanæ Ecclesiæ disciplinam adamussim perageremus, diuturno eorum usu ac studio animadvertimus, utile ac necessarium maxime futurum, si rursus idem Cæremoniale novis curis recognitum ederetur, obscura quædam in eo et ambigua illustrarentur, corrupta alia et depravata emendarentur, nonnulla præterea inter se pugnantia et contraria conciliarentur, aliaque demum hactenus prætermissa suis locis opportune adderentur. Ubi primum igitur ad summi apostolatus fastigium, licet immeriti, et obluctantes evecti fuimus, in hanc etiam sollicitudinem cogitationes nostras direximus, Nosque ipsi hoc opus aggressi, illud nonnullis etiam adhibitis piis ac eruditis viris sacrorumque rituum apprime peritis, qui operam suam in ipso Cæremoniali emendando ac restituendo Nobis contulerunt, benedicente Domino, perfecimus. Itaque, ne tam utilis Ecclesiæ catholicæ hac in re labor suo frustreretur effectu, motu proprio ac ex certa scientia Nostris, deque apostolicæ potestatis plenitudine, Cæremoniale Episcoporum hujusmodi, a Nobis, ut præmittitur, recognitum et emendatum, perpetuo confirmamus et approbamus illudque in universali Ecclesia ab omnibus et singulis personis, ad quas spectat et in futurum spectabit, perpetuo observandum esse, in virtute sanctæ obedientiæ præcipimus et mandamus : ac Cæremoniale hujusmodi, sic emendatum, nullo unquam tempore, in toto, vel in parte mutari, vel ei aliquid addi, aut omnino detrahi posse, ac quascumque personas præfatas, quæ pontificalia ac sacerdotalia munera exercere, aut alia quæcumque in ipso Cæremoniali contenta, facere aut exequi debent, ad ea peragenda et præstanda, juxta hujus Cæremonialis formam et præscriptum, teneri, neminemque, ex iis, quibus ea exercendi et faciendi munus impositum existit, nisi formulis, quæ hoc Cæremoniali continetur, servatis, satisfacere posse, perpetuo statuimus et ordinamus. Per præsentes autem antiqua Cæremonalia, in his, quæ præfato Cæremoniali emendato sunt conformia, minime aboleri aut abrogata censeri voluimus, sed illorum etiam usum (salva emendatione prædicta) permittimus. Non obstantibus præmissis, ac apostolicis, et in universalibus, provincialibusque et synodalibus Conciliis editis generalibus, vel specialibus Constitutionibus et Ordinationibus, necnon quarumvis Ecclesiarum, etiam juramento, confirmatione apostolica, vel alia quavis firmitate roboratis, statutis et consuetudinibus, privilegiis quoque, indultis et literis apostolicis, quibusvis Ecclesiis et personis in contrarium præmissorum quomodolibet con-

cessis, confirmatis et innovatis. Quibus et singulis, illorum tenores præsentibus pro expressis habentes ad præmissorum effectum specialiter et expresse derogamus, ceterisque contrariis quibuscumque. Volumus autem, et pari motu et auctoritate decernimus, ut qui in Romana Curia sunt præsentes, lapsis duobus, qui vero citra montes, octo, et qui ultra ubique locorum degunt, duodecim mensibus integre excursis, vel alias, ubi venalium hujus Cæremonialis voluminum notitiam et facultatem habuerint, sacras cæremonias et ritus in eodem Cæremoniali præscriptos, juxta illius modum et normam in quibuscumque actibus exercere et observare teneantur : quodque earumdem præsentium literarum exemplis, manu Notarii publici subscriptis, et sigillo alicujus personæ in dignitate ecclesiastica constitutæ, aut illius Curiæ munitis, vel in ipsis voluminibus absque præfato, vel alio quopiam adminiculo Romæ impressis, eadem ubique locorum et gentium fides adhibeatur, quæ præsentibus ipsis adhiberetur, si essent exhibitæ, vel ostensæ. Datum Romæ apud S. Petrum, sub annulo Piscatoris, die VII Martii MDCCXXVII, pontificatus nostri anno tertio.

NOVA ADDITIO DECRETORUM

SACRÆ RITUUM CONGREGATIONIS.

DECRETUM

CIRCA USUM PONTIFICALIUM PRÆLATIS EPISCOPO INFERIORIBUS CONCESSORUM A SACRA RITUUM CONGREGATIONE ORDINARIA, HABITA CORAM SS. D. N. ALEXANDRO PAPA VII, EMANATUM, DIE XXVII SEPTEMBRIS MDCLIX.

Sacra Rituum Congregatio, tollendis ac eliminandis circa ecclesiasticos ritus, qui irrepserunt, abusibus, sedulo intenta, post Episcoporum Cæremoniale evulgatum (quo quidquid ad ipsos in sacris cæremoniis pertinet abunde præscripsit) idem quoad inferiores Prælatos, qui pontificalium usu fruuntur, præstandum curare necessarium existimavit, ut excessus aboleantur, uniformisque inducatur sacrorum ritus in omnibus, eo præsertim tempore, quo privilegia ipsi perperam interpretantes, obtendentesque, parum obsequi student Decretis pluries ab eadem Sacra Congregatione hac in re-met evulgatis, aut ipsa ignorare prætexunt. Quamobrem omnia simul, ut uno conspiciantur obtutu cogere, perque capita, dirigere constituit, quo facilius observentur.

I. Super Altari, in quo Sacra erunt facturi, septimum nequaquam apponant candelabrum.

II. Cathedram, seu sedem fixam et permanentem, in eorum Ecclesiis ne detineant, sed tribus ipsis diebus, quibus ex antiquis Decretis tantummodo pontificaliter celebrare est iis permissum, nobili sede, seu cathedra utuntur, quam nihilominus simplici serico panno coloris festivitati congruentis obducere poterunt, non auro contexto, aut phrygio, sive basilico opere exornato.

III. Baldachinum adhibere supra sedem poterat, non pretiosum, aut aureum, sed simplex, et eo, quod Altari super imponitur, materia et opere inferius, ad ipsam autem per duos tantum gradus in Presbyterii superficie stratos ascendatur.

IV. Non abacum alium præter parvam mensam, et in cornu Epistolæ parare faciant, in qua duo candelabra cum candelis, necnon mitra, calix, missale, thuribulum, navicula, et reliqua ad celebrationem necessaria collocentur. Prope vero mensam eamdem parieti hærens baculus pastoralis aptetur.

V. Dies vero, in quibus solemniter ipsis operari conceditur, sint de præcepto festivi, vel alii, in quibus ipsis pontificaliter celebrare festivitatis ratio exigat, nempe Patroni loci, Fundatoris Ordinis, Tituli, et Dedicationis Ecclesiæ : abstineant autem ab hujusmodi pontificalium usu in Officiis et Missis defunctorum quocumque die etiam festivo, et de præcepto.

VI. Ad Ecclesiam accedentes licet pontificaliter divini peracturi, iisdemque absolutis ab Altari recessuri, a suis Canonicis, vel Monachis (ut mos est Episcoporum) ne associari se sinant.

VII. Præter duos Sacrificii Ministros, Diaconum nempe Evangelii, et Subdiaconum Epistolæ, duo alii tantum Diaconi cum dalmaticis, et unicus Presbyter cum pluviali eis assistant. Duo insuper Capellani, qui de mitra et baculo,

ac totidem Acolythi pro candelabris inserviant. Præterea sex alii Canonici, vel Monachi, duo scilicet pluvialibus, duo planetis, totidemque tunicellis induti Divinis hujusmodi interesse valeant, qui tamen non in sedibus, seu stallis choralibus, sed in scamnis absque postergalibus, panno viridi laneo coopertis, situ congruo accommodatis, moxque illinc removendis considеant.

VIII. Mitram pretiosam, nisi illis expresse a S. Sede indultam non adhibeat; sub mitra pileolum nigri tantum coloris induant : baculum pastoralem albo velo appenso deferant; ab iisque, et aliis pontificalibus etiam de Ordinariorum licentia extra Ecclesias sibi subjectas prorsus abstineant, et neque in processionibus, quæ ab eorum Ecclesiis per vias extra ambitum, vel Parochiam ducuntur, insignibus prædictis utantur, vel penes se perferri faciant.

IX. Regulares rocchettum non deferant, nisi ex tali Ordine fuerint, cui indumentum hujusmodi competat.

X. Invitati ad Ecclesiam exemptam, nec in illa pontificalibus uti valeant, nec ii, qui non fuerint Abbates perpetui, vel Benedicti, in propriis Ecclesiis uti possint privilegio perpetuis Abbatibus, vel alias Benedictis indulto.

XI. Sacras vestes ex Altari non sumant, nisi pontificaliter Divinis vacaturi.

XII. Indulgentias impartiri, vel publicare non audeant absque expresso S. Sedis indulto.

XIII. Pontificales benedictiones cum trina Crucis productione in Missis tantum pontificalibus, necnon Vesperis et Matutinis pontificaliter itidem celebratis licere sibi tantum meminerint. Privatim vero populis quamvis pleno jure subjectis, nisi expresse ipsis permissum fuerit, etiam pontificalibus induti per Ecclesiam incedentes, benedicere non præsumant.

XIV. Præsente Episcopo sine speciali Sedis Apostolicæ permissu etiam pontificaliter celebrantes, a benedictionibus cessent.

XV. Si Episcopus aderit, ipsius sedes in cornu Evangelii, uno saltem gradu eminentior Abbatiali est erigenda, hæcque altero gradu humilior, ut dictum est, in cornu Epistolæ collocetur. A latere Episcopi, Canonici Cathedralis prope Abbatem Canonici, vel Monachi Monasterii, et abbatialis Ecclesiæ consideant, Confessionem cum Celebrante Episcopus faciat, isque thus in thuribulum imponat, Evangeliorum textum osculetur; et populo solemniter (quamvis Abbas ipse pontificaliter celebret) benedicat; Episcopus præterea trino ductu, et immediate Canonici Cathedralis duplici, moxque Abbas (nisi celebret) pariter duplici, ac subinde Canonici, vel Monachi abbatialis Ecclesiæ unico tantum ductu thurificentur.

XVI. Abstineant tamen Episcopi, ubi consuetudo contraria non viget, a frequenti hujusmodi accessu ad Ecclesias exemptas in similibus actibus, ut liberius Abbates valeant suis uti privilegiis.

XVII. In Ordinationibus Canonicorum, Clericorum, Monachorum, necnon in vestitionibus Monialium, et emissione professionis earumdem etiam pleno sibi jure sibi subjectarum, in benedictionibus sacræ supellectilis, ceterisque actibus (Missarum, Vesperarum et Matutinarum solemniis ter tantum in anno, ut præfertur, exceptis), neque in Ecclesiis, Oratoriis aliisque locis tam publicis, quam privatis quantumvis exemptis, eisdemque Abbatibus pleno jure subjectis, mitram, baculum et quævis alia pontificalia insignia, nisi de expressa Sedis Apostolicæ concessione adhibeant.

XVIII. Ecclesiasticam supellectilem pro servitio duntaxat suarum Ecclesiarum, vel Monasteriorum benedicant.

XIX. Reliqua pontificalia extra loca ipsis Abbatibus subjecta, vel pro servitio alienæ Ecclesiæ, aut in subditos pariter alienos, etiam de licentia Ordinariorum exercere non valeant, puta campanarum benedictionem, calicum, et similium, in quibus sacra adhibeatur unctio, necnon minorum Ordinum collationes.

XX. Concionatoribus, qui eorum subditis verbum Dei prædicandi onus acceperint, benedictionem elargiri non præsumant, sed Episcopis, quibus jus hujusmodi privative competit, omnino demittant.

XXI. In Missis privatis quoad indumenta, cæremonias, Ministros, Altaris ornatum, et benedictionis largitionem, a simplici Sacerdote non discrepent, ac proinde sacras vestes induant in Sacristia, neque utantur Cruce pastorali, unico sint contenti Ministro; aquam cum pelvi et urceolo argenteis sibi ministrari non sinant, duasque tantum candelas super Altari adhibeant.

DECRETUM GENERALE.

His autem Sanctissimo relatis, et in Congregatione Sacrorum Rituum ordinaria, habita coram Sanctitate Sua per Eminentissimum et Reverendiss. D. Card. Brancatium accurate perlectis, et mature discussis, Sanctitas Sua ea approbavit, et pro omnimoda eorumdem observatione, mandavit typis imprimi, ad valvas affigi et publicari, ut elapso termino sex mensium a die publicationis eorumdem, omnes et singulos usu pontificalium gaudentes, tam sæculares, quam regulares quantumvis exemptos, et speciali expressione indigentes afficiant, et arctent, ac si omnibus et singulis eadem adhibita, vel personaliter præsentata, intimata, seu notificata fuissent. Indulsitque præterea locorum Ordinariis, ut auctoritate Sedis Apostolicæ possint, immo debeant præfatos etiam per censuras compellere.

Cumque nonnulli ex dictis Abbatibus et Prælatis proprium habere possint territorium juraque episcopalia, nullisque subdantur Episcopis, qui eos coercere, si excesserint, valeant : eo casu a Sedis Apostolicæ Nuntiis, si aderint, sin minus ab Archiepiscopis, in quorum provinciis, vel ab Episcopis Romano etiam Pontifici subjectis intra, vel prope quorum diœceses, limites eorum Ecclesiæ, vel Monasteria sita fuerint, tanquam a Sancta Sede delegatis ad hujusmodi Decretorum observationem prædicti omnino cogantur. Die XXVII Septembris MDCLIX.

Cum pluries Sacra Rituum Congregatio inhærendo Decretis alias editis, et signanter in Lucerina die XXII Novembris MDCLXIV, XXVIII Septembris MDCLXXV et XIII Martii MDCLXXXVIII declaraverit, nullo modo dandum esse Evangelium ad osculandum sæcularibus, etiam Præsidi in celebratione Missarum; necnon prohibuerit usum baldachini, et præsertim in Acernina die XXVI Junii MDCLXVI, Baren. V Martii MDCLXVII et XVII Junii MDCLXXXIV, Marsicen. Polignanen. et Mileten. V Martii MDCLXVII, Hieracen. die II Octobris MDCLVXXIII et Bitecten. XXIII Septembris MDCLXXXIV. Ac insuper denegaverit assistentiam in Presbyterio, et specialiter in Materanen. XXIV Januarii MDCLXV Melphitana XV Junii MDCLXXVII et Baren. XX Novembris MDCLXXVII et XXII Februarii MDCLXXXVII.

Eminentissimi ac Reverendissimi DD. Cardinales eidem Sac. Congregationi Præpositi mandarunt, ut prædicta Decreta prohibentia persosonis sæcularibus osculum Evangelii, usum baldachini, et Assistentiam in Presbyterio renoventur : et copiæ illorum transmittantur Archiepiscopis et Episcopis regni Neapolis, eisdemque injungendo, ut illa intimari faciant Superioribus Ecclesiarum suæ diœcesis, tam sæcularibus, quam regularibus; et in casu transgressionis, procedant etiam contra regulares auctoritate ejusdem Sac. Congregationis ad pœnam interdicti, et ita decreverunt, et in Ecclesiis regni Neapolis omnino servari jusserunt. Die XIII Martii MDCLXXXVIII.

DECRETUM GENERALE.

Sacrorum Rituum Congregatio die XXII Aprilis referente Eminentissimo Domino Cardinale Columna Ponente stetit in decisis die XIII Martii MDCLXXXVIII. Et quoad baldacchina, non tantum illorum usum, verum etiam retentionem, tam in Presbyterio, quam extra, in eodem Decreto comprehendi declaravit. Et ad effectum, ut memoria pereat similis abusus, mandavit, ut injungatur Archiepiscopis et Episcopis regni Neapolitani, quod hastas, gradus, suppedanea, et quæcumque alia signa baldacchini ab Ecclesiis suarum diœceseon tam sæcularium quam regularium removere faciant : et quoad Ecclesias regularium procedant ad Interdicta, et contra inobedientes ad censuras auctoritate Sacræ Congregationis eadem die vigesima secunda Aprilis MDCXC.

Et facto de prædictis verbo cum Sanctissimo per me Secretarium, Sanctitas Sua annuit, sensum Congregationis approbavit et laudavit, ac præmissum Decretum exequi omnino, et publicari præcepit, die XXII ejusdem mensis et anni MDCXC.

[Operæ pretium visum est huic loco infrascripta subnectere Decreta, queis præsens materia adornatur completurque.

« *Epistola ad omnes Episcopos et Archiepi-* « *scopos.* — Reverendissime domine uti frater : « Sanctissimus Dominus noster pro diuturno

« qua gubernat Ecclesiam zelo et sollicitudine, « animo reputans quod ea ,quæ a longo tempore « fuerunt statuta, quanquam opportunissima et « necessaria, ita tamen decursu temporis in « desuetudinem abeant et oblivionem, ut peni- « tus tandem negligantur : ac proinde varios « abusus animadvertens inolevisse adversus « Decreta a S. S. Alexandro VII constituta, « præsertim circa usum pontificalium, in Con- « gregatione ordinaria Sacrorum Rituum habita « coram eodem Pontifice anno MDCLIX. Idem « Sanctissimus Dominus Noster nedum oppor- « tunum, sed plane necessarium duxit præ- « scribere, sicut reapse præscripsit, quod non « solum fieret nova prædictorum Decretorum « in memorata Congreg. editorum impressio, « sed etiam quod ad omnes et singulos locorum « Ordinarios eorum exemplaria transmitteren- « tur (quorum unum etiam Amplitudo tua hisce « adnexum reperiet) ad hoc, ut pro munere « quod ipsis incumbit, ac pro peculiari studio, « quo in res sacras eosdem affectos esse decet, « exactam eorumdem Decretorum observantiam « urgeant et compleant, eoque magis quod asse- « rentibus tunc temporis Monachis Cassinensi- « bus ex Apostolico Indulto eis licitum esse « ecclesiasticam supellectilem benedicere : et « S. C. mandavit usque ab anno MDCLX tale « Indultum ex Archivio apostolico desumptum « exhiberi, et interim abstinere nunquam huc- « usque fuit ostensum. Et diu felix et incolumis « vivus. Romæ, xxxi Martii MDCCXLIV. » (Gar- « dellini.)

« Episcopus Tirasonen. enixe S. R. C. suppli- « cavit pro declaratione sequentium dubiorum, « videlicet :

« 1. An liceat Abbatibus aliisque pontificalia « ex privilegio exercentibus benedicere campa- « nas, vasa sacra et alia quæ sacro Chrismate « liniuntur, necnon vestes sacras, et in quorum « benedictionibus Chrismatis unctio non requi- « ritur? Quatenus affirmative.

« 2. An hoc eis liceat etiam pro Ecclesiis sibi « pleno jure non subjectis?

« 3. An Superiores Regularium et Rectores, « Priores, Guardiani, Ministri et alii possint ex- « plere benedictiones omnes, in quibus sacrum « Chrisma non requiritur?

« 4. An Episcopus, utendo ordinaria facul- « tate, possit aliis in dignitate constitutis dele- « gare potestatem benedicendi sacra indumenta « et alia in quibus, juxta Rituale Romanum, sa- « crum Chrisma non adhibetur, seu potius hanc « delegationem idem Episcopus etiam ad cam- « panarum benedictionem ampliare valeat?

« Et Sacra eadem Congregatio... responden- « dum censuit :

« Ad 1. *Quod primam non licere, nisi habeant* « *S. Sedis privilegium; quoad secundam par-* « *tem, licere.*

« Ad 2. *Hoc licere pro usu duntaxat suarum* « *Ecclesiarum vel Monasteriorum.*

« Ad 3. *Posse pro suis Ecclesiis, supposito* « *S. Sedis privilegio.*

« Ad 5. *Non posse.* Et ita declaravit hæc die « xvi Maii MDCCXLIV.

« Ex Romanorum Pontificum indulgentia, « certa quædam illustria honoris insignia colle- « giis Canonicorum vel a priscis temporibus « adtribui consuevere, quibus et ordinis maje- « stas commendaretur magis, et ipsa sacrorum « procuratio splendidiori apparatu ad populo- « rum animos in divinæ rei venerationem im- « pensius comparandos effulgeret. Ast cum ea « sit rerum humanarum conditio, ut, quæ pro- « videntissime constituta primum fuere, pravo « deinceps usu, atque a concedentium voluntate « plane absono, infeliciter pervertantur, id est « de canonicalibus privilegiis ut plurimum con- « tingere; graves undique invalescunt querelæ « hominum et auctoritate et sapientia præstan- « tium. Nedum enim modus pontificio diplomate « præstitutus violari conspicitur, sed in crebro « honoris ac privilegii usurpari, nulla habita « locorum, actuum personarumque ratione, « quod ex primoribus ex ecclesiastica hierarchia « datum dignoscitur.

« Tanto huic malo convellendo haud semel ad- « laboravit Sac. Rit. Congregatio,quæ ad rectam « rerum sacrarum actionem ordinandam est « præposita : atque idcirco, quod præcipuum « abusuum id genus caput est, privilegium ponti- « ficalium Collegiis Canonicorum insignioribus « libenter collatum, statis quibusdam conditio- « nibus moderandum curavit, præsertim in « Panormitana die xxii Aprilis MDCLXXXIV, et « in Urbinaten. die xxix Januarii MDCCLII.

« Novis tamen, et deterioribus adhuc percre- « bescentibus adversus hæc instituta consuetu- « dinibus, nonnullisque dubiis nuper delatis

« super usu pontificalium in metropolitana Ec« clesia Baren., placuit SS. Domino nostro Pio « Papæ septimo rem universam eidem S. Con« gregationi discutiendam demandare, quæ, « exquisita prius sententia S. Congregationis « Cæremonialis Secretarii, itemque Sedis Apo« stolicæ cæremoniarum Magistri, cunctisque « rationum momentis accurate diligenterque « perpensis, edendum censuit Decretum, quo « pontificalium privilegia declarentur, certisque « legibus ad ritualium præscriptionum normam « coerceantur. Ejus porro Decreti articuli sunt « qui sequuntur.

« 1. Sacra peragere ritu pontificali de jure « inhæret duntaxat episcopali dignitati.

« 2. Prælati Episcopo inferiores pontificaliter « celebrant ex privilegio, sed ornatu modera« tiori, statutis tantum diebus, in propriis Ec« clesiis ab episcopali jurisdictione exemptis, « et tenentur in reliquis omnibus adamussim « servare generalia Decreta Alexandri VII a Be« nedicto XIV confirmata.

« 3. In Ecclesiis non exemptis vetantur iidem « pontificalia exercere, etiamsi intercedat ex« pressa Ordinarii loci licentia.

« 4. Dignitates, Canonici, Rectores Ecclesia« rum, quocumque nomine insignium prohi« bentur ritus, et cæremonias pro Episcopis et « Prælatis inferioribus designatas in sacris per« agendis adhibere, aut ornatum aliquem ponti« ficalem inducere absque speciali Apostolicæ « Sedis privilegio.

« 5. Quodcumque privilegium ad augendum « insignium quarumdam Ecclesiarum splendo« rem ab Apostolica Sede Dignitatibus, Canoni« cis, Rectoribus, aut alio quocumque nomine « nuncupatis concessum, utpote læsivum di« gnitati episcopali, de jure strictissime est « interpretandum. Quamobrem nil aliud con« cessum intelligendum est, nisi illud quod « est speciatim expressum, neque, ex indulto « uno alterove privilegio, trahi potest conse« quentia ad alia, quæ singillatim descripta non « fuerint.

« 6. Nec tamen, posito privilegio, omnia « omnibus æque competunt, sed discrimine est « opus inter Celebrantem et Assistentem cum « insigniis pontificalibus.

« 7. Nam Celebranti quædam competere « possunt pontificalia insignia, non item Assi« stentibus, dum Dignitates, Canonici, Recto« res, etc., sacra sumere debent indumenta.

« 8. Sub generico ornamentorum pontifica« lium nomine, quæ ex privilegio Apostolica « Sedes insignioribus Capitulis quandoque con« cedit, intelliguntur duntaxat ex pluries decisis « a Sacra Congregatione caligæ, sandalia, nec « auro, nec argento ornata, sericæ item chiro« thecæ, dalmatica, tunicella, annulus cum « una gemma, crux pectoralis sine gemma, mi« tra simplex ex tela alba cum sericis laciniis « rubei coloris.

« 9. Hisce omnibus uti poterit solummodo « Dignitas, Canonicus, aut Rector solemniter « celebrans, nisi forte privilegium non omnia « hæc, sed aliqua duntaxat insignia permittat.

« 10. Qui vero in Missa solemni Diaconum et « Subdiaconum agunt, etiamsi sint Dignitates, « Canonici, etc., nec mitram, nec ullum aliud « pontificale indumentum, nec palmatoriam, si « illius privilegio polleant, ad Evangelium et ad « Epistolam adhibere poterunt.

« 11. Dignitatibus, Canonicis, Rectoribus, etc. « Missam cum insigniis pontificalibus solem« niter celebrare liceat, iis duntaxat diebus, in « quibus celebrant vice Episcopi absentis, vel « impediti, vel vita functi, aut in quibus Epi« scopus assistit, vel assistere deberet cum « pluviali et mitra; in reliquis diebus, etiamsi « solemnibus, celebrent more solito.

« 12. In Ecclesiis civitatis et diœcesis cum « insigniis pontificalibus celebrare ipsis non « liceat, nisi in majoribus solemnitatibus, assen« tiente Episcopo et assistente Capitulo.

« 13. Nunquam vero iisdem utantur in Missis « pro defunctis, licet Episcopus assistat cum « pluviali et mitra, sed celebrent more solito.

« 14. Si Dignitas, vel Canonicus, etc., ab Epi« scopo designetur pro admittenda aliqua « puella ad religiosum habitum, vel novitia, « expleto tyrocinio, ad solemnem professionem, « pontificalibus insigniis uti nequeat, nisi de « expressa licentia, qua obtenta, iis tantum« modo utatur quæ actioni conveniunt.

« 15. Cum pontificalibus indumentis Cele« brans, nec faldistorio uti potest, sed sedere « debet in scamno cooperto tapete, vel panno « coloris qui officio diei respondeat.

« 16. Nequit præterea tam in solemni, quam « in Missa privata sacras vestes sumere ex Al-

« tari, uti canone, palmatoria, Presbytero assi-
« stente, salutare populum cum ℣ *Pax vobis*, « loco ℣ *Dominus vobiscum*, aut trinam dare « benedictionem post Missam, vel cum Sacra- « mento, et si quæ sunt alia, quæ solis compe- « tunt de jure Episcopis, et ex privilegio Præla- « tis inferioribus, dum his pontificalia peragere, « statis diebus, concessum est.

« 17. Dignitates, Canonici, Rectores, etc., « quando parati assistunt Episcopo pontificaliter « celebranti, mitram solummodo adhibere pos- « sunt, quam pariter deferre poterunt sacris in- « dumentis, videlicet pluviali, vel casula, vel dal- « matica amicti, in processionibus SS. Corporis « Christi, benedictionibus candelarum, cinerum, « palmarum, etiamsi has functiones peragat Di- « gnitas, vel Canonicus loco et vice Episcopi « absentis, impediti aut vita functi.

« 18. Assistentes Episcopo tam in Altari, « quam in cathedra, quando ministrant, aut « cum eo operantur, stare debent, detectis ca- « pitibus.

« 19. Solemniter Celebrantes dum Episcopus « sacra assumit indumenta, aut solum ascendit, « stent sine mitra.

« 20. Non licet eis uti pulvino sub genubus, « Episcopo præsertim assistente.

« 21. Non adhibeatur Acolythus ad tenendam « mitram cum holoserico velo e collo pendente, « nisi pro Dignitate, Canonico, Rectore, etc., « solemniter celebrante, vel Sacramentum in « processionibus deferente.

« 22. Dignitates, Canonici, Rectores, in pro- « cessione SS. Corporis Christi sacris indumentis « amicti mitram manu deferant, nec eadem ca- « put operiant.

« 23. Præterea reliqua omnia, quæ non sunt « in privilegio expressa, ut vetita censeri de- « bent.

« 24. In Missis privatis, quoad indumenta, « cæremonias, Ministros, Altaris ornatum, a « simplicibus Sacerdotibus non differant: su- « mant proinde sacras vestes in Secretario, non « utantur Cruce pectorali, unico Ministro con- « tenti sint, non sibi velint aquam ministrare « cum pelvi et urceolo, et duo tantum candelæ « luceant in Altari.

« 25. Defuncti nequeunt in loculo efferri, nec « tumulari cum mitra.

« 26. In eorumdem funeribus, seu anniversa- « riis super tumulo erigi solito, non apponatur « mitra.

« 27. In insigniis seu stemmatibus familiæ « mitra non apponatur, nisi solo in casu, quo « expresse concessum sit in literis apostolicis.

« 28. Quod si super præmissis aliquod exoria- « tur dubium, hoc ad S. Congregationem defe- « ratur, quæ pro qualitate dubii providebit.

« Si quæ vero Capitula amplioribus, ac præter « hujusce Decreti instituta privilegiis se aucta « fuisse arbitrentur, peculiaria hæc jura in S. « Congregationem perpendenda deducant, ut, « quod e canonicarum sanctionum præscripto « visum fuerit, opportune decernatur.

« De quibus omnibus facta per me infrascri- « ptum S. R. C. Secretarium relatione SS. D. No- « stro, eadem Sanctitas Sua cuncta in hoc De- « creto sancita benigne adprobavit, atque in « Actis S. R. C. referri, necnon literas apostolicas « sub plumbo de eadem dandas mandavit. Hac « die XXVII Augusti MDCCCXXII. »

Sequitur Constitutio SS. D. N. Pii VII, qua confirmantur præfata Decreta.

PIUS EPISCOPUS SERVUS SERVORUM DEI.

AD PERPETUAM REI MEMORIAM.

« Decet Romanos Pontifices pro impensa ipso- « rum in Ecclesiæ bonum sollicitudine maximo- « pere adniti, ut, quæ per eo identidem decer- « nentur privilegia, præstitutis legibus apprime « contineantur, ne vitio illorum, quibus ea delata « sunt, rectum inde ordinem perturbari, alio- « rumque jura lædi contingat: sapienti proinde « consilio prædecessoribus Nostris visum est, « re prius per Congregationem Sacris Ritibus « præpositam discussa, opportune præfinire, « quidnam juris inducant mitræ ac pontificalium « usus, aliaque id genus insignia, quibus placuit « Apostolicæ Sedi Abbates Prælatosque nonnul- « los Episcopo inferiores, et quædam Canonico- « rum Collegia honestare. Ita sane felicis recor- « dationis Alexander VII, prædecessor Noster, « habita coram se Sacrorum Rituum Congrega- « tione die XXVII Septembris an. MDCLIX, Decre- « tum sancivit, quo leges traduntur de usu pon- « tificalium Prælatis Episcopo inferioribus tri- « buto; itemque felicis pariter recordationis « Benedictus XIV Constitutionem quæ incipit

« *In throno Justitiæ* edidit III Cal. Martii « an. MDCCLII ad Decreta adprobanda, quæ « eadem Congregatio vulgaverat de privilegio « pontificalium, quo Urbinentense Capitulum « haud ita pridem auctum fuerat.

« Hæc vero aliaque in eam rem data Decreta « ex ipso temporum lapsu, quandoque etiam ex « eorumdem ignoratione sua interdum execu- « tione carere multaque ab ipsorum præscri- « ptionibus plane absona percrebescere dolen- « dum est, quibus in rei sacræ perniciem con- « verti conspiciuntur, quæ ad Apostolicæ Sedis « indulgentia ad cultum religionemque in sa- « crorum tractatione ipso etiam ornatum splen- « dore liberaliter obvenere. Crebræ idcirco, et « graves querelæ perlatæ ad Nos sunt, ut et « episcopalis Ordinis majestati consulamus ad- « versus eos, qui ex communione, quam obtru- « dunt, privilegiorum cuncta pæne, quibus epi- « scopalis dignitas splendescit, sibi adtributa « arbitrantur, et accuratam sacrorum rituum « observantiam vindicimus, quos talium conces- « sionum prætextu impune perstringi admo- « nemur.

« Ne itaque hujusmodi inordinatus privile- « giorum diuturnitate temporis convalesceret, « occurrere tanto huic malo decrevimus, id « adhibentes remedii, quod expostulationes « illæ, quarum æquitatem probe noveramus, « efflagitabant, neque remittendam duximus « occasionem, quam ex Dubiis nuper propositis « de usu pontificalium in Metropolitana Barensi « nacti eramus, ad præstitutas de eo regulas « iterum injungendas. Quare cum rationem rei « universam memoratæ Rituum Congregationi « perpendendam demandaverimus, Decretum ab « eadem prolatum est die XXVII Augusti anni « proxime præteriti, quod hic adjungimus, vi- « delicet : *Ex Romanorum Pontificum indul- « gentia*, etc. » (Hujus Decreti tenorem omittimus, quia supra habetur pag. XXV et seq.)

« Hoc porro Decretum, ac rationum momenta, « ceterasque S. Sedis præscriptiones, quibus « illud fulcitur, diligenter consideravimus, cum- « que experientia edoceamur ex minus recto « privilegiorum hujusmodi usu, plura incom- « moda redundare, ac præsertim haud parum « detrahi splendori episcopalis dignitatis, quam « sartam ubique, ac tectam Nostri est muneris « protueri, idem Decretum, ut illius dispositio « firmius subsistat, atque accuratius observe- « tur ab omnibus, auctoritate apostolica, tenore « præsentium adprobamus et confirmamus, « eique perpetuæ, inviolabilisque firmitatis « robur, vim, et efficaciam adjicimus, illudque « ab iis omnibus et singulis, ad quos spectat, et « quomodolibet spectabit in futurum, firmiter « et inviolabiliter observari et adimpleri, nec ab « illius observantia et ad implemento ullo un- « quam tempore recedi debere mandamus.

« Præterea hisce Nostris apostolicis literis ea « iterum ad observationem revocari volumus, « ac, quatenus opus sit, denuo adprobamus et « sancimus, quæ per prædecessores Nostros, ac « præsertim per felicis recordationis Alexan- « drum VII in memorato Decreto diei XXVII Se- « ptembris MDCLIX, illiusque declaratione edita « sub die XX Julii MDCLX, necnon per fel. recor. « Benedictum XIV sua Constitutione, quæ inci- « pit *In throno Justitiæ* atque alias per Sacro- « rum Rituum Congregationem præscripta fue- « runt de usu pontificalium Prælatis Episcopo « inferioribus, et Canonicis attributo.

« Quocirca venerabilibus Fratribus Patriarchis, « Primatibus, Archiepiscopis et Episcopis, aliis- « que locorum Ordinariis per apostolica scripta « mandamus, ut præsentes Nostras literas, atque « omnia et singula in eis statuta faciant aucto- « ritate Nostra debitæ executioni demandari, « illasque inviolabiliter observari, contradicto- « res, et inobedientes quoslibet, per opportuna « juris et facti remedia, appellatione postposita, « compescendo.

« Præsentes autem literas semper, et perpe- « tuo validas et efficaces existere et fore, ac « nullo unquam tempore de subreptionis, obre- « ptionis, aut nullitatis vitio, seu intentionis « Nostræ vel alio quocumque defectu notari, « impugnari, invalidari, retractari, aut in jus, « vel controversiam vocari, nec sub quibusvis « similium, vel dissimilium gratiarum revoca- « tionibus, suspensionibus, limitationibus, de- « rogationibus, aut aliis contrariis dispositioni- « bus per Nos, et Sedem Apostolicam prædictam « sub quibuscumque tenoribus et formis, ac « cum quibusvis clausulis et decretis, etiam « motu proprio factis et faciendis, comprehendi « vel confundi, sed semper ab illis excipi et « quoties illæ emanabunt, toties in pristinum « et validissimum statum restitutas, repositas,

« et plenarie reintegratas fore, et esse, suosque « plenarios effectus sortiri et obtinere.

« Sicque et non alias per quoscumque Judices « ordinarios, vel delegatos, quavis auctoritate « fugentes, etiam causarum palatii apostolici « Auditore, ac præfatæ S. R. E. Cardinales etiam « de latere Legatos Vicelegatos, dictæque Sedis « Nuntios judicari et definiri debere, et quid-« quid secus super his a quoquam quavis aucto-« ritate scienter, vel ignoranter contigerit atten-« tari, irritum et inane decernimus.

« Non obstantibus quibusvis editis vel eden-« dis specialibus vel generalibus constitutioni-« bus et ordinationibus apostolicis, et quate-« nus opus sit, Ecclesiarum, quarum Capitulis « pontificalia insignia concessa reperiuntur, « etiam juramento, confirmatione apostolica, « vel quavis firmitate alia roboratis, statutis et « consuetudinibus, privilegiis quoque, indultis « et literis apostolicis, quibusvis personis in ge-« nere, vel in specie, aut alias in contrarium « præmissorum quomodolibet forsan concessis, « confirmatis et innovatis, quibus omnibus et « singulis, etiamsi de illis speciali, specifica et « expressa mentio habenda, aut aliqua alia « exquisita forma ad hoc servanda foret, eorum « tenores præsentibus pro plene et sufficienter « expressis et insertis habentes, illis alias in « suo robore permansuris, latissime et planis-« sime, ac specialiter et expresse, necnon op-« portune et valide ad præmissorum validissi-« mum effectum, ac vice duntaxat harum quo-« que serie derogamus, ceterisque contrariis « quibuscumque.

« Volumus autem, ut præsentium transum-« ptis, seu exemplis, etiam impressis, manu « alicujus Notarii publici subscriptis, et sigillo « personæ in ecclesiastica dignitate constitutæ « munitis, eadem prorsus fides adhibeatur, « quæ adhiberetur ipsis præsentibus, si forent « exhibitæ, vel ostensæ.

« Nulli ergo omnino hominum liceat, hanc pa-« ginam nostræ adprobationis, confirmationis, « commissionis, decreti, mandati, derogatio-« nis et voluntatis infringere, vel ei ausu teme-« rario contraire. Si quis autem hoc attentare « præsumpserit, indignationem omnipotentis « Dei, ac BB. Petri et Pauli Apostolorum ejus, « se noverit incursurum.

« Datum Romæ apud S. Mariam Majorem « anno Incarnationis Dominicæ millesimo octin-« gentesimo vigesimo tertio, quarto Nonas Julias, « pontificatus nostri anno vigesimo quarto.

« H. Cardinalis CONSALVUS.

« A. BENIGNI, Subdat.

« Visa de Curia D. TESTA.

Loco ✠ plumbi.

« F. LAVIZZARIUS. »]

INDEX CAPITUM LIBRI PRIMI

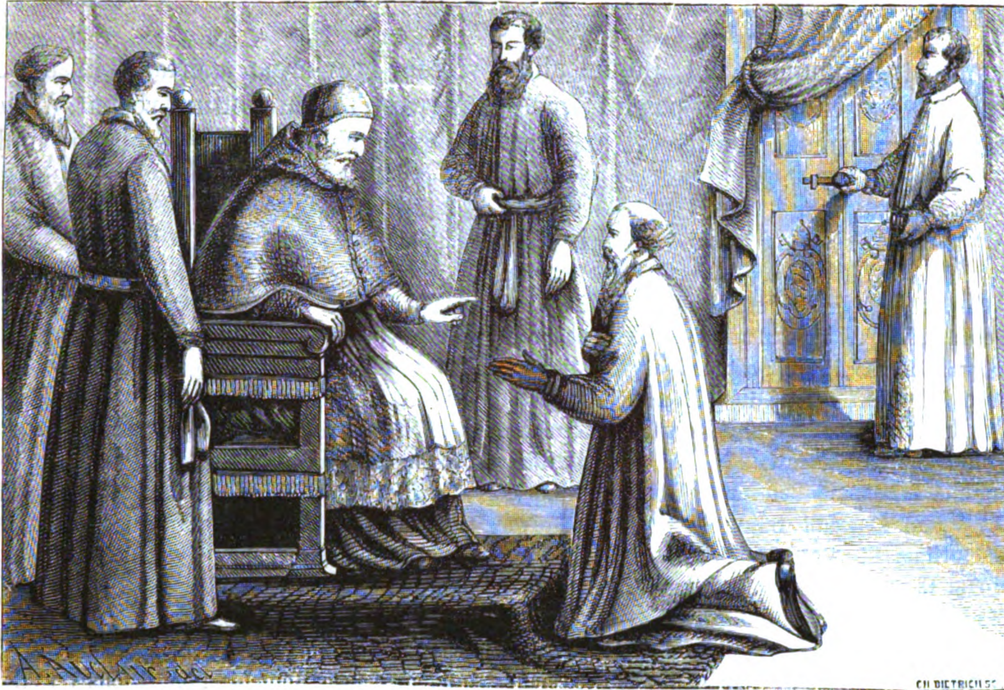
QUÆ IN ANTIQUIS CÆREMONIALIBUS LEGUNTUR,

QUORUM LOCO IN NOVA HAC EDITIONE IPSIS CAPITIBUS ARGUMENTA PRÆFIXA SUNT.

CAP. I. — De habitu et aliis agendis per Episcopos nuper electos 1
CAP. II. — De primo accessu Episcopi, vel Archiepiscopi ad suam diœcesim, vel provinciam. 23
CAP. III. — De habitu ordinario Archiepiscopi et Episcopi in sua provincia, diœcesi, vel civitate. 71
CAP. IV. — Quomodo se gerere debeat Episcopus, vel Archiepiscopus circa benedictiones et alia episcopalia munia in sua diœcesi, vel provincia; et quid si Legatus apostolicus, aut Cardinalis non Legatus, vel Nuntius, aut aliquis Prælatus ibidem sit. 83
CAP. V. — De officio Magistrorum cæremoniarum. 98
CAP. VI. — De officio Sacristæ. 117
CAP. VII. — De officio Presbyteri Assistentis tam in Vesperis, quam in Missis. 142
CAP. VIII. — De assistentia duorum Canonicorum in habitu Diaconi, Episcopo celebrante, vel, eo non celebrante, in habitu ordinario. . 165
CAP. IX. — De officio Diaconi in Missa solemni, Episcopo, vel alio, celebrante. 173
CAP. X. — De officio Subdiaconi in eadem Missa pontificali solemni. 196
CAP. XI. — De numero, qualitate et officio Ministrorum servientium Episcopo in divinis, videlicet de libro, de candela, de baculo, de mitra, de thuribulo, de candelabris, de gremiali, de ampullis et de abaco. 212
CAP. XII. — De ornatu Ecclesiæ, et de præparandis in ea ante adventum Episcopi. . . . 230
CAP. XIII. — De sedibus Episcopi, Legati, Cardinalium Prælatorumque, necnon Principum, Magistratuum virorumque illustrium in Ecclesiis collocandis ornandisque. 285
CAP. XIV. — De usu umbraculi, seu baldachini. 309
CAP. XV. — De habitu ecclesiastico Episcopi et Canonicorum, et de accessu ad Ecclesiam et reditu eorumdem. 315
CAP. XVI. — De pallio et ejus usu. 332
CAP. XVII. — De mitra et baculo pastorali. . 355
CAP. XVIII. — De reverentiis et genuflexionibus, sessionibus, et assurgendi modis, observandis tam per Episcopum et Canonicos, quam alios quoscumque, sive in Ecclesia, sive extra eam. Et de osculationibus manuum Episcopi, vel Celebrantis. 379
CAP. XIX. — De ordine et modo jungendi, disjungendi, elevandi tenendique manus per Episcopum, vel alterum Celebrantem, et quomodo vertere et convertere se debeat ad Altare, vel faldistorium, et e contra, et de osculatione Altaris. 396
CAP. XX. — De libro tenendo apud Episcopum non celebrantem, sed in Vesperis, aut in Missa solemni præsentem, et quid ex eo legere debeat. 402
CAP. XXI. — De circulis infra Missam solemnem, quæ coram Episcopo celebratur, faciendis ante Episcoporum, qualiter, et quoties. . 404
CAP. XXII. — De concionibus, seu sermonibus infra Missam solemnem habendis, seu post

Missam in funere Episcopi, aut alicujus magni viri, et de habitu Sermocinantis. 411
Cap. XXIII. — De ordine et modo imponendi thus in thuribulum, illudque benedicendi, et de thurificatione in Vesperis et Missis solemnibus. 431
Cap. XXIV. — De ordine dandi pacem. . . . 474
Cap. XXV. — De forma dandi benedictionem solemnem ab Episcopo, et publicandi indulgentiam, ubi, quoties, et quando. 486
Cap. XXVI. — De supplendis vicibus Canonicorum aliorumque Ministrorum deficientium. 508
Cap. XXVII. — De orationibus, seu collectis, et diversis earumdem tonis. 514
Cap. XXVIII. — De organo, organista et musicis, seu cantoribus, et norma per eos servanda in divinis. 517
Cap. XXIX. — De Missa, quæ sine cantu ab Episcopo celebratur. 541
Cap. XXX. — De Missa, quæ sine cantu coram Episcopo celebratur in locis suæ jurisdictionis. 556
Cap. XXXI. — De ritibus et cæremoniis observandis in Synodo provinciali, vel diœcesana. . 563

CÆREMONIALIS EPISCOPORUM

LIBER I.

CAP. I.

CORONA NUPER ELECTI AD CATHEDRAM METROPOLITANAM, EPISCOPALEM, SEU MAJOREM.
VESTIUM FORMA ET COLOR. — QUID AGERE DEBEANT ELECTI IN CURIA PRÆSENTES. — QUID ABSENTES.
VESTES EORUM, QUI EX ORDINIBUS REGULARIBUS, AUT MILITARIBUS ASSUMUNTUR.

§ I.

Cum primum aliquis certior factus fuerit, se alicui Ecclesiæ metropolitanæ, cathedrali, vel majori a summo Pontifice in Consistorio præfectum, sive ille in Curia Romana degat, sive ab ea absens sit, statim curabit sibi amplam coronam in capite decenter formari. Tunc, et non prius super vestem inferiorem talarem,

cum extra domum exibit, induet aliam vestem breviorem apertam, ita ut per scissuras brachia extrahi possint, quod genus vestis mantellettum vocant. Vestes autem hujusmodi erunt, vel ex lana, vel ex camelotto coloris violacei, nullo autem modo sericæ.

COMMENTARIUS.

I. Electio Episcoporum multis sæculis præsertim in Ecclesia Latina suffragio Cleri, ac bono populi testimonio facta est, uti jam non uno in loco fuse ostendimus, tum in nostris ad œcumenicas Synodos, earumque sacros Canones Commentariis, tum etiam in Commentariis illis, quibus Romanum Pontificale jam explicuimus. Ea autem non fuit hujus electionis vis, sive auctoritas, ut necessario is esset ordinandus, quem Clerus, et populus elegisset, sed penes Metropolitanum una cum Episcopis suffraganeis suis jus fuit electionem, electumque examinare, utrum illa canonica esset, et hic ad Ecclesiam regendam, onusque episcopale sustinendum sufficiens. Sæculo quidem XIII Innocentius III novam delineans futuris electionibus formam in Concilio Lateranensi IV, quod habitum fuit anno Christi MCCXV, cap. XXIV, iis tum Laicos, tum Episcopos provinciæ abegit. Præscripto enim triplici tantum electionum genere, scrutinio, compromisso, et adoratione, seu inspiratione, in scrutinio describendo, quod genus electionis longe usitatissimum est, aperte prodidit, totam suffragiorum potestatem penes unum esse Capitulum Ecclesiæ cathedralis. Declaravit enim, scripto consignatis suffragiis omnibus, eum cæteris præferendum, cui major, vel sanior Capituli pars suffragata fuerit : « Is collatione adhibita eligatur, in quem omnes, vel major, « vel sanior pars Capituli consentit. » Proscribit mox in eodem Concilio Pontifex electiones *per sæcularis potestatis abusum* factas, pœnasque in Metropolitanos definit, qui minus canonicas confirmarent electiones.

II. Quanquam autem penes metropolitanum jus esset confirmare electos a cathedralium Ecclesiarum Capitulis, atque, ut ait Thomassinus, parte II *Disciplinæ*, lib. II, cap. VIII, ita se res ordinario haberet, ut Romanus Pontifex, nec sui Patriarchatus universos Episcopos confirmaret, sed eos solum, qui in provinciis erant suburbicariis, nihilominus tamen sæculo ipso XIII et XIV factum est, ut plerorumque Episcopatuum provisiones ad Romanum ipsum Pontificem devolverentur; sive quod electiones intra terminum præfixum non fierent; sive quod ipsæ electiones, vel confirmationes essent viciosæ, quarum innumera pæne exempla in Decretalibus occurrunt tum Gregorii IX, tum Bonifacii VIII, ad titulum *De electione*, sive quod Apostolica dispensatione indigerent, sive tandem, ut alias omittam causas, quod sæpe seditionibus, et violentia turbatæ electiones, in bella et clades, vel saltem in longissimas lites desinerent. Hæ quidem causæ Romanis Pontificibus vel etiam antiquitus ansam dedere, reservandi sibi nonnunquam jus providendi Ecclesiis, quæ maxime periclitabantur. Ab his vero processum est postea ad generales reservationes in certis casibus, veluti si quis Episcopus diem suum in Romana Curia obiisset; atque ita Bonifacius VIII, qui alias diplomate suo contestatus est, se illorum Ecclesias, qui in Curia obibant, non alio consilio, aut fructu Sedi Apostolicæ reservare, quam ut eas viris commendaret præstantissimis, S. Ludovicum ad Episcopatum Tolosanum nominavit, et Mimatensem Episcopatum Guilielmo Durando Ordinis Prædicatorum viro undequaque docto, theologo, utriusque juris consulto, ac rei ritualis peritissimo, et insigni scriptori contulit, qui in Romana Curia perinde ac Tolosanus vacaverat.

III. Ante Bonifacium VIII, jam Clemens IV, qui anno MCCLXV electus fuit Pontifex maximus, non modo Episcopatus, sed et quæcumque alia Beneficia, quæ apud Apostolicam Sedem vacarent, eidem Sedi Apostolicæ reservavit, peculiari edita Constitutione, quæ extat in cap. II *De præbendis*, in VI, ubi postquam dixit, Ecclesiarum, Personatuum, Dignitatum aliorumque Beneficiorum Ecclesiasticorum plenariam dispositionem ad Romanum Pontificem pertinere, ait mox, ea se tantum Beneficia reservare, quæ in Curia Romana vacarent, quod *specialius ceteris*

hujusmodi Beneficiorum vacantium collationem *antiqua consuetudo Romanis Pontificibus reservavit*. Sunt qui hanc Constitutionem Clementi Papæ III adscribunt, quod tamen falsum est, ut pluribus probat Vanespen, parte II Juris universi ecclesiastici, tit. XXIII, cap. III, num. III. Quidquid sit, idem jus sequentes Pontifices asseruerunt, inter quos memoratus superius Bonifacius VIII, in cap. *Si Papa* X, *De privilegiis*, in VI, constanter ait, de jure communi omnes Ecclesias per orbem diffusas ad Romanam Ecclesiam pertinere. Hinc Benedictus XI, qui immediate Bonifacio in Pontificatu successit, anno MCCCIII Constitutionem et ipse dedit suam, quæ incipit, *Sancta Romana*, legiturque inter extravagantes Constitutiones communes ad titulum *De electione*, qua statuit, ne quatuor patriarchalibus Sedibus vacantibus, Constantinopolitana scilicet, Alexandrina, Antiochena et Hierosolymitana, Canonici earum providere Patriarchas auderent, inconsulto Romano Pontifice maximo.

IV. Illud idem jus a laudatis Pontificibus assertum Clemens deinde Papa V, non immediatus Bonifacii VIII successor, ut non recte ait Vanespen loco citato, cap. I, num. XXVII, sed post Benedicti obitum, in ejus locum anno MCCCV suffectus, etiam in Beneficiis ad collationem Ordinariorum spectantibus tanquam indubitatum Sedi Apostolicæ vindicavit in Clementina I, tit. *Ut lite pendente*, etc. Postquam enim declarasset, Beneficium extra Curiam vacans, ad provisionem Ordinarii spectare, hanc addidit clausulam : « Salva tamen in præmissis omni- « bus Romani Pontificis potestate, ad quem Ec- « clesiarum, Personatuum, Dignitatum alio- « rumque Beneficiorum ecclesiasticorum plena « et libera dispositio, ex suæ potestatis plenitu- « dine noscitur pertinere. » Idem Pontifex rursus reservationem Beneficiorum apud Sedem Apostolicam vacantium renovavit in extravagante Constitutione III, *De præbendis*, ubi eam etiam clausulam addidit : « Hac reservatione nostra « et Decreto ligari volumus ignorantes. »

V. Quantum querelarum effusum sit de reservationibus hisce Romanorum Pontificum in Concilio Viennensi œcumenico, quod habitum fuit anno MCCCXI, egregie ostendit Thomassinus parte II *Disciplinæ*, lib. I, cap. XLIV, num. I, ubi inter alia affert locum egregii opusculi, et vere aurei, quod jussu ejusdem Clementis V, Gulielmus Durandus Episcopus Mimatensis publicavit, Conciliique Patribus obtulit; in eo enim varia capita continebantur, quæ emendatione egere viderentur. Verum utcumque elaboratum sit in ipso Concilio ad faciendam temperandamque his malis medicinam, nihilo tamen minus in reservationibus Beneficiorum constans fuit Clemens, qui etiam Archiepiscopatum Cantuariensem reservavit sibi, vacantemque contulit anno MCCCXIII, eliminato eo, qui electus fuerat, ut testatur in sua Historia Valsingamus ad prædictum annum MCCCXIII.

VI. Successit Clementi V, anno MCCCXVI, Joannes XXII, isque non modo eamdem reservationem renovavit in extravaganti Constitutione IV, citato titulo *De præbendis*, sed insuper aliam addidit, quæ incipit, *Execrabilis*, tit. eodem, ubi multa reservationum capita complexus est. Is anno MCCCXX, cum reservasset sibi Episcopatum Vintoniensem tum vacantem, rescidit idcirco electionem factam a Monachis pontificiæ reservationis minus observantibus, unumque e suis Clericis promovit, qui solemniter inauguratus fuit in Ecclesia S. Albani, quæ immediate suberat potestati Romanæ Sedis. Hunc Joannem XXII vulgo existimant prima jecisse fundamenta Regularum Cancellariæ, quas ejus successores publicarunt auxeruntque usque ad Nicolaum V, a quo in eam, quæ nunc sunt, redactæ sunt formam; tametsi tum Sixtus V, tum Clemens deinde Papa VIII, aliqua addiderint, uti observat memoratus Vanespen, cap. IV, num. IX et X.

VII. Vestigia prædecessorum Pontificum secutus Benedictus Papa XII, immediatus Joannis XXII, anno MCCCXXXIV successor, publicavit mox anno MCCCXXXV celebrem suam Constitutionem, *Ad regimen*, quæ extat inter extravagantes, tit. *De præbendis*, quæque quamplurimas complectitur reservationes, cum veteres, tum novas. Reservat enim, ut idem Thomassinus notat, et cuique illam legenti patet : I. Episcopatus, Abbatias et Beneficia prorsus omnia, quæ vacarint in Curia, aut intra duas dietas, seu morte, seu depositione, privatione, translatione, aut suspensione Consecrationis; II. Beneficia item omnia, quorum electiones, aut postulationes irritæ fuerint, aut rejectæ, vel quorum resignationes admissæ; III. quidquid Beneficiorum vacat morte Cardina-

cum extra domum exibit, induet aliam vestem breviorem apertam, ita ut per scissuras brachia extrahi possint, quod genus vestis mantellettum vocant. Vestes autem hujusmodi erunt, vel ex lana, vel ex camelotto coloris violacei, nullo autem modo sericæ.

COMMENTARIUS.

I. Electio Episcoporum multis sæculis præsertim in Ecclesia Latina suffragio Cleri, ac bono populi testimonio facta est, uti jam non uno in loco fuse ostendimus, tum in nostris ad œcumenicas Synodos, earumque sacros Canones Commentariis, tum etiam in Commentariis illis, quibus Romanum Pontificale jam explicuimus. Ea autem non fuit hujus electionis vis, sive auctoritas, ut necessario is esset ordinandus, quem Clerus, et populus elegisset, sed penes Metropolitanum una cum Episcopis suffraganeis suis jus fuit electionem, electumque examinare, utrum illa canonica esset, et hic ad Ecclesiam regendam, onusque episcopale sustinendum sufficiens. Sæculo quidem XIII Innocentius III novam delineans futuris electionibus formam in Concilio Lateranensi IV, quod habitum fuit anno Christi MCCXV, cap. XXIV, iis tum Laicos, tum Episcopos provinciæ abegit. Præscripto enim triplici tantum electionum genere, scrutinio, compromisso, et adoratione, seu inspiratione, in scrutinio describendo, quod genus electionis longe usitatissimum est, aperte prodidit, totam suffragiorum potestatem penes unum esse Capitulum Ecclesiæ cathedralis. Declaravit enim, scripto consignatis suffragiis omnibus, eum cæteris præferendum, cui major, vel sanior Capituli pars suffragata fuerit : « Is collatione adhibita eligatur, in quem omnes, vel major, vel sanior pars Capituli consentit. » Proscribit mox in eodem Concilio Pontifex electiones *per sæcularis potestatis abusum* factas, pœnasque in Metropolitanos definit, qui minus canonicas confirmarent electiones.

II. Quanquam autem penes metropolitanum jus esset confirmare electos a cathedralium Ecclesiarum Capitulis, atque, ut ait Thomassinus, parte II *Disciplinæ*, lib. II, cap. VIII, ita se res ordinario haberet, ut Romanus Pontifex, nec sui Patriarchatus universos Episcopos confirmaret, sed eos solum, qui in provinciis erant suburbicariis, nihilominus tamen sæculo ipso XIII et XIV factum est, ut plerorumque Episcopatuum provisiones ad Romanum ipsum Pontificem devolverentur; sive quod electiones intra terminum præfixum non fierent; sive quod ipsæ electiones, vel confirmationes essent viciosæ, quarum innumera pæne exempla in Decretalibus occurrunt tum Gregorii IX, tum Bonifacii VIII, ad titulum *De electione*, sive quod Apostolica dispensatione indigerent, sive tandem, ut alias omittam causas, quod sæpe seditionibus, et violentia turbatæ electiones, in bella et clades, vel saltem in longissimas lites desinerent. Hæ quidem causæ Romanis Pontificibus vel etiam antiquitus ansam dedere, reservandi sibi nonnunquam jus providendi Ecclesiis, quæ maxime periclitabantur. Ab his vero processum est postea ad generales reservationes in certis casibus, veluti si quis Episcopus diem suum in Romana Curia obiisset; atque ita Bonifacius VIII, qui alias diplomate suo contestatus est, se illorum Ecclesias, qui in Curia obibant, non alio consilio, aut fructu Sedi Apostolicæ reservare, quam ut eas viris commendaret præstantissimis, S. Ludovicum ad Episcopatum Tolosanum nominavit, et Mimatensem Episcopatum Guilielmo Durando Ordinis Prædicatorum viro undequaque docto, theologo, utriusque juris consulto, ac rei ritualis peritissimo, et insigni scriptori contulit, qui in Romana Curia perinde ac Tolosanus vacaverat.

III. Ante Bonifacium VIII, jam Clemens IV, qui anno MCCLXV electus fuit Pontifex maximus, non modo Episcopatus, sed et quæcumque alia Beneficia, quæ apud Apostolicam Sedem vacarent, eidem Sedi Apostolicæ reservavit, peculiari edita Constitutione, quæ extat in cap. II *De præbendis*, in VI, ubi postquam dixit, Ecclesiarum, Personatuum, Dignitatum aliorumque Beneficiorum Ecclesiasticorum plenariam dispositionem ad Romanum Pontificem pertinere, ait mox, ea se tantum Beneficia reservare, quæ in Curia Romana vacarent, quod *specialius ceteris*

hujusmodi Beneficiorum vacantium collationem *antiqua consuetudo Romanis Pontificibus reservavit*. Sunt qui hanc Constitutionem Clementi Papæ III adscribunt, quod tamen falsum est, ut pluribus probat Vanespen, parte II Juris universi ecclesiastici, tit. XXIII, cap. III, num. III. Quidquid sit, idem jus sequentes Pontifices asseruerunt, inter quos memoratus superius Bonifacius VIII, in cap. *Si Papa* x, *De privilegiis*, in VI, constanter ait, de jure communi omnes Ecclesias per orbem diffusas ad Romanam Ecclesiam pertinere. Hinc Benedictus XI, qui immediate Bonifacio in Pontificatu successit, anno MCCCIII Constitutionem et ipse dedit suam, quæ incipit, *Sancta Romana*, legiturque inter extravagantes Constitutiones communes ad titulum *De electione*, qua statuit, ne quatuor patriarchalibus Sedibus vacantibus, Constantinopolitana scilicet, Alexandrina, Antiochena et Hierosolymitana, Canonici earum providere Patriarchas auderent, inconsulto Romano Pontifice maximo.

IV. Illud idem jus a laudatis Pontificibus assertum Clemens deinde Papa V, non immediatus Bonifacii VIII successor, ut non recte ait Vanespen loco citato, cap. I, num. XXVII, sed post Benedicti obitum, in ejus locum anno MCCCV suffectus, etiam in Beneficiis ad collationem Ordinariorum spectantibus tanquam indubitatum Sedi Apostolicæ vindicavit in Clementina I, tit. *Ut lite pendente*, etc. Postquam enim declarasset, Beneficium extra Curiam vacans, ad provisionem Ordinarii spectare, hanc addidit clausulam : « Salva tamen in præmissis omni« bus Romani Pontificis potestate, ad quem Ec« clesiarum, Personatuum, Dignitatum alio« rumque Beneficiorum ecclesiasticorum plena « et libera dispositio, ex suæ potestatis plenitu« dine noscitur pertinere. » Idem Pontifex rursus reservationem Beneficiorum apud Sedem Apostolicam vacantium renovavit in extravagante Constitutione III, *De præbendis*, ubi eam etiam clausulam addidit : « Hac reservatione nostra « et Decreto ligari volumus ignorantes. »

V. Quantum querelarum effusum sit de reservationibus hisce Romanorum Pontificum in Concilio Viennensi œcumenico, quod habitum fuit anno MCCCXI, egregie ostendit Thomassinus parte II *Disciplinæ*, lib. I, cap. XLIV, num. I, ubi inter alia affert locum egregii opusculi, et vere aurei, quod jussu ejusdem Clementis V, Gulielmus Durandus Episcopus Mimatensis publicavit, Conciliique Patribus obtulit; in eo enim varia capita continebantur, quæ emendatione egere viderentur. Verum utcumque elaboratum sit in ipso Concilio ad faciendam temperandamque his malis medicinam, nihilo tamen minus in reservationibus Beneficiorum constans fuit Clemens, qui etiam Archiepiscopatum Cantuariensem reservavit sibi, vacantemque contulit anno MCCCXIII, eliminato eo, qui electus fuerat, ut testatur in sua Historia Valsingamus ad prædictum annum MCCCXIII.

VI. Successit Clementi V, anno MCCCXVI, Joannes XXII, isque non modo eamdem reservationem renovavit in extravaganti Constitutione IV, citato titulo *De præbendis*, sed insuper aliam addidit, quæ incipit, *Execrabilis*, tit. eodem, ubi multa reservationum capita complexus est. Is anno MCCCXX, cum reservasset sibi Episcopatum Vintoniensem tum vacantem, rescidit idcirco electionem factam a Monachis pontificiæ reservationis minus observantibus, unumque e suis Clericis promovit, qui solemniter inauguratus fuit in Ecclesia S. Albani, quæ immediate suberat potestati Romanæ Sedis. Hunc Joannem XXII vulgo existimant prima jecisse fundamenta Regularum Cancellariæ, quas ejus successores publicarunt auxeruntque usque ad Nicolaum V, a quo in eam, quæ nunc sunt, redactæ sunt formam; tametsi tum Sixtus V, tum Clemens deinde Papa VIII, aliqua addiderint, uti observat memoratus Vanespen, cap. IV, num. IX et X.

VII. Vestigia prædecessorum Pontificum secutus Benedictus Papa XII, immediatus Joannis XXII, anno MCCCXXXIV successor, publicavit mox anno MCCCXXXV celebrem suam Constitutionem, *Ad regimen*, quæ extat inter extravagantes, tit. *De præbendis*, quæque quamplurimas complectitur reservationes, cum veteres, tum novas. Reservat enim, ut idem Thomassinus notat, et cuique illam legenti patet : I. Episcopatus, Abbatias et Beneficia prorsus omnia, quæ vacarint in Curia, aut intra duas dietas, seu morte, seu depositione, privatione, translatione, aut suspensione Consecrationis; II. Beneficia item omnia, quorum electiones, aut postulationes irritæ fuerint, aut rejectæ, vel quorum resignationes admissæ; III. quidquid Beneficiorum vacat morte Cardina-

lium, vel Romanæ Curiæ Officialium; IV. Abbatias, Prioratus, et alia eorum Beneficia, quibus Abbatias, vel Episcopatus confert Sedes Apostolica; V. Beneficia omnia quæ vacabunt, ut incompatibilia cum iis, quorum quis largitate Sedis Apostolicæ adeptus fuerat collationem et pacificam possessionem.

VIII. Hæc Pontifex ipse Benedictus XII in ea Constitutione sibi reservavit in omne Pontificatus sui tempus, eaque, ut laudatus auctor autumat, rudimenta erant Regularum Cancellariæ, quarum secunda Pontifici reservat Ecclesias omnes episcopales, et abbatiales Christiani orbis, quarum reditus superant ducentos florenos. Tertia reservat Dignitates omnes Cathedralium, quæ principem locum tenent post Episcopatum. Primas item Collegialium, Prioratus aliasque Dignitates conventuales. Inde est, ut ait Fagnanus in cap. *Nullus, De electione*, quod in electionibus nullus est jam in Italia et Hispania residuus locus, ubi hæ reservationes usu receptæ sunt. Octava reservat Pontifici octo menses, quatuor tantum Episcopis permittit ad nominationem omnium Beneficiorum. Hasce solet Pontifex Regulas promulgare immediate post suam Ordinationem, de iisque videri possunt, qui in eadem peculiares tractatus scripsere, quos inter recensendus est Nicolaus Rigantius, cujus opus posthumum ad Romanæ Curiæ utilitatem ejusdem ex fratre nepos Nicolaus Rigantius quantocius est editurus in lucem.

[Hæc Reservationum expositio, quam ab Espenio mutuatus est auctor, nonnihil corrigenda venit, ne quis ex ea ambitionis insimulet Romanos Pontifices. Hinc libet paucis a primordio Ecclesiæ historiam afferre electionis Episcoporum, quod attinet ad eligentes.

Profecti Apostoli in diversas regiones consueverunt ad episcopale ministerium attollere primos cujusque urbis viros amplexos fidem evangelicam. Ab Apostolis vero creati eorumque successores Episcopi alios similiter constituerunt. Principio plebs vix præsentiam ac testimonium tentavit extendere ad suffragium. Prima Synodus Nicæna Episcopis provinciæ ad minus tribus in unum congregatis jus tribuit eligendi vacantis in ipsa provincia Ecclesiæ Episcopum, confirmatione Metropolitis reservata, solumque testimonium et consensum populo reliquisse videtur. A sæculo IV ad sæculum IX usque, Synodus provinciæ consuevit Episcopos ordinare, nonnisi a Clero et populo, vel postulatos, vel electos unanimiter. Quod si in duas pluresve personas eligentium suffragia scinderentur, præferebat Metropolitanus digniorem, et ornatum majoribus suffragiis ac meritis.

Frequentia electionum dissidia in causa fuere, ut populi jura ad Principes tandem devolverentur. Hi vero IX sæculo ad XII sæculum usque adorti sunt vetustum electionibus assentiendi jus in novam vertere formam investiendi per annulum et virgam, seu instituendi Episcopos auctoritate sua, absque ullo decreto judicioque Synodorum provincialium, et sine Metropolitarum confirmatione. At eodem sæculo IX octava Synodus œcumenica reprimere studuit recentem invasionem, sanxitque ne quis Principum laicorum et potentium se Episcoporum electioni ingereret. Gliscentibus autem in dies laicalibus investituris, Leo IX, Victor II, Stephanus X, Nicolaus II, Alexander II, S. Gregorius VII aliique successores ecclesiasticam in ea re libertatem tueri novis Conciliorum sanctionibus satagerunt, nullus ut auderet Clericorum aut Monachorum accipere de manu laici investituram Ecclesiæ aut Beneficii. Sæculo demum XII, abolendis reapse investituris consentire Principes orti sunt, pactis cum S. Sede conventis quæ dicuntur *concordata*. Tunc itaque omnino desierunt suffragia laicorum, relictæque Clero fuere canonicæ electiones. Cleri vero nomine venit Capitulum Ecclesiæ cathedralis.

Ineunte vero sæculo XIV abrogatum est jus Capitulorum cathedralium pontificiis collationibus et reservationibus, idque ex frequentissimis discordiis ad supremum Sedis Apostolicæ judicium deferri solitis, ac turbis laicorum libertatem eligentium ut plurimum opprimentibus. Hanc causam attigit quidem noster auctor num. II supra, sed subobscure insinuare videtur reservationes minus rectas esse, cum tamen, præterquam quod necessariæ fuerunt ad tuendam electionum libertatem, istius excellentis modi gratia, de bonis et optimis præsulibus, per Sanctam Sedem Apostolicam, ad omnes orbis Ecclesias providantur. Cf. Thomassinus, *De Eccles. disciplin.*, part. II, lib. II, per totum, specialiter, cap. XXXI, num. IX, cap. XXXIII, num. IV et V.]

IX. Nequis vero iniquo ferens animo hujusmodi reservationes, perperam de Romano-

rum Pontificum actionibus suspicetur, observandum est cum Rainaldo et Spondano ad annum MCCCXXXV, aliisque cordatis scriptoribus, non alio incitamento eas reservationes ipsum Pontificem Benedictum XII fecisse, quam, ut dignioribus quibusque, et aptioribus personis Episcopatus, et cetera Beneficia conferret, ut idem testatur in citata extravagante sua Constitutione : « Ad regimen, » dicens quod in desideriis gereret, « quod per suæ diligentiæ studium « ad quarumlibet Ecclesiarum et Monasteriorum regimina, et alia Beneficia ecclesiastica « juxta divinum beneplacitum, et suæ intentionis effectum, viri assumantur idonei, qui præsint, ac prosint committendis eis Ecclesiis, « Monasteriis et Beneficiis prælibatis. » Certe magnam adhibuisse hunc Pontificem in conferendis Beneficiis cautionem, omnes uno ore ejus Vitæ scriptores affirmant apud Pagium de Pontificum Vitis tomo II, ubi ejusdem Vitam enarrat. Teste Oldrado insigni ejus ævi jurisconsulto, solitus ille erat dicere, *nolle se lutum ornare;* et ut ait coævus ei scriptor Ptolomæus Lucensis in sexta illius Vita apud Baluzium, erat *adeo justus et durus, ut Beneficia dispositioni Apostolicæ reservata vix conferre vellet, timens ne conferret indignis.*

X. Eadem jam ante charitate enituit Bonifacius VIII, quippe qui non alio animo plures reservationes, et provisiones Episcopatuum, ac Beneficiorum in regno Galliæ fecit, quam ut iis donarentur viri pauperes, probi ac literati. Id sane patet ex literis Cardinalium, quas anno MCCCII in Gallias miserunt ad purgandum Bonifacium, quem Galliæ Barones literis suis ad Cardinales datis carpebant, styloque acriore plures illas provisiones pungebant. Extant hæ literæ tomo IV *Historiæ Universitatis Parisiensis.* Inter alia autem Cardinales in commendationem Bonifacii aiunt, neminem prædecessorum Pontificum tanto incensum fuisse studio consulendi pauperibus Clericis, Doctoribus etiam Theologis provisum fuisse, quin et illis ipsis Clericis, qui Regum, Prælatorum Magnatumque obsequiis affixi essent : « Quis prædecessorum suorum formas providendi pauperibus « Clericis plus extendit? » Et mox : « Ad pauperes Clericos parum se extendebat pietas « Prælatorum, » etc. Tum vero subdunt : « Exurgant Magistri in Theologia, quibus ipse « in Parisiensi Ecclesia Canonicatus contulit, et « præbendas, » etc. Deinde hæc addunt : « De « nonnullis vacantibus et vacaturis Dignitati- « bus, Beneficiis et Præbendis providit Clericis « Regiis, Prælatorum, Ducum, Comitum et Ba- « ronum, » etc. Meminit Vanespen parte II Juris universi ecclesiastici, tit. XXIII, cap. I, num. XXVI, Epistolæ ipsius Bonifacii, qua ad eosdem Galliæ Barones respondens inter alia ait, ut conferantur inter se provisiones Præbendarum factæ a Rege et Episcopis, et provisiones illæ factæ a Pontifice, et expendant, quæ magis in utilitatem Ecclesiarum et regni cedant.

XI. Cautio Pontificum summa, ac diligentia in Beneficiis, et præsertim Episcopatibus viris idoneis ac probis conferendis, effecit quidem, ut reservationes ipsorum ad Concilium usque Basiliense magnos progressus fecerint. Verum cum post enatum schisma Pseudopontifices, ac præsertim Clemens VII, reservationibus abusi, Beneficia omnia dissiparent potius quam dispensarent, ut scilicet Principum Magnatumque favorem, præsidiumque emercarentur, uti de ipso Clemente notat Rainaldus ad annum MCCCLXXIX, num. XXX, hinc pontificiæ reservationes inter abusus relatæ in Concilio Basileensi rescisse fuerunt, sancitumque, ut inposterum electiones et confirmationes fierent ex præscripta Canonum forma : « Ut electiones in Ecclesiis sine « impedimento omnino fiant, quæ causa cognita « juxta juris communis dispositionem confir- « mentur. » Recurri tamen ait ipsum Concilium, sessione XXIII, ad Romanum Pontificem posse, ad confirmandas electiones etiam canonicas, si quo casu ex iis aliquod dispendium reipublicæ, vel Ecclesiæ immineret; si modo tunc confirmatione Romæ recusata, altera electio ad Capitulum referretur.

XII. Sed hæc Decreta nec diu, nec multis in locis obtinuere ex eoque tempore provisiones Episcopatuum pro locorum, Provinciarumque varietate variæ fuere. Per Italiæ maximam partem, ut de aliis Beneficiis sileam, Papa quidem Episcopus confert quibus vult, modo extranei non sint, juxta concordata Romanos Pontifices inter et Principes inita. In Hispania, et Gallia, aliisque in regnis Reges solent nominare Episcopos, qui tamen Episcopi dici nequeunt ante provisionem Papæ, qui etiam prius inspicere debet inquisitionis processum de vita et ho-

nestate eorum, qui nominati sunt; estque hoc vestigium illius antiqui juris, quo, uti superius dictum fuit, Clemens Papa IV, aliique summi Pontifices, reservationes Beneficiorum vacantium in Curia, et etiam extra, tuebantur muniebantque, dum aiebant, Episcopatuum aliorumque Beneficiorum ecclesiasticorum plenariam dispositionem ad Romanum Pontificem pertinere.

XIII. Ergo Cardinalis qui nominatum a Rege ad Episcopatum, Papæ proponit, ex stylo hodierno, si scilicet, uti dictum est, de Ecclesia spectante ad nominationem Regis agatur, est Cardinalis Protector illius regni, qui una cum tribus aliis Cardinalibus, primo nempe Cardinali Episcopo, primo Cardinali Presbytero, et primo Cardinali Diacono processum ipsum inquisitionis examinaret. Tum in primo Consistorio fit nuda propositio nominati ad Ecclesiam vacantem per Cardinalem proponentem, diciturque *Præconizatio;* resolutione tamen dilata in alterum Consistorium, ut interea Pontifex et Cardinales de persona promovenda melius se informare queant. Deinde in altero Consistorio idemmet Cardinalis proponens præsentat promovendum, ac de omnibus, quæ statum Ecclesiæ et qualitates promovendi spectant, Pontificem et Cardinales informat, vocaturque præsentatio hæc, *Propositio*. Omnibus absolutis, Pontifex colligit suffragia Cardinalium, et si dicant, nominatum esse confirmandum, Pontifex ipse pronuntiat ipsum Episcopum his plane verbis : « Auctoritate Dei omnipotentis, Patris, « et Filii, et Spiritus Sancti, et Beatorum Apo« stolorum Petri et Pauli, et Nostra, Ecclesiam « N. de persona N. providemus, ipsumque illi « in Episcopum præficimus et Pastorem, cu« ram et administrationem ipsius eidem in spi« ritualibus et temporalibus plenarie commit« tendo. » Atque hæc provisionis forma imitatur aliqua ex parte naturam electionum, quæ olim in Concilio Metropolitani et Suffraganeorum, flagitante Clero ac Populo, suscipiebantur, atque idem jus prorsus tribuit, quod confirmatio.

XIV. Quæ hactenus diximus de hodierno stylo, exponit lib. I *Sacrarum Cæremoniarum Sanctæ Romanæ Ecclesiæ*, sectione x, cap. I, ubi de Ecclesiarum provisione agit Augustinus Patricius, Episcopus Pientinus, Romæ olim Apostolicarum Cæremoniarum Præfectus sub Pio II aliisque Pontificibus maximis, sic inquiens : « Cum « autem provisiones Ecclesiarum pontificalium, « sive Monasteriorum occurrunt, Pontifex com« mittit vivæ vocis oraculo alicui ex Cardinali« bus, ut de opportunis legitime se informet, « et deinde in secreto Consistorio referat. Car« dinalis Commissarius primo diligenter inqui« rit de essentia, qualitate et regione Ecclesiæ « eo tempore vacantis, tum de veritate et modo « vacationis; demum de qualitate et sufficien« tia providendi seu confirmandi. Nam quædam « provinciæ habent privilegium a Sede Aposto« lica eligendi sibi Prælatos, cum illorum Ec« clesiæ sive Monasteria vacant; et tunc ultra « prædicta, diligenter inquiretur, an electio « fuerit canonica et canonice facta : providen« dus autem ab ipso Pontifice nominatur, sive « motu proprio, sive ad petitionem Principum, « aut aliorum, et aliquando plures nominantur, « et de pluribus exquiritur. Examinantur super « præmissis testes medio juramento : recogno« scuntur publica documenta et aliæ scripturæ, « et conficitur processus ordinarius : cum pla« cuerit summo Pontifici, Cardinalis Commis« sarius in secreto Consistorio refert publice « omnia, quæ in processu continentur, sum« marie, simpliciter ac dilucide processum « ipsum in scriptis per scribam suum redactum « secum habens. Pontifex relatione audita, ex« quirit primo vota Commissarii proponentis, « deinde Patrum sententias, et si Suæ Sanctitati « videbitur expedire, pronuntiat in hanc for« mam, remoto e capite bireto, dicens vide« licet : *Auctoritatis omnipotentis Dei*, etc. Et « sic dicens facit magnum signum sanctæ Cru« cis. » Addit mox laudatus auctor, quod ubi electio erit confirmanda, non dicit Pontifex : « Providemus; » sed « electionem de persona « dilecti filii N. ad Ecclesiam N factam confir« mamus et approbamus, præficientes eum illi « Ecclesiæ in Episcopum. »

XV. Quæ norma tenenda sit in creatione Episcoporum, non uno in loco edixit Concilium Tridentinum, præsertim vero sessione XXIV, cap. I. Deinde vero cum Gregorius XIV, qui tanquam Episcopus Cremonensis ante purpuræ cardinalitiæ assecutionem, Concilio Tridentino interfuerat, ipsius Concilii sensuum conscius esset circa diligentem inquisitionem eorum, qui ad Ecclesias cathedrales, vel metropolitanas essent promovendi; hinc est quod ad summi

Pontificatus apicem evectus Constitutione sua VI, formam in hac inquisitione, atque examine præscripsit, tam scilicet circa doctrinam, quam circa vitam et mores præficiendorum. Atque huic tandem sensui inhærens Clemens VIII qui Gregorio immediate in Pontificatu successit, accuratissimum de Episcopis promovendis examen instituit, designatis Cardinalibus Theologisque et Canonistis peritissimis ad eos excutiendos, qui Episcopi inaugurandi sunt; « ut « plane nullus, » inquit Cardinalis Baronius ad annum CCCXCVIII « nisi bene diserto ad Episco- « patum aditus patere sinatur, unde ambitiosus « lugeat imperitus. »

XVI. Primum itaque a Clemente VIII introducta est Congregatio, quæ dicitur Examinis Episcoporum, instituta anno MDXCII, teste Michaele Justiniano in additionibus ad Commentarium CXXXIX Joannis Antonii Novarii super Bullarium, parte I, quæque, ut ait Cardinalis de Luca in Relatione Romanæ Curiæ, discursu XXI, constat ex competenti Cardinalium numero, vario pro Papæ arbitrio, ac etiam ex aliquibus Prælatis et Religiosis qui sint Canonum et Theologiæ professores, istique Examinatores dicuntur, quorum aliqui sunt fixi, nempe Rotæ Decanus, vel Vicedecanus, Vicesgerens, et Magister Sacri Palatii; alii vero Prælati, vel Religiosi assumuntur pro libito Papæ, distributis inter ipsos muneribus pro qualitate, seu professione examinandorum in propria professione, Canonum scilicet, seu Decretorum et Theologiæ scolasticæ vel moralis. Ad istam vero ultimam facultatem pro frequentiori praxi examen hodie restrictum videtur, cum ipsorum examinandorum optioni remissum sit, unam, vel alteram ex his facultatibus eligere.

XVII. Istud vero examen fieri solet ad interrogationem trium Examinatorum, duorum scilicet inferioris ordinis, et unius Cardinalis pro eo tempore, quod Papæ placeat. Peracto examine exquiritur per Papam votum Congregationis, an ille approbari vel reprobari mereatur. Quod si aliquando contigerit, viros peritissimos ac notoriæ doctrinæ ab illius magni consessus majestate territos intellectus offuscationem in eo actu pati, tunc licet ille tanquam idoneus non approbetur, admitti nihilominus solet ad novum privatum examen coram aliquibus Cardinalibus, vel eorum aliquo pro arbitrio Papæ. Cum viris primarii Ordinis, aliisque diu in Apostolicis Nuntiaturis, gravibusque muneribus versatis, servari is aliquando mos solet, ut Examinatorum consessui se præsentent, et examinandos exponant; non tamen hæc certa regula est, cum t - tum resideat in arbitrio summi Pontificis.

XVIII. Excipiuntur tantummodo ab hoc examine S. R. E. Cardinales, qui Cathedralibus præficiuntur; quia scilicet, ut scite notat Fagnanus in cap. *Nisi cum pridem* X, *De renuntiatione*, num. LXII, summi Pontifices quam sollicitudinem universæ Ecclesiæ ex muneris sui officio debent, eam potissimum impendunt, ut lectissimos tantum sibi Cardinales asciscant ad præscriptum Concilii Tridentini, sessione XXIV, cap. II, § *Postremo*, et cum Cardinales assumpti jam sint ad gradum Episcopis eminentiorem, ut definitur in Decretali Epistola, quam scripsit ad Archiepiscopum Cantuariensem Eugenius IV dum præsideret Concilio Florentino, quæ incipit : *Non mediocri*, et habetur tomo I Bullarii; utique non egent novo examine ad inferiorem dignitatem, cap. *Accipimus* XIII, *De ætate et qualitate*, et ibi glossa, verbo *Reputare*. Cum præsertim scientiam, et alias qualitates in promovendis ad Episcopatum præfinitas Concilium Tridentinum decernat etiam ad Cardinales pertinere, quorum consilio apud Sanctissimum Romanum Pontificem cum universalis Ecclesiæ administratio nitatur, nefas videri potest, non iis etiam virtutum insignibus eos fugere, qui merito in se omnium oculos convertant, ut legitur in ejusdem Concilii, sessione XXV, cap. I, § *Quæ vero de Episcopis*. Atque huc confert quod notat Innocentius in cap. *Cum venerabilis*, num. VII, *De exceptionibus*, dicens, semel admissum ad aliquod officium, non posse in simili officio reprobari requirente eamdem personæ idoneitatem. Et hac ratione Episcopi, qui ad aliam Ecclesiam transferuntur, huic examini non solent subjici.

XIX. Sed nec promovendi ad patriarchales, metropolitanas, vel cathedrales Ecclesias, quæ sunt in partibus infidelium examinari solent, quia scilicet non habent quos doceant, Clero enim et populo carent. Verum si contingat, ejusmodi Prælatos titulares deputari in Coadjutores vel Suffraganeos Episcoporum, tunc certe examinari debent, prout examinatus fuit die I mensis Aprilis anni MDXCIX, S. Franciscus

Salesius Coadjutor Granerii Episcopi, cui postea in Episcopatu successit. Examinatores ipsi, ubi Episcopi designati sunt, minime eximuntur, prout accidit Berlingerio Gypsio postea S. R. E. Cardinali, qui eadem die, qua uti Examinator alios examinavit, examinatus et ipse fuit ad Ecclesiam Ariminensem, ut testatur laudatus Fagnanus loco citato. Porro præter Cardinales eximuntur ab examinis onere Patriarchæ Veneti ex speciali privilegio Pauli V contemplatione reipublicæ eis concesso, uti constat ex Epistola Scipionis Cardinalis Burghesii ejusdem Pontificis nepotis data ad Berengarium Gypsium Episcopum Ariminensem, et tunc temporis Apostolicum Nuntium apud Venetos destinatum, quam refert Michael Justinianus in additionibus ad Commentarium CXXXIX Joannis Antonii Novarii super Bullarium, parte I.

XX. Cum autem promovendorum ad Episcopatus examen maximi momenti res sit, ad evitandas fraudes, eodem teste Fagnano in Congregatione examinis promovendorum ad Ecclesias cathedrales habita die XVI Maii anni MDCXXV, Urbanus VIII decrevit, ut Examinatores non audeant propalare, nec ullo modo indicare examinandis ea, super quibus illos interrogare intendunt, et tam ipsi Examinatores, quam quicumque alii, qui examini intersunt in votis proferendis omnino abstineant a quocumque temperamento, veluti quod examinati iterum revertantur, vel quod Vicarium a Sacra Congregatione approbatum secum ducant, aut quid simile, sed teneantur sententiam suam simpliciter, ac præcise proferre, an sibi videantur idonei secundum præsentem justitiam ad munus episcopale subeundum.

XXI. Insuper ne vota etiam propria aut ea quæ gesta sunt in Congregatione publicentur, aut communicentur alicui, qui Congregatione interesse non solet, voluit idem Pontifex, ut tam S. R. E. Cardinales, quam ceteri Prælati ejusdem Congregationis juramentum præstent de servandis in hoc Decreto contentis sub pœnis et censuris incurrendis juxta stylum Sacræ Congregationis Sancti Officii hac sequenti formula pro Cardinalibus : « Ego N., miseratione divina « S. R. E. Cardinalis, etc., tactis per me sacro- « sanctis Evangeliis, coram propositis juro ac « promitto servare omnia contenta in præsenti « Decreto Sanctissimi D. N. per me lecto, sub « pœna excommunicationis, a qua nonnisi a « Sanctissimo D. N. absolvi possim. Sic me « Deus adjuvet, et hæc sancta ejus Evangelia. » Pro Prælatis vero hæc est formula juramenti : « Ego N., etc., constitutus coram vobis, tactis « per me sacrosanctis Evangeliis, coram pro- « positis juro ac promitto servare omnia con- « tenta in præsenti Decreto Sanctissimi D. N., « sub pœna perjurii et excommunicationis latæ « sententiæ, a qua nonnisi a Sanctissimo ab- « solvi possim. Sic me Deus, » etc.

XXII. Servari autem hujusmodi juramentum ea religione consuevit, ut ne quidem in genere examinandis materia, super qua illis interrogari debent, ab Examinatoribus indicaretur. Quamobrem, ut memoratus Fagnanus notat, prorsus illiterari, et qui secundum Baldum post promotionem essent deepiscopandi, gravissimum hoc judicium subire, et tanto periculo se exponere non auderent, tanquam inhabiles repellentur, ut interdum contigit. At vero quamvis in Italia coram Romano Pontifice, atque memoratis Examinatoribus, Episcoporum examen rigide fiat, extra Italiam tamen, ac præsertim in Hispania, minime ea disciplina servatur; « quia, » ut ait Mauritius de Alzedo, *De Episcoporum præstantia*, parte I, cap. II, num. XXIV, « non est ad- « missum neque receptum Clementis VIII De- « cretum, et sic de consuetudine non servatur, « neque examinatur, qui præsentandus est. « Nam cum semper a Consiliariis illi proponan- « tur ad Episcopatus, qui doctrina et sapientia « potentes sunt, ac vita et moribus insignes, « nihil aliud visum est esse necessarium. » Teste Cardinali de Luca, citato loco, num. VI, sunt quidem non pauci qui examen illud minime probant, quod duplex scilicet inferri dicatur injuria tam ipsi Pontifici eligenti, quam Curiæ Romanæ, imo toti Italiæ literarum floridissimæ, quod scilicet Itali, qui ad Episcopatus et Archiepiscopatus assumendi sunt, atque per ipsum Papam eliguntur, paucis exceptis Ecclesiis, quæ sint ad Principum nominationem exponi debeant huic examini, quodque ab eo exempti sint illi aliarum nationum ultra montes, qui ut plurimum per Principes sæculares, vel Capitula eliguntur aut nominantur.

XXIII. Quidquid sit de hac opinione, commendandum profecto examen est, tanquam veteri Ecclesiæ disciplinæ, ac priscis Conciliis

consentaneum, uti ostendimus nostro I. tomo Romani Pontificalis. Optandum plane illud, ut in creatione Episcoporum Decretum illud servetur, quod edidit œcumenica Synodus Tridentina, sessione XXII, *De reformatione*, cap. II, sic dicens : « Quicumque posthac ad Ecclesias ca« thedrales erit assumendus, is non solum nata« libus, ætate, moribus, et vita, ac aliis, quæ « a sacris Canonibus requiruntur, plene sit præ« ditus, verum etiam in sacro Ordine antea sal« tem sex mensium spatio constitutus. Quarum « rerum instructio, si ejus notitia nulla, aut « recens in Curia fuerit, a Sedis Apostolicæ « Legatis, seu Nuntiis provinciarum, aut ejus « Ordinario, eoque deficiente a vicinioribus Or« dinariis sumatur. Scientia vero præter hæc « ejusmodi polleat, ut muneris sui sibi injun« gendi necessitati possit satisfacere. Ideoque « antea in Universitate studiorum Magister, « sive Doctor, aut Licentiatus in sacra Theolo« gia, vel jure canonico merito sit promotus, « aut publico alicujus Academiæ testimonio « idoneus ad alios docendos ostendatur. » Hactenus Concilii Tridentini Decretum.

XXIV. Multa, quæ in hoc capite continentur de eorum dotibus, qui ad cathedrales Ecclesias assumendi sunt, jam fuse explicuimus nostro I tomo Romani Pontificalis in Commentariis ad titulum XIII, qui est, *De consecratione electi in Episcopum*, et in Commentariis ad œcumenicas Synodos non uno in loco. Sed lubet nihilominus, hic quædam notare, ac primo quidem debere initiandum Episcopatu, præditum esse natalibus, id est, ex legitimo matrimonio procreatum. Quamvis enim ex variis Canonibus a Gratiano in distinctione LVI allatis potuerint olim et quidem usque ad sæculum X ordinari ii qui ex justis nuptiis nati non erant, dummodo bonis essent moribus, nec vitia parentum sequerentur; sæculo tamen XI ea irregularitas cœpit non ex nota delicti, quod illegitimus non admisit, sed ex nota defectus, qui ad Ordines promoveri vetat, cap. *Accedens* XIV et ibi Doctores, *De purgatione canonica;* juxta illud Deuteronomii cap. XXIII, *Non ingredietur manser*, id est, ex scorto natus, *in Ecclesiam Dei*. Sed cum illi ipsi Pontifices Alexander III, Innocentius III, Honorius III, eam exceptionem addiderint, ut illegitimi Beneficia non obtineant, nisi ab Apostolica Sede dispensationem legitimationis accipiant, cap. VII, XIV et XVII, *De filiis Presbyterorum;* jam certe perperam Matthæus Parisius ad annum MCCXXXV, novum jus illud Gregorio IX tribuit, ab eoque inventum ait, quod sciret, inde Curiæ Romanæ pro tali dispensatione multa emolumenta provenire.

XXV. Illegitimus licet Religiosus sit, tametsi per solemnem professionem capax fiat ad obtinendos Ordines sacros, excluditur tamen a *Prælaturis*, ex Concilio Pictaviensi relato in cap. I, *De filiis Presbyterorum*, ubi expresse edicitur : *Prælationes vero nullatenus habeant;* et quidem indistincte sive in eisdem, sive in aliis Monasteriis, sive in Ecclesia sæculari, sive regulari, ut post alios notat Fagnanus loco citato, ubi etiam addit, quod in illegitimis Regularibus ad Prælaturas et Dignitates solus Papa dispenset : « Et ita Sacra Pœnitentiaria, » ait, « dispensat in « utroque foro cum Regulari ad quascumque « Dignitates, et officia suæ Religionis, quamvis « consueverit apponere clausulam, nempe : Non « tamen ad Generalatum. » Sane efficacissimus modus purgandi defectum natalium est subsequens parentum matrimonium, de quo in cap. VI *Qui filii sint legitimi*, Alexander III, ita Exionensi Episcopo rescribit : « Tanta est vis matri« monii, ut qui antea sunt geniti, post contra« ctum matrimonium legitimi habeantur. » Ubi modus is desit, opus est dispensatione summi Pontificis, nec juvat ad obtinendum Episcopatum, quod quis rescripto Principis legitimatus sit, uti notant Doctores relati ab Alzedo, *De Episcopis*, parte I, cap. III, ubi etiam ait, legitimatum ad episcopalem dignitatem, non censeri ad dignitatem archiepiscopalem dispensatum.

XXVI. Ad ætatem quod attinet, omissa varia ea in re disciplina, quæ olim servata in Ecclesia fuit, ætas idonea est annus trigesimus, et quidem completus ex Decreto Concilii IV œcumenici Lateranensis relato in cap. *Cum in cunctis* VI, *De electione*, ubi Patres ita inquiunt : « Præsenti « Decreto statuimus, ut nullus in Episcopum « eligatur, nisi qui jam tricesimum annum æta« tis exegerit, et de legitimo matrimonio sit « natus, qui etiam vita, et scientia commenda« bilis demonstretur. » Vitæ probitas, ac scientia, duo sunt, quæ ita connexa in Episcopo esse debent, ut si alterum desit, ineptus omnino censeri debet ad obtinendum Episcopatum; « quia

« si Episcopi tantum sancta sit vita, sibi soli « prodest, sic vivens; porro si et doctrina et « sermone fuerit eruditus, potest ceteros quo- « que instruere, et docere suos, et adversarios « revincere, qui nisi refutati fuerint, atque con- « victi, facile possunt simplicium corda perver- « tere. » Verba sunt S. Isidori Hispalensis Episcopi libro II *De officiis ecclesiasticis*, cap. v, ubi fuse ostendit, probitatem morum æque ac doctrinam in eligendo Episcopo requiri. Sed et videri potest S. Joannes Chrysostomus in aureis libris *De Sacerdotio*, quos nos peculiari opella Notis illustravimus, ut scilicet ad Sacerdotum omnium manus esset.

XXVII. Promoveri ad Episcopatum non posse, nisi quis diu in Ordinibus tum minoribus, tum sacris sit probatus, vetus est Ecclesiæ disciplina, cujus testem habemus S. Syricium Pontificem maximum, in Epistola I, can. IX, et Innocentium Papa I, Epistola IV ad Felicem Nucerianum Episcopum, cap. v et alios quorum loca explicuimus citato I tomo Romani Pontificalis. Ex Concilio Tridentino, uti ex recitato ejus capite constat, qui ad cathedralem Ecclesiam est assumendus, debet esse *in sacro Ordine saltem sex mensium spatio constitutus*. Verum Decreto hoc minime obstante solet etiam in hoc summus Pontifex dispensare; etenim hodierni Archiepiscopus Beneventanus, et Auximanus Episcopus, vix Clericatu, ordinibusve minoribus insigniti erant, ubi primum in Antistites electi fuere. Exempla id genus non ita passim occurrunt in Annalibus ecclesiasticis, quod olim severior esset et hac in re disciplina Ecclesiæ, quæ tamen haud dubie aliquando dispensavit vel ob Ecclesiarum necessitatem, vel ob insignes atque heroicas eorum, qui promovebantur, virtutes, uti de S. Ambrosio legitur, qui e laico homine ad Episcopatum Mediolanensem assumptus fuit.

XXVIII. Quod promovendorum scientiam spectat, edicit Concilium Tridentinum in recitato superius Decreto, ut Episcopatu initiandus, « antea in Universitate studiorum Magister, sive « Doctor, aut Licentiatus in sacra Theologia, « vel jure canonico merito sit promotus, aut « publico alicujus Academiæ testimonio idoneus « ad alios docendos ostendatur. » Utrum theologus canonici juris consulto præferendus sit in electione ad Episcopatum, quæstio est inter scriptores, et aiunt, præferendum esse theologum, ubi hæreses pullulant, canonici vero juris consultum, ubi hæresis nulla grassatur : puto equidem præferendum semper theologum iis præsertim, qui solo nomine canonici juris consulti censentur, quique in sola praxi ecclesiastici fori, et in quarumdam formularum notitia versati Vicarios Episcoporum in diœcesibus agunt, ut ita pecunia aucti Romæ deinde vivere possint, quousque exactorum laborum merito ad Episcopatum perveniant.

XXIX. Requirit præterea Concilium Tridentinum, ut Regularis electus Episcopus *a Superioribus suæ Religionis similem fidem habeat*, qua scilicet testentur, idoneum esse illum ad alios docendos. Sed nec ipse electus factam de se electionem approbare, seu acceptare potest, nisi de sui Prælati licentia, cap. *Si Religiosus*, cap. *Nullus*, cum aliis concordantibus, *De electione* in VI *Cardinalis* ac Clementina in plerisque, § *Nullus*, tit. eodem. Superior, qui istam licentiam concedere potest, erit Generalis, seu Provincialis, vel alius Prælatus, qui in Religione superiorem non recognoscat, ut tradit Alzedus loco citato, ubi etiam notat, Presbyteros Societatis Jesu ex peculiari voto non posse Episcopatum tametsi ultro oblatum acceptare, nisi Præpositi Generalis licentia intervenerit, quem posse ait etiam invitos compellere ad acceptandum Episcopatum. Sane quidquid Regularis antequam ad Episcopatum promoveretur, acquisivit, ad Monasterium pertinet, ex Constitutionibus summorum Pontificum, quas innovavit Benedictus XIII.

XXX. Cum autem, ut Patres aiunt, idcirco eligantur Episcopi, ut sint quasi luminaria, et columnæ firmissimæ, quibus in Christo fundatis innitatur omnis multitudo credentium, jure ac merito Innocentius XI vix renuntiatus Pontifex maximus die XXI Septembris anni MDCLXXVI. Congregationem instituit pro electione promovendorum ad Episcopatus, sive potius pro perquirendis eorumdem qualitatibus. Cui electioni tanto studio incubuit, ut etiam in Bulla indictionis Jubilæi universalis die IV Decembris edita, etiam ob eam causam fidelium precibus se commendet : « Et quia præcipue pastoralis no- « stri officii muneris parte sunt, omnibus Ec- « clesiis, quarum nobis divinitus commissa est « sollicitudo, idoneos Præsules constituere, con- « junctis precibus divinam majestatem prece-

« mur, ut Pastor æternus, qui vicariam sui « potestatem in terris humilitati nostræ concedere dignatus est, tales nobis tribuat, conspirantibus etiam in idipsum illorum Principum religiosis studiis, quibus ex hujus sanctæ « Sedis Apostolicæ gratia personas idoneas ad « Ecclesias Pastoribus viduatas, nominandi, vel « præsentandi facultas concessa est, aut quorum « pro ejusmodi supplicantium preces eadem « Sedes exaudire consuevit, Ecclesiis universis « Pastores præficere, qui et facti forma gregis, « populum curæ suæ creditum non solum doctrina verbi, sed etiam exemplo boni operis « prospere dirigant, et Ecclesias sibi commissas « uberibus pietatis incrementis locupletent. »

XXXI. Zelantissimi hujus Pontificis vestigia secutus sanctissimus Dominus noster Benedictus XIV, statim et ipse ac renuntiatus fuit peculiari Spiritus sancti influxu Pontifex maximus, memoratam Congregationem innovavit, de qua multa cum laude, ut par erat, mentionem fecimus nos in Epistola nuncupatoria ad eumdem Pontificem, quam præfiximus opusculo S. Joannis Chrysostomi de Sacerdotio, quod Notis illustratum initio anni MDCCXLI publici juris fecimus, quia scilicet, ut ait Isidorus Pelusiota lib. I, Epistola CLVI ad Eustachium : « Nullum « pectus hujus lectio penetravit, quod non divino « amore sauciavit : venerandam quippe rem, « atque aditu difficilem Sacerdotium esse demonstrat, ejusque rite administrandi rationem « docet. Nam Dei arcanorum sapiens ille interpres Joannes, Byzantii Episcopus, atque adeo « totius Ecclesiæ oculus, librum illum tam « subtiliter, et accurate concinnavit, ut omnes « tam qui secundum Dei placitum, quam qui « negligentes Sacerdotio funguntur, hic tum « virtutes, tum reprehensiones suas repræsentatas inveniant. »

XXXII. Placuit hæc notare, ne illotis, ut dici assolet, manibus, opus quod ad Episcopos pertinet, aggrederemur, primumque, hunc nostri Cæremonialis titulum, ubi Episcoporum promotionis fit mentio, sine aliquo præloquio enarraremus. Ob eamdem etiam causam notandum itidem est, Consistorium, de quo § hic noster mentionem facit, nihil aliud esse, docente Cardinali de Luca in relatione Romanæ Curiæ, discursu v, quam congregationem, seu *adunantiam*, ut aiunt, quæ per Papam cum Collegio Cardinalium in forma Senatus in ejus Apostolico palatio fit. Duplex autem est Consistorii species : aliud nempe extraordinarium, magisque solemne, quod præter Cardinales, alios admittit Prælatos, et Ministros, ac etiam Principum Oratores, aliosque Magnates, qui in Papæ solio assistant, quod publicum dicitur; et quandoque cum pontificalibus paramentis pro functionum diversa qualitate celebratur. Aliud vero ordinarium, quod in forma minus solemni fit cum solo interventu S. R. E. Cardinalium pro negotiis pertractandis, quod secretum dicitur.

XXXIII. Quidquid sit de prima Consistorii specie, et de negotiis, quæ ibi tractantur, inter alias functiones, quæ in altera specie Consistorii aguntur, est provisio Ecclesiarum patriarchalium, metropolitanarum et cathedralium vacantium, de Prælato, seu Pastore. Est autem duplex ejus provisionis species, una scilicet Ecclesiarum titularium tantum absque residentia et administratione, et quia diœcesis de facto occupata sit ab infidelibus, hæreticis, aut schismaticis; et altera de Ecclesiis habentibus actualem jurisdictionem et administrationem in diœcesi catholica. Prima species provisionum fit quidem solo nutu ac placito Papæ, cum quamdam honorificam præeminentiam solum importare videatur, constituendo personam in ordine pontificali absque alio pontificalium exercitio jure proprio, sed solum jure alieno. Unde propterea de consuetudine Curiæ receptum est, ut per hujusmodi provisiones non resultet vacatio aliarum Ecclesiarum, ut in promotis ad Episcopatus actuales, absque dispensatione resultat. ut in beneficiali materia docent passim scriptores.

XXXIV. Ubi vero agitur de altera specie provisionum actualium, tunc prævia respectu Ecclesiarum Italiæ et insularum adjacentium solemnitate examinis, de qua supra actum est; sive promovendus electus sit per Papam, sive per Capitulum, aut nominatum per Principem respective pro regionum diversis usibus, coram Cardinali ad id per Papam deputato per Notarium particularem his actibus generaliter designatum efformatur processus super vita, moribus, legitimis natalibus, ætate, gradu aliisque necessariis requisitis pro Episcopatu, ac etiam super statu Ecclesiæ; istoque processu completo, uti etiam supra dictum est, idem Cardi-

nalis in primo Consistorio facit Ecclesiæ, ac personæ providendæ præconizationem, tam oretenus in ipso Consistorio, omnibus Cardinalibus audientibus, quam cum memorialibus, seu brevibus informationibus die antecedenti transmissis per manus singulorum Cardinalium super omnibus, quæ in processu continentur, ac justificata sunt, ad effectum, ut in eo intermedio spatio usque ad alterum Consistorium extrajudiciales informationes per Cardinales haberi valeant super iis, quæ in contrarium eis obstare possint, atque de tempore propositionis opponi. In sequenti vero Consistorio idem Cardinalis proponit Papæ illam personam electam tanquam idoneam, ut eam Ecclesiæ viduatæ præficiat, atque nemine aliquid habente in contrarium Papa desuper in isto Consistorio interponit Decretum; ideoque ex tunc provisus obtinet ea quæ sunt jurisdictionis juxta ea quæ superius a nobis notata sunt.

XXXV. Quandoque etiam ubi agatur de provisione personarum conspicuæ, ac notæ qualitatis, ipsemet Papa propositionem facit, atque illico, si nil opponatur, fit Decretum absque necessitate præconizationis. Consistorialiter quoque providentur aliqua Monasteria regularia, quæ propterea ab iis qui de Beneficiis tractant Consistorialia nuncupantur. Ac etiam Coadjutoriæ cum futura successione tam Cathedralium, et Metropolitanarum, quam dictorum Monasteriorum consistorialium. Sed et ubi agitur de Ecclesiis metropolitanis, vel de aliquibus cathedralibus, quibus congruit usus pallii, tunc in altero immediato, vel mediato subsequenti Consistorio pallium conceditur, ipsius provisi Procuratore supplicante, atque pro eo orante uno ex consistorialibus Advocatis. Cum denique unumquoque eo modo, quo ligatum est, solvi debeat, hinc si provisus de aliqua Ecclesia cathedrali, vel metropolitana per demissionem liberam, vel per translationem ad alteram liberari cupiat, id pariter in consistorio sequitur per quamdam speciem dissolutionis hujus matrimonii spiritualis, prævio processu super justis causis, ac legitimis, ex quibus hujusmodi dissolutio petatur.

XXXVI. Hæc præmittere et operæ pretium duxi, quo facilius intelligi queant ea nostri hujus § I verba, quibus dicitur, alicui Ecclesiæ metropolitanæ, cathedrali, vel majori nonnisi a summo Pontifice quempiam in Consistorio præfici; secundum enim hodiernam Ecclesiæ disciplinam a solo Papa omnes pæne orbis Christiani Episcopatus dispensantur, et unus ferme obtinet prisca ipse omnia Metropolitarum jura, ad quos spectabat suffraganeos suos Episcopos confirmare. Mutata itaque disciplina, et facta una ex majoribus causis, quæ Pontifici reservatæ sunt, Episcopatuum provisione, merito nostri § hujus Rubrica inquit, quod, « cum primum aliquis « certior factus fuerit, se alicui Ecclesiæ metro- « politanæ, Cathedrali, vel majori a summo Pon- « tifice in Consistorio præfectum, sive ille in Cu- « ria Romana degat, sive ab ea absens sit, statim « curabit sibi amplam coronam in capite decen- « ter formar. »

XXXVII. Curia Romana appellari cœpit Romana Ecclesia circa sæculum Christi XII, cum hucusque instar aliarum Ecclesiarum dici soleret simpliciter *Ecclesia Romana*. In eam enim nominis mutationem quasi recens inductam invehitur Gerchus Præpositus Recherspergensis, S. Bernardo coævus in Expositione Psalmi LXIV, sive in libro *De corrupto Ecclesiæ statu*, ad Eugenium III Papam, ubi inter alia hæc habet : « Neque vel hoc ipsum carere macula videtur, « quod nunc dicitur Curia Romana, quæ antehac « dicebatur Ecclesia Romana; nam si revolvan- « tur antiqua Romanorum Pontificum scripta, « nunquam in eis reperitur hoc nomen, quod « est Curia, in designatione sacrosanctæ Ro- « manæ Ecclesiæ, quæ rectius Ecclesia quam « Curia nominatur, quia nomen Curiæ, ut ante « nos dictum est, a *cruore* derivatur, sive a *cu-* « *ris*, ut ait quidam, quia curarum genitrix, nu- « trixque malorum, injustos justis, inhonestos « æquat honestis. » Extat is liber tomo V Miscellaneorum Stephani Baluzii. pag. 63. In Clementina, *De sepulturis*, cap. II, Curia ipsa Romana *amplus alveus* appellatur.

[Paulo antiquior tamen est hæc denominatio, imo unde *curia* dicebatur, Curia Romana, ut scite animadvertit Ducange in suo Glossario, v° *Curia*, 7. Nec ea vox a Latina *cura* originem trahit, sed a verbo græco κύριος, dominus.]

XXXVIII. Sed quidquid sit de ea nomenclatura, ait § nostri Rubrica, curandum esse novo Episcopo, ubi primum in Consistorio declaratus fuerit a Romano Pontifice Episcopus, sive ille in Curia Romana degat, sive ab ea absens sit

« sibi amplam coronam in capite decenter formari. » Corona hic ampla dicitur, cum, superiore tota capitis parte rasa, vel tonsa, oblongioris capilli circulus in modum coronæ relinquebatur juxta veterem Ecclesiæ morem, de quo Synodus IV Toletana anni DCXXXIII, can. XLI, sic ait : « Omnes Clerici, vel Lectores, sicut Levitæ, et « Sacerdotes, detonso superius toto capite, in« ferius solam circuli coronam relinquant, non « sicut hucusque in Galliciæ partibus facere Le« ctores videntur, qui prolixis, ut laici, comis, in « solo capitis apice modicum circulum tondent. « Ritus enim iste in Hispania hucusque hæreti« corum fuit. Unde oportet, ut pro amputando « Ecclesiæ scandalo, hoc signum dedecoris « auferatur, et una sit tonsura, vel habitus, « sicut totius Hispaniæ est usus. Qui autem « hoc non custodierit, Fidei catholicæ reus « erit. »

XXXIX. In hoc certe Canone multis præclaris fœto documentis nonnulla nobis sunt observanda cum eruditissimo Thomassino, parte I *Disciplinæ*, lib. II, cap. XXXVIII. Docet enim : I. eam fuisse Diaconorum, Presbyterorum et Episcoporum tonsuram, quæ partem superiorem capitis totam aperiret : « Detonso superius toto ver« tice; » idque solum relictum esse crinium, quod esset circuli instar, aut coronæ : « Inferius « solam circuli coronam relinquant; » et hæc quidem tonsuræ forma fuit, ac coronæ Clericalis. II. Clericos omnes a Lectoribus ad Episcopum usque, tonsuram eamdem, atque coronam gestare debuisse. Jam enim Sacerdotum nomine Presbyteri, uti et Episcopi comprehendi cœperant, quemadmodum Lectorum voce inferius omnes Ordines videntur. III. Usos semper esse Episcopos, et Presbyteros, et Diaconos ejusmodi tonsura et corona, qualis hic præscribitur, ipsos etiam provinciarum omnium Hispaniæ Clericos inferiores, si Galliciam unam excipias, ubi Lectores, « prolixis, ut laici, comis, in solo « capitis apice modicum circulum tonderent. » IV. Denique ea re damnata, jussisque inferioribus Clericis eamdem gestare tonsuram et coronam, quam gestarent Episcopi et Presbyteri, decretum esse a Synodo, ut pro hæreticis haberentur Clerici, qui in retinendo hæreticorum usu, ac more fuerint pertinaces.

XL. Constat itaque ex enarrato Canone Toletano, æqualem fuisse olim Clericorum et Episcoporum tonsuram ejusque amplitudinis, qualis est nunc Monachorum Fratrumque complurium. Verum cum sæculo XIII corona in Clericis imminui cœperit, jussi sunt ipsi quidem deferre amplas coronas, sed Monachi amplissimas, Episcopi tamen haud monachali dissimilem : « Cle« ricus cathedralis, » ait Synodus Montis-Pessulani anni MCCXIV, can. IV, « vel conventualis « Ecclesiæ, vel alius qui de Beneficio vivit, ta« lem tonsuram ferat, quæ gradum non habeat, « sed dirigatur in gyrum, ita quod capilli, qui « propter inferiorem et superiorem rasuram « remanent, propter suam rotunditatem merito « possint dici corona. » Tum Canone XXIII jubet, ut ampliores Canonicis gestent Monachi coronas, nempe duorum vel trium digitorum : « Canonici regulares amplas coronas portent, « et Monachi amplissimas. Itaque duorum digi« torum vel trium amplius sit Monachis circulus « capillorum. » Certe ad amplas Clericorum tonsuras sive coronas alludere videtur Concilium Lambethanum anno MCCLXI habitum, ubi privilegio clericali excidere declarat, quicumque de ea erubescunt corona, quæ ejus imago veneranda est, quam Christus pro nobis gestavit, ut dedecus nostrum sua vestiret gloria : « Non erubescant, » inquit, « ipsius portare « stigmata, qui pro eis spineam non dedignatus « est portare coronam, » etc.

XLI. Quod Episcopos spectat, ut alias omittam Synodos Budensis anni MCCLXXIX, can. I, ipsis præcipit, ut tonsuram circularem, et monachali similem coronam gestent, tum ut exemplo suo reliquos Clericos non sola auctoritate urgeant ad legum obsequium, tum etiam propterea quod Episcopatus supra Monachorum omnium Religiones longe præstantissima religione excellat : « Prælati coronam, et tonsuram paten« tibus omnino auribus circularem juxta Re« gularium, seu Religiosorum generalem con« suetudinem approbatam, cum nulla Religio « pontificali religione sit major, de cetero defe« rant. » Porro sæculo ipso XIII jam ea disciplina invaluit, ut major vel minor esset pro majoribus vel minoribus Ordinum gradibus corona. Id enim jam constat ex Vorcestrensi Synodo anni MCCXL, can. XXI, quo latiorem monet esse debere coronam Clericorum majoribus in Ordinum gradibus eminentium : « Ne « comam nutriant sed circulariter, et decenter

« tondeantur, coronam habentes decentis amplitudinis, secundum quod exegerit Ordo, quo « fuerint insigniti. » Cum autem aliorum omnium amplissimus sit Ordo Episcoporum, merito jubet Rubrica nostri §, pristinæ Ecclesiæ disciplinæ concinens, ut qui ad Episcopatum promoti sunt, curent mox, « sibi amplam coro« nam in capite decenter formari. »

XLII. De tonsura sive corona hac Clericorum, quam alii ab Apostolis, alii VI tantum sæculo introductam aiunt, fuse jam disseruimus nostro I tomo Romani Pontificalis ad titulum III, ubi etiam varias ejusdem significationes morales ac mysticas ex antiquis scriptoribus accurate descripsimus. Ne quid autem hoc loco desideretur, nonnullorum opiniones referam. Beda Venerabilis censet præscriptam fuisse in memoriam spineæ coronæ, qua Christus Dominus Sacerdotii institutor redimitus est. Autumant alii, signum esse pœnitentiæ, antiquitus enim pœnitentes solebant tonderi. Volunt aliqui, cæremoniam esse, qua docentur Clerici nuntium remittere sæculari fastui, ac inanibus rerum fluxæ, ac labentis naturæ curis. Denique, ut alios omittam, qui varia de eo ritu opinantur, S. Isidorus Episcopus Hispalensis, lib. II *De officiis*, cap. IV, per eum ritum designari ait regiam quidem, sed spiritualem dignitatem, qua Clerici ac Sacerdotes in Ecclesia potiuntur: « Quod vero detonso capite superius, inferius « circuli corona relinquitur, Sacerdotium, re« gnumque Ecclesiæ in eis existimo figurari. « Tiara apud veteres constituebatur in capite « Sacerdotum. Hæc ex bysso confecta, rotunda « erat, quasi sphæra media, et hoc significatur « in parte capitis tonsa. Corona autem latitudo « aurei est circuli, quæ Regum capita cingit. » Utrumque itaque signum exprimitur in capite « Clericorum, ut impleatur etiam quadam cor« poris similitudine, quod scriptum est, Petro « Apostolo dicente : Vos estis genus electum, « regale Sacerdotium. »

[Non sufficienter animadvertisse videtur auctor discrimen quod intercedit coronam inter et tonsuram, quas utrasque gerendas Clericis Innocentius III his verbis indicit : « Coronam « et tonsuram habeant congruentem, » ut tenet Benedictus XIV, instit. LXXI, num. VI. Et revera textus ab ipsomet auctore relati, tom. I *Pontif. rom.*, p. 139 et ss. satis evincunt per tonsuram intelligi capillorum detonsionem quam facit Episcopus in Clerico, non vero coronam rotundam quæ in summo capite apparet. Quocirca D. Hieronymus (habetur XII, quæst. I, cap. *Duo sunt*) inquit : « Coronam habent ab « institutione Romanæ Ecclesiæ, in signum « regni quod in Christo expectatur; ratio vero « capitis est temporalium omnium depositio. » Utiliter ad rem cf. Thomassinus, *De Eccles. disciplin.*, part. I, lib. II, cap. XXXVII-XLII; itemque Selvaggio, *Antiq. Christ. Instit.*, lib. I, part. II, cap. XII, § II, et præcipue Cl. de Vert qui scite et erudite explicat modum quo sensim sine sensu transitus fuit de tonsura ad coronam, *Explication simple et litt. des cérémonies de l'Église*, tom. II, p. 471 et ss.]

XLIII. Præter amplam tonsuram seu coronam, quam ubi primum aliquis certior factus fuerit, se alicui Ecclesiæ a summo Pontifice in Consistorio præfectum, sibi in capite decenter formari curabit; « tunc et non prius, » inquit hic noster §, « super vestem inferiorem tala« rem, cum extra domum exibit, induet aliam « vestem breviorem apertam, itant per scissu« ras brachia extrahi possint, quod genus vestis « mantellettum vocant. » Præscribi a Synodis, ut talaris sit Clericorum vestis, quippe quæ gravitatem conciliet, et honestatem præseferat, jam fuse ostendimus nostro II tomo Conciliorum in Commentario ad Canonem XXVII Synodi Trullanæ. Quod autem super vestem ipsam talarem, quæ, uti inferius dicemus, coloris violacei esse debet, indui jubetur novus Episcopus, ubi extra domum exibit, aliam vestem breviorem ab utroque latere apertam, quam *mantellettum* vocant, præscriptum id etiam fuisse jam olim videtur Canone II Conciliis Budensis anni MCCLXXIX, cui Philippus Legatus præerat pontificius; in eo enim constitutum fuit, ut Episcopi in publicum procedentes, sive equo vehantur, sive pedibus, cappas rotundas ferant, sive mantella supra lineam vestem, id est, rocchettum : « Prælati cum equitant, vel etiam in publico « pedestres incedunt, habeant et deferant ca« misias albas, sive rosetas, quas semper sub « cappis, sive mantellis ante pectus, vel post « collum hinc inde connexis deferant in pu« blico, » etc. Camisia ista alba, non aliud erat, quam ipsum rocchettum, sive linea vestis, qua tum in Ecclesia, tum in urbe ex præscripto Con-

cilii IV Lateranensis sub Innocentio Papa III, habiti anno MCCXV, ex Clericis promoti Episcopi uti debebant. Poterat autem illa non solum alba, sed et *roseta*, sive, ut loquitur non semel Anastasius Bibliothecarius, ***rosata***, geri ab Episcopis, rosei scilicet coloris vestis; debebat tamen mantellum, quod supra ipsam lineam vestem gestabatur, ita fibulis esse connexum, ut undique quodammodo clausum esset.

XLIV. Ea Canonis interpretatio si forte alicui minus arrideat, puto equidem vix antiquius in sacris Canonibus inveniri posse monumentum, quod nobis aliquod mantelletti vestigium exhibeat, ejus scilicet vestis tunica brevioris, quæ supra rocchettum indui solet ab Episcopis, Abbatibus, Protonotariis Apostolicis, aliisque compluribus Romanæ Curiæ Prælatis. De ejus indumenti usu ita statuit in Concilio suo provinciali II Mediolanensi S. Carolus, tit. III, decr. XXXI : « Ut « quod de mantelletti usu alias provinciali Sy- « nodo per nos decretum est executionem ha- « beat, decernimus, ut nequivis alii, nisi Ab- « bates, Referendarii et Pronotarii eo breviori « utantur, quam tunica talaris inferior sit. » Statuit præterea in Concilio Mediolanensi V provinciali, ut Episcopus in propria etiam diœcesi, ne Cardinali S. R. E. cuiquam, ne Legato Pontificis, ne Visitatori Apostolico, ne Metropolitano se sistat, nisi mantelletto vestitus, quo rocchettum contegatur : « Si quando contigerit, vel « Legatum pontificium, vel Cardinalem S. R. E., « vel Metropolitanum hujus provinciæ adven- « tare, aut divertere, in aliquam provinciæ diœ- « cesim, aut in ea diutius etiam commorari, « tunc Episcopus diœcesanus, cum ei obviam « prodit, aut congressum, colloquiumque cum « eo habet, aut denique in ejus conspectu præ- « sens, sive publice, sive privatim adest, ne « rocchettum detectum ferat, sed superiori veste « contegat. » Additque mox : « Eumdem hono- « rem tribuat deferatve Apostolico suæ Ecclesiæ « Visitatori, et illi item, qui in ea regione inter- « nuntius Apostolicus est. » Ut mantelletti usum, legemque ex S. Carolo expositam Episcopis approbaret, approbarique, et executioni mandari curaret, jam longe ante S. Carolum Sixtus Papa IV Legato suo, quem in Gallias anno MCDLXXXIII misit, id mandaverat. Sed de his alias; innuimus id autem hoc loco, ut videas mantelletti episcopalis usum in usu fuisse sæculo XV.

XLV. Vestes tandem civiles scilicet, quibus indui debet novus Episcopus, hujusmodi erunt, « vel ex lana vel ex camelotto coloris violacei, « nullo autem modo sericæ. » Modestiam in veste Episcopis passim sacræ Synodi, ac sancti Patres inculcant, quod exemplo aliis ipsi virtutis debent, non vanissimæ superfluitatis. S. Chrysostomus quanto exarderet zelo adversus Episcopum, qui serico amictu uteretur, Homilia IX, in Epistolam Pauli ad Philippenses, his plane verbis palam fecit : « Dic, quæso, sericisne Sacer- « dos vestitur? Si id facit ego reprehendam, et « non parcam, imo ipsum Sacerdotio quoque « indignum dico : quomodo enim admonebit « alios, ne superfluis vacet, cum seipsum ipse « admonere nequeat? » Clericos æque ac Episcopos pœnis subesse canonicis, si in veste pretiosa procedant, edixerunt jam olim Nicænæ II Synodi Patres can. XVI. « Omnis jactantia et or- « natus corporeus est a sacerdotali ordine et « flatu alienus. Eos ergo Episcopos, vel Clericos, « qui se splendidis et insignibus vestibus exor- « nant, se corrigere oportet; quod si in hoc per- « manserint, Epitimio tradantur. » Quid sit Epitimium diximus in Commentario ipsius Canonis tomo nostro II Conciliorum. Observandum autem in eum Canonem hic illud est, quod cum conviciis proscidissent iconoclastæ orthodoxos, qui vilem et modestum amictum induti erant, Patres Synodi iis patrocinati, ingenue, professi sunt, hactenus semper Clericos mediocri veste usos, a sericis semper abhorruisse, et ab iis elegantioribus additamentis, quibus pretii et splendoris non parum vestibus accedere existimatur : « Sed neque, » inquiunt, « ex sericis « texturis vestem quis variatam induebat, neque « apponebat variorum colorum ornamenta in « summitatibus vestimentorum. Audierant enim « ex Deisona lingua, quia qui mollibus vestiun- « tur, ii in domibus Regum sunt. »

XLVI. Quanquam vero in Concilio Narbonensi anni MDL, can. XV, vetitæ sint sericeæ vestes præterquam Episcopis, Abbatibus, et summas quasque dignitates obtinentibus, Sanctus tamen Carolus sacrorum veterum Ecclesiæ rituum tenax, ac sanctorum Patrum, et Synodorum peritissimus iterum atque iterum in Conciliis suis serico prorsus Episcopos abstinere sanxit, pannisque pretiosis. In Concilio Mediolanensi I anni MDLXV, de Episcopi vestitu loquens, postquam

dixit, non debere cum profano ornatu, aut apparatu, sed Fidei, et vitæ splendore sibi auctoritatem quærere, ita subjungit : « Itaque in vestitu « sericum non adhibeat : non pretiosis pellibus « utatur. » Servatam fuisse adamussim ab ipso hanc disciplinam, testem habemus fidelissimum ejus Vitæ scriptorem Carolum a Basilica Petri lib. VII, cap. VI, ubi hæc habet : « Nullum sericum adhibuit indumentum; sed « ejus generis tamen, quæ personæ convenirent. » Id quod etiam confirmat Giussanus in ejusdem Vita lib. I, cap. II, dicens : « Sericas « abjecit vestes, et quidquid fastum aut pom- « pam sapiebat. » S. Caroli exemplum, ejusque provincialis concilii I Mediolanensis Decretum secutus inter alios est Joannes Baptista Foppa Archiepiscopus Beneventanus, qui in sua Beneventana provinciali Synodo anni MDCLVI, tit. III, memorati Mediolanensis Concilii Decretum Synodo suæ inseruit. Quanquam itaque Prælatis condonatum quandoque fuerit, ut sericea inducerentur veste, ab ea tamen indulgentia procul omnino fuere tum Carolus ipse, tum Concilia ejus Mediolanensia, tum quoque Italicæ, ac Gallicanæ Synodi complures, quæ Mediolanensium placita religiosissime amplexatæ sunt. Burdigalensis Synodus anni MDCXXIV, can. XIII, sericeis vestibus Clericis quidem omnibus interdixit sine ulla prorsus exceptione : « Cujuscumque dignitatis, « status et conditionis existant. » Sed tametsi hæc ita se habeant, in ejusque disciplina alia afferri possent testimonia, cum tamen in Urbe, ut scitissime observat Pax Jordanus Episcopus libro I Elucubrationum, tit. XVI, num. XV, sericæ vestes deferantur passim a Clericis, Episcopis et Cardinalibus, Papa vidente et non prohibente, satis videtur, posse affirmari, consuetudinem ipsam excusari, quamvis jura sint in contrarium, ac præsertim noster hic præsens § I, ubi sic ait : « Vestes autem hujusmodi erunt, vel ex lana, « vel ex camelotto coloris violacei, nullo autem « modo sericæ. »

XLVII. Cautum est itaque a nostro hoc I §, ut vestes, quas assumere debet novus Episcopus, sint « coloris violacei. » Cæsar Cardinalis Baronius ad annum CCCXCIII, ex quodam S. Hieronymi loco in Epistola ad Nepotianum, *De vita Clericorum et Sacerdotum*, qua illum monet, ut vestes pullas æque devitet ut candidas, Clericorum vestes violacei olim coloris extitisse colligit. Verum Baronium egregie refellit eruditissimus Antonius Caracciolus Clericus regularis in Notis ad Constitutiones sui Ordinis parte II, cap. II, constanter affirmans, Clericos olim atque etiam Episcopos atra veste incessisse, non cærulea. Nam cum Sisinnius Novatianus Episcopus, teste Socrate lib. VI, cap. XX, albas vestes more, et astu suæ sectæ gestaret, atque hujus rei a quodam e Domo Arsacii Constantinopolitani Episcopi notaretur, respondit : « Tu prius « dic mihi, ubi sit scriptum Episcopum debere « nigra veste uti? » Vellicans scilicet hoc responso Arsacium, ceterosque Episcopos catholicos, qui nigras vestes gestabant. Sanctum Martinum Clericatu jam insignitum veste hispida, nigro et pendulo pallio circumtectum fuisse, testis est Severus Sulpicius, dialogo II, cap. IV, aitque alibi, etiam deinde factum Episcopum eamdem vestium humilitatem servasse.

XLVIII. Quanquam vero pro certo minime affirmari possit priscis sæculis Clericos ubique locorum atra veste incessisse, constat nihilominus prohibitum ipsis fuisse conspicuo habitu uti, ac præsertim purpurei coloris, uti addiscimus ex Synodo Narbonensi habita anno Christi DLXXXIX, can. I, ubi Clerici ipsi purpureis uti vestibus vetantur, ni quæ vel Magistratibus magis consentaneæ sint, vel sæcularibus inani nobilitatis, et gloriæ jactantia tumentibus : « Hoc regulariter « definitum est, ut nullus Clericorum vestimenta « purpurea induat, quæ ad jactantiam pertinent « mundialem, non ad religiosam dignitatem; ut « sicut est devotio in mente, ita et ostendatur « in corpore, quia purpura maxime laicorum « potestate præditis debetur, non religiosis : « quod si quis non observaverit, velut transgres- « sorem legis coercendum. » Ubi nota I. non ornandæ personæ causa uti purpura oportere laicos, sed commendandæ dignitatis, ejusque potestatis, quæ a Principe in eos derivatur ad reipublicæ regimen tutius, et religiosus; II. eos qui in dignitate ecclesiastica sunt, modestia potius quam pompa vestium spectabiles et venerabiles fieri oportere, ut quam animo impressam gerunt virtutem, humilitatis et paupertatis studio conjunctam, ea et in corpore elucescat : « Ut sicut est devotio in mente, ita et ostenda- « tur in corpore. »

XLIX. Sequioribus sæculis, ac præsertim post annum millesimum nulla videtur fuisse Clericis

Episcopisve necessitas assumendi vestes nigri coloris; edicunt enim id solum Synodi, ac potissimum Lateranensis II œcumenica sub Innocentio Papa II, celebrata anno Christi MCXXXIX, ne ipsorum vestes sint scissura, aut colore notabiles : « Nec in superfluitate, » inquit, « scissura, aut colore vestium intuentium offendant « aspectum Episcopi et Clerici. » Idem iisdem verbis statutum rursus fuit in Concilio Romensi anni MCXLVIII, sub Eugenio Papa III, can. II. In aliis Synodis illud diserte cautum est, tum ne plurium sint colorum vestes Clericorum, tum ne splendidiorum, præsertim vero ne rubei coloris sint, aut viridis : « Ut vestes Clericorum « sint unius coloris, » edixit Concilium Londidinense anno MCII, can. X. In Concilio Lateranensi IV œcumenico, quod anno MCCXV Innocentius III celebravit, can. XVI, præcipitur Clericis, ut « pannis rubeis aut viridibus non « utantur. » Id quod etiam edixit Coloniensis Synodus anni MCCLXXX, can. I. Videri possunt aliæ de ea re Synodi apud Thomassinum, parte I *Disciplinæ*, lib. II, cap. L et LI, ubi inter alia notat, colore quidem viridi rubeoque, et conspicuo quolibet alio uti quidem fuisse prohibitos, non Episcopos, sed quoslibet alios Clericos, quacumque illi demum dignitate fulgerent. Postquam enim Lateranensem Canonem superius recitatum retulit in laudata I parte, lib. II, cap. L, num. IV, ita statim subjungit : « Hæc « ad Clericos spectabant tantum. Fas ergo « erat Episcopis, veste in rubea ut essent, vel « viridi. »

L. Puto equidem, ex quo Paulus II Pontifex maximus, uti varii auctores referunt apud Macrium, verbo *Cardinalis*, trecentis fere ab hinc annis purpuream vestem, mozzettam et biretum rubri coloris Cardinalibus concessit, invaluisse consuetudinem, ut Episcopi, Metropolitæ, Primates, ac Patriarchæ ipsi colore nonnisi violaceo in vestibus suis uterentur. Hinc Paris de Crassis lib. I, *De cæremoniis Cardinalium, Episcoporum in eorum diœcesibus*, cap. XXXV, ad morem sui ævi spectans, floruit enim non multo post Pauli II Pontificatum, de Prælatorum vestibus loquens, diserte ait, non posse ipsos alio colore uti in vestibus suis, quam violaceo : « Ipsi Prælati nullatenus rubeo « colore, nec camelotto cujuscumque coloris « uti possunt, nec debent. Color enim violaceus, sive cœlestinus proprie Prælatis intra « totum annum convenit, exceptis diebus supra « enumeratis, » etc. Anno MCDII consuevisse aliquos saltem Episcopos violaceo in vestibus colore uti, non obscure innuit Chronicon Bergomense Guelpho-Ghibellinum auctore Castello de Castello apud Muratorium tomo XVI *Rerum Italicarum*, pag. 927, ubi enarrans novi Episcopi Bergomensis ingressum, qui accidit anno ipso MCDII, die dominico XXII mensis Novembris, inter alia recenset vestes coloris violacei, quibus ille indutus erat, quæ una cum aliis pro more temporum atque locorum variis personis distributæ fuere : « Item data fuit chlamis, seu unum « mantellum de panno pavonatio in dorso præ« fati Domini Episcopi Bartholomæo filio quon« dam Bigini de Archidiaconis, et erat valoris « florenorum III, vel circa. »

LI. Erat forte hæc aliquorum consuetudo, nam alias si Cæremoniale hoc nostrum excipias a Clemente Papa VIII, Pontifice maximo, anno Christi MDC editum ac probatum, vix aliam Pontificis legem invenies, qua præscribitur, ut Episcopi vestes quotidianæ, seu civiles sint violacei coloris. Quanquam autem ex Decretis Romanorum Pontificum soli S. R. E. Cardinales rubeo galero, ac habitu uti debeant, sunt tamen hodieque Episcopi nonnulli, qui vel privilegio gaudentes Pontificum, vel tenaces priscæ consuetudinis suarum Ecclesiarum, rubeo in vestibus suis colore utuntur, uti inter alios a laudato Macrio esse dicitur : « Aquileæ Patriarcha, qui « purpureis vestibus ac bireto, non autem ga« lero tegitur; et in tempore, quo indui debet « violaceis vestibus, fert tunc etiam biretum « ejusdem coloris. »

LII. Novissime Clemens XI, Pontifex maximus Constitutione sua LXXXVI, edita anno MDCCXVI, qua erigit patriarchalem Ecclesiam Ulyssiponensem, inter alia eximia privilegia, § XXIII, singularem gratiam deferendi habitum purpureum ad instar Archiepiscopi Salisburgensis concessit. Ceterum Archiepiscopus Gnesnensis, Poloniæ Primas habitu et ipse purpureo more S. R. E. Cardinalium hodieque utitur ex antiqua, ut aiunt, insignis Ecclesiæ suæ consuetudine, quæ eximiis aliis prærogativis fulget, legatione præsertim Romani Pontificis, de quibus videri potest laudatus Thomassinus, parte I *Disciplinæ*, lib. I, cap. XLV et alibi. Solet tandem et hodie

ex prisco pariter more Vercellensis Episcopus in quibusdam solemnitatibus purpureis indutus vestibus ire ad Ecclesiam, excepto pileolo, qui est nigri coloris.

§ II

Præsentes in Curia, induti, ut supra, quam primum poterunt, adibunt summum Pontificem, et ei gratias agent de sua promotione, merita propria extenuando, et dignitatis gradum amplificando, seipsos et Ecclesias ipsis commissas humiliter commendando, et tunc e Sanctitatis Suæ manibus rocchettum accipient, et post oscula pedum gratias agent. Visitabunt deinde singulos Eminentissimos S. R. E. Cardinales in eorum domibus, eisque officiose gratias agent, se et suas Ecclesias illis commendando et offerendo.

COMMENTARIUS.

I. Teste Augustino Patricio, lib. I *Rituum ecclesiasticorum*, *sive sacrarum cæremoniarum sanctæ Romanæ Ecclesiæ*, cap. III, ubi agit de habitu et prima visitatione Prælatorum « pro« nuntiatus in Episcopum, mox accipit rocchet« tum et tondet caput, faciens sibi magnam co« ronam. » Nondum ergo labente sæculo XV, quo florebat Patricius, ea disciplina invaluit, ut novus Episcopus de manu Papæ rocchettum acciperet. Induebat quippe ipsam lineam vestem domi suæ Episcopus, ibatque ad Pontificem primum, ac deinde ad Cardinales, ut de Episcopatu sibi collato gratias ageret. Sunt qui autumant, eum qui in Episcopum electus et confirmatus sit, ante Consecrationem, Rocchetto uti non posse, probantque ex capite *Clerici officia*, verbo *Pontifices*, *De vita et honestate Clericorum*, quia scilicet appellatione Pontificis non venit electus, et confirmatus in Episcopum, sed qui est jam consecratus, ex glossa in Cle-

mentina II *De celebratione Missarum*,, notatque Panormitanus in capite *Eam te*, *De rescriptis*.

II. Affert hanc sententiam Riccius tomo III Praxis fori ecclesiastici, resolutione CDXLI, num. III, ut nimirum nequeat electus et confirmatus in Episcopum, ante consecrationem uti rocchetto. Sed hæc opinio facile eliditur ex contrario usu cujus meminit Patricius, ac præsertim ex auctoritate nostri hujus § ubi edicitur, electum in Episcopum, si præsens fuerit in Curia, « e Sanctitatis Suæ manibus rocchettum accipere, » absentem vero ea veste aliisque superius memoratis seipsum induere. Cæremoniale autem cum novum constituat jus in Ecclesia, utpote a summis Pontificibus approbatum, nil plane obstat, siquid aliter in antiquis Canonibus præscriptum sit; nota enim est illa juris Regula, quod leges posteriores derogant prioribus. Hoc notato, ut reliquum explicemus ritum, qui in nostro § præscriptus est, cæremoniam primæ hujus visitationis novi Episcopi luculenter describit idem Patricius, qui postquam dixit, promotum in Episcopum, mox rocchettum accipere, ac tonsuram sibi amplam facere, de qua § I disseruimus, ita statim subjicit : « Et ut primum poterit indutus magna « cappa, et sociatus ab amicis equitat cum ga« lero nigro episcopali, primum ad palatium « Apostolicum, et agit gratias summo Pontifici « de sua promotione : deinde ad omnes Cardi« nales, quibus etiam agit gratias, quod promo« tionem suam benigne juverint, et in ea gra« tiose consenserint ; » quia scilicet uti superius in § I dictum est, Pontifex nonnisi in Consistorio Cardinalium nominationem novi Episcopi ad Ecclesiam vacantem suffragiis suis comprobantium, Episcopum ipsum pronuntiat per ea verba, *Auctoritate Dei omnipotentis*, etc.

III. Sed audiamus iterum laudatum Patricium, cæremoniam ipsam primæ visitationis, quam summo Pontifici, ac S. R. E. Cardinalibus novus Episcopus facere debet, sic citato superius loco enarrantem : « Quando promotus in« trat ad Pontificem, seu Cardinales, solent etiam « admitti Prælati, et nobiles Curiales, qui eum « deducunt, ut possint audire proponentem, et « respondentem. Solent promoti agere gratias « pro dignitate sibi commissa, merita sua ex« tenuando, et dignitatis auctoritatem amplifi« cando, Ecclesiam sibi commissam commen« dando et se offerendo. Pontifex pro qualitate « personæ respondet allegando merita promoti, « vel intercessorum ejus ; et monet, ut Ecclesiæ, « ad quam promotus est, honori et utilitati to« tis viribus incumbat. Cardinales plerumque « solent respondere, quod ipsis non sunt agendæ « gratiæ, sed summo Pontifici, qui personam « suam ad illam dignitatem promovere voluit ; « ad alia vero respondent secundum merita, et « secundum proposita, laudando, monendo et « hortando, ut expedire judicaverint. » Morem hunc antiquum, ut nimirum Episcopi post eorum promotionem teneantur non modo summum Pontificem, sed et S. R. E. Cardinales præsentes in Curia visitare, innovavit quidem, ac inviolabiliter servari mandavit Leo X Pontifex maximus in sua Constitutione VII, quæ incipit : « Supernæ dispositionis arbitrio, » edita anno MDXIV, quarto Nonas Maii, ubi inter alia hæc habet : « Promotus vero eosdem Cardinales, qui « præsentes in Curia fuerint, ex antiquo more, « consuetudineque laudabili quamprimum visi« tare teneantur : quem quidem morem, lauda« bilemque consuetudinem innovamus, ac in« violabiliter observari mandamus. »

§ III

Absentes vero seipsos rocchetto et vestibus, ut supra, induent et gratiarum actiones et Ecclesiarum suarum commendationis officium per literas tam apud summum Pontificem, quam apud Eminentissimos Dominos Cardinales peragere studebunt; et si erunt in propria sua diœcesi, vel provincia, cum de eorum promotionem certum nuntium habuerint, utantur domi et foris, loco mantelletti, mozzetta ejusdem coloris supra rocchettum, et tam præsentes in Curia, quam absentes utantur, cum opus erit, galero nigro laneo, viridi serico ornato

cum cordulis ac floccis coloris viridis. Hæc quæ de vestibus diximus, Clericis, seu Presbyteris sæcularibus, seu regularibus electis tantum conveniunt.

COMMENTARIUS.

I. Posse electos et confirmatos in Episcopos, tametsi consecrati non sint, ubi a Romana Curia absentes fuerint, « per seipsos rocchetto et ve« stibus, ut supra, » induere, jam contra quorumdam opinionem in Commentario præcedenti ostendimus, ex clarissimis Cæremonialis verbis, quibus ritus ipse non modo permittitur, verum etiam jubetur, uti addiscimus ex § II et III præsenti, ubi etiam edicitur, ut statim ac certiores facti fuerint, se alicui Ecclesiæ metropolitanæ, cathedrali, vel majori in Consistorio præfectos fuisse, « gratiarum actiones, et Ecclesiarum « suarum commendationis officium per literas « tam apud summum Pontificem, quam apud « Eminentissimos Dominos Cardinales peragere « studeant. » Alia omitto, quæ in hoc § continentur, quod explicata abunde jam sint in Commentario superiori.

II. Unum hic addiderim, quod scilicet Ambrosianum Cæremoniale præscribit lib. I, cap. I, ut nimirum cum primum de electione Archiepiscopi Mediolanensis constiterit, « summo etiam « Pontifici per literas a civitatis Præfectis Capi« tuloque Metropolitanæ referantur gratiæ. » Præscribit tum quoque illud, ut jussu Vicarii campanæ omnes civitatis pulsentur, et Clerus Metropolitanæ in chorum conveniat, ubi sede archiepiscopali de more parata, *Te Deum laudamus* a Musicis cantetur, et in fine oratio pro gratiarum actione ab Archipresbytero, tribusque diebus continuis subsequentibus campanæ omnes urbis festivo more pulsentur. Deinde ut indicatur solemnis processio totius Cleri sæcularis et regularis, necnon Confratriarum, quæ ad gratias agendas pro beneficio Pastoris impetrato, a Metropolitana ad Sancti Ambrosii majoris Basilicam solemni ritu habeatur.

III. Servandum hunc quoque esse ritum in aliis Ecclesiis, ut nempe cum primum de electione novi Episcopi nuntium certum habuerint, singuli Religiosi ad Ecclesiam cathedralem accedentes, Deo gratias agant, et Hymnum *Te Deum* devote cantent, ex nostro Cæremoniali præscriptum est lib. II, c. XXXVIII in fine; postquam scilicet ante edixerit in § XXVI, ut sepulto Episcopo, donec de novo successore provisum fuerit, preces ad Deum offerantur assiduæ pro opportuna novi Episcopi electioni impetranda. Conveniens esse, ait, ut singulis diebus, vel saltem semel in hebdomada, Religiosi processionaliter ad Ecclesiam cathedralem accederent, Litanias cantantes, et ibidem pias et devotas orationes recitarent, cum Canonicis et Clero ejusdem Ecclesiæ cathedrali, ut Deus illis quam primum concedere dignetur novum et bonum Pastorem, qui Ecclesiam regere, et animarum curam digne, et fructuose habere valeat et possit. Sed de his suo loco fusius.

§ IV

Promoti vero ex regulari Ordine non clericali, non utuntur rocchetto, sed retinent in vestibus colorem habitus suæ Religionis, et deferunt ubique mozzettam ejusdem coloris, et biretum nigrum (galero tamen viridi, prout supradicti Clerici utuntur) sed Canonici regulares utuntur etiam rocchetto, prout ante promotionem ad Episcopatum utebantur in sua Congregatione, et colore violaceo; sed non mozzetta, ut Presbyteri Sancti Spiritus, et militiarum S. Joannis, S. Jacobi, et aliarum; qui tamen sui Ordinis insignia in vestibus non deferunt, sed ejusdem Ordinis Crucem ad collum intus pendentem. Cum autem Episcopo nulli regulari Ordini adscripti, seu ex Ordinibus militaribus assumpti, extra diœcesim fuerint, mozzetta supra mantellettum utantur, ubi talis viget consuetudo.

COMMENTARIUS.

I. Promotos ad Episcopatum Monachos, ac Fratres non posse habitum suæ Religionis mutare, abunde jam demonstravimus tomo II Conciliorum in Commentario ad Canonem XXVII Concilii IV Constantinopolitani, œcumenici VIII, ubi Patres ita edixerunt : « Illos autem, qui reverenter monasticam vitam sectati sunt, et episcopalem meruerunt honorem conservare schema, « et amictum Monachorum indumentorum, et « ipsam beatam vitam decernimus, et nullus « omnino habeat potestatem deponere jam di- « ctum schema propter typhum, et arrogantem « voluntatem, ne per hoc inveniatur propriorum « transgressor pactorum. » Fuit is sane mos Ecclesiæ pervetustus, ut Monachi Episcopi facti habitum Ordinis sui nequaquam mutarent, uti in memorato Commentario a nobis ostensum est auctoritate Innocentii Papæ I et exemplis complurium Sanctorum veterum Monachorum, qui in Episcopatu vitam æque ac monasticam vestem retinuere. Certe de S. Jacobo Episcopo Nisibeno scribit in Monastica Historia Theodoretus, cap. I, quod *nec cibum mutavit nec vestitum*. Eodem teste auctore, cap. V, S. Aphtonius nescio cujus civitatis Episcopus « Sedem adscendit pontifi- « calem, nec pallium mutans asceticum, nec « tunicam caprarum e pilis contextam, cibisque « eisdem utens, quibus ante Episcopatum ve- « scebatur. » De Matthæo tandem Cluniacensi Monacho, quem Honorius II Papa Episcopum Cardinalem Albanensem creavit, ita scribit Petrus Venerabilis Abbas Cluniacensis, lib. II *De miraculis*, cap. XIV : « Provectus ad sublimem pontificalis « Ordinis gradum, nihil de Monacho quorum- « dam more demisit, sed sicut de magno Martino « legitur, eadem in corde ejus humilitas, eadem « in vestitu ejus vilitas. »

II. Usum hunc antiquissimum confirmavit, anno MCCXV, Lateranensis IV Synodus œcumenica, can. XVI, quo jub ntur Monachi ad Episcopatus apicem evecti habitum ut gestent monasticum, ceteris vero Episcopis admonitis, ut ne in publicum prodeant unquam, nisi cum superindumentis lineis, id est rocchettis, sicut in Ecclesia : « Pontifices autem in publico et Ecclesia « superindumentis lineis omnes utantur, nisi « Monachi fuerint, quos oportet deferre habitum « monachalem. » Ubi nota, non agi in recitato Canone de colore vestis, sed de veste ipsa monastica, quam retinere debent Monachi, licet ad Episcopatum provecti sunt : « Quos oportet, » inquit, « deferre habitum monachalem. » Hanc esse genuinam Lateranensis Canonis interpretationem, addiscere etiam licet ex Londinensi Synodo anni MCCLXVIII, ubi can. V ita statuit : « Specialiter indicimus iis qui de Monasteriis, « vel de aliis regularibus locis in Episcopos sunt « assumpti, vel de cetero assumentur, suum deferant habitum regularem, ne Religionem « præcedentem dignitas excludere videatur, « quam sibi debent vinculo individui fœderis « copulare. » Statimque subjicit : « Quibus etiam « districtius inhibemus, ne utantur pannis, aut « pellibus, aut aliis ornatibus ab Ordine, sive a « Regula sua priori discrepantibus in colore : « sed in talibus statutum Concilii generalis sa- « tagant observare. » Concilium generale cujus hic meminit Londinensis Synodus est memoratum IV Lateranense Concilium œcumenicum. Notatu autem dignum est, quod in recitato Londinensi Canone observat Thomassinus, parte III *Disciplinæ*, lib. II, cap. I, fœdissime eum scilicet hallucinari, qui hoc Canone Londinensi id cum præscribi sibi fingeret, ut Episcopi regulares in veste sint ejusdem coloris cum habitu suo priori monastico; nec enim ea postrema clausula jam de veste agit, sed de pannis, pellibus aliisque adjactitiis ornamentis episcopalibus, quæ jubet Canon ejusdem coloris esse cum veste monastica; alioqui Canon unus idemque secum collideretur ipse, quodque prius adstruxisset, postea dirueret, Canonique Lateranensis Concilii adversaretur, quem tamen confirmatum voluit, ubi ita edixit : « Sed in talibus statutum Concilii « generalis satagant observare. »

III. Luculentius hæc plane constant ex iis, quæ fuse diximus nostro tomo II Conciliorum in Canonem XXVII Concilii VIII œcumenici, ubi inter alia recensuimus Canonem XVII Concilii Saltzburgensis, quod habitum fuit anno MCDXX. In eo enim expresse vetantur Episcopi ad episcopales obeundas functiones, uti Regularium ministerio, qui dum episcopali ordinatione inaugurarentur, monasticas abjecerant vestes,

nisi eas rursus induerent : « Nullus suffraga-« neorum nostræ provinciæ in sua diœcesi ad « exercendum ea, quæ episcopalis Ordinis exi-« stunt, tales titulares Episcopos admittat, nisi « habitum suæ Religionis manifeste deferent. » Vult quidem ut ipsum sui Ordinis habitum gestent, alias enim eos inquit, in grave scandalum flagitiumque proruere, et in ipsa excommunicationis vincula : « In animæ suæ periculum et « plurimorum scandalum, sicque excommuni-« cationis sententia innodantur. » Porro ut ex recitato superius Canone Londinensi constat, dedecoratum iri quodammodo Episcopatum nonnulli existimabant, si cum humili veste Pontificium decus sociaretur; ideoque non pauci e Fratribus præsertim Mendicantibus ad Episcopatum promoti religiosa indumenta deponebant; quæ tamen ex veteri Ecclesiæ disciplina, et ex duorum præsertim generalium Conciliorum præscripto, nempe Nicæni II et Lateranensis IV, deferre jugiter tenebantur. Est enim religiosa vestis veluti tessera quædam complectendarum virtutum omnium monasticarum, quæ cum episcopalibus functionibus nullatenus ndgnant, uti inter alios docet Theologorum omnium princeps S. Thomas Aquinas II II, quæstione CLXXXV, articulo VIII.

IV. Quanquam vero multa alia afferri possent, quibus magis magisque ea disciplina probari queat, ut Episcopi nimirum ex Ordine regulari assumpti proprium suæ Religionis habitum deferre teneantur, nihil tamen hodie ad rem facerent, cum nostro Cæremoniali illud satis jam visum fuerit, si Episcopi ex Monachis assumpti vestis suæ olim monasticæ colorem servent : « Promoti, » inquit, ex Ordine regulari « non clericali, non utuntur rocchetto, sed reti-« nent in vestibus colorem habitus suæ Religio-« nis, et deferunt ubique mozzettam ejusdem « coloris. » Standum sane hodie est Cæremonialis præscripto, quod a Pontificibus maximis, a Clemente VIII primum, tum ab Innocentio X, novissime vero a sanctæ memoriæ Benedicto XIII peculiaribus Constitutionalibus comprobatum est. Mirari autem satis nequeo, quod in Comitiis Cleri Gallicani anno MDCLXV decretum fuerit contra nostri Cæremonialis præscriptum, ut inter Galliæ Episcopos distinctio illa non vestis solum, sed et coloris penitus tolleretur. Verba Decreti apud laudatum Thomassinum hæc sunt : « Ut omnes Prælati nulla distinctione, nulla ex-« ceptione in veste violacea irent, ut Majestatem « regiam una inviserent et venerarentur, etiam « qui ex regularibus Ordinibus vocati sunt ad « Episcopatum, ut una ab omnibus forma te-« neatur. » Sed quidquid sit de hujusmodi Cleri Gallicani Decreto tenenda est hodie omnino Regula illa a nostro Cæremoniali præscripta, ut nimirum Fratres ac Monachi creati Episcopi sui Ordinis habitum gestent, aut certe colorem.

[Regulares promotos ad Episcopatus debere uti cappa pontificali coloris propriæ Religionis et ideo in casu proposito Archiepiscopum Calaritanum non posse uti cappæ pontificali alterius coloris quam suæ Religionis, et renuentem opportunis remediis coercendum, declaravit S. R. Congregatis in *Calaritana*, die XII Januarii MDCXXXVI.]

V. Jam non posse Episcopos ex Monachis, vel Fratribus Mendicantibus assumptos uti rocchetto, vel habitum monachalem dimittere, cautum est ex laudata superius Synodo IV Lateranensi, can. XVI, docentque passim Theologi æque ac canonici jurisconsulti, S. Thomas II II, quæstione CLXXXV, articulo VIII, Angelus et Silvester in Summa, verbo *Ordo* et verbo *Religio*, V, num. X, Cardinalis in Clementina I *De statu Monachorum*, num. IV, aliique plures, quos refert Sanchez in Summa *De Religione*, tomo III, lib. VI, cap. VI. Sunt et ejus opinionis nonnulli, nempe Cardinalis ipse in Clementina I tit. cit., Jason in lege *Ingresse* Cod. *De Sacrosanctis Ecclesiis*, num. XVI; laudatus Silvester, verbo *Religio*, VII, et inter alios Surdus, *De alimentis*, tit. VIII, privilegio LXXIX, num. IX, ut asserant, excommunicationem ab Episcopo regulari incurri, si habitu suæ Religionis demisso, rocchetto induat. Sed contrarium alii tenent, quos etiam sequitur Sanchez, loco citato. Barbosa vero in pastorali, tit. I, cap. IV, num. XVII, et Fuscus, *De Visitatione*, lib. II, cap. XV, num. XI, aiunt peccare illum graviter, licet excommunicationem minime incurrat. Quidquid sit de iis Doctorum sententiis, quod Prælati regulares rocchettum deferre nequeant, nisi ex tali Ordine fuerint, qualis est Canonicorum et Clericorum regularium, cui illud competat, non modo sacri Canones, et nostrum hoc Cæremoniale, sed et Sacra Rituum Congregatio coram Alexandro VII, Ponti-

fice maximo, die XXVII Septembris anni MDCLIX, decrevit § IX.

VI. Quod Canonicos regulares spectat, morem fuisse antiquum, ut ipsi in Episcopos promoti uterentur habitu et colore, quo ex veteri consuetudine alii Clerici sæculares creati Episcopi utebantur, addicere licet ex Constitutione XXXIV Leonis Papæ X edita die prima Septembris anno MDXIX, directa ad Zacharium Episcopum Sebastensem Canonicum regularem S. Augustini, atque ipsius Pontificis Prælatum domesticum, extatque tomo I Bullarii Romani; et verba sunt ista : « Dudum cum ad Ecclesiam Sebastensem « a nobis de venerabili Fratrum nostrorum « S. R. E. Cardinalium consilio promotus esses « in Pastorem, dubitatum fuit a nonnullis, an « tu, qui Ordinem Canonicorum regularium « S. Augustini expresse professus fueras, in « habitu et coloribus, Prælatis sæcularibus de « jure vel consuetudine permissis incedere pos- « ses, prout incedebas; et cum quæstio hujus- « modi ad nos perlata fuisset, Nos causam ip- « sam mature determinare desiderantes, vene- « rabili Fratri nostro Nicolao Episcopo Albanen. « tunc tit. S. Priscæ Presbytero Cardinali de « Flisco nuncupato, vivæ vocis oraculo com- « misimus, ut super hisce diligenter informaret « et demum nobis referret. Cum autem præfatus « Nicolaus Episcopus nobis retulerit, de anti- « qua consuetudine in pluribus locis etiam in « Romana Curia, ubi Pontifex residet, receptum « fuisse, ut Canonici regulares hujusmodi in « Episcopos promoti tam in Capella nostra « quam extra utantur habitibus et coloribus, « quibus utuntur alii Clerici sæculares in Epi- « scopos promoti : Nos præterea juxta relatio- « nem nobis factam, ut præfertur, Fraternitati « Tuæ vivæ vocis oraculo concessimus, ut habi- « tus et colores, quos dicti Clerici sæculares in « Episcopos promoti, tam in Capella nostra « quam extra gestant, gestare posses, et ita etiam « tenore præsentium, auctoritate Apostolica de « novo concedimus, in contrarium non obstan- « tibus quibuscumque. Dat. Romæ, apud S. Pe- « trum, sub annulum Piscatoris, die I Septem- « bris, anno millesimo quingentesimo decimo « nono, Pont. nostri anno septimo. » Ante Leonem X consuevisse Canonicos regulares ad Episcopatum promotos rocchetto uti, quem alias in sua Religione gestabant, testis est luculentissimus Augustinus Patricius, lib. I *Sacrarum Cæremoniarum*, cap. III, ubi postquam dixit, promotos ex Religione Episcopos uti priori habitu pro rocchetto, hanc statim clausulam subjicit : « Nisi sint Canonici regulares, qui illo « utuntur in sua Religione. »

CAP. II.

PROCURANDA AB ARCHIEPISCOPO ET EPISCOPO ANTE ACCESSUM AD SUAM ECCLESIAM.
QUÆ IN ITINERE PRÆSTANDA. — SIGNIFICANDUS EJUS ADVENTUS VICARIO, CAPITULO ET MAGISTRATUI CIVITATIS.
QUÆ PRÆPARARI DEBEANT PRO EJUS INGRESSU.
QUO ORDINE PROCESSIO PERAGENDA. — RITUS POSSESSIONIS IN ECCLESIA CAPIENDÆ.
RECESSUS AB ECCLESIA AD ÆDEM EPISCOPALEM.
QUID PRÆSTANDUM, SI TRANSEAT PER INSIGNEM LOCUM SUÆ DIŒCESIS, VEL IN EO HOSPITETUR.

§ 1

Accessurus Episcopus ad suam diœcesim, vel Archiepiscopus ad suam provinciam, ante accessum poterit aliquas gratias, seu facultates a Sanctissimo Domino nostro Papa obtinere, præsertim Indulgentiam plenariam pro populo suæ primæ Missæ adfuturo. Insuper præparabit quæ in itinere et ingressu usui esse poterunt; ut vestes episcopales ordinarias, cappam pontificalem violacei coloris,

seu, si regularis fuerit, coloris habitus sui; galerum pontificalem cordulis ac floccis sericis coloris viridis ornatum; equi etiam, sive mulæ ornamenta opportuna; item libros necessarios, ut inter ceteros, Pontificale Romanum, et hoc Cæremoniale, ac paramenta etiam sacra, quæ pro ingressu erunt necessaria, id est pluviale album cum stola, et mitra pretiosa, amictum, albam, cingulum, crucem pectoralem, et annulum, nisi ea ad majorem commoditatem a propria Ecclesia sumere velit. In discessu recitabit in Ecclesia, si commode fieri poterit sinminus antequam equum ascendat, cum suis Clericis et familiaribus Itinerarium; idemque observabit quotidie mane post Missam, antequam equum ascendat, quandiu erit in itinere; et si erit Archiepiscopus, quamprimum suam provinciam intraverit, faciet ante se deferri Crucem per aliquem ex suis Capellanis, imagine sanctissimi Crucifixi ad se versa; et sibi occurrentes subditos, qui genuflectere debent, signo Crucis super illos facto, benedicet, atque ita etiam faciet Episcopus, cum suam diœcesim intraverit.

COMMENTARIUS.

I. Quo ritu olim novi Episcopi ad Ecclesias suas primum accederent, atque exciperentur, jam fuse explicuimus nostro tomo III Romani Pontificalis ad titulum xx, qui inscriptus est : « Ordo « ad recipiendum processionaliter Prælatum, « vel Legatum. » Rubrica hujus §, itemque Ambrosianum Cæremoniale a Federico Cardinale Borromæo, Mediolanensis Ecclesiæ Archiepiscopo editum libro I, cap. I, ait primum, esse in Episcopi potestate, ut accessurus ad suam diœcesim, a summo Pontifice petat « aliquas « gratias seu facultates, præsertim indulgen- « tiam plenariam pro populo suæ primæ Missæ « adfuturo. » Quia scilicet, tametsi Episcopi soli ipsi sint Ordinarii indulgentiarum ministri, non tamen plenarias, seu quæ totam pœnam peccato debitam relaxant, concedere possunt; est enim id soli Romano Pontifici reservatum, ex sacris Canonibus, quia solus ipse est totius Ecclesiæ caput, et plenitudinem potestatis jure divino habet.

II. Cum itaque Episcopis ex canone LXII œcumenicæ Synodi IV Lateranensis aliquam tantum partem pœnæ peccato debitæ, unius scilicet anni in dedicatione ipsa alicujus Ecclesiæ, et quadraginta dierum in aliis festivitatibus, aut causis, indulgere permissum sit, ideirco recurrendum est illis ad summum Pontificem, obtinendæ gratia indulgentiæ plenariæ pro populo, qui suæ primæ Missæ interfuerit. Verba Canonis Lateranensis hæc sunt : « Decernimus, ut cum « dedicatur Basilica, non extendatur indulgentia « ultra annum, sive ab uno solo, sive a pluribus « Episcopis dedicetur; ac deinde in anniver- « sario dedicationis tempore, quadraginta dies « de injunctis pœnitentiis indulta remissio non « excedat. Hunc quoque dierum numerum in- « dulgentiarum literas præcipimus moderari, « quæ pro quibuslibet causis quoties conce- « duntur. »

III. Sollicitus in obtinendis a summis Pontificibus plenariis indulgentiis, ac gratiis tum pro sua propria Mediolanensi, tum pro totius suæ provinciæ Ecclesiis, fuit præ omnibus quidem S. Carolus, ut multis argumentis docent in ejus Vita Petrus Giussanus, et Carolus a Basilica Petri, quorum alter lib. III, cap. IV, loquens de ejus reditu ab urbe Mediolanum, sic inter alia inquit : « Calculos ad precandum Pontificis auctoritate « sacros, id quod pro salute gregis semper so- « lebat, attulit innumerabiles, quanquam pauci « pro Mediolanensium pietate visi sunt. Sacra « septem insignium Ecclesiarum Urbis indul- « gentiæ divinæ munera obtinuit, in totidem « Mediolani Ecclesiis collocanda. Quæ res fecit, « ut quæ veteres Ecclesiæ, locis, et rebus Medio- « lani erant cultu dignissimæ, negligentia vero « Sacerdotum, et aliorum pæne derelictæ, rursus « piæ multitudinis frequentia, cultuque præci- « puo celebrarentur. » Obtinuisse præterea Ca-

rolum a summo Pontifice, ut Mediolanensis provinciæ suæ Episcopi in articulo mortis constitutis episcopali sua benedictione plenariam peccatorum indulgentiam largiri valerent, testatur memoratus Giussanus libro VIII, cap. XIV.

IV. Obtentis a Pontifice gratiis, plenariisque indulgentiis, si quas tamen ab ipso novus Episcopus petierit : « Præparabit, » inquit mox ℥ noster, « quæ in itinere et ingressu (suæ civitatis) « usui esse poterunt, ut vestes episcopales or- « dinarias, cappam pontificalem violacei colo- « ris, seu, si regularis fuerit, coloris habitus « sui, galerum pontificalem cordulis ac floccis « sericis coloris viridis ornatum, » etc. Concinit his Cæremoniale Ambrosianum lib. I, cap. I, ubi ita ait : « Insuper præparanda curabit, quæ « in itinere et in ingressu usui esse poterunt, ni- « mirum vestes episcopales ordinarias, cappam « pontificalem, pileum pontificalem, equum et « mulam, ornamentaque opportuna, ut infra. » Et mox : « Paramenta etiam sacra pro ingressu « infra, suo loco disposita, sericum pro sella in « Ecclesia operculum, ut infra, Crucem archie- « piscopalem, ceteraque insignia; et, si erit Car- « dinalis, reliqua omnia, quæ ad dignitatis or- « dinem rationemque spectare cognoverit. » Nonnulla hic habes, quæ in nostro ℥ desiderantur, præsertim de eo quod monet, ut præparentur scilicet illa, quæ ad dignitatem cardinalitiam spectant, ubi scilicet Episcopus sit Cardinalis.

V. Sed ut explicemus singula, cappæ nomen quæ gėnus est vestis ecclesiasticæ, occurrit passim in Synodis, et apud scriptores, qui de re vestiaria sacra scripserunt. Quamvis autem multifariam accipiatur, in nostro hoc tamen ℥ accipitur pro cappa illa magna, seu longa cum capucio, pellibus, vel serico secundum temporum exigentiam subsuto, qua utuntur Episcopi, ideoque *pontificalis*, sive *episcopalis* appellatur : « Cappam episcopalem, » inquit S. Carolus in Concilio Mediolanensi IV provinciali de Episcopis loquens, « cum in Ecclesia, vel ad « divina officia, vel ad conciones, vel ad sacras « lectiones, vel ad alias ejusdem generis actio- « nes accedunt, omnino induant. » Meminit et ejus cappæ Augustinus Patricius lib. III *Sacrarum cæremoniarum sanctæ Romanæ Ecclesiæ*, cap. VI, de habitu Prælatorum disserens, ubi inter alia ait, Prælatos extra Ecclesias suas non uti cappa ampla, nisi in Romana Curia, cum adsunt sacris, sive profanis, vel publico consistorio cum Pontifice in ejus capella. Porro, ut docet Rupertus in cap. I Apocalypsis, cappa significat sacerdotalis dignitatis eminentiam. Caudæ longitudo denotat quod usque ad diem extremum judicii sit dignitas sacerdotalis duratura : defertur tamen hæc cauda sub brachio involuta et plicata, quia dignitas ecclesiastica manifestari non debet, nisi urgente necessitate ad Dei honorem et animarum salutem. Pellis, quæ in collo ejusdem, et circa pectus subacta est, Prælatum meminit peccatorem esse, vel ob mortis memoriam.

VI. Cappa magna non modo Episcopi et Cardinales, verum etiam in plerisque Cathedralibus Canonici, imo et Beneficiati in Basilicis Urbis, ac alicubi quoque utuntur. Differt vero Beneficiatorum cappa a cappa Canonicorum in colore pelliceæ, nam illa est cinericii quidem coloris, hæc vero candidi armellini. Erat antiquitus Canonicorum cappa nigri coloris instar capparum Religiosorum, ex parte anteriori aperta, et unita solum inferius eo modo quo a Nicolao Papa III, anno MCCLXXVIII, edita constitutione, quæ bona, ritus et ornamenta Basilicæ Vaticanæ spectant, refertur : « Statuimus, » inquit, « quod omnes Basilicæ Canonici in Ec- « clesia et in Choro, quando divina Officia ce- « lebrantur, ac etiam aliis horis, præsertim in « publico, cum est ibi advenientium multitudo, « habitum habeant uniformem; a Vigilia sci- « licet Omnium Sanctorum usque ad Sabbatum « sanctum superpelliceas lineas deferant, cap- « pas nigras de sagia simplices, vel si volue- « rint, foderatas a cingulo, vel circa ex parte « inferiori fixas inferius et apertas. » Testatur Turigius de Cryptis Vaticanis secundæ editionis, Vaticanæ Ecclesiæ Canonicos tempore etiam Innocentii III cappam nigri coloris detulisse, cappaque violacea tandem cum pelle donatos ipsos, ac Beneficiatos fuisse a Nicolao Papa V anno MCDLIV. Notat autem post Turrigium Macrius in suo Hierolexico, verbo *Cappa*, Beneficiatos præter differentiam pelliceæ coloris, deferre cappam undequaque clausam, ac solum anterius apertam, ut possint manus emittere ad instar cappæ Advocatorum consistorialium almæ Urbis, et rocchettum gerere sine manicis.

VII. Fuse de hac Canonicorum veste agit eruditissimus Petrus Morettus, de re rituali optime meritus, in sua Disceptatione epistolari, *De ritu variandi chorale indumentum*, etc. ubi inter alia num. LXIV docet, cappa magna, seu ampla superioribus sæculis ornari consuevisse Cardinales, Episcopos, et forsan alios insignes Prælatos. Pluribus ab hinc sæculis gaudent capparum privilegio complurium Cathedralium æque atque collegiatarum Ecclesiarum Canonici; et quod notatu dignum est, Pisis Canonici ex immemorabili privilegio cappam rubeam tempore hiberno, et mozzettam ejusdem coloris supra rocchettum in æstate deferunt; quod privilegium a Pio Papa IV, anno MDLX, confirmatum fuit, ut idem testatur Macrius, qui etiam addit, eadem gaudere prærogativa viginti Mediolanensis Cathedralis Canonicos, Cardinales appellatos, Canonicos quoque insignis Ecclesiæ Capuanæ in aliquibus solemnitatibus peculiari privilegio rubras cappas deferre. Sunt et alii qui his adjungi possent, quosque in dies etiam donari mitra videmus, atque aliis honorificis prærogativis, quibus olim communi jure Episcopi soli potiebantur. Quidquid autem sit de hujusmodi privilegiis, quod habitum Prælatorum Religiosorum spectat, non omittendum hoc loco est quod scribit Augustinus Patricius lib. III *Sacrarum cæremoniarum*, cap. VII, ubi hæc habet : « Prælati ex Ordinibus Mendicantium vadunt cum « suo habitu etiam in Cardinalatu, nisi quod « sunt ampliores, et lanæ magis pretiosæ. Ex « Monasticis autem utuntur cappa ampla colore « nigro cum pellibus nigris. »

VIII. Præter cappam, de qua hucusque locuti sumus, recenset mox noster § inter vestes ordinarias episcopales, quæ in itinere et ingressu suæ civitatis usui esse possunt Episcopo, « galerum pontificalem cordulis, ac floccis se« ricis coloris viridis ornatum. » Galerus, seu pileus civilis, quo hodie laici æque, ac sacri homines fere omnes ad tegendum caput utuntur, vix olim in usu fuit. Ad injurias cœli arcendas eo primi et majori urgente necessitate usi milites sunt. A militibus exortus galeri usus, eadem, ut reor, nominis origine, ac galea ipsa, e felium videlicet pellibus, quæ græce ita dicuntur, manavit postea in laicos omnes, quos imitantes Clerici, galero et ipsi uti cœpere, sed primum ruri tantum, inde et in urbe, renitentibus licet Conciliis, ne ad militaria aliquando et indumenta, et studia Clerus omnino descisceret. Hinc ne galero Clerici, quem vernacule dicimus capellum, non solum in Ecclesia, sed in urbe etiam, nisi, ubi jure muniendum est caput contra aeris intemperiem, uterentur, cautum est in Concilio Remensi anni MDLXXXIII his verbis : « Galero nunquam quidem in Templis, in plateis « vero et viis publicis, nisi propter aeris in« temperiem non utantur. » In Concilio Mechlinensi, quod anno MDLXX habitum fuit, jubentur Clerici majorum Ordinum, ut in publico « pi« leum sacerdotalem (id est birretum quadra« tum) et vestem gestent talarem. » Synodus Bituricensis anni MDLXXXIV, tit. XXV, mandat quoque Clericis ipsis, ut « pileum quadratum, « sive birretum semper gerant in Ecclesia, et « extra Ecclesiam, nisi quoties cœli injuria ur« gebit. »

IX. Notat denique Thomassinus, parte I *Disciplinæ*, lib. II, cap. LI, in Mediolanensibus primum S. Caroli Conciliis distinctionem galeri et birreti, atque capitii occurrere. Capitia, inquit, Clericis laicisque communia fuerunt capitum integumenta in usu civili. Paulatim sejungi cœpit hæc appendix panni, quæ fluebat in humeros; cumque enim jam rarius laici, Clericive alii adhiberent, sola contenti parte ea, qua tegebatur caput, hinc insigne quoddam concinnatum est dignitatis, et Parochis, Doctoribusve attributum. Galerum laici ipsi in urbibus gestare cum cœpissent, quamvis id jamdiu munimentum fuisset capitis, quo uterentur ruri tantum adversus aeris vim, et crebras cœli injurias; tum enim ut avocarentur Clerici ab hac sæcularium levitate, atque innovatione, jussi sunt in urbe uti birreto, ut prius, non galero. Hinc, ut alia omittam, in Concilio Turonensi anni MDLXXXIII cautum legimus, ut Clerici « birretis, non vero galeris, « præsertim in Ecclesia utantur. » In Concilio Tolosano anni MDXC decretum est, ut « nusquam « aut in Ecclesia, aut per urbem absque qua« drato birreto Clerici conspiciantur, nisi aut « duriori frigore, aut ferventiori æstu, aut nim« boso aere, » etc.

X. Hæc Clericos spectant; quantum autem ad Episcopos attinet, non modo permissum est ipsis, verum et præceptum, ut præsertim dum equitarent, cappas et pontificios pileos deferrent : « Statuimus, » inquit Concilium Palentinum

« anni MCCCXXII, can. vi, ut Episcopi et superiores Prælati succas lineas in publico, et cum « eos equitare contigerit, nullatenus tabardos, « sed cappas, et capellos suæ dignitati deferant « congruentes. » Pileo etiam pontificio eos uti sanxit Concilium Parisiense anni MCDXXIX, dum per urbem equitant, qui Ecclesiæ Romanæ mos est. Pileus et galerus ruber quamvis ex Innocentii IV Decreto Cardinalibus equitaturis tributus sit, ut meminissent, si res ferret, occumbendum sibi esse pro Ecclesia, et cervices gladio subjiciendas (acris enim persecutio a Federici II Imperatoris malignitate exorta Ecclesiam infestabat, nec deerat martyrii occasio) constat nihilominus, aliquos Antistites post memoratum Innocentii Decretum, id genus pilei sibi arrogasse, uti liquet ex alio Pauli II Decreto, et pœnis in delinquentes statutis, teste Platina in Vita ipsius Pauli Papæ II.

XI. Ex nostro Cæremoniali viridis galerus, cordulis scilicet, ac floccis sericeis viridis coloris ornatus solis Episcopis tributus est, ita ut in Clero christiano hæc sit nota gradus in religione sublimioris, sicut Petrus Bellorius notavit lib. III *Observationum*, cap. xxiv, apud Turcas viridem tiaram esse majoris religionis insigne, nec caligarum, aut vestium viridium usum ulli concedi præterquam iis inter ipsos nobilioribus, qui ad Mahumetem genus suum referre possint. Nolo ego ex adeo cænosa scrobe haurire usum christianum hac in parte vigentem; sed malim dicere cum eruditissimo Raynaudo in libro *De pileo et ceteris capitis tegminibus*, sectione xiii, viridem admonere vigentis studii, quod vividum sit, nec marcescat; sicut plantæ quandiu virent, vigent; nec vel a colore, sub nube tabescunt; vel ab uligine nimia putrescunt. Quid, si etiam viror, qui in herbis nota est propagationis juxta illud Genesis i : « Germinet terra herbam viren« tem, et facientem semen, » commoneat, qui ejus coloris galerum præferunt, non esse illis otiandum, sed eorum esse propagare sobolem sanctam Deo in agro Ecclesiæ. Viderint vero quibus, ut ejusdem Raynaudi verbis utar, venustas muneris episcopalis arridet, ne significatum sit illis, hunc esse virorem mox exsiccandum. Sicut corporea pulchritudo mox marcens caducitate fœni virentis mox exsiccati adumbratur in Scripturis, ut perpulchre prosequitur S. Ambrosius lib. III *Exameron*, cap. vii.

XII. Ait præterea noster hic præsens §, ut *equi etiam, sive mulæ* (quam scilicet ascensurus est Episcopus ad suam diœcesim pergens) *ornamenta opportuna* præparentur; quæ nempe a fastu et sæculi pompa aliena sint; probro enim illud non semel Episcopis vertit S. Bernardus, quod equos ipsos superfluis et perridiculis onerent ornamentis, cum interim cibo et vestitu necessario pauperibus non adessent. Legenda est integra S. Abbatis Epistola xlii ad Henricum Archiepiscopum Senonensem, ubi inter alia illæ adversus Episcopos vanissimæ superfluitatis instrumento, ac supellectile lascivientes pauperum ejulationes recensentur : « Jumenta gra« diuntur onusta gemmis, et nostra non curatis « crura nuda caligulis? Annuli, catenulæ, tin« tinnabula, et clavatæ quædam corrigiæ, mul« taque talia, tam speciosa coloribus, quam « ponderibus pretiosa, mulorum dependent cer« vicibus; fratrum autem lateribus nec semicin« ctia miserantes apponitis? » Qualis debeat esse ornatus equi, mulæve episcopalis, docet S. Carolus in Concilio i provinciali Mediolanensi anni MDLXV, cap. xvii, ubi prohibita Episcopis sunt calcaria et fræna auro oblita, ephippia etiam qualiacumque, nisi ex corio, vel lana : « Ne « mulæ aut equi episcopalis stragulum et orna« mentum ex villuto aut serico, sed ex corio « factum aut lana adhibebit. Ephippiis, aut cal« caribus, aut frænis inauratis non utetur. »

XIII. Equone, an mula utendum sit Episcopo iter agenti, tametsi arbitrio ipsius relinquat hic noster § dicerem tamen, honorificum magis fore, si mula uteretur, exemplo S. R. E. Cardinalium, qui antiquæ majestatis studiosi, rituumque priscorum tenacissimi, non equos, sed mulas quidem conscendunt, ubi illis equitandum est. Reges olim mulam ascendisse, non equum, liquido constat ex sacris Literis, præsertim vero ex lib. III Regum, cap. i, versiculo xxxiii : « Dixit Rex David : Imponite Salo« monem filium meum super mulam meam, et « ducite eum in Gihon. » Et versiculo xxxviii legimus, quod « imposuerunt Salomonem super « mulam Regis David, et adduxerunt eum in « Gihon, ut cecinerunt buccina, et dixit omnis « populus : Vivat Rex. » Cur in pompis ministerio potius mularum, quam equorum uterentur, rationem docet eruditissimus Vincentius Riccardus Clericus regularis in Commentario ad ix

Orationem S. Procli, quia scilicet mulæ gradario, et leniori, ac statario potius gressu progrediuntur, non concito cursu, sed regia fere quadam gravitate tractim pedes in terris figunt, et sine ulla succussatione sessoris sedato nisu vestigia imprimunt. Celebris est ea in re Homeri locus, de Nausicaa regio cultu urbem ingressura sic aientis : « At ubi sic fassa est, pellucido « percussit flagello mulas, quæ celeriter fluvii « fluenta linquunt; perbelleque currunt, gradario incessu terram premunt. At illa bene regebat eas, quo pariter sequerentur et pedites. »

XIV. Ob id etiam, ut inter alia scite observat laudatus Riccardus, cum Reliquiæ Sanctorum transportabantur, mularum humeri deserviebant, quo sedate, ut par est, regia quadam majestate ferrentur. Teste Niceta philosopho in oratione de Inventione, et allatione Reliquiarum S. Protomartyris Stephani apud Lippomanum tomo VI, ad diem IV Augusti, « Pius Constantinus Imperator jussit S. Pontifici, ut cum Clero « et populo sancto Stephano Protomartyri iret « obviam, et cum omni honore et adoratione « Sanctum in regiam adducerent. Præcedens « ergo Juliana (erat hæc uxor Alexandri, qui « Ecclesiam in honorem sancti Protomartyris « ædificaverat) cum eum transmisisset, duxit « ad id, quod dicitur Staurion; unde cum mulas currui junxissent, et sanctum loculum ei « imposuissent, sic loculum tulerunt in regiam. » Et mox : « Currum itaque trahebant « mulæ : acriter autem currum traxerunt animalia, donec venerunt in locum, qui nominatur Constantinianus. Cum illic vero essent perinde, ac si violento retinerentur vinculo, « transire non potuerunt; instantibus autem aurigis, et flagellis ea aspere conscindentibus, « manserunt nihilo secius immobilia. Hæc celeriter nuntiantur sanctissimo Imperatori Constantino. Is vero statim mittit alias duodecim « mulas, utpote quod primæ trahebant, non possent currum amplius ducere. » Diodorus etiam Siculus lib. XVIII agens de illo magno apparatu, quo Alexandri Magni cadaver ducebatur, tradit sexaginta quatuor mulis proceritate et robore electis tractum feretrum, ac si ingenti ponderis onus ferendum foret, seu potius, ut magnus etiam mortuus in pondere haberetur.

XV. Notat et alia memoratus auctor, quibus luculenter ostendit mularum usum esse antiquissimum, et quidem etiam ubi triumphus aliquis ageretur. Abhorruit tamen ab ea pompa S. Cœlestinus V, qui cum in eremo degens electus esset Pontifex maximus, invitusque acceptasset Pontificatum, nequaquam induci potuit equo vehi, vel mula; sed humili asello sedens Aquilam perrexit, ut ornamenta pontificalia susciperet, asini fræna Carolis, Patre, ac Filio, Regibus Siciliæ et Hungariæ tenentibus, teste Jacobo Cardinali Gaetano his versibus :

> Intimidus vilem Murro conscendit asellum,
> Regum fræna manu dextra lævaque regente
> Pontificis.

Eosdem Reges et Cardinales, qui accurrerunt, Cœlestinum ab eo demissionis christianæ consilio revocare frustra conatos esse narrat Petrus Cardinalis de Alliaco in ejusdem Pontificis Vita lib. II, cap. XI, his verbis : « Cum audita ejus « electionis fama, Reges Siciliæ et Hungariæ « veloci cursu ad eum pervenissent, et relicta « cella ad Monasterium Sancti Spiritus cum eis « descendisset, et peractis ibi aliquot diebus ire « Romam disponeret, non magnum equorum « apparatum, sed parvum asellum sibi adhibere « præcepit. Quod Reges admirantes, ac alii Cardinales viæ ejus comitantes vestigia suadebant, ne hanc Ecclesiæ Dei inferret injuriam. « Sed ab incepto humilitatis proposito eum « frustra conantur abstrahere; nam usque ad « civitatem Aquilæ super asellum sedens honorabili ac innumerabili turba comitatus accessit. Hoc autem ab eo factum est, non quidem « superba singularitate, quasi alios, qui aliter « fecerant reprobare voluerit, sed singulari humilitate, qua a sanctæ rusticitatis monastica « consuetudine nec facile, nec cito evelli potuit. » Explicat postea Petrus ipse de Alliaco causas, quibus moventur summi Pontifices ad externam pompam patiendam.

XVI. Consuevisse olim Romanos Pontifices in variis functionibus ecclesiasticis, et præsertim cum primum summo Pontificatu inaugurati erant, solemni cum pompa et equitatu, ad Lateranensem Basilicam procedere, docent passim Ordines antiqui Romani, præsertim XIII auctore Censio, et XIV Jacobo Gaetano auctore, apud eruditissimum Joannem Mabillonium tomo II Musæi Italici, quod nos non semel laudabimus.

Uti instrui Pontificis equus soleret, Romanus ipse Ordo XIII, num. IX, ita exponit : « Papa equitat « equum magnum phaleratum et coopertum « tantum ex parte posteriori, et de scarleto ; in « parte vero anteriori non coopertum. » Hunc autem pertinuisse olim ad Senatores Urbis, ipse edicit Ordo Romanus XIV auctore Gaetano, cap. XXII : « Item notandum, quod Senatores « postquam Dominus Papa de equo falerato de- « scendit juxta sedem stercorariam, ipsum « equum recipiunt, et adducunt. »

XVII. Is abusus recipiendi equum super quo equitabat Pontifex, cum coronatus in Basilica Vaticana pergebat deinde ad Lateranensem adeo sæculo XV invaluit, ut Pontifices vitæ etiam periculum subirent. Ita enim lib. II Commentarii de rebus gestis sub Pio II, scripti a Joanne Gobellino, et aucti postea, editique a Francisco Band. Piccolomineo, pag. LVIII legimus : « Pius II « Pontifex maximus Romæ coronatus est apud « Basilicam S. Petri III nonas Septembris anno « salutis quinquagesimo octavo supra mille « quadringintos, petiitque ipsa die Lateranum « solemni pompa, quo in loco vix necem evasit « inter eos, qui propter equum, quo insederat « cerat enim primo occupantis) gladiis, decerta- « bant : servatus est divina ope. » Ad evitandum periculum Sixtus IV, die XIII Septembris anno MCDLXXXIV, processurus ad Lateranum « cum « pervenisset juxta Ecclesiam S. Clementis, de- « scendit de equo, et ascendit sedem, in qua.... « dimisso baldachino portatus est. Quod factum « est pro eo quod in Laterano pro equo Ponti- « ficis habendo, et baldachino, quæ Romani sibi « deberi prætendunt, tanta insolentia et impetu « fieri solent non sine Pontificis periculo ; ad id « evitandum, quod Pontifex sic portaretur, or- « dinatum fuit. »

XVIII. Narrat hæc Joannes Burchardus Sedis Apostolicæ tunc temporis Cæremoniarius apud Leibnitzium, volumine II Codicis Juris Gentium, ubi etiam mox ita subdit : « Sed non minus « periculum exinde evenit, nam soldati, qui « Pontificem portabant, et alii socii sui circa eos « existentes, tanto furore Pontificem portarunt, « quod Pontificis receptio in ostio, sive porticu « Lateranensi, et ejus locatio in sede stercoraria, « et jactus pecuniarum fieri non potuerunt. » Et paulo post : « Perventi ad Altare majus, « Papa descendit de sede, quam soldati vi rum- « pentes et lacerantes sibi vendicarunt. » Non ergo solus equus rapiebatur, sed et sedes, ac baldacchinum, et cetera hujusmodi, quæ in ea functione usui erant Pontifici. Celebrem de equo controversiam, super quo Episcopus insederat, dum rediret e consecratione in suam civitatem, inter Episcopum Mutinensem et Canonicos acriter agitatam, narrat ex veteribus monumentis Ughellus tom. II *Italiæ sacræ*, in Episcopis Mutinensibus, num. XXXI.

XIX. Mediolani quoque anno MCCCXXXIX oborta lis est inter Advocatos et Confanonerios ; contendente utraque cognatione, ad se pertinere jus deducendi Archiepiscopi, et lucrandi equi ipsum devehentis. Tradit id quidem Gualvaneus de la Flamma in opusculo de Rebus gestis Azonis Vicecomitis apud clarissimum Muratorium tomo XII *Rerum Italicarum*, sic inquiens : « Facta est controversia inter Advocatos et « Confanonerios, quis equum Archiepiscopi « habere debuerit. Et quia jura antiqua super « hoc clara non inveniebantur, Joannes Vice- « comes Episcopus Novariensis, Ecclesiæ Medio- « lanensis Conservator ordinavit, quod Advocati « ipsum conducerent per frænum peditando « usque ad Ecclesiam majorem. Inde usque ad « Sanctum Ambrosium conduceret Confanonerii, « et equus Archiepiscopi pendente quæstione « in deposito positus fuisset. » Ita quoque et alibi, ac præsertim Bergomi quando novus Episcopus urbem ingrediebatur, equus, in quo is advehebatur, in potestatem veniebat *parentelæ de Advocatis, qui debent habere secundum antiquam consuetudinem* ; ut auctor est Castellus de Castello in Chronico Bergomensi apud eumdem Muratorium, tomo XVI *Rerum Italicarum* : Archidioconorum vero familiæ dabatur Episcopi *chlamis, seu mantellum de panno pavonatio :* Familiæ de Trenis *calcaria Episcopi ejusdem.*

XX. Quod juris de ipso equo alibi fuit certis familiis, nam Mutinæ Bulugolensibus, Florentiæ Vicedominis fuit, teste Ferdinando del Migliore in Florentia illustrata, sed ita ut ephippium, et frænum equi episcopalis traderetur familiæ del Bianco, qua sublata, idem jus in nobilem Strozziorum familiam translatum est, qui tubis sonantibus, sacrum hoc trophæum ad suas ædes transferebant, expositumque ad fenestras honoris causa diu servabant. Equus Episcopi, statim ac ille descenderat, in jus cedebat Abba-

tissæ Monasterii Florentini Sancti Petri Majoris, quam in solemni illo processu Episcopus sacrabat, sive, ut olim vulgo dicebatur, annulo desponsabat. Describit hanc cæremoniam italice Petrus Ricordatus Monachus Cassinensis in Historia Monastica Romæ anno MDLXXV impressa, quam nos in Commentario sequenti referemus.

XXI. Amputarunt profecto eas lites, et populi insolentiam soliti rapere equum non sine sessoris periculo, uti de Pio II dictum est, religiosi Episcopi illi, qui in eximiæ suæ humilitatis indicium, pedibus et quidem nudis ad episcopalem civitatem suam pergebant. Ejus rei praxim docent nos primum Acta S. Adalberti Episcopi Pragensis, nam Moguntiæ consecratus, ubi « ventum est ad sanctam civitatem Pragam.... « ibi novus ille Pontifex vincula pedum solvens « nudo pede intrat urbem. » Similia legimus in Vita S. Othonis Babebergensis Episcopi apud Surium die II Julii : « Cum civitati, » inquit, « Babebergensi appropinquaret ad demonstranda « veræ humilitatis, et invictæ magnitudinis « exempla, equo, cui insidebat, sese excutiens, « et calceamentum solvens, nudipes intrat « urbem. » Ita etiam S. Heribertus Coloniam (uti auctor ejus Vitæ refert) consecrandus ejus urbis Archiepiscopus accedens, « pallio missio« nis Apostolicæ præmisso, discalceatusque « lento pede secutus est, cum frigus hiemale « pro tempore calceatis quoque permolestum « esset. » Alia id genus exempla inferius referemus, non committendum vero, ut prætereat nos hoc loco illaudatus, quod de quodam Dominicano Fratre sui Ordinis narrat Cantipratanus lib. II *Apum*, cap. LVII, qui Pœnitentiarius primo Romani Pontificis, postea Episcopus Bosniæ creatus, parochias suas perlustrabat pedibus, comitantibus Fratribus Ordinis sui : cui etiam cum essent octo millia marcarum annui redditus, nec familiæ sumptus faciebat nisi tenuissimos, ut ne equum quidem aleret, sed asellum, qui libros, et sacram supellectilem suam vectaret.

XXII. Porro libri ab Episcopo ad suam civitatem accessuro, ex præscripto nostri hujus § deferendi, sunt quidem nostrum hoc ipsum Cæremoniale, et Pontificale Romanum, quibus castaldus in sua Cæremoniarum praxi lib. I, sectione X, cap. VII, num. II, addit etiam Missale et Rituale. Deferenda sunt quoque « para« menta sacra, quæ pro ingressu erunt neces« saria, id est pluviale album cum stola et « mitra pretiosa, amictus, alba, cingulus, crux « pectoralis et annulus, nisi ea ad majorem « commoditatem a propria Ecclesia sumere « velit. » Quibus adde crucem archiepiscopalem, si de Archiepiscopi ingressu agatur, vel etiam de Episcopi, si eo privilegio utatur, itemque alia, quæ ad cardinalitiam dignitatem spectant, si Episcopus sit Cardinalis, clavam scilicet argenteam, et cetera hujusmodi.

XXIII. Post hæc ait noster § recitandum esse in discessu a novo Episcopo in Ecclesia si commode fieri poterit, sin minus antequam equum ascendat cum suis Clericis et familiaribus itinerarium, idemque ipsi esse observandum quotidie mane post Missam, antequam equum ascendat, quandiu in itinere erit. Itinerarium hic nihil aliud sunt, quam orationes, vel preces, quæ ab iis, qui se alicui itineri committunt, recitari solent, quæque a Cantico Zachariæ vulgo incipiunt, uti videre est in fine Breviarii Romani, ubi Itinerarium ipsum descriptum legitur. Plura de eo ritu diximus nos nostro tomo III Romani Pontificalis ad titulum XIX. Ritum ipsum religiose inter alios sanctissimos Præsules servavit semper S. Carolus Borromæus, qui ut testatur in ejus Vita Giussanus libro VII, cap. II, in itinere constitutus, vel si navigio veheretur, flexis genibus cum suis recitabat Itinerarium, Litanias, et preces quasdam pro defunctis, quin et ipsos nautas instruebat ut simul ac solverent navim, orationem Dominicam, salutationem Angelicam, et Symbolum Apostolorum dicerent, eosque ad Litanias cum aliis respondere docebat. Solitos fuisse et ipsos Romanos Pontifices, ubi Roma ad aliquem locum pergerent, Itinerarium primo recitare, docet nos Augustinus Patricius lib. IV *Sacrarum cæremoniarum*, sectione XII, cap. III. « Antequam, » inquit, « discedat Pontifex e camera sua, dicet « has orationes : *In viam pacis salutis, et « prosperitatis dirigat Dominus gressus nostros, « et Angelus suus bonus comitetur nos ad diri« gendos pedes nostros in viam pacis, ut cum « salute et gaudio eamus, et revertamur ad « propria*. Postea dicitur totus Psalmus : *Bene« dictus Dominus Deus Israel,* » etc. Porro cum multa in itinere occurrere possint pericula, recte

instituit Ecclesia Itinerarium, ut illud recitantibus, prosperum iter largiatur Deus.

XXIV. Præscribit tandem Rubrica nostri hujus § ut cum primum Archiepiscopus provinciam suam intraverit, faciat ante se deferri Crucem, per aliquem e suis Capellanis, imagine Crucifixi ad se reversa, et sibi occurrentes subditos, qui genuflectere debent, signo Crucis super illos facto, benedicat; atque ita etiam faciat Episcopus cum suam ipse diœcesim intraverit. De cruce archiepiscopali ejusque origine, atque aliis illud privilegium Archiepiscopi spectantibus fuse diximus jam nostro tomo I Pontificalis Romani ad titulum XIV, dicemusque etiam nonnulla mox inferius. Quod autem episcopalem benedictionem spectat, ut alia omittam quæ in nostris ad ipsum Pontificale Commentariis diximus, statutum est quidem in Concilio Ravennate anni MCCCXIV, can. VI, ut quoties Episcopi per urbis vicos progrederentur, vel ruri in suæ finibus diœceseos, campanula præiret, qua monerentur omnes, ut adproperarent, et ad eorum benedictionem suscipiendam genua flecterent : « Campanas pulsari faciant, ita quod « populus audire possit, et exire, et genufle- « ctere ad benedictionem suscipiendam. »

XXV. Monendos esse ab Episcopo subditos, ut genuflexi episcopalem benedictionem accipiant, edicit inter alias Beneventana provincialis Synodus XIV a Vincentio Maria Cardinale Ursino qui postea fuit Benedictus XIII Pontifex maximus celebrata anno MDCXCIII, tit. X, cap. IV. « Cum « filius, » inquit, « recipiens benedictionem, de- « beat prius Patri facere obsequium, Episcopi po- « pulum suum opportune moneant, ut sibi occur- « rentes genuflectant, benedictionem accepturi, « protestantes, quod non genuflectentibus non « benedicent, ut, qui elongatam a se viderint « benedictionem, tandem aliquando morem ge- « rant. » Tametsi autem facultas sit Episcopo eunti per diœcesim, benedicendi populum suum, tamen Concilio Avenionensi anni MCCCXXVI, can. XLVI, placuit, ut Episcopi extra diœcesim etiam suam benedictiones hujusmodi fundere possent, dum ne in civitatibus metropolitanis, Arelate, Aquis, Ebroduno aliisve locis, ubi adesset Episcopus diœcesanus : « Item statuimus, quod « quilibet Archiepiscoporum prædictorum, et « singuli Episcopi provinciarum nostrarum, « dum equitabunt per dictas provincias, possint « etiam in alia diœcesi dictarum provinciarum « populum benedicere, ut ex hoc populi devotio « augeatur, et etiam in diœcesi Arelatensi, « Aquensi, Ebrodunensi, tamen prædictis civi- « tatibus duntaxat, exceptis semper civitatibus « et locis aliis, in quibus alter ex nobis dictis « Archiepiscopis vel Diœcesanis præsens esset. »

XXVI. Sed hoc peculiare statutum est, ex sacris enim Canonibus et Romanorum Pontificum Constitutionibus cautum fuit, ut nonnisi in sua diœcesi, benedicendi populo Episcopi, et in provincia præferendæ Crucis jure Archiepiscopi potiantur. Ut enim alia loca omittam, ubi Gregorius IX Pontifex maximus jus illud Gnesnensi contulit Archiepiscopo anno MCCXXXVIII, ita quidem eidem scripsit apud Rainaldum ad ipsum annum, num. LXI : « Considerans diligen- « ter, quod in Cruce Domini nostri Jesu Christi « te oporteat gloriari, pie desideras salutiferæ « Crucis vexillum ante te facere, de nostra licen- « tia bajulari, qui Crucis mortificationem jugiter « in tuo corpore debes pro divini nominis amore « portare. Nos igitur attendentes, quod non « sunt tibi armaturæ cœlestis insignia dene- « ganda, qui contra persecutores Ecclesiæ certa- « mine incessanter labores, præsentium tibi « auctoritate concedimus, ut per tuam provin- « ciam ante te ferri facias Crucis signum, nisi « cum Apostolicæ Sedis Legatus in Polonia fue- « rit constitutus. » Ubi nota I. qua mente, quo studio, quo fervore animi incalescere debent Pontifices, quando Crucem sequuntur præviam, ut nimirum inimicas Crucis cupiditates omnes debellent, utque Crucis et christianæ pietatis causam infracto semper pectore tueantur; II. Romanorum nonnisi peculiari Pontificum privilegio sæculo XIII Crucis ante se præferendæ facultate donatos fuisse Archiepiscopos; III. ea uti debuisse ipsos facultate in sua provincia; IV. non potuisse eo uti privilegio, ubi Apostolicæ Sedis Legatus aderat.

XXVII. Extat in Clementina II quæ incipit *Archiepiscopo, De privilegiis,* Decretum in Concilio generali Viennensi editum, quo Crux supponitur Archiepiscopis omnibus in promiscuo usu fuisse. Clemens enim V Pontifex maximus ejus Decreti auctor, qui floruit initio sæculi XIV, id eis etiam largitur, ut in exemptis etiam provinciæ suæ locis eo utantur jure, sicuti et benedicendi populis, et pontificali cum pompa My-

steria celebrandi : « Archiepiscopo, » inquit, « per « quævis loca exempta suæ provinciæ facienti « transitum, aut ad ea forsan declinanti, ut Cru- « cem ante se libere portari faciat, benedicat po- « pulo, divina Officia privatim, vel publice ibi- « dem audiat, et ea etiam in pontificalibus « celebret, et faciat in sua præsentia sine ponti- « ficalibus celebrari, quovis privilegio contra- « rio non obstante, sacro approbante Concilio « præsentis Constitutionis serie duximus con- « cedendum. » Et mox de episcopali bene- dictione loquens, ut nimirum possint Episcopi in exemptis suæ diœcesis locis populo benedi- cere aliaque peragere, ita subjicit : « Simili « modo concedimus Episcopo, ut in locis eisdem « suæ diœcesis, possit populo benedicere, au- « dire divina Officia, et ea etiam celebrare, et « in sua præsentia facere celebrari : sic tamen « quod prætextu concessionis hujusmodi in locis « ipsis exemptis, vel circa hoc privilegiatis nul- « lam aliam jurisdictionem idem Archiepisco- « pus, vel Episcopus exerceat, vel personis « exemptis, vel privilegiatis molestiam inferat, « vel gravamen, nullumque exemptioni, vel « privilegiis eorumdem aliud præjudicium ge- « neretur, nec ipsis Archiepiscopo vel Epi- « scopo jus aliud quomodolibet acquiratur. »

XXVIII. Porro de iis, quæ facere possit vel non possit Episcopus sive Archiepiscopus in locis exemptis, duas ex hac Clementina Consti- tutione regulas addiscere licet. Prima est affir- mativa; possunt enim Episcopi in diœcesi, et Archiepiscopi in provincia in locis exemptis sine ulla exemptorum licentia uti insignibus pontifi- calibus, et exercere ea, quæ sunt honoris et præeminentiæ episcopalis et archiepiscopalis, aliaque etiam, quæ non habent mixturam, ut aiunt, jurisdictionis, vel officii. Altera est nega- tiva : non enim in hujusmodi locis exemptis sine facultate exemptorum valent illi exercere quæ jurisdictionis contentiosæ, vel etiam vo- luntariæ sunt; sed neque ea, quæ sapiunt supe- rioritatem, vel habent quid jurisdictionis ad- nexum; uti passim tradunt Doctores in dicta Clementina *Archiepiscopo*, ubi post Glossam videri possunt Ancharanus, num. VI et VIII, Imola, num. IV et X, Abbas, et alii, inter quos plura scitu digna observat Stephanus Gratianus, tomo III *Disceptationum forensium*, cap. CDLXVII. Ceterum intra provinciam etiam in locis exem- ptis, dubitari posset de locis nullius diœcesis, quæ in ipsa extant provincia. Verum cum exem- ptus locus, et nullius pro eodem a Doctoribus accipiatur, concludi merito potest, posse Ar- chiepiscopum et in locis nullius præferri sibi facere Crucem, et populo benedicere. Vide Era- smum Cochier, *De jurisdictione Ordinarii in exemptos*, parte II, quæstione I; Barbosam, *De potestate Episcopi*, parte III, allegatione LXXX; Gonzalez ad regulam VIII Cancellariæ, glossa XLIII, num. CLXXXII, et alios apud Ventrigliam, *De ju- risdictione Archiepiscopi*, cap. XVII.

XXIX. De prælatione Crucis cum initio hu- jus sæculi in sacra Concilii Congregatione con- troversia agitaretur inter Cardinalem Morigiam Episcopum Papiensem et Monachos Carthusia- nos, an videlicet occasione accessus ad illorum Ecclesiam pro visitanda quadam Confraternitate laicorum in eadem erecta, posset præfatus do- minus Cardinalis Episcopus sibi præferri facere Crucem, quam ad instar Archiepiscoporum ex Apostolico indulto erigere poterat, proposito dubio, « an Eminentissimo Episcopo Papien. li- « cuerit in suo accessu ad Carthusiam Papiensem « occasione revisionis eleemosynarum ingredi « erecta Cruce Ecclesiam et Monasterium ejusdem « Carthusiæ in casu; » eadem sacra Congre- gatio respondit die VII Decembris anni MDCCVII « affirmative quoad Ecclesiam; et negative in « casu de quo agitur quoad Monasterium. » Quia scilicet, ut ait Scarfantonus ad Ceccope- rium, lib. I, tit. VII, tunc in Monasterio ipso nec jurisdictionem, nec aliquam functionem pontifi- calem exercere debebat, ut eidem necessarius esset usus elevationis Crucis.

XXX. Quod hactenus de prælatione crucis archiepiscopalis etiam in locis exemptis ac nul- lius, quæ in provincia extant, dictum est, habet etiam locum in facultate benedicendi populo juxta textum superius recitatum ex Clementina Constitutione, quæ incipit *Archiepiscopo*. Potest itaque Archiepiscopus, sive Episcopus non modo in provincia et diœcesi, sed et in locis earum exemptis populo benedicere, etiamsi ipse popu- lus exemptus sit, ut declarat Vitalianus in dicta Clementina, num. VII, et non tantum benedictione ordinaria et simplici, sed etiam solemni per illa verba, *Sit nomen Domini benedictum*, uti dicit glossa ibidem verbo *benedicat*. Porro autem quod extra provinciam, vel diœcesim nequeat

Archiepiscopus, vel Episcopus iter agens benedictionem populo impertiri, notant passim auctores canonici Gratianus, tomo III *Disceptationum forensium*, cap. CDLXVII, num. LVIII; Hieronymus Venero, lib. IV *Examinis Episcoporum*, cap. XVII, num. XIX; Ugolinus, *De officio et potestate Episcopi*, parte II, cap. III, et alii. In Concilio Beneventano v anni MCCCXXXI, quod sub Monaldo I, Monaldesco Archiepiscopo celebratum est, cap. LIII, vetatur inter alia omnino Episcopo in aliena diœcesi benedicere, aliosque episcopales actus exercere sub pœna decem unciarum præter illam quæ a jure statuta est : « Quod si contrarium fecerint in præmissis, vel « aliquo præmissorum, præter pœnam a jure « statutam, vice qualibet, et actu transgressio- « nis prædictæ, solvant in contrarium facientes « nostræ Curiæ, seu dictorum Episcoporum « suffraganeorum nostrorum uncias decem con- « vertendas in utilitatem nostræ Curiæ, seu Ec- « clesiæ Beneventanæ, aut illi Ecclesiæ, cui erit « injuria arrogata. »

XXXI. Ratio cur Episcopi per alienas diœceses iter agentes nequeant populis benedictionem impertiri, ea profecto est, quod hujusmodi benedictio, per quam venialia peccata dimittuntur, quæ nisi per Superiorem dimitti nequeunt (cap. *Quod autem, De pœnitentiis*, etc.), est actus jurisdictionis et superioritatis, quæ extra propriam diœcesim ab Episcopo exerceri nequit; uti communiter Doctores tradunt.

[Hæc ratio non satisfacit, cum Episcopus in suamet diœcesi jure benedicendi privetur, præsente Cardinali Legato *a latere*, aut Metropolitano, attamen nullatenus tunc sua jurisdictione privari certissimum est. « Præsente vero seu « adveniente suo Metropolitano, cessabit Epi- « scopus a benedictionibus privatis.... Si contin- « gat Cardinalem Legatum de latere esse simul « cum Episcopo in ejus diœcesi, vel Archiepi- « scopo in sua provincia, abstinebit Episcopus « non solum a benedictionibus solemnibus, sed « etiam privatis, » ait Cæremoniale, lib. I, cap. IV, num. I et IV. Hinc videtur potius illa benedictio ad jura honorifica pertinere quæ Episcopum in aliena diœcesi versantem fugiunt. Unum hic non omittendum. Si Abbatibus per decretum Alexandri VII inhibitum sit, ne « *privatim* populis « quamvis pleno jure subjectis, nisi expresse « ipsis permissum sit, etiam pontificalibus in- « duti, per Ecclesiam incedentes, benedicere « præsumant, » qui fieri potest ut Presbyteri sibi vindicent facultatem benedicendi per vias?

Unde, cum occurrentibus benedicendi jus auctoritatis et honorificentiæ prærogativa sit, quæ tantummodo ad Majorem spectat, insuper et in populum cœlestes benedictiones advocandi munus ab uno tantum, Ecclesiæ nomine, sit exercendum, abusive in episcopali conventu, v. g., in synodo provinciali, singuli Episcopi populo benedicerent, et omnes benedictionem solemnem una voce impertiri, juxta praxim aliquibus in locis recens subintroductam, aggrederentur, quasi hoc speciale ministerium deceret ministrorum pluralitas, quando in aliis unitatem Ecclesia requirit.]

Quod autem per episcopalem benedictionem peccata venialia deleantur, est communis Doctorum sententia in Clementina II *De privilegiis*. Et ut alios omittam, idipsum docent Hostiensis in Summa ad titulum *De pœnitentiis*, etc.; Henriquez, lib. IV, cap. XV; Paludanus in IV Sententiarum, distinctione XVI, quæst. I, articulo II; Valentia, Bonacina, Suarez, Reginaldus, et alii; qui etiam omnes eamdem facultatem benedictioni Abbatis benedicti tribuunt; sed de his videri potest Tamburrinus, tomo I, *De jure Abbatum*, disputatione XV, quæstione VII per totum. Sed de his iterum atque iterum alias. Notandum hic vero illud superest, consecratum extra Ecclesiam suam Episcopum proficisci quam primum teneri ad suam diœcesim, et officium sibi commissum suscipere, et si in Romana Curia fuerit electus, non debere ullo modo sine literis Apostolicis proficisci, sicut et Prælatis ceteris præcipitur a Bonifacio VIII in Extravaganti Constitutione, quæ incipit *Injunctæ*, *De electione*, inter communes, ubi inter alia ita ait : « Præ- « senti perpetuo valitura Constitutione sanci- « mus, ut Episcopi et alii Prælati, Superiores « necnon Abbates, Priores et ceteri Monasterio- « rum regimina exercentes, quocumque nomine « censeantur, qui apud dictam Sedem promo- « ventur, aut confirmationis, consecrationis, « vel benedictionis munus recipiunt, ad com- « missas eis Ecclesias et Monasteria absque « dictæ Sedis literis hujusmodi eorum promo- « tionem, confirmationem, consecrationem, seu « benedictionem continentibus accedere, vel bo- « norum ecclesiasticorum administrationem re-

« cipere non præsumant, nullique eos absque « dictarum literarum ostensione recipiant. »

XXXII. Meminit ejus Constitutionis inter alios Panormitanus in cap. *Qualiter*, *De electione*, dicens, quod nullus, antequam habeat literas Apostolicas super sua promotione, debet administrare, nec debet recipi ab Ecclesia tanquam Prælatus, et quod alias recipientes, et receptus incurrunt pœnas in ipsa Constitutione contentas, in Episcopos quidem, ut sit irritum, et inane quidquid fecerint; in Canonicos vero et Clericos, qui ipsos sine hujusmodi literis admiserint, vel ipsis paruerint, ut tandiu sint a Beneficiorum suorum perceptione suspensi, donec Apostolicæ Sedis gratiam meruerint obtinere. Docent et hæc passim canonici juris consulti, tum in Commentariis ad ipsam Bonifacii VIII Constitutionem, tum in tractatu de Episcopis, ubi Joannes Bertachinus, parte I, lib. IV, expresse ait, non posse Episcopum ab urbe discedere, et ire ad suam diœcesim sine licentia Papæ. Jure Hispanico, antequam novus Episcopus ad Ecclesiam, ad quam promotus est, accedat, debet regiam Majestatem visitare, ac revereri, et in recognitionem præsentationis gratias egere, uti ex l. III, tit. III, lib. I, tradit Alzedus, *De præcellentia episcopalis dignitatis*, parte I, cap. III, num. X, et Cabrera in Vita Philippi II Regis Hispaniarum, lib. XI, cap. XI, ubi ait, ita eam legem servatam fuisse ab ipso Rege, ut nulli unquam permitteret novo Episcopo a Curia regali discedere, nisi sua jam osculata manu.

XXXIII. Antequam ab urbe discedat, servandus et ille est novo Episcopo ritus, quamvis nulla de eo in nostro Cæremoniali mentio habetur, ut nimirum juxta antiquum, ac recentiorem ab omnibus servatum morem, post consecrationem suam Encyclicam pastoralem Epistolam ad gregem suum scribat. Ejus rei exemplum legere est apud Ughellum, tomo III *Italiæ sacræ* in Episcopis Senensibus, num. LIX, ubi agit de Jacobo Ægidio de Malavoltis ad Episcopatum Senensem a Gregorio Papa XI, anno MCCCLXX, Avenione subventum die XXIV Januarii; cujus literæ hæ sunt :

MAGNIFICIS, ET EXCELLENTISSIMIS DOMINIS, ET AMICIS MEIS PRÆDILECTISSIMIS DOMINIS.,.. DEFENSORIBUS .. CAPITANEO POPULI CIVITATIS SENARUM.

Magnifici et singularissimi Domini, et amici mei prædilectissimi. Notum dominationi et amicitiæ vestræ facio per præsentes, quod audita creatione Sanctissimi Patris, ac Beatissimi Domini nostri Gregorii Papæ Undecimi, atque negotiis Lucanorum infirma, et bona dispositione dimissi, pro ipsorum etiam Lucanorum opportunitate Dominum nostrum præfatum humiliter visitaturus iter arripere die XIII hujus mensis, et dum hodie applicuissem prope burgum Urgonis per quinque leucas ab Avinione civitate distantem, per quamplures Dominorum meorum literas de Avinione mihi portatas hujusmodi nova certa qualiter externa die, quæ fuit dies Veneris XXIV mensis Januarii in Consistorio consueto de consensu omnium Reverendissimorum Patrum Dominorum sanctæ Romanæ Ecclesiæ Cardinalium nemine discordante, idem Dominus noster promovit me minimum servum suum licet immeritum et indignum ad regimen vestræ Senensis Ecclesiæ præficiendo eidem Ecclesiæ me in Episcopum et Pastorem, quod utique licet importabilis sit vi gravaminis, ex eo tamen consolationis tantæ mihi existit, quanto per amplius video hoc non mei procuratione, non meis meritis, non meis virtutibus, sed solum ex divinæ dispositionis misericordia, et Apostolicæ Sedis gratia tam libera processisse. Hæc utique, Magnifici Domini, vobis scribo, sciens pro firmo, quod de iis, et aliis meis honoribus, qui certissime vestri sunt, lætamini et gaudetis, asserens dominationi vestræ totis præcordiis mentis meæ, atque tota cordis intentione, attentans per viscera misericordiæ Jesu Christi, quod fidelissimam et constantissimam intentionem habeo, totis sum dispositus viribus, omni sum usque ad mortem dispositione paratus pro pace et tranquillitate civitatis nostræ, pro civium omnium unitate, pro statu perpetuo Senensis populi, atque vestro, divina operante, et administrante misericordia operari : hoc pro firmo experientia docente videbitis, et quod iste Beatissimus Dominus noster Papa me minimum servum suum non de novo, sed a diu speciali devotione, quatenus omne suum posse in spiritualibus et temporalibus sit dispositus semper ad conservationem status. Lætemini igitur et confortari dignemini in Domino Jesu Christo, quod Pastorem habetis, quamvis minus idoneum, tamen ab eo vobis traditum tanquam ad boni conservationem status, ad exaltationem

quoque et incrementum Senensis Ecclesiæ ardentissimum et fidelem, quam Ecclesiam meam et me ipsum indignissimum sponsum suum, per merita intemeratæ Virginis Matris nostræ, vestræ dominationis protectionis, et brachiis strictissimis cordis mei precibus recommendo. Altissimus statum vestrum semper in statu felici dignitur per sui misericordiam incolumem conservare. Datum in dicto burgo Urgonis die Sabbati xxv Januarii, manu propria. Vester charissimus et devotissimus civis Jacobus Ægidii de Malavoltis, Dei et Apostolicæ Sedis gratia electus vestræ Ecclesiæ Senensis totum seipsum, etc.

XXXIV. Hactenus laudati Episcopi literæ, qui Avenione inauguratus fuit, Senasque reversus die xix mensis Julii solemni pompa obtenti Episcopatus possessionem iniit, populo Senensi præ lætitia gestiente. Sed brevis fuit ea lætitia, siquidem, ut idem Ughellus tradit loco citato, defunctus est anno MCCCLXXI, die viii mensis Novembris, moriensque cum magnum æs alienum contraxisset, ita duros expertus est creditores, ut defunctum nulla habita ratione dignitatis episcopalis etiam ponerent sequestro, donec Ægidio patre redimente cadaver supremo officio demandaretur. Puto equidem eam disciplinam, qua Episcopi hodie recens Romæ ordinati Pastorales literas de sua electione et cura pastorali ad Ecclesias suas dirigunt, a Romanorum Pontificum more fuisse acceptam, quippe qui ex pervetusto Romanæ Ecclesiæ ritu initio Pontificatus solent Encyclicas literas mittere, quibus catholicum gregem electionis suæ certiorem faciunt, ejusque orationibus se commendant. Extant variæ de ea re S. Gregorii Papæ literæ lib. I suarum Epistolarum. Legenda autem ejus Epistola xxiii ad quatuor Orientis Patriarchas data, ubi agit de onere pastorali nuper sibi imposito, in qua etiam prope finem hæc inter alia scribit : « Fratres sanctissimi, « per venturum Judicem rogo, per multorum « millium Angelorum frequentiam, per Eccle« siam primitivorum, qui conscripti sunt in « Cœlis, sub hoc pastoralis curæ onere labe« scentem orationis vestræ intercessione me « adjuvate, ne suscepta me pondera ultra vires « premant. »

XXXV. Ex Cæremoniali Ambrosiano lib. I, cap. i, inter alia Archiepiscopus adhuc absens deligit Prælatum aliquem Mediolani degentem, qui suo nomine possessionem acquirat Archiepiscopatus, cui mandatum procuræ transmittit; quo accepto, Prælatus, monito Capituli Præfecto, statuta die rocchetto et manteletto indutus, si eis uti potest, accedit, cum ordinariis canonicis cappis rubei coloris indutis, omnes præcedens ad chorum Ecclesiæ metropolitanæ, adsuntque Officiales omnes chorales et alii de more, ubi precatione soluta ante Altare, sedet in cathedra in plano Chori a parte Evangelii disposita; Ordinarii vero sedent in sedilibus, quibus sedere consueverunt, dum conciones habentur. Omnibus sedentibus, Cancellarius archiepiscopalis recipit de manu prædicti Prælati literas Apostolicas, quas stans aperto capite in gradu Altari contiguo legit, alta voce, omnibus audientibus, præcipue autem tribus pluribusve testibus ex nobilioribus, qui adsunt.

XXXVI. His lectis deducitur Prælatus a Magistro cæremoniarum ad Altare, quod in medio, in cornu Epistolæ et Evangelii osculatur; deinde recedens ad sedem archiepiscopalem panno serico albo et umbella solita stratam, in ea sedens aliquantulum quiescit; moxque per Ecclesiæ ambitum incedit, et tandem cum Ordinariis se in Sacristiam recipit, ubi eo præsidente Capitulum de more habetur, in quo Ordinarios aliquo temporis spatio alloquitur nomine etiam Archiepiscopi, cujus singularem in eos voluntatem exprimere conabitur. Absoluto Capitulo, Ordinarii illum usque ad Ecclesiæ januas sequuntur, ipse vero ad archiepiscopale palatium se confert, ubi fores aperit et claudit, ad aulam superiorem ascendit, archiepiscopalis Fori administros convocat, omniaque et singula in mandatis contenta exequitur.

XXXVII. Hacten s Cæremoniale Ambrosianum de ratione adipiscendæ possessionis Archiepiscopatus Mediolanensis per procurationem. Ex quo etiam addiscere licet, qui ordo servandus in capienda possessione aliorum Episcopatuum, quem quidem ordinem ac ritum ex recitato Ambrosiani Cæremonialis testimonio, nonnullis mutatis, ut scilicet aliis Ecclesiis convenire possit, in sua Cæremoniarum Praxi lib. I, sectione x, cap. vi, num. ii, egregie describit Castaldus. Cæterum tametsi multis abhinc sæculis, Episcopi qui apud Apostolicam Sedem promoventur confirmanturque, ante consecrationem , possessionem Ecclesiarum

suarum capere, et ea quæ sunt jurisdictionis exercere possint, nequeunt tamen hæc agere, nisi prius Apostolicæ Sedis literas promotionem, confirmationem consecrationemve continentes obtinerint; uti ex Constitutione Bonifacii VIII sancitum est, quæ refertur in Extravagante *Injunctæ, De electione*, cui praxis hodierna conformis est, et uno consensu Canonistæ tradunt.

XXXVIII. Sciendum hic illud est, quod hodie obtinet jure Decretalium, ut promotus in Episcopum, confirmatusve, ut verus Pastor Ecclesiæ habeatur, possitque omnia quæ jurisdictionis sunt, tanquam Episcopus exercere, alienum videri omnino a primitivæ Ecclesiæ disciplina, secundum quam nec Romanus Pontifex tametsi legitime electus pro Romano Pontifice olim ante suam ordinationem reputabatur. Etenim electus anno DCCLII, die vi Martii, Stephanus vulgo dictus secundus, qui ante ordinationem suam obiit, inter Pontifices numeratus non fuit per Anastasium Bibliothecarium, nec alium quemquam ante Baronium, qui ceteros ejusdem nominis uno deinceps gradu submovit; et quem alii omnes appellant secundum, ipse facit tertium, et sic consequenter, uti notavit Daniel Papebrochius in suo conatu Chronico historico ad Vitam hujus Stephani; qui una observat, idipsum liquere ex electione Presbyteri Petri post mortem Joannis V, quæ sine dubio legitima fuit, quippe a Clero præcipue pendens, neque per militarem tumultum irritabilis, nusquam tamen ille inter Pontifices numeratur, quia nunquam processum est ad ejus ordinationem.

XXXIX. Spectant hæc antiquum morem, nam alias Decretalium jure, uti dictum est, et communi Doctorum sententia, verus Pastor et Episcopus per confirmationem sive provisionem summi Pontificis constituitur; omnisque cura pastoralis et episcopalis plenarie ei competit, eamque tanquam Episcopus et Ordinarius Ecclesiæ Pastor potest administrare.

§ II.

Cum autem erit unius diei, vel bidui spatio propinquus propriæ civitati, significabit Vicario suo, et Canonicis, ac Capitulo, necnon Magistratui, et Officialibus civitatis diem et horam sui ingressus, ut possint omnes se præparare, ut ei obviam eant, eumque debito honore prosequantur; præmittet etiam aliquem ex suis, qui Clerum, et alios, ad quos spectat, admoneat, ut processionem habendam in hujusmodi ingressu indicent. Præparari faciant baldachinum in porta civitatis, et deputari, qui illud portent supra Episcopum. Vias etiam, per quas eundum erit, mundari, ac floribus vel frondibus conspergi in signum lætitiæ curent.

COMMENTARIUS.

I. Teneri Episcopum creare sibi Vicarium generalem in temporalibus atque spiritualibus, cujus ope sufficere valeat oneri episcopali, et solitis ecclesiastici fori curis, lectioni, orationi et prædicationi verbi Dei intentius vacet, docent passim canonici juris consulti, et inter alios Dadinus Altaserra lib. VII *De jurisdictione*, cap. IV. Licet enim causari possit Episcopus, se non egere Vicario, quod diu ipse non modo in variis Tribunalibus Procuratorem ad lites, sed et complurium Præsulum Vicarium egerit; convenit nihilominus, ut factum ipse Episcopus onus cum alio partiatur, ne ecclesiastica sollicitudo ulla in parte deficiat. Erant olim quidem Vicarii nati Episcoporum Archidiaconi, qui tamen cum sua abuterentur potestate ac jurisdictione, insurgerentque etiam non semel adversus ipsos Episcopos, ad eorum deprimendam audaciam cœperunt jam sæculo XIII Episcopi Vicarios generales, Officiales et Decanos rurales instituere. Eligendum esse ab Episcopo in Vicarium generalem Clericum sæcularem idoneum, non vero regularem, edicit jam Sacra Congregatio Cardinalium negotiis Episcoporum et Re-

gularium præposita in Motulana VIII Maii MDCXV, imo in regnis Hispaniarum non posse in generalem Vicarium eligi, nisi qui est in Ordine sacerdotali constitutus, decisum est ab Urbano VIII in sua Constitutione, quæ incipit: *Decet Romanum*, edita XVI Decembris MDCXXIII, cujus meminit Barbosa in tractatu *De Canonicis*, cap. XLII, num. LIV.

II. Juxta hodiernam disciplinam solet ordinatus Episcopus statim in sua episcopali civitate, antequam ipse ad illam pergat, Vicarium constituere, qui olim etiam dicebatur *Officialis*, ac *Missus*. Vicario huic, et Canonicis, ac Capitulo, necnon Magistratui, et Officialibus civitatis diem et horam sui ingressus ex præscripto nostri hujus § significare debet Episcopus, ubi scilicet unius diei, vel bidui spatio propinquus erit propriæ civitati; ut nimirum possint omnes se præparare ad eundum ei obviam, ipsumque honore debito prosequantur. Ex Cæremoniali Ambrosiano lib. I, cap. I, ubi statuta dies ingressui dicata appropinquarit, quæ debet esse dies festiva, Vicarius generalis illam Clero et populo scriptis indicit, quo frequentius possint ad celebrem hanc actionem convenire: modum præterea conveniendi et in processione psallendi præscribit in hanc sequentem, vel non dissimilem (1) formam.

III. Præmittendum etiam ait noster § ab Episcopo aliquem familiarem, « qui Clerum, et « alios ad quos spectat, admoneat, ut proces- « sionem habendam in hujusmodi ingressu « indicent. » Est is sane antiquus mos, cujus inter alios meminit pius æque ac doctus Prædicatorum Ordinis pervetustus scriptor Humbertus de Romanis lib. II, *De modo prompte cudendi sermones*, tractatu I, cap. XXVI, ubi postquam initio dixit, moris esse apud devotos Christianos, « quod Prælatum suum, quando omnibus aliis « expeditis, primo venit ad Ecclesiam, vel civi- « tatem suam, recipiant, et hoc cum gaudio, « et non solum cum gaudio, sed et cum magno « honore; » ita ad capitis ejus calcem subjicit: « Et nota, quod hujusmodi honorificam rece-

(1) Formula ab ipso Cæremoniali Ambrosiano præscripta hæc est:

« Domenica che sarà alli.... del.... Monsignor Illustrissimo e Reverendissimo N., Arcivescovo farà la sua solenne entrata in questa città, e siccome egli se ne viene con paterno zelo, per non sparagnar a fatica alcuna, acciò tutti insieme con lui vivendo nella via di salute, ci guida come buon Pastore al Paradiso, così noi dovemo incontrarlo, e riceverlo con quell' affetto figliale che ricerca da noi l' amor grande che S. S. Illustrissima porta a questa sua Chiesa. Onde se bene non per necessario esortarvi, che sia non frequenza incontrato e ricevuto tuttavia per non mancare all' officio nostro, avemo voluto con questa darvi gl' infrascritti avvertimenti, che serviranno a tutta questa città, e per ringraziamento a Dio Benedetto del dono concedutoci, e per tante proteste a S. S. Illustrissima della volontà e prontezza ch' avemo non solamente di riceverlo come Padre e Pastore, ma di godere longo tempo della di lui bontà, dottrina e spirito

« Prima dunque ordiniamo, che in ciascuna Chiesa si de' Regolari, como de' Secolari, non però di Monache, si suonino questi tre giorni immediati innanzi alla sua entrata tutte la campane da festa, e Sabbato sera al tocco delle campane del Duomo, in tutte le Chiese anco di Monache si suoni un segno alla distesa per lo spazio di un' ora almeno.

« Domenica dopo Vespero si suoneranno tutte le campane della città alla distesa, sinche durerà la processione da S. Eustorgio al Duomo.

« Ciascuno poi del Clero secolare. e regolare, ed anco Scole, e Confratrie de' disciplini, si troveranno con suoi abiti soliti in Duomo per la processione, cioè li Secolari a ore.... e alle.... il Clero tutto, da dove processionalmente si partiranno per incontrare Monsignor Illustrissimo, osservando l'ordine dell' andare et del stare che gli sarà prescritto.

[In *Anagninæ processionis* S. Congreg. Concilii Trid., die 9 Decembris 1662, respondit Episcopum non potuisse compellere regulares ad interveniendum processioni, occasione suæ primæ visitationis primique ingressus in terram Carpineti. Ferraris, v° Process. n. 17.]

« Nella processione del ritorno da S. Eustorgio sin al Duomo, ciascuno Capitulo, Convento, e Scuola doverà cantare in canto fermo, o figurato, come le sarà più comodo, gl' infrascritti Cantici e Salmi, per lo che averanno seco i suoi Breviarii e Officii a sufficienza.

« Cant. ***Benedictus Dominus Deus Israel,*** etc. Ps. 28, ***Afferte Domino Filii Dei,*** etc. Ps. 20, ***Domine. in virtute tua lætabitur Rex,*** etc. Ps. 44, ***Eructavit cor meum verbum bonum,*** etc. Ps. 65, ***Jubilate Deo omnis terra,*** etc. Ps. 80, ***Benedixisti, Domine, terram tuam,*** etc. Ps. 94, ***Venite, exultemus Domino,*** etc. Ps. 95, ***Cantate Domino canticum novum, cantate Domino,*** etc. Ps. 97, ***Cantate Domino canticum novum, quia mirabilia,*** etc. Ps. 102, ***Benedic, anima mea, Dominum,*** etc. Ps. 148, ***Laudate Dominum de cœlis,*** etc. Ps. 149, ***Cantate Domino canticum novum, laudatio ejus,*** etc. Ps. 150, ***Laudate Dominum in sanctis ejus,*** etc. Ps. 116, ***Laudate Dominum, omnes gentes.*** Ps. 19, ***Exaudiat te Dominus,*** etc.

« Non manchi poi ciascuno di procurare d'esser presente a questa celebre azione con tutta quella quiete ed ordine che sia possibile. Dall' Arcivescovato, » etc.

« ptionem Prælati non solum usus habet, sed « dictat et ratio, etiam approbat Scriptura di« vina. Unde ad Philippenses II, » ait scilicet Apostolus, « Excipite Epaphroditum cum omni « gaudio in Domino, et ejusmodi cum honore « habetote. »

IV. Multis in eo capite probat Humbertus, exhibendum a populo, præsertim vero a Clero cum honorem Episcopo suo primum civitatem suam ingrediendi, propter excellentiam status, cui semper honor debetur, magis autem propter Paternitatem, quæ specialiter honorem requirit, ac potissimum propter Christum, cujus vicem gerit. Valere autem hujusmodi honorem ad Dei benedictionem acquirendam, egregie laudatus auctor ostendit ex illo Ecclesiastici loco, cap. III: « Honora patrem tuum, ut superveniat « tibi benedictio illius in novissimo. » Exempla ejus honoris ab initio Christianæ Religionis a Fidelibus exhibiti Prælatis suis, addicimus plane ab Apostolo in Epistola ad Galatas, cap. IV, quibus ita ait: « Non respuistis me, sed sicut « Angelum Dei excepistis me, sicut Christum « Jesum; » itemque ex Actis Vitæ S. Joannis Evangelistæ, in quibus ait ipse Humbertus legi quidem, quod *occurrerit ei omnis populus, exultantes, et dicentes : Benedictus qui venit in nomine Domini.*

V. His verbis exceptum fuisse Christum Hierosolymis a turbis, vestimenta etiam sua in illius obsequium, ac ramos de arboribus in via sternentibus, docet nos in Evangelio suo S. Matthæus, cap. XXI: « Plurima autem turba « straverunt vestimenta sua in via : alii autem « cædebant ramos de arboribus, et sternebant « in via : turbæ autem, quæ præcedebant et « quæ sequebantur, clamabant dicentes : Ho« sanna Filio David : benedictus qui venit in no« mine Domini. » Forte Christi exemplo Hierosolymam ingredientis, statuit noster hic § præsens, ut viæ etiam, per quas eundum erit in occursum Episcopi, mundentur, ac floribus vel frondibus in signum lætitiæ conspergantur, et quidem ad Christi exemplum, cujus vice et legatione Episcopi in terris funguntur. Can. *Omnis*, VII, quæstione I, can. *In novo*, distinctione XXI. Ex quibus locis Joannes Bertachinus, *De Episcopis*, parte I, lib. IV, ait, quod « sicut « Domino nostro Jesu Christo, cum viveret in « humanis, et ingrederetur Hierusalem tanquam « Sacerdos, et Propheta magnus, obviavit po« pulus, et pueri cum palmis olivarum, ster« nentes vestes in terra, ut super eis graderetur « Dominus noster, ita et Episcopis honor est « exhibendus, qui Christi legatione funguntur. » Hunc honorem exhibitum fuisse Pontificibus passim in urbium atque insigniorum locorum ingressu, testantur passim ecclesiastici annales. Teste Nicolao de Curbio in Vita Innocentii IV, apud Muratorium tomo III *Rerum Italicarum* « ubi ad Januensium notitiam est deventum, « quod per eos esset summus Pontifex transi« turus, per totam maritimam, stratas ipsi « præparare fecerunt, vias planari, et pontes « pariter resarciri, non sine magnis sumptibus « et expensis. Cum vero transiens per Sutiam et « Viginti-milliam civitates, Januam devenisset, « ordinatis processionibus accuratis, et solem« nibus laudibus, coopertisque plateis et viis « civitatis pictis tapetibus, et aliis variis indu« mentis diversimode variatis, aliisque pluribus « ornatum, et decorem præstantibus, occurren« tes ei extra civitatem cum tripudio, et exulta« tionis gloria susceperunt, » etc.

VI. Itaque mos est antiquus, ut non solum in signum lætitiæ in adventu Pontificis ad aliquem locum, ac præsertim Episcopi ad Ecclesiam suam, viæ ac plateæ, per quas ipse est transiturus, floribus, vel frondibus, ramisve palmarum conspergantur, et variis etiam elegantibus vestibus ac tapetibus cooperiantur. Quo amoris et observantiæ significatione, quoque apparatu a Mediolanensibus venit, paucis innuit ejus Vitæ scriptor Carolus a Basilica Petri, lib. I, cap. VIII: « Singulari demum, et pæne « incredibili amoris, et observantiæ significa« tione civis et Pastor exceptus est a Mediola« nensibus suis : præcipua namque lætitia quæ« dam, atque hilaritas ejus adventus, ingres« susque tempore, in omnium vultu, atque ore « versari videbatur; ac memini me tum adole« scentulum audisse, qui eo civitatem ingre« diente prædicarent, alterum Mediolanensibus « Ambrosium advenisse. Urbem ingressus est « die Dominico IX kal. Octob. anni a sal. MDLXV, « cum XXVI ætatis annum ageret. Triumphales « portas, symbola elogiaque honorificentis« sima, ac viarum ornatus, non est opus expli« care. » Pauca sunt quidem, quæ laudatus auctor oculatus ejus ingressus testis scribit, sed

paucis illis sat nobis solemnissimam pompam significat, qua ex veteri disciplina Episcopi primum ad Ecclesias suas pervenientes excipi solent, præsertim Archiepiscopi Mediolanenses, uti constat ex Cæremoniali Ambrosiano lib. I, cap. I, ubi inter alia præscribit, ut « Præfecti « civitatis hoc etiam tempore curent fieri apparatus, vias mundari, frondibus floribusque « vestiri, prout et temporis ratio, et Pastoris « dignitas postulat, eorumque erga Archiepiscopum pietas suppeditabit. »

VII. Celebre et illud est, quod de eo ritu enarrat in Vita Beati Alexandri Saulii Alariensis primum, tum Papiensis Episcopi Joannes Augustinus Gallicius lib. II, cap. XXI, ubi pompam primi ejus ingressus in civitatem Papiensem oratorio stylo describit : « Quis stratas fronde, « ac multiplici flore vias, aulæis pretiosis vestitos parietes, picturarum compositas scenas, « elogio et carmine vario emblemata disposita, « arcus in triumphalium morem passim excitatos, et quidquid in publica hilaritate excogitare valet genius certantium populorum? » Ait mox, eam pompam erudite eleganterque in sua expressisse Iconographia Antonium Mariam Speltam, et Henricum Farnesium, additque tum demum quod notandum hic censeo, nempe, sanctissimum Antistitem inter tot celebres glorias ac triumphos, mulo descendentem in aream Templi, repentino afflatu correptum, repentinisque lacrymis obrutum, ad circumstantes conversum ita exclamasse : « O fugaces pompas! o breves sæculi honorificencias! non « ante sol compleverit annuum orbem, quam in « lugubrem tragœdiam mutentur ista festa gaudia, ista pompæ magnificentia. » Quibus verbis obitum suum ante anni metam subsecuturum prædixit. Hæc autem nos idcirco notavimus, ut hoc exemplo discant Episcopi, ubi solemni cum pompa excipiuntur, non intumescere; memores ritus, qui servari solet in coronatione summi Pontificis, quippe qui dum ad Vaticanam Sancti Petri Basilicam defertur, cæremoniarum Magister ante ipsum immediate præcedit cum duabus arundinibus, super alteram stupam, super alteram vero candelam ardentem portans, et cum Pontifex capellam S. Gregorii exierit, Cæremoniarius ad eum conversus ignem stupæ admovet, et genuflexus alta voce dicit : *Pater sancte, sic transit gloria mundi;* quod tertio facit distincto æquali spatio, antequam perveniant ad portam capellæ.

VIII. Obiter hisce notatis, quæ etiam a nostro instituto non sunt penitus aliena, est plane antiquus ritus, ut Episcopus tali honore excipiatur, eique etiam adeo debitus, ut Baldus, qui obiit anno MCDXX, in cap. *Licet causam* IX, *De probationibus*, num. VI, diserte dixerit, possessorio agi posse, ut Episcopus cum olivarum palmis aliisque id genus recipiatur : « Talis honorantia, » inquit, « bene potest vindicari, et agi « possessorio, verbi gratia, ut subditi vadant « obviam Episcopo processionaliter, vel cum « palmis olivarum, et ipsum recipiant honorifice « in Encœniis, et similibus secundum consuetudinem illius Ecclesiæ super istis honorantiis. » Quidquid sit, ritus iste excipiendi Episcopos solemni cum pompa, ornandique vias arcubus triumphalibus, et alia honoris indicia exhibendi ipsis, cum primum civitates suas ingrediuntur, acceptus videtur ab antiquis Romanæ Ecclesiæ cæremoniis, quibus ex præscripto Ordinum Romanorum, quos affert Mabillonius tomo II Musæi Italici, summi Pontifices post suam ipsorum ordinationem honorabantur, cum scilicet solemni cum processione, et equitatu per vias egregie ornatas a Basilica Vaticana ad Lateranensem deducebantur; ut inter alios testatur Ordo Romanus XVI auctore Jacobo Gaetano, cap. XXII, ubi ita inquit : « Item notandum, quod a Sancto Pe« tro ad Lateranum fiunt Domino Papæ arcus « triumphales, et Clerici Romani occurrunt « eidem induti in via Sacra ubicumque possunt, « cum thuribulis et incenso; et in renuntiatione « dantur Romanis pro arcubus triginta quinque « libræ; et Clericis pro thuribulis tredecim libræ « et dimidia. »

IX. De honore arcuum jam olim summo Pontifici exhibito post suam inaugurationem, non uno in loco loquitur Romanus Ordo XII auctore Cencio, præsertim num. XXXII, ubi ita ait : « Missa « autem celebrata, revertitur Papa ad palatium « coronatus cum processione, et honore arcuum, « repræsentatione Legis a Judæis, et thuribulo« rum a Clericis Romanis, » etc. Et paulo inferius : « Universæ etiam scholæ palatii Clericis « Romanis pro thuribulis, Judæis pro repræsen« tatione Legis, laicis Romanis pro arcu tale « presbyterium datur, et taliter, qualiter datur

« in coronationibus aliis Domini Papæ. » Opus egregium, ac vere aureum, *De Presbyterio*, tres in partes distributum edidit Romæ non ita pridem vir clarissimus sua insigni eruditione tum profana, tum sacra paucis comparandus, Petrus Morettus, insignis Basilicæ S. Mariæ Transtiberim Canonicus, in quo multa lectu ac scitu digna curiosus sacræ Romanæ antiquitatis inveniet, et inter alia eximias pecuniarum largitiones, quas summi Pontifices in sacris functionibus, quæ per annum occurrunt, ac præsertim in solemnitate possessionis Basilicæ Lateranensis, ad quam solemni cum pompa processione et equitatu deducebantur, facere olim consueverant; constat enim ex laudatis locis, et ex aliis multis, qui afferri possent, non modo cives Romanos, et Clericos, sed et Judæos ipsos eximiam liberalitatem Papæ fuisse expertos.

X. Ad arcus quod attinet, puto equidem cum laudato Moretto, parte III memorati operis *De Presbyterio*, sectione VII, § XII, ob brevitatem temporis, qua confici necessario debebant iis pares fuisse erigi solitis etiamnum per occasionem popularium festivitatum, videlicet compactis ex trabibus undique florum, viridantium foliorum, tabellarum, et auricalchi in bracteas concisi ornamento circumamictis. A laicis illos erectos citati Ordinis Romani locus expresse testatur, qui etiam probabiliter artium professores erant. Servatum hunc ritum in solemni inauguratione seu coronatione Bonifacii Papæ VIII, cum pompa maxima, more majorum, ad S. Petrum, et ad Lateranum contendit, addiscimus ex poemate Cardinalis Cajetani Stephanesii, quod insertum est a Bollandianis tomo IV, mensis Maii die XIX, pag. 470, ubi inter alia ita vates historicus populi obsequium describit :

.... Populus lustraverat Urbem
Arcubus in morem veterem, qua tendere mos est,
Atque frequens Patrem currens stipabat euntem.

Meminit et horum arcuum Ordo Romanus XIV, in cap. *De officio Senatorum Urbis*, inquiens : « Item notandum, quod a S. Petro ad Lateranum fiunt Domino Papæ arcus triumphales, » etc. Hunc honorem exhibitum Alexandro Papæ VI, cum scilicet solemni equitatu die XXVII Augusti anno MCDXCII, ad Lateranensem processit Basilicam, non obscure innuit Petrus Delphinus lib. III, Epistola XXXVIII : « Via omnis, « per quam equitavimus, » ait, « pannis erat « contecta, ac variis triumphantum similitu« dinibus ornata, pendentibus distichis, au« læis, » etc. Hodie in Campo boario pone hortos Farnesianos sua impensa solitus est arcum construere Parmæ ac Placentiæ Dux, ipsorum hortorum possessor, non uno titulo Apostolicæ Sedi obstrictus.

XI. Neque demum ad calcem hujus Commentarii silendus est mos ille Romanæ Ecclesiæ vetustus, ubi scilicet ordinati Presbyteri solemni etiam cum pompa ad Titulos suos, sive ad Ecclesias quibus in ordinatione fuerant affixi, deducebantur, uti constat ex Ordine IX Romano, num. III : « Expletis omnibus, Missa completa, « stant Regiones paratæ ad singulos Titulos per« tinentes cum candelabris et thuribulis, ut « proprium suscipiant Sacerdotem. » Et mox postquam dixit, donari ipsos a Pontifice sacerdotalibus indumentis, ministeriis Missæ, auro vel argento, vino, frumento et oleo, ita statim subjicit : « Egredientes autem de Basilica Sancti « Petri præcedent unumquemque vel triginta « candelabra cum thuribulis. » Et paulo post : « Plateæ autem civitatis, unde transituri sunt, « coronantur auro et palliis, et cum tanta glo« ria ad statutos Titulos deducunt » regiones scilicet Urbis suum proprium Sacerdotem : qui etiam, ut idem tradit Ordo Romanus, sedebat « super equum album, præcedensque et subse« quens populus canebat ei laudem. » Habes hic brevi oratione descriptam solemnem Presbyterorum deductionem ad suos Titulos, ut vel inde intelligas quanta fuerit olim majorum nostrorum religio, non modo erga Episcopos, verum et simplices Sacerdotes.

§ III.

Die præstituta, Canonici, et Capitulum, cum toto Clero debent processionali ritu proficisci extra portam civitatis, et prope illam consistere; Magistratus vero, et Officiales cum civibus, et populo Episcopum in porta excipere : Episcopus interim

in aliquo Sacello, seu honesto et convenienti loco, parum distante a porta civitatis, descendet de mula, vel equo, ac deposito itinerario habitu, induet cappam pontificalem, iterumque ascendet mulam ornatam pontificalibus ephippiis, et stragula violacei coloris, ac galerum pontificalem solemniorem in capite geret, atque ita equitabit, suis familiaribus et domesticis ipsum comitantibus usque ad portam civitatis, ubi descendens e mula, genuflectet super tapete stratum, et pulvinum ibidem paratum, et devote osculabitur Crucem sibi per digniorem ex Capitulo pluviali albo indutum oblatam. Mox surgens, in aliquo Sacello, vel loco id parato accipiet, deposita cappa, paramenta sacra, videlicet, amictum, albam, cingulum, crucem pectoralem, stolam, et pluviale album, ac demum mitram pretiosam, atque annulum, et conscendet equum serico albo undique tectum, et decenter ornatum.

COMMENTARIUS.

I. Episcopo civitatem suam ingredienti debere Clerum et populum obviam ire, et honorifice eum suscipere, jam superius probatum est ex Bertachino in tractatu *De Episcopis*, parte I, lib. IV, et Baldo in cap. *Licet causam, De probationibus*, quibus addi possunt Camillus Borellus in Summa Decisionum, tit. VI, num. VIII; Petrus Suberri, *De cultu vineæ Domini*, parte I, cap. III; Michael Timotheus in Practica visitandi, lib. II, cap. V; Maynardus, decisione Tholosa V; Mauricius de Alzedo, *De præcellentia episcopalis dignitatis*, parte I, cap. V; Vincentius de Franchis, decisione CCLIII; et alii. Esse hunc antiquissimum tum Latinæ, tum Græcæ Ecclesiæ ritum, addiscimus plane ex S. Augustino, qui in Epistola CCIII, inter honores sæculi Episcopis exhiberi solitos refert *Sanctimonialium occursantium atque cantantium greges*. Teste S. Gregorio Na-

zianzeno in Oratione funebri de S. Athanasio Episcopo Alexandrino, redeunti illi Alexandriam occurrerunt quidem Alexandrini variis agminibus per sexus, ætates et artes divisis. Etiam Episcopi ubi ad alienas civitates pergebant, susceptos fuisse ipsos ab illarum Episcopis cum solemni Cleri processione, docet nos Sozomenus, lib. VIII *Historiæ*, cap. XIV, ubi ait, S. Epiphanio Constantiæ Cypri Episcopo Constantinopolim adventanti solemni cum processione Cleri occurrisse S. Joannem Chrysostomum, qui tum Ecclesiæ Constantinopolitanæ præerat : « Joan- « nes ingredientem (Epiphanium) totius Cleri « processione veneratus est. »

II. Ex hoc pio veterum fidelium libero erga Episcopos suos obsequio, factum illud deinde est, ut quod olim erat liberæ voluntatis, quædam veluti obligatio evaserit. Hinc Veglensis Episcopus apud Innocentium III, lib. IV, Epistola II, contendit, se a quibusdam Clericis cum processione recipiendum. Gradensis quoque hodie Venetus Patriarcha idem adstruit contra Abbatem S. Georgii in cap. ult. *De causa possessionis et proprietatis*. Eoque tandem devenerunt Episcopi, ut eum honorem sibi vendicare cœperint in signum subjectionis et jurisdictionis, uti ex eodem Innocentio Papa III constat in cap. *Auditis*, *De præscriptionibus*. Cui addi potest quod ante Innocentium ipsum scripsit ad annum MCLXIII Matthæus Parisius : « Eodem anno, » inquit, « Clarembaldus S. Augustini electus be- « nedictionem a Thoma Cantuariensi Archiepi- « scopo accipere quærebat, sed in sua Ecclesia, « et sine processione, ut suspicio subjectionis « imposterum prorsus adempta esset. » Forte ad tollendam eam subjectionis suspicionem Canonici S. Martini Turonensis, jam olim illud privilegium obtinuere, ut solos summum Pontificem, Christianissimum Galliarum Regem, et Archiepiscopum Turonensem processionaliter recipere tenerentur, ut testatur Hildebertus Cœnomanensis Episcopus in Epistola sua XVIII ad Urbanum II, Pontificem maximum. Franciscus Roye, lib. I *De juribus honorificis in Ecclesia*, cap. VII, ex Prælatorum ambitione ait putasse facile Principes insignem illam esse notam sui Principatus et Imperii, siquidem in suis etiam civitatibus processionaliter reciperentur. Verum nonnisi temere is auctor ambitionis arguit Episcopos, quippe qui ex ritu Ecclesiæ pervetusto sanctissimorum Episcoporum exemplis comprobato cum processione excipiuntur imitantes etiam Christum Dominum Sacerdotii institutorem, quem S. Bernardus Sermone I in Ramis palmarum, ait in ipsis palmarum ramis processionis gloria honoratum fuisse.

III. Veteribus exemplis lubet hic nonnulla recentiora adjungere, quibus ritum in § hujus nostri Rubrica præscriptum magis magisque explicemus, ritum scilicet, qui processionem spectat Cleri, ac populi, et præsertim nobilium, qua Episcopus ad Ecclesiam suam veniens excipi debet. Testis est auctor Vitæ Alexandri Papæ III apud Muratorium tomo III *Rerum Italicarum*, pagina 457, quod ubi is Pontifex e Galliis Romam rediit, « mane facto Senatores cum nobi- « libus, et magna Cleri et populi multitudo ex « urbe sibi honorifice occurrerunt, exhibentes « sibi tanquam animarum suarum Pastori obe- « dientiam debitam, et consuetam reverentiam, « et exinde cum ramis olivarum usque ad por- « tam Lateranensem cum omni gaudio et læti- « tia conduxerunt. Ibique totius urbis Clerus « de more solemniter indutus ejusdem Ponti- « ficis jamdiu desideratum præstolabatur ad- « ventum. Ibi convenerant Judæi ex more Legem « suam deferentes in brachiis; ibi concurrerant « signiferi cum bandis, stratores, scriniarii, ju- « dices cum advocatis, et non modica ejusdem « populi multitudine. Quid plura? Inchoata pro- « cessione decora, et concrepantibus undique « saltisoni vocibus, cum tanta gloria et exul- « tatione deductus est ad Patriarchium S. Salva- « toris, et Lateranense palatium, cum quanta « nullus a longe retro temporibus recolitur « fuisse receptus. » Acta sunt hæc, ut idem auctor subjungit, anno MCLXV, IX kal. Decembris, Pontificatus vero ipsius Papæ anno VI.

IV. Multa sunt, quæ hic observemus, ac I. Senatores cum nobilibus, et magnam Cleri et populi multitudinem Pontifici urbem ingredienti honorifica processione occurrisse; II. in ea processione adhibuisse ramos olivarum juxta ritum, de quo in Commentario ad præcedentem § mentionem fecimus; III. *totius urbis Clerum de more solemniter indutum* eidem occurrisse Pontifici ad portam usque Lateranensem, ubi ipsius jamdiu desideratum præstolabatur adventum; IV. convenisse ibidem Judæos *ex more Legem suam deferentes in brachiis*. Meminere non uno

in loco ejus Judæorum moris antiqui Romani Ordines a Mabillonio edito tomo II Musæi Italici, itemque Cæremoniale Papæ auctore Augustino Patricio lib. I, sectione II, cap. III, *De consecratione, benedictione et coronatione simul Romani Pontificis*, ubi inter alia ritum ipsum ita describit : « Cum Pontifex pervenerit ad montem « Jordanum Judæi illi obviam eunt, genuflexi « Legem Pontifici offerunt, lingua Hebraica Le« gem laudantes, et hortantes Pontificem, ut il« lam veneretur. Pontifex illis auditis in hanc « sententiam respondet : *Sanctam Legem, viri « Hebræi, et laudamus et veneramur, utpote ab « Omnipotenti Deo per manus Moysi patribus ve« stris tradita est : observantiam vero vestram, « et vanam interpretationem damnamus atque « improbamus; qui Salvatorem, quem adhuc « frustra expectatis, Apostolica fides jampridem « advenisse docet, et prædicat Dominum nostrum « Jesum Christum, qui cum Patre et Spiritu « sancto vivit et regnat Deus per omnia sæcula « sæculorum.* Sed quoniam nonnunquam ac« cidit, ut Judæi populi multitudine oppriman« tur, solent aliquando impetrare pro eorum « securitate, ut hoc faciant super antemurali « Arcis Sancti Angeli in angulo ad viam qua « itur ad palatium. » Juxta ritum Ordinis Romani XII auctore Cencio sæculo XII exaratum, numero LVI, Judæi repræsentabant Domino Papæ in die coronationis suæ Legem in Via, et ei faciebant laudes, et tres libras, unam piperis et duas libras de cinnamomo, afferebant ad Cameram.

V. Sed ut cetera explicemus, quæ in descripta superius Alexandri III Papæ Vita narrantur, de ejus ingressu ad urbem, et de solemni pompa qua ad portam Lateranensem exceptus fuit, ait memoratus auctor ejusdem Vitæ, ad portam ipsam Lateranensem convenisse « signiferos cum « bandis, stratores, scriniarios, judices cum « advocatis, et non modica ejusdem populi mul« titudine. » Signiferi sunt qui banda ferebant, id est vexilla, alioque nomine *banderarii* appellati, ut in Itinerario Gregorii Papæ XI. « Curre« bant, » inquit, « banderarii Romani, velut de« mentes tubis clangentibus. » Qui his *banderarii* dicuntur, alibi appellantur *bandarenses*, et *bandonarii*, uti videre est apud Carolum Dufresne in suo Glossario, et in Ordine Romano XIV auctore Jacobo Gaetano, num. XX, ubi agit de ordine processionis, qua novus Papa ad Ecclesiam Lateranensem ducebatur : « Primo, » inquit, « præcedit equus Domini Papæ faleratus; se« cundo vadit Subdiaconus cum Cruce : tertio « duodecim bandonarii cum duodecim vexillis « rubeis, » etc. erant ii duodecim Capitanei regionum urbis, uti addiscere licet ex Vita laudati Gregorii Papæ XI apud Bosquetum pag. 225. Porro scriniarios, advocatos, judices aliosque complures suum in ea processione habuisse locum, Romanus ipse Ordo XIV testatur loco citato.

VI. Clerum æque, ac populum, Magistratumque, ac nobiles solemni cum pompa et lætitiæ indiciis Pontifici consuevisse occurrere, docet nos eadem Alexandri III Papæ Vita apud Muratorium memorato tomo III *Rerum Italicarum*, pag. 457, ubi agens de tertio Alexandri reditu Romam, ita inquit : « Exierunt obviam sibi in « longum Clerus Romanus cum vexillis et cruci« bus, quod nulli Romanorum Pontificum reco« litur factum; Senatores et Magistratus populi « cum concrepantibus tubis, nobiles cum mi« litia in apparatu decoro, et pedestris populosi« tas cum ramis olivarum laudes Pontifici con« suetas vociferans. » Ejusmodi processionis honorem exhibitum fuisse Pontificibus, ubi per alia loca transibant, docet nos Vita Innocentii Papæ IV auctore Nicolao de Curbio, qui loquens de reditu ipsius Pontificis a Concilio Lugdunensi ad Urbem, sic inter alia inquit : « Deinde per ter« ram venit Marsiliam, ubi multa magnificentia « est susceptus a civibus civitatis. Et tam Bur« gundi quam Provinciales, undecumque trans« itus erat ipsius summi Pontificis, occurrebant « undique de civitatibus et viculis atque villis. « Multitudo quoque Clericorum, Religiosorum, « laicorum, mulierum pariter et puerorum cur« sitabant irruentes in ipsum, si quo modo pos« sent contingere aspectum ipsius Domini, et « cum hymnis et laudibus suscipiebant eum« dem. »

VII. Jam non modo Clericos ac viros tum religiosos, tum laicos, verum etiam et mulieres et parvulos ordinata processione occurrisse Pontifici, ex eadem Innocentii IV Vita addiscimus; hæc enim de illius adventu Mediolanum ait : « Seorsum Clericis civitatis processionaliter or« dinatis, seorsum popularibus viris, seorsum « mulieribus, seorsum pariter parvulis resonan-

« tibus Deo, et Christo ejus, lætati lætitia inenar- « rabili in aspectu et præsentia tanti Patris. « Erat enim ipsorum talis et tanta processio, « quod nunquam talis a sæculis audita fuit vel « visa. Nam Religiosorum et aliarum ecclesiasti- « carum personarum usque ad quindecim millia « ascendebat. Aliorum namque tanta erat populi « multitudo, quod decem milliarium spatium « occupabat. » Et non multo post de ejusdem Pontificis adventu Romam disserens, ubi processionem illi occurrentem narrat, mulieres etiam recenset : « Egrediens de Assisio cum tota « Curia ad urbem Romam per Nariam et Sabinam « est reversus : ubi occurrit ei Senator cum po- « pulo Romano extra civitatem, et ordinatis pro- « cessionibus solemnibus Religiosorum, Clerico- « rum virorum, et mulierum eumdem Dominum « cum ingenti lætitia susceperunt. » Est antiquus ritus, nam, uti superius notatum est initio hujus Commentarii, S. Augustinus in Epistola CCII, inter honores sæculi Episcopis exhiberi solitos refert, « Sanctimonialium occursantium « atque cantantium greges. »

VIII. Ex Rubrica hujus nostri § Canonici quidem et Capitulum cum toto Clero sæculari scilicet et regulari, ut est consuetudo omnium Ecclesiarum, debent processionali ritu proficisci extra portam civitatis et prope illam consistere : « Magistratus vero, et Officiales cum civibus et « populo Episcopum in porta excipere, » quia scilicet, et in § sequenti habetur, Magistratus primum baldachini hastas deferre debet, sub quo Episcopus equitabit. Idipsum jam ante edixit Pontificale Romanum in ordine ad recipiendum processionaliter Prælatum, vel Legatum : « In « porta autem urbis consueverunt Magistratus « illius obviare Legato, vel Prælato primo in- « tranti, ac illum benigne suscipere, et asso- « ciare, ac baldachinum super eum deferre. » Sed de hac cæremonia infra in Commentario ad sequentem §. In præsenti admonendum est illud, quod ait Cæremoniale Ambrosianum lib. I, cap. I, nempe die primi solemnis ingressus Archiepiscopi Mediolanensis, debere Gubernatorem, Senatum, Magistratum, et Officiales cum civibus et populo obviam procedere Archiepiscopo extra portam civitatis, qui interim ubi ad portam civitatis usque ad burgum Trinitatis extra portam Ticinensem pervenerit, ibi in aliquo convenienti loco, deposito itinerario habitu, induet cappam pontificalem, tum ascendet mulam ornatam pontificalibus ephippiis, et stragulo communi, ac pileum pontificalem solemniorem in capite geret, atque ita equitabit, suis familiaribus aliisque ipsum comitantibus usque ad portam civitatis.

IX. Consentanee ad hunc nostrum § subdit etiam mox laudatum Cæremoniale Ambrosianum : « Hic vero descendens de mula genu- « flectet super tapete stratum et pulvinum pa- « ratum, et devote osculabitur Crucem sibi per « digniorem Capituli oblatam ; mox surgens « procedat ad Ecclesiam S. Eustorgii, ubi de- « bent esse præparata omnia necessaria, vide- « licet, sedes et umbella Archiepiscopi in cornu « Evangelii, baldachinum deferendum in pro- « cessione, equus albus stratus albis sericeis « stragulis, et reliquis insignibus pro ingressu, « loca disposita pro Gubernatore, Senatu et « Magistratibus. In januis prædictæ Ecclesiæ « excipitur a Fratribus, procedit ad Altare, ubi « postquam oraverit, benedicit paramenta, » quia, scilicet tunc primum usui ejus solemnitatis confecta, « quibus mox deposita cappa in- « duitur, videlicet, sandaliis, alba, cingulo, « amictu, cruce pastorali, stola, pluviali, mitra, « chirothecis, et annulo pontificali. » Hujusmodi paramenta ex ejusdem Cæremonialis præscripto alba esse debent, et ex tela sericea argentea, iisque « indutus sedet in sede prædicta, donec « a jurisconsulto ex Confanoneriis habetur brevis « oratio in laudem ipsius Archiepiscopi, prius « recognito ex præscripto Concilii. »

X. His tandem peractis in Ecclesia S. Eustorgii, Archiepiscopus inde egreditur, et paratus, ut supra, ascendit equum phaletatum, et stratum, adjuvantibus Confanoneriis, qui huic actioni ex consuetudine et privilegiis intersunt serico rubro induti, ut idem Cæremoniale Ambrosianum inquit ; cui quidem concinit quod de S. Carolo in ejus Vita scribit Carolus a Basilica Petri libri I cap. VIII : « E Basilica Regum, quæ « nunc Eustorgiana est, de more, mitra et ce- « teris pontificalibus indumentis ornatus pro- « diit : albo equo, stragulis coloris ejusdem « sericis adhibitis, insidebat : confaloneriæ fa- « miliæ, cujus illud est jus et institutum, no- « biles viri rubeo et splendido vestitu pedites « eum cingebant ; sericum umbraculum itidem « album sublime super eum ferebant. »

XI. Is plane est ritus insignis Ecclesiæ Mediolanensis in novi sui Archiepiscopi ingressu servatus, qui hodieque magna etiam cum pompa peragi solet; sed ut ritum § hujus nostri enarremus, dum Clerus excepturus Episcopum, extra portam civitatis proficiscitur, et prope illam consistit; Magistratus vero, et populus, qui baldachini hastas deferre (nisi uti dictum est peculiarium familiarum jus erit illas gestare), et eum comitari debet, in porta expectat, Episcopus interim in aliquo Sacello, seu honesto et convenienti loco parum distante a porta civitatis, descendet de mula vel equo, ac deposito itinerario habitu, induet cappam pontificalem, iterumque ascendet mulam ornatam pontificalibus ephippiis, et stragula violacei coloris, ac pileum pontificalem solemniorem in capite geret, atque ita equitabit, suis domesticis ipsum comitantibus usque ad portam civitatis, ubi descendens e mula, genuflectet super tapete stratum et pulvinum ibidem paratum, et devote osculabitur Crucem sibi per digniorem ex Capitulo pluviali indutum oblatam.

XII. Ita sane Rubrica nostri hujus § quam totidem pæne verbis legere etiam est non modo apud Bauldryum, et alios passim auctores, qui de primo accessu Episcopi vel Archiepiscopi ad suam Ecclesiam disserunt, verum apud laudatum Cæremoniale Ambrosianum. Porro, quod Archipresbyter, qui sit prima dignitas, debeat primo ingressu Episcopi accipere pluviale, et Crucem osculandam porrigere, versiculos et orationes super ipsum cantare et alias functiones facere, quæ ex regula nostri Cæremonialis ad primam dignitatem vel digniorem de Capitulo pertinent, edixit jam Sacra Rituum Congregatio die xxx Januarii MDCXVI apud Barbosam in Summa Apostolicarum Decisionum Collectan. xxii, num. ix. (*In Parmen.*)

XIII. Peracta hac functione, et deosculata Cruce per digniorem de Capitulo oblatam, « mox surgens Episcopus, in aliquo Sacello, vel « loco ad id parato, accipiet, deposita cappa, « paramenta sacra, videlicet, amictum, albam, « cingulum, crucem pectoralem, stolam et « pluviale album, ac demum mitram pretiosam « atque annulum, et conscendet equum serico « albo undique textum, et decenter ornatum. » Praxis ejus ritus constat ex Cæremoniali Ambrosiano, et ex Vita S. Caroli superius laudatis, itemque ex ritu ab Urbano VI Pontifice maximo olim servato, qui, ut testatur Theodorus Niemus apud Pagium in Vita ipsius Urbani, num. iv, ubi is spretis Cardinalium monitis, et invito Carolo Dyrrachino Constantinopolim peracturus, Aversæ propinquaret, « cum prope quamdam Capel- « lam pulchram, et novam juxta viam publicam « ab ista parte Aversæ consistentem quasi per « medium milliare Italicum perveniret, descen- « dit de equo, et se pontificalibus vestibus ad- « ornavit. » Et mox : « Vestitus equum rursus « ascendit, » etc.

XIV. Album equum egregie tunc consuevisse Pontifici aliquam urbem ingredienti a primoribus exhiberi, docet nos Felix Contelorius, qui itinera Martini Papæ V describens, ubi loquitur de pompa solemni, qua is Pontifex Florentiæ exceptus fuit : « Die, » inquit, « septima Fe- « bruarii Mantua egreditur, ac in Monasterio « S. Salvi prope Florentiam advenit, ubi Capi- « tanei partis Guelphæ album equum serico « rubro tegmine coopertum cum frænis auro « argentoque lucentibus obtulerunt. Hinc ad « S. Gallum obviam habuit delectos reipublicæ, « Florentiæ Primates, » etc. Ornatu rubri coloris tectum fuisse equum, quo summi olim Pontifices ad Lateranum deducebantur, Romani Ordines referunt, quos in suo Museo Italico tomo II, clarissimus Mabillonius descripsit. Sed hæc prærogativa est summi Pontificis, ceteri enim Episcopi primum violacei coloris stragula, tum vero, ubi pontificalibus induti sunt vestibus, coloris albi utentur, uti in nostro hoc § præscribitur, et in Cæremoniali Ambrosiano, ac in Vita S. Caroli habetur, quorum loca supra attulimus, nisi tamen Episcopus sit Cardinalis, qui etiam rubei coloris stragula utetur, ut ex eodem Cæremoniali addiscimus.

XV. Id enim privilegii habuere Cardinales a Paulo Papa II, qui, ut Augustinus Patricius in suo Cæremoniali lib. III, sectione iii, cap. v, ait : « instituit, quod Cardinales bireto rubro uteren- « tur, et super equis, sive mulis, rubris stra- « toriis. » Ante Paulum II equorum ornamenta, quibus Cardinales insidebant fuisse albi coloris, docet nos Epistola Cardinalis Pilei de Prata Archiepiscopi Ravennatis ad Ludovicum Flandriæ Comitem die xv Decembris, data tomo IV Spicilegii Dacheriani, pag. 306, ubi describens pompam coronationis Urbani VI ejusque ad Latera-

« tibus Deo, et Christo ejus, lætati lætitia inenar-« rabili in aspectu et præsentia tanti Patris. « Erat enim ipsorum talis et tanta processio, « quod nunquam talis a sæculis audita fuit vel « visa. Nam Religiosorum et aliarum ecclesiasti-« carum personarum usque ad quindecim millia « ascendebat. Aliorum namque tanta erat populi « multitudo, quod decem milliarium spatium « occupabat. » Et non multo post de ejusdem Pontificis adventu Romam disserens, ubi processionem illi occurrentem narrat, mulieres etiam recenset : « Egrediens de Assisio cum tota « Curia ad urbem Romam per Nariam et Sabinam « est reversus : ubi occurrit ei Senator cum po-« pulo Romano extra civitatem, et ordinatis pro-« cessionibus solemnibus Religiosorum, Clerico-« rum virorum, et mulierum eumdem Dominum « cum ingenti lætitia susceperunt. » Est antiquus ritus, nam, uti superius notatum est initio hujus Commentarii, S. Augustinus in Epistola CCII, inter honores sæculi Episcopis exhiberi solitos refert, « Sanctimonialium occursantium « atque cantantium greges. »

VIII. Ex Rubrica hujus nostri § Canonici quidem et Capitulum cum toto Clero sæculari scilicet et regulari, ut est consuetudo omnium Ecclesiarum, debent processionali ritu proficisci extra portam civitatis et prope illam consistere : « Magistratus vero, et Officiales cum civibus et « populo Episcopum in porta excipere, » quia scilicet, et in § sequenti habetur, Magistratus primum baldachini hastas deferre debet, sub quo Episcopus equitabit. Idipsum jam ante edixit Pontificale Romanum in ordine ad recipiendum processionaliter Prælatum, vel Legatum : « In « porta autem urbis consueverunt Magistratus « illius obviare Legato, vel Prælato primo in-« tranti, ac illum benigne suscipere, et asso-« ciare, ac baldachinum super eum deferre. » Sed de hac cæremonia infra in Commentario ad sequentem §. In præsenti admonendum est illud, quod ait Cæremoniale Ambrosianum lib. I, cap. I, nempe die primi solemnis ingressus Archiepiscopi Mediolanensis, debere Gubernatorem, Senatum, Magistratum, et Officiales cum civibus et populo obviam procedere Archiepiscopo extra portam civitatis, qui interim ubi ad portam civitatis usque ad burgum Trinitatis extra portam Ticinensem pervenerit, ibi in aliquo convenienti loco, deposito itinerario habitu, induet cappam pontificalem, tum ascendet mulam ornatam pontificalibus ephippiis, et stragulo communi, ac pileum pontificalem solenniorem in capite geret, atque ita equitabit, suis familiaribus aliisque ipsum comitantibus usque ad portam civitatis.

IX. Consentanee ad hunc nostrum § subdit etiam mox laudatum Cæremoniale Ambrosianum : « Hic vero descendens de mula genu-« flectet super tapete stratum et pulvinum pa-« ratum, et devote osculabitur Crucem sibi per « digniorem Capituli oblatam ; mox surgens « procedat ad Ecclesiam S. Eustorgii, ubi de-« bent esse præparata omnia necessaria, vide-« licet, sedes et umbella Archiepiscopi in cornu « Evangelii, baldachinum deferendum in pro-« cessione, equus albus stratus albis sericeis « stragulis, et reliquis insignibus pro ingressu, « loca disposita pro Gubernatore, Senatu et « Magistratibus. In januis prædictæ Ecclesiæ « excipitur a Fratribus, procedit ad Altare, ubi « postquam oraverit, benedicit paramenta, » quia, scilicet tunc primum usui ejus solemnitatis confecta, « quibus mox deposita cappa in-« duitur, videlicet, sandaliis, alba, cingulo, « amictu, cruce pastorali, stola, pluviali, mitra, « chirothecis, et annulo pontificali. » Hujusmodi paramenta ex ejusdem Cæremonialis præscripto alba esse debent, et ex tela sericea argentea, iisque « indutus sedet in sede prædicta, donec « a jurisconsulto ex Confanoneriis habetur brevis « oratio in laudem ipsius Archiepiscopi, prius « recognito ex præscripto Concilii. »

X. His tandem peractis in Ecclesia S. Eustorgii, Archiepiscopus inde egreditur, et paratus, ut supra, ascendit equum phaletatum, et stratum, adjuvantibus Confanoneriis, qui huic actioni ex consuetudine et privilegiis intersunt serico rubro induti, ut idem Cæremoniale Ambrosianum inquit ; cui quidem concinit quod de S. Carolo in ejus Vita scribit Carolus a Basilica Petri libri I cap. VIII : « E Basilica Regum, quæ « nunc Eustorgiana est, de more, mitra et ce-« teris pontificalibus indumentis ornatus pro-« diit : albo equo, stragulis coloris ejusdem « sericis adhibitis, insidebat : confaloneriæ fa-« miliæ, cujus illud est jus et institutum, no-« biles viri rubeo et splendido vestitu pedites « eum cingebant ; sericum umbraculum itidem « album sublime super eum ferebant. »

XI. Is plane est ritus insignis Ecclesiæ Mediolanensis in novi sui Archiepiscopi ingressu servatus, qui hodieque magna etiam cum pompa peragi solet; sed ut ritum § hujus nostri enarremus, dum Clerus excepturus Episcopum, extra portam civitatis proficiscitur, et prope illam consistit; Magistratus vero, et populus, qui baldachini hastas deferre (nisi uti dictum est peculiarium familiarum jus erit illas gestare), et eum comitari debet, in porta expectat, Episcopus interim in aliquo Sacello, seu honesto et convenienti loco parum distante a porta civitatis, descendet de mula vel equo, ac deposito itinerario habitu, induet cappam pontificalem, iterumque ascendet mulam ornatam pontificalibus ephippiis, et stragula violacei coloris, ac pileum pontificalem solemniorem in capite geret, atque ita equitabit, suis domesticis ipsum comitantibus usque ad portam civitatis, ubi descendens e mula, genuflectet super tapete stratum et pulvinum ibidem paratum, et devote osculabitur Crucem sibi per digniorem ex Capitulo pluviali indutum oblatam.

XII. Ita sane Rubrica nostri hujus § quam totidem pæne verbis legere etiam est non modo apud Bauldryum, et alios passim auctores, qui de primo accessu Episcopi vel Archiepiscopi ad suam Ecclesiam disserunt, verum apud laudatum Cæremoniale Ambrosianum. Porro, quod Archipresbyter, qui sit prima dignitas, debeat primo ingressu Episcopi accipere pluviale, et Crucem osculandam porrigere, versiculos et orationes super ipsum cantare et alias functiones facere, quæ ex regula nostri Cæremonialis ad primam dignitatem vel digniorem de Capitulo pertinent, edixit jam Sacra Rituum Congregatio die XXX Januarii MDCXVI apud Barbosam in Summa Apostolicarum Decisionum Collectan. XXII, num. IX. (*In Parmen.*)

XIII. Peracta hac functione, et deosculata Cruce per digniorem de Capitulo oblatam, « mox surgens Episcopus, in aliquo Sacello, vel « loco ad id parato, accipiet, deposita cappa, « paramenta sacra, videlicet, amictum, albam, « cingulum, crucem pectoralem, stolam et « pluviale album, ac demum mitram pretiosam « atque annulum, et conscendet equum serico « albo undique textum, et decenter ornatum. » Praxis ejus ritus constat ex Cæremoniali Ambrosiano, et ex Vita S. Caroli superius laudatis, itemque ex ritu ab Urbano VI Pontifice maximo olim servato, qui, ut testatur Theodorus Niemus apud Pagium in Vita ipsius Urbani, num. IV, ubi is spretis Cardinalium monitis, et invito Carolo Dyrrachino Constantinopolim peracturus, Aversæ propinquaret, « cum prope quamdam Capel- « lam pulchram, et novam juxta viam publicam « ab ista parte Aversæ consistentem quasi per « medium milliare Italicum perveniret, descen- « dit de equo, et se pontificalibus vestibus ad- « ornavit. » Et mox : « Vestitus equum rursus « ascendit, » etc.

XIV. Album equum egregie tunc consuevisse Pontifici aliquam urbem ingredienti a primoribus exhiberi, docet nos Felix Contelorius, qui itinera Martini Papæ V describens, ubi loquitur de pompa solemni, qua is Pontifex Florentiæ exceptus fuit : « Die, » inquit, « septima Fe- « bruarii Mantua egreditur, ac in Monasterio « S. Salvi prope Florentiam advenit, ubi Capi- « tanei partis Guelphæ album equum serico « rubro tegmine coopertum cum frænis auro « argentoque lucentibus obtulerunt. Hinc ad « S. Gallum obviam habuit delectos reipublicæ, « Florentiæ Primates, » etc. Ornatu rubri coloris tectum fuisse equum, quo summi olim Pontifices ad Lateranum deducebantur, Romani Ordines referunt, quos in suo Museo Italico tomo II, clarissimus Mabillonius descripsit. Sed hæc prærogativa est summi Pontificis, ceteri enim Episcopi primum violacei coloris stragula, tum vero, ubi pontificalibus induti sunt vestibus, coloris albi utentur, uti in nostro hoc § præscribitur, et in Cæremoniali Ambrosiano, ac in Vita S. Caroli habetur, quorum loca supra attulimus, nisi tamen Episcopus sit Cardinalis, qui etiam rubei coloris stragula utetur, ut ex eodem Cæremoniali addiscimus.

XV. Id enim privilegii habuere Cardinales a Paulo Papa II, qui, ut Augustinus Patricius in suo Cæremoniali lib. III, sectione III, cap. v, ait: « instituit, quod Cardinales bireto rubro uteren- « tur, et super equis, sive mulis, rubris stra- « toriis. » Ante Paulum II equorum ornamenta, quibus Cardinales insidebant fuisse albi coloris, docet nos Epistola Cardinalis Pilei de Prata Archiepiscopi Ravennatis ad Ludovicum Flandriæ Comitem die XV Decembris, data tomo IV Spicilegii Dacheriani, pag. 306, ubi describens pompam coronationis Urbani VI ejusque ad Latera-

num processus, qui accidit anno MCCCLXXVIII, sic inter alia inquit : « Eum coronatum pontifi« calibus indutum ipsi domini Cardinales ponti« ficaliter induti cum equis albo panno cooper« tis.... conduxerunt. » Erat enim is ritus præscriptus ab Ordinibus antiquis Romanis, inter quos decimus quartus, auctore Gaetano, c. xxxv, de ornatu equorum Cardinalium et Prælatorum in ea processione loquens, ita inquit : « Quilibet « Cardinalis et Prælatus cum omni ornatu equi« tabit equum coopertum panno albo. »

XVI. Servandam vero esse eam consuetudinem, ut cum novus Episcopus solemni processione ac pompa prima vice civitatem suam ingreditur, Priores, Antiani, vel Consules mulam ejus vel equum cordulis ad frænum alligatis pedites ipsi deducant, decidit jam Sacra Rituum Congregatio die II Martii anni MDCXIII in Taraconen. sequenti Decreto : *Narratum est, solitum esse in primo ingressu Archiepiscopi Taraconen. civitatis*, Consules ejusdem civitatis pedites, quasi in subjectionis et obsequii signum, equum, seu mulam, in qua sedet Archiepiscopus, cordulis ad frænum alligatis manu deducant, et ut ipse Archiepiscopus cum sua Cruce more archiepiscopali in civitatem ingrediatur, quod obsequium licet tribus Archiepiscopis proxime præteritis præstitum sit, moderno nunc præstare dicti Consules recusant eo sub prætextu, quod olim bonæ memoriæ Eminentissimus D. Cardinalis Servant ejusdem civitatis Archiepiscopus, qui non tanquam Archiepiscopus, sed potius tanquam Cardinalis in dictam civitatem ingressus fuit, ex quo solo actu, licet consuetudo sit in contrarium, Consules prædicti prætendunt, ut modernus Archiepiscopus nunc eodem modo in civitatem prædictam sine Cruce ingrediatur, prout ingressus fuit dictus Cardinalis Servant, vel si Crucem deferre voluerit, prætendunt, ut is, qui Crucem portat, pedes, sicut ipsi Consules, incedere debeat, et quatenus equitare voluerit, tam longe a persona Archiepiscopi distet, ut non dignoscatur; Crucem illam esse signum Archiepiscopi et jurisdictionis, quod an conveniat, et in quo loco Crux archiepiscopalis deferenda sit, in dicto primo ingressu, modernus Taraconensis Archiepiscopus a Sacra Rituum Congregatio *consuetudinem servandam esse respondit, cum sit conformis regulæ libri Cæremonialis in capite* De primo ingressu Episcopi, vel Archiepiscopi ad suam diœcesim, vel provinciam, *Crucem vero deferendam ab aliquo Archiepiscopi Capellano equitante immediate ante personam Archiepiscopi, inter quam et Archiepiscopum nullus omnino esse debet, nisi solæ dignitates et Canonici Ecclesiæ metropolitanæ, quatenus Archiepiscopo obviam veniant, juxta formam dicti libri Cæremonialis, quam omnino esse servandam in casu proposito eadem Sacra Congregatio censuit, et declaravit die II Martii MDCXIII. (In Tarraconensi.)*

XVII. Affert hoc Decretum in suo Lyceo Ecclesiastico cap. II, § IV, num. III, Julius Cæsar Ricciardellus, mirumque videri possit, quod Hispani Consules Taraconenses illud obsequium Archiepiscopo suo præstare dedignarentur, cum alias ipsi olim Reges habenas equi, quem conscendebant Episcopi, manu tenerent, ut docet Thomassinus, parte II *Disciplinæ*, libro III, cap. LXIII et alibi. Porro vel ante annum Christi millesimum, ea multis in Ecclesiis invaluit consuetudo, ut recens consecrati Episcopi cum primum accederent ad matricem seu cathedralem Ecclesiam, nobiliorum virorum humeris deportarentur, uti patet ex historia Episcoporum Antissiodorensium, cap. XXII, ubi Germanus delatus dicitur « humeris Religiosorum ad aulam pri« micerii Martyrum Christi Stephani. » In eadem historia, cap. L, de Heriberto, qui DCC circiter abhinc annis floruit, dicitur, quod « in die ordi« nationis suæ secundum ecclesiasticam con« suetudinem cathedræ innixus episcopali ad « sancti Protodiaconi matrem sedem nobilium « humeris deportatus est. » Quinam essent illi nobiles, discimus plane ex cap. LXVII, nempe, « Comes Antissiodorensis, Baro de Donazio, do« minus de Thocejo, dominus de S. Verano in « Pusain. »

XVIII. Hunc eumdem ritum in omnibus passim Galliarum Ecclesiis viguisse patet ex gestis Guillelmi Majoris Andegavensis Episcopi, ex Metropoli Turonensi Joannis Maan, ex historia Ecclesiæ B. Mariæ Carnotensis, auctore Sebastiano Rovillard aliisque; vigetque etiam nunc in Aurelianensi, ut testatur Edmundus Martene lib. I *De antiquis Ecclesiæ ritibus*, cap. VIII, articulo X, num. XIX, ubi et jam ex antiquo Rituali Suessionensi ordinem ad suscipiendum novum Pontificem scribit, in quo inter alia legitur, quod « ele« vatur Episcopus cum cathedra, ut ad majorem

« Ecclesiam deferatur a quatuor casatis majo-
« ribus, Comite videlicet Suessionensi, domino
« Petrofontis, domino montis Mirelli, domino
« Basochæ, Clero pompatice præcedente, » etc. Hujusmodi exemplis plenæ sunt ecclesiasticæ historiæ.

§ IV.

Ordo autem procedendi erit : Equitabunt primo cives omnes, deinde familiares Episcopi, tum Magistratus, et Officiales civitatis, Barones, et Principes, si qui aderunt; mox Clerus omnis pedibus incedens, præcedente sua Cruce, quem Cantores subsequentur, cantantes ut in Pontificali Romano. Post hos Canonici et Capitulum Ecclesiæ, et, si fuerit Archiepiscopus, antecedat Crux archiepiscopalis, inter quam et Archiepiscopum nemo erit, nisi dignitates et Canonici. Demum Archiepiscopus, seu Episcopus mitratus, equitabit sub baldachino, quod portabitur, primo loco per Magistratum civitatis, deinde per nobiles cives usque ad Ecclesiam, sive per eos, quibus ex consuetudine, vel ex privilegio, id convenit. Ipse Episcopus memor erit populo, dextera aperta et extensa frequenter benedicere, signum Crucis faciens. Post Episcopum equitabunt Prælati, si qui erunt, et reliqui togati.

COMMENTARIUS.

I. Ritum esse antiquum, ut solemni cum processione tum Clericorum, tum Religiosorum, laicorum etiam, feminarum, ac parvulorum, Episcopi, præsertim cum primum ad civitates suas pervenirent, exciperentur, jam superius abunde demonstratum est : quo autem ordine olim procederetur, nihil certi definire ausim ob variam variarum Ecclesiarum consuetudinem. Certe ubi Martinus Papa V solemni cum pompa ingressurus erat Florentiam, teste Contelorio, qui ipsius Pontificis itinera descripsit, ac præsertim pompam, qua in ipsa civitate exceptus fuit,
« præcedebat civitatis Clerus solemni cultu Re-
« liquas deferens, subsequebantur cives, Equi-
« tes, Judices ceteraque nobilitas : hinc Crux
« pontificia et sanctissimum Eucharistiæ Sacra-
« mentum deferebatur. Post Cardinales Pontifex
« medius inter cives nobilitate præstantes, ætate
« fervidos, incessu graves, vultu decoros, ve-
« stitu splendidos, capite laureatos, olivam manu
« deferentes equitabat. » Olivarum ramos in solemni Pontificum ingressu ad aliquam civitatem adhiberi olim solitos, jam supra non uno in loco a nobis fuit ostensum ex variis auctoribus et solidis ecclesiasticæ historiæ monumentis.

II. Porro longe diversus ab eo hucusque descripto est ordo procedendi in hoc § nostro præscriptus : *Equitabunt*, inquit, *primo*, *cives omnes;* ii scilicet qui volunt, seu debent juxta varium locorum morem, ac consuetudinem, quæ in hujusmodi præsertim functionibus semper est attendenda : *deinde familiares Episcopi, tum Magistratus, et Officiales civitatis, Barones, et Principes si qui aderunt;* et si scilicet ita illis collibuerit, nisi ad equitandum antiqua civitatis suæ consuetudine teneantur : *mox Clerus omnis pedibus incedens, præcedente sua Cruce :* Clerus scilicet primum regularis, et ea est loci consuetudo, tum deinde sæcularis. Receptum enim communiter est, non debere in processionibus Regulares mistim incedere cum Clericis sæcularibus, sed distinctæ, ac seorsim, prius nempe Regulares, ac deinde sæculares, uti dictum est, docentque passim canonici jurisconsulti, inter quos Barbosa, *De officio et potestate Episcopi*, allegatione LXXVIII, num. XXXV, et in tractatu *De Canonicis*, cap. XVI, num. XXXIX et seqq., tomo II, et luculenter Rota in Oppiden. Processionum XVIII Maii MDXCLVI coram Verospio impressa apud Pignatellum consultatione XXVI,

tomo IV, in qua conventum fuerat, ut Clericus sæcularis incederet a dextris, Monachus vero a sinistris ejusdem Presbyteri, et hoc non solum, quia Clericorum cœtus uti dignitate præstantior, ac tempore antiquior Ordine Monachorum in publicis actibus et ecclesiasticis functionibus illum præcedere debet, can. *Legi* xxxvi, can. *Aliarum* cvi, quæstione i, glossa in cap. *Religioso* xxi, *De sententia excommunicationis*, Rota, decisione ccxiv, num. iv, parte IV, tomo I, cum aliis in dicta Oppiden. Processionum § i, verum etiam quia mistus incessus, seu sessio personarum diversæ professionis, et habitus reprobatur a jure, ut præter adducta in laudata Oppiden. Textus est in Clementina i, *De electione*.

III. Hæc itaque est regula præcedentiæ in processionibus ecclesiasticis, in quibus uterque Clerus, vel alter etiam ex eis intervenit, ut minus digni antecedant, et digniores subsequantur, neque sufficit ad tribuendam debitam præcedentiam corpori digniori, si illi de corpore magis digno incedant a dextris, illi vero de corpore minus digno a sinistris, ut pluries declaravit Sacra Rituum Congregatio, teste Thomasio, tractatuum variorum tit. *De præcedentia*, num. cdxxviii; et Joanne Jacobo Scarfantonio in suis ad Ceccoperium animadversionibus lib. I, tit. xvi, ubi alios citat, egregieque quæstionem hanc explanat. Ratio autem est, quia æqualis incessus in eadem scilicet linea arguit æqualitatem dignitatis, ex Geminiano in cap. *Ut Apostolicæ*, num. ii, *De privilegiis*, in vi; Gratiano, decisione ccl, num. l, et Rota, decisione dcvii, num. xxii et seqq. coram Merlino. Quod sane non debet admitti quando concurrit Clerus sæcularis et regularis, sed ad hoc ut sæcularis utpote dignior suam habeat præeminentiam super regularem, necesse est, ut iste progrediatur et ille subsequatur, cum talis modus procedenti vel sedenti in eminentiori sede solum arguat præcedentiam ex traditis per Cassaneum in Catalogo Gloriæ Mundi, consideratione xii, parte I. Et licet reguletur etiam præcedentia tribuendo digniori latus dexterum, et minus digno latus sinistrum, hoc solum attenditur, et procedere potest, quando agitur de præcedentia inter personas duorum vel plurium corporum, quo casu non sufficit, quod personæ de corpore magis digno tribuatur manus dextera, sed necesse est quod omnes personæ de corpore digniori sine scissione aut divisione et mistione extraneorum præcedant personas de corpore minus digno. Rota coram Coccino, decisione mcmxxiii.

IV. Longum esset si in hoc Commentario luberet innumeras pæne quæstiones dissolvere, quæ præcedentiam spectant, consulendi plane sunt, qui peculiares tractatus de ea edidere; nonnulla nos recensuimus, quod ferre minime valeamus, quod in quibusdam locis regni Neapolitani et aliarum etiam Italiæ provinciarum, is hodieque vigeat abusus, ut ad tollendas lites, quæ ex præcedentia oriri possunt, Religiosi unius Ordinis, cum alterius Ordinis Religiosis in pari linea incedant. Sunt qui hunc morem laudant, quem tamen ego abusum atque corruptelam dixerim, utpote redolentem speciem quamdam monstruositatis, admittendo confusionem personarum habitu difformium; ridiculum enim est videre in pari linea binos procedere in sacris processionibus Dominicanos et Capuccinos, vel alios Ordinis Minorum S. Francisci, sive de Observantia, sive Conventualium. Sane in patria mea, quæ est Paula, in provincia citerioris Calabriæ, Dominicani sacris processionibus minime intersunt, quod Fratres Eremitarum S. Augustini diu ante ipsos in prædicta civitate fundati cedere eis locum nolint; licet enim de jure præcedentia ad Dominicanos spectaret, quod eorum Ordo Eremitarum S. Augustini; cum tamen hodie recentioribus Romanorum Pontificum Constitutionibus præcedentia reguletur ex prioritate fundationis Monasterium, non vero institutionis, vel approbationis Ordinum Religiosorum, hinc multis in locis, Fratres Minimi et Capuccini præcedentiam habent super alios antiquiores Religiosos, Dominicanos scilicet et Conventuales, quia scilicet illorum monasteria prius fundata fuere.

[Doctrinam superius traditam confirmare juvat nonnullis S. R. C. decretis : « Præcedentiam « omnino Clero sæculari supra Monachos, Fra- « tres, seu Religiosos quoscumque, in omni loco, « etiam in propriis ipsorum Religiosorum mona- « steriis et Ecclesiis, deberi, non obstante quali- « bet in contrarium consuetudine. xxviii Sept. « MDCII in *Elboren*. et xxviii Sept. MDCLVII in « *Aretina*. — Conquirentibus Abbate majore et « Universitate Parochorum civitatis et diœcesis « Hispalen. Regulares miscere se velle cum Clero

« sæculari in processionibus, et aliis actibus pu-« blicis; S. C. censuit *id ferendum non esse, neque* « *Clerum regularem cum Clero sæculari miscen-* « *dum*, prout et alias declaravit in Firmana, die « xxxi Martii MDCXI, et rursus in Napolitana, « vii Julii MDCXII. Die xxv Septembr. MDCXXVII « in *Hispalen*. — Cum in civitate Oriolen. Fratres « Carmelitani præcedant multis aliis Fratribus « tam in publicis quam in privatis processioni-« bus, Episcopus dictæ civitatis eisdem Fratribus « præcedentiam hoc modo dare voluit, ut scilicet « ipsi Carmelitani a dextris, ceteri vero minus « digni a sinistris eorum incederent. Quod cum « sit contra usum universalem, pro parte dicto-« rum Carmelitanorum petitum fuit declarari a « S. R. C. quomodo dictis Fratribus præcedentia « sit danda? Eadem S. R. Congregatio censuit : « præcedentiam esse dandam, secundum usum « universalem in toto fere orbe servatum, ut « scilicet religiones minus dignæ præcedant et « digniores postea subsequantur. Et ita censuit « et declaravit in civitate Oriolen. servari man-« davit. Die xv Nov. MDCIII, in *Oriolen*. — EE. « PP. S. R. C. præpositi declararunt : Prælatio-« nem non ab antiquitate erectionis conventus, « sed ab incolatu familiæ cujuscumque ordinis « desumendam esse, juxta disposita per S. M. « Gregorium XIII, et propterea.... Die viii Junii « MDCLXXXVIII, in *Lucerien*. »]

V. Sed ut ordinem nostræ Rubricæ prosequamur, Clerus omnis pedibus debet incedere, *præcedente sua Cruce*. Ritus præferendæ Crucis in processionibus ecclesiasticis est plane antiquissimus, de eoque jam alibi disseruimus. Quod Regulares Cruces suas deferre debent cum velo, seu pallio appenso, non autem discooperta, ut Crux sua a Clero sæculari defertur, decisum est a Sacra Rituum Congregatione in Neapolitana die xiv Januarii anni MDCXVII, ut inter alios testatur Gavantus in Rubricas Missalis, parte I, tit. xix, num. iii, ubi ait id fieri ad indicandam subjectionem et inferioritatem Cleri sæcularis eadem scilicet ratione, qua baculo abbatiali appenditur velum, seu sudarium nodo ejusdem ad differentiam baculi episcopalis; quod notatur in Actis Ecclesiæ Mediolanensis, *De supellectili ecclesiastica* lib. II, et mulieri datur velamen supra caput subjectionis indicium sub viro, ut docet Apostolus in epistola I ad Corinthios, cap. xi. Porro is ritus deferendi Crucem in processione, jam ante annum CCCXCVIII, teste Baronio ibidem, in usu fuit, et imago Christi terga debet vertere Clero sequenti, quasi Christus præire videatur; nisi sit Crux archiepiscopalis, in qua imago Crucifixi respicit Archiepiscopum, ut non uno in loco, ac præsertim in hoc § præscriptum est; quia scilicet *est insigne ipsius*, ut habetur infra cap. xv, § ii. Id quod etiam procedit si inter Crucem et Archiepiscopum incedant Canonici, uti scite notat Gavantus loco citato contra recentiores quosdam, qui distinguunt in Cruce archiepiscopali, quando immediate præcedit Archiepiscopum, et quando Canonici præcedunt eumdem post ejus Crucem.

[« : An Fratribus Dominicanis dum Crucem in processionibus deferunt, liceat id agere, crucifixi imagine ad sese versa? » S. R. C. resp. *Non licere*. Die xviii Maii MDCLXXV in *Jadren*. (Gard. 2580). De Cruce vero archiepiscopali clare jubet Cæremoniale, lib. II, cap. viii, « ut Crux ante se de-« feratur archiepiscopalis.... ante Canonicos « paratos tantum, non autem ante alios de Clero « *imagine crucifixi ad ipsum versa*. »]

VI. Clerum omnem pedibus in ipsa processione incedentem præcedente sua Cruce ex nostra ac Rubrica *Cantores subsequentur, cantantes ut in Pontificali Romano;* nempe parte III in ordine ad recipiendum processionaliter Legatum, vel Prælatum, ubi hæc cantanda Antiphona tono ii præscribitur : « Sacerdos et Pon-« tifex, et virtutum opifex, Pastor bone in po-« pulo sic placuisti Domino. » Vel hoc responsorium tono viii cantandum : « Ecce Sacerdos « magnus, qui in diebus suis placuit Deo. * Ideo « jurejurando fecit illum crescere in plebem « suam. ℣. Benedictionem omnium gentium de-« dit illi, et testamentum suum confirmavit su-« per caput ejus. * Ideo. Gloria Patri *. Ideo. » Hæc sunt quæ Romanum Pontificale in ipsa processione a Cantoribus canenda præscribit, tametsi Castaldus in sua Cæremoniarum Praxi, lib. I, sectione x, cap. vii, num. x, Romanum citans Pontificale cantandas inquiat *Antiphonas, Psalmos et Hymnos;* cum alias cuique legenti pateat, nullam in ipso Romano Pontificali fieri mentionem Psalmorum et Hymnorum. Non negaverim tamen, quin ritus sit antiquus excipiendi Episcopum cum Psalmodia et Canticis, uti constat ex Vita S. Porphyrii, quem Constanti-

nopoli reducem cives Majumæ et Gazenses, teste ejus Vitæ auctore Marco Diacono, apud Surium die XXVI Februarii, *exceperunt cum Psalmodia*. Porro Cardinalis de Aragonia in Alexandri Papæ III Vita de tertio ejusdem Romam reditu loquens, ait, quod « exierunt obviam sibi in « longum Clerus Romanus cum vexillis et cru- « cibus.... Senatores et Magistratus cum con- « crepantibus tubis, nobiles cum militia in ap- « paratu decoro, et pedestris populositas cum « ramis olivarum laudes Pontifici consuetas vo- « ciferans. » Videsis, quæ de hoc ritu diximus tomo III Romani Pontificalis ad titulum XX qui est ad recipiendum processionaliter Prælatum, vel Legatum, in Commentario ad § I et duos sequentes.

[Sed fatendum est auctorem nostrum non sufficienter advertisse hæc verba quæ paulo inferius in citato Romano Pontificali reperiuntur « Et cantantur post dictas antiphonas seu res- « ponsoria alia cantica vel hymni. »]

VII. Cantores in prædicta processione sequuntur *Canonici et Capitulum Ecclesiæ*, in habitu scilicet canonicali, juxta ritum Ecclesiæ antiquum, cujus meminit Cardinalis de Aragonia in Vita Alexandri Papæ III apud clarissimum Muratorium, tomo III *Rerum Italicarum*, pagina 457, ubi ait totius Urbis Clerum *de more* solemniter fuisse indutum, cum ipsum Pontificem e Galliis Romam redeuntem cum omni gaudio et lætitia excepit. « Et si fuerit Archiepisco- « pus, *sive etiam Episcopus, qui præferendæ sibi* « *Crucis privilegio gaudeat* antecedet Crux ar- « chiepiscopalis, inter quam et Archiepiscopum « nemo erit, nisi dignitates et Canonici. » Plura de Cruce archiepiscopali diximus jam tomo I Romani Pontificalis ad titulum XIV, *de Pallio*, in Commentario ad § VIII. Demum ut noster is inquit § : « Archiepiscopus, seu Episcopus mitratus « equitabit sub baldachino, quod porta- « bitur primo loco per Magistratum civitatis, « deinde per nobiles cives usque ad Ecclesiam, « sive per eos, quibus ex consuetudine vel ex « privilegio convenit. » Concinit hisce Decretum Sacræ Rituum Congregationis in Montis Pelusii die V Julii MDCIII, cujus mentionem faciunt Joannes Maria Novarius in Lucerna Regularium, verbo *Baldachinum*, num. III; Lezana, tomo III, sub eodem verbo; Barbosa in Summa Apostolicarum Decisionum Collectan. LIII, num. IV, statuit namque, baldachinum a propriis personis, quibus de jure, consuetudine, vel privilegio competit, non autem ab eorum substitutis ess deferendum.

[Num tam late pateat citata resolutio merito ambigi potest. Ordinatur enim per S. Congreg. ut vicebaro, aut per se deferat non per substitutum hastas baldachini, in processione SS. Sacramenti, aut ad processionem non accedat. Potius ad rem facit alius ejusdem S. R. C. Decretum : « Pro parte RR. Archiepiscopi Arbo- « ren. supplicatum fuit apud S. R. C. quatenus « dignaretur demandare cum speciali Decreto « et censuris, quatenus opus sit, quod reno- « vando pro Archiepiscopo cæremonias sui pri- « mi ingressus in civitate Oristanæ, servetur a « Magistratu et aliis illius civitatis cæremonia « solita associandi et ducendi præfatum Archie- « piscopum sub baldachinum a janua civitatis « usque ad Ecclesiam cathedralem, non obstante « asserta epistola Philippi II regis Hispaniarum « in contrarium disponente. Et eadem S. C. man- « davit, ut servetur Cæremoniale Romanum et « Rituale Episcoporum, cap. II, de ingressu Epico- « porum. Et si Magistratus habet aliquid in con- « trarium, deducat jura sua in ipsa S. C. Hac die « IV Maii MDCLXXXVI, *Arboren. in Sardiniæ*. »

VIII. De jure Magistratum civitatis præferendum esse in deferendo baldachini hastas Nobilibus in solemni novi Episcopi ingressu et processione ad Ecclesiam, decisum jam fuit in sacro Neapolitano Consilio die XIX Junii anni MDLXXXI, ut testatur doctissimus Vincentius de Franchis ejusdem sacri Consilii Consiliarius ac Præses, decisione CCLIII, ob eam scilicet rationem, quod Episcopus, qui sub baldachino recipiendus est, ipsius est civitatis Episcopus, et propterea per ipsam civitatem recipi debet, quæ in spiritualibus eidem obedire tenetur, et cum civitas per ipsum Magistratum ejusque Officiales repræsentetur, secundum Glossam in Rubrica Codicis, *Quæ sit longa consuetudo*, merito per Magistratum recipiendus est, cui propterea omnis præeminentia tribuenda est, præcipue, quia civitates reguntur per Officiales et Electos nobiles, ex quibus generaliter una cum popularibus Magistratibus componuntur, et consequenter tam Nobiles quam populares absque eo quod nemo lædatur, specialiter sub nomine Magistratus hujusmodi honore fruuntur : et hæc præeminentia

distribuitur et singulis participatur per omnium tam Nobilium quam etiam ceterorum de populo repræsentationem, quam Magistratus facit.

IX. Causam huic Decisioni dedit, quod cum in civitate Castri maris de Stabia novus Episcopus esset recipiendus, contendebant Nobiles civitatis prædictæ ad ipsos spectare baldachini hastas deferre, tum quia in honoribus, ceteris paribus, ii præferuntur popularibus, § 1 et § finali, in Auth. *De defensoribus civitatum*, ubi Glossa in verbo *Nobiliores*, et docet Tiraquellus in celebri tractatu *De nobilitate*, cap. XX, in principio; tum quia in festo sanctissimi Corporis Christi, et in diebus Jovis et Veneris Majoris Hebdomadæ Nobiles ipsi baldachini hastas deferunt in vim Decreti sacri Consilii Neapolitani lati inter Clericos prædictæ civitatis et Nobiles super judicio intentato virtute Capitulorum regni, ob eamque causam, si eo tempore eas deferunt, multo magis, aiebant, debere ipsos easdem deferre in ingressu Episcopi, argumento Authenticæ *Multo magis*, Cod. *De sacrosanctis Ecclesiis*; tum denique, quod in civitate Neapoli quæ est caput regni, cujusque exemplum aliæ regni civitates servare debent, hastas baldachini in novi Archiepiscopi ingressu Nobiles Sedilis Capuani deferunt juxta Decretum in regio Neapolitano Collaterali Consilio latum die x Februarii anno MCDLIV, ut ait Aloysius Riccius in additione ad ipsam decisionem CCLIII Vincentii de Franchis.

X. Sed hæc minime obstant, nam primo civitas repræsentatur per Syndicum et Electos, et per Consilium, ex quibus una cum popularibus Magistratus componuntur, et consequenter tam Nobiles quam populares sub nomine Magistratus hujusmodi honore fruuntur, uti superius dictum est. Quod autem secundo loco allegabatur de Decreto sacri Neapolitani Consilii, quo Nobiles Castri maris in festo Corporis Christi, et in die Jovis ac Veneris Hebdomadæ sanctæ hastas baldachini deferunt, nihil plane officit, tum quia Decretum ipsum loquitur tantum in diebus prædictis, et in eis est servandum, cum sit stricti juris, L. 1 Cod. *Si plures una sententia*, etc. tum quia fundatum est in consuetudine, quæ et ipsa stricti juris est, et non extenditur, L. 1, § *Si quis hoc*, ff. *De itinere actuque privato*, Felinus in capite *Auditis*, *De præscriptionibus*, num. V, et non extenditur de uno ad alium casum, secundum Glossam in L. 1 Cod. *Quæ sit longa consuetudo*; tum demum quia in festivitatibus in Decreto contentis homines civitatis deferunt hastas baldachini, ut singuli, non autem ut repræsentantes civitatem, et quando ut singuli, procedit dispositio textus dicti § 1 et § fin. in Auth. *De defensoribus civitatum*.

XI. Ad exemplum, quod attinet civitatis Neapolis, et illa particularis consuetudo, quæ in honorantiis et prælationibus attenditur, ut dicit Baldus, in cap. *Libet causam*, *De probationibus*, et Gratianus disceptatione CVI, num. VIII. Hinc, ut dictum est supra, in primo S. Caroli ingressu ad urbem Mediolani, Confanoneriæ familiæ Nobiles rubeo et splendido vestitu pedites eum cingebant, sericumque umbraculum itidem album sublime super eum ferebant. Est enim ejus familiæ jus et privilegium, ut auctor laudatus Vitæ S. Caroli tradit, et docet etiam Cæremoniale Ambrosianum lib. I, cap. 1, ex cujus etiam præscripto quotquot viri in ea gente numerantur, ad Archiepiscopum novum deducendum accersuntur; nam singuli, ut testatur inter alios doctissimus Muratorius tomo V *Antiquitatum medii ævi*, dissertatione LXIII, pag. 302, tunc rubris omnibus vestibus induti, tam sæculares quam ecclesiastici, pars equum Antistitis regunt, pars hastilia umbellæ deferunt, quam et subinde lucrantur, reliqui vero præcedunt.

XII. Ut cæremoniæ istæ ab ipsa familia exhibeantur, edicit memoratum Cæremoniale Ambrosianum loco citato his verbis : « Octo ex « Confanoneriis, pedites, induti, ut supra, *id est* « *serico rubro* baldachinum sericeum album ex « octo hastis inargentatis super Archiepiscopum « deferunt capite aperto : reliqui vero Confano- « nerii pedites capite aperto inserviunt pro pa- « rafrænariis, ex quibus nonnulli prædicti equi « frænum leniter ducunt. Ante omnes vero Con- « fanonerios pedites præcedunt tres ex eadem fa- « milia in equis considentes, induti sericeis, « videlicet Sacerdos medius cum vestibus ta- « laribus, Miles a dextris, Jurisconsultus cum « toga doctorali a sinistris : ii autem sunt capite « aperto, et omnes consueverunt esse circiter « viginti quinque, sicque incedunt toto proces- « sionis cursu. » Fuit et aliis in locis hæc prærogativa deducendi novum Episcopum ad cathedralem Ecclesiam certis quibusdam familiis data, quæ tamen vel extinctæ sunt, vel si vigent, aliqua ex causa, quam ignoro, prærogativam

illam amiserunt, quam tamen, uti notatum est, adhuc post temporum, ac rerum vicissitudines nobilis familia Confanoneria Mediolani retinet.

XIII. Nobilem hanc Confanoneriam familiam advocatiali quoque titulo, atque officio olim donatos, Mediolanensi Ecclesiæ suam operam præstitisse, cognomen ipsum indicare videtur. Nam, ut scitissime observat laudatus Muratorius loco citato, Confalonerios, sive Confanonerios, appellatos credere par est, quod Confanonem, hoc est, vexillum Archiepiscopi antiquitus in bello atque in solemnitatibus gestarent : quæ prærogativa, uti idem auctor superius tradit, Advocatis Ecclesiarum deferri consuevit. Idem dicendum de Confaloneriis Ticinensibus et Placentinis. Addubitari tamen potest, num eodem munere, quo nunc funguntur Confanonerii Mediolanenses, aliæ ante eos familiæ fungerentur, an vero et illis suus esset locus in famulitio Archiepiscopi, diversaque ratio officii. Sed de hac re legendus Muratorius citato loco, ubi varias conjecturas ac vetera monumenta affert.

XIV. Sed ut ceteros nostræ Rubricæ ritus persequamur, post Episcopum tandem equitabunt, Prælati si qui erunt, et reliqui Togati, ipse vero « Episcopus memor erit populo manu dex« tera aperta et extensa frequenter benedicere, « signum Crucis faciens. » De episcopali benedictione non modo in Commentariis ad Romanum Pontificale disseruimus, sed et etiam infra dicemus. Certe ubi Alexander Papa III tertio Romam rediit, testatur Cardinalis de Aragonia in ejus Vita apud Muratorium, tomo III *Rerum Italicarum*, pag. 457, quod « præ nimia multi« tudine ipsius vestigia deosculantium albus pa« lafredus ambulare vix poterat, et sessoris dex« tera in dandis benedictionibus nimium labo« rabat. » In Concilio Ravennate anni MCCCXIV, can. VI, statutum est, ut quoties Episcopi per urbis vicos progrederentur, vel per rura incederent suæ diœceseos campana præiret, qua monerentur omnes, ut adproperarent, genua flecterent, et episcopali benedictione donarentur : « Campanas pulsari faciant, ita quod populus « audire possit, et exire, et genuflectere. » Hodie is servatur ritus, ut cum Episcopi per suam diocœsim incedunt, cum proximi alicui sunt Ecclesiæ, hujus statim campanæ pulsantur.

XV. Quantum olim Reges ab Episcopis benedici se averent, narrat Edinerus in Vita sancti Anselmi Cantuariensis Antistitis, ubi ait, accersitum illum a Rege fuisse, antequam mare trajiceret, ut ei benedictionem impertiret : « Paucis « diebus interpositis, mandatur ad curiam ire « Anselmus, Regem mare transiturum sua be« nedictione prosecuturus. » Solemnis ea erat benedictio, cujus formam ritumque idem scriptor depromit. Cum enim acriter altercati essent Rex et Anselmus de Ecclesiæ libertatibus, Romam proficisci constituit Anselmus, percontatusque est Regem an benedici a se more solito abnueret; assentiente autem illo, ut sibi benediceret, S. Episcopus mox ei elata manu benedixit : « Ad « dexteram Regis ex more assidens ait, *Ego,* « *domine, ut disposui, vado; sed primo meam* « *benedictionem vobis, si non abjicitis, dabo.* « Quam cum ille se nolle abjicere responderet, « conquiescentem Regem ad hoc levata dextera « benedixit, sicque relicta Curia, Cantuariam ve« nit. » Ubi nota obiter, morem jam olim fuisse, ut Episcopi ad dexteram Regis assiderent.

XVI. Ingratum forte lectori non erit ex Cæremoniali Ambrosiano ordinem solemnis processionis accipere, qui in novi Mediolanensis Archiepiscopi ingressu summa cum pompa, majestate atque equitatu fieri solet. Etenim ubi paratus ille pontificalibus indumentis equum phaleratum, et stratum ascendit, interim Notarius metropolitanæ Ecclesiæ accipit Crucem archiepiscopalem, et equum ascendit, eam ante Archiepiscopum ferens, medius inter duos alios Officiales, quorum alter lector videlicet a dextris, mitram pretiosam, alter vero Mazaconicus a sinistris baculum pastoralem defert, ceteris omnibus equis insidentibus cum suo habitu chorali et vellum collo gestantibus, quos etiam præcedit familiaris Archiepiscopi, si sit Cardinalis, cum matia, et alii cum aliis insignibus cardinalaribus, ut in ordine processionis infra dicetur. Atque ita statim octo ex Confanoneriis pedites induti vestibus rubris baldachinum sericeum album deferunt capite aperto, uti superius dictum est.

XVII. Omnibus ita dispositis, processio Cleri, quæ tempore opportuno ab Ecclesia metropolitana ad Sanctum usque Eustorgium pervenerat, rursus ad eamdem Metropolitanam regreditur. Chorus Metropolitanæ, postquam Archiepiscopum prædicta ratione dispositum respexerit, canit Psalmum : *Ecce Sacerdos*, etc., ut in

Pontificali. Et sequitur processio hoc ordine:

Muli cum sarcinis, et operimentis, quibus infixa sint insignia Archiepiscopi;

Insigne Mediolanensis sancti Ambrosii Patroni;

Duo sarcinarii, seu valisarii cum sarcinis insignibus Archiepiscopi ornatis;

Cives omnes, qui Archiepiscopo occurrerunt;

Familia Archiepiscopi, et Fori archiepiscopalis in habitu itinerario;

Decuriones civitatis, Comites, et Marchiones, aliique Nobiles;

Mula pontificalis pannis violaceis strata, vel rubeis, si sit Cardinalis;

Tum pauperes S. Celsi et S. Martini;

Confratriæ, et Scholæ Disciplinatorum;

Clerus universus tum regularis, tum sæcularis cum habitu chorali Crucibusque suis ordinariis in processionibus solemnibus;

Veglones, et Veglonissæ cum sua Cruce, Clerici omnium Collegiorum et Seminarii, Capellani, Cantores, Parochi, Lectores, Mazaconici, et Notarii duo prædicti Beneficiati, Crucem archiepiscopalem et Mitram deferentes. Duo parafrænarii cum baculis cum insignibus Archiepiscopi depictis, si sit Cardinalis;

In reditu ad Metropolitanam Capitulum incedit post Crucem archiepiscopalem, quod tamen adhibet crucem pretiosam capitularem dum ad portam civitatis processerat, quam etiam osculandam præbuerat Archiepiscopo et hæc reportatur ad Ecclesiam ab Ostiario;

Sequuntur igitur Subdiaconi, Diaconi et Presbyteri cum tunicellis, dalmaticis vel planetis pretiosis pro distinctione præbendarum. Ad sinistram partem Capituli incedunt sex Tubicines Communitatis cum tubis argenteis;

Post Capitulum incedunt tres illi Nobiles Confanonerii, videlicet, Sacerdotes, Miles et Jurisconsultus, de quibus supra diximus. Magister cæremoniarum Metropolitanæ equo insidet, et omnia disponit. Sequuntur alii Confanonerii prædicti pedites inservientes, ut supra. Ipsum autem Archiepiscopum sequitur Beneficiatus, qui baculum pastoralem, ut supra defert;

Tandem incedit Archiepiscopus indutus, ut supra, equo albo et phalerato insidens, subtus baldachinum a Confanoneriis prædictis delatum, et populo manu dextera aperta, et extensa frequenter benedicit, signum crucis faciens;

Post Archiepiscopum sequitur Gubernator, si adest. Tum Episcopi qui adsunt, in equis, vel mulis stragulo communi ornatis, rochetto et mantelleto induti, vel etiam mozzetta supra mantelletum, si ita annuerit Archiepiscopus. Pileo item utentur supra biretum. Prælati item in habitu suo et pileis, ut supra, similiter in equis;

Sequitur deinde Senatus, Magistratus, ac reliqui Togati omnes in equis;

Interim canuntur a Clero omnia, ut supra, pulsanturque omnes campanæ civitatis. Atque ita proceditur usque ad atrium Ecclesiæ metropolitanæ.

XVIII. Hactenus Cæremoniale Ambrosianum, cujus reliquum ritum in ea functione servandum infra opportuniori loco in calce sequentis Commentarii referemus. Placuit autem integrum ipsum ritum describere, quod in eo multa sint quæ et nostri Cæremonialis ritum illustrant, et Ecclesiæ Mediolanensis majestatem indicant; tum vero præsertim, quod Cæremoniale ipsum Ambrosianum, vel in insignibus publicis bibliothecis urbis desideretur, vixque illud repererim in bibliotheca eruditissimi Patris Cajetani Merati Clerici regularis.

§ V.

Ante portam Episcopus Ecclesiæ descendet ex equo super tapete stratum ibidem extensum, et retenta mitra capiet aspersorium de manu dignioris de Capitulo antedicti, ut supra induti, quo se, et alios asperget aqua benedicta, incipiendo a digniore: ac ministrante eodem, qui aspersorium, obtulit, naviculam, imponet in thuribulum, quod aliquis Acolythus tenet, thus cum benedictione; tum prædictus dignior ex Capitulo accipiens thuribulum de manu Acolythi stans facta prius profunda capitis inclinatione ante Episcopum, thurificet illum stan-

tem cum mitra triplici ductu thuribuli et præcedentibus Clero, Canonicis, et Dignitatibus, atque hymnum, *Te Deum laudamus,* etc. cantantibus, ad Altare sanctissimi Sacramenti, si est aliud ab Altari majori, consistet ibi Episcopus, et remoto tunc baldachino, deposita mitra per aliquem Capellanum, aut Canonicum, si sit ante sanctissimum Sacramentum, etiam clausum in tabernaculo, et facta genuflexione usque ad terram ante ipse sanctissimum Sacramentum, genuflectet, et iterum super pulvino ibidem parato in genuflexorio, et orabit; deinde surget, et facta iterum reverentia cum genuflexione sanctissimo Sacramento, accipiet mitram, et accedet ad Altare majus, ubi ante infimum gradum, deposita mitra, faciet Cruci super Altare positæ reverentiam, caput profunde inclinando; deinde genuflectet super pulvino, et genuflexorio ibi parato, et orabit; et interim ille dignior, ut supra indutus, accedet ad Altare, et in cornu Epistolæ in anteriore parte super suppedaneum, stans quasi versus orantem Episcopum, finito hymno *Te Deum laudamus,* etc. cantabit ex libro super Altare posito versiculum *Protector noster*, etc., et alia prout in Pontificali Romano. Post orationem Episcopus surget a faldistorio, et facta Altari reverentia, accepta mitra, ibit ad sedem suam pontificalem, in qua sedens recipiet omnes

Dignitates, Canonicos, et alios de Capitulo, ad osculandum manus, Cantoribus interim Antiphonam, vel Psalmum aliquem cantantibus, vel Organista organum pulsante. Deinde accedet Episcopus ad Altare, quod, deposita mitra ante infi-

mum gradum, et facta iterum Cruci reverentia, in medio osculabitur, et cantata prius Antiphona sancti Tituli Ecclesiæ, cum suis versiculo et responsorio a Choro, vel Cantoribus, cantabit ipse in cornu Epistolæ orationem ejusdem Sancti; qua finita accipiet mitram, ad medium Altaris revertetur, et dabit benedictionem solemnem cantando, prout inferius habetur, cap. xxv, lib. I, *De forma dandi benedictionem solemnem*, etc. eo modo, quo datur in fine Missæ.

COMMENTARIUS.

I. Ubi tandem Episcopus ad portam Ecclesiæ pervenit, ait is § noster, quod « descendet ex « equo super tapete stratum ibidem extensum, « et retenta mitra, capiet aspersorium de manu « dignioris de Capitulo antedicti ut supra in- « duti, » pluviali scilicet albo, et detecto capite, uti edicitur in Pontificali Romano, parte III, in ordine ad recipiendum processionaliter Prælatum, etc., « quo se et alios aspergat aqua bene- « dicta, incipiendo a digniore. » Unum est, in quo nostra hæc Cæremonialis Rubrica Pontificali discrepat, ex cujus præscripto aspersorium quidem offertur Prælato, seu Legato, qui excipitur, postquam ingressus est portam Ecclesiæ. « Cum Præ- « latus, » inquit, « seu Legatus descenderit, et « intrat portam majoris seu principalis Ecclesiæ, « Prælatus Ecclesiæ, seu majorem dignitatem « habens.... offert illi aspersorium cum aqua « benedicta, » etc. Ex nostra autem Rubrica aperte constat, eam functionem faciendam esse ante portam Ecclesiæ. Quidquid sit, discrepantia est levis momenti, servarique potest et in hac re peculiarum Ecclesiarum consuetudo.

II Ad ritum aquæ benedictæ quod attinet, cautum est ex Ms. Vaticano Gulielmi Durandi Codice Pontificali, ut postquam Prælatus, vel Legatus qui excipitur, genuflexus osculatus est crucem, seu Sanctorum Reliquias, tunc surgat, eique a Prælato, vel eo absente, a majore ipsius Ecclesiæ, ad quam Legatus, vel Prælatus pervenit, oblato hyssopo cum aqua benedicta, « se et « circumstantes aspergat. » Ex pervetusto Suessionensi Codice Rituali tempore Nivelonis Episcopi exarato, quem in calce hujus Commentarii integrum referemus, aqua benedicta, sicut et Evangelii Codex in processione, quæ obviam ibat Episcopo ad Ecclesiam venienti, deferebatur, eaque ipse ab aliquo Episcoporum, qui forte a provincia acciti processioni intererant, ad portam civitatis aspergebatur. Subdiacono deinde aperiente ei Evangelium, quod mox osculabatur. Moris fuisse antiqui, ut Episcopis tanquam præconibus verbi Dei cum sacris Evangeliorum Codicibus occurreretur, jam nos abunde ostendimus tomo III Romani Pontificalis, tit. xx, in Commentario ad § I et duos sequentes.

III. Uterque ritus excipiendi Episcopum; cum aqua scilicet benedicta, et Codice sancti Evangelii constat quoque ex antiquis Farfensis Monasterii Consuetudinibus, ex quibus cautum est, ut statim ac in monasterio fuerit nuntiatus Episcopus adventus, « annuat Prior, vel ille qui or- « dinem tenuerit, fratribus si in claustro non lo- « quitur, ut adunentur cuncti in Ecclesia, et rever- « tantur in cappis omnes, et Infantes in albis: « deinde accipiant conversi aquam sanctam, Cru- « cem duo candelabra, et textus Evangelii, et eant « cum silentio, dent ei aquam sanctam, » etc. Legere est hunc locum antiquarum Consuetudinum Monasterii Farfensis apud eruditum Edmundum Martene, lib. V, *De antiquis Monachorum ritibus*, cap. xv, num. vi. Plura de antiquo benedictæ aquæ usu tum in benedictionibus, tum in processionibus ecclesiasticis jam nos explicuimus in Commentariis ad Romanum Pontificale.

IV. Quod nostram Rubricam hanc spectat, describenda hic sunt varia Sacræ Rituum Congregationis Decreta, sed primo notandum est illud quod iterum atque iterum Sacra ipsa Rituum Congregatio statuit, jus scilicet porrigendi et dandi aspersorium cum aqua benedicta Episcopo accedenti ad cathedralem Ecclesiam privative in omnibus functionibus spectare ad primam dignitatem, vel Canonicum digniorem de Capitulo ipsius Ecclesiæ cathedralis, ut in Salamantina die xvi Julii anni MDCV, in Sarzanensi xii Martii anni MDCXII, in Arben. xx Decembris anni MDCXXVIII, et in aliis plurimis. Porro debet quidem Canonicus primus Presbyter

Episcopo aspersorium cum aqua benedicta ministrare, si præbendæ scilicet sint distinctæ; si vero non sint distinctæ, tunc prima dignitas, vel primus Canonicus in ordine id facere debet juxta Decretum memoratæ Sacræ Congregationis in Placentina die XIX Maii anni MDCVII.

V. Sed hæc aliaque multa quæ afferri possunt Decreta, locum habent, uti notatum est, ubi Episcopus ad cathedralem Ecclesiam accedit, vel quando capitulariter, et cum indumentis canonicalibus proceditur ad Ecclesias quascumque Diœcesis, ut eam Sacra Rituum Congregatio decidit in Lauden. die XVIII Januarii MDCLIII, nam alias Episcopo ingredienti aliquam Ecclesiam suæ diœceseos, licet associatus sit a dignitatibus et Canonicis suæ cathedralis, debet porrigi ipsum aspersorium a digniori illius Ecclesiæ, ad quam accedit Episcopus, non autem a dignitatibus et Canonicis Cathedralis cum associantibus, ex Decreto Sacræ Rituum Congregationis in Turritana die XIV Januarii MDCXXXII. Rursus ingredienti Episcopo in Ecclesiam Religiosorum porrigendum est aspersorium per digniorem illius Monasterii, non autem per aliquem e Canonicis, qui Episcopum associaverint, juxta aliud Decretum in una civitatis Castelli die XIV Junii anni MDCXLVI.

[Doctrina nostri auctoris luculenter confirmata fuit, per sequentem resolutionem quam afferri lubet. « Aspersorium aquæ benedictæ « porrigendum esse Episcopo a prima dignitate « Ecclesiæ tam regularis quam sæcularis ad « quam accedit, etiamsi adsit aliquis canoni- « cus, vel dignitas cathedralis, dummodo non « adsit capitulariter, nec cum indumentis cano- « nicalibus; tum enim hujusmodi munus ad « primam dignitatem cathedralis spectare, si- « cut resolutum fuit in Lauden. (supra) die « VI Aprilis MDCLXXX in *Lauden.* ad 2. » Adnotare non omittam *thurificationem et aspersorium capite detecto esse ministranda*, juxta responsum de die XVI April. MDCXLIV in *Adjacen.* ad 3.]

VI. Si veterem disciplinam spectemus, aquæ benedictæ aspersio non fuit jam primitus instituta, ut per eam honor alicui deferatur, uti constat ex precibus quæ in ipsa benedictione aquæ recitari solent; verum receptus est hodie mos tametsi non ita antiquus, ut dum aliquibus cum aliqua prærogativa porrigitur, nota honoris sit, juribusque honorificis annumeretur. Abusus autem ille est, quod quidam, qui juribus ipsis honorificis gaudent, non contenti, si aqua benedicta separatim, et ante alios laicos cum quadam honoris nota aspergantur, renuunt ab ipso Sacerdote aspergi, voluntque omnino sibi aspergillum porrigi, ut ipsimet se ipsos aspergant. At vero cum ex antiquo usu aqua benedicta juxta Ecclesiæ præscriptum per aspersionem dari a Sacerdote consueverit, isque ritus in omnibus etiam Ritualibus libris sit probatus juxta illum Psalmi L versiculum: *Asperges me hyssopo, et mundabor*, etc. quem etiam inter aspergendum decantari jubet Ecclesia, non immerito Episcopi quidam zelosiores se Patronis quibusdam Ecclesiarum, et Toparchis, Baronibusque opposuerunt, contendentes, Ecclesiam quidem honorifica jura non improbare, sed esse cum ea moderatione exhibenda, ut ritus et cæremoniæ ab Ecclesia pie sancteque instituti non evertantur.

VII. Hanc in deferendis juribus honorificis mentem Ecclesiæ pernoscens Camusius Episcopus Gratianopolitanus in ordinationibus synodalibus tit. V, articulo VI, interdixit omnibus Parochis eorumque Vicariis dare aquam benedictam « ad manus laicis cujuscumque conditio- « nis fuerint, ne quidem ecclesiasticis, nisi Epi- « scopis; » iisque injungit illam dare duntaxat « per aspersionem etiam Toparchis locorum, « quibus eam dabunt separatim, et eorum fa- « miliæ, cum fuerint in suis sedibus, aut scam- « nis, nec ante nec post aspersionem, ullam « faciant ipsis Toparchis inclinationem. » Teste Zegero Bernardo Van Espen, part. II Juris ecclesiastici, tit. XXV, cap. VII, cum in diœcesi Mechlinensi idipsum quidam Toparchæ prætenderent, Alphonsus de Berghes Archiepiscopus Mechlinensis edito Decreto idem Parochis, aliisque Sacerdotibus injunxit, voluitque juxta præceptum Pontificalis, omnibus, excepto solo Episcopo, aquam benedictam per aspersionem dari. Imo cum quidam Toparcha, non contentus prærogativa separatæ aspersionis, contenderet sibi porrigi aspergillum ad manum, ipsumque Parochum dare illum recusantem ad Parlamentum Parisiense evocaret, ubi intervenit Cleri Gallicani Syndicus, asseruitque quæstionem esse de Rituum et Cæremoniarum observantia, ideoque remittendum esse Actorem ad Episcopum suum Ordinarium, qui erat Tolosanus; remissus illico

fuit a Parlamento, eaque remissione sat ostendit regius Senatus, se nolle Actorem in jure honorifico tueri cum immutatione Rituum ecclesiasticorum, uti rem narrat laudatus Van Espen, et ante eum Carolus Fevretius lib. IV, cap. IX, num. V.

VIII. Et sane cum hæc aquæ benedictæ aspersio sit quædam species benedictionis, superbiam profecto sapit, eam nolle Toparchas, Baronesque laicos accipere a Sacerdote, qui ad benedicendum ab Ecclesia specialiter ordinatus et constitutus est, juxta illud Romani Pontificalis ad titulum *De ordinatione Presbyteri*, effatum : « Sacerdotem oportet offerre, benedicere, » etc. Ceterum quia Episcopus in ordine hierarchico est Presbytero superior, ipsamque plenitudinem Sacerdotii possidet, conveniens haud est, ut ipse a Presbytero benedicatur, quia juxta Apostolum in Epistola ad Hebræos, cap. VII, « sine « ulla contradictione, quod minus est, a meliore « benedicitur. » Atque ideo recte cautum est, ut Episcopus Ecclesiam ingrediens, capiat aspersorium de manu dignioris de Capitulo, quo se et alios aspergat aqua benedicta, incipiendo scilicet a digniore, ut ait hic § noster.

[Indagabit curiosus lector quanam ratione se ipsum aspergat Episcopus. Num scilicet aspersorium ad frontem elevet, aut per motum manus dexteræ in se aquam projiciat, absque eo quod tangat physice frontem cum aspersorio, an vero de aspersorio, quod tenet sinistra, aqua digitos dexteræ madefaciat, quibus se signat cruces. Ultimus is modus, licet forsan alicubi usitatus pugnare videtur cum textu Cæremonialis ac Missalis, ideoque non admittendus. Secundus litteræ Rubricarum admodum quadrat, attamen primus communiter ab auctoribus admittitur, *signans aspersorio suam frontem*, dicunt Tetamus, *Diar. liturg.*, tom. I, pag. 224; Merati, tom. I, part. IV, tit. XIX, n. X; Cavalierius, tom. IV, cap XXIII, n. 4; aut *tangere frontem aspersoris*, ut aiunt Pavone, *la Guida liturg.*, n. 322; Cæremon. capuccin. Belg., pag. 40; De Conny, *Cérémonial romain*, pag. 244. Novimus equidem consensum auctorum doctrinæ, casu quo dignior chori sit Prælatus, illi a celebrante offerri aspersorium ex quo Prælatum indice digito aquam accipiens, cum ea se signat, verum in hac cæremonia, dignior non manu accipit aspersorium per manubrium, sed tantum tangit partem aspersorii madefactam, ut sic colligere queat aquam benedictam.]

IX. Ubi Episcopus, accepto aspersorio, se et alios aspersit, « ministrante eodem, qui asper- « sorium obtulit, naviculam, imponet in thuri- « bulum, quod aliquis Acolythus tenet, thus cum « benedictione; » ut scilicet, « tum prædictus « dignior ex Capitulo accipiens thuribulum de « manu Acolythi, » sive de manu Sacerdotis, ut ait Romanum Pontificale, « stans, facta prius « profunda capitis inclinatione ante Episcopum, « thurificet illum stantem cum mitra triplici « ductu thuribuli. » Adhibitum jam primis Christi sæculis fuisse etiam in Episcoporum adventu thuris suffitum, docet nos Epistola S. Cyrilli Alexandrini ad Clerum et populum suum Alexandrinum, ubi inter alia sic inquit : « Neque « his contenti, nos quoque ubi primum ex Ec- « clesia egressi fuimus, cum facibus et tædis, « usque ad diversorium deduxerunt. Erat enim « vespera : multa passim lætitia, multa etiam « luminaria accensa, it aut nonnullæ quoque « mulieres thuribula gestantes antecederent « nos. » Ubi nota, una cum thuris suffitu adhibitas fuisse etiam faces in adventu Episcopi a populorum pietate. Id quod testatur etiam Cedrenus in Leone Armenio, ubi ait, quod cum Proconessum exilio deportaretur Nicephorus Constantinopolitanus, Monasterii magni agri Præfectus, eum navigio prætervehi sentiens, revelante Numine, eumdem cum suffitu et cereis aliisque cæremoniis prosecutus est. Inter alia honoris indicia novo Episcopo exhibiti, cereos etiam fuisse adhibitos candelabris affixos, non obscure innuit Rituale antiquum Suessionense.

X. Constat et ex Ordinibus antiquis Romanis et ex Vitis Romanorum Pontificum adhibita passim fuisse thuribula a Clericis Romanis in solemni ipsorum Pontificum deductione ad Lateranum. Certe de Innocentio III ita ejus Acta referunt apud virum clarissimum Petrum Morettum, *De Presbyterio*, parte III, sectione IV, num. XII : « Processit solemniter coronatus per « Urbem a Basilica S. Petri usque ad Latera- « nense palatium, comitante Præfecto et Sena- « tore, cum Magistratibus et Nobilibus Urbis, « multisque Capitaneis et Consulibus et Rectori- « bus civitatum. Coronata est tota civitas, et « Clerus cum thuribulis et incenso, populus au- « tem cum palmis et floribus, utrinque cum « hymnis et canticis, » etc. Accidit id anno MCXCVIII festo die Cathedræ S. Petri; idemque

ritus servatus etiam legitur in aliorum Pontificum processu ad ipsam Basilicam Lateranensem. Etenim, omissis aliis, de Bonifacio VIII, ita scribit in suo poemate Cardinalis Cajetani, ubi Cleri obsequium erga ipsum Pontificem hisce versibus narrat :

> Occurrunt ad festa viri vexilla ferentes
> Ecclesiæ de sorte Dei, qui nomine Clerus
> Dicitur, in partes varias redolentia thura
> Obtulit, atque focis signatis, pectore formam
> Accepit, psallente choro, dum flexilis unda
> Arrigitur fumi, spiratque vaporibus aer.

XI. Fuit mos itaque, ut non modo ubi perveniret ad Basilicam Pontifex thurificaretur, sed etiam per vias a Romanis Clericis, qui in occursum ipsius equitantis ruebant. Id quod etiam Cæremoniale vetus Romanum Gregorii Papæ X præscribit num. XI apud Mabillonium tomo II Musei Italici : « Omnes Ecclesiæ Urbis ei obviant « honorifice cum processione, et veniunt omnes « Clerici induti cum Crucibus, vexillis et thuri- « bulario, et capsa cum thure, et quælibet Ec- « clesia occurrit ipsi Papæ cum thuribulo, et « ipsa capsa, et idem Dominus Papa de thure « cum cochleari in thuribulo ponit, et illi Papam « cum eo incensant, et faciunt ita omnes Eccle- « siæ. » Ubi nota, positum fuisse thus in thuribulis a Pontifice, quem deinde per vias Clerici universarum Ecclesiarum Urbis thurificabant. Datum fuisse Clericis ipsis Presbyterium a Pontifice *pro thuribulis*, pro obsequio scilicet illi exhibito, non uno in loco Ordines antiqui Romani testantur. Vide et Ordinem Romanum XIV, auctore Jacobo Gaetano, cap. XXII, ubi inter alia ait, datas fuisse ipsis Clericis Romanis pro thuribulis tredecim libras et dimidiam. Sed de hisce largitionibus legendus est egregius tractatus *De Presbyterio*, quem omnigena eruditione refertum doctissimus Morettus edidit.

XII. Suum etiam obsequium exhibuisse Papæ in ea processione ad Lateranum Fratres Ordinis Prædicatorum, eique solemniter indutos occurrisse « cum Cruce, incenso et aqua benedicta, » atque illum processionaliter ac reverenter, *Te Deum laudamus*, decantando, ad suam Ecclesiam recepisse, ubi præter alias cæremonias, a Pontifice, et solemnis benedictio dabatur, et Presbyterium, id est, quædam pecuniæ largitio, Cardinalibus et Prælatis, qui illam in mitra recipiebant, et deosculabantur genu Pontificis, docet nos laudatus Ordo Romanus XIV, cap. XII, eumdemque ritum tradunt alii Ordines Romani posteriores, ac unus præsertim Ms. Codex membranaceus penes virum clarissimum Philippum Piersanctem Apostolicarum cæremoniarum Magistrum, sacrorum Rituum et totius ecclesiasticæ antiquitatis studiosissimum indagatorem.

XIII. Una cum thure adhibitum quoque fuisse Evangelii Codicem, et aquam benedictam, ubi scilicet a Monachis Episcopus excipiebatur, tradunt antiquæ Farfensis Monasterii Consuetudines, quas affert Martenius in celebri opere suo *De antiquis Monachorum ritibus;* sed ut ritum nostrum magis magisque enarremus, de ipso thuris usu in adventu Episcopi celebre extat testimonium in Ms. Pontificali Gulielmi Durandi, ubi ita præscriptum legimus : « Thus benedi- « ctum in thuribulo ponendum : quo facto idem « Prælatus, vel Major Ecclesiæ incensat illum « solum, et dat illi Evangelium ad osculan- « dum. » Thurificandum tunc esse Episcopum cum triplici ductu expresse edicit hic § noster; estque regula variis Sacræ Rituum Congregationis decisionibus probata, thurificationem scilicet cum triplici ductu thuribuli solum Episcopo convenire, ut in Entomilien. die XI Decembris MDCIV, et in una civitatis ducalis XI Novembris MDCXIV, apud Barbosam *De Canonicis*, cap. XXXIV, num. VI, ubi etiam num. XXVIII, subdit, in absentia Episcopi thurificationem ipsam cum triplici ductu convenire Celebranti, probatque ex alio ejusdem Congregationis Decreto in Patavina plebis sacci IX Maii MDCVI. Neque omittendum hic aliud Decretum in Oscen. IV Maii MDCXIII, quo edicitur, thurificationem non deberi Episcopo a Canonico genibus flexis, sed stante, facta scilicet prius et post profunda capitis inclinatione ab illo qui thurificat, uti alibi dictum est. Ceterum quomodo thurificandus Episcopus sit, ubi adsunt Cardinales et Legati a Latere, infra suo loco dicetur.

XIV. Mos etiam alicubi viget, ut novo Episcopo in limine Ecclesiæ claves argenteæ tradantur, uti addiscere licet ex Vita Beati Alexandri Saulii Aleriensis primum, ac deinde Papiensis Episcopi, in qua ejus auctor Joannes Augustinus Gallicus, lib. II, cap. XXI, ubi solemnem ejus primi ingressus pompam in Ecclesiam Papiensem describit, inter alia inquit : « In limine Ba- « silicæ oblatas a Præposito claves argenteas

« ditionis suæ sceptra capessivit. » Est ritus a Cæremoniali Romano acceptus, ex cujus præscripto novo summo Pontifici Basilicæ Lateranensis possessionem capienti : « Prior Ecclesiæ « Lateranensis genuflexus dat ferulam in manu « in signum correctionis et regiminis, et claves « ipsius Basilicæ ac Palatii Lateranensis, in « signum potestatis claudendi et aperiendi, li- « gandi atque solvendi. » Vide Ordinem Romanum xiv Jacobi Gaetani, cap. xlv, et Augustinum Patricium, lib. I, sectione ii, cap. iii.

XV. Ad ritum nostrum quod spectat, cæremoniis superius explicatis peractis, et procedentibus Clero, Canonicis et dignitatibus, atque Hymnum *Te Deum laudamus*, etc. cantantibus, ad Altare Sanctissimi Sacramenti, si est aliud ab Altari majori, consistet ibi Episcopus, et remoto tunc baldachino, et deposita mitra per aliquem Capellanum, aut Canonicum, pro more scilicet Ecclesiarum, ac facta genuflexione usque ad terram, genuflectet iterum super pulvino ibidem parato in genuflexorio, et orabit. De Hymno *Te Deum laudamus*, etc. quem vulgo sancto Ambrosio, et sancto Augustino tribuunt, jam fuse diximus in nostris ad Pontificale Romanum Commentariis; consuevisse et illum cani, ubi novus excipiebatur Episcopus, docet nos Pontificale Gulielmi Durandi, Rituale antiquum Suessionense, Cæremoniale Ambrosianum, et alii tum prisci, tum recentiores Codices Pontificales, qui et eum ritum ab antiquis Ordinibus Romanis desumpsere, inter quos Ordo xii, auctore Cencio ejus Hymni non semel meminit decantari soliti in solemni inauguratione summi Pontificis, præsertim, ubi Ecclesiam Lateranensem intraverat, uti ibidem videre est num. lxxxiv.

XVI. Ejusdem meminit ritus Cæremoniale Gregorii X, num. xi, ex cujus tamen præscripto, Ecclesiam ingresso Pontifice, coram ipso Cardinales Presbyteri in medio Ecclesiæ cantabant primum : *Protector noster aspice Deus, et respice in faciem Christi sui;* quo cantato deducebatur ad Altare, ibique orabat, dum interim Canonici canebant *Te Deum laudamus*. Ex Cæremoniali vero Augustini Patricii, lib. I, sectione ii, cap. iii, « Canonicis præcedentibus, et cantan- « tibus *Te Deum laudamus*, Pontifex cum Cardi- « nalibus intrat Ecclesiam, et ante Altare majus « supra faldistorium procumbens, aliquantulum « orat, » etc.

XVII. Ad genuflexorium qualificatum quod attinet, instructum scilicet pulvinaribus et tapetibus, est jus honorificum, quo in Ecclesia sua proprius Episcopus gaudet. Nam alias Sacra Rituum Congregatio in Veliterna, die vi Septembris anno MDCXCVIII, qualificatum genuflexorium denegavit etiam Episcopo titulari suffraganeo Cardinalis Decani in eadem civitate Veliterna, teste Monacello in Formulario, tomo II, tit. iii, formula ii, num. xiii, ubi ait, quod disputato inter alia sequenti secundo dubio, « An eidem « Suffraganeo debeatur genuflexorium cum stra- « to, et pulvinaribus ad orandum, » etc., respondit illa : « Ad secundam in voto Magistri cære- « moniarum. » Votum autem referente laudato Monacello, num. xiv, « erat negativum, nempe « genuflexorium cum strato et pulvinari non « deberi Suffraganeo, sed pulvinar super genu- « flexorio nudo. »

XVIII. Non posse Episcopum sibi pulvinar et pannum sternere, et sic orare in Ecclesiis alienæ diœcesis, pluribus docet Pignatellus, tomo III, consultatione liii, quia scilicet ea honorificentia reservata est proprio Episcopo ratione suæ jurisdictionis, eamque ob causam declaratum sæpe fuisse ait a Sacra Rituum Congregatione, præsertim in Policastren., die xxi Augusti anni MDCIV. « Episcopo extra suam diœcesim, « et in loco, in quo non habet jurisdictionem, « non convenire ea quæ proprio Episcopo in sua « Ecclesia et diœcesi debentur. » Sed celebre est Decretum illud, quod in re, de qua agimus, eadem Sacra Rituum Congregatio edidit in Jadren., die xiii Octobris anni MDCVIII, ubi ita inquit : « Episcopus in aliena Ecclesia non po- « test sibi pulvinar et pannum coloris violacei « sternere. » Competit ergo genuflexorum qualificatum, cum strato scilicet, et pulvinari Episcopo in Ecclesiis propriæ suæ diœcesis, non vero alibi.

XIX. Facta oratione in ipso genuflexorio ante Altare, ubi extat Tabernaculum cum Sanctissimo Sacramento, surget Episcopus, et facta iterum genuflexione usque ad terram eidem Sanctissimo Sacramento, capiet mitram, et procedet ad Altare majus, ubi ante infimum gradum, deposita mitra, ut supra, Cruci Altaris faciet reverentiam profundam; genuflectet deinde, et orabit super pulvino, et alio genuflexorio, ut mos est, ibidem parato; interim vero dignior ille, ut

supra, indutus, accedit ad Altare, et in cornu Epistolæ in anteriori parte super suppedaneum, stans quasi versus orantem Episcopum, sed conversus paululum ad cornu Evangelii, ut notat Bauldryus, finito Hymno *Te Deum*, detecto capite, cantabit ex libro super Altari posito, *Protector noster*, etc. ut in Pontificali Romano, et in Pontificali Gulielmi Durandi Codice, quem nos tomo III nostri Romani Pontificalis descripsimus ad calcem tituli xx, qui est : *Ordo ad recipiendum processionaliter Prælatum, vel Legatum*, pagina 215 et seq., itemque in Ordine Romano xii, cujus locum supra attulimus.

XX. Post orationem Episcopus surget, et facta Altari reverentia, sumpta mitra, ibit ad sedem suam, ubi sedens recipiet omnes dignitates, Canonicos, et alios de Capitulo ad osculum manus, Cantoribus interim Antiphonam, vel Psalmum aliquem cantantibus, vel Organista organum pulsante. Esse autem antiquum morem ac ritum, ut Episcopi, ubi primum ad Ecclesias suas consecrati accederent, Canonicos ad osculum reciperent, constat ex literis Innocentii Papæ III ad Herveum Trecensem Episcopum relatis in cap. *Dilecto* xxv, *De Præbendis et Dignitatibus*, ubi sic inter alia scribit : « Tu « quoque cum ad eamdem accessisti Ecclesiam « consecratus, dictum Cellerarium cum Cano- « nicis aliis ad osculum recepisti, cum tamen « tunc temporis nonnisi Canonici ad osculum « admittantur. » De variis osculorum generibus agit in Commentario laudati capitis Emmanuel Gonzalez, num. vi. Non enim evidenter constat, quale fuerit osculum, cujus in eo capite meminit memoratus Pontifex Innocentius.

XXI. Notandum tamen hoc loco quod ait Antonius Genuensis in Praxi archiepiscopalis Curiæ Neapolitanæ, cap. lxxxv, num. xvii, solos nempe Canonicos debere Episcopum recipere ad osculum ex memorato capite *Dilecto;* cumque aliquando dubitatum fuisset, an etiam alii Beneficiati ad ipsum osculum deberent admitti in adventu scilicet Archiepiscopi Neapolitani, retulisse sibi Carolum Baldinum Archiepiscopum Surrentinum eo tempore Canonicum Ecclesiæ archiepiscopalis Neapolitanæ, hebdomadarios ipsos, sive Beneficiatos fuisse exclusos, et dictum, id tantum Canonicis competere, tanquam membris et fratribus Episcopi. Porro etiam Papa S. R. E. Cardinales veluti fratres et tanquam sui corporis membra ad manus sub auriphrygio, ceteros vero Prælatos ad pedis osculum admittit, uti docet Augustinus Patricius, lib. I, sectione ii, cap. iii.

[Sed nota decretum fuisse a S. R. C. in Avenionen. vi Maii MDCLXXIII, Archiepiscopum in primo accessu ad metropolitanam, debere excipere ad osculum manus non solum dignitates et canonicos sive capitulares sive supranumerarios, sed etiam beneficiatos hujus Ecclesiæ.]

XXII. Peracta functione, qua dignitates et Canonici, et alii de Capitulo, ut hic § noster ait, ad osculum manus novi Episcopi admittuntur; tradit Castaldus in sua Cæremoniarum Praxi, lib. I, sectione x, cap. vii, num. xvii, quod si aliquis sermonem est habiturus de beneficio recepti Pastoris nomine civitatis, atque Capituli, Episcopus ei gratias agens, breviter respondere poterit; et si placuerit, suggestum ascendens, gravi sermone populum de sua electione monebit, de pastorali cura, et de sollicitudine Episcopo necessaria, et quomodo tenetur Pastor bonus animam pro commisso sibi grege ponere, operam suam omnibus promittens, obedientiam exigens ab ipsis, quo ad viam salutis, et optatum portum cunctos dirigere possit, seipsum et Ecclesiam eorum tandem orationibus commendans. Varia argumenta habendæ concionis in solemni receptione prima electi, et confirmati, vel consecrati Episcopi videri possunt apud Humbertum de Romanis, lib. II, tractatu ii, *De modo prompte cudendi sermones*, cap. xxvi. Hoc opus apprime utile, quod rarum factum esset, notis illustratum, et ab innumeris pæne erroribus, quibus scatebat, expurgatum, jam nos anno MDCCXXXIX Romæ in lucem edidimus.

XXIII. Sermonem habitum in novi Episcopi receptione tradit Castellus de Castello in Chronico Bergomensi Guelpho-Ghibellino ad annum MCDIII apud Muratorium, tomo XVI *Rerum Italicarum*, pag. 935, ubi hæc habet, « Die Domi- « nico dicti anni xi Martii Reverendissimus in « Christo Pater, et Dominus, Dominus Frater « Franciscus de Regatiis de Cremona ætatis an- « norum xxviii, ut dicitur, et de Ordine Fra- « trum Minorum intravit in urbe Bergamo hono- « rifice equester pro Episcopo Bergomensi, et « sociatus de toto Clero Bergomi, et aliis Nobi- « lib s ejusdem in Ecclesia Domini S. Vincentii

« celebravit unam Missam tantum, et solummodo in verbis, propter brevitatem temporis; « et sermocinatus fuit per Magistrum Sacræ « Theologiæ licentiatum Dominum Fratrem « Jacobum de Urio Ordinis Prædicatorum. » Ubi nota, non modo habitum sermonem, sed celebratam etiam fuisse « unam Missam tantum, « et solummodo in verbis; » id est, Missam siccam, quæ caret consecratione, et sumptione Corporis et Sanguinis Domini nostri Jesu Christi, ideoque appellata etiam jejuna, de qua fuse agit doctissimus Meratus in suis additionibus ad Gavantum, parte I, num. LXXX, editionis Romanæ, pag. 80 et 81.

XXIV. Celebre est et illud monumentum, quod de solemni cantata Missa, et habito sermone idem Chronicon Bergomense tradit ad annum MCDII, ubi describit solemnem ingressum Francisci de Sanctis Episcopi Bergomensis, apud laudatum Muratorium, pag. 927. « Die Dominico, » inquit, « XXII dicti Novembris Reverendus Pater Dominus Franciscus de Landis « de Pisis honorifice intravit Bergomum pro « Episcopo, scilicet cum vestimentis ornatis et « debitis ad faciendam intratam, et cum mitra « in capite, et cum palliis super caput (*id est « baldachino*) signando, et cum toto Clero Bergomi, et cum tubis pulsantibus, eundo primitus ad Ecclesiam S. Vincentii, ubi cantata « fuit una solemnis Missa ad Altare Majus ipsius « Ecclesiæ; et ibidem Dominus Reverendus Manfredus, fecit unum pulchrum sermonem in « præsentia totius Cleri Bergomi, et quamplurium Nobilium de Suardis, de Coleonibus, et « multorum aliorum popularium Bergomi. » Erat ritus in aliis etiam Ecclesiis servatus, ut tunc Missa etiam ab Episcopo celebraretur post exactas alias cæremonias in ea functione haberi solitas, et post decantatam Tertiam, ut docet Rituale Suessionense his verbis : « Deinde cantatur Tertia. Interim Episcopus præparet « se ad Missam, quæ secundum casum diei cantatur. »

XXV. Finito sermone, si qui habitus fuit, vel ab Episcopo, vel ab aliquo civitatis, vel Capituli nomine, uti dictum est, « accedet Episcopus ad « Altare, quo, deposita mitra ante infimum « gradum, et facta iterum Cruci reverentia, illud « in medio osculabitur, et cantata prius Antiphona sancti Tituli Ecclesiæ cum suo versiculo et responsorio a Choro, vel Cantoribus, « cantabit ipse in cornu Epistolæ stans orationem ejusdem sancti : qua finita, accipiet mitram, et ad medium Altaris revertetur, et « dabit benedictionem, prout inferius habetur « cap. XXV, lib. I, *De forma dandi benedictionem*, etc. eo modo, quo datur in fine Missæ. » Hactenus § noster. Quantum autem ad ritum cantandi laudes in honorem Sanctorum Ecclesiæ titularium, atque eorum, quorum Reliquiæ in Ecclesia quiescunt, celebre habemus testimonium in laudato Suessionensi Rituali. Quod autem ad dandæ benedictionis pertinet ritum, quemadmodum et Indulgentiæ populo largiendæ, idem in Ordinibus antiquis Romanis occurrit, præsertim vero in XIV, auctore Jacobo Gaetano, ut vel inde intelligas, quod iterum atque iterum, sexcentiesque nos repetemus, Ritus pæne omnes Pontificales, ac Cæremonias ab Ecclesia Romana fuisse acceptos, uti in decursu hujus operis, ubi sese dabit occasio, luculentissime demonstrabimus.

XXVI. Quo ritu ac forma in suo primo ingressu ad Ecclesiam cathedralem, danda est ab Episcopo benedictio, tradit nostrum Cæremoniale infra citato cap. XXV, § VII, ubi edicitur simili modo, ac datur in fine Missæ, dandam tunc esse episcopalem benedictionem per ea scilicet verba : *Sit nomen Domini benedictum;* et juxta ritum ibidem descriptum, in quem nos plura scitu digna notavimus. Plane hic non omittendum, quod de recens consecrato per Metropolitam, aut Patriarcham Episcopo scribit in libro *De sacris Ordinationibus*, Simeon Archiepiscopus Thessalonicensis : « Populus, » inquit, « accedens, atque etiam Clerici sacrati « osculantur Ordinati manum, et benedicuntur, « qui cum fide concurrunt. Cum enim sit recens ordinatus, totus est purgatus, atque « illuminatus, gratiaque in hac nova consecratione abundantius ab iis suppeditatur, qui « eam superne acceperunt. Neque etiam tunc « benedicere prohibetur, licet alterius sit urbis « Episcopus, cum hujus rei ut recens ordinatus « potestatem habeat. » Ubi nota, apud Græcos recens ordinatum Episcopum non modo in sua Ecclesia, sed etiam extra territorium suum populo ad ipsum confluenti, ex peculiari scilicet Græcæ Ecclesiæ ritu benedictionem impertiri. Ceterum quod ab hospite S. Epiphanio Salami-

næ Episcopo, Hierosolymitanus, et quod a reduce post exilium S. Fulgentio Episcopo Ruspensi, ut in ejus Vita legitur, cap. xxix, Carthaginensis populus solemnem benedictionem petierit, adscribi debet admirandæ istorum Præsulum sanctimoniæ, tametsi Epiphanius non evaserit Joannis Hierosolymitani Episcopi invidiam.

XXVII. De impertienda Indulgentia post datam benedictionem in ipso primo novi Episcopi ingressu, tametsi in hoc præsenti § nulla mentio fiat, diserte tamen et hoc cautum est ex memorato cap. xxv, § ix, his verbis : « In primo vero « ingressu Episcopi, vel Archiepiscopi ad civi- « tatem, vel oppida suæ diœcesis, aut provin- « ciæ publicatur *Indulgentia, scilicet quadra-* « *ginta dierum*, per unum ex illorum Ministris, « seu Beneficiatis Ecclesiæ, alta voce dicendo : « *Reverendissimus in Christo Pater et Dominus,* « *N., Dei, et Apostolicæ Sedis gratia hujus* « *sanctæ N. Ecclesiæ Episcopus dat et concedit* « *omnibus hic præsentibus quadraginta dies de* « *vera Indulgentia in forma Ecclesiæ consueta.* « *Rogate Deum pro felici statu Sanctissimi Do-* « *mini nostri N. Divina Providentia Papæ N.* « *Dominationis suæ Reverendissimæ, et sanctæ* « *Matris Ecclesiæ.* »

XXVIII. Si vero Episcopus esset S. R. E. Cardinalis hanc aliam formam pronuntiabit Minister ex ejusdem § ix præscripto : « Eminentis- « simus et Reverendissimus in Christo Pater et « Dominus, Dominus N. Sanctæ Romanæ Eccle- « siæ Presbyter Cardinalis N. et Episcopus N. « dat et concedit omnibus hic præsentibus cen- « tum dies de vera Indulgentia in forma Eccle- « siæ consueta, » etc. Ubi nota, quadraginta dies Indulgentiæ concedi ab Episcopo non Cardinali de jure communi, ut in cap. *Cum ex eo* xiv, *De pœnitentiis et remissionibus;* centum vero dies ab Episcopo, si sit S. R. E. Cardinalis, nisi plures dies, vel annos concedendi habeat facultatem a summo Pontifice. Ipsi enim summo Pontifici pleno et perfecto absque limitatione humani juris largiri Indulgentias competit, cum ipse sit totius Ecclesiæ caput, ac proinde per universam Ecclesiam tanquam totam sibi subjectam, eas elargiri possit; ceteris autem Episcopis jure quidem divino non competit, nisi in subditos, id est particularem suam Ecclesiam, humano autem jure ad certum modum secundum limitationem Canonum, præsertim Canonis LXII Concilii IV Lateranensis sub Innocentio III.

XXIX. Licet autem certum sit, potestatem conferendi Indulgentiam ad eos tantum spectare, qui jurisdictionem habent ecclesiasticam, nempe ad summum Pontificem et Episcopos, et ex privilegio, vel consuetudine etiam ad alios; quæri nihilominus posset, quænam jurisdictio requiratur. Nam Durandus ait requiri potestatem Ordinis et jurisdictionem in foro interiori, ac proinde solos Sacerdotes posse Indulgentiam conferre; quia, inquit, Indulgentia est absolutio a pœna remanente post absolutionem culpæ, ideoque eamdem requirit potestatem, quam absolutio a culpa, videlicet potestatem Ordinis sacerdotalis. Multa in eamdem sententiam affert Joannes Wesselus, et inter alia argumenta, quod olim electus, et confirmatus Episcopus ante consecrationem non administrabat præsertim spiritualia.

XXX. Verum hæc sententia neque in Scholis, neque Ecclesiæ consuetudine recepta est; nam et electi Episcopi et confirmati, tametsi nondum ordinati; similiter et Legati Sedis Apostolicæ non presbyteri Indulgentias conferre solent. Unde patet ad conferendas Indulgentias, sicut ad excommunicandum necessario requiri jurisdictionem in foro exteriori, non autem necessario in foro interiori. Proinde poterit Papa, vel Episcopus Indulgentias concedere etiamsi nondum sit sacris Ordinibus insignitus, ut docet S. Thomas in IV Sententiarum, distinctione xx, quæstione I, articulo IV, quæstiuncula II, eumque sequuntur Bellarminus, Estius, et alii omnes, qui etiam uno consensu docent, non posse Episcopum, nisi suis subditis Indulgentiam largiri ex cap. *Quod autem, De pœnitentiis*, etc. Plura de episcopali benedictione dicemus infra cap. IV, in Commentario ad § I, itemque rursus et de Indulgentia longe fusius in Commentariis ad caput xxv.

XXXI. Ceterum ubi Romanus Pontifex recens ordinatus possessionem solemni cum pompa capiebat Basilicæ Lateranensis, teste inter alios Romano Ordine XIV Jacobi Gaetani, non modo benedictionem per ea verba, *Sit nomen Domini benedictum*, et Indulgentiam populo largiri solitus fuit, sed et pecuniam multam, uti etiam superius notatum est; eamque munificentiam experiebantur etiam Prælati et Cardinales, qui ad

ipsum tandem sedentem in sede accedentes, ab eodem et ipsi flexis genibus pecuniam accipiebant in mitras : « Ipse Dominus Papa sedens in « sede, et quilibet Cardinalis et Prælatus extracta « sibi mitra, deferens eam in manu, vadit co- « ram eo, et flexis genibus tenebit mitram aper- « tam ante Papam, qui ponit in illam pecuniam, « quam præsentabit ei in uno bacili Camerarius, « prout in libro Cameræ invenitur. Et illi qui « recipiunt pecuniam in mitra, deosculabuntur « genu Domini Papæ; » uti laudatus Ordo inquit cap. XLI. Ex Cæremoniali Augustini Patricii lib. I, sectione II, cap. III, Cardinales quidem duos aureos, et duos grossos argenteos, Prælati vero unum aureum, et unum grossum accipiebant.

XXXII. Alieni omnino ab hac Romanorum Pontificum munificentia sunt hodie plerique Episcopi, qui vel in primo ad suam diœcesim ingressu a subditis ipsi suis pecuniam accipiunt, quam vocant *subsidium charitativum*, cujus prætextu non semel etiam subditos ipsos durioribus exactionibus vexant; cum alias ex Decreto Sacræ Congregationis negotiis Episcoporum et Regularium præpositæ die XXIV Maii anni MDLXXXIII, subsidium charitativum non debeat excedere expensas factas in Bullis expediendis, uti videre est apud Barbosam in Summa Apostolicarum Decisionum, Collectan. DCXXXVII, num. I. Laudandi sane Episcopi non pauci, quos novi, qui non sine Cleri ac populi ædificatione ab exigendo charitativo subsidio abstinuere; super omnes autem commendandus est zelus nostri Gulielmi Sirleti S. R. E. Cardinalis, quippe qui creatus anno MDLXVIII Episcopus Scylacensis in Epistola pastorali (1), quam ad Ecclesiam

(1) Quis et qualis fuerit noster Cardinalis Sirletus suo tempore per antonomasiam, *Sapientissimus Calaber*, appellatus, ubi alia deessent elogia clarissimorum virorum, satis docet ejus marmoreum Epitaphium, quod legitur Romæ in Ecclesia S. Laurentii in Pane et Perna, ubi sepultus fuit. Est enim hujusmodi, ut ego hoc loco describo :

GVLIELMO · SIRLETO · CARDINALI · STILI IN CALABRIA · NATO
HVIVS · ECCLESIÆ · PRESB. S. SEDIS APOST. BIBLIOTHECARIO
HEBRAICÆ · GRÆCÆ · LATINÆQ. LINGVÆ PERITISSIMO
HVMANARVM. DIVINARVMQ. DISCIPLINARVM · SCIENTIA · CLARO
ERVDITORVM · ET PAVPERVM · PATRONO · AC PARENTI BENEFICENTISS.
OB PROBITATEM EIVS · PIETATEMQ. SINGVLAREM · A PIO IIII. PONT. MAX.
SACRO · INSTANTE · COLLEGIO · CARDINALI CREATO
VIXIT ANN. LXXI. OBIIT ANN. MDLXXXV.

Quod Epistolam spectat, quam ad Scylacenses italice scripsit, dignam censuimus illam hoc loco describere, est enim pastorali zelo referta, et amore erga gregem suum. Hæc ejus verba : « Figli, e fratelli carissimi. La vostra « lettera delli XXIII di Giugno in risposta alla nostra, mi ha dato grandissima consolazione, e insieme animo di spe- « rare sempre meglio delle RR. VV. che si hanno a portare in quel modo che si conviene a buoni Sacerdoti e « Chierici, acciò li Laici possano regolare con la buona e onesta vita vostra tutte le azioni loro, pensando, che por- « tandosi bene il Clero, può esser causa che il popolo attenda alle opere virtuose ed alla salute : come per il con- « trario è ruina di molti coll'esempio, e vita mala. Sicchè le persone clericali hanno a render conto a Dio bene- « detto in due modi. Primo, della loro vita mala : appresso dello scandalo che danno col loro esempio pessimo. Sicchè « mi rallegro di vedervi ben disposti a far quel che l'officio e debito vostro richiede. Spero che la buona opinione « che avevo di voi, ogni dì si confermerà con li fatti. Quanto al costume che dite esser di dare il caritativo sus- « sidio alli nuovi Prelati, e che per questo desiderate eseguire quanto vi sarà imposto, ringrazio assai le RR. VV. « dell'offerta, e prontezza di animo ; e quanto a questa parte, non voglio che in alcun modo si parli, perchè se a « quella Chiesa » (loquitur de Ecclesia S. Marci in Calabria, ad quam a S. Pio V anno MDLXVI fuerat promotus, et a qua etiam oblatum sibi charitativum subsidium recusavit) « alla quale io ero forastiero, non ho voluto consen- « tire che mi dessero cosa alcuna, quanto meno devo patire che la mia Madre non abbia a sentire gravezza della « nostra promozione alla sua cura ! Ho detto Madre, perchè essendo nato io in Guardavalle, la quale, come minima « parte della diocesi di Squillace è mia padria e figliuola della detta diocesi, ragionevolmente son anche io figliuolo. « E perchè è piaciuto al Signore che da figliuolo sia fatto Padre, tanto più devo procurare la utilità de' figliuoli, « per far quel che dice l'Apostolo con queste parole : *Non debent filii parentibus thesaurizare, sed parentes filiis.* « Desidero di guadagnar voi, non le cose vostre, per dir col medesimo Apostolo : *Non quæro, quæ vestra sunt, sed « vos.* Prego la Maestà divina che mantenghi che possa dire : *Ego autem libentissime impendam, et superimpen- « dar ipse pro animabus vestris.* Il sussidio dunque caritativo sarà, che siate ubbedienti alli Canoni e Decreti de' « Sacri Concilis, e specialmente a quello di Trento, attendendo alla onestà clericale, la quale non solo si mostra « coll'abito conveniente, ma ancora colle parole, con l'atti e gesti, e sopratutto con la vita buona, acciò li laici « vedendo le nostre buone opere glorifichino il Signore. Mi persuado che in Squillace il Clero non sia como oggidì « in molti altri luoghi disordinato circa il mangiare, lussuriare, circa i giuochi, false commedie, ed altre brutte « usanze. Quando questo fosse, bisogna lasciare tutte queste disonestà, e simili opere vane : perchè altrimenti sa-

suam scripsit, inter alia protestatus est, nolle se charitativum subsidium accipere, quod alias ultro Scylacenses ei offerebant, quia scilicet, ut in ea Epistola pientissimus Præsul ex Apostolo inquit, « non debent filii parentibus thesauri-« zare, sed parentes filiis; » nec quærere debet Episcopus ea quæ sua sunt, sed gregem ipsum juxta illud ejusdem Apostoli effatum, qui sacros Antistites docens, ait: « Non quæro quæ vestra « sunt, sed vos. » Celebrem hanc Sirleti Epistolam una cum aliis S. Caroli ad eum datis Epistolis novissime publica luce donavit conterraneus meus vir clarissimus Thomas Aceti in suis ad Gabrielem Barrium, *De antiquitate et situ Calabriæ*, Annotationibus, pag. 258 et seqq.

[Æquo forsan severior est mens auctoris in Episcopos qui *subsidium charitativum* a subditis expostulant, nam supposita insufficientia redditûum Episcopatus et concurrentibus nonnullis causis quas expendunt auctores, fas est Episcopis indicere moderatum charitatis, auxilium, de consensu tamen Capituli aut Cleri. Et ita S. Carolus in provinc. II Synodo, tit. III, decret. XIII statuit : « Episcopus qui causis jure permissis, « subsidium charitativum exacturus est, ante-« quam sibi persolvi curet, Clerum ejusve pro-« curatores, aut negotiorum gestores convocet, « eisque cum causam exponat, quamobrem illud « petere atque exigere cogatur, tum humaniter « eosdem cohortetur, ut sibi sponte subve-« niant... » Ceterum, saltem in Italia, cautum fuit per taxam Innocentianam, ut illud subsidium peti non possit nisi pro unica vice, et ex unica tantum causa in primo ingressu diœcesis, pro expensis scilicet factis occasione promotionis, et quatenus fuerit solitum, ut advertit Monacelli, *Formul.* tom. I, tit. I, form. I, num. XXXIX et XL. Cf. Petra, *Comment. ad Constit. apostol.*, tom. IV, pag. 190 et ss., Ferraris, *Biblioth.*, v° Subsidium.]

§ VI.

Deinde facta prius Cruci reverentia, assumpta mitra, si est Archiepiscopus, vel alius Crucem ante se habens, et apud sedem suam depositis paramentis, et assumpta cappa procedet ad locum suæ habitationis, quem dignior ille de Capitulo, dimisso pluviali, et alii Canonici in habitu canonicali comitentur, si habitatio erit contigua, vel vicina Ecclesiæ; si vero distantior, usque ad portam ipsius Ecclesiæ. Quod si adesset aliquis magnus Princeps, qui vellet Episcopum usque ad portam hospitii comitari, debebit Episcopus aliquantulum resistere, non tamen hujusmodi obsequium, et pietatis officium omnino recusare, præsertim si habitationis locus non multum distet, sed ei pro tali humanitate gratias agere.

COMMENTARIUS.

I. Data solemni benedictione, promulgatisque Indulgentiis, ac facta debita Cruci reverentia, assumit mox Episcopus mitram, quam una cum aliis sacris vestibus apud sedem suam deponit; assumptaque cappa ac bireto, et si est Archiepiscopus, vel alius qui præferendæ sibi Crucis privilegio gaudeat, Crucem ante se habens, procedet ad locum suæ habitationis; quem dignior ille de Capitulo, dimisso pluviali, et alii Canonici in habitu canonicali comitentur, si habitatio erit contigua, vel vicina Ecclesiæ, si vero distantior, usque ad portam ipsius Ecclesiæ. Porro deberi eam Episcopo associationem a Canonicis, etiamsi domus non sit contigua Ecclesiæ, dummodo non multum distet, declaravit non semel Sacra Rituum Congregatio, nempe in Oscen. die XVI

« remo sforzati metter mano alli rimedj che sono necessarj; e pensiamo di dare ancor noi il caritativo sussidio per « la salute delle anime. Ma spero non bisognerà, essendo tanto ben disposte da sè stesse le RR. VV. all'esecuzione « dell'officio loro, e la Misericordia divina le concederà che possano essere buoni figlioli, e a me buon Padre a lode e « gloria sua, e salute nostra. Da Roma, x Luglio MDLXVIII. Il vostro Vescovo e Pastore. Il Cardinal SIRLETO. »

Maii MDCI et in Colimbrien. VI Julii MDCII, et etiamsi distet per spatium sexaginta passuum, qui habentur pro modico spatio, ut eadem Congregatio censuit in Theatina XIV Novembris MDCII, et in Tiphernaten, V Julii MDCIII, imo etiamsi distet per spatium centum passuum, et per centum sexaginta passuum spatium, ex ejusdem Congregationis Decreto in Eluen. X Januarii MDCIV, et in Terracinen. XX Augusti MDCXXII, si palatium Episcopi sit longe distans, tunc quidem debet Episcopus ab aliquo associari ad hoc deputato prope Ecclesiam, vel ad atrium usque, vel scalas ipsius Ecclesiæ, ut eadem Congregatio in dicta Oscen. decisit, teste Barbosa, *De Canonicis*, cap. XXXII, et in Summa Apostolicarum Decisionum Collectan. XCIX, ubi ipsa Sacræ Rituum Congregationis Decreta recenset.

II. Præter Canonicos, qui uti dictum est, Episcopum ad habitationem suam cappa indutum pergentem, comitari in habitu canonicali debent, « si adesset aliquis magnus Princeps, « qui vellet Episcopum usque ad portam hospitii « comitari, debebit Episcopus aliquantulum « resistere, non tamen hujusmodi obsequii, et « pietatis officium omnino recusare, præsertim « si habitationis locus non multum distet, sed « ei pro tali humanitate gratias agere. » Concinit his Cæremoniale Ambrosianum, ubi inter alios Ritus, quos ad sequentis Commentarii calcem describemus, ita inquit : « Tandem exutus « in sede paramentis, cappam induit; quod fa« ciunt pariter Canonici Ordinarii, et orat in « faldistorio procumbens ante Altare, et cantan« tibus organis, præcedenteque Clero Metropo« litanæ, et prædictis Confanoneriis sectantibus, « procedit ad Archiepiscopale palatium, exiens « per portam majorem Ecclesiæ. Ubi si Guber« nator, Senatus et alii Nobiles voluerint ad pa« latium usque eum comitari, debebit Archie« piscopus aliquantulum resistere, non tamen « hujusmodi obsequii, et pietatis officium om« nino recusare; atque eis postea pro tali huma« nitate gratias aget. » Reverentiam Episcopo exhibendam ab ipsis Principibus, Regibusque atque Imperatoribus, docent passim Sacri Canones, Sancti Ecclesiæ Patres, atque innumera pæne exempla piissimorum veterum Imperatorum, qui Episcopos summo honore prosequi consuevere. S. Ignatius in Epistola VII ad Smyrnenses ait, nihil esse honorabilius Episcopo in Ecclesia, et primum honorem deberi Deo, secundum Episcopo, tertium Regi. Regibus quoque Episcopos anteferunt S. Gregorius Nazianzenus in Oratione ad cives timore perculsos, S. Ambrosius, *De dignitate sacerdotali*, cap. II, S. Chrysostomus libro III *De Sacerdotio*, et Homilia IV in cap. VI Isaiæ; imo Homilia LXXXIII in Matthæum etiam Diaconos anteponit Regibus. Addunt autem Episcopum tanto esse majorem Rege, quanto spiritus carne, cœlum terra, aurum plumbo.

III. Multa scitu digna de honore Episcopis exhibendo, diximus jam in Commentario ad Canonem XIV Concilii IV Constantinopolitani, œcumenici VIII, est sane celebris Canon XV Concilii II Matisconensis, anni DLXXXV. « Statui« mus, » inquit, « ut si quis sæcularium quem« piam Clericorum honoratorum in itinere « obviam habuerit, usque ad inferiorem gra« dum honoris veneranter, sicut condecet Chri« stianum, illi colla subdat, per cujus officia et « obsequia fidelissima Christianitatis jura pro« meruit. Et si quidem ille sæcularis equo vehi« tur, Clericusque similiter, sæcularis galerum « de capite auferat, et Clerico sinceræ salutatio« nis munus exhibeat. Si vero Clericus pedes « graditur, et sæcularis vehitur equo sublimis, « illico ad terram defluat, et debitum honorem « prædicto Clerico sinceræ charitatis exhibeat, « ut Deus, qui vera charitas est, in utrisque « lætetur, et dilectioni suæ utrumque adsci« scat. » Honorati Clerici in recitato Canone ii dicuntur, qui ad majores Episcopatus, Presbyteratus et Diaconatus Ordines promoti sunt, de quibus agunt Synodus Matisconensis I anni DLXXXI et Arvernensis. His porro honorem et reverentiam deferri Matisconensis quidem Canon præcipit, non tam, ut inde Clerici superbiant, quam ut inde in Deum major gloria redundet.

IV. Longe ante hunc Canonem qualis fuerit Imperatoris Constantini erga Episcopos observantia, enarrat Eusebius Episcopus Cæsariensis in ejus Vita lib. I, cap XXXV, his verbis : « Im« perator Episcopos, licet homines fuerint ipsius « formæ habitu ad speciem abjecti, ab eo tamen « non ejus generis existimati sunt; sed quia non « hominem, qui sub adspectum oculorum cadit, « sed Deum ipsum, qui in eorum animis insi« debat, considerare visus est, illos suæ mensæ « effecit participes. » Quod ipsum in Ecclesia-

stica historia testatur Theodoretus lib. I, cap. XI. Dignum notatu est quod de Theodosii Imperatoris obsequio erga S. Ambrosium Mediolanensium Episcopum scribit in ejus Vita Paulinus Presbyter : « Christianissimus Imperator provo- « lutus pedibus Sacerdotis testabatur, meritis et « orationibus ejus se esse servatum. » Olim quod non solum Romano Pontifici, verum etiam ceteris Episcopis pedes pii fideles deoscularentur, docet nos S. Hieronymus, qui in Epistola ad Joannem Hierosolymæ Episcopum, de S. Epiphanio Episcopo, ita scribit : « Nonne ad eum « omnis ætatis et sexus turba confluebat pedes « deosculans? » Fuit olim adeo familiare hoc obsequium Episcopis exhibitum, ut inter rationes, ex quibus Veronenses Ratherium Episcopum suum dicerent Episcopatu indignum, hæc etiam recensetur : « Pedem si vult aliquis oscu- « lari illius, cum magno eum repellit clamore. » Eo honore abusi aliquando Episcopi occasionem dedere Isidoro Pelusiotæ, ut lib. V, Epistola XXXIX ad Eusebium Presbyterum scriberet : « Nimius Episcopis per Regum pietatem « exhibitus honor enervat eos, deliciarumque « et epularum materiam suppeditat. »

V. Reliquum est, ut, quod superius polliciti sumus, describamus in calce hujus Commentarii ordinem suscipiendi novum Episcopum ex Rituali Suessionensi, et ex Cæremoniali Ambrosiano, sed lubet primum hic adnotare curiosum ritum et scitu dignum, qui antiquitus, et ad nostra fere tempora agebatur in Etruria, hoc est Florentiæ et Pistorii; cum primum consecrati Episcopi ad possessionem cathedræ suæ deducebantur. Ergo ubi novus Pistorii Episcopus civitatem primum ingrediebatur, universo Clero ac populo stipatus solemni pompa ibat ad Templum Sanctimonialium Sancti Petri Majoris. Spectabatur ibi paratus dapsilis lectus, quem sedis loco petebat Antistes. Tum Abbatissa, quæ effracto claustri muro in sacram Ædem cum universis Monialibus prodierat, ad sinistram Episcopi et ipsa super lectum assidebat, exinde a Præsule ejusdem Abbatissæ digito annulus pretiosus inferebatur, desponsantis ad instar, et pastoralis etiam baculus dexteræ illius paulisper dimittebatur. Atque his peractis procedebat ad cathedrale Templum Episcopus, Abbatissa regrediente cum suis Virginibus ad consueta penetralia Cœnobii. Constant hæc quidem ex libro manu exarato, qui in Archivo Pistoriensis Episcopatus asservatur cum hoc titulo : *Liber Collationum Beneficiorum Ser Donati de Politis, ab anno MDXLIV ad MDLXXV*, ubi pag. 323 cæremoniæ novo Episcopo adhibendæ narrantur, quasque ad calcem hujus paginæ in nota (1) curiosus lector ad sui eruditionem leget, quemadmodum etiam in alia nota (2) ritum, qui

(1) Verba quibus eæ cæremoniæ in ipso libro referuntur, hæc sunt : « Giunto all'antiporto della città il Vescovo, « accompagnato da tutto il Clero regolare e secolare, e da tutti i Magistrati, scavalca, e sopra un tapeto s'inginocchia, « e adora la Croce, quale gli porge il Preposto della Cattedrale. E fatto questo, il Vescovo domanda, se v'è la famiglia « de' Cellesi. E subito tutti i Cellesi, quali saranno ivi preparati, si fanno avanti, e posti ginocchioni, si levano in « piedi ; e quello, a cui è da loro ordinato, dice alcune parole, e gli baciano la mano. Dipoi rimonta sulla mula, e in « mezzo a' Cellesi entra sotto il baldacchino, e li giovani de' Cellesi vanno alla staffa, e seguita la processione dentro « alla città con li Priori, Magistrati, inverso San Pier Maggiore. Arrivato alle scalette della Chiesa, si cava i guanti di « seta, e la mula coi guanti pigliano i giovani de' Cellesi deputati. Il Vescovo accompagnato da' Cellesi entra in San « Pietro Maggiore, ove si pone a sedere nella sedia per lui preparata ; e la Badessa e le Monache vengono a baciargli « la mano Fatto questo, il Vescovo si ritira appresso il letto quivi preparato, e postosi a sedere, viene la Badessa, « quale fatta la debita riverenza, ancor lei siede da mano sinistra, e dal Vescovo riceve l'anello in dito, e di poi il « Pastorale in mano con quelle parole, che parrà a sua Signoria Reverendissima. » Hactenus cæremoniæ Pistorii servatæ, dum novus Episcopus suum faciebat ingressum, ex quibus etiam multa addiscimus in confirmationem complurium rituum et cæremoniarum, quas nos in Commentariis præsentis capitis II explicuimus.

(2) Cæremonia ingressus novi Archiepiscopi Florentini ita quidem a Ricordato describitur : « Poichè voi siete en- « trato in San Pier Maggiore, io voglio dirvi una ceremonia, che usa questo Monasterio, ogni volta che un nuovo Arci- « vescovo entra in Firenze a pigliare il possesso dell'Arcivescovato. La qual ceremonia non s'usa, cred'io, in altro « luogo, salvo che in Pistoja in un Monasterio medesimamente del nostro Ordine, e detto ancora di San Pietro. E m'è « venuta voglia di dirlo, perchè la famiglia degli Strozzi interviene a tal ceremonia, come udirete in quella di Pistoja « la nobil casa de' Cellesi. Quando fa l'entrata il nuovo Arcivescovo lo va ad incontrare tutto il Clero e Magistrati, e « così accompagnato s'invia sopra una chinea a S. Pietro. Ed ivi giunto, smonta, e subito dagli uomini della famiglia « Strozzi, e non da altri, sono saccheggiati i fornimenti della chinea, che sono ricchissimi, ed ella così nuda resta « alle Monache di S. Pietro suddetto. Smontato l'Arcivescovo entra nella Chiesa, incensato, ed asperso d'acqua « benedetta da' Preti, li per ciò apparecchiati, essendo poi aspettato dall'Abbadessa e da tutte le Monache sopra un « palco benissimo parato presso l'altare maggiore. Saglie in su quello, e fatta un' orazione, si pone a sedere sopra « ricca sedia, e preso un'anello d'oro, lo mette in dito all'Abbadessa, alla quale è tenuta la mano e il dito da uno

Florentiæ servabatur, ubi novus itidem Episcopus ad Monasterium primum pergebat Sancti Petri Majoris, ibique Abbatissam desponsabat, teste Ricordato Monacho Cassinensi in Historia monastica Romæ anno MDCLXXV impressa, pag. 368.

VI. Forte ipsi etiam severi lectores ea monumenta legentes antiquæ consuetudinis riserint, eamque idcirco tandem sublatam putarint, quod vulgi dicteriis facile pateret. At vero in eo ritu nihil improbandum fuisse ait clarissimus Muratorius tomo V *Antiquitatum medii ævi*, dissertatione sexagesima sexta, pag. 508, verique videri similius inquit, ipsum ritum ea sola de causa in desuetudinem abiisse, quod novi Episcopi tam solemnem ingressum non amplius usurpent. Nam notum est, annulum Virginibus etiam sacris conferri, et Benedictinis præcipue solere, ad significandum eas nubere Christo. Atque is ritus multis olim in locis frequentabatur, imo adhuc ab Episcopis peragi solet ex præscripto Romani Pontificalis, uti videre est parte I, ad titulum XIX, *De consecratione Virginum*, ubi nos plura in ejus Commentariis notavimus. Sed et Venetiis hodie solet Dux primo die mensis Maii stipatus Senatoribus rubro habitu indutis ad Monasterium, quod dicitur Virginum, pergere, ubi audita Missa, quæ pontificaliter celebratur, tendit deinde ad cratem in inferiori parte Ecclesiæ sitam, ibique Abbatissam baculum pastoralem in manu habentem sibi desponsat, duosque annulos in digitum ejus immittit, alterum pulchro saphiro insignitum, imagine alterum S. Marci ornatum, tum vero deinde eam amplectitur; ut tradunt Bonannus parte II *Ordinum Religiosorum*, et Helyot in sua Historia ejusdem argumenti tom. III, cap. VII, pag. 53 editionis Parisiensis anni MDCCXV.

VII. Tota itaque ritus illius deformitas, qui Florentiæ et Pistorii in novi Episcopi ingressu servabatur, in lecto præparato sita erat, super quem sedisse dicuntur Episcopus et Abbatissa. Verum scite notat idem Muratorius, a recentioribus, qui nunquam spectaculo interfuere, hoc non satis rite traditum affirmatumque fuisse. Non lectum, sed *un palco*, id est tabulatum in Templo præparatum fuisse tradunt alii scriptores ab ipso Muratorio laudati dissertatione LXIII. Stratum paratum in Templo fortasse legebatur in antiquis Monasterii aut Episcopii Ritualibus: quam vocem nonnulli interpretati sunt pro *lecto*, cum tabulatum quoque significare potuerit. Quidquid sit, idem quoque Florentinorum ritus fuse descriptus legitur in Cæremoniali manu exarato, cui titulus *il Bullettone*, in Archivo Archiepiscopatus Florentinorum Præsulum Chronologia a Cerrachino edita anno MDCCXVI Florentiæ.

VIII. Sed age describamus nunc ordinem, quo ex Rituali Suessionensi tempore Nivelonis scripto novus Episcopus suscipiebatur, uti apud Martenium legitur lib. I, *De antiquis Ecclesiæ ritibus*, cap. VIII, articulo X, post numerum XIX. Ita autem inquit: Ornata Ecclesia omnimodis cortinis, et palliis, Altarique vestito utensilibus suis; post Primam pulsetur novies major campana. Congregato itaque tam omni Clero quam populo, eat processio ordinate ad S. Petrum de calce, Clericulis in albis præferentibus aquam benedictam, candelabra, thuribula, cruces; subdiacono induto solemnibus indumentis, alba videlicet et tunica ferente Evangelium, cum Subdiaconis congregationalibus similiter paratis, quos ceteri omnes in cappis de pallio subsequentur. Et cum perventum fuerit ad S. Petrum expectetur ibi Episcopus, quousque ad portam civitatis pervenerit. Quo adveniente, exeat processio illuc obviam ei, et statim aspergatur ab aliquo Episcoporum aqua benedicta; Subdiaconus quoque aperiat ei Evangelium, quod cum salutaverit cum pacis osculo, incipiat cantare *Deum time*. ℣. *Observa*. Et sic redeat processio ad S. Petrum, pulsatis signis ipsius Ecclesiæ.

IX. Parata autem ibi (verba sunt ejusdem Ritualis) Cathedra episcopali ante Altare, finito prædicto ℟. ponat Archidiaconus Remensis Episcopum novum in cathedra incipiatque *Te Deum*. Quo finito, præfatus Archidiaconus dicat ℣. *Protector noster aspice Deus*. Unus ex Coepiscopis, *Oremus*. *Omnipotens sempiterne Deus, qui*

« de' più vecchi della Parocchia, e data la benedizione al popolo, e la perdonanza, se ne va al nuovo palazzo, dove « ella li manda a donare un letto con tutti i suoi finimenti di gran valuta. » Ita Ricordatus, ex quo etiam addiscimus, I. nobilem et antiquam Cellesiorum familiam eodem jure ac privilegio potitos Pistorii, quo Strozzii Florentiæ; II. ornamenta episcopalia ad ipsos pertinuisse, qui privilegium habebant deducendi Episcopum in primo ingressu ad suam civitatem; id quod nos superius jam fuse ostendimus.

facis mirabilia, etc. Deinde elevatur Episcopus cum cathedra, ut ad majorem Ecclesiam deferatur a quatuor casatis majoribus, Comite videlicet Suessionensi, Domino Petrefontis, Domino Montis-Mirelli, Domino Basochæ, Clero pompatice præcedente, Cantore incipiente. ℟. *Honor virtus*. ℣. *Trinitati*. Accedente autem processione ad Claustrum, omnia matris Ecclesiæ signa pulsentur. Intrante vero processione, duo Presbyteri cum duobus thuribulis exeant obviam processioni, et Episcopo, et statim fiat statio in medio Ecclesiæ. Cantor quoque incipiat Antiphonam, *Pax æterna*. Qua finita intret processio chorum. Episcopus vero a casatis reliquis cum cathedra usque ad sedem suam defertur, in qua ab Archidiacono Remensi ponitur, a quo incipitur *Te Deum*. Quo finito, Cantor ℣. *Protector noster*, ut supra; Collectam, ut supra; *Omnipotens*. Postea Archidiaconus Remensis ducat Episcopum ad signa Ecclesiæ, bajuletque ei unum ex funibus signorum, quod Episcopus statim debet pulsare; sic enim de Ecclesia investietur. His igitur peractis, Cantor incipiat Antiphonam *Laudem dicite* ℣. *Lætamini;* oratio de gloriosa, et de sanctis requiescentibus dicitur a Decano *Propitiare*. Deinde cantatur Tertia. Interea Episcopus præparet se ad Missam celebrandam, quæ secundum casum ejus diei cantatur.

X. Ecce hic novi ritus in novi Episcopi ingressu ad Ecclesiam suam, quorum aliquos in Commentariis nostris notavimus. Ad Ambrosianum autem Cæremoniale quod attinet, præter Ritus superius a nobis descriptos in calce Commentarii § IV qui scilicet usque ad atrium metropolitanæ Ecclesiæ servantur, hi alii deinde subjiciuntur.

Archiepiscopus et alii descendunt de equis, et medius inter duos assistentes, videlicet Archidiaconum et primum Diaconum, incedit ad januas Ecclesiæ ibique porrigente Archipresbytero aspersorium, se ipsum, Gubernatorem, et alios omnes aspergit; et postea eodem Archipresbytero naviculam ministrante, et Subdiacono hebdomadario thuribulum, benedicit, et imponit incensum. Tum ab eodem Archipresbytero stante incensatur triplici thuribuli ductu, et mox præcedentibus Canonicis Metropolitanæ, sequentibusque aliis, ut supra, et Confanoneriis ipsum stipantibus, baculum pastoralem gerens, vadit ad Altare majus, populo semper benedicens, non sine organorum et Cantorum decora, pia gravique modulatione. Deposita mitra, procumbens, in faldistorio orat ante Altare, ceteris omnibus interim in suis locis æque dispositis. Tunc Archipresbyter in cornu Altaris Epistolæ versus ad Archiepiscopum genuflexum, ut supra, cantabit de libro Pontificali versiculos, preces et orationes, ut in eo, *De ordine recipiendi processionaliter Prælatum, vel Legatum*. Finitis precibus et orationibus prædictis, Archiepiscopus medius inter prædictos Assistentes deducitur a tribus supradictis nobilibus Confanoneriis ad osculandum Altare in medio, in cornu Epistolæ et in cornu Evangelii, et tandem ad sedem archiepiscopalem progreditur, ad quam Confanonerii ex consuetudine et privilegiis accedunt: qui postea genuflexi coram eodem Archiepiscopo, in cujus gremio tenetur textus Evangeliorum ab Assistentibus, juramentum fidelitatis (1) præstant in hanc sequentem verborum formulam videlicet :

« Nos N. et N. et N. nobiles Confanonerii, « tanquam scutiferi, et vassalli Ecclesiæ Mediolanensis ab hac hora in antea fideles, et obedientes erimus Beato Ambrosio, sanctæque « Mediolanensi Ecclesiæ, et vobis Reverendissimo D. N. Archiepiscopo. Non erimus in « consilio, auxilio et consensu vel facto, ut vitam, aut membrum perdatis, seu capiamini « mala captione, aut contra vos violentæ manus « quomodolibet ingerantur, vel injuriæ aliquæ « inferantur, quovis colore. Archiepiscopatum « Mediolanensem, et Regalia sanctæ Mediolanensis Ecclesiæ defendemus omni conatu « nostro. Jura, honores et auctoritatem sanctæ « Mediolanensis Ecclesiæ conservari, augeri et « promoveri curabimus. Non erimus in consilio, seu in tractatu, in quibus contra vestram « Reverendissimam Dominationem, vel eamdem « Ecclesiam Mediolanensem aliquod sinistrum « personæ, juri, honori, statui et potestati machinatum fuerit. Quod si talia a quibuscumque tractari, vel procurari noverimus, id pro « nostra industria impediemus, et quanto citius

(1) Est hoc juramentum fidelitatis simile illi, quod nos explicuimus tomo I Commentariorum ad primam partem Romani Pontificalis tit. XXIII. § VIII.

« poterimus, vobis significabimus, aut alteri, « per quem possit ad vos notitia pervenire. « Sic nos Deus adjuvet, et hæc sancta Dei Evan- « gelia. »

Quo juramento præposito, supremus Cancellarius a magistro Cæremoniarum deductus, in medio plano Chori primum Altare, tum Archiepiscopum veneratus, stans versus ipsum Archiepiscopum, qui eumdem salutare debet capitis inclinatione, brevissimam habet orationem, qua Deo in primis gratias agit de beneficio recepti Pastoris, eidemque Archiepiscopo etiam nomine Catholicæ (1) Majestatis se affuturum in omnibus pollicetur. Cui Archiepiscopus gratias agendo brevi respondere poterit. Postremo Diaconus hebdomadarius inchoat Hymnum *Te Deum laudamus*, quem Cantores perficiunt. Et interim Archiepiscopus recipit omnes ad osculum pacis, ut infra. Gubernatores et Episcopos ad osculum oris tantum existens in sua sede cum mitra, et paululum ad istos consurgens. Quo Hymno et osculo absoluto, cantatur a duobus choris, videlicet Lectorum et Mazaconicorum alternatim Psal. de B. M. V. sine *Gloria Patri*, et ab Archiepiscopo ante Altare oratio in tono de eadem : qui deinde ascendens ad osculandum Altare in medio sine mitra, conversus ad Crucem ante illum per Notarium Beneficiatum oblatam solemni ritu adstantes benedicit : *Sit nomen Domini*, etc. Et indulgentiam suam promulgari mandabit per Archipresbyterum sub præscripta forma verborum, ut infra, *De Officio Archipresbyteri*.

De prædictis autem omnibus, tum de juramento a Confanoneriis præstito, et aliis singulis Cancellarius archiepiscopalis adhibitis testibus publicum conficit instrumentum.

XI. Atque hæc sunt, quæ in Cæremoniali Ambrosiano leguntur de solemni ingressu Archiepiscopi Mediolanensis ad Ecclesiam suam. Placuit autem ea hoc loco describere ad eorum eruditionem, qui Ritus Ecclesiæ Mediolanensis ignorant.

§ VII.

Si contingeret, dum Episcopus ad suam civitatem proficiscitur, transire per aliquem locum insignem suæ diœcesis, vel in eo hospitari, et Clerus, ac Magistratus ejus loci eum honorare cupiant, permittet quidem, ut et obviam eant, etiam extra locum, et eum comitentur usque ad Ecclesiam primariam ejus loci, et facta ibi oratione, usque ad locum, ubi hospitaturus est, non mutato habitu itinerario, sed nulla fiet processio.

COMMENTARIUS.

Antequam Episcopus in sua Ecclesia cathedrali ritu, ac processione solemni prima vice suscipiatur, non debet ex hujus Rubricæ præscripto solenniter ingredi alia loca sua Diœceseos, si per ea transire contigerit; quod si forte dum ad suam civitatem procedit, per insignem aliquem suæ Diœcesis locum transire, vel in eo hospitari contingat, et Clerus ac Magistratus ejus loci ei obviam ire, ipsumque cum honore suscipere cupiant, et comitari usque ad Ecclesiam, permitti id eis quidem ab Episcopo potest, modo nulla fiat processio, et itinerarius habitus minime ab Episcopo ipso mutetur. Idipsum etiam præscribit Cæremoniale Ambrosianum lib. I, cap. I, ubi post ceteros ritus, quos jam descripsimus nos ad calcem Commentarii superioris hæc habet : « Porro Archiepiscopus « antequam prædictum ingressum solemnem « faciat, si contigerit prius transire per civita- « tem provinciæ, vel oppidum suæ Diœcesis, « permittet quidem, ut sibi obviam veniant in- « colæ illius loci, ipsumque comitentur usque « ad Ecclesiam in habitu tamen itinerario; sed « interim nulla fiet processio; » quia scilicet is honor reservatus est sponsæ suæ, quæ est Ecclesia cathedralis.

(1) Alludit ad Regem Hispaniarum, qui tempore, quo hoc Cæremoniale editum fuit in lucem, dux erat Mediolanensium.

§ VIII.

Quando vero Episcopus post ingressum in civitatem propriam, voluerit alias civitates, vel oppida insignia suæ diœcesis visitare, conveniens erit, ut prima vice recipiatur cum sacra Cleri sæcularis et regularis processione. Ipse vero non erit mitra et pluviali indutus, sed equitabit super mulam ornatam pontificalibus ephippiis, cum cappa et galero pontificali, et offeretur ei in porta Crux osculanda, et alia omnia fient etiam in Ecclesia, prout de civitate propria et primaria suæ diœcesis dictum fuit.

COMMENTARIUS.

Ut cæremoniæ servandæ sint in susceptione Metropolitani, aut Episcopi, necnon Legati, seu Nuncii Apostolici civitatem, aut oppidum aliquod insigne visitandi gratia ingredientis, tradit quidem ex libro Pontificali Felicianus Fuschus Comensis Episcopus, lib. II, tit. I. Videri etiam possunt, quæ jam diximus nos nostro tomo III Romani Pontificalis, tit. XXI, qui inscriptus est : *Ordo ad visitandas Parochias.* Ex nostro hoc § quando Episcopus post ingressum in civitatem propriam, prima vice alia loca insignia suæ diœcesis ingredi voluerit, « conve- « niens est, ut cum sacra Cleri sæcularis ac « regularis processione recipiatur; ipse vero non « erit mitra et pluviali indutus, sed equitabit, « super mulam ornatam pontificalibus ephip- « piis, » gestabitque cappam et galerum pontificalem. In porta civitatis offeretur ei a majori dignitate Crux exosculanda, aliaque omnia fient, prout in ingressu civitatis jam dictum est.

II. Hactenus Rubrica hujus §. Attendenda tamen est semper laudabilis, ac vetus consuetudo locorum; nam alias quoad processiones insolitas, et extraordinarie ab Episcopo indictas, Regulares accedere non tenentur, prout censuit Sacra Congregatio Concilii Tridentini Interpretum in Anagnina processionis XIX Decembris MDCLXII, in qua fuit resolutum, Episcopum Anagninum, occasione suæ primæ visitationis, primique ingressus in terram Carpineti plenariam Indulgentiam Apostolica auctoritate publicaturum non potuisse particulari edicto cohibere Regulares ad accedendum ad processionem ad hunc effectum indictam sub pœna excommunicationis ipso facto incurrenda, de qua Angelus a Lantusca in suo *Theatro Regulari*, verbo *Processio*, num. IV, et Panimolle, decisione LXXXIV, adnotatione I, num. XLVIII.

III. Sed quidquid de ea re sit, idem quod hic Rubrica nostri § tradit etiam Cæremoniale Ambrosianum lib. I, cap. I, his plane verbis : « Post ingressum vero prædictum, » primum scilicet solemnem factum ad civitatem et ad Ecclesiam, ubi est cathedra pontificalis, « si « visitabit loca et oppida suæ diœcesis, conve- « niens erit, ut prima vice recipiatur cum pro- « cessione Cleri. Ipse vero non erit mitra et « pluviali indutus, sed equitabit sedens super « mula ornata, ut supra, cum cappa et pileo. « Præfertur Crux, et alia, ut supra. » Porro Crux præfertur, quia memoratum Cæremoniale Ambrosianum loquitur de Archiepiscopo Mediolanensi, qui ut ceteri Metropolitæ eo privilegio potitur. Alii enim Episcopi, nisi ea speciali prærogativa eis a summo Pontifice concessa, non possunt sibi præferri facere Crucem, ut jam alibi notavimus.

CAP. III.

VESTES ARCHIEPISCOPI ET EPISCOPI IN SUA PROVINCIA ET DIŒCESI VIOLACEÆ SINT EX LANA, SIVE EX CAMELOTTO, QUIBUS SUPERINDUET ROCCHETTUM ET MOZZETTAM. DOMI IISDEM VESTIBUS UTENDUM. — IN CONGREGATIONIBUS CONCILII PROVINCIALIS, TAM METROPOLITANUS QUAM EPISCOPI PROVINCIALES MOZZETTAM CUM ROCCHETTO DISCOOPERTO UTUNTUR. VESTES LANEÆ NIGRI COLORIS IN ADVENTU ET A SEPTUAGESIMA PER TOTAM QUADRAGESIMAM, EXCEPTIS DIEBUS SOLEMNIBUS COMMENDANTUR. CAPPA SIT LANEA ET COLORIS VIOLACEI, ET ALIQUANDO EX CAMELOTTO EJUSDEM COLORIS. CAPPA EPISCOPORUM REGULARIUM SIT COLORIS SUÆ RELIGIONI CONVENIENTIS. — GALERI EPISCOPALIS FORMA ET COLOR. VESTES EPISCOPI ITINERARIÆ.

§ I.

Episcopus postquam ad suam diœcesim et civitatem, et Archiepiscopus ad suam provinciam pervenerit, uti poterit vestibus violaceis, sive laneis, sive ex camelotto superinduta super rocchettum mozzetta. Et domi eodem utetur habitu, saltem dum fit aliqua congregatio coram ipso Episcopo, vel Ordinandorum examen, vel aliquid simile, ac etiam quoties erunt congregationes coram Metropolitano, dum celebratur Concilium provinciale, quo habitu, scilicet moz-

zetta cum rocchetto discooperto in dictis congregationibus utetur, tam ipse Metropolitanus, quam alii Episcopi provinciales, qui ibidem pro Synodo celebranda convenerunt.

COMMENTARIUS.

I. Quanquam de indumentis Episcopi abunde superius jam dictum fuerit, notandum hic illud est, quod ad nostri Cæremonialis præscriptum docent passim canonici jurisconsulti, aliique scriptores, uti posse Episcopum in sua diœcesi, atque Archiepiscopum per totam provinciam suam vestibus violaceis superinduta super rocchettum discoopertum mozzetta, et ipsa quoque violacei coloris. Ut enim alios omittam, videri possunt Barbosa *De jure ecclesiastico*, lib. I, cap. VII; Castaldus in Praxi Cæremoniarum lib. I, sectione X, cap. X, Ugolinus, *De officio et potestate Episcopi*, parte I, cap. III. Sed audiendus est præ omnibus S. Carolus, qui in Concilio suo I Mediolanensi anni MDLXV, cap. XVII, de Episcopi vestitu loquens, postquam edixit, ut « Episcopus lineam tunicam, « quam rocchettum appellant, ex Decreto Innocentii III in Concilio generali (*Lateranensi* IV « *quod nos superius recitavimus*) in Ecclesia, et « in publico habeat; » ita statim subjungit: « Sine talari tunica, quæ ad collum adstricta sit, « ac mozzetta, neque ex cubiculo exeat, neque « quemquam, nisi ex familia admittat, neque « eum vestitum ante noctem, vel nisi dimissis « omnibus, deponat. »

II. Ergo non modo potest, verum etiam debet Episcopus, et non solum in Ecclesia, atque in publico, sed et domi præscriptis vestibus uti, tunica scilicet talari violacea, rocchetto, ac mozzetta; adeo ut vetitum illi omnino sit absque ipsis indumentis cubiculo exire, aliquemve admittere; eamque disciplinam tanti esse momenti idem sanctus Carolus arbitratus est, ut in Concilio provinciali IV Mediolanensi anni MDLXXVI, parte III Constitutionum, § I. Decretum illud in Concilio Mediolanensi I editum iterum renovarit, sic dicens : « Vestitu utantur ad Concilii pro« vincialis I præscriptum, talari scilicet tunica « collo adstricta, rocchetto et humerali indu« mento, quam mozzettam dicunt, ita ut ne « domi quidem in ullius conspectu se exponant, « nisi episcopali vestitu induti. » Quam ejus disciplinæ tenax Carolus ipse fuerit, docet nos ejus vitæ auctor Carolus a Basilica Petri lib. VII, cap. V : « Episcopali veste linea, » inquit, « hu« merorumque amictu etiam domi semper in« dutus erat, ad personæ dignitatem servandam, « nam et domicilium suum locum publicum « ducebat; suosque ibi volebat, ut in publico, « versari. Itaque mane antequam ea indumenta « sumpsisset, neque in exterorum conspectum « veniebat; et neminem, nisi intimum patieba« tur intromitti. » Consona hæc quidem sunt recitatis Conciliorum provincialium Mediolanensium I et IV Decretis, quæ egregia illa ratione nituntur, quam laudatus auctor Vitæ S. Caroli innuit iis verbis : « Ad personæ dignitatem ser« vandam. »

[Conclusio auctoris imponentis obligationem ut Episcopus utatur domi præscriptis vestibus, non videtur sat firma, cum textus ipse Cæremonialis id non imperet : « *Et domi eodem utentur* « *habitu*, saltem *dum fit congregatio*, » nisi in casibus expressis.]

III. Debet autem Episcopus in Ecclesia præsertim, et in publico uti habitu suo ordinario, nec absque illo exire domo, cap. ultimo, *De vita et honestate Clericorum*, can. *Episcopus*, can. *Sine ornatu*, can. *Præcipimus*, XXI, quæstione IV; Ugolinus, *De officio Episcopi*, cap. III et passim Doctores. Censetur autem habitus ordinarius vestis oblonga talaris violacei coloris, superindumentum lineum vulgo *rocchettum* (nisi sit Regularis, qui, uti dictum superius fuit, deferre debet habitum suæ Religionis) et mozzetta ejusdem coloris cum veste, si sit in diœcesi : extra illam vero mantellettum, quod est brevioris vestis genus apertum, et scissuras habens, per quas brachia extrahuntur. Sed de his alias jam dictum fuit; non est autem hic omittendum, quod scribit Pax Jordanus Episcopus lib. I *Elucubrationum*, tit. XVI, num. XVI : « Digni sunt, » inquit, « reprehensione, qui exeunt domo cum « vestibus communibus, nam extra sine lineis « prohibentur exire juribus supracitatis. » Alludit ad canones, quos paulo superius innuimus, quibus addi potest constitutio provincialis Con-

cilii Aquensis anni MDLXXXV, ubi Patres ad titulum *De Episcopis*, postquam dixerunt, quod alias S. Carolus jusserat, ut Episcopus non profano ornatu, aut apparatu, sed fidei et vitæ splendore sibi auctoritatem quærat, ita mox subjiciunt : « In publicum etiamsi non extra « ædium episcopalium fines proditurus est, « tunicam lineam quam *rocchettum* vocant, « semper induat cum mozzetta ex Innocentii III « Decreto. »

IV. Id præterea quod jam in sua Mediolanensi IV provinciali Synodo habita anno MDLXXV, parte III Constitutionum § I, Carolus edixerat, ut nimirum Episcopi « Rocchettum etiam et moz« zettam induant cum per diœcesim iter faciunt : « interiorem vero tunicam breviorem, ac man« tellum viatorium adhibeant licet; » iisdem plane verbis confirmavit laudata in Galliis celebrata Synodus Aquensis, tametsi Decretum ipsum nonnihil moderata sit, ubi ita addidit : « Cum vero animi relaxandi gratia extra civita« tem exit (quod non ita sæpe facere debet) « rocchettum poterit ad libitum deponere. » Notanda sunt illa verba : « Quod non ita sæpe fa« cere debet. » Nefas enim Episcopo est, neglecto grege, quem verbo et exemplo assidue pascere debet, relaxandi animi gratia, amœnarum villarum secessui bonam anni partem impendere. Vitium hoc plane fuit Julii Papæ III qui, uti post Panvinium tradit Spondanus ad annum MDLI, num. IV. « Cum externa quæque « parum curans, fruendo potius quam regendo « Pontificatui incumberet, totusque esset in « extruenda elegantissima ad voluptuarios se« cessus extra portam Flaminiam Villa Julia, « cujus insanire studio videbatur, conviviis po« tius quam publicæ procurationi vacabat. Qui « si vitæ, quam privatus egerat, institutum con« stanter in Pontificatu servasset, multa quæ eo « tempore depravata erant, fuissent haud du« bium in meliorem formam restituta. »

V. Porro cum ex § hujus nostri Rubrica perspicue præscribatur, posse Episcopos in tota sua diœcesi, uti rocchetto et mozzetta, isque sit ordinarius, ac præcipuus eorum habitus, ut inter alios notarunt Castaldus in Praxi Cæremoniarum lib. I, sectione x, cap. I, num. II, et Cardinalis de Luca in Relatione Romanæ Curiæ, discursu III, soluta est ea difficultas an Episcopis liceat illa deferre insignia suæ dignitatis in locis exemptis. Licet enim Regulares, eorumque Monasteria sint ab episcopali jurisdictione exempta, non sequitur exinde, quod ipsa territorium separatum a diœcesi Episcopi constituant; sed quamvis exempta, sunt vere ac proprie de illius territorio, ac diœcesi, cum exemptio naturam loci non immutet, cap. *Cum Episcopus*, et ibi Geminianus, num. III, *De officio Ordinarii* in VI; Rota coram Millino, decisione XLVIII, num. II et seqq.; Gratianus, disceptatione CDLXVIII fere per totum; Gonzalez, ad regulam VIII Cancellariæ, glossa XLIII, num. CLXXXVII. Ob id itaque quoties Episcopi ad dicta Monasteria, sive Ecclesias accedunt, non est cur debeant deponere prædicta insignia suæ dignitatis, cum reperiuntur in sua diœcesi, in qua pro illorum libero usu habent juris assistentiam in hac Cæremonialis Rubrica; quinimo propter quamdam habitualem jurisdictionem Episcopis olim competentem tam circa loca, quam circa personas Regularium, juxta textus in can. *Qui vere*, XVI, quæstione I, can. *Abbates*, XVIII, quæstione II, et in cap. III, ibique glossa, *De religiosis domibus;* iisdem licet Episcopis in locis exemptis ea omnia peragere ac exercere, quæ honorem ac prærogativam dignitatis concernunt; ac quod majus est simplici gestatione mozzettæ, possunt et ipsi ibidem episcopalem cathedram erigere, benedictionem solemnem populo impertiri, ceterasque pontificales functiones peragere, ut sancitum est non semel a Sacra Rituum Congregatione, et tradunt Gavantus, verbo *Baldachinum;* Barbosa in Summa Apostolicarum Decisionum, collectan LIII; Gratianus, disceptatione CCLXVII; Cardinalis de Luca, *De jurisdictione*, discursu XXXV, num. V et seqq. ubi etiam ait, ipsos etiam Abbates regulares, pontificalium usum habentes, in reverentiam antiquæ subjectionis Episcopo præsente Cathedram ascendere non posse, sed illam Episcopo cedere teneri.

VI. Ratio præmissorum jam in eo consistit, quia per eam insignium gestationem, seu exercitium episcopalium functionum, quod solum honorem ac prærogativam dignitatis episcopalis respicit, nullatenus violata remanet exemptio iisdem Regularibus competens, ut docet laudatus Gratianus; quamvis secus esset, quoties Episcopi in locis exemptis exercere vellent ea, quæ contentiosam jurisdictionem involvunt, quæ sane citra exemptionis jacturam, et præjudicium

in illis exerceri non possunt, cap. *Cum Episcopus*, *De Officio Ordinarii* in vi; Gratianus et Cardinalis de Luca, locis citatis. Ubi non agitur de contentiosa jurisdictione exercenda in locis exemptis, jam impediri nequaquam potest Episcopus, quo minus suis dignitatis insigniis utatur, quoties ad Monasteria, seu Ecclesias Regularium accedit. Unde cum quæstio orta esset inter Patres Dominicanos civitatis Pistoriensis, sub quorum cura extant duo Monialium Monasteria, et Episcopum super modo explendæ visitationis Clausuræ eorumdem Monasteriorum ad mentem Sacrorum Canonum, ac præsertim Concilii Tridentini, an nimirum liceret domino Episcopo ingredi septa Monialium induto rocchetto et mozzetta, referente Joanne Jacobo Scarfantonio in suis ad Ceccoperium animadversionibus lib. I, tit. vii, prædicta controversia amicabiliter fuit composita per recessum ab eadem factum per Patres Dominicanos, qui agnoscentes bonum jus D. Episcopi, consenserunt, ut juxta solitum expleretur visitatio, prout secutum fuit, ipso Scarfantonio tanquam canonico visitatore associante Episcopum visitantem rocchetto ac mozzetta indutum.

§ II.

Eodem quoque habitu Episcopus indutus erit, quoties per civitatem et terras, seu oppida suæ diœcesis incedet. Sed habenda est distinctio temporum; nam in Adventu, incipiendo a Septuagesima, per totam Quadragesimam, item in omnibus vigiliis, quibus jejunatur, et in quatuor temporibus (exceptis his, quæ incidunt post Pentecosten) ac sextis feriis totius anni, differens erit vestium gestatio. Quia tunc Episcopum decet uti vestibus laneis, et nigri coloris, excipiendo tamen aliquot dies, et quibus signum mœstitiæ ostendi non debet; videlicet a die Nativitatis Domini, et per totam Octavam Epiphaniæ; a die Dominicæ Resurrectionis usque ad Dominicam Trinitatis; item per Octavas festorum SS. Sacramenti, Assumptionis gloriosæ Virginis Mariæ, et beatorum Apostolorum Petri et Pauli, et omnium Sanctorum, titularis Ecclesiæ cathedralis, et sancti Patroni civitatis, ac Dedicationis propriæ Ecclesiæ; item anniversariis electionis et consecrationis ipsius Episcopi; die adventus alicujus magni Principis; vel cum celebratur aliqua publica lætitia : in aliis vero Octavis, ut Nativitatis gloriosæ Virginis, S. Joannis Baptistæ, S. Laurentii, dies tantum Octavarum excipiuntur : similiter omnia festa duplicia, quæ per annum incidunt extra Adventum, Septuagesimam et Quadragesimam; sed Annuntiationis festo, etiamsi infra Quadragesimam occurrat, vestibus violaceis uti debent. Hæc quæ dicta sunt, circa vestes quotidianas observanda sunt.

COMMENTARIUS.

I. Quod hic fuse Cæremoniale nostrum de episcopalium quotidianarum vestium usu, nigri, vel violacei coloris præbit, brevi exponit Synodus iv provincialis Mediolanensis a S. Carolo anno MDLXXVI habita, parte III Constitutionum, § i, his verbis : « Sexta quoque feria, tum præ« terea in vigiliis, in Adventu, in Quadragesima « vestitum induant nigro colore, iis diebus ex« ceptis, quibus ex ritu Ecclesiæ, nullum mœ« stitiæ signum vestibus ostendere debent : aliis « autem, violacei coloris vestimenta adhibeant. » Porro autem licet in editis cæremonialibus Episcoporum libris ante hujus Cæremonialis editionem Benedicti XIII Pontificis maximi auctoritate probatam anno iii sui Pontificatus, nulla prorsus mentio fiat de festo Annuntiationis Dei-

paræ, quo etiamsi infra Quadragesimam occurrat, vestibus violaceis uti debent Episcopi, non autem nigris, cautum tamen jam fuerat Decreto Sacræ Rituum Congregationis die VIII Januarii, anni MDCCIX, debere Episcopos violaceis uti vestibus in die ipsa Annuntiationis Beatæ Mariæ Virginis, quando in Quadragesima occurrit, excepta tamen hebdomada majori et feria VI, non vero eo die in quem prædictum festum transfertur in Quadragesima.

II. Quanquam vero tum nostrum Cæremoniale, tum memorata IV Mediolanensis S. Caroli provincialis Synodus, aliæque complures diserte præscribant, ut in Adventu, Quadragesima, quatuor temporibus, vigiliis et sextis feriis, in quibus Eminentissimi Domini S. R. E. Cardinales deposito rubro, utuntur violaceo indumento, Episcopi violaceum deponant et nigrum induant, minime is hodie Romæ ritus servatur; Episcopi enim, ut ipsemet vidi tum Romæ, tum alibi in Italia, violaceo semper utuntur habitu, ubi nimirum cum tunica talari et mantelletto incedunt. Sed et testatur Pax Jordanus lib. I, *Elucubrationum*, tit. XVI, num. XV, suo etiam ævo idipsum servatum fuisse in Romana Curia, imo cum ea de re consuluisset cæremoniarum Magistros, audiisse ab ipsis, ejus mutationem coloris minime amplius in usu esse respectu Episcoporum, sicut nec etiam servatur occasione luctus propinquorum, vel aliorum, excepto Papa, quo defuncto, niger quidem ab Episcopis adhibetur color in vestibus usque ad electionem successoris. Quanquam hodie Sacerdotes, et ceteri inferiores Clerici in morte suorum, imo et illorum, quorum famulitio erant addicti, lugubres vestes induant velumque nigrum oblongum in pileo gestent, vetant id iis nihilominus Sacræ Synodi, præsertim Toletana anni MCDLXXIII, ubi sub gravium pœnarum interminatione prohibiti sunt *in sacris Ordinibus constituti, vel Beneficiati*, vestibus indui ad luctum destinari solitis.

[Notat Castaldus Episcopos solio pontificio assistentes, sicut et Prælatos curiales, semper uti colore violaceo. Cum enim ipse Papa nunquam deponat colorem album, æquum est ut et in domesticis ejus, inter quos Episcopi assistentes solio recensentur, mutatio coloris habitus non interveniat : et sic forte introducta est praxis Romana cui alludit auctor. Cardinales autem semper consueverunt mutare rubrum in violaceum statutis diebus.]

III. Cum tandem in hoc § festorum duplicium mentio fiat, quibus violaceo habitu debet Episcopus uti, tametsi ipsa occurrant in feriam sextam, aliaque tempora, quibus uti alias deberet vestibus nigris, notandum hic breviter est, festa duplicia, auctore Durando lib. VII, cap. I, num. XXXI, ita dici, « quod responsoria tam « majora, quam brevia, et versus a duobus can- « tantur, et omnia incipienda, a duobus inci- « piuntur, et quia Antiphonæ in Matutinis et « Vesperis duplicantur, dicunt enim complete, » hoc est integre, « ante Psalmum et post. » Durando adstipulantur glossa in cap. *Gloriosus, De Reliquiis et veneratione Sanctorum*, Gavantus in Rubricas Breviarii, sectione III, cap. II, num. II, et inter alios Guyetus in sua Heortologia, sive, *De Festis propriis*, etc. lib. II, cap. IX, quæstione II. Duplex officium dicitur, non quod duo olim una eademque die fierent officia, ut asserunt Joannes Fronto, et Grancolas in Breviarium Romanum, cap. XLIV, sed quod certis diebus in uno eodemque officio, ad majorem solemnitatem, eædem bis, ante videlicet, et post Psalmum decantarentur Antiphonæ, aut quod responsoria brevia, aliaque ejusmodi ab uno alias in aliis officiis inchoari solita, a duobus inchoarentur. Atque ex hac constituta duplicium officiorum ratione facile est æque semiduplicium, ac simplicium originem, ac formam uno simul tramite deducere. Sed de his vide laudatum Guyetum loco citato, quæstione II et seqq.

§ III.

Quoad cappas vero, quibus Episcopi in propriis Ecclesiis utuntur, id erit observandum, ut regulariter sint lanæ, et violaceæ, et non alterius coloris. In solemnioribus tamen festis, quæ in Rubricis Breviarii *primæ classis* vocantur, dempto triduo ante Pascha, poterit Episcopus uti etiam cappa ex camelotto colo-

ris violacei, nullatenus alterius coloris, quibus quidem cappis pelliculæ circa collum, et pectus de more consutæ sint; quæ deinde vigilia Pentecostes, seu pro diversitate locorum citius, aut tardius, prout Episcopo opportunum videbitur, præintimatis etiam Canonicis, qui cappis utuntur, quo die mutari debeant, removentur, et loco pellicularum sericum rubrum apponitur. Canonici vero regulariter in Ecclesiis, ubi illis utuntur, eas deponunt, et loco earum assumunt cottas supra rocchettum.

COMMENTARIUS.

I. Cappam, qua utitur Episcopus in propria Ecclesia, et in capella papali, confectam esse oportere ex lana violacei coloris, et quidem in hieme pellibus albis suffulta, in æstate vero serico rubeo, atque in solemnioribus festis ex camelotto, exceptis Prælatis regularibus, ex Monachorum, vel Mendicantium Ordine assumptis, qui non mutant colorem sui habitus, sed in Ecclesia propria uti debent cappa coloris suæ Religioni convenientis, pelle, seu serico ejusdem coloris suffulta, diserte in hoc et sequenti § Cæremoniale asserit, et post ipsum Castaldus in Praxi Cæremoniarum, lib. I, sectione x, cap. I; Campanile in Diversorio juris canonici, rubrica IX, cap. V, sub numero III; versu *Mantellettus*, circa medium, et alii, inter quos Joannes Baptista Ventriglia in libro *De jurisdictione Archiepiscopi*, cap. XXIII, num. II, ait, cappa uti posse Archiepiscopum per totam suam provinciam juxta formam Cæremonialis; sive enim cappa sit insigne denotans jurisdictionis exercitium, sive solam dignitatem, competere debet illius usus, ut mox subdit laudatus auctor, Archiepiscopo in provincia sua, ad dicta per Tamburrinum, *De jure Abbatum*, tomo I, disputatione XXI, quæstione II, num. I et II.

II. Est et illud hic notandum de cappæ usu, quod tradit Cæremoniale Ambrosianum lib. I, cap. II, quod est de vestitu Archiepiscopi et Episcoporum ad Urbem divertentium : « Quoties« cumque, » inquit, « utitur habitu nigri colo« ris, ut supra, et cappa est induendus, con« veniens erit, ut ea sit lanea, videlicet ex sarza : « aliis vero diebus, cum induit habitum viola« ceum, sit ex camelotto. » Et mox de cappa Archiepiscopi Cardinalis loquens, hæc subdit : « Archiepiscopus, si fuerit Cardinalis, quo tem« pore Archiepiscopus, sive etiam Episcopus, « non Cardinalis, vestitu nigro utitur, ipse vio« laceum induat; reliquis vero diebus semper « rubrum : cappam vero ex lana adhibet tem« pore Passionis Domini nostri. » Consona profecto hæc sunt Rubricæ nostri hujus § in quo edicitur, I. ut cappæ quibus regulariter in suis Ecclesiis Episcopi utuntur, « sint lanæ, et vio« laceæ, et non alterius coloris; » II. in solemnioribus festis, quæ in Rubricis Breviarii *primæ classis* vocantur, dempto triduo ante Pascha, posse Episcopum uti etiam cappa ex camelotto « coloris violacei, nullatenus alte« rius coloris. »

[Nota cappam episcopalem debere esse semper coloris violacei, etiamsi in diebus pœnitentiæ Episcopus utatur subtanna nigri coloris; ad differentiam mozzettæ quæ ejusdem coloris ac ejusdem materiæ ac ipsa subtanna esse debet, cum mozzetta inter vestes privatas recenseatur. Quoad usum cappæ, nota decretum in Turritana ad V, XXVI April. MDCCIV. « An Archiepiscopus Turri« tanus accedens ad Ecclesiam cathedralem in « solemnitatibus ad effectum assistendi functio« nibus ecclesiasticis teneatur deferre cappam « magnam, sive potius possit incedere cum sola « mozzetta sive alio habitu minus solemni? « S. R. C. respondit quoad primam partem affir« mative, in reliquis negative. » Diversæ sunt autem honorificentiæ quæ Episcopo cappam magnam gestanti exhibentur, ac eidem mozzetta super rocchettum induto, sicut infra in suis locis notabimus.

Sicut rocchettum discoopertum cum mozzetta est habitus ordinarius Episcopi in loco suæ jurisdictionis, sic rocchettum coopertum hac veste aperta per cujus scissuras brachia extrahi possunt, et quam mantellettum vocant, signat Episcopum extra territorium suum, vel cujus jurisdictio præsentia cujusdam majoris quasi obnubilatur, ut declaratur cap. IV, § VII. Episcopus

igitur non debet extra casus a Cæremoniali prævisos rocchettum suum hoc modo cooperire sicut a Sac. Cong. sancitum est in *Orestan. Cotonen.* ad v, xviii Septembris MDCLVI. « In « propria Ecclesia Episcopus seu Archiepiscopus « non habet usum mantelletti, nisi in quibus- « dam casibus in Cæremoniali expressis, et ideo « eo uti non debet neque extra neque intra « chorum, in tribus diebus Passionis : Matutinis « tenebrarum, uti debet cappa ut Cæremonialis « ipse disponit in dictis diebus. » Mozzetta autem super rocchettum mantelletto coopertum induta ab Episcopo extraneo, non præjudicat prærogativæ Episcopi loci, ut ostendit Sarnellus in suis Litteris ecclesiasticis tom. II, litt. xxvii. Nota Cæremoniale cum de vestibus privatis vel choralibus Episcopi loquitur, de cruce pectorali silere, quam recenset tantum inter celebriorum functionum insignia. Equidem pluribus abhinc annis, consuevere Episcopi et Abbates crucem pectoralem super vestes privatas gestare. Huic praxi etsi in Cæremoniali non insinuatæ, nec a Papa usitatæ vel a Cardinalibus in solo presbyteratus ordine constitutis, aliisque usum crucis inter pontificalia habentibus, propter consuetudinis auctoritatem, nullus est qui detrahat. Sed de crucis gestatione super choralia indumenta manet quæstio. Cæremoniale enim, ubi de Episcopo ad missam pontificaliter celebrandam cum cappa accedente, crucem indicat super altare positam, nec ullo modo in descriptione exutionis cappæ supponit aliam crucem de collo celebraturi auferendam. Quod et apud rubricistas pariter observabis : Sic Cardinalis Ursinus (postea Bene dictus XIII) in speciali elucubratione, et alii auctores, fusius de officio capellanorum in missa privata Episcopi tractantes, inter minutissimas exuendæ mozzettæ descriptiones, de hujusmodi crucis ablatione ne minimum quidem verbum habent. Unde suspicarer crucem in choro exhibendam non esse nisi super albam, juxta Cæremonialis placitum.

Tandem animadverte sequentem decisionem S. R. C. in Arichipæ ad xiv, xiii Mart. MDCC : « Episcopus non debet uti chirothecis, nisi in iis « functionibus pontificalibus in quibus eisdem « Episcopi utuntur. » Id est in missa pontificaliter cantata, a principio usque ad Offertorium.

Cappæ autem canonicorum ab Episcopali cappa in eo discrepant, quod episcopi in diœcesi sua utuntur cappa ampla et soluta : canonicalium vero capparum toga, caputio simili omnino ac pro Episcopis remanente, explicari nequit sine specialissimo indulto, sed complicata et involuta fertur, et ita sub brachio sinistro reducitur et ligatur, juxta eumdem modum quem adhibent ipsi Episcopi in curia Romana. « An Canonici habentes usum cappæ magnæ « possint illam deferre expansam seu extensam, « ut Episcopus, in adoratione Crucis feriæ vi in « Parasceve vel alio tempore? S. R. C. respon- « dit : Negative, et abusum Episcopus tollat. In « una Æsina, xxiii Januar. MDCC. » Attamen S. Congregatio permisit, iv Septemb. MDCCXLV, Canonicis Sancti Severi in adoratione Crucis cappas extendere usque ad talos, recusata eadem facultate pro aliis circumstantiis. Canonici habentes usum capparum illas tempore æstivo, jure communi, deponunt, et assumunt cottas seu superpellicea supra rocchettum, ut ait Cæremoniale. Pluribus tamen Capitulis, licitum est ex indultis particularibus induere tempore æstivo cappas ornatas panno serico, ut plurimum rubri coloris.

Hæc autem canonicalia insignia ad ornamentum Capituli, non autem uniuscujusque canonici singulariter sumpti concessa sunt. Unde pluribus Sac. Congregationis decretis et præsertim decreto generali iv Jun. MDCCCXVII, vetitum est ea induere extra cathedralem, nisi capitulariter agentibus. Hinc deserenda est opinio Scarfantoni qui priusquam hæc decreta prodirent aliter docuit.

Notatu dignum est sequens decretum : « S. R. C. « neque moderno Archiepiscopo, neque præde- « cessoribus suis licuisse, vel licere aliquod « signum particulare, vel colorem in signis « mutare et innovare tam pro Archidiacono, « vel Canonicis, quam pro aliis suæ Ecclesiæ « Presbyteris, vel Clericis sine expressa licentia « et consensu hujus S. Sedis Apostolicæ, cen- « suit et declaravit, et ideo omnia in pristinum « esse reducenda, ordinavit, ac si nihil per mo- « dernum Archiepiscopum, vel suos Prædeces- « sores Archidiacono, Canonicis, et aliis Pres- « byteris concessum fuisset; et si aliquod signum « ipse Archidiaconus, vel Canonici obtinere « voluerint, ad hanc Sanctam Sedem recursum « habeant. In Hydruntina. i Septemb. MDCXII. » S. R. C. pluries similia decrevit signanter in

Caputaquen, xii Julii MDCXXVIII et in Trivicana xxviii April MDCCXXXI.

Tandem animadverte hoc decretum : « I. An « in choro, et processionibus quæ capitulariter « aguntur, possit is, cui ob Magisterium, et « Lauream, aut Licentiam in Disciplinis Theo- « logicis, vel Sacris canonibus obtentam, facul- « tas conceditur deferendi biretum cum quatuor « apicibus, eodem bireto uti? II. An iste, con- « tradicente Capitulo, punctationi distributio- « num obnoxius evadat, etiamsi quadraginta ab « hinc annis jam defunctus alius Sacerdos in « eadem Ecclesia usus fuerit tali facultate, et « nemo contradixerit? Sac. Congregatio rescri- « bendum censuit : Negative in omnibus, nimi- « rum nec uti posse in ecclesiasticis functioni- « bus tali bireto, nec amittere distributiones, « siquidem biretum non est chorale indumen- « tum. Die vii Decembris MDCCCXLIV. In Venu- « sina. »

Unde habebis nullum insigne graduum in sacris facultatibus, quanto magis sæcularis honorificentiæ, posse canonicalibus seu choralibus vestimentis superindui.]

III. Sunt quippe duplicium festorum alia primæ classis, alia secundæ, et alia per annum quæ dicuntur majora, itemque alia quæ minora appellantur. Primæ et secundæ classis duplicia nescio an ante S. Pium V usus esset in Breviario, nam ut scite observat Guyetus in sua Heortologia lib. II, cap. ix, quæstione iii, nec in Romano, sive Ms. anni MDXIX, sive editionis annorum MDL et MDLV, nec in ullo alio diœcesis alicujus proprio ejusmodi nomenclatura invenitur. Ut ut sit, quod ad Romanum attinet Breviarium, in prædictis exemplaribus sola erat inscriptio duplicium majorum et minorum, quæ alias Durandus lib. VII sui Rationalis, cap. i, num. xxxi, « duplicia in totum, et duplicia sim- « pliciter » vocat. At cum ea nomenclatura non sufficeret ad exprimendam variam festorum inter se dignitatem ac præstantiam, duplicium majorum in novo Pii V Breviario duæ sunt constitutæ classes, vocabulo bene Latino, adeo ut, sicut Urbem Livius, lib. I, scribit a Servio Tullio in quinque classes pro census ratione fuisse divisam, sic festa illa majora, pro sua quæque dignitate ac jure vario in duas classes distributa fuere, primam videlicet eorum, in quibus quorumcumque aliorum festorum occurrentium nulla sit commemoratio; secundam eorum, in quibus simplicium sit quædam commemoratio, sed in Laudibus tantum. Alia sunt præterea singulorum privilegia, sed in his duobus stabilita est istorum ab illis specifica, ut ita dicam, differentia.

IV. Notat hæc eruditus Guyetus, et quidquid sit de duplicibus secundæ classis, festa primæ classis duplicia, quibus, « dempto triduo ante « Pascha, poterit Episcopus uti etiam cappa ex « camelotto coloris violacei, nullatenus alterius « coloris, » ex Breviario Romano hæc sunt : « Nativitas Domini; Epiphania Domini; Pascha « Resurrectionis, cum tribus antecedentibus et « duobus sequentibus diebus; Ascensio Domini; « Pentecostes cum duobus sequentibus diebus; « festum Corporis Christi; Nativitas S. Joannis « Baptistæ; festum Sanctorum Apostolorum « Petri et Pauli; Assumptio Beatæ Virginis; fe- « stum Sanctorum omnium; Dedicatio propriæ « Ecclesiæ; Patronus vel Titulus Ecclesiæ. » Quidquid autem sit de numero festorum duplicium secundæ classis, de quibus agere nostrum non est institutum, id tamen unum notabimus, quod tradit Gavantus in Breviarii Rubricas, sectione iii, cap. ii, num. iii, in recognitione Breviarii facta a Clemente Papa VIII ad majorem distinctionem instituta fuisse duplicia majora et minora per annum, de quibus omnibus videri possunt Gavantus ipse, Guyetus, Meratus, et alii qui ipsas Breviarii Rubricas enarrant.

[In antiquo Breviario Ecclesiæ Tornacensis impresso anno MDVI, distinguuntur festa in *triplicia* et *duplicia*. Porro in triplicibus solemnitatis pars erat quod Antiphonæ ad *Magnificat* et ad *Benedictus* ter repetebantur, nempe semel ante canticum, semel ante versum *Gloria Patri*, semel eo finito, eodemque modo Introitus ad Missam ter decantabatur. Distinguebantur præterea hæc *triplicia* duas in classes. Alia vocabantur *cathedralia*, quia in his solebat Episcopus officium facere in Ecclesia cathedrali. Alia quæ minus erant solemnia dicebantur simpliciter *triplicia*. Festa autem inferioris ordinis vocabantur *triplicia parva* vel *semitriplicia*. Quod ad duplicia festa attinet videntur fere eodem sensu quo in Breviario Romano sumpta fuisse, verum in dicto Breviario anni MDVI, potiuntur tantummodo tribus lectionibus. Hæc in gratiam eruditorum dicta sunto.]

V. Cappa ex camelotto, qua uti potest Episcopus in festis duplicibus primæ classis, dicitur illa quæ confecta est quidem ex camelorum pilis, leniter atque eleganter contextis : nam alias Monachi olim hujusmodi vestes ex asperis scilicet camelorum setis confectas, ut corpus affligerent, soliti erant deferre, ut testatur Severus Sulpitius in Vita S. Martini, cap. VII, ubi describens Ordinem monasticum ab ipso institutum, ita inquit : « Plerique camelorum setis vestie« bantur; mollior ibi habitus pro crimine erat. » Ejusmodi veste usum fuisse eumdem S. Martinum tametsi Episcopum, tradit in ejus Vita Paulinus his versibus :

Multis vestis erat setis contenta cameli,
Quæ levibus stimulis vigiles contegeret artus,
Excludens tenuem compuncta carne soporem,
Mollia ne fluxum nutrirent mollia corpus,
Lascivæ et tenui vestis fluctaret amictu.

VI. Sed ut de cappa dicamus, cujus in hoc nostro § fit mentio, de qua alias superius locuti jam fuimus, cap. II, § II, num. V, sive lanea illa sit, sive ex camelotto, ex recepto a pluribus sæculis Ecclesiæ ritu, debet ipsa pelliculis, vel serico rubro juxta temporum distinctionem circa collum et pectus esse subsuta, ob insignia scilicet mysteria, quæ in ea distinctione continentur, quæque erudite ac fuse explicat doctissimus Morettus in celebri illa peculiari disceptatione, quam edidit Romæ MDCCXXXII, « De « ritu variandi chorale indumentum in solem« nitate paschali apud Clerum Basilicarum Ur« bis usitato; » ubi acriter, sed recte admodum tamen contendit, mutationem cappæ fieri debere Sabbato sancto ad primum *Alleluia*, quia scilicet ita majores nostri statuere, tum ad significandam paschalis temporis lætitiam ejusque sacramenta; celebramus siquidem tunc inter alia memoriam redemptionis nostræ, Christi ac nostræ resurrectionis, liberationis a servitute, et transitus a culpis et tenebris ad remissionem et lumen gratiæ; tum etiam ad renovationem morum et innocentiam, uti docent varii ritus et consuetudines eo tempore servari soliti, qualis est inter alios mos immutandi habitum Neophytorum et Clericorum.

VII. Neque vero obstat § hujus nostri Rubrica, quæ nihil profecto aperte jubet de mutatione capparum facienda « in vigilia Penteco« tes, seu pro diversitate locorum, citius aut « tardius, » etc. solum enim narrare videtur, qui fuerit usus diversarum Ecclesiarum tam circa tempus quam circa modum ipsius mutationis, quia scilicet, ut idem laudatus auctor observat, ubi hunc § nostrum elucidat, novos non dubie prævalentes ritus adoptavit Cæremoniale juxta auream illam prudentiæ regulam, quam sic exprimit Mabillonius cap. XXI Commentarii prævii ad Ordines Romanos, tomo II Musæi Italici, pag. CXLII. « Ubi regnant antiqui « ritus, hi constanter retinendi; ubi novi præ « antiquis prævaluerint, antiquos laudare decet, « novos non rejicere. » Mere tamen descripsit, nec aperta jussione inculcavit verosimiliter, ut constanter retineretur, ubi regnaret antiquus paschalis ritus, qui fugere non poterat viros eruditissimos componendo Cæremoniali huic codici adhibitos a Romanis Pontificibus maximis.

VIII. Et quidem, quando Cæremoniale conditum est, tametsi propagatus jam esset per Latinam Ecclesiam mos, ut mutatio illa fieret, et præcipue deponerentur penitus a Canonicis violaceæ nigræque cappæ lanæ, albæque assumerentur lineæ vestes pro arbitrio, seu juxta majorem, minoremve rigorem aeris; est tamen nova disciplina et novissimis temporibus adinventa, tolerabilis tantum, ne turbaretur Ecclesiarum tranquillitas. Nam disciplina vetustior, generalis, approbata a moderatoribus christianæ reipublicæ, et non sine speciali mystica significatione instituta, uti superius notatum fuit, jubebat ejusmodi depositionem assumptionemque peragi omnino, non attenta prorsus ulla aeris opportunitate, sub ipsis festis paschalis initiis. Quæ omnia latissime probat Morettus eruditissimus in citata disceptatione, *De ritu variandi chorale indumentum*, etc. atque in addendis ad eamdem vulgatis anno MDCCXLI in calce eximii operis *De Presbyterio*.

IX. Libenter autem memorato auctori adhæreo. Etenim quid probabilius, imo certius, quam illustriores Clericos priscæ ætatis, non in Paschate, non in Pentecoste, aliove posteriori tempore depositis subobscuri coloris planetis laneis, quas venerabilis servus Dei doctissimus Cardinalis Thomasius pag. 18 præfationis ad Antiphonarium et Responsoriale Romanæ Ecclesiæ, doctissime comparat cappis Cardinalium et

Canonicorum Basilicarum Urbis, cœpisse gestare ad ecclesiasticas functiones candida, tum serica, tum linea indumenta? Hoc insinuant Ordines Romani a Mabillonio editi, hoc Patres allegati in laudata toties disceptione *De ritu variandi*, etc. § xxvi et seqq. Quid exploratius, quam talem consuetudinem fuisse olim communem in Ecclesia Latina? Testes antiquæ Constitutiones Canonicorum regularium, usus inclyti Ordinis Prædicatorum, et qui proximius rem tangunt, mores Ecclesiarum Italiæ, Galliæ, Belgii, Germaniæ, Hispaniæ, ac Majoris Britanniæ, quin etiam pontificiæ capellæ in eadem opella § xv et seqq. annotati. Quid evidentius, quam eamdem pervetustam generalem consuetudinem ab Ecclesiæ Præsidibus fuisse approbatam?

X. Certe qui percurrerit quæ indicavimus loca, inveniet non semel ad testatam in iisdem praxim confirmandam urgendamve, intercessisse gravissimam Episcoporum, Conciliorum ac summorum Pontificum auctoritatem. Est enim ea mutatio res plena mysterii, ad repræsentandam scilicet lætitiam paschalis celebritatis ejusque varia sacramenta, quorum etiam vel ipsæ Constitutiones Lateranensis Ecclesiæ a Petro Cardinale S. Mariæ Novæ, Archipresbytero et Commendatario ejusdem Basilicæ, confectæ, atque deinde a Gregorio Papa XI approbatæ, meminere, ubi in Rubrica I, § xiv, ita inquiunt : « In vigilia Paschæ statim quando *Alleluia*, verbum lætitiæ decantatur, exuant nigras cappas, « luctuosa pœnitentiæ tempora designantes, et « superpellicea, seu albas cottas induant supernæ vitæ gaudia designantes, usque ad festum « Sanctorum omnium illa, seu illas, deferentes « cum almutiis supradictis. » Legere est hasce Constitutiones tomo II Musæi Italici in appendice III ad libellos Romani Ordinis, pag. 576 et seqq.

XI. At vero tametsi quæ hactenus diximus satis nos edocent, qualis fuerit jam olim et quæ hodieque esse debeat ea in re disciplina, nihilominus jam fere omnes Ecclesiæ novitium morem adoptarunt. Si causam quæras, non aliam fortasse probabiliorem excogitare poteris præter studium propriæ commoditati indulgendi, non huic tantummodo institutioni exitiale, sed et aliis sacris antiquis Ecclesiæ ritibus, quos ad fidelium ædificationem Ecclesia Spiritu Sancto edocta, ejusque Præsules instituere. Ut ut sit, certe Romæ Clerus insignis Basilicæ Sanctæ Mariæ Transtiberim custodit hactenus illibatum primogenium usum, hoc est, Clerus ille non attendens frigoris calorisque gradus, prænuntiato *Alleluia* in Missa sanctioris Sabbati, cappas deponere, cottasque supra rocchettum assumere pergit, atque in his perstat ad momentum usque per Lateranensium statutorum verba superius allata indicatum. Id quod summe laudabile esse fateatur oportet, quicumque cultor est venerandæ antiquitatis, et minime ignorat, quantum Romana Ecclesia abhorrere consueverit novationes in sacris ritibus, eas præsertim, per quas detrahi quidpiam reverentiæ videretur paschali omnium maximæ solemnitati. Legatur Epistola Siricii Papæ ad Himerium Tarraconensem Episcopum, cap. II.

[Et ita S. R. C. declaravit tempus congruum, nempe, quod a primis Vesperis vigiliæ omnium Sanctorum usque ad Sabbatum sanctum Paschæ Resurrectionis, Canonici deferant cappam supra rocchettum, et deinde postea cottam seu superpelliceum ad instar Canonicorum S. Petri. Die xxvii Martii MDCLXXVII in Cusentina.

XII. Reliquum est, ut duo adnotemus, unum est, quod Episcopi cappam, alterum quod cappas Canonicorum spectat Episcopo, quamvis summa semper exhiberi debeat a Canonicis reverentia, sciendum tamen, quod in sua Ecclesia cappa utitur, et cum illa sedet, divinis Officiis assistens, censuit tamen Sacra Rituum Congregatio in Lauden. die IV Aprilis anni MDCXX, non esse laudabilem consuetudinem, ut caput ei tunc aperiatur operiaturque ab altero ex Diaconis assistentibus, sed ut biretum ipsum ipsemet sibi Episcopus extrahere debeat. Affert hoc Decretum Barbosa in tractatu *De Canonicis*, cap. XXXIII, num. XXVI et XXVII, ubi alias ejusdem Congregationis Decreta recenset, nempe in una S. Martini Terræ Carreti Thelesinæ diœcesis die XXII Decembris MDCXXIX, et in Isernien. XXI Augusti MDCXXXII, quibus expresse edicitur « neque « dignitates, neque Canonicos assistentes Epi« scopo teneri illi caput tegere et detegere, « quando assistit divinis cum cappa et bireto. » Sed et S. Carolus in Concilio Mediolanensi IV provinciali ad titulum *De verbi Dei prædicatione*, de Episcopi vestitu agens in concione habenda, illud plane statuit, ut si cappa episcopali, et stola potius quam pluviali et mitra uti maluerit,

Diaconi, qui illi assistunt, « non sacro diaconali amictu, sed et alii Ministri superpelliceo, aliove sui Canonicatus, dignitatisve « in chori Officiis insigni induantur. »

XIII. Ad Canonicorum cappas quod attinet, notanda tandem sunt illa § nostri verba, quibus, cappas, quæ ex recentiori Ecclesiæ disciplina in vigilia Pentecostes, seu pro diversitate locorum citius aut serius mutantur, id non debere suo ipsorum arbitrio fieri, sed « prout Episcopo « opportunum videbitur, præintimatis etiam « Canonicis, qui cappis utuntur, quo die mutari « debeant. » Ex quo addicimus, non esse ex Cæremoniali omnino extinctum veterem ritum mutandi cappas Sabbato sancto, sed arbitrio et prudentiæ Episcopi relinqui, quem non puto, ubi justa causa non adsit, a prisco et probato Ecclesiæ instituto recedere, et pati venerandos ritus in pessum ire, quos nostri majores instituere.

§ IV.

Ceterum quod dicitur de hujusmodi Episcoporum habitu, tam capparum, quam ceterarum vestium, non est intelligendum de Episcopis regularibus, qui non mutant colorem sui habitus, neque induunt rocchettum, sed in Ecclesia propria, uti debent cappa coloris, suæ Religioni convenientis, pellibus, aut serico laneo ejusdem coloris suffulta. Excipiuntur ab hac regula Clerici regulares, et uti dictum est cap. I. lib. I Canonici regulares, qui rocchetto utuntur, et colore violaceo, ut et Presbyteri S. Spiritus, et militiarum S. Joannis, S. Jacobi, et aliarum.

COMMENTARIUS.

Iterum atque iterum jam dictum fuit, eos qui ex regularibus Ordinibus promoti sunt, juxta antiqua Patrum Decreta non modo colorem, sed et habitum ipsum suæ Religionis deferre debere, locoque rocchetti in divinis Officiis superpelliceo uti. Hodie ex nostri Cæremonialis præscripto, uti etiam supra notatum est, sat eis est, si colorem Religioni suæ convenientem in cappa aliisque episcopalibus indumentis servent. Excipiuntur tamen ab hac regula Canonici et Clerici regulares cujuscumque Ordinis, itemque Presbyteri Sancti Spiritus, et ex militiarum Ordinibus assumpti, puta S. Joannis, S. Jacobi, et in genus aliis, qui in habitu et colore violaceo cum aliis Episcopis convenientes rocchetto etiam utuntur. Nam, ut scite inquit Castaldus in sua Cæremoniarum Praxi, sectione x, cap. I, num. IV, illa mutatio vestium non est ratione status, sed ratione habitus suæ Regulæ, quam sunt professi, et ideo cum isti tantum in statu a Clericis sæcularibus differant, conveniunt cum illis in habitu.

§ V.

Omnes autem tam sæculares, quam religiosi Episcopi galero utuntur, a parte exteriori nigro, cui ab interiori sericum coloris viridis suffulciatur, et floccis sericeis viridibus, ab eo pendentibus. Galerus quoque duplicis formæ habendus est, alter quo in solemnioribus equitationibus utuntur, ejusdem formæ, præter colorem, quo Eminentissimi Cardinales pontificaliter equitantes uti consueverunt; alter simplicior : uterque ex lana, ac serico viridi exornati.

COMMENTARIUS.

I. Quanquam, uti supra notatum est Episcopi regulares, ex Monachis scilicet, et Fratribus Mendicantibus assumpti ab aliis in vestium colore differant, conveniunt tamen in capitis

operimento, bireto scilicet, ac pileo laneo nigri coloris. Pileus ipse duplicis formæ erit; alter nempe, quo in solemnibus equitationibus utitur, ejusdem formæ, qua domini Cardinales pontificaliter equitantes uti consuevere; alter vero simplex, uterque tamen ab exteriori ex lana nigra, ab interiori vero serico coloris viridis suffultus, et cordulis, viridis coloris exornatus, additis etiam solemniori floccis sericeis viridibus ab eo pendentibus, ut scite notat Castaldus in Cæremoniarum Praxi libro I, sectione x, cap. I, num. VII. Cæremoniale Ambrosianum lib. I, cap. II, ubi de vestitu Archiepiscopi et Episcoporum ad Urbem divertentium agit, de pileo sic inquit: « Cum opus erit, utetur pileo « nigro laneo, serico viridi suffulto, cum cordu- « lis et floccis coloris viridis, eoque passim « supra biretum cum extra domum pedester « per Urbem procedet. » Porro notat clarissimus Joannes Marangonius in Vita, quam italice scripsit de servo Dei Patre Bonsignorio Cacciaguerra, cap. XVIII, pag. 66, consuevisse medio sæculo XV Presbyteros omnes ita incedere, pileum scilicet super biretum gestantes, quem cordulis ab eodem pendentibus sub mentum ligabant instar Prælatorum Romanæ Curiæ, qui in solemnibus equitationibus eodem modo gestare pileum solent, ut ego Romæ non semel vidi.

§ VI.

Extra diœcesim et Ecclesiam suam Episcopi non utuntur cappa, præterquam in Romana Curia, cum in divinis, Pontifice maximo, vel sacro Cardinalium Collegio præsente assistunt. Dum iter agunt utuntur brevioribus vestibus cum manicis sub genu per palmum, vel ultra protensis, coloris temporum diversitati convenientis, uti supra explicatum fuit; circa collum vero fasciam sericam coloris nigri, latitudinis duorum palmorum, vel circa, longitudinis fere ad mensuram vestium pendentium habere consueverunt. In diœcesi autem, vel provincia, mozzetta superinduenda est sine prædicta fascia.

COMMENTARIUS.

I. Nonnulla de episcopali cappa jam diximus supra cap. II in Commentario ad § I. S. Carolus in Concilio Mediolanensi IV provinciali, anni MDLXXVI, parte III Constitutionum, ubi de Episcoporum vestitu disserit, de episcopali cappa ita inquit: « Cappam episcopalem, cum in Ecclesia, « vel ad divina Officia, vel ad conciones, vel ad « sacras lectiones, vel ad alias ejusdem generis « actiones, accedunt, omnino induant. » Cappa uti non posse Episcopum, nisi in propria sua Ecclesia ac diœcesi, et in Romana quoque Curia, docet Augustinus Patricius lib. III *Sacrarum Cæremoniarum sanctæ Romanæ Ecclesiæ*, cap. VI; « Prælati, » inquit, « extra Ecclesias suas non « utuntur cappa ampla, nisi in Romana Curia, « cum adsunt sacris, sive profanis, vel publico « Consistorio cum Pontifice in ejus capella. » Tum addit: « Cappas tamen non capiunt, neque « deponunt intra cancellos capellæ, neque in « prima aut secunda camera paramenti, sed « extra, ubi voluerint; sic etiam sacras vestes. » In propria diœcesi, imo etiam in aliena, ubi quis tamen esset administrator Episcopus, ex Decreto Sacræ Rituum Congregationis in Sarsinaten. die XXII Augusti, anni MDCCXXII, in Responsione ad Dubium VIII et IX cum ad cathedralem pergit Ecclesiam, potest proprio arbitrio sumere cappam magnam, vel in ædibus superioribus, vel in ingressu Ecclesiæ, vel Presbyterii; et decet, quod accedentem ad Ecclesiam omnes Canonici excipiant in ædibus episcopalibus, non vero soli tres, aut quatuor ad portam Ecclesiæ. Vide Ursayam tom. I *Disceptationum*, parte I, disceptatione II, ubi ea recenset Sacræ Congregationis Decreta.

II. Dum iter agunt Episcopi, ex more antiquo, et præscripto nostri hujus § « utuntur brevio- « ribus vestibus cum manicis sub genu per « palmum vel ultra protensis, coloris temporum « diversitati convenientis. » Et mox: « Circa

« collum vero fasciam sericam coloris nigri latitudinis duorum palmorum, vel circa, longitudinis fere ad mensuram vestium habere consueverunt : » Episcopi scilicet ecclesiasticæ disciplinæ custodes, et qui ad sacrorum Canonum tramitem mores componunt, nam alias tum sacræ Synodi, tum sancti scriptores non semel contra Episcopos invecti fuerunt, quod more Principum et militiæ Ducum incederent. Petrus Blesensis, ut alios omittam, epistola CVLVII ad Bangorensem scribens Episcopum, nec ignarus pauperi illum præesse Ecclesiæ, hortatur, ut episcopalem agat vitam, hoc est, permodestam et pauperem, cum vivere debeat de Evangelio, quo fastus omnis damnatur vestium, equorum, et numerosissimi comitatus : « Vestri instituti est, » inquit, « vivere de Evangelio, sicut constituit vobis Dominus, non « incedere pompatice in vestium cultu, in equo« rum fastu, in multitudine clientelæ. »

III. Qualis debeat esse habitus itinerarius Episcopi, docet Concilium provinciale XIII Beneventanum anni MDCLVI tit. III, num. III, ita inquiens : « In itinere quoque tam in diœcesi, « quam extra eum vestitum omnino habeat, ex « quo illum esse Episcopum appareat, mozzet« tam videlicet, cum per diœcesim iter facit, « et interiorem tunicam breviorem, ac mantel« lum viatorium violacei coloris; annulo vero « episcopali semper utatur; ut perpetuo se Ec« clesiæ suæ sponsum meminerit, et suæ eum « non capiat oblivio dignitatis, cujus insignia « negligere, et tanquam erubescere, præhabito « sæculari, ne dicatur, militari ornatu, tam in« dignum est, quam erubescere non modo « Evangelium, et tantæ culmen potestatis, ve« rum etiam Christum ipsum, » etc. Tum num. IV ita concludit : « Obsecramus igitur « Episcopos omnes, ne inepta quapiam socordia, « seu levitate eo adduci patiantur, ut non eam, « quæ suæ, quam sustinent, dignitati plane con« gruat, aut vestiendi, aut incedendi equitan« dique rationem observent. »

CAP. IV.

ARCHIEPISCOPUS ET EPISCOPUS IN SUA PROVINCIA ET DIŒCESI SINGULIS BENEDICUNT.
A BENEDICTIONIBUS ABSTINENT, PRÆSENTE CARDINALI LEGATO DE LATERE, AC ETIAM CARDINALI NON LEGATO.
CARDINALIS ARCHIEPISCOPUS ET EPISCOPUS CELEBRANS CORAM CARDINALI NON LEGATO, OMNES BENEDICTIONES DAT.
EPISCOPUS, SUO METROPOLITA PRÆSENTE, A PRIVATIS BENEDICTIONIBUS ABSTINET.
QUID PRÆSTANDUM AB EPISCOPO, SI ADSIT NUNTIUS APOSTOLICUS, HABENS IN EO LOCO FACULTATES LEGATI DE LATERE.
QUID SI SIT SIMPLEX NUNTIUS, AUT COLLECTOR GENERALIS, VEL FACULTATES LEGATI IBIDEM NON HABEAT.
QUÆ URBANITAS A LEGATIS, CARDINALIBUS, METROPOLITANIS,
AUT NUNTIIS EXERCENDA SIT ERGA EPISCOPUM, UT MUNIA EPISCOPALIA OBIRE POSSIT.
EPISCOPI SEMPER CIVITATUM GUBERNATORES ET MAGISTRATUS ANTECEDUNT. — QUOMODO EPISCOPI
OBVIAM IRE DEBENT CARDINALI LEGATO, VEL NON LEGATO.

§ I.

Quando Episcopus ambulat, vel equitat per suam civitatem, vel diœcesim, manu aperta singulis benedicit, et si est Archiepiscopus, Crucem etiam ante se deferri facit. In Ecclesiis vero suæ diœcesis, vel provinciæ etiam exemptis dabit benedictionem solemnem, aliaque omnia ad officium suum pertinentia faciet, prout passim, suis locis declarabitur : sed si contingat, Cardinalem Legatum de latere esse simul cum Episcopo in ejus diœcesi, vel Archiepiscopo in ejus provincia, abstinebit Episcopus non solum a benedictionibus solemnibus, sed

etiam privatis; et si erit Archiepiscopus, nullatenus permittet ante se deferri Crucem, etiamsi ipse Archiepiscopus esset Cardinalis.

COMMENTARIUS.

I. Duplex est benedictio episcopalis, una solemnis, quæ fieri solet cum illa formula *Sit nomen Domini benedictum*, cum Episcopus celebrat, in fine Missæ, et in aliis plerisque functionibus episcopalibus, de quibus alias; altera est simplex, quam eundo per civitatem, vel alia loca diœcesis, vel provinciæ, manu elevata dat Episcopus, vel Archiepiscopus : de qua fuse jam disseruimus supra cap. II, in Commentario ad § I, quemadmodum et de privilegio, quo Archiepiscopi gaudent præferendæ sibi Crucis, ubi per provinciam suam pergunt. Mandat autem in præsenti hic noster § quod ubi contingeret Cardinalem Legatum a latere esse simul cum Episcopo in ejus diœcesi, vel Archiepiscopo in ejus provincia, abstinendum esse illis non solum a benedictionibus solemnibus, sed etiam privatis, ac præterea Archiepiscopo ipsi tametsi S. R. E. Cardinali omnino abstinendum a delatione Crucis.

II. Legati a latere vocantur quidem Legati Cardinales; « et hoc ideo, » ait glossa in cap. I *De officio Legati* in VI, « quia assumuntur de « latere Papæ. Nam sicut Imperator, et Patricii, « sive Consiliarii faciunt unum corpus, cujus « Imperator est caput, et Consiliarii, qui sibi « assistunt in secretis, dicuntur esse membra, « ita similiter Papa et Cardinales faciunt unum « corpus, cujus Papa est caput et Cardinales « sunt membra. Ideo quando aliquis assumitur « de Cardinalibus, ut mittatur Legatus, dicitur « sumptus de latere et appellatur Legatus de « latere. » Tanta autem est hujusmodi Legatorum dignitas, ut nec Archiepiscopi, imo nec Patriarchæ possint Crucis vexillum sibi præferri, ubicumque scilicet præsens fuerit summi Pontificis Legatus, utens insigniis Apostolicæ dignitatis, uti expressum est in cap. *Antiqua, De privilegiis;* quia nimirum in præsentia majoris deponitur potestas reverentialis minoris, uti inquit Barbosa lib. I *Juris ecclesiastici*, cap. V, num. XXI, ubi etiam ob memoratam rationem notat, quod et noster hic § mandat, et docent passim canonici jurisconsulti, non posse Episcopum in civitate et diœcesi, cui præest, præsente Legato de latere, benedicere populum, et deferre vestes, scilicet mozzettam significantem jurisdictionem illius ordinariam. Vide Aloysium Riccium ni Praxi Episcoporum, resolutione CDXCIV, per totum, ubi etiam aliam rationem assignat, quam tradunt Hostiensis, et Abbas in cap. *Volentes, De officio Legati*, ne scilicet in uno corpore videantur duo capita quasi monstra.

III. Simili quoque ratione cessare aliorum Legatorum auctoritatem, ubi adesset Legatus a latere, constat plane ex cap. VIII *De officio Legati*, ubi Gregorius IX Pontifex maximus Patriarchæ Hierosolymitano ita scripsit : « Fraternitati tuæ « Legationis officium in provincia tua duximus « committendum, ita tamen, quod si Legatus « ad partes illas de latere nostro contigerit de- « stinari, executionem ipsius officii, quandiu « Legatus ipse ibi fuerit, pro Sedis Apostolicæ « reverentia omnino dimittas. » Hinc multo magis præsente Legato a latere debent Episcopus et Archiepiscopus abstinere a benedictionibus tum solemnibus, tum privatis, et a delatione insignium pontificalium jurisdictionem indicantium, qualis est delatio rocchetti aperti, Crucis, et similium. Tenentur enim honorare Legatos etiam ex vi juramenti, quod in sua consecratione juxta antiquum Ecclesiæ ritum præstare solent, de quo vide quæ diximus tomo I Romani Pontificalis, tit. XIII, in Commentario ad § VIII, ubi inter alios juramenti articulos is etiam recensetur : « Legatum Apostolicæ Sedis « in eundo et redeundo honorifice tractabo. » Atque hic unus ex multis aliis est locus, quo jurisconsulti utuntur ad asserendum, debere Episcopum, præsente Legato a latere in diœcesi et civitate, cui præest, abstinere a benedictionibus et a delatione insignium episcopalium, quæ scilicet jurisdictionem denotant.

IV. Neque vero obstat, quod benedicere populum competat Episcopo ratione dignitatis et jurisdictionis, cap. *Ministrare*, XXVI, quæstione VI, et can. *Convenit*, *De Consecratione*, distinctione V, et quod ea quæ competunt Episcopo ratione jurisdictionis, non cessant per adven-

tum Legati a latere, et illius præsentiam in civitate, ex Bartolo in lege III Cod. *De Metatis et Epidemeticis*, lib. XII, ubi loquitur de Legato Perusino; et ex Abbate in cap. *Volentes*, num. IV, *De officio Legati*, et Brunello, *De dignitate et potestate Legati*, qui loquuntur de insigniis denotantibus ipsam jurisdictionem et dignitatem. Respondetur etenim, prædicta procedere in jurisdictione contentiosa, non vero quoad habitum, et insignia reverentialia, quo casu opinio certa, et communis est, potestatem reverentialem minoris deponendam esse in præsentia majoris, ob rationem, quam docent Hostiensis, Baldus, Abbas, Joannes Andreas, et alii ad ipsum caput *Volentes*, nempe, deponenda esse insignia propter reverentiam majoris, et ne in uno corpore videantur duo capita, quasi monstra, ut supra dictum est.

V. Tandem quamvis præsens proprie dicatur, qui personaliter est præsens, et sensibus exhibetur, ex glossa in Clementina *Dudum*, *De sepulturis*, verbo *præsentari;* et cujus essentia præsentatur sensui, vel intellectui, ut docet Sanctus Thomas parte I, quæstione VIII, articulo III, sufficit tamen, Legatum esse præsentem in civitate, cui præest Episcopus, ut idcirco abstinere is debeat a benedictionibus, et delatione insignium jurisdictionem denotantium; cum verbum *præsens* etiam intelligatur de præsentia in loco, non autem solum de præsentia, quæ sensibus exhibetur, lege *Cum in longi*, ubi Bartolus, et Baldus in principio, Cod. *De præscriptione longi temporis*. Atque ita cum de prædictis quæreretur, mandatum fuit observari per Sacram Rituum Congregationem, prout etiam servatum fuit in Legatis tam provinciæ Marchiæ, quam Umbriæ et aliarum, ut testatur Gratianus decisione XXIX. Extat autem apud Barbosam in summa Apostolicarum Decisionum Collectan. CDXLIV, num. II, et apud Gavantum in Manuali Episcoporum, in Additione ad verbum *Legatus*, Sacræ Rituum Congregationis Decretum in Perusina die II Octobris anni MDCI, quo edicitur, Legato præsente in civitate, non posse Episcopum populo benedicere, nec uti mozzetta vel rocchetto discooperto; intra vero propriam Ecclesiam posse, si ibi scilicet non sit præsens Legatus, vel eo annuente. Sed hoc Decretum, quod mozzettæ delationem spectat, correctum est ex nostro hoc novo Cæremoniali a sanctæ memoriæ Benedicto XIII Papa edito, atque probato, ut videre est infra ad Rubricam § IV, in fine.

VI. Sed nec illud hic omittendum, quod docet Crassus lib. I, cap. XLIII, de præeminentiis honorum, Legato, ac Episcopo Cardinali simul in Missa præsentibus; ait enim, quod « regulariter « Episcopus Cardinalis, dum ipse celebrat, debet « habere omnes honoris præeminentias, invitan- « do tamen Legatum ad ipsum honorem, quem « Legatus cum aliquali gratiarum actione non « acceptabit. » Si vero Cardinalis Episcopus non celebrat, sed interest Missæ, Legato præsente, cantatæ per alium, eodem Crasso docente, tunc ipse Cardinalis Episcopus nullatenus, sed Legatus omnes honoris præeminentias habebit, et maxime Indulgentias concedet, prout sibi placebit, juxta ejus facultatem, et faciet absolutionem, ac dabit benedictionem. In quibus actibus, ut laudatus auctor mox subjicit, Legatus benignius agendo posset semper, et in unoquoque actu invitare semel ad minus Episcopum Cardinalem; quod tamen Episcopus Cardinalis reverenter cum gratiarum actione ad Legatum deferat, et sic Legatus solus faciet, si volet, confessionem cum Celebrante, non tamen cum Episcopo ipso Cardinale, et melius etiam erit, si Legatus illam non faciet, præsente Episcopo Cardinale, cum Celebrante, sed quisque Cardinalis ad partem faciet cum suo Capellano.

VII. Quod si ambo Cardinales in uno eodemque suggesto erunt, tunc ipsi simul, ex ejusdem Crassi sententia, poterunt confessionem stantes facere, inchoante Legato; sed Legatus concedet Indulgentias, faciet absolutionem, et dabit benedictionem, ac etiam, si volet, ponet incensum, benedicet aquam in calicem mittendam, benedicet Subdiacono post Epistolam, et Diacono Evangelium cantaturo, sed neque Legatus, neque Episcopus Cardinalis habebunt circulos Canonicorum, nisi sit alioquin Episcopus loci; similiter et Episcopus ob reverentiam Legati præsentis nullos circulos habebit, sed quisque cum suis Capellanis assistentibus prosequetur Introitum, *Gloria*, *Credo*, *Sanctus*, et *Agnus*, et nullus eorum librum Missalem ante se habebit, aut uterque, sed melius est quod nullus habeat.

VIII. Hæc Crassus, quæ nos idcirco retulimus, ut vel inde intelligas, quanta sit Legatorum Apostolicæ Sedis præeminentia, etiam ubi cele-

brat, vel præsens est Missæ per alium cantatæ Cardinalis Episcopus loci; ideoque multo magis ubi Episcopus non esset Cardinalis, deferre debet ipsis Legatis omnia honoris indicia juxta rationes jam superius explicatas, et communem praxim locorum.

§ II.

Quod si esset præsens Cardinalis non Legatus una cum Episcopo non Cardinali, abstinebit simili modo Episcopus non celebrans ab omnibus benedictionibus nec Crucem sibi præferre permittet, si erit Archiepiscopus, remittens omnia munia episcopalia exercenda Cardinali præsenti : celebrans vero Episcopus debet per aliquem suum Capellanum Cardinali præsenti significare, ut omnia prædicta munia exercere, et benedictiones dare dignetur; quæ si Cardinalis facere et exercere ex urbanitate noluerit, poterit Episcopus celebrans prædicta omnia adimplere.

COMMENTARIUS.

I. Tanta est Cardinalium dignitas, ut, quemadmodum passim scriptores tradunt, reliquæ dignitates tam sæculares quam ecclesiasticæ, illius splendore tanquam ad majus lumen obfuscari videantur. Hanc de cardinalitia dignitate ideam tempore Eugenii IV Papæ habitam fuisse, docent nos ejusdem literæ ad Henricum Archiepiscopum Cantuariensem relatæ in Bullario Romano tomo I : « Cardinales, » inquit, « licet certarum Ecclesiarum, dum ad Cardina« latum assumuntur, Episcopi sint, nihilominus « eos non Episcopos, sed Presbyteros S. R. E. « Cardinales Sedes Apostolica appellat, quinimo « si eis suas priores Ecclesias in titulum dimit« tat, non amplius sub nomine Ecclesiarum, sed « tituli Cardinalatus scribit, quasi ad majorem « dignitatem et jurisdictionem assumpserit ; « alioquin non ascendisse, sed descendisse, non « honorari, sed dehonorari viderentur. » Scio olim prælatum fuisse Episcopatum Cardinalatui, eaque in re afferri egregia possent argumenta, quæ tamen videri possunt apud eruditos auctores, nominatim vero apud Natalem Alexandrum in Historia ecclesiastica; verum post annum Christi millesimum, tantis donati sunt privilegiis, ut de iis ita scripserit S. Petrus Damiani lib. I, epistola xx : « Romanæ Ecclesiæ Cardi« nales Romanum Pontificem principaliter eli« gunt, et quibusdam aliis prærogativis non « modo quorumlibet Episcoporum sed etiam « Patriarcharum, atque Primatum jura trans« cendunt. »

II. S. Bernardus, lib. IV, *De Consideratione*, Cardinales vocat orbis judices aliisque egregiis exornat titulis. Eugenius IV, in laudatis literis ad Henricum Cantuariæ Archiepiscopum et Angliæ Primatem datis, hæc inter alia de Cardinalium dignitate habet : « Ipsos præterea Cardina« les pro honoris et dignitatis eminentia partem « sui corporis summi Pontifices appellant; ex « quo sine ulla dubitatione ostenditur, post « caput Ecclesiæ, quod est Papa, contigua sui « corporis membra, qui sunt Fratres ejus Car« dinales, præ ceteris Ecclesiæ membris ac « partibus honorari debere. » Adeo porro visa est aliquibus supra episcopalem dignitatem cardinalitia dignitas eminere, ut nonnulli Episcoporum ministerio ad vilia quæque munia uti non vererentur, sinerentque ipsos « ante se loqui « genuflexos, et in mensa dum manus lavarent, « similiter mantile ministrare; » ut verbis utar Augustini Patricii lib. III *Sacrarum cæremoniarum sanctæ Romanæ Ecclesiæ*, cap. XIII. Etiam initio sæculi XVI indigne a Cardinalibus tractari consuevisse Episcopos, constat ex celebri Constitutione reformationis Curiæ edita in Concilio Lateranensi v a Leone Papa X, sessione IX, ubi rem illam absurdam damnat, ac statuit, ut Cardinales, « eos (Episcopos) quos vel nunc habent, « vel in posterum sunt habituri, honorifice ut « Fratres, ac juxta eorum status condecentiam « tractent. »

III. In hanc quoque episcopalis auctoritatis dejectionem et vilipendium, vehementis in ipso

Concilio Tridentino invectus dicitur zelantissimus ac religiosissimus ille Dominicanæ familiæ alumnus, ac Bracarensium Archiepiscopus Bartholomæus de Martyribus, qui dum durante Concilio una cum celebri Cardinale Lotharingiæ Romam ivisset, atque ibidem intelligeret, invaluisse consuetudinem, ut in Congregatione aut conventu coram Pontifice, Cardinales quidem sederent tectis capitibus, detectis vero Episcopi, atque Archiepiscopi starent, tanto zelo, totque argumentis indignitatem pravæ illius consuetudinis summo Pontifici Pio IV exposuit, ut præter omnium expectationem Pontifex resolverit, hunc morem tanquam abusum, atque episcopali characteri nimis injuriosum abrogare, uti et re ipsa tunc abrogavit, mandans in Congregatione eodem die habita, ut Episcopi æque ac ipsi Cardinales sederent tectis capitibus. Rem, ac totum zelantissimi Præsulis discursum coram Pontifice habitum narrat scriptor Gallicus ipsius Vitæ libro II, cap. XXII, itemque Malachias d'Inguimbert Archiepiscopus Theodosiæ, tum Carpentoratensis in Vita Latina, cap VII, præfixa ejusdem Bartholomæi operibus, tomo I.

IV. Si primævam S. R. E. Cardinalium institutionem spectemus, non alii profecto erant antiquitus, quam ipsius Romanæ Ecclesiæ ordinarius Clerus constans ex Presbyteris et Diaconis; unde *Presbyterium*, de quo mentionem facit sanctus Cornelius Papa in Epistola ad S. Cyprianum, idem fuisse quoad officium et functiones cum hodierno Cardinalium Collegio, notat Pamelius ad ipsam S. Cornelii Papæ Epistolam : « Presbyterium, » ait, « intelligit tum hic, tum « paulo post Collegium, sive Senatum, ut lo« quitur D. Hieronymus Epistola ad Rusticum, « Cleri Romani, utpote sine quorum consilio « nihil soleat agere Romanus Pontifex. Atque « adeo tum hinc, tum ex Epistolis Cypriani ad « Clerum Romanum constat, Presbyteros et Dia« conos Ecclesiæ Romanæ in eadem auctoritate « jam olim fuisse, qua nunc pollent, eodem « etiam munere functos, quo nunc Cardinales, « nempe, ut essent Consiliarii et Assessores « Episcopi Romani. Quod plane perspicuum fit « ex verbis illis Epistolæ LV ad Cornelium : *Flo« rentissimo illic Clero tecum præsidenti*. Erant « tamen illis Episcopi temporis superiores. » Hæc eruditus Pamelius.

V. Cum ergo Cardinales Romanæ Ecclesiæ non essent, nisi Presbyteri, ac Diaconi suis respective Ecclesiis, aut titulis incardinati, ipsum Clerum Ecclesiæ Romanæ eo modo constituentes, quo aliarum particularium Ecclesiarum Presbyteri ac Diaconi suæ respective Ecclesiæ Clerum conficiebant, nulla quoque supra reliquos prærogativa in illa qualitate eminebant, quemadmodum sex aut septem illi Episcopi Romæ adjacentes, etiam postquam Romanæ Ecclesiæ Cardinales creati fuere, uti monet eruditissimus Onuphrius Panvinius in libro *De Episcopatibus, Titulis et Diaconis Cardinalium*, pag. 30, neque Patriarchis, neque Metropolitanis, vel Archiepiscopis, neque etiam Episcopis aliarum civitatum, licet Cardinales non essent ante se tamen consecratis, digniores erant, nec etiam eos præcedebant; sed eorum præcedentia erat ratione temporis, quo Episcopi creati fuerant; etenim, ut idem auctor mox subjicit, « Episcopus Cardinalis Ostiensis, si post Epi« scopum Veronensem, qui non erat Cardinalis, « vel post alium quemquam creatus fuisset, « superiorem eo locum neque in consessu, ne« que in procedendo habebat, eos tantum Epi« scopos præcedebat, qui post eum creati « fuerant : quæ omnia idcirco dico, quod nihil « dignitatis aut præeminentiæ illis dabat anti« quitus, esse Cardinales. » Hæc ille, qui etiam tradit, quod usque ad tempora Gregorii VII et Urbani II maximorum Romanorum Pontificum religiose observata fuerit hæc disciplina.

VI. Idipsum docent canonici jurisconsulti, inter quos Barbosa lib. I *Juris ecclesiastici*, capite III, num. XVII, ait, quod « usque ad tem« pora Bonifacii VIII nullus erat Episcopus, qui « vellet fieri Presbyter Cardinalis, quia putabant « non licere descendere a majore dignitate ad « minorem. » Quin et Ludovicus Gomesius in Prooemio ad Regulas Cancellariæ inquit, quod « Episcopi usque ad tempora Clementis V et « Joannis XXII in Ecclesia Dei ita in excelso « honoris et existimationis fastigio positi fue« runt, ut dignitate deprimi, ac gradu minui « arbitrarentur, si ex Episcopis ad Cardinalatus « officium assumerentur. » Id quod etiam asserit Zerola in sua Praxi episcopali, verbo *Episcopus*, et post alios Vanespen, parte I *Juris ecclesiastici universi*, tit. XXII, cap. I, ubi etiam et illud notat, non posse præcise determinari, quo primum tempore crescere cœperit ipsa

sanctæ Romanæ Ecclesiæ Cardinalium dignitas additque mox quoque, sat illud constare sensim atque gradatim ad eam tandem in qua modo conspiciuntur, eminentiam pervenisse. Quanta autem sint hodie Cardinalium privilegia, fuse enarrant scriptores, qui de Cardinalibus peculiares tractatus edidere.

VII. Sed quidquid de ea re sit, cum teste S. Petro Damiani, S. R. E. Cardinales quibusdam suis prærogativis non modo quorumlibet Episcoporum, sed etiam Patriarcharum, atque Primatum jura transcendant, et uti aiunt Eugenius IV et Leo X Pontifices maximi citatis locis, reliquos omnes dignitate ac honore post summum Pontificem antecellant, non mirum videri debet, quod præsente Cardinale una cum Episcopo non Cardinali, abstineat is, ubi non celebrat, ab omnibus benedictionibus, nec Crucem sibi præferri sinat Archiepiscopus, sed omnia munia episcopalia exercenda Cardinali ipsi præsenti remittat. Ubi vero celebraret Episcopus, debere illum per aliquem suum Capellanum Cardinali præsenti significare, ut omnia prædicta munia exercere, et benedictiones dare dignaretur, disertis verbis hic § præcipit; docentque auctores passim inter quos Castaldus in sua sacrarum Cæremoniarum Praxi lib. II, sectione XII, cap. IX Ceterum si invitatus ab Episcopo Cardinalis munia illa obire ex urbanitate recusaverit; « poterit Episcopus celebrans præ« dicta omnia adimplere. » Clara enim Rubrica est nostri § nec alia interpretatione indiget.

§ III.

Si vero Episcopus ipse esset etiam S. R. E. Cardinalis, et non celebraret præsente alio Cardinale, debet ipse Cardinalis Episcopus alium Cardinalem præsentem rogare, ut omnes benedictiones thuris, aquæ et ministrorum faciat, ac in fine populo solemniter benedicat, quæ si Cardinalis præsens facere recusaverit, poterit ipse Cardinalis Episcopus prædicta omnia vel remittere ad Celebrantem, vel ipse exercere, dummodo quando in fine populo solemnem benedictionem daturus erit, non stet apud sedem, sed propter reverentiam Cardinalis præsentis accedat ad Altare, et inde populo solemniter benedicat.

COMMENTARIUS.

I. Juxta receptam Romanæ Ecclesiæ disciplinam, et pluribus sæculis servatam Cardinales adeo olim titulis suis affixi erant, et Romano Pontifici assistere debebant, unaque cum ipso majora universæ Ecclesiæ negotia agere, ut in Episcopos minime possent postulari. Id sane docet Innocentius III in Epistola ad Clericos Ravennates, relata in cap. III, *De postulatione Prælatorum*. Sed et ea olim diu viguit disciplina, ut cum quis Episcopus cardinalitia insigniebatur dignitate, illico Episcopatu exuebatur; etenim Clemens VI, anno MCCCXLIV cum Episcopum Atrebatensem Cardinalatus purpura exornasset, a vinculo eum prioris absolvit Ecclesiæ : « A « vinculo, » inquit, « quo Atrebatensi tenebaris « adstrictus, per nos de potestatis plenitudine « absolutum, ad Cardinalatus honorem duximus « assumendum. » Affert hoc monumentum Rainaldus ad annum ipsum MCC XLIII, num. LXVIII, ex eoque Thomassinus, parte II *Disciplinæ*, lib. III, cap. V, num. XII, apertissime demonstrari ait, quam non cohæreret olim Cardinalatus cum Episcopatu, exceptis iis episcopalibus Ecclesiis, quæ tituli Cardinalium ipsæmet sunt

II. Prodit præterea Theodoricus de Niem, qui triginta annos Romæ traduxerat sub Urbano VI et successoribus ejus, lib. I *De schismate*, cap. XII, ideo creasse ipsum Urbanum uno die Cardinales viginti sex, quod tanto ex numero speraret, aliquos saltem collatæ sibi dignitati assensuros, eamque spem Pontificem minime fefelisse : « Simul et semel viginti sex Cardinales « una die creavit, existimans forte, quod de « tanto numero eorum aliqui hujusmodi Cardi« nales fastigium acceptarent: prout nec ipsum

« fefellit opinio. » Abhorrebant tunc non pauci a Cardinalatu non solum propter ambages et angustias illius schismatis, sed quod ea dignitate exornari non possent, nisi omnibus ante Beneficiis, ipsoque Episcopatu exuerentur. Hinc cum Cardinalium postea Collegio ab eodem Pontifice adlegerentur tres Electores Imperii, iidemque Archiepiscopi, cum aliis, Episcopis Germaniæ omnes abnuerunt, et dissensu suo spem frustrarunt Pontificis, qui alias illis permittebat, ut propriæ administrationem Ecclesiæ una retinerent : « Cardinalatus honorem, » ait laudatus Theodoricus de Niem, lib. I, cap. XLIII, « acceptare noluerunt, licet Papa Archiepiscopis et « Episcopis præfatis Ecclesiarum sibi commissarum administrationem in spiritualibus et « temporalibus, quoad viverent, eis etiam non « petentibus conservasset. » Specialis erat gratiæ et arbitrarii beneficii, quod Archiepiscopatus et Episcopatus suos retinere permitterentur, sed subdit Thomassinus, maluisse illos Ecclesias suas jure suo, quam alieno beneficio; titulo, quam commenda possidere.

III. Ex eodem scriptore Theodorico Niemo, lib. III, cap. XXXIX, Gregorius Papa XII Cardinalibus adscripsit Episcopum Wormaciensem, a quo et ipso recusata est eminentissima dignitas, verito, ne ea admissa daretur sibi successor in Wormaciensi Episcopatu : « Episcopum Wor« maciensem Gregorius XII fecit Cardinalem, « sed noluit acceptare, timens forte, quod si « illum acceptaret honorem, alius sibi subro« garetur Antistes in Ecclesia Wormaciensi. » Pluribus hujusmodi exemplis addi potest celebre testimonium nonnullorum sanctæ Romanæ Ecclesiæ Cardinalium aliorumque Consultorum, quos ad mores Ecclesiæ meliorem in formam revocandos percontatus est aliquando Paulus III Pontifex maximus. Hi enim inter alios abusus et hunc magni momenti recensuerunt, quem una cum aliis censebant ab Ecclesia eliminandum : « Alius abusus invaluit, » inquiunt, « ut « Reverendissimis Cardinalibus Episcopatus con« ferantur, seu commendentur, non unus tan« tum, sed plures : quem, Beatissime Pater, « putamus, magni esse momenti in Ecclesia « Dei. »

IV. Fidenter Pontifici mox renuntiant, una consistere et sociari non posse Cardinalatum et Episcopatum, tum quod ex officio suo tenentur Cardinales apud Apostolicam Sedem residere, et Pontifici collaborare in regenda Ecclesia universali; tum etiam vel maxime, quod legibus ecclesiasticis illi multo arctius obligantur, quam ceteri Præsules, cum ceteris Præsulibus omnibus Cardinales ipsi suo maxime exemplo prælucere debeant : « Primo quidem, quia officium « Cardinalatus et officium Episcopi incompati« bilia sunt. Nam Cardinalium est assistere « Sanctitati Tuæ pro gubernanda universali « Ecclesia; officium autem Episcopi est pascere « gregem suum; quod præstare bene, et ut « debet, haud potest, nisi habitet cum ovibus « suis, ut Pastor cum grege. » Et mox : « Præ« terea, Pater Sancte, hic usus maxime obest « exemplo; quomodo namque hæc sancta Sedes « dirigere, et corrigere aliorum abusus poterit, « si in præcipuis membris abusus non tollentur? « nec ob id, quod Cardinales sint, putamus, eis « magis licere transgredi legem, imo longe « minus; horum enim vita debet esse aliis lex : « nec imitandi sunt pharisæi, qui dicunt et non « faciunt; sed Christus Salvator noster, qui cœ« pit facere, et postea docere. »

V. Aiunt denique, Principum terrenorum rationibus affectibusque ubi implicantur Cardinales, et Episcopatibus per eos augentur, eorum studiis partibusque tum illos addici et mancipari, atque ita eos jam non esse, qui in commune consulere, et communi omnium parenti Romano Pontifici maximo a consiliis esse possint ad universæ Ecclesiæ utilitatem : « Amplius « hic usus nocet in consultationibus Ecclesiæ; « nam hæc licentia fomentum est avaritiæ. Am« biunt Cardinales a Regibus et Principibus « Episcopatus, a quibus postea dependent, nec « possunt sententiam dicere; imo si possent et « vellent, fallerentur tamen passione animi in « judicando perturbati. » Hinc fore optatissimum subdunt, ut sui Cardinalibus proprii essent proventus, nec arduum id fore, si proventuum ipsorum mediocritate contenti esse vellent : « Ideo « ultimum hic mos tolleretur, et providerentur « Cardinalibus, ut possent honeste pro dignitate « vivere, omnibus æquales reditus. Quod puta« mus facile fieri posse, si vellemus abjicere « servitutem mammonæ, et Christo tantum ser« vire. »

VI. Integram Cardinalium consultationem, et aliorum, quos ad reformandos varios abusus,

qui in Ecclesiam ante Synodum Tridentinam irrepserant, Paulus III percontatus fuit, affert Natalis Alexander in Historiam sæculi XVI. Notandum autem in eo capite, quod nos enarravimus, quam consultores ii, quorum plures Cardinales erant, vehementer exarserint adversus eam licentiam, qua Cardinales non pauci Episcopatus tenebant, vel titulo, vel commenda, et quidem plures quandoque, quos per mercenarios regebant, eumque abusum, qui jam antea invaluerat, sua egregia Epistola sugillavit Jacobus Cardinalis Papiensis, quam integram nos retulimus nostro I tomo Conciliorum in Commentario ad Canonem x Chalcedonensem, ad quem lectorem remittimus, est enim lectu digna, quod in ea varia religiosissimus æque ac doctissimus scriptor argumenta congessit adversus illos, qui pluribus Sacerdotiis incubabant, contra juris divini et canonici regulas.

VII. Ceterum vero quod nostram rem spectat Synodus tandem Tridentina ei disciplinæ inhærens, quod S. R. E. Cardinales possint etiam aliarum Ecclesiarum esse Episcopi, illud tamen statuit, non posse ipsos nisi unum Episcopatum obtinere sive titulo, sive commenda ; quod enim iis, qui ex sex illis cardinalitiis Episcopatibus Romæ circumjacentibus aliquem obtinent, alius etiam quandoque detur Episcopatus, id nihil ad pluralitatem facit, ex eo quod jam a plurimis sæculis alia sit istorum ab aliorum Episcopatuum natura, nec tam ut Episcopatus, quam ut Cardinalium tituli spectentur ; ut fuse ostendit laudatus Thomassinus parte II *Disciplinæ*, lib. III, cap. v, ubi etiam ad num. xII in fine Fagnani sententiam laudat, qui prolato testimonio Cardinalis Cajetani aientis ex jure sociari non posse Cardinalatum Episcopatui, quanquam juri consuetudo derogavit si consuetudo tamen ea sit, et non potius corruptela, addit vehementer consentire eam doctrinam stylo Curiæ, ut Cardinalibus Romæ residentibus Papa Episcopatus in commendam tantum, non in titulum conferat.

VIII. Ex quo autem invaluit disciplina, ut consistere et sociari posset Cardinalatus et Episcopatus, peculiares statim pro ipsis Cardinalibus Episcopis statutæ sunt cæremoniæ, quæ passim in hoc Cæremoniali occurrunt, ut ipsum legentibus patet, uti enim in dies aucta est Cardinalium dignitas, ita et in dies aucti honores eisdem exhibendi ab Episcopis præsertim, qui jam multis abhinc sæculis, uti supra notatum fuit, sunt Cardinalibus dignitate inferiores. Verum quod hunc nostrum § spectat, perspicua est ejus Rubrica, ubi ait, quod, si Episcopus ipse sit etiam S. R. E. Cardinalis, et non celebraret, præsente alio Cardinali, debet ipse Cardinalis Episcopus alium Cardinalem præsentem rogare, ut omnes benedictiones thuris, et Ministrorum, de quibus infra sermo erit, faciat, et in fine populo solemniter benedicat. Quid autem si Cardinalis præsens ea facere recusaverit? Tunc ex præscripto ejusdem nostri hujus § Cardinalis Episcopus poterit omnia vel remittere ad Celebrantem, vel ipse exercere ; modo quando in fine populo erit solemnem benedictionem elargiturus, « non stet apud sedem, sed propter « reverentiam Cardinalis præsentis accedat ad « Altare, et inde populo solemniter benedicat. »

§ IV.

Si vero ipse Cardinalis Archiepiscopus, vel Episcopus celebraret, præsente alio Cardinale non Legato, ipse Cardinalis Archiepiscopus habens ante se Crucem, populo solemniter benedicet, omnes benedictiones, et omnia munera archiepiscopalia, vel episcopalia dabit, et exercebit ipse Cardinalis celebrans. Præsente vero, seu adveniente suo Metropolitano, cessabit Episcopus a benedictionibus privatis. Sed propter adventum alterius Episcopi, non cessabit obire sua munia prædicta nec relinquet sua insignia, licet in ceteris honorifice eum tractare, et recipere debeat, ac domi ponet eum a dextris, secus extra domum. Si erit præsens Nuntius Apostolicus habens in eo loco facultates Legati de latere, Episcopus ab eisdem abstinebit, a quibus illi cavendum esse dictum est, præsente Cardinali

non Legato. Sed si non habeat hujusmodi facultates, sed sit simplex Nuntius, aut Collector generalis, vel etiamsi habeat facultates, non tamen in ea civitate, vel loco, ditioni episcopali subjecto, Episcopus fungetur officio suo, neque ob ejus præsentiam sua muni intermittet. Quod si præsens fuerit Visitator Apostolicus Episcopus, vel non Episcopus, et sit in loco suæ jurisdictionis, exhibendi erunt ei honores, qui cap. XIII et XXIII libri I præscribuntur. Archiepiscopi porro, eodem Visitatore in locis demandatæ Visitationis præsente, poterunt ante se Crucem deferre. Episcopi etiam Cardinali Legato, vel non Legato in eorum civitate episcopali, seu in diœcesi commorante, ab usu mozzettæ non teneantur abstinere.

COMMENTARIUS.

I. Quædam sunt huic § nostri Cæremonialis, Benedicti Papæ XIII jussu editi, atque auctoritate probati additamenta inserta, quæ in anterioribus Cæremonialibus ante ipsum editis desiderantur. Deest itaque primum initio § vox *Archiepiscopus*, nam aiunt : « Si vero ipse Cardinalis Episcopus « celebraret, » etc. cum alias § noster sic inquiat : « Si vero ipse Cardinalis Archiepiscopus, vel « Episcopus celebraret, » etc. Sed hoc additamentum levis est quidem momenti, maximi vero quod in fine factum est additamentum, quo etiam varia Sacræ Rituum Congregationis Decreta correcta sunt, et auctorum complurium sententia corruit, ut innuimus supra in Commentario ad § I hujus capitis, et dicemus mox infra fusius.

II. Sed ut cum ordine procedamus, ubi supra explicuit Cæremoniale cæremonias ac ritus qui servari debent ab Episcopo Cardinali, ubi non celebraret ipse, et præsens adesset alius Cardinalis, præscribit nunc cæremoniam quæ debet servari, cum præsente alio Cardinali Episcopus Cardinalis celebraret. Ait ergo hic noster § quod, « si ipse Cardinalis Archiepiscopus, vel Episco- « pus celebraret, præsente alio Cardinali non « Legato, ipse Cardinalis Archiepiscopus habens « ante se Crucem populo solemniter benedicet, « omnes benedictiones, et alia munera archie- « piscopalia, vel episcopalia, dabit et exercebit « ipse Cardinalis celebrans. » Ubi nota, recte vocem Archiepiscopi additam fuisse in hoc § ut significaret, posse Archiepiscopum Cardinalem Cruce uti in danda solemni benedictione etiam præsente aliquo Cardinale, cum scilicet ipse Cardinalis Archiepiscopus celebraret.

III. Exceptis Cardinalibus, sive Legatis, sive non Legatis, itemque Nuntio Apostolico habente in eo loco facultates Legati de latere, ac proprio Metropolitano, qui si præsentes fuerint divinis Officiis, abstinere debet Episcopus a privatis benedictionibus, et ab aliis, quæ notata superius sunt; ubi alius adesset Metropolitanus et Episcopus, imo et Nuntius Apostolicus, qui scilicet non habeat facultates Legati de latere, vel si habeat, non tamen in ea civitate, vel loco ditioni episcopali subjecto illas habet, tunc ex præscripto nostri hujus § fungetur Episcopus officio suo, neque ob eorum præsentiam sua episcopalia munia intermittet. Porro propter adventum alterius Episcopi, non modo cessare non debet Episcopus proprius prædicta sua munia obire, sed nec relinquere sua insignia, licet in ceteris honorifice eum tractare, et recipere debeat, ac domi ponere eum a dextris, secus vero extra domum, et præsertim in Ecclesia, ubi proprius ipse Episcopus exceptis superius memoratis personis nemini prorsus cedit, non Archiepiscopo, non Primati, non Patriarchæ, qui scilicet exteri sint, non proprii.

IV. Idem dicendum de Præside, seu Gubernatore Prælato, quem quidem licet Episcopus ubi ab illo visitatur domi ad dexteram collocabit, secus tamen extra domum, juxta præscriptum novi Cæremonialis Benedicti XIV quod scilicet ejus jussu et auctoritate editum est anno MDCCXLI. Postquam enim cap. I, § *Imminente*, dictum fuit, ut Præses, seu Gubernator, Episcopum, sive Archiepiscopum visitans, comiter ab ipsis exceptus, ad dexteram in audientiæ aulam introducatur, ita prope finem ejus capitis subjungitur :

« Quanquam superius statutum sit, quod Archie-« piscopus, aut Episcopus domi ponere debeat a « dextris Præsidem, seu Gubernatorem, secus « tamen extra domum servabit; quia semper, « et in quocumque tertio loco, tum ipse, tum « cæteri provinciæ Antistites dexteram supra « Præsidem, vel Gubernatorem retinebunt. » Addit mox etiam Cæremoniale et illud, quod de Præside, seu Gubernatore dictum est, etiam de Vice-Legatis statutum intelligi: « Quæ hactenus de « Præsidibus et Gubernatoribus præcepta fuere, « a Vice-Legatis etiam tam erga Archiepiscopum, « quam Episcopos non Cardinales in locis eorum « ditioni subjectis erunt omnino adimplenda. » Omitto alia, quæ ex ipso novissimo Cæremoniali describi hic possent, quod jam illud integrum initio hujus operis descripserim; multa enim continet, quibus et nostrum Cæremoniale illustratur, et lites, quæ in re cæremoniali inter Episcopos et Gubernatores Prælatos Status Ecclesiastici oriri solent, præcidi possunt.

[Sed nunc hæc instructio Benedicti XIV pro tertio libro Cæremonialis Episcoporum habetur.]

V. Redeo nunc ad § nostrum, ubi ea quæ sequuntur, additamenta sunt, facta a Benedicto XIII in nostro hoc Cæremoniali, quale est illud, « quod si præsens fuerit Visitator Apostolicus « Episcopus, vel non Episcopus, et sit in loco « suæ juridictionis, exhibendi erunt ei honores, « qui cap. XIII et XXIII lib. I *præscribuntur;* » itemque et illud quod statim subjicitur his plane verbis notatu dignis, quippe quibus varia Sacræ Rituum Congregationis Decreta corriguntur, et complurium auctorum sententia corruit: « Ar-« chiepiscopi porro, eodem Visitatore in locis « demandatæ Visitationis præsente, poterunt « ante se Crucem deferre. Episcopi etiam, Cardi-« nali Legato, vel non Legato in eorum civitate « episcopali, seu in diœcesi commorante, ab « usu mozzettæ non teneantur abstinere. » Mozzettam, seu rocchettum discoopertum non posse deferri ab Episcopo etiam in propria civitate, præsente Legato de latere, edixerat Sacra Rituum Congregatio in Perusina die II Octobris anni MDCI apud Barbosam in Summa Apostolicarum Decisionum Collectan. DXVIII, num. VII. Meminit quoque eruditus Meratus in suis ad Gavantum additionibus alius Decreti ejusdem Sacræ Congregationis die XX Julii anni MDCXXI quo edicitur, Episcopum processurum cum mozzetta debere eam deponere coram Cardinalibus etiam non Legatis in Italia. Verum ad hoc Decretum eam notam apposuit memoratus ipse Meratus: « In Cæremoniali vero recognito, et vulgato « MDCCXXVII, » loquitur de nostro Cæremoniali a Benedicto XIII correcto ac probato, « præscribi-« tur Episcopum in propria diœcesi debere « deponere mozzettam solum coram Cardinali « Legato. »

[En verba decreti quod relatum est a Merato: « Num Episcopi coram Cardinalibus, vel ex jure, « vel ex consuetudine, deponere debeant mozzet-« tam? Resp. Circa Cardinales Legatos adest cæ-« remoniale: circa non Legatos, est facultas in « Episcopis, tamen se habet consuetudo in Italia ut « Episcopi, præsentibus Cardinalibus, deponant « mozzettam. »] In *Januen.* (XX Julii MDCXXI.)

VI. Forte dicet quispiam lapsum fuisse Meratum, cum ita scripsit, quia scilicet in hoc nostro § expresse edicitur, non teneri Episcopos ab usu mozzettæ abstinere, Cardinali Legato vel non Legato in eorum civitate episcopali, seu in diœcesi commorante; verum non loquitur laudatus auctor de Cardinali Legato moram in civitate, vel diœcesi Episcopi faciente, sed de Legato ad eam primum adveniente, cui Episcopus obviam procedens abstinere quidem debet a delatione mozzettæ, ut expresse præscriptum est infra ad § VII, ad eum enim locum alludit Meratus, ubi edicitur, quod « si Episcopus obviam iret alicui Car-« dinali Legato, vel non Legato ad ejus civitatem « advenienti, usque ad portam, vel extra eam, « vel etiam si cum eisdem per urbem incederet, « induet supra rocchettum mantellettum, et « abstinebit a delatione Crucis ante se, si erit « Archiepiscopus, ob reverentiam officii et digni-« tatis illius; et si erit Cardinalis Legatus absti-« nebit etiam ab usu mozzettæ. » Deponitur itaque mozzetta ab Episcopo, ubi obviam it Cardinali Legato ad civitatem ipsius advenienti, vel forte etiamsi cum illo per ipsam civitatem incederet; non autem si Cardinalis ipse Legatus in eadem civitate moram faceret; alias enim Cæremoniale nostrum sibi invicem collideretur, et de eo quod in hoc § statuit, deinde in § VII palinodiam caneret.

§ V.

Ut autem Episcopus commodius sua munia episcopalia exercere valeat, puta consecrare, ordinare, conficere Oleum sanctum, et similia facere, ex urbanitate Legatus, seu Cardinalis, Nuntius, aut Metropolitanus in civitate præsentes, hujusmodi actibus intervenire non curent : ne ob eorum præsentiam et dignitatem, vel Episcopus a necessariis functionibus episcopalibus abstinere cogatur, vel saltem interposita mora, et majori cum difficultate actus prædicti executioni demandentur.

COMMENTARIUS.

1. Postquam tot cæremoniæ introductæ sunt in Ecclesiam, quæ ab Episcopis servari debent, ubi pontificalibus functionibus præsentes sunt S. R. E. Cardinales, tum Legati, tum non Legati, vel Nuntius Apostolicus habens facultatem Legati de latere juxta explicationem superius traditam, aut proprius Metropolitanus, recte admonet hic § noster, laudabile esse, et valde opportunum, si memoratis functionibus illi minime intervenirent, ne scilicet ob eorum præsentiam et dignitatem, vel Episcopus a necessariis functionibus episcopalibus abstinere cogatur, vel saltem interposita mora, et majori cum difficultate actus prædicti, Ordinationis scilicet, confectionis Olei sancti, et similium, executioni demandentur. Porro vidi aliquando turbari divina Officia sacrosque Ecclesiæ ritus ob inopinatum adventum alicujus, qui superior esset Episcopo dignitate et præeminentia ; aliquando etiam coactum fuisse Episcopum pontificalibus vestibus indutum diu in Secretario expectare sanctæ Romanæ Ecclesiæ Cardinalem divinis Officiis assistere volentem, ut alia omittam, quæ ex Rubrica hujus nostri § conjici possunt.

§ VI.

Gubernatoribus vero civitatum præsentibus, præeminentia semper sit Episcopi, tam intra quam extra Ecclesiam : Magistratus vero, et alios Magnates, et viros nobiles, et præcipue Principes magnos et potentes, Episcopus pro eorum qualitate et gradu honorabit, non tamen ob eorum præsentiam cessabit unquam a suo officio; neque ita illis se submitteret, ut qui Patris locum tenet, ministri munus subire videatur, sed memor sit dignitatis suæ, quæ tantopere illi ex Tridentini Concilii gravissimo Decreto commendatur.

COMMENTARIUS.

1. Quantum ad civitatum Gubernatores, sive ii sæculares sint, sive Prælati, ut in Statu Ecclesiastico, præeminentia semper debet esse Episcopi, uti non uno in loco ostendimus ex sacris Canonibus, constatque ex novo Cæremoniali edito jussu Benedicti XIV, feliciter regnantis, pro provinciarum Præsidibus, Gubernatoribus, Prælatis, et Apostolicis Vice-Legatis. Honorare quidem debet Episcopus tum ipsos Gubernatores, tum Præsides, tum Vice-Legatos, itemque Magistratus laicos, et alios Magnates, et viros nobiles, et præcipue Principes magnos, et Potentes, pro eorum qualitate et gradu, ita tamen, ut ob eorum præsentiam non cesset unquam a benedictionibus elargiendis tum privatis, tum solemnibus, et ab aliis functionibus ecclesiasticis, in quibus alias, uti superius explicatum fuit, aliter deberet se gerere, si essent præsentes S. R. E.

Cardinales, vel Nuntii Apostolici habentes scilicet facultates Legati de latere.

II. Cavere autem præsertim debet Episcopus, ne ipsis Magistratibus laicis, Magnatibusve, vel Principibus quantumvis magnis se submittat, ne ipse scilicet, « qui Patris locum tenet, Ministri « munus subire videatur, sed memor sit digni« tatis suæ, quæ tantopere illi ex Tridentini « Concilii gravissimo Decreto commendatur. » Inter alios titulos, quibus donati sunt olim Episcopi, nomen etiam Patris recenseri, ex sacris Synodis, et sanctis Patribus innumera pæne afferri testimonia possent. Sed describamus Decretum Concilii Tridentini, quod extat sessione xxv, *De reformatione*, cap. xvii, cujus verba hæc sunt : « Non potest sancta Synodus non gra« viter dolere, audiens Episcopos aliquos, sui « status oblitos, pontificiam dignitatem non le« viter dehonestare, qui cum Regum Ministris, « Regulis et Baronibus, in Ecclesia et extra, in« decenti quadam demissione se gerunt, et ve« luti inferiores Ministri Altaris, nimis indigne « non solum loco cedunt, sed etiam personaliter « illis inserviunt. Quare hæc et similia detestans « sancta Synodus sacros Canones omnes, Conci« liaque generalia, atque alias Apostolicas san« ctiones ad dignitatis episcopalis decorem et « gravitatem pertinentes renovando, præcipit, « ut ab hujusmodi in posterum Episcopi se abs« tineant, mandans eisdem, ut tam in Ecclesia « quam foris suum gradum et ordinem præ ocu« lis habentes, ubique se Patres et Pastores esse « meminerint ; reliquis vero tam Principibus « quam ceteris omnibus, ut eos paterno honore « ac debita reverentia prosequantur. »

III. Hactenus Tridentinum Decretum, quod cum forte ab Episcopis plerisque nostro hoc sæculo negligeretur, quippe qui suæ dignitatis immemores sæcularium Principum consuetudine se deprimebant, ipsisque Regum Ministris, atque locorum Baronibus in suæ præeminentiæ et gradus episcopalis contemptum, cedebant, merito Benedictus XIII in sua Lateranensi Synodo anni MDCCXXV, tit. xvi, cap. ii, abusui occurrens hocce aliud Decretum edidit : « Sui præterea « gradus altitudinis, summique honoris, ac di« gnitatis memores, ad infima quæque se non « abjiciant, nimium se potissimum sæcularium « consuetudine ac familiaritate deprimentes. In « aulis Principum, nisi Ecclesiæ, vel alia id po« stulet pietatis necessitas, non versentur ; nec « iis discumbentibus, stent ipsi, eo adhuc præ« textu, ut sumpto cibo, Deo pro illis gratias « agant. Cum Regum Ministris, Baronibus aliis« que consimilibus Dynastis, ita se gerant, ut « omnino in epistolis et earum inscriptione for« mulis nunquam utantur inferioribus, atque in « mutuis visitationibus, omnique alio humanitatis « commercio, sive intra, sive extra Ecclesiam, « cum omnibus uti Patres et Pastores se habeant, « et supra omnes, veluti superiores, locum sibi « servent digniorem. » Consona hæc plane sunt recitato Concilii Tridentini Decreto, et nostri hujus § præscripto, imo et sacris Conciliorum Canonibus.

IV. At vero tametsi teneantur Episcopi suam episcopalem dignitatem servare, cavendum iis sui tamen est, quod nos alias non semel notavimus, ne prætextu ipsius dignitatis episcopalis, Magistratus, ac præsertim Principes summos contemnant ; honorandi sunt enim ii juxta monitum Principis Apostolorum in Epistola i, cap. ii, ubi ait : « Subjecti estote omni humanæ « creaturæ propter Deum, sive Regi, quasi præ« cellenti, sive Ducibus tanquam ab eo missis, « quia sic voluntas Dei, Deum timete, Regem « honorificate. » Id quod etiam docet S. Paulus in epistola sua ad Romanos, capite xiii, ubi inter alia inquit : « Reddite omnibus debitum, cui « vectigal vectigal, cui timorem timorem, cui « honorem honorem. » Tenenda porro est S. Basilii regula, ut scilicet Principibus tum summa animi magnitudine, atque constantia resistat Episcopus, cum vexant Ecclesiam in re potissimum Fidei, non autem in negotiis levissimi prorsus momenti ; alias enim præstat Episcopum humilem esse et obsequiosum, non in suæ dignitatis et gradus depressionem, sed ad ostendendam humilitatem, qua inter alias virtutes præditum semper decet esse Episcopum.

V. Ergo cum aliquando Præfectus Imperatoris magnanimam S. Basilii Magni Cæsariensis Episcopi in dicendo libertatem miraretur, respondit ille, ut testatur in Oratione, quam in ejusdem sancti Præsulis laudem concinnavit sanctus Gregorius Nazianzenus : « Fortasse in « Episcopum nunquam incidisti. Alioqui prorsus « hoc modo disseruisset in certamen veniens : « Nam ceteris quidem in rebus, o Præfecte, cle« mentes et placidi sumus, atque omnium ab-

« jectissimi, quemadmodum hoc nobis lege præ« scriptum est, ac non dicam adversus tantam « potentiam, sed ne adversus plebeum quem« quam, et infimi ordinis hominem supercilium « attollimus. Verum, ubi Deus nobis periclitatur, « ac proponitur, tum demum alia omnia pro « nihilo putantes, ipsum solum intuemur. Ignis « autem, et gladius, et bestiæ, et ungulæ carnes « lacerantes, voluptati nobis potius sunt quam « terrori. Proinde contumeliis nos affice, com« minare, fac quidquid collibuerit, potestate « tua fruere, audiat hoc etiam Imperator : ne« quaquam profecto nos vinces, eoque adduces, « ut impiæ doctrinæ assentiamur, ne si his qui« dem atrociora miniteris. » Hæc postquam dixit, ipsiusque in resistendo virtutem insuperabilem Præfectus cognovit, eum quidem excedere jussit, non jam cum iisdem minis, sed cum quadam reverentia et submissione. Ipse autem quam celerrime potuit Imperatorem adiens, « Impera« tor, » inquit, « ab hujus Ecclesiæ Antistite victi « sumus. Præstantior est, quam ut minis; fir« mior quam ut sermonibus; fortior, quam ut « verborum blanditiis superari possit. » Qua de causa factum suum improbans Imperatorem, quod cogere eum tentasset ad hæresim Arianam, cogi eum vetuit.

VI. Multa sunt, et quidem præstantia, quæ ex hoc exemplo addiscere possunt Episcopi. Novi enim nonnullos ob levissimas causas cum Principibus et Magistratibus altercare, præsertim si de aliquo vel minimo temporali emolumento agatur, vel fumo supervacanei honoris, cum alias ex adverso segnes sint, si iidem manus ad Sanctuarium apponant, si viduas, si pupillos, si orphanos devorent, si vitam pessimam agant, et a Christiana Lege omnino alienam. Hic sane debet esse zelus Episcopi, eosdem corrigere, irrumpere iniquitates, et non extimescere faciem potentis, exemplo memorati Basilii, et aliorum zelantissimorum Ecclesiæ Antistitum, quos ob humilitatem æque et magnitudinem animi ipsorum Ecclesiastici Annales commendant. Ceterum, ut finem huic Commentario imponam cum clausula illius Decreti, quod superius ex Lateranensi Synodo Benedicti XIII descripsimus, « ut, « qui ex adverso est, nihil habeat dicere de ipsis « (*Episcopis*), ab iis se omnibus abstineant, quæ « Concilia, Canones, sanctionesque Apostolicæ « Episcopis vitanda præcipiunt; et ea rite, recte, « ac sollicite exequantur, quæ episcopali uti « commissa ministerio, præcipue ipsi tenentur « obire. » Hæc si observent, procul dubio et a Magistratibus, et a Magnatibus, et a Regibus ipsis honorabuntur quammaxime, et jura Ecclesiæ illæsa manebunt.

§ VII.

Si vero Episcopus obviam iret alicui Cardinali Legato, vel non Legato ad ejus civitatem advenienti, usque ad portam, vel extra eam, vel etiamsi cum eisdem per urbem incederet, induet supra rocchettum mantellettum; et abstinebit a delatione Crucis ante se, si erit Archiepiscopus, ob reverentiam officii et dignitatis illius. Et, si erit Cardinalis Legatus, abstinebit etiam ab usu mozzettæ. Secus si alicui maximo Principi, aut dignissimo Prælato, vel Nuntio Apostolico obviam iret, quo casu non mutat habitum. Equorum autem, seu mularum stragulæ, et phaleræ, et ornamenta, Episcopo equitante, ex panno laneo coloris nigri, seu violacei, ut supra, plus minusve composita erunt, prout ipse Episcopus solemnius, aut simplicius equitabit, nisi paratus pontificaliter equitaverit.

COMMENTARIUS

I. Qui ritus servandus sit ad recipiendum processionaliter Prælatum vel Legatum, fuse explicuimus tomo III Romani Pontificalis in Commentariis ad titulum xx edicit hic tamen hic noster § ubi Episcopus obviam iret cuicumque Cardinali, Legato scilicet, vel non Legato ad ejus civi-

tatem advenienti, usque ad portam, vel extra eam, vel etiamsi cum eisdem incederet, debere ipsum Episcopum induere mantellettum supra rocchettum, et abstinere a delatione Crucis ante se, si is qui obviam eat sit Archiepiscopus; itemque si Cardinalis Legatus recipiatur, abstinere etiam debere Episcopum vel Archiepiscopum obviam euntem Legato ab usu mozzettæ; secus vero si alicui vel maximo Principi, vel Prælato dignissimo, vel Nuntio etiam Apostolico, qui scilicet non habet facultates Legati de latere, obviam iret, tunc enim habitum non mutaret, ideoque mozzettam deferet; de qua vide quæ diximus supra in Commentario ad § IV, cum qua hic præsens § pugnare videtur; utrumque enim § conciliavimus.

II. De equorum seu mularum episcopalium phaleris, atque ornamentis, eorumque materia et colore, quæ usui debent esse equitanti Episcopo, nonnihil etiam diximus supra cap. II in Commentario ad § I. Ex panno laneo nigro seu violaceo componi debent, prout ipse Episcopus solemnius, aut simplicius paratus pontificaliter equitabit. Quanquam vero prisci, ac sancti Præsules, non equis, non curribus, sed vel pedibus iter conficerent, vel vecti asello, ut pluribus exemplis ostendi posset, et præsertim S. Petri Cœlestini Pontificis maximi; ait nihilominus, et quidem recte Petrus Alliacensis apud Rainaldum ad annum MCCXLIX, num. XI, quod licet justissimis laudibus cumulanda sit hæc Cœlestini humilitas, sua tamen laude non sunt fraudandi Præsules alii, qui ad Christi et Ecclesiæ gloriam referunt majorem apparatum ornatumque, quo incedere solent, et ne facile in contemptum veniant plebis, quæ pro carnali consuetudine sua tum Ministros Ecclesiæ, et ipsa Templa et Altaria majori obsequio veneratur, ubi magnificentia hos viderit singulari circumfulgere. Verba Alliacensis hæc sunt : « Hos magnificos apparatus, sive « in equis, sive in vestibus, ac aliis exterioribus « ornamentis, quos plerique pompas vocant, a « tempore Beati Silvestri Papæ, non solum summi « Pontifices, sed et alii minores Episcopi non ad « suam, sed ad Christi et Ecclesiæ ejus gloriam « extollendam introduxisse credendi sunt : quos « exterius cum temperantiæ moderamine obser- « vare, interius tamen servata humilitate, non « est vanitatis, aut vitii, sed virtutis ac meriti. » Et paulo post, relata S. Bernardi sententia, qui dicit, aliam esse causam Episcoporum, aliam Monachorum, ita subjicit : « Scimus enim, quod « illi sapientibus et insipientibus debitores cum « sint, carnali populi devotionem, quæ spiritua- « libus non possunt, corporali excitant ornamen- « tis. » Similia et alibi idem S. Pater tradit.

III. Puto nihilominus, quod si quis Episcopus aliis præditus virtutibus nostra hac tempestate iter pedibus ageret, seu asello vectus, vel equo, sed sine ornamentorum pompa, commendandus summopere esset exemplo sanctorum complurium veterum Præsulum, ac præsertim sanctissimi Episcopi Aidani, de quo narrat Beda lib. III *Historiæ*, cap. XIV, quod cum ei Rex Osuvi equum donasset regiis instratum ornamentis, ut eo uteretur, sicubi necesse esset, pedibus enim regiones peragrabat, illo Aidanus pauperem donavit, cumque Rex de ea re quereretur, hoc ille eum placavit responso : « Num tibi charior est « ille filius equæ, quam ille filius Dei? » Observat Palladius in Vita S. Joannis Chrysostomi, eum jumento vehi solitum : « Jumentum, » inquit, « cui sedere consueverat. » Forte jumentum hoc asinus erat; contendit etenim ipse Chrysostomus Homilia LXXVII in Matthæum, Christum Dominum Hierosolymam ingredientem vectum fuisse asello, ut Ecclesiæ Præsules exemplo suo informaret, ne equis curribusque uterentur, ubi necessitas eos cogeret evectiones aliquas sibi asciscere : « In asina, » ait, « sedisse videtur, « ut vivendi philosophia nos erudiret. » Et paulo post : « Quoniam jumentis opus esse imbecillio- « ribus, non ignorabat, modum exemplo dedit, « ne aut equis, aut mulis junctis sublimes fera- « mur, sed asino, quando res cogit insidere; « neque ulterius progredi, sed ubique usum ne- « cessitate terminare. » Idipsum alii quoque Patres observant.

IV. At vero non omnes ejus ævi Præsules in Chrysostomi vestigia et exempla ingrediebantur, neque hanc ejus doctrinam capiebant; nonnulli enim, quos exagitat; S. Gregorius Nazianzenus Oratione sua, quam habuit in præsentia CL Episcoporum, versus finem, non modo in cœnarum sumptu immenso, in veste, in famulitio, in supellectili, sed et in equorum, servorumque grege, et curruum, ac sellarum magnificentia Gubernatores ipsos provinciarum superare nitebantur : « Quin hæc quoque fortasse nobis « exprobraverint, quod nec mensa lauta et opi-

« para, nec magnifica veste utimur, nec splen« dide in publicum prodimus, nec ad eos, a « quibus convenimur, gravitatem et fastum « adhibemus. Nesciebam scilicet, nobis, cum « Consulibus, et præfectis, clarissimisque belli « Ducibus, qui tot opibus copiisque circum« fluunt, ut quo sua projiciant, non habeant, « æmulationem et certamen esse : illud oportere, « ut et nobis pauperum bonis, ad luxum et deli« cias abutentibus, venter undique comprima« tur, et necessaria in res superfluas effundantur, « atque Altaria ipsa ructibus nostris contami« nentur. » Notanda quæ ad rem nostram mox subjicit, dicens : « Nesciebam, nos equis insi« gnibus et lascivis ferri, sellisque et curribus « magnifice attolli, ac cum pompa et fastu deduci, « atque omnes nobis perinde, ac belluis de via « decedere, aut etiam tantam præeuntium tur« bam esse, ut procul conspicuus incessus noster « sit. »

V. Non ea autem nobis est mens, ut Episcopos aliosque ecclesiasticos Præsules insimulemus, quod curribus et equis veheantur, sed abusum potius ipsorum reprehendimus, qui Principum sæcularium inanissimum splendorem imitari malunt quam Apostolicæ imitationis formam, et exempla sanctissimorum Antistitum, qui licet equis uterentur, et curribus pro temporum more, semper tamen modestiæ legem illibatam servarunt. Ceterum qui fastu quodam vehiculis utuntur, qui equis egregie phaleratis, qui curribus elegantissime instructis delectantur, reprehensioni merito obnoxii sunt, tum quia nefas est Ecclesiæ reditus, qui pauperum sunt, in fœdissimæ pompæ ostentationem disperdere, tum etiam, quia, ut scitissime ait S. Petrus Damiani, « non constat Episcopatus.... in frementibus, ac « spumantia fræna mandentibus equis, sed in « honestate morum et sanctarum exercitatione « virtutum. » Quidquid autem sit de Episcopis aliisque Præsulibus ecclesiasticis, certe Religiosi, et qui paupertatem humilitatemque professi sunt, absque necessitate et ad solam ostentationem curru utuntur, non effugiunt Marcellini historici criminationem, in Clericos plerosque sui ævi lib. XXVII ita obloquentis : « Securi sunt, ut « ditentur oblationibus matronarum, procedunt« que vehiculis insidentes circumspecte vestiti. »

VI. Exemplum Romani Pontificis, qui ex antiquo more solet cum pompa procedere, vix aliis ecclesiasticis viris patrocinari potest; ut enim alia omittam, quibus pompa ipsa egregie defenditur, satis est testimonium S. Bernardi, qui in aureo illo opusculo *de Consideratione*, ad Eugenium III Pontificem maximum, postquam docuit, illam magnificentissimam pompam, cum qua Papa incedit, proficisci potius ex communicata a Constantino Imperatore cum summis Pontificibus imperatoriæ Majestatis amplitudine et gloria, quam ex Beati Petri successione, statim eidem Eugenio consulit, ne quid mutet, ne quid novet, sed eum totum splendorem toleret magis quam amet, nec inde gloriandi, sed sui dejiciendi potius ausam captet. Observatio hæc est eruditissimi Thomassini parte III *Disciplinæ*, lib. III, cap. XLI, num IV, ubi etiam hæc S. Bernardi verba describit : « Ne cujus sedem tenes, « te neges hæredem. Petrus hic est, qui nescitur « processisse aliquando vel gemmis ornatus, « vel sericis, non tectus auro, non vectus equo « albo, nec stipatus milite, nec circumstrepenti« bus septus ministris. In his successisti non « Petro, sed Constantino. Consulo, toleranda pro « tempore, non affectanda pro debito. » Porro jam ante S. Bernardum S. Gregorius VII Pont. max. in suo Dictatu statuit can. VII *Quod solus Papa possit uti imperialibus insigniis*; in quem Canonem plura congerit Lupus eruditissimus tomo V Operum editionis Venetæ, pag. 191, ubi inter alia inquit, Romanum Pontificem a tempore S. Damasi Papæ habuisse « splendidum ornatum « distinctum a veste ceterorum Episcoporum. »

CAP. V.

DUO MAGISTRI CÆREMONIARUM AB EPISCOPO STATUENDI. — QUALES ESSE DEBEANT.
EORUM MUNIA IN PARANDIS IIS, QUÆ AD CELEBRANDA DIVINA OFFICIA AC MYSTERIA, CARDINALES, PRINCIPES, DUCESQUE EXCIPIENDOS, PERTINENT.
EORUM HABITUS, SESSIONUM ORDINES DISPONANT. — STIPENDIUM EIS CONSTITUATUR.

§ I.

Antequam cæremoniarum regulæ et usus explicentur, de ipsis cæremoniarum Magistris, quorum ministerio et cura omnia ecclesiastica munia obeunda sunt, statuendum est. Curabit ergo Episcopus, ut duo, si fieri possit, de gremio suæ Ecclesiæ, aspectu et statura corporis convenienti, et multo magis scientia et bonis moribus prædili, experti et dociles ad hujusmodi onus assumantur, quorum primus vigesimum quintum saltem attingat annum, sitque in presbyterali ordine constitutus, bonis artibus instructus, et si fieri posset, juris canonici, vel theologiæ intelligentiam habeat, divinorum Officiorum ac Rituum ecclesiasticorum assiduus et diligens perscrutator. Is erit in primis sollicitus circa personam Episcopi, aliarumque personarum dignitate aut nobilitate præstantium, ut eis præsto sit, si quid petant, aut si qua de re admonendi erunt : ac nihilominus omnia circumspiciat singulorum munia perpendat.

COMMENTARIUS.

I. Quoniam præceptum est ab Apostolo in Epistola I ad Corinthios, cap. XIV, sive potius a Spiritu sancto per os illius loquente, ut in Ecclesia « omnia honeste et secundum ordinem fiant; » eaque verba de cæremoniis, quæ in Ecclesia obeuntur, intelligi debere observant S. Chrysostomus aliique Patres ; jam ab oriente Christiana professione ad interiorem Religionem retinendam, atque exaugendam institutæ sacræ sunt cæremoniæ : « Idcirco Magistri nostri, » ut ait laudatus Chrysostomus Homilia I in Matthæum, « Ecclesiarum institutores (id est Apostoli) us- « que ad humilia et minuta præcepta deduxerunt « diligentiam disciplinæ. » Cæremoniis divini cultus sedulo studuisse priscorum sæculorum Clericos, easque diligenti sollitudine servasse, docet nos exemplum Nepotiani Presbyteri, quem in ejus epitaphio, sive funebri oratione, inter alia laudat S. Hieronymus, « quod cerneretur ejus in « omnes cæremonias sollicitudo disposita. »

II. Antiquitatem officii Magistrorum cæremoniarum tam in Romana Ecclesia, quam in aliis reliquis omnibus, nemo profecto est, nisi stultus, qui vocare possit in dubium; licet enim varia sit illorum denominatio apud scriptores, ac recentior, cum superiori ævo vel Clerici cæremoniarum dicti sint, vel singularius ad eos pertineat appellatio Clericorum capellarium in monumentis veterum quandoque occurrens, scitissime tamen notat rei ritualis peritissimus Petrus Morettus Canonicus insignis Basilicæ S. Mariæ Transtiberim in appendice I ad doctissimam suam lucubrationem *De Presbyterio*, num. III, pagina 306, minus ipsorum tam antiquum esse quam antiqua in rebus ecclesiasticis sacrisque officiis necessitas ordinate, et canonice dirigendi

Ritus Christianæ Religionis, suumque locum et dignitatem cuique servandi.

III. Sacris ipsis cæremoniis dirigendis præfici consuevisse jam olim certum quempiam virum, testantur quidem verba S. Dorothei Abbatis in suo sermone II, ubi ait : « Num Præpositus « cæremoniarum, aut quivis alius e Fratribus « mihi dixit quidquam; et ego non tuli, sed con- « tradixi? » Puto equidem, priscis sæculi sacras in ecclesiasticis functionibus cæremonias direxisse Diaconos, sive etiam Archidiaconos, uti constat ex quibusdam eorum muniis, quæ tomo I Conciliorum et I tomo Romani Pontificalis, atque lib. II *De Codice sancti Evangelii*, cap. XII, recensuimus, itemque ex capite II et seqq. *De officio Archidiaconi*, notatque Macrius in suo Hierolexico, verbo *Cæremoniarum Magister*. Certe addubitari nequit, quin primis sæculis Diaconi peragerent, quæ hodie ex variis Synodis, atque Cæremonialibus peculiaria sunt Magistrorum cæremoniarum munia. Auctor quippe vetustissimus Apostolicarum Constitutionum lib. II, cap. LVII, inter alia ita de Diacono inquit : « Diaconus po- « pulum speculetur, ne quis murmure obstrepet, « dormitet aut nutus faciat, » etc. Hoc hodie munus spectare ad cæremoniarum Magistros, ex nostro constat Cæremoniali Episcoporum § VII infra.

IV. In Ecclesia Romana Magistrum quidem cæremoniarum agebat olim Archidiaconus, quippe qui ordinabat ipse processiones, discurrebatque manu ferulam tenens in muneris sui signum, uti liquet ex Ordine Romano XII, auctore Cencio, cap. III, num. VII, et cap. XXXIX, num. LXIII, ubi loquens de processione in festo S. Marci haberi solita a Papa cum Episcopis, Cardinalibus et aliis Ordinibus, ita inquit : « Ordinantur in proces- « sione ab Archidiacono, et Subdiacono Basilicæ, « et priore subdiaconorum habentibus in mani- « bus ferulas, ut superius in aliis processionibus « est narratum. » Erat itaque præcipuus cæremoniarum Magister Archidiaconus, prior vero Subdiaconorum, ejus minister, seu adjutor videtur ipsius fuisse.

V. Scio aliam esse opinionem viri clarissimi Petri Moretti, quippe in ipsa I appendice ad lucubrationem *De Presbyterio*, num. IV, post citatum Ordinis Romani locum a nobis descriptum, munus fuisse autumat Subdiaconorum, cæremonias sacras dirigere; quod nos libenter concedimus; modo præcipuum munus spectasse dicatur ad Archidiaconum, Subdiaconos autem ejusdem tantum adjutores fuisse; id enim non obscure innuit citati Romani Ordinis locus; eaque causa forte est, ob quam memoratus Morettus nonnisi dubitans scripserit, in Ecclesia Romana Subdiaconos ipsos egisse Magistros cæremoniarum. Hæc ejus verba loco citato : « Olim forsan « e Subdiaconis eligebantur tantummodo, qui « pondus honoremque portarent, cum Sacristæ, « tum Magistrorum cæremoniarum; a quo syste- « mate recessum sit sequiori tempore. » Et mox : « Multa profecto explebantur per Apostolicos « Subdiaconos, quæ nunc aliena prorsus vide- « rentur ab eorum instituto. » Tum iterum : « Munia quædam Subdiaconi regionarii notata « pagina 7 Ordinis I Mabilloniani, conveniunt cum « officio Magistrorum cæremoniarum. » Agit eo loci auctor clarissimus de Schola Crucis, quam fuisse ait compositam Romæ e Sacrista, Subdiaconis et Magistris cæremoniarum.

VI. Variis nominibus in Ecclesia tum Latina tum Græca appellatum olim fuisse cæremoniarum Magistrum, observat in laudato suo Hierolexico eruditus Macrius : *Admonitorem* scilicet, eo quod omne id, quod agendum sit, admonere debet; itemque *Memorialem, Rememoratorium, Hypomimniscon*, seu *Suggestorem*, quod ei in Ecclesia Constantinopolitana cura esset Patriarchæ celebranti cæremonias, et verba suggerere. Dicebatur præterea Hieromnemenon, id est rerum sacrarum præfectus, eratque in ipsa Constantinopolitana Ecclesia diaconale officium magnæ existimationis, ad quod pertinebat, Patriarcham pontificaliter induere, preces in libro indicare, in trono locum electis ac consecratis assignare, contacium ordinationis consuetum intonare : « Itaque, » ut verbis Macrii utar, « officio cære- « moniarum Magistri correspondebat. »

VII. Constituendum in unaquaque Ecclesia cæremoniarum Magistrum, quo rite omnia fiant, quæ ad cultum spectant divinum, mandant passim sacræ Synodi, ac zelosiores Episcopi. Provincialis I Mediolanensis Synodus anno MDLXV habita de officio Magistri chori et cæremoniarum disserens, ita statuit : « Si in aliqua Ecclesia non « fuerit hujusmodi officium, Episcopus Capitulo « adhibito ad id constituat Clericum aliquem « probatis moribus, et in divinis officiis exerci- « tatum. » Et paulo post : « In qua vero Eccle-

« sia fuerint Magister cæremoniarum et Magister « chori distincti, suas cuique munerum partes ex his regulis Episcopus de capitulari consilio arbitrio suo attribuat. » Synodus x provincialis Beneventana anni MDLXVII sub Jacobo Cardinale Sabello celebrata, tit. I, cap. XII, expresse edicit, ut cæremoniarum Magistro cathedrales et collegiatæ insignes Ecclesiæ habeant : « Magistros cæremoniarum in singulis Cathedralibus et Collegiatis insignibus, ubi ii non fuerint, constituendos esse decernimus. »

VIII. Duos esse debere Cæremoniarum magistros, et alterum quidem ab Episcopo, alterum a Capitulo eligendum, decernit Beneventana XII Synodus provincialis anno MDXCIX sub Maximiliano de Palumbaria, tit. XIV, cap. unico : « Duo « Magistri cæremoniarum, ubi Canonicorum numerus id patietur, eligantur : possunt etiam « eligi non Canonici in quacumque Cathedrali, « alter ab Episcopo, alter a Capitulo bene in sacris cæremoniis instructi. » Et paulo inferius : « Hos ut eorum muneri bene satisfaciant, et Pontificale Romanum, et tractatum de Cæremoniis « Paridis de Crassis, vel alium approbatum sæpe « præ manibus habere admonemus. » Meminisset utique potissimum Cæremonialis Episcoporum, quod tamen quia nondum editum fuerat auctoritate Romanorum Pontificum, ut paulo post factum est jussu Clementis Papæ VIII ideo edicit laudata Synodus, ut Cæremoniarum Magistri præter Romanum Pontificale sæpe præ manibus habeant : « Tractatum de Cæremoniis Paridis de Crassis, vel alium approbatum. » Nempe ante hoc nostrum Cæremoniale Episcoporum, quod uti dictum est, edidit, ac probavit primum Clemens VIII, utebantur ut plurimum Episcopi Cæremoniali Paridis Crassi, aliisque suis Ecclesiis accommodatis. Unde non mirum videri debet, si editæ ante ipsum memorati Pontificis Cæremoniale Synodi, ubi de Magistris cæremoniarum constituendis loquuntur, nec in numero plane conveniunt, neque in cunctis qualitatibus a nostro Cæremoniali requisitis.

IX. Quod duo, si fieri possit, constituendi sint ab Episcopo in Ecclesia sua cathedrali cæremoniarum Magistri, factum id plane videtur ad imitationem Capellæ papalis, in qua teste Patricio lib. III *Sacrarum Cæremoniarum*, etc., sectione II, cap. IV, *Duo tantum ordinarii esse consueverunt*. Tum amborum munus enarrans ita ait : « Alter in divinis curam præcipuam gerat circa « personam Pontificis, ad quam semper respiciat, si quid imperet, et ad omnes, qui sunt in « Capella, ut Prælati, ut oratores, ut nobiles, ut alii « omnes stent suo quisque loco : non tamen discurrat sursum, et deorsum sine causa, ut videatur multa agere, ut quidam faciebat. Ad « summum Pontificem non accedit, nisi urgenti « causa, vel nisi vocatus ; et tunc cum solitis et « debitis reverentiis : ad Reverendissimos Dominos Cardinales accedat, cum opus est, cum « gravitate et reverentia. Alter vero Clericus cæremoniarum vacet Altari, et circa personam « celebrantis ac aliorum Ministrorum. Uterque « tamen omnia prospiciat, et pariter curet, suppleatque defectus collegæ, cum illos prævidet. » Addit mox et alia laudatus auctor, quibus mirifice I hic § noster illustratur : « Antequam « vadant, » inquit, « ad Capellam, maxime in « solemnitatibus et actibus non frequentatis, « conveniant simul, prævideant quæ sunt agenda, dividant inter se omnia, et concordent de « occurrentibus, ne postea in Capella oporteat « contendere. Junior defert antiquiori, id est, in « officio priori, et primas partes illi permittat. « Prior tractet juniorem et novitium, ut fratrem « et bonum collegam ; si habent tertium, eo « utantur, ut ducet. » Et iterum : « Quanto plures erunt, si erunt concordes, et ordinem inter « se servabunt, facilius et melius satisfacient. Si « erunt inter se contrarii, melius esset unus tantum. »

X. Multa sunt in hoc Apostolicarum cæremoniarum capite, quæ etiam ad reliquos cæremoniarum Magistros, qui in cathedralibus collegiatisque Ecclesiis insignibus constitui debent, spectare possunt. Sed describamus cetera quæ memoratus auctor mox subjicit, quo alii ad rite exercendum officium suum edoceantur : « Cum « ducant, » ait, « aut reducunt Prælatos, aut nobiles ad data sibi loca, vel ad aliquos actus, « modeste et reverenter incedant, et genuflexiones atque inclinationes doceant : similiter Ministros Altaris, et quando aliquem actum « facere debent (nam omnes magni, et parvi a « Cæremoniario deducuntur), quiete et modeste « ducant, ministrent et aptent, ac non urgeant, « non impellant, non vehant, sicut aliquando « fieri vidi. » Concludit tandem, ac monet, ut « cæremonias omnes, et maxime in Missa papa-

« li, et quæ ad personam Papæ pertinent, graviter, modeste et cum congruenti mora peragant, ut reverentiam et devotionem aspicientibus majorem inducant. » Hucusque sacrarum cæremoniarum peritissimus Augustinus Patricius Episcopus Pientinus, de quo Paris de Crassis Pisauriensis Episcopus Apostolicarum et ipse S. R. E. cæremoniarum Magister in epistola sua ad Leonem X Papam contra Marcellum episcopum Corcyrensem, qui Augustini librum sub suo nomine vulgaverat, inter alia inquit, quod « cum plures annos magistratum cæremoniarum egregie et scite exercuisset, ab Innocentio VIII ab hujusmodi magistratu vacatione accepta, eisdem tamen stipendiis, Senas tanquam in secessum literatorum, ad Romanæ Ecclesiæ cæremonias in librum hunc colligendas missus est. Laboravit triennio vir gravis et summæ experientiæ : demum incredibili studio et exacta diligentia absolutum librum, ejusdem Pontificis nomini antepositis suis Epistolis dedicavit, contentus vel eo nomine, quod apud posteros non auctor, sed quasi collector aut compilator sacrarum cæremoniarum diceretur. » Extat integra epistola Paridis de Crassis tomo II Musæi Italici Mabilloniani pag. 587.

XI. Ex dictis jam satis liquet, quales esse debeant sacrarum cæremoniarum Magistri. Utinam autem id observarent Episcopi, quod nostrum in hoc § Cæremoniale præscribit : « Curabit, » inquit, « Episcopus, ut duo, si fieri possit, de gremio suæ Ecclesiæ, aspectu et statura corporis convenienti, et multo magis scientia et bonis moribus præditi, experti et dociles, ad hujusmodi onus assumantur, quorum primus vigesimum quintum saltem attingat annum, sitque in presbyterali Ordine constitutus, bonis artibus instructus; et, si fieri posset, juris canonici, vel theologiæ intelligentiam habeat, divinorum officiorum ac rituum ecclesiasticorum assiduus et diligens perscrutator. » Ad Episcopum itaque spectat Magistros cæremoniarum constituere; tametsi licitum quoque sit Capitulo eligere pro functionibus canonicalibus, et ejus servitio Magistrum cæremoniarum distinctum ab iis, quos constituit Episcopus, ex Decreto Sacræ Rituum Congregationis die VII Julii anni MDCCXXXIV, ubi etiam edixit, I. Magistrum cæremoniarum a Capitulo electum munus suum exercere non posse absque approbatione Episcopi; II. in functionibus tantum episcopalibus uti illum posse veste violacea ex dispositione Cæremonialis.

XII. Approbandum esse ab Episcopo cæremoniarum Magistrum, quem sibi Capitula instituunt, præcipit jam inter alias provincialis Synodus XIII Beneventana, Archiepiscopo Joanne Baptista Foppa anno MDCLVI, tit. XVIII, § III. « Capitula, » inquit, « Magistrum cæremoniarum instituant, si non habent, qui probetur ab Episcopo, quique accurate a Congregatione approbata non modo edificat, verum etiam ceteros doceat. » Idipsum totidem plane verbis inter alia edixerat Concilium Avenionense anno MDXCIV, capite XXII, quod est, *De Missæ sacrificio*. Porro eadem S. R. C. die XVII Julii anni MDCCXXXIV, Decretum illud die VII Julii editum confirmavit, edixitque, licitum esse Capitulo Cathedralis eligere Magistrum cæremoniarum ab Episcopo confirmandum ; itemque posse Episcopum justis de causis in Cæremoniali hoc nostro præscriptis non approbate, seu reprobate ipsum a Capitulo electum cæremoniarum Magistrum, nec teneri causas exponere. Demum ex eodem S. R. C. Decreto Magister cæremoniarum non debent censeri privative electus etiam quoad omnes functiones episcopales, et assistentias præstari solitas Episcopo tam intra quam extra Ecclesiam cathedralem, cum licitum sit Episcopo eligere alium pro omnibus functionibus ab ipso peragendis, et aliis ipso præsente explendis tam intra quam extra Ecclesiam cathedralem, et huic Magistro cæremoniarum ab Episcopo electo omnes Capitulares teneantur obedire, quoad ea, quæ divinum cultum concernunt, sub pœna arbitrio Episcopi infligenda.

[Unicum incollectione authentica in venitur decretum in *Monopolitana*, de die XVII Julii MDCCXXXIV, ac luculenter, in hoc num. XII, explicatur ab auctore. Porro XXXI Maii MDCCCXVII declaratum est : « Capitulares omnes teneri obedire cæremoniarum Magistro in iis quæ divinum cultum respiciunt, eumdemque in sui muneris exercitio esse capitularium directorem non famulum. » In *Dubiorum* ad II : imo « Si Magister cæremoniarum videat in Ecclesia non peragi functiones juxta rubricas, adeundus est loci Ordinarius, qui stricte tenetur opportunis remediis providere, ut rubricæ et S. R. C. decreta rite serventur. » In *Dubiorum* ad I.

Nota quod Magister cæremoniarum possit esse de numero Canonicorum, vel simplex sacerdos. x Januar. MDCXCIII in *Licien*.]

XIII. Quandoquidem, ut ait recitatum S. R. C. Decretum, omnes in his quæ cultum spectant divinum, parere debent cæremoniarum Magistro, cujus ministerio et cura, uti in hoc nostro § edicitur, « omnia ecclesiastica munia obeunda «sunt, » merito ibidem cautum est, ut primus ex duobus cæremoniarum Magistris, quos constituere curabit Episcopus, « vigesimum quintum « saltem attingat annum, sitque in presbyterali « Ordine constitutus, bonis artibus instru- « ctus, » etc., vix enim alias invenirentur ex Canonicis, Presbyteris, grandævis, peritisque, qui imberbi Clerico, ignaro ac vanitatis studioso parere vellent, tametsi ex aliqua praxi cæremonias peragendas rite aliquando moneret. Ait autem et inter alia § noster ut primus saltem ex duobus illis, « si fieri posset, juris canonici, vel « theologiæ intelligentiam habeat. » Enim vero si ut ait Cœlestinus Papa relatus a Gratiano can. IV, distinctione XXXVIII, « nulli Sacerdotum « liceat Canones ignorare, nec quidquam facere, « quo Patrum possit regulis obviare ; » quanto minus licebit sacrarum cæremoniarum Magistris, « quorum ministerio et cura, » ut inquit noster §, « omnia ecclesiastica munia obeunda « sunt. » Constat profecto, tum in sacris Canonibus, cum in sacra theologia, ac præsertim in illa, quam ex sanctis Patribus concinnavit Theologorum omnium Princeps ac Doctor Ecclesiæ Angelicus S. Thomas Aquinas, Ritus omnes, quibus in sacris functionibus utimur, fuse inveniri, atque egregie explicari. Fateor equidem plurimum me ex hujusmodi studio, Canonum scilicet, ac Patrum, Theologiæque S. Thomas accepisse adjumenti ad explicandum Romanum Pontificale, quod Commentariis illustratum, atque in tres tomos distributum non ita pridem publici juris feci.

XIV. Cautum præterea ex hoc nostro § est, ut cæremoniarum Magister non modo juris canonici, vel theologiæ intelligentiam habeat, verum etiam, ut « divinorum officiorum ac rituum « ecclesiasticorum assiduus et diligens perscru- « tator sit. » Neque enim sufficit, ut aliqualem notitiam, vel praxim cæremoniarum habeat, sed omnino requiritur, ut « divinorum officiorum ac « rituum ecclesiasticorum assiduus et diligens « perscrutator sit, » id est, diligentissimus investigator ac sedulus lector auctorum clarissimorum, qui de divinis officiis scripserunt, quales sunt scilicet inter alios auctor Apostolicarum Constitutionum, quæ sancti Clementi Papæ tribuuntur, S. Basilius, et sanctus Joannes Chrysostomus in suis Liturgiis, S. Isidorus Hispalensis Episcopus, de divinis officiis, auctores Ordinum veterum Romanorum apud Hitorpium et Mabillonium, itemque Amalarius, Alcuinus, Innocentius III, Joannes Belethus, Guilelmus Durandus, Honorius Augustodunensis, Rupertus Abbas Tuitensis, Augustinus Patricius, Paris de Crassis, et inter recentiores Stephanus Durantus, Joannes Cardinalis Bona, et Josephus Cardinalis Thomasius, Hugo Menardus, Edmundus Martenius, Petrus Lebrun, Gavantus, Meratus, aliique plurimi, qui de ritibus ecclesiasticis abunde scripsere.

[Inter recentiores ex Italia notabimus Cavalieri, Tetamum, Pavone, P. Laboranti.

Ex Gallis autem appellandi sunt De Conny et Falise, quorum præcipuum studium fuit quam strictissime cæremonialis et decretorum menti laborem suum accommodare.]

Quoniam enim, ut verbis utar Paridis Crassi lib. I *De cæremoniis Cardinalium et Episcoporum in eorum diœcesibus*, cap. II, « in omni « negotio principium est scire, cur id sit, quod « fieri oportet, ideo qui cæremonias exercere vo- « luerit, ante omnia scientiam artis suæ, necnon « usum et experientiam, quæ duo in artibus « dominantur, non modo habeat, sed etiam cal- « leat, ut possit, et noscat summa cum diligen- « tia, ac moderamine omnia, quæ instant, docte « rationabiliterque operari, necnon strenue et « eleganter exequi, ita ut non solum quæ ipse, « tanquam dux peragenda imperet, sed quæ- « cumque alii, velut commilitones exequuntur, « irreprehensibilia sint. »

XV. Quo facilius notitia sacrorum rituum a sacris hominibus haberi possit, cautum quoque illud fuit a variis Synodis provincialibus, et a zelantissimis Ecclesiarum Pastoribus, ut Congregationes pro sacris cæremoniis instituerentur. Statuit id quidem S. Carolus, uti videre est in Actis Ecclesiæ Mediolanensis, in instructionibus Officialium Fori, ubi inter alia jubetur, ut « cæremoniarum, ac rituum, et rerum hujusmo- « di Congregationi aliqui ex Canonicis Cathe-

« dralis, Magister cæremoniarum, et alii arbitrio « Archiepiscopi intersint. » Concinit S. Carolo Concilium Avenionense anni MDXCIV, cap. XXII, *De sacrificio Missæ*, ubi et illud præcipitur, ut « Congregationem pro cæremoniis, et ritibus « Missæ erigant Episcopi in sua quique Ecclesia, « in qua semel in hebdomada diligenter de cun- « ctis ad Missam et cetera divina officia spectan- « tibus edisseratur, et receptæ cæremoniæ pro- « bentur. » Idipsum quoque jussit totidem fere verbis Concilium provinciale XIII Beneventanum anni MDCLVI sub Joanne Baptista Foppa, tit. XVIII, § II, restricto tamen Collationum numero ad binas in singulos menses. « Congregationem, » inquit, « pro cæremoniis et ritibus Missæ erigant « Episcopi in sua quique Ecclesia, in qua his in « mense diligenter de cunctis ad Missam et ce- « tera divina officia spectantibus edisseratur, et « ad rationem et usum receptum a sancta Ro- « mana Ecclesia cuncta examinentur, et receptæ « cæremoniæ probentur. »

XVI. Sed quid alia memoro, Benedictus XIII in Concilio Romano anni MDCCXXV, tit. XV, cap. IX, postquam doluit, plures esse Ecclesiarum etiam non ignobilium, sacrorum Altarium Ministros, qui parum illius attendentes majestatem, ad cujus intimum sunt famulatum addicti in Choro, in Altari, et reliquis officiis ecclesiasticis ita minus apte se habent, ut in plurimorum scandalum et exemplum perniciosum id cedere dignoscatur ; diserte jussit, ut operæ pretium ducant Episcopi, ac diligentiam adhibere non desistant, quousque Congregationes tum in civitatibus, tum in diœcesibus per omnes de Clero sacris initiatos, Canonicos, Parochos et Confessarios (Regulares etiam, dummodo morales in eorum Conventibus lectiones non habeantur, alias ab audiendis confessionibus suspendendos) semel in unaquaque hebdomada, certoque designando die, et sub certa pœna pecuniaria contra contumaces habeantur, in quibus alternatim, et Rituum, et Conscientiæ casus proponantur, discutiantur, et practice exerceantur, methodo servata synodali, quæ in appendice legitur.

XVII. Insuper quod in nostro § edicitur, præcipuum cæremoniarum Magistrum, debere imprimis sollicitum esse circa personam Episcopi, aliarumque personarum dignitate, aut nobilitate præstantium, ut eis nimirum præsto sit si quid petant, aut si qua de re admonendi erunt ; ac nihilominus omnia circumspiciat, et singulorum munia perpendat ; consonum quidem est iis, quæ ex Augustino Patricio superius descripsimus, ac variis Sacræ Rituum Congregationis Decretis, quibus ea facultas iterum Magistris cæremoniarum asseritur. Paris de Crassis, lib. I *De Cæremoniis Cardinalium et Episcoporum in eorum diœcesibus*, cap. II, ubi agit de Magistri cæremoniarum deputatione et cura ac disciplina, eligendum monet ab Episcopo, « unum duntaxat « ex domesticis Capellanis in ministerio eccle- « siastico, et cæremonialibus actionibus aptum, « docilemque et expertum, ac in Sacerdotio con- « stitutum, necnon corpore robustum, quem « suis cæremoniis, quasi Antistitem, Ducemque, « ac Rectorem omnium pro re divina rite recte- « que peragenda perficiet. » Consona et hæc plane sunt iis, quæ mandat nostrum Cæremoniale, si illud excipias, unum ex Crasso constituendum ab Episcopo cæremoniarum Magistrum, cum tamen nostrum Cæremoniale duos constituendos præcipiat. Debet itaque Crasso teste eligi ab Episcopo in cæremoniarum Magistrum aliquis in Sacerdotio constitutus, ex domesticis Capellanis, sive alius simplex Sacerdos, non enim ad illud obeundum munus compelli debet Canonicus ex Decreto S. R. C, edito XXIII Julii anni MDCII, apud Nicolium in Flosculis suis.

§ II.

Quando autem erunt celebranda Officia, quæ non ita frequenter occurrunt, et quæ solemni ritu apparatuque peragi solent, præsertim quando ad ea accederent Magnates, ut Cardinales, Principes, Duces, et similes, per diem aut plures dies antea præsens videat, et intelligat an omnia recte disposita et ordinata sint quæ ad celebrationem spectant, nempe, an Ecclesia, Altare, Abacus,

Sedes pontificalis, Canonicorum Magistratumque sedilia sint decenter apparata ornataque, an cetera ad ipsius celebrationis actum necessaria, ut sacræ vestes, paramenta, et vasa, candelabra, cerei, funalia, aliaque utensilia, sint suo quæque loco præparata, et congrue disposita juxta normam, et regulas, quæ sequentibus capitulis tradentur; nec gravetur aliquando, cum viderit necessarium, etiam suis manibus atque instruat quos opus fuerit, exhibitis etiam schedulis; si quid enim erroris accidat, aut incaute fiat, ipsi Cæremoniario imputari solet.

COMMENTARIUS.

I. Quos omnes sacræ ecclesiasticæ functiones, rite ac recte celebrantur, ac præsertim illæ, quæ non ita frequenter occurrunt, et quæ solemni ritu apparatuque peragi solent præcipit in hoc § nostrum Cæremoniale, ut præcipuus cæremoniarum Magister uno pluribusve diebus ante sacræ functionis celebrationem suismet oculis videat intelligatque, an omnia, quæ ad ipsam celebrationem spectant, sint recte disposita juxta normam ac regulas, quæ in nostro hoc Cæremoniali præscripta sunt; non enim alicui licet cæremonias novas inducere, antiquasque immutare sine expressa licentia Congregationis Sacrorum Rituum, ut ipsamet pluries censuit, ac præsertim in causa Urbis die II Maii anni MDCXII, apud Augustinum Barbosam in Summa Apostolicarum Decisionum, Collectan. LXXVIII, num. II, et apud Cajetanum Meratum in suis ad Gavantum Additionibus. Ceterum ut hunc Commentarium brevi absolvam, justa est illa Augustini Patricii admonitio lib. III *Sacrarum cæremoniarum sanctæ Romanæ Ecclesiæ*, cap. IV, ut duo cæremoniarum Magistri, « antequam vadant ad Capellam, maxime in solemnitatibus et actibus « non frequentatis, conveniant simul, prævi- « deant quæ sunt agenda dividant inter se onera,

« et concordent, de occurrentibus, ne postea « in Capella oporteat contendere. »

II. Consona cum iis, quæ ait Patricius, et in hoc § Cæremoniale nostrum præscribit, docet inter alios Paris de Crassis, lib. I, cap. II, ubi agit de Magistri cæremoniarum deputatione et cura, ac disciplina : « Cum Capellanis, » inquit, « et cum ministris, aliisque, quorum opera usu« rus est, sive æqualibus, sive subjectis comiter « agat ; facilemque potius, et benignum sese « omnibus præbeat, quam austerum, aut impe« riosum, nisi cum maxime opus fuerit. » Sed notanda præsertim, quæ mox subjicit, quæque magisque illustrant hujus nostri § locum : « Is « porro persuasissimum habere debet, ut aliqua « celebritate ordinaria, sive casuali occurrente, « unde opus sit aliqua materiali operatione, aut « manuali, alioquin leviter non ipse tantum ope« ram illam, aut fabricam fieri jubeat, et ordi« net, verum etiam ipsemet suis manibus ope« retur, et fabricet, nec cuiquam credat id « fideliter agendum fore, neque unquam ab ope« ra desistat, aut recedat, nisi ante diem (nun« quam vero in ipsa die) qua celebrandum erit, « perfectam absolutamque illam præsens viderit, « sciensque probaverit; ut Altaris et abaci or« natum, tribunæque, ac sedis pontificalis para« menta : item Magistratuum subsellia, ac nobi« litatis diverticula, in sua noverit congruitate « disposita, ac denique ministrorum negotia, et « Canonicorum munia, celebrantiumque myste« ria, ac totius celebrationis utensilia, tam ge« neratim quam speciatim in suis locis ordini« busque et usibus sciverit esse composita : « quibus demum facilius, cum quibus postulabit « usus aut ratio, uti possit. » Hæc Paris de Crassis olim Apostolicarum cæremoniarum Magister, ac Episcopus Pisauriensis, ex cujus tractatu liquido constat, compactum esse magna ex parte nostrum hoc Cæremoniale Episcoporum, quod nos nunc primum Commentariis illustramus.

III. Nefas autem mihi esse puto ea hic prætermittere, quæ ad rem nostram idemmet sacrarum cæremoniarum peritissimus recitato loco sic inquit : « Recognoscat quoque singulos mi« nistros, quibus in sacrificio uti opus sit, ut cui « quemque officio suo, ac qualibus operibus de« stinare conveniat. Sed non prætermittat, quin « prius ministraturos ipsos de singulis exequen« dis admonitos reddat, et experimentis instru« ctos. Ipse vero ita tota mente suis actionibus « intendat, ne inter agendum, quantum fieri « potest, ab ullo corrigatur, qui corrigere debet « universos. Recordetur quoque, nec recte nec « congruo rem divinam per ritus cæremoniales « peragi posse imo ipsam artem cæremonialem « infamari penitus, ubi Magister quid in ea facien« dum sit, ministros et circumstantes non docet, « sed docetur. Ideo cuncta in abdito quopiam « conclavi, seu privato loco sæpius prætentet, et « experiatur, etiam simulatis gestibus addiscen« do, quæ, qualiterve ipse facturus et docturus « est, ut Magistris eruditio singulis discipulis « prodesse possit. Cum autem omnia plene con« ceperit, tunc ipse demum intrepide et magi« straliter agat, doceat et imperet. Uni enim « Cæremoniario quidquid ab omnibus erratum, « sive improspere gestum fuerit, irrogari et im« pingi solet, quod nos satis superque didici« mus, propterea plene testificamur. Hoc idem « Æneas Sylvius Senensis, qui et ipse dudum « ante pontificatum initum cæremoniarum Ma« gister, et in ipso pontificatu Pius Secundus « nuncupatus fuit, non minus prudenter quam « eleganter scriptum reliquit his verbis : *Quis« quis autem destinabitur huic cæremoniarum « disciplinæ, sit oportet in corpore robustissi« mus, in arte scientissimus, in mentis prompti« tudine circumspectissimus, ut pro omnibus « laboret, de omnibus ratiocinetur, et omnibus « per omnia satisfaciat : ita regulariter sese « in suis expeditionibus gerens, ut quæcumque « fecerit, fierive docuerit, exemplaria sint; « quoniam sicut nihil sine doctore et exemplo « discitur, ita nihil sine usu et experientia « docetur.* »

IV. Nihil sane puto dici luculentius posse egregiis hisce tametsi prolixis Paridis Crassis, atque Pii II Pontificis maximi locis ad nostrum hunc § illustrandum. Id unum optandum, ut cæremoniarum Magistri ad illa sedulo attendant, quo satis muneri suo religiose, rite, decore, eleganter, ac pro rei quæ agitur dignitate obeundo facere valeant. Ut autem alia omittam, id præsertim ab iis curandum, quod monet Cæremoniale Ambrosianum lib. I *De officio Magistri cæremoniarum, et ejus coadjutoris*, pag. 131, et ex eo, eruditus Castaldus lib. I *Praxis Cæremoniarum*, sectione I, num. VIII, ut nimirum quando

celebranda erunt aliqua, quæ non ita frequenter occurrunt, quæque solemni ritu et apparatu peragi solent, re prius cum Superiore, ut decet, communicata, prævideat omnia, atque disponat curetque singula servari juxta formam quam tradet. Ceterum ne quid erroris accidat in sacris functionibus peragendis, sed ut potius in ipsis decor et reverentia perspiciatur, recte et illud in hoc § adjunctum est, quod olim alias docuit sacrarum cæremoniarum peritissimus Crassus lib. I, cap. III. « Omnia ante tempus ita, et taliter prævideantur, et instruantur etiam cum « exhibitione schedulæ cæremonialis, in qua « omnia notata, et universa sigillatim per seriem « ordinata sint. » Meminit et harum schedularum laudatus Castaldus loco citato, cap. II, num. VII, ubi ait præcipuum esse primi cæremoniarum Magistri munus, prospicere omnia, aliorumque munera perpendere, ad eumque spectare, « Episcopum, Canonicos, Officiales, ac « reliquos Ministros, omnesque Clericos, præ« sertim seminarii, cæremoniarum rationem, « usum ac disciplinam docere, præmonere at« que instruere, exhibitis etiam, ubi opus esse « videbitur, schedulis. » Videsis ad calcem hujus capitis, quæ cæremoniarum Magistris Ambrosianum Cæremoniale edicit, cujus locum ibidem pæne integrum describemus.

§ III.

Alter vero junior, qui saltem in sacro Ordine sit constitutus, præcipuam curam gerat circa personam Celebrantis, ac Ministrorum illius; cumque opus erit aliquos ducere, aut reducere, faciat id modeste, et discrete summissa voce, ac solo nutu, si fieri possit, quæcumque agenda sint, demonstrans; non discurrat velociter, non caput volvat, aut manus jactet indecenter : caveat demum, ne in suis actibus affectationis vitio notetur; sed quidquid aget, cum gravitate et congruenti mora, ac cum decoro corporis gestu, ita peragere curabit, ut cæteris devotionem, et reverentiam pariat, ipseque ab omnibus commendari mereatur; unus tamen alterius defectum, cum opus erit, modestia, ac silentio corrigere, et supplere studeat; ambo simul conveniant, antequam in ipso rei gerendæ actu sint; prævideant, quæ sint agenda, ac onera inter se partiantur, concordesque sint, ne reprehendi ab aliis jure possint, qui docere, et instruere omnes debent. Satius enim est unum, quam plures esse, nisi fuerint concordes.

COMMENTARIUS.

I. Quæ in hoc præscribuntur § superius jam enarravimus in Commentario ad § I, ubi locum attulimus Augustini Patricii, ex quo is præsens § desumptus esse videtur. Nonnulla etiam quæ hic dici possent, explicata abunde reperies in Commentario ad § II. Porro agitur in præsenti de altero cæremoniarum Magistro, qui et ab Episcopo eligi debet, junior quidem primo, sed saltem in sacro Ordine constitutus; non ergo Clericus vix prima tonsura, vel minoribus Ordinibus insignitus ; esset enim hæc electio contra Cæremonialis præscriptum. Debet præterea is alter, qui sacris cæremoniis præficitur, corporis quoque habitudine esse conspicuus, omni prorsus deformitate carens, quo officium suum rite, decore, eleganter, ac pro rei, quæ agitur, dignitate exequi possit; ita tamen ut graviter in omni actu se gerat, non discurrens velociter, non caput volvens, nec manus agitans, ac denique tali corporis habitu modeste ac religiose cuncta perficiat, ut omne affectationis vitium cavens, quam sustinet officii dignitatem rite tueri possit.

II. Quanquam autem ad Ecclesiæ et Episcopi decorem deceat ob varias ecclesiasticas atque episcopales functiones duos constitui cæremoniarum Magistros, aspectu et statura corporis

convenienti, et multo magis scientia et bonis moribus præditos, expertos ac dociles, alterum vigesimum quintum saltem attingentem annum, ac Presbyteratus Ordine insignitum, juniorem alterum in Sacris saltem constitutum, non videtur tamen omnino adstringi Episcopus binos constituere cæremoniarum Magistros; clarissima enim est illa cæremonialis clausula, quæ in § 1 legitur : « Duo, si fieri possit, de gremio suæ « Ecclesiæ ad hujusmodi onus assumantur. » Quis autem nescit, in quibusdam Ecclesiis tantum esse Clericorum ignorantiam, ut vix aliquis inveniatur, qui aliquam cæremoniarum praxim viderit? Atque ea forte causa est, cur clausula illa, « si fieri possit, » in medio verborum illorum posita fuerit, « ut duo, de gremio suæ Ec- « clesiæ. » Ait enim: « Curabit Episcopus, ut duo, « si fieri possit, de gremio suæ Ecclesiæ, » etc. Si fieri enim non possit, ut duo, et de gremio suæ Ecclesiæ assumantur, ob defectum scilicet peritiæ rei cæremonialis, liberum Episcopo erit, unum eligere, et ex aliena diœcesi. Ceterum non puto impediri Episcopum etiamsi ejus Ecclesia Sacerdotibus rem ritualem callentibus abundaret, alios extraneos obeundis cæremoniis præficere, eorumque ministerio uti; nulla enim Lege adstringitur, ut cæremoniarum Magistros de gremio Ecclesiæ suæ assumat, præsertim cum Cæremoniale duntaxat dicat : « Curabit « ergo Episcopus, » etc.

III. Verumenimvero consentaneum est veteri Ecclesia disciplinæ, ut ceteris paribus, semper indigenæ in Beneficiis, emolumentisque Ecclesiastici præferantur exteris; ob eam enim causam frequenter male audiunt Episcopi, quod non contenti alienigenas in famulitio habere, conantur etiam Ecclesias, et Capitula suæ diœceseos Ministris, et Canonicis exteris implere. Scio, nulla generali ecclesiastica lege ad hæc agenda impediri Episcopus : est tamen contra rationem, ut suo arbitrio panem indigenis eripiat, redditusque a civibus relictos, exteris donet, tum vero præsertim, cum Clerici de gremio Ecclesiæ idonei sunt, exterosque ipsos vitæ probitate et doctrina, superent longe. Certe si ad nascentem Ecclesiam oculos conjiciamus, jam statim inveniemus in Apostolicis Actis cap. VI, vers. 1, ex eo Græcorum murmure non parum illam fuisse vexatam, « eo quod despicerentur in ministerio « quotidiano viduæ eorum. »

§ IV.

Eorum habitus sit honestus et clericalis, ipsaque vestis inferior, ubi commode fieri possit, coloris violacei, super quam, dum divina Officia celebrantur, cottam mundam induent. Ad eorum quoque officium spectabit, præsertim ubi non adest particularis Magister chori, curare, ut intra chorum nulla fiant colloquia, nec sint, qui risu, aliove incomposito, seu minus modesto actu rem divinam turbent; non qui cum ceterorum scandalo dormiant; literas, aut alias scripturas legant sed nec libros, aut ipsum Breviarium, aut Diurnum in manibus habeant, ut ex illis privatim horas, aut orationes recitent; sed illas alta voce una cum choro dicant, aut cantent, et ad id librum habere permittantur, ne quis gestum aliquem ab aliis differentem demonstret, ut cum alii stant, aliquis sedeat, vel genuflectat, vel e contra : sed detur opera, ut omnes uniformi ritu, attente, devote et reverenter divinis mysteriis, atque Officiis assistere, eaque toto cordis affectu admirari, et contemplari videantur, ac silentium diligenter fervetur.

COMMENTARIUS.

I. Duo in hoc § de Magistris cæremoniarum notanda sunt, alterum de habitu, de officio alterum. Ad primum quod spectat, edicitur, ut « eorum habitus sit honestus et clericalis, ipsaque « vestis inferior, ubi commode fieri possit, colo- « ris violacei, super quam, dum divina celebran-

« tur Officia, cottam mundam induent. » Loquitur hic § noster de habitu quidem Magistrorum cæremoniarum cathedralium Ecclesiarum, quibus quidem vestis inferior violacei coloris permittitur, etiam citra functiones ecclesiasticos; de cotta enim sive superpelliceo dicitur, induendum esse ab illis, « dum divina Officia celebran- « tur. » Hinc ex Decreto Sacræ Rituum Congregationis, die IX Decembris, anni MDCXVII, cujus meminit Barbosa in Summa Apostolicarum Decisionum Collectan. CDLIX, num. VI; Meratus in suis ad Gavantum Notis, et alii, Magister cæremoniarum qui est Beneficiatus potest dimittere habitum Beneficiatorum, et ubi superpelliceo in exercitio sui officii, absque incursu censurarum contra illum habitum non deferentes.

II. Sed non omittendum, quod de habitu ejusque colore violaceo, quo tum ad divina Officia, tum alias uti debent Magistri cæremoniarum, docet Cæremoniale Ambrosianum Mediolanensis Ecclesiæ lib. I, tit. *De officio Magistri cæremoniarum, et ejus coadjutoris*, et Castaldus in sua Cæremoniarum Praxi lib. I, sectione I, cap II, num. IV. « Vestes, » ait, « coloris viola- « cei suo muneri congruentes ad talos usque « demissas per totam diœcesim induent; in « civitate quidem tunica ac toga usque ad terram « demissis, ipsius vero togæ manicæ late pateant, « in itinere vero breviores vestes adhibebunt. » Tum hæc subjicit num. V: « In choro, et quan- « documque ad Officia celebranda convenerint, « superpelliceum mundum semper super utram- « que vestem, tunicam scilicet, ac togam su- « perimponent. » Standum plane est veteri laudabilique Ecclesiarum consuetudini, nam alias nihil de toga § noster edicit; solum ait, ut super vestem inferiorem coloris violacei munda cotta induatur. Ceterum cum idem hic § noster violaceam vestem permittat illis cæremoniarum Magistris, quos Episcopus pro Ecclesiæ suæ cathedralis ministerio constituit, puto equidem haud posse alios Magistros cæremoniarum, qui aliis Ecclesiis inferioribus inserviunt, violaceo uti colore.

[Vestes violaceæ Magistris cæremoniarum permissæ nullo modo possunt colore rubro decorari, sive in fibulis, sive in globulis, sive in extremitatibus manicarum : sed debent esse omnino violaceæ. Ipsis uti nequeunt extra servitium Episcopi, juxta decretum S. R. C. XVII Sept. MDCCCXXII in uno dubiorum ad XIV : « Magistri « cæremoniarum Cathedralium, qui ex disposi- « tione Cæremonialis, necnon Patriarchalium « urbis qui ex apostolico indulto, vesta violacea « in sacris functionibus utuntur, eadem uti non « possunt extra servitium Episcopi et respec- « tive Capituli. » Ubi notat *respective Capituli* referri ad Magistros cæremoniarum Ecclesiarum Patriarchalium urbis, non vero Cathedralium.]

III. Quidquid sit de hac mea opinione, [quæ vera est ex Decreto S. R. C. supra § I, num. XII.] illud quoque in hoc § edicitur, ad Magistros cæremoniarum spectare, « præsertim ubi non « adest particularis Magister chori, curare, ut « intra chorum nulla fiant colloquia, nec sint qui « risu, aliove incomposito, seu minus modesto « actu rem divinam turbent, » etc. De officio Magistri chori et cæremoniarum multa edicit in Concilio suo I provinciali Mediolanensi anni MDLXV S. Carolus. Inter alia autem ita inquit : « Si in aliqua Ecclesia non fuerit hujusmodi « officium, Episcopus Capitulo adhibito ad id « constituat Clericum aliquem probatis moribus, « et in divinis Officiis exercitatum. » Et paulo post : « In qua vero Ecclesia fuerint Magister « cæremoniarum et Magister chori distincti, « suas cuique munerum partes, ex his regulis « Episcopus de Capituli consilio, arbitrio suo « attribuat. » Idipsum quoque et alii Episcopi statuere.

IV. Hodie, uti superius dictum est, ex præscripto nostri Cæremonialis in electione Magistri cæremoniarum minime requiritur consilium Capituli, solus enim Episcopus illum constituit. Quod autem ad chori Magistrum, seu Præfectum spectat, ex Decreto Sacræ Rituum Congregationis die IV Julii MDCXV, quod refert Barbosa in sua Apostolicarum Decisionum Summa, non potest is quidem creari ab Episcopo, quando id munus ad primam dignitatem pertinet, sine licentia Apostolica, etiamsi chorus non recte gubernetur. Sane ex alio ejusdem Congregationis Decreto die III Septembris anni MDCV, cujus meminit idem Barbosa in tractatu *De Canonicis et Dignitatibus*, capite XXXIV, chori regimen ad Cantorem pertinet, nec alius quispiam debet se intromittere. Licet autem in hoc nostro § facultas detur et cæremoniarum Magistris, ut curent silentium ac modestiam servari in choro, ubi divina Officia

celebrantur, censuit nihilominus Sacra Rituum Congregatio die VI Decembris anni MDCXIII Magistrum cæremoniarum, absente chori Magistro, indicendi silentium in choro habere facultatem. Decretum refert idem Barbosa in ipsa Summa.

V. Afferri et alia Decreta possent, sed illud iterum atque iterum admonendum est, ubi de hujusmodi negotiis agitur, servandas omnino esse antiquas atque laudabiles Ecclesiarum consuetudines, quas quidem Cæremoniale nostrum non tollit, sed abusus, uti pluries censuit Sacra Rituum Congregatio, anno scilicet MDCIV, die X Januarii et die X Aprilis ejusdem anni; itemque die XVII Septembris anni MDCXI, XXVIII Januarii anni MDCXII, die IV Aprilis anni MDCXV, uti videre est apud Barbosam in laudato superius tractatu *De Canonicis et dignitatibus*, cap. XXXIII, num. XXIV. Certe abusus ille est minime ferendus, quem jure ac merito corrigendum ait Cæremoniale, a cæremoniarum vel chori Magistris, sive ab eo, cui ex consuetudine id munus competit, ubi scilicet in choro inter divina Officia, colloquia fierent, aliaque agerentur, quæ non modo in hoc nostro § notata sunt, sed in sacris etiam Conciliis passim damnata. De silentio ubi divina celebrantur servando videri possunt quæ diximus lib. II *De Codice sancti Evangelii atque servatis*, etc. cap. XIV.

[Quoniam decreta hic ab auctore adducta non habentur authentica, utile visum est nonnulla ex Gardelliniana collectione exscribere. « Directionem chori, nisi cantoris dignitas vel similis « cui hujusmodi prærogativa et munus incumbat, in ipsa cathedrali ecclesia existat, ad Archidiaconum primam dignitatem pertinere « respondit S. R. C. » die XIX Decemb. MDCLIV, in *Ortonen*. « Neque Episcopum, neque ejus « vicarium posse eligere alium in rectorem chori, sub prætextu quod chorus non recte gubernetur, absque expressa licentia Sedis Apostolicæ. » VII August. MDCXXVIII, in *Iserniæ*, et X Novemb. MDCXXVIII, in *Andrien*. ubi in specie agitur de Magistro cæremoniarum. « Neque potuisse Episcopum nominare censores « pro directione chori, sed hoc pertinere ad « primam dignitatem. » XX Martii MDCLXXXIII in *Ruben*. « Prima vero absente dignitate, non « posse ejus loco subrogare simplicem presbyterum, sed ejus vices suppleri debere « a Canonicis. » IV Novemb. MDCCXXXI in *Baren*.]

§ V.

Quæ omnia ut sine contradictione quietius perficiantur, Episcopi cura erit, omnes tam Canonicos, quam alios de choro præmonere, ut ipsis Cæremoniariis in his, quæ ad cultum divinum spectant, sine contradictione obediant; nec tantum eorum verbis acquiescant, sed et oculos in ipsos convertentes observent, et illico illius nutu, aut levi aliquo signo, vel intuitu, quod agendum sit, significantibus, statim pareant.

COMMENTARIUS.

I. Summam esse in divinorum officiorum celebratione auctoritatem Magistrorum sacrarum cæremoniarum, abunde in Commentariis superioribus demonstratum est. Illis omnino ac sine ulla contradictione esse parendum tum a Canonicis, tum a ceteris aliis, si quid in iis, quæ ad cultum spectant, nutu aut levi aliquo signo vel intuitu imperent, in hoc nostro § edicitur, et non semel a Sacra Rituum Congregatione decisum est etiam sub pœna arbitrio Episcopi infligenda ex Decreto ejusdem Sacræ Congregationis die XVII Julii anno MDCCXXXIV. Omnia nutu cæremoniarum Magistri in sacris functionibus fieri debere, non modo libri Cæremoniales et Sacræ Rituum Congregationis Decreta, sed et Synodi passim jubent. Provincialis XIII Beneventana anni MDCLVI, titulo XXVI *De Capitulo et Canonicis*, num. XVI, postquam inhibuit, tam Diaconis assistentibus, quam Canonicis, ne, dum Prælatus solemniter celebrat, ac alias in spe-

ctantibus ad cæremonias in aliquo se intromittant, nisi nutu Magistri cæremoniarum, præcepit etiam omnibus, « ut ei in spectantibus ad « officium suum sine contradictione obediant; « qui secus fecerit, secundum consuetudinem « punctetur. » Sed hujusmodi Decreta passim in aliis Synodis inveniuntur.

§ VI.

Alia vero nonnulla, quæ ad ipsum Cæremonarii officium spectant, velut thuribulum deferre ad Episcopum; et ad Altare ducere, et reducere Diaconum, et Subdiaconum, aliosque omnesque, tam majores, quam minores Ministros, quorum opera in re sacra, aut alibi requiritur, inferius suis quæque locis in operis cursu exponentur. Si Ecclesia sit ampla, et numero Clericorum, ac Beneficiatorum abundans, possent arbitrio Episcopi, aut juxta consuetudines Ecclesiarum, aliqui ex ejusdem Ecclesiæ gremio subministri adhiberi, qui in aliquibus casibus tam in choro, quam extra ipsos Cæremoniarios adjuvarent; velut indicendo silentium populo, atque occurrendo, quoad valerent, tumultui, et scandalis, quæ forte in ipsa Ecclesia oriri possent; atque etiam circumspiciendo per totam Ecclesiam, ne quid indecenter fiat; neve extinguantur lampades, et cerei, aut ne flamma ex cereis ultra modum profluat, vel quid indecorum super Altaribus, aut aliis in locis eveniat.

COMMENTARIUS.

I. Agitur et in hoc § de variis Magistri cæremoniarum muniis, quæ longo agmine recenset Castaldus in sua Cæremoniarum Praxi lib. I, sectione II, cap. I et II. per totum. Nos, ubi sese occasio tulerit, illa explicabimus, et quidem ex testimonio insignium scriptorum, Decretis Conciliorum, atque auctoritate Decisionum Sacræ Rituum Congregationis juxta methodum hucusque servatam. Est autem in præsenti illud notandum, quod mandat hic noster §, posse arbitrio Episcopi, aut juxta consuetudines Ecclesiarum, ubi Ecclesia ampla esset, atque Clericorum numero ac Beneficiatorum abundaret, alios adhiberi subministros, qui præcipuos cæremoniarum Magistros in aliquibus functionibus, quæ in choro vel extra chorum celebrantur, adjuvare valeant: « Quanto plures, erunt concordes, et « ordinem inter se servabunt, facilius et melius « satisfacient » Verba sunt Augustini Patricii rei cæremonialis peritissimi, libro III *Sacrarum cæremoniarum sanctæ Romanæ Ecclesiæ*, cap. IV, ubi etiam addit, melius esse, unum solum adhiberi cæremoniarum Magistrum quam plures, qui inter se contrarii essent. Porro nollem dici etiam hic posse tritum illud apud omnes adagium: « Ubi multitudo, ibi confusio, » sive illud Poetæ distichon:

> Segnius expediunt commissa negotia plures,
> Quisque etenim curam rejicit in socium.

II. Quod dicitur in hoc nostro § deputandos esse aliquos arbitrio Episcopi, qui ipsos cæremoniarum Magistros adjuvent, qui scilicet silentium populo indicant, et tumultui et scandalis occurrant, quæ forte in ipsa Ecclesia oriri possent; consonum id plane est veteri Ecclesiæ disciplinæ: mandat enim pervetustus auctor Apostolicarum Constitutionum lib. II, cap. LVII, ut « Diaconus populum speculetur, ne quis murmure obstrepet, dormitet, aut nutus faciat: « oportet enim stare in Ecclesia sapienter et « vigilanter auribus ad verbum Domini intentis. » Erat itaque Diaconorum officium populo silentium in Ecclesia indicere, et strepitum compescere, ut, omissis aliorum scriptorum veterum testimoniis, memoratus auctor lib. VIII, cap. XI, iterum affirmat: « Diaconi contemplentur viros et mulieres, ne quis fiat strepitus, « ne quis nutus faciat, aut mussitet, aut dormitet. »

III. Laudabilis plane est consuetudo Clericorum regularium, in quorum Ecclesiis aliquis etiam Minister laicus constitui solet, cui curæ est non modo a latronibus Ecclesiam custodire, verum etiam sæculares omnes actiones, vana, atque adeo profana colloquia, deambulationes, strepitus, clamores arcere; juxta monitum Sacri Concilii Tridentini in Decreto, *De Observandis et vitandis*, sessione XXII, *De reformatione*. Verum tametsi cum Patres, cum Synodi inculcent versandum esse in Ecclesia cum timore et tremore eamque ob causam varii Ministri constitui sunt, ut scilicet ubi opus fuerit, etiam vi irreverentes ab Ecclesia ejiciantur; constat nihilominus, nullum locum tametsi profanum ita irreverentiæ expositum esse, ut Ecclesia Dei.

§ VII.

Item viros a mulieribus, cum commode fieri potest, distinguendo, et separando, ordinem sessionum inter laicos advertendo, eosque admonendo, quando surgere, sedere, vel genuflectere debeant, aliaque hujusmodi prævidendo, et operando, prout opportunum erit : atque a dictis duobus Cæremonariis, cum opus erit, admonebuntur; quibus præterea subditi esse debeant, et ut ab omnibus cognoscantur, eorumque officium commodius, a majori cum auctoritate exercere, et exequi valeant, posset eis concedi usus aliquarum ferularum serico, vel panno tectarum, cum aliquibus ornamentis, aut insignibus sancti Patroni, vel Ecclesiæ, vel Episcopi, componendarum, quas semper manibus gestarent.

COMMENTARIUS.

I. Est vetustissimus Ecclesiæ ritus, ut fideles in Ædem sacram servato sexus non modo, sed et ordinis discrimine convenirent; nam viri a mulieribus, virgines a nuptis, Clerici a laicis sejungebantur. Id quidem testatur in primis pervetustus auctor Apostolicarum Constitutionum lib. II, cap. LXI. Ait enim Ecclesiam construi solitam longo situ instar navis, in cujus medio, quod gremium appellamus, Episcopus una cum Clero ad utrumque latus posito sedeat; ex altera Ecclesiæ parte viri, ex altera vero manerent mulieres; et sicut loco invicem distincti erant, eodem quoque modo portæ; ut qua viri ingrederentur, discreta esset ab ea, quæ feminis tantum pateret, et sicut virorum portæ Ostiarius præerat, ita Diaconissæ demandata erat cura portæ mulierum. Meminere ejusdem disciplinæ et alii Patres, Cyrillus Hierosolymitanus, Joannes Chrysostomus, Augustinus, et auctores ordinis antiqui Romani, quorum loca attulimus in opere nostro *De Codice sancti Evangelii*, lib. II, cap. VI, ubi etiam adnotavimus, desuetum morem fuisse primum a Clericis regularibus, quos Theatinos vocant, ad Ecclesiæ decorem honestatemque revocatum, ac præterea nostro hoc sæculo venerabilem Dei servum Josephum Mariam Cardinalem Thomasium in suo Titulo Equitii summo studio tabularum parietes hinc inde constituisse, quo viri a mulieribus juxta veterem atque laudabilem Ecclesiæ morem separentur, eosque tandem non multo post sapientissimi ac religiosissimi Cardinalis obitum sublatos fuisse.

II. Priscam memoratæ discretionis virorum a mulieribus in Ecclesia renovandam haud dubie nostrum Cæremoniale in hoc § censet, ubi Magistrorum cæremoniarum munia recensens, ait, curandum ipsis et illud esse, ut viros a mulieribus, cum commode fieri potest, distinguant et separent, ordinem sessionum inter laicos advertant eosque admoneant, ut omnes cum debita reverentia divinis intersint officiis, stantes, sedentes vel genuflectentes, prout res postulaverit; itemque occurrant, quantum fieri potest, ne tumultus fiat; omniaque profana arceantur, adhibitis ad hoc inferioribus Ministris, præcipue ipsis Ecclesiæ custodibus, uti in sua Praxi Cæremoniarum docet Castaldus lib. I, sectione I, cap. I,

num. XXX. Fuisse olim id munus Diaconorum, jam supra ostendimus in Commentario ad § I ex præclarissimo testimonio pervetusti auctoris Apostolicarum Constitutionum, qui lib. II, cap. LVII, ait : « Diaconus populum speculetur, « ne quis murmure obstrepet, dormitet aut nutus « faciat; oportet enim stare in Ecclesia sapienter « et vigilanter auribus ad verbum Domini inten- « tis. » Concinit memorato auctori S. Isidori Episcopus Hispalensis lib. II, *De officiis ecclesiasticis*, cap. VIII, ubi de Diaconibus eorumque muniis disserens, sic inter alia inquit : « Ipsi « clara voce in modum præconis admonent cun- « ctos, sive in orando, sive in flectendo genua, « sive in psallendo, sive in lectionibus audiendis : « ipsi etiam, ut aures habeamus ad Dominum, « clamant. » Videsis quæ de ac re diximus in opere *De Codice sancti Evangelii, atque servatis*, etc., lib. II, cap. XIV.

III. Cum autem juxta recentiorem Ecclesiæ morem, et nostri Cæremonialis præscriptum id muneris Magistris cæremoniarum demandatum sit, ut non solum in choro Clericos, verum etiam in tota Ecclesia laicos etiam admoneant, quando stare, sedere vel genuflectere debeant; quemadmodum illi, ita et isti ipsis cæremoniarum Magistris sine ulla contradictione obedire tenentur. Ut autem ab omnibus cognoscantur quanta iidem polleant auctoritate, id quoque in hoc § edicitur, posse Magistris cæremoniarum « concedi usum « aliquarum ferularum serico, vel panno tecta- « rum cum aliquibus ornamentis, aut insigni- « bus sancti Patroni, vel Ecclesiæ, vel Episcopi « componendarum, quas semper manibus gesta- « rent. » Forte ad has ferulas alludit S. Carolus, ubi in Synodo diœcesana II, decreto XXVIII, statuit : « Quicumque in actionibus publicis bacu- « lum ferulamve, aut rem ullam aliam ferre « solent, quod suæ dignitatis insigne sit, ii in iis « ipsis publicis munerum functionibus semper « insigne tale adhibeant. » Fuit plane antiquus is ferularum usus in Ecclesia Mediolanensi; in Ordine enim, sive Cæremoniali Ecclesiæ Ambrosianæ, auctore Beroldo Mediolanensi circiter annum MCXXX apud clarissimum Ludovicum Muratorium tomo IV *Antiquitatum Italiæ medii ævi*, dissertatione LVII, sic inter alia legimus : « In primis sunt Sacerdotes Cardinales, quorum « prior Archipresbyter cum ferula sua et primatu « suo præfertur in choro. Deinde septem Dia- « coni Cardinales subsequuntur; prior tamen « Archidiaconus cum ferula sua et primatu suo « præfertur in choro. Deinde septem Diaconi « Cardinales subsequuntur ; tamen Archidiaco- « nus cum ferula sua et primatu suo Archipres- « bytero conjungitur. »

IV. Sed audiamus tandem quid de ferulæ usu cæremoniarum Magistris concedendo scribit post editum Cæremoniale eruditus Castaldus in sua Praxi Cæremoniarum lib. I, sectione I, cap. II, num. VI. « Solemnioribus, » inquit, « diebus, « atque functionibus concedi eis potest ferula « deferenda, quæ erit coloris violacei vel alterius « cum extrema parte argentea vel aurata, aliis- « que ornata insignibus, arbitrio Episcopi, vel « juxta locorum consuetudinem. » Esse ferulam dignitatis non modo insigne, sed et regiminis atque correctionis, compluribus testimoniis probari posset. Certe loquens de inauguratione Cœlestini III Papæ Cencius Camerarius in suo Cæremoniali, ita inquit : « Idem electus sedet « ad dexteram in sede porphyretica, ubi Prior « Basilicæ Sancti Laurentii dat ei ferulam, quæ « est signum regiminis et correctionis. »

[Usu equidem virgæ seu ferulæ Magistro cæremoniarum conceditur, non vero baculi ut perperam fit in nonnullis ecclesiis.]

§ VIII.

Ut autem ipsi cæremoniarum Magistri necessariis rebus, pro victu et vestitu juxta eorum statum non indigeant, animum diversis curis, perturbationibus defatigare, et distrahere non cogantur, sed a cunctis aliis negotiis remoti, omni studio et diligentia, ac toto pectore in commissam ipsis curam, et munus suum facilius incumbere possint, providebit Episcopus, ut ipsis constituatur aliquod certum competens stipendium, et insuper, ut eis applicentur emolumenta ali-

qua extraordinaria; item aliquibus privilegiis et prærogativis decorentur, ut promptiori animo suo muneri satisfaciant, ac libros necessarios sibi parare possint, videlicet Pontificale, Cæremoniale Episcoporum, librum de Mysteriis Missæ Innocentii Papæ III, Rationale divinorum Officiorum, Joannem Stephanum Durantum de Ritibus ecclesiasticis, diversosque alios auctores de officiis tam antiquos, quam recentiores, aliosque plures, quos sibi opportunos judicabunt; ut non solum actione et opere sint parati, sed etiam, cum opus fuerit, de his, quæ fiunt, rationem reddere, quod ejus fieri possit, valeant.

COMMENTARIUS.

I. Certum et commodum stipendium præter extraordinaria alia emolumenta assignandum esse cæremoniarum Magistris, ait hic § noster; ob eam scilicet rationem, ne rebus necessariis ad victum et vestitum destituti cogantur pro pane lucrando alia agere, et sacrarum cæremoniarum studium, quod totum hominem requirit, negligere. S. Carolus in Concilio Mediolanensi I provinciali ad titulum *De officio Magistri chori et cæremoniarum*, inter alia mandat, ut « si in « aliqua Ecclesia non fuerit hujusmodi officium, « Episcopus Capitulo adhibito ad id constituat « Clericum aliquem probatis moribus, et in « divinis officiis exercitatum, cui stipendium « det, communibus etiam sumptibus, si opus « erit. » Edidit hoc Decretum S. Carolus, cum nondum adhuc editum esset nostrum hoc Cæremoniale, ex cujus præscripto ad solum spectat Episcopum, duos cæremoniarum Magistros constituere, quorum alter sit Presbyter, alter vero Diaconatu, vel saltem Subdiaconatu inauguratus, uti superius dictum est in Commentario ad § I et III. Certe quod stipendium spectat, tametsi Episcopus pro sua potestate Magistros cæremoniarum creavit, censuit jam Sacra Rituum Congregatio in Tropien. XXIII Martii MDCII debere ipsis de salario ab Episcopo et Capitulo pro medietate provideri, donec certum stipendium assignatum fuerit; ejusque Decreti meminit quidem inter alios Augustinus Barbosa in Summa Apostolicarum Decisionum Collect. CDLIX, num. IV.

II. Quoniam vero, uti in præfatione hujus operis diximus, habituros esse nos in Commentariis hisce concinnandis peculiarium etiam ac præsertim insignium Ecclesiarum rationem, operæ pretium ducimus ad hujus præsentis capitis calcem ea describere quæ de officio Magistri cæremoniarum et ejus Coadjutoris lib. I Cæremonialis Ambrosiani notantur, quia scilicet multa ipsum nos docet, quæ ad aliarum Ecclesiarum utilitatem, et ad majorem intelligentiam Rubricarum hujus capitis, quas jam alias nos explicuimus, plurimum faciunt. Itaque inter Officiales metropolitanæ Ecclesiæ Mediolanensis primus est Magister cæremoniarum, cujus Officium Beneficiumve auctoritate Apostolica anno MDLXXIII, die XII Decembris instituit, atque erexit S. Carolus ad sanctissimum Dei cultum augendum, ad Cleri in divinorum Officiorum ratione studium adjuvandum, atque excitandum, et ad populi pietatem vehementius accendendum, et denique ad diligentius accuratiusque retinendos, et perpetuo servandos ipsius Ecclesiæ Ambrosianæ ritus eximios.

III. Hocce Officium, seu Beneficium perpetuum ecclesiasticum collativum in ipsa metropolitana Ecclesia Mediolanensi muneris Magistri cæremoniarum nomine nuncupandum Archiepiscopi Mediolani pro tempore visitationi, correctioni jurisdictionique omni pleno jure idem S. Carolus subjectum esse voluit; ita ut illud conferendi jus et facultas omnis ipsorum tantummodo sit Archiepiscoporum, quibus perpetuo illud omnino reservandum censuit. Cum autem in eo, quem huic muneri præficere voluerit Archiepiscopus, infrascripta et notata fundationis ipsius jure requirantur, viri etiam ad id muneris idonei per Edictum, si ita Archiepiscopo placuerit, ex alienis civitatibus evocari poterunt.

IV. I. Vitæ morumque honestas cum gravitate in primis conjuncta in Cæremoniario esse debet. II. Literarum bonarum cognitio, qua is non leviter instructus sit. III. Latine loquendi scribendique facultas aliqua exercitatione et usu comparata et confirmata. IV. Sacrorum rituum

cæremoniarumque doctrina hujusmodi, ut de eorum rationibus, institutis et significationibus alios rite recteque erudire ipse possit. V. Ecclesiasticæ supputationis, computum vulgo a multis appellatur, intelligentia Sacerdoti necessaria est Cæremoniario. VI. Musici cantus, quem firmum communiter passimque dicimus, peritia atque exercitatio. VII. Absoluta ad cæremoniarum præscriptum scientia et usus in omni sacrarum functionum, et rituum ratione. VIII. Manus in scribendo celeritas, quæ eleganter et impressas literarum notas formet.

V. Corporis item valetudo et habitudo apte constituta expetitur, et quidem ejusmodi, ut non gibbus, non claudus, non strabo, non luscus aut lippus sit; non qui perspicuam deformemque aliquam corporis notam, aut cicatricem in vultu, aut collo, aut manibus inhærentem habeat; non qui turpi aliquo, eoque conspicuo carnis tumore affectus sit; neque vero qui linguæ tarditatem, aut vocis impedimentum aliquod in loquendo patiatur. Eo denique corporis habitu, iisque animi dotibus præditus sit, ut spem et expectationem, quam de se concitarit, hanc sustinere ac tueri possit: officium suum videlicet religiose, rite, decore et eleganter, ac pro rei, quæ agitur, dignitate, ita graviter præstando, ut nihil quidem, quod ad perfectam sacrarum cæremoniarum et rituum disciplinam pertineat, a se unquam desiderari patiatur.

VI. Et quoniam prædicta omnia non sunt præsumenda, neque expectanda, vel speranda, sed actu, et certa in eo insita esse debent, cui hoc officium est demandandum, idcirco ante omnia de prædictis omnibus in illo periculum erit faciendum; potissimum vero de musices scientia, et cæremoniarum peritia, disciplinaque probanda. Quare adhibendos curare Archiepiscopus debet aliquos prudentes viros, quos in eo genere eruditos noverit atque exercitatos, qui jam dicta omnia in eo, qui Magistri cæremoniarum munus expetierit, diligenter requirant; quibus etiam unum de Capitulo Metropolitanæ judicio suo adjunget. In examinanda vero ejusdem doctrina non abs re esse censetur, quod idem Archiepiscopus unum addat, quem maluerit, ex iis, qui constituti sunt in diœcesana Synodo Examinatores.

VII. Præterea animadvertenda sunt infrascripta capita, videlicet, I. Ne ullo modo huic muneri quisquam præficiatur, qui ex legitimo matrimonio natus non sit. II. Qui saltem Diaconus non sit, ejusque ætatis, atque usque adeo in ceteris idoneus, ut proximi sequentibus sacræ Ordinationis temporibus Sacerdos ordinari possit. III. Qui item in Mediolanensi Seminario non sit per biennium saltem commoratus. IV. Postremo, qui in sacra theologia Magistri, aut in jure canonico Doctoris gradum non sit adeptus Braydensis Academiæ, alteriusve publici Gymnasii judicio et auctoritate. Hujusmodi autem omnia ita in eo, qui hoc officium suscipere voluerit, sunt requirenda, ut si cui, non servatis prædictis conditionibus conferretur, ipso jure collatio sit nulla ac plane irrita; Beneficiumque illud, seu Officium eo ipso vacare censeatur.

VIII. Postea vero quam aliquis, ut supra, admissus fuerit, antequam possessionem adipiscatur, coram Archiepiscopo debet jurare, se nihil unquam, neque agendo neque docendo circa cæremoniarum munerisque sui usum esse introducturum, quod Fidei Christianæ integritati repugnet, vel perniciose superstitiosum sit: tum præterea polliceri, se neque suo, neque alieno facto, neque ullo unquam alio modo per se vel per alium daturum operam, ut quidquam hujus cæremoniarum Magistri fundationi et constitutioni derogetur. Quemadmodum autem post adeptam possessionem non solum jus habet percipiendi distributiones particulares census huic officio assignati, sed etiam alias communes cum ceteris officialibus chori, quorum ipse primus est, ita debet regulas totius Officialium congregationis non solum ipse servare, sed ut ab aliis etiam serventur, curare. Ab omni tamen Hebdomadarii munere immunis erit.

IX. Non licebit vero ei quodvis aliud Beneficium, seu Officium ecclesiasticum, quod residentiam, ministeriumve personale ullo quovis modo requirat, nedum etiam in eadem Metropolitana retinere, quamvis cum ipso Magistri cæremoniarum munere compatibile sit. Si vero post assecutionem officii Magistri cæremoniarum aliud Beneficium, seu Officium, quod residentiam, aut personale ministerium aliquo modo requirat, licet etiam in eadem Metropolitana sit, ipsi conferatur; post collationem et pacificam possessionem adeptam, eo ipso Magistri cæremoniarum Officium Beneficiumque vacare censetur, ita ut libere alteri conferri possit.

X. Tenetur præterea Magister cæremoniarum, si in sacro tantum Diaconatus Ordine constitutus erit, nisi justa causa adsit, quam tamen prius testatam et notam Archiepiscopo facere debet, proximis sequentibus a susceptione muneris Magistri cæremoniarum temporibus, aut cum primum per eam causam, qua impeditur, licuerit, ad Sacerdotium promoveri; sin minus, statim omne illius Beneficii Officiive ecclesiastici jus amittat; illudque vacat, ac libere alteri Archiepiscopus conferre potest. Quod etiam de eo decernitur, qui jam hujus cæremonialis Officii Beneficiive possessionem adeptus, et Sacerdotio insignitus ab Ordinis sui munere functioneve ob aliquam culpam sit suspensus.

XI. Vestes coloris violacei, tunicam scilicet et togam perpetuo induit muneri suo congruentes ad talos demissas, quarum fimbriæ et manicæ item togæ sint intus in fimbriis circumamictæ colore rosaceo; manicæ autem togales ample lateque pateant per duos saltem cubitos. Violaceo item vestitu utetur in itinere, quod ad diœcesis loca aliquando habebit. Capucium violaceum tanquam sui muneris insigne supra vestem exteriorem violaceam perpetuo induet ac defert, non tamen quando superpelliceo erit indutus. In choro, aliove loco Officiorum divinorum tempore superpelliceum induit, non supra tunicam tantum, sed supra utramque vestem, tunicam scilicet et togam.

XII. Solemnioribus diebus et actionibus, quæ extra tempus Adventus, Quadragesimæ, Litaniarum, et aliud quodvis pœnitentiæ, aut funebre vel luctuosum incidunt, adhibet exteriorem eamdemque latiorem vestem rosaceam cui, tamen semper superinduat cottam, nimirum, per totam octavam Nativitatis Domini, Paschæ resurrectionis, per diem Pentecostes cum duabus feriis sequentibus, ac per totam octavam Corporis Domini; tempore Synodi provincialis et diœcesanæ; ad omnia officia et Missas pontificales, quibus vel præsens est vel esse deberet Archiepiscopus, dummodo non cadant in prædictum tempus. Excipitur tamen festum S. Ambrosii Patroni Ecclesiæ Mediolanensis, quo die, licet cadat in Adventum, colore rubeo uti licet. Ad omnes supplicationes et actiones, quæ extra prædictum tempus pro gratiarum actione, vel in signum alicujus lætitiæ suscipiuntur.

XIII. Utitur autem prædicto habitu rosaceo, non solum cum Archiepiscopus prædictas functiones, vel hujusmodi obibit, sed etiam quando cum solo Capitulo Metropolitanæ eisdem præsens erit, et ministerium operamque suam præstabit. Quocumque tempore, solemnioribus tamen diebus, et functionibus ferulam defert coloris violacei cum pomo et extrema parte argentea, et ejus longitudinis, cujus est ea, quam in ipsa Mediolanensi Ecclesia Primicerius minor deferre solet. Ad Ecclesiam autem, aliave loca, ad quæ divinorum Officiorum causa Metropolitanæ Capitulum non solet convenire, nunquam ipse accedit, operam ministeriumve suum quovis modo in divinis Officiis, etiam in funeralibus exequiisve collaturus : nisi aut id pro muneris sui ratione præstare debeat, aut Archiepiscopus ei vel concesserit, vel jusserit, hocque cæremoniarum causa.

XIV. Certos libros ac diarios singulis annis conficere debet; et diligenter referre quæcumque pro temporum personarum, precumve ratione, de cæremoniarum rituumve disciplina et usu, eo anno acta, gesta decretave erunt, et notatu digna videbuntur. Studere debet præterea diligenter in ipsius Ecclesiæ Mediolanensis ritibus institutisque servandis, eorumque rationibus perquirendis, cujus causa pariter tabellas conficiet, quas omnes eleganter descriptas una cum prædictis diariis ineunte mense Januario quotannis Archiepiscopo exhibere debet, et eas tradere in archivio asservandas.

XV. Ut autem in omni cæremonialium, institutionum, et rituum genere conscribendo peritior et diligentior in dies evadat, subsidium sibi comparare poterit, tum ex veterum Patrum monumentis, tum ex codicibus antiquis et manuscriptis præsertim de Ecclesiæ Ambrosianæ ratione confectis, quibus libris bibliothecam suam instructam habere studebit; quo non solum actione et opere paratus sit, sed etiam, cum opus fuerit, de his, quæ fiunt, rationem reddere, quoad fieri possit, valeat. Ceterum munera peculiaria, quæ etiam sigillatim in tabella in sacristia affigenda juxta fundationem ejus officii describi poterunt, hæc, ut infra potissimum erunt.

XVI. Noverit imprimis Magister cæremoniarum, illius ministerio et cura omnia ecclesiastica munia obeunda esse. Ipsius igitur partes sunt circumspicere omnia aliorumque omnium munere perpendere. Ipse tanquam prima rota ho-

rologii est, cujus motu, æquipondio et libramine circumductæ reliquæ omnes moventur. Propterea sciat hoc illi non ratione gradus vel dignitatis competere, sed ratione officii. Quare et ipse discat primum nutibus jussionibusque Archiepiscopi, totiusque Capituli, ac præsertim Præfecti chori obtemperare. Sit patiens, admodum humilis et mansuetus; neque gravetur aliquan docum viderit esse necessarium etiam suis manibus adjuvare Ministros, ceterosque omnes, quorum opera uti oportuerit. Disciplinæ ecclesiasticæ, præsertim autem sanctæ Mediolanensis Ecclesiæ amantissimus sit, cujus observantiam summo studio in omni actu insigni quadam ratione ostendat.

XVII. Præmoneat, atque instruat omnes, ubi opus esse viderit, exhibitis etiam schedulis. Quidquid enim erroris accidit, vel incaute fit, ipsi uni Cæremoniario imputari solet. Cum aliquem monere, vel ducere, aut reducere oportuerit, id modeste faciat et discrete, submissa voce ac solo nutu, si fieri potest, quæcumque agenda sint, demonstrans. Non discurrat velociter, non caput volvat, aut manus jactet. Caveat ne in suis actibus gestibusque affectationis vitio notetur. Quidquid agendum erit, magna cum gravitate et congruenti mora, necnon cum decore corporis motu ita peragere studebit, ut ceteris devotionem, et reverentiam pariat. Optime sciat regulas omnes cæremoniarum Ecclesiæ Mediolanensis peculiarium, necnon tabellas præscriptas, præsertim vero rationem pulsandi ad divina Officia. De usu capparum alioque vestitu tam Ordinariorum, id est Canonicorum, quam Archiepiscopi edoctus sit; necnon quo vestium genere utatur Archiepiscopus pro diversitate temporum. Quo pacto item se gerere debeat Archiepiscopus, quando Cardinales aliique insignes Prælati, vel Principes Mediolanum veniunt, tam in occursu quam in vestitu et insignibus.

XVIII. Caveat, ne novi aliquid quoad cæremonias ritusque introducat. Consulat in omnibus saltem chori Præfectum, in difficilioribus vero et novis occasionibus quæ accidunt, nihil ipse statuat, sed vel Archiepiscopum consulat vel Rituum Congregationem cogat, cujus Decreta postea ipse exequatur. Præcipue autem ministerium officiumque Magistri cæremoniarum in iis quæ sequuntur, versari debet, atque etiam cum Magistro chori convenire. Una igitur cum Magistro chori quotannis Calendarium anniversarium conficiat, quo singulorum dierum tam festorum quam ferialium ratio ad divinum Officium recitandum rite præscribatur. Quod ita in tempore perfici debet, ut per mensem saltem ante Nativitatem Domini editum sit. Cum eodem Magistro chori singulis diebus sabbati tabellam in sacristia affigendam conficiat, in qua præscribatur, quid a singulis Canonicis per hebdomadam cantandum sit. Qui, quo tempore et ordine Missam celebrare, vel horas dicere, vel alia ecclesiastica munia obire debeant ea hebdomada; qua, siquid etiam extraordinarium agendum erit, denuntietur.

XIX. Eos, qui aliquibus sacris Ordinibus proxime initiandi erunt, et a quibus prima Missa celebranda erit, instruat. Eos præterea Sacerdotes, qui minus rite celebrant, quique Ordinis suscipiendi, Missæque celebrandæ rituum atque cæremoniarum sunt ignari, edoceat. Omnibus, ut supra dictum est, quos sacrorum rituum cæremoniarumque ratione institutis, usu atque disciplina informare opus erit, benigne operam suam præstabit. Illud etiam muneris officiique sui peculiare erit, ut Canonicos ordinarios omnes, Officiales item, ac reliquos Ministros, et Clericos Metropolitanæ, collegiatarumque Ecclesiarum tam urbis quam diœcesis, ac præsertim Seminarii clericos cæremoniarum rationem, usum, disciplinam ritusque doceat, earumque sanctiores significationes aperiat ac publice interpretetur.

XX. Quotiescumque aliqua solemnitas, vel actio celebranda erit, sive in Metropolitana, sive alibi, cui interesse oportet Archiepiscopum, vel Capitulum Metropolitanæ, vel quemvis alium, cui actioni ipse ex munere suo præsens esse debeat, ante illius initium recognoscat apparatum omnem; et an loco suo rite parata ac disposita sint omnia, tam quæ ad personas quam quæ ad ministerium pertinent, sedulo animadvertet. Cum aliqua solemnis processio extra Ecclesiam dirigenda est, ipse pridie viam processioni destinatam percurret, eamque mundari, et ab ea omnia impedimenta omniaque profana amoveri cura eorum, ad quos spectat, studebit.

XXI. Præsens quoque aderit operamque et ministerium suum præstabit in Missæ Sacro; et Officiis divinis, quibus Canonici ordinarii, vel stata anniversaria agent, vel ad Missæ Sacrum

faciendum, aut ad divinorum Officiorum celebritatem in aliam Ecclesiam convenient, vel processiones etiam funerales, aut litanias publicas liasve sive in Ecclesia, sive foris obibunt. Si ad aliquam solemnitatem invitandi erunt Prælati aliqui, vel Magistratus, ipsius Magistri cæremoniarum partes erunt, invitare, demandato tamen Archiepiscopi; et eos admonebit de hora, qua in Ecclesiam eis conveniendum erit. Scire etiam eumdem oportebit ordinem et locum, quem illi in Ecclesia sedentes, vel in processionibus procedentes habere solent, illumque is assignabit, quoties necesse erit.

XXII. Recenset denique Cæremoniale ipsum Ambrosianum varia Magistri cæremoniarum officia juxta ritum insignis Ecclesiæ Mediolanensis, quæ longum esset hoc loco describere; descripsimus autem illa, quæ scire utile erit cuique sacrarum cæremoniarum Magistro; sunt enim nonnulli, qui præter aliquantulum praxis, nihil de sacris cæremoniis sciunt, quos etiamsi de aliquo Ecclesiæ ritu interrogaveris, generalem illam habent in promptu responsionem : *Sic voluere priores*. Quod tamen tolerabilius est, quam illa nimia aliorum audacia, qui prompte quidem ad interrogata respondent, sed insulsa et futilia, facientes adinventiones suas sacramenta.

CAP. VI.

SACRISTA IN CATHEDRALIBUS ET COLLEGIATIS ECCLESIIS CONSTITUENDUS.
QUALIS ELIGENDUS, ET QUÆ EJUS PARTES ET MUNIA.

§ I.

Officium Sacristæ in singulis Ecclesiis cathedralibus et collegiatis pernecessarium est: idcirco in Sacristiam eligendus est, qui ad hujusmodi officium fideliter, et strenue exercendum idoneus, et aptus merito censeri possit: assumendus autem est de gremio ipsius Ecclesiæ, vel aliunde, prout magis expedire videbitur, qui in sacerdotali ordine sit constitutus, et cui præsto esse debebunt alii Clerici coadjutores, vel plures, vel pauciores, pro Ecclesiæ necessitate et facultatibus.

COMMENTARIUS.

I. Quemadmodum locus, in quo sacra vasa, vestes sacræ, et similia ministeria ecclesiastica servantur, *Sacrarium* dicitur, lege *Sacra* IX ff. *De rerum divisione*, ita et qui earum rerum curam et custodiam habet, *Sacrista* appellatur. Quanquam autem ea vox minime Latina sit, ac non ita passim occurrat apud pervetustos Latinos scriptores, officium tamen est antiquissimum, variisque etiam nominibus appellitari consuevit tum apud Græcos, tum apud Latinos, qui sacro ministerio præfectus erat, nempe, *Scevophylax*, seu *vasorum sacrorum Custos*; *Cimeliarcha*, *Archiclavis*, *Claviger*, *Thesaurarius*, *Sacrista*. Quam ob causam a Græcis atque Latinis sacræ supellectilis custodes ac præsides his nominibus insigniantur, quivis facile divinare poterit, nisi velit consulere Dufresnium in suo mediæ et infimæ Latinitatis Glossario, vel Georgium, tomo I *De liturgia Romani Pontificis*, Disquisitionum de sacro ministerio cap. II, qui ea vocabula scite explicant. Porro libro I Decretalium Gregorii IX, duo tituli habentur, XXVI et XXVII, quorum alter est *De officio Sacristæ*, alter vero huic proximus, *De officio Custodis*. De am-

bobus videri potest laudatus Georgius, loco citato, et Gonzalez in suis ad ipsos titulos Commentariis.

II. Cum autem Sacristæ munus inter alia ecclesiastica ministeria nequaquam minimum sit, propterea in hoc § præscriptum est, ut is qui eligitur, sit in sacerdotali Ordine constitutus, quique rerum sacrarum et ecclesiasticarum usum, et scientiam habeat et cognoscat qua cura ac studio ecclesiastica supellex custodienda sit, quove ordine ac tempore ea utendum sit, adhibito Clericorum et inservientium ministerio. Sacristæ munus, sicut et Cantoris, et Clerici in Missæ sacrificio ministrantis a nemine suscipiendum, neque ad id suscipiendum quempiam esse admittendum, sine scripta Episcopi facultate edixit in Concilio IV provinciali Mediolanensi S. Carolus, cap. *Quæ pertinent ad Sacramentum Ordinis*, his plane verbis : « Nec vero etiam « ecclesiasticus homo, Cantoris, Sacristæ, Cu- « stodis, Clerici in Missæ sacrificio ministrantis, « munus aliamve ecclesiasticam functionem in « quavis Ecclesia suscipiat, nisi illius unuscu- « jusque muneris in ea Ecclesia gerendi ab Epi- « scopo facultatem scriptam, quotannis reno- « vandam, vita etiam ac moribus ab eodem pro- « batus impetrarit. » Et mox : « Qui aliter sus- « ceperit obieritve, qui item aliter, quam præ- « scriptum est, conduxerit, pro modo culpæ, « arbitratu Episcopi puniatur. » Sed hic illud notandum, quod tametsi ex recitato S. Caroli loco Sacristæ munus nemo possit suscipere sine Episcopi facultate, non potest tamen cogi munus illud alias per simplices Sacerdotes exerceri solitum suscipere Cantor, qui sit una ex dignitatibus Ecclesiæ, juxta Decretum Sacræ Rituum Congregationis die II Martii MDCII, apud Barbosam in Summa Apostolicarum Decisionum Collectan. XXXVIII, num. VIII. Standum sane est locorum etiam consuetudini ; etenim Sacristæ electionem in Ecclesia collegiata terræ Vetrallæ faciendam esse ab Archipresbytero cum consensu Capituli, respondit Sacra Concilii Congregatio in Viterbiensi die II Aprilis MDCCXX ad IV Dubium.

[In collectione authentica desiderantur decreta usque ab anno MDXCVIII ad Junium MDCII. Insuper mihi reperire fuit impossibile citatum S. Congr. Concilii anni MDCCXX, cum tamen inter alia ejusdem temporis fuisset publicandum.]

III. Esse illum, qui in Sacristam eligitur, debere in sacerdotali ordine constitutum, vetus est Græcæ ac Latinæ Ecclesiæ disciplina. Mopsuestana Synodus, cujus Acta relata sunt in Actione V Concilii V generalis, Scevophylaci, seu Cimeliarchæ, id est Sacristæ præcepit, ut diptycha sacra promeret Ecclesiæ, ut resciretur, an obductum fuisset Theodori Episcopi nomen, et an ejus loco inscriptum esset nomen Cyrilli Alexandrini Archiepiscopi. Fuisse autem ipsum Cimeliarcham seu Sacristam, Presbyteratus ordine insignitum, memorati Concilii Acta fidem luculentissimam faciunt : « Sanctissimi Episcopi dixe- « runt : Reverendissimus sacrorum custos vaso- « rum istius sanctissimæ Ecclesiæ asserat ad « considerationem nobis et recitationem hujus « sacra diptycha, in quibus sanctæ memoriæ « Sacerdotum istius optimæ civitatis scripta « continentur vocabula. Joannes Presbyter et « Cimeliarcha dixit : Secundum jussionem ve- « stræ sanctitatis, » etc. Theodorus Lector lib. II, cap. XXIII, Scevophylacis meminit, seu vasorum sacrorum custodis, qui Sacrista ipse est ; Macedonius is, qui Euphemio Patriarchæ Constantinopolitano successit, Presbyter, idemque Sacrista erat Ecclesiæ majoris. Presbyter itidem erat, ejusdemque Ecclesiæ Sacrista, impius Timotheus, qui illi deinde suffectus fuit. Cyrillius Monachus in Vita S. Euthymii narrat, vaticinatum Euthymium ipsum aliquando fuisse Anastasio Presbytero, Chorepiscopo, et Sacristæ Ecclesiæ patriarchalis Hierosolymitanæ, fore ut ipse quandoque patriarchalis hujus Ecclesiæ culmen conscenderet. Cæsarius denique lib. I Miraculorum, cap. XXXV, de quodam loquens, « Dicto Completorio, » inquit, « cum clausisset « Oratorium (erat enim Sacrista) apparuit ei « Salvator linteo præcinctus. » Idem quem antea Thesaurorum custodem dixerat, Sacristam appellat. Hic autem Sacrista Sacerdos erat, nam Missam celebrasse narrat lib. VIII, cap. XIII, *Cum Sacristæ Missam celebraturo ipse adstaret*.

IV. Recte itaque in multis Ecclesiis, ac præsertim in inclyta Mediolanensi Ecclesia, uti ex ejusdem Actis, et Cæremoniali Ambrosiano liquet tit. *De Sacristis*, in Sacristam eligendus est, « qui in sacerdotali Ordine sit constitutus, qui- « que rerum sacrarum ac ecclesiasticarum usum « et scientiam habeat et cognoscat, qua cura, « studio et opera, universa supellex ecclesiastica

« custodienda sit juxta ipsius Mediolanensis Ec-« clesiæ Decreta, et instructiones ipsis Sacristis « præfinitas. » Juxta Ecclesiarum complurium morem non modo Sacerdotio insignitum, sed et ad audiendas sacras confessiones approbatum oportet esse Sacristam, ut scilicet celebraturi Sacerdotes, si confiteri velint, in promptu habeant, qui eorum excipere confessiones possit. Teste Augustino Patricio, libro III, sectione II, cap. XIX, quod est, *De officio Sacristæ*, ad ipsum Sacristam spectat Sacramenta summo Pontifici in transitu vel obitu administrare, « *nisi Cardinales faciant.* » Multa alia in eo capite munia Sacristæ describit, quæ ex nostro Cæremoniali aliis Sacristis communia sunt.

V. Ex tot exemplis, ac aliis multis, quæ afferri possent, satis liquet, quanti ponderis esset illa Scevophylacis, vel Cimeliarchæ, Thesaurarii, sive Sacristæ dignitas, ut quæ Presbyteris semper commendaretur. Presbyteris hisce tanquam dignitate præditis consuevisse olim Romanos Pontifices cognitionem causarum delegare, liquido constat ex cap. *Cum olim*, XXXII, *De officio et potestate Judicis delegati*, et ex cap. *Ex tenore*, XI, *De foro competenti.* Cimeliarcha, ut testatur ipsa sacra Rota Romana parte X, decisione XCIX, num. I, nil aliud significat, quam Thesaurarium, vel Sacristam. Mediolani in Ecclesia S. Ambrosii, eadem Rota Romana teste, parte II, decisione CCCXXXIX, num. I, in principio, « est antiquior Canonicus solitus retinere « in sua custodia cum clavibus obserata, vasa « argentea, candelabra, ornamenta et sacra su-« pellectilia. » Nonnullos et Cimeliarchis Mediolanensis ad Archiepiscopatum Mediolanensem evectos fuisse, notat Onuphrius Panvinus in Chronico ecclesiastico ad annum MCLXXIII et MCCXI. Erant sane Presbyteri, alioque nomine vocati sunt custodes thesaurorum S. Ambrosii, uti apparet ex literis Pauli Sacerdotis, et Gebehardi, virorum religiosorum Ecclesiæ Ratisponensis, anni MXXIV, ad « Martinum Presbyterum, et thesau-« rorum S. Ambrosii custodem » scriptis, apud Mabillonium, Musæi Italici tomo I, parte II, pag. 95 et seqq. Sæpe etiam in monumentis Neapolitanæ Ecclesiæ vetustis Cimeliarchæ mentio incidit; ut enim alia omittam exempla, apud Ughellum tomo VI, pag. 148, suscripsit literis Sergii Neapolitani Archiepiscopi anno MCLXXVII. « Joannes Archipresbyter, et Cimeliarcha sanctæ « Neapolitanæ Ecclesiæ. » Viget hodieque in ipsa Ecclesia ea dignitas, multisque decorata est privilegiis; posse enim inter alia Cimeliarcham Ecclesiæ Neapolitanæ, dum celebrationibus divinorum Officiorum, processionibus, aliisque id genus absque Canonicis intervenit, baculum ornatum manu in signum superioritatis ac regiminis deferre, declaravit Sacra Rituum Congregatio in Neapolitana die XIX Januarii MDCXIX, quam refert Bonadinius in Thesauro ecclesiasticarum Decisionum, resolutione III, num XIX.

[Neque hoc decretum in authentica collectione reperitur.]

VI. Præter allata hactenus testimonia veteris disciplinæ, quibus abunde probatum est, non nisi Presbytero olim Sacristæ munus fuisse commissum, esse in Ecclesia cathedrali Sacristam dignitatem, quæ Sacerdotium requirit, affirmat etiam Rota Romana parte XIV, decis. DCXCVI, citatque Decretum Sacræ Congregationis Concilii a Barbosa allatum. Quales esse debeant, qui in Sacristas sunt eligendi, diserte exponit Concilium provinciale XIV Beneventanum anni MDCXCIII sub Vincentio Maria Cardinale Ursino, qui fuit postea Benedictus XIII, Pontifex maximus, tit. IX, cap. I, « Sacrista et custos, ubi hæc munera distincta « sunt, non solum Clerici esse debent, sed ii, « qui meliores et sanctiores in eo ordine videan-« tur, ut nulla negligentia in sancta Dei Ecclesia « deprehendatur; quique simul juncti, absque « invidia et zelo, provide peragant et perfecte. » Si non ibique locorum, hodie quoque, sicut et olim plerisque in locis erant distincta Sacristæ et Custodis munia, uti constat ex lib. I Decretalium Gregorii IX, ubi titulus XXVI est *De officio Sacristæ;* alter vero illi proximus XXVII *De officio Custodis.* Sed hæc inquirant, quibus plus otii erit; nos in recitato Concilii Beneventani capite illud notamus, Sacristæ munus, vel Custodis non esse committendum, nisi Clericis, « qui melio-« res et sanctiores in eo ordine esse videantur. » Ratio est, tum quia Sacristarum curæ, ac fidei sacra vasa, vestes sacræ, Sanctorum reliquiæ, et alia pretiosa quæque, in quibus consistit thesaurus Ecclesiæ, creduntur : tum etiam quia Sacristis et cæremoniarum Magistris plene credendum esse, dum fidem faciunt de re, quæ ad officium suum spectat, decidit jam Sacra Rota Romana decisione CCCXXXIV, num. I, et decisione CCCLXXVI, num. I et II, coram Dunos. Ceterum

tametsi ex tot recitatis superius testimoniis abunde ostensum sit, nonnisi Presbyterum eligendum esse in Sacristam, respondit nihilominus Sacra Concilii Congregatio in S. Marci XIII Aprilis MDCCXX ad IV Dubium, Clericum saltem esse debere, ut quis sit Sacrista.

VII. Recte autem et illud quoque ex hoc nostro § cautum est, uti in Sacristam eligendus sit de gremio ipsius Ecclesiæ, si scilicet ad illud munus obeundum idoneus inveniatur. Id enim passim inculcant Canones, ut ad Dignitates et Beneficia ecclesiastica, cives semper alienigenis præferantur. Sed cum de hoc ecclesiasticæ disciplinæ capite satis abunde disseruerimus, quod reliquum est in hoc § breviter observabimus, nempe præcipuo Sacristæ præsto esse debere « alios Clericos coadjutores, plures vel paucio- « res pro Ecclesiæ necessitate et facultatibus. » Consona plane et hæc sunt veteri Ecclesiæ mori, atque variis Synodorum Decretis, quæ passim mandant, ut non plures ordinentur Clerici, « quam ratio sinit, et facultas Ecclesiæ suppe- « tit; » ut verbis utar Concilii Aquisgranensis sub Ludovico Pio, lib. I cap. CXVIII. Majorem numerum Clericorum minime esse in Ecclesia constituendum quam qui juxta ejusdem Ecclesiæ facultates possit convenienter sustentari, habetur jam in cap. I et III, *De institutionibus*; in cap. *Quoniam*, *De vita et honestate Clericorum*, et in cap. unico, *De statu Regularium* in VI. Plurium etiam Conciliorum Decreta ad hanc rem edita affert Gonzalez in dicto cap. I, *De institutionibus*, num. III. Sed quid alias Synodos memorem, cum jam novissime œcumenica Synodus Tridentina priscis adhærens Conciliis, sessione XXIII, *De reformatione*, cap. XVI, diserte edixerit, nullum debere ordinari, « qui judicio « sui Episcopi non sit utilis aut necessarius suis « Ecclesiis. » Ex his itaque addiscimus, recte ex nostro § cautum esse, Clericos coadjutores, qui præcipuo Sacristæ præsto esse debent, plures vel pauciores admitti posse, « pro Ecclesiæ ne- « cessitate et facultatibus. » Hinc Clericorum numerum in Ecclesiis juxta earumdem facultates esse ab Episcopo constituendum, respondit Sacra Concilii Congregatio in Trevicana die I Octobris MDCCXXIX.

VIII. Denique cum ipsi coadjutores Sacristæ omnino parere debeant, in iis scilicet, quæ Sacristæ officium spectant, jure ac merito is potissimum, qui cathedralis Ecclesiæ Sacrario præficitur, morum gravitate vitæque integritate fulgere debet; maxime enim dicet, cum divina celebrantur Officia, ipso Episcopo in domo Dei præsente, ut is qui aliis præest, quique hierarchico ordine inferiores Ministri obediunt omnes, interiori atque exteriori cultu bene dispositus omnibus reverendus appareat; ut scite docet eruditus Castaldus lib. I *Praxis Cæremoniarum*, sectione II, cap. II, num. I.

§ II.

Ejus præcipua cura erit, ut paramenta sacra, vasa, libri, cerei, ornamenta, instrumentaque pro usu Ecclesiæ et Altarium, ac reliqua præterea supellex ecclesiastica, sana, integra et munda conserventur, eaque cum attrita aut lacera erunt, renovari, aptarique procuret. Sed in primis, ubi alias talis cura peculiariter non sit commissa alteri, diligentissime curabit, ut ea, quæ ad sacrosantæ Eucharistiæ cultum et honorem spectant, nitide conserventur, locusque, seu Tabernaculum, ubi custoditur, diligentissime et fidis clavibus obseretur; lampades circa illam perpetuo ardeant, illaque saltem semel in hebdomada mutetur, et renovetur; ad infirmos debita cum reverentia et honore deferatur. Pariter et circa Fontem baptismalem, et sacri Chrismatis; aliorumque sacrorum Oleorum conservationem, diligentissimam curam adhibebit juxta præscriptam sibi ab Episcopo, et aliis, ad quos spectat, normam. Et quod ad sacrum Oleum infirmorum attinet, procuret in vase ab aliis separato custodiri, illudque solum ab aliis sejunctum ad ungendum ægrotos deferri. Idem et de sacris Sanctorum

reliquiis dicitur, ut scilicet fideliter, et honorifice asserventur. Aqua benedicta singulis saltem hebdomadis renovetur, ac denique ut tota Ecclesia, et singula illius Sacella, et Altaria semper munda et nitida sint, nec per incuriam obsordescant.

COMMENTARIUS.

I. Jam non semel superius dictum est, libro I Decretalium Gregorii IX, extare titulum xxvi, qui est *De officio Sacristæ*, quod ex Concilio Toletano incerti temporis, ac nondum edito, apud Ivonem Carnotensem parte VI Decreti, cap. xx, uti ad eum titulum observat Gonzales, definitur, ut sit custodis « sacrorum vasorum, vestimen« torum ecclesiasticorum, seu totius thesauri ec« clesiastici, necnon quæ ad luminaria pertinent « sive in cera, sive oleo. » Proximus huic est, ut etiam notatum est supra, titulus xxvii, *De officio Custodis*, ubi cap. i ex Ordine Romano, ut ibi præfertur, Custodis munia sunt, « tintinna« bula pro canonicis horis pulsare, pallia et lin« teamina altaris, cunctaque utensilia Ecclesiæ « indesinenter custodire, lampades et laternas « accendere, seu extinguere, ne aut supra mo« dum lucendo oleum depereat, aut minus lu« cendo obscurior sit Ecclesia. » Quanquam vero sæculo xiii si non ubique locorum, in variis certe Ecclesiis, non solum Sacristæ et Custodis, sed et Thesaurarii munia essent distincta, in aliis tamen eodem quoque sæculo confusa erant, uti constat ex Concilio Coloniensi habito anno MCCLX, ubi Thesaurarii cum Custodibus confunduntur; monentur enim, « ut luminaria, « Ecclesiæ ita fideliter administrent, et genera« liter omnis ecclesiasticæ supellectilis, seu The« sauri custodiam, eorum fidei atque curæ com« missam ita conservent fideliter et solerter, « quod inde non sint reprehensibiles, et quod « pœnam canonicæ castigationis evitent. » Neque vero tantum vasa et ornamenta sacra, sed etiam Acta omnia, instrumenta et privilegia, quibus feuda, beneficia et reliqua jura omnia continentur, sub Sacristæ seu Thesaurarii manu

remanere debere, ex Epistola LVII lib. I Innocentii III tradit Cironius in Commentario ad titulum *De officio Sacristæ*, qui tamen ad titulum *De officio Custodis*, recte monet, de his non esse certi quidpiam statuendum propter varias Ecclesiarum consuetudines, « ad quas, » inquit, « omnia hæc officiorum et dignitatum jura semper deferre debemus. »

II. Sed ut ea explicemus, quæ in hoc nostro § statuuntur, ait primo, Sacristæ præcipuam esse curam, « ut paramenta, sacra, vasa, libri, cerei, « ornamenta instrumentaque pro usu Ecclesiæ, « et Altarium, ac reliqua præterea supellex ecclesiastica, sana, integra et munda conserventur, eaque, cum attrita, aut lacera erunt, « renovari, aptarique procuret. » Idem plane statuit in concilio Mediolanensi provinciali I sanctus Carolus, ubi de officio Sacristæ ita inquit : « Sacrista habeat custodiam sacrorum « vasorum, vestimentorum ecclesiasticorum, et « totius thesauri ecclesiastici. » Tum etiam deinde ait : « Vasorum, vestimentorum, instrumentorum et ornamentorum omnium, et reliquorum « omnium munditiæ nitorique consulat. Ejusdem curæ sint lumina, cera et oleum. » Eamdem hanc disciplinam Sacræ Synodi passim inculcant, Beneventana VI anni MCCCLXXIV, tit. XII, cap. II, præcipit, « ut Ecclesiæ vasa ministerii Altaris, corporalia, pallæ et vestimenta « ministrorum munda et nitida observentur ad « pœnam unius augustalis. » Augustalis nummus aureus erat a Friderico II, Imperatore in utraque Sicilia, Brundusii scilicet, et Messanæ primum cusus juxta Chronicon Richardi de S. Germano ad annum MCCXXXI cujus verba una cum aliis scitu dignis affert in notis, quibus Concilium provinciale V adornavit, capite LXVII, Benedictus XIII dum insignem Beneventanam Ecclesiam, quam usque ad mortem retinuit, regeret. Ante hasce, et multas alias peculiares Synodos, Innocentius III in Synodo IV œcumenica Lateranensi, quam habuit anno MCCXV, cap. XIX, dolens, quod Clerici quidam « non solum Ecclesias dimittunt « incultas, verum etiam vasa ministerii et vestimenta Ministrorum, ac pallas Altaris, necnon « ipsa corporalia tam immunda reliquunt, quod « interdum aliquibus sunt horrori; » præcepit quoque, « ut oratoria, vasa, corporalia et vestimenta prædicta, munda et nitida conserventur. » Notanda est ratio, quam mox subjicit, dicens : « Nimis enim videtur absurdum in sacris « sordes negligere, quæ dedecerent etiam in « profanis. » Integrum hoc memorati Concilii caput relatum est in cap. II *De custodia Eucharistiæ*, etc.

III. His vero omissis, de munditie et nitore Ecclesiæ et sacræ supellectilis, celebre est quod legitur parte I *Constitutionum Clericorum regularium*, cap. III. « Ecclesiæ mundæ sint, et « omni religionis cultu ornatæ. Sacerdotum « vestes, Altarium ornatus, sacra vasa, et cetera « quæ ad divinum cultum pertinent, splendida, « munda, nitida et suo quæque loco, ut par est, « collocata et distributa asserventur. Fit enim, » notanda potissimum hæc verba sunt, « ut ex « diligentia et cura, quæ his rebus adhibetur, « Religiosorum spectentur animi. » Hanc sane laudem assecuti sunt Clerici ipsi regulares, ac præsertim eorum institutor S. Cajetanus Thienus, qui, ut in ejus festo die VII Augusti in tertia secundi Nocturni legitur apud Romanum Breviarium, « divini cultus studium, nitorem « domus Dei, sacrorum rituum observantiam, « et sanctissimæ Eucharistiæ frequentiorem « usum maxime promovit. » Multa in laudatum Constitutionum Clericorum regularium locum scripsit Antonius Caracciolus, ejusdem Ordinis scriptor eruditissimus, affertque inter alia egregium S. Hieronymi testimonium, qui Nepotianum Presbyterum domus Dei decorem summopere procurantem, in ejusdem epitaphio, his laudat verbis : « Erat sollicitus, si niteret Altare, si « parietes absque fuligine, si pavimenta tersa, si « vela semper in ostiis, creberque janitor in « porta : si sacrarium mundum, si vasa luculenta, et in omnes cæremonias pia sollicitudo « disposita : non minus, non majus negligebat « officium; ubicumque eum quæreres, in Ecclesia invenires. »

IV. Debet plane multa esse in hac re tanti momenti Episcopi vigilantia, non enim ferendus est abusus ille, qui alicubi non sine piorum hominum animi sensu in quibusdam Ecclesiis cernitur, ubi gravi Præpositorum oscitantia, fœdave avaritia, quærentium quæ sua sunt, non quæ Jesu Christi, sacra supellex quamvis ita vertustate detrita sit, ut usui esse nequeat, adhuc tamen in divino ministerio usurpatur. Hunc abusum, ut jam notavimus lib. III *De Codice sancti Evangelii*, etc. cap. XIX, suo tempore

deplorabat uberrimis lacrymis religiosissimus Cardinalis Bellarminus in aureo opusculo *De gemitu columbæ*, lib. II, cap. v, ubi ita inter alia scribit : « Omitto quod alicubi vasa sacra et « vestes, quibus Mysteria celebrantur, vilia et « sordida inveniantur, indigna prorsus, quæ ad « tremenda Mysteria adhibeantur. » Tum mox sibi objiciens, eos qui forte hæc adhibent, pauperes esse, egregie respondit : « Id quidem fieri « potest, sed si pretiosa non sunt, saltem munda « et nitida procurarent. » Sed dignum notatu est, quod tandem subjicit : « Ego tamen cum « aliquando ex itinere apud Episcopum nobilem « et prædivitem hospitarer, vidi aulam vasis « argenteis splendidam, et mensam omni genere « præstantium ciborum refertam, mappas quo- « que, et reliqua omnia nitida, et odorem suavem « spirantia; sed cum die sequenti summo mane « ad Ecclesiam Palatio contiguam descendissem, « ut sacris operarer, inveni omnia contraria, id « est, vilia et sordida, ut vix auderem, in tali « loco et cum tali apparatu, divina Mysteria « celebrare. » Concludit tandem laudatus auctor, et ait : « Scio, non deesse in Ecclesia Dei multos « optimos et religiosissimos Sacerdotes, qui « corde mundo et nitidissimo apparatu divina « Mysteria celebrant, pro quibus gratiæ Deo ab « omnibus agendæ sunt; sed simul etiam fonti- « bus lacrymarum plangendi sunt non paucio- « res, qui exteriore turpitudine, et sordibus, « animi sui impuritatem, sordesque testantur. » Hactenus ille.

V. Ubi sacra supellex vestustate attrita aut lacera esset, si aptari non possit, renovanda omnino est. Quæ vestes autem, et ornamenta cujusvis generis ad usum sacrum comparata Ecclesiæ instituto benedici debent, ea in Missæ sacrificio ceterisque divinis officiis ne prius adhibeantur, quam solemnibus precibus ab Episcopo, vel ab alio qui auctoritatem habet, benedicta sint, edicit in Concilio suo provinciali II Mediolanensi S. Carolus tit. II, decreto XX, fuseque de ea re egimus nos tomo II Romani Pontificalis, tit. XVII. In capella pontificia munus esse Sacristæ, « ministrare opportuna et habere « exactam providendi curam, ne res Sacristiæ « destruantur, et ut destructa instaurentur, et « quæ deficiunt denuo fiant, » inter alia ejusdem officia recenset Patricius lib. III, sectione II, cap. XIX. Cavendum porro Sacristæ est illud, ne, ubi sacra supellex usui amplius præ vetustate esse non possit, eam in divinis officiis, ac præsertim in celebratione divini Sacrificii adhiberi sinat; absurda enim ea res esset, ideoque merito passim a sacris Synodis improbata. Regula a sacris Canonibus tradita illa profecto est, ut res Ecclesiæ, quæ amplius nequeunt esse usui, igne absumantur, cineresque in baptisterio, sive in fossis pavimentorum Ecclesiæ condantur juxta textum in can. *Altaris*, LVII, et ibi Doctores, *De consecratione*, distinctione I.

VI. Edicit præterea is § noster, ut ubi alias talis cura peculiariter non sit commissa alteri, diligentissime curet, « ut ea, quæ ad sacrosanctæ « Eucharistiæ cultum et honorem spectant, ni- « tide conserventur, locusque, seu Tabernacu- « lum, ubi custoditur, diligentissime et fidis « clavibus obseretur. » De antiquo servandæ Eucharistiæ vario more fuse diximus tomo II Romani Pontificalis ad titulum XVIII, alia etiam dicturi tomo III Conciliorum in Commentario capitis XX Concilii IV œcumenici Lateranensis, quod deinde relatum fuit in cap. I *De custodia Eucharistiæ*, etc., ejusque verba hæc sunt : « Statuimus, ut in cunctis Ecclesiis Chrisma et « Eucharistia sub fideli custodia clavibus adhi- « bitis conserventur : ne possit ad illa temeraria « manus extendi ad aliqua horribilia, vel nefaria « exercenda. Si vero is, ad quem spectat custo- « dia, ea incaute reliquerit, tribus mensibus ab « officio suspendatur; et si per ejus incuriam « aliquid nefandum inde contigerit, graviori « subjaceat ultioni. » Ut Tabernaculi, ubi sacratissimum Corpus Domini asservatur, et armarii item, ubi sacra olea statis vasculis inclusa custodiuntur, et Fontis præterea baptismalis, claves Rector Ecclesiæ, animarumve curator, diligenter cauteque, apud se custodiat; ac ne Clerico quidem Ministro illas ullo modo committat, edixit Concilium IV provinciale Mediolanense, cap. *Quæ ad sacramentalia*, etc., ubi tamen nequaquam prohibetur Rector ipse Ecclesiæ, vel Curator animarum, sive Parochus, « quo minus easdem « muneris alicujus præstandi causa aliquando « Sacerdoti committat, quem in officio paro- « chialis cura coadjutorem habet. »

VII. Præter varia, quæ de clave sacri Ciborii, ubi sacratissima Eucharistia asservatur, edita sunt in diversis Conciliis Decreta, varia itidem Decreta extant Sacrarum Congregationum tum

Rituum, tum Concilii, tum Episcoporum et Regularium negotiis præpositorum. Clavem enim sacri Ciborii retinendam esse a Præposito, et una simul a Sacrista, respondit Sacra Concilii Congregatio in Mediolanensi die XXVI Aprilis anni MDCCXXXII. Rursus quod clavis ipsa custodiæ sanctissimi Sacramenti non Monialibus committi, sed penes eum Sacerdotem semper esse debeat, ad quem spectat illud administrandi cura, edixit Sacra Congregatio Episcoporum et Regularium in Vallisoletana die XII Januarii MDCIV apud Joannem Mariam Novar. in Lucerna Regularium, verbo *Clavis*, num. IV. Clavem denique ipsam Tabernaculi, in quo sanctissimum Sacramentum feria V in Cœna Domini asservatur, nequaquam laicis etiam illustribus tradendam esse, non obstante contraria consuetudine, et hoc in omnibus Ecclesiis tam sæcularibus, quam Regularibus quovis modo a jurisdictione Ordinariorum exemptis, decrevit jam Sacra Rituum Congregatio die XXX Januarii anni MDCX apud Gavantum, et Meratum in Rubricas Missalis, parte IV, tit. VIII, et in Lauriensi die XV Decembris anni MDCXXXII cujus meminit in tractatu *De Parochis*, cap. XX, num. LI. Augustinus Barbosa, qui etiam in Summa Apostolicarum Decisionum Collectan. CLI ait, Sacram ipsam Congregationem Rituum die XIII Septembris, anni MDCXLII, in Calaguritana, Decretis antiquis inhærendo respondisse, « Clavem Tabernaculi, in quo sanctissimum Eucharistiæ Sacramentum feria quinta « in Cœna Domini asservatur, nequaquam laicis « etiam illustribus tradendam esse, sed potius « Dignitati vel Canonico in crastinum celebra- « turo. »

[Require decretum XXX Januarii MDCX sub titulo *in Pacen.*]

VIII. Mandat tertio § noster, ut « lampades « circa Eucharistiam perpetuo ardeant. » Est vetus Ecclesiæ disciplina. « Nam quod in Eccle- « siis, » ut scite Concilium Salmuriense anni MCCLXXVI, can. I, « ob divini cultus reverentiam « devotionisque fidelium incitationem, debeant « teneri luminaria, satis utriusque juris docet « auctoritas : dum non aliter permittitur ædifi- « cari Ecclesia, priusquam fundator sufficientes « expensas constituat ad luminaria, et ad ser- « vientium alimenta. » Fuse de hac disciplina egimus nos tomo II Romani Pontificalis ad titulum I. Sed notandum in præsenti est, quod ait in laudato Canone Synodus ipsa Salmuriensis, nempe statuit, « ut de cetero tam in cathedrali- « bus Ecclesiis, quam Monasteriis conventuali- « bus, et Collegiatis, tam Ecclesiis, quam Prio- « ratibus, de die et de nocte, in quibus ad id « suppetunt facultates, vel saltem de nocte ac- « census luminare continuo teneatur; quodque « illi, qui ad hoc teneantur ex officio, per loco- « rum Episcopos compellantur, et pœna con- « digna, ad ipsorum Episcoporum arbitrium, « ipsi qui negligentes fuerint, percellantur. »

IX. Insequentibus sæculis ea tandem variis Conciliis constabilita est disciplina, ut ante Tabernaculum, in quo Eucharistia asservatur, « semper lampas accensa colluceat; » ut inter alia edicit Concilium I provinciale Mediolanense, quod celebravit S. Carolus anno MDLXV, cap. *Quæ pertinent ad sacramentum sacrosanctæ Eucharistiæ.* Quanquam autem numero plurativo Cæremoniale in hoc § utatur, dicens, ut « lam- « pades circa Eucharistiam perpetuo ardeant; » mandant tamen pleræque Sacræ provinciales Synodi, ut « ante ipsam continuo » una saltem lampas accensa colluceat. Atque ita quidem inquit Beneventana Synodus XII anni MDXCIX sub Maximiliano de Palumbaria, tit. XXIII : « Collu- « ceant continue plures lampades, vel saltem una « ante conspectum Tabernaculi, quæ ab intro- « euntibus conspiciantur, et contrafacientes ii, « quibus incumbit, ad formam acrorum Cano- « num puniantur. » Ut una saltem semper lampas ardeat ante ipsum Tabernaculum, in quo Eucharistia asservatur, edixit quoque Beneventana XIV provincialis Synodus anni MDCXCIII sub Vincentio Maria Ursino Cardinale, qui fuit postea Benedictus XIII Pontifex maximus, tit. XXXVII, cap. IV. Idipsum censuit Sacra Rituum Congregatio die XXII Augusti anni MDCXCIX apud Meratum in Notis ad Gavantum, dicens, lampadem ardentem omnino retinendam esse ante Altare Sanctissimi Sacramenti, non vero supra valvas Ecclesiæ in choro de diametro opposito ante prædictum Altare. Munus esse pontificiæ Capellæ Sacristæ, « ut sacramentum Corporis Christi nitide et « mundo semper conservetur in loco convenienti, « et quod semper ante illud ardeat lumen, » testatur Patricius lib. III, sectione II, cap XIX. Teste Leone Allatio in Epistola ad Joannem Morinum de recentioribus Græcorum Templis, tametsi Eucharistia « luminibus, iisque pro Ecclesiæ

« modulo subaccensis, non sine veneratione con- « servatur; in Ecclesiis vero haud ita conspicuis, « nec lumen, nec lampas ardet. » Porro laudanda est fidelium pietas, qui in majorem tanti Sacramenti venerationem annuos reditus assignarunt, quibus plures cerei comparari possent, qui ardeant quotidie ante Tabernaculum, in quo sanctissimum Sacramentum asservatur. Simile obsequium scio a quibusdam exhiberi imaginibus ac reliquiis Sanctorum; sed certe longe sunt commendandi, qui ejusmodi pietatis indicium Christo Domino Sancto Sanctorum corporaliter in Eucharistia præsenti exhibent.

[Relatum S. R. C. (sub num. MMMCCCLXXVI, Gardell.) ad rem non facit, cum ibi ageretur non de obligatione; sed de *loco* retinendi accensam lampadem. Melius adduci potest ejusdem S. C. aliud rescriptum quo permisit retineri SS. Sacramentum in Ecclesia simplici, *modo ibi lampas perpetuo accensa habeatur.* XXV Martii MDXC in *Bavariæ* (LI supplem.). Imo, cum redditus parochiales non sufficiant, neque populus pares vires habeat ad subministranda necessaria pro decenti asservatione S. Sacramenti, potest Episcopus uti facultate transferendi parochias ad matricem vel aliam Ecclesiam. Verum antiquam hoc medio utatur, expediens duxit S. Congreg. Concilii in *Spoletana*, XII Augusti MDCIV, « quod « Eucharistiæ Sacramentum quando in omnibus « parochialibus Montanæ regionis asservari pro « tenuitate redditumm nequit, Episcopus decer- « nere debet ut in singulas ternas quaternasque « vicinas parochiales id onus distribuatur, « ut in una ex eis habeatur augustissimum Sacra- « mentum, et ad impensam lampadis et hujus- « modi ceteræ vicinæ contribuant, illoque, ubi « se casus obtulerit, perinde Rectores uti pos- « sint, ac si in propria parochiali illud asserva- « retur. » Ita Card. Petra, tom. III *Commentar.*, pag. 175, num. XXVII.]

X. De renovanda semel saltem in hebdomada Eucharistia, uti in nostro hoc quoque § præscribitur, innumeræ pæne Synodi extant. Rotomagensis anni MLXXII, canone IV, statuit, « ut Viati- « cum, et aqua benedicta ultra octavam diem « non serventur. » Synodus Eboracensis anni MCXCV, can. I, ait : « Provideatur etiam, ut in « pyxide munda et honesta hostia reservetur, « singulisque dominicis diebus renovetur. » Synodus Londinensis anni MCC, can. II, inquit : « Renovetur quoque hostia ipsa singulis domi- « nicis diebus, habeaturque certitudo circa « ipsam Eucharistiam, ita quod non sumat non « consecratam pro consecrata. » Synodus Wigorniensis anni MCCXL, can. XII : « Circa species, « quæ exiguntur ad hoc sacramentum, quod « piæ recordationis W. prædecessor noster sta- « tuit in prima constitutione approbantes, et « verba Canonis distincte proferenda, de hostiis « consecratis non ultra septem dies conservan- « dis, ut forte per vasis vitium, vel diuturnum « conservationem, humiditatem contrahant, aut « mucorem, propter quod abominabiles gustui « vel aspectui turpes appareant firmiter præci- « pimus, quod ipse super hoc provide sta- « tuit observari. » Synodus Exoniensis anni MCCLXXXVII, cap. IV. « Habeat Sacerdos paro- « chialis propter infirmos semper hostias conse- « cratas, quas ultra septem dies conservari, « firmiter prohibemus. » Synodus Wintoniensis habita anno MCCCVIII. « Ne autem ipse Euchari- « stia communicantibus reddatur abominabilis, « præcipimus, quod ipsa in vase mundo, et « contra vintorem, seu humiditatem apto, et non « ultra octo dies, postquam consecrata fuerit, « conservetur. » His accedunt et aliæ Synodi, atque Episcoporum Constitutiones, quas longum est, ac pæne inutile hic recensere. Sat pro omnibus fit S. Carolus, qui in Concilio IX provinciali Mediolanensi, cap. *Quæ ad sanctissimum Eucharistiæ Sacramentum pertinent,* quinque ait saltem particulas consecratas servare assidue debere, « ubi sanctissimum Sacramentum « conservatur, quæ octavo quoque die renoven- « tur. » Ceterum notandum est, quod ibidem sanctissimus Præsul admonet, ut nimirum Eucharistia « fiat ex hostiis non ante viginti dies ad « summum confectis. »

XI. Licet autem ea sit hodie communis disciplina, ut Eucharistia scilicet in qualibet hebdomada renovetur, et quidem juxta complurium Synodorum Decreta; sciendum tamen scrupulosiores fuisse aliquando Patres Concilii Turonensis, a quibus editum fuit Decretum apud Reginonem libro I, *De ecclesiasticis disciplinis,* cap. LXX. Mandant enim, ut « de tertio in ter- « tium diem semper mutetur, id est, illa a Pre- « sbytero sumatur, et alia, quæ eodem die con- « secrata est, in locum subrogetur, ne forte « diutius reservata, mucida, quod absit, fiat. »

Ex diverso apud Græcos nonnisi semel in anno feria v in Cœna Domini, Eucharistia renovatur, ut docet Arcudius lib. III, cap. LIII, de eoque ritu legi potest Epistola Leonis Allatii ad Joannem Morinum, ubi agit de recentioribus Græcorum Templis. Hunc olim morem, anno scilicet MCCLIV, constitutione sua XIV quæ incipit *Super catholicæ*, correxit Innocentius IV ubi § IX decrevit, sacram Eucharistiam non esse servandam per totum annum, sed ad summum per dies quindecim : « Sed Eucharistiam in die Cœnæ « Domini consecratam usque ad annum præ- « textu infirmorum, ut de illa videlicet ipsos « communicent, non reservent. Liceat tamen eis « pro infirmis ipsis, Corpus Christi conficere, ac « per quindecim dies, et non longiori temporis « spatio conservare. Ne per diutinam ipsius « conservationem, alteratis forsitan speciebus, « reddatur minus habilis ad sumendum. » His consonat Clemens VIII constitutione sua XXXIV, quæ incipit *Sanctissimus*, edita pro instructione Italo-Græcorum, ubi § II inquit : « Sanctissimum « Eucharistiæ Sacramentum, quod pro infirmis « asservatur, singulis octo diebus, aut saltem « quindecim renovetur. » Et mox : « Non asser- « vetur idem Sacramentum toto anno, si tamen « asservatum fuerit, saltem in fine anni suma- « tur. »

XII. At ut omittam Græcorum ipsorum morem, in Lemovicensi Ecclesia, ejusque diœcesi ea viguit consuetudo, ut duodecies in anno renovaretur, ex testimonio ms. codicis Abbatiæ S. Martialis apud Martenium lib. I, *De antiquis Ecclesiæ ritibus*, cap. V, articulo III, num. IX. Quidquid sit de variis locorum consuetudinibus, quæ aliquando viguerunt, standum est hodie præcepto nostri Cæremonialis, expresse jubentis, ut « Eucharistia saltem semel in hebdomada « mutetur, et renovetur. » Faciendam Eucharistiæ renovationem singulis diebus dominicis, docent nos superius allatæ Synodi Eboracensis ac Londinensis. Beneventana provincialis Synodus XII sub Maximiliano de Palumbaria, tit. XXIII, ait, singulis quidem octo diebus renovari Eucharistiam, « sed dies Jovis in memoriam illius in- « stitutionis. » Sed hæc pia consilia sunt, non præcepta ; sat enim erit, si tempus præscriptum non differatur, nihilque interest, si ea renovatio die alia, vel sæpius, ac in hoc § nostro præscriptum est, fieret.

XIII. Illud est, quod hoc loco omitti non debet, non modo munus esse Sacristæ, ut Eucharistia saltem semel in hebdomada renovetur, verum ad eum quoque pertinuisse hostias, quæ Sacrificio usui sunt, conficere. Quanquam enim illis conficiendis nobiles quasdam feminas aliquando religionis ergo operam dedisse legamus, ex usu tamen Ecclesiæ antiquo, et Monachorum statutis, sacris id muneris viri committi solitum fuit sæculo XI. Quippe teste Humberto Cardinali in libro contra Græcorum calumnias, « Diaconi « cum Subdiaconis, seu ipsi Sacerdotes sacris « amicti vestibus cum melodia Psalmorum azy- « mum conspersum, et in ferro paratum ex « Secretario proferebant. » His concinere videntur ea quæ scribit Anselmus Havelbergensis lib. III *Dialogorum*, capite XVIII, sic inquiens : « Apud Religiosos Latinos, per manus Diacono- « rum, et ex electis granis, et ex mundissima « similia, in Sacrario ad futuram hostiam cum « decantatione Psalmodiæ reverenter præparan- « tur. » In Croylandensi Monasterio officium Sacristæ fuisse, hostias et oblationes pinsere, ex Ingulfi Historia, et ex mss. Consuetudinibus Germaniæ, num. XXI, tradit Martenius, libro II *De Antiquis Monachorum ritibus*, capite VIII, num. IV. « A custode Presbytero quidem, et « Diacono componi debent. »

XIV. Teste eodem Martenio, loco citato, id etiam summa cum religione observabant Monachi Cluniacenses et Divionenses, licet frumentum, ex quo conficiebantur hostiæ granatim electum, atque a Fratribus lotum uni commendarent, « famulo non lascivo, qui portans illud ad mo- « lendinum molam lavabat utramque, operie- « batque sursum, et deorsum cortinis, se ipsum « induens alba, et super caput mittens, et alli- « gans superhumerale, id est, amictum, ut « nihil de facie præter oculos posset apparere. » Affert hunc locum ipse Martenius ex Udalrico, e Consuetudinibus Benignianis, quibus addi possunt Germaniæ Consuetudines, num. XXI, ita aientes : « Massa sine fermento conficiatur, « maceretur ab ipsis, si revestiti sint, capitibus « coopertis, et constrictis. » Teste Udalrico, lib. III, cap. XIII, erant albæ et amictus quidem huic solo negotio deputati.

XV. Conficientes hostias albis intus fuisse indutos, discimus ex libro Antiquorum usuum Cisterciensium, cap. CXIV : « Sacrista alba indu-

« tus hostias faciat in loco mundis linteis coo« perto, etiam extra terminos, si necesse fuerit, « in silentio tamen. Cui duo Fratres scapulari« bus induti ita subministrent, ne aliud quam « ipsas hostias manibus tractare cogantur, quo« rum unus ignem sollicite faciat, alter vero in« strumentum ferreum ad coquendas hostias « teneat, et cum eas faciunt, non loquantur. » Erat itaque Sacristæ munus conficere hostias, tametsi alii Religiosi eum adjuvarent, qui etiam interim summum servabant silentium, ut significarent, res ad usum sacrum destinatas cum summa reverentia esse tractandas. Hanc sane disciplinam tradidit jam olim in sua Regula S. Pachomius, cap. CXVI, ubi præcipit Fratribus, ut « quando farinam conspergunt aqua, et mas« sam subigunt, nullus loquatur alteri. »

XVI. Idipsum in ejus Vita legitur a Dionysio Exiguo latine versa, cap. XL. « Præceperat Fra« tribus, qui in pistoria arte laborabant, ut si « quando facerent oblationes, nihil loquerentur « supervacuum, sed apud semetipsos salutaria « meditarentur eloquia. » Certe oblationis nomine Pachomius oblationes sacras in Missa fieri solitas intelligit in citatæ ejusdem Regulæ capitibus XVII et XIX, et S. Odo Abbas Cluniacensis lib. II Collationum, cap. XXVIII, superiorem Pachomianæ Regulæ versum, de oblationibus sacris interpretatur, ut scite observat doctissimus Mabillonius in Præfatione ad sæculum III Ordinis S. Benedictini § VI, numero LVI.

XVII. Qui ritus a Cluniacensibus in confectione hostiarum observaretur, docet laudatus Udalricus lib. III, cap. XIII. « Canunt, » inquit, « psalmodiam, quæ remansit, scilicet, post « Laudes et Primam, et si voluerint horas de « S. Maria, ad alias omnino horas tenent silen« tium, et summopere cavent, ut non modo « saliva, sed nec status aliquo modo ad hostias « pertingere possit. Solus Conversus, » qui scilicet ferrum tenebat, « si quid opus fuerit, bre« viter famulis innotescit, qui faciunt focum « nonnisi de aridis, et ad hoc de industria præ« paratis. » Quæ verba leguntur etiam in Benignianis Consuetudinibus, cap. VIII. A Fratribus jejunis confectas hostias testatur idem Udalricus loco citato, his plane verbis : « Post prandium « hujusmodi opus gerere non licet. »

XVIII. Diebus ad hostias conficiendas assignatis, qui huic negotio erant deputati, erant autem tres Presbyteri et Diaconi cum quarto Converso apud Clunacenses et Benignianos, finitis Nocturnis sumptis, calceis, facie manibusque lotis, capita pexebant ; tum ad Altare S. Benedicti Matutinas laudes, Primam cum septem Psalmis, et Litania privatim cantabant, postea tres Presbyteri vel Diaconi albis et superhumeralibus eo quo diximus modo induti, unus eorum farinam conspergebat et compingebat super tabulam nitidissimam, habentem limbum in circuitu ; conspergebant autem aqua frigidissima quia inde fiunt hostiæ candidiores. Alii duo hostias formabant ; Conversus vero in manibus chirothecas habens ferrum tenebat ; in quo sex simul hostiæ coquebantur ; coctæ cultello abradebantur, cadebantque in disco deorsum in tabula imposito, et linteo jugiter cooperto.

XIX. Monachorum studium atque eximiam pietatem in conficiendis hostiis egregie commendat Bernardus Tergensensis Prior in libello manuscripto de materia Eucharistiæ Sacramenti adversus quorumdam circa hoc dubia et errores, ubi postquam dixit, rem ipsam tam gravem et arduam rationabiliter exposcere ipsam summam Monachorum diligentiam, ita mox adversus sui ævi abusum invehitur, id est sæculi XV, quo ipse floruit : « Suntque non modice culpandi, « quin et arctius arguendi, qui oblatas manibus « laicorum confectas pro Sacrificio acceptant, « de quibus tamen dubitatur, an de debita « materia existat. » Et iterum : « Gravissime « autem reprehendendi et puniendi veniunt, qui « tales oblatas in Sacrificio scienter assumunt, « quia juxta magnorum et potiorum sententiam « doctorum ejusmodi conficere non possunt. « Vellem ego nunquam potius missare, quam sic « damnabiliter idolatrare, et populo, quantum « in me esset, occasionem idolatrandi præ« stare. » Ita scriptor sæculi XV, cujus locum affert Martenius lib. II *De antiquis Monachorum ritibus*, cap. VIII, num. IV. Licet autem ejus verba aspera sint ac dura, placuit tamen hoc loco referre, ut vel inde addiscamus tempus, quo laici hostias cœpere conficere in Sacrificio consecrandas.

XX. Ex his abunde habemus, hostias olim summo studio et sancta quadam reverentia erga Corpus Domini, quod ex iis consecrari debet, præparari oportuisse. Id quod etiam innuit Concilium Toletanum XVI anni DCXCIV, can. VI :

« Ut aliter panis in Altari Domini sacerdotali « benedictione sanctificandus non proponantur, « nisi integer et nitidus, qui ex studio fuerit « præparatus. » Viguisse hanc disciplinam olim, ut Sacerdotes a singulis domibus et familiis farinam acciperent, et inde Dominicum panem facerent, quem deinde « pro populo offerebant, « et hunc consecratum eis distribuebant, » testatur Honorius Augustodunensis in Gemma animæ lib. I, cap LXVI. Veteris hujus disciplinæ amantissimus S. Carolus in Concilio provinciali IV Mediolanensi, cap. *Quæ ad Eucharistiæ Sacramentum pertinent*, statuit quidem, ut « hostias « pro sacra Eucharistia conficienda non laicos « homo nec vero femina faciat. » Optandum sane, ut si non ex integro vetus Ecclesiæ mos conficiendarum hostiarum, saltem ex parte restituatur, ut nimirum non laici homines, feminæque infimæ plebis, hostias faciant, sed saltem Clerici, divinis ministeriis mancipati, tametsi, uti ex dictis constat, munus sit Sacerdotum, ac præsertim Sacristarum, qui in Sacerdotio constituti sint, hostias conficere. Non enim decet, ut laici homines feminæque privatis in domibus suis illas faciant, qui etiam ut plurimum in ipsarum confectione iisdem vasis ac linteis utuntur, quæ ad domesticum usum adhiberi solent.

XXI. Plura de antiqua fidelium in præparanda Sacrificii materia Religione videri possunt apud Martenium lib. I *De antiquis Ecclesiæ ritibus*, lib. I, cap. III, articulo VIII, et lib. II *De antiquis ritibus Monachorum*, cap. VIII, apud Mabillonium in Præfatione ad sæculum III Benedictinum, Natalem Alexandrum in sua Theologia, ubi agit de Sacramento Eucharistiæ, Joannem Cardinalem Bona, lib. II *Rerum liturgicarum*, cap. XXIII, et novissime apud eruditissimum Franciscum Berlendum Clericum regularem in celebri opere suo *De oblationibus ad Altare*. Unum hic quidem repetam, decere quammaxime, ut juxta probatum Ecclesiæ morem ad majorem reverentiam erga sanctissimum Eucharistiæ Sacramentum hostiæ conficiantur, non a laicis, neque a feminis , sed a sacris omnino viris, in locis sacris, et cum utensilibus ad eam rem duntaxat destinatis. Forte hæc spreverint, qui ecclesiasticæ disciplinæ ignari sunt, vel qui eam contemnunt; mihi sat est retulisse qui fuerit antiquus ritus et quæ sit lex a S. Carolo in Concilio IV provinciali Mediolanensi præscripta. Sed ad alia in nostro hoc § contenta procedamus.

XXII. Ut ad infirmos debita cum reverentia et honore deferatur Eucharistia, munus quoque id esse Sacristæ, diserte in nostro § edicitur. Quod ritum spectat, is ita quidem describitur, in Constitutionibus S. Edmundi Cantuariensis Episcopi cap. XXV. « Cum Eucharistia ad ægrum « fuerit deferenda, habeat Sacerdos aliquam « pyxidem mundam et honestam, in qua sit pan- « nus lineus mundissimus, et in ea deferat Cor- « pus Dominicum ad ægrotum linteo mundo « superposito, et lucerna præcedenda, nisi æger « valde remotus fuerit, et Cruce similiter, si « fieri potest, nisi Crux fuerit ad alium ægrotum « deportata: præcedente quoque tintinnabulo, ad « cujus sonitum excitetur devotio fidelium. Ha- « beat quoque secum Sacerdos orarium, sive « stolam, quando cum Eucharistia, sicut dixi- « mus, vadit et ad ægrotum. Et æger si remo- « tus non fuerit, in superpelliceo decenter ad « ipsum accedat. » Idem habent Constitutiones Richardi Episcopi Sarum, cap XXXIX; Concilium Wigorniense, cap. IX, et alia complura. Sed observandum ea in re potissimum est, Rituale Romanum, atque probati usus peculiarium Ecclesiarum, in quibus magna cum pompa, prout decet, Eucharistia ad infirmos deferit solet, ad communicandum scilicet; non enim licet ipsam ad eos ægrotantes deferre, qui morbi gravitate impediti sumere illam non possunt, ut nimirum ipsi infirmi Eucharistiam ipsam saltem adorent. Atque ita censuit Sacra Concilii Congregatio teste Zerola in Praxi Episcoporum, parte I, verbo *Eucharistia*, § V et aliis, quos refert Barbosa in tractatu *De officio et potestate Parochi*, cap. XX, num. XLIV.

XXIII. Rursus spectat et ad Sacristæ officium ex § nostri præscripto, circa fontem baptismalem, et sacri Chrismatis aliorumque sacrorum Oleorum conservationem, diligentissimam curam adhibere, juxta præscriptam sibi ab Episcopo et aliis ad quos spectat, normam. Cura vero potissima illa est, ut tum Baptisteria, tum sacra Olea sub sera clausa custodiantur, juxta veterem Ecclesiæ disciplinam, iterum atque iterum a sacris Synodis, ac Ritualibus libris confirmatam, quorum Decreta ac loca nostro II tomo Pontificalis Romani attulimus. Puto equidem hujusmodi rerum custodiam, non proprie ad

Sacristam pertinere, sed tunc quidem cum ipsi Ecclesiæ Rector eam provinciam traderet. Ut enim, « et tabernaculi, ubi sacratissimum Cor- « pus Domini asservatur, et armarii item, ubi « sacra Olea, statis vasculis inclusa custodiun- « tur, et fontis præterea baptismalis, claves « Rector Ecclesiæ, animarumve Curator diligen- « ter cauteque apud se custodiat, ac ne Clerico « quidem ministro illas ullo modo committat, » expresse cautum est ex IV Concilio provinciali Mediolanensi S. Caroli cap. *Quæ ad sacramentalia*, etc. ubi etiam non prohiberi Parochum dicitur, animarumve curatorem, « quo minus « easdem (claves) alicujus præstandi causa, ali- « quando Sacerdoti committat, quem in officio « parochialis cura coadjutorem habet. » Sacrum præterea Oleum infirmorum ut in Ecclesia itidem custodiatur vase ab aliorum sacrorum Oleorum vasculis distincto, præcepit idem sanctissimus Mediolanensium Præsul S. Carolus in Concilio III provinciali, cap. *Quæ ad sacramentalia pertinent*, etc. ubi tamen eam custodiam non ad Sacristam, sed ad Parochum pertinere affirmat.

XXIV. Sacrarum Sanctorum reliquiarum custodia, « ut scilicet fideliter et honorifice asserventur, » inter Sacristæ quoque officia in hoc eodem nostro § recensetur. Sed attendi et in hac re debet consuetudo Ecclesiarum. Postquam enim sanctus Carolus in Concilio IV Mediolanensi, ubi de sacris reliquiis agit, de loco in quo ipsæ asservandæ sunt, nonnulla statuit, ita deinde edixit : « Is porro locus duabus saltem cla- « vibus, iisque diversis claudatur, quarum unam « Episcopus, alteram Rector Ecclesiæ, ubi sunt, « custodiat diligenter. » Notanda vero sunt quæ mox subdit : « Ubi vero consuetudinis est, ab « Universitatis Sodalitatisve hominibus, aut a « syndicis, laicis hominibus, clavem etiam te- « neri, illam tertiam illis permittere poterit « Episcopus arbitratu suo. » Reliquiarum sanctorum Patronorum civitatis, clavem unam concedi posse ejusdem civitatis Magistratui sæculari, censuit quidem Sacra Rituum Congregatio die VIII Maii anni MDCIV, uti videre est penes Barbosam in Summa Apostolicarum Decisionum, Collectan. DCXLVI, num. III, et Cajetanum Merati in Notis ad Gavantum, ubi inter alia recenset ejusdem Sacræ Rituum Congregationis Decretum die XXII Januarii anni MDCCI, mandans, ut quando exponuntur sacræ reliquiæ, ultra lampadem continuo ardeant super Altare duo saltem lumina.

[Posterius decretum emanavit in causâ Congr. Montis Coronæ; et quod ad cultum attinet SS. reliquiarum varia decreta S. R. C. invenies in epitome alphabetico decretorum ejusdem S. C. v. *Reliquiæ*.]

XXV. Curam sacrarum reliquiarum pertinere ad Sacristam tradit inter alia Cæremoniale Ambrosianum lib. I, tit. *De Sacristis*, ubi ita inquit : « Sacrarum reliquiarum thecas, capsulas, lo- « culos, et postremo reliquiaria ipsa munda « conservabit, atque in expositione vel ostensione « sacrarum reliquiarum ipse præsto erit, et om- « nia necessaria præparabit, tam in Altari quam « in Sacristia. » Et mox : « Præterea, si quando « aliquæ reliquiæ in processione deferendæ « sint, curabit ut luminaria, paramenta et alia « requisita congruo tempore parata sint. » Id esse munus Sacristæ capellæ pontificiæ, ut non modo vestes sacras, cruces, calices, candelabra, imagines et vasa pretiosa, sed et thecas in quibus reliquiæ Sanctorum reconditæ sunt, diligenter asservet custodiatque, tradit Patricius lib. III, sectione II, cap. XIX. Ad ostensionem, quod attinet reliquiarum, cujus paulo superius facta mentio est, videri potest aureum opus, quod de eo argumento concinnavit eruditissimus Petrus Morettus Canonicus insignis Basilicæ S. Mariæ Transtiberim, una cum additamentis quæ extant ad calcem aliorum duorum ejusdem auctoris operum, nempe *De Presbyterio*, et *De ritu mutandi chorale indumentum*.

XXVI. Ait insuper noster § ut « aqua bene- « dicta singulis saltem hebdomadis renovetur, « ac denique ut tota Ecclesia et singula illius « Sacella et Altaria semper munda et nitida sint, « nec per incuriam obsordescant. » Esse hoc Sacristæ officium, ut « aquam benedictam sin- « gulis hebdomadis, vel etiam sæpius, si opus « erit, ipse renovet vel ab aliis renovandam « curet, » diserte edicit Concilium I provinciale Mediolanense S. Caroli, tit. *De officio Sacristæ*. Idipsum passim Episcoporum Synodi mandant, inter quas Salernitana Marci Antonii Marsilii Columnæ Archiepiscopi, edita anno MDLXXIX, parte I, tit. IX, cap. III, hæc habet : « Aqua in Sacristia « benedicatur cum superpelliceo et stola, sin- « gulisque Dominicis mutetur, vetere in Sacra- « rium projecta. » Tum mandat, ut in Ecclesia

Salernitana « id Cantor et Primicerius curent per « Sacristas observari, sub pœna unius ducati. » Omitto alias Synodos, quibus adhærens Michael Bauldryus in Manuali sacrarum cæremoniarum juxta ritum S. R. E , parte I, cap. II, articulo I, ubi exponit Sacristæ officia in Ecclesiis collegiatis, num. V, ait, aquam benedictam singulis diebus dominicis, vel etiam sæpius, si opus sit, ab eo esse renovandam, adhibita ad benedictionem cotta, et stola violacea juxta Rituale Romanum, nisi fiat in Dominica a Celebrante, quia tunc stola Celebrantis erit coloris officio convenientis.

XXVII. Plura scitu digna docet recitato loco Bauldryus, ubi etiam num. XV Sacristam monet, « ut teneat in Sacristia, vel alio loco decenti Sa« crarium semper mundum et clausum, cujus « fovea sit subtus terram, in quod effundat « aquam benedictam veterem, » etc. Sed his omissis, sciendum plane est, quod inter alios docet Silvester in Summa, aquam benedictam, vel sanctam, duplicem esse in novo Testamento; unam scilicet ordinatam ad consecrationem, vel reconciliationem Ecclesiæ pollutæ sanguine vel semine hominis, eamque solum ab Episcopo benedici una cum vino et cinere, cap. *Aqua*, et cap. *Proposuisti*, *De consecratione Ecclesiæ vel Altaris*. Alteram vero, de qua hic agitur, ordinatam esse ad aspersionem hominum, vel domorum et aliarum rerum venientium ad usum nostrum, et repellendum invisibiles inimicos. Eam ex prisco Ecclesiæ instituto benedici solere cum sale a Sacerdotibus, constat ex canone, *Aquam*, *De consecratione*, distinctione III. De utraque hac aqua fuse jam disseruimus in nostris ad Pontificale Romanum Commentariis, dicemusque etiam nonnulla inferius lib. II, cap. XXX.

XXVIII. Ut tota denique Ecclesia et singula illius Sacella atque Altaria semper munda et nitida sint, nec per incuriam obsordescant, Sacristæ officium est, quo, IV Christi sæculo summa cum laude functus est religiosissimus Nepotianus Presbyter, de quo S. Hieronymus in ejus Epitaphio hæc inter alia inquit : « Hoc idem possumus « et de Nepotiano dicere, qui Ecclesiæ Basilicas, « et Martyrum concilia diversis florum et arbo« rum comis, vitumque pampinis adumbravit : « ut quidquid placebat in Ecclesia, tam disposi« tione quam visu, Presbyteri laborem et studium « testaretur. » Hujusmodi diligentiæ laudem meruit S. Guido Lakensis Ecclesiæ Clericus, et Presbyteri in ejusdem Ecclesiæ servitio adjutor, qui obiit anno MCXII. Eum enim incertus, sed vetus auctor apud Surium ad diem XII Septembris iisdem pæne verbis celebrat, quibus laudatum Nepotianum S. Hieronymus : « Dabat « igitur, » ait, « sedulo operam, ut Altare niteret, « testudo nihil haberet sordium, pavimentum « scopis repurgaretur, Sacrarium mundum esset, « et vasa luculenta ; denique ut e cæremoniis « nihil remissum aut neglectum videretur. Si « quis eum quæreret, in Templo reperiebat, di« versi generis floribus et arborum comis can« cellos, et thecas Sanctorum vestiebat, ut quid« quid in illa æde, vel aspectu vel dispositione « placeret, ejus laborem et studium testaretur. »

XXIX. Everrendi Ecclesiæ pavimentum, quod juxta inclyti Ordinis Clericorum regularium, quos Theatinos vocant, morem, per ipsos Clericos Sacerdotesque fieri hodieque assolet, non adeo recens est ritus, quin vestigium ejus aliquod vetustas reliquerit. Celebre enim est exemplum S. Paulini Episcopi Nolani, qui in Natali I S. Felicis Martyris, sacram ejusdem Ædem everrere summis votis exoptabat, ut idemmet Paulinus testatur his versibus :

> Illic dulce jugum, leve onus blandumque feremus
> Servitium sub te, Domine; etsi justus iniquis
> Non egeas servis, tamen et patiere et amabis
> Qualescumque tibi, Christo donante dicatos,
> Et foribus servire tuis, tua lumina mane
> Munditie curare sines; et nocte vicissim
> Excubiis servare piis, et munere in isto
> Claudere promeritam defesso corpore vitam.

Affert hæc eruditissimus Antonius Caracciolus Clericus regularis in Notis ad Constitutiones sui Ordinis, part. I, cap. III, ubi etiam celebre testimonium Cassiani affert, qui lib. IV *De institutione*, cap. VII, vel unicam festucam de pavimento sacræ Ædis tollere, gratum Deo, et præmio dignum existimasse veteres Palæstinos Patres, hisce verbis affirmat : « Tanta fide universa pro« curant atque dispensant, ut etiam ea, quæ « despectui habentur, parvaque reputantur ac « vilia, ut si tenuem festucam de Oratorio, cel« lave summoverint, mercedem se consecuturos « a Domino, tota credulitate confidant. »

XXX. Id plane perspicacibus fidei oculis intelligebat religiosissimus Pater, venerabilis Dei servus, Joannes Marinonius memorati Ordinis Clericorum alumnus, inter cujus grandia gesta, hoc

etiam narrat laudato loco memoratus Caracciolus : « Neapoli Clericus quidam noster Ædem « S. Pauli everriculo emundabat : forte incidit « in scrobiculum humi factum ab artifice lignario, quo pessulus obditis foribus reciperetur. « Is, ut assolet, pulvere adeo plenus erat, ut « pessulum admittere nullo posset modo. Interim « Clerico aut fossulam non advertenti, aut si « adverterat, pulverem inde extrahere negligenti, « adstitit repente S. Senex Joannes, ejus sacræ « Ædis ac Domus tunc Præpositus; atque humi « sese abjiciens, non everriculo, aut alio quopiam « instrumento, sed digito ipse suo pulverem « diligenter inde extraxit. Erubescentem vero « Clericum ad tam perspicuum demissionis, et « exquisitæ sedulitatis exemplum facto admonuit « ob pauxillum pulveris e pavimento domus Dei « diligenter excussum, mercedem ab immensa « Dei largitate expectari posse minime pauxillam. » Neque vero mirum, si suis hæc obsequia manibus sancti homines, ob veri Dei cultum præstiterunt, quandoquidem « matres Italas « idolorum fana, passo capillo suo quamque « verrisse, » Mamertinus in Panegyrico, Maximus, Livius, aliique veteres scriptores, memorando, sed execrando exemplo commemorant; ut scite observat idem celeberrimus scriptor, profanæ æque ac sacræ antiquitatis peritissimus Antonius Caracciolus, ob egregia sua opera toti orbi literario notus.

§ III.

Curabit etiam pro tempore, dierumque festorum qualitate, ut ea decenter ornentur, prout latius infra cap. xii, hujus libri dicetur. Cum Missæ, et cetera divina officia solemniter celebranda erunt, sive per Episcopum, sive per alios, ipse peculiarem curam geret, ut Altare majus, Credentia, Tribuna, Chorus et Secretarium, ubi Episcopus sacris vestibus paratur, necessariis rebus et ornamentis, quæ in eodem Capitulo exprimuntur, instruantur opportune, ne eorum aliqua deesse contingat, in quibus perquirendis et expectandis, indecenter, atque incommode tempus teratur. Aderit apud Altare in cornu Epistolæ, cum Oblata erunt offerenda, et prægustabit de hostia, vino et aqua, porrigente Diacono. Ad eum etiam spectat, ut per campanarum sonum indicentur horæ Vesperarum, Matutinarum, et Missæ, ac reliquarum horarum canonicarum. Item cum in Missa majori elevatur SS. Sacramentum, vel quando illud ad infirmos deferendum est; et ut matutino, meridiano, ac vespertino tempore diebus singulis salutationis Angelicæ signum detur. Demum, ut ab ipsa Sacristia laicorum nimia frequentia, indecentes sermones, jurgia, rixæ, actusque profani removeantur, diligentiam adhibeat; ut Sacerdotes Missas celebraturi opportuno tempore, et ordine exeant, pro populi, personarumque concursu.

COMMENTARIUS.

I. Pergit hic § noster alia Sacristæ munia exponere. Ait itaque primo curandum illi esse, « ut « pro tempore dierumque festorum qualitate « ea, » Ecclesia scilicet, et singula ejus Sacella et Altaria, « decenter ornentur, prout latius infra « capite xii hujus libri dicetur. » Ut ergo ordinem nostri Cæremonialis sequamur, omissis hic iis, quæ fuse in Commentariis ad laudatum ipsum xii caput enarrabuntur, ad alia explicanda Sacristæ munia descendimus, quæ in hoc præsenti § notata sunt : « Cum Missæ, » inquit, « et « cetera divina officia solemniter celebranda « erunt, sive per Episcopum, sive per alios, ipse « peculiarem curam geret, ut Altare majus, « credentia, tribuna, chorus, et secretarium, « ubi Episcopus sacris vestibus paratur, neces-

« sariis rebus et ornamentis, quæ in eodem « capitulo » (duodecimo scilicet hujus libri) « exprimuntur, instruantur opportune. » Notanda est ratio, quam statim subjicit, « Ne eorum « aliqua, » inquit, « deesse contingat, in quibus « perquirendis et expectandis, indecenter atque « incommode tempus teratur. » Hinc in variis Synodis variæ pœnæ constitutæ sunt adversus Sacristas, si in suo exercendo officio negligenter se gererent. Sed de his alias. Nunc illud notandum, quod in § hoc nostro sequitur, adesse nimirum debere Sacristam « apud Altare in cornu « Epistolæ, cum oblata erunt offerenda; et « prægustare de hostia, vino et aqua, porrigente « Diacono. » Debet nempe ipse, ut scite ait Bauldryus in Manuali sacrarum cæremoniarum, parte I, capite II, articulo II, num. IV, Episcopo celebrante Missam solemnem, munda cotta indutus, et nudo capite stans ad Altare assistere, ceteris inferioribus Ministris in Sacristia agenda committens. Hostiam, et vinum, et aquam, quæ offeruntur, prægustare debet, antequam Diacono tradantur offerenda Episcopo. Debet in reliquis apud Credentiam assistere, ut ibi scilicet subministret necessaria, cum opus fuerit.

II. Est sane antiquum munus Sacristæ, ut in solemni Missa Pontificis « apud Altare adsit in « cornu Epistolæ cum oblata erunt offerenda, « et prægustet de hostia, vino, et aqua, porri« gente Diacono. » Meminit enim ejus ritus in suo Cæremoniali non uno in loco Augustinus Patricius, præsertim vero lib. III, sectione II, cap. XV, ubi agit de officio Cardinalis Diaconi Evangelium lecturi in Missa papali, cujus egregium locum inferius nos referemus in Commentario ad § IV capitis IX hujus libri. Id factum esse ad vitandum veneni periculum, quod in caput Sacristæ, qui omnia parare debet, hoc pacto redundaret, scite advertit eruditissimus Mabillonius tomo II Musæi Italici in Commentario suo prævio ad Ordinem Romanum pag. XLVI. Cui sententiæ mirifice suffragatur Ordo Romanus XV, auctore Petro Amelio ex Eremita Augustiniano, Gallo Electensi, Urbani V Papæ Sacrista, dein Gregorii XI pœnitentiario ac bibliothecario, postea Senogalliensi Episcopo, Archiepiscopo Tarentino, tum Patriarcha Gradensi et Alexandrino, atque Ecclesiæ Aquensis Administratore, ut docet idem Mabillonius citato tomo II, in suo ad ipsum Ordinem XV Monito. Is ergo Amelius cap. LXXXI sui Cæremonialis hæc habet : « Sacrista portat Calicem cum pyxide « hostiarum, et parvo cochleari, coopertum velo « serico, et parat calicem cum tribus hostiis, « unam pro Sacramento, et duas pro proba ; et « in Papæ præsentia facit probam de vino et de « pane, et fundit vinum in calicem tantum, « quantum durat cretulus hostiæ; et post aquæ « benedictionem, ponit cum cochleari tres guttas « aquæ, et tunc facit probam, » etc. Proba hæc, nihil aliud est, quam experimentum dictarum oblatarum, si scilicet sint veneno infectæ; fit autem illud a Sacrista, quod is oblatas parare debet ad Sacrificium, uti superius dictum est.

III. His concinunt quæ tradit memoratus Patricius lib. II sui Cæremonialis, ubi agit de Missa majori in die Natalis Domini, Papa personaliter celebrante : « Diaconus, » inquit, « Evangelii « Latinus accipit hostiam unam de tribus, quæ « sunt super patenam, et cum ea alias duas « hostias tangit, et eam dat Sacristæ comeden« dam ; deinde accipit aliam hostiam de duabus, « quæ remanserant, et cum ea tangit patenam, « et calicem per totum intus et extra, et similiter « dat eam Sacristæ comedendam. Post hæc « de ampullis vinum et aquam in patera dat « Sacristæ ad prægustandum, » etc. Legendum integrum caput, ubi fuse de ea prægustatione agitur, ad faciendum scilicet experimentum, quod nos superius memoravimus. Legi etiam potest quæ idem auctor scribit eodem libro II *De Sabbato sancto, Papa celebrante*, ubi eumdem ritum describit.

IV. Spectat etiam ad Sacristam, « ut per cam« panarum sonum indicentur horæ Vesperarum, « Matutinarum et Missæ, ac reliquarum horarum « canonicarum. » De campanis earumque origine, benedictione ac virtute fuse jam locuti fuimus nostro tomo II Romani Pontificalis ad titulum XX *De benedictione signi vel campanæ*. Convocari jam olim non modo Clerum, sed et populum campanæ sonitu ad divinum Officium consuevisse, auctores prisci nos docent, inter quos Anastasius Bibliothecarius de Stephano Papa III loquens, ait : « Idem Beatissimus Papa « fecit super Basilicam Beati Petri Apostoli tur« rem, quam ex parte inauravit, et ex parte « argento vestivit, in qua tres posuit campanas, « quæ Clerum et populum ad officium Dei convo« carent. » Campanarum pulsationem ad Presby-

teros spectasse, colligitur ex Capitularibus Caroli Magni, lib. VI, cap. CLXVIII : « Ut Sacerdotes, » inquit, « signa tangant, horis canonicis, » etc. Signa hic idem sunt ac campanæ, easque pulsandi officium a Presbytero non esse subterfugiendum, diserte ait Amalarius lib. III *De Officiis ecclesiasticis*, cap. I, ubi postquam sacras campanas originem a tubis veteris Testamenti traxisse dixisset, illasque ora Prædicatorum novi Testamenti significare docuisset, ita statim subdit : « Ne despiciat Presbyter hoc opus agere, ut in « ipso sit imitator filiorum Aaron. » Filii namque Aaron, qui Sacerdotes erant, ex præcepto Dei tubis clangebant ad convocandam multitudinem.

V. Præclarissimam rationem, cur olim præceptum esset Presbyteris campanas pulsare, explicat lib. I *Rerum liturgicarum*, cap. XXII, Joannes Cardinalis Bona, sic inquiens : « Majores « nostri decreverunt, a Deo sacratis viris signa « tangi, quia et sacra res est fidelem populum « ad divinum Officium, ad Missam, ad commu- « nionem, ad audiendum verbum Dei coadu- « nare, et ipsæ campanæ episcopali benedi- « ctione sanctique Olei unctione consecratæ sunt, « et inter sacra Ecclesiæ vasa connumeran- « tur. » Hodie, uti diximus tomo I et III Pontificalis Romani, et in opusculo *De Codice sancti Evangelii*, etc. lib. III, cap. VIII, Ostiarii est campanas pulsare, quem decet superpelliceo indutum esse, quia munus sui Ordinis exercet : « Eos qui campanas pulsant, congruit superpel- « liceis indui ; » inquit Stephanus Durantus lib. I *De ritibus catholicæ Ecclesiæ*, cap. XXXI. Certe in Concilio Coloniensi anni MCCLX, can. VIII, ita cautum legimus « Ut campanarii Ecclesiarum (id est, qui campanas pulsant) « quorum servi- « tus sive onus circa Altare versatur, nunquam « absque veste camisiali compareant, firmissime « prohibemus. » Vestis camisialis est illa quam hodie superpelliceum dicimus. Non ergo campanæ a laicis, nec sine superpelliceo ab ecclesiasticis viris pulsari debent, ut inter alios recte docet Angelus Rocca in tractatu *De campanis*, cap. XIII. Ceterum tametsi hodie nulla habita veteris disciplinæ ratione campanarii ex infima plebe passim assumantur, dedignantibus etiam apud plerosque Regulares, Fratribus laicis illas pulsare, in Ecclesia nihilominus Ambianensi, uti refert Dufresnius in suo Glossario, *campanarii*, Presbyteri sunt, quos inde *clokemannos* vocant, quia scilicet campana Gallico idiomate *Cloche* dicitur. S. Carolus in Concilio provinciali I Mediolanensi de officio Sacristæ agens, diserte statuit, ut « hora congrua ipse, « vel alius ejus jure, campanæ sono det signum « Matutini, Missæ, et aliarum horarum canoni- « carum. »

VI. Ex nostro Cæremoniale nullum quidem Sacristæ fit præceptum, ut per semetipsum campanam pulset ; ad eum ait spectare, « ut per « campanarum sonum indicentur horæ Vespe- « rarum, » etc. nempe juxta varium morem, ac præscriptum variarum Ecclesiarum ; neque enim ex recitatis Cæremonialis verbis ulla Sacristæ facultas datur, ut suo libitu campanas pulsari faciat, tempusque ipse præscribat, quo divina Officia peragenda sunt. Viget is in nonnullis Ecclesiis abusus, in quibus, ii qui Sacristarum funguntur officio, pulsari campanas jubent, ad suum ipsorum commodum, et quidem nunc citius, ut divinis utcumque celebratis Officis, quærant ipsi deinde quæ sua sunt per domos ac villas ; nunc serius, ut in lecto ipsi quiescant, vel saltem, ut molestiam aliis afferant. Expertam rem narro, quæ etiam, ut ad normam insignium Ecclesiarum corrigeretur, quæ ad celebranda divina Officia juxta anni tempora horas habent distinctas, viribus totis aliquando contendi. Sed his omissis, audiamus quid ea in re statuit in Concilio provinciali IV Mediolanensi S. Carolus : « Episcopus, » inquit, « pro temporum ratione ac vicissitudine certam « horam certumque intervallum pulsandis cam- « panis præscribere curet, quibus divinorum « Officiorum significatio detur. Quæ certa, inter- « vallisque distincta pulsationis ratio in tabella « edita ordine notetur, ut et urbanis et diœce- « sanis Ecclesiis usui recte accommodata, ubique « eadem ad præscriptum ejusdem Episcopi ser- « vetur. » Pro temporum itaque ratione pulsandis campanis certa hora, divinorum Officiorum causa præscribenda est, eaque omnino servanda.

VII. Ad elevationem sanctissimæ Eucharistiæ in Missa majori, vel quando ipsa ad infirmos defertur, ut pulsentur campanæ, cura hæc etiam ex præscripto nostri § debet esse Sacristæ. Quam antiqua sit Ecclesia elevatio et ostensio Eucharistiæ in Missa, egregie ostendit Stephanus Durantus, lib. II *De ritibus Ecclesiæ catholicæ*,

cap. xl. Quod spectat ritum pulsandi campanam dum ipsa Eucharistia elevatur in Missa conventuali, dici posset, eum ritum profectum fuisse a Monachis : Cistercienses etenim in Capitulo generali habito Christi anno MCCXV inter alia statuerunt, ut « in Missis de Conventu, » id est Conventualibus, « in ipsa elevatione minor campana uno ictu pulsetur, » etc. Idipsum luculentius docent antiqua Carthusiensium statuta, parte I, cap. xliii, his verbis : « Dicto autem « *Hoc est corpus meum*, elevatur hostia ita ut « possit videri, et pulsatur campana uno ictu, « aut pluribus, in Missis tantum conventuali- « bus, » etc. Puto equidem, antiquiorem esse eum ritum ; Ivo etenim Carnotensis Epistola clxvii, qua Reginæ Anglorum gratias agit pro campanis, quas Ecclesiæ Carnotensi dono dederat, indicat, campanas monere, quando illa singularis hostia pro nobis redimendis in Ara Crucis oblata per novi Sacerdotii Ministros in Domini mensa quotidie consecratur. Sed quidquid sit de prima ejus ritus institutione, quæ quidem antiqua est, extat in Concilio ii provinciali Mediolanensi a S. Carolo habito anno MDLXIX, tit. ii, hoc Decretum : « Cum corpus « Jesu Christi Domini sustollendum est in Missa « conventuali, et in ea item Missa, quæ in una- « quaque parochiali Ecclesia a Parocho cele- « bratur, tum signum sono campanæ detur : « cujus soni significatione fideles, qui in Eccle- « sia Missæ sacrificio tunc non intersunt, admo- « niti, ad tanti tamque magni Mysterii ac bene- « ficii recordationem animum excitantes, mente « supplici religiosas preces pio adhibeant. »

VIII. Pulsandam præterea esse campanam, ubi ad ægrotos deferenda est Eucharistia, ut nimirum accurant fideles, cereosque accensos afferant obsequii causa erga sanctissimum Sacramentum, in variis Conciliis cautum legitur. Sed quid opus est alia recensere, quando habemus S. Caroli Concilia, omnium consensu celebrata, quorum Decreta alii deinde Metropolitæ, et Episcopi in suis Synodis retulere. Ergo S. Carolus in Concilio v provinciali, tit. *Quæ ad sanctissimum Eucharistiæ Sacramentum pertinent*, statuit, ut « Parochus et vesperi pridie illius diei, « quo sacram Eucharistiam allaturus est, si eo « tempore de hoc officio præstando certior est, « et tunc item, paulo scilicet antequam afferat, « certis campanæ percussionibus Confratres « Sanctissimi Sacramenti et Clericos, et reliquos « fideles, præsertim illius parochialis viciniæ, « evocari mandet, qui illud pia veneratione pro- « sequantur. » Item in Concilio provinciali vi, tit. eodem, ejusmodi Decretum edidit : « Paro- « chus hortetur, et curet unusquisque paterfa- « milias præsertim dato campanæ parochialis « signo, quo sacræ Eucharistiæ ad ægrum defe- « rendæ significatio fit, sine mora in Ecclesiam « parochialem conveniat, vel alium de familia « digniorem mittat, ad illam cerei candelæve « lumine prosequendam. Si quando autem is qui « paterfamilias est, per necessariam occupa- « tionem non potest, saltem certum aliquem « hominem, vel filium natu majorem, vel denique « famulum, aliumve mittat, qui id pietatis offi- « cium præstet. Atque eam ob causam, domi « etiam omnis paterfamilias perpetuo funale ce- « reum, aut candelam unam, pluresve habeat, « quæ ad id pietatis opus officiumque usui sint. » Varia de ritu, quo deferenda, ac prosequenda est Eucharistia ad infirmos, expressit etiam sanctissimus Præsul in Concilio iii Mediolanensi.

IX. Præter campanæ majoris sonum, quo excitentur fideles ad prosequendam cerei lumine Eucharistiam, ubi ad infirmos defertur, adhibendam esse etiam campanulam in via, edixit jam S. Edmundus Episcopus Cantuariensis in suis Constitutionibus cap. xxv. « Cum Eucha- « ristia, » ait, « ad ægrum fuerit deferenda, « habeat Sacerdos aliquam pyxidem mundam et « honestam, in qua sit pannus lineus mundissi- « mus, et in eat deferat Corpus Dominicum ad « ægrotum linteo mundo superposito, et lucerna « præcedente, nisi æger valde remotus fuerit, et « Cruce similiter, si fieri potest, nisi Crux fuerit « ad alium ægrotum deportata : præcedente « quoque tintinnabulo, ad cujus sonitum exci- « tetur devotio fidelium, » etc. Editæ sunt Edmundi Constitutiones circa annum MCCXXXVI. Idipsum legere est in Constitutionibus Richardi Episcopi Sarum, capite xxxix, editis circa annum MCCXVII, in Concilio Wigorniensi anni MCCXL, cap. ix et in aliis plurimis.

X. Aliud officium Sacristæ, quod in hoc eodem nostro § notatur, est quidem, « ut matutino, « meridiano ac vespertino tempore, salutationis « Angelicæ signum detur. » S. Bonaventuram Ordinis Minorum generalem Ministrum in Capitulo generali Pisis, anno MCCLXIII celebrato, insti-

fuisse, ut Fratres populum hortarentur ad salutandam Beatissimam Virginem Mariam signo campanæ, quod post Completorium datur, legitur quidem in ejus Officio, quod extat in Breviario Fratrum Minorum. Hunc pium usum ab Ecclesia Xantonensi susceptum, et a Joanne XXII Pontifice maximo confirmatum fuisse, concessa etiam decem dierum indulgentia iis, qui pie salutationem Angelicam ter flexis genibus funderent, si vere eos criminum pœniteret, narrat in ejus Pontificis Vita Pagius num. xxiv. Epistola data est Avenione III Idus Octobris, anno tertio Pontificatus, in eaque amplissima Deiparæ elogia exaravit. Hic pius mos, ut idem Pagius notat, ab omnibus aliis deinde Ecclesiis sensim susceptus est. Ipsemet enim Joannes Pontifex anno sui Pontificatus decimo ad omnes Christifideles ad pietatem et preces pro Ecclesiæ necessitatibus fundendas excitandos, Vicario Urbis mandavit, ut ad pulsationem campanæ in quolibet noctis crepusculo juberet Beatam Virginem recitata salutatione Angelica venerari, concessa decem dierum indulgentia.

XI. Institutionem laudati ritus admisere sensim, uti dictum es, omnes Ecclesiæ. Ita enim statuit Synodus Senonensis anni MCCCXLVI, cap. XIII : « Item auctoritate dicti Concilii præcipimus, quod observetur inviolabiliter ordinatio facta per sanctæ memoriæ Joannem Papam XXII de dicendo ter *Ave, Maria* tempore, seu hora ignitegii : in qua ordinatione conceditur certa indulgentia, » etc. Ignitegium, uti docet Dufresnius, horam significat, qua olim oppidorum incolæ, intra ædes suas se recipere nocte adveniente, et ignem suum tegere cogebantur, campanæ sono indicata, ut furtis nocturnis caveretur. Porro Synodus ipsa Senonensis addit indulgentiæ triginta dies auctoritate sua, et suffraganeorum viginti dies pro iis, qui tunc *Pater noster*, et *Ave, Maria* recitarent pro Ecclesia, Rege, ac regia familia, regnique statu. Inductus est postea ritus ad matutinum tempus, et mediam diem, uti constat ex variis Synodis, in quibus ejus ritus fit mentio. In Synodo Vavrensi anni MCCCLXVIII, cap. CXXVII, Rectoribus et Curatis Parochiarum sub pœna excommunicationis præcipitur, ut circa solis ortum « pulsari faciant unam campanam, » eo modo quo ad noctem pulsari solebat; et tunc iis, qui in honorem quinque vulnerum Christi Domini quinquies orationem Dominicam, atque septies Angelicam salutationem « genibus flexis » dixerint, « triginta dies de injunctis pœnitentiis relaxantur. » Sed hic numerus redactus postea fuit ad tres salutationes Angelicas.

XII. In Concilio præterea VI Beneventano anni MCCCLXXIV, sub Hugone II, Guidardio Archiepiscopo, tit. XVI, cap. XXXII, expressa fit mentio campanarum pulsationis « pro *Ave, Maria*, de mane, et de sero, ut habet laudabilis consuetudo primitus adinventa a recolendæ memoriæ Joanne Papa XXII. » Ubi nota, utramque pulsationem campanæ pro recitatione salutationis Angelicæ ab hac Synodo memorato Pontifici tribui. Sed ut ut se ea res habeat, quod pulsationem campanæ spectat in media die, docet nos diœcesana Synodus Salernitana a Marco Antonio Marsilio Columna anno MDLXXIX habita, parte II, tit. XIII, cap. XXVII, cum ritum institutum fuisse a Calixto III, Pontifice maximo : « Quia comperimus, » inquit, « saluberrimum Calixti III generale institutum de campanæ signo in meridie in hac civitate non observari. Mandamus, ut, sicut cœptum est, ita deinceps observetur, ut in meridie campanæ signum detur ab Ecclesia nostra, ac ceteris sæcularibus et regularibus Ecclesiis : monemusque omnes, qui, dato signo prædicto, genuflexi salutationem Angelicam ter recitent, Deum etiam rogantes pro tranquillitate et exaltatione sanctæ Matris Ecclesiæ, ac christianorum Principum concordia : eisque, qui sic oraverint, contritis, præter alias Indulgentias Apostolicas, quadraginta dies de injunctis sibi pœnitentiis in Domino concedimus et elargimur. »

XIII. Ritum a Calixto III institutum ampliavit postea Leo X, ut enim legitur in Historia monasterii Parisiensis S. Germani a Pratis, apud Jacobum Brolium, Leo ipse Pontifex Guillelmo Briconetto Episcopo Meldensis et Lutovensis civitatum, atque ejusdem monasterii Abbati concessit ad spiritualem utilitatem utriusque diœcesis suæ et suburbii S. Germani indigenarum atque adventantium, ut quicumque ad pulsum campanæ in aurora, meridie et post solis occasum, salutationem Angelicam ter genibus flexis recitaret, mille et quingentos indulgentiarum dies singulis vicibus consequeretur. Obsoletam disciplinam flectendi genua ad recitationem trium Angelicarum salutationum, ubi ex antiquo

ritu campanæ sonus auditur mane, meridie et sero, renovavit nostro ævo Benedictus XIII. Fuitque hujus ritus adeo tenax et custos, ut etiam cum per Urbem iter ageret, tempore etiam pluv[illegible] curru descendens in ipsis lutosis viis genuflecteret, et preces ipsas capite etiam nudo persolveret, ut toti Urbi notissimum fecit. Ceterum die xx Aprilis anni MDCCXLII prodiit Romæ Notificatio Eminentissimi D. Cardinalis Vicarii, in qua ex oraculo Sanctissimi Domini nostri Papæ Benedicti XIV confirmantur indulgentiæ concessæ a sanctæ memoriæ Benedicto XIII superius laudato recitantibus ad sonum campanæ vespere, mane et meridie, *Angelus Domini*, etc. cum tribus *Ave, Maria :* nempe indulgentia plenaria, et remissio omnium peccatorum vere pœnitentibus confessis, et sacra communione refectis semel in mense, quando ipsis visum fuerit, et in aliis anni diebus indulgentia centum dierum pro qualibet recitatione in perpetuum, etc.

XIV. Jubetur præterea in ea Notificatione, dictam orationem recitandam esse a stantibus, a primis scilicet Vesperis cujuslibet Sabbati usque ad totam Dominicam sequentem; et insuper durante tempore paschali loco ipsius orationis recitandam esse pariter stando Antiphonam *Regina Cœli lætare*, etc. cum suo versiculo et oratione *Deus qui per resurrectionem*, etc. qui autem memoriter ipsam nescierint, eos quoque easdem indulgentias consecuturos, recitando, ut supra, *Angelus Domini*, etc. stando scilicet a primis Vesperis Sabbati usque ad totam Dominicam, et toto paschali tempore etiam aliis diebus intra hebdomadam. Quod quidem consentaneum est veteri Ecclesiæ disciplinæ, uti constat ex can. xx Concilii œcumenici I Nicæni in cujus Commentario plura nos notavimus nostro I tomo Conciliorum. Verba autem Nicæni canonis xx ex interpretatione Dionysii Exigui hæc sunt : « Quoniam sunt quidam in die Dominico « genua flectentes, et in diebus Pentecostes, « ut omnia in diversis locis consonanter obser- « ventur, placuit santo Concilio, stantes Domino « vota persolvere. »

XV. Neque vero hic omittenda alia sanctissima disciplina, quam ex oraculo ejusdem Sanctissimi Domini nostri Benedicti XIV edito edicto, seu Notificatione die xix Decembris anni MDCCXL Cardinalis Vicarius Romæ servari mandavit, nempe, ut qualibet feria IV in Ecclesiis omnibus parochialibus pulsetur campana, sicut pulsari in meridie solet, concessa pro qualibet vice indulgentia centum dierum iis qui genuflexi tunc recitaverint ter Dominicam orationem, et salutationem Angelicam in memoriam trium horarum crucifixionis et mortis Salvatoris nostri, orantes juxta piam summi Pontificis mentem directam potissimum ad impetrandam obstinatiorum peccatorum conversionem. Sanctissimum hoc institutum a multo jam tempore viget in pluribus diœcesibus præsertim vero in Ecclesia Mediolanensi ex Decreto S. Caroli in Concilio provinciali II, tit. II. « Sexta quaque feria, » inquit, « in singulas hebdomadas, paulo ante « horam nonam, signum in unaquaque Ecclesia « campanæ sono detur, quo fideles admoniti, « eadem hora Jesu Christi Domini Passionem « omni intima mentis pietate recolant, terque « orationem Dominicam, et salutationem Ange- « licam ex animo pronuntiantes, quadraginta « dierum indulgentiam, quam in sua quisque « Episcopus diœcesi concedet, consequantur. »

XVI. Idipsum complures aliorum Episcoporum Synodu statuere, eaque disciplina communis est fere in nostra Calabria et in aliis provinciis; in quibus non modo Ecclesiarum parochialium campanæ, sed et aliarum quoque pulsantur, ad orandum scilicet in memoriam Passionis Christi Domini hora XXI. Juxta præscriptum laudatæ superius Notificationis Cardinalis Vicarii jubetur quidem, ut campanæ parochialium Ecclesiarum pulsentur, sed tamen in arbitrio relinquitur Rectorum aliarum, si pulsari tunc campanas velint. Sed hoc arbitrum in morem transiit, nam ipsa hora XXI cujusque feriæ VI omnium Ecclesiarum præsertim insignium pulsari Campana solet, cujus etiam sono excitati fideles genuflectunt, et orant. Ceterum sicut officium Sacristæ est, ut matutino, meridiano ac vespertino tempore salutationis Angelicæ signum detur, ita etiam ejusdem officium est, ut signum detur campanæ scilicet sono hora XXI cujusque sextæ feriæ dicendi gratia ter orationem Dominicam et salutationem Angelicam in memoriam Passionis Christi.

XVII. Quanquam excepto Sabbato sancto, quo campanæ majores ceterarum Ecclesiarum pulsari non possunt antequam signum datum fuerit in cathedrali seu matrice Ecclesia, ex va-

riis summorum Pontificum, et Sacræ Rituum Congregationis Decretis, in aliis diebus licitum est aliis Ecclesiis ante vel post pulsationem campanæ Ecclesiæ cathedralis vel matricis, mane, meridie et sero campanas suas pulsare, uti docet Barbosa lib. III *Juris ecclesiastici*, cap. III, num. ult. Lezana in Summa Quæstionum Regularium, tom. II, cap. II, num. XLV. Gavantus in Manuali Episcoporum, tit. *Regularium jura sub Episcopi*, num. L, ubi meminit de ea re Decreti Congregationis Concilii, et alii : sciendum tamen, servandam esse omnino consuetudinem illam immemorabilem in aliquibus locis, ut campanæ in salutatione Angelica non pulsentur ante pulsationem campanæ Ecclesiæ matricis, ex Decreto Sacræ Rituum Congregationis, die XXI Augusti anni MDCI, apud Barbosam in Summa Apostolicarum Decisionum Collectan. LXXXII, num. VI, et ex alio ejusdem Sacræ Rituum Congregationis Decreto die XXIV Septembris anni MDCV. Certe S. Carolus in Concilio suo I provinciali Mediolanensi, quod habuit anno MDLXVI, hoc Decretum edidit : « In urbibus, « oppidis, aut vicis, nullum signum commu- « nium officiorum campana detur ante signum « cathedralis, vel cujusque loci matricis Eccle- « siæ, nisi Episcopo aliud videatur : maxime vero « Sabbato hebdomadæ sanctæ, et in Angelica « salutatione matutina, meridiana et vespertina : « qua in re matutinum excipimus, quod non « ubique eodem tempore dici soleat. »

[Licet prælaudatæ responsiones S. C in collectione authentica non reperiantur, admodum tamen consonant tum doctrinæ communiter ab AA. traditæ, imo cum ipsismet placitis S. R. C. quæ respondit : « Non licere Canonicis collegiatæ « Spiritus S. pulsare campanas die Sabbati S. ante « cathedralem ejusdem civitatis. Die XIII Ju- « nii MDCLXXVI in *Juvenacen.* »]

XVIII. Munus quoque illud ex nostro § Sacristæ tribuitur, « ut ab ipsa sacristia laicorum ni- « mia frequentia, indecentes sermones, jurgia, « rixæ actusque profani removeantur. » Id quod etiam zelosiores Episcopi in suis Synodis inculcarunt, ac præsertim S. Carolus in concilio I provinciali Mediolanensi ad titulum *De officio Sacristæ*; ubi ita inquit : « Ejusdem officium « erit operam dare, ut e Sacristia sermones de « inanibus profanisque rebus, multoque magis « jurgia, rixæ et turbæ omnes arceantur. » Et statim : « Laicos ibidem versari ne patiatur. » Synodus Salernitana a Marco Antonio Marsilio Columna Archiepiscopo anno MDLXXIX habita, parte I, tit. XI, cap. I, districte vetat, ne laici in Sacristia versentur, « neque inibi fiant obloquia « et tumultus : » Tum addit : « In illam vero « mulieres nullo pacto ingrediantur sub excom- « municationis pœna, quæ tabella affixa signifi- « cetur. » Nec omittendum quod cap. XIV subdit : « Sacris vestibus, » ait, « indutus, nullus in Sa- « cristia deambulet, neque ad ignem, aliosve cir- « culos conveniat, neque cum ullo prorsus collo- « quatur, neque ulli omnino det aures, » etc. Innumera id genus Decreta legere est passim in Synodis, atque in Edictis Episcoporum, quæ in ipsis Sacristiis affigi solent.

XIX. Ut Sacerdotes demum Missas celebraturi, opportuno tempore, et ordine exeant, pro populi personarumque concursu, cura quoque Sacristæ esse debet, non modo ex nostri Cæremonialis præscripto, sed ex variis etiam Synodorum Decretis, atque ex peculiaribus Ecclesiarum Constitutionibus. Attendi enim debet fidelium commodum, quorum certe eleemosynis ad suam ipsorum sustentationem Sacerdotes Missas celebrant. Hinc in constitutionibus Archiconfraternitatis Charitatis de Urbe editis anno MDCIII, num. XVIII, cautum est : « Curent Capellani ma- « gis commodum fidelium ad Ecclesiam con- « fluentium, quam proprium circa horam cele- « brandi, et ideo nullus celebret, nisi vocatus a « Sacrista. » Verum cum ea facultate Sacristæ abuterentur, optime deinde constitutum est, ut horaria tabella conficeretur, Patresque Oratorii Charitatis per turnum, ut aiunt, Missam celebrarent. Ceterum, quo res rite peragatur, notabile est, quod in Concilio VI provinciali Mediolanensi statuit S. Carolus tit. *De iis quæ ad Missam pertinent* : « In Ecclesiis, » inquit, « ubi plures « Missæ celebrari solent, is ordo servetur, ut pro « populi commoditate, prima diluculo, reliquis « deinceps debito intervallo distributis, postre- « ma autem, quo tardius liceat, celebretur. » Porro ordinandæ sunt Missæ ab eo, cui de jure competit, vel secundum consuetudinem Ecclesiæ, ex Decreto Sacræ Rituum Congregationis in Juvenacensi die XIX Novembris anni MDCVII et in Barensi XIX Januarii MDCIII penes Augustinum Barbosam in Summa Apostolicarum Decisionum Collectan. CCLXXIV, num. VIII. Item dum

horæ canonicæ recitantur in choro, non debere Missas privatas in Altari majori celebrari, edixit Sacra Rituum Congregatio die II Martii MDCXX, ut testatur Barbosa loco cit, num. XII. Rursus, quod Missa in Altari majori, ubi est expositum publice sanctissimum Sacramentum, celebrari non debeat, præsertim si in Ecclesia adsint alia Altaria in quibus celebrari possit, decrevit jam eadem Sacra Rituum Congregatio die IX Augusti anni MDCLXX apud eruditissimum Cajetanum Meratum in suis ad Gavantum Additionibus, et apud alios scriptores.

XX. Unum restat, quod hic adnotemus, tametsi in hoc § omissum sit, cavendum scilicet potissimum esse illud Sacristæ, ne cui vago et ignoto Sacerdoti, vel ei, qui licentiam in scriptis ab Episcopo non habuerit, celebrare Missam permittat. Cautum id quidem est passim in Conciliis non modo peculiaribus, verum etiam in generalibus, ac præsertim in Tridentino, sess. XXIII, *De reformatione*, cap. XVI. « Nullus præterea, » inquit, « Clericus peregrinus sine commendatitiis « Ordinarii sui literis ab ullo Episcopo ad divina « celebranda, ac sacramenta administranda ad- « mittatur. » Ex Concilio provinciali I Mediolanensi a S. Carolo celebrato, cap. *Quæ pertinent ad celebrationem Missæ*, cautum est, ne Clericis alienæ diœcesis rei divinæ faciendæ facultatem permittat Episcopus, nisi ostendant literas testimoniales, seu dimissorias Ordinarii sui, duobus tantum mensibus ante, si in provincia; si extra provinciam, in Italia, quatuor; sex, si extra Italiam datas; vel si eæ antiquiores sint, afferant etiam scriptum testimonium de vita et moribus ab iis Ordinariis, in quorum diœcesi post illud tempus aliquandiu permanserint. Rursus quod hoc primo provinciali Concilio vetitum est, ne peregrino Sacerdoti sine dimissoriis testimonialibusve literis Missæ Sacrum facere liceat, id ei etiam vetitum est in Regularium cujusvis Ordinis Ecclesiis ex præscripto Concilii III provincialis Mediolanensis, tit. *De iis quæ pertinent ad Missæ sacrificium*. Extant ea de re varia etiam Sacræ Congregationis Concilii Decreta. Certe in Neapolitana die XVII Augusti MDCXXX decrevit ipsa Concilii Congregatio, teste Bonfidio in Thesauro Ecclesiasticarum Decisionum, resolutione XV, num. XXIII, Sacerdotes exteros sæculares, qui absque licentia Ordinarii celebrant in Ecclesiis Regularium, incurrere pœnas in Synodo diœcesana inflictas; Sacristas vero, seu Præfectos Ecclesiarum regularium adstringi posse ad non permittendum celebrationem Sacerdotum sæcularium, nisi exhibita Ordinarii licentia.

[Ad rem utiliter Cf. Benedictus XIV Instit. XXXIV, n. IV, *de Synodo*, lib. IX, cap. XV, n. V, et Ferraris, v° *Sacerdos*, n. CXLVII.]

§ IV.

Ad ipsum spectabit eleemosynas quæ pro Missis celebrandis dantur, custodire, et adnotare in libris Sacristiæ, et inter illos, ad quos spectat, distribuere. Habeatur tabella, in qua descriptæ sint Missæ, et Anniversaria infra annum statutis diebus celebranda, ut omni exacta diligentia Benefactorum intentioni satisfiat. Invigilet idem Sacrista, ut mantilia pro manibus Sacerdotum, qui celebraturi sunt, in promptu habeantur, eaque sint munda et nitida; denique alia providere studeat, quæ secundum Ecclesiæ ritum et consuetudinem providenda erunt. Ut vero magis accurate tam Sacrista, quam ipsius adjutores munus suum adimpleant, optime factum erit, si unus, vel duo ex Canonicis eis præficiantur singulis annis, vel sæpius, uti plus expedire videbitur, mutandi, ut sic per vices majorem de rebus Ecclesiæ suæ notitiam assequantur.

COMMENTARIUS.

I. Iterum hic et de officio Sacristæ agitur, « Ad ipsum, » inquit, « spectabit eleemosynas, « quæ pro Missis celebrandis dantur, custodire « et adnotare in libris Sacristiæ, et inter illos,

« ad quos spectat, distribuere, » ut scilicet in Ecclesia, ad quam pro celebrandis Missis eleemosynæ deferuntur, celebrentur, juxta varia Sacræ Congregationis Concilii Tridentini interpretum Decreta et Pontificias Constitutiones, in quas procul dubio impingunt non pauci Ecclesiarum Præsides, sive Sacristiæ Præfecti, qui in usus convertentes suos pecuniam pro Missis oblatam, oneri et conscientiæ suæ satisfecisse putant, si inutilem et contritam supellectilem sacram, quæ flammis esset absumenda, et cineres in sacrario abscondendi, aliis Ecclesiis tradiderint, ut ipsius valore, veluti honorario stipendio Missæ illæ in eisdem celebrentur, ut alia omittam absurda, quibus alias tum sacræ Synodi, tum Præsules zelosiores, variis contra hujusmodi nundinatores pœnis propositis invecti sunt, præsertim vero Sanctissimus Dominus noster Benedictus XIV Pontifex maximus ad universos catholicæ Ecclesiæ Episcopos datas die xxx Junii anni Christi MDCCLXI, Pontificatus sui I, ubi ejusmodi mercatores nundinatoresque, pœnis etiam gravissimis punit. Literas hasce descripsimus nos ad hujus Commentarii calcem, ne filum nostri hujus Commentarii abrumperemus.

II. De tabella in Sacristia habenda, « in qua « omnes Missæ, et Officia pro mortuis, et reli« qua descripta sint, quæ ex imposito onere ac « munere, quacumque de causa in ea Ecclesia « celebrari opporteat, » extat quidem Decretum in Concilio I provinciali Mediolanensi S. Caroli, tit. *De officio Sacristæ.* Idem mandant passim aliæ Synodi, in quibus etiam fit mentio Anniversariorum, quæ in ipsa tabella descripta esse debent, ut intra annum statutis diebus celebrentur. A primis sæculis defunctorum extremum diem annua celebritate cultum fuisse, testis est Tertullianus in libro *De corona Militis*, cap. III. « Oblationes, » inquit, « pro defunctis, pro na« talitiis, annua die facimus. » An vero anniversaria illa officia semel tantum, an perpetuo recurrerent, non ausim affirmare, ut verbis utar clarissimi Mabillonii in præfatione ad sæculum III ad Acta Sanctorum Ordinis S. Benedicti, num. CI.

III. Nota fuisse Anniversaria, ut minus sæculo IX constat ex Vita S. Eigilis Abbatis Fuldensis, de quo ita scribit Candidus Monachus : « Simili namque consilio, atque Fratrum no« strorum de hac luce defunctorum in Natale « S. Ignatii Martyris Christi, qui paulo inferius « ab hac anniversaria numeratus, propter inter« cessionem tanti Patroni, in Missarum celebra« tione, Psalmodiis et oratione sancta celebrari « sancivit. Hujus rei siquidem constitutio dum « cunctæ Congregationi prælecta esset, ac « deinde, si placeret, interrogatum fuisset, res« pondebatur ab omnibus : *Placet.* Sed ne cui « fortasse hæc celebratio superstitiosa, et cassa « esse videatur, legat collationes SS. Patrum, et « ibi reperiet hujus festivitatis exemplum. » Plura de Anniversariis defunctorum scitu digna, videri possunt apud laudatum Mabillonium, et Zegerum Vanespen, parte II Juris ecclesiastici universi, tit. V, cap. VII.

IV. Quod illam Sacristæ curam spectat, « ut « mantilia pro manibus Sacerdotum, qui cele« braturi sunt, in promptu habeantur, eaque « sint munda et nitida, » præscripto nostri hujus § concinunt passim Synodi, atque Edicta Episcoporum. Michael Bauldryus in suo Manuali sacrarum Cæremoniarum juxta ritum S. Romanæ Ecclesiæ, parte I, cap. II, articulo I, ubi disserit de officio Sacristæ in Ecclesiis Collegiatis, num. XIX, probari illam consuetudinem ait quarumdam Ecclesiarum, in quibus duo sunt manutergia in Sacristia, unum, quod sit usui ante, et aliud post Missam, quod sit ex mundioribus, notando ad instrumenta, quibus appenduntur, in schedula ea verba : *Ante celebrationem*, et *Post celebrationem.* Aliud etiam posse apponi inquit alio loco distinctum cum sua inscriptione, *Pro Ministris*, et si fieri potest, aquam lotionis manuum Presbyterorum post Missam effundi in sacrarium, aut alium locum separatum et honestum. De lavatorio et mantilibus hisce ad abluendas et abstergendas Sacerdotum manus tum ante, tum post celebrationem Sacrificii, Salernitana Synodus anni MDLXXIX, parte I, tit. XI, cap. XI, hæc habet : « Sit etiam « in qualibet Sacristia lavatorium ad abluendas « manus ante et post Missam; propeque illud « sit manutergium mundum appensum, vel « plura, ut Ecclesiæ erunt majores : in labello « vero prædicto nihil unquam immundum, vel « lavetur, vel projiciatur. »

V. Sunt et multa alia, in quibus Sacristæ cura versari debet : « omnique alia, » ait hic § noster, « providere studeat, quæ secundum Ecclesiæ

« ritum et consuetudinem providenda erunt. » Certe cavendum illi potissimum est, ne Sacerdotes sine habitu decenti et corona notabili celebrent; ne talarem vestem in Sacristia induant, uti passim sacræ Synodi et Edicta Pontificum jubent. Cavendum quoque illi est, ne Sacerdotes ipsi collaria deponant cum sacras vestes induunt, neque calceis lutulentis ad Altare accedant. Et ideo, ut recte ait laudatus Bauldryus, sacras Synodos quasdam secutus, ac præsertim Acta Ecclesiæ Mediolanensis a S. Carolo edita ad Ecclesiarum omnium utilitatem, in Sacristia debet esse pannus attritus, quo Sacerdotes calceos lutosos diligenter extergant, vel potius semper sint crepidæ in ea paratæ tam pro iis quam pro Regularibus, qui calceis non utuntur, neque etiam patiatur, ut Sacerdotes celebrent sine bireto, et ideo semper sint quædam in Sacristia ad id parata pro extraneis, etiam apud Regulares, qui biretis non utuntur. Rursus curandum est Sacristæ, ut in Sacristia semper quædam sint superpellicea in promptu, ut eis induantur non modo Clerici, qui inservituri sunt Missæ, sed et Sacerdotes, quantum fieri potest, celebraturi Missam, sicut et stolæ pro Confessariis Sacramentum Pœnitentiæ administraturis. Neque enim decet, ut Pœnitentiæ Sacramentum in Ecclesia sine stola administretur.

VI. Tandem ut magis accurate tam Sacrista, quam ipsius adjutores munus suum adimpleant, « optime factum erit, si, » ut ait idem § noster, « unus, vel duo ex Canonicis eis præficiantur, « singulis annis, vel sæpius, uti plus expedire « videbitur, mutandi, ut sic per vices majorem « de rebus Ecclesiæ suæ notitiam assequantur. » Viget is hodie usus plerisque in Ecclesiis tum cathedralibus, tum collegiatis, ut unus e Canonicis eo munere fungatur, appellaturque *Sacrista major*. In Ecclesia Mediolanensi ex Cæremoniali Ambrosiano lib. I, ad titulum *De Sacristis*, quotannis quinque vel sex ex ipsis Ordinariis, id est, Canonicis, deliguntur, quorum cura, studio et auctoritate quidquid est necessarium prædictæ Sacristiæ diligenter administratur et providetur. Etiam apud Regulares uni duobusque Sacristis præfici solet aliquis Pater e dignioribus, quem etiam Sacristam majorem vocant, sive Sacristiæ Præfectum; sunt enim non pauci, qui a Sacristæ nomine abhorrent, tametsi antiquum sit nomen, et Romæ Sacrista Apostolici Palatii semper consueverit esse Prælatus, uti docet Augustinus Patricius libro III sui Cæremonialis, sectione II, cap. XIX.

VII. Quidquid sit, Canonicus Sacrista, sive Sacristiæ Præfectus absens a choro pro servitio Ecclesiæ, vel Sacristiæ, habetur pro præsente, et distributiones lucratur, quia scilicet nemo ad duas incompatibiles actiones obligatur, ut in puncto notant Bartholomæus a S. Fausto, *De distributionibus*, lib. III, quæstione LIII, et Bonartius, *De horis Canonicis*, lib. II, cap. I, num. ultimo, ubi ita inquit : « Qui tempore, quo pre- « ces horariæ canuntur, ex vi Officii, vel Bene- « ficii sui ad aliud sacrum ministerium obligan- « tur, verbi gratia in Sacristia, non tenentur in « choro psallere: Nemo enim potest ad actiones « incompatibiles obligari. » Idipsum inter alios docet Franciscus Ceccoperius parte I *Lucubrationum canonicalium*, libro II, tit. x, in fine.

VIII. Neque illud tandem prætereundum, quod hic § ait, optimum esse, si qui inferioribus Sacristis præficiuntur, singulis annis, vel sæpius, uti plus expedire videbitur, mutarentur, ut scilicet sic per vices majorem de rebus Ecclesiæ suæ notitiam assequantur. Quod autem de hujusmodi Sacristis majoribus dicitur, idem plane faciendum esset de Sacristis inferioribus, qui ut plurimum ubi diu eo officio funguntur, insolentes evadunt, et supercilium erigunt, Clericos æque ac Presbyteros veluti sibi subjectos habentes, ut alia eorum vitia taceam, ac præsertim irreverentias, quas committere solent, præsertim cum ante Altare transeunt, ubi sanctissimum Sacramentum in Tabernaculo asservatur, cui nunquam genuflectunt, adeo ut in proverbium abierit, *Reverentia Sacristæ*.

IX. Describamus nunc tandem literas Sanctissimi Domini nostri Benedicti XIV adversus Missarum nundinatores mercatoresque, ad universos catholicæ Ecclesiæ Episcopos datas, quarum jam supra meminimus. Sunt autem hujusmodi.

VENERABILIBUS FRATRIBUS PATRIARCHIS, PRIMATIBUS, METROPOLITANIS, ARCHIEPISCOPIS, ET EPISCOPIS UNIVERSIS GRATIAM, ET COMMUNIONEM SEDIS APOSTOLICÆ HABENTIBUS

BENEDICTUS PAPA XIV.

VENERABILES FRATRES, SALUTEM ET APOSTOLICAM BENEDICTIONEM.

Quanta cura adhibenda sit, ut sacrosanctum Missæ Sacrificium non solum omni Religionis

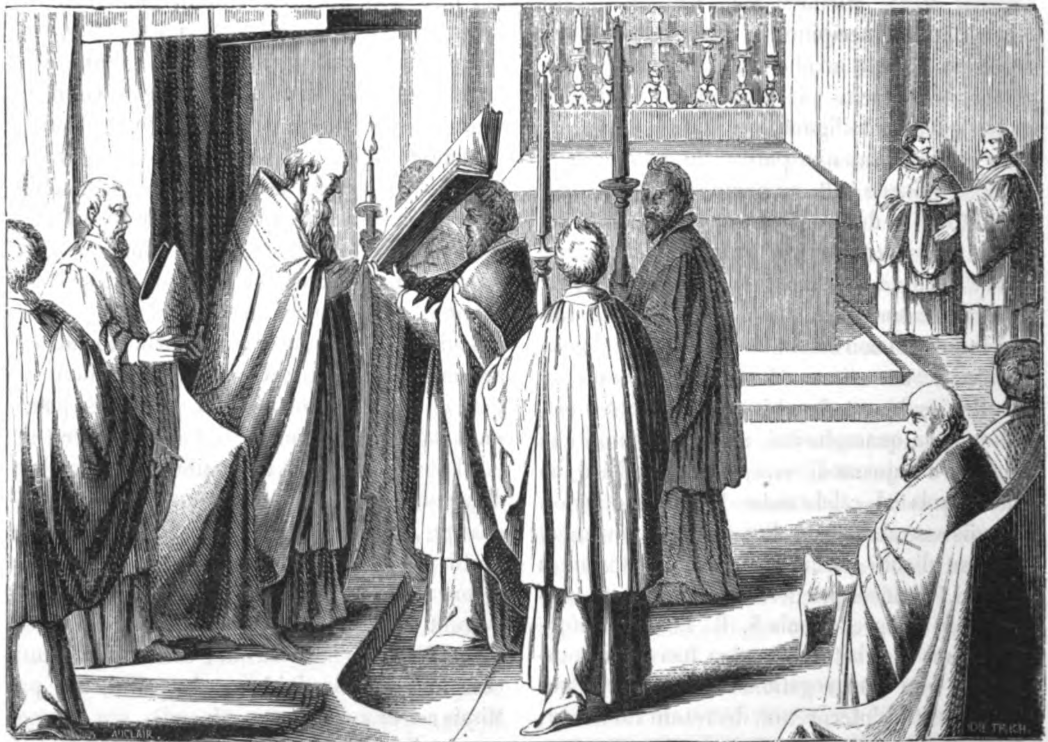
cultu, ac veneratione celebretur; verum etiam ut a tanti Sacrificii dignitate cujusvis generis mercedum conditiones, pacta, importunæ atque illiberales eleemosynarum exactiones potius, quam postulationes, aliaque hujusmodi, quæ simoniaca labe, vel certe a turpi quæstu non longe absunt, e medio tollantur, nemo est ex catholicæ Fidei cultoribus qui ignoret. Verum eousque tandem progressa est, sicut non sine ingenti cordis nostri mœrore undique accepimus, nonnullorum sive ecclesiasticorum, sive laicorum virorum avaritia, quæ est idolorum servitus, ut eleemosynas quidem seu stipendia propter Missarum celebrationem juxta locorum consuetudines, vel diœcesanarum Synodorum sanctiones in subsidium alimentorum uniuscujusque Sacerdotis duntaxat pro regionum opportunitatibus præscripta colligant, Missas vero celebrari curent alibi, ubi eleemosynæ seu stipendia vel consuetudine, vel synodali lege pro singulis Missis attributa sunt minoris pretii, quam illic, ubi accipiuntur, darentur. Id quam absonum sit, atque alienum ab ipsa sive expressa, sive tacita pie offerentium voluntate, omnes plane intelligunt; nec aliter existimandum est; in illa enim potius Missas esse celebrandas quisque vult, ad quam religionis et pietatis stimulis ductus eleemosynas confert, aut in qua quispiam fortasse tumulatus est, quam in alia Ecclesia sibi prorsus ignota. Quod sane veluti mercaturis faciendis a turpis lucri cupiditate inductum non solum ab avaritiæ suspicione et vitio, verum etiam a furti crimine, unde restitutioni subjacet, haud immune, in causa est, ut bonorum quamplurimi, ad quorum notitiam mercatura hujusmodi venit, graviter offensi, ab eleemosynis ad celebrandas Missas amplius offerendis sese abstineant. Execrabilem hujusmodi abusum alicubi sensim irrepentem detestantes Romani Pontifices prædecessores nostri, de consilio tum Congregationis S. R. E. Cardinalium Universalis Inquisitionis contra hæreticam pravitatem, tum Congregationis Cardinalium Concilii Tridentini interpretum decretum voluerunt, nimirum a quolibet Sacerdote stipendio, seu eleemosyna majoris pretii pro celebratione Missæ a quocumque accepta non posse alteri Sacerdoti Missam hujusmodi celebraturo stipendium seu eleemosynam minoris pretii erogari, etsi eidem Sacerdoti Missam celebranti, et consentienti se majoris pretii stipendium seu eleemosynam accepisse indicasset. Ea propter Vos, Venerabiles Fratres, in Apostolici Ministerii, et sollicitudinis nostræ partem adscitos rogamus, et maximopere in Domino hortamur, ut custodientes vigilias super gregibus vestris, enitamini, ne ea pestis amplius pervagetur, sed ut penitus extinguatur. Ab avaritia enim, tanquam a radice mala omnia germinant; quam quidam appetentes, erraverunt a Fide, et inseruerunt se doloribus multis. Avaritia quidem nulla potior contagio, quæ conceptam apud omnes sacerdotalis dignitatis perfectionisque opinionem magis inficiat evellatque. Avaritia opibus Deum posthabere, ac servire Mammonæ docens, efficit, ut avari hæreditatem non habeant in regno Christi et Dei. Quod si hæc in laicis hominibus minime [illegible]nda, atque adeo legibus coercenda, quid in ecclesiasticis viris, qui terrenis rebus nuntium miserunt, qui in sortem Domini vocati, qui Deo mancipati sunt? Quid, quod non per mundana lucra, sed per Altaris ministerium tam sordide, et cum sanctissimarum Legum contemptu, et cum sacerdotalis characteris dedecore in avaritiam præcipiti animo rapiuntur? Contendite, igitur, Venerabiles Fratres, quibus Christi ovium cura demandata est, non solum ut verbo et exemplo præeuntes, Christi sitis bonus odor in omni loco, unde populi vestigia vestra sequantur; verum etiam ut ecclesiasticos primum, deinde laicos viros ab infectis vitiorum pascuis avertentes, per viam mandatorum Dei ad cœleste ovile currere doceatis. Quoniam autem ita comparatum est, ut præsentis pœnæ metu salutaribus monitis facilius obtemperetur; per Edictum in vestris diœcesibus proponendum affigendumque universis notum facite, quemcumque, qui eleemosynas, seu stipendia majoris pretii pro Missis celebrandis, quemadmodum locorum consuetudines, vel synodalia Statuta exigunt, colligens, Missas, retenta sibi parte earumdem eleemosynarum, seu stipendiorum acceptorum, sive ibidem, sive alibi, ubi pro Missis celebrandis minora stipendia, seu eleemosynæ tribuuntur, celebrari fecerit, laicum quidem seu sæcularem, præter alias arbitrio vestro irrogandas pœnas, excommunicationis pœnam, Clericum vero, sive quemcumque Sacerdotem pœnam suspensionis ipso facto incurrere; a quibus nullus per alium, quam per Nos ipsos,

seu Romanum Pontificem pro tempore existentem, nisi in mortis articulo constitutus, absolvi possit. Fore autem in Domino confidimus, ut unusquisque memor conditionis suæ, posthac bene consultum velit animæ suæ, nec tam salutares leges censurasque ecclesiasticas parvipendat. Interea Fraternitatibus Vestris Apostolicam benedictionem in populos etiam curæ vestræ commissos redundaturam peramanter impertimur. Volumus autem, ut præsentium literarum transumptis, sive exemplis, etiam impressis, manu alicujus Notarii publici subscriptis, et sigillo personæ in ecclesiastica dignitate constitutæ munitis eadem prorsus fides in judicio, et extra adhibeatur, quæ adhiberetur ipsis præsentibus, si forent exhibitæ, vel ostensæ. Datum apud Sanctam Mariam Majorem sub Annulo Piscatoris die trigesima mensis Junii millesimo septingentesimo quadragesimo primo, Pontificatus nostri anno primo.

CAP. VII.

DIGNIOR EX PRESBYTERIS EPISCOPO REM DIVINAM FACTURO ASSISTAT. — SEDET PROPE EPISCOPUM. EJUS MUNIA TAM IN VESPERIS QUAM IN MISSIS, EPISCOPO CELEBRANTE.

§ I.

Inter omnes Episcopi ministros, qui ei in divinis et assistunt et serviunt, primus et dignior est Presbyter assistens, qui idcirco debet esse dignior ex

Presbyteris, tam Canonicis quam Dignitatibus, qui in choro cum aliis sedere solent : nec refert, quo nomine nuncupetur, an Archidiaconus, an Archipresbyter; sed attenditur, ut sit dignior omnino ex omnibus, et in Sacerdotio constitutus, atque in sacerdotalibus officiis expertus; ut digne et decenter officium suum exercere valeat, et opportune Episcopo rem divinam agenti ministrare possit. Igitur Episcopo Officium in Vesperis facturo, ipse simul cum aliis Canonicis, capiet paramenta, videlicet, amictum super rocchetto, aut cotta, et super eo pluviale tempore congruum, sine tamen formalio ad pectus; et cum Episcopus paratus erit sacris paramentis, ipse imponet ei annulum. Cum vero Episcopus primam Antiphonam erit intonaturus, ipse librum supra caput sustinere debet, quem ministri, alias de libro et candela servientes adjuvabunt.

COMMENTARIUS.

I. Plurimos vel priscis sæculis consuevisse divina Officia peragenti Episcopo Ministros assistere, dicemus infra cap. XI, in Commentario ad § I. « Quod autem inter omnes Episcopi « Ministros, qui ei in divinis et assistunt et serviunt, primus et dignior est Presbyter assi- « stens, qui idcirco debet esse dignior ex Presby- « teris tam Canonicis quam, » etc. Dignitatibus, docent ii passim, qui de sacris cæremoniis tractant, Castaldus, Gavantus, Meratus, et inter alios Bauldryus, parte V, cap. VII, articulo I. « Di- « gnior, » inquit, « esse debet tam ex Dignitati- « bus quam Presbyteris ipse Presbyter assistens, « qui cum aliis sedere debet, quocumque no- « mine appelletur, sive Archidiaconus, aut Ar- « chipresbyter, et debet esse in Sacerdotio con- « stitutus, et in sacerdotalibus officiis expertus, « ut Episcopo ministrare possit. » Extant de ea re varia Sacræ Rituum Congregationis Decreta. Nam primo quod assistentis Presbyteri munus pertineat ad primam Dignitatem, edixit Sacra ipsa Rituum Congregatio in Terdonen. die XI Maii MDCVI, teste Sellio in Selectis Canonicis, cap. XXVIII, num. IX et num. XVI, ubi aliud Decretum ejusdem Congregationis refert in Vercellensi, die VII Augusti MDCX, quo resolutum fuit assistentiam cum pluviali faciendam esse Episcopo celebranti a prima Dignitate, vel a primo Canonico in Ordine presbyterali constituto, quocumque nomine appelletur, sive Archidiaconus, sive Archipresbyter, sive Decanus.

II. Secundo, quod etiam sub censuris cogi possit prima Dignitas assistere Episcopo, censuit eadem Congregatio in Calaguritana XXI Decembris anni MDC, eodem Sellio teste loco citato num. XXI. Tertio, Archidiaconum ipsum, si est prima Dignitas, teneri facere officium Presbyteri assistentis, modo Sacerdos sit, et recusantem posse etiam cogi censuris, et aliis pœnis, Rituum ipsa Congregatio resolvit die XXVIII Maii MDCVI penes Meratum in Notis ad Gavantum. Quarto denique ex alio ejusdem Congregationis Decreto in Monopolitana XV Decembris MDCXXXII apud Barbosam in tractatu *De Canonicis*, capite XXXIII, num. V, assistere Episcopo solemniter celebranti debet pro Presbytero assistente, quando Præbendæ sunt distinctæ in presbyterales et diaconales dignior de Capitulo quocumque nomine appelletur, dummodo sit in Sacerdotio constitutus. Episcopo vero non celebranti, sed divinis tantum præsenti, pro assistente Presbytero inservire debet Canonicus dignior post Dignitates. Quando autem Præbendæ in presbyterales et diaconales minime essent distinctæ, tunc Episcopo, sive solemniter celebret ipse, sive divinis tantum sit præsens, assistere quidem, et inservire dignior de Capitulo debet juxta dispositionem nostri Cæremonialis in hoc capite et sequenti præscriptam.

III. Ergo Episcopo Officium in Vesperis facturo Presbyter ipse assistens simul cum aliis Canonicis, ut § noster edicit, « capiet paramenta, « videlicet, amictum super rocchetto, aut cotta, « et super eo pluviale sine tamen formalio ad « pectus. » Paris de Crassis, *De Cæremoniis Cardinalium et Episcoporum in eorum diœcesibus*, lib. II, cap. V, congruentius videri ait, « si « ipse assistens non pluviali, ne videatur esse in

« habitu æqualis Domino suo, sed planeta super « cotta simpliciter indutus serviat. » Verum attendenda est omnino regula Cæremonialis nostri, quo diserte præscriptum est, ut assistens Presbyter induatur super rocchettum, aut cottam, amictu, ac pluviali coloris officio convenientis sine pectorali, aut formalio ad pectus. Regulæ huic concinit Sacra Rituum Congregatio, ubi in Brixiensi XXVIII Maii MDCVI, apud Barbosam in Summa Apostolicarum Decisionum, Collectan. XL, verbo *Archidiaconus*, num. XVIII, censuit, Archidiaconum, si sit prima Dignitas, debere exercere officium Presbyteri assistentis cum pluviali Episcopo celebranti juxta formam Cæremonialis. Porro *formalium*, gemma, seu aurea lamina gemmata est, posita in fibula pluvialis Episcopi, appellaturque etiam *pectorale*, quod in pontificali celebratione posita, ante pectus Episcopi pendeat, ita ut fibulam pluvialis cooperiat. Vide Macrium in suo Hierolexico, ubi illas voces explicat. Est ritus plane antiquus, ut pluviale, quod etiam cappam vocabant, gemma illa fulgeret. Etenim Baldricus, Abbas Burguliensis, qui floruit sæculo XI, carmine ludens apud Duchesnium tom. IV, in Adelam Comitissam, quæ pro sacro apparatu in ecclesiasticis officiis cappam, seu pluviale illi promiserat, eamdem monet, ut cappam ei mittat, quæ bene undique ornata sit auro, præsertim vero gemmis ad pectus.

Et refer, o Domina, scribenti præmia cappam,
Cappam, quæ frigium rutilans circumferat aurum,
Cappam, quæ gemmis amictum pectus honestet.

Meminit et ejus ritus S. Carolus in Actis Ecclesiæ suæ Mediolanensis, ubi agit de ipso pectorali ad pluvialis connectendi usum, quod ita describit : « Pectorale, ornamentum scilicet « illud, quo ante pectus pluviale connectitur, « duobus uncinis subjectis, ex argento inaurato « conflatum esse debet, cui lapis aliquis pre- « tiosus inseratur, aut sacra imago. »

IV. Præter nostri Cæremonialis præscriptum de pluviali Presbyteri assistentis, extat in Concilio provinciali I Mediolanensi, quod laudatus S. Carolus anno MDLXV habuit, Decretum, quo cautum est, ut « Episcopo, et ei, qui in Ecclesia « dignitate præditus sit, et Canonico, die festo « solemnem Missam celebranti assistat Sacer- « dos, qui Assistens dicitur, pluviali indutus. » Hoc Decretum uti intelligendum sit, non est opus callida interpretatione; diserte enim ab eodemmet Carolo jam explicatum fuit in Mediolanensi IV provinciali Concilio, ubi ita inquit : « Quod de Assistente pluviali induto, in Concilio « provinciali primo decretum est, ita duntaxat « locum decernimus, ut Episcopo, et alii, episco- « palibus insignibus utenti, in adhibeatur; alii « præterea nemini. » Ita ille; verum attendenda et in hac re est laudabilis, atque immemorabilis Ecclesiarum consuetudo; ex Decreto enim Sacræ Rituum Congregationis in Mantuana die XIX Julii anni MDCIV, quod refert Aldanus in Compendio Canonicarum Resolutionum tit. XXII, num. XIV. Barbosa, Bauldryus, Meratus, et alii, non tantum Episcopis, et aliis Prælatis, sed etiam Canonicis, ubi scilicet talis est immemorabilis consuetudo, dari potest aliquis Capellanus, qui cum cotta et pluviali assistat; neque enim vel ipsis canonicis rocchetti usus passim permissus est, cum multi in Ecclesiis inveniantur, qui ob defectum privilegii gestandi rocchettum, cottam induunt. Id quod etiam non obscure innuit § noster, ubi loquens de Presbyteri assistentis habitu, ita inquit : « Ipse simul cum aliis Canonicis capiet « paramenta, vide- « licet amictum super rocchetto, aut cotta, et « super eo pluviale. » Cottam scilicet induet, seu superpelliceum, si rocchetto minime utatur, ut scite observat inter alios Castaldus in Praxi Cæremoniarum lib. I, sectione VIII, cap. VIII, num II.

[Sed S. C. pluries decrevit non licere Canonicis uti, in celebrandis Missis, assistentia Presbyteri pluviali induti, signanter in Certonen. ad XIV, X Septembris MDCCI et in Placentina ad III, VII Julii MDCCXXV ubi de immemorabili consuetudine nihil allegatum apparet. Sed in Pistorien. XV Mart. MDCCXXI, etiam hanc inmemorabilem consuetudinem tollendam edixit, ubi non de Canonicis et Capitulo, sed de simplicibus Presbyteris agebatur.]

V. Munus Presbyteri, qui Episcopo Officium in Vesperis facturo cum pluviali assistit, ex hoc nostro § illud est, « ut cum Episcopus paratus « erit sacris paramentis, ipse imponat ei annu- « lum. » De annulo episcopali fuse diximus tomo I et III Romani Pontificalis. Quod autem præsentem rem spectat, docet Castaldus, lib. I *Praxis Cæremoniarum*, sectione VIII, num. V,

et alii, munus esse Presbyteri assistentis, ut « Episcopo, ubi omnibus pontificalibus indu- « mentis fuerit a Diaconis assistentibus decen- « ter ornatus, ipse annulum in digito annulari « dexteræ manus imponat, ipsum prius exoscu- « lando. » Eadem tradit Bauldryus in Manuali sacrarum Cæremoniarum parte V, cap. VII, articulo I, num. II, ubi addit, debere Presbyterum assistentem, cum annulum in digito annulari dexteræ manus Episcopi imponit, ipsum quidem prius annulum, et manum ejus osculari. De rerum ac manuum osculis, cum res ipsæ Celebranti traduntur, vel ab eo recipiuntur, videri possunt Gavantus ac Meratus in suis ad Rubricas Missalis Notis, ubi inter alia scitissime docent, quando ea oscula omitti debeant; neque enim semper adhibenda sunt, præsertim autem cum divina coram sanctissimo Sacramento venerationi fidelium palam exposito Officia celebrarentur.

VI. Alterum munus Presbyteri assistentis, quod in præsenti § recensetur, est, quod, « cum « Episcopus primam Antiphonom erit intona- « turus, ipse librum supra caput sustinere de- « bet, quem Ministri alias de libro et candela « servientes adjuvabunt. » Etiam Diaconos Episcopo assistentes suam debere operam sustentando libro, quem alias Presbyter ipse assistens proprie supra caput sustinebit, notant laudati toties Castaldus et Bauldryus, loco citato, quorum alter primum secutus ita inquit : « Cum « vero Episcopus primam Antiphonam erit into- « naturus, ipse librum supra caput sustinebit, « quem ministri de libro et candela juvabunt, » non tamen, ut non recte ipsi auctores volunt, « duobus Diaconis hinc inde manu librum ipsum « tangentibus. » Ritus, quo liber sustinendus est a Presbytero assistente supra caput suum, desumptus videtur a ritibus Capelæ papalis; Augustinus enim Patricius de iis disserens, lib. III, sectione II, cap. VIII, et loquens de assistentia, quæ summo Pontifici a Cardinali Episcopo, vel Presbytero in Vesperis fieri solita erat : « Cum Papa, » inquit, « est intonaturus « primam Antiphonam ad Vesperas, accedit ad « eum, et super caput suum retinet librum, ex « quo Papa intonat Antiphonam, » etc. Paulo superius dixerat, ipsum Cardinalem Pontifici in Vesperis assistentem indui « pluviali et alba mitra. »

VII. Adjuvandum insuper Presbyterum assistentem in sustentatione libri a duobus Ministris, quorum alter de libro, alter de candela appellatur, § noster edicit. Ut enim episcopales functiones præsertim in Ecclesia dignius, et pontificali cum majestate valeant exerceri, plures sunt necessarii Ministri, qui Episcopo superpelliceis induti ministrare debent, quorum munera singulis distribuere oportet suo ordine, ut scite observat Bauldryus dicta parte V, cap. XI, articulo I, ubi etiam numero IV notat, paucioris ad Vesperas, quam ad Missam habere opus ministris Episcopum. Porro ad Vesperas ultra prædictos tres, id est Presbyterum assistentem, et duos Diaconos, septem alii adesse debent Ministri inferiores habitu, aspectu et tonsura decentes, ac mundis superpelliceis induti. Primus est de libro, secundus de candela, tertius de baculo, quartus de mitra, quintus de thuribulo et navicula, sextus et septimus de candelabris et cereis. Fuse agunt de iis laudati Bauldryus et Castaldus, aliique passim, qui de sacris Cæremoniis tractant. In summa, « Episcopo in- « tonante primam Antiphonam, » inquit Castaldus de Presbytero assistente loquens, lib. I, sectione VIII, cap. VIII, num. IV, « ipse librum « super caput apertum sustinebit, aliis Mini- « stris de libro et candela inservientibus, atque « Diaconis hinc inde manu ipsum librum tenen- « tibus. » Quod ait, Diaconos quoque debere hinc inde librum tenere, Rubrica non innuit, imo est contra Ecclesiarum omnium praxim, in quibus Diaconi assistentes nullam sustinendo libro operam præstant; neque enim tantæ molis est liber Missalis, seu Breviarii, ut præter Presbyterum assistentem, et Ministros de libro et de candela, opus sit aliorum complurium Ministrorum labore.

VIII. Hinc cum in Congregatione particulari deputata a Clemente XI in Albanen. die XVII Septembris anni MDCCX niteretur Capitulum Albanense satis esse, si prima Dignitas, quæ Episcopo celebranti in pontificalibus Presbyteri assistentis officio fungitur, aliquantulum supponat caput Missali, dum Episcopus in cathedra intonat *Gloria in excelsis Deo*, et *Credo*, et dicit orationem, adjuvantibus aliis Ministris, nempe Capellanis, in ejusque sententiæ confirmationem adduceret quamdam resolutionem Sacræ Rituum Congregationis in Hispalen. relatam per Pignatellum tomo V, consultatione LXXXIII,

num. XLIII et LV, probantem hujusmodi usum, eadem Congregatio particularis, rescripsit ad ipsum Dubium, « affirmative ad formam Cære-« monialis, » ea potissimum ratione, quia cum in hoc clara sit Cæremonialis dispositio, est pro lege servanda, juxta tradita per Cardinalem de Luca, *De jurisdictione*, discursu XXXI, num. VI, et in Miscellaneis ecclesiasticis discursu XXXVII, num. X, et per Rotam decisione DCXLVII, num. III, parte IV, tomo III.

IX. Neque obstat, quo minus Presbyter assistens omnino supponat caput Missali, quod in Hispalen. Sac. Rituum Congregatio anno MDXCII, deciderit, « primam Dignitatem debere ad dexte-« ram Archiepiscopi celebrantis parumper caput « supponere ad librum, quem Capellanus, vel « Portionarius manibus sustinet, dum in sede « eminenti ipse Archiepiscopus intonat *Gloria* « *in excelsis;* » tum quia hæc resolutio est præcedens publicationi Cæremonialis, quod fuit confirmatum anno MDC a Clemente VIII, uti ex ejus Constitutione constat initio hujus tomi a nobis allata, ac proinde tanquam lex posterior, et universalis præcedentes resolutiones Congregationis abrogavit eidem contrarias, ad textum in lege, *Sed et posteriores*, ff. *De legibus;* tum quia resolutio emanata pro Ecclesia Hispalen., quæ est celeberrima Metropolis, cui deserviunt in magno numero plures Ordines ecclesiasticorum, etiam nobilitate præstantium, ideoque adaptari nequit cuicumque alii Cathedrali, in qua vel modicus est numerus eidem in divinis famulantium, vel parum conspicuus ratione qualitatis personarum, uti observat Scarfantonus ad Ceccoperium parte I, lib. II. tit. XIII, num. XVII, ubi etiam ait, tutum non esse cæcis oculis amplecti omnes resolutiones S. Congregationis, quæ licet sint bene fundatæ, nihilominus plerumque emanant propter particulares facti propositi circumstantias, proindeque deservire non valent pro determinatione ceterorum casuum, in quibus eadem ratio, et circumstantiæ non concurrunt.

[Ne putes librum a Presbytero assistente toties esse sustinendum quoties Episcopus aliquid cantat. In benedictionibus enim candelarum, cinerum et palmarum, Episcopo orationes cantante, liber a cappellano qui de eo servit sustentatur non a Presbytero assistente, juxta expressam Cæremonialis dispositionem.]

§ II.

Intonata ergo prima Antiphona, eaque per chorum completa, incœptoque primo Psalmo, sedebit aliquo scabello prope Episcopum ante ipsius faciem a dexteris, vel a sinistris, prout loci situs patietur; regulariter tamen a dextris, dummodo nec Altari, neque Episcopo renes directe vertat, sed maneat semiconversus. Tertiam Antiphonam ipse Presbyter assistens, stans in eodem loco, ac præintonante sibi illam Subdiacono, vel alio Ministro, intonabit voce intelligibili. Cum Episcopus erit intonaturus Hymnum, eodem modo librum substinebit, prout de prima Antiphona dictum est : quo intonato, redibit ad locum, stans ibi usque ad finem Hymni. Idem faciet, cum Episcopus intonabit Antiphonam ad *Magnificat;* qua intonata, et Episcopo sedente, capiet naviculam incensi manu Acolythi, illumque cum cochleari prius deosculato, ac manu quoque illius osculata, porriget Episcopo, ut ex ea imponat incensum in thuribulum, more solito, dicens : *Benedicite, Pater Reverendissime.* Quo facto, reddet naviculam Acolytho, et expectabit stans, vel sedens, quousque inchoetur *Magnificat;* quo Cantico incœpto, præibit ante Episcopum ad Altare euntem, ubi, postquam ille osculatus fuerit Altare, offeret ei thuribulum ab Acolytho acceptum, cujus catenularum summitatem ipse manu dextera tenens, eamque deosculans, ad sinistram Episcopi porriget; thuribulum vero, quod ipse manu sinistra sus-

tinet, in dextera Episcopi collocat, quam deosculatur; ac finita thurificatione, stans in cornu Epistolæ, recipit thuribulum de manu Episcopi, osculando prius ejus manum dexteram, illudque Acolytho dat. Cum Episcopus redierit ad sedem suam, tunc ipse stans ante infimum gradum solii episcopalis, recipit thuribulum de manu Acolythi, et thurificat triplici ductu Episcopum stantem cum mitra; cui Episcopus benedicit, ac rursus deposito thuribulo in manu Acolythi, ipse accedit ad sedem suæ assistentiæ, et ibi stans thurificatur a Subdiacono, vel eo deficiente ab Acolytho duplici ductu thuribuli. Cum Episcopus cantaturus est orationem, accedit, et sustinet librum, ut alias; deinde revertitur ad locum suum.

COMMENTARIUS.

I. Locus Presbyteri assistentis, uti ex hoc § nostro docent ii passim, qui sacras cæremonias enarrant, nisi aliter situs ratio requirit, regulariter esse debet ante faciem Episcopi, ita tamen, ut non terga vertat Altari, neque Episcopo, ibique etiam, quando sedendum erit, nempe ubi primus Psalmus inceptus fuerit, supra scabellum sedere debet: « Locus ejus, » ait loco citato Bauldryus num III, « nisi aliter situs ratio re« quirit, est ante faciem Episcopi aliquantulum « ad ejus dexteram semiversus, ita ut non terga « vertat Altari, neque Episcopo, ibique quando « sedendum erit, super scabellum pictum qui« dem, sed nudum sedebit. » Desumptus est plane is ritus ex lib. III Sacrarum Cæremoniarum sanctæ Romanæ Ecclesiæ, collectore Augustino Patritio, sectione II, cap. VIII. « Cardi« nalis, » inquit, « assistens Pontifici, sive Epi« scopus, sive Presbyter, in Vesperis papalibus « indutus pluviali et alba mitra, sedet in sua « nuda cathedra, si est Episcopus Cardinalis, si « vero est Presbyter in scabello nudo inter se« dem Papæ, et Episcoporum Cardinalium sedi« lia. » Et mox : « Cum Papa est intonaturus « primam Antiphonam ad Vesperas, accedit ad « eum, et supra caput suum retinet librum, ex « quo Papa intonat Antiphonam, deinde redit « ad suam cahtedram. » Atque his sane concinunt quæ in hoc et antecedenti § Cæremoniale nostrum præscribit. Porro autem ne renes vertantur Altari, ex variis Decretis cautum est; meliusque esse, ut Episcopus ipse Canonicis renes, quam Altari vertat, decidit jam Sacra Rituum Congregatio in Colimbriensi die XXIII Maii anni MDCIII ejusque Decretum refert Lezana in Summa Quæstionum Regularium tomo III, verbo *Altare*, num. XVII.

II. Intonata prima Antiphona ab Episcopo, reliquas quatuor hoc ordine per Canonicos decantandas, nempe secundam per Diaconum, qui est a dextris Episcopi, tertiam per Presbyterum assistentem, quartam per primum Canonicum in choro manentem, etiamsi sit Archidiaconus, vel Archipresbyter, quintam per Subdiaconum, qui a sinistris Episcopi est, et si aliter fieret, illegitime fieri, docet Paris de Crassis, *De cæremoniis Cardinalium, et Episcoporum in eorum diœcesibus*, lib. II, cap. X. Antiphonam quartam præintonandam esse a Canonico primum locum in choro obtinente quocumque dignitatis nomine nuncupetur, edixit jam Sacra Rituum Congregatio in Mataren. die XXX Januarii an. MDCXVI, teste Barbosa Summa Apostolic. Decisionum. Sed aliis omissis, tertiam Antiphonam, ut conformiter ad § nostrum omnes passim scriptores docent, ipse Presbyter assistens, ad sedem suam stans, ac præintonante sibi illam Ministro destinato, Subdiacono scilicet, vel alio juxta consuetudinem loci, ut notat Castaldus, intonabit clara, sonora et intelligibili voce. In Capella papali, Cardinalem etiam, qui in Vesperis Papæ assistit, debere stantem in suo loco tertiam Antiphonam intonare, notum est ex Augustino Patricio loco citato.

III. Porro præintonandæ sunt Antiphonæ juxta formam a nostro Cæremoniali præscriptam, nisi tamen consuetudo immemorabilis alicubi aliter disponat, ex Decreto Sacræ Rituum in Tropiensi die IV Martii anni MDCVI et in Astensi die XXII Decembris anni MDCXII ut testatur laudatus Barbosa in sua Summa Apostolicarum Decisionum Collectan. XXXII, verbo *Antiphonæ*, num. V et alibi. Dum autem eadem Sacra Ri-

tuum Congregatio in Asculana die xvi Decembris anni MDCVI censet Antiphonas præintonandas esse juxta formam nostri Cæremonialis, non obstante Ecclesiæ consuetudine in contrarium, loquitur de consuetudine, quæ neque immemorabilis est, neque laudabilis, Cæremoniale enim, uti iterum atque iterum dictum est, non tollit immemorabiles et laudabiles consuetudines, sed abusus. Hinc quod Antiphonæ ad Vesperas præintonandæ sint, juxta immemorabilem consuetudinem, nec Magister cæremoniarum illam mutare vel alterare possit, sancitum habemus a Sacra Rituum Congregatione in Suessanen. die xxviii Aprilis anni MDCVII, uti post alios auctores refert idem Barbosa in Summa Apostolicarum Decisionum Collectan. xxxii, num. ix, et novissime doctissimus Cajetanus Meratus in suis ad Gavantum Additionibus.

[Parum faciunt allegata Decreta ad probandam vim consuetudinis, contra ordinem intonationis a Cæremoniali præscriptum : Decretum in Suessanen. xxviii Aprilis MDCVII spectat ad Vesperas ab aliquo canonico cantatas non ad Vesperas pontificales, et Decretum in Astensi xxii Decembris MDCXII in Collectione authentica non reperitur.]

IV. Sed ut assistentis Presbyteri munia prosequamur, librum etiam ipse sustinebit apertum supra caput, cum Episcopus Hymnum erit intonaturus, et Antiphonam ad *Magnificat*; qua intonata, et Episcopo sedente, capiet mox Presbyter ipse assistens naviculam de manu Ministri, illamque cum cochleari prius deosculato, ac manu Episcopi quoque deosculata, porriget ipsi Episcopo, ut ex ea imponat thus in thuribulum, dicens more solito, *Benedicite, Pater Reverendissime*, vel si sit Cardinalis, *Eminentissime*, cum debitis inclinationibus ante et post. Tum reddet naviculam Ministro, et ibidem *stans, vel sedens*, uti in nostro hoc § edicitur, expectabit *nudo capite*, ut ait Bauldryus, donec inchoetur *Magnificat*, *stans* scilicet, *vel sedens*, juxta apertum nostri Cæremonialis textum, cui frustra adversatur Bauldryus, dum ait, stare tum illum debere, non autem sedere. Sed hoc obiter notato, § hujus nostri verbis fere concinunt, quæ scribit Augustinus Patricius laudato superius loco, ubi agit de Cardinale Presbyterum assistentem Pontifici agente : « Item, » inquit, « cum Papa est intonaturus Hymnum, similiter « accedit, et tenet librum, et redit ad locum « suum. » Et mox : « Similiter cum intonat An- « tiphonam ad *Magnificat*, et tunc non discedit, « sed postquam Pontifex intonata Antiphona se- « derit, accipit naviculam incensi de manu Aco- « lythi, et ministrat Pontifici, dum imponit in- « censum more solito; deinde reddit naviculam « Acolytho, et expectat finem Antiphonæ. » Ubi nota, quod alibi admonui, Cæremoniale Episcoporum bona ex parte compactum esse ex cæremoniis Capellæ papalis, uti ex iis, quæ inferius dicentur, magis magisque perspicuum fiet.

V. Cantico *Magnificat* incœpto, sequetur Presbyter ipse assistens manibus junctis nudo capite Episcopum ad Altare euntem, ubi postquam osculatus fuerit Altare, tradat ei thuribulum cum debitis osculis et reverentiis, nempe, ut ait § noster, « offeret ei thuribulum ab Acolytho acce- « ptum, cujus catenularum summitatem ipse « manu dextera tenens, eamque deosculans, ad « sinistram Episcopi porriget; thuribulum vero, « quod ipse manu sinistra sustinet, in dextera « Episcopi collocat, quam deosculatur. » Consonant et hæc iis, quæ scribit memorato loco Augustinus Patricius, dicens : « Tum cum incipitur *Magnificat*, sequitur Pontificem euntem « ad Altare; offert illi thuribulum, quod ab Aco- « lytho receperat, et catenularum extremitates « primo exosculatus, ponit ad sinistram ma- « num, partem vero juxta summitatem thuri- « buli ad dexteram, osculando semper manum « Pontificis; et tunc, et quando aliquid dat, vel « recipit ab ejus manibus, retrahit se. » Porro errat Castaldus cum in Praxi Cæremoniarum lib. I, sectione viii, num vi, ait Presbyterum assistentem debere Episcopo « anteriorem par- « tem pluvialis in ipso incensationis actu a « dextris elevare. » Nullum enim de ea re verbum in hoc § nostro ; quia scilicet Canonici duo Diaconi assistentes, et non Presbyter assistens, debent elevare fimbrias pluvialis hinc inde, dum Episcopus progreditur, et thurificat Altare; estque hoc decisum a Sacra Rituum Congregatione in Placentina die xix Maii anni MDCVII in responsione ad vii Dubium, apud Sellium in Selectis Canonicis, cap. iii, num. cxxx; Barbosam in Summa Apostolicarum Decisionum Collectan. c, num. vi, et Meratum ad Gavantum.

VI. Thurificatione finita, ait § noster, « stans « in cornu Epistolæ, recipit thuribulum de manu

« Episcopi, osculando prius ejus manum dexte-« ram, illudque Acolytho dat. » Eadem plane sunt, quæ ait Patricius : « Tandem finita in-« censatione, stans in cornu Epistolæ accipit « thuribulum e mana Pontificis, et illud dat « Acolytho, qui eum servat. » Tum etiam addit : « Sequitur deinde Pontificem redeuntem ad se-« dem suam, et firmat se ad ultimum gradum « solii ; et cum Papa fuerit in sede, accipiens « thuribulum ab Acolytho, stans sine mitra in-« censat Pontificem stantem cum mitra. » Eumdem hunc ritum expressum plane habemus in præsenti hoc nostro §, ubi ita inquit : « Cum « Episcopus redierit ad sedem suam, tunc ipse « stans ante infimum gradum solii episcopalis, « recipit thuribulum de manu Acolythi, et thu-« rificat triplici ductu Episcopum stantem cum « mitra, cui Episcopus benedicit. » Plura extant in hanc cæremoniam Sacræ Rituum Congregationis Decreta, quæ operæ pretium est, hic recensere. Primo autem, quod assistens Presbyter, sive Dignitas sit, sive Canonicus, et non Diaconus Evangelii debeat Episcopum thurificare, censuit jam ipsa Rituum Congregatio in memorata Placentina die XIX Maii MDCVII, penes laudatos Sellium, Barbosam, ac Meratum. Secundo, thurificationem non deberi Episcopo a Canonico, vel Dignitate assistente, genibus flexis, sed stante, eademmet Sacra Congregatio Rituum decrevit in Oscen. die IV Maii anni MDCXIII, apud Aldanum in compendio Canonicarum Resolutionum lib. I, tit. IX, num. XXXVIII, et Meratum, in suis ad Gavantum Notis, ubi ex ipso Decreto ait, Canonicos et Dignitates non tèneri ad benedictionem Episcopi genuflectere, sed tantum caput inclinare, itemque nec debere eosdem genuflectere, quando Episcopum celebrantem thurificant. Tertio, ipsam thurificationem cum triplici ductu thuribuli, unico tantum, et digniori, id est Episcopo convenire, ex ejusdem Congregationis Decretis, quorum alterum die XI Decembris anni MDCIV, alterum XI Novembris MDCXIV editum est, ostendit Barbosa in Summa Apostolicarum Decisionum, Collectan. DCCV, num. V, et in tractatu *De Canonicis et Dignitatibus*, cap. XLIII, num. XXVI. Ceterum quod etiam alii Celebranti Sacerdoti in absentia Episcopi, thurificatio cum triplici ductu conveniat, decisum est ex ipsa Sacra Rituum Congregatione in Patavina die IX Maii anni MDCVI apud laudatum Barbosam, itemque die XXX Januarii anni MDCXVI penes Meratum loco citato.

VII. Ad § nostrum quod attinet, incensato Episcopo, ac reddito thuribulo Ministro, Presbyter ipse assistens « accedit ad sedem suæ « assistentiæ, et ibi stans thurificatur a Subdia-« cono, vel eo deficiente, ab Acolytho duplici « ductu thuribuli. » Notandum hic quod post Castaldum monet Bauldryus, I. nempe stantem in loco suo Presbyterum assistentem thurificandum esse duplici ductu a solito Ministro, sed « facta prius primo Diacono inclinatione. » II. cum repetitur Antiphona ipsa ad *Magnificat*, sedere illum debere, nimirum, « si facta sit in-« censatio Diaconorum, quia alias stare debet. » Presbyterum assistentem, licet non sit prima Dignitas, thurificandum esse ante Archidiaconum tunicella paratum, loco Diaconi Episcopo assistentem, quamvis idem Archidiaconus sit prima Dignitas, resolvit Sacra Rituum Congregatio die XXIII Junii anni MDCVII, penes Aldanum in Compendio Canonicarum Resolutionum lib. II, tit. XXII, num. II, et Meratum loco citato. Rursus assistentes licet minus dignos, ratione assistentiæ ante Dignitates thurificari, et accipere pacem debere, iterum atque iterum jam decidit Sacra ipsa Congregatio Rituum, in Cremen. die XXVIII Septembris anni MDCII, in Nolana die XXIII Maii MDCIII, et in Bracharen. XIX Junii MDCIX, uti videre est apud Sellium in Selectis Canonicis, cap. XXVIII, num. VI, et Barbosam in Summa Apostolicarum Decisionum Collectan. XLVII, num. VII. Sed ut finem Commentario imponam, ait § noster, « cum Episcopus cantaturus est « orationem, » accedere ipsum assistentem Presbyterum, et sustinere librum, ut alias, deinde reverti ad locum suum. Eadem docet Patricius loquens de assistentia, quam facit Papæ Cardinalis : « Cum vero Papa est dicturus orationem, « iterum accedit Cardinalis assistens, et retinet « librum supra caput, deinde revertitur ad lo-« cum suum. Et est finis servitii sui pro hac « vice. » Ita ille ; verum quod Presbyterum assistentem Episcopo spectat, notandum est, quod Castaldus, Bauldryus, et alii docent, post benedictionem demum expletis Vesperis, deposito pluviali, cappa sua, vel alio habitu indutum debere illum una cum aliis comitari Episcopum.

§ III.

Cum vero Missa solemnis ab Episcopo erit celebranda, ejus præcipua cura erit, totam Missam prævidisse, omnesque cæremonias et actus, quos Episcopus facturus est, observasse, ac signacula in libro Missali, in quo lecturus est Episcopus, locis congruisse disposuisse, ut præsto illi esse possit, suggerendo illi submissa voce, vel modesto nutu indicando, si in aliquo forte, vel memoriæ lapsu, vel alia de causa deficeret, aut titubaret; præsertim apud Altare, dum sacrosancta Mysteria peragit. Igitur in ipsa die, qua Missa celebranda erit, cotta, vel habitu suo canonicali indutus, postquam Episcopum ad Ecclesiam venientem comitatus fuerit, opportune aderit apud eum in Secretario, et incœpta hora Tertia, atque incipiente Episcopo legere Psalmos, *Quam dilecta*, etc., cum aliis sequentibus, ipse ad ejus sinistram stans alternatim respondebit, duobus

quoque Diaconis assistentibus pariter cum iplo respondentibus; et lavante Episcopo manus, porriget ei mantile ad tergendum. Circa finem Tertiæ induet se amictu super rocchetto, aut cotta, et super eo pluviali, et sic paratus sustinebit librum supra caput, cum Episcopus cantabit orationem Tertiæ. Episcopo omnibus sacris paramentis induto, ac sedente, imponet annulum pontificalem in digitum annularem dexteræ manus, illius annulo, et manu prius deosculatis : mox naviculam incensi cum cochleari eidem ministret, ut imponat thus in

thuribulum, antequam a Secretario discedat. Cum Episcopus procedit versus Altare, ipse ante illum incedit ad dexteram Diaconi Evangelium cantaturi, et cum Episcopus ante infimum gradum Altaris, facta Cruci reverentia, incipit confessionem, ipse ad ejus dexteram stans, respondebit simul cum Diacono stante a sinistris; et dum dicet in confessione, *Tibi*, *Pater*, et *Te*, *Pater*, profunde versus Episcopum caput inclinabit.

COMMENTARIUS.

I. Ad Missam, quam celebraturus est Episcopus, assistentis Presbyteri « præcipua cura est, » inquit Paris de Crassis lib. I Cæremoniarum Cardinalium et Episcoporum, cap. VII, « antequam ad Missam procedatur, diligenter ipsam « Missam in Domo sæpius, ac continue cum celebraturo præstudere, et bene observare omnes actus, in quibus fortassis ipse celebraturus auxilio egeat, vel titubet, aut nesciat, sive « vacillet, ut postea eidem apud Altare sacrificanti in talibus actibus subveniat cito, placide, « ac modeste memorando voce, gestu, et actu, « quæ oportuerit, et prout viderit opus faciendum. » Ubi vides initium nostri § desumptum pæne esse ex recitato loco Paridis Crassi Apostolicarum aliquando Cæremoniarum Magistri. Addit tamen laudatus Crassus, assistentem ipsum Presbyterum « etiam ante diem Missæ debere « sibi barbam et coronam tonderi fecisse, quo- « niam est Magistratibus et aliis Primoribus « daturus osculum pacis facie ad faciem. » Erat mos tunc temporis a Julio Papa II incœptus, qui etiam ad finem usque elapsi sæculi perduravit, ut non modo Romani Pontifices, ac S. R.E. Cardinales, sed et alii quoque sacri homines barbas promitterent, uti videre est nostro III, tomo Romani Pontificalis ad titulum XXIX, *De barba tondenda*.

II Ipsa autem die, qua solemnis Missa ab Episcopo celebranda erit, Presbyter ipse assistens, « cotta, vel habitu suo canonicali indu- « tus, postquam Episcopum ad Ecclesiam comi- « tatus fuerit, opportune aderit apud eum in « Secretario. » Verba hæc sunt nostri hujus § pro quorum intelligentia sciendum est, primo, non modo Presbyterum assistentem, sed et Canonicos omnes teneri in habitu canonicali accedere ad domum Episcopi, illumque comitari ad Ecclesiam celebraturum, vel divina Officia auditurum cum cappa accedentem, et finito Officio eumdem ad domum iterum comitari, uti innumera pæne testentur Sacræ Rituum Congregationis Decreta, præsertim in Ragusina die VIII Martii anni MDCXVI, et in Tarvisana die X Januarii anni MDCXIX penes Barbosam in tractatu *De Canonicis*, cap. XXXII, num. I. Secundo, Capitulum et Canonicos debere accedere ad aulam sive cameram, quam ad hoc Episcopus destinaverit, tam in accessu ad Ecclesiam, quam in reditu, et venientes etiam sub censuris in subsidium compellendos esse, decisum est a Sacra Rituum Congregatione, in Beneventana XXI Novembris anni MDCXLVIII, extatque Decretum in Concilio provinciali XIII Beneventano anni MDCLVI sub Joanne Baptista Foppa Archiepiscopo, tit. XXVI, *De Capitulo et Canonicis*. Tertio, præstandum esse hujusmodi obsequium Episcopo a Canonicis, licet Episcopi domus non sit contigua Ecclesiæ, edixit Rituum Congregatio in Oscen. XVI Maii MDCI et in Colimbrien. VI Julii MDCII. Item etiamsi distet per spatium sexaginta passuum, qui habentur pro modico spatio, ex ejusdem Congregationis Decreto in Theatina XIV Novembris MDCII et in Tiphernaten. V Julii MDCIII. Imo quamvis distet per spatium centum et decem passuum, ex alio Decreto in Elven. X Januarii MDCIV. Et per spatium centum sexaginta passuum, ut eadem Sacra Rituum Congretatio censuit in Tarracinen. XX Augusti MDCXXII. Ceterum si palatium Episcopi sit longe distans, debet Episcopus ipse associari ab aliquo ad hoc deputato prope Ecclesiam, uti in dicta Oscen. a Sacra Rituum Congregatione decisum fuit.

III. Laudatis hucusque Decretis, quæ videri possunt apud Barbosam in tractatu *De Canonicis*, cap. XXXI, num. III et seqq. adjungi et alia debent, quibus docemur, Canonicos, non quoties Episcopus ad Ecclesiam accedit, teneri illum ex suo palatio associare, ac reducere, sed in

solemnioribus tantum diebus, quibus cum cappa ad celebrandum, vel ad pontificalia exercendum accedit : in ceteris vero diebus, quibus Episcopus private sine cappa, vel ex alia causa ad Ecclesiam accedere voluerit, non teneri, nisi ex voluntate, atque urbanitate hæc obsequia illi præstare; satisque esse, si aliquis ex Dignitatibus et Canonicis ad ostium Ecclesiæ accurrat, qui dignior aspersorium cum aqua benedicta ministrare debet, et abeuntem similiter usque ad ostium comitetur, jam iterum atque iterum decisum est a Sacra Rituum Congregatione, in Perusina xx Decembris MDCI, in Rapiana xxiv Octobris MDCIX, in Sarzanen. xii Martii MDCXVIII, in Tarvisana xix Januarii MDCXIX, in Saonen. xxx Martii MDCXIX, et in Limana in Indiis xxix Maii MDCXXI, teste Sellio in Selectis Canonicis, cap. iii, num. cxxii. Porro festivitates majores, et dies solemnes, quibus illud obsequium a Canonicis Episcopo exhiberi debet, eadem Sacra Rituum Congregatio die i Decembris anni MDCXXXII inhærendo alteri resolutioni editæ die xvii Novembris anni MDCVII declaravit, solemnes festivitates per annum esse festum Paschatis Resurrectionis Domini nostri Jesu Christi, feriam v in Cœna Domini, festum Ascensionis ejusdem Christi Domini, Pentecostes, Sanctorum Apostolorum Petri et Pauli, Assumptionis Beatæ Virginis, Omnium Sanctorum, Natalis Christi, et Epiphaniæ, uti videre est apud Barbosam loco citato num. xi. Verum non est hic omittendum, quod ipsa Rituum Congregatio decidit in Ripana xxx Januarii MDCX penes Sellium loco citato, num. cxxiv, nempe, si Canonici ex consuetudine associare soliti fuerint Episcopum a cubiculo suo, seu a camera deputata, quoties cum cappa accedit ad Ecclesiam, ut celebret, aut divinis Officiis adsistat, etiam in Dominicis et aliis festivitatibus per annum occurrentibus, consuetudinem illam esse omnino servandam. Sed et deberi quoque hanc associationem Episcopo a Canonicis tum in profectione ad Ecclesiam, cum in reditu ad palatium suum, etiamsi cappa ille non utatur, quando scilicet pro loci, aut provinciæ consuetudine, aut alias cappa uti non solet, ejusve loco alium habitum deferre solitus est, decisum quoque habemus a toties laudata Sacra Rituum Congregatione in Elboren. viii Martii MDC, apud memoratum Barbosam num. xi in fine.

[Opportunius ea quæ ad associationem Episcopi spectant cum auctore tractabimus in notis supra cap. xv præsentis libri; ubi statuendæ venient regulæ nonnihil discrepantes ab iis quæ hic a Catalano asseruntur : sed ne existimes Sacram Congregationem secum in decisionibus suis pugnare, adverte nullum emanasse Decretum sub die i Decemb. MDCXXXII ; in Decreto allegato diei xvii Novemb. MDCVII festivitates solemnes enumerari non ad assignationem dierum in quibus capituli associatio Episcopo debetur, sed ad coarctandum privilegium celebrationis Missæ in oratoriis privatis; nullum in Collectione authentica Decretum anni MDC nec proinde allegatum in Elboren. viii Martii hujusce anni, reperiri.]

IV. Porro autem, ut in associatione Episcopi sui Canonici ipsi deesse nequeant, divinaque Officia in choro recitanda minime turbentur, debet Episcopus certam horam sui adventus in Ecclesiam tempore congruo statuere et significare. Id enim statuit Sacra Rituum Congregatio in Elboren. et Oscen. xvi Maii MDCI et in Placentina provinciæ Compostellanæ iv Julii MDCXV in responsione ad Dubium i, ut testatur Sellius dicto cap. iii, num. cxxvi, et Barbosa in Summa Apostolicarum Decisionum Collectan. xcix, et num. x, ubi etiam ait, dato signo, et non veniente Episcopo, inchoari posse Officium; et, si post jam inchoatum Officium Episcopus ad Ecclesiam veniret, satis tunc esse, si quatuor vel quinque Canonici ei obviam eant, et reliqua major Canonicorum pars remaneat in choro. Id ait decisum fuisse a Sacra Rituum Congregatione in dicta Placentina in responsione ad i Dubium. Et quod saltem duo ex Canonicis teneantur ex choro discedere et obviam ire Episcopo, aspersorium ei porrigentes, declaravit quoque eadem Congregatio in Lunen. iii Martii MDCXXXIII. Idem dicendum si Episcopus veniat eo tempore, quo post cantatum Evangelium concio inchoatur, constat ex memorato superius Decreto in dicta Placentina, in responsione ad ii Dubium. Quod si finita concione velit domum redire, nec Canonici pariter omnes debent Missam et chorum deserere, sed tantum tres vel quatuor Episcopum usque ad portam Ecclesiæ comitabuntur, et statim redibunt, ut in responsione ad Dubium iii ibidem, ubi etiam habetur, si post finitam Missam velit discedere

Episcopus, nec expectare, quod hora Sexta recitetur, quæ de consuetudine Ecclesitæ immediate finita Missa cantari solet, debere Canonicos omnes Episcopum ipsum comitari saltem usque ad portam Ecclesiæ. Ceterum, ut in eadem Placentina in responsione ad Dubium v decisum est, hora dandi signum cum campana stabilienda erit cum Episcopo, eoque dato, ipse diutius non est expectandus.

V. Quanquam autem ex tot Decretis, aliisque plurimis, quæ afferri possunt, quæque passim legere est apud Pignatellum, Ursayam, Monacellum, Pitonum, Meratum, et alios plerosque, liquido constet, præstandum esse omnino a Canonicis obsequium associationis Episcopo suo ad Ecclesiam venienti; sciendum tamen, non teneri Canonicos omnes obviam ire Episcopo suffraganeo, venienti ad Ecclesiam ad celebrandum nomine proprii Episcopi, usque ad cubiculum, sicut Episcopo proprio suo tenentur obviam ire; satis enim esse, ut Suffraganeo ipsi aliqui Canonici obviam procedant usque ad portam Ecclesiæ, declaravit jam Sacra Rituum Congregatio in Braclaran. I Septembris MDCVII, penes Barbosam, *De Canonicis*, cap. XXXII, num. XIII. Rursus ex Decreto ejusdem Sacræ Congregationis die VI Septembris anni MDCXCVIII apud Meratum in Notis ad Gavantum, si Episcopus suffraganeus accedens ad Ecclesiam deferat cappam, tenetur ipse sustentare sibi caudam brachio sinistro involutam, et duo Canonici usque ad ostium Ecclesiæ obviam illi ire debent, digniore illorum aspersorium ei porrigente, quo seipsum tantum aspergat, eumque pariter ad eumdem locum associant. Occasione quoque functionum episcopalium si accedat ad Ecclesiam cum cappa, debet in faldistorio, alias in Sacrario se parare; nec potest sibi deferri facere caudam vestis violaceæ una cum elevatione fimbriæ anterioris in plano pavimenti Ecclesiæ. Quod Episcopus tandem deputatus administrator alterius Ecclesiæ, in functionibus ecclesiasticis, non gaudeat omnibus illis præeminentiis et prærogativis, quibus fruuntur et gaudent omnes alii Episcopi in propriis diœcesibus suis, decisum est ex ipsa Sacra Rituum Congregatione die XXII Augusti MDCCXXII apud eumdem Meratum, ubi multa scitu digna, quæ ad hanc rem, quam agimus, spectant, reperies.

VI. Decretis hisce notatis, quibus ostendimus, non modo Presbyterum assistentem, sed et Canonicos omnes debere in habitu canonicali Episcopum e domo sua ad Ecclesiam venientem comitari; dicendum nunc est, quod de Presbytero ipso assistente Ꝫ noster edicit: « Ipsa die, » inquit, « qua Missa celebranda erit, cotta, vel « habitu suo canonicali indutus, postquam Episcopum ad Ecclesiam venientem comitatus « fuerit, opportune aderit apud eum in Secretario; et incœpta hora Tertia, atque incipiente « Episcopo legere Psalmos *Quam dilecta*, etc. « cum aliis sequentibus, ipse ad ejus sinistram « stans alternatim respondebit, duobus quoque « Diaconis assistentibus pariter cum ipso respondentibus. » Eadem plane docent Castaldus, Bauldryus, aliique recentiores, licet aliter sentiat Paris de Crassis lib. I *De cæremoniis Cardinalium et Episcoporum*, cap. VII, ait enim de Presbytero assistente loquens, quod « in die Missæ Cardinali « Psalmos lecturo, ipse indutus superpelliceo « capit, et tenet librum Psalmorum detecto capite genuflexus ad ejus sinistram. » Loquitur juxta morem sui temporis, quo non modo Presbyteri Canonicive in divinis Officiis genua flectebant Episcopis, sed et Episcopi ipsi etiam extra divinorum Officiorum celebrationem, nonnisi genuflexi cum Cardinalibus loquebantur, quibus etiam dum manus in mensa lavarent, similiter mantile ipsi Episcopi ministrabant. Narrat, damnatque hunc abusum suo vigentem ævo Augustinus Patricius lib. III *Sacrarum cæremoniarum*, sectione I, cap. XIII. Mirum autem illud est, quod idem scribit, cap. XII, nempe arbitrari se, « non esse absurdum, sed satis honestum, simplices laicos, et Clericos non Prælatos in « primo congressu ante Cardinales genuflectere. »

VII. Quidquid sit de eo abusu, ut Clerici nempe ac Episcopi genuflexi cum Cardinalibus loquerentur; quod rem nostram spectat, decidit jam Sacra Rituum Congregatio die XV Decembris MDCXXXII Dignitates et Canonicos assistentes, vel aliquo modo Episcopo solemniter celebranti inservientes non teneri genuflectere. Id quod etiam contra Paridem Crassum statuit Ꝫ noster, dum ait, Presbyterum assistentem nonnisi stantem alternatim cum Episcopo recitare Psalmos *Quam dilecta*, etc. duobus quoque Diaconis « assistentibus, et stantibus pariter cum « ipso respondentibus, » ut scite ait Bauldryus

in Manuali sacrarum cæremoniarum, parte V, cap. VII, articulo II, num. II. Usus recitationis quorumdam Psalmorum ante celebrationem Missæ est plane antiquus, teste Joanne Cardinale Bona, lib. I *Rerum liturgicarum*, cap. II, num. II. Vetus Missa ab Illyrico edita antequam Sacerdos sacris vestibus induatur, dici mandat, si tempus permiserit, flexis genibus coram Altari septem Psalmos pœnitentiales cum Litania, et aliis prolixis precibus, postquam sequuntur alii septem Psalmi, nempe *Quam dilecta*, LXXXIII; *Benedixisti*, LXXXIV; *Inclina, Domine*, LXXXV; *Fundamenta ejus*, LXXXVI, *Domine Deus, salutis meæ*, LXXXVII; *Credidi propter quod*, CXV; *Memento, Domine, David*, CXXXI. Codex Chisius tres tantum Psalmos a Sacerdote sacris vestibus induto cum circumstantibus Clericis dicendos præscribit, videlicet *Quam dilecta; Benedixisti, Inclina, Domine*. Iidem præscribuntur in codice Tiliano apud Menardum in Notis ad librum Sacramentorum S. Gregorii pag. 266. Missale Hispalense editum anno MDXXXIV jubet, dici septem Psalmos pœnitentiales, vel *Quam dilecta*, cum reliquis, qui hodie notantur in Missali Romano, et leguntur in plerisque Missalibus mss. Bibliothecæ Vaticanæ. Micrologus, cap. I « Presbyter, » inquit, « cum se parat ad Missam « juxta Romanam consuetudinem decantat hos « Psalmos *Quam dilecta; Benedixisti, Inclina,* « *Domine, Credidi;* deinde *Kyrie, eleison; Pa-* « *ter noster*, cum precibus, et oratione pro pec- « catis. » Putat autem laudatus Bona, circa annum Christi CM Psalmos ipsos quos hodie ex Rubrica Romani Missalis recitamus, recitari cœpisse. Ex dictis vero illud sane constat, si non omnes, plures certe jam olim, ex iis, qui multis abhinc sæculis recitari solent, Psalmos in præparatione ad Missam a Sacerdote dictos fuisse.

VIII. Recitatis Psalmis, et quidem in Secretario, quod hodie Sacristiam dicimus, lavat mox Episcopus manus, eique Presbyter ipse assistens « porriget mantile ad tergendum, » uti § noster inquit; « osculans illud prius, et ejus di- « gitis annulos ordinarios, si quos ante lotio- « nem ipse deposuerat, cum debitis osculis re- « ponit, » uti scite notat laudato loco idem Bauldryus post Castaldum libro I *Praxis Cæremoniarum*, sectione VIII, cap. VIII. Manuum lotio, quæ ex præscripto nostri hujus Cæremonialis, novissime auctoritate Benedicti XIII recogniti, fieri debet statim ac recitati sunt Psalmi *Quam dilecta*, etc. in aliis ante memoratum Pontificem editis Cæremonialibus fieri plane debebat post orationem horæ Tertiæ: « Et circa finem Tertiæ, » inquiunt, « induet « se amictu super rocchetto, aut cotta, et super « eo pluviali, et sic paratus sustinebit librum « supra caput, cum Episcopus cantabit oratio- « nem Tertiæ, et lavante Episcopo manus, por- « riget ei mantile ad tergendum. » Recte factam esse eam a Benedicto XIII sacrorum rituum peritissimo, cæremoniæ mutationem, cuique novissimum ejus Cæremoniale cum ante editis conferenti patet. Convenientius quippe esse videtur, ut Episcopus ad servandam integritatem Rubricæ, etiam Missalis Romani, quæ præscribit, ut Sacerdos precibus nonnisi absolutis manus lavet, prius et ipse præparationem ad Missam faciat per recitationem Psalmorum et precum consuetam, deinde vero manus lavet, porrigente illi mantile ad tergendum Presbytero assistente.

IX. Quo facilius quod de Psalmis ad præparationem Missæ, et de hora Tertia in Secretario recitandis § noster edicit, intelligatur, sciendum est, veterem esse Ecclesiæ disciplinam, ut in Ecclesiis præsertim cathedralibus, insignibusque Secretaria construerentur, in quibus Oratoria essent Altari decenti ornata, uti fuse ostendit clarissimus Georgius lib. I *De liturgia Romani Pontificis*, cap. VII, ubi etiam scite observat, « e vetustis S. R. E. ritibus prodire « ea, quæ de Secretario in Cæremoniali Episco- « porum præscribuntur, nimirum, ut is locus « ornatus esse debeat Altari decenti, atque in « eo sacræ vestes ab Episcopo induantur. » Sane libro II hujus Cæremonialis, cap. VIII, § II, diserte edicitur, « valde convenire, atque anti- « quæ ecclesiasticæ disciplinæ consonum esse, « ut in Ecclesiis cathedralibus locus aliquis, si « Sacellum non adsit, ab antiquis Secretarium « appellatum, deputetur, ad quem Episcopus « solemniter celebraturus Missam, postquam « sua cappa indutus, ingressurus fuerit Eccle- « siam, sacrasque preces ad Altare Sanctissimi « Sacramenti tantum, et non ad Altare majus « effuderit, cum suis Canonicis, et choro, con- « veniat. » Tum alia multa ait ipsum Cæremoniale citato cap. VIII, nempe, ut locus ille præparari ornarique debeat, quæ ibidem facienda,

et Tertia hora quomodo cantanda. De quibus omnibus videri possunt, quæ nos in Commentariis nostris ad ipsum caput VIII secundi libri dicemus.

X. Nunc ut ea quæ in hoc nostro præsenti § de Presbytero assistente dicuntur, explicemus, « Episcopo, » inquit, « omnibus sacris paramentis induto, ac sedente, imponet annulum pontificalem in digitum annularem dexteræ manus, illius annulo, et manu prius deosculatis. » Dictum est de ea re superius, ubi munia explicuimus Presbyteri assistentis ad Vesperas, Episcopo celebrante; monendum tamen hic illud est, quod inter alios docet Bauldryus, debere Presbyterum assistentem nudo esse capite, cum annulum ipsum pontificalem in digitum annularem dexteræ manus Episcopi imponit. Id quod etiam dicendum est, ubi « mox naviculam incensi cum cochleari eidem ministret, ut imponat thus in thuribulum, antequam a Secretario discedat. » Debet enim, et nudo stare capite et cochleare, ac manum Episcopi deosculari, dicens more solito : *Benedicite, Pater Reverendissime*, vel, si sit Cardinalis, *Eminentissime*, cum debitis inclinationibus ante et post. Tandem cum Episcopus ad Altare procedit, « ipse ante illum incedit ad dexteram Diaconi « Evangelium cantaturi, » nudo capite, et manibus junctis, ut scite notat inter alios Bauldryus. « Et cum Episcopus ante infimum gradum Altaris, facta Cruci reverentia, incipit « Confessionem, ipse ad ejus dexteram stans, « respondebit simul cum Diacono stante a sinistris; » se scilicet signans, et inclinans cum eo, et ter pectus percutiens, cum dicet *mea culpa* juxta generales Missalis Rubricas. « Et dum dicet in confessione *Tibi, Pater*, et *Te, Pater*, « profunde versus Episcopum caput inclinabit. »

XI. Vestigium harum cæremoniarum observare est quidem apud Augustinum Patricium, qui lib. III *Sacrarum cæremoniarum sanctæ Romanæ Ecclesiæ*, sectione II, cap. IX, loquens de assistente Cardinali in Missa papali, « ipse « Cardinalis, » inquit, « accedens immittit ei « annulum pontificalem et alios; » statimque addit : « Sed cum Papa vult intrare ad Altare, « ministrat naviculam incensi, cum Papa illud « in thuribulum imponit, deinde procedit immediate ante Papam simul cum Diacono Cardinali Evangelii ad dexteram; et cum Papa « facit Confessionem, stat ad ejus dexteram. » Morem tandem esse antiquum, ut Episcopus sacris paramentis indutus, antequam de Secretario ad Ecclesiam progrediatur, imponat incensum, constat sane ex antiqua Missa ab Illyrico edita, ubi etiam « ad incensum imponendum » hæc oratio legitur : « In nomine Patris, et Filii, « et Spiritus sancti, sit benedictum hoc incensum in odorem suavitatis Domino, et in remissionem omnium peccatorum nostrorum. « Amen. »

§ IV.

Finita confessione, et osculato per Episcopum Altari, dum Subdiaconus in cornu Evangelii porrigit librum Evangeliorum osculandum Episcopo, ipse adjuvat manum ad librum apponendo, deinde retrahit se extra cornu Evangelii, dum Episcopus thurificat Altare : et redeunte Episcopo ad sedem suam, ipse eum præit, et apud eum stat. Cum Episcopus lecto Introitu Missæ dicit *Kyrie, eleison*, ipse simul cum eo ac duobus Diaconis assistentibus idem dicit; sedente vero Episcopo, et ipse sedet super scabellum a dextris, vel a sinistris, prout supra de Vesperis dictum fuit. Si vero forte Episcopus celebrans non in sede propria, sed in faldistorio sederet, tunc ipse Presbyter assistens sedebit in aliquo scamno prope Altare versus cornu Epistolæ simul cum Diacono et Subdiacono ad sinistram Episcopi; substinebit deinde librum supra caput, cum ex eo Episcopus erit cantaturus orationem *Gloria in excelsis*, et *Credo*, quæ cum eo et duobus Diaconis assistentibus submissa voce prosequitur. Adjuvabit eodem modo,

prout de prima lotione dictum est, ad lotionem manuum, quoties opus erit in Missa, id est, post Offertorium, post Oblationem, et post Communionem. Si sermo habebitur per Episcopum, ipse sedebit a dextris Episcopi cum Diacono a sinistris, remanente interim Subdiacono in suo scabello, si Episcopus erit in faldistorio ante Altare. Si vero habebit sermonem in propria sede, sedebit in scabello suæ assistentiæ. Finito sermone, ac Confessione per Diaconum decantata, ipse Indulgentias pronuntiabit in forma, prout suo loco dicendum erit. Si vero sermo habendus erit per ipsum Presbyterum assistentem, vel per aliquem Canonicum, qui eo casu servire debet Episcopo in officio Presbyteri assistentis cum pluviali, etiamsi non sit ex antiquioribus et dignioribus Canonicis, finito Evangelio, accedet ad osculum manus Episcopi, et profunde inclinatus ab eo petet benedictionem, et sic paratus ascendet ambonem, sive pulpitum, et sermonem habebit, ac finita Confessione per Diaconum, ipse in eodem pulpito adhuc stans publicabit Indulgentias in forma.

COMMENTARIUS.

[Nota in hoc paragrapho phrasim incidentem *Si vero forte Episcopus celebrans*, etc. finem habere post verba *ad sinistram Episcopi*; ita ut ibi interpunctio absoluta poni deberet : quæ enim sequuntur *sustinebit deinde*, etc., non ad hunc casum particularem pertinent, sed generaliter sunt accipienda.]

I. Pergit is § assistentis Presbytri munia explicare. « Finita confessione, » inquit, « et osculato per Episcopum Altari, dum Subdiaconus « in cornu Evangelii porrigit librum Evangeliorum osculandum Episcopo, ipse adjuvat, manum ad librum apponendo, deinde retrahit se « extra cornu Evangelii, dum Episcopus thurificat Altare. » Ut observentur hæ cæremoniæ in Missa papali, exponit lib. III *Sacrarum cæremoniarum*, sectione II, cap. IX, Augustinus Patricius his plane verbis : « Finita confessione « cum Papa osculatus fuerit Altare, simul cum « Subdiacono offert ei osculandum librum Evangeliorum, deinde retrahit se ad partem, quoad « Papa imponat incensum, incenset Altare, et « incensetur. » Tum addit, apud Altare non Cardinalem assistentem, sed Diaconum Evangelii semper ministrare naviculam, et Papam thurificare; Cardinalem vero assistentem tunc eo fungi officio, « cum Papa est apud sedem « eminentem, » et illic stantem tenere librum supra caput, dum Papa legit Introitum.

II. Ritus osculandi Evangelium initio Missæ, imo antequam Episcopus de Secretario ad Ecclesiam progrediatur, postquam scilicet sacris paramentis indutus est, et incensum imposuit, ac benedixit, juxta formulam in fine superioris Commentarii descriptam, constat ex veteri Missa ab Illyrico edita, ubi etiam *ad osculandum Evangelium*, ea dici ab Episcopo verba solebant : « Pax Christi in visceribus nostris per- « maneat. » In plerisque Ecclesiis fiebat quidem ea Evangelii deosculatio ab Episcopo in ingressu ad Altare, ante confessionem, ut testatur Martene lib. I *De antiquis Ecclesiæ ritibus*, cap. IV, articulo II, num. III. « Pontifex, » inquit, « perveniens ad Altare adorabat sancta, « tum facta confessione osculabatur textum « sancti Evangelii, id quod nihilominus in ple- « risque Ecclesiis ante confessionem præsta- « bat. » Certe, uti idem auctor tradit, in Ecclesia Remensi Subdiaconus porrigens Evangelium Sacerdoti osculandum in ingressu Altaris, dicebat : *Hæc est Lex sancta, Pater*. Sacerdos respondebat : *Credo, et confiteor*.

III. In aliis Ecclesiis factam esse deosculationem Evangelii post Missæ Introitum, docet nos inter alia ms. Pontificale Prudentii Trecensis Episcopi apud laudatum Martene loco, cap. IV, articulo XII, ordine VI, ubi post Altaris osculationem oratio legitur, quam Episcopus antequam Evangelium oscularetur recitare solitus erat, qui etiam cum Evangelium osculabatur, ea verba pronuntiabat : « Pax Christi, quam « nobis per Evangelium suum tradidit, confir-

« met et conservet corda et corpora nostra in « vitam æternam. Amen. » In Corbeiensi quoque Ratoldi Abbatis codice a memorato auctore allato, ordine XI, hæc leguntur post Introitum Missæ : « Mora quidem orationis facta, sicut « ordinati sunt, alter alterutrum Presbyteri et « Diaconi osculentur Altaris cornua : et ultimus « Episcopus ministrantibus illis osculetur Evan- « gelium ab ipsis elevatum et apertum, a Sub- « diacono scilicet in Altaris medio positum, et « tunc canatur *Kyrie, eleison* et ipsis ducentibus « perveniat Episcopus ad solium, » etc. Idipsum constat ex pervetusto codice Chisiano a Joanne Bona Cardinale edito, ubi post confessionem et Missæ introitum ita legimus : « Quibus expletis « Subdiaconus apertum librum præbeat Sacer- « doti osculandum, » etc.

IV. Munus itaque Subdiaconi erat initio Missæ præbere Episcopo Evangelii codicem ad osculandum ; id quod etiam liquet ex priscis Ordinibus Romanis a Mabillonio tomo II Musei Italici descriptis, ac præsertim ex XIV Romano ordine, auctore Jacobo Gaetano Cardinale, qui loquens de Missa Pontificis ait : « Ascendens « ad Altare, et inclinatus ante ipsum, dicit ora- « tionem *Aufer a nobis*, etc., qua dicta oscula- « tur Altare, et postea osculetur librum Evan- « geliorum, quem apertum in eo loco, in quo « est Evangelium legendum in Missa, offerre « debet ei Subdiaconus, et osculatum per Pon- « tificem dimittat clausum super Altare, nisi ex « causa alibi reponendus videatur. » Ex quibus omnibus illud plane addiscimus, quod alias observavimus, e vetustis sacris Ecclesiarum, ac potissimum Romanæ cæremoniis prodire ea, quæ in nostro hoc § Cæremoniale Episcoporum præscribit, de porrigendo Episcopo per Subdiaconum Evangelii libro ad osculandum postquam ascendit Altare, illudque osculatus est. Ceterum quod dicitur, Presbyterum assistentem adjuvare illum debere, « manum ad librum apponendo, » non ita subobscure innuit laudatus superius Ratoldi Abbatis Corbeiensis codex.

V. Antequam ad explicanda alia progrediamur, quæ in hoc § nostro continentur, illud hic minime dissimulandum, quod alias notat Bauldryus, debere nempe assistentem Presbyterum, « dum celebrans ascendat Altare, elevare vestes « anteriores illius a parte sua, nisi id præstet « Cæremoniarius. » Quod tamen quantum ad Presbyterum assistentem minime ejus dignitati consentaneum videtur. Munus hoc esse Diaconi ac Subdiaconi, qui Sacerdoti assistunt in Missa solemni, diserte affirmat Bartholomæus Gavantus, ubi ad ea verba Rubricæ Missalis loquentis de Sacerdote solemniter Missam celebrante, *ascendit cum Ministris*, ita inquit : « Diaconus « sinistra manu, Subdiaconus dextra albam et « vestem anteriorem celebrantis paululum ele- « vant, dum ille ascendit. » Sed forte funguntur eo munere Diaconus et Subdiaconus, quod in solemni Missa simplicis Sacerdotis, non solet adesse Presbyter quispiam assistens, imo ut plurimum, nec etiam Cæremoniarius, qui tamen si solemni Missæ assisteret, deberet is potius eo officio fungi elevandi paululum anteriorem vestem celebrantis, juxta receptam complurium Ecclesiarum consuetudinem. Porro ubi Episcopus cum Ministris ad Altare ascendit, ipse quidem illud deosculatur, non autem Ministri, qui, ut ait laudatus Gavantus, « non osculantur, « neque tangunt Altare, sed suo quisque loco « genuflectit, et statim surgit, quod semper ob- « servent. »

VI. Osculato per Episcopum Altari, dum Subdiaconus in cornu Evangelii, juxta vetus Ecclesiæ institutum, porrigit librum Evangeliorum osculandum Episcopo, Presbyter ipse assistens Subdiaconum adjuvat, apponendo manum ad ipsum librum, quem statim capit, et retrahit se extra cornu Evangelii, dum Episcopus thurificat Altare, adjuvante illum ad incensationem ipsam Diacono, qui etiam ea finita ipsum Episcopum triplici ductu thurificabit, inclinans se profunde ante et post, acceptaque ab eodem benedictione inclinatus, thuribulum Acolytho reddet. Sed de his Diaconi muniis alias. Ut itaque hoc loco quæ assistentis Presbyteri munia spectent, enucleemus, « redeunte Episcopo ad sedem suam, » ait § noster, « ipse eum præit, et apud eum « stat. » Verba illa *ipse eum præit* perspicua sunt, mirumque idcirco videri debet, quod tam facile labi potuerint, Castaldus, lib. 1 *Praxis cæremoniarum*, sectione VIII, cap. VIII, num. XIX, et Bauldryus in Manuali sacrarum cæremoniarum parte V, cap. VII, art. II, num. V, ubi aiunt, quod « thurificato Altari, Episcopo redeunt ad sedem « suam ipse (Presbyter scilicet assistens), eum « sequitur. » Præire enim debet, non sequi Episcopum, uti perspicua est § hujus nostri Rubrica.

VII. Ergo tradito prius libro, quem tenebat, Ministro, redeunte Episcopo ad sedem suam, Presbyter assistens eum præit, et apud eum stat, dum legit Introitum, solus nempe Episcopus celebrans, non autem Presbyter assistens, qui tamen cum eo se signat, ut ait Bauldryus; lectoque Introitu Missæ, « cum Episcopus dicit « *Kyrie, eleison*, ipse simul cum eo ac duobus « Diaconis assistentibus, idem dicit. Sedente « vero Episcopo, et ipse sedet super scabellum « a dextris, vel a sinistris, prout supra de Ve« speris dictum fuit. Si vero forte Episcopus ce« lebrans, non in sede propria, sed in faldisto« rio sederet, » ob reverentiam scilicet Cardinali debitam, vel alii cuipiam superiori, qui pontificali Missæ interfuerit, « tum ipse Presbyter « assistens sedebit in aliquo scamno prope Al« tare, versus cornu Epistolæ, simul cum Dia« cono et Subdiacono ad sinistram Episcopi, » id est, semper tamen prope Altare ad cornu Epistolæ. Perspicua sunt hucusque recitata Cæremonialis verba, et idcirco abusus est, quem alicubi servari vidi, ob ignaviam scilicet Magistrorum cæremoniarum, dum sinunt, ministros ipsos, Diaconum, ac Subdiaconum, Presbyterumque etiam assistentem in primo Altaris gradu sedere, renes Altari ipsi vertentes.

VIII. Præterea intonante Episcopo hymnum Angelicum *Gloria in excelsis Deo*, et Symbolum *Credo in unum Deum*, librum super caput sustinet Presbyter ipse assistens, eoque mox ministro reddito, qui appellatur *de libro*, prosequitur cum eo, et duobus Diaconis assistentibus submissa voce Hymnum ipsum ac Symbolum, inclinans semper cum Celebrante caput, et se in fine cum eo signans. Hæc fere et iis concinunt, quæ de Cardinale assistente in Missa papali scribit Patricius loco citato : « Cum Papa est di« cturus *Gloria in excelsis Deo*, accedit, et tenet « librum supra caput, et deinde prosequitur « cum eo hymnum Angelicum, et redit ad sedem « suam. Item cum Pontifex est dicturus oratio« nes, accedit, et tenet librum supra caput, « quousque Papa finiverit orationes, et redit ad « locum prædictum. » Et paulo inferius : « Cum « Papa est dicturus *Credo in unum Deum*, simi« liter accedit, et tenet librum supra caput, et « deinde prosequitur cum eo Symbolum. » Porro dicto Angelico hymno, capite tecto sedebit Presbyter assistens, tum vero librum ad orationem stans sustinebit, sicut et ad alias orationes, uti notat Bauldryus parte I *Manualis sacrarum cæremoniarum*, cap. VII, articulo II, num. VII, ubi etiam de Presbytero assistente loquens, hæc habet : « Si Episcopus eget ocu« laribus, vel sudariolo, illa observabit, et mi« nistrabit illi, nisi id efficiat Cæremoniarius. » Et mox : « Si Episcopus celebret in faldistorio, « poterit ante Evangelium auferre mitram ab « Episcopo, si Minister de ea non possit id effi« cere. » Et iterum : « Ad Evangelium stabit « nudo capite, manibus junctis, se signans initio « Evangelii. » Item Presbyter idem assistens Episcopum solemniter celebrantem, « adjuvabit « eodem modo prout de prima lotione dictum « est, ad lotionem manuum, quoties opus erit « in Missa, id est, post Offertorium, post Obla« tionem, et post Communionem. » Sed de his vide quæ infra fusius dicemus in Commentario ad § XI et XII capitis XI hujus libri I Cæremonialis Episcoporum.

IX. Si habeatur sermo per Episcopum ad Altare in faldistorio ibidem allato, Presbyter ipse assistens « sedebit a dextris Episcopi cum « Diacono a sinistris, remanente interim Sub« diacono in suo scabello. » Si vero in propria sede concionem habuerit Episcopus, « sedebit « in scabello suæ assistentiæ, » et finito sermone, ac confessione per Diaconum decantata, « ipse Indulgentias pronuntiabit in forma, prout « suo loco dicendum erit, » in fine scilicet hujus operis. Desumptus est plane hic ritus ex cæremoniis Capellæ papalis, uti constat ex Augustino Patricio lib. III, sectione IV, cap. I, ubi loquens de habentibus sermonem in Capella papæ, et primo de ipso Papa hæc habet : Sum« mus Pontifex non consuevit facere sermo« nem alio quopiam celebrante, sed tantum dum « ipse celebrat. Et tunc si Altare est apud parie« tem, ita ut Prælati, et omnes sint inferius, ut « in capella palatii, tunc Papa descendit e sede « eminenti, et sedet ante Altare super faldisto« rium, vel sedem ibi paratam, vertens faciem « ad populum, et renes ad Altare, et post eum « Diaconus Evangelii, deinde Diaconus assistens « a dextris; a sinistris vero sedet Diaconus tan« tum, et qui ab illo Altari assistit Subdiaconus « Apostolicus; et si sunt Græci Diaconus et « Subdiaconus, sedent in secundo gradu ad

« illorum pedes hinc inde, Græci a dextris, Sub« diaconus solus a sinistris. Post sermonem « Diaconus Evangelii facit confessionem, Cardi« nalis assistens annuntiat Indulgentias, et Papa « dat benedictionem stans in eodem loco, more « consueto. » Ubi nota, quod non semel nos observavimus, munia Presbyteri assistentis Episcopo, desumpta omnia fere esse ex Cardinale Papæ assistente. Sed de variis ritibus ab Episcopo in concionando servandis, infra opportuniori loco fusius.

X. Si vero sermo habeatur per ipsum Presbyterum, vel per alium Canonicum, qui eo casu assistet Episcopo in ejusmodi officio Presbyteri assistentis cum pluviali, licet non sit ex antiquioribus et dignioribus Canonicis, « finito « Evangelio, accedet ad osculum manus Epi« scopi, et profunde inclinatus ab eo petet bene« dictionem, et sic paratus ascendet ambonem, « sive pulpitum, et sermonem habebit, ac finita « confessione per Diaconum, ipse in eodem pul« pito adhuc stans publicabit Indulgentias in « forma. » Etiam postremam hanc § nostri partem concinere cæremoniis Capellæ papalis, ex eodem Patricio addiscere licet, qui loco citato, cap. II, postquam dixit, Cardinales non facere sermonem in Capella Papæ, nisi celebrante Pontifice, vel cum ipsemet Cardinalis celebrat, ita statim subit : « Si facit sermonem in Missa pa« pali, ipse, vel Episcopus, sive Presbyter sit, « debet assistere in officio Capellæ, etiamsi non « sit prior, et in tempore, cum pluviali et mitra « facere sermonem. Si vero ipse celebrat, dicto « Evangelio, ipse deponens casulam, accipit « pluviale, et vadit ad osculum manus Pontificis, « petit benedictionem et Indulgentias, et ascen« dit pulpitum, et cum mitra simplici orat. » Notabile est quod mox subjicit dicens : « Et « nota, quod Diaconus Cardinalis non prædicat « in Capella Pontificis, neque alius quispiam « non Prælatus, nisi sit Doctor in theologia, « secundum antiquas et probatas cæremonias, « quamvis hodie non modo inferioris gradus « viri, sed sine dignitate, aut sacro ordine, in stu« diis humanitatis tantum docti, non sine loci « et ordinis pontificalis dedecore, onus orandi in « totius orbis gravissimo et celeberrimo con« sessu sibi assumant. » Hactenus ille.

XI. Nunc ut singulos ritus explicemus a Presbytero assistente servandos, dum concionatur, celebrante Episcopo Missam pontificalem, « finito « Evangelio, » ait § « accedet ad osculum manus « Episcopi. » De concione haberi solita post lectionem Evangelii in Missa, jam diximus lib. II *De codice sancti Evangelii*, etc., cap. XXIX. Debere ipsum concionaturum deosculari Episcopi manum, ab eoque petere benedictionem, docet post Castaldum Bauldryus, aliique auctores. Est enim mos antiquus, variis etiam summorum Pontificum, et Synodorum Decretis firmatus, ut concionaturi benedictionem ab Antistite postulent. Id quidem, ut alia Concilia omittam, a Tridentino cautum est sessione V, cap. II. De S. Amando Trajectensi Episcopo tradit ejus Vitæ auctor Beda, solitum eum Concionem mox inchoaturum benedictionem a Prælato accipere. Rationem ejus ritus eam puto, quam Rupertus Abbas Tuitiensis, aliique de divinis Officiis tractantes reddunt, quod nemo scilicet, nisi missus, aut accepta licentia, officium prædicandi usurpare potest : « Lecturus vero, » inquit ille lib. I, cap. XII, « benedictionem petens, hoc « significat, quod nemo, nisi missus, aut per« missus, officium prædicandi usurpare de« beat : *Quomodo enim prædicabunt*, inquit « Apostolus, *nisi mittantur?* » Eam benedictionem petendam a Presbytero assistente inclinato tantum capite, non vero genibus flexis, expresse edicit § noster his verbis : « et profunde incli« natus ab eo petet benedictionem, » constatque etiam ex Decreto Sacræ Rituum Congregationis in Oscen. die IV Maii anni MDCXIII, apud Barbosam in tractatu *De Canonicis*, cap. XXXIII, num. XXIX, et apud Meratum in Notis ad Gavantum. Ex eo enim Decreto inter alia cautum est, Canonicos et Dignitates non teneri ad benedictionem Episcopi genuflectere, sed tantum caput inclinare.

XII. Præter benedictionem petet etiam concionaturus ille ab Episcopo Indulgentias, paratusque pluviali, ut erat, « ascendet ambonem, « sive pulpitum, et sermonem habebit. » De ambone et pulpito ad habendas in Ecclesia conciones egregie ac fuse disserit Bernardinus Ferrarius in opusculo *De ritu sacrarum Ecclesiæ veteris concionum*, lib. III, cap. III, nonnullaque etiam diximus nos in laudato opere nostro *De codice sancti Evangelii, atque servatis in ejus lectione*, etc., lib. II, cap. VI, longe plura inferius dicturi, cap. XXII. « Tandem finita confes-

« sione per Diaconum, ipse in eodem pulpito « adhuc stans publicabit Indulgentias in for- « ma. » De quo ritu jam alibi dictum fuse a nobis fuit.

§ V.

Lecto per Episcopum Offertorio, ac lotis manibus, ipse portabit librum cum pulvino ad Altare, comitante Cæremoniario, vel præmittet Ministrum de eo servientem, ut ipse præsto sit ad lotionem manuum Episcopi. Cum Episcopus revertitur ad Altare, ipse a sinistris, illum gradus Altaris ascendentem adjuvat, et cum erit apud Altare, accurate et opportune demonstrabit Episcopo omnia et singula, quæ ex libro erunt legenda, ea digito indicando. Dum autem Episcopus Oblata et Altare thurificabit, ipse sumpto libro Missali cum pulvino retrahit se extra cornu Evangelii, ne thurificationem impediat; et finita thurificatione Altaris, reponet librum cum pulvino super eo, ostendens ex illo, quæ successive erunt dicenda, ac dicet simul cum Episcopo *Sanctus*, etc. nec genuflectet, nisi cum elevatur Sacramentum, et cum Episcopus ipse genuflectit. Dicit *Agnus Dei*, etc. cum Episcopo celebrante et Diacono : quo dicto, locum permutat cum Diacono; ipse enim accedit ad dexterum, Diaconus vero ad sinistrum latus Episcopi; cui relinquit curam libri. Ipse vero Presbyter assistens, dicta per Celebrantem oratione *Domine, Jesu Christe, qui dixisti*, etc. genuflectit, et statim surgit, osculando Altare simul cum Celebrante, qui sinistram genam suam cum sinistra ipsius Presbyteri assistentis approximans, dat ei pacem, dicens : *Pax tecum*; cui ipse respondet : *Et cum spiritu tuo.* Et iterum ante Sacramentum genuflectens, et statim surgens, recedit cum Cæremoniario ad pacem dandam in choro, juxta ordinem in suo particulari capitulo descriptum.

COMMENTARIUS

I. Lecto per Episcopum Offertorio, ante quod, ut notat Bauldryus, Presbyter ipse assistent tenet librum coram Episcopo, dum dicit *Dominus vobiscum*, ac lotis manibus ab Episcopo, ut supra, idem assistens Presbyter portabit librum ad Altare, comite Cæremoniario cum pulvino, hoc modo quem describit Paris de Crassis, lib. I *De Cæremoniis*, etc., cap. VII, ubi munia Presbyteri assistentis recenset : «Prius,» inquit, « capit librum Missalem ante pectus, et « super eo ab extra pulvinum; tum præcedente « Cæremoniario facta reverentia ante Celebrantem... inde ad Altare, in medio ejus genu- « flectit, et sic vadit ad dictum cornu Evangelii, « ubi strato pulvino superponit librum apertum, « ac invenit dicenda, videlicet : *Suscipe, sancte « Pater omnipotens, æterne Deus, hanc immaculatam hostiam* ; quo facto retrahit se ad poste- « rius cornu prædictum, ubi expectat Celebrantem, cui advenienti facta reverentia, assistit « apud librum, et digito ostendit dicenda. » Et mox : « Cum autem incensatur Altare, ipse se « ad posterius cornu prædictum retrahens, « expectat finem incensationis, ne illam impe- « diat » (sumpto scilicet ante incensationem libro Missali cum pulvino) « et continuo dicit « versiculos memoriter, videlicet : *Dirigatur, « Domine*, etc., ita alte, ut Celebrans possit au- « dire versiculos, dum Altare incensat. »

II. Quanquam ex præscripto hujus § Presbyter assistens, dum Episcopus Altare thurificat, sumpto libro Missali cum pulvino retrahere se extra cornu Evangelii debeat, ipsum librum cum pulvino manibus ambabus tenens, quousque thurificatio peracta sit ; puto nihilominus posse Presbyterum assistentem id muneris Acolytho

de libro committere, vel alii, præsertim si ipse sit multum provectæ ætatis ac debilis, et liber Missalis magni ponderis, utpote laminis argenteis tectus, uti est ritus complurium Ecclesiarum, in quibus ejusmodi libri Missales adhiberi solent. Sed si ritum pontificiæ Capellæ perspiciamus, non tenetur quidem liber Missalis a Cardinali assistente Pontifici, dum hic scilicet Altare thurificat, sed a Prælato ; et si generalem tandem Cæremonialis Rubricam consulamus, certe illud iterum atque iterum mandat, tenendum scilicet ab assistente Presbytero supra caput librum, cum scilicet Episcopus Celebrans aliquid ex eo cantat, nam alias si aliquid ipse Episcopus legat, ab Acolytho quidem, sive a Capellano de eo serviente tenendus est. Si ergo a tenendo libro liber est Presbyter ipse assistens, cum aliquod legit ex eo Episcopus, multo magis quando nihil.

III. Finita incensatione Altaris, deponet Missale super eodem, ostendens successive dicenda ab Episcopo, et cum Diaconus, ut idem Bauldryus notat, est eum incensaturus post Episcopum, ipse se vertet ad eum, et facta inclinatione primo Diacono, qui debet incensari post eum, duplici ductu thurificatur, inclinans se thurificanti ante et post. Porro varia extant Decreta Sacræ Rituum Congregationis, quæ ad hunc locum illustrandum faciunt. Nam primo, uti etiam alibi notatum est, assistens Presbyter, sive Dignitas sit, sive Canonicus, et non Diaconus Evangelii, debet Episcopum thurificare, ut in Placentina die XIX Maii MDCVII statuit Sacra Rituum Congregatio, penes Selium in Selectis Canonicis, cap. XXVIII, num. IV, et Meratum in Notis ad Gavantum. Secundo, Presbyter assistens licet non sit prima Dignitas thurificandus est ante Archidiaconum a dextris Episcopi assistentem, quamvis idem Archidiaconus sit prima Dignitas, ex alio ejusdem Congregationis Decreto die XXIII Junii anni MDCVII, penes Augustinum Barbosam in Summa Apostolicarum Decisionum Collectan. LX, et Meratum ibidem. Tertio, Archidiaconus ipse si sustinet baculum Episcopi, thurificandus est nonnisi immediate post Presbyterum et Diaconos assistentes juxta Decretum laudatæ Rituum Congregationis in Bracharen. die XXVIII Aprilis anni MDCVII, penes ipsum Barbosam loco citato, num. VIII, et apud Meratum laudato loco. Habere Decretum illud etiam locum, tametsi primus Archidiaconus sit, aliasque habeat prærogativas, cautum est ejusdem Congregationis Decreto in eadem Causa XVIII Maii MDCVIII, ut testatur memoratus Barbosa in tractatu *De Canonicis*, cap. V, numero LII.

[Perperam concluderet lector ex iis quæ hic ab auctore minus accurate dicuntur ad Presbyterum assistentem pertinere incensationem Episcopi post Offertorium, cum clara sit dispositio Cæremonialis § LXIV, cap. VIII, lib. II, statuentis hanc incensationem a Diacono faciendam esse, et Decretum diei XIX Maii MDCVII in Placentina ad IX, loquatur non de Episcopo celebrante sed de Episcopo præsente ad Missam.]

IV. Ad Præfationem, simul cum Episcopo et Diacono submissa voce dicit *Sanctus*, etc., idemque præstabit ad *Agnus Dei*, etc. Ad Elevationem autem tantum genuflectit, neque a libro discedit, nisi quando danda erit pax : « A « libro, » inquit Paris de Crassis, « nunquam « discedit, nisi ad *Agnus Dei*, ubi continue et « semper stat, nisi in consecratione Sacramenti, « donec illud elevatur. » Additque mox : « Igi- « tur ad *Agnus Dei*, ipse assistens dicit cum « Celebrante *Agnus Dei*, et dans locum suum « Diacono, qui interim assistere debet pro eo, « recedit, et transiens ante Altare, facit reveren- « tiam usque ad terram, et firmat se genuflexum « ad dexteram Celebrantis, et eo Altare oscu- « lante, etiam ipse illud simul osculatur Cele- « brantis faciem in maxilla sinistra, cui dicenti : « *Pax tecum*, ipse respondet : *Et cum spiritu* « *tuo*. Deinde ducitur ad Legatum, si adest, ante « quem primo caput profunde cum humeris « inclinat, tum dat osculum in sinistra maxilla « ejusdem, dicens : *Pax tecum*, et ille respon- « det : *Et cum spiritu tuo;* et modicum retro- « gressus, ut prius inclinat. Deinde vadit ad « alios, ad quos per Cæremoniarium ducitur, « prout in Capitulo *De pace danda*, infra suo « loco dicetur, semper observans ipsum Cære- « moniarium, ut inclinationes et genuflexiones, « sicut per illum monstrabuntur, exequatur. In « fine dat osculum eidem Cæremoniario, et sic « revertitur ad suam assistentiam, cum reve- « rentiis Altari et Legato. » Multa sunt in hac Paridis Crassi, quæ nostro Cæremoniali concinunt, in eo autem is auctor labitur, quod doceat, faciendam esse inclinationem tum ante, tum

post quam data est pax, cum alioqui ex nostro Cæremoniali diserte cautum sit, ne cuiquam reverentia fiat, nisi post datam pacem, uti ex sequenti § constat.

§ VI.

Advertat autem, ne cuiquam Canonico, neque alteri etiam Principi quantumlibet magno, priusquam ei pacem det, ullam reverentiam faciat, sed solum post datam ei pacem, quæ reverentia solis Canonicis, Magistratui et Principibus convenit, quando assistens, qui pacem defert, est Canonicus. Dum autem eundo et redeundo ad chorum, transit ante Episcopum, vel Altare, servabit debitas reverentias, vel genuflexiones, prout ei a Cæremoniario monstrabitur, ac prout latius in capitulo *De reverentiis* exprimitur. Data pace quibus per ipsum danda est, dat eam ultimo loco Cæremoniario, qui eum duxit, et redit ad Altare, ubi transfert librum a cornu Evangelii ad cornu Epistolæ, nisi jam translatus esset a Diacono, et adjuvat ad lotionem manuum Episcopi, ut alias; deinde redit ad librum, ostendens Episcopo cetera, quæ supersunt; et data benedictione, si Indulgentiæ non fuerint publicatæ, quod contingit, quando non fuit habitus sermo, eas tunc, petita prius licentia ab Episcopo, publicat in forma.

COMMENTARIUS.

I. Cum plura de ordine dandi pacis osculum Cæremoniale hoc nostrum statuat infra peculiari capite XXIV ne bis eadem dicamus, ad ea lectorem remittimus, quæ in nostris ad varios dicti capitis paragraphos explicabimus. Porro ex hoc § illud liquido constat, quod ad calcem superioris Commentarii notatum est, labi Paridem Crassum, cum ait, faciendam esse a Presbytero assistente reverentiam et inclinationem, etiam antequam alicui pacem præbeat. Est enim id contra expressa, ac perspicua § nostri verba, quibus cautum est, ut Presbyter ipse assistens « advertat, ne cuiquam Canonico, neque alteri, « etiam Principi, quantumlibet magno, prius- « quam ei pacem det, ullam reverentiam faciat, « sed solum post datam ei pacem. » Ceterum ut dum eundo et redeundo ad chorum Presbyter ipse assistens, ac pacem deferens, ante Altare transit, aut ante Episcopum, debitas servet reverentias vel genuflexiones, prout a Cæremoniario monstrabitur, luculentissine ex hoc nostro § cautum est, docentque id ipsum omnes, qui de sacris cæremoniis tractant, Augustinus Patricius, Paris de Crassis, Castaldus, Bauldryus, et alii scriptores passim.

II. Data pace quibus per ipsum Presbyterum assistentem danda est, scilicet Canonicis, Magistratui et Principibus, non autem Beneficiatis aut aliis laicis, nisi sit consuetudo, dat eam in choro ultimo loco Cæremoniario, qui eam aliis distribuit, ut notat Bauldryus; et redit ad Altare, ubi transfert librum a cornu Evangelii ad cornu Epistolæ, nisi jam translatus sit per Diaconum, qui ejus curam habebat, et ministrat mappam, si fieri potest, ad lotionem manuum Episcopi, uti alias dictum est. Tum redit ad librum, ostendens Episcopo cetera, quæ supersunt : « Post « hæc, » inquit Crassus, « facta purificatione, « ipse portat librum ad cornu Epistolæ, nisi « prius Diaconus portaverit, ubi firmus ostendit « digito cantanda, et sic perficit officium suum. » Notandum vero hic est, quod ait Patricius lib. III, sectione II, cap. IX, et alibi, nempe ad Cardinalem Presbyterum assistentem pertinere, « in Missa infundere vinum pro purificatione ad « digitos Papæ. » Præscriptum etiam ex nostro Cæremoniali tradit Bauldryus, ut Presbyter ipse assistens Episcopo in Missa, « infundat vinum in « calicem pro purificatione Episcopi, quod fieri « debet ab eo post sumptum pretiosum sangui- « nem, et datam pacem in choro. » Sed quidquid sit de hoc ritu, quem alias in Missa Epi-

scopi ad Diaconum spectare non uno in loco nostrum Cæremoniale docet, ut ad hunc præsentem § deveniamus, data demum benedictione ab Episcopo, ad quam profunde se tantum inclinat, non autem genuflectit, uti ex Decretis Sacræ Rituum Congregationis superius allatis cautum est, si Indulgentiæ non fuerunt publicatæ, quod contingit, quando sermo non fuit habitus, eas tunc, petita prius licentia ab Episcopo, publicat in forma, ut infra, suo loco dicetur. Si dicendum est autem peculiare Evangelium in fine Missæ, ipse etiam transfert librum, et ministrat ei ad cornu Evangelii, illud ei indicans. Finita vero Missa sequitur Episcopum ad sedem, ubi deponit pluviale, et Episcopum redeuntem ad locum suæ habitationis in habitu canonicali una cum aliis comitatur, uti post Castaldum notat Bauldryus. Sed notandum, quod ait Crassus, finita Missa, ipsum primo exutum pluviali debere Episcopum exuere « cum « lectione Psalmi, ac versiculorum et oratio- « num, ut in Ordinario. » Alludit ad orationes, quæ post Missam in gratiarum actionem ab Episcopo recitari solent.

§ VII

Episcopo vero non celebrante, sed Vesperis, aut Missæ solemni per alterum cantatæ præsente, tunc Presbyter, Canonicus dignior post Dignitates, assistat, prout et duo Canonici Diaconi, sed in habitu canonicali sine paramentis, cujus officium tunc erit ministrare Episcopo naviculam incensi, quoties benedicendum, et in thuribulo ponendum erit; et eumdem Episcopum thurificandi post Evangelium, et post oblata, et si est paratus cum mitra, etiam in initio Missæ, et post *Agnus Dei* accipere pacem, eamque deferre Episcopo, qui statim eam dat duobus Diaconis assistentibus; ipse vero reversus ad sedem suam in choro, illam dabit Subdiacono, qui eam ceteris det; nisi celebraret alius Prælatus, qui haberet proprium assistentem, quem tali casu convenit pacem accipere a Canonico assistente, et distribuere ceteris; et habebit locum idem Presbyter assistens prope sedem Episcopi in scabello, ut alias, usque dum inchoatur Præfatio, nisi dum fiunt circuli, ad quos ipse accedit cum aliis, et dum habetur sermo, quo tempore accedit cum aliis ad locum suum.

COMMENTARIUS.

I. Agitur tandem in hoc § de muniis Presbyteri assistentis, ubi scilicet Vesperas, vel Missam proprius Episcopus non celebraret, sed alius ab eo, præsente tamen proprio ipso Episcopo; tunc quidem, ut noster § mandat, Presbyter Canonicus dignior post Dignitates, canonicali suo habitu tantum indutus, suo loco assistentis munus exercere debet, naviculamque incensi, quoties erit imponendum thus in thuribulum, cum debitis osculis ministrabit, et Episcopum ad Vesperas, et in Missa, post Evangelium, et post oblata tantum, nisi Episcopus sit paratus cum mitra, incensabit. Post *Agnus Dei*, ut inter alios observant Castaldus et Bauldryus, accedit ad Altare, ubi cum debitis reverentiis accipit pacem a Celebrante, illamque defert Episcopo, qui eam statim dat duobus Diaconis assistentibus; ipse vero in loco suo illam dabit Subdiacono, qui eam ceteris deferat. Quod si celebraret ante Episcopum loci Prælatus aliquis, qui suum habeat assistentem, eo casu Canonicus assistens, data pace proprio Episcopo, eam deinde dabit Presbytero illi assistenti, qui pacem deinde aliis distribuet; non enim est Subdiaconi id præstare, ut jam alias notatum est.

II. Locus eo casu Presbyteri assistentis est in scabello nudo prope Episcopum, uti supra dictum est, ibique stabit usque ad Præfationem; nam tunc recedit in chorum ad lo-

Ordinis, removeturque scabellum ejus cum sui per aliquem Acolythum, nec inde recedit, nisi dum fiunt circuli, ad quos ipse cum aliis accedet. Cum etiam fit sermo accedit in chorum ad locum suum. Ad Vesperas non paratus, ad locum assistentiæ suæ pergit, dum cantatur prima Antiphona ante Psalmos, stat enim in choro cum aliis ad *Deus in adjutorium*, etc. Si tamen locus esset arctior, sederet in loco suo cum aliis in choro usque ad *Magnificat;* comitabitur tunc enim Episcopum ad incensationem Altaris, ubi eum thurificabit, dataque benedictione redit cum aliis collegialiter in chorum. Vide Bauldryum parte V, cap. VII, num. XXII, et Augustinum Patricium lib. III, sect. II, cap. III.

III. Ceterum ut finem Commentario huic faciam, si aliquando Episcopus velit celebrare Missam in festis minoribus, aut feriis, non est necesse, ut prima Dignitas ei assistat, sed sufficit alius, præsertim ubi ordines Canonicorum sunt distincti, videlicet prior Presbyterorum, ut in Dominicis Adventus, in secundo et tertio die post Nativitatem Domini, in die Cinerum, in Dominicis Quadragesimæ, Palmarum Dominica excepta, in Parasceve, in Sabbato sancto, et Albis, in secunda et tertia feria Paschatis et Pentecostes, in Ordinationibus, et quando in vigiliis celebret. Item in absolutionibus defunctorum, et quoties Episcopus interest divinis, et non celebrat principaliter. Atque hic numerus desumptus est ex Cæremoniali Papæ, auctore Patricii laudato lib. III, sect. II, cap. VII.

[Hic deserendus est auctor, cum Sacra Rituum Congregatio die XXII Septemb. MDCCCXXVII in Bugellen. sequens Decretum emiserit.

« 1° Num in cathedralibus in quibus Dignitates et Canonici existunt, prima Dignitas semper debeat esse Presbyter assistens quando Episcopus Missam et Vesperas solemniter celebrat sive hoc peragat diebus primæ classis, vel secundæ, vel ferialibus.

« 2° An ipsamet prima Dignitas debeat quoque esse Presbyter assistens quando Episcopus benedicit candelas, cineres, palmas ita ut dignior Canonicus post Dignitates debeat tantum esse Presbyter assistens Episcopo non celebrante sed Vesperis aut Missæ solemni per alterum cantatæ præsente?

« Sacra Rituum Congregatio respondit ad primum affirmative, ad secundum affirmative pariter, juxta votum cæremoniarum Magistri. »

Collectionis Gardellianæ annotator supra hanc materiam sic verbo cuncta perstringit : « Primæ Dignitatis est, vel ea impedita, alterius quæ succedit, præstare assistentiam Episcopo dum sacra a Dignitatibus et Canonicis sumi debent indumenta, vel celebrante Episcopo, vel supra memoratas functiones peragente : Canonici vero dignioris, dum assistentia debetur sine sacris paramentis, sed in habitu chorali » Excipe tantum diem Parasceves in qua sic disponit Cæremoniale lib. II, cap. XXV § VII : « Canonicus Presbyter digniori presbytero proximus servit hac die Episcopo in assistentia cum pluviali nigro. » Hanc dispositionem minus recte interpretatus est auctor commentarii Gallici in Cæremoniale Episcoporum, qui illam intellexit de secundo Canonico ex ordine Presbyterorum, cum hic agatur de Canonico Presbytero digniore post primam Dignitatem. Perperam pariter asseruerat idem auctor officium Presbyteri assistentis peragendum esse Episcopo celebrante in Dominicis Adventus a Canonico Presbytero planeta induto; cum Presbyter assistens, quicumque sit, debeat semper pluviale assumere, ex § IV præsentis capitis.

Episcopo autem non celebrante sed divinis tantum præsente, officium Presbyteri assistentis pertinebit quidem ad primum Canonicum Presbyterum post Dignitates, si præbendæ sint distinctæ juxta Ordines sacros in presbyterales, diaconales et subdiaconales. Si autem non sit distinctio juxta Ordines, Presbyter assistens semper erit prima Dignitas, secundum id quod decisum fuit a S. R. C. *in Monopolitana* XV Decemb. MDCXXXII.]

CAP. VIII.

DUO CANONICI IN HABITU DIACONI EPISCOPO CELEBRANTI ASSISTUNT. — EORUM OFFICIUM IN VESPERIS ET MISSA SOLEMNI. — EPISCOPO NON CELEBRANTI ASSISTUNT IN HABITU CANONICALI.

§ I.

Episcopo, sive ipse Missam celebret, vel ad Vesperas officium faciat, vel si ipsis tantummodo sit præsens, convenit duos assistere Canonicos, qui, si in Ecclesia sint distincti ordines, seu præbendæ presbyterales et diaconales, erunt duo primi Canonici ex ordine diaconali. Quod si forte in aliqua Ecclesia nec Dignitates neque ordines distincti essent, tunc erunt duo primi Canonici vel Dignitates immediate sedentis post primam Dignitatem vel primum Canonicum.

COMMENTARIUS.

I. De assistentia duorum Canonicorum in habitu diaconali, Episcopo celebrante, vel eo non celebrante, in ordinario habitu, in hoc præsenti capite agitur. Primum autem, quod is § noster edicit, Canonicos duos primos Diaconos, quando præbendæ sunt distinctæ, debere assistere hinc inde Episcopo solemniter celebranti, decrevit etiam Sacra Rituum Congregatio in Placentina die XIX Maii anni MDCVII, in responsione ad VII Dubium penes Barbosam, et alios Decretorum laudatæ Congregationis collectores. Idipsum jam olim docuit ex priscis Ecclesiæ cæremoniis Paris de Crassis lib. I *De cæremoniis Cardinalium et Episcoporum*, etc., cap. XIX, ubi inter alia hæc habet : « Si ordines Canonicatuum « distincti sint, videlicet, alii presbyterales, alii « diaconales, et alii subdiaconales, tunc primi « duo Diaconi, et non alii assistere debent, quo- « rum altero, vel utroque deficiente, supplebunt « vel ultimi Presbyteri, vel primi Subdiaconi, tan- « quam duo Levitæ Arcam fœderis custodientes. » Atque hæc ratio est, cur Episcopo, sive Missam, vel Vesperas celebret, sive illis tantum sit præsens, conveniat, duos Canonicos assistere, et quidem primos ex ordine diaconali, si Præbendæ sint distinctæ in presbyterales et diaconales, ut ait hic § noster; si enim nulla esset distinctio, « tunc duo primi Canonici, vel Dignitates im- « mediate sedentes post primam Dignitatem, « vel primum Canonicum, deberent assistere. » Porro assistentes duos Canonicos debere eligi ex numero Diaconorum, quando scilicet Præbendæ, uti dictum est, sunt distinctæ, decrevit etiam Sacra Rituum Congregatio in Nolana die XXIII Maii anni MDCIII apud laudatum Barbosam in tractatu *De Canonicis*, cap. XXXIII, num. VII. Quod autem assistentia duorum Canonicorum semper conveniat Episcopo, sive celebret, sive divinis Officiis assistat, et etiam dum vadit ad Ecclesiam, decidit quoque Sacra ipsa Rituum Congregatio die X Maii anni MDCI, penes eumdem auctorem Augustinum Barbosam in Summa Apostolicarum Decisionum, Collectan. XLVII, num. XII.

§ II.

Hi autem, si Episcopus celebret, aut officium faciat, induti esse debent habitu diaconali, hoc est, dalmatica supra rocchettum, si eum usum habeant, sin

minus, super cottam et amictum ; ac sedente Episcopo in sua cathedra episcopali, ipsi sedent hinc inde super scabellis nudis; ac procedente Episcopo a Secretario ad Altare, et ab Altari ad sedem, et rursus a sede ad Altare, ipsum medium facientes, ac fimbrias anteriores pluvialis hinc inde sublevantes, quando eo utitur, etiam apud Altare, cum illud incensat, et, si opus erit, ejus brachia sustentantes, deducunt; videlicet senior sive dignior illorum a dextris, alter a sinistris, capitibus detectis; et debent Episcopo solemniter celebranti assistere, ultra alios duos, qui serviunt illi in officio Diaconi et Subdiaconi, pro Evangelio et Epistola cantandis, de quorum officio, et habitu paulo post dicetur in sequentibus capitibus. Quod intelligendum est, quando Episcopus celebrans sedet in sua sede et solio episcopali; secus si sederet in faldistorio, quia tunc non requiritur alia assistentia, nisi Presbyteri assistentis, et prædictorum Diaconi et Subdiaconi, ad Evangelium et ad Epistolam in Missa servientium, qui eo casu supplent apud Episcopum loco illorum, imponendo et auferendo illi mitram et chirothecas, aliaque omnia faciendo, quæ ipsi duo Diaconi assistentes, cum Episcopus residet in sede sua pontificali, facere solent, prout statim inferius dicetur.

COMMENTARIUS.

I. Diaconos duos assistentes Episcopo celebranti, indutos esse habitu diaconali debere, hoc est, dalmatica super amictum, atque rocchettum, sive cottam, si privilegio deferendi rocchettum careant ; ac præterea sedente Episcopo in sua cathedra episcopali, sedere et ipsos hinc inde debere super scabellis nudis, § is noster edicit, omnesque id ipsum scriptores tradunt, qui sacras cæremonias enarrant ac explicant, præsertim vero omnium plane Magister Paris de Crassis lib. I, cap. XIX. Item, dum Episcopus pluviali indutus e Secretario ad Altare procedit, et ab Altari ad sedem, et rursus a sede ad Altare comitari, ipsos detectis capitibus hinc inde illum debere, ac fimbrias anteriores pluvialis illius elevare, « etiam apud Al« tare, cum illud incensat, » præter expressam § hujus nostri auctoritatem, declaravit etiam Sacra Rituum Congregatio in Placentina die XIX Maii anni MDCVII, in responsione ad VII Dubium, dicens, Canonicos duos Diaconos assistentes, et non assistentem Presbyterum, debere elevare hinc inde fimbrias pluvialis, dum Episcopus progreditur, et thurificat Altare.

II. Rursus, uti ex sequenti § inter alios scite observant Castaldus in Praxi lib. I, sectione VIII, cap. IX, et Bauldryus in Manuali, parte V, articulo II, cap. VIII, non modo cum Episcopus indutus pluviali ad Altare, vel ad sedem suam pontificalem procedit, Diaconi ipsi assistentes hinc inde eum nudo capite comitari debent, ac fimbrias pluvialis illius elevare; verum etiam cum ille ante Altare genuflectit, munus illorum est, ut decenter latera pluvialis super eo adaptent. Quoties etiam apud sedem suam Episcopus manum suam dexteram elevat, ut se, aut alias personas, seu res quascumque signo Crucis signet, sivet ut pectus percutiat, aut alia de causa; toties Diaconus a dextris ejus assistens, pluvialis fimbriam a latere suo elevare paululum debet. Quod si Episcopus ambas elevet manus, ut scilicet aliquid e libro legat, vel ut benedictionem solemnem impertiatur, elevabunt tunc ambo Diaconi hinc inde pluvialis fimbrias; si vero cantet, vel aliquid e libro legat, apponent et ipsi hinc inde manus super eo, et primus quidem folium volvet, alter locum legendum digito indicabit. Ceterum celebranti Missam Episcopo, et planeta utenti, non est opus, ut Diaconi ipsi assistentes fimbrias elevent, id enim officium exhibendum est, cum pluviale adhibetur; tenentur autem ei in aliis servire, et præsertim in ponendo et auferendo mitram, ut infra suo loco dicetur.

IV. Quanquam vero tum ex nostro hoc §, tum ex variis Sacrarum Rituum et Concilii Con-

gregationum Decretis, « duo Diaconi debeant « Episcopo solemniter celebranti assistere ultra « alios duos, qui serviunt illi in officio Diaconi « et Subdiaconi pro Evangelio, et Epistola can- « tandis, » de quorum officio et habitu, suo loco agetur; sciendum tamen, prædictorum illorum Diaconorum assistentiam, tum quidem requiri, « quando Episcopus celebrans sedet in « sua sede et solio episcopali, secus si sederet « in faldistorio, » quia scilicet tunc non requiritur alia assistentia, nisi Presbyteri assistentis et Diaconi ac Subdiaconi, qui ad Evangelium et ad Epistolam Missæ inservient, quique eo casu omnia illa præstabunt, quæ ipsi duo Diaconi assistentes, cum Episcopus residet in sua sede seu solio pontificali facere solent, ut § noster mandat, cui etiam Sacrarum Congregationum Decreta consentiunt, omnesque passim scriptores, qui de sacris Episcoporum cæremoniis tractant.

§ III.

Officium ergo prædictorum Diaconorum assistentium est, ut cum Episcopus in Vesperis genuflectit ante Altare super faldistorium, ipsi aptent hinc inde decenter latera pluvialis super eo, et junior ex eis, qui assistit ei a sinistris, aufert ille mitram, quam dat ad manus Ministri de ea servientis, alter vero a dexteris aufert ei biretum, complanando leniter capillos. Cum vero Episcopo mitra imponitur, Diaconus assistens a dexteris, imposito bireto, illam imponet, altero a sinistris adjuvante, et vittas a tergo Episcopi aptante; et semper quoties Episcopus apud sedem suam elevat manum dexteram signando se, aut alios signo Crucis, velut cum benedicit thus, cum benedicit Presbyterum assistentem, qui eum thurificavit, vel alias quoties personas, aut res aliquas benedicit, sive pectus percutiendo, aut alia de causa, toties Diaconus a dexteris parum elevat pluviale a latero suo, ac etiam cum thurificat Altare. Cum autem elevat ambas manus, et quando est lecturus aliquid ex libro, seu daturus benedictionem solemnem, Diaconi assistentes hinc inde elevant fimbrias pluvialis, et cum Episcopus cantat, vel legit aliquid ex libro, ipsi Diaconi assistentes hinc inde apponunt manus super librum, et primus volvit folium, alter digito indicat textum, qui legi debet: sed celebranti Missam, quia non habet pluviale, sed planetam, non est necessarium fimbrias elevare, sed ei servient in ceteris rebus necessariis, et specialiter in ponendo et auferendo mitram, quod sæpius accidit; videlicet primo, cum pervenerit ante Altare genuflexus. Secundo, post thurificationem Altaris in principio Missæ, cum ipse thurificatur. Tertio, cum dicit Introitum et *Kyrie, eleison;* cum dicit *Gloria in excelsis Deo;* cum dicit Orationes. Quarto, ad Evangelium, id est, statim data benedictione Diacono. Quinto, statim finita confessione per Diaconum post sermonem, ubi sermo habetur, pro absolutione danda. Sexto, ad Offertorium. Septimo, cum post Offertorium ad Altaris gradus pervenerit: sed hoc casu Diaconus Evangelium cantans, aufert ei mitram, et regulariter cum Episcopus est apud Altare, serviet ei Diaconus Evangelii; cum vero est apud sedem, serviunt ipsi assistentes, nisi ubi necessitas aliud suadeat, ut post thurificationes Altaris; quia tunc primus Diaconus assistens imponit ei biretum et mitram, cum Diaconus Evangelii tunc sit impeditus cum thuribulo, quod de manibus Episcopi accepit, ut eum thurificet. Regulare enim est, tam in Missis quam in

Vesperis, quod, existente Episcopo apud sedem suam, sedenti semper aufertur, et imponitur mitra; secus quando genuflectit pro oratione facienda, quia tunc stanti imponitur, genuflexo aufertur, excepto casu primi accessus ad Ecclesiam, ut supra cap. II § V, et quando est apud Altare, Missa stanti imponitur, et aufertur. Hoc etiam observent ipsi assistentes, ut cum unus ex eis surgit, facturus aliquod ministerium, ad rem divinam spectans, pariter et alii coassistentes surgunt; cum autem sessuri sunt, nutu capitis se invicem ad sedendum invitant. Hæc, quæ diximus, observanda sunt, celebrante Episcopo solemniter.

COMMENTARIUS.

I. Cum multa ex iis, quæ in hoc § continentur, in Commentario ad superiorem § enarrata jam fuerint, iis idcirco omissis ad ea, quæ explicanda supersunt, devenio. Primo itaque, ut laudati auctores Castaldus, ac Bauldryus, aliique passim scriptores docent, in Vesperarum Officio ab Episcopo solemniter celebrando, Diaconi ipsi assistentes venientem ad Ecclesiam Episcopum in habitu canonicali comitantur, et dum sacris induitur indumentis, eum adjuvant, amictu ipsi et dalmatica induti, Episcopo autem omnibus paramentis induto, mitram capiti ejus imponunt. Dum autem idem pluviali indutus ad Altare procedit, hinc inde eum comitantur, nudo capite, fimbrias pluvialis elevantes, et cum « in « Vesperis genuflectit ante Altare super faldisto- « rium, ipsi aptent hinc inde decenter latera « pluvialis super eo, et junior ex eis, qui assi- « stit ei a sinistris, aufert illi mitram, quam dat « ad manus Ministri de ea servientis, alter vero « a dexteris aufert ei biretum, complanando « leniter capillos. » De Ministro serviente Episcopo in divinis, ut aiunt, *de mitra*, dicemus infra in Commentario ad § IV cap. XI, ubi etiam de aliorum Ministrorum officio eidem Episcopo inservientium, videlicet *de libro*, *de candela*, *de baculo*, et aliis agemus. Quod biretum spectat, debet illud plane a Diaconis assistentibus Episcopo auferri, atque imponi, ubi nimirum pluviali et mitra indutus divina peragit, alias enim si cum cappa ille sedens ad sedem suam sibi de per se debet illud extrahere, uti censuit Sacra Rituum Congregatio die IV Aprilis anni MDCXX in Telesina XXII Decembris MDCXXIX et in Iserniensi XXI Augusti MDCXXXII dicens, « neque « Dignitates, neque Canonicos assistentes Epi- « scopo, teneri caput Episcopo tegere et dete- « gere quando assistit divinis cum cappa et « bireto; » uti videre est apud Barbosam, *De Canonicis*, cap. XXX, num. XXVI et XXVII, et apud Meratum in Notis ad Gavantum.

II. Sed ut ipsorum assistentium Diaconorum munia prosequamur, dum Episcopus dicit, *Deus, in adjutorium meum intende*, primus elevat partem pluvialis illius dexteram sinistra, se signans dextera; et inchoato primo Psalmo, primus imponit ei mitram simplicem, adjuvante secundo. Ad Psalmos ambo tecto capite sedent, quod tamen ad versum *Gloria Patri*, et alios similes nudabunt, se inclinantes. Primus ubi stans secundam intonabit Antiphonam, et alter stabit; id quod etiam a primo servabitur, intonante secundo Antiphonam quintam, juxta ordinem præscriptum libro II hujus Cæremonialis, cap. I, § IX. Ad Capitulum stant nudo capite, et responso a choro *Deo gratias*, secundus aufert mitram leviorem, sed prius ei stanti cum mitra præintonatur principium Hymni, et repetita ab eo Antiphona ante *Magnificat*, stant cum Presbytero assistente ad Antiphonam, benedictoque incenso, primus imponit mitram pretiosam, quam Episcopus defert ad Altare medius inter eos nudum caput habentes. Ubi ad Altare accesserunt, secundus aufert mitram, statimque ambo eum adjuvant dum ad Altare ascendit, et similiter hinc inde procedunt, dum Altare thurificat, nudo semper capite, ac parum pluvialis fimbrias elevantes, ut alias dictum est; non enim est Presbyteri assistentis, Episcopo, dum incensat Altare, assistere, ex Decretis Sacræ Rituum Congregationis superius allatis.

III. Thurificato Altari, primus imponit ei mitram in parte Epistolæ, cumque ambo comitantur redeuntem ad solium suum, ubi postquam a Presbytero assistente thurificatus fuerit,

secundus aufert mitram, et ambo thurificantur post Presbyterum assistentem duplici ductu, inclinationibus se ad incensationem interim invitantes, antequam scilicet incensum accipiant, Presbyter assistens versus primum Diaconum caput inclinando, iste vero deinde suo tempore erga secundum, qui est a sinistris, quique ad incensationem neminem invitabit. Porro quod Presbyter assistens, licet non prima Dignitas, thurificandus sit ante Archidiaconum a dextris Episcopi assistentem, quamvis idem Archidiaconus sit prima Dignitas, decidit jam Sacra Rituum Congregatio die XXIII Junii anni MDCVII. Item quod Diaconi assistentes Episcopo licet minus digni sint, ratione assistentiæ, ante Dignitates, et ceteros Canonicos thurificari debeant, declaravit non semel eadem Sacra Rituum Congregatio, præsertim in Cremonen. die XXVIII Septembris anni MDCII, in Nolana die XXIII Maii anni MDCIII, et in Bracharen. die XIX Junii anni MDCIX.

IV. Cum tandem peracta incensatione repetitur in choro Antiphona post *Magnificat*, sedenti Episcopo primus imponit mitram, eaque finita, secundus aufert. Ad orationem stant ambo, manibusque hinc inde super librum apponunt, « et primus volvit folium, alter digito « indicat textum qui legi debet. » Responso a choro *Deo gratias*, post *Benedicamus Domino*, Episcopo mitram imponit primus, cum qua in sua sede, ipsis semper stantibus nudo capite, et duntaxat se inclinantibus, benedicit Episcopus populo, et, si sit Archiepiscopus, accedente Cruce, mitra ei aufertur. Non teneri autem Canonicos et Dignitates ad benedictionem Episcopi genuflectere, sed tantum caput inclinare, decisum est a Sacra Rituum Congregatione in Oscen. die IV Maii anni MDCXIII. Finitis Vesperis, dum Episcopus paramenta sacra deponit in sua sede, Diaconi ipsi assistentes illum adjuvant, tum depositis dalmaticis, eumdem in habitu canonicali comitantur, quod, si ad Altare benedictionem dederit, eum illuc comitantur eundo et redeundo ad sedem, fimbrias pluvialis illius parum elevantes, uti alias dictum est.

V. Hæc cæremonias spectant, quæ servari a duobus Diaconis assistentibus debent, ubi Episcopus Vesperas solemniter celebret. Quod autem ad Missam solemnem attinet, Episcopum illam celebraturum ad Ecclesiam procedentem, in habitu canonicali cum aliis de Capitulo comitantur, deinde ad sedem, ubi stant eodem habitu canonicali induti usque ad initium Tertiæ; et dum Episcopus dicit Psalmum *Quam dilecta*, et alios ad præparationem Missæ præscriptos, respondent ei cum assistente Presbytero; dum vero alii Ministri Celebrantem induunt, stantes ipsi Diaconi duo eos adjuvant, unusquisque a parte sua. Circa finem Tertiæ, paulo ante orationem, Diaconi ipsi assistentes recedunt, et sua paramenta capiunt, id est amictum et dalmaticam super rocchettum aut cottam. Interim dum ii parantur, « Episcopo assistunt duo alii Dia« coni illis proximi in suo habitu diaconali, et « in eorum defectum duo ultimi Presbyteri, » ex Cæremonialis nostri præscripto lib. II, cap. XIII, § V, qui etiam manus ad librum apponunt, ut supra, ad orationem.

VI. Tertiæ hora finita, prædicti duo assistentes Diaconi habitu diaconali parati, id est amictu et dalmatica super rocchetto, vel cotta, tunc redeunt ad Episcopum, eique mitram pretiosam imponit Diaconus Evangelii, uti ex § XXI, cap. VIII, lib. II. Episcopo jam ad Missam parato, procedunt cum illo ad Altare manibus junctis ac nudo capite, hinc inde a lateribus ejus, ac primus quidem post Presbyterum assistentem, secundus post Diaconum Evangelii; et salutantes chorum, factaque reverentia Altari, genuflexo ante gradus illius Episcopo, mitram ei primo auferunt, uti expresse § is noster præscribit, ubi ait auferendam ab ipsis Diaconis assistentibus mitram Episcopo, « primo cum pervenerit « ante Altare genuflexus. » Unde errat Bauldryus, ubi in suo Manuali Cæremoniarum, parte V, articulo II, cap. VIII, num. XIV, loquens de ingressu Episcopi, eorumque assistentium duorum Diaconorum ad Altare, scribit : « Nec « auferunt ibi mitram, ibique remanent, donec « Episcopus Altare thurificet, et tunc primus « facta Altari reverentia, accedit per planum ad « cornu Epistolæ, ubi imponit mitram Episcopo, « ut thurificetur cum ea. » Si imponit, ablata ergo erat ei mitra, tunc scilicet, ubi primum ad Altare pervenit, ibique genuflexit.

[Bauldryus, ab auctore nostro immerito reprehensus, docet tantum, loco citato, mitram ante Altare a Diacono assistente non esse auferendam, quia scilicet a Diacono Evangelii debet levari.]

VII. Cum fit Confessio, locum dantes Presbytero assistenti, qui erit a dextris, et Diacono Evangelii, cujus locus a sinistris erit, aliquantulum retro et ipsi hinc inde stabunt. Dum vero incensatur Altare, a lateribus hinc inde assistent, quod ubi fuerit incensatum, ipsi in cornu Epistolæ mitram Episcopo imponent; licet enim regulariter ipsi Episcopo ministrare de mitra duntaxat in solio debeant, nihilominus in incensatione idcirco eo funguntur officio, quod Diaconus Evangelii, qui id præstare deberet, quia est ad Altare, circa thurificationem tunc temporis occupetur, ut scite notat Castaldus lib. I *Praxis Cæremoniarum*, sectione VIII, cap. XI. Esse Diaconi Evangelii munus Episcopo mitram ad Altare imponere, decisum etiam habemus a Sacra Rituum Congregatione utraque parte acerrime informante in celebri Romana, die XXVI Aprilis anni MDCIV ad relationem Cardinalis Barberini. In illa enim quæstio erat circa impositionem et depositionem mitræ et gremialis, uno ex DD. Cardinalibus celebrante coram summo Pontifice, an scilicet impedito Diacono munus illud spectaret ad Subdiaconum, vel ad Magistrum cæremoniarum.

VIII. Ad demonstrandum autem, quod illud munus spectare poterat ad cæremoniarum Magistros, ex istorum parte adducta fuere verba celeberrimi cæremoniarum Magistri Paridis Crassi, qui lib. I, cap. XXV, *De usu mitræ prætiosæ*, etc., sic inter alia inquit : « Officium « Diaconi.... est ponere et deponere mitram, « ac biretum in Missa, nisi quando est occupa« tus in eadem, ut quando post incensatum a « Celebrante Altare, ipse capit thuribulum de « manu ejus, quia tunc non potest ponere mi« tram; sed illo casu pro Diacono supplet Sub« diaconus, aut assistens Capellanus, vel Cære« moniarius : » quibus verbis accerrime insistebatur in efficacia ac virtute dictionis disjunctivæ *vel*, in alternativum sensum acceptæ, et comprobatæ ab immemorabili consuetudine sub oculis summi Pontificis, et toto S. R. E. Cardinalium cœtu servata. Nihilominus tali consuetudine non attenta responsum fuit, ipsam dictionem *vel*, uti positam inter personas diversæ qualitatis, importare ordinem, non autem alternativam, et proinde cæremoniarum Magistros in dicta functione non posse concurrere cum Subdiacono, sed debere ei locum cedere, denegata etiam nova audientia ipsis Magistris cæremoniarum Capellæ pontificiæ, prout hæc omnia latius a Dominico Ursaya referuntur tomo II, parte I, disceptatione XXVIII, per totum, et tomo IV, parte II, disceptat. III, num. XXIX et XXX.

IX. Sed ut ordinem nostrum prosequamur in recensendis duorum Diaconorum assistentium muniis, incensatione Altaris peracta ipsi Episcopum ad solium ex Altari procedentem comitantur, ibique illi mitram auferunt, antequam Introitum legat : legenti Introitum mox illi assistunt; et ad *Kyrie, eleison*, alternatim cum Presbytero assistente respondent, deinde iterum pretiosam ei mitram primus ex ipsis imponit, et secundus gremiale acceptum a ministro de eo serviente super Episcopi genua ponit, amboque, Episcopo sedente, in suis scabellis tecto capite pariter sedent, ut post laudatum Castaldum notat Bauldryus loco citato, num. XV, licet rectius alii doceant gremiale ipsum ponendum a Diacono assistente post impositam mitram; is enim ritus servatur, ut primus Diaconus assistens mitram prius, et deinde gremiale imponat, secundus Diaconus gremiale primum, postea mitram auferat.

X. Cantatis *Kyrie*, surgunt, secundus aufert gremiale ab Episcopo, illudque tradit Ministro, tum mitram etiam aufert; et cum Episcopus dicit *Gloria in excelsis Deo*, illud submissa voce simul, et non alternatim complent : quo finito primus leviorem mitram Episcopo sedenti imponit, et secundus postea gremiale; « ut plu« rimum enim, » inquit nostrum Cæremoniale cap. XI, § VI hujus lib. I, « solent Episcopi in « Missa uti mitra pretiosa usque ad dictum « hymnum Angelicum, postmodum simplici, « aut auriphrygiata usque ad finem Symboli. » Dum Episcopus dicit *Dominus vobiscum* et *Oremus*, erecti ambo ostendunt dicenda, erratque Bauldryus cum ait, quod tunc « ambo ele« vant partes anteriores pluvialis illius ; » non enim ad Missam pluviali utitur Episcopus, sed planeta, cujus *non est necessarium fimbrias elevare*, ut § is noster docet. Dicta Oratione, primus mox imponit mitram, et alter postea gremiale; et dum Episcopus submissa voce in solio sedens legit Epistolam, Graduale et Evangelium, ipsi detecto capite stabunt; sedebunt tamen, dum Epistola ipsa et Graduale cantatur,

surrecturi iterum, ac nudo capite stantes, cum incensum, et Diaconum Evangelium cantaturum benedicit Episcopus. Paulo ante Evangelium secundus aufert ab Episcopo gremiale et mitram, quæ non reponitur ei, nisi post recitatum Symbolum, ad quod genuflectunt ambo ipsi assistentes Diaconi, cum Episcopus genuflectit. Ubi Symbolum una cum Episcopo recitarunt, secundus imponit ei gremiale, postquam scilicet primus jam imposuit mitram. Finito autem a choro, vel a musicis Symbolo, secundus aufert gremiale et mitram. Licet enim lib. I Cæremonialis cap. XI præscribatur, ut secundus Diaconus auferat gremiale, et ex adverso lib. II, cap. VIII, id muneris assignetur primo, hoc parum refert, varietas enim est parvi momenti, adeoque parum refert, si primus aut secundus Diaconus id aliquando efficiat.

XI. Dicto Offertorio ab Episcopo, primus mitram et gremiale imponit, tum annulum, et chirotechas auferunt, ut lavet manus, iisque lotis et extersis, annulum reponit primus, amboque chirothecas et gremiale Ministris tradunt, quia non sunt amplius usui. Mox procedentem Episcopum ad Altare hinc inde comitantur, ut prius, suisque in locis stant ante Altare, in plano, habentes post se Subdiaconum, quasi tamen in medio eorum. Dum incensatur Altare, et reliqua omnia perficiuntur, assistunt quidem, non tamen ministrant, hoc enim in Altari Diaconi Evangelii munus est. Post incensationem, quia Diaconus ipse Evangelii est impeditus, primus e Diaconis assistentibus pretiosam mitram imponit, incensatoque Episcopo, et Presbytero assistente, immediate ante omnes alios incensantur successive ipsi Diaconi assistentes. Postquam Presbyter assistens pacem accepit, ipsi pariter ad dexteram Episcopi accedentes, pacem ab ipso Episcopo accipiunt, ante et post genuflectentes, non tamen Altare osculantes, juxta præscriptum nostri Cæremonialis lib. I, cap. XXIV, § III et IV. Si facienda sit Communio, eam accipiunt de manu Episcopi post Diaconum Evangelii, et Subdiaconum. Quod si Presbyteri sint, et Missam celebrent, hinc inde collocant se in plano stantes a latere Altaris, ne communicantes impediant. Completa Missa Episcopum comitantur ad sedem suam, sacrasque exuentem vestes adjuvant, et Episcopum recedentem una cum aliis in habitu canonicali associant.

XII. Ceterum, uti monet § noster, observandum est, ut cum unus ex Assistentibus surgit, facturus aliquid ministerium ad rem divinam spectans, «pariter et alii coassistentes surgant; « cum autem sessuri sunt, nutu capitis se invi- « cem ad sedendum invitent. » Monet præterea et illud tandem, ea, quæ hactenus dicta sunt, observari debere, « celebrante Episcopo solem- « niter. » Si enim solemniter ipse non celebret, sed Officio divino intersit, præfati assistentes Diaconi Episcopo in habitu canonicali inservient, omniaque agent et observabunt secundum regulas superius explicatas, id enim expresse ex sequenti nostro § cautum est.

[Hic notanda aliqua occurrunt : 1. Biretum de quo agitur in hoc paragrapho est genus pileoli ab Episcopo usitatum quando mitram habet in capite et institutum, ni fallor, ut mitra commodius capiti aptetur; quod a Cæremoniali cum mitris in abaco ante Missam deponendum indicatur (cap. XII, § XIX) et quod recensetur a S. Carolo et ab auctoribus in descriptione supellectilis cathedralium Ecclesiarum pro episcopalibus functionibus. 2. Gremiale a primo Diacono assistente super genua Episcopi ponendum est post impositam mitram, et a secundo Diacono auferendum ante mitram, ex clara dispositione § IX, cap. XI, lib. I, et § XXXVI et XXXVII, cap. VIII, lib. II; qui textus inter se apprime concordant, quidquid dicat auctor. 3. Exceptionis recensitæ ex § V, cap. II, regulæ generali, juxta quam mitra coram Altari Episcopo genuflexo auferri debet, hæc est ratio : In hoc capite II, Episcopus describitur procedens cum mitra ad Altare in quo asservatur sacra Eucharistia, et tunc salutaturus sanctissimum Sacramentum per genuflexionem, antequam genuflectat super pulvinum, jubetur prius mitram stans deponere. Cum autem Sacramentum asservari non debeat ad Altare in quo celebrantur functiones episcopales, regula generalis pronuntiat mitram Episcopo oraturo auferendam esse tantum postquam super genuflexorium procubuerit, cum nihil obstiterit quin prius reverentiam Altari per inclinationem mitratus fecerit. Hinc concludendum est quod si Episcopus in aliqua speciali functione mitratus accedat ut oret ad Altare in quo Sacramentum esset reconditum, mitra stanti esset auferenda ante genuflexionem ut in memorato § V, cap. II.

§ IV.

Si vero non celebret, sed Officio divino intersit, præfati assistentes Diaconi erunt apud Episcopum in habitu canonicali, et omnia facient et observabunt secundum regulas supradictas. Sciendum autem est, quod hujusmodi assistentia facienda est tantummodo Episcopo loci Ordinario, et nulli alteri, etiamsi sit Legatus, qui in sede Episcopi sederet.

COMMENTARIUS.

I. Cum prima pars hujus § explicata jam fuerit in calce Commentarii superioris, ne actum iterum agam, ad aliam devenio, quam ita explicat Paris de Crassis, lib. I, cap. XIX, in fine : « Ultimo sciendum est, quod hujusmodi assistentia duorum Canonicorum non fit, nisi « Episcopo Ordinario, et nulli alteri, etiamsi sit « Patriarcha, vel Archiepiscopus, Metropolitanus, vel alius quivis suffraganeus, nec etiam, « si Legatus fuerit. » Assistentiam duarum Dignitatum, vel duorum Canonicorum Episcopo loci Ordinario tantummodo convenire, edixit non semel Sacra Rituum Congregatio, præsertim in Cæsaraugustana, die IX Maii anni MDCVI. Quod autem assistentiam ipsam duorum Canonicorum habere non debeat suffraganeus Episcopus ultra Diaconum et Subdiaconum, qui cantaturi sunt Evangelium ac Epistolam, sicut habet proprius Episcopus, decidit eadem Congregatio in Bracharen. die I Septembris anni MDCVII. Quod ita quidem intelligendum est, nisi consuetudo antiqua id permittat, ut declaravit Sacra ipsa Congregatio Rituum in Tarraconen. die VII Julii anni MDCXII.

II. Non omittendum hic tandem, quod docet laudatus Crassus, nempe, « quod in Matutinis « quibuscumque tam pro defunctis, ac tenebro- « sis, quam Natalitiis Jesu Christi, et aliis quan- « tumcumque solemnibus, aut simplicibus, hu- « jusmodi assistentia nullatenus fieri consuevit. » Habere eam locum in processionibus, in quibus Diaconi ipsi assistentes procedunt cum Episcopo celebrante, elevantes fimbrias pluvialis, aut cappæ illius, notat Bauldryus in suo sacrarum cæremoniarum Manuali, parte V, articulo II, cap. VIII, num. XXVI. Ceterum sunt et alii actus reverentiales, quos præfati assistentes Diaconi Altari, et Episcopo, itemque sibi invicem, ac aliis exhibere debent, ut ex infra dicendis in decursu hujus operis ex cap. VIII libri II, quem nos alio tomo, qui erit secundus hujus operis, explicabimus, satis patebit. Id quod etiam de Presbytero assistente, et aliis Ministris notandum est.

[Ex allegato Decreto in Tarraconensi minus recte concludit auctor Sacram Congregationem permisisse Episcopo suffraganeo assistentiam duorum Canonicorum ad formam præsentis capitis : nam in præfato Decreto non de duobus sed de quatuor assistentibus præter Diaconum et Subdiaconum Missæ agitur; et proinde est intelligendum vel de deferentibus episcopalia insignia, vel de quadam assistentia Ecclesiæ Tarraconensi propria : Scopus Decreti prædicti totus est, ut remota recentiore consuetudine, hi quatuor Assistentes secundum antiquiorem morem seligantur; nec habet verbum de munere Diaconorum assistentium. Apertior est Cæremonialis textus; peculiarior Episcopo diœcesano hæc assistentia quæ etiam legato non convenit; expressiora Decreta Sac. Congregat. vetantia ne extraneo Episcopo erigatur, etiam Ordinario assentiente, sedes cum baldachino ad quam solam hæc assistentia potest habere locum, ut abusus notam effugere potuisset consuetudo alio ac Episcopo diœcesano hos duos Diaconos assistentes permittendi.

Docet auctor post Crassum assistentiam Diaconorum esse omittendam in Matutinis quantumvis solemnibus et talis est reipsa dispositio Cæremonialis lib. II, cap. V, § I : idem quoque dicendum est de Completorio et aliis horis juxta decisionem in Bracharen. XIX Jan. MDCVIII; ita ut assistentia fiat tantum in Missa, Vesperis et Laudibus, modo Episcopus sit pluviali aut saltem cappa indutus; nam si mozzetta tantum vestitus

esset, nulla ei deberetur assistentia juxta Decretum in Oxomen. (XXIV Julii MDCXXXVIII). « Episcopus Oxomen. ob peculiarem devotionem « cupiens etiam diebus ferialibus interesse di« vinis, supplicavit pro licentia assistendi cum « rochetto et mozzetta et S. C. concessit, dum« modo non in sede ordinaria, sed in primo « stallo in choro, supra omnes alios assistat, et « hoc etiam casu absque ulla assistentia Cano« nicorum, de qua loquitur Cæremoniale Epi« scoporum, lib. I, cap. VIII. » Vide et decreta in Ferentina XII Januar. MDCXLVII et civitate Theatinæ XXIII Julii MDCLXVII. Quoad processiones seu supplicationes, si Episcopus illis intersit tanquam celebrans, Diaconi debent ei assistere fimbrias pluvialis elevantes; si autem non celebret sed adsit tantum cum cappa, debet solus incedere post baldachinum vel Celebrantem.

Declarant ultima verba hujus capitis hanc assistentiam Canonicorum esse ita Episcopo diœcesano propriam, ut facienda non foret etiam alteri majori qui in sede episcopali sederet. Cum autem omnes honorificentiæ quæ Episcopo competunt congruant a fortiori Cardinali vel Legato, hujus dispositionis si rationem quæras, alia excogitari non potest nisi quia hæc assistentia Canonicorum qui sunt Episcopi consiliarii et sessio ipsorum a lateribus ejus, habet sensum qui in alio, ac diœcesano Præsule, non verificaretur. Proinde concludendum mihi videtur hanc assistentiam ab aliis quam Canonicis non esse faciendam, et sequendam non esse opinionem Turrini apud Meratum qui, Canonicis deficientibus, censet duos Curatos vel Presbyteros seniores posse assistere a lateribus Episcopi, dum Missæ cantatæ ille solemniter adesset. In hoc casu necessariæ assistentiæ melius exhiberentur ab aliquibus Presbyteris seu Cæremoniariis stantibus prope solium ad formam § I, cap. V, et § V, cap. XXII, lib. II.

Sequentia Decreta circa usum pileoli a Canonicis observanda sunt:

« 1° An Canonici Cathedralis possint uti pi« leolo dum in circulo recitant cum Episcopo, « hymnum Angelicum, *Credo*, *Sanctus*, etc.? « 2° An possint uti eodem pileolo, dum porri« gunt Episcopo pontificaliter celebraturo ve« stimenta sacra? 3° An Canonici assistentes « possint eodem pileolo uti, dum stant Episcopo « legente Introitum, Epistolam, Evangelium, et « Postcommunio? 4° An, porrigens aspersorium « Episcopo in ingressu Ecclesiæ, possit uti pi« leolo et eodem cum pileolo aspergi cum ceteris « Canonicis? Et eadem S. C. respondit: In omni« bus negative. Et ita declaravit atque decrevit « die XXXI Augusti MDCLXXX, in Squillacen. — « An uti pileolo possint Canonici assistentes Epi« scopo, functionibus ecclesiasticis tam in Altari « quam in cathedra episcopali? S. R. C. respon« dit negative ad primam partem et quoad se« cundam affirmative, dummodo non ministrent. « In Baren. ad II, XX April. MDCCCXXII. »]

CAP. IX.

OFFICIUM DIACONI IN MISSA SOLEMNI, QUÆ AB EPISCOPO CELEBRATUR. — INDUIT EPISCOPUM SACRIS PARAMENTIS. EVANGELIUM CANTAT. QUANDO RECITARE DEBEAT CONFESSIONEM. — EPISCOPUM SACRIS PARAMENTIS EXUIT.

§ I.

Diaconus, qui Evangelium cantaturus est, Episcopo solemniter Missam celebrante, debet simul cum aliis Canonicis Episcopum ad Ecclesiam comitari, nam et ipse ex Canonicis Diaconis esse debet; nec refert, an sit de antiquioribus, necne, cum tale onus inter ipsos per vices, vel alias arbitrio Episcopi, vel juxta

consuetudinem Ecclesiæ distribuendum sit : et dum alii Canonici accipiunt paramenta, ipse quoque eodem loco accipiet sua, aliquo ex Clericis Ecclesiæ adjuvante; et primo accipiet amictum, quem in medio osculabitur, qui Crucis figura carere non debet, eumque sibi aptabit circa collum, ita ut collaria tegat; mox albam et cingulum accipit, succinctus albam sibi circumcirca aptari faciat, ut æqualiter fluat; tum stolam prius in medio, ubi Crux est, deosculatam, super humerum suum sinistrum imponet, et sub suo brachio dextero firmiter alligari faciet : demum accipiet dalmaticam, nisi essent tempora, quibus ipse, et Subdiaconus planetis plicatis uti debeant, sicut in capitibus XIII et XVIII libri II explicatur; manipulum vero non hic, sed postea accipiet : qui sic paratus, simul cum

Subdiacono, postquam Episcopus laverit manus, stabit ad ejus dexteram, et simul cum Subdiacono stante ad sinistram, capiet paramenta Episcopi de manibus Acolythorum, ea suo ordine ferentium, illisque induet Episcopum modo et ordine in capite VIII libri II late et distincte expositis. Episcopo parato, accipiet suum manipulum; et cum Episcopus procedet ad Altare, ipse immediate ibit ante illum ad sinistram Presbyteri assistentis; faciet deinde Confessionem cum Episcopo ante Altare stans ad ejus sinistram, et cum dicit *Tibi*, *Pater* et *Te*, *Pater*, conversus ad Episcopum, profunde se inclinat. Postquam Episcopus osculatus fuerit librum Evangeliorum super Altare, porriget ei naviculam incensi, cochleari prius, et manu Episcopi osculatis, et imposito thure in thuribulum, reddit naviculam Acolytho, a quo accipit thuribulum, quod Episcopo porrigit, sum-

mitatem catenularum ponens in manu sinistra ipsius Episcopi, thuribulum vero in dextera, cum debitis osculationibus; et dum Episcopus thurificat Altare, ipse brachium ejus sustentat : quo thurificato, recipit thuribulum de manu Episcopi, cum osculo manus, et catenularum, et thurificat Episcopum in cornu Epistolæ cum mitra stantem, triplici ductu, ante et post thurificationem profunde se inclinans, ac reddit thuribulum Acolytho. Recedente Episcopo ab Altari, ipse ibi remanet cum Subdiacono, et dicente *Kyrie, eleison*, Episcopo, ipsi idem dicunt inter se, stantes in eodem loco versus Altare; sedente postea Episcopo, et ipsi sedent in scamno aliquo parato in cornu Epistolæ Altaris; et cum Episcopus intonaverit Canticum *Gloria in excelsis Deo*, etc., una cum Subdiacono illud usque ad finem prosequitur.

COMMENTARIUS.

I. Cum ipse Diaconus, qui inserviens Episcopo in Missa pontificali, cantaturus est Evangelium, sit ex Canonicis Diaconis, sive ex antiquioribus, sive non, quod parum refert, quia tale onus per vices inter ipsos, vel arbitrio Episcopi, vel secundum consuetudinem Ecclesiarum distribui debet, ipse cum aliis Canonicis in habitu canonicali Episcopum ad Ecclesiam comitari debet; ut supra de aliis dictum est non modo auctoritate hujus Cæremonialis, sed et ex variis Decretis Sacræ Congregationis, tum Rituum, tum Concilii, in quibus etiam cautum est, Diaconum ipsum Episcopo assistentem, ex Canonicis Diaconis esse debere, nec referre « an sit de antiquioribus, necne, cum tale onus inter ipsos per « vices, vel alias arbitrio Episcopi, vel juxta « consuetudinem Ecclesiæ distribuendum sit. »

II. Quod ad sacras Diaconi cantaturi Evangelium attinet vestes, cautum habemus ex hoc nostro § ut « dum alii Canonici accipiunt para- « menta, ipse quoque eodem loco, » nempe in Sacrario vulgo Sacristia, « accipiat sua, aliquo « ex Clericis Ecclesiæ adjuvante; » minoribus scilicet ordinibus, vel prima saltem tonsura initiatis. Neque enim decet, ut in Ecclesia præsertim cathedrali, laici adolescentes sacris functionibus inserviant, extatque Decretum Sacræ Rituum Congregationis in Egitarien. die XXIII Novembris anni MDCII quo cautum est, Clericos, seu pueros servitio chori, seu Sacristiæ adscriptos, prima tonsura debere esse insignitos. Sed ut officia Diaconi in Missa pontificali Evangelium cantaturi enarremus, debet primo in libro Evangeliorum, Evangelium suum perquirere ac legere, ne forte postea erret illud cantando. Tum lavat, et tergit manus in Sacristia, et induit se, « aliquo ex Clericis Ecclesiæ adju- « vante, » paramentis ordinis sui, et primo accipit amictum per latera ambabus manibus, « quem in medio osculabitur, qui Crucis figura « carere non debet. » Cruces in vestibus sacerdotalibus adhibitas esse a temporibus sancti Marci Papæ, tradit Baronius ad annum CCCXXXVI ex eoque Gavantus in Thesauro Sacrorum Rituum, parte II, tit. I et alii. Hodie in amictu, manipulo et stola Cruces ex veteri Ecclesiæ consuetudine, et ex variarum Synodorum Decretis apponuntur, ad recolendam Domini passionem. Sicuti autem stola imponitur collo cum osculo, ut ait Durandus libro III *Rationalis divinorum Officiorum*, cap. V, ita simili ritu imponendus est capiti amictus in honorem sanctæ Crucis. Quid autem si amictus careat Cruce? « vel mu- « tetur, » inquit inter alios Meratus, « vel pol- « liceimprimatur Crux, si commode fieri potest, « ut aliquo modo Crux osculetur. »

III. Amictum, sicut et aliæ vestes sacræ, in medio Cruce insignitum esse, id ex veteri more institutum fuisse docet Joseph Vicecomes, *De Missæ apparatu*, lib. I, cap. XXIV, ac ubertim demonstrat Venantii Fortunati Epigrammate, libro II, epigrammate III, quod ex editione Chrystophori Boweri emendatitius recudit clarissimus Georgius lib. I *De liturgia Romani Pontificis*, cap. XV, num. VI.

Denique sancta Cruci hæc Templa Gregorius offert,
Dum pallas coperit, signa gerendo Crucis.
Dona repente dedit divina potentia Christus,

Mox fuit et voti causa secuta pii.
Pallia nam meruit, sunt quæ Cruce textile pulchra,
Obsequiisque suis Crux habet alma Cruces.
Serica quæ niveis agnava est blattea telis,
Et textis Crucibus magnificatur opus.
Sic cito Pontifici dedit hæc devota voluntas.
Atque dicata Cruci candida vela placent
Unde salutifero signo tibi clare Sacerdos
Hoc cui complacuit, reddere magna valet.

Hæc Fortunatus sæculo VI inclinante de Gregorio Turonensi, Oratorium, seu Ecclesiam apud Turones ædificante, cecinit. Nihil porro frequentius, uti etiam observat laudatus Georgius, apud vulgatum Anastasium, quam vestes ecclesiasticæ, *stauraceæ*, id est, signo Crucis variegatæ.

IV. De amictu, sicut et de aliis sacris vestibus fuse diximus, tum lib. II *De codice sancti Evangelii*, etc. cap. IX, tum primo tomo Romani Pontificalis in Prolegomenis cap. IX. Tria hic adnotabo. Primum, consuevisse olim indui amictum super albam, uti docet Martene libro I *De antiquis Ecclesiæ Ritibus*, cap. IV, articulo I, num. X, ubi etiam notat, servari hodieque hunc morem in Ecclesia Mediolanensi et Lugdunensi, in quibus amictus super albam, non alba super amictum vestiri solet. Alterum est, quod observat Gavantus loco citato, præter Rubricam signum Crucis nonnullos sibi facere manu, et amictu simul, a fronte ad pectus; laudat tamen, si Crucis signo se muniant manu duntaxat, antequam accipiant amictum. Tertium est, quod inter alios tradit post alios Bauldryus in Manuali sacrarum cæremoniarum, parte I, cap. IX, *De Diacono et ejus officio in Missa solemni*, articulo I, posse ipsum, si velit, tametsi ex peritorum judicio non sit necesse, ad amictum et ad alia singula paramenta orationes in Missali positas recitare. Debet porro ex § hujus præscripto amictum Diaconus sibi aptare circa collum, « ita ut collaria tegat. » Amictus enim, ut docet Amalarius lib. II *De Ecclesiasticis officiis*, cap. XVII, aliique rerum liturgicarum scriptores, « est primum vestimentum nostrum, « quo collum undique cingimus. » Debet autem Diaconus, sicut et Sacerdos osculatum amictum immediate inducere non super collum, sed prius supra caput, et deinde eum sibi aptare circa collum, ita ut cotalaria tegat; id enim et § noster, et Rubricæ Missalis clare præscribunt. Unde merito graviter Gerlacus Vinitor, parte II, tit. I, num. XXVIII, adversus Sacerdotes invehitur collaria sua ante celebrationem deponentes.

V. Ubi Diaconus amictum induit, « mox al« bam et cingulum accipit. » Est alba vetustissimum Episcoporum ceterorumque Ecclesiæ Ministrorum indumentum, testemque habemus sanctum Hieronymum Dialogo I adversus Pelagianos, ubi candidæ vestis, qua Episcopi, et reliquus ordo ecclesiasticus in celebratione Sacrificiorum utebantur, diserte meminit. Quod Diaconos spectat, Concilium Carthaginense IV anni CCCXCVIII, can. XLI, statuit, « ut Diaconus « tempore oblationis tantum, vel lectionis alba « utatur. » Varia de ea Diaconorum veste testimonia extant plane in variis Synodis, inter quas Narbonensis anni DLXXXIX, can. XII, ait: « Hæc maxime, et modo disciplinæ canonicæ « elegimus custodienda, vel tenenda, ut dum « Missa celebratur, nullus Presbyter aut Dia« conus absque alia infirmitate, dum Missa « perficitur, de Altario egredi audeat. Nec « Diaconus aut Subdiaconus certe, vel Lector, « antequam Missa consummetur, alba se præ« sumat exuere. » Videri possunt quæ et de alba ac cingulo diximus tum in opusculo *De codice sancti Evangelii*, etc. lib. II, cap. IX, tum tomo I Romani Pontificalis in Prolegomenis cap. X et XI.

VI. Alba ne defluat et gressum impediat, cingulo stringitur, quod in Veteri Testamento *baltheus*, a Græcis *zona* dicitur. Hinc S. Hieronymus in Epistola ad Fabiolam de veste sacerdotali disserens, ait : « Tertium genus est « vestimenti, quod illi appellant *abner*, nos « *cingulum*, vel *baltheum*, vel *zonam* possumus « dicere. » Aptandum esse cingulum, « ita ut « æqualiter alba defluat et vestes contegat, » addiscere licet ex nostro Cæremoniali lib. II, cap. VIII, § XIII. Cingulum posse esse coloris paramentorum, censuit Sacra Rituum Congregatio die VIII Junii MDCCIX. Sacerdotes autem, et consequenter alios Ministros in Missæ sacrificio, congruentius uti lineo cingulo, quam serico, Sacra eadem Congregatio censuit die XXII Januarii MDCCX apud Meratum in Notis ad Gavantum. Varii quondam coloris fuisse zonam ipsam, ac baltheum, seu cingulum, auroque ornatum, testis est Riculfus Episcopus Helenensis, qui apud Balutium in Appendice ad Reginonem pag. 626, legavit Ecclesiæ suæ

anno CMXVI « zonas quinque, unam cum auro « et gemmis pretiosis, alias quatuor cum auro. » Falco etiam Judex Vigiliensis apud Ughellum tomo VII, pag. 1725, donavit inter cetera ornamenta sacra anno MCXCVII Ecclesiæ Sanctæ Margaritæ « unam zonam de seta rubea. »

VII. Post cingulum, « stolam prius in medio, « ubi Crux est, deosculatam super humerum « suum sinistrum imponet, et sub brachio dex« tro firmiter alligari faciet. » Nulla hic de manipulis mentio, quod, ut infra dicemus postea illum accipere debet. Quod ergo stolam spectat, debet et ipsa, ut supra dictum est, Cruce in medio esse insignita, quam prius deosculatam Diaconus super humerum suum sinistrum imponet. Stolam, quam etiam Orarium vocant, unam esse e sacris Diaconi vestibus, abunde ostendimus tomo I Romani Pontificalis ad titulum XI, ubi de Diaconorum ordinatione egimus. Imponendam esse a Diacono super humerum suum sinistrum, jussit jam olim Synodus IV Toletana anni DCXXXVI, can. XL, « unum orarium opor« tet Levitam gestare in sinistro humero, » etc. Quamvis orarium commune sit Diaconis et Presbyteris, ut scite observat Joannes Bona Cardinalis lib. I *Rerum liturgicarum*, cap. IV, num. VII, a Græcis tamen Diacono proprie tribuitur, stolam vero sacerdotalem *Epitrachelion* vocant, quod latius est orario, nec ullis litterarum notis exaratum, sicut orariorum Diaconorum, cui ter inscriptum est verbum *Agios*, id est *Sanctus*.

VIII. Stola super humerum sinistrum imposita, et sub dextro brachio alligata, accipit demum Diaconus dalmaticam proprium Diaconorum indumentum ex institutione sancti Silvestri Papæ, qui, ut legimus in ejus Actis, præcepit, ut dalmaticis in Ecclesia uterentur, cum antea, teste Alcuino, colobiis uti solerent. Erant autem colobia, ut scite inter alios docet Cardinalis Bona lib. I, cap. XXIV, tunicæ sine manicis, non quod prorsus manicis carerent, sed quia ad cubitum tantum pertingebant. Dalmaticæ vero manicatæ erant, talares, sericæ, albæ, auro ornatæ, ac plagulis, seu clavis ex purpura assutis distinctæ. In Dalmatia primum inventæ, et illinc Romam translatæ sunt, unde et nomen acceperunt, ut ait S. Isidorus lib. XIX *Originum*, cap. XXII. Mos sane antiquissimus fuit, ut Romani Pontifices aut Episcopis optime meritis dalmaticas mitterent, earumque usum iis concederent, aut ipsi Episcopi easdem ab Apostolica Sede peterent, atque eorum precibus Diaconis suarum Ecclesiarum dalmaticas impertirentur. Id quod perspicue ostendit memoratus Georgius lib. I *De liturgia Romani Pontificis*, cap. XXII, num. X, ubi inter alia affert celebre testimonium Cypriani auctoris Vitæ S. Cæsarii Arelatensis Episcopi, cujus rogatu Symmachus Papa dalmaticarum usum Diaconis Arelatensis Ecclesiæ concessit : « Diaconos ipsius, ad Ro« manæ instar Ecclesiæ, dalmaticarum fecit ha« bitu præeminere. »

IX. Egimus jam nos de dalmatica Diaconorum tum in laudato opusculo *De codice sancti Evangelii*, etc. lib. II, cap. XI, tum tomo I Romani Pontificalis. Sed ut aliqua hoc loco recenseamus, quæ dalmaticam spectant, præsefert ipsa Crucis formam, monetque, auctore Alcuino, cap. *Quid significent vestimenta*, eum, qui illa induitur, crucifixum esse debere mundo, juxta Apostolum aientem : « Mihi mundus cru« cifixus est, et ego mundo. » Hæc præterea vestis, ut ait Rabanus Maurus lib. VII *De institutione Clericorum*, cap. XX, in modum est Crucis facta, et passionis Domini indicium est. Habet latas manicas, quo moneantur Episcopi, qui illa etiam utuntur inter alias pontificales vestes, paratos semper esse ad subveniendum egenis, ac exequi, quod scriptum est Isaiæ cap. LVIII : « Frange esurienti panem tuum, et « egenos vagosque induc in domum tuam. » Innocentius III, lib. I *De mysteriis Missæ*, cap. LVI, ob id forte ait Diaconos specialiter uti dalmaticis, quia præcipue electi erant ab Apostolis, ut mensis ex officio ministrarent. Quidquid sit de mysticis hisce significationibus, illud constat, quod docet Martene, lib. I *De ritibus*, cap. VIII, articulo IX, num. VIII, multo tardius dalmaticæ traditionem introductam esse in ordinatione Diaconorum, nempe ab annis circiter sexcentenis tametsi, uti superius ostensum est, jam longe ante annum Christi millesimum Diaconus in Missa dalmaticis uteretur : « Nisi es« sent tempora, quibus ipse, et Subdiaconus « planetis plicatis, uti debeant, sicuti in capi« tibus XIII et XVIII, libro II, explicatur. » In iis itaque locis curiosus lector inveniet, quæ ad eam dalmaticarum mutationem attinent.

X. Dalmatica, et aliis vestibus superius descriptis, excepto manipulo, quem postea acci-

piet, paratus Diaconus, « simul cum Subdia-« cono, postquam Episcopus laverit manus, « stabit ad ejus dexteram, et simul cum Sub-« diacono stante ad sinistram capiet paramenta « Episcopi de manibus Acolythorum, ea suo or-« dine ferentium, illisque induet Episcopum « modo et ordine in capite VIII, lib. II, late et « distincte expositis. » Plura in eum locum nos adnotabimus; sciendum tamen hic illud est, quod notat Bauldryus parte I, cap. IX, num. IV, quod quamvis alii Ministri adjuvent Episcopum pontificales vestes induentem, « præcipue tamen « operatur in his Diaconus, tanquam præcipuus « et proprius minister. » Scite et illud idem auctor monet parte V, cap. IX, articulo II, num. III, de Diacono Evangelii in Missa Episcopi loquens, advertendum illi diligenter, ut quando induere debet Episcopum paramentis, partem eorum posteriorem habeat ad extra, et anteriorem versus se; quod facile fiet, si Capellani ea adferentes, habeant partes posteriores versus se ipsos, et anteriores ad extra. Audiendus hic quoque Paris de Crassis lib. II *De cæremoniis Cardinalium et Episcoporum in eorum Diœcesibus*, cap. I, ita inquiens : « Prælato celebraturo illico « adsint omnes Capellani, alius alium sequentes « per longam lineam ante faciem Cardinalis, « sicque ipsius paramenta ordinate, sicut super « Altari posita sunt, portantes, ut supra, quæ « sigillatim Diaconus et Subdiaconus accipientes « de manibus illorum, imponunt celebraturo « stanti, ex quibus osculanda offerunt amictum, « Crucem pectoralem, et Crucem stolæ et non « alia. » Sed de his nos infra opportuniori loco fusius dicemus juxta ordinem nostri Cæremonialis. Interim hoc loco adnotare et id operæ pretium duco, quod loco citato paulo superius tradit Crassus, nempe, quod dum Episcopo celebraturo calceamenta sacra ponuntur, « Diaco-« conus et Subdiaconus etiam paramenta sua « capiant. »

XI. Episcopo jam ad Missam parato, « acci-« piet Diaconus suum manipulum, » et quidem « cum osculo Crucis illius, » ut ait Bauldryus. Est manipulus, ut scite docet Cardinalis Bona lib. I, cap. XXIV, num. V, posterioris ævi additamentum, neque enim in antiquis Ritualibus commemoratur, nec a priscis Patribus inter sacras vestes recensetur. Erat autem lintea sindon, sive mappula brachio sinistro alligata, qua sudor et sordes abstergebantur, ut in memoratis operibus nostris ostendimus auctoritate veterum scriptorum, qui de divinis Officiis tractatus ediderunt. Tempore S. Gregorii Magni soli Clerici Romanæ Ecclesiæ mappulis utebantur, ut idem testatur lib. II, epistola LIV ad Joannem Archiepiscopum Ravennatem. Duravit hic mappulæ usus, donec in locum ejus manipulus, non ad tergendas sordes, sed ad ornatum suffectus est, qui propterea ejus materiæ et texturæ est, ex qua stola et planeta fieri solent; eamque mutationem mappulæ in manipulum sæculo nonnisi X factam idem Bona conjicit. Ferendum manipulum in brachio sinistro a sacris Ministris, docet inter alios Gulielmus Durandus libro III *Rationalis divinorum Officiorum*, cap. VI, ubi etiam varias mysticas ejus ritus significationes affert num. II, III et IV, additque num. VI, « quod Diaconus et Subdia-« conus Pontifici induenti et exuenti se sacris « vestibus, sine manipulis serviunt, » ob eam scilicet rationem, « ut expeditius et liberius ad-« ministrent. » Addit mox aliam significationem mysticam, tandemque ritum exponit, cur, « dum « Pontifex se induit vel exuit, Diaconus stat a « dextris, et Subdiaconus a sinistris? » Quia scilicet, ut idem auctor respondet, « Diaconus « ex ordine suo ad fortiora et perfectiora, quæ « per dexteram significantur, assumitur, quam « Subdiaconus. » Mysticæ hujusmodi explicationes non sunt omnino contemnendæ, nam præterquam a pluribus doctis viris, et ab ipsis Romanis Pontificibus traditæ nobis sunt, Ecclesia ipsa quam frequentissime mysticas ipsas significationes in orationibus adhibet, ut exempli gratia cum manipulo induimur, dicimus : « Merear, Domine, portare manipulum fle-« tus, » etc.

XII. Vestibus proprio ordini congruentibus, ac demum etiam manipulo paratus Diaconus, « cum Episcopus procedet ad Altare, ipse im-« mediate ibit ante illum ad sinistram Presby-« teri assistentis, » nudo scilicet capite, et junctis manibus, ex Bauldryo loco citato, et aliis. Ubi ad Altare pervenit, facta eidem reverentia, « faciet deinde Confessionem cum Epi-« scopo ante Altare stans ad ejus sinistram, et « cum dicit *Tibi, Pater* et *Te, Pater*, conversus « ad Episcopum, profunde se inclinat. » Eumdem servabit ritum inclinationis, cum dicit *Mi-*

sereatur tui; signabitque se Crucis signaculo, recum se signabit Episcopus, ac ter etiam dextræ digitis pectus percutiet ad ea suæ Confessionis, verba *mea culpa*, etc. sinistra pectus posita, ex generalibus Missalis Rubricis, atque ex communi scriptorum sententia, qui de sacris cæremoniis tractatus ediderunt. Finita confessione, dum Episcopus ad Altare adscendit adjuvat eum, et transit ad ejus dexteram, osculatoque ab Episcopo Evangeliorum libro juxta ritum supra expositum, Diaconus ipse cum debitis reverentiis et osculis « porriget illi naviculam in« censi, » de more scilicet dicens : *Benedicite, Pater Reverendissime*, vel *Eminentissime*, si sit Cardinalis, eumque adjuvat ad incensationem Altaris, brachium illius sustentans; tum incensatione peracta, « thurificat Episcopum in « cornu Epistolæ cum mitra stantem triplici « ductu, ante et post thurificationem, profunde « se inclinans; » acceptaque ab eo benedictione inclinatus, « reddit thuribulum Acolytho. » Recedente ab Altari Episcopo, « ipse ibi remanet, » in plano scilicet, « cum Subdiacono, » a dextris ejus proximior Altari; et dicente, *Kyrie, eleison,* Episcopo, ipse una cum Subdiacono submissa voce idem alternatim dicent, « stantes in eodem « loco versus Altare, » facie interim conversa ad Episcopum si sit in Sede a parte Evangelii, ut notat Bauldryus. « Sedente postea Episcopo, et « ipsi sedent in scamno aliquo parato in cornu « Epistolæ Altaris; » in scabello scilicet nudo, sed tamen picto, quod sit e regione Episcopi, neque enim decet, ut renes Altari vertant. Cum Episcopus vero stans intonaverit Canticum, seu hymnum *Gloria in excelsis Deo*, stans una cum Subdiacono illud usque ad finem prosequitur, id est, simul et non alternatim submissa voce Canticum ipsum recitabit juxta generales Missalis Rubricas, quas egregie explicant Gavantus, Meratus, Lebrun, et alii.

§ II.

Cantata per Subdiaconum Epistola, cum per chorum cantatur ultimus versus Gradualis, sive Tractus, Sequentiæ, seu ante *Alleluia*, aut etiam citius, prout

distantia Altaris exquiret, portabit ante pectus ad Altare, debitas faciendo re-ve

rentias librum Evangeliorum clausum, collocans illum in medio Altaris. Deinde accedit ad Episcopum cum debitis reverentiis, illiusque manum osculatur : mox redibit ad Altare, et genuflexus super infimo ejus gradu in medio dicit secrete : *Munda cor meum*, etc. Tum surgens resumit librum de Altari, et rediens ad Episcopum, inclinatus petit ab eo benedictionem, dicens : *Jube, Domne, benedicere.* Et habita benedictione, accedit ad Evangelium cantandum, portans, ut supra, ante pectus librum Evangeliorum clausum, et incedens ultimo loco post omnes suos Comministros. Cum erit in loco ubi solet Evangelium cantari, ponit librum apertum in manus Subdiaconi, vel in legili, aut alias, juxta consuetudinem Eccelesiæ, ut in prædicto capite VIII libri II, et junctis manibus ante pectus, dicit cantando : *Dominus vobiscum.* Et cum dicet *Initium*, vel *Sequentia sancti Evangelii*, etc. signat pollice dexteræ manus initium Evangelii, ac se ipsum in fronte, ore et pectore. Et dum respondetur a choro *Gloria tibi, Domine*, accipit thuribulum de manu Acolythi, sive Cæremoniarii, et librum triplici ductu thurificat, primo in medio, tum a parte dextera libri, mox a sinistra, et reddit thuribulum Cæremoniario, ac manibus junctis incipit Evangelium.

COMMENTARIUS

I. Dicto submissa voce Angelico hymno *Gloria in excelsis Deo*, sedebit Diaconus capite tecto, et ad orationes stabit junctis manibus, nudo capite, sedebitque mox ad Epistolam : « Cantata « per Subdiaconum Epistola, cum per chorum « cantatur ultimus versus Gradualis, sive Tra- « ctus, aut Sequentiæ, seu ante, Alleluia, aut « etiam citius, prout distantia Altaris exquiret, » accipit librum Evangeliorum de manu Cæremoniarii, uti scriptores docent, et illum clausum ante pectus ad Altare defert, eo semper ritu in illius delatione servato, ut pars ubi aperitur, sinistram deferentis respiciat, « debitas faciendo « reverentias, » Episcopo scilicet, et Altari, in infimo gradu, « collocans illum in medio Altaris. » Facta ibidem reverentia Altari, per gradus laterales Evangelii, si scilicet thronus Episcopi sit ad partem Evangelii, alias vero per medium, « accedit ad Episcopum, » comite Cæremoniario, « cum debitis reverentiis, illisque manum « osculatur. » Inde ad Altare rediens, « genu- « flexus super infimo ejus gradu in medio, di- « cit secrete : *Munda cor meum*, etc. Tum « surgens resumit librum de Altari, » illumque clausum, ut prius ante pectus deferens, expectat parumper apud Altare in cornu Epistolæ in plano juxta rubricam nostri hujus Cæremonialis lib. II, cap. VIII, § XLII. Interim, ut ibidem § XLIII præscriptum legitur, accedit Acolythus ad Episcopum cum thuribulo et navicula, et ministrante illam Presbytero assistente, Episcopus imponit, et benedicit incensum. Tum Acolythus, recepta navicula de manu Presbyteri assistentis, redit ad Altare, et ibidem cum duobus aliis Acolythis ceroferariis, Diacono et Subdiacono expectat, donec tempus sit eundi ad cantandum Evangelium.

II. Placuit eam Rubricam hoc loco describere, ad faciliorem intelligentiam nostri hujus §, in quo nulla idcirco fit mentio benedictionis incensi, quo Evangelium thurificari a Diacono debet, quia scilicet non ad Diaconum, de quo solo in hoc § agitur, sed ad Presbyterum assistentem munus illud pertinet. Ut itaque nostri Diaconi munia pergamus exponere, circa finem ultimi versus Gradualis, sive Tractus, etc. « rediens ad Episcopum, » post omnes scilicet Comministros, ut alio loco dicemus, « inclina- « tus petit ab eo benedictionem ; » quia scilicet est Canonicus, nam alias ex generalibus Missalis Rubricis genuflexus benedictionem petere deberet. Non teneri autem Canonicos et Dignitates ad benedictionem Episcopi genuflectere, sed tantum caput inclinare, decidit non semel Sacra Rituum Congregatio, præsertim in Oscen. die VI Maii anni MDCXIII et in Monopolitana

die xv Decembris MDCXXXII, apud Barbosam, *De Canonicis*, cap XXXIII, num. XXIX et XXX. Accepta benedictione facit ipse Diaconus Episcopo profundam reverentiam, Ministris, qui cum eo sunt, genuflexis permanentibus, donec Episcopus illum benedixerit, statimque procedunt ad locum Evangelii, omnium postremo eunte Diacono, librum Evangelii clausum ante pectus gestante. Plura de loco, ac ritibus, quibus ex prisca Ecclesiæ disciplina Diaconus Evangelium in solemni Missa cantat, explicuimus in memorato toties opere nostro *De codice sancti Evangelii*, etc. lib. II, cap. I et seqq. dicemusque iterum infra lib. II, cap. VIII, ubi etiam illos enarrabimus ritus a Diacono in lectione solemni sancti Evangelii servandis, ut nimirum « junctis manibus ante pectus dicat « cantando *Dominus vobiscum*; et cum dicit « *Initium*, vel *Sequentia sancti Evangelii*, etc. « signet pollice dexteræ manus initium Evan« gelii, ac se ipsum in fronte, ore, ac pectore, » ita tamen, ut, cum dicit *Initium* vel *Sequentia sancti Evangelii*, signet quidem dextera librum, tenens sinistram super librum; cum autem dicit, *secundum*, etc. dextera signans se ipsum in notatis locis frontis, oris et pectoris, sinistram pectori admoveat, quo facto manus jungit. Ritum quoque et illum laudato loco enucleabimus, quem alias in Rubricis Missalis, et in Ordinibus Romanis legere est, ut dum scilicet respondetur a choro *Gloria tibi, Domine*, accipiat thuribulum de manu Acolythi, sive Cæremoniarii, et librum triplici ductu thurificet primo in medio, tum a parte dextera libri, mox a sinistra, redditoque thuribulo, manibus junctis incipiat Evangelium.

III. Hæc locum habent, ubi Episcopus in solio suo episcopali celebraret, si enim faldistorio in celebratione Missæ uteretur, Diaconus posito libro super Altare, ut supra, ministrabit incensum cum osculis suo tempore; tum ad Altare pergens, dicet *Munda cor meum;* quo dicto, redibit ad celebrantem Episcopum, a quo petit benedictionem, eaque accepta, inclinatus scilicet, non genuflexus, ut supra dictum est, osculabitur tunc, et non prius, Celebrantis manum Episcopi, juxta adnotationem Bauldryi parte V, articulo II, cap. IX, num. VII, in fine, et colligitur ex sequenti §. Sane superest adnotare ad calcem hujus Commentarii, quod edicitur infra libro II, cap. VIII, ut nimirum cum Diaconus in lectione Evangelii profert nomen *Jesus*, vel *Mariæ*, tunc se inclinet, sed profundius cum dicit *Jesus;* quod et omnes facere debent præter Subdiaconum tenentem sacrum codicem, et ceroferarios, qui perstare debent velut immobiles, quemadmodum et cum Diaconum oporteret genuflectere, veluti exempli causa ad illa Evangelii verba in tertia Missa Natalis Domini : *Et Verbum caro factum est;* et in Missa diei Epiphaniæ ad illa verba : *Et procidentes adoraverunt eum.* Docent hæc passim Rubricæ Missalis, et qui inter alios eas explicant, Gavantus, Castaldus, Quarti, ac novissime eruditissimus Meratus. Certe Rubrica Missalis parte I, tit. XVII, num. IV, hæc habet : « Mini« stri semper genuflectunt cum Celebrante, præ« terquam Subdiaconus tenens librum ad Evan« gelium, et Acolythi tenentes candelabra, qui « tunc non genuflectunt. Et cum Diaconus can« tat ea verba, ad quæ est genuflectendum, ipse « versus librum, Celebrans, et alii versus Altare « genuflectunt. » Sed de his vide quæ infra dicemus, cap. X et seq.

§ III.

Quo finito, factis debitis reverentiis, revertitur ad Altare ad locum suum; sed si Episcopus esset apud faldistorium, ipse eum stantem lecto Evangelio, triplici ductu thurificare debet. Si vero Episcopus est in sede sua, id spectat ad Presbyterum assistentem. Si fiat sermo per Episcopum sedentem in faldistorio apud Altare, statim finito sermone, ipse stans ad ejus sinistram, modicum inclinatus recitabit confessionem in tono, prout infra in capite XXXIX libri II, *De tono confessionis*, etc. Et cum in ea dicet *Et tibi, Pater*, profundius inclinabit; sic etiam in fine cum dicet *Et te, Pater*. Idem faciet, si sermo per alium habeatur; sed

quia tunc Episcopus sedet in solio suo, ipse stans apud infimum gradum solii, faciet confessionem eodem tono et modo ut supra. Cum Episcopus incœperit cantare Symbolum *Credo in unum Deum*, etc. ipse cum Subdiacono illud submissa voce prosequetur apud Altare, ita tamen ut non præire, sed subsequi debeant Episcopum. Et cum a choro recitatus fuerit versiculus *Et incarnatus est*, usque ad finem, ad quem ipse, sicut alii Canonici, profunde se inclinat, accedit ad abacum, et capit bursam cum corporalibus, quam ad oculos usque elevatam, ambabus manibus portat ad Altare, incedens solus, gravi et decoro incessu, et solitas reverentias Episcopo et Altari faciens; ibi extrahit ex bursa corporale, quod explicat, et extendit in medio Altaris, collocans a parte Evangelii bursam, ita ut Altare non impediat, et redit ad locum suum, et ibi sedet.

COMMENTARIUS.

I. Plura, quæ in hoc § continentur, descripta reperies in generalibus Missalis Rubricis, quas egregie inter alios explicarunt Gavantus, Quarti, Meratus. Sed ut nos nonnulla etiam dicamus, « Finito Evangelio Diaconus factis debitis reve« rentiis revertitur ad Altare ad locum suum ; » dum interim Presbyter assistens, si scilicet Episcopus in solio celebret, de solio descendens per anteriores gradus, acceptoque thuribulo de manu Cæremoniarii, vel Thuriferarii, stans in plano thurificat Episcopum stantem ex Rubrica nostri Cæremonialis lib. II, cap. VIII, § XLVII, et ex variis Sacræ Rituum Congregationis Decretis, præsertim in Placentina die XIX Maii MDCVII, ubi edicitur, Episcopum thurificari debere a Presbytero assistente, sive Dignitas sit, sive Canonicus, et non a Diacono Evangelii, ubi nimirum, uti dictum est, Episcopus in solio suo celebraret, nam si esset apud faldistorium, tum ipse Diaconus finito Evangelio, et non alius Episcopum « triplici ductu thurificare debet, » juxta præscriptum nostri hujus § ubi etiam ea verba habentur : « Si vero Episcopus est in sede sua, « id spectat ad Presbyterum assistentem. »

II. Si erit habendus sermo, quem Episcopo celebrante, ab eo fieri convenit, vel ab aliquo Canonico Presbytero, ut ait nostrum Cæremoniale lib. II, cap. VIII, § XLVIII, statim finito sermone, si habitus fuerit ab Episcopo sedente in faldistorio, ipse Diaconus stans ad ejus sinistram inclinatus recitabit confessionem in tono prout notatur in fine Cæremonialis, profundius se inclinans ad ea verba *Et tibi, Pater, Et te, Pater.* Si autem sermo per alium habeatur, tunc, quia Episcopus sedet in solio, ipse stans apud infimum gradum solii facit confessionem; qua facta, et publicatis Indulgentiis, per Presbyterum assistentem, sive per eumdem Canonicum Presbyterum, qui sermonem habuit, cum debitis reverentiis Episcopo et Altari, redit ad locum suum. Cum autem Episcopus cantare incœperit Symbolum *Credo in unum Deum*, ipse Diaconus cum Subdiacono illud voce submissa prosequetur apud Altare; ita tamen ut non præire, sed subsequi debeant Episcopum, genuflectens cum eo ad versum *Et incarnatus est,* etc. qui tamen cum a choro recitatus fuerit, non iterum genuflectet, sed sedens in loco suo, « sicut « alii Canonici, profunde se inclinat. » Porro licet ante Radulphum Tungrensem, ut ipse testatur in libro *De canonum observantia*, propositione XXIII, Romani ad ea Symboli verba *Et incarnatus est*, nunquam genuflectebant, ritum tamen ejus genuflexionis in omnibus Missis luculenter tradit Honorius Augustodunensis in Gemma animæ lib. I, cap. CXVIII. Quidquid sit, hodie ex Rubrica Missalis parte I, tit. XVII, numero III, in die Annuntiationis Deiparæ, et in tribus Missis Nativitatis Domini, etiam quando cantatur in choro *Et incarnatus est*, Ministri pariter cum Celebrante genuflectunt. Id quod etiam præscriptum est ex nostro Cæremoniali libro II, cap. VIII, § LIII, et cap. XVI, § X.

III. Finito versiculo *Et incarnatus est*, etc. surgit Diaconus, factaque mediocri reverentia Subdiacono quod semper facit in simili casu, ut notat cum aliis Bauldryus, « accedit ad abacum, et « capit bursam cum corporalibus, quam ad ocu-

« los usque elevatam ambabus manibus portat « ad Altare, incedens solus, gravi et decoro in- « cessu, et solitas reverentias Episcopo et Altari « faciens, ibi extrahit ex bursa corporale, quod « explicat et extendit in medio Altaris, collocans « a parte Evangelii bursam, » etc. Similia legere est infra lib. II, cap. VIII, § LIV, et in Rubricis Missalis parte II, tit. VI, num. VII. Convenit autem, ut, quemadmodum inter alios ait Gavantus in suis Notis ad ipsas Rubricas parte II, tit. II, § II, « ora corporalis oram Altaris tangat, « ut manus intra corporale post consecratio- « nem contineantur commodius. » Plura scitu digna, quæ ad corporale, ejusque benedictionem ac lotionem pertinent, videri possunt tomo II Romani Pontificalis ad titulum XII. Extrahendum esse de bursa cum extenditur in medio Altari, sive a Celebrante Missam privatam, sive a Diacono in Missa solemni, præscribunt Missalis æque, ac Cæremonialis Rubricæ, ex quibus non immerito argui possunt, qui corporale plicatum super velum calicis ponunt, ac deinde super corporale bursam; debet enim ipsum corporale intus bursam ipsam servari, quousque vel a Celebrante, vel a Diacono in medio Altaris extendatur.

[Utique P. Gavanti sententia, quod nempe *ora corporalis oram Altaris tangat*, rubricistarum communior est, eamque tenent Merati, et Portu, Bauldry, Lohner, Vinitor, aliique. Attamen P. Pavone ejus opinionis est ut ora corporalis spatio unius digiti distet ab ora anteriori Altaris: « acciò non vi sia il pericolo, che attac- « candosi il merletto di esso alla pianeta, come « alle volte è sortito, nel voltarsi il Celebrante « tiri appresso a sè ogni cosa. » Illi consentit Baldeschi. Ad rationem eximii P. Gavanti respondetur nullam esse necessitatem ut manus intra corporale post consecrationem contineantur. Imo S. R. Congregatio respondit manus junctas eodem modo poni super Altare, tum ante, cum post consecrationem.]

IV. S. Pium V Pontificem maximum indulsisse Hispanis, ut extra bursam corporale deferri ab eis posset, affirmat Hieronymus Canotonus in suo Ordinario divinorum Officiorum, ex eoque Gavantus in Notis ad Rubricas Missalis parte II, tit. I, num. I, et Macryus in Hierolexico, verbo *Bursa*, ubi etiam infert, non posse hoc fieri sine speciali privilegio. Sane aiunt præfati auctores, bursam ipsam corporale intus continentem, ante Remense Concilium minime fuisse in usu, quia scilicet canone V ejusdem Synodi jubetur recondi corporale simul cum libro, seu cum calice; deinde vero propter periculum cadendi in terram, visum fuisse decens, ut in bursam poneretur. Thecam pretiosam, sive peram ad reponenda corporalia memorat Conradus Episcopus in Chronico Moguntino. Esse antiquissimum corporalis usum in Missa, ex eo conjicit Joannes Cardinalis Bona, quod vel Apostolos ipsos non in nudo Altari, sed pannis, seu linteis ornato, sacrum celebrasse omnino credendum est, ob maximam scilicet reverentiam, qua sanctissimum Christi corpus venerabantur. At vero S. Silvester Papa in libro Pontificali constituisse dicitur, ut Sacrificium Altaris non in serico, neque in panno tincto, sed tantum in lineo ex terra procreato consecraretur, sicut corpus Domini in sindone linea et munda sepultum fuit.

V. Græci etiam, ut observat Bona lib. I *Rerum liturgicarum*, cap. XXV, num. II, velo lineo quadrato utuntur instar nostri corporalis, quod explicatur lecto Evangelio, et expleta Synaxi complicatur. *Iliton* vocat S. Chrysostomus in sua Liturgia, ejusque discipulus Isidorus Pelusiota lib. I, epistola CXXIII, apposite ad sancti Silvestri constitutionem ait: « Pura illa sindon, « quæ sub divinorum donorum ministerio ex- « pansa est, Josephi Arimathensis est ministe- « rium. Ut enim ille Domini corpus sindone « involutum sepulturæ mandavit, per quod « universum mortalium genus resurrectionem « percepit: eodem modo nos propositionis pa- « nem in sindone sacrificantes, Christi corpus « sine dubitatione reperimus. » Olim apud Latinos longius et latius fuit, quam hodie sit, nam totum Altare eo tegebatur, et ideo palla, ac linteamen vocabatur. Colligitur hoc manifeste ex antiquis Ordinibus Romanis a clarissimo Mabillonio editis tomo II Musei Italici, ex quibus etiam et illud constat, munus fuisse Diaconorum corporale super Altare expandere. Certe Ordo I Romanus, num. XII, hæc habet: « Per- « gente Diacono ad Altare, stante Acolytho cum « calice et corporali super eum, levat calicem « in brachio suo sinistro, et porrigit Diacono « corporalem, et accipit desuper calice, et « ponit eum super Altari, projecto capite altero

« ad Diaconum secundum, ut expandant. » Expandi consuevisse corporale super Altari post dictum Symbolum, constat ex Ordine II Romano apud eumdem Mabillonium num. IX, et ex aliis sequentibus. Legitur tandem in Missa Ambrosiana oratio super sindonem, quam dicit Sacerdos ante Offertorium, cum Diaconus in Missa solemni corporale expandit. Ubi nota, ritus complures, quos hodie Rubricæ Missalis, ac nostrum Cæremoniale servandos præscribunt, ab antiquis Ecclesiæ usibus esse acceptos, non vero, ut perperam hæretici objiciunt, novissime adinventos.

§ IV.

Finito Symbolo, si Episcopus sedebit in faldistorio, aufert ei mitram, et lecto per eum Offertorio, imponit eidem mitram pretiosam, et simul cum Subdiacono aufert annulum et chirothecas. Quod si Episcopus erit in sede sua episcopali, Diaconi assistentes auferent chirothecas. Redeuntem Episcopum ad Altare, et gradus Altaris ascendentem ipse a dextris adjuvat; mox ut Episcopus pervenit ad medium Altaris, Diaconus accedit ad cornu Epistolæ, et accepta una ex duabus hostiis, quas invenit a Sacrista in patena paratas, cum illa tangit alteram, et patenam, et calicem circumcirca intus et foris, et dat illam prægustandam eidem Sacristæ. Idem similiter faciet de vino et aqua, modicum de illis effundens in pateram ad id paratam. Tunc porrigit Episcopo patenam cum altera hostia pro sacrificio offerendo, cum osculo patenæ et manus.

COMMENTARIUS.

I. Perspicua est Rubrica primæ partis hujus §. « Finito, » inquit, « Symbolo, si Episcopus « sedebit in faldistorio, » ut quia Legatus, vel Cardinalis adesset, ob cujus præsentiam abstineret a sua sede episcopali, uti jam nos non semel diximus, et habetur expresse lib. II, cap. VII, § LVI, « aufert ei, » scilicet Diaconus, « mitram, » simplicem, ablato prius gremiali, ut notat Bauldryus; « et lecto per eum Offer- « torio, imponit eidem mitram pretiosam, et « simul cum Subdiacono aufert annulum, et « chirothecas; » quia scilicet lavare manus mox debet. Ceterum « si Episcopus erit in sua sede « episcopali, » ex præscripto hujus § et § LVII lib. II, cap. VIII, aliorumque cum iis concordantium, « Diaconi assistentes auferent, et im- « ponent ei mitram, et auferent chirothecas, » annulum nempe prius, et deinde chirothecas.

II. Episcopum redeuntem ad Altare excipit in infimo gradu Diaconus, et aufert ei mitram ex Cæremoniali Papæ, auctore Patricio lib. III, sectione II, cap. XV, cujus locum paulo inferius referemus, et a dextris eum adjuvat ascendentem gradus, et cum eo ascendit, se retrahens ad cornu Epistolæ, ubi discooperiat calicem de more, « et accepta una ex duabus hostiis, » quæ sunt super patenam a Sacrista positæ, « cum « illa tangit alteram, et patenam, et calicem « circumcirca intus et foris, et dat illam præ- « gustandam eidem Sacristæ, » ibidem præsenti, uti a nobis notatum est supra, cap. VI, in Commentario ad § III, ubi inter alia de Sacrista ita edicitur : « Aderit apud Altare in cornu Epistolæ, « cum oblata erunt offerenda, et prægustabit de « hostia, vino et aqua, porrigente Diacono. » Hinc in hoc nostro præsenti § postquam dictum est de prægustanda hostia a Sacrista, præbente illam ei Diacono, ita subjungitur : « Idem simi- « liter facit de vino et aqua, modicum de illis « effundens in pateram ad id paratam, » quæ pariter dat eidem Sacristæ prægustanda. Tum tandem « porrigit Episcopo patenam cum altera « hostia pro Sacrificio offerendo, cum osculo « patenæ et manus. »

III. Quædam de eo prægustandi ritu hostiam, vinum et aquam in Sacrificio offerenda, videri possunt in Commentario nostro ad laudatum § III capitis VI, ubi etiam rationem ipsius ritus exposuimus. Quod autem spectat ritum in hoc § nostro præscriptum, est is haud dubio anti

quus, et a Missa papali acceptus; agens enim Augustinus Patricius lib. III, sectione II, cap. XV, *De officio Cardinalis Diaconi Evangelium lecturi*, in Missa scilicet solemni Papæ, inter alia hæc habet, quibus egregie hic, et superior § illustratur : « Subdiaconus ex credentia Sacristæ « portat ad Altare bursam cum corporalibus, « hostiaria et purificatorio : quæ omnia consi- « gnat ad manus Diaconi, qui ponens bursam « super Altare, primo removet ab ea hostiariam « cum extractis ex bursa corporalibus, magnum « corporale explicat super Altare, parvum super « magnum ponit ad partem, bursam collocat in « loco condecenti, vel ante se, vel ad partem : « deinde veniente Sacrista cum calice et ampul- « lis, primo ex hostiaria tres hostias capit, quas « ponit super patenam per ordinem ad rectam « lineam. Et veniente Pontifice ad Altare, ante « gradum stans, deponit ei mitram, et brachium « illius dextrum reverenter capiens et sublevans, « deducit ad medium Altaris. Tum conversus ad « dexteram, ubi patena cum tribus hostiis super « calicem existit, cum hostia, quæ est a dextris, « tangit alias duas, et illam dat comedendam « Sacristæ. Deinde hostiam, quæ est ad sini- « stram, capiens, cum ea tangit patenam et « calicem intus et extra per totum, et similiter « illam dat comedendam Sacristæ. Tum ca- « piens patenam cum hostia, quæ in medio « remansit, illam prius exosculatus, dat ad « manum Pontificis dexteram, quam deoscula- « tur. Tum conversus ad calicem, pauxillum « vini et aquæ ex ampullis super vasculum in- « fundit, et dat Sacristæ ad prægustandum, et « imponit vinum in calicem ad sufficientiam, « ut satis sit pro tribus communicantibus, » etc. Hæc Patricius, in quibus plura notatu digna lector advertet, præsertim vero illud quod alias expresse edicit nostrum Cæremoniale infra libro II, cap. VIII, § LXI, nempe Diaconum capere de manu Subdiaconi patenam cum hostiis, ex eisque una accipientem, et cum ea tangentem alteram, ac patenam et calicem intus et extra, eamdem Sacristæ ibi præsenti prægustandam præbere.

IV. Facta a Sacrista prægustatione oblatarum, mox Diaconus « porrigit Episcopo patenam « cum altera hostia pro Sacrificio offerendo cum « osculo patenæ et manus; » et quidem non modo juxta Cæremonialis et Missalis Rubricas, uti videre est apud Gavantum parte II, tit. VII, num. IX, ubi de Diacono loquens, « dat, » inquit, « patenam cum hostia Celebranti, osculando « ejus manum, » deosculata scilicet prius patena; verum ex antiquo Ecclesiæ more, cujus meminit inter alios Durandus lib. IV *Rationalis divinorum Officiorum*, cap. XXX, num. X, ubi ait, Diaconum ipsum « patenam cum hostia ex institu- « tione Concilii Ancyrani Pontifici repræsentare. » Citat præterea canonem *Perlectis*, apud Gratianum distinctione XXV, desumptum ex Epistola S. Isidori Episcopi Hispalensis ad Ludrifedum Cordubensem Episcopum data, ubi loquens ipse Isidorus de Diaconi muniis, inter alia ita ait : « Ad Diaconum pertinet assistere Sacerdotibus, « et ministrare in omnibus, quæ aguntur in Sa- « cramentis Christi, in Baptismo scilicet, et « Chrismate, et patena, et calice. » Locus Concilii Ancyrani, quod habitum fuit anno CCCXIV, est quidem in canone II, ubi innuitur, munus esse Diaconi in sacro ministerio panem et calicem offerre, id est, patenam cum hostia, uti docti viri exponunt, et calicem cum vino et aqua, ut infra dicemus. Porro patenam æque ac manum Pontificis deosculandam esse a Diacono, ubi illam Pontifici porrigit, auctores, qui de sacris Cæremoniis tractant, passim docent, inter quos Augustinus Patricius lib. III sui Cæremonialis cap. XV, de Diacono Evangelii in Missa papali disserens, ait : « Tum, » scilicet post prægustationem, de qua supra dictum est, « capiens patenam cum hostia, quæ in medio « remansit, dat ad manum Pontificis dexteram, « quam deosculatur. » Advertendum autem, debere Diaconum, ubi ambabus manibus patenam tradit Episcopo, eam prius ad oram deosculari, tum vero ubi in manus illius ponit, ejusdem dexteram; quod idcirco dixi, quia sunt quidam, qui variis modis pro libito suo non recte eum ritum servent.

§ V.

Dum Episcopus dicit *Suscipe, sancte Pater*, etc. Diaconus ex ampullis mittit in calicem, quem prius purificatorio extersit, vinum pro consecratione, et post admistas illi per Subdiaconum paucas aquæ tunc per Episcopum benedictæ guttas, offert calicem Episcopo cum osculis etiam calicis et manus, cum quo tangens et ipse calicem, dicit : *Offerimus tibi, Domine*, etc. Et posito per Episcopum calice super corporale, ipse illum palla cooperit; et accedente Thuriferario, ministrat Episcopo naviculam, et mox ponit in ejus manibus, ut supra dictum est, thuribulum, ut thurificet oblata et Altare, quem adjuvat, supponendo sinistram brachio illius, et retrahendo dalmaticam, dexteram vero ad pedem calicis ponendo, ne, dum Episcopus oblata thurificat, thuribulo tactus, e loco removeatur, vel aliquid ex illo effluat; et cum thurificanda erit Crux Altaris, ipse opportune calicem e medio removebit, et Cruce thurificata, in eodem loco illum reponet. Finita thurificatione Altaris, accipiet thuribulum de manu Episcopi cum deosculationibus, et eum stantem cum mitra in cornu Epistolæ triplici ductu thurificat : mox accedit ad thurificandum Dignitates et Canonicos et alios de choro, ordine in capite XXIII libri I descripto. Quo facto, dat thuribulum Acolytho, vel Cæremoniario, a quo et ipse stans post Celebrantem in gradu Altaris infra suppedaneum thurificatur. Finita Præfatione, accedit ad dexteram Episcopi, dicens cum eo *Sanctus, Sanctus*, etc. et statim redit ad locum suum post Celebrantem; et cum Celebrans incipit verba canonis, videlicet, *Te igitur, clementissime Pater*, etc. attente advertat, ut opportune partem dalmaticæ ad brachium illius sublevet et discooperiat et cooperiat calicem, quoties opus fuerit, prout in Rubricis Missalis explicatur; et cum Celebrans elevat hostiam, ipse genuflectit ad ejus dexteram, et sinistra elevat aliquantulum posteriorem partem planetæ. Reposita hostia super corporale, surgit, et detegit calicem, et statim genuflectit, et iterum sublevat planetam, dum Celebrans calicem elevat, quem repositum super Altare palla cooperit, genuflectit, et redit ad locum suum post Celebrantem; advertens, dum Celebrans signat super hostiam, et calicem, ut partem dalmaticæ circa brachium ejus semper aliquantulum sustineat; et cum dicit ea verba canonis, videlicet, *Benedicis, et præstas nobis*, ipse accedens detegit calicem; et quoties calicem detegit, toties genuflectit, adorans sanctissimum Sacramentum, prius et post. Cum Celebrans signat, dicens *Per ipsum, et cum ipso*, etc. retinebit duobus digitis dexteræ manus pedem Calicis, et reposita hostia super corporale, tegit calicem palla, et redit ad locum suum. Circa finem, *Pater noster*, etc. videlicet, dum Celebrans dicit *Et dimitte nobis*, etc. ascendit ad cornu Epistolæ, et accipit patenam de manu Subdiaconi, cum purificatorio detersam osculatamque ab ipso, videlicet, dum dicit verba canonis *Libera nos*, etc. ponit eam in manu dextera ipsius Celebrantis, quam similiter osculatur; et cum Episcopus supponit patenam hostiæ, ipse detegit calicem, ac posita per Celebrantem particula hostiæ in calicem, illum tegit,

et cum Celebrante dicit *Agnus Dei*, etc. et supplet loco assistentis Presbyteri ad librum, donec ille redeat ab osculo pacis, infunditque vinum in calicem pro purificatione Celebrantis.

COMMENTARIUS.

I. Pergit Cæremoniale alia Diaconi Evangelii munia in solemni Missa pontificali explicare, postquam enim ad calcem superioris § edixit, munus esse illius, ut facta prægustatione oblatarum a Sacrista, porrigat Episcopo patenam cum hostia pro Sacrificio offerendo cum osculo patenæ et manus, initio hujus § hæc habet : « Dum Episcopus dicet *Suscipe, sancte Pater*, etc. « Diaconus ex ampullis mittit in calicem, quem « prius purificatorio abstersit, vinum pro con« secratione. » Quanquam ex Rubrica Missalis parte II, tit. VII, num. IX, in Missa solemni « Subdiaconus extergit calicem purificatorio, » ubi tamen solemniter Episcopus celebret, ut ex hoc nostro § liquet, calicis illa abstersio cum purificatorio a Diacono quidem, non vero a Subdiacono fieri debet. Idipsum liquet ex Cæremoniali Paridis Crassi lib. I, cap. v, ubi loquens de officio Diaconi in Missa Episcopi, « calicem, » inquit, « tergit, et vinum imponit, quantum « placet Celebranti. » Vinum a Diacono imponi ex ampulla accepta de manu Subdiaconi, diserte habetur ex citata Missalis Rubrica, docentque idipsum passim auctores, qui tractant de sacris cæremoniis.

II. Dum Diaconus vinum in calicem infundit, Subdiaconus ampullam aquæ Episcopo ostendit, et petit, ut benedicat, dicens : *Benedicite, reverendissime Pater*, ex qua benedicta infundit paululum in calicem, ut dicemus infra cap. x in Commentario ad § v. Post admistas vino per Subdiaconum paucas aquæ guttas tunc per Episcopum benedictas, « offert, » id est Diaconus, « calicem Episcopo cum osculis etiam calicis et « manus illius, » cum quo tangens et ipse calicem, dicit una cum eo, *Offerimus tibi, Domine*, etc. ut diserte cautum est non modo ex hoc §, verum ex lib. II, cap. VIII, § LXIII, et ex Rubricis Missalis. Sunt qui cum Castaldo lib. I Praxis Cæremoniarum, sectione VII, cap. I, num. XV, docent, Diaconum in porrigendo calice debere sinistra sua brachium Celebrantis, dextera vero

pedem calicis sustentare; sed placet aliorum sententia, quam novissime secutus est Meratus in Notis ad Gavantum, parte II, tit. VII, num. LVII, ubi ait, debere Diaconum in porrigendo calice Celebranti, tenere ipsum sinistra per nodum, et dextera manu per pedem, vel alio commodiori modo, si fieri potest. Quidquid sit de hisce sententiis, illud plane constat, tum Missalis Rubricam, tum nostrum Cæremoniale, ubi de eo ritu loquuntur, cum particula disjunctiva loqui, uti videre est citatis locis.

III. Sed forte rogabit quispiam, cur Diaconus concurrat simul cum Celebrante ad offerendum calicem, dicens cum eo : *Offerimus tibi, Domine*, etc. non vero ad offerendam hostiam, ubi illam cum patena Episcopo celebranti porrigit? Omissa mystica ratione, quam tradit Durandus lib. IV *Rationalis divinorum Officiorum*, cap. XXX, num. XVII et seq., scite admodum docet Meratus loco citato, post Joannem Bona Cardinalem, lib. II *Rerum liturgicarum*, cap. IX, numero V, ideo juxta Romanum Ritum prædictam orationem *Offerimus tibi, Domine*, etc. in oblatione calicis, non solum a Sacerdote, sed etiam a Diacono recitari, tum quia Diaconus antea vinum calici infudit, tum quia antiquitus idem Diaconus sacratissimum sanguinem populo ministrabat, non vero corpus, saltem juxta generalem Ecclesiæ disciplinam primis sæculis servatam. Ceterum si quis hic nobis objiciat, prædictam orationem *Offerimus tibi, Domine*, etc. quam plurali numero pronuntiari ait Durandus, quod a Celebrante simul cum Diacono dici debet, adhiberi etiam in numero plurali a Sacerdote in Missa privata, dum celebrat sine Diacono, dicam breviter, quod scitissime docet idem Joannes Bona Cardinalis loco citato, formulas pro solemni Missa institutas nequaquam mutari in Missa privata. Sed de hac re alio loco fusius.

IV. Dicto a Diacono una cum Episcopo *Offerimus tibi, Domine*, etc. et posito per Episcopum calice super corporale, mox Diaconus « illum « palla cooperit ; » et patenam de more tradit Subdiacono, uti edicitur non modo in citata Missalis Rubrica, sed infra cap. X, § VI, et lib. II, cap. VIII, § LXIII, his verbis : « Tum idem Dia« conus capiens patenam, ponit illam in manu « dextera Subdiaconi, » nuda scilicet, contra nonnullos, qui eam medio velo tenent, « ac ex« tremitate veli ab ea parte pendentis contegit, « quam Subdiaconus stans post Episcopum et « Diaconum spatio congruenti, sustinet eleva« tam usque ad *Pater noster*, ut infra dicetur, » ita scilicet eam tenens, ut pars in qua hostia locari solet, pectus tenentis respiciat. De eo ritu suo nos loco nonnulla dicemus ; quod autem pallam spectat, cooperiendum esse illa calicem a Diacono, ubi Pontifex super corporale calicem ipsum posuit, docet Patricius in suo Cæremoniali lib. III, cap. XV : « Cum Papa calicem su« per corporalia posuerit, Diaconus statim illum « palla, id est, parvo corporali tegit. » Idipsum docent passim libri antiqui Cæremoniales, et codices antiqui Missarum, quibus addi potest Ordo Romanus XIV, auctore Jacobo Gaetano. Teste Micrologo cap. X, « cooperitur calix non « tam causa mysterii, quam cautelæ ; » ne scilicet in eum aliquid decidat.

V. Cooperto calice palla a Diacono, et accedente Thuriferario, ministrat mox ipse Diaconus « Episcopo naviculam, et mox ponit in ejus « manibus, ut supra dictum est, thuribulum, ut « thurificet oblata, et Altare, quem adjuvat sup« ponendo sinistram brachio illius, et retrahendo « dalmaticam, » etc. De thurificatione oblatarum in Altari, testis est Amalarius in præfatione librorum *De ecclesiasticis officiis*, Romanos post Evangelium, incensum olim super Altari non obtulisse. Concinit Amalario Micrologus in Observationibus ecclesiasticis, cap. IX, ubi ita ait : « Romanus Ordo præcipit, ut incen« sum semper præcedat Evangelium, cum ad « Altare, sive in ambonem portatur ; non autem « concedit, ut oblatio in Altari thurificetur, « quod et Amalarius in prologo libri sui *de* « *Officiis* Romanos devitare fatetur ; quamvis « modo a pluribus, imo pæne ab omnibus usur« petur. » Errat itaque Radulphus Tungrensis, ubi propositione XXIII ex quibusdam chronicis inquit, Leonem Papam I esse auctorem incensationis oblatorum in memoriam Christi ; sed illis chronicis nulla fides adhibenda est, nam ut scite observat doctissimus Cardinalis Bona lib. II, cap. IX, num. V, si sermo sit de quocumque usu thuris in Missa, jam ab initio Ecclesiæ, Apostolorum Decreto thus adhibitum est in solemni Sacrificio ; si vero loquamur de thurificatione oblatorum in Altari, ritus est Amalarii ævo posterior. In eumdem Radulphi errorem lapsus est etiam Durandus, qui libro IV sui Ra-

tionalis, cap. xxxi, institutionem incensandi oblata etiam Leoni Papæ tribuit.

VI. Teste laudato Micrologo, sive auctore ejus libri, qui vixit circa finem sæculi XI, jam tunc temporis erat in usu thurificatio oblatorum in Missa, ejusque ritus meminit Durandus lib. IV sui Rationalis, cap. xxxi, et inter alios memoratus Ordo Romanus xiv, auctore Jacobo Gaetano apud Mabillonium tomo II Musei Italici, pag. 302, ubi etiam illud notatu dignum est, quod mandet, ut « Diaconus ponat thus in thu« ribulum; » cum alias thus ex Rubrica Missalis, ac Cæremonialis poni debeat in thuribulum a Celebrante, naviculam ministrante Diacono. Sed audiamus Paridem Crassum lib. I, cap. v, ubi de officio Diaconi in Missa Episcopi disserens, ita inquit: « Cooperit cum palla » calicem: « quo « facto, patenam dat Subdiacono; tum navicu« lam pro incenso ministrat, dicens: *Jube*, « *Domne, benedicere;* et cum Celebrans incen« sat, ipse ejus manicam una manu, et calicem « altera, vel modicum retrahit, vel sustinet, ne « forte calix percussus cadat. » Est ritus jam olim servatus in Capella papali, teste Patricio, qui in citato lib. III, cap. xv, de Diacono Cardinale Evangelium lecturo in Missa summi Pontificis loquens, hæc habet: « Cum Papa est im« positurus incensum, ministrat naviculam, et « facit ut in prima incensatione diximus. Sed « cum Papa incensat super et circa oblata, tunc « Diaconus dextram manum tenet ad pedem ca« licis, ne forte rueret, et sinistram ad manicas « dalmaticæ Pontificis, ne cum illis pallam per« cutiat. » Consona his sunt quæ in nostro § præscribuntur de officio Diaconi in thurificatione oblatorum, ex quibus etiam addiscimus, nullum inde oriri Mysterium, quod in ipsa thurificatione dextera manu pedem calicis teneat, et sinistra manicam dalmaticæ Episcopi; adhibenda enim est ea diligentia, « ne dum Episco« pus oblata thurificat, calix thuribulo tactus e « loco removeatur, vel aliquid ex illo effluat. »

VII. Postquam incensata fuerint oblata, « cum « thurificanda erit Crux Altaris, ipse Diaconus « opportune calicem e medio removebit, et « Cruce thurificata, in eodem loco illum repo« net. » Amovebit scilicet calicem e medio Altaris, non tamen extra corporale, si capax sit, ut docet Gavantus; sed intra ipsum collocabit versus cornu Epistolæ, ut notat Meratus in suis ad Gavantum Observationibus parte II, tit. vii, num. lxvi. Tum facta a Celebrante, atque a Diacono profunda Cruci reverentia, vel genuflexione, si adsit sanctissimum Sacramentum in tabernaculo, Celebrans prosequitur incensationem Crucis, eaque peracta, calicem in eodem loco reponet Diaconus, id est, in medio Altaris, a quo illum removerat. Porro notat idem Meratus loco citato, eum ritum removendi calicem in incensatione Crucis non observari ab iis, qui juxta antiquum morem adhibent magnum corporale, quo calicem obducunt, ut alibi diximus. Certe apud Carthusianos, qui antiquorum rituum tenaces corporale adhibent multo longius latiusque, ejusdemque parte posteriore calicem et hostiam cooperiunt, ritus ille removendi calicem minime servatur, quem tamen alii passim servant, quia scilicet calicem parva palla cooperiunt a corporali distincta.

VIII. Finita incensatione Altaris, « accipiet » Diaconus « thuribulum de manu Episcopi cum « deosculationibus, » manus scilicet prius, et deinde thuribuli; et descendens in planum a parte Epistolæ, ad cujus sinistram erit Cæremoniarius, Thuriferarius vero post ipsum Diaconum, facta una cum Cæremoniario profunda capitis inclinatione Celebranti Episcopo, « eum « stantem cum mitra in cornu Epistolæ triplici « ductu thurificat; » et iterum caput profunde cum ipso Cæremoniario eidem inclinat, cui tamen ille ne modicum quidem se inclinare debet, sed solum benedicet, uti alibi dictum est. Incensato Episcopo, « mox accedit ad thurificandum « Dignitates et Canonicos, et alios de choro, or« dine in capite xxiii libri I descripto. » Quæ in eo capite præscribuntur, suo loco dicemus; in præsenti sat fuerit illud notare, debere Diaconum thurificato Episcopo, mox incensare Presbyterum assistentem, tum duos assistentes Diaconos, deinde Dignitates, Canonicos, Subdiaconum, et alios de more. « Quo facto dat thuri« bulum Acolytho, vel Cæremoniario, a quo et « ipse stans post Celebrantem, » inter duos scilicet Diaconos assistentes, « in gradu Altaris in« fra suppedaneum, » junctis manibus ante pectus, caputque inclinans ante et post, duplici ductu, « thurificatur, » in loco suo, ubi stat usque ad finem Præfationis, facie versa ad Altare, et manibus ante pectus junctis.

IX. Præfatione finita, sive potius, uti habetur

in Rubrica Missalis, parte II, tit. VII, num. XI, paulo antequam dicatur *Sanctus*, idem Diaconus « accedit, » cum debitis reverentiis, « ad « dexteram Episcopi, dicens cum eo, » junctis manibus, et capite inclinato, « *Sanctus*, *San*« *ctus*, etc., et statim redit ad locum suum post « Celebrantem, » id est aliquantum post ipsum stans; uti habetur in citata Missalis Rubrica; nempe a latere dextero, facta scilicet prius Cruci reverentia, vel genuflexione, si in Altari sit tabernaculum cum sanctissimo Sacramento, et postquam una cum ipso Celebrante ad ea verba : *Benedictus qui venit*, etc. erectus se signo Crucis signavit. Porro hymnum ipsum *Sanctus*, etc. Sacerdos ipse cum aliis necessario debet dicere, ne seipsum sua prece videatur privasse, qui et suas voces, et aliorum Angelicis laudibus admitti deprecatus est in Præfatione, ut ait Micrologus cap. XI. Plura de eo hymno dicemus nos alio loco; videri tamen potest Durandus lib. IV *Rationalis*, cap. XXXIV; Stephanus Durantus, libro II *De ritibus Ecclesiæ catholicæ*, cap. XXXI, et Joannes Bona S. R. E. Cardinalis, lib. II. *Rerum liturgicarum*, cap. X per totum.

X. Ubi finita Præfatione ad dexteram Celebrantis accessit Diaconus, et cum eo dixit *Sanctus*, etc. sine ulla percussione pectoris, ut notat Crassus lib. I, cap. V, cautum et illud ex nostro § est, ut, « cum Celebrans incipit verba « canonis, videlicet, *Te igitur*, *clementissime* « *Pater*, etc. attente advertat, ut opportune par« tem dalmaticæ ad brachium illius sublevet, et « discooperiat, et cooperiat calicem, quoties « opus fuerit, prout in Rubricis Missalis expli« catur. » Eumdem hunc ritum tradit, ejusque etiam rationem docet in suo Cæremoniali Augustinus Patricius lib. III, cap. XV, ita inquiens : « Quotiescumque Pontifex signat super calicem, « aut hostiam, accedat reverenter, et elevet « manicam dalmaticæ, ne cum ea percutiat ca« licem et pallam, et mox revertatur ad locum « suum, et ab eo puncto, in quo Pontifex inci« pit canonem, id est, *Te igitur*, semper attente « advertat, ut in tempore possit elevare mani« cam, tegere et detegere calicem, cum sit « opus. » Paucis hæc omnia complectitur Crassus loco citato, ubi loquens de Diaconi officio, ait : « Cum Celebrans vult signare hostiam et « calicem, ipse adsit elevans manicas. »

XI. Rursus, « cum Celebrans elevat hostiam, « ipse genuflectit, » utroque scilicet genu, paulo post Episcopum, « ad ejus dexteram, et « sinistra elevat aliquantulum posteriorem par« tem planetæ. » Meminit et ejus Ritus laudatus Patricius, dicens : « Cum Pontifex consecrat « hostiam, genuflectit ad dextrum latus, et dum « eam elevat, elevat et ipse ab eo latere plane« tam. » Concinit Patricio Crassus, ait tamen, debere Diaconum, Celebrante elevante hostiam, planetam retro sinistra manu elevare, dextera vero adjuvare manum Celebrantis. Sed audienda Rubrica Missalis, parte II, tit. VIII, num. VIII, ubi ritum ipsum ita præscribit servandum : « Cum « autem Celebrans dicit : *Quam oblationem*, etc. « Diaconus accedit ad ejus dexteram, et ibi in « superiori gradu Altaris genuflexus, cum Sa« cramentum elevatur, fimbrias planetæ elevat. » Nullum plane in ea elevatione mysterium excogitandum est. Planeta olim, uti diximus tomo I Romani Pontificalis, totum involvebat Sacerdotem a collo usque ad pedes, eamque ob causam ortus est usus, ut a Ministro elevetur, cum Sacerdos hostiam et calicem elevat; quæ praxis antiquitus necessaria, ne pedibus obversans flectenti genua Sacerdoti hostiam et calicem elevanti, impedimento esset, adhuc perseverat, tametsi cessante causa superflua sit, ut notat Cardinalis Bona lib. I, cap. XXIV, num. VIII. Sed standum est Rubricis Cæremonialis, ac Missalis eam hodieque cæremoniam præscribentibus.

XII. Reposita hostia super corporale, et post genuflexionem Episcopi, « surgit » Diaconus, « detegit calicem, et statim genuflectit, » utroque scilicet genu, uti superius notatum est, « et « iterum sublevat planetam, dum Celebrans « calicem elevat, quem repositum super Altare, « palla cooperit, » etc. Brevius Rubrica Missalis loco citato : « calicem discooperit et cooperit, « et cum Celebrante genuflectit. » Sed audiamus iterum Patricium sic aientem conformiter ad ritum in hac nostri § parte præscriptum : « Cum « ille, » scilicet Pontifex, « reposuerit hostiam « super corporalia, ipse, » Diaconus scilicet, « detegit calicem, et rursus genuflectit. Et si« militer attollit planetam, cum Pontifex elevat « calicem : quo deposito, statim palla tegit, et « redit ad locum suum. » His adde, quæ inquit Crassus citato loco : « Similiter postquam Cele« brans reposuerit hostiam, ac genuflexerit, et « non prius, calicem discooperit ante consecra-

« tionem, et post elevationem illum coope« rit, interim adjuvans sustinendo planetam, et « manum, ut in elevatione hostiæ fecit. » Ergo ad utramque elevationem, ut inter alios etiam notat Meratus, postquam scilicet Celebrans genuflexit, « et non prius, » Diaconus elevat planetam, tenens eam in medio per fimbrias posterioris partis, quam deponendo minime osculabitur. Advertere autem debet, quod § is noster monet, quodque nos etiam superius adnotavimus ex Patricio et Crasso, ut nimirum Diaconus, « dum Celebrans signat super hostiam « et calicem, partem dalmaticæ circa brachium « ejus, aliquantulum sustineat. »

XIII. Cum vero Episcopus « dicit ea verba « canonis *Benedicis, et præstas nobis*, etc. ipse » Diaconus « accedens detegit calicem, et quoties « calicem detegit, toties genuflectit; » unico scilicet, genu, « adorans SS. Sacramentum prius et « post. » Item, « cum Celebrans signat dicens « *Per ipsum, et cum ipso*, etc. retinebit duobus « digitis dexteræ manus pedem calicis, et reposita » a Celebrante « hostia super corporale, « detegit » Diaconus « calicem palla, et redit ad « locum suum. » Eadem paucis verbis complexus est Patricius, inquiens : « Dum post ele« vationem Sacramenti Pontifex dicit *Benedicis*, « *et præstas nobis*, Diaconus accedens detegit « calicem, » cum debitis scilicet cæremoniis superius traditis ab eodem Patricio. Sed audiamus alia hujus auctoris verba : « Et cum Pontifex, » inquit, « cum hostia signat super calicem, di« cendo : *Per ipsum*, etc. retinet ipse, » Diaconus nempe, « duobus digitis dextræ manus « calicis pedem, et cum Pontifex reposuerit « super corporalia, ipse » Diaconus « tegit cali« cem, et revertitur ad locum suum. » Porro in ritu hactenus enarrato mysterium contineri, ex variis scriptoribus affirmat Gavantus in Thesauro sacrorum Rituum, parte II, tit. XVI, in mystica expositione Missæ, num. XX : « Sicut om« nium sententia, » inquit, « calix hoc loco ope« ritur palla, non, ut hactenus, ad cautelam, « sed ad mysterium ; ita in palla designatur lapis « ad ostium monumenti, ut ait, Innocentius « lib. V, cap. I, vel corpus Christi involutum « syndone a Josepho, ut contemplatur Duran« dus lib. IV, cap. XLVI. Celebrans enim, et Dia« conus, hic tangunt calicem simul, innuentes « ministerium duorum, Nicodemi quidem Cele« brans, Josephi vero Diaconus; quia Joseph « involvit syndone corpus, et Diaconus tangens « calicem, eumdem palla cooperit. » Ita ille, citans etiam Rubeum lib. II, cap. LXXI.

XIV. Quidquid sit de hac pia ac mystica memoratorum auctorum interpretatione, ut nos ea explicemus, quæ in hoc § nostro supersunt, sic ille inquit : « Circa finem, *Pater noster*, etc. vi« delicet, dum Celebrans dicit : *Et dimitte no*« *bis*, etc. ascendit ad cornu Epistolæ, et acci« pit patenam de manu Subdiaconi cum purifi« catorio detersam, osculatamque ab ipso, vide« licet, dum dicit verba canonis *Libera nos*, etc. « ponit eam in manu dextera ipsius Celebrantis, « quam similiter osculatur. » Plura quæ in hac parte desiderantur, suppleri possunt ex Rubrica Missalis, parte II, tit. X, num. VIII, ubi hæc habet : « In Missa solemni Diaconus stans retro « post Celebrantem, cum in oratione Dominica « dicitur *Et dimitte nobis debita nostra*, facta ibi« dem genuflexione, vadit ad dexteram Cele« brantis ; et Subdiaconus circa finem oratio« nis Dominicæ, facta item genuflexione, rever« titur ad Altare, et stans in cornu Epistolæ, « porrigit patenam Diacono, qui eam discoope« rit, et purificatorio abstergens dat Celebranti. » His addi possunt, quæ eam in rem scribunt Patricius et Crassus, quorum prior sic inquit : « Cum vero in fine, *Pater noster*, Subdiaconus « reportat patenam, Diaconus accedens ad la« tus Pontificis, vertitur ad Subdiaconum, et de « manu ejus accipit patenam, quam cum Ponti« fex dicit *Libera nos, quæsumus, Domine*, dat « illi ad manum dexteram, et prius osculatur « patenam, et postea manum Pontificis. » Crassus vero cæremoniam ipsam ita enarrat : « In « fine, *Pater noster*, advenienti Subdiacono cum « patena cooperta, ipse, » scilicet Diaconus, « stans in cornu Epistolæ, eam velo discooperit, « discoopertamque offert Celebranti. » Ex quibus omnibus addiscere licet : I. Diaconum removere partem veli, quæ est super patenam, eamque a Subdiacono accipere; II. Diaconum extergere purificatorio patenam super Altare ; III. ipsum Diaconum eam prius ad oram, deinde manum Pontificis deosculari, ubi eam in dexteram Celebrantis ponit, inter pollicem scilicet, et indicem unitos ex una, et medium digitum præfati Celebrantis ex altera parte, quando nempe ipse dixerit *Amen*, post orationem Domi-

nicam, et incipit *Libera nos, quæsumus, Domine*, etc. ex hoc nostro § et infra § LXXIV, lib. II, cap. VIII; IV. demum dari patenam per manus in manum Celebrantis, ritum esse antiquum, ejusque meminit Innocentius III, lib. VI, cap. I, imo et Ordo vetus Romanus, quem citat Gavantus, parte II, tit. X. num. VIII, ubi etiam notat, patenam olim transiisse per plures manus, quam per duas.

XV. Tradita a Diacono patena Episcopo, ubi is patenam ipsam hostiæ supponit, Diaconus « detegit calicem, ac posita per Celebrantem particula hostiæ in calicem, illum tegit Diaconus, « et cum Celebrante dicit *Agnus Dei*, etc. et sup« plet loco assistentis Presbyteri ad librum, » etc. Clarius hæc eadem in suo Cæremoniali exponit Patricius, dicens : « Cum Pontifex patenam sup« posuerit hostiæ, ipse detegit calicem. Et sem« per, quando ipse detegit calicem, genuflectit, « adorans Sacramentum. » Additque mox : « Et « cum Pontifex immiserit particulam hostiæ in « calice, iterum calicem tegat, et cum Pontifice « dicat *Agnus Dei*, etc. et revertatur ad locum « suum, » etc. Hæc postrema verba minime cum nostro § concordant, quippe qui diserte edicit, ut, dicto cum Celebrante *Agnus Dei*, etc. suppleat Diaconus loco assistentis Presbyteri ad librum, « donec ille redeat ab osculo pacis. » Certe ritum ipsum luculentissime exponit Crassus, ubi ita inquit : « Dicto per Celebrantem « *Pax Domini*, ipse » Diaconus « ascendit, et « cum eo dicit ter *Agnus Dei*, totiens percutiens « pectus, nisi sit Missa pro defunctis, quia non « percutit. Quo dicto, vadit ad sinistram ejus, » scilicet Celebrantis, et quidem cum debitis genuflexionibus, « et capit, ac tenet librum, sicut « tenebat Assistens, cujus vices ipse exequitur, « donec Assistens, distributa pace, reversus ad « Altare fuerit. »

XVI. Notandum hic insuper est, quod docet Patricius, nempe, quod ubi cum Celebrante dixit Diaconus *Agnus Dei*, etc., non capit pacem a Pontifice, quia illam capiet, postquam communicaverit. Id quod non de Diacono solum, sed et de Subdiacono nostrum Cæremoniale edicit infra in § VI sequenti, et in cap. XXIV, § III, his verbis : « Diaconus Evangelii, et Subdiaconus « Epistolæ capient pacem ab eodem Episcopo « celebrante, cum ab eo accipiunt communio« nem. » Datur enim primum ab Episcopo celebrante pax Presbytero assistenti, qui deinde, exceptis duobus Diaconis assistentibus, et Diacono Evangelii, ac Subdiacono Epistolæ, qui ab eodem celebrante Episcopo pacem capiunt, ceteris juxta ritum in nostro Cæremoniali præscriptum præbet. Ceterum ubi ab osculo pacis redit Presbyter ipse assistens, redit tunc quoque ad locum suum, id est, ad dexterum Episcopi latus Diaconus, « infunditque vinum in calicem « pro purificatione Celebrantis ; » uti ex nostro § cautum est, et ex aliis multis locis hujus nostri Cæremonialis.

§ VI.

Si facienda erit communio generalis, postquam Episcopus celebrans se, et Diaconum, et Subdiaconum communicaverit, ante purificationem, et antequam digitos abluat, ipse Diaconus stans in cornu Epistolæ inclinatus, confessionem alta voce cantabit, aliaque faciet, prout in die Paschæ dicitur. Advertendum autem est, quod etiam si non fiat communio generalis, semper a Diacono et Subdiacono, nisi sint Sacerdotes, et velint celebrare, accipienda est communio ab Episcopo celebrante, a quo et immediate osculum pacis accipere debent, ut dicitur in capite XXIX libri II et in capite XXIV libri I.

COMMENTARIUS.

Ubi in Missa pontificali facienda sit communio generalis, mandat hic primum § noster, ut « postquam Episcopus celebrans se, et Dia« conum, et Subdiaconum communicaverit, « ante purificationem, et antequam digitos ab« luat, ipse Diaconus stans in cornu Epistolæ

« inclinatus, confessionem alta voce » cantet, « aliaque » faciat, « prout in die Paschæ dici« tur, » nempe capite xxix libri II, § iii, ubi Deo dante plura quæ eum ritum spectant in hoc § nostro præscriptum dicemus. Porro advertendum est, tum ex hac nostra Rubrica, tum ex aliis in hoc § citatis, etiamsi non fiat communio generalis, semper a Diacono et Subdiacono, nisi sint Sacerdotes et velint celebrare, accipiendam esse communionem ab Episcopo celebrante, imo etiam et ab alio Sacerdote, cui in solemni Missa assisterent juxta oraculum Concilii Tridentini sessione xxiii, *De reformatione*, cap. xiii, ubi loquens de Diaconis ac Subdiaconis, sic inter alia inquit : « Sciantque, maxime « decere, si saltem diebus Dominicis et solem« nibus, cum Altari ministraverint, sacram com« munionem perceperint. » Scio, loqui Concilium de veris Diaconis ac Subdiaconis qui in solemni Missa celebranti Sacerdoti ministrant, non vero de Sacerdotibus qui, ut hodieque passim in Ecclesiis fieri assolet, eorum officiis funguntur; servatur tamen hic ritus plerisque in Ecclesiis, præsertim vero in Basilica Vaticana, ubi Presbyteri supplentes in Missa solemni Diaconorum ac Subdiaconorum vices, a Sacrificio eo die abstinent, quo in Altari ministrant, et communionem de manu Celebrantis sumunt. De pace accipienda a Diacono et Subdiacono, postquam ab Episcopo Eucharistiam percepere, jam in superiori Commentario notatum est. Id quod etiam alibi dicemus.

§ VII.

Postquam Celebrans digitos abluerit, Diaconus, translato libro cum pulvino ad cornu Epistolæ, imponit mitram pretiosam in capite Episcopi, qui abluit manus; mox eidem mitram aufert, et vadit post eum; et dicto post ultimam orationem *Dominus vobiscum*, ipse stans conversus ad populum, sive ad Altare, quemadmodum Episcopus, cantat *Ite, Missa est* in tono competenti, vel *Benedicamus Domino*, prout tempus exigit. Et, si Celebrans est daturus benedictionem, imponit ejus capiti mitram pretiosam, nisi sit Archiepiscopus, qui sine mitra, propter reverentiam Crucis benedicit.

COMMENTARIUS.

I. Peracta communione, « postquam Cele« brans digitos abluerit, Diaconus, translato « libro cum pulvino ad cornu Epistolæ, impo« nit mitram pretiosam in capite Episcopi, qui « abluit manus. » Perspicua hæc sunt, alioque loco magis illustranda, quemadmodum et ea quæ sequuntur : « Mox eidem mitram aufert, et « vadit post eum, » scilicet, « infra gradus, » ut notat Crassus lib. I *De Cæremoniis*, etc. cap. v, « ubi in tempore, » nempe post ultimam orationem, et postquam *Dominus vobiscum* dictum est ab Episcopo, « versus ad populum » Diaconus « dicit : *Ite, Missa est;* vel pro tempo« ris exigentia versus ad Altare *Benedicamus « Domino*, aut *Requiescant in pace*. Et si Cele« brans sit benedicturus cum mitra, ut infra suo « capitulo dicemus, ipse eam ponit, » etc.

II. Dimissio populi per ea Diaconi verba *Ite, Missa est*, ritus est antiquissimus, cujus inter alios meminit pervetustus auctor Apostolicarum constitutionum, lib. VIII, his tamen verbis : *Ite in pace*. Verum Ordo ii Romanus antiquissimus apud Mabillonium tomo II Musei Italici, debere ait unum ex Diaconis, cui præceperit Archidiaconus, finita oratione ad complendam dicere ad populum *Ite, Missa est*. Esse Diaconi munus per ea verba populum dimittere, omnes passim antiqui pariter ac recentiores scriptores tradunt, qui de divinis Officiis, et Ecclesiæ ritibus scripsere, quique videri possunt apud Stephanum Durantum lib. II *De ritibus Ecclesiæ catholicæ*, cap. lvi. Porro quod Christiani a sacris Canonibus prohiberentur, ne ab Ecclesia discederent nondum expletis Missarum solemniis, ideo tempus, quo abire illis liceret, Diaconi voce indicendum fuit. Hinc S.

Chrysostomus Homilia *De Ecclesia non contemnenda*, inquit : « Ingressus es in Eccle« siam, o homo; ne exeas nisi dimittaris. » Idem enim est *Missa*, ac *missio*, sive *dimissio*, uti initio libri I *Rerum liturgicarum*, Cardinalis Bona explicat.

III. Teste eodem Cardinale eruditissimo libro II, cap. XX, num. III, Græci quoque in fine liturgiæ *Apolysin* canunt, id est, dimissionem; nam peracta communione, Sacerdos dicit secreto orationem pro gratiarum actione, postea vero Diaconus hortatur populum ad gratias agendas, eumque dimittit his verbis : *In pace procedamus*. Respondet chorus : *In nomine Domini*. Quo dicto, deinde Sacerdos benedicit populum, et distributis Eulogiis, facit *Apolysin*, cujus varias formulas pro varietate festivitatum exhibet Euchologium, sive Rituale Græcorum a doctissimo Jacobo Goar incly̆ti Ordinis Prædicatorum illustratum. Communis hæc pæne est : *Gloria tibi, Christe Deus noster, spes nostra, gloria tibi*. Constat itaque ex dictis, non modo apud Latinos, sed etiam apud Græcos factam esse in fine Sacrificii a Diacono dimissionem, et quidem in Ecclesia orientali per ea verba *Ite in pace*, quibus populo abeundi facultas datur, uti in occidentali Ecclesia, per verba illa *Ite, Missa est*.

IV. Apud nos Latinos jam non semper in fine Missæ dicitur *Ite, Missa est;* aliquando enim dicitur *Benedicamus Domino;* et quandoque, ut in Missa pro defunctis, *Requiescant in pace*, ita docent Rubricæ Missalis, et laudatus superius Crassus. Cur certis diebus omissa dimissione per illa verba *Ite, Missa est*, dicat Diaconus *Benedicamus Domino*, hanc rationem affert Micrologus in libro *De ecclesiasticis Observationibus*, cap. XLVI. « Congrue in festivis diebus, « *Ite, Missa est*, dicitur, quia tunc generalis « conventus celebrari solet, qui per hujusmodi « denuntiationem licentiam discedendi accipere « solet. Ad quotidiana autem Missarum solem« nia non generaliter ab omnibus, sed a Reli« giosis convenitur, qui plus spiritualibus ne« gotiis, quam sæcularibus invigilant, qui et « reliqua dum licet officia frequentant. Ergo « convenienter illis post Missam, non ut statim « discedant, sed ut Dominum benedicant, de« nuntiatur. Huic assertioni et ecclesiastica « consuetudo videtur adstipulari, quia, cum « *Ite, Missa est* dicimus, ad populum vertimur, « quem discedere jubemus; cum autem *Bene« dicamus Domino* dicimus, non ad populum, « sed ad Altare, id est ad Dominum vertimur, « nosque ipsos, non ad discedendum, sed ad « benedicendum Domino adhortamur. Sciendum « tamen, quod *Ite, Missa est* infra Adventum Do« mini et Septuagesimam non recitetur, non « quasi eo tempore nullus fiat conventus, qui « sit dimittendus, sed potius pro tristitia tem« poris insinuanda. »

V. Tradit hæc quidem Micrologus, sed non satis apposite, ubi ait, quotidianis Missarum solemniis populum minime interfuisse. Id enim illi probandum erat, ut scite advertit laudatus Bona Cardinalis lib. II, cap. XX, num. III, ubi autumat, potius tunc omissam dimissionem cum fideles Missa peracta, non statim abibant, sed permanebant in Ecclesia, donec recitatis canonicis precibus, et statione soluta, abire fas erat; deinde inquit extensum hunc morem ad Missas minus solemnes et quotidianas. Recte autem illud docet Micrologus, ea verba *Ite, Missa est* dici a Diacono versus populum, quia dimittitur, illa autem *Benedicamus Domino* versus Altare, quia ibi peculiari modo Dominus adest. In die Paschatis, et per totam Octavam verbis illis *Ite, Missa est* adduntur duo *Alleluia*, uti videre est in Rubricis Missalis, et apud Meratum in Notis ad Gavantum parte II, tit. X, num. IV, sciteque observat num. V ibidem, quod quamvis per illa verba *Ite, Missa est* dimittatur populus, ille tamen non discedere debet, nisi prius a Celebrante benedictionem suscipiat; uti statuitur in can. *Convenit*, De consecratione, distinctione V. Ceterum, uti dictum est, tertio modo completur *Requiescant in pace*, et hoc contingit in Missis defunctorum, quæ verba pariter dicuntur versus Altare, quia sermo est de absentibus, ut notat Gavantus. Ejus ritus mentionem facit Durandus, lib. IV sui Rationalis cap. XLVII, et ante ipsum Stephanus Eduensis, *De Sacramento Altaris*, cap. XVIII.

[Interrogabit curiosus lector cur *Ite, Missa est* a solo Diacono dicatur, at vero proferatur tum a Sacerdote tum a Diacono *Benedicamus Domino* et *Requiescant in pace*, juxta rescriptum S. A. C. Nullus, ut puto, antiquitatis scrutator hanc solvit quæstionem, nec mirum cum novissime prædictum S. Congreg. responsum pro-

dierit. Ratio hæc mihi apparet. *Ite, Missa est* mera admonitio est ad populum, ideoque sufficit ut ab unico fiat. Aliæ autem formulæ, cum potius orationis et precis naturam redolent, decet ut a Sacerdote non omittantur.]

VI. Si Celebrans Episcopus est daturus benedictionem, ex præscripto nostri §, Diaconus « imponit ejus capiti mitram pretiosam; » et, ut ait Crassus, « tum manet in loco suo genuflexus : » quod tamen intelligendum est de Diacono non Canonico; si enim Canonicus sit, inclinat se tantum profunde, non vero genuflectit, ex Decreto Sacræ Rituum Congregationis in Oscen. die IV Maii anni MDXIII, de quo alias mentionem fecimus. Ceterum abstinebit Diaconus Celebranti daturo benedictionem mitram imponere, si scilicet Archiepiscopus sit, « qui sine mitra propter reverentiam Crucis benedicit. » Id quod etiam præter scriptores Sacrorum Rituum docent etiam canonici jurisconsulti, Barbosa, *De jure ecclesiastico*, libro I, cap. VII, num. CXXVI, Ventriglia, *De jurisdictione Archiepiscopi*, cap. XVIII in fine, et alii complures. Sed de hoc ritu jam nos non uno in loco hujus operis diximus.

§ VIII.

Si Celebrans sit Archiepiscopus, et cum pallio celebraverit, data benedictione et publicata Indulgentia, Diaconus extrahit illi pallium, et super Altare illud deponit; denique comitatur Episcopum, donec depositis manipulis per ipsum Diaconum et Subdiaconum, illum exuit sacris paramentis; quo exuto, etiam ipse sua deponit, et recedit in pace.

§ IX.

Si celebratur pro defunctis, observabit, quæ in Missali de Missa defunctorum dicuntur. In Collegiatis, vel absente Episcopo, et in Dominicis Adventus et Quadragesimæ, ac feriis servabit, quæ de iis in propriis capitibus, et in Rubricis Missalis Romani leguntur.

COMMENTARIUS.

I. Brevi hic me expediam, nihil enim in duobus hisce §§ continetur, quod nos cogat diu in hoc Commentario immorari : « Si Celebrans, » inquit § VIII, « sit Archiepiscopus, et cum pallio celebraverit, » diebus scilicet et solemnitatibus statutis, quibus illi uti pallio permissum est, « data benedictione et publicata Indulgentia, Diaconus extrahit illi pallium, et super Altare illud deponit. » Tradunt hæc eadem Castaldus lib. I, sectione VII, cap. VIII, num. XVIII, et Bauldryus, parte V, articulo II, cap. IX, num. XXVI. Comitatur denique Diaconus Episcopum ad sedem, ubi una cum Subdiacono, depositis scilicet prius manipulis, « illum exuit sacris paramentis; quo exuto, » et non prius, « etiam ipse sua deponit, et recedit in pace, » postquam scilicet juxta ea, quæ alibi a nobis dicta sunt, eumdem Episcopum una cum aliis Canonicis in habitu canonicali ad palatium suum comitatus fuerit. Quæ ultimum § spectant, consulenda sunt loco Rubricarum Missalis Romani pro cæremoniis a Diacono servandis in Missa defunctorum, itemque alia Cæremonialis nostri loca, in quibus de cæremoniis agitur, quæ servare debet idem Diaconus « in Collegiatis, vel absente Episcopo, et in Dominicis Adventus et Quadragesimæ, ac feriis. »

II. Hæc autem, quæ huc usque dicta sunt in Commentariis hujus capitis IX, servantur quidem, uti post Castaldum monet Bauldryus, si Episcopus celebret in sede sua; nam si in faldistorio sederet sine assistentia Diaconorum, tunc

Diaconus et Subdiaconus ei tantum assisterent; et mitra tantum a Diacono imponeretur et auferretur, nisi esset impeditus; quia tunc, aut Subdiaconus, aut alter id præstaret, prout fit Episcopo existenti ad Altare. Præterea cum Episcopus sedebit, ipse etiam Diaconus mitram Episcopo imponet sedenti, et postea gremiale; quando vero surgendum erit Episcopo, prius gremiale, et postea mitram.

CAP. X.

CANONICUS ANTIQUIOR EX ORDINE SUBDIACONORUM, SEU DIGNIOR EX EODEM ORDINE ASSISTAT EPISCOPO SOLEMNITER CELEBRANTI. — QUÆ PARAMENTA AFFERAT EPISCOPO. QUANDO IMPONERE DEBEAT MANIPULUM EPISCOPO. — EPISTOLAM CANTAT. MINISTRAT AMPULLAS VINI DIACONO, ET INFUNDIT AQUAM IN CALICEM. — PATENAM SUSTINET, CALICEM ABSTERGIT ET REPONIT, AC DIACONUM ADJUVAT IN EXUENDO EPISCOPUM.

§ I.

Eodem tempore, eodemque loco et modo, prout de Diacono dictum est, Subdiaconus, qui et ipse de numero Canonicorum erit, et, si inter Canonicos distinctus erit ordo subdiaconalis, antiquior, seu dignior ex eodem ordine comitabitur Episcopum ad Ecclesiam procedentem, et accipiet paramenta sibi convenientia, quæ eadem fere sunt, quæ superius Diacono conveniunt, excepta stola, qua Subdiaconus non utitur; accipiet autem super alba tunicellam, quæ ejusdem formæ est, cujus est dalmatica Diaconi, nisi quod strictiores longioresque aliquantulum manicas habet.

COMMENTARIUS.

Subdiaconus eodem tempore, eodemque loco et modo, quo Diaconus, qui et ipse de numero Canonicorum esse debet, et si inter Canonicos distinctus erit ordo subdiaconalis, antiquior, seu dignior, comitari debet Episcopum una cum aliis Canonicis in habitu canonicali, uti alias dictum est, a palatio suo ad Ecclesiam procedentem, et accipiet deinde sua paramenta, « quæ eadem fere sunt, quæ superius Diacono « conveniunt, » amictum scilicet, albam, cingulum, « et excepta stola, » quæ vestis est diaconalis atque sacerdotalis; « accipiet super alba « tunicellam, quæ ejusdem formæ est, cujus est « dalmatica Diaconi, » etc. Nulla nunc, ut scitissime observat Joannes Bona S. R. E. Cardinalis lib. I, cap. XXIV, num. XIX, differentia reperitur inter dalmaticam Diaconi, et tunicam, sive tunicellam Subdiaconi, nisi quod hujus manicæ strictiores et breviores sunt: quæ differentia sæpe etiam negligitur. Constat autem ex Ordine antiquo Romano, ut idem auctor notat, magnum olim discrimen inter dalmaticam Diaconi et tunicam Subdiaconi extitisse; nam titulo *De ordine processionis ante Missam*, loquens de vestibus Diaconorum, stolas quidem et dalmaticas recenset; Subdiaconis vero sibi congruas vestes præbendas esse dicit, « quæ apud quosdam, » inquit, « Subdiaconales nominantur, et mappulæ in si- « nistra manu ferendæ; » sed quæ illæ fuerint nominatim, minime exprimit. Quæ tunicam, seu tunicellam spectant, qua pluribus abhinc sæculis Subdiaconi utuntur divinis Officiis, explicuimus in nostro I tomo Romani Pontificalis ad titulum X *De ordinatione Subdiaconi*. Ceterum

si veterem Ecclesiæ disciplinam inspiciamus, constat sane ex sancto Gregorio lib. VII, epistola LXIV, laudati Pontificis ævo Subdiaconos in Albis ministrasse.

§ II.

Episcopo igitur incipiente legere Psalmos *Quam dilecta*, etc. affert illi caligas et sandalia ex credentia sumpta, quæ portat super bacili, vel super velo, alio velo serico cooperta, ambabus manibus ad oculos usque elevatis; et adjuvante uno ex familiaribus Episcopi, induit primo tibiam et pedem dexterum Episcopi, mox sinistrum, genuflexus sub cappa illius, et cum tempus erit, simul cum Diacono adjuvabit Episcopum, dum ceteris paramentis sacris induitur : quod munus licet ad Diaconum præcipue spectet, Subdiaconus tamen coadjuvat, ubi opus est, ut infra in capite VIII libri II. Et postquam Episcopus fuerit paratus, ipse accipiet manipulum; et procedente Episcopo ad Altare, immediate ibit post Crucem, librum Evangeliorum clausum ante pectus portans, in quo inclusus erit manipulus Episcopi; et facienti Episcopo confessionem, ipse parum retro stans apud Diaconum, respondet simul cum Presbytero assistente et Diacono; et interim deponit dictum librum Evangeliorum in manibus Cæremoniarii; et cum Episcopus dicit *Indulgentiam*, *absolutionem*, etc. accipiet ex dicto libro manipulum, a latere osculatur, et Episcopo, ubi est signum Crucis, osculandum porrigit a sinistris; mox illum imponit sinistro brachio Episcopi, et manum Episcopi osculatur; et eidem, cum supremum Altaris gradum ascenderit, adjuvante Presbytero assistente, porrigit osculandum dictum librum Evangeliorum apertum, ubi est principium Evangelii illius Missæ : stans in cornu Evangelii a sinistris Episcopi, ab ea parte adjuvat illum Altare thurificantem, sicut Diaconus a dexteris. Redeunte autem Episcopo ad suam sedem, ipse remanet cum Diacono Evangelii apud Altare. Et cum Episcopus dicit *Kyrie, eleison*, etc., *Gloria in excelsis Deo*, etc., et *Credo in unum Deum*, etc. ipse in eodem loco ea dicit cum Diacono; et quando sedendum est, sedet cum eodem. In fine Orationis, seu Orationum, cum Episcopus dicit *Per Dominum nostrum Jesum Christum*, etc. accipiens librum Epistolarum, et factis reverentiis Altari et Episcopo, comitante Cæremoniario, Episcopo sedente cum mitra, ipse librum tenens incipit alta voce cantare Epistolam in loco consueto.

COMMENTARIUS.

I. Sacris vestibus Ordini suo congruentibus Subdiaconus indutus stat cum Diacono initio Tertiæ juxta ritum superius explicatum, et « Episcopo incipiente legere Psalmos *Quam dilecta*, etc. « affert illi caligas et sandalia ex credentia « sumpta. » De caligis et sandaliis eorumque vario usu abunde locuti nos fuimus, tum in opusculo *De codice sancti Evangelii*, etc. lib. II, cap. VIII, tum tomo I nostri Romani Pontificalis in Prolegomenis, cap. VIII, et alibi. Quamvis apud S. Hieronymum lib. X, in Isaiam, cap. XX, caligæ et sandalia idem sint, soleæque etiam dicantur ab Alcuino, cap. *Quid significent vestimenta*, distinguuntur tamen in habitu episcopali ex Innocentio III, lib. I, cap. XLVIII, nam caligæ primum induuntur usque ad genua, sandalia vero tantum pedes contegunt. Caligæ, quia ligantur, sic dictæ, ex S. Isidoro Hispalensi Epi-

scopo lib. XIX *Originum*, cap XXXIV; appellantur et aliis etiam nominibus a priscis scriptoribus ecclesiasticis, inter quos Rabanus libro I *De institutione Clericum*, cap. XXII, eorum usum ait manare ab Apostolis, probatque ex Evangelio sancti Marci, cap. VI.

II. Quanquam olim caligæ et sandalia usui essent aliorum Ecclesiæ ministrorum uti alias a nobis dictum est, his hodie Episcopi utuntur, cum scilicet solemniter celebrant, iisque antiquo ritu ante alias pontificales vestes induuntur, cum quinque Psalmos ad præparationem Missæ præscriptos legere incipit. Testem ejus rei habemus Gulielmum Durandum lib. III *Rationalis divinorum Officiorum*, cap. VIII, num. II, ubi ita ait : « Celebraturi igitur Pontifices, pedes interea, « dum dicuntur quinque Psalmi, in præparatione « Evangelii pacis, caligis et sandaliis calciantur, « quorum pulchritudinem admirabatur Pro- « pheta, dicens : *Quam speciosi pedes evangeli- « zantium pacem*, *evangelizantium bona*. Unde « Apostolus ad Ephesios : *Calciati pedes calcea- « mentis virtutum*. Et in Evangelio legitur, Domi- « num misisse Discipulos suos sandaliis calcia- « tos, utique in præparatione Evangelii pacis. » Affert tum varias mysticas significationes, quibus caligas ipsas, atque sandalia Episcoporum exponit. Porro caligæ episcopales, ex S. Carolo in Actis Ecclesiæ Mediolanensis, ita longæ esse debent, ut usque ad genua protensæ ligulis in ea parte adstringantur; quemadmodum cum mysterii significatione conveniens est. Sandalia quoque, calcei scilicet, quibus Episcopus ad Missæ sacrum solemniter faciendum utitur, a solea integra subtus constent, a parte autem superiori decenter ornata, quæ fenestrata etiam superne olim fuisse, Innocentius III Pontifex ostendit.

III. At vero licet descripta hactenus caligarum et sandaliarum forma a S. Carolo, antiqua sit in Ecclesia, variaque in se contineat mysteria, ut præter Innocentium III Pontificem maximum complures rerum liturgicarum scriptores notant tum veteres, tum recentiores, nihilominus non sine abusu, sicut et de aliis plurimis ecclesiasticis rebus factum est, passim hodie Episcopi, ubi pontificalia celebrant, pro sandaliis, utuntur calceis a superiori parte omnino tectis, instar scilicet calceorum illorum, quibus quotidie uti solent. Forte hæc nonnulli riserint ; sed ipsi potius ridendi sunt, qui instar sæcularium hominum hujus temporis, majorum nostrorum disciplinam, ac ritus contemnentes, in rebus ecclesiasticis novitatem amant ; quia scilicet veteris Ecclesiæ disciplinæ ignari, non considerant, quanta ex ejus neglectu absurda, et quidem non levis momenti oriantur. Sed hæc obiter.

[Plura et quidem mire curiosa de sandaliis et calceis antiquitus usitatis, necnon de cruce in soleis summi Pontificis repræsentata, habet doctissimus Angelus Rocca, *Thesaur. pontific. cæremon.* tom. II, pag. 374 et ss. 2ª edit. Roman. MDCCXLV. Quem adesis, lector.]

IV. Ubi Episcopo solemniter celebranti Subdiaconus « affert caligas et sandalia, ex creden- « tia sumpta, » ex præscripto nostri hujus § illa « portat super bacili, vel super velo, alio velo « serico cooperta, ambabus manibus ad oculos « usque elevatis ; et adjuvante uno ex familiari- « bus Episcopi, induit, » detractis prius calceis ordinariis ejus, quos tradit ad locum congruum deferendos alicui Ministro, nisi Scutiferi Episcopi id efficiant, « primo tibiam et pedem « dexterum Episcopi, mox sinistrum genu- « flexus sub cappa illius. » Quanquam vero id esse Subdiaconi munus § is noster edicit, ut nimirum, et caligas, atque sandalia ex abaco sumpta sub præscriptis cæremoniis solemniter celebraturo Episcopo afferat, illumque iisdem genuflexus induat, traditum nihilominus est ex Paride Crasso lib. II *De cæremoniis Cardinalium et Episcoporum in eorum Diœcesibus*, cap. I, ejusmodi officium ad Scutiferos pertinuisse : « Interim, » dum scilicet Episcopus legit Antiphonam et Psalmos præparationis ad Missam cum Presbytero assistente, genuflexo librum tenente, et alternatim cum ipso legente, « duo Scutiferi credentiarii accepta sandalia dis- « cooperta cum caligis de abaco, portant alte « usque ad vultum elevata ad Cardinalem, et ge- « nuflexi ante ipsum, communibus calceamentis « excalceant, et sacris calceant. » Additque mox : « Unus tamen ex eis portat omnia illa, et alius « vacuus comitatur, et illico Capellani octo in « gyrum ante faciem Domini genuflexi, oram « cappæ elevant, ut sub illa Scutiferi duo præ- « dicti subeuntes, commode calciare possint « ipsum. » Porro antiquam esse ejus ritus partem, quo Subdiaconus jubetur genibus flexis,

caligis et sandaliis Episcopum vestire, docet in suo Cæremoniali Gulielmus Durandus, qui floruit sæculo XIII, sic inquiens : « Interim unus « de servitoribus suis accedens sibi detrahit « communia calceamenta, incipiens a dextero « pede, et Subdiaconus genuflectus, uno Aco- « lytho eum juvante, calciat illum caligas et « sandalia, a dextero pede similiter inchoando. »

V. Docet præterea et illud laudatus Crassus, dum calceamenta ponuntur Episcopo, debere Diaconum et Subdiaconum etiam paramenta sua capere : quod tamen, sicut et alia superius tradita Cæremoniale nostrum corrigit, statuens, ut supra dictum est, Subdiaconum debere caligas et sandalia afferre Episcopo, non quidem discooperta, ut ait Crassus, sed « super bacili, « vel super velo, alio velo serico cooperta, am- « babus manibus ad oculos usque elevatis ; et « adjuvante uno ex familiaribus Episcopi » induere « primo tibiam et pedem dexterum Epi- « scopi, mox sinistrum, » genuflexum « sub « cappa illius. » Puto equidem, eam genuflexionem fieri a Subdiacono, ut, commode possit caligas ipsas et sandalia ponere Episcopo, non autem obsequii gratia ; extat enim Decretum Sacræ Rituum Congregationis in Oscen. die IV Maii anni MDCXIII, iterum atque iterum a nobis jam memoratum, quo cautum est, Canonicos et Dignitates non teneri ad benedictionem Episcopi genuflectere, sed tantum caput inclinare. Si itaque Subdiaconus, qui Episcopo assistit, Canonicus est, et is ad illius benedictionem genuflectere non tenetur, multo minus dum tibias ac pedes ipsius caligis et sandaliis induit. Genuflectit ergo, ut commodius eam rem peragat, non autem in Episcopi obsequium. Ceterum, quod ea tibiarum ac pedum indumenta « portat super « bacili, vel super velo, alio velo serico cooperta « ambabus manibus ad oculos usque elevatis, » non mirum videri debet, si ea illis reverentia exhibeatur ; denotant enim caligæ et sandalia Incarnationis Dominicæ calceamentum, de quo Dominus ait in Psalmo LIX : « in gentibus notam « faciam incarnationem meam : venit enim ad « nos calciata Divinitas, ut pro nobis Dei filius « sacerdotio fungeretur. » Hæc Rupertus Abbas Tuitiensis lib. I *De divinis Officiis*, cap. XXXIV, Durandus Episcopus Mimatensis lib. III *Rationalis divinorum Officiorum*, cap. VIII, Stephanus Eduensis in libro *De Sacramentis Altaris*, cap. XI, et alii, quorum interpretationem amplexi sunt inter alios duo viri doctissimi, Stephanus Durantus libro II *De ritibus Ecclesiæ catholicæ*, cap. IX, et Gavantus parte II, tit. I, in expositione anagogica vestium pontificalium de Christo. Non omittendus hic ritus, qui hodie in pontificia Capella, ac in aliis etiam Cathedralibus asservatur, in quibus Subdiaconus velo ad humeros tectus, gestat bacile cum ipsis sandaliis et caligis ad Episcopum, extremitate ejusdem veli coopertis.

VI. Caligis et sandaliis Episcopo induto, idem Subdiaconus, « cum tempus erit, » id est, postquam lavit manus juxta ritum infra lib. II, cap. VIII, expressum, et a Crasso lib. II, cap. I, laudatum, atque ab aliis etiam scriptoribus passim, « simul cum Diacono adjuvabit Episcopum, « dum ceteris paramentis sacris induitur. » Sed afferamus Crassi verba ita citato loco aientis : « Finita per Celebrantem semper sedentem « Psalmorum, Versuum et Orationum omnium « a prima usque ad ultimam lectione, ipse jam « calciatus, deposita cappa sedens in rocchetto « lavat manus, » etc. Lotis itaque ab Episcopo manibus, aliisque peractis, Subdiaconus « simul « cum Diacono adjuvabit Episcopum, dum ce- « teris paramentis induitur. » Hoc munus induendi Episcopum, ait hic § noster, citans etiam locum lib. II, cap. VIII, præcipue ad Diaconum debere Episcopum induere sacris pontificalibus indumentis, docet non modo Crassus in suo Cæremoniali annorum circiter D, quod olim usui fuit insigni Ecclesiæ Catalaunensi, tandemque publici juris fecit Edmundus Martene lib. I *De antiquis Ecclesiæ ritibus*, cap. IV, articulo XII, ordine XIX. Quod si priscum Romanæ saltem Ecclesiæ morem inspiciamus, non Diaconi, sed Subdiaconi regionarii sacris vestibus Pontificem induebant, uti constat ex variis Ordinibus Romanis a Mabillonio allatis tomo II Musei Italici : « Subdiaaconi regionarii, » inquit Ordo I Romanus, num. VI, « secundum ordinem suum acci- « piunt ad induendum Pontificem ipsa vesti- « menta, alius lineam, alius cingulum, alius « anagolaium, id est amictum, alius lineam « dalmaticam, et alius majorem dalmaticam, et « alius planetam, et sic per ordinem induunt « Pontificem. » Eadem legere est in aliis sequentibus Ordinibus, quorum meminit clarissimus Georgius lib. I *De liturgia Romani Pontificis*,

scopo lib. XIX *Originum*, cap XXXIV; appellantur et aliis etiam nominibus a priscis scriptoribus ecclesiasticis, inter quos Rabanus libro I *De institutione Clericum*, cap. XXII, eorum usum ait manare ab Apostolis, probatque ex Evangelio sancti Marci, cap. VI.

II. Quanquam olim caligæ et sandalia usui essent aliorum Ecclesiæ ministrorum uti alias a nobis dictum est, his hodie Episcopi utuntur, cum scilicet solemniter celebrant, iisque antiquo ritu ante alias pontificales vestes induuntur, cum quinque Psalmos ad præparationem Missæ præscriptos legere incipit. Testem ejus rei habemus Gulielmum Durandum lib. III *Rationalis divinorum Officiorum*, cap. VIII, num. II, ubi ita ait : « Celebraturi igitur Pontifices, pedes interea, « dum dicuntur quinque Psalmi, in præparatione « Evangelii pacis, caligis et sandaliis calciantur, « quorum pulchritudinem admirabatur Pro- « pheta, dicens : *Quam speciosi pedes evangeli- « zantium pacem, evangelizantium bona*. Unde « Apostolus ad Ephesios : *Calciati pedes calcea- « mentis virtutum*. Et in Evangelio legitur, Domi- « num misisse Discipulos suos sandaliis calcia- « tos, utique in præparatione Evangelii pacis. » Affert tum varias mysticas significationes, quibus caligas ipsas, atque sandalia Episcoporum exponit. Porro caligæ episcopales, ex S. Carolo in Actis Ecclesiæ Mediolanensis, ita longæ esse debent, ut usque ad genua protensæ ligulis in ea parte adstringantur; quemadmodum cum mysterii significatione conveniens est. Sandalia quoque, calcei scilicet, quibus Episcopus ad Missæ sacrum solemniter faciendum utitur, a solea integra subtus constent, a parte autem superiori decenter ornata, quæ fenestrata etiam superne olim fuisse, Innocentius III Pontifex ostendit.

III. At vero licet descripta hactenus caligarum et sandaliarum forma a S. Carolo, antiqua sit in Ecclesia, variaque in se contineat mysteria, ut præter Innocentium III Pontificem maximum complures rerum liturgicarum scriptores notant tum veteres, tum recentiores, nihilominus non sine abusu, sicut et de aliis plurimis ecclesiasticis rebus factum est, passim hodie Episcopi, ubi pontificalia celebrant, pro sandaliis, utuntur calceis a superiori parte omnino tectis, instar scilicet calceorum illorum, quibus quotidie uti solent. Forte hæc nonnulli riserint; sed ipsi potius ridendi sunt, qui instar sæcularium hominum hujus temporis, majorum nostrorum disciplinam, ac ritus contemnentes, in rebus ecclesiasticis novitatem amant; quia scilicet veteris Ecclesiæ disciplinæ ignari, non considerant, quanta ex ejus neglectu absurda, et quidem non levis momenti oriantur. Sed hæc obiter.

[Plura et quidem mire curiosa de sandaliis et calceis antiquitus usitatis, necnon de cruce in soleis summi Pontificis repræsentata, habet doctissimus Angelus Rocca, *Thesaur. pontific. cæremon.* tom. II, pag. 374 et ss. 2ª edit. Roman. MDCCXLV. Quem adesis, lector.]

IV. Ubi Episcopo solemniter celebranti Subdiaconus « affert caligas et sandalia, ex creden- « tia sumpta, » ex præscripto nostri hujus § illa « portat super bacili, vel super velo, alio velo « serico cooperta, ambabus manibus ad oculos « usque elevatis ; et adjuvante uno ex familiari- « bus Episcopi, induit, » detractis prius calceis ordinariis ejus, quos tradit ad locum congruum deferendos alicui Ministro, nisi Scutiferi Episcopi id efficiant, « primo tibiam et pedem « dexterum Episcopi, mox sinistrum genu- « flexus sub cappa illius. » Quanquam vero id esse Subdiaconi munus § is noster edicit, ut nimirum, et caligas, atque sandalia ex abaco sumpta sub præscriptis cæremoniis solemniter celebraturo Episcopo afferat, illumque iisdem genuflexus induat, traditum nihilominus est ex Paride Crasso lib. II *De cæremoniis Cardinalium et Episcoporum in eorum Diœcesibus*, cap. I, ejusmodi officium ad Scutiferos pertinuisse : « Interim, » dum scilicet Episcopus legit Antiphonam et Psalmos præparationis ad Missam cum Presbytero assistente, genuflexo librum tenente, et alternatim cum ipso legente, « duo Scutiferi credentiarii accepta sandalia dis- « cooperta cum caligis de abaco, portant alte « usque ad vultum elevata ad Cardinalem, et ge- « nuflexi ante ipsum, communibus calceamentis « excalceant, et sacris calceant. » Additque mox : « Unus tamen ex eis portat omnia illa, et alius « vacuus comitatur, et illico Capellani octo in « gyrum ante faciem Domini genuflexi, oram « cappæ elevant, ut sub illa Scutiferi duo præ- « dicti subeuntes, commode calciare possint « ipsum. » Porro antiquam esse ejus ritus partem, quo Subdiaconus jubetur genibus flexis,

caligis et sandaliis Episcopum vestire, docet in suo Cæremoniali Gulielmus Durandus, qui floruit sæculo XIII, sic inquiens : « Interim unus « de servitoribus suis accedens sibi detrahit « communia calceamenta, incipiens a dextero « pede, et Subdiaconus genuflectus, uno Aco- « lytho eum juvante, calciat illum caligas et « sandalia, a dextero pede similiter inchoando. »

V. Docet præterea et illud laudatus Crassus, dum calceamenta ponuntur Episcopo, debere Diaconum et Subdiaconum etiam paramenta sua capere : quod tamen, sicut et alia superius tradita Cæremoniale nostrum corrigit, statuens, ut supra dictum est, Subdiaconum debere caligas et sandalia afferre Episcopo, non quidem discooperta, ut ait Crassus, sed « super bacili, « vel super velo, alio velo serico cooperta, am- « babus manibus ad oculos usque elevatis; et « adjuvante uno ex familiaribus Episcopi » induere « primo tibiam et pedem dexterum Epi- « scopi, mox sinistrum, » genuflexum « sub « cappa illius. » Puto equidem, eam genuflexionem fieri a Subdiacono, ut, commode possit caligas ipsas et sandalia ponere Episcopo, non autem obsequii gratia ; extat enim Decretum Sacræ Rituum Congregationis in Oscen. die IV Maii anni MDCXIII, iterum atque iterum a nobis jam memoratum, quo cautum est, Canonicos et Dignitates non teneri ad benedictionem Episcopi genuflectere, sed tantum caput inclinare. Si itaque Subdiaconus, qui Episcopo assistit, Canonicus est, et is ad illius benedictionem genuflectere non tenetur, multo minus dum tibias ac pedes ipsius caligis et sandaliis induit. Genuflectit ergo, ut commodius eam rem peragat, non autem in Episcopi obsequium. Ceterum, quod ea tibiarum ac pedum indumenta « portat super « bacili, vel super velo, alio velo serico cooperta « ambabus manibus ad oculos usque elevatis, » non mirum videri debet, si ea illis reverentia exhibeatur; denotant enim caligæ et sandalia Incarnationis Dominicæ calceamentum, de quo Dominus ait in Psalmo LIX : « in gentibus notam « faciam incarnationem meam : venit enim ad « nos calciata Divinitas, ut pro nobis Dei filius « sacerdotio fungeretur. » Hæc Rupertus Abbas Tuitiensis lib. I *De divinis Officiis*, cap. XXXIV, Durandus Episcopus Mimatensis lib. III *Rationalis divinorum Officiorum*, cap. VIII, Stephanus Eduensis in libro *De Sacramentis Altaris*, cap. XI, et alii, quorum interpretationem amplexi sunt inter alios duo viri doctissimi, Stephanus Durantus libro II *De ritibus Ecclesiæ catholicæ*, cap. IX, et Gavantus parte II, tit. I, in expositione anagogica vestium pontificalium de Christo. Non omittendus hic ritus, qui hodie in pontificia Capella, ac in aliis etiam Cathedralibus asservatur, in quibus Subdiaconus velo ad humeros tectus, gestat bacile cum ipsis sandaliis et caligis ad Episcopum, extremitate ejusdem veli coopertis.

VI. Caligis et sandaliis Episcopo induto, idem Subdiaconus, « cum tempus erit, » id est, postquam lavit manus juxta ritum infra lib. II, cap. VIII, expressum, et a Crasso lib. II, cap. I, laudatum, atque ab aliis etiam scriptoribus passim, « simul cum Diacono adjuvabit Episcopum, « dum ceteris paramentis sacris induitur. » Sed afferamus Crassi verba ita citato loco aientis : « Finita per Celebrantem semper sedentem « Psalmorum, Versuum et Orationum omnium « a prima usque ad ultimam lectione, ipse jam « calciatus, deposita cappa sedens in rocchetto « lavat manus, » etc. Lotis itaque ab Episcopo manibus, aliisque peractis, Subdiaconus « simul « cum Diacono adjuvabit Episcopum, dum ce- « teris paramentis induitur. » Hoc munus induendi Episcopum, ait hic § noster, citans etiam locum lib. II, cap. VIII, præcipue ad Diaconum debere Episcopum induere sacris pontificalibus indumentis, docet non modo Crassus in suo Cæremoniali annorum circiter D, quod olim usui fuit insigni Ecclesiæ Catalaunensi, tandemque publici juris fecit Edmundus Martene lib. I *De antiquis Ecclesiæ ritibus*, cap. IV, articulo XII, ordine XIX. Quod si priscum Romanæ saltem Ecclesiæ morem inspiciamus, non Diaconi, sed Subdiaconi regionarii sacris vestibus Pontificem induebant, uti constat ex variis Ordinibus Romanis a Mabillonio allatis tomo II Musei Italici : « Subdiaaconi regionarii, » inquit Ordo I Romanus, num. VI, « secundum ordinem suum acci- « piunt ad induendum Pontificem ipsa vesti- « menta, alius lineam, alius cingulum, alius « anagolaium, id est amictum, alius lineam « dalmaticam, et alius majorem dalmaticam, et « alius planetam, et sic per ordinem induunt « Pontificem. » Eadem legere est in aliis sequentibus Ordinibus, quorum meminit clarissimus Georgius lib. I *De liturgia Romani Pontificis*,

cap. VII, num. III, et cap. XII, num. I. Porro Subdiaconos Romanæ Ecclesiæ in tres ordines distinguit vetus libellus a Baronio laudatus ad annum MLVII in hæc verba : « Subdiaconi sunt « omnes numero viginti et unus : septem re« gionarii, qui Epistolas et lectiones cantant « in stationibus : septem palatini, qui idem mu« nus præstant in Ecclesia Lateranensi : septem « alii, qui dicuntur Schola Cantorum, qui can« tant tantummodo, quando summus Pontifex « celebrare consuevit. »

VII. Hæc juxta veterem Ecclesia praxim, hodie enim ex præscripto nostri Cæremonialis, est præcipuum Diaconi munus Episcopum sacris pontificalibus vestibus induere, « Subdia« conus vero, solummodo coadjuvat, ubi opus « est, » ut ait Cæremoniale lib. II, cap. VIII, § XII, « et postquam Episcopus fuerit paratus, » inquit § noster, « ipse accipiet manipulum; » ut enim notat Durandus lib. III sui Rationalis, cap. VI, num. VI. « Diaconus et Subdiaconus « Pontifici induenti, et exuenti se a sacris vesti« bus, sine manipulis serviunt. Primo ut expe« ditius et liberius administrent. Secundo, ad « notandum, quod in tali obsequio non debent « fructum quærere, qui quandoque per mani« pulum significatur. » Episcopo itaque parato, capiet Subdiaconus manipulum, et non prius; « et procedente Episcopo ad Altare, immediate « post crucem, librum Evangeliorum clausum « ante pectus portans, in quo inclusus erit ma« nipulus Episcopi. » Quo ordine Episcopus cum suis Ministris e Secretario processionali ritu quo Missa est celebranda, late exponit nostrum Cæremoniale infra lib. II. cap. VIII, § XXIV et seqq. ubi tamen Subdiaconus non « imme« diate ibit post Crucem, » uti in hoc nostro § notatur, sed longe post reliquum Clerum, ac ipsos etiam Canonicos, immediate ante Diaconum Evangelii, et Presbyterum assistentem, quos demum Episcopus sequitur medius inter Diaconos assistentes. Sed de hac difficultate vide quæ infra dicemus ad § XXV lib. II, cap. VIII, ubi etiam plura de ritu accessus, ac processionis celebraturi Missarum solemnia Pontificis ad Altare opportune explicabimus.

VIII. Quod Evangelii codicem spectat, clausum a Subdiacono deferendum in ea solemni processione ad Altare, est quidem antiquus ritus, cujus præter recentiores meminit etiam Durandus in laudato suo Cæremoniali, et in Rationali, libro IV, cap. VI, ubi etiam hanc mysticam affert significationem : « Subdiaconus antece« dens significat Joannem Baptistam, qui præ« cessit in spiritu et virtute Eliæ præparare « Domino plebem perfectam, et fert ante « Pontificem codicem Evangelii, quia Joannes « ante Christum prædicationem evangelicam « inchoavit, dicens : *Pœnitentiam agite, ap« propinquavit enim regnum cœlorum.* Diaco« nus vero repræsentat Prophetas, qui annuntia« verunt futuram ex Evangelio vitam. » Et mox : « Episcopus ideo sequitur Evangelium, ad no« tandum, quod debet semper illud intueri, et « in mente habere, et ante illum portatur, quia « doctrinam Evangelii ad Christum vitam via « præparatur. » Et iterum : « Potest etiam dici, « quod per Subdiaconum librum ferentem, et « per Diaconum Evangelii præconem, Sanctos « Novi Testamenti, per librum vero Evangelii, « Novum intelligimus Testamentum, » etc. Longe ante Durandum viguisse hunc ritum, diserte ostendit Durantus lib. II *De ritibus*, cap. XII, ubi inter alia affert præclarissimum Innocentii III testimonium, qui lib. II Mysteriorum Missæ, cap. III, hæc habet : « Subdiaconus, qui præcedit, « Joannem Baptistam significat, qui præcessit « Christum. Hic ante Pontificem portat codicem « Evangelii, quia Joannes ante Christum inchoa« vit prædicationem Evangelii : *Pœnitentiam,* « inquit, *agite.* Quod autem liber clausus tene« tur, donec Pontifex ad Altare perveniat, hoc « insinuat, quod in Apocalypsi describitur, « cap. V. » Quoniam nemo inventus est dignus aperire librum, qui scriptus erat intus et foris, signatus sigillis septem, nisi Leo de tribu Juda.

IX. Consuevisse jam olim non modo in accessu et processione ad Altare, sed et in aliis etiam processionibus codicem Evangelii deferri, jam diximus lib. III *De codice sancti Evangelii*, cap. II. Puto equidem ritum illum minime esse recentiorem, cum illius meminerit Patricius in suo Cæremoniali lib. II, sectione I, cap. XIV, *De Missa majori Papa personaliter celebrante*, itemque Crassus lib. I *De cæremoniis Cardinalium et Episcoporum in eorum Diœcesibus*, cap. VI, et lib. II, cap. III, ut nimirum in ipso Evangelii libro quem ante pectus clausum Subdiaconus portat, inclusus sit manipulus Epi-

scopi. Ait ergo laudatus Crassus citato cap. III, quod in ea processione pergit « Subdiaconus « solus cum libro Evangeliorum clauso et ma- « nipulo in eo. » Ante hunc auctorem jam apud memoratum Patricium in citato loco, ubi ordinem describit, ac ritum, quo Papa ad Altare solemniter celebraturus procedere solet, recensetur : « Subdiaconus Latinus librum Evangelio- « rum, et in eo manipulum Papæ inclusum ante « pectus gestans. » Ubi nota quod alias non semel a nobis dictum est, Ritus fere omnes in hoc nostro Cæremoniali Episcoporum contentos, ex antiquo Cæremoniali Romanæ Ecclesiæ, quod usui est summo Pontifici, prodiisse. Quemadmodum duo Diaconi, quorum alter Latinus, alter Græcus, ita et Subdiaconi duo, Latinus et Græcus, Missæ Romani Pontificis ex antiquo ritu inserviunt. Eumdem ritum servatum olim fuisse in aliis Ecclesiis, præsertim nostri regni Neapolitani, ostendimus lib. II *De codice sancti Evangelii*, etc., cap. II luculento viri clarissimi Sebastiani Pauli testimonio in lib. *De Ritu Ecclesiæ Neritinæ*, parte II, num. v, itemque alio Andrææ de Monaca lib. V *Historiarum Brundusinarum*, cap. XI et ultimo, ubi narrat, semel in anno Dominica Palmarum Brundusii in Sallentinis Epistolam item et Evangelium non modo Latina, sed et Græca lingua ex prisca, laudabili et immemorabili ejusdem Latinæ Ecclesiæ consuetudine recitari consuevisse.

X. Sed, ut ea, quæ ad § hunc nostrum spectant, agamus, « facienti Episcopo confessionem, « ipse, » nempe Subdiaconus, « parum retro « stans apud Diaconum, » qui scilicet cantaturus est Evangelium, « respondet simul cum « Presbytero assistente, et Diacono, et interim « deponit dictum librum Evangeliorum in ma- « nibus Cæremoniarii, » prope se scilicet genuflexi; « et cum Episcopus dicit *Indulgentiam*, « *absolutionem*, etc. accipiet ex dicto libro ma- « nipulum, illumque a latere osculatur, et Epi- « scopo, ubi est signum, osculandum porrigit a « sinistris : mox illum imponit sinistro brachio « Episcopi, et manum Episcopi osculatur. » Legere est eumdem ritum apud superius memoratos Paridem Crassum, et Augustinum Patricium, in cujus Cæremoniali, loco citato præfinitur, ut Subdiaconus Latinus, completa a Pontifice confessione, et dicto *Indulgentiam*, etc. imponat manipulum Papæ, prius ejus manu deosculata. Sane omnes pæne Liturgiæ statuunt, manipulum sumendum post reliqua sacerdotalia indumenta, quod planeta ambiret olim totum corpus, et ea super brachia duplicanda, vel triplicanda esset; quare cum brachia essent expedita, revoluta planeta, manipulus porrigebatur; et tunc Presbyteri, et Episcopi extremo loco manipulum accipiebant, quod modo soli Episcopi præstant, inquit Joannes Bona S. R. E. Cardinalis lib. I *Rerum liturgicarum*, cap. XXIV, num. v, ut expleta confessione manipulum accipiant, quia prisco more post confessionem casula elevabatur.

XI. Esse manipulum ultimam vestem Episcopi, tradit inter alios Gulielmus Durandus libro IV *Rationalis*, cap. VII, num. v, ubi etiam varias mysticas affert significationes, ob quas « Pontifici facturo confessionem Subdiaconus « manipulum coram Altari immittit; » ad notandum primo scilicet, quod concessa temporalia per manum alienam, puta Subdiaconi, vel alterius, et non per propriam recipere et administrare debet. Secundo, ad designandum, quod non sufficit oris confessio, nisi et boni operis fructus per manipulum significatus sequatur. Tertio, ut videns se in inferioris Ministerii ornamento ornari, animo humilietur. Rursus ex ejusdem auctoris interpretatione, ideo Pontifex post acceptam casulam, et non ante, manipulum recipit, quia Christus, cujus typum gerit, non prius manipulos operum, qui per manipulum ipsum designantur, obtulit, quam cœlestem haberet conversationem, qui per casulam figuratur. Sacerdos vero e contra ante indutam casulam manipulum sumit, quoniam cœlestem conversationem adipisci nequit, nisi prius sanctorum operum manipulos portet. Affert tandem hanc aliam ejus ritus rationem, ideo scilicet Pontificem, postquam ad Altare pervenit, manipulum recipere, ad notandum, quod tunc demum bonorum operum effectivum præmium percipiemus, cum ad æterni tribunal Judicis perveniemus. Laudat mysticas hasce significationes Gavantus parte II, tit. I, num. VI, et alii aientes solemnius duxisse sacrorum Rituum interpretes, ut sentit Vicecomes parte II *De Apparatu Missæ*, cap. XXXV. Episcopos expleta confessione ad Altare, postquam scilicet vitæ ante actæ noxas damnassent, manipulum, quo bona opera, et mundæ cogitationes, uti varii

auctores prisci docent, significantur, accipere.

XII. Expleta confessione, idem Subdiaconus Episcopo, « cum supremum Altaris gra- « dum ascenderit, adjuvante Presbytero as- « sistente, porrigit osculandum dictum librum « Evangeliorum apertum, ubi est principium « illius Missæ. » Est enim antiquus ritus, de quo, uti superius notatum est, mentionem faciunt antiqui libri Cæremoniales, ac prisci etiam scriptores, inter quos videri potest Durandus in suo Cæremoniali apud Edmundum Martene, et in Rationali divinorum Officiorum, lib. IV, cap. IX, ubi ait, primo osculandum esse ab Episcopo Altare, ubi scilicet ad supremum illius gradum ascendit, et deinde Evangeliorum librum, *a parte sinistra*, nempe in cornu Evangelii. Agunt de eodem ritu in Cæremonialibus suis Patricius et Crassus, quorum prior cap. XIV de solemni Papæ Missa loquens, hæc habet : « Facta confessione, Papa ascendit ad « Altare, et illud in medio osculatur : Subdia- « conus librum Evangeliorum aperiens, illum « osculandum Papæ offert in cornu Evangelii, « Episcopo Cardinale assistente ipsum juvante. » Crassus vero rem ita exponit lib. II, cap. III, ubi de Episcopo solemniter celebrante disserit conformiter ad § XXXIII nostri hujus Cæremonialis lib. II, cap. VIII. « Cum dicit *Quorum Reliquiæ* « *hic sunt*, osculatur Altare, et ambabus mani- « bus, tangens librum Evangeliorum, osculatur « illum, quem Subdiaconus apertum in folio « Evangelii currentis offert, adjuvante Assi- « stente. » Offerendus est itaque Evangelii codex a Subdiacono in cornu Evangelii Episcopo, et quidem ab eodem Subdiacono apertus, ex præscripto etiam nostri hujus § tametsi laudatus Durandus non sine mystica significatione asserat, rectius facere Episcopum, « cum ipsemet « aperit librum Evangeliorum, ad insinuan- « dum illud quod in Apocalypsi describitur, « quod nemo dignus est aperire librum, qui in- « tus erat scriptus, et foris sigillis septem signa- « tus, nisi Leo de Tribu Juda, clavis David, qui « librum aperuit, et septem ejus signacula sol- « vit. » Sed quamvis hasce pias reflexiones minime contemnamus, dicimus tamen standum esse præscripto nostri Cæremonialis, aientis librum aperiendum a Subdiacono, in eumque ritum, si tempus vacaret, etiam fieri possent aliæ piæ reflexiones.

XIII. Tria hic adhuc explicanda supersunt circa osculationem sacri Evangelii codicis initio Missæ pontificalis, et quidem ex ritu antiquo, quem lubet hoc loco exponere. Primum est, varias in variis Ecclesiis consuevisse Episcopum, ubi Evangelium osculabatur, precum formulas recitare. In Remensi, ut testatur Martene libro I *De ritibus*, cap. IV, articulo II, num. III, Subdiaconus porrigens Evangelium Celebranti osculandum dicebat : ***Hæc est lex sancta, Pater.*** Respondebat ille : ***Credo, et Confiteor.*** Ex Missali Ambrosiano jussu S. Caroli Mediolanensis Archiepiscopi anno MDLX impresso, ad osculandum Evangelium, ita quidem ait Sacerdos : ***Pax Christi in visceribus nostris permaneat.*** In Missa ab Illyrico edita, et in pervetusto codice insignis Monasterii S. Dionysii in Francia circa tempora Caroli Magni exarato, itemque in Pontificali Prudentii Trecensis Episcopi, atque in codice Chisiano a Cardinale Bona edito, et in aliis plerisque, in deosculatione Evangelii hæc recensetur formula : « Pax Christi, quam nobis per « sanctum Evangelium suum tradidit, confir- « met, conservet corda et corpora nostra in « vitam æternam. Amen. » Ex Cæremoniali tandem Gulielmi Durandi jubetur Episcopus osculari Evangelium, quod ea die legi debet sub hac formula : « Per hos sermones sancti Evangelii « Domini nostri Jesus Christi filii sui indulgeat « nobis Dominus omnia peccata nostra, Amen. » Alterum est, quod docet laudatus Martene loco citato, num. V, nempe in Ecclesia Viennensi, si alter ab Archiepiscopo Missam decantet, absoluta confessione Subdiaconum Evangelii textum eidem celebranti, et Diacono osculandum præbere; additque, ex Cæremoniali Parisiensis Ecclesiæ Subdiaconum offerre « sanctam Cru- « cem deosculandam Celebranti et aliis omni- « bus Ministris Altaris, etiam Thuriferario, et « Ceroferariis. » Tertium tandem illud est, quod ex antiquo ritu tradit Crassus lib. VI, dicens, debere Subdiaconum, osculato per Celebrantem Altari, stare continue ad ejus sinistram, id est, in cornu Evangelii offerre ei « osculandum sem- « per præterquam in Missis pro defunctis, quia « tunc non osculatur librum. »

XIV. Ubi Altare primum, et deinde Evangelium osculatus est Episcopus, tradit mox Subdiaconus Cæremoniario, aut alteri ipsum librum; et « stans in cornu Evangelii, a sinistris

« Episcopi, » ubi scilicet osculandum librum illi apertum obtulit, « ab ea parte adjuvat illum, « Altare thurificantem, sicut Diaconus a dexte« ris, » etc. Id quod etiam docet Crassus lib. I, cap. vi, ubi de officio Subdiaconi agens, inter alia ait : « Circa incensationem adjuvat hinc, » Episcopum, « sicut Diaconus inde. » Dum autem Diaconus Episcopum thurificat, stat ipse a sinistris ejus de more ; « et redeunte Episcopo ad « suam sedem, ipse remanet cum Diacono « Evangelii apud Altare, » ad sedem scilicet paratam, ubi cum eodem Diacono stat, vel sedet, dicens : *Kyrie, eleison*, etc. *Gloria in excelsis Deo*, etc. et *Credo in unum Deum*, etc. juxta ritum superius fuse explicatum, cap. ix, ubi de officio Diaconi in Missa solemni, quæ ab Episcopo celebratur, egimus. « In fine orationis, « seu orationum, cum Episcopus dicit : *Per Do« minum nostrum Jesum Christum*, etc. acci« piens librum Epistolarum, » de manu scilicet Cæremoniarii, seu alterius, « et factis reveren« tiis Altari et Episcopo, comitante Cæremonia« rio, » non eum scilicet præcedente, ut nonnulli autumant, sed ad ejus sinistram incedente, uti constat ex nostro Cæremoniali libro II, cap. viii, § xl. « Episcopo sedente cum mitra, « ipse librum tenens incipit alta voce cantare « Epistolam in loco consueto. » Exponit hunc ritum Crassus loco laudato, notatque nonnulla, quibus luculentius Rubrica nostri hujus § explicatur : « Dum orationis, » inquit, « id est, « Collectæ unicæ, vel ex multis ultima conclu« sio dicitur : *Per Dominum nostrum Jesum « Christum*, in verbo *Jesum Christum*, inclina« tione simul cum Celebrante, ante ipsum Cele« brantem facta, ipse sibi librum portans, vadit « simul cum Cæremoniario solo præcedente ad « lectionem suæ Epistolæ, et factis cum Cære« moniario reverentiis Altari et Legato, si præ« sens est, versa facie ad Altare ante cornu Epi« stolæ, ac tenens sibi librum elevatum usque « ad oculos, cantat suam Epistolam, in qua si « nomen *Jesu Christi* profert, caput omnino in« clinat, non autem in verbo Christi solum, sicut « pro Evangelio dictum est. »

XV. Quando Subdiaconi in sua Ordinatione Epistolarum librum acceperint, Epistolasque in Missa cœperint legere, dictum a nobis est tomo I Romani Pontificalis, ubi de eorum Ordinatione egimus. Joannes Belethus in explicatione divinorum Officiorum, cap. xxxviii, et Gulielmus Durandus libro IV *Rationalis*, cap. xvi, summopere cavendum esse aiunt, ne quis Epistolam legere præsumat in Missa, nisi sit Hypodiaconus, aut Diaconus, aut etiam Sacerdos, melius esse, « ut Sacerdos etiam Missam cantans, illam « legat, quam si ab Acolytho, vel alio inferioris « Ordinis legatur. » Hanc ipsi auctores doctrinam accipere potuerant a Trullano canone xxxiii in quo præcipitur, « ut nulli ex omnibus per« mittant, juxta ordinem eorum, qui sunt in « Clericorum ordinem relati, populo in sugge« stu divinas Scripturas recitare, nisi is sacer« dotali tonsura usus fuerit, et benedictionem « a suo Pastore canonice susceperit. » Hoc munus obiisse olim ipsos etiam Episcopos liquet ex S. Gregorii Turonensis lib. VIII, cap. vii, ubi Palladius Episcopus Sanctonensis prophetiam pronuntiasse memoratur; licet hoc olim proprium esset Officium Lectorum, quibus ex ritu Ecclesiæ antiquissimo liber in Ordinatione porrigitur, uti ostendimus laudato I tomo Romani Pontificalis ad titulum vi *De ordinatione Lectorum;* non vero Subdiaconorum, qui sæculo tantum VIII Epistolam in Missa legere videntur incœpisse, uti docet Joannes Bona S. R. E. Cardinalis, lib. II *Rerum liturgicarum*, cap. vi, sive ut alii rectius tradunt, a S. Gregorii Magni temporibus, quippe qui in Concilio Romano decrevit, ut Diaconus Evangelicæ lectionis officium inter Missarum solemnia exolveret; Psalmos vero, ac ceteras lectiones Subdiaconi recitarent. Hodie, ubi ab uno Sacerdote cantatur Missa, solet Clericus, qui illi inservit, Epistolam cantare, ex Rubrica Missalis, parte II, tit. vi, num. viii, his verbis : « Si quandoque Celebrans « cantat Missam sine Diacono et Subdiacono, « Epistolam cantat in loco consueto aliquis Le« ctor superpelliceo indutus, qui in fine non « osculatur manum Celebrantis. » Decisum etiam et illud habemus a Sacra Rituum Congregatione die vi Julii anni MDCXXVIII, quod deficiente Subdiacono pro Missa solemni, data necessitate, potest permitti per Superiores, ut substituatur constitutus in minoribus Ordinibus ad cantandam Epistolam, paratus scilicet absque manipulo, uti videre est apud Meratum.

XVI. Nunc illa § nostri explicanda sunt verba, quibus dicitur, cantandam esse *alta voce* a Subdiacono Epistolam *in loco consueto*. Est enim

modus legendæ Epistolæ in Ecclesia Lugdunensi omnino singularis, et observandus; neque enim cantando, ut in omnibus aliis Ecclesiis, sed alta, clara, distincta et intelligibili voce simpliciter pronuntiando eam legit Subdiaconus. Quod locum consuetum spectat, aiunt auctores passim, cantandam esse Epistolam a Subdiacono contra Altare ad partem Epistolæ; sed si veterem Ecclesiæ disciplinam spectemus, solebat Epistola olim, sicut et Evangelium in ambone cantari. Certe in Romana S. Clementis Ecclesia tres habentur ambones, duo in cancellis dexteris, unus scilicet pro Epistola versus Altare, alter pro legendis Prophetiis versus populum, tertius in sinistris paulo altior, et ornatior pro Evangelio. In pervetusta quoque S. Laurentii Basilica in Agro Verano duo in navi visuntur ambones pro Epistola et Evangelio, eumque ritum cantandi in ambone Epistolam luculenter tradit inter alios Benedictus Papa III in Epistola ad Episcopos in regno Caroli constitutos, ubi narrat, quomodo Humbertus Bosonis filius « sa- « crorum fuit conjunctus numero Clericorum; « adeo ut in divinis celebrandis mysteriis, more « Subdiaconorum sacras lectiones conscendens « ambonem populo nuntiaret. » Varia de ambone notavimus jam nos in nostro opusculo *De codice sancti Evangelii*, lib. II, cap. VI. Ceterum ex Anonymo Turonensi in suo Ms. Speculo Ecclesiæ apud Martene lib. I *De ritibus*, cap. IV, articulo IV, num. III: « Epistola debet legi in « inferiori loco, Evangelium vero in superiori « pulpito; » eamque praxim retineri ait laudatus Martene in insignibus Galliæ Ecclesiis Lugdunensi et Viennensi, in quibus Epistola in chori parte inferiori legitur, Evangelium in odeo; in præcipuis tamen ejusdem præsertim Galliæ Ecclesiis, Epistolam perinde, ac Evangelium in odeo, seu superiori pulpito cantari affirmat.

XVII. Varios ritus in cantanda Epistola affert quidem, ac mystice etiam suo more explicat in suo Rationali Durandus lib. IV, cap. XV. « Legi, » inquit, « debet Epistola secundum magistrum « Petrum Antisiodorensem in dextera parte Ec- « clesiæ, qui Christus primo venit ad Judæos, « qui dicebantur in dextera esse. Melius tamen « in medio Ecclesiæ, pro eo quod Joannes fuit « medius inter Apostolos et Prophetas, ut jam « dicetur. Dicitur quoque Epistola in loco infe- « riori, » etc. Quidquid sit de mysticis hisce significationibus, cantanda est Epistola *in loco consueto*, nempe juxta variam variarum Ecclesiarum consuetudinem. Rursus præmitti ait Durandus Epistolam Evangelio, quod illa scilicet designat Officium, quod Joannes ante Christum exercuit, qui præivit ante faciem Domini parare vias ejus, sicut ipse testatur. Quod Subdiaconum Epistolam lecturum unus tantum comitetur Acolythus, hoc ideo fieri inquit, « quia prædi- « cationem Joannis pauci secuti sunt, quoniam « lex neminem ad perfectionem ducit. » Et mox: « Sed Diaconum Evangelium lecturum, tam Sub- « diaconi, quam Acolythi, et ceteri comitantur, « quia prædicationem Evangelii, quæ perfectio- « nem facit, plurimi susceperunt, » etc. Tandem, ut et in hoc Commentario papalis Capellæ ritum notemus, ita quidem illum describit Patricius lib. II, cap. XIV. « Finitis Orationibus Sub- « diaconus stans in loco consueto, videlicet in- « ter cornu Epistolæ, et sedem eminentem Papæ « per transversum, ita quod a dextris Altare, et « a sinistris Papam habeat, sibi ipsi librum te- « nens cantat Epistolam; et Papa cum mitra se- « det; Subdiaconus vero finita Epistola retrahat « se aliquantulum, et immediate Subdiaconus « Græcus per Cæremoniarium cum debitis reve- « rentiis ad eumdem locum, in quo Latinus « cantavit, ducitur, ubi et ipse stans, et librum « tenens, ut alter, cantat Epistolam Græcam. » Viguisse hunc olim ritum in plerisque Neapolitani regni Ecclesiis, ut Epistola latine et græce in solemni Missa cantaretur, superius jam dictum fuit, num. IX, ubi doctos etiam viros citavimus, qui de eo ritu, qui hodie in ipsa pontificia Capella viget, præclarissima exhibent testimonia.

§ III.

Qua finita, accedit ad Episcopum, cui profunde inclinatus, librum super ejus genibus ponit, et osculatur illius manum super libro positam; accedit deinde cum Diacono ad lectionem Evangelii, procedens manibus junctis immediate

ante illum ; et illi legenti Evangelium, tenet ambabus manibus librum apertum ante pectus, vel legile manibus tenet, aut adhæret Diacono, si in ambone, aut pulpito Evangelium legatur, ut in capite VIII libri II latius explicatur ; et si forte Diaconus proferendo aliqua verba Evangelii, inclinaret se, aut genuflecteret, librum, vel legile tenens, ipse nullatenus movetur, cum repræsentet legile immobile.

COMMENTARIUS.

I. Explicat hunc ritum Durandus lib. IV Rationalis, cap. XVII. « Post lectam, » inquit, « Epi« stolam Subdiaconus cum Acolytho ad Sacer« dotem accedit. » Et iterum paulo inferius : « Præterea, quia dextera Domini fecit virtutem, « ideo Subdiaconus in quibusdam Ecclesiis oscu« latur dexteram Sacerdotis. » Tum etiam mox subjicit : « Adhuc lecta Epistola, Subdiaconus « librum clausum Episcopo repræsentat, ipse « vero supra illum manum ponit, quam Subdia« conus osculatur. Nempe Episcopus Christum « figurat, cui clausus liber repræsentatur, ad « designandum, quod solus Christus potuit « aperire librum, et solvere signacula ejus, in « quo ipse Christus, et ejus mysteria clausa « erant, donec cœpit ab Episcopo Christo per « prædicationem Evangelii aperiri. » Addit et alia, quibus memoratos ritus mystice exponit, quemadmodum et illum, cujus fit mentio lib. II, cap. VIII, § XL, ubi edicitur post osculatam reverenter Episcopi manum dexteram, accipere Subdiaconum ab ipso benedictionem. Sed audiamus Paridem Crassum lib. I, cap. VI, ita de eo ritu aientem : « Cantata Epistola, ipse, » Subdiaconus, « clauso libro, ac factis solitis re« verentiis, præcedente Cæremoniario, reverti« tur ad Celebrantem, ubi genuflexus osculatur « ejus manum dexteram porrectam super libro « clauso. In Missa vero pro defunctis, Epistola « cantata, non genuflectit ante Celebrantem cum « libro in manu, nec manum Celebrantis oscula« tur. » Quod in Missa pro defunctis Subdiaconus lecta Epistola non osculetur manum Celebrantis, nec benedictionem ab eo accipiat, cautum expresse est ex Rubrica Missalis, parte II, tit. VI, num. IV, et quidem ex prisco ritu, cujus meminit laudatus Durandus, eam rationem reddens, « quia in illa Missa quælibet solemnitates « subtrahuntur. » Porro quod genuflectere debet Subdiaconus, ubi post lectam Epistolam Episcopi manum osculatur, non modo Crassus, sed memorata Missalis Rubrica docet, quæ tamen intelligenda est, ubi alius, quam Canonicus Epistolam in solemni Missa caneret, juxta superius a nobis non uno in loco notata.

II. Accepta ab Episcopo benedictione, redit deinde Subdiaconus ad Altare, expectatque tempus eundi ad Evangelium a Diacono cantandum, stans, vel sedens, prout alii : « Accedit « deinde cum Diacono ad lectionem Evangelii, « et illi legenti Evangelium tenet ambabus ma« nibus librum apertum ante pectus, vel legile « manibus tenet, » etc. De variis ritibus in solemni Evangelii lectione a Diacono servandis, diximus jam in nostro opusculo *De codice sancti Evangelii*, etc. lib. II, itemque supra cap. IX, dicemusque iterum fusius infra in Commentariis ad caput VIII libri II. Porro hic illud notandum, quod etiam alias dictum est, « si « forte Diaconus, » ubi Evangelium canit, « pro« ferendo aliqua verba Evangelii inclinaret se, « aut genuflecteret, » nullatenus moveri debere Subdiaconum librum, vel legile tenentem, « cum « repræsentet legile immobile. » Sed neque omittendum, quod de ritibus a Subdiacono servandis, dum Diaconus Evangelium cantat, memoratus Crassus scribit loco citato : « Ad lectionem « Evangelii comitetur Diaconum, ante quem « præcedit sine libro, et postea in loco Lectio« nis capit librum a Diacono, et tenet librum « apertum stans facie ad faciem ejus inter duos « Ceroferarios, manibus infra librum positis, « ita ut superior pars libri mentum suum attin« gat. » Additque mox conformiter ad nostram Rubricam, quod « inter legendum Evangelium, « si Diaconus genuflectit, aut caput inclinat, « ipse non genuflectat, sed omnino immobilis « perstet, tanquam si esset legile marmoreum, « maxime ut non turbet folium, nec visum can« tantis. » Idem docent qui Rubricas Missalis enarrant.

§ IV.

Finito Evangelio, tenens adhuc librum apertum, nulla tamen facta reverentia, illum sic apertum offert Episcopo osculandum in loco, ubi est principium Evangelii cantati : quo osculato, et clauso libro, facit Episcopo reverentiam, et revertitur ad Altare.

COMMENTARIUS

I. Est et is antiquus ritus, quem etiam antiqui auctores explicant, ut finito Evangelio, idem Subdiaconus « tenens adhuc librum apertum, « nulla tamen facta reverentia, illum sic aper« tum offerat Episcopo osculandum in loco ubi « est principium Evangelii, » etc. Paucis ritum ipsum describit Rubrica Missalis parte II, tit. vi, num. v. « Finito Evangelio, » inquit, « Sacerdos « osculatur librum a Subdiacono sibi delatum. » Plura in hanc Rubricam jam notarunt eruditi auctores, Gavantus et Meratus; sed præstat audire Crassum sacrarum cæremoniarum peritissimum, ubi ita loco citato ait : « Evangelio « finito, ipse » Subiaconus « tenens librum aper« tum facit solum reverentiam consuetam Altari, « et cum sic apertum in folio, ubi est principium « textus Evangelii cantati, osculandum cele« branti Cardinali, vel Legato portat, cui prius« quam librum offerat, ipse non genuflectit, « sed libro exosculato, illum claudit, et ante « Celebrantem ac Legatum reverentias tunc « facit, et non prius. » Sane in eo labi videtur Crassus, quod ait, Subdiaconum finito Evangelio, deferentem librum apertum Episcopo osculandum facere « reverentiam consuetam Altari. » Etenim, ut scite docet Gavantus, et alii docti auctores passim, « Subdiaconus defert librum « apertum ad Sacerdotem sine ulla reverentia « tam Altari, etiam in quo adest Sacramentum, « quam Sacerdoti, ob reverentiam sacri Evan« gelii. » Idem docet Meratus in suis ad Gavantum Notis, sic inquiens : « Defert librum Evan« geliorum apertum in folio, in quo incipit « Evangelium, elevatum ob oculos, solus, mo« deste, nulla facta reverentia Celebranti in « accessu, aut genuflexione, nec Altari, neque « sanctissimo Sacramento etiam exposito, ob « reverentiam sacri Evangelii. »

II. Plura de ritu osculandi Evangelium post ejus solemnem in Missa lectionem notavimus in laudato nostro opusculo *De codice sancti Evangelii*, etc. Sed vide quæ infra opportuniori loco dicemus. Ceterum quod in Missa defunctorum non deferatur Episcopo Evangelium osculandum, ratio est, « quia in Missa illa omnis solem« nitas subtrahitur, ne festivæ solemnitates cum « desolationis mœroribus misceantur, » ut docet Durandus, lib. IV sui *Rationalis*, cap. xxiv, num. xxxiii. Qui ritus servandus sit a Subdiacono circa Evangelii librum in Missa pro defunctis, hunc in modum exponit Crassus : « Non « portat librum apertum osculandum Legato, « neque Celebranti, sed illo ibi tunc clauso, et « factis reverentiis ibi, quibus debentur, rever« titur ad Celebrantem simpliciter, et librum « dat Clericis. » Si tandem non sit habendus sermo post Evangelium, incensato Episcopo, et intonato *Credo in unum Deum*, etc., Subdiaconus una cum Diacono submissa voce illud dicit, apud Altare in locis suis; et dum Diaconus defert bursam corporalium ad Altare, ipse stat nudo capite, vel etiam sedet, donec redierit, uti habetur lib. II, cap. viii, § liv, ubi de Subdiacono dicitur : « Sedet Subdiaconus, si forte « expectavit stans, ex consuetudine multorum, » juxta additionem huic § factam in novo hoc Cæremoniali jussu Benedicti XIII edito, ut suo loco dicemus.

§ V.

Postquam vero Episcopus lavit manus post Offertorium, ipse accedit ad abacum, et extenso sibi, adjuvantibus Acolythis, circa humeros velo serico, quo

calix, patena, et alia super dicta mensa cooperiebantur, ita ut a latere dextero longius pendeat, accipit manu sinistra calicem cum patena, et hostiis palla tectis, eaque omnia longiori ea parte veli cooperit, altera manu super ea apposita, caute advertens, ne aliquid forte decidat, et accedit ad cornu Epistolæ Altaris, eodem tempore, quo Episcopus illuc pervenerit; eaque omnia, remoto velo, dat in manibus Diaconi; mox eidem Diacono tradit ampullam vini ab Acolytho receptam; ampullam vero aquæ ipse Episcopo ostendit et petit, ut benedicat, dicens : *Benedicite*, *reverendissime Pater*. Ex qua benedicta infundit paululum in calicem.

COMMENTARIUS.

I. Quid præstandum a Subdiacono sit finito Evangelio, et dum dicitur Symbolum, jam supra explicuimus ad calcem Commentarii superioris : « postquam vero Episcopus lavit manus post « Offertorium, ipse accedit ad abacum, et ex« tenso sibi, adjuvantibus Acolythis, circa hu« meros velo serico, » oblongo, « quo calix, « patena, et alia super dicta mensa cooperie« bantur, ita ut e latere dextero longius pen« deat, » ut commodius scilicet calicem cooperire possit, « accipit manu sinistra calicem « cum patena, et hostiis palla tectis, » etc. Eadem plane docet Rubrica Missalis parte II, tit. VII, num. IX, quam Gavantus æque, ac Meratus egregiis Notis illustrant; sed audiamus primum Paridem Crassum, qui ita eum ritum enarrat lib. I, cap. VI, ubi de officio Subdiaconi agit in Missa pontificali : « Lecto Offertorio, « illico vadit ad abacum, ubi velo super humeris « ejus extenso, capit dextera manu calicem cum « patena, hostia, palla et purificatorio : quæ « omnia simul extremitate ipsius veli cooperta, « manu sinistra leviter apposita, ne cadat ali« quid, sequente se Capellano cum ampullis « plenis, ac Celebrante ad Altare præcedente, « portat ad cornu Epistolæ, ubi prædicta suo « tempore, et præsertim ampullam vini Diacono « offert, et posito per Diaconum in calicem « vino, ipse capiens de manu Capellani ampul« lam aquæ, eam Legato, seu Cardinali cele« branti prætendit inclinatus, dicens mediocri « voce : *Benedicite, Pater reverendissime;* quam « benedictam ipse in calicem ponit. » Adjungit his et alia Crassus, qui tamen sæpe in quibusdam variat a nostra Rubrica.

II. Est autem antiquus ritus, ut Subdiaconus calicem cum patena, et hostia manu sinistra tenens, ac dextera velo cooperiens ab humeris illius pendente ad Altare deferat; ejus enim ritus non modo Innocentius III Pontifex maximus, Gulielmus Durandus, aliique recentiores, sed et antiqui Romani plerique Ordines meminere. Ex more itaque veteri Subdiaconus accedit ad abacum, acceptoque velo oblongo serico, manu sinistra nuda, non autem velo pendente ab humeris cooperta, ut post Gavantum docet Meratus, accipit calicem per nodum, cum patena, super qua sint duæ hostiæ mundæ palla copertæ ex Cæremonialis nostri præscripto libro II, cap. VIII, § LX, quia scilicet de una facienda est prægustatio, ut alibi notatum est; partemque longiorem veli super ea extendit, dextera super ipsum velum, et calicem leviter posita, ne aliquid decidat, et sic ad cornu Epistolæ Altaris accedit, comitatus scilicet ab Acolytho, vel ab aliquo alio Ministro, qui acceptis ab eodem abaco vini, et aquæ ampullis, ipsas super pelvi elevatas usque ad pectus sine operculis, Subdiaconum subsequens, non eum præcedens, ut laudati auctores tradunt, defert ad idem cornu Epistolæ, porrigitque Subdiacono, postquam scilicet is, remoto velo, calicem ipsum cum patena, et hostiis in manibus Diaconi dedit; cui etiam deinde tradet « ampullam vini ab Acolytho re« ceptam : ampullam vero aquæ ipse, » Subdiaconus, « Episcopo ostendit, et petit, ut bene« dicat, » etc. Sive ut legitur lib. II, cap. VIII, § LXII : « Subdiaconus vero urceolum aquæ pa« rumper versus Episcopum elevans dicit : *Be« nedicite*, *reverendissime Pater ;* Episcopus « autem, facto versus eum, » id est urceolum aquæ, « signo Crucis, dum infundit, » scilicet Subdiaconus, et quidem sine osculis, ut post Gavantum, Bauldryus, et alii notant, « paucu-

« lum aquæ in calicem, dicit, » Episcopus nempe, « Orationem : *Deus, qui humanæ sub-« stantiæ,* » etc.

III. In Missa pro defunctis aqua ipsa, ut Rubricæ Missalis, earumque interpretes docent, ac præsertim Crassus lib. I, cap. VI, « neque per « Legatum, neque per celebrantem benedicitur, « sed absolute ponitur in calicem; licet Inno-« centius Papa III qui fuit Magister cæremonia-« rum, quique scripsit Mysteria Missæ, » ut idem Crassus testatur, « expresse dicat, aquam non-« nisi per Episcopum poni debere, et reddit « bonam causam. Sed hodie servatur, ut ipse « Episcopus solum benedicat, non ponens aquam « in Calicem. » Innocentio Papæ concinit inter alios Durandus lib. IV *Rationalis*, cap. XXX, num. XVIII, ubi etiam ejus ritus rationem assignat dicens : « Solus Episcopus, vel Sacerdos « aquam vino commiscet in calice, quod nulli « inferiori facere licet, quoniam solus Christus « populos sanguine suo redemit. » Additque mox : « Præterea admistio hujus, unionem po-« puli cum Christo designat..... quæ fieri non « potest, nisi per gratiam Christi, cujus typum « gerit Pontifex et Sacerdos. » Sed neque omittendum, quod ibidem numero XXV refert de more quarumdam Ecclesiarum, in quibus suo ævo, id est sæculo XIII quo ipse floruit, Subdiaconus quidem portabat calicem in sinistra, patenam in dextera, et desuper corporale; unus Cantor oblatam cum fanone, et vinum cum ampulla, alter vero præbebat aquam vino miscendam; ultimo Diaconus fundens aquam in calice offerebat Presbytero, seu Episcopo.

IV. Aquam ex antiquissima traditione misceri vino, fuse ostendimus tomo II Conciliorum in Commentario ad canonem XXXII Trullanum, ubi etiam exposuimus ritum Græcorum, bis aquam miscentium, dicemusque iterum alio loco inferius. Quod autem in Ecclesia Romana Subdiaconi aliquando aquam in calice immiserint, docet nos antiquus Ordo V Romanus a Mabillonio editus tomo II Musei Italici : « Can-« tor, » inquit, « per juniorem suum cannam « cum aqua involutam mappula transmittat « Subdiacono calicem in manu tenenti, et ipse « eamdem in calicem infundet aquam, reddat-« que Diacono, qui, annuente Episcopo, ponat « eum super Altare. » Ubi nota jam ante Innocentium III munus fuisse Subdiaconi in Missa pontificali aquam immittere in calicem; ejusque moris in Ecclesia Romana servati jam ante Crassum meminit ecclesiasticæ antiquitatis peritissimus Augustinus Patricius libro II sui Cæremonialis, sectione I, cap. XIV.

§ VI.

Post oblationem hostiæ et vini factam, accipit de manu Diaconi patenam, quam veli prædicti extremitate, adjuvante Cæremoniario, contegit; eamque elevatam sustinet usque ad finem *Pater noster*, etc. stans retro in loco consueto et conveniente; nec movet se, nisi cum ad elevationem sanctissimi Sacramenti genuflectit; quo elevato, statim surgit; et cum Celebrans dicit in Oratione Dominica *Et dimitte nobis*, etc. facta debita genuflexione, accedit ad Altare in cornu Epistolæ, dictamque patenam Diacono offert, qui eam a Cæremoniario, vel a se ipso velo discoopertam accipit : tunc ipse Subdiaconus, deposito velo in manibus Cæremoniarii, vel Acolythi, redit ad locum suum, et supplet a dextera Episcopi pro Diacono, dum ille inservit loco Presbyteri assistentis a sinistra, discooperiendo calicem, et alia faciendo, quæ erunt necessaria et opportuna, donec Episcopus communionem sumpserit; et eo communicato, ipse post Diaconum accipit communionem, et pacem ab eodem Episcopo, ut in proxime præcedenti capite, § VI, de Diacono dictum est. Mox imponit vinum in calicem pro purificatione, nisi prius redierit ad locum suum Presbyter assistens, quia tunc hoc facit Diaconus reversus ad dexteram Episcopi. Demum, accepta per

Episcopum purificatione, dum lavat manus, ipse tergit calicem, plicat corporalia, illaque simul cum palla, purificatorio et bursa, ad abacum reportat cum debitis reverentiis; mox redit ad locum suum post Episcopum; et ibi stat usque ad finem Missæ; et, ea finita, adjuvat Diaconum in exuendo Episcopum.

COMMENTARIUS.

I. Cooperto per Diaconum cum palla calice, ipse idem Subdiaconus stans, dextera « accipit « de manu Diaconi patenam, quam veli prædicti « extremitate, adjuvante Cæremoniario, contegit, eamque elevatam sustinet, usque ad finem *Pater noster*, etc. stans retro in loco « consueto et conveniente, » post Episcopum scilicet et Diaconum, « spatio congruenti, » ut nostrum Cæremoniale ait lib. II, cap. VIII, § LXIII, sive ut exponit Bauldryus parte V sui Manualis Cæremoniarum, cap. X, articulo II, « in « plano retro post Episcopum, et post duos assi« stentes Diaconos, quasi tamen in medio eorum, « *ubi etiam, ut idem notat*, incensatur; » de quo incensationis ritu nos suo loco inferius. Ad patenam quod attinet, quam et Cæremonialis, et Missalis Rubricæ a Subdiacono sustinendam esse præscribunt, docentque etiam non modo recentiores, sed et prisci auctores, sciendum tamen varium in ea re fuisse Ecclesiarum ac temporum ritum. Antiquus Ordo II Romanus num. XI ita eam enarrat cæremoniam : « Quando « inchoatur Canon, venit Acolythus sub humero « habens sindonem in collo ligatam, tenens « patenam ante pectus suum in parte dextera « usque ad medium Canonem. Tunc Subdiaco« nus sequens, suscipit eam super planetam, et « venit ante Altare, expectans, quando eam sus« cipiat Subdiaconus regionarius. Finito autem « Canone, Subdiaconus regionarius stat cum « patena nuda post Archidiaconum. Quando « dixerit *Et ab omni perturbatione securi*, vertit « se Archidiaconus, et osculata patena, dat eam « tenendam Diacono secundo. » Eadem legere est in Ordine III Romano, num. XVI, ac in aliis quoque nonnullis, ac præsertim in Romano V Ordine, num. IX, ubi etiam duarum patenarum fit mentio.

II. Porro illud constat ex laudatis hisce Romanis Ordinibus, sive una, sive duæ adhiberentur patenæ in Missa pontificali, ab Acolythis primum, ac deinde a Subdiaconis, gestatas has quidem fuisse ad Canonem Missæ; ab Acolythis « super humero habentibus sindonem in collo « ligatam, » deinde vero a Subdiaconis. Delatam fuisse patenam in Missa ab Acolythis, et a Subdiaconis sustentatam, docent passim codices antiqui Missarum a Martenio allati lib. I *De ritibus*, cap. IV, articulo XII. Sed non omittendum, quod idem auctor refert eodem cap. IV, articulo VII, numero VIII, de ritu Ecclesiæ Viennensis, in qua Subdiaconus initio Præfationis humeris et brachio dextero velo tectis, acceptam ab Altari patenam ad oculos elevatam gestat detectam, donec *Sanctus*, etc. incipiatur. Tunc enim eam ad Altare deponit, resumpturus ad orationem Dominicam, ac mox depositurus ad verba *Sicut in cœlo et in terra*. In Ecclesia Parisiensi, Catalaunensi, et in aliis plerisque Galliæ Ecclesiis, ut memoratus Martene testatur, non Subdiaconus, sed antiquior puerorum chori, cum *Sanctus* incipitur, patenam usque ad orationem Dominicam tenet. Longum esset per alias Ecclesias vagari, quarum suppresso nomine mentionem facit Durandus libro IV, cap. XXX, dicens, in aliquibus absconsam sub velo, in quibusdam vero omnino discoopertam suo ævo teneri patenam a Subdiacono consuevisse, variique ritus varias mysticas significationes refert.

III. Quanquam vero olim, uti ex allatis testimoniis liquet, vel in Ecclesia Romana Acolythi patenam tenerent, recte nihilominus in Cæremoniali Patrum Augustinensium præscriptum est, Subdiaconis tantum in solemni Missa dari patenam tenendam, non vere aliis inferioris Ordinis, quando contingeret, in aliquo casu necessitatis, exercere illos in Missa solemni Subdiaconi officium. Scio equidem improbari in hac parte a clarissimo Merati Cæremoniale ipsum Augustinensium Patrum, quia scilicet sine scrupulo usus aliquando invaluit in Ecclesia Romana etiam extra casum necessitatis teneri in Missa pontificali ab Acolythis ipsis patenam. Verum licet ea fuerit aliquando non modo Romanæ Ecclesiæ, sed et aliarum complurium disciplina,

standum tamen hodie plane est, ubi scilicet alia laudabilis non invaluit alicubi consuetudo, præscripto nostri hujus § et Rubricæ Missalis Romani, quibus cautum primo est, post oblationem hostiæ et vini factam, accipere debere Subdiaconum de manu Diaconi patenam; neque enim aliis, quam Subdiacono datur tenenda ex Innocentio III, lib. II, *De Mysteriis Missæ*, cap. LIX. Secundo, ipsam patenam extremitate veli pendentis ab humero Subdiaconi, ope scilicet Diaconi, ut aiunt interpretes Rubricæ Missalis, adjuvante etiam Cæremoniario, esse cooperiendam, ex Decreto Silverii Papæ, ut ait Petrus de Ruiz in suo Cæremoniali. Tertio, elevatam ad oculos sustineri debere a Subdiacono usque ad finem orationis Dominicæ, stante retro « in « loco consueto et conveniente, » id est in plano, retro post Episcopum, et duos assistentes Diaconos, quasi in medio eorum, ut superius notatum est, ita tamen, ut pars nobilior patenæ, hoc est pars interior respiciat ipsum Subdiaconum, uti post Gavantum docent Meratus, et alii. Quarto, movere se non debere Subdiaconum patenam tenentem, « nisi cum ad elevationem « sanctissimi Sacramenti genuflectit, » etc. Hinc, licet ex Rubrica Missalis paulo antequam dicatur *Sanctus*, debeat Subdiaconus ad Altare accedere una cum Diacono, ibique cum Celebrante hinc inde dicere *Sanctus*, et quæ sequuntur usque ad Canonem; id tamen non habet locum in Missa pontificali, in qua post acceptam patenam sustinere illam debet « usque ad finem *Pater* « *noster*, etc. stans retro in loco consueto et « conveniente, nec movet se, nisi cum ad ele- « vationem sanctissimi Sacramenti genufle- « ctit, » etc. Dum incensatur tamen, licet ab eo loco in quo stat, se movere non debeat, convertet se nihilominus versus Diaconum, et aliquantulum patenam magno velo obtectam demittit, quam postea iterum elevat, uti communiter Rubricarum interpretes docent.

IV. Cum Celebrans tandem dicit in oratione Dominica *Et dimitte nobis*, etc. debet tunc Subdiaconus quidem « facta debita genuflexione, » (in aliis Cæremonialibus ante emendationem Benedicti XIII editis legitur : *factis debitis reverentiis*) accedere ad cornu Epistolæ, dictamque patenam Diacono offerre, « qui eam a Cæremo- « niario, vel a seipso velo discoopertam acci- « pit. » Eadem plane docent Augustinus Patricius et Paris de Crassis, quorum alter lib. I, capite VI, cæremoniam ipsam ita enarrat : « Quando dicitur per Celebrantem *Pater noster*, « in versu *Sicut et nos dimittimus*, ipse cum « reverentiis revertitur ad Altare, habens pate- « nam semper velo coopertam, et stans rectus « in cornu Epistolæ, patenam discooperiendam « Diacono stanti offert, ac remoto per Cæremo- « niarium ex humeris velo, ad suum locum re- « vertitur. » Meminit et ejus Ritus Durandus lib. IV, cap. L, his plane verbis : « Subdiaconus « interea, dum chorus respondet *Sed libera nos* « *a malo*, accedens ad Diaconum, tradit illam « patenam involutam, » etc. Et infra loquens de velo, quo patenam ipsam absconsam tenuerat: « Post traditam, » inquit, « Diacono patenam « Subdiaconus manipulum, quo patenam tenue- « rat involutam, plicatum non super pallam Al- « taris, sed alibi deponit. » Duo ait nonnihil a nostris Rubricis diversa. Primum, debere Subdiaconum, post dictum a choro *Sed libera nos a malo*, ad Altare accedere, et tradere patenam Diacono ; debet enim ad ea orationis Dominicæ verba *Et dimitte nobis debita nostra*, etc. loco suo semovere, et accedere ad Altare. Alterum, debere Subdiaconum *manipulum*, seu velum, quo patenam involutam tenuerat, plicare, ac deponere; cum alias ex Rubrica nostri Cæremonialis lib. II, cap. VIII, § LXXV. « Subdiaconus sta- « tim reddita patena Diacono deponit velum ad « manus Cæremoniarii, vel alicujus Acolythi, « qui illud ad abacum reportat, » etc. Sed hæ varietates, quas observare hic placuit, sunt quidem parvi momenti.

V. Deposito velo, « redit ad locum suum ; » etc., ad orationes scilicet ante communionem, et ad sequentia, « supplet a dextera Episcopi pro Dia- « cono, dum ille, » stans nempe ad librum, « inservit loco Presbyteri assistentis a sinistra, « discooperiendo calicem, et alia faciendo, quæ « erunt necessaria et opportuna, donec Episco- « pus communionem sumpserit, et eo commu- « nicato, ipse, » post Diaconum, si nimirum non sint Presbyteri, « accipit communionem, et pa- « cem ab eodem Episcopo ; » ut in proximo præcedenti capite, § VI, de Diacono dictum est : « Mox imponit vinum in calicem pro purifica- « tione, nisi prius redierit ad locum Presbyter « assistens, » de choro scilicet, ad quem, ut alibi notatur, pacem detulerat: « quia tunc hoc

« facit Diaconus reversus ad dexteram Epi« scopi. » His sane concinunt, quæ Crassus tradit lib. I, cap. vi, sic dicens : « Assistente da« turo osculum pacis per chorum, quia Diaconus « supplet vices assistentis, ipse stat ad dexte« ram Celebrantis, discooperiens calicem in tem« pore, et alia faciens, donec Celebrans commu« nionem fecerit, tunc vadit ad cornu Epistolæ, « ubi accepta ampulla, ponit de vino in calicem « pro purificatione. » Porro ait Bauldryus parte V sui Manualis Cæremoniarum cap. x, articulo ii, videri « ex Cæremoniali Episcoporum lib. II, « cap. xxv, et ex Cæremoniali Papæ multis in « locis colligendum, quod Presbyter assistens « debeat infundere vinum in calicem pro puri« ficatione manuum Episcopi. » Sed plane labitur, quantum ad locum Cæremonialis Episcoporum attinet; expresse ibi enim dicitur, vinum pro purificatione Episcopi a Diacono infundi. In Capella autem pontificia ob peculiarem Papæ Celebrantis prærogativam Episcopus assistens pro purificatione manuum vinum infundit.

VI. Dum demum post acceptam purificationem Episcopus « lavat manus, ipse, » Subdiaconus, « tergit calicem, plicat corporalia, illa« que simul cum palla, purificatorio et bursa ad « abacum reportat, » sine tamen velo humerali; per gradus anteriores Altaris, facta illi reverentia, uti habetur lib. II, cap. viii, § lviii. Paris de Crassis lib. II, cap. iii, ait, quod interim Postcommunio dicitur, « Subdiaconus omnia « utensilia, videlicet, calicem, patenam, corpo« ralia et purificatorium cum bursa ad abacum « reportat solus per gradus anteriores descen« dens. » Ergo calix instructus omnino ab Altari removeri debet, et deferri ad abacum, et quidem a Subdiacono, non vero a Cæremoniario, per viam breviorem, adeoque per gradus laterales Altaris, facta illi reverentia. Pergit autem Subdiaconus tunc solus sine comite, ut ait Crassus, et Gavantus, Merati, ac alii Rubricarum Missalis interpretes, tenens dictum calicem sinistra per nodum, et dextera posita super bursam, ne aliquid decidat. Non me latet, in Rubrica Missalis parte II, tit. xi, numero iii, collocandum esse calicem ipsum a Subdiacono « in Altari, vel super credentia; » sciendum tamen jam usum obtinuisse, quod ad credentiam calix ipse deferatur, ut post Bauldryum, et alios testatur Merati in locum ipsum Rubricæ Missalis. Fuisse autem hunc antiquum ritum, ut peracta communione, « calix et cor« porale de Altari totaliter amoverentur, » docet in suo Rationali Durandus lib. IV, cap. liv, in fine. Ceterum post delatum ad abacum calicem, « mox redit » Subdiaconus « ad locum « suum post Episcopum, » ad cujus benedictionem profunde se inclinabit; « et ibi stat usque « ad finem Missæ; et, ea finita, » comitatur Episcopum, eum præcedendo sine libro ad sedem suam, ibique « adjuvat Diaconum in exuendo « Episcopum; » tum vero tandem in habitu canonicali, una cum aliis Canonicis eumdem comitabitur ad domum suam redeuntem. Sed de his jam alias, et quidem fusius dicendum est.

§ VII.

Si celebrabitur pro defunctis, alio ordine et ritu multa faciet, ut in capite xi libri II. Idem dicitur, quoad habitum et alia quædam in Missis, quæ celebrantur in dominicis Adventus et Quadragesimæ, et in aliquibus feriis. In Collegiatis vero, et Episcopo absente, ipse servit loco Assistentis in danda pace, ac etiam Episcopo præsente, si celebratur Missa ab aliquo Canonico, vel alio, qui non habeat Presbyterum assistentem.

COMMENTARIUS.

Paucis hic me expediam, quod multa, quæ in hoc § præscribuntur, aliis opportunioribus locis explicanda sint. Quæ autem forte in hoc capite x, ubi de officio Subdiaconi actum est in Missa pontificali solemni, ab aliquibus desiderantur, intelligi ex iis poterunt, quæ de ejusdem

Subdiaconi officio aliis locis hujus Cæremonialis, prout se occasio dederit, ac præsertim ex cap. VIII libri II, ubi pontificalis Missæ ritus describitur, dicentur.

CAP. XI.

EPISCOPO VESPERAS SOLEMNITER CANTANTI, PRÆTER PRESBYTERUM ET DUOS ANTIQUIORES DIACONOS, SEPTEM ACOLYTHI INSERVIANT. — DUM MISSAM SOLEMNITER CELEBRAT, ALII SEX MINISTRI ADDANTUR. MUNIA MINISTRI DE LIBRO, DE CANDELA, DE BACULO, DE MITRA, DE THURIBULO, DE CANDELABRIS, DE GREMIALI, DE AMPULLIS ET ABACO EXPLICANTUR.
SI CELEBRANS EST CARDINALIS, VEL ARCHIEPISCOPUS, AUT EPISCOPUS VALDE INSIGNIS, CONVENIT, UT MAGISTRATUS, VEL PROCERES CIVITATIS BACILIA ET AQUAM OPPORTUNE MINISTRENT.
MAGISTRATUS ET NOBILIORES SEDEANT LOCO EIS ASSIGNATO EXTRA PRESBYTERIUM.

§ I.

Ut episcopales functiones præsertim in Ecclesia, et in divinis Officiis commodius, digniusque exerceri valeant, plures necessarii sunt Ministri, licet pauciores in Vesperis sufficiant, quam in Missis. Cum ergo Episcopus Vesperas solemniter cantabit, ultra Presbyterum assistentem, duosque antiquiores Diaconos assistentes, qui ceteris digniores sint, de quorum officio supra dictum est, ubi commode fieri poterit, septem saltem alios Ministros habere eum convenit, aspectu, habitu et tonsura decentes, ac cottis mundis indutos. Primus erit, qui de libro, secundus, qui de candela servient; tertius de baculo pastorali; quartus de mitra (qui quatuor, si adsit consuetudo, induantur etiam pluvialibus); quintus de thuribulo et navicula; sextus et septimus de candelabris et cereis.

COMMENTARIUS.

I. Coæva est nascenti Christianæ Religioni illa Ecclesiæ disciplina, ut Episcopo sacra peragenti Clerus omnis assisteret, ac ministraret. Presbyteros etiam consuevisse priscis sæculis Episcopo suo concelebrare jam fuse ostendimus tomo nostro I Romani Pontificalis, tit. XII, in Commentariorum in Concilia œcumenica. Ipsum Ritum imprimis videre est in pervetustis constitutionibus Apostolorum, quæ roto fere lib. VIII ac præsertim cap. XVI Episcopum sacris operantem cum Presbyteris simul offerentibus describunt. Præclarissimum ejusdem Ritus testimonium docet nos Relatio Concilii œcumenici III ad Cœlestinum I Pontificem maximum, ubi inter alia inquit : « Fratribus itaque nostris et comministris Cyrillo et Memnoni, quos contumelia « affecerunt (*Nestoriani*), communicamus om- « nes, et post temerariam illorum sententiam, « una cum ipsis sacris operati sumus, et ope- « ramur. » In Concilio etiam Chalcedonensi actione XI, Bassianus modum exponens, quo expulsus fuerat ex Ecclesia Ephesina ab Episcopis : « Crastina, » inquit, « die Missas celebra- « vimus omnes simul, et post Missas manus « injicientes incluserunt me. »

II. Sed hæc consecrantes Altaris Ministros spectant, qui Episcopo juxta antiquum morem concelebrabant; quod autem attinet ad assistentes inservientesque Episcopo ipsi Ministros, jam olim quoque Diaconi septem, totidemque Sub-

diaconi, atque multi Acolythi ministrare Episcopo Celebranti consuevere. De septenario Diaconorum numero inservientium Altari notum est, quod scribit Prudentius in libro *De Coronis*, ubi de S. Laurentio hymno II ita canit :

Hic primus e septem viris,
Qui stant ad Aram proximi,
Levita sublimis gradu,
Et ceteris præstantior.

De Subdiaconis fidem facit Romanus Ordo a Baronio laudatus ad annum MLVII. « Subdiaconi, » inquit, « sunt omnes numero viginti et unus. « Septem regionarii, qui Epistolas et Lectiones « cantant in Stationibus. Septem palatini, qui « idem munus præstant in Ecclesia Lateranensi. « Septem alii, qui dicuntur Schola Cantorum, « qui cantant tantummodo quando summus « Pontifex celebrare consuevit. » Igitur quamvis viginti et unus essent Subdiaconi Romæ, nonnisi septem Altari ministrabant, una cum Acolythis multis, aliisque ministris, uti ex antiquis Romanis Ordinibus a Mabillonio tomo II Musei Italici allatis manifestum est.

III. Neque vero singulare extitit Romanæ Ecclesiæ, ut celebranti Pontifici septem Diaconi, totidemque Subdiaconi, et Acolythi ministrarent, eumdem enim usum in insigmoribus aliis Ecclesiis diu obtinuisse, diserte ostendit Edmundus Martene lib. I *De antiquis Ecclesiæ ritibus*, articulo VIII, cap. III, ubi etiam notat, longe etiam copiosiorem fuisse sacrorum Ministrorum apparatum, cum summus Pontifex in Ecclesia Lateranensi celebraret, probatque ex actis Concilii Ravennatis anni CMLXVII, in quo Joannes Papa XIII Magdaburgensi Archiepiscopo concessisse dicitur, « duodecim Presbyteros, septem Diaconos, « viginti quatuor Subdiaconos Cardinales ad « morem sanctæ Romanæ Ecclesiæ ordinare, « qui ad principale Altare ministrantes quotidie, « excepto jejunio, dalmaticis, festis vero, sanda« liis uterentur. » Fuit sane singulare privilegium, nam ceteroqui non ita passim sæculo saltem IX et X tam copioso Ministrorum numero uti Episcopus poterat ubi sacris operabatur. In Concilio Lemovicensi II anni MXXXI illud quidem statutum est, ut « non plus, quam tres Diaconi « Abbatibus, et reliquis Sacerdotibus in solem« nitatibus adhiberentur, Episcopis autem ali« quando tres, aliquoties quinque, nonnunquam « septem Diaconi pro opportunitate festivita« tum, et ad omnes publicas Missas præsto « sint. »

IV. Auctum fuisse in sacris functionibus Ministrorum numerum pro opportunitate festorum, antiqui codices Missarum testantur. In antiquo Suessionensis Ecclesiæ Rituali tempore Nivelonis II Episcopi scripto ita describitur sacrorum Ministrorum numerus cum Episcopo in Natali Domini die ad Altare procedentium : « Primum Ceroferarii, Thuribula, Cruces, Hypo« diaconi tres ferentes Evangelium, Diaconi tres; « post hos duodecim Cardinales, bini et bini in« cedentes. Post hos Capellanus, deinde Episco« pus, ad dexteram ejus Decanus, ad sinistram « autem Sacerdos hebdomadarius, cum cappis « et pallio, et per majus ostium chori sic in« trant. » Ex antiquis quoque Statutis Ecclesiæ Lugdunensis, « in majoribus festivitatibus, scili« cet B. Mariæ, et similibus debent esse quinque « Sacerdotes, et quinque Diaconi, et totidem « Subdiaconi. » Et mox iterum : « In præcipuis « festivitatibus, videlicet Natalis Domini, Pa« schæ, et Pentecostæ, et Natalis S. Joannis « Evangelistæ, et die Cœnæ, si Chrisma confi« ciatur, debent esse VII Sacerdotes et VII Dia« coni, et totidem Subdiaconi, et totidem Cero« ferarii. » Ordinarium Ms. insignis Ecclesiæ Laudunensis, ubi ritum describit Missæ solemnis in die Natali Domini, aliisque præcipuis anni festis, hunc exhibet Ministrorum numerum, qui una cum Episcopo e Sacrario ad Altare ibant : « Procedunt duo Clericuli cum cereis, « duo cum thuribulis, quatuor Subdiaconi, « bini, et bini, quinto subsequente, et textum « deferente » (id est codicem Sancti Evangelii). « Postea quatuor Diaconi bini et bini; quintus « Evangelium lecturus subsequitur. Et si fuerit « dies Dominica, septem sunt Subdiaconi, et se« ptem Diaconi, ad ultimum Episcopus cum « duobus Sacerdotibus præeuntibus, et Abbate « S. Vincentii. »

V. Agit et de numero Ministrorum, qui Pontifici scilicet Missam solemniter celebranti sunt necessarii, Gulielmus Durandus in suo Pontificali, quod olim variis Ecclesiis usui fuit : « Ce« lebranti, » inquit, « Missam Pontifici necessarii « sunt hi Ministri, videlicet, Capellanus » (is est Presbyter assistens, ut ex eodem Pontificali liquet), « Diaconus, Subdiaconus, quatuor Aco-

Diaconus et Subdiaconus ei tantum assisterent; et mitra tantum a Diacono imponeretur et auferretur, nisi esset impeditus; quia tunc, aut Subdiaconus, aut alter id præstaret, prout fit Episcopo existenti ad Altare. Præterea cum Episcopus sedebit, ipse etiam Diaconus mitram Episcopo imponet sedenti, et postea gremiale; quando vero surgendum erit Episcopo, prius gremiale, et postea mitram.

CAP. X.

CANONICUS ANTIQUIOR EX ORDINE SUBDIACONORUM, SEU DIGNIOR EX EODEM ORDINE ASSISTAT EPISCOPO SOLEMNITER CELEBRANTI. — QUÆ PARAMENTA AFFERAT EPISCOPO. QUANDO IMPONERE DEBEAT MANIPULUM EPISCOPO. — EPISTOLAM CANTAT. MINISTRAT AMPULLAS VINI DIACONO, ET INFUNDIT AQUAM IN CALICEM. — PATENAM SUSTINET, CALICEM ABSTERGIT ET REPONIT, AC DIACONUM ADJUVAT IN EXUENDO EPISCOPUM.

§ I.

Eodem tempore, eodemque loco et modo, prout de Diacono dictum est, Subdiaconus, qui et ipse de numero Canonicorum erit, et, si inter Canonicos distinctus erit ordo subdiaconalis, antiquior, seu dignior ex eodem ordine comitabitur Episcopum ad Ecclesiam procedentem, et accipiet paramenta sibi convenientia, quæ eadem fere sunt, quæ superius Diacono conveniunt, excepta stola, qua Subdiaconus non utitur; accipiet autem super alba tunicellam, quæ ejusdem formæ est, cujus est dalmatica Diaconi, nisi quod strictiores longioresque aliquantulum manicas habet.

COMMENTARIUS.

Subdiaconus eodem tempore, eodemque loco et modo, quo Diaconus, qui et ipse de numero Canonicorum esse debet, et si inter Canonicos distinctus erit ordo subdiaconalis, antiquior, seu dignior, comitari debet Episcopum una cum aliis Canonicis in habitu canonicali, uti alias dictum est, a palatio suo ad Ecclesiam procedentem, et accipiet deinde sua paramenta, « quæ eadem fere sunt, quæ superius Diacono « conveniunt, » amictum scilicet, albam, cingulum, « et excepta stola, » quæ vestis est diaconalis atque sacerdotalis; « accipiet super alba « tunicellam, quæ ejusdem formæ est, cujus est « dalmatica Diaconi, » etc. Nulla nunc, ut scitissime observat Joannes Bona S. R. E. Cardinalis lib. I, cap. XXIV, num. XIX, differentia reperitur inter dalmaticam Diaconi, et tunicam, sive tunicellam Subdiaconi, nisi quod hujus manicæ strictiores et breviores sunt: quæ differentia sæpe etiam negligitur. Constat autem ex Ordine antiquo Romano, ut idem auctor notat, magnum olim discrimen inter dalmaticam Diaconi et tunicam Subdiaconi extitisse; nam titulo *De ordine processionis ante Missam*, loquens de vestibus Diaconorum, stolas quidem et dalmaticas recenset; Subdiaconis vero sibi congruas vestes præbendas esse dicit, « quæ apud quosdam, » inquit, « Subdiaconales nominantur, et mappulæ in si« nistra manu ferendæ; » sed quæ illæ fuerint nominatim, minime exprimit. Quæ tunicam, seu tunicellam spectant, qua pluribus abhinc sæculis Subdiaconi utuntur divinis Officiis, explicuimus in nostro I tomo Romani Pontificalis ad titulum X *De ordinatione Subdiaconi*. Ceterum

si veterem Ecclesiæ disciplinam inspiciamus, constat sane ex sancto Gregorio lib. VII, epistola LXIV, laudati Pontificis ævo Subdiaconos in Albis ministrasse.

§ II.

Episcopo igitur incipiente legere Psalmos *Quam dilecta*, etc. affert illi caligas et sandalia ex credentia sumpta, quæ portat super bacili, vel super velo, alio velo serico cooperta, ambabus manibus ad oculos usque elevatis; et adjuvante uno ex familiaribus Episcopi, induit primo tibiam et pedem dexterum Episcopi, mox sinistrum, genuflexus sub cappa illius, et cum tempus erit, simul cum Diacono adjuvabit Episcopum, dum ceteris paramentis sacris induitur : quod munus licet ad Diaconum præcipue spectet, Subdiaconus tamen coadjuvat, ubi opus est, ut infra in capite VIII libri II. Et postquam Episcopus fuerit paratus, ipse accipiet manipulum; et procedente Episcopo ad Altare, immediate ibit post Crucem, librum Evangeliorum clausum ante pectus portans, in quo inclusus erit manipulus Episcopi; et facienti Episcopo confessionem, ipse parum retro stans apud Diaconum, respondet simul cum Presbytero assistente et Diacono; et interim deponit dictum librum Evangeliorum in manibus Cæremoniarii; et cum Episcopus dicit *Indulgentiam*, *absolutionem*, etc. accipiet ex dicto libro manipulum, a latere osculatur, et Episcopo, ubi est signum Crucis, osculandum porrigit a sinistris; mox illum imponit sinistro brachio Episcopi, et manum Episcopi osculatur; et eidem, cum supremum Altaris gradum ascenderit, adjuvante Presbytero assistente, porrigit osculandum dictum librum Evangeliorum apertum, ubi est principium Evangelii illius Missæ : stans in cornu Evangelii a sinistris Episcopi, ab ea parte adjuvat illum Altare thurificantem, sicut Diaconus a dexteris. Redeunte autem Episcopo ad suam sedem, ipse remanet cum Diacono Evangelii apud Altare. Et cum Episcopus dicit *Kyrie, eleison*, etc., *Gloria in excelsis Deo*, etc., et *Credo in unum Deum*, etc. ipse in eodem loco ea dicit cum Diacono; et quando sedendum est, sedet cum eodem. In fine Orationis, seu Orationum, cum Episcopus dicit *Per Dominum nostrum Jesum Christum*, etc. accipiens librum Epistolarum, et factis reverentiis Altari et Episcopo, comitante Cæremoniario, Episcopo sedente cum mitra, ipse librum tenens incipit alta voce cantare Epistolam in loco consueto.

COMMENTARIUS.

I. Sacris vestibus Ordini suo congruentibus Subdiaconus indutus stat cum Diacono initio Tertiæ juxta ritum superius explicatum, et « Episcopo incipiente legere Psalmos *Quam dilecta*, etc. « affert illi caligas et sandalia ex credentia « sumpta. » De caligis et sandaliis eorumque vario usu abunde locuti nos fuimus, tum in opusculo *De codice sancti Evangelii*, etc. lib. II, cap. VIII, tum tomo I nostri Romani Pontificalis in Prolegomenis, cap. VIII, et alibi. Quamvis apud S. Hieronymum lib. X, in Isaiam, cap. XX, caligæ et sandalia idem sint, soleæque etiam dicantur ab Alcuino, cap. *Quid significent vestimenta*, distinguuntur tamen in habitu episcopali ex Innocentio III, lib. I, cap. XLVIII, nam caligæ primum induuntur usque ad genua, sandalia vero tantum pedes contegunt. Caligæ, quia ligantur, sic dictæ, ex S. Isidoro Hispalensi Epi-

scopo lib. XIX *Originum*, cap XXXIV; appellantur et aliis etiam nominibus a priscis scriptoribus ecclesiasticis, inter quos Rabanus libro I *De institutione Clericum*, cap. XXII, eorum usum ait manare ab Apostolis, probatque ex Evangelio sancti Marci, cap. VI.

II. Quanquam olim caligæ et sandalia usui essent aliorum Ecclesiæ ministrorum uti alias a nobis dictum est, his hodie Episcopi utuntur, cum scilicet solemniter celebrant, iisque antiquo ritu ante alias pontificales vestes induuntur, cum quinque Psalmos ad præparationem Missæ præscriptos legere incipit. Testem ejus rei habemus Gulielmum Durandum lib. III *Rationalis divinorum Officiorum*, cap. VIII, num. II, ubi ita ait : « Celebraturi igitur Pontifices, pedes interea, « dum dicuntur quinque Psalmi, in præparatione « Evangelii pacis, caligis et sandaliis calciantur, « quorum pulchritudinem admirabatur Pro- « pheta, dicens : *Quam speciosi pedes evangeli-* « *zantium pacem*, *evangelizantium bona*. Unde « Apostolus ad Ephesios : *Calciati pedes calcea-* « *mentis virtutum*. Et in Evangelio legitur, Domi- « num misisse Discipulos suos sandaliis calcia- « tos, utique in præparatione Evangelii pacis. » Affert tum varias mysticas significationes, quibus caligas ipsas, atque sandalia Episcoporum exponit. Porro caligæ episcopales, ex S. Carolo in Actis Ecclesiæ Mediolanensis, ita longæ esse debent, ut usque ad genua protensæ ligulis in ea parte adstringantur; quemadmodum cum mysterii significatione conveniens est. Sandalia quoque, calcei scilicet, quibus Episcopus ad Missæ sacrum solemniter faciendum utitur, a solea integra subtus constent, a parte autem superiori decenter ornata, quæ fenestrata etiam superne olim fuisse, Innocentius III Pontifex ostendit.

III. At vero licet descripta hactenus caligarum et sandaliarum forma a S. Carolo, antiqua sit in Ecclesia, variaque in se contineat mysteria, ut præter Innocentium III Pontificem maximum complures rerum liturgicarum scriptores notant tum veteres, tum recentiores, nihilominus non sine abusu, sicut et de aliis plurimis ecclesiasticis rebus factum est, passim hodie Episcopi, ubi pontificalia celebrant, pro sandaliis, utuntur calceis a superiori parte omnino tectis, instar scilicet calceorum illorum, quibus quotidie uti solent. Forte hæc nonnulli riserint; sed ipsi potius ridendi sunt, qui instar sæcularium hominum hujus temporis, majorum nostrorum disciplinam, ac ritus contemnentes, in rebus ecclesiasticis novitatem amant; quia scilicet veteris Ecclesiæ disciplinæ ignari, non considerant, quanta ex ejus neglectu absurda, et quidem non levis momenti oriantur. Sed hæc obiter.

[Plura et quidem mire curiosa de sandaliis et calceis antiquitus usitatis, necnon de cruce in soleis summi Pontificis repræsentata, habet doctissimus Angelus Rocca, *Thesaur. pontific. cæremon.* tom. II, pag. 374 et ss. 2ª edit. Roman. MDCCXLV. Quem adesis, lector.]

IV. Ubi Episcopo solemniter celebranti Subdiaconus « affert caligas et sandalia, ex creden- « tia sumpta, » ex præscripto nostri hujus § illa « portat super bacili, vel super velo, alio velo « serico cooperta, ambabus manibus ad oculos « usque elevatis ; et adjuvante uno ex familiari- « bus Episcopi, induit, » detractis prius calceis ordinariis ejus, quos tradit ad locum congruum deferendos alicui Ministro, nisi Scutiferi Episcopi id efficiant, « primo tibiam et pedem « dexterum Episcopi, mox sinistrum genu- « flexus sub cappa illius. » Quanquam vero id esse Subdiaconi munus § is noster edicit, ut nimirum, et caligas, atque sandalia ex abaco sumpta sub præscriptis cæremoniis solemniter celebraturo Episcopo afferat, illumque iisdem genuflexus induat, traditum nihilominus est ex Paride Crasso lib. II *De cæremoniis Cardinalium et Episcoporum in eorum Diœcesibus*, cap. I, ejusmodi officium ad Scutiferos pertinuisse : « Interim, » dum scilicet Episcopus legit Antiphonam et Psalmos præparationis ad Missam cum Presbytero assistente, genuflexo librum tenente, et alternatim cum ipso legente, « duo Scutiferi credentiarii accepta sandalia dis- « cooperta cum caligis de abaco, portant alte « usque ad vultum elevata ad Cardinalem, et ge- « nuflexi ante ipsum, communibus calceamentis « excalceant, et sacris calceant. » Additque mox : « Unus tamen ex eis portat omnia illa, et alius « vacuus comitatur, et illico Capellani octo in « gyrum ante faciem Domini genuflexi, oram « cappæ elevant, ut sub illa Scutiferi duo præ- « dicti subeuntes, commode calciare possint « ipsum. » Porro antiquam esse ejus ritus partem, quo Subdiaconus jubetur genibus flexis,

caligis et sandaliis Episcopum vestire, docet in suo Cæremoniali Gulielmus Durandus, qui floruit sæculo XIII, sic inquiens : « Interim unus « de servitoribus suis accedens sibi detrahit « communia calceamenta, incipiens a dextero « pede, et Subdiaconus genuflectus, uno Aco- « lytho eum juvante, calciat illum caligas et « sandalia, a dextero pede similiter inchoando. »

V. Docet præterea et illud laudatus Crassus, dum calceamenta ponuntur Episcopo, debere Diaconum et Subdiaconum etiam paramenta sua capere : quod tamen, sicut et alia superius tradita Cæremoniale nostrum corrigit, statuens, ut supra dictum est, Subdiaconum debere caligas et sandalia afferre Episcopo, non quidem discooperta, ut ait Crassus, sed « super bacili, « vel super velo, alio velo serico cooperta, am- « babus manibus ad oculos usque elevatis; et « adjuvante uno ex familiaribus Episcopi » induere « primo tibiam et pedem dexterum Epi- « scopi, mox sinistrum, » genuflexum « sub « cappa illius. » Puto equidem, eam genuflexionem fieri a Subdiacono, ut, commode possit caligas ipsas et sandalia ponere Episcopo, non autem obsequii gratia ; extat enim Decretum Sacræ Rituum Congregationis in Oscen. die IV Maii anni MDCXIII, iterum atque iterum a nobis jam memoratum, quo cautum est, Canonicos et Dignitates non teneri ad benedictionem Episcopi genuflectere, sed tantum caput inclinare. Si itaque Subdiaconus, qui Episcopo assistit, Canonicus est, et is ad illius benedictionem genuflectere non tenetur, multo minus dum tibias ac pedes ipsius caligis et sandaliis induit. Genuflectit ergo, ut commodius eam rem peragat, non autem in Episcopi obsequium. Ceterum, quod ea tibiarum ac pedum indumenta « portat super « bacili, vel super velo, alio velo serico cooperta « ambabus manibus ad oculos usque elevatis, » non mirum videri debet, si ea illis reverentia exhibeatur; denotant enim caligæ et sandalia Incarnationis Dominicæ calceamentum, de quo Dominus ait in Psalmo LIX : « in gentibus notam « faciam incarnationem meam : venit enim ad « nos calciata Divinitas, ut pro nobis Dei filius « sacerdotio fungeretur. » Hæc Rupertus Abbas Tuitiensis lib. I *De divinis Officiis*, cap. XXXIV, Durandus Episcopus Mimatensis lib. III *Rationalis divinorum Officiorum*, cap. VIII, Stephanus Eduensis in libro *De Sacramentis Altaris*, cap. XI, et alii, quorum interpretationem amplexi sunt inter alios duo viri doctissimi, Stephanus Durantus libro II *De ritibus Ecclesiæ catholicæ*, cap. IX, et Gavantus parte II, tit. I, in expositione anagogica vestium pontificalium de Christo. Non omittendus hic ritus, qui hodie in pontificia Capella, ac in aliis etiam Cathedralibus asservatur, in quibus Subdiaconus velo ad humeros tectus, gestat bacile cum ipsis sandaliis et caligis ad Episcopum, extremitate ejusdem veli coopertis.

VI. Caligis et sandaliis Episcopo induto, idem Subdiaconus, « cum tempus erit, » id est, postquam lavit manus juxta ritum infra lib. II, cap. VIII, expressum, et a Crasso lib. II, cap. I, laudatum, atque ab aliis etiam scriptoribus passim, « simul cum Diacono adjuvabit Episcopum, « dum ceteris paramentis sacris induitur. » Sed afferamus Crassi verba ita citato loco aientis : « Finita per Celebrantem semper sedentem « Psalmorum, Versuum et Orationum omnium « a prima usque ad ultimam lectione, ipse jam « calciatus, deposita cappa sedens in rocchetto « lavat manus, » etc. Lotis itaque ab Episcopo manibus, aliisque peractis, Subdiaconus « simul « cum Diacono adjuvabit Episcopum, dum ce- « teris paramentis induitur. » Hoc munus induendi Episcopum, ait hic § noster, citans etiam locum lib. II, cap. VIII, præcipue ad Diaconum debere Episcopum induere sacris pontificalibus indumentis, docet non modo Crassus in suo Cæremoniali annorum circiter D, quod olim usui fuit insigni Ecclesiæ Catalaunensi, tandemque publici juris fecit Edmundus Martene lib. I *De antiquis Ecclesiæ ritibus*, cap. IV, articulo XII, ordine XIX. Quod si priscum Romanæ saltem Ecclesiæ morem inspiciamus, non Diaconi, sed Subdiaconi regionarii sacris vestibus Pontificem induebant, uti constat ex variis Ordinibus Romanis a Mabillonio allatis tomo II Musei Italici : « Subdiaaconi regionarii, » inquit Ordo I Romanus, num. VI, « secundum ordinem suum acci- « piunt ad induendum Pontificem ipsa vesti- « menta, alius lineam, alius cingulum, alius « anagolaium, id est amictum, alius lineam « dalmaticam, et alius majorem dalmaticam, et « alius planetam, et sic per ordinem induunt « Pontificem. » Eadem legere est in aliis sequentibus Ordinibus, quorum meminit clarissimus Georgius lib. I *De liturgia Romani Pontificis*,

cap. VII, num. III, et cap. XII, num. I. Porro Subdiaconos Romanæ Ecclesiæ in tres ordines distinguit vetus libellus a Baronio laudatus ad annum MLVII in hæc verba : « Subdiaconi sunt « omnes numero viginti et unus : septem re-« gionarii, qui Epistolas et lectiones cantant « in stationibus : septem palatini, qui idem mu-« nus præstant in Ecclesia Lateranensi : septem « alii, qui dicuntur Schola Cantorum, qui can-« tant tantummodo, quando summus Pontifex « celebrare consuevit. »

VII. Hæc juxta veterem Ecclesia praxim, hodie enim ex præscripto nostri Cæremonialis, est præcipuum Diaconi munus Episcopum sacris pontificalibus vestibus induere, « Subdia-« conus vero, solummodo coadjuvat, ubi opus « est, » ut ait Cæremoniale lib. II, cap. VIII, § XII, « et postquam Episcopus fuerit paratus, » inquit § noster, « ipse accipiet manipulum; » ut enim notat Durandus lib. III sui Rationalis, cap. VI, num. VI. « Diaconus et Subdiaconus « Pontifici induenti, et exuenti se a sacris vesti-« bus, sine manipulis serviunt. Primo ut expe-« ditius et liberius administrent. Secundo, ad « notandum, quod in tali obsequio non debent « fructum quærere, qui quandoque per mani-« pulum significatur. » Episcopo itaque parato, capiet Subdiaconus manipulum, et non prius; « et procedente Episcopo ad Altare, immediate « post crucem, librum Evangeliorum clausum « ante pectus portans, in quo inclusus erit ma-« nipulus Episcopi. » Quo ordine Episcopus cum suis Ministris e Secretario processionali ritu quo Missa est celebranda, late exponit nostrum Cæremoniale infra lib. II. cap. VIII, § XXIV et seqq. ubi tamen Subdiaconus non « imme-« diate ibit post Crucem, » uti in hoc nostro § notatur, sed longe post reliquum Clerum, ac ipsos etiam Canonicos, immediate ante Diaconum Evangelii, et Presbyterum assistentem, quos demum Episcopus sequitur medius inter Diaconos assistentes. Sed de hac difficultate vide quæ infra dicemus ad § XXV lib. II, cap. VIII, ubi etiam plura de ritu accessus, ac processionis celebraturi Missarum solemnia Pontificis ad Altare opportune explicabimus.

VIII. Quod Evangelii codicem spectat, clausum a Subdiacono deferendum in ea solemni processione ad Altare, est quidem antiquus ritus, cujus præter recentiores meminit etiam Durandus in laudato suo Cæremoniali, et in Rationali, libro IV, cap. VI, ubi etiam hanc mysticam affert significationem : « Subdiaconus antece-« dens significat Joannem Baptistam, qui præ-« cessit in spiritu et virtute Eliæ præparare « Domino plebem perfectam, et fert ante « Pontificem codicem Evangelii, quia Joannes « ante Christum prædicationem evangelicam « inchoavit, dicens : *Pœnitentiam agite, ap-« propinquavit enim regnum cœlorum.* Diaco-« nus vero repræsentat Prophetas, qui annuntia-« verunt futuram ex Evangelio vitam. » Et mox : « Episcopus ideo sequitur Evangelium, ad no-« tandum, quod debet semper illud intueri, et « in mente habere, et ante illum portatur, quia « doctrinam Evangelii ad Christum vitam via « præparatur. » Et iterum : « Potest etiam dici, « quod per Subdiaconum librum ferentem, et « per Diaconum Evangelii præconem, Sanctos « Novi Testamenti, per librum vero Evangelii, « Novum intelligimus Testamentum, » etc. Longe ante Durandum viguisse hunc ritum, diserte ostendit Durantus lib. II *De ritibus*, cap. XII, ubi inter alia affert præclarissimum Innocentii III testimonium, qui lib. II Mysteriorum Missæ, cap. III, hæc habet : « Subdiaconus, qui præcedit, « Joannem Baptistam significat, qui præcessit « Christum. Hic ante Pontificem portat codicem « Evangelii, quia Joannes ante Christum inchoa-« vit prædicationem Evangelii : *Pœnitentiam,* « inquit, *agite.* Quod autem liber clausus tene-« tur, donec Pontifex ad Altare perveniat, hoc « insinuat, quod in Apocalypsi describitur, « cap. V. » Quoniam nemo inventus est dignus aperire librum, qui scriptus erat intus et foris, signatus sigillis septem, nisi Leo de tribu Juda.

IX. Consuevisse jam olim non modo in accessu et processione ad Altare, sed et in aliis etiam processionibus codicem Evangelii deferri, jam diximus lib. III *De codice sancti Evangelii*, cap. II. Puto equidem ritum illum minime esse recentiorem, cum illius meminerit Patricius in suo Cæremoniali lib. II, sectione I, cap. XIV, *De Missa majori Papa personaliter celebrante*, itemque Crassus lib. I *De cæremoniis Cardinalium et Episcoporum in eorum Diœcesibus*, cap. VI, et lib. II, cap. III, ut nimirum in ipso Evangelii libro quem ante pectus clausum Subdiaconus portat, inclusus sit manipulus Epi-

scopi. Ait ergo laudatus Crassus citato cap. III, quod in ea processione pergit « Subdiaconus « solus cum libro Evangeliorum clauso et ma- « nipulo in eo. » Ante hunc auctorem jam apud memoratum Patricium in citato loco, ubi ordinem describit, ac ritum, quo Papa ad Altare solemniter celebraturus procedere solet, recensetur : « Subdiaconus Latinus librum Evangelio- « rum, et in eo manipulum Papæ inclusum ante « pectus gestans. » Ubi nota quod alias non semel a nobis dictum est, Ritus fere omnes in hoc nostro Cæremoniali Episcoporum contentos, ex antiquo Cæremoniali Romanæ Ecclesiæ, quod usui est summo Pontifici, prodiisse. Quemadmodum duo Diaconi, quorum alter Latinus, alter Græcus, ita et Subdiaconi duo, Latinus et Græcus, Missæ Romani Pontificis ex antiquo ritu inserviunt. Eumdem ritum servatum olim fuisse in aliis Ecclesiis, præsertim nostri regni Neapolitani, ostendimus lib. II *De codice sancti Evangelii*, etc., cap. II luculento viri clarissimi Sebastiani Pauli testimonio in lib. *De Ritu Ecclesiæ Neritinæ*, parte II, num. V, itemque alio Andrææ de Monaca lib. V *Historiarum Brundusinarum*, cap. XI et ultimo, ubi narrat, semel in anno Dominica Palmarum Brundusii in Sallentinis Epistolam item et Evangelium non modo Latina, sed et Græca lingua ex prisca, laudabili et immemorabili ejusdem Latinæ Ecclesiæ consuetudine recitari consuevisse.

X. Sed, ut ea, quæ ad § hunc nostrum spectant, agamus, « facienti Episcopo confessionem, « ipse, » nempe Subdiaconus, « parum retro « stans apud Diaconum, » qui scilicet cantaturus est Evangelium, « respondet simul cum « Presbytero assistente, et Diacono, et interim « deponit dictum librum Evangeliorum in ma- « nibus Cæremoniarii, » prope se scilicet genuflexi; « et cum Episcopus dicit *Indulgentiam*, « *absolutionem*, etc. accipiet ex dicto libro ma- « nipulum, illumque a latere osculatur, et Epi- « scopo, ubi est signum, osculandum porrigit a « sinistris : mox illum imponit sinistro brachio « Episcopi, et manum Episcopi osculatur. » Legere est eumdem ritum apud superius memoratos Paridem Crassum, et Augustinum Patricium, in cujus Cæremoniali, loco citato præfinitur, ut Subdiaconus Latinus, completa a Pontifice confessione, et dicto *Indulgentiam*, etc. imponat manipulum Papæ, prius ejus manu deosculata. Sane omnes pæne Liturgiæ statuunt, manipulum sumendum post reliqua sacerdotalia indumenta, quod planeta ambiret olim totum corpus, et ea super brachia duplicanda, vel triplicanda esset; quare cum brachia essent expedita, revoluta planeta, manipulus porrigebatur; et tunc Presbyteri, et Episcopi extremo loco manipulum accipiebant, quod modo soli Episcopi præstant, inquit Joannes Bona S. R. E. Cardinalis lib. I *Rerum liturgicarum*, cap. XXIV, num. V, ut expleta confessione manipulum accipiant, quia prisco more post confessionem casula elevabatur.

XI. Esse manipulum ultimam vestem Episcopi, tradit inter alios Gulielmus Durandus libro IV *Rationalis*, cap. VII, num. VI, ubi etiam varias mysticas affert significationes, ob quas « Pontifici facturo confessionem Subdiaconus « manipulum coram Altari immittit; » ad notandum primo scilicet, quod concessa temporalia per manum alienam, puta Subdiaconi, vel alterius, et non per propriam recipere et administrare debet. Secundo, ad designandum, quod non sufficit oris confessio, nisi et boni operis fructus per manipulum significatus sequatur. Tertio, ut videns se in inferioris Ministerii ornamento ornari, animo humilietur. Rursus ex ejusdem auctoris interpretatione, ideo Pontifex post acceptam casulam, et non ante, manipulum recipit, quia Christus, cujus typum gerit, non prius manipulos operum, qui per manipulum ipsum designantur, obtulit, quam cœlestem haberet conversationem, qui per casulam figuratur. Sacerdos vero e contra ante indutam casulam manipulum sumit, quoniam cœlestem conversationem adipisci nequit, nisi prius sanctorum operum manipulos portet. Affert tandem hanc aliam ejus ritus rationem, ideo scilicet Pontificem, postquam ad Altare pervenit, manipulum recipere, ad notandum, quod tunc demum bonorum operum effectivum præmium percipiemus, cum ad æterni tribunal Judicis perveniemus. Laudat mysticas hasce significationes Gavantus parte II, tit. I, num. VI, et alii aientes solemnius duxisse sacrorum Rituum interpretes, ut sentit Vicecomes parte II *De Apparatu Missæ*, cap. XXXV. Episcopos expleta confessione ad Altare, postquam scilicet vitæ ante actæ noxas damnassent, manipulum, quo bona opera, et mundæ cogitationes, uti varii

auctores prisci docent, significantur, accipere.

XII. Expleta confessione, idem Subdiaconus Episcopo, « cum supremum Altaris gra- « dum ascenderit, adjuvante Presbytero as- « sistente, porrigit osculandum dictum librum « Evangeliorum apertum, ubi est principium « illius Missæ. » Est enim antiquus ritus, de quo, uti superius notatum est, mentionem faciunt antiqui libri Cæremoniales, ac prisci etiam scriptores, inter quos videri potest Durandus in suo Cæremoniali apud Edmundum Martene, et in Rationali divinorum Officiorum, lib. IV, cap. IX, ubi ait, primo osculandum esse ab Episcopo Altare, ubi scilicet ad supremum illius gradum ascendit, et deinde Evangeliorum librum, *a parte sinistra*, nempe in cornu Evangelii. Agunt de eodem ritu in Cæremonialibus suis Patricius et Crassus, quorum prior cap. XIV de solemni Papæ Missa loquens, hæc habet : « Facta confessione, Papa ascendit ad « Altare, et illud in medio osculatur : Subdia- « conus librum Evangeliorum aperiens, illum « osculandum Papæ offert in cornu Evangelii, « Episcopo Cardinale assistente ipsum juvante. » Crassus vero rem ita exponit lib. II, cap. III, ubi de Episcopo solemniter celebrante disserit conformiter ad § XXXIII nostri hujus Cæremonialis lib. II, cap. VIII. « Cum dicit *Quorum Reliquiæ* « *hic sunt*, osculatur Altare, et ambabus mani- « bus, tangens librum Evangeliorum, osculatur « illum, quem Subdiaconus apertum in folio « Evangelii currentis offert, adjuvante Assi- « stente. » Offerendus est itaque Evangelii codex a Subdiacono in cornu Evangelii Episcopo, et quidem ab eodem Subdiacono apertus, ex præscripto etiam nostri hujus § tametsi laudatus Durandus non sine mystica significatione asserat, rectius facere Episcopum, « cum ipsemet « aperit librum Evangeliorum, ad insinuan- « dum illud quod in Apocalypsi describitur, « quod nemo dignus est aperire librum, qui in- « tus erat scriptus, et foris sigillis septem signa- « tus, nisi Leo de Tribu Juda, clavis David, qui « librum aperuit, et septem ejus signacula sol- « vit. » Sed quamvis hasce pias reflexiones minime contemnamus, dicimus tamen standum esse præscripto nostri Cæremonialis, aientis librum aperiendum a Subdiacono, in eumque ritum, si tempus vacaret, etiam fieri possent aliæ piæ reflexiones.

XIII. Tria hic adhuc explicanda supersunt circa osculationem sacri Evangelii codicis initio Missæ pontificalis, et quidem ex ritu antiquo, quem lubet hoc loco exponere. Primum est, varias in variis Ecclesiis consuevisse Episcopum, ubi Evangelium osculabatur, precum formulas recitare. In Remensi, ut testatur Martene libro I *De ritibus*, cap. IV, articulo II, num. III, Subdiaconus porrigens Evangelium Celebranti osculandum dicebat : ***Hæc est lex sancta, Pater.*** Respondebat ille : ***Credo, et Confiteor.*** Ex Missali Ambrosiano jussu S. Caroli Mediolanensis Archiepiscopi anno MDLX impresso, ad osculandum Evangelium, ita quidem ait Sacerdos : ***Pax Christi in visceribus nostris permaneat.*** In Missa ab Illyrico edita, et in pervetusto codice insignis Monasterii S. Dionysii in Francia circa tempora Caroli Magni exarato, itemque in Pontificali Prudentii Trecensis Episcopi, atque in codice Chisiano a Cardinale Bona edito, et in aliis plerisque, in deosculatione Evangelii hæc recensetur formula : « Pax Christi, quam nobis per « sanctum Evangelium suum tradidit, confir- « met, conservet corda et corpora nostra in « vitam æternam. Amen. » Ex Cæremoniali tandem Gulielmi Durandi jubetur Episcopus osculari Evangelium, quod ea die legi debet sub hac formula : « Per hos sermones sancti Evangelii « Domini nostri Jesus Christi filii sui indulgeat « nobis Dominus omnia peccata nostra, Amen. » Alterum est, quod docet laudatus Martene loco citato, num. V, nempe in Ecclesia Viennensi, si alter ab Archiepiscopo Missam decantet, absoluta confessione Subdiaconum Evangelii textum eidem celebranti, et Diacono osculandum præbere; additque, ex Cæremoniali Parisiensis Ecclesiæ Subdiaconum offerre « sanctam Cru- « cem deosculandam Celebranti et aliis omni- « bus Ministris Altaris, etiam Thuriferario, et « Ceroferariis. » Tertium tandem illud est, quod ex antiquo ritu tradit Crassus lib. VI, dicens, debere Subdiaconum, osculato per Celebrantem Altari, stare continue ad ejus sinistram, id est, in cornu Evangelii offerre ei « osculandum sem- « per præterquam in Missis pro defunctis, quia « tunc non osculatur librum. »

XIV. Ubi Altare primum, et deinde Evangelium osculatus est Episcopus, tradit mox Subdiaconus Cæremoniario, aut alteri ipsum librum; et « stans in cornu Evangelii, a sinistris

« Episcopi, » ubi scilicet osculandum librum illi apertum obtulit, « ab ea parte adjuvat illum, « Altare thurificantem, sicut Diaconus a dexte- « ris, » etc. Id quod etiam docet Crassus lib. I, cap. VI, ubi de officio Subdiaconi agens, inter alia ait : « Circa incensationem adjuvat hinc, » Episcopum, « sicut Diaconus inde. » Dum autem Diaconus Episcopum thurificat, stat ipse a sinistris ejus de more; « et redeunte Episcopo ad « suam sedem, ipse remanet cum Diacono « Evangelii apud Altare, » ad sedem scilicet paratam, ubi cum eodem Diacono stat, vel sedet, dicens : *Kyrie, eleison*, etc. *Gloria in excelsis Deo*, etc. et *Credo in unum Deum*, etc. juxta ritum superius fuse explicatum, cap. IX, ubi de officio Diaconi in Missa solemni, quæ ab Episcopo celebratur, egimus. « In fine orationis, « seu orationum, cum Episcopus dicit : *Per Do- « minum nostrum Jesum Christum*, etc. acci- « piens librum Epistolarum, » de manu scilicet Cæremoniarii, seu alterius, « et factis reveren- « tiis Altari et Episcopo, comitante Cæremonia- « rio, » non eum scilicet præcedente, ut nonnulli autumant, sed ad ejus sinistram incedente, uti constat ex nostro Cæremoniali libro II, cap. VIII, § XL. « Episcopo sedente cum mitra, « ipse librum tenens incipit alta voce cantare « Epistolam in loco consueto. » Exponit hunc ritum Crassus loco laudato, notatque nonnulla, quibus luculentius Rubrica nostri hujus § explicatur : « Dum orationis, » inquit, « id est, « Collectæ unicæ, vel ex multis ultima conclu- « sio dicitur : *Per Dominum nostrum Jesum « Christum*, in verbo *Jesum Christum*, inclina- « tione simul cum Celebrante, ante ipsum Cele- « brantem facta, ipse sibi librum portans, vadit « simul cum Cæremoniario solo præcedente ad « lectionem suæ Epistolæ, et factis cum Cære- « moniario reverentiis Altari et Legato, si præ- « sens est, versa facie ad Altare ante cornu Epi- « stolæ, ac tenens sibi librum elevatum usque « ad oculos, cantat suam Epistolam, in qua si « nomen *Jesu Christi* profert, caput omnino in- « clinat, non autem in verbo Christi solum, sicut « pro Evangelio dictum est. »

XV. Quando Subdiaconi in sua Ordinatione Epistolarum librum acceperint, Epistolasque in Missa cœperint legere, dictum a nobis est tomo I Romani Pontificalis, ubi de eorum Ordinatione egimus. Joannes Belethus in explicatione divinorum Officiorum, cap. XXXVIII, et Gulielmus Durandus libro IV *Rationalis*, cap. XVI, summopere cavendum esse aiunt, ne quis Epistolam legere præsumat in Missa, nisi sit Hypodiaconus, aut Diaconus, aut etiam Sacerdos, melius esse, « ut Sacerdos etiam Missam cantans, illam « legat, quam si ab Acolytho, vel alio inferioris « Ordinis legatur. » Hanc ipsi auctores doctrinam accipere potuerant a Trullano canone XXXIII in quo præcipitur, « ut nulli ex omnibus per- « mittant, juxta ordinem eorum, qui sunt in « Clericorum ordinem relati, populo in sugge- « stu divinas Scripturas recitare, nisi is sacer- « dotali tonsura usus fuerit, et benedictionem « a suo Pastore canonice susceperit. » Hoc munus obiisse olim ipsos etiam Episcopos liquet ex S. Gregorii Turonensis lib. VIII, cap. VII, ubi Palladius Episcopus Sanctonensis prophetiam pronuntiasse memoratur; licet hoc olim proprium esset Officium Lectorum, quibus ex ritu Ecclesiæ antiquissimo liber in Ordinatione porrigitur, uti ostendimus laudato I tomo Romani Pontificalis ad titulum VI *De ordinatione Lectorum;* non vero Subdiaconorum, qui sæculo tantum VIII Epistolam in Missa legere videntur incœpisse, uti docet Joannes Bona S. R. E. Cardinalis, lib. II *Rerum liturgicarum*, cap. VI, sive ut alii rectius tradunt, a S. Gregorii Magni temporibus, quippe qui in Concilio Romano decrevit, ut Diaconus Evangelicæ lectionis officium inter Missarum solemnia exolveret; Psalmos vero, ac ceteras lectiones Subdiaconi recitarent. Hodie, ubi ab uno Sacerdote cantatur Missa, solet Clericus, qui illi inservit, Epistolam cantare, ex Rubrica Missalis, parte II, tit. VI, num. VIII, his verbis : « Si quandoque Celebrans « cantat Missam sine Diacono et Subdiacono, « Epistolam cantat in loco consueto aliquis Le- « ctor superpelliceo indutus, qui in fine non « osculatur manum Celebrantis. » Decisum etiam et illud habemus a Sacra Rituum Congregatione die VI Julii anni MDCXXVIII, quod deficiente Subdiacono pro Missa solemni, data necessitate, potest permitti per Superiores, ut substituatur constitutus in minoribus Ordinibus ad cantandam Epistolam, paratus scilicet absque manipulo, uti videre est apud Meratum.

XVI. Nunc illa § nostri explicanda sunt verba, quibus dicitur, cantandam esse *alta voce* a Subdiacono Epistolam *in loco consueto*. Est enim

modus legendæ Epistolæ in Ecclesia Lugdunensi omnino singularis, et observandus; neque enim cantando, ut in omnibus aliis Ecclesiis, sed alta, clara, distincta et intelligibili voce simpliciter pronuntiando eam legit Subdiaconus. Quod locum consuetum spectat, aiunt auctores passim, cantandam esse Epistolam a Subdiacono contra Altare ad partem Epistolæ; sed si veterem Ecclesiæ disciplinam spectemus, solebat Epistola olim, sicut et Evangelium in ambone cantari. Certe in Romana S. Clementis Ecclesia tres habentur ambones, duo in cancellis dexteris, unus scilicet pro Epistola versus Altare, alter pro legendis Prophetiis versus populum, tertius in sinistris paulo altior, et ornatior pro Evangelio. In pervetusta quoque S. Laurentii Basilica in Agro Verano duo in navi visuntur ambones pro Epistola et Evangelio, eumque ritum cantandi in ambone Epistolam luculenter tradit inter alios Benedictus Papa III in Epistola ad Episcopos in regno Caroli constitutos, ubi narrat, quomodo Humbertus Bosonis filius « sacrorum fuit conjunctus numero Clericorum; « adeo ut in divinis celebrandis mysteriis, more « Subdiaconorum sacras lectiones conscendens « ambonem populo nuntiaret. » Varia de ambone notavimus jam nos in nostro opusculo *De codice sancti Evangelii*, lib. II, cap. VI. Ceterum ex Anonymo Turonensi in suo Ms. Speculo Ecclesiæ apud Martene lib. I *De ritibus*, cap. IV, articulo IV, num. III: « Epistola debet legi in « inferiori loco, Evangelium vero in superiori « pulpito; » eamque praxim retineri ait laudatus Martene in insignibus Galliæ Ecclesiis Lugdunensi et Viennensi, in quibus Epistola in chori parte inferiori legitur, Evangelium in odeo; in præcipuis tamen ejusdem præsertim Galliæ Ecclesiis, Epistolam perinde, ac Evangelium in odeo, seu superiori pulpito cantari affirmat.

XVII. Varios ritus in cantanda Epistola affert quidem, ac mystice etiam suo more explicat in suo Rationali Durandus lib. IV, cap. XV. « Legi, » inquit, « debet Epistola secundum magistrum « Petrum Antisiodorensem in dextera parte Ec« clesiæ, qui Christus primo venit ad Judæos, « qui dicebantur in dextera esse. Melius tamen « in medio Ecclesiæ, pro eo quod Joannes fuit « medius inter Apostolos et Prophetas, ut jam « dicetur. Dicitur quoque Epistola in loco infe« riori, » etc. Quidquid sit de mysticis hisce significationibus, cantanda est Epistola *in loco consueto*, nempe juxta variam variarum Ecclesiarum consuetudinem. Rursus præmitti ait Durandus Epistolam Evangelio, quod illa scilicet designat Officium, quod Joannes ante Christum exercuit, qui præivit ante faciem Domini parare vias ejus, sicut ipse testatur. Quod Subdiaconum Epistolam lecturum unus tantum comitetur Acolythus, hoc ideo fieri inquit, « quia prædi« cationem Joannis pauci secuti sunt, quoniam « lex neminem ad perfectionem ducit. » Et mox: « Sed Diaconum Evangelium lecturum, tam Sub« diaconi, quam Acolythi, et ceteri comitantur, « quia prædicationem Evangelii, quæ perfectio« nem facit, plurimi susceperunt, » etc. Tandem, ut et in hoc Commentario papalis Capellæ ritum notemus, ita quidem illum describit Patricius lib. II, cap. XIV. « Finitis Orationibus Sub« diaconus stans in loco consueto, videlicet in« ter cornu Epistolæ, et sedem eminentem Papæ « per transversum, ita quod a dextris Altare, et « a sinistris Papam habeat, sibi ipsi librum te« nens cantat Epistolam; et Papa cum mitra se« det; Subdiaconus vero finita Epistola retrahat « se aliquantulum, et immediate Subdiaconus « Græcus per Cæremoniarium cum debitis reve« rentiis ad eumdem locum, in quo Latinus « cantavit, ducitur, ubi et ipse stans, et librum « tenens, ut alter, cantat Epistolam Græcam. » Viguisse hunc olim ritum in plerisque Neapolitani regni Ecclesiis, ut Epistola latine et græce in solemni Missa cantaretur, superius jam dictum fuit, num. IX, ubi doctos etiam viros citavimus, qui de eo ritu, qui hodie in ipsa pontificia Capella viget, præclarissima exhibent testimonia.

§ III.

Qua finita, accedit ad Episcopum, cui profunde inclinatus, librum super ejus genibus ponit, et osculatur illius manum super libro positam; accedit deinde cum Diacono ad lectionem Evangelii, procedens manibus junctis immediate

ante illum; et illi legenti Evangelium, tenet ambabus manibus librum apertum ante pectus, vel legile manibus tenet, aut adhæret Diacono, si in ambone, aut pulpito Evangelium legatur, ut in capite VIII libri II latius explicatur; et si forte Diaconus proferendo aliqua verba Evangelii, inclinaret se, aut genuflecteret, librum, vel legile tenens, ipse nullatenus movetur, cum repræsentet legile immobile.

COMMENTARIUS.

I. Explicat hunc ritum Durandus lib. IV Rationalis, cap. XVII. « Post lectam, » inquit, « Epistolam Subdiaconus cum Acolytho ad Sacerdotem accedit. » Et iterum paulo inferius: « Præterea, quia dextera Domini fecit virtutem, ideo Subdiaconus in quibusdam Ecclesiis osculatur dexteram Sacerdotis. » Tum etiam mox subjicit: « Adhuc lecta Epistola, Subdiaconus librum clausum Episcopo repræsentat, ipse vero supra illum manum ponit, quam Subdiaconus osculatur. Nempe Episcopus Christum figurat, cui clausus liber repræsentatur, ad designandum, quod solus Christus potuit aperire librum, et solvere signacula ejus, in quo ipse Christus, et ejus mysteria clausa erant, donec cœpit ab Episcopo Christo per prædicationem Evangelii aperiri. » Addit et alia, quibus memoratos ritus mystice exponit, quemadmodum et illum, cujus fit mentio lib. II, cap. VIII, § XL, ubi edicitur post osculatam reverenter Episcopi manum dexteram, accipere Subdiaconum ab ipso benedictionem. Sed audiamus Paridem Crassum lib. I, cap. VI, ita de eo ritu aientem: « Cantata Epistola, ipse, » Subdiaconus, « clauso libro, ac factis solitis reverentiis, præcedente Cæremoniario, revertitur ad Celebrantem, ubi genuflexus osculatur ejus manum dexteram porrectam super libro clauso. In Missa vero pro defunctis, Epistola cantata, non genuflectit ante Celebrantem cum libro in manu, nec manum Celebrantis osculatur. » Quod in Missa pro defunctis Subdiaconus lecta Epistola non osculetur manum Celebrantis, nec benedictionem ab eo accipiat, cautum expresse est ex Rubrica Missalis, parte II, tit. VI, num. IV, et quidem ex prisco ritu, cujus meminit laudatus Durandus, eam rationem reddens, « quia in illa Missa quælibet solemnitates subtrahuntur. » Porro quod genuflectere debet Subdiaconus, ubi post lectam Epistolam Episcopi manum osculatur, non modo Crassus, sed memorata Missalis Rubrica docet, quæ tamen intelligenda est, ubi alius, quam Canonicus Epistolam in solemni Missa caneret, juxta superius a nobis non uno in loco notata.

II. Accepta ab Episcopo benedictione, redit deinde Subdiaconus ad Altare, expectatque tempus eundi ad Evangelium a Diacono cantandum, stans, vel sedens, prout alii: « Accedit deinde cum Diacono ad lectionem Evangelii, et illi legenti Evangelium tenet ambabus manibus librum apertum ante pectus, vel legile manibus tenet, » etc. De variis ritibus in solemni Evangelii lectione a Diacono servandis, diximus jam in nostro opusculo *De codice sancti Evangelii*, etc. lib. II, itemque supra cap. IX, dicemusque iterum fusius infra in Commentariis ad caput VIII libri II. Porro hic illud notandum, quod etiam alias dictum est, « si forte Diaconus, » ubi Evangelium canit, « proferendo aliqua verba Evangelii inclinaret se, aut genuflecteret, » nullatenus moveri debere Subdiaconum librum, vel legile tenentem, « cum repræsentet legile immobile. » Sed neque omittendum, quod de ritibus a Subdiacono servandis, dum Diaconus Evangelium cantat, memoratus Crassus scribit loco citato: « Ad lectionem Evangelii comitetur Diaconum, ante quem præcedit sine libro, et postea in loco Lectionis capit librum a Diacono, et tenet librum apertum stans facie ad faciem ejus inter duos Ceroferarios, manibus infra librum positis, ita ut superior pars libri mentum suum attingat. » Additque mox conformiter ad nostram Rubricam, quod « inter legendum Evangelium, si Diaconus genuflectit, aut caput inclinat, ipse non genuflectat, sed omnino immobilis perstet, tanquam si esset legile marmoreum, maxime ut non turbet folium, nec visum cantantis. » Idem docent qui Rubricas Missalis enarrant.

§ IV.

Finito Evangelio, tenens adhuc librum apertum, nulla tamen facta reverentia, illum sic apertum offert Episcopo osculandum in loco, ubi est principium Evangelii cantati : quo osculato, et clauso libro, facit Episcopo reverentiam, et revertitur ad Altare.

COMMENTARIUS

I. Est et is antiquus ritus, quem etiam antiqui auctores explicant, ut finito Evangelio, idem Subdiaconus « tenens adhuc librum apertum, « nulla tamen facta reverentia, illum sic aper- « tum offerat Episcopo osculandum in loco ubi « est principium Evangelii, » etc. Paucis ritum ipsum describit Rubrica Missalis parte II, tit. vi, num. v. « Finito Evangelio, » inquit, « Sacerdos « osculatur librum a Subdiacono sibi delatum. » Plura in hanc Rubricam jam notarunt eruditi auctores, Gavantus et Meratus; sed præstat audire Crassum sacrarum cæremoniarum peritissimum, ubi ita loco citato ait : « Evangelio « finito, ipse » Subiaconus « tenens librum aper- « tum facit solum reverentiam consuetam Altari, « et cum sic apertum in folio, ubi est principium « textus Evangelii cantati, osculandum cele- « branti Cardinali, vel Legato portat, cui prius- « quam librum offerat, ipse non genuflectit, « sed libro exosculato, illum claudit, et ante « Celebrantem ac Legatum reverentias tunc « facit, et non prius. » Sane in eo labi videtur Crassus, quod ait, Subdiaconum finito Evangelio, deferentem librum apertum Episcopo osculandum facere « reverentiam consuetam Altari. » Etenim, ut scite docet Gavantus, et alii docti auctores passim, « Subdiaconus defert librum « apertum ad Sacerdotem sine ulla reverentia « tam Altari, etiam in quo adest Sacramentum, « quam Sacerdoti, ob reverentiam sacri Evan- « gelii. » Idem docet Meratus in suis ad Gavantum Notis, sic inquiens : « Defert librum Evan- « geliorum apertum in folio, in quo incipit « Evangelium, elevatum ob oculos, solus, mo- « deste, nulla facta reverentia Celebranti in « accessu, aut genuflexione, nec Altari, neque « sanctissimo Sacramento etiam exposito, ob « reverentiam sacri Evangelii. »

II. Plura de ritu osculandi Evangelium post ejus solemnem in Missa lectionem notavimus in laudato nostro opusculo *De codice sancti Evangelii*, etc. Sed vide quæ infra opportuniori loco dicemus. Ceterum quod in Missa defunctorum non deferatur Episcopo Evangelium osculandum, ratio est, « quia in Missa illa omnis solem- « nitas subtrahitur, ne festivæ solemnitates cum « desolationis mœroribus misceantur, » ut docet Durandus, lib. IV sui *Rationalis*, cap. xxiv, num. xxxiii. Qui ritus servandus sit a Subdiacono circa Evangelii librum in Missa pro defunctis, hunc in modum exponit Crassus : « Non « portat librum apertum osculandum Legato, « neque Celebranti, sed illo ibi tunc clauso, et « factis reverentiis ibi, quibus debentur, rever- « titur ad Celebrantem simpliciter, et librum « dat Clericis. » Si tandem non sit habendus sermo post Evangelium, incensato Episcopo, et intonato *Credo in unum Deum*, etc., Subdiaconus una cum Diacono submissa voce illud dicit, apud Altare in locis suis; et dum Diaconus defert bursam corporalium ad Altare, ipse stat nudo capite, vel etiam sedet, donec redierit, uti habetur lib. II, cap. viii, § liv, ubi de Subdiacono dicitur : « Sedet Subdiaconus, si forte « expectavit stans, ex consuetudine multorum, » juxta additionem huic § factam in novo hoc Cæremoniali jussu Benedicti XIII edito, ut suo loco dicemus.

§ V.

Postquam vero Episcopus lavit manus post Offertorium, ipse accedit ad abacum, et extenso sibi, adjuvantibus Acolythis, circa humeros velo serico, quo

calix, patena, et alia super dicta mensa cooperiebantur, ita ut a latere dextero longius pendeat, accipit manu sinistra calicem cum patena, et hostiis palla tectis, eaque omnia longiori ea parte veli cooperit, altera manu super ea apposita, caute advertens, ne aliquid forte decidat, et accedit ad cornu Epistolæ Altaris, eodem tempore, quo Episcopus illuc pervenerit; eaque omnia, remoto velo, dat in manibus Diaconi; mox eidem Diacono tradit ampullam vini ab Acolytho receptam; ampullam vero aquæ ipse Episcopo ostendit et petit, ut benedicat, dicens : *Benedicite*, *reverendissime Pater*. Ex qua benedicta infundit paululum in calicem.

COMMENTARIUS.

I. Quid præstandum a Subdiacono sit finito Evangelio, et dum dicitur Symbolum, jam supra explicuimus ad calcem Commentarii superioris : « postquam vero Episcopus lavit manus post « Offertorium, ipse accedit ad abacum, et ex- « tenso sibi, adjuvantibus Acolythis, circa hu- « meros velo serico, » oblongo, « quo calix, « patena, et alia super dicta mensa cooperie- « bantur, ita ut e latere dextero longius pen- « deat, » ut commodius scilicet calicem cooperire possit, « accipit manu sinistra calicem « cum patena, et hostiis palla tectis, » etc. Eadem plane docet Rubrica Missalis parte II, tit. VII, num. IX, quam Gavantus æque, ac Meratus egregiis Notis illustrant; sed audiamus primum Paridem Crassum, qui ita eum ritum enarrat lib. I, cap. VI, ubi de officio Subdiaconi agit in Missa pontificali : « Lecto Offertorio, « illico vadit ad abacum, ubi velo super humeris « ejus extenso, capit dextera manu calicem cum « patena, hostia, palla et purificatorio : quæ « omnia simul extremitate ipsius veli cooperta, « manu sinistra leviter apposita, ne cadat ali- « quid, sequente se Capellano cum ampullis « plenis, ac Celebrante ad Altare præcedente, « portat ad cornu Epistolæ, ubi prædicta suo « tempore, et præsertim ampullam vini Diacono « offert, et posito per Diaconum in calicem « vino, ipse capiens de manu Capellani ampul- « lam aquæ, eam Legato, seu Cardinali cele- « branti prætendit inclinatus, dicens mediocri « voce : *Benedicite, Pater reverendissime;* quam « benedictam ipse in calicem ponit. » Adjungit his et alia Crassus, qui tamen sæpe in quibusdam variat a nostra Rubrica.

II. Est autem antiquus ritus, ut Subdiaconus calicem cum patena, et hostia manu sinistra tenens, ac dextera velo cooperiens ab humeris illius pendente ad Altare deferat; ejus enim ritus non modo Innocentius III Pontifex maximus, Gulielmus Durandus, aliique recentiores, sed et antiqui Romani plerique Ordines meminere. Ex more itaque veteri Subdiaconus accedit ad abacum, acceptoque velo oblongo serico, manu sinistra nuda, non autem velo pendente ab humeris cooperta, ut post Gavantum docet Meratus, accipit calicem per nodum, cum patena, super qua sint duæ hostiæ mundæ palla copertæ ex Cæremonialis nostri præscripto libro II, cap. VIII, § LX, quia scilicet de una facienda est prægustatio, ut alibi notatum est; partemque longiorem veli super ea extendit, dextera super ipsum velum, et calicem leviter posita, ne aliquid decidat, et sic ad cornu Epistolæ Altaris accedit, comitatus scilicet ab Acolytho, vel ab aliquo alio Ministro, qui acceptis ab eodem abaco vini, et aquæ ampullis, ipsas super pelvi elevatas usque ad pectus sine operculis, Subdiaconum subsequens, non eum præcedens, ut laudati auctores tradunt, defert ad idem cornu Epistolæ, porrigitque Subdiacono, postquam scilicet is, remoto velo, calicem ipsum cum patena, et hostiis in manibus Diaconi dedit; cui etiam deinde tradet « ampullam vini ab Acolytho re- « ceptam : ampullam vero aquæ ipse, » Subdiaconus, « Episcopo ostendit, et petit, ut bene- « dicat, » etc. Sive ut legitur lib. II, cap. VIII, § LXII : « Subdiaconus vero urceolum aquæ pa- « rumper versus Episcopum elevans dicit : *Be- « nedicite*, *reverendissime Pater ;* Episcopus « autem, facto versus eum, » id est urceolum aquæ, « signo Crucis, dum infundit, » scilicet Subdiaconus, et quidem sine osculis, ut post Gavantum, Bauldryus, et alii notant, « paucu-

« lum aquæ in calicem, dicit, » Episcopus nempe, « Orationem : *Deus, qui humanæ sub-« stantiæ,* » etc.

III. In Missa pro defunctis aqua ipsa, ut Rubricæ Missalis, earumque interpretes docent, ac præsertim Crassus lib. I, cap. vi, « neque per « Legatum, neque per celebrantem benedicitur, « sed absolute ponitur in calicem; licet Inno-« centius Papa III qui fuit Magister cæremonia-« rum, quique scripsit Mysteria Missæ, » ut idem Crassus testatur, « expresse dicat, aquam non-« nisi per Episcopum poni debere, et reddit « bonam causam. Sed hodie servatur, ut ipse « Episcopus solum benedicat, non ponens aquam « in Calicem. » Innocentio Papæ concinit inter alios Durandus lib. IV *Rationalis*, cap. xxx, num. xviii, ubi etiam ejus ritus rationem assignat dicens : « Solus Episcopus, vel Sacerdos « aquam vino commiscet in calice, quod nulli « inferiori facere licet, quoniam solus Christus « populos sanguine suo redemit. » Additque mox : « Præterea admistio hujus, unionem po-« puli cum Christo designat..... quæ fieri non « potest, nisi per gratiam Christi, cujus typum « gerit Pontifex et Sacerdos. » Sed neque omittendum, quod ibidem numero xxv refert de more quarumdam Ecclesiarum, in quibus suo ævo, id est sæculo XIII quo ipse floruit, Subdiaconus quidem portabat calicem in sinistra, patenam in dextera, et desuper corporale; unus Cantor oblatam cum fanone, et vinum cum ampulla, alter vero præbebat aquam vino miscendam; ultimo Diaconus fundens aquam in calice offerebat Presbytero, seu Episcopo.

IV. Aquam ex antiquissima traditione misceri vino, fuse ostendimus tomo II Conciliorum in Commentario ad canonem xxxii Trullanum, ubi etiam exposuimus ritum Græcorum, bis aquam miscentium, dicemusque iterum alio loco inferius. Quod autem in Ecclesia Romana Subdiaconi aliquando aquam in calice immiserint, docet nos antiquus Ordo v Romanus a Mabillonio editus tomo II Musei Italici : « Can-« tor, » inquit, « per juniorem suum cannam « cum aqua involutam mappula transmittat « Subdiacono calicem in manu tenenti, et ipse « eamdem in calicem infundet aquam, reddat-« que Diacono, qui, annuente Episcopo, ponat « eum super Altare. » Ubi nota jam ante Innocentium III munus fuisse Subdiaconi in Missa pontificali aquam immittere in calicem; ejusque moris in Ecclesia Romana servati jam ante Crassum meminit ecclesiasticæ antiquitatis peritissimus Augustinus Patricius libro II sui Cæremonialis, sectione i, cap. xiv.

§ VI.

Post oblationem hostiæ et vini factam, accipit de manu Diaconi patenam, quam veli prædicti extremitate, adjuvante Cæremoniario, contegit; eamque elevatam sustinet usque ad finem *Pater noster*, etc. stans retro in loco consueto et conveniente; nec movet se, nisi cum ad elevationem sanctissimi Sacramenti genuflectit; quo elevato, statim surgit; et cum Celebrans dicit in Oratione Dominica *Et dimitte nobis*, etc. facta debita genuflexione, accedit ad Altare in cornu Epistolæ, dictamque patenam Diacono offert, qui eam a Cæremoniario, vel a se ipso velo discoopertam accipit : tunc ipse Subdiaconus, deposito velo in manibus Cæremoniarii, vel Acolythi, redit ad locum suum, et supplet a dextera Episcopi pro Diacono, dum ille inservit loco Presbyteri assistentis a sinistra, discooperiendo calicem, et alia faciendo, quæ erunt necessaria et opportuna, donec Episcopus communionem sumpserit; et eo communicato, ipse post Diaconum accipit communionem, et pacem ab eodem Episcopo, ut in proxime præcedenti capite, § vi, de Diacono dictum est. Mox imponit vinum in calicem pro purificatione, nisi prius redierit ad locum suum Presbyter assistens, quia tunc hoc facit Diaconus reversus ad dexteram Episcopi. Demum, accepta per

Episcopum purificatione, dum lavat manus, ipse tergit calicem, plicat corporalia, illaque simul cum palla, purificatorio et bursa, ad abacum reportat cum debitis reverentiis; mox redit ad locum suum post Episcopum; et ibi stat usque ad finem Missæ; et, ea finita, adjuvat Diaconum in exuendo Episcopum.

COMMENTARIUS.

I. Cooperto per Diaconum cum palla calice, ipse idem Subdiaconus stans, dextera « accipit « de manu Diaconi patenam, quam veli prædicti « extremitate, adjuvante Cæremoniario, contegit, eamque elevatam sustinet, usque ad finem *Pater noster*, etc. stans retro in loco « consueto et conveniente, » post Episcopum scilicet et Diaconum, « spatio congruenti, » ut nostrum Cæremoniale ait lib. II, cap. VIII, § LXIII, sive ut exponit Bauldryus parte V sui Manualis Cæremoniarum, cap. X, articulo II, « in « plano retro post Episcopum, et post duos assi« stentes Diaconos, quasi tamen in medio eorum, « *ubi etiam, ut idem notat*, incensatur; » de quo incensationis ritu nos suo loco inferius. Ad patenam quod attinet, quam et Cæremonialis, et Missalis Rubricæ a Subdiacono sustinendam esse præscribunt, docentque etiam non modo recentiores, sed et prisci auctores, sciendum tamen varium in ea re fuisse Ecclesiarum ac temporum ritum. Antiquus Ordo II Romanus num. XI ita eam enarrat cæremoniam : « Quando « inchoatur Canon, venit Acolythus sub humero « habens sindonem in collo ligatam, tenens « patenam ante pectus suum in parte dextera « usque ad medium Canonem. Tunc Subdiaco« nus sequens, suscipit eam super planetam, et « venit ante Altare, expectans, quando eam sus« cipiat Subdiaconus regionarius. Finito autem « Canone, Subdiaconus regionarius stat cum « patena nuda post Archidiaconum. Quando « dixerit *Et ab omni perturbatione securi*, vertit « se Archidiaconus, et osculata patena, dat eam « tenendam Diacono secundo. » Eadem legere est in Ordine III Romano, num. XVI, ac in aliis quoque nonnullis, ac præsertim in Romano V Ordine, num. IX, ubi etiam duarum patenarum fit mentio.

II. Porro illud constat ex laudatis hisce Romanis Ordinibus, sive una, sive duæ adhiberentur patenæ in Missa pontificali, ab Acolythis primum, ac deinde a Subdiaconis, gestatas has quidem fuisse ad Canonem Missæ; ab Acolythis « super humero habentibus sindonem in collo « ligatam, » deinde vero a Subdiaconis. Delatam fuisse patenam in Missa ab Acolythis, et a Subdiaconis sustentatam, docent passim codices antiqui Missarum a Martenio allati lib. I *De ritibus*, cap. IV, articulo XII. Sed non omittendum, quod idem auctor refert eodem cap. IV, articulo VII, numero VIII, de ritu Ecclesiæ Viennensis, in qua Subdiaconus initio Præfationis humeris et brachio dextero velo tectis, acceptam ab Altari patenam ad oculos elevatam gestat detectam, donec *Sanctus*, etc. incipiatur. Tunc enim eam ad Altare deponit, resumpturus ad orationem Dominicam, ac mox depositurus ad verba *Sicut in cœlo et in terra*. In Ecclesia Parisiensi, Catalaunensi, et in aliis plerisque Galliæ Ecclesiis, ut memoratus Martene testatur, non Subdiaconus, sed antiquior puerorum chori, cum *Sanctus* incipitur, patenam usque ad orationem Dominicam tenet. Longum esset per alias Ecclesias vagari, quarum suppresso nomine mentionem facit Durandus libro IV, cap. XXX, dicens, in aliquibus absconsam sub velo, in quibusdam vero omnino discoopertam suo ævo teneri patenam a Subdiacono consuevisse, variique ritus varias mysticas significationes refert.

III. Quanquam vero olim, uti ex allatis testimoniis liquet, vel in Ecclesia Romana Acolythi patenam tenerent, recte nihilominus in Cæremoniali Patrum Augustinensium præscriptum est, Subdiaconis tantum in solemni Missa dari patenam tenendam, non vere aliis inferioris Ordinis, quando contingeret, in aliquo casu necessitatis, exercere illos in Missa solemni Subdiaconi officium. Scio equidem improbari in hac parte a clarissimo Merati Cæremoniale ipsum Augustinensium Patrum, quia scilicet sine scrupulo usus aliquando invaluit in Ecclesia Romana etiam extra casum necessitatis teneri in Missa pontificali ab Acolythis ipsis patenam. Verum licet ea fuerit aliquando non modo Romanæ Ecclesiæ, sed et aliarum complurium disciplina,

standum tamen hodie plane est, ubi scilicet alia laudabilis non invaluit alicubi consuetudo, præscripto nostri hujus § et Rubricæ Missalis Romani, quibus cautum primo est, post oblationem hostiæ et vini factam, accipere debere Subdiaconum de manu Diaconi patenam; neque enim aliis, quam Subdiacono datur tenenda ex Innocentio III, lib. II, *De Mysteriis Missæ*, cap. LIX. Secundo, ipsam patenam extremitate veli pendentis ab humero Subdiaconi, ope scilicet Diaconi, ut aiunt interpretes Rubricæ Missalis, adjuvante etiam Cæremoniario, esse cooperiendam, ex Decreto Silverii Papæ, ut ait Petrus de Ruiz in suo Cæremoniali. Tertio, elevatam ad oculos sustineri debere a Subdiacono usque ad finem orationis Dominicæ, stante retro « in « loco consueto et conveniente, » id est in plano, retro post Episcopum, et duos assistentes Diaconos, quasi in medio eorum, ut superius notatum est, ita tamen, ut pars nobilior patenæ, hoc est pars interior respiciat ipsum Subdiaconum, uti post Gavantum docent Meratus, et alii. Quarto, movere se non debere Subdiaconum patenam tenentem, « nisi cum ad elevationem « sanctissimi Sacramenti genuflectit, » etc. Hinc, licet ex Rubrica Missalis paulo antequam dicatur *Sanctus*, debeat Subdiaconus ad Altare accedere una cum Diacono, ibique cum Celebrante hinc inde dicere *Sanctus*, et quæ sequuntur usque ad Canonem; id tamen non habet locum in Missa pontificali, in qua post acceptam patenam sustinere illam debet « usque ad finem *Pater* « *noster*, etc. stans retro in loco consueto et « conveniente, nec movet se, nisi cum ad ele- « vationem sanctissimi Sacramenti genufle- « ctit, » etc. Dum incensatur tamen, licet ab eo loco in quo stat, se movere non debeat, convertet se nihilominus versus Diaconum, et aliquantulum patenam magno velo obtectam demittit, quam postea iterum elevat, uti communiter Rubricarum interpretes docent.

IV. Cum Celebrans tandem dicit in oratione Dominica *Et dimitte nobis*, etc. debet tunc Subdiaconus quidem « facta debita genuflexione, » (in aliis Cæremonialibus ante emendationem Benedicti XIII editis legitur: *factis debitis reverentiis*) accedere ad cornu Epistolæ, dictamque patenam Diacono offerre, « qui eam a Cæremo- « niario, vel a seipso velo discoopertam acci- « pit. » Eadem plane docent Augustinus Patricius et Paris de Crassis, quorum alter lib. I, capite VI, cæremoniam ipsam ita enarrat: « Quando dicitur per Celebrantem *Pater noster*, « in versu *Sicut et nos dimittimus*, ipse cum « reverentiis revertitur ad Altare, habens pate- « nam semper velo coopertam, et stans rectus « in cornu Epistolæ, patenam discooperiendam « Diacono stanti offert, ac remoto per Cæremo- « niarium ex humeris velo, ad suum locum re- « vertitur. » Meminit et ejus Ritus Durandus lib. IV, cap. L, his plane verbis: « Subdiaconus « interea, dum chorus respondet *Sed libera nos* « *a malo*, accedens ad Diaconum, tradit illam « patenam involutam, » etc. Et infra loquens de velo, quo patenam ipsam absconsam tenuerat: « Post traditam, » inquit, « Diacono patenam « Subdiaconus manipulum, quo patenam tenue- « rat involutam, plicatum non super pallam Al- « taris, sed alibi deponit. » Duo ait nonnihil a nostris Rubricis diversa. Primum, debere Subdiaconum, post dictum a choro *Sed libera nos a malo*, ad Altare accedere, et tradere patenam Diacono; debet enim ad ea orationis Dominicæ verba *Et dimitte nobis debita nostra*, etc. loco suo semovere, et accedere ad Altare. Alterum, debere Subdiaconum *manipulum*, seu velum, quo patenam involutam tenuerat, plicare, ac deponere; cum alias ex Rubrica nostri Cæremonialis lib. II, cap. VIII, § LXXV. « Subdiaconus sta- « tim reddita patena Diacono deponit velum ad « manus Cæremoniarii, vel alicujus Acolythi, « qui illud ad abacum reportat, » etc. Sed hæ varietates, quas observare hic placuit, sunt quidem parvi momenti.

V. Deposito velo, « redit ad locum suum; » etc., ad orationes scilicet ante communionem, et ad sequentia, « supplet a dextera Episcopi pro Dia- « cono, dum ille, » stans nempe ad librum, « inservit loco Presbyteri assistentis a sinistra, « discooperiendo calicem, et alia faciendo, quæ « erunt necessaria et opportuna, donec Episco- « pus communionem sumpserit, et eo commu- « nicato, ipse, » post Diaconum, si nimirum non sint Presbyteri, « accipit communionem, et pa- « cem ab eodem Episcopo; » ut in proximo præcedenti capite, § VI, de Diacono dictum est: « Mox imponit vinum in calicem pro purifica- « tione, nisi prius redierit ad locum Presbyter « assistens, » de choro scilicet, ad quem, ut alibi notatur, pacem detulerat: « quia tunc hoc

« facit Diaconus reversus ad dexteram Episcopi. » His sane concinunt, quæ Crassus tradit lib. I, cap. VI, sic dicens : « Assistente daturo osculum pacis per chorum, quia Diaconus « supplet vices assistentis, ipse stat ad dexteram Celebrantis, discooperiens calicem in tempore, et alia faciens, donec Celebrans communionem fecerit, tunc vadit ad cornu Epistolæ, « ubi accepta ampulla, ponit de vino in calicem « pro purificatione. » Porro ait Bauldryus parte V sui Manualis Cæremoniarum cap. x, articulo II, videri « ex Cæremoniali Episcoporum lib. II, « cap. xxv, et ex Cæremoniali Papæ multis in « locis colligendum, quod Presbyter assistens « debeat infundere vinum in calicem pro purificatione manuum Episcopi. » Sed plane labitur, quantum ad locum Cæremonialis Episcoporum attinet; expresse ibi enim dicitur, vinum pro purificatione Episcopi a Diacono infundi. In Capella autem pontificia ob peculiarem Papæ Celebrantis prærogativam Episcopus assistens pro purificatione manuum vinum infundit.

VI. Dum demum post acceptam purificationem Episcopus « lavat manus, ipse, » Subdiaconus, « tergit calicem, plicat corporalia, illaque simul cum palla, purificatorio et bursa ad « abacum reportat, » sine tamen velo humerali; per gradus anteriores Altaris, facta illi reverentia, uti habetur lib. II, cap. VIII, § LVIII. Paris de Crassis lib. II, cap. III, ait, quod interim Postcommunio dicitur, « Subdiaconus omnia « utensilia, videlicet, calicem, patenam, corporalia et purificatorium cum bursa ad abacum « reportat solus per gradus anteriores descen« dens. » Ergo calix instructus omnino ab Altari removeri debet, et deferri ad abacum, et quidem a Subdiacono, non vero a Cæremoniario, per viam breviorem, adeoque per gradus laterales Altaris, facta illi reverentia. Pergit autem Subdiaconus tunc solus sine comite, ut ait Crassus, et Gavantus, Merati, ac alii Rubricarum Missalis interpretes, tenens dictum calicem sinistra per nodum, et dextera posita super bursam, ne aliquid decidat. Non me latet, in Rubrica Missalis parte II, tit. XI, numero III, collocandum esse calicem ipsum a Subdiacono « in Altari, vel super credentia; » sciendum tamen jam usum obtinuisse, quod ad credentiam calix ipse deferatur, ut post Bauldryum, et alios testatur Merati in locum ipsum Rubricæ Missalis. Fuisse autem hunc antiquum ritum, ut peracta communione, « calix et cor« porale de Altari totaliter amoverentur, » docet in suo Rationali Durandus lib. IV, cap. LIV, in fine. Ceterum post delatum ad abacum calicem, « mox redit » Subdiaconus « ad locum « suum post Episcopum, » ad cujus benedictionem profunde se inclinabit; « et ibi stat usque « ad finem Missæ; et, ea finita, » comitatur Episcopum, eum præcedendo sine libro ad sedem suam, ibique « adjuvat Diaconum in exuendo « Episcopum; » tum vero tandem in habitu canonicali, una cum aliis Canonicis eumdem comitabitur ad domum suam redeuntem. Sed de his jam alias, et quidem fusius dicendum est.

§ VII.

Si celebrabitur pro defunctis, alio ordine et ritu multa faciet, ut in capite XI libri II. Idem dicitur, quoad habitum et alia quædam in Missis, quæ celebrantur in dominicis Adventus et Quadragesimæ, et in aliquibus feriis. In Collegiatis vero, et Episcopo absente, ipse servit loco Assistentis in danda pace, ac etiam Episcopo præsente, si celebratur Missa ab aliquo Canonico, vel alio, qui non habeat Presbyterum assistentem.

COMMENTARIUS.

Paucis hic me expediam, quod multa, quæ in hoc § præscribuntur, aliis opportunioribus locis explicanda sint. Quæ autem forte in hoc capite x, ubi de officio Subdiaconi actum est in Missa pontificali solemni, ab aliquibus desiderantur, intelligi ex iis poterunt, quæ de ejusdem

Subdiaconi officio aliis locis hujus Cæremonialis, prout se occasio dederit, ac præsertim ex cap. VIII libri II, ubi pontificalis Missæ ritus describitur, dicentur.

CAP. XI.

EPISCOPO VESPERAS SOLEMNITER CANTANTI, PRÆTER PRESBYTERUM ET DUOS ANTIQUIORES DIACONOS, SEPTEM ACOLYTHI INSERVIANT. — DUM MISSAM SOLEMNITER CELEBRAT, ALII SEX MINISTRI ADDANTUR. MUNIA MINISTRI DE LIBRO, DE CANDELA, DE BACULO, DE MITRA, DE THURIBULO, DE CANDELABRIS, DE GREMIALI, DE AMPULLIS ET ABACO EXPLICANTUR.
SI CELEBRANS EST CARDINALIS, VEL ARCHIEPISCOPUS, AUT EPISCOPUS VALDE INSIGNIS, CONVENIT, UT MAGISTRATUS, VEL PROCERES CIVITATIS BACILIA ET AQUAM OPPORTUNE MINISTRENT.
MAGISTRATUS ET NOBILIORES SEDEANT LOCO EIS ASSIGNATO EXTRA PRESBYTERIUM.

§ I.

Ut episcopales functiones præsertim in Ecclesia, et in divinis Officiis commodius, digniusque exerceri valeant, plures necessarii sunt Ministri, licet pauciores in Vesperis sufficiant, quam in Missis. Cum ergo Episcopus Vesperas solemniter cantabit, ultra Presbyterum assistentem, duosque antiquiores Diaconos assistentes, qui ceteris digniores sint, de quorum officio supra dictum est, ubi commode fieri poterit, septem saltem alios Ministros habere eum convenit, aspectu, habitu et tonsura decentes, ac cottis mundis indutos. Primus erit, qui de libro, secundus, qui de candela servient; tertius de baculo pastorali; quartus de mitra (qui quatuor, si adsit consuetudo, induantur etiam pluvialibus); quintus de thuribulo et navicula; sextus et septimus de candelabris et cereis.

COMMENTARIUS.

I. Coæva est nascenti Christianæ Religioni illa Ecclesiæ disciplina, ut Episcopo sacra peragenti Clerus omnis assisteret, ac ministraret. Presbyteros etiam consuevisse priscis sæculis Episcopo suo concelebrare jam fuse ostendimus tomo nostro I Romani Pontificalis, tit. XII, in Commentariorum in Concilia œcumenica. Ipsum Ritum imprimis videre est in pervetustis constitutionibus Apostolorum, quæ roto fere lib. VIII ac præsertim cap. XVI Episcopum sacris operantem cum Presbyteris simul offerentibus describunt. Præclarissimum ejusdem Ritus testimonium docet nos Relatio Concilii œcumenici III ad Cœlestinum I Pontificem maximum, ubi inter alia inquit : « Fratribus itaque nostris et comministris Cyrillo et Memnoni, quos contumelia « affecerunt (*Nestoriani*), communicamus om- « nes, et post temerariam illorum sententiam, « una cum ipsis sacris operati sumus, et ope- « ramur. » In Concilio etiam Chalcedonensi actione XI, Bassianus modum exponens, quo expulsus fuerat ex Ecclesia Ephesina ab Episcopis : « Crastina, » inquit, « die Missas celebra- « vimus omnes simul, et post Missas manus « injicientes incluserunt me. »

II. Sed hæc consecrantes Altaris Ministros spectant, qui Episcopo juxta antiquum morem concelebrabant ; quod autem attinet ad assistentes inservientesque Episcopo ipsi Ministros, jam olim quoque Diaconi septem, totidemque Sub-

diaconi, atque multi Acolythi ministrare Episcopo Celebranti consuevere. De septenario Diaconorum numero inservientium Altari notum est, quod scribit Prudentius in libro *De Coronis*, ubi de S. Laurentio hymno II ita canit :

Hic primus e septem viris,
Qui stant ad Aram proximi,
Levita sublimis gradu,
Et ceteris præstantior.

De Subdiaconis fidem facit Romanus Ordo a Baronio laudatus ad annum MLVII. « Subdiaconi, » inquit, « sunt omnes numero viginti et unus. « Septem regionarii, qui Epistolas et Lectiones « cantant in Stationibus. Septem palatini, qui « idem munus præstant in Ecclesia Lateranensi. « Septem alii, qui dicuntur Schola Cantorum, « qui cantant tantummodo quando summus « Pontifex celebrare consuevit. » Igitur quamvis viginti et unus essent Subdiaconi Romæ, nonnisi septem Altari ministrabant, una cum Acolythis multis, aliisque ministris, uti ex antiquis Romanis Ordinibus a Mabillonio tomo II Musei Italici allatis manifestum est.

III. Neque vero singulare extitit Romanæ Ecclesiæ, ut celebranti Pontifici septem Diaconi, totidemque Subdiaconi, et Acolythi ministrarent, eumdem enim usum in insignioribus aliis Ecclesiis diu obtinuisse, diserte ostendit Edmundus Martene lib. I *De antiquis Ecclesiæ ritibus*, articulo VIII, cap. III, ubi etiam notat, longe etiam copiosiorem fuisse sacrorum Ministrorum apparatum, cum summus Pontifex in Ecclesia Lateranensi celebraret, probatque ex actis Concilii Ravennatis anni CMLXVII, in quo Joannes Papa XIII Magdaburgensi Archiepiscopo concessisse dicitur, « duodecim Presbyteros, septem Diaconos, « viginti quatuor Subdiaconos Cardinales ad « morem sanctæ Romanæ Ecclesiæ ordinare, « qui ad principale Altare ministrantes quotidie, « excepto jejunio, dalmaticis, festis vero, sanda« liis uterentur. » Fuit sane singulare privilegium, nam ceteroqui non ita passim sæculo saltem IX et X tam copioso Ministrorum numero uti Episcopus poterat ubi sacris operabatur. In Concilio Lemovicensi II anni MXXXI illud quidem statutum est, ut « non plus, quam tres Diaconi « Abbatibus, et reliquis Sacerdotibus in solem« nitatibus adhiberentur, Episcopis autem ali« quando tres, aliquoties quinque, nonnunquam « septem Diaconi pro opportunitate festivita« tum, et ad omnes publicas Missas præsto « sint. »

IV. Auctum fuisse in sacris functionibus Ministrorum numerum pro opportunitate festorum, antiqui codices Missarum testantur. In antiquo Suessionensis Ecclesiæ Rituali tempore Nivelonis II Episcopi scripto ita describitur sacrorum Ministrorum numerus cum Episcopo in Natali Domini die ad Altare procedentium : « Primum Ceroferarii, Thuribula, Cruces, Hypo« diaconi tres ferentes Evangelium, Diaconi tres ; « post hos duodecim Cardinales, bini et bini in« cedentes. Post hos Capellanus, deinde Episco« pus, ad dexteram ejus Decanus, ad sinistram « autem Sacerdos hebdomadarius, cum cappis « et pallio, et per majus ostium chori sic in« trant. » Ex antiquis quoque Statutis Ecclesiæ Lugdunensis, « in majoribus festivitatibus, scili« cet B. Mariæ, et similibus debent esse quinque « Sacerdotes, et quinque Diaconi, et totidem « Subdiaconi. » Et mox iterum : « In præcipuis « festivitatibus, videlicet Natalis Domini, Pa« schæ, et Pentecostæ, et Natalis S. Joannis « Evangelistæ, et die Cœnæ, si Chrisma confi« ciatur, debent esse VII Sacerdotes et VII Dia« coni, et totidem Subdiaconi, et totidem Cero« ferarii. » Ordinarium Ms. insignis Ecclesiæ Laudunensis, ubi ritum describit Missæ solemnis in die Natali Domini, aliisque præcipuis anni festis, hunc exhibet Ministrorum numerum, qui una cum Episcopo e Sacrario ad Altare ibant : « Procedunt duo Clericuli cum cereis, « duo cum thuribulis, quatuor Subdiaconi, « bini, et bini, quinto subsequente, et textum « deferente » (id est codicem Sancti Evangelii). « Postea quatuor Diaconi bini et bini ; quintus « Evangelium lecturus subsequitur. Et si fuerit « dies Dominica, septem sunt Subdiaconi, et se« ptem Diaconi, ad ultimum Episcopus cum « duobus Sacerdotibus præeuntibus, et Abbate « S. Vincentii. »

V. Agit et de numero Ministrorum, qui Pontifici scilicet Missam solemniter celebranti sunt necessarii, Gulielmus Durandus in suo Pontificali, quod olim variis Ecclesiis usui fuit : « Ce« lebranti, » inquit, « Missam Pontifici necessarii « sunt hi Ministri, videlicet, Capellanus » (is est Presbyter assistens, ut ex eodem Pontificali liquet), « Diaconus, Subdiaconus, quatuor Aco-

« lythi ad minus, unus qui mitram servet, alius, « qui sit Thuriferarius, et duo Ceroferarii, et « etiam alii, quot necessarii fuerint, cum super- « pelliceis servitores. » Paris de Crassis lib. I, cap. IV, ubi agit de numero et qualitate Ministrorum Cardinalis celebrantis, quindecim ait eum habere Ministros « ex consuetudine, et pon- « tificali tolerantia. » Mox ordinem singulorum recenset dicens : « Primo Assistentem, qui esse « poterit Vicarius ejus, dummodo non Suffraga- « neus, nec Prælatus Apostolicus, sed Sacerdos « sit, et in sacerdotalibus expertus; sin autem « alium ex senioribus Canonicis habeat : tum « Diaconum, et Subdiaconum, necnon novem « Capellanos superpelliceis indutos, habitu ta- « men, et tonsura irreprehensibiles, non irre- « gulares, nec aliqua corporali nota deformes, « neque aliqua ecclesiastica censura famosos. » Et infra numerum ipsum Ministrorum complens, recenset « tres, aut quatuor scutiferos de nobi- « lioribus, modestioribusque suæ familiæ, æque « notabiles, et circumspectos, qui abaci Domini « custodes, et ministri lotionis manuum erunt. » Porro duos alios in recitato loco Ministros omisit Crassus, et quidem præcipuos, quos tamen recenset cap. XIX ejusdem libri I, suntque duo Diaconi assistentes. Meminit præterea cap. XV alterius Ministri, cujus officium esse ait intimare Pontifici divina Officia celebranti hymnum Angelicum et Symbolum, ac etiam salutationem ad populum in Missa, videlicet *Gloria in excelsis*, *Pax vobis* et *Credo;* in Vesperis vero Antiphonas. Quibus omnibus si Cæremoniarius addatur, jam decem et octo erunt Ministri Episcopo assistentes.

VI. Itaque ex dictis liquet, varium quidem, sed multum semper fuisse olim Ministrorum numerum, qui Episcopo solemniter divina Officia celebranti ministrabant, ut nimirum « episco- « pales functiones præsertim in Ecclesia, » ut ait hic ℥ noster, « et in divinis Officiis commo- « dius digniusque exerceri possent. » Quidquid autem fuerit de prisco ac vario Ecclesiarum ritu circa numerum Episcopo ministrantium, « plures et hodie necessarii sunt Ministri, licet « pauciores in Vesperis sufficiant, quam in Mis- « sis; » quia scilicet ad has ad minus debent esse novem, et ad Vesperas septem, nempe, « ultra Presbyterum assistentem, duosque an- « tiquiores Diaconos assistentes, qui ceteris di- « gniores sint, » juxta ea quæ de eisdem superius dicta sunt. Ad alios quod attinet septem inferiores Ministros, debent ii esse « aspectu, habitu « et tonsura decentes, ac cottis mundis » induti. Cottæ vocabulo jam sæculo XII superpellicea designari consuevisse, pluribus docet ejus ævi testimoniis eruditissimus Georgius lib. II *De liturgia Romani Pontificis*, cap. II, num. XIV, ubi inter alia citat locum testamenti, quo sub finem XII sæculi Gregorius Archiepiscopus Antibarensis legavit Monasterio S. Chrysogoni apud Jaderam, « duas mitras et virgam pastoralem, « planetam et pluvialem, dalmaticam et cami- « sam, et manipulum et cingulum cum cotta. » Videri etiam potest Carolus Dufresnius in suo Glossario, verbo *Cotta*, ubi plura affert vetera monumenta, quibus olim superpelliceum, quo hodie utimur, Cotta appellabatur, qua etiam voce hodieque utimur. Successit porro in locum albæ, sive linei indumenti oblongi, quo olim in divinis Officiis, vel inferiorum Ordinum Clerici utebantur. Id quod alibi a nobis non semel notatum est.

VII. Ex septem tandem Ministris, qui præter Presbyterum assistentem, duosque antiquiores assistentes Diaconos, qui Episcopo solemniter Vesperas celebraturo ministrare debent, aspectu, habitu et tonsura decentes, non scilicet, deformes, comaque fictitia ornati juxta abusum nostri ævi, a variis Synodis, ac præsertim a celebri Lateranensi Benedicti XIII anno MDCCXXV habita damnatum : « Primus erit, qui de libro; « secundus, qui de candela inserviet; tertius « de baculo pastorali; quartus de mitra.... quin- « tus de thuribulo et navicula; sextus et septi- « mus de candelabris et cereis. » Quæ istorum sunt munia, videbimus infra hoc eodem capite. Notandum hic tamen, quod ait ℥ noster, quatuor scilicet primos, « si adsit consuetudo, » indui etiam pluvialibus debere. Id quod tamen in aliis Cæremonialibus ante hoc nostrum novissime Benedicti XIII auctoritate correctum atque probatum, minime legitur, ab ipso enim additum fuit, ut quatuor primi e septem Ministris, scilicet de libro, de candela, de baculo pastorali et de mitra, « si adsit consuetudo, in- « duantur etiam pluvialibus. » Sane Crassus lib. I, cap. VIII, ubi officium Ministri de baculo enarrat, oportet hunc esse ait « cotta et pluviali « vel planeta indutum. » Quod tamen quantum

ad planetam, est contra ritum Ecclesiæ communem. Unum illud in hoc § supplendum ex aliis Cæremonialis nostri locis, una cum memoratis Ministris, assistere etiam debere unum, vel duos cæremoniarum Magistros, qui pro suo munere jam supra, cap. v, fusius explicato sacram episcopalem functionem dirigant, sive Episcopus Vesperas, sive Missam solemni et pontificali ritu celebret.

§ II.

Cum vero Missam solemniter celebrat, ultra prædictos, ac Diaconum et Subdiaconum, de quorum officiis etiam supra dictum est, habebit alios sex, quorum duo eodem habitu clericali et cottis induti servient, alter de gremiali, alter de ampullis : reliqui quatuor poterunt esse Cubicularii, sive familiares Episcopi clericali habitu, sed sine cottis, stantes apud abacum. Et hi quidem Ministri omnes, si haberi non poterunt ex gremio Ecclesiæ, vel de familiaribus ipsius Episcopi, poterunt jussu Episcopi convocari ex Parochiis et Ecclesiis civitatis, iidemque omnes præter jam dictos quatuor familiares, servient etiam Episcopo, cum induitur et exuitur sacris paramentis, tam in Vesperis, quam in Missis, dicta paramenta portando et reportando ; ex quibus, qui de baculo pastorali, de mitra, de thuribulo, de candelabris, de ampullis vini et aquæ serviunt, ubi commode fieri potest, sint in Ordine acolythatus, ut disciplinæ dignitas, quoad ejus fieri possit, conservetur.

COMMENTARIUS.

I. Præter memoratos in § superiori Ministros, quibus Episcopus habet opus in Vesperis, sunt alii sex necessarii in Missa, « quorum duo eodem habitu clericali et cottis induti servient, « alter de gremiali, alter de ampullis : reliqui « quatuor poterunt esse Cubicularii, sive fami« liares Episcopi clericali habitu, sed sine cottis, « stantes apud abacum. » Hic non immoror ipsorum Ministrorum qualitates, ac munia recensere, cum in hoc eodem capite, peculiari § et Commentario de unoquoque agendum sit juxta methodum ac ordinem a nostro Cæremoniali præscriptum. Duo hic itaque notanda sunt, ac primum quidem, Ministros omnes, quibus habet opus Episcopus in divinis Officiis solemniter celebrandis, « si haberi non poterunt ex gremio « Ecclesiæ, vel de familiaribus ipsius Episcopi, « posse jussu Episcopi convocari ex Parochiis, « et Ecclesiis civitatis, » et quidem non modo, ut pontificali functioni inserviant, verum « etiam « Episcopo, cum induitur et exuitur sacris pa« ramentis, tam in Vesperis, quam in Missis, « dicta paramenta portando et reportando. »

II. Admonendum hic illud est, quod tametsi in hoc § edicitur, si Ministri haberi non possint ex gremio Ecclesiæ, posse jussu Episcopi « con« vocari ex Parochiis et Ecclesiis civitatis, » cogi tamen haud possunt Regulares ad inserviendum Episcopo Missam celebranti in eorum Ecclesiis ex communi Doctorum sententia, quos citat Ursaya tomo I *Disceptationum ecclesiasticarum*, parte I, disceptatione XIX, num. XV. Ut enim alios omittam, ita sane ad rem inquit Novarius in Summa Bullar. tom. XIX, num. XI, parte I : « Nec « Regulares cogi possunt ad assistendum Missæ, « vel ei occurrere, seu obviam facere, cum hoc « sit de honestate, et ea, quæ sunt honestatis, « non indicunt coactionem. Idipsum totidem « pæne verbis ait noster Donatus, Rerum Regu« larium tomo I, tractatu XIII. De exemptione « Religiosorum, quæstione LXXIV in fine : Tertio « limita, ut Regulares cogi non possint ad assi« stendum Missæ, vel ei occurrere, seu obviam « ire, quia hæc sunt honestatis, proinde non « possunt coactionem inferre. »

III. Alterum quod notari hic debet, illud est, ut ii, « qui de baculo pastorali, de mitra, de thu« ribulo, candelabris, de ampullis vini et aquæ

« serviunt, ubi commode fieri potest, sint in « ordine acolythatus, ut disciplina quoad ejus « fieri possit, conservetur. » Non ergo decet laicis uti.

[Hi autem Ministri stabunt in pedibus, alii juxta solium Episcopi (hi nempe qui episcopalia insignia deferunt), alii juxta credentiam seu abacum; vel, si ipsis sedere conceditur, sedebunt alii in infimo gradu solii, alii in infimo gradu Altaris. Nec eis ullo modo permittentur scabella seu scamna quæ Canonicis tantum seu Ministris sacris congruunt.]

§ III.

Igitur primi Ministri officium erit, cum Episcopus celebrabit Vesperas aut Missas solemniter, curare ut signacula in libro, ex quo Episcopus Antiphonas aut Hymnum est intonaturus, aut Orationem cantaturus, sint recte suo loco disposita, ne cum dicendum aliquid erit, indecenter huc illuc folia vertere cogatur; librum ipsum custodiet et reponet in loco decenti, quem cum opus erit illum Episcopo offerre, sustinebit ambabus manibus ab inferiori parte libri positis, altius, vel demissius pro statura Celebrantis, nec se loco movebit, nec unquam genuflectet, etiamsi ipsemet Celebrans, et alii omnes genuflecterent; cum, ut dictum est capite præcedenti de Subdiacono, instar legilis sit; nisi cum fortasse ob commoditatem Episcopi legentis, eum genuflectere magis expediret, uti cum librum tenebit pro Psalmis a Pontifice legendis, antequam paramentis missalibus induatur. Locus autem ejus erit prope Altare. Cum vero Presbyter assistens paratus librum sustinebit ante Episcopum in cantu legentem, ipse a sinistris Episcopi stans adjuvabit in sustentatione libri ipsum Assistentem.

COMMENTARIUS.

I. Minister de libro primum omnium curabit, « cum Episcopus celebrabit Vesperas aut « Missam solemniter, » ut liber, quem ipse custodire debet, coopertus veste coloris convenientis signaculis rite disponatur « ne dicendum « aliquid erit, indecenter huc illuc folia vertere « cogatur; » sive, ut ait Crassus lib. I, cap. x, et cum eo Rubricarum interpretes passim, « ne « cum tempus erit, oporteat cum scandalo vol« vere et revolvere folia diversa. » Signaculo rite disposito, tum librum ipsum reponere debet in loco decenti; « quem cum opus fuerit illum « Episcopo offerre, sustinebit ambabus manibus « ab inferiori parte libri positis altius, vel dimis« sius, » etc. Concinit huic Rubricæ laudatus Crassus, nonnulla etiam tradens, quæ ipsam Rubricam magis magisque illustrant ac explicant: « Ipse, » inquit, « librum tenens stare debet in« ter Altare et faldistorium, ita ut renes de di« recto vertat Cruci super Altari positæ, librum « autem extollat, et deprimat pro statura Cele« brantis, communiter tamen usque ad frontem « inclusive, et illi adhærentem ambabus mani« bus nudis in inferiori parte libri positis susti« neat, et advertat ne se loco moveat, neque un« quam genuflectat, etiamsi ipsemet Celebrans, « vel Legatus, et Magistratus, et omnes genu« flecterent. »

II. Multa sunt, quæ hic observaverit sacrarum Cæremoniarum studiosus, præsertim vero teneri debere a Ministro librum pro statura quidem Celebrantis, communiter tamen usque ad frontem inclusive, et illi adhærentem, ambabus manibus nudis, et nunquam genuflexo, sed stante, etiamsi Celebrans ipse, Legatusque summi Pontificis, et Magistratus, aliique omnes, qui interessent, genuflecterent. Idipsum profecto edicit § noster, eamque etiam rationem reddit, quod hujusmodi Minister de libro, « instar legilis sit; nisi, » ut recte mox subjicit, « cum « fortasse ob commoditatem Episcopi legentis, « eum genuflectere magis expediret; » cum ille

scilicet sedens legit Psalmos, « antequam paramentis missalibus induatur; » tunc enim necesse videtur, ut Minister ipse genuflexus librum teneat, nam alias si staret, vix illi cum summo incommodo ab Episcopo sedente legi possent. Genuflexum itaque esse oportet Ministrum de libro, cum Episcopus sedens legerit; stantem autem, si ille staret; cavendumque ipsi illud potissimum est, « ne forsan, » ut Crassi verbis utar, « errante Celebrante, ipse errorem detegat, « vel indicet, aut reprehendat, sed in statu suo « maneat immobilis, velut si marmoreum legile « esset, cujus instar figuratur. » Sed et illud quoque Ministro ipsi de libro observandum est, ut semper librum clausum deferat, tunc vero aperiat, cum ante Episcopum aliquid in eo lecturum se præsentaverit, claudatque deinde post lectionem, ponens illum, si commode fieri potest, supra aliquod scabellum prope thronum Episcopi, ut in promptu habeat, cum eo opus fuerit.

III. Ejus locus erit « prope Altare, » ut ait § quem puto ita esse explicandum juxta communem Ecclesiarum morem, ut una cum aliis Ministris inferioribus sedeat in gradibus solii Episcopi, vel Altaris. Cum autem « Presbyter assistens « paratus, librum sustinebit, » supra caput « ante Episcopum in cantu legentem, ipse » Minister de libro « sinistris Episcopi stans adjuva- « bit in sustentatione libri ipsum Assistentem; » videlicet, cum Episcopus dicit Orationem ad Tertiam et ad Vesperas; et in Missa ad *Gloria in excelsis*, ad Orationem, et ad *Credo*. At cum verbi gratia Episcopus intonaverit *Gloria in excelsis*, statim recipiet librum de manibus Assistentis Presbyteri, et illum super caput sustinebit usque ad finem. Sed audiamus hic iterum Crassum : Recedit autem, » inquit, « finitis omni- « bus orationibus, et conclusionibus, ante re- « sponsum, *Amen*. Item post lectum Introitum, « ac hymnum Angelicum, et Symbolum, et Of- « fertorium, et non prius. » Sane cum vadit ad Celebrantem, nullam penitus eidem inclinationem aut reverentiam facere debet, sed finito cantu, ipse clauso prius libro recedens reverentiam suam faciet, uti scite post laudatum Crassum tradunt Castaldus in sua Cæremoniarum praxi lib. I, sectione v, cap. II; Bauldryus in Manuali Cæremoniarum, parte V, cap. XI, articulo II, et alii sacrarum Cæremoniarum interpretes.

IV. Quid autem dicendum, si Episcopus non celebret, sed assistat tantum ad Vesperas et ad Missam? Dicam cum laudatis Castaldo, Bauldryo et aliis, debere Ministrum de libro tunc etiam cotta indutum librum Episcopo ministrare, ipsum tenentem super caput, stantem, vel genuflexum, ut supra; scilicet in principio Missæ, et primo quidem ad Introitum, et *Gloria in excelsis;* secundo ad Epistolam usque ad Evangelium inclusive; tertio ad Offertorium, et absolutionem, si fiat sermo; quarto ad Postcommunionem. Ceterum si adsit Cardinalis, aut eo major, abstinebit Episcopus a libro in omni officio, si ipse non celebret.

§ IV.

Alter in eodem habitu de candela, serviet etiam ad Altare.

COMMENTARIUS.

I. Acolythus, seu Minister de candela, qui scilicet Episcopo ministraturus candelam accensam dextera defert, sinistra scilicet aperta pectori semper admota, ex instrumento argenteo, quod *bugiam*, seu *palmatoriam* vocant, superpelliceo mundo indutus, et pluviali etiam, si sit consuetudo, ut supra dictum est, una cum Acolytho de libro inserviente, pari disciplina procedit. Episcopo itaque, dum legit in Missa pontificali Psalmos *Quam dilecta*, etc. ante celebrationem dici solitos, itemque Orationes ad paramenta, et Orationem Tertiæ, Introitum Missæ, Orationem, Epistolam cum Graduali, sive Tractu, et cetera usque ad Evangelium inclusive, ac item alia, ut infra, cap. XX, § II, semper lumen ministrabit, et regulariter cum socio suo, Acolytho, sive Ministro de libro a dextris Episcopi celebrantis, etiamsi aer sit lucidus, et Episcopus lumine non egeat ad legendum. Dixi autem *regulariter*, quia nimirum cum Episco-

pus est ad Altare, Minister de libro ad illud non debet accedere, cum eo non opus sit, sed sufficit ille, qui est de candela; qui Episcopo, uti dictum est, aliquid ex libro legenti semper lumen ministrat, etiamsi ipse non celebret, sed tantum assistat.

[Nota to *serviet etiam ad Altare*. Unde concludes ad observantiam Cæremonialis non pertinere ut Episcopo apud Altare existente Minister de quo agimus non accedat, sed relinquat candelam a Presbytero assistente tunc sustentandam.]

II. Ad Vesperas intonante Episcopo primam Antiphonam, Hymnum, Antiphonam ad *Magnificat*, Orationem, vel plures, candelam etiam sustinere debet a dexteris illius; et cum Episcopus de sua sede ad Altare procedit, aut ad faldistorium descendit, semper eum sequitur cum Ministro de libro, si eo opus est; et quando redit, sequitur eum quoque eodem cum socio suo, id est, initio Missæ, et post Offertorium, non vero quando ad Vesperas thurificaturus est Altare; et cum ii, qui Episcopo assistunt, sedent, sedere et ipsi possunt super gradum scilicet infimum Altaris juxta Ecclesiarum consuetudinem, uti supra notatum fuit. Porro ad Episcopum cum accedunt, prius ante ipsum genuflectere debent, itemque etiam cum ab ipso recedunt.

III. Constant hæc ex variis nostri Cæremonialis locis, eademque passim docent Castaldus, Gavantus, Bauldryus, Meratus aliique auctores de sacris cæremoniis agentes, ex quibus etiam addiscimus, quod dum Episcopus privatim celebrat, ipse, qui de libro inservit, lumen ministrare debet, cum opus est, et si alii Ministri desint, videlicet dum legit Introitum, *Gloria in excelsis*, Orationem, Epistolam, Graduale, Evangelium, Symbolum, Offertorium, Orationes, Præfationem, Canonem, etc. et alter ampullas ministrabit, et calicem aptabit, eum cooperiendo et discooperiendo, cum opus erit, si scilicet est in sacris. Ambo autem eum adjuvabunt, cum manus lavat, et cum sacris induitur et exuitur vestibus; item cum genuflectit, hinc inde, ut surgat, manum præbendo, eumque sustentando; et cum ascendet ad Altare, fimbrias vestium ejus elevabunt, et depositis sacris vestibus, communes dabunt, adjuvantes eum, cum illas accipit, sicut etiam dum iis se exuit, eas congruo loco deponent. Sed de his iterum infra. Porro cavendum, ne unus Minister alterius officium occupet, ut rite scilicet sacræ episcopales functiones peragantur; neque autem decet, ut unus privatæ Missæ Episcopi inserviat, non enim poterit simul tenere candelam, et calicem ministrare, ut alia absurda omittam, quæ ex assistentia unius oriri solent.

§ V.

Tertius Minister eodem habitu, seu pluviali indutus juxta locorum et Ecclesiarum consuetudinem, ipsius baculi custodiendi, portandique ante Episcopum, quoties opus erit, curam habebit, quem manu dextera cottæ extremitate cooperta tenebit, sed nudum, nulloque panniculo appenso, illum Episcopo, cum opus erit, offeret. Quo autem tempore, et in quibus actibus Episcopus baculo pastorali uti debeat, inferius in suo capite describetur.

COMMENTARIUS.

I. Agit inter alios de hoc tertio Ministro, qui de baculo, dicitur, quod « baculi episcopalis « custodiendi portandique ante Episcopum, » pontificaliter paratum, et non aliter, sive longius, sive propius processurum, « quoties opus erit, « curam habet, » in suo Cæremoniali Paris de Crassis lib. I, cap. VIII. « Ejus officium, » inquit, « honorabile est, qui præter Assistentem, et Ca« nonicos Ministros, ante omnes Capellanos Ce« lebrantis præcedit tanquam dignior. » Tum mox : « Hunc autem oportet esse cotta et plu« viali, vel planeta indutum, nisi sit Missa pro « defunctis, quia non solum tunc ille non indui« tur pluviali, sed nec habendus est baculus,

« alioquin semper, et ubique habendus est, « quoties Cardinalis Episcopus pontificaliter « paratus, non modo a loco ad locum procedit, « ut a Sacristia ad Altare, sed etiam quoties a « faldistorio ad Altare, ac etiam tam a cornu « Epistolæ ad medium Altaris vadit, quam ab « eodem ad aliud cornu Evangelii, atque inde « revertitur. » Varios tum recenset actus episcopales, in quibus ab Episcopo adhibendus est baculus, quos tamen nos nostri Cæremonialis methodum, ac ordinem sequentes, peculiari capite infra suo loco enarrabimus.

II. Ne vero quæ in hoc § præscripta sunt, omittamus, debet Minister de baculo quoties opus erit illum gestare ante Episcopum, « manu « dextera cottæ extremitate cooperta » tenere baculum, sed « nudum, nulloque panniculo « appenso illum Episcopo cum opus erit, of« ferre. » Plura de baculo, ejusque origine ac usu, aliisque scitu dignis diximus jam tomo I Romani Pontificalis in Prolegomenis, cap. XII, et ad titulum XIII *De consecratione electi in Episcopum;* præteriri hic tamen debet, quod laudatus Crassus citato loco ad rem, de qua agimus, inquit : « Sciat autem Minister baculi, « quod a lituo arcuato prædicti baculi nullus « debet pendere panniculus, qui si alligatur, in« ferius alligetur, et non ideo alligatur, ut ali« quod mysticum figuret; sed quia honestius « est, et reverentius agitur, si ipse Minister illum « manu non tangat, etiamsi sit Sacerdos, sicut « etiam facit Capellanus de mitra, quam nonnisi « panno manibus obvoluto tenere debet. » Statimque subjicit, quod etiam ex nostro hoc § cautum est, ut nimirum « cum Episcopus ba« culum manu capit, nudum omnino, et sine « panniculo capiat, prius osculatum ab ipso « Ministro porrigente. » Tradit sane in Actis Ecclesiæ Mediolanensis, S. Carolus veterum sacrorum Rituum peritissimus, abbatialem baculum sudario esse ornandum ad differentiam baculi episcopalis, quem sine ullo prorsus panniculo nuda manu tenere debet Episcopus; Minister autem, si forte aliquis alba esset indutus, convenit ut habeat velum pendens de collo ejus, manuque dextera eo velo cooperta illum, cum opus erit, teneat; si autem cotta, extremitate illius præsertim si pluviali sit indutus, uti in § hoc nostro, et sequenti præscriptum est. Videsis Meratum, Castaldum, Bauldryum, Josephum Vicecomitem, Gavantum, et alios de ea re disserentes.

§ VI.

Quartum Ministrum de mitra servientem oportet velum, seu mappam sericeam oblongam a collo pendentem gerere, qua utitur ad mitram sustinendam, nisi, ut supra, sit pluviali indutus, ne illam nudis manibus tangat : cante autem advertat, ut cum ea Episcopo imponenda, auferendave erit, immediate lateri Diaconi assistentis, illam impositurі, vel ablaturi adhæreat, mitram offerens, vel recipiens. In Vesperis, incœpto primo Psalmo, deposita mitra pretiosa super Altari in cornu Epistolæ, offert simplicem; incœptaque Antiphona Cantici *Magnificat anima mea*, etc. offert pretiosam, et simplicem super Altari in eadem parte locabit. In Missis, dicto per Episcopum celebrantem, seu non celebrantem, hymno Angelico, adsit cum mitra simplici, vel auriphrygiata, imponenda Episcopo sedenti, ipsa pretiosa super Altari deposita. Ut plurimum enim solent Episcopi in Missa uti pretiosa usque ad dictum hymnum Angelicum, postmodum simplici, aut auriphrygiata, usque ad finem Symboli; tum lecto Offertorio reassumere pretiosam, eamque tenere usque ad finem Missæ, suo tempore. Cum prædictus Minister mitram tenet, habeat vittas, seu infulas illarum versus seipsum, et cum illas deponit, sive super Altari, sive super mensa, aut abaco, vittæ exterius pendeant.

COMMENTARIUS.

I. Quoties Episcopus est solemniter celebraturus cum pluviali et mitra, tunc oportet semper, « Ministrum de mitra servientem, » cotta munda indutum, sive Capellanus, seu Acolythus sit, velum, « seu mappam sericeam oblongam « a collo pendentem gerere, qua utatur ad mi- « tram sustinendam, nisi, ut supra dictum est, « sit pluviali indutus, ne illam nudis manibus « tangat. » Hunc ritum jam olim servatum egregie describit Crassus lib. I, cap. IX, ubi de officio Capellani mitram ministrantis disserens, hæc habet : « Ex cujus collo hinc inde æqualiter pen- « deat mappa sericea longa, cum qua capit mi- « tram, non autem nudis manibus ; et dum illam « tenet, habet infulas versus se ; et dum recipit, « redditque Diacono illam impositurc, id faciat, « quantum potest, commode ; et surgente, et « stante Diacono, illi coadhæret tergo ejus, ca- « pturus, vel daturus mitram Diacono, prout « opus erit. » Multa hic habes, quæ multum conferunt ad nostræ hujus Rubricæ explicationem.

II. Ergo Minister de mitra serviens, cum mitram recipit, vel eam reddit, diligenter advertere debet : I. ut infulas, seu vittas ipsius versus se habeat, et cum illam deponit, sive supra Altare, sive supra credentiam, vel abacum, vittæ semper exterius pendeant, uti § hic noster edicit ; docentque passim sacrarum cæremoniarum interpretes, Crassus, Castaldus, Bauldryus, et alii, locum regulariter, in quo mitra præparari, aut deponi debet, esse Altare, a latere, scilicet Epistolæ, vel, si plures sint, hinc inde a lateribus ipsius Altaris, vel supra credentiam pro loci opportunitate, ne scilicet Altaris incensatio impediatur ; II. ut cum illam Episcopo imponendam, Diacono assistenti præbet, tali modo præbeat, quo eam ille facile possit Episcopo imponere ; III. ut semper ipsius Diaconi assistentis lateri adhæreat, ut cum res postulaverit, facile mitram præbere, vel recipere possit ; IV. ut non manibus nudis ob reverentiam ejus ornamenti episcopalis, eam tangat, sustineatve, sed ope veli, seu mappæ sericeæ oblongæ ab ejus collo pendentis.

[Nullo modo autem alicui ex his Ministris concedi potest ut chirothecis manus vestiant. Cum chirothecæ sint ornamentum Episcopo soli, et quidem in solemnioribus tantum, concessum, et omnibus aliis manus nudare in sacris functionibus omnino sit præscriptum. Si ergo Minister de mitra pluviali utens mappam de collo pendentem non habeat, interponat inter mitram et manum vel oram pluvialis, vel extremitates manicarum superpellicei. Ceterum hic notandum est usum pluvialis quatuor ex Ministris Episcopi ibi tantum esse permissum, ubi jam invaluit consuetudo. Alibi superpelliceum sufficiat ; et quidem actio tota hinc facilior evadet, distinctio Canonicorum et Ministrorum manifestior apparebit, et cæremoniarum Magister expedietur ab accumulatione pluvialistarum, plus forte ad confusionem quam ad decus functionis conducente.]

III. Mox ut mitram a Diacono assistente, vel ab alio ministrante Episcopo accepit, facta statim eidem Episcopo genuflexione, ad locum suum redit, eam tenens ambabus manibus velo e collo pendente tectis ante pectus elevatam, nisi brevi temporis spatio esset Episcopo reponenda, tunc enim locum suum non petet, sed expectabit paulisper, donec mitra sit imponenda, stans a latere illam impositari. Regulariter autem locus est a parte Episcopi, et a parte, in qua imponi, aut auferri debet. Sic initio Missæ a parte Epistolæ genuflexus manet, donec Episcopus recedat ad sedem suam, quæ est ad partem Evangelii, et ibi locus ejus erit versus sinistram partem Episcopi prope parietem Altaris, et sedet, quando sedendum erit, in inferiori gradu sedis episcopalis, si fieri possit, a sinistris Ministri de baculo. Item ad lotionem manuum, et cum ad Altare redierit post Offertorium, et dum lavabit Episcopus manus post communionem, stabit a parte Epistolæ ; et cum Episcopus, finita Missa, redibit ad sedem suam, ipse eum sequetur, ut initio, et sumpta mitra, eam super abacum reponet, servatis semper cæremoniis tenendi illam non manibus nudis, sed velo, seu mappa sericea e velo pendente coopertis.

IV. At vero, ut Minister de mitra sciat ea, quæ sui muneris sunt, sciendum illi est, triplicem esse mitram, uti docet Cæremoniale infra cap. XVII. Una enim est pretiosa ex serico auro

intexta, ac gemmis et margaritis ornata; altera auriphrygiata sine gemmis, et laminis aureis vel argenteis, sed ex tela aurea simplici sine laminis, et margaritis; tertia ex serico albo damasceno cum laciniis ex serico rubeo in infulis ex vittis pendentibus, quæ dicitur simplex, qua utuntur domini Cardinales in pontificia Capella, dum alii Prælati utuntur mitra etiam simplici, sed ex lino tantum purissimo ac tenuissimo, albi tamen coloris, cum laciniis pariter rubris ex vittis pendentibus. Porro mitra nunquam debet esse alterius coloris quam albi, ideoque male agunt complures, qui contra nostri Cæremonialis præscriptum mitris rubei, aut viridis, alteriusve coloris pro suo libito utuntur.

V. Hisce hoc loco notatis in gratiam Ministri de mitra, de eo enim episcopali ornamento agendum proprie erit intra cap. XVII, ut ea pergam exponere, quæ in hoc § præsenti habentur, « in Vesperis, incœpto primo Psalmo, deposita « mitra pretiosa super Altari in cornu Epistolæ, « offert » Minister ipse de mitra Diacono assistenti « simplicem; incœptaque Antiphona Cantici *Magnificat anima mea*, etc. offert pretio« sam, et simplicem super Altari in eadem parte « locabit. » Puto equidem, nullum in ea mitrarum mutatione excogitari debere mysterium, fit enim ea mutatio in solum Episcopi commodum; « nam gravaretur Celebrans si auriphry« giata continue uteretur, nisi secus placeret; » ut docet Crassus lib. I, cap. IX, ex quo etiam addiscimus, per illa postrema ejus verba *nisi secus placeret*, in Episcopi arbitrio esse videri, si velit semper mitra pretiosa uti. Id quod alio ejusdem auctoris testimonio comprobari potest, qui in loco citato, postquam dixit, incœpto primo in Vesperis Psalmo, Ministrum de mitra inservientem, deposita super Altari in cornu Epistolæ pretiosa, levem offerre, ita statim addit : « nisi aliter placeat, » utique Episcopo.

VI. Ad solemnes quod attinet Missas, « dicto « per Episcopum Celebrantem, vel non Cele« brantem, » cum scilicet illis tantum assistit, « hymno Angelico, » mandat hic § noster, ut Minister ipse « adsit cum mitra simplici, vel au« riphrygiata imponenda Episcopo sedenti, ipsa « pretiosa super Altari deposita; » quia scilicet, ut statim subjicit, « ut plurimum solent Epi« scopi in Missa uti pretiosa usque ad dictum « hymnum Angelicum; postmodum simplici, « aut auriphrygiata usque ad finem Symboli : « tum lecto Offertorio, reassumere pretiosam, « eamque tenere usque ad finem Missæ, suo « tempore. » Perspicua hæc sunt; legi tamen etiam possunt inter alios Castaldus et Bauldryus, qui inter Acolythi de mitra inservientis officia pileoli, seu subbireti mitralis curam recensent, quod etiam aiunt debere esse « ex serico nigri « coloris, » pro Cardinalibus rubei. Meminit hujus pileoli in Actis Ecclesiæ Mediolanensis, ubi agit de sacra supellectili Episcoporum, sanctus Carolus aitque ipsum pileolum debere quidem esse nigri coloris, sed tamen laneum.

§ VII.

Quintus Minister Acolythus thuribulum et naviculam incensi ministraturus debet aliquando ceteris robustior eligi, quo pondus illorum sustentare possit, eaque debet elevatis æqualiter manibus tenere; videlicet, thuribulum dextera, pollice in annulum majorem immisso, medio vero ejusdem manus digito minorem annulum catenulæ elevanti, coopertorium thuribuli appositum reget et sustinebit; sinistra manu pedem naviculæ cum incenso et cochleari caute gestabit, cottam super brachia prius reflectens, ne forte contingat illam cum thuribulo aut navicula implicari aut comburi. Quo autem loco et ordine incedere, stare, vel genuflectere cum aliis Ministris ad Evangelium euntibus et redeuntibus debeat, et de aliis, quæ ad suum officium spectant, suo tempore a Cæremoniariis docendus erit.

COMMENTARIUS.

I. Officium quinti Capellani, sive Acolythi thuribulum et naviculam ministrantis, iisdem fere verbis, ac is § noster, descripsit Paris de Crassis lib. I, cap. XI : « Quintus Capellanus, » inquit, « de thuribulo et navicula incensi serviens « debet esse aliquantulum fortis et robustus, « quoniam ipsum thuribulum grave esse solet, « et navicula non levis; quæ duo simul necesse « est, ut teneat æqualiter elevatis manibus, vi« delicet thuribulum dextera et sinistra navicu« lam clausam. » Tum ait, pro iis tenendis debere ipsum Acolythum, quem communiter thuriferarium vocant, primo infigere pollicem dexteræ manus in annulum magnum extremæ catenulæ, et aliam catenam, quæ coopertorium thuribuli elevat, « minimo ejusdem manus di« gito » tenere stricte elevatam, « ita quod thu« ribulum sit quasi per duos digitos apertum, « ut fumus spirare possit, ne ignis extingua« tur.; » deinde vero clausæ naviculæ cum thure scilicet et cochleari, pedem sinistra capere.

II. Omnes plane conveniunt, a ministraturo thuribulum infigendum primo esse pollicem dexteræ manus in annulum magnum catenulæ extremæ thuribuli; in eo autem discrepant, quod alii, ut Crassus, aliam catenulam, quæ coopertorium thuribuli elevat, velint « minimo ejusdem « manus digito » teneri stricte debere elevatam; quidam, inter quos Bauldryus parte I, cap. XV, articulo I, digito *annulari;* § noster in hoc novissime emendato Cæremoniali, *medio;* in anterioribus vero ante emendationem Benedicti XIII Cæremonialibus, *digito altero*, id est, indice. Scio, hanc varietatem levissimi esse momenti, sed lubet minutias etiam adnotare variationum novissimi hujus Cæremonialis. Ceterum ne ipsemet Acolythus de thuribulo et navicula, igne possit aliquo casu superpelliceum suum comburere, recte ex nostro § cautum est, ut cottam, id est, manicas cottæ super brachia prius reflectat. Id quod tamen a Cæremoniario præstandum esse Crassus affirmat, sic inquiens loco citato : « Cæremoniarius extremitates manica« rum superpellicei ejus reflectat circa brachia « decenter, admonens eum, ut quanto remotius « potest, a se ipso manum thuribuli amoveat, et « brachia æquali spatio protrahat. »

III. Est autem Cæremoniarii munus Ministrum hunc de thuribulo docere, « quo loco et ordine « incedere, stare, vel genuflectere cum aliis « Ministris ad Evangelium euntibus et redeunti« bus debeat, et de aliis, quæ ad suum officium « spectant. » Cum enim vadit ad locum Evangelii cantandi, primus post Cæremoniarium ante Ceroferarios, cum eis æqualiter genuflectat oportet, ac surgat, firmetque se ad latus dexterum Diaconi, etiamsi renes Altari vertat, et in tempore det, et accipiat thuribulum a Cæremoniario, sicut ille petit; et dum dicitur totum Evangelium, sit vel post cantantem, vel ad aliam partem commode versus ad illum, et continue thuribulum leviter moveat, at non ideo, ut incensetur cantans, sed ne ignis extinguatur, et finito cantu non amplius incensetur liber, sed factis reverentiis Altari, et Legato, si adsit, redit ad locum suum, et venit, et ibi dat thuribulum Diacono, qui incensat Episcopum Celebrantem solum, non autem Legatum. Atque hæc docet laudatus Crassus lib. I, cap. XI. Observanda autem sunt quæ de Ministro de thuribulo et navicula incensi serviente, ac de ejus muniis nostrum Cæremoniale multis in locis præscribit, et quæ fuse de eadem re docent Castaldus, Bauldryus, Gavantus, Meratus, et alii docti sacrarum cæremoniarum interpretes, qui minutissima quæque explicare solent.

§ VIII.

Acolythi duo Ceroferarii debent et ipsi robusti, et in statura, quantum fieri potest, æquales eligi, et lumina æqualiter teneant et deferant; cumque sumpturi sunt candelabra, accipient quidem manu dextera, ita ut qui a parte dextera incedit, ponat manum sinistram ad pedem candelabri, dexteram vero ad medium candelabri globum; et qui incedit a parte sinistra, ponat dexteram ad pedem,

sinistram ad eumdem globum; cumque reverentias erunt facturi, illas æqualiter, et eodem tempore faciant; ac denique eundo, stando, ac redeundo in omnibus actibus inter ipsos, et cum aliis Ministris se conforment, prout per Cæremoniarium admonebuntur. Quodsi, dum cantatur Evangelium, genuflectendum sit, ac propterea omnes genuflectant, ipsi stabunt simul cum Subdiacono librum tenente, ac si immobiles essent.

COMMENTARIUS.

I. Acolythi græce, Ceroferarii dicuntur latine a cereis ferendis juxta suam ipsorum ordinationem, de qua abunde locuti sumus tomo I Romani Pontificalis ad titulum VIII. Quod autem ad præsentem rem attinet, nihil luculentius afferri potest ad illustrandum magis hunc § nostrum alias perspicuum, quam quod scribit Crassus lib. I, cap. XIV. « Duo Capellani, » inquit, « servientes de candelabris, dum Evangelium, sive « orationes pro Vesperis, aut etiam pro Tertiarum hora cantantur, in statura, quantum « potest, conveniant; ne unus nimis oblongus, « alter e contrario brevis. » Debent esse ambo pares statura, quantum scilicet fieri potest, sicut eorum candelæ, et candelabra recta, et non inclinata deferenda, ut passim docent sacrarum cæremoniarum scriptores. Cum autem ea sumpturi sunt semper ea nudis manibus sument, et discoopertis, et ita quidem, ut is qui est a parte dextera, ponat dexteram in medio candelabri globo, sinistram vero in pede; qui vero ad sinistram, e contra accipiat globum sinistra, dextera vero pedem, uti ex nostro hoc § addiscimus, licet Crassus nulla habita distinctione, absolute velit, ut cum Acolythi ipsi, seu Capellani « capturi sunt candelabra, capiant quidem « dextera nodum, qui in medio manubrii esse « solet, et sinistra pedem ejusdem manibus dis« coopertis. »

II. Sed minutiis hisce omissis, advertere id plane debent, cum reverentias « erunt facturi, « illas æqualiter, et eodem tempore faciant; ac « denique eundo, stando, ac redeundo in omni« bus actibus inter ipsos, et cum aliis Ministris « se conforment. » Eadem plane tradit Crassus, et alii, qui sacras cæremonias enarrant: « Ad« moneantur, » inquit ille, « facturi reverentias « tam in eundo, quam in stando et redeundo, ut « æqualiter, et simul, ac eodem contextu faciant « illas, et non unus post alium; cumque seipsos « firmabunt pro illuminatione Evangelii, ambo « ponant Subdiaconum in medio eorum; et sint « hinc inde faciebus ad Diaconum pariter versis, « sicut ipse Subdiaconus est, id est, ante faciem « Diaconi, et hoc in quocumque loco Evangelium « cantetur. » Itaque genuflexiones æqualiter, et eodem tempore simul facere debent, nisi tamen aliquid obstet. Incedere etiam semper debent pari et æquali passu, et in omnibus aliis semper convenire, et conformes esse sibi invicem, quantum scilicet fieri post. Dum stant, esse debent corpore recto ac firmo, demissisque ad terram oculis, et instar statuarum immobiles.

III. Sed audiamus hic nostram Rubricam: « Quod si, dum cantatur Evangelium, » inquit, « genuflectendum sit, ac propterea omnes ge« nuflectant, ipsi stabunt simul cum Subdiacono « librum tenente, ac si immobiles essent. » Jam non modo ad Evangelium, ubi scilicet ad aliqua ejus verba alii genuflectere debent, ipsi non genuflectent, sed ad alia etiam multa, ut initio Hymnorum *Veni, creator Spiritus* et *Ave, maris stella*: quia scilicet ipsi Ceroferarii instar statuarum immobiles stare debent, uti docent passim Rubricæ Missalis, ac Cæremonialis, et omnes scriptores sacrarum cæremoniarum, inter quos omnium magister Paris de Crassis hæc habet: « Et si inter legendum Evangelium « Diaconos genuflectit, ut in Circumcisione, et « in Nativitate Domini nostri Jesu Christi, aut « alias, ipsi non genuflectant, sed immobiles « stent cum Subdiacono similiter immobili; « quoniam hi duo tanquam marmorea candela« bra, et Subdiaconus tanquam aureum pulpi« tum figuratur. » Forte Crassi ævo ad Evangelium Circumcisionis genuflectebatur; certe hodie ex Rubricis Missalis, nulla, dum illud Evangelium dicitur, genuflexio occurrit. Ut ut autem ea res sit, plura de Ceroferariis, eorumque muniis videri possunt apud Castaldum,

Bauldryum, Gavantum, ac novissime apud Meratum in suis ad ipsum Gavantum Notis, præsertim vero parte II, tit. II, rubrica V, ubi inter alia docet, ipsos Ceroferarios, dum ad aliqua Evangelii verba, vel alias genuflectum esset, non modo ipsos genuflectere non debere, sed nec caput inclinare.

IV. Non omittendum insuper, quod ait Bauldryus parte I, cap. XIV, articulo I, de Ceroferariis, eorum nempe habitum semper esse cottam, sive superpelliceum, « et licet in quibusdam « locis utantur albis, » regulariter tamen convenientius esse, ut utantur cottis, « quia est « eorum habitus clericalis; » et etiam quia ita nostrum Cæremoniale præscribit cap. XI, § I, ubi recensens Ministros Ordinis inferioris, qui inservire debent Episcopo solemniter celebranti, et inter eos, Ministros de candelabris et cereis, id est ceroferarios, ait debere ipsos tonsura esse decentes, « ac cottis mundis indutos. »

§ IX.

Duo præterea alii, sed in Missa tantum, adhibentur Ministri, quorum unus de gremiali, alter vero, qui saltem sit Acolythus, de ampullis serviat; et qui gremiale ministrat, intentus esse debet, ut cum celebrans Episcopus surgit, antequam mitra ei auferatur, ipsum gremiale per assistentem a sinistris, de gremio Episcopi ablatum, reverenter accipiat, illudque complicatum ante pectus ambabus manibus teneat; et cum opus erit, alteri assistenti a dexteris porrigat, reponendum in gremio Episcopi sedentis; ac demum post lotionem manuum Episcopi, lecto Offertorio, illud super abaco reponet, cum eo amplius utendum non sit.

COMMENTARIUS.

I. Gremiale, de quo alias nonnihil diximus tomo I Romani Pontificalis in Prolegomenis, cap. XXII, ut illud definit Joannes Bona, S. R. E. Cardinalis lib. I *Rerum liturgicarum*, cap. XXIV, num. XV, « pannus est, qui in gremio Episcopi « Celebrantis ponitur, cum sedet, et cum Ordi- « nes confert. » Hocce ornamentum, Succinctorium appellari putat Vicecomes lib. III *De Missæ apparatu*, cap. XV, sed re vera succinctorium cum gremiali non debet confundi, quia est peculiare solius summi Pontificis ornamentum, quo utitur, quando solemniter celebrat estque instar parvi cujusdam manipuli, et e sinistro latere pendet, habetque in medio figuram agni acu expressam. Usos olim, et quidem ex antiquo ritu fuisse Episcopos succinctorio, variis veterum scriptorum testimoniis ostendit Georgius lib. I *De Liturgia Romani Pontificis*, cap. XVII, num. V, et seqq.

II. Episcopum, cum planeta est indutus, gremiali uti debere « in Missa tantum, » et non extra Missam prorsus, perspicue edicit hic § noster, et omnes passim sacrarum cæremoniarum scriptores, quos inter Crassus lib. I, cap. XII, ubi agit de officio Capellani gremiale ministrantis, sic inquit : « In Vesperis, et aliis officiis, et « processionibus, gremiali nunquam utimur, et « nisi cum planeta. » Idipsum docet Bauldryus parte V, cap. XI, articulo VI, ubi etiam merito multos sugillat, « qui utuntur eo etiam ad « Vesperas, et cum Episcopus procedit ad Al- « tare, expresse contra Cæremoniale. » In Missa ait esse adhibendum coloris aliorum paramentorum. Cujus autem formæ esse debeat, docet in Actis Ecclesiæ suæ Mediolanensis S. Carolus dicens : « Gremiale longe constet cubitis circiter « duobus, late cubito uno tantum, et unciis item « circiter duodecim intrinsecus tenui serico ejus- « dem coloris vestitum; undique vero cinctum la- « ciniarum auro, argentove intextarum ornatu. »

[Multum variant auctores in assignanda *cubiti* longitudine, relate ad mensuras in Gallia nuper invectas. Ex responso RR. Episcopi Novariensis per literas datas ad RR. Episc. L. anno MDCCCLV, discimus cubitum æquivalere longitudini XLIV centimetrorum.]

III. Minister de gremiali, sive is, qui gremiale ministrat, « intentus esse debet, ut cum Cele-

« brans Episcopus surgit, antequam mitra ei « auferatur per assistentem a sinistris, de gre« mio Episcopi ablatum reverenter accipiat, » et cum osculo ipsius, ut ait Crassus, contra communem usum, ut quid enim osculari gremiale, cum cetera Episcopi ornamenta nunquam osculentur. Quamobrem non adhæreo sententiæ Castaldi lib. I, sectione v, cap. vi, et Bauldryi loco citato, quod quoties Minister ipsum gremiale tradit, aut recipit, toties illud osculari debet propter reverentiam Episcopi. Sane ubi reverenter gremiale acceperit, cautum est ex nostro § ut « illud complicatum ante pectus am« babus manibus teneat; et cum opus erit, al« teri assistenti, » Diacono scilicet secundo, aut Subdiacono, « a dexteris porrigat, reponendum « in gremio Episcopi sedentis; » postquam scilicet capiti ejus mitra fuerit imposita, uti superius dictum est. Post lotionem demum manuum Episcopi, lecto Offertorio, illud super abaco reponet, cum eo amplius utendum non sit, uti § noster mandat, cui omnes tum antiqui, tum recentiores sacrarum cæremoniarum scriptores consentiunt.

[Sed hic nota Assistentem a dexteris non esse secundum Diaconum, sicut incaute inquit auctor noster, sed primum. Et quidem sive ex hoc §, sive ex §§ xxxvi et xxxvii cap. viii lib. II, liquet gremiale sicut et mitram a primo Diacono esse ministrandum, a secundo Diacono auferendum.]

IV. Utitur autem gremiali Episcopus in Missa, quando sedet, dicto *Kyrie, eleison;* post hymnum Angelicum; ad Epistolam, donec Diaconus cantet Evangelium; ad Symbolum; ad sermonem, seu concionem; et dum Episcopus recipit oblationes, si quando offerri contingat, uti videre est infra lib. II, cap. viii, et apud Castaldum et Bauldryum locis citatis. Porro ait Bona Cardinalis, cujus locum initio Commentarii attulimus, in conferendis etiam Ordinibus Episcopum uti gremiali, et ut alii etiam inquiunt, in unctionibus, seu consecrationibus etiam sæpe; sed istud proprie mappa linea est, non gremiale sericum, de quo hic agimus, ut scite Bauldryus observat, additque etiam eadem mappa linea Episcopum uti, dum tradit candelas, ramos olivarum, et distribuit cineres initio Quadragesimæ, et ungit Ordinandos.

§ X.

Acolythus autem, qui de ampullis servit, post lectum Offertorium curam habebit portandi ampullas, sive urceolos vini et aquæ super aliquo parvo bacili pariter dispositos, sequens immediate Subdiaconum calicem et patenam ad Altare portantem; easdemque ampullas ipsi Subdiacono porriget; et vino et aqua ex illis in calicem immissis, eis ad abacum reportabit; et demum easdem ad Altare post Communionem, iterum pro purificatione afferet, et pariter ad abacum reportabit.

COMMENTARIUS.

I. Duo proprie ex sua ipsorum Ordinatione sunt Acolythorum officia, deferre scilicet Ceroferarios, et vinum ac aquam in Eucharistiam sanguinis Christi suggerere, uti fuse explicuimus tomo I Romani Pontificis ad titulum viii constatque ex Synodo Carthaginensi iv anni CCCXCVIII, can. vi. De primo Acolythorum officio jam supra dictum est in Commentario ad § viii agitur de altero in præsenti, ubi primo edicitur, ut « Acolythus, qui de ampullis servit, « post lectum Offertorium, curam habeat portandi ampullas, sive urceolos vini et aquæ « super aliquo parvo bacili pariter dispositos. » Aliter olim servatam fuisse hanc cæremoniam, constat sane ex antiquis Ordinibus Romanis apud Mabillonium in Museo Italico tomo II, et ex aliis codicibus priscis Missalium, ac præsertim ex Ms. Ordinario insignis Ecclesiæ Bajocensis apud Martene lib. I *De antiquis Ecclesiæ ritibus*, cap. iv, articulo xii, in quibus legimus, ampullas ipsas, sive urceolos vini et aquæ, non quidem super bacili ab Acolythis fuisse delatos, sed

manibus, vestibus ordini suo tunc temporis congruentibus protectis.

II. Puto autem, recentiorem omnino esse cæremoniam, quam hic § noster præscribit de portandis ipsis ampullis super bacili; etenim Paris de Crassis, qui floruit sæculo XIV lib. I *De Cæremoniis*, cap. XIII, loquens de officio septimi Capellani ampullas ministrantis, veteri Ecclesiarum cæremoniæ concinens, hæc habet : « Hic septimus Capellanus parum habet laboris « et operæ, quia solum debet sequi Subdiaco- « num post lectum Offertorium ab abaco ad « Altare euntem, portans duas ampullas, vini « in dextera, et aquæ in sinistra manibus super- « pelliceo tectis. » Porro tamet si ex nostro hujus Rubricæ præscripto curandum sit Ministro de ampullis, deferre illas « super aliquo « parvo bacili, » et quidem argenteo, si fieri potest, dispositas, docent tamen sacrarum cæremoniarum interpretes, etiam qui post editum Cæremoniale Episcoporum floruerunt, Castaldus et Bauldryus, aliique etiam plures, debere illas velo cooperiri, et non prius ad Altare deferri, quam « facta a credentiariis prægustatione, » uti docet laudatus Castaldus lib. I, sectione V, cap. VIII, juxta præscriptum scilicet ejusdem nostri Cæremonialis lib. II, cap. VIII, § LX, et juxta veterem Ecclesiæ praxim, cujus testem habemus etiam Crassum, qui loco citato ita concludit : « Nunquam tamen vinum vel aquam in « ampullis prædictis a Credentiariis capit por- « tandas ad Altare, nisi prius et expresse vide- « rit, factam fuisse credentiam, id est, prægu- « stationem vini et aquæ, quia ipse similiter de « utroque apud Altare facturus est prægustatio- « nem, vidente Cardinale; » id est, Episcopo celebrante; inscripsit enim Crassus libros *De cæremoniis Cardinalium et Episcoporum in eorum diœcesibus.*

III. Ubi Minister ipse de ampullis post lectum Offertorium secutus immediate Subdiaconum calicem et patenam a credentia, sive ab abaco ad Altare portantem, detulit et ipse ampullas, mox illas « opportune ipsi Subdiacono porriget, » primo scilicet vini, tum aquæ; « et vino et aqua « ex illis in calicem immissis, eas ad abacum « reportabit, » etc. Perspicua hæc sunt, sed audiamus, ut eam cæremoniam enarret Crassus : « Eas, » inquit, « ampullas dat eidem Subdia- « cono petenti, et similiter receptas reportet ad « abacum simpliciter. Item post communionem, « unam tantum ampullam, scilicet vini pro pu- « rificatione, eo modo simpliciter ad Altare por- « tet, quem det Diacono, et simili modo reportet « ad abacum. » Ubi nota, ex sententia Crassi, « post communionem unam tantum ampullam, « scilicet vini pro purificatione » esse deferendam; verum standum hodie omnino est præscripto nostri hujus § jubentis ambas ampullas vini pariter ac aquæ « post communionem ite- « rum pro purificationem » afferendas esse. Id quod etiam observare est infra lib. II, cap. VIII, § LXXVII.

IV. Locus tandem Ministri de ampullis est regulariter ad credentiam, seu abacum, et stat prope primum Ceroferarium, nisi in aliis sit occupatus, potest enim et ipse, si tamen placet cæremoniarum Magistro, cui omnes, ut suo loco dictum est, in divinis Officiis parere debent, ministrare etiam gremiale et chirothecas, præsertim si pauci sint Ministri, ita ut si numerus Ministrorum sit exiguus, ipse possit tria hæc munia exercere, uti inter alios docet Bauldryus parte V, cap. XI, articulo VIII.

§ XI.

Quatuor Ministri familiares, de quibus supra mentio habita est, serviunt ad lotionem manuum Episcopi, incipiendo a juniori, seu minus digno, unusquisque per ordinem vice sua : quater enim Episcopus in Missa solemni lavat manus; primo, antequam capiat paramenta; secundo, statim post lectum Offertorium; tertio, post incensationem oblatorum; quarto et ultimo, post communionem.

COMMENTARIUS.

I. Familiares Episcopi, quos alii Scutiferos, alii Credentiarios vocant, licet tres sufficerent, « cum, » ut inquit Crassus lib. I, cap. XVI, « plu- « res non dentur Cardinali in Capella papali, sed

« cum quater sint manus lavandæ, ideo etiam « quatuor poterunt esse ipsi Ministri, ætate et « habitu omnes laudabiles, ut supra de Capel« lanis dictum est, ex quibus singuli minus « digni servient prius, deinde vero digniores, et « sic quisque sua vice, cum genuflexionibus « usque ad terram, Altari, Legato et Cardinali « celebranti, tam in eundo quam in redeun« do, » etc. Habes hic explicatam non modo Rubricam hujus § xi, sed etiam § ii, quantum ad hosce familiares attinet, de quibus ita legitur in ipso ii §. « Reliqui quatuor poterunt esse Cu« bicularii, sive familiares Episcopi clericali « habitu, sed sine cottis stantes apud abacum. » Assistere ergo debent decenter induti *clericali habitu*, et consequenter veste talari et nigra, non autem habitu brevi nec cum calcaribus et armis, nec induti esse debent ad modum laicorum diverso colore, sed tamen *sine cottis*, ut ibidem præcipitur.

II. Regulariter quatuor isti familiares ex Rubrica sequentis § stare ad credentiam debent, dicti idcirco *Credentiarii*, inter eam scilicet, et parietem, nudo capite, et facie ad Episcopum conversa; nec inde debent discedere, nisi quando Episcopum exuunt, et calceant communibus indumentis et calceamentis, et maxime dum aquam pro manuum lotione ministrant, ut loco citato tradit Crassus. Horum itaque præcipuum munus est inservire « ad lotionem manuum Epi« scopi, incipiendo a juniori, seu minus digno, « unusquisque per ordinem vice sua : quater « enim Episcopus in Missa solemni lavat ma« nus; » et quidem ex ritu antiquo : « primo « antequam capiat paramenta, » sedens scilicet in Secretario deposita cappa et tecto capite, ut alias dictum est, ejusque primæ ablutionis faciendæ ab Episcopo antequam ad Altare accedit, non modo scriptores sacrarum cæremoniarum, sed et prisci Ecclesiæ Patres meminere, quos legere est apud Stephanum Durantum, lib. II *De ritibus Ecclesiæ catholicæ*, cap. xxviii. « Secundo, statim post lectum Offertorium, » in sua sede cum mitra sedens; eamque cæremoniam, sicut et primam docent ipsi sacrarum cæremoniarum scriptores. « Tertio post incen« sationem oblatorum, » ad Altare cum mitra, ejusque ablutionis, sicut et primæ meminit inter alios Durandus lib. IV, cap. iii et xxviii. « Quarto « et ultimo post communionem, » stando cum mitra; de eaque ablutione auctores etiam liturgici passim differunt, inter quos videri potest Eminentissimus Bona lib. II *Rerum liturgicarum*, cap. xx, num. i. Sed de his nos alias fusius. Admonendum hic, esse superfluam aliam manuum lotionem, quæ alicubi fit ab Episcopo, postquam celebrata Missa, sacris paramentis se exuit; quia scilicet ad differentiam ceterorum Sacerdotum, jam apud Altare manus lavit.

III. Denique omitti hic illud non debet, quod idem Crassus docet, familiares ipsos aquam pro manuum lotione ministraturos, pro actu primo euntes genuflectere ante debere usque ad terram; inde ante Altaris Crucem in eodem loco manentes; tum ante Celebrantem, ubi sic permanentes infundunt aquam prægustatam; denique vero facta lotione cum eisdem reverentiis *ordine retrogrado* ad locum suum reverti. Porro aquæ istius prægustatio ex nostro Cæremoniali infra § sequenti, fit quidem, si Celebrans *est Cardinalis*. Non debent autem isti familiares, seu Credentiarii ministrare mappam ad extergendas manus Episcopi, ut non recte alicubi fieri vidi, sed semper, aut Presbyter assistens, aut alii Clerici id præstare debent, ut infra suis locis dicetur. Nec valet in his consuetudo, tam expresse contra Cæremoniale aliter præscribens, ut scite docet Bauldryus parte V, cap. xi, articulo xv, num. iv, postquam dixit supra num. iii cavendum esse familiaribus prædictis, ne aquam lotionis in terram projiciant, sed in pelvi prope credentiam ad id præparata effundant. Id quod etiam tradit Castaldus lib. I, sectione vi, cap. xv. Unum ego addiderim, curandum esse Episcopo, ut ii, qui ad lotionem manuum sunt ipsi inservituri, illustriores sint, « ætate et habitu omnes « laudabiles, » ut ait Crassus, cujus tamen rationem, quam affert, non probo; tradit enim, quod « istis credentiariis datur incensum, et « pacis osculum tanquam ministris egregiis, in « ordine, et vice sua. » Sed de hac re nihil prorsus Cæremoniale nostrum præscribit, ideoque ritus ipse, quem docet Crassus, minime servandus.

§ XII.

Si Celebrans esset S. R. E. Cardinalis, vel Archiepiscopus, aut Episcopus valde insignis. possent ad hujusmodi ministerium ablutionis manuum ipsius Celebrantis invitari aliqui ex Magistratu, vel Proceribus, et Nobilibus viris illius civitatis, qui velo sericeo circum spatulam extenso, duas argenteas lances, seu fontes, si commodum erit, vel bacile, et buccale, cum aqua odorifera, extremitate ejusdem veli coopertos, suo tempore ministrent, præeunte Clavigero, seu Mazzerio cum clava argentea, si est Cardinalis; quo casu convenit etiam, prægustationem dictæ aquæ fieri apud abacum a Ministris, vel Scutiferis, illam ipsi Nobili exhibentibus; omnesque prædicti, sive ex familiaribus Episcopi, sive ex Nobilibus civitatis sint, eundo et redeundo genuflectent usque ad terram ante Altare, ante Legatum, si adsit, et ante Episcopum; sed præsente Legato Cardinalis, Cardinali non Legato, vel Metropolitano, non ita profunde ante Episcopum genuflectant. Eorum locus, si fuerint ex familiaribus Episcopi, erit apud abacum, ubi stabunt inter mensam et murum, nisi abacus ipse adhæreat parieti, capite semper detecto, et versa facie ad Episcopum; si ex Magistratu, vel ex Nobilioribus civitatis, sedebunt in loco pro ipsis deputato extra Presbyterium, unde suo tempore per Cæremoniarium vocabuntur, et associabuntur euntes et redeuntes. Iidem Ministri adhibentur, si Episcopus celebrans non proprius illius civitatis, perinde, ac si in propria Ecclesia celebraret, excepto Acolytho de baculo pastorali, nisi hujus usum ei concederet loci Episcopus. Dicti omnes Ministri necessarii sunt etiam in Missis, non per Episcopum celebratis, in Ecclesiis collegiatis, præter illos, qui ministrant mitram, baculum pastoralem, et gremiale, quæ sunt episcopalis dignitatis propria. Familiares autem minime sunt episcopalis dignitatis propria. Familiares autem minime sunt necessarii, cum nec abacus aut mensa erigatur, sed ad ablutionem manuum Celebrantis post Offertorium serviet Acolythus.

COMMENTARIUS.

1. Agitur et in hoc § iterum de officio Credentiariorum, qui scilicet S. R. E. Cardinali, vel Archiepiscopo, aut etiam Episcopo valde insigni solemniter Celebranti inserviunt : « Possent, » inquit, « ad hujusmodi ministerium « ablutionis manuum ipsius Celebrantis invitari « aliqui ex Magistratu, vel Proceribus, et Nobi- « libus illius civitatis, qui, » scilicet tunc ipsi, non vero Scutiferi, seu familiares Episcopi, « velo sericeo, » oblongo scilicet, ut notat Castaldus libro II, sectione II, cap. V, « circa spa- « tulas extenso, duas argenteas lances, seu fon- « tes, si commodum erit, vel bacile, et buccale, « cum aqua odorifera, » quæ potest esse *rosea*, seu alias, *ut libuerit*, ex Crasso, admista scilicet aqua communi, ut notat Bauldryus, « extremi- « tate ejusdem veli coopertos suo tempore mi- « nistrent, » facta scilicet prius prægustatione dictæ aquæ apud abacum a Ministris, vel Scutiferis illam nobili viro exhibentibus, qui etiam advertere debent, ne aquam lotionis in terram projiciant, sed in aliqua pelvi prope credentiam ad id præparata effundant. Verba illa, *vel bacile, et buccale*, addita sunt huic § in novo nostro Cæremoniali, nam in antiquis ita quidem legebatur, « duas argenteas lances, seu fontes,

« si commodum erit, quos bacilia vocant, » etc.

II. Ubi ipsi Nobiles ministraturi sunt aquam Episcopo, si is sit S. R. E. Cardinalis, accedent ad illum, « præeunte Clavigero, seu Mazzerio « cum clava argentea, » ac etiam comite Cæremoniario, juxta ritum pontificiæ Capellæ, de quo mox infra, imo et juxta Rubricam nostri hujus § ubi edicitur, Nobiles ipsos aquam ministraturos per Cæremoniarium vocari, et associari euntes, et redeuntes. Omnes autem prædicti, ut ait hic § noster, sive ex familiaribus Episcopi, sive ex Nobilibus civitatis sint, eundo et redeundo genuflectent usque ad terram ante Altare, ante Legatum, si adsit, et ante Episcopum celebrantem, ubi esset præsens E. R. E. Cardinalis Legatus, vel etiam Cardinalis non Legatus, aut proprius Metropolitanus, juxta regulam non modo in hoc nostro præsenti §, sed alias etiam traditam, et allegatam frequenter a Crasso, Castaldo, Bauldryo, ac ab aliis passim sacrarum cæremoniarum expositoribus in eorum Cæremonialibus.

III. Ritus hucusque explicatus, quo scilicet Nobiles aquam ministrant ad lotionem manuum Episcopi, desumptus videtur a ritu pontificiæ Capellæ, licet is cum solemnioribus cæremoniis ob summam Pontificis maximi dignitatem ac majestatem peragatur, quem ita quidem describit Patricius in suo Cæremoniali libro III, sectione v, cap. iv. Princeps nobilis, sive Orator, qui aquam ferre debet ad lavandum manus Pontificis, in tempore vocatur a Cæremoniario, et a duobus servientibus armorum conducitur ad credentiam Papæ, et cum eo duo Auditores Rotæ, huic apud credentiam imponitur circa collum mappula sericea longa, quæ utrinque ante pectus ei dependet, manu dextera capit inferiorem pelvim, in quo Credentiarius aquam imponit in vasculum, quam Credentiarius prægustando bibit; tum sinistra manu capit superiorem pelvim, et a Magistro Hospitii, vel Scalco Papæ cooperiuntur pelves mappula a dextera parte pendente. Tum elevatis manibus cum pelvibus usque ad oculos, adjuvantibus hinc inde Magistro Hospitii, et Scalco Papæ, vel saltem altero, si alter abest, ad Pontificem proficiscitur hoc ordine.

IV. Primo præcedunt duo servientes armorum, hos sequuntur Cæremoniarii, qui genuflexiones et gestus ostendunt, tum duo Auditores, quorum senior portat duabus manibus mantile, quod a Credentiario acceperat, illo prius ab eo osculato; demum Nobilis cum pelvibus aquæ, medius, ut diximus, inter Magistrum Hospitii, et Scalcum. Cum transeunt ante Altare, omnes genuflectunt, et antequam ad Pontificem perveniant, tertio genu terram tangunt. Cum pervenerint ad ejus pedes, Auditor mantile deosculatum, deponit super genua Pontificis, et Diaconi assistentes illud explicant, et ipsi Auditores genuflexi hinc inde extremitates mantilis retinent. Cardinalis assistens interea, sive Episcopus, sive Presbyter, accedit ad Pontificem, et ponit manus ad pelves; Nobilis aquam portans, elevata superiore pelvi, positaque in loco inferiori, super ejus labium imponit pauxillum aquæ, quam prægustando sorbet; et deinde, adjuvante assistente Cardinali, infundit aquam super manus Pontificis in subjectam pelvim, dextera superiorem cum aqua, inferiorem sinistra, ubi aqua recipitur, retinens. Interim laici omnes circumstantes genuflectunt, Cardinales surgunt sine mitris, Prælati surgunt detecto capite; lotis manibus Diaconi assistentes replicant mantile super manus Papæ. Nobilis iisdem reverentiis, et ordine revertitur ad credentiam. Auditor, reassumpto mantili, cum socio sequitur Nobilem, et id reddit Credentiario, et revertitur ad locum suum.

V. Hactenus pontificiæ Capellæ ritus, qui licet solemniori cum majestate peragatur, ob supremam scilicet summi Pontificis dignitatem, multa tamen nos docet servanda etiam in lotione manuum Episcopi, quoties ipsi ministraturi sunt aquam aliqui ex Magistratu, vel Proceribus, et Nobilibus viris illius civitatis, qui ad eam lotionem peragendam invitari possent ex præscripto nostri §. Porro eorum locus, qui ministraturi sunt aquam abluendis Episcopi manibus, ex nostro eodem § « si fuerint ex familiaribus Episcopi, erit apud abacum, ubi « stabunt inter mensam et murum, nisi abacus « ipse adhæreat parieti, capite semper detecto, « et versa facie ad Episcopum, si ex Magistratu, « vel ex Nobilioribus civitatis, sedebunt in loco « pro ipsis deputato extra Presbyterium, unde « suo tempore per Cæremoniarium vocabuntur, « et associabuntur, euntes et redeuntes. » Tradit autem Crassus nullum ex Credentiariis debere esse cotta aut caputio indutum.

VI. Restat alia quædam exponere, quæ in hoc nostro § præscripta sunt, ait enim, quod « iidem « Ministri adhibentur, si Episcopus celebrans « non sit proprius illius civitatis, perinde ac si « in propria Ecclesia, excepto Acolytho de ba- « culo pastorali, » nempe juxta clausulam huic § in novo Cæremoniali adjunctam, per ea verba, quæ in antiquis Cæremonialibus ante hoc novum, jussu et auctoritate Benedicti XIII concinnatum, ac probatum editis, « nisi hujus usum « ei concederet loci Episcopus. » Ubi enim Epicopus loci extero Episcopo facultatem præberet exercendi pontificalia in sua Ecclesia, tunc ille, et baculum adhiberet, et consequenter eidem inserviet Acolythus, sive Capellanus de baculo. Ceterum, ut concludit tandem hic noster §, « dicti omnes Ministri necessarii sunt etiam in « Missis non per Episcopum celebrantis in Ec- « clesiis collegiatis, præter illos qui ministrant « baculum pastoralem, quæ sunt episcopalis di- « gnitatis propria. » Addit, familiares quoque minime esse necessario, « cum nec abacus, aut « mensa erigatur, sed ad ablutionem manuum « Celebrantis post Offertorium serviet Acoly- « thus. » Sed hæc minime intelligenda sunt de Abbatibus, qui multis jam abhinc sæculis gaudent privilegiis, exercendi pontificalia more Episcoporum, juxta regulas tamen Pontificalis, ac Cæremonialis, præsertim vero juxta Decretum a Sacra Rituum Congregatione ordinaria habita coram sanctæ memoriæ Alexandro Papa VII emanatum die XXVII Septembris anni MDCLIX, quod est circa usum Pontificalium Prælatis Episcopo inferioribus concessorum, quodque nos integrum una cum aliis monumentis initio tomi I descripsimus; cum legibus et institutis Cæremonialibus sanctissimi domini nostri regnantis Papæ Benedicti XIV jussu editis initio sui Pontificatus, unaque cum aliis generalibus ejusdem Sacræ Rituum Congregationis Decretis, quæ extant in calce veteris Cæremonialis Episcoporum Romæ editi anno MDCCXIII et Clementi Papæ XI dicati.

[In hac nostra editione prædicta ad calcem secundi tomi reperies.]

CAP. XII.

ORNATUS ECCLESIÆ IN DIEBUS FESTIS ET SOLEMNIORIBUS SPLENDIDIOR ESSE DEBET QUAM IN ALIIS.
VALVÆ, PORTICUS ET PARIETES ECCLESIÆ. SEDES EPISCOPI, ET SUBSELLIA, QUIBUS ORNAMENTIS INSTRUI DEBEANT.
APPARATUS ALTARIUM.
UBI, ET QUO ORDINE, COLLOCANDA SINT PARAMENTA MISSALIA PRO EPISCOPO.
QUID OBSERVANDUM CIRCA ORNATUM ECCLESIÆ, EPISCOPO NON CELEBRANTE, ET IN COLLEGIATIS ECCLESIIS.

§ 1.

Quia regulariter in Ecclesia solemnia sacra peraguntur, consentaneum est, ut de ejus ornatu, ac de Officiis et Sacrificiis quæ ibidem fiunt, sermo nunc habeatur. Igitur habenda est ratio in iis ordinandis, temporis, et loci, ac personarum. Decet enim, ut in diebus festis splendidior appareat, quam in aliis non festivis, eoque magis, quo ipsi dies festivi, erunt solemniores. Sic major etiam cura adhibenda erit in ornatu Ecclesiæ cathedralis, aut collegiatæ, quæ et numerosum Clerum habeat, et supellectilem amplam, quæve congruenter situata, et in suis partibus apte distincta, commodiorem ornandi præbeat facultatem.

§ II.

Personarum etiam, quæ ad Ecclesias in celebritatibus conveniunt, et divinis Officiis præsunt, aut intersunt, dignitas, prout major, vel minor erit, majorem, minoremve apparatum exposcit.

COMMENTARIUS.

I. Quanquam coæva sint nascenti christianæ Religioni domestica et privata Oratoria, in quibus ut alias dictum est, hodieque Missæ celebrantur; quia tamen « regulariter in Ecclesia « solemnia sacra peraguntur, » consentaneum merito nostrum Cæremoniale esse censuit, « ut « de ejus ornatu, ac de Officiis et Sacrificiis quæ « ibidem fiunt, sermo nunc habeatur. » Non defuerunt autem hæretici, qui sicut Templorum constructionem, ita et eorum ornatum contemnerent, ut late ostendimus tum alibi sæpe, tum tomo II Romani Pontificalis ad titulum I, *De benedictione, et impositione primarii lapidis pro Ecclesia ædificanda.* Ergo ut ad § hunc nostrum deveniamus, « habenda est, » inquit, « ratio in iis ordinandis, temporis, et loci, et « personarum. Decet enim, ut in diebus festis « splendidior appareat, quam in aliis non festi- « vis, eoque magis, quo ipsi dies festivi erunt « solemniores. »

II. Veteris disciplinæ de vestiendo Templo pretiosiori ornatu festis, solemnioribusque diebus, testem inter alios antiquos Patres habemus S. Leonem Magnum, Pontificem maximum sermone III, *De Quadragesima*, ubi diserte inquit, festis istis diebus solemnioribusque familiare fuisse Fidelibus, ut gestientis animi lætitiam ad Christi carnis mysterium proderent, paulo exquisitiore cultu et veste ornari, uti et Presbyteri, ac Episcopi tum pretiosiori ornatu Ecclesias vestiebant : « Si enim, » inquit, « rationabile, « et quodammodo religiosum videtur, per diem « festum in vestitu nitidiore prodire, et habitu « corporis hilaritatem mentis ostendere; si ip- « sam quoque Orationis domum propensiore « tunc cura, et ampliori cultu, quantum possu- « mus, adornamus : nonne dignum est, ut « anima christiana, quæ verum vivumque Dei « Templum est, speciem suam prudenter exor- « net, et Redemptionis suæ celebratura sacra- « mentum, omni circumspectione præcaveat, ne « ulla eum macula iniquitatis obfuscet, aut du- « plicis cordis ruga dedecoret! »

III. Constat itaque ex S. Leone, morem esse antiquum ornandi Ecclesias exquisitiori apparatu diebus solemnioribus, ut ornatus scilicet isti decentiores muta essent quodammodo magisteria, quibus subinde admonentur Fideles, ut quemadmodum Ecclesiæ ipsæ solemnioribus diebus propensiora cura, et ampliore cultu ornantur, ita et ipsi tunc præsertim temporis animæ venustatis cupidiores tanto sint, quanto hæc una vere venustas est, quæ a virtutibus proficiscitur. Sed audiamus iterum sanctissimum æque, ac eloquentissimum Pontificem ita in exordio memorati sermonis loquentem : « Semper quidem nos, dilectissimi, sapienter et « sancte vivere decet, et in voluntates nostras « actionesque dirigere, quod divinæ novimus « placere justitiæ. Sed cum ii appropinquant « dies, quos illustriores nobis salutis nostræ sa- « cramenta fecerunt, diligentiore sollicitudine « corda nostra sunt mundanda, et studiosius « exercenda est disciplina virtutum, ut sicut « ipsa mysteria quadam sui parte majora sunt, « ita et nostra observantia superet in aliquo « consuetudinem suam; et cui festivitas est ce- « lebranda sublimior, ipse quoque in ea repe- « riatur ornatior. » Idem est et aliorum Patrum sensus, quos longo agmine affert eruditissimus Thomassinus in celebri opusculo *De dierum festorum celebratione*, lib. III.

IV. Jam non modo temporis, sed et loci quoque, ac personarum in Templorum ornatu habenda est ratio; et ut ait § noster, « major etiam « cura adhibenda erit in ornatu Ecclesiæ cathe- « dralis, aut collegiatæ, quæ et numerosum « Clerum habeat, et supellectilem amplam, « quæve congruenter situata, et in suis partibus « apte distincta, commodiorem ornandi præ-

« beat facultatem. » Idipsum plane docent Castaldus, Bauldryus, aliique auctores, eaque deberet esse Præsulum diligentia, ut Ecclesiæ cathedrales collegiatæque iis præditæ essent dotibus, quas hic § noster recenset; verum multæ adhuc sunt, in quibus, gravi Præpositorum oscitantia fœdave avaritia quærentium, quæ sua sunt, non quæ Jesu Christi, necessaria etiam deest supellex. Certe narrat Bellarminus lib. II, *De gemitu columbæ*, cap. v, quod cum aliquando ex itinere apud Episcopum nobilem, et prædivitem hospitaretur, vidit aulam vasis argenteis splendidam, et mensam omni genere præstantium ciborum refertam; mappas quoque, et reliqua omnia nitida, et odorem suavem spirantia; sed cum die sequenti summo mane ad Ecclesiam palatio contiguam descendisset, ut sacris operaretur, invenit omnia contraria, id est, vilia et sordida, ut vix auderet in tali loco et cum tali apparatu divina mysteria celebrare.

V. Recte insuper nostrum Cæremoniale in § II ait, quod « personarum etiam, quæ ad Ec« clesias in celebritatibus conveniunt, et divinis « Officiis præsunt, aut intersunt dignitas, prout « major, vel minor erit, majorem, minoremve « apparatum exposcit. » Itaque ubi Episcopi divina Officia pontificaliter celebrarent, iisve assisterent, vel ad eadem Principes viri, aut Magistratus convenirent, majori certe apparatu ornanda est Ecclesia, sicut mos est in Ecclesiis insignioribus, quæ etiam aliquando non sine abusu, et ingenti redituum ecclesiasticorum jactura, more aularum Magnatum parari solent. Abusus autem hujusmodi alicubi potissimum in Ecclesiis Monialium grassari solet, cui tollendo tametsi aliquando zelosiores Episcopi operam suam impenderint, importunitate nihilominus Monialium victi operam ipsam perdidere. Sed tollendus omnino est nimii ac indecentis ornatus Ecclesiarum abusus, ex quo duo plerumque oriuntur absurda et quidem summa. Unum nempe, quod nonnulli, ut inde gloriolam captent ære alieno gravantur ipsi, vel gravant Ecclesiam adeuntes, attoniti ad contemplandum ornatum illum aulicum, nec tantisper genua flectunt ad sanctissimum Sacramentum adorandum, quod in Tabernaculo asservatur, multoque minus ad venerandum Sanctum, in cujus honorem ornata est Ecclesia. Commendamus itaque ornatum probatum a sacris Canonibus, atque a summis Pontificibus, et prudentibus Ecclesiarum Præsulibus, novissime vero a nostro Cæremoniali, non vero aulicum, non indecentem, non theatralem.

§ III.

Si igitur festivitas erit præcipua, et de solemnioribus illius Ecclesiæ, primum a parte exteriori ornandæ erunt valvæ ipsius floribus, ramis et frondibus virentibus, bracteolis, aut fasciis diversi coloris, appensis, vel colligatis, quo splendidius vero portæ superliminare imago Sancti, vel Sanctorum, quorum dies festus agitur, pariter ornata, et sub illis insignia summi Pontificis, Legati, Cardinalium, aut Nuntii Apostolici, Episcopi, Reipublicæ, Principis, aut Civitatis, pro libito ponentur, servando in eorum positione ordinem dignitatum : inferioris vero ordinis hominum, maxime laicorum, insignia non sunt apponenda.

COMMENTARIUS.

I. Templum, Altaria, sacras imagines, sanctarumque reliquiarum thecas consuevisse jam olim ornari floribus, præsertim in celebri, festoque die, luculentissime ostendit admirabilis scriptor Antonius Caracciolus Clericus regularis in Notis ad Constitutiones sui Ordinis, parte I, cap. III, morisque ejus vestigium videre est in Psalmo CXVII, ubi regius Oates ita inquit : « Con« stituite diem solemnem in condensis usque ad « cornu Altaris; » hoc est, ut eruditus alter Ordinis Clericum regularium scriptor Agellius e Symmaco, et LXX adnotat : « Diem festum agen« tes, Templum densis frondibus florumque ser« tis ornate usque ad Altaris angulos. » Hebræis

itaque mos iste solemnis fuit, qui etiam, cum, flores per hyemem deessent, ramos frondesque sufficiebant. Ita ad ingressum Simeonis Machabæi in arcem Hierosolymitanam, uti habetur lib. I Machabæorum, cap. XIII, festivitatem celebrarunt. Christum item Hierosolymam regaliter ineuntem similiter exceperunt, teste S. Matthæo in Evangelio, cap. XXIII.

II. E Judæis igitur, ut scite autumat memoratus Caracciolus, ad nos ornatus iste et pleraque alia transiere. Sanctorum Martyrum Ædes atque Altaria floribus inspergi solita, sæpe S. Augustinus lib. XXII *De Civitate Dei*, cap. VIII et seqq. aliique Patres atque historici meminere. S. Gregorius Nazianzenus ante Beatæ Mariæ icunculam ita canit :

Ego fretus his tibi me ardentius
In verba supplex offeram, et suavissimo
Contextam ab horto, qua tuum exornes caput,
Coronam, o Dominam, proferam.

Gregorio synchronus Prudentius rosis, floribusque aliis, sacrorum ossium thecas, sive aras, vel media hyeme purpurandas piissime meditatur hymno III Peristephanon, dicens :

Carpite purpureas rosas,
Sanguineosque crocos metite;
Non caret his genialis hyems,
Laxat et arva tepens glacies,
Floribus ut tumulet calathos.
Sic venerarier ossa libet :
Ossibus altar et impositum.

Servatur hodieque hæc disciplina, ut in festis solemnioribus vel ipsæ valvæ Ecclesiæ, juxta nostri § hujus præscriptum, « floribus, ramis et « frondibus virentibus, bracteolis, aut fasciis « diversi coloris, appensis, vel colligatis, quo « splendidius pro locorum consuetudine, ac « temporum qualitate fieri potest, a parte ex- « teriori ornentur. »

III. Commendat hunc ritum exornandi inter alia solemnioribus festis valvas Ecclesiæ in Actis Ecclesiæ suæ Mediolanensis S. Carolus sacrorum rituum, ac cæremoniarum peritissimus, sed lubet hic locum describere ex ejus Concilio V provinciali Mediolanensi, cap. *Quæ ad dies festos et sacra tempora pertinent*, ubi etiam ritum illum esse longe antiquum affirmat, usu Romano comprobatum, et a S. Hieronymo laudatum : « Sicut in anniversariis solemnitatum « sanctioribus celebritatibus festivis canimus « laudes, solemniusque ecclesiastica celebrantes « Officia, modulamur organis, pretiosiorique « vestium apparatu induimur; ita diligenter nos « domus Dei decorem, et locum habitationis glo- « riæ ejus, curare debemus, ut quo spiritualis « lætitiæ nostræ manifestiora signa demus, divi- « norum beneficiorum, quæ iis potissimum « solemnitatibus recolimus, memoria excitati, « Templa etiam ornatiora, quam aliis diebus « appareant, tum ad augustiorem cultum, tum « ad Fidelium consolationem. Itaque die Natali « Domini, et reliquis quatuor deinceps festis « diebus in Epiphania, Pascha Resurrectionis, « in Ascensione, tribus Pentecostes diebus, in « solemnitate Corporis Domini, festoque die « sancti Patroni, Ecclesiarum cathedralium, « collegiatarum, parochialium præsertim insi- « gnium, curet Præfectus uniuscujusque Eccle- « siæ, pro locorum ratione, proque facultatibus, « ut januæ, quemadmodum veteris instituti est, « usuque Romano comprobati, et a Beato Hiero- « nymo laudati, frondibus etiam ornentur, « prout tempora tulerint, » etc. S. Hieronymi testimonium laudantis Nepotianum Presbyterum, quod Ecclesiæ Basilicas diversis florum et arborum comis, vitiumque pampinis adumbraret, a nobis superius allatum est, ubi egimus de Officio Sacristæ cap. VI.

IV. Ritum quoque esse antiquum, ac pium, ut in ipsis festis diebus solemnioribus, « super « portæ superliminare imago Sancti, vel san- « ctorum, quorum dies festus agitur, pariter « ornata, et sub illis insignia summi Pontificis « Legati, Cardinalium, aut Nuntii Apostolici, « Episcopi, Reipublicæ, Principis, aut Civitatis « pro libito, » ponantur, ex eodem S. Carolo addiscimus, qui in memorato Concilio provinciali V Mediolanensi, cap. cit., postquam dixit, ut « parietes interiores, atque intercolumnia « peristromatis, aulæis, tapetibus, sacrarumque « imaginum tabulis exornata sint, » ita statim addit : « Quo in apparatu ornatuque sacræ ima- « gines etiam in ipsis foribus adhibeantur ; » deinde vero mox etiam subdit : « Insignia vero, « et alia profana absint. » Iis nimirum exceptis quæ laudabili Ecclesiarum consuetudine, et ex nostro Cæremoniali permittuntur, qualia sunt, « Reipublicæ, Principis, aut Civitatis » insignia; si scilicet Princeps sit absolutus, ut aiunt, et non

recognoscat superiorem, non enim hic Principis nomine intelligi debent Barones veris Principibus subjecti, licet alias plerique illorum inter alios titulos specioso etiam Principum nomine appellitentur. Porro « inferioris ordinis hominum, maxime laicorum, insignia non sunt « apponenda, » ex præscripto nostri hujus § quod tamen intelligendum est, nisi adsit immemorialis consuetudo ex decreto Sacræ Rituum Congregationis in Perusina XXIII Martii MDCII apud Barbosam in Summa Apostolicarum Decisionum Collectan. CDXXIV. Sacra enim ipsa Congregatio edixit, Archipresbyteri insignia in valvis Ecclesiæ cum in festivitatibus ornantur, apponi minime debere, nisi adsit immemorialis consuetudo.

§ IV.

Si Ecclesia habebit porticum, congruum erit etiam illam pannis aliis pulchris ex serico, sive ex corio, ex aliave honesta materia confectis, seu elaboratis, prout haberi poterunt, exornari; in quibus tamen picturæ intextæ, seu pictæ, non sint profanæ, vel indecentes; quod et in aliis pannis, in apparatu interiori et exteriori Ecclesiæ observandum erit; et maxime ut non ponantur ibidem ullæ effigies, nisi Sanctorum, vel summorum Pontificum.

COMMENTARIUS.

I. Extant hodieque Ecclesiæ veteres tum in Urbe, tum alias, porticus suas ex prisco Ecclesiæ ritu habentes. Porticus etiam ipsas pannis pulchris ex serico, sive ex corio, aliaque honesta materia confectis, seu elaboratis, prout haberi poterunt, congruum erit, juxta § nostri literam, et praxim omnium fere Ecclesiarum, quibus pii Rectores præsunt. Sed notanda omnino sunt, atque observanda, quæ mox noster idem § subdit, de eisdem pannis in Ecclesiæ porticibus sic dicens : « In quibus tamen pi« cturæ intextæ seu pictæ, non sint profanæ, vel « indecentes. » Sane si hujusmodi picturæ præsertim indecentes, et quæ oculos perstringunt, mentem corrumpunt, et ad turpium voluptatum movent incendia, a sæcularibus domibus ablegandæ sunt, uti fuse ostendimus in Commentario nostro ad canonem c Trullanum; quanto magis a porticibus Ecclesiarum eliminari debent, multoque magis ab ipsis Ecclesiis, in quibus nihil debet esse profanum, juxta innumera pæne Conciliorum Decreta, quæ tamen non semel oscitantia Rectorum Ecclesiarum temere, et non sine Fidelium scandalo negliguntur. Notum enim est, in multis Ecclesiarum porticibus, dum solemniora earum festa celebrantur, variarum imaginum tabulas poni profanarum etiam atque indecentium, ut ab iis qui ad celebritatem confluunt cum plausu cernantur. Utinam Ecclesiarum Præsules abusui huic occurrant, argumento legis I, § II, ff. *Nequid in loco sacro*, etc. qua cautum est, curare debere Prætorem, nequid incommodi et deformitatis in loco sacro fiat.

II. Quod hactenus de apparatu porticus dictum est, id « et in aliis pannis, in apparatu « interiori et exteriori Ecclesiæ, » ex eodem hoc nostro § « observandum erit, et maxime, ut non « ponantur ibidem ullæ effigies, nisi Sanctorum, « vel summorum Pontificum. » Perspicua hæc quidem sunt, sed consuetudo tamen invaluit, ut in interiori apparatu Ecclesiarum etiam Urbis non modo imago summi Pontificis, sed et Cardinalium, ac Regum quoque et Reginarum conspiciatur. Porro labente sæculo XIII, Cardinalium viventium imagines non jam in Ecclesia, sed, ut mireris, supra ipsum Altare collocari consuevisse, docet clarissimus Mabillonius præfatione in sæculum IV Benedictinum, num. CLXXXV, et literis Gerardi Episcopi Sabinensis, et Benedicti S. Nicolai in Carcere Tulliano Diaconi Cardinalis anno MCCXC datis, quibus ob sententiam inter Archiepiscopum et Capitulum Remensis Ecclesiæ ab se pronuntiatam decernunt, ut suæ amborum imagines argenteæ « pretii quingentarum librarum Turo-

« nensium ad minus » fiant, supra majus Altare singulis solemnibus festivitatibus exponendæ; « et ambæ ipsæ imagines sint mitratæ. »

III. Sed ut rem altius repetamus, fuisse jam olim Romæ jus imaginum, pluribus docet Sigonius lib. II *De antiquo jure civili Romanorum*, et post eum Lipsius lib. 1 *Electorum*. Aiunt autem, Romæ alios fuisse nobiles, quorum nempe Majores curulem Magistratum gesserant, et ita eorum habebant imagines : alios fuisse novos, qui per se, et ex sola virtute sua cogniti Magistratum illum gerere cœperant, sicque tantum erant unius imaginis : alios fuisse ignobiles, qui erant sine imaginibus, quod nec ipsi, nec eorum Majores curulem Magistratum gessissent. Aiunt præterea, et in domorum atriis expositas fuisse imagines illas, et in funeribus elatas; sed iis addendum, et quod olim scutis aut clypeis continerentur, et postmodum velis, quodque in ipsis etiam Templis appenderentur. Utrumque enim adstruit Plinius libro XXXV Historiæ naturalis, cap. III, his verbis : « Posuit, » Appius Claudius, « in Bellonæ æde Majores suos, pla- « cuitque in excelso spectari, et titulos hono- « rum legi. » Nec multo post : « Scutis enim, « qualibus apud Trojam pugnatum est, conti- « nebantur imagines. » Idem testatur Plautus in Querolo, « Isti sunt, » inquiens, « qui in fa- « nis et sacellis observant vela et limina. »

IV. Ea vela Exodi capite XXXVIII dicuntur tentoria, in quibus opere plumario describebantur tituli potentiorum, et depingebantur nobilium imagines, ut docet Salmasius ad Vopiscum, et post eum eruditus Roye lib. I *De juribus honorificis in Ecclesia*, cap. VIII, ubi etiam affert egregium locum S. Epiphanii in Epistola ad Joannem Hierosolymitanum Episcopum, quæ est sexagesima inter Epistolas S. Hieronymi. Constat enim ex ea Epistola consuevisse in Ecclesia IV Christi sæculo appendi imagines potentiorum : « Cum interrogassem, » inquit, « quis « locus esset, didicissemque esse Ecclesiam, et « intrassem, ut orarem, inveni ibi velum pen- « dens in foribus Ecclesiæ. » Tum paucis interjectis : « Cum ergo hoc vidissem in Ecclesia « Christi, contra auctoritatem Scripturarum, « hominis pendere imaginem, » etc. Eadem fere omnia, quæ apud Gentiles, invaluerant ea in re apud Christianos, quibus innata est eadem honoris cupiditas, quæ omnibus aliis hominibus. Ceterum monumenta illa, nempe *tituli et imagines*, simpliciter apud scriptores, frequentius vero apud S. Augustinum, dicuntur *vela*; sicque continens pro contento, ut scite observat memoratus Roye loco citato laudati opusculi *De juribus honorificis in Ecclesia*.

V. Porro nostro huic § apprime concinunt, quæ inter alios, in Actis Ecclesiæ suæ Mediolanensis, S. Carolus de aulæis ipsis edixit : « Au- « læa in ornanda Ecclesia, sive ex corio, sive ex « lana constent, ne profanis imaginibus huma- « nis, aut belluarum picturis, sed religiosis, « piisque figuris Mysterii sacri historiam signifi- « cantibus, et iis potissimum, quæ Christi Do- « mini, vel Sancti, cujus nomine Ecclesia, Ca- « pellave nuncupatur, res gestas exprimunt. » Rursus ne aulæa ipsa Ecclesiæ addicta, ad domesticum usum adhibeantur, edixit jam in Concilio IV provinciali Mediolanensi, cap. *Quæ ad Sanctorum cultum, sacrarumque temporum celebritatem pertinent*, his plane verbis : « Ca- « veant Ecclesiarum Rectores, aliive Ministri, ne « aulæa, peristromata, tapetia, aliaque supel- « lectilis et ornamentorum genera, Ecclesiæ, « aut Sacristiæ addicta, ad domesticum usum « ullo modo unquam adhibeant, nec vero aliis « utenda dent. » Ea aliis commodare in multis Ecclesiis, illarum Rectores, seu Sacristæ vetiti sunt sub pœna anathematis, qui tamen deinde non erubescunt ab aliis Ecclesiis sacram supellectilem, cujus ipsi indigent, emendicare.

§ V.

Intus quoque, si fieri poterit, parietes Ecclesiæ similiter aulæis, tribunæ vero holosericis, aut nobilioribus cortinis, coloris ceterorum paramentorum, pro festi qualitate contegantur.

COMMENTARIUS.

I. Esse et hunc antiquum morem, ut Ecclesiæ aulæis, seu peristromatis ornarentur, quæ scilicet, ut hodieque fieri assolet, parietibus appendi solebant, fidem facit in Vitis Romanorum Pontificum Anastasius Bibliothecarius, qui etiam aulæa ipsa antiquo vocabulo *vela* appellitat. Ait ergo, Gregorium III vela serica alba fecisse ornata blatto circumquaque in Basilica pendentia. Eodem teste auctore, et aliis, qui Vitas Pontificum Romanorum scripserunt, Zacharias quoque ex palliis sericis fecit vela pendentia inter columnas. Adrianus per universos arcus Basilicæ Principis Apostolorum fecit vela numero LXV de palliis tyriis, atque fundatis. Idem in Basilica S. Mariæ ad Præsepe fecit vela numero LXII, et in Lateranensi per diversos arcus LVII. Plura in diversis Ecclesiis vela fecit Leo III et in Basilica S. Pauli pendentia in arcubus LXIII. Paschalis fecit in Basilica Vaticana S. Petri vela de chrysoclavo per arcus Presbyterii habentia historiam de mirabilibus Apostolorum numero LXVI. Sergius II obtulit cortinas Alexandrinas pretiosissimo opere contextas, et alia vela holoserica, et ex auro texta. Nicolaus tandem, ut alios omittam, fecit vela auro texta cum gemmis.

II. Servatum et in aliis Ecclesiis fuisse hunc ritum, ut vela in Templis, præsertim cum festi dies celebrabatur, appenderentur, docet nos S. Paulinus in Natali III S. Felicis hisce versibus :

Aurea nunc niveis ornantur limina velis,
Clara coronantur densis Altaria lychnis.
Lumina ceratis adolentur odora papyris;
Nocte dieque micant; sic nox splendore diei
Fulget, et ipsa dies cœlesti illustris honore,
Plus micat innumeris lucem geminata lucernis.
Nos quoque felices, quibus istam cernere coram.
Et celebrare diem datur, et spectare Patroni
Præmia; præstantique suis tam gaudia Christo
Gratari, et lætos inter gaudere tumultus.

Egregium hoc S. Paulini carmen abunde nos docet, quo ritu sæculo Christi IV, quo ipse floruit, ornaretur Ecclesia, præsertim ubi solemnis sancti illius Patroni festivitas celebrabatur. Neque vero in foribus tantum, sed per totam etiam Ecclesiam appedebantur vela, sive aulæa, uti ex superius dictis patet. Ornata autem potissimum fuisse velis Altaria, testis est Theodoretus lib. I *Historiæ*, cap. XXXI, ubi loquens de Encæniis, seu consecratione Templorum, quæ a Constantino Magno Hierosolymis edificata fuerunt, divinum Altare inquit aulæis regalibus, vasisque aureis omni genere gemmarum collucentibus insignitum fuisse : « Ornabatur autem « et divinum Altare regiis velis, et donariis au« reis gemmatis. » Justinianus in Epistola ad Hormisdam Papam, se duo pallia serica eidem direxisse ait ad ornamentum Altaris Sanctorum Apostolorum. Adrianum quoque Pontificem maximum fecisse vestes duas super Altare, majorem unam ex auro purissimo, atque gemmis, in qua erat expressa Dei Genitricis in Cœlum assumptio; aliam vero de stauratio ornatam in ambitu blattis, testatur in ejus Vita Anastasius.

III. Erant vela ipsa Templorum sæpius Sanctorum imaginibus insignita, maxime eorum, quibus offerebantur. Certe Evodius lib. II, cap. IV, *De miraculis S. Stephani*, meminit veli divinitus oblati cum imagine S. Stephani Crucem gestantis, et draconem pede calcantis, quod ad memoriam S. Protomartyris suspensum est. Forte etiam de velis imaginibus Sanctorum insignitis capienda sunt, quæ in Natali VI S. Felicis scribit S. Paulinus :

Cedo, alii pretiosa ferant donaria, meque
Officii sumptu superent, qui pulchra tegendis
Vela ferant foribus, seu puro splendida lino,
Sive coloratis textum fucata figuris.

Vela ipsa Crucibus fuisse distincta, præter laudatum superius Evodii locum, testem etiam habemus Venantium Fortunatum, qui lib. II, carmine III, de Oratorio Crucis apud Turones per S. Gregorium Turonensem excitato ita scribit :

Denique sancta Cruci hæc Templa Gregorius offert
Dum pallas coperit signa gerendo Crucis.

Id est, dum pallas Cruce insignitas cooperit, quod ex mente ejus est, dum Altare pallis Cruce insignitis cooperit, quas pallas mox vela vocat :

Atque dicata Cruci condita vela placent.

IV. Tandem quamvis, si fieri posset, Cæremoniale nostrum in hoc § mandet, aulæa ipsa, quibus diebus festis parietes Ecclesiæ interius conteguntur, « coloris sint ceterorum paramen-« torum pro festi qualitate ; » sciendum tamen, ut plurimum olim vela ipsa, sive aulæa fuisse albi coloris, uti ex Anastasio constat, qui in Stephano IV ita scribit : « Super Altare in Ec-« clesia S. Laurentii coopertorium fecit, et in-« ter columnas Altaris dextera lævaque vela « alba. » Idem in Leone III de Templo S. Petri loquens : » Fecit vela alba holoserica majora « tria, quæ pendent ante regias in introitu. » Crebra velorum coloris albi ante regias, seu majores Templi portas mentio apud laudatum scriptorem in ipso Leone III, tametsi ibidem rubei coloris meminerit, coccineique etiam in Stephano IV. Quidquid sit, quamvis colorum distinctio in paramentis pro qualitate festorum ab Innocentio III, primum, ut multi autumant, præscripta sit, mandetque hic § noster ut ipsa distinctio in aulæis quoque observetur, quibus dum celebrantur solemnes, ac festi dies, parietes Ecclesiæ interius contegi solent, invaluit nihilominus consuetudo, ut Romæ passim in Ecclesiis, ubi festa celebrantur, panni sericei rubri coloris adhibeantur, licet Sanctorum solemnitates agantur, quæ ex recepto dudum Ecclesiæ ritu colorem album requirerent. Quid de aulæis ipsis in Concilio VI provinciali, et in Actis Ecclesiæ Mediolanensis statuerit S. Carolus, vide nostrum ad præcedentem § Commentarium in fine.

[Tribuna vox est minus Latina quam Italica, et significat opus rotundum et testudinatum. Juxta Macri, tribuna dicitur hemicyclus muralis qui in fine Presbyterii solet terminari; quasi tribunal, quia ibi tribunal sive pontificalis cathedra collocabatur. Cruscanis academicis vero tribuna dicitur *la parte principale di edifici sagri, o di altre fabbriche insigni*. Adesis Ducange Gloss., v° *Tribuna*. Hinc cum propius ad Altare accedant tribunæ, nobilioribus cortinis conteguntur.].

§ VI.

In primis autem sedes episcopalis, aliquanto etiam pulchrioribus sericis ornetur ejusdem coloris festivitati congruentis. Similiter et sedes Legati Apostolici, aut alterius Cardinalis, qui forte sacris officiis interesse debeat, ornamentis condecentibus præparabitur.

COMMENTARIUS.

I. Multa de cathedra et sede episcopali jam diximus nostro I tomo Romani Pontificalis in Prolegomenis cap. V acturi de eadem opportuniori loco inferius. Velo et ipsam fuisse jam olim ornatam, tum ex S. Paciano ostendimus, qui in Epistola ad Sympronianum, Novatiano exprobrat, quod « consecrante nullo linteatam se-« dem » acceperit ; tum etiam ex S. Augustino, qui in Epistola XXIII ad Maximum Episcopum Donatistam inquit, « nec absidas gradatas, nec « cathedras velatas » cuiquam in tremendo Christi judicio profuturas. Omnium certe antiquissimum ac celebre, quod de eo ritu afferri potest monumentum, legitur in Vita S. Cypriani per Pontium Diaconum scripta, num. XVI. Loquens enim laudatus auctor de accessu S. Episcopi ad Prætorium Proconsulis : « Illic, » inquit, « cum « post iter longum nimio sudore madidatus se-« deret (sedile autem erat fortuito linteo tectum, « ut et sub ictu passionis, episcopatus honore « frueretur) quidam ex thesserariis quondam « Christianus res suas obtulit, quasi vellet ille « vestimentis suis humidis sicciora muta-« re, » etc.

II. Ritus itaque antiquus fuit, ut sedes ipsa episcopalis aulæis etiam ornaretur, eique veteri instituto § is noster inhærens merito statuit, ut « sedes episcopalis aliquanto etiam pulchriori-« bus sericis ornetur ejusdem coloris festivitati « congruentis. » Colorum distinctionem ritus esse non ita antiqui, jam supra ostendimus; concinit nihilominus nostro § et plurium sæculorum praxis, et inter alios S. Carolus veterum Ecclesiæ rituum peritissimus, ac summe tenax,

qui in Actis Ecclesiæ suæ Mediolanensis parte IV, de vestitu sedis episcopalis ita inquit : « Sedes « episcopalis, ut a Patrum instituto collocatur « loco conspicuo, atque illustri; ita vestitu de- « centi pro solemnitatum ratione ornari debet. » Tum mandat, ut « vestitus ejus sit e pannis seri- « cis rasis, non villosis, nec auro argentove in- « textis. » Et mox de gradibus illius loquens, ait tapetibus illos, pannisve laneis sterni debere. In Concilio autem provinciali II Decreto XIX statuit, ne ad ejusdem episcopalis sedis ornatum pallia, aliaque sacra indumenta Altarium usui, et ornatui addicta, ullo modo adhibeantur.

III Quantum ad sedem Legati Apostolici, aut alterius Cardinalis, qui forte sacris officiis interesse debeat, ex præscripto hujus §, « orna- « mentis condecentibus præparabitur, » nempe præparabitur sedes, « non cameralis, nec auro ornata, » inquit Crassus lib. I, cap. XXXIII, « ut « sunt sedes gestatoriæ, sed alta cathedra cum « postergali elevato circumquaque tapetibus, « seu pannis sericis rasis, non autem villosis, « nec ex auro textili ornata; gradus quoque ta- « petibus seu pannis, ut supra, ornatos, et tres « pulvinos, videlicet unum serico villoso coo- « pertum pro genuflexione, et alium similem « pro accubitu habens, et tertium majorem pro « sessione. » Ita Crassus citato loco, ubi agit de sede legati, et ejus positione; sed unum hic adnotabo, debere ipsam sedem baldachino etiam esse ornatam, ornamentisque pulchrioribus vestitam, quam sedes Episcopi, ob supremam Legati Apostolici dignitatem. Id quod etiam dico de sede alius S. R. E. Cardinalis, qui forte sacris officiis interesset, quam decet etiam pulchrioribus, quam sedes ipsa Episcopi, esse indutam ob eminentem dignitatem cardinalitiam, de qua jam alias diximus.

§ VII.

Subsellia quoque pro Prælatis, Canonicis, Magistratibus, aliisque Magnatibus, Nobilibusque laicis, pro Ecclesiarum, locorumque consuetudine, commoditateque ornari decet.

COMMENTARIUS.

Decet quoque, ut ait hic § noster, subsellia pro Prælatis, Canonicis, Magistratibus, etc. ornari pro Ecclesiarum, locorumque consuetudine, commoditateque, semper tamen ornatu inferiori, quam est Episcopi sedes; ideoque, uti mos hodieque est, panno viridi laneo ornari possunt, sive etiam violaceo, juxta præscriptum novi Cæremonialis editi jussu Benedicti XIV pro Provinciarum Præsidibus, Gubernatoribus Prælatis, et Apostolicis Vice-Legatis, cap. IV, § III, in quem vide quæ infra dicemus tit. XIII in Commentario ad § XIV prope finem; integrum autem hoc novum Cæremoniale jussu, et auctoritate memorati regnantis summi Pontificis Benedicti XIV editum initio hujus tomi descripsimus.

§ VIII.

Cum Episcopus est venturus ad Ecclesiam prius præparandum est faldistorium, seu genuflexorium accommodatum ad genuflectendum ante Altare Sanctissimi Sacramenti, et ante majus, panno viridi, seu violaceo pro qualitate temporum coopertum; sed si Episcopus erit Cardinalis, serico vel panno rubei, seu violacei coloris, prout erunt vestes ipsius Cardinalis, pro temporum diversitate; appositis pulvinaribus superius et inferius, super quæ Episcopus genuflexus orabit. Aliud simile ante Altare, seu alium locum, ubi est sanctissimum Sacramentum, quod diversum esse solet ab Altari majori, et ab eo, in quo Episcopus, vel alius est

Missam solemnem celebraturus. Nam licet sacrosancto Domini nostri Jesu Christi Corpori, omnium Sacramentorum fonti præcellentissimus, ac nobilissimus omnium locus in Ecclesia conveniat, neque humanis viribus tantum illud venerari et colere unquam valeamus, quantum decet, tenemurque; tamen valde opportunum est, ut illud non collocetur in majori vel in alio Altari in quo Episcopus vel alius solemniter est Missam seu Vesperas celebraturus; sed in alio Sacello, vel loco ornatissimo, cum omni decentia et reverentia ponatur. Quod si in Altari majori, vel alio, in quo celebrantur erit, collocatum reperiatur, ab eo Altari in aliud omnino transferendum est, ne propterea ritus et ordo cæremoniarum, qui in hujusmodi Missis et Officiis servandus est, turbetur.

COMMENTARIUS.

I. Cum Episcopus venturus est ad Ecclesiam, præscribit hic primum § noster, ut duo prius præparanda sint faldistoria, seu genuflexoria, unum scilicet ad Altare Sanctissimi Sacramenti, aliud ad majus Altare; nam majus Altare, quod etiam *princeps*, *principale*, *capitaneum*, *cardinale*, aliisque etiam nominibus a medii ævi scriptoribus appellitatur, diversum debet esse ab eo Altari, ubi est sanctissimi Sacramenti Tabernaculum, ut mox infra dicemus. Quod autem duplex hoc genuflexorium spectat, sciendum est, quod inter alios auctores docent Castaldus et Bauldryus, cum Episcopus scilicet ad Ecclesiam accedit, semper intra Presbyterium ante Altare majus præparari debere in medio plani faldistorium, seu genuflexorium cum « pulvina- « ribus superius atque inferius, super quæ Epi- « scopus orabit, » panno viridi, seu violaceo, pro temporum qualitate coopertum; et si Episcopus ipse esset Cardinalis, panno serico violacei, vel rubei coloris, prout vestes ejus erunt. Præparandum esse præterea inquit aliud faldistorium ejusdem formæ ante Altare, ubi est santissimi Sacramenti Tabernaculum, ante quod etiam genuflectet prius quam ad majus Altare accedat.

II. Descripta hucusque genuflexoria strato scilicet, ac pulvinaribus ornata, appellantur passim a scriptoribus *genuflexoria qualificata*, adeoque proprio Episcopo conveniunt, ut a Sacra Rituum Congregatione in Veliterna die VI Septembris anno MDCXCVIII qualificatum genuflexorium denegatum fuerit etiam Episcopo titulari suffraganeo Cardinalis Decani, qui est proprius Veliternæ civitatis Episcopus, testemque ejus rei habemus Monacellum in Formulario tomo II, tit. XIII, formula II, num. XIII, ubi ait, quod disputato sequenti secundo hoc Dubio: « An eidem Suffraganeo debeatur genuflexo- « rium cum strato et pulvinaribus ad oran- « dum ? » respondit ipsa Sacra Rituum Congregatio : « Ad secundum in voto Magistri cæremo- « niarum. » Votum autem, ut idem Monacellus subdit, num. XIV : « Erat negativum, nempe « genuflexorium cum strato et pulvinari non « deberi Suffraganeo, sed pulvinar super genu- « flexorio nudo. » Extant in ea re et alia Sacræ Rituum Congregationis Decreta, ex quibus addiscimus, multo minus genuflexorium qualificatum, cum pulvinaribus scilicet ac tapeto, seu strato, concedi debere homini laico, licet loci Baroni, dum illud denegatum fuit Suffraganeo Veliterno, in illa Ecclesia, in qua gerebat vices proprii Episcopi, in episcopali et ipse constitutus dignitate licet cum solo titulo, qui tamen operatur, ut omni jure honorandi ac venerandi sint hujusmodi Episcopi titulares, ex adductis per Ricciul, lib. II *Variarum lucubrationum*, tit. *De Episcopo titulari*, cap. VI per totum; Frances, *De Ecclesia cathedrali*, cap. XXXII, num. XIX et seqq.; Pignatellum consultatione CXXXVII per totum tomo II et alios.

III. Rursus testis est Crispinus parte II libri sui pastoralis visitationis italice scripti, § VII, num. XXI, gratiam similis genuflexorii qualificati denegatam etiam fuisse a Sacra Rituum Congregatione die XXIV Januarii anni MDCLXV agenti et generali Gubernatori Principis Neoburgi; notumque est in hac parte, celebre factum Cardinalis Gregorii Barbarici, qui cum

esset Archiepiscopus Corcyrensis, « qualificatum « genuflexorium noluit permittere qualificatis- « simæ sæculari personæ, ejusque factum ap- « probatum fuit a venerabili Dei servo Innocen- « tio XI, » ut testatur in Disceptationibus suis ecclesiasticis Dominicus Ursaya, tomo IV, parte II, disceptatione IV, num. LVII, ubi etiam num. LXXXIX et seq. alia ejusdem Sacræ Rituum Congregationis Decreta affert, quibus Baronum uxoribus genuflexorium ejusmodi non semel denegatum fuit; at puto servandam esse ea re veterem locorum consuetudinem, præsertim si agatur de Baronibus illustrioribus; nam ad tollenda dissidia et odia, quæ foveri possent in hac materia inter Episcopos et dominos sæculares, Episcopi omni conatu et studio omnibusque decentibus officiis incumbere debent conservationi amicitiæ cum Baronibus sæcularibus præsertim potentioribus, eisque faciles se præbere in concessione eorum, quæ eorumdem Principum gratiam et benevolentiam concilient, citra tamen præjudicium episcopalis dignitatis, ut prudenter monet Altogradus lib. II, num. LXII, et post eum Pignatellus tomo I, consultatione VII, num. XXXI.

[Decretum XXIV Januarii MDCLXV in Aquinaten. ad quod alludit auctor ad rem non facit, ut patebit ipsius tenorem attendenti. Ex alia parte pluries concessum fuit Baroni domino loci genuflexorium qualificatum. Testes habemus sequentes declarationes « 2. An liceat N. Baroni « retinere genuflexorium cum tapete et pulvina- « ribus (*extra Presbyterium*)? Et quatenus affir- « mative. 3. An eædem prærogativæ competant « etiam Baronnissæ ejus matri in casu? S. R. « C. censuit respondendum : Ad 2. Affirmative, « juxta decreta in Larinen. XII Sept. MDCXCIX « et in Ostunen. XXIV Nov. MDCCIII. Ad 3. Nega- « tive... *Die* XXVI *Aprilis* MDCCIV *in Meliten*. » Porro sic disponit decretum in Larinen. « Li- « cere Baronibus in loco baronali retinere in « Ecclesia genuflexorium amovibile, juxta de- « creta alias edita, extra tamen Presbyterium. » At Baronissis semper id denegatum fuisse quod Baronibus indultum erat, non modo liquet ex decreto supra relato in Meliten, sed vel ex alio relato sub num. 3004, in quo declaratum fuit : « Ducissæ civitatis Asculi non licere uti « genuflexorio et strato in Ecclesiis Regu- « larium, et Episcopus prohibeat etiam juris « remediis. » XII Martii MDCLXXXVIII in Asculana.]

IV. Præstat itaque, ut aliquando ab evitanda dissidia inter Episcopos et Barones, ex quibus, uti experientia docet, mala ingentia oriri solent, nonnulla tolerentur, quæ scilicet episcopalem majestatem ac jurisdictionem minime lædant; tametsi non inficier, abusum esse ut laici homines pulvinaribus in domo Dei utantur. Apud Romanos, uti diximus lib. II *De codice sancti Evangelii*, etc. cap. XIII, pulvinaria lectuli erant, qui diis sterni solebant in Templis, uti post Ciceronem Oratione II in Catilinam, et Plinium in Panegyrico ad Trajanum ait Alexander ab Alexandro lib. V *Dierum genialium*, cap. XXVII, ubi pulvinaria apparatas lecticas vocat divorum, in quibus numina pro majestate juxta aras sublimia extabant. Sed uti ibidem ex illustri auctore etiam notavimus, paulatim humana ambitio adeo excrevit, ut quod olim deorum proprium fuit, ad se transmitti non sine ambitione permiserit. Hinc holoserica auro intexta pulvinaria luxus adinvenit, quibus illustriores matronæ in Sanctorum Templis incumbunt, ut hoc etiam irreligiosæ levitatis argumento languescentem pietatem, ac imminutum christiani spiritus fervorem in locis sacris coram Deo et hominibus ostentarent. Sed de his satis. Ceterum cavendum illud Episcopo omnino est, ne quæ sacra indumenta Altarium usui, et ornatui addicta sunt, ad sui genuflexorii stratum adhiberi permittat, multaque minus pulvinaria Missalium usui destinata, genibus suis, cubitisve supponi, juxta Decretum S. Caroli in Concilio provinciali V Mediolanensi editum, capite inscripto *De Ecclesiis, earumque supellectile*.

V. Sed age reliquam § nostri Rubricam explicemus, ubi edicitur, sanctissimæ Eucharistiæ Sacramentum in alio Altari ab Altari majori distincto esse collocandum. Fateor videri id esse contra veterem Ecclesiæ morem, cui semper inhærens S. Carolus, parte IV Actorum Ecclesiæ Mediolanensis, in Rubricis, seu Instructionibus, *De Sacramento Eucharistiæ*, ubi de ejusdem custodia agit, ita quidem Parocho, seu Ecclesiæ Rectori mandat : « Sacrosanctam Eucharistiam, « ut decentissime fieri potest in Altari majori cu- « stodiat et asservat. » Ipsum ritum in omni quavis Ecclesia etiam cathedrali ab Episcopo esse servandum, statuit quidem in provinciali Conci-

lio Mediolanensi, cap. *Quæ pertinent ad Sacramentum sacræ Eucharistiæ*, ubi ita inquit : « Episcopus diligentissime curet, ut in cathe« drali, collegiatis, parochialibus, et aliis qui« busvis Ecclesiis, ubi sacrosancta Eucharistia « custodiri solet, vel debet, in majori Altari col« locetur, nisi necessaria, vel gravi de causa « aliud ei videatur. » Notanda est postrema ejus Decreti clausula, quæ egregie favet disciplinæ nostri Cæremonialis, ubi edicitur, in alio Altari, quam in majori collocandum esse Tabernaculum sacratissimæ Eucharistiæ.

VI. Licet enim, ut recte ait noster ℞, « Sacro« sancto Domini nostri Jesu Christi Corpori, « omnium Sacramentorum fonti præcellentissi« mus, ac nobilissimus omnium locus in Eccle« sia conveniat, neque humanis viribus tantum « illud venerari et colore unquam valeamus, « quantum decet, tenemurque; tamen valde « opportunum est, ut illud non collocetur in « majori, vel in alio Altari, in quo Episcopus vel « alius solemniter est Missam seu Vesperas cele« braturus, sed in alio Sacello, vel loco ornatis« simo, cum omni decentia et reverentia pona« tur. » Et iterum mox subjicit : « Quod si in « Altari majori, vel alio, in quo celebrandum « erit collocatum reperiatur, ab eo Altari in « aliud omnino transferendum est; » ob eam scilicet rationem, quam statim affert : « Ne pro« pterea ritus et ordo cæremoniarum, qui in « ejusmodi Missis et officiis servandus est, tur« betur. » Tradit eamdem hanc disciplinam Crassus lib. I, cap. XXVIII, de Sacramento Corporis Christi ex tribuna removendo, dum Episcopus est celebraturus ibidem, eamque rationem affert : « Quia alioquin regularis actio rei « divinæ alterabitur; siquidem incensatio non « rite illo præsente fieri potest ; nam Celebrans « cum mitra rite incensari non poterit ob illius « reverentiam. » Et iterum luculentius : « Insu« per Episcopum celebrantem inhoneste et irre« verenter in faldistorio, ut supra, locato se« dere oporteret, versis ad Sacramentum reni« bus, cum Episcopus illo præsente semper ob « illius reverentiam stare deberet facie ad fa« ciem conversus ; et quia ipsum Sacramentum « etiam incensandum esset, necessario sequere« tur, ut Episcopus, antequam Altare, Crucem, « ac Oblata incensaret, ipsemet Celebrans iret « ad illud incensandum, et sine mitra inter « eundum esset, quæ legibus Cæremoniarum « repugnant. »

VII. Eadem plane docent inter alios Castaldus et Bauldryus, quorum alter in Manuali sacrarum Cæremoniarum parte V, cap. XII, numero X, postquam dixit, si in majori Altari, vel alio, in quo celebrandum erit, collocatum reperiatur Tabernaculum cum sanctissimo Sacramento, ab eo Altari omnino esse removendum; et postquam eam nostri ℞ rationem reddit : « Ne pro« pterea ritus, et ordo cæremoniarum intertur« betur; » ita statim rationem ipsam explicat : « Quod eveniret certe, si ibi remaneret; nam nec « Altaris thurificatio, nec Celebrantis actio, nec « Ministrorum, rite fieri aut servari possent, « cum necesse sit, quoties ante illud transimus, « genua ad terram flectere, nec deceat Celebran« tem ante illud stare, aut sedere cum mitra. » Concludendum itaque cum laudato Crasso, qui loco citato post explicatum ritum, ejusque rationem removendi sacratissimam Eucharistiam ab Altari majori, sive ab alio, in quo erit solemniter celebrandum, ita ait : « Igitur ipsum Sa« cramentum omnino, præsertim in celebra« tione Pontificalis Missæ, et Vesperarum, re« moveri debet. » Notandum hic illud *præsertim*, quo non obscure innuit servandam esse eamdem disciplinam removendi Sacramentum ab Altari majori, et in alio collocandum, tametsi non Episcopus pontificali ritu, sed alius inferioris ordinis esset Vesperas, vel Missam solemniter celebraturus. Qui ritus servatur passim in Ecclesiis Urbis, in quarum etiam plerisque non in majori Altari, sed in alio Sacello sacratissima Eucharistia custoditur. Verum hæc disciplina non videtur probanda, nam præter gravem et necessariam causam hactenus explicatam, « ne « ritus, » scilicet, « et ordo cæremoniarum tur« betur, » servari deberet laudatum superius Concilii I provincialis Mediolanensis Decretum veteri disciplinæ consentaneum, nempe, curandum esse ab Episcopo, « ut in cathedrali, col« legiatis, parochialibus, et aliis quibusvis Ec« clesiis, ubi sacrosancta Eucharistia custodiri « solet, vel debet, in majori Altari collocetur, « nisi necessaria, vel gravi de causa aliud ei « videatur. »

[In Cathedralibus collocari debet S. Sacramentum extra Altare majus in alia Capella decenti, at in Parochialibus regulariter retinendum est

in majori Altari. S. Congreg. Episcoporum in Lucensi x Febr. MDLXXIX, in Aquilana xxix Aug. et in Casertana xxviii Nov. MDXCIV, resolvit : « Tabernaculum SS. Sacramenti in Cathedrali« bus non debet esse in Altari majori propter « functiones pontificales, quæ fiunt versis reni« bus ad Altare; in Parochialibus vero et regula« ribus Ecclesiis debet esse in Altari majori regu« lariter tanquam digniori. » Et in Congregatione particulari a SS. deputata, in *Casalen.*, proposito dubio : « An sit removendum Tabernacu« lum, asservatur venerabili ab Altare majori, « transferendum in aliquo Sacello pro fixa cu« stodia ejusdem venerabilis omni qua decet « reverentiæ? » Sub die xvi Maii MDCCVIII, responsum fuit « *Affirmative* per Episcopum cum « consensu Capituli. » Petra, *Comment. ad Constit. apostol.* tom. III, pag. 173, n. vi. Rituale Romanum sic se habet : « Hoc autem Taberna« culum conopeo decenter opertum atque ab « omni alia re vacuum *in Altari majori*, vel *in* « *alio*, quod venerationi et cultui tanti Sacra« menti commodius ac decentius videatur, sit « collocatum... » Adverte autem verba Cæremonialis : « Valde opportunum est ut (SS. Sa« cramentum) non collocetur in majori vel in « alio Altari in quo Episcopus vel alius (nota to « *alius*) solemniter est Missam seu Vesperas ce« lebraturus. » Ad mentem igitur Ritualis et Cæremonialis, ni fallor, concludes SS. Sacramentum opportune collocari apud aliquod Sacellum in Ecclesiis insignibus etiamsi de Parochialibus sint in quibus officia solemniter consueverunt celebrari, in reliquis autem apud majus Altare.

Hærere videtur Catalanus noster inter Cæremonialis auctoritatem cui conformior esset praxis sacram Eucharistiam in alio Altari asservandi, et S. Caroli decreta in Mediolanensi Concilio ad quorum normam Altare majus seligi deberet; inter usum Ecclesiarum Urbis et veterem Ecclesiæ morem. Sed quoad praxim antiquitatis, certe est ambigendi locus. Si enim in pluribus Ecclesiis olim mos fuit sacram Eucharistiam in columba supra Altare majus suspendendi; sæpe etiam extra Altaria illam in turri collocavere ut videre est apud Thiersium in erudito opere de Expositione SS. Sacramenti; et ex antiquis Ordinibus Romanis habes sancta id est Eucharistiam e Sacrario ante Missam portata ad Altare in quo procul dubio non asservabantur.

Ast non prætermittendum, in uno tantum loco ejusdem Ecclesiæ retineri posse Tabernaculum SS. Sacramenti. « Sanctissimum Eucharistiæ « Sacramentum asservandum esse uno tantum « in loco cujuscumque Ecclesiæ » censuit S. Congregatio Episcoporum, die xiii Oct. MDCXX. Imo hæc locum habent, etiamsi Parochia sit Cathedrali unita. « Cum Episcopus Augustanus « S. R. Congregationi exposuerit, quod SS. Eu« charistiæ Sacramentum continuo retinetur in « eadem Ecclesia super duplici Altari, nimirum « super Altare chori, et super alio S. Joannis « Baptistæ, ratione Parochiæ eidem Cathedrali « unitæ : S. Congreg. respondit Sacratissimam « Eucharistiam servandam esse in uno tantum « Altari designando ab Episcopo. Die xxi « Julii MDCXCVI. » Quæ dicta sunto de asservatione continua, non autem de temporanea, ut scite advertit Cavalieri, *Oper. liturg.* tom. IV, cap. vi, decret. viii, n. 3.

Ultimo notandum quod sacra Eucharistia retinere nequeat, nisi in Parochialibus, Collegiatis vel Conventualibus, seclusa speciali licentia. Ita pluries S. R. C.

1. Episcopus Nucerin. Paganorum prohibuerat Ecclesiis SS. Sacramenti Nuceriæ superioris, et B. M. de Carmine inferioris Nucerinæ diœcesis (retinere) SS. Sacramentum, ex quo non erant Parochiales; et habito recursu S. C. approbavit decretum Episcopi, qui tamen Episcopus modo scripsit in favorem dictarum Ecclesiarum narrans, se ideo prohibuisse ut œconomi dictæ Ecclesiæ recurrant pro licentia ad S. C. prout recurrerunt. Et S. C. respondit : Nihil; quia ubique probibitum est. Die xii Septemb. MDCXXVI in Nucerina Paganorum.

Ad petitionem Rodulphi Baronis Cat. de Bollecœller censuit, si SSmo. D. N. placuerit, ex speciali privilegio posse concedi, ut in Ecclesia etiam quod non sit cathedralis, neque parochialis, neque collegiata, neque conventualis, sed simplex, in locis ubi non adest parochialis, possit asservari SS. Eucharistiæ Sacramentum, de consensu Ordinarii, et absque Parochi, intra cujus parochiæ fines existit, præjudicio, dummodo Ecclesia ipsa sit decens, et solita conferri in titulum, et nunc habeat beneficiatum perpetuum, qui ejus curam gerat, et Sacramentum possit caute custodiri, et ibi lampas perpetuo

accensa habeatur. Die xxv Martii MDXCIII in Bavariæ.

Moniales SS. Annuntiationis de Bastia supplicarunt pro facultate asservandi in earum Ecclesia SS. Eucharistiam. Et S. C. respondit : Aut Monasterium est canonice erectum, et non indiget : aut non est approbandum. Die xvi Aprilis MDCXLIV in Marianen.

26°. An in Ecclesiis Confraternitatum neque parochialibus, neque regularibus, retineri possit SS. Eucharistiæ Sacramentum, sine speciali indulto Sedis Apostolicæ? 27°. Præsupposita facultate retinendi, an possit infra annum publice exponi sine licentia Ordinarii? Et S. R. C. respondit : Ad 26 : Negative. Ad 27 : Negative. Die x Decemb. MDCCIII in Urbis et Orbis ad 26 et 27.

Prior et Confratres S. Sebastiani Terræ Cursi civitatis nuncupatæ, Montis Regalis diœcesis, asserentes se solitos esse exponere in eorum Oratorio SS. Sacramentum orationi xl Horarum, petierunt licentiam illud retinendi in diem sequentem assumendum a Sacerdote in crastinum celebraturo. Item retinendi particulas si quæ supersunt in communione Confratrum, non obstante contradictione Parochi qui illas vult asportare in suam Parochiam? Et S. R. C. quoad retentionem SS. Sacramenti usque in diem sequentem, concessit. Die xx Novembris MDCXXVII in Montis Regalis.

§ IX.

Quod si aliquando contingeret, coram Episcopo, vel per ipsum Episcopum celebrari, existente sanctissimo Sacramento super Altari, quod feria quinta in Cœna Domini, et feria sexta in Parasceve, et in Missa quæ celebratur in festo Sanctissimi Corporis Christi, vel cum exponitur oratio quadraginta Horarum, ante processionem evenire solet; tunc omnes genuflexiones et reverentiæ ad unguem observari debent; et Episcopus nunquam sedere, sed stare sine mitra, prout suis locis declaratur; et ideo non incongruum, sed maxime decens esset, ut in Altari ubi sanctissimum Sacramentum situm est, Missæ non celebrarentur, quod antiquitus observatum fuisse videmus; aut saltem Celebrans in eo, sive solemnes, sive planas Missas, reverentias et genuflexiones prædictas omnino observare debet. Ante sanctissimam Eucharistiam Episcopus genuflectens, prius in plana terra, deinde super faldistorio, vel genuflexorio ibidem præparato orabit, prius quam ad Altare majus se conferat; et surgens iterum genuflectet, ut prius. Ante Altare majus caput Cruci profunde inclinabit; postea genuflectet, et orabit; demum surgens, iterum caput, ut prius, inclinabit.

COMMENTARIUS.

1. Tametsi in superiori § cautum sit, ne in majori Altari, vel in alio, in quo divina solemniter celebranda sunt Officia, Tabernaculum cum sacratissima Eucharistia extet, ne scilicet ritus et ordo cæremoniarum, uti superius dictum est, interturbetur; recte nihilominus ex § præsenti admonemur, ut, « si aliquando contingeret coram Episcopo celebrari, existente sanctissimo « Sacramento super Altari, quod feria quinta in « Cœna Domini, et feria sexta in Parasceve, et « in Missa, quæ celebratur in festo Sanctissimi « Corporis Christi, vel cum exponitur oratio « quadraginta Horarum, ante processionem eve« nire solet, tunc omnes genuflexiones et reve« rentiæ ad unguem observari debent, et Epi« scopus nunquam sedere, sed stare sine mitra. « prout suis locis declaratur. » Ritus sane is recens est, quia scilicet pia praxis exponendi omnium oculis super Altari sanctissimum Sacramentum, ut paucis abhinc sæculis fieri assolet, antiquis ignota fuit, ut eruditi auctores docent, inter quos Jueninus, in opere *De Sacramentis*,

dissertatione IV, ubi agit de Eucharistia, ut est Sacramentum, quæstione IV, cap. III, articulo IV, § III, ait, publicam expositionem Corporis Christi processioni solemni, cum qua circumgestatur, suam debere originem, itemque tunc tantum in usu esse cœpisse, cum primum adhibita sunt Tabernacula portatilia, quæ vulgo *Ostensoria* dicuntur, quæque a Concilio Colionensi anno MCDLII *Monstrantiæ* vocantur; de quibus nos alias nonnihil diximus tomo II Romani Pontificalis ad titulum XVIII.

II. Quod attinet ad expositionem sanctissimi Sacramenti pro oratione XL Horarum, est haud dubie recentissima, et, ut aiunt, a S. Carolo primum inventa; nihil enim de eo ritu extat in Rubricis Missalis Romani, ut notat Gavantus, parte II, tit. XIV, *De his quæ addenda sunt in Missa, quæ celebratur ad Altare, in quo expositum est sanctissimum Sacramentum;* ubi inter alia ad hunc § nostrum alludens, ita inquit : « In Cæremoniali Episcoporum libri I capite XII, « optime monemur ex antiquorum documentis, « ut abstineamus a Missa celebranda coram Sa« cramento etiam in suo Tabernaculo occluso ; « quod si ferat necessitas, vel suadeat alia justa « causa, puta infra Octavam Corporis Christi, et « Romæ in fine publicæ orationis XL Horarum ; « eo casu genuflexiones omnes, et actus reve« rentiales debiti diligenter sunt observandi, « quos variis libris Ritualibus præscriptos, et « sparsim, hoc loco collegimus. » Notat mox varios ritus in Missa coram sanctissimo Sacramento exposito a Sacerdote, ejusque Ministris servandos, quos egregie illustrat, novisque suis additionibus, atque observationibus dilucidat clarissimus Cajetanus Merati in Notis ad ipsum Gavantum, laudata parte II, tit. XIV, ubi etiam varia ad eam rem pertinentia Sacræ Rituum Congregationis Decreta affert, præsertim vero instructiones, atque ordinationes a sanctæ memoriæ Clemente XI editas die XX Januarii anni MDCCV, quæ etiam ab ejus successoribus Innocentio XIII, Benedicto XIII et Clemente XII, confirmatæ fuere.

III. Consentanee ad nostrum § quo edicitur, « non incongruum, sed maxime decens esse, ut « in Altari, ubi sanctissimum Sacramentum « situm est, Missæ non celebrarentur, » censuit jam Sacra Rituum Congregatio in Bononien. die IX Augusti anno MDCLXX non licere Missam in Altari majori, ubi est expositum publice sanctissimum Sacramentum, celebrare, præsertim si in Ecclesia adsint alia Altaria, in quibus celebrari possit. Quod autem Celebrans in ipso Altari, « sive solemnes, sive planas Missas, reve« rentias et genuflexiones prædictas, omnino « observare debet, » docent auctores passim, qui rituum Missæ coram sanctissimo Sacramento celebrandæ exponunt, inter quos laudatus Merati in Notis ad Gavantum loco citato inter alia ait, Celebrantem et Ministros in ingressu ad Presbyterium, seu Capellam, in qua est expositum sanctissimum Sacramentum, debere statim omnes caput nudare, et cum ad Altare pervenerint, ante illius infimum gradum omnes utrumque genu omnino in plano flectere, et etiam caput profunde inclinare, tunc solum scilicet, cum primum ad Altare accedunt, et in fine Missæ, nam in processu deinde Missæ, unicum tantum genuflectent, ut facilius scilicet et commodius surgant. Advertendum, quod faciendo genuflexionem unico genu, non debent caput inclinare, sufficit enim genuflexio, ut docet Bissus.

[Quod habet hic Cæremoniale *maxime decens esse ut in Altari ubi sanctissimum Sacramentum situm est Missæ non celebrarentur*, auctor noster interpretari videtur de Sacramento palam exposito : sed genuinus sensus est de præsentia Sacramenti etiam in Tabernaculo inclusi. Ita Cæremoniale intellectum fuit, sive a Gavanto part. I, tit. XX, lit. *u*, sive a Thiersio, in opere suo de Expositione SS. Sacramenti, lib. V, cap. II, sive a Gardellinio, super § XIV instructionis Clementinæ, et ita intelligendum est sicut sedulo attendenti tibi clare apparebit, maxime si conferas varias Cæremonialis Episcoporum editiones. Nam hæc verba *reverentias et genuflexiones prædictas observare debet* fucum quidem facerent, si illa referre velles, sicut egit Catalanus, ad ea quæ paulo superius dicta sunt de Missa existente SS. Sacramento super Altare. Verum in textu editionis Clementis VIII nonnulla reperiebantur de his quæ fieri non possent, vel de his quæ agenda forent, in Missis et Officiis coram Sacramento in Tabernaculo asservato, signanterque de genuflexionibus in tali occurrentia requisitis : quapropter ad hunc casum paulo inferius rediens, Cæremoniale dicebat *prædictas genuflexiones*. Dempta sunt hæc in editione

Innocentiana : sed to *prædictas*, quod mutari debuisset, correctoris cautionem fallens remansit in textu. Quoad praxim, animadverte celebrationem Missarum sive solemnium sive planarum coram Sacramento palam exposito a pluribus decretis Sac. Congreg. esse vetitam, solo necessitatis casu reservato (n. 2356, 2490, 4662). Sed hoc etiam casu veræ necessitatis occurrente, stricta remanet prohibitio distribuendi sacram Eucharistiam in tali Missa. Ita S. R. C. *in Tarentina* XII Nov. MDCCCXXXI. Quoad usum ad quem alludit Cæremoniale omittendi celebrationem Missarum etiam planarum ad Altare ubi sacra Eucharistia in Tabernaculo asservatur, narrat Thiersius hunc fuisse morem apud Lugdunum, Vesuntionem, et Belgii Cathedrales. Certe Romæ hodieque talis est consuetudo in Basilica S. Petri, imo et in nonnullis aliis Ecclesiis, ut asserit Gardellinius.]

IV. Tandem ubi Episcopus ad Ecclesiam accedit, « ante sanctissimum Sacramentum, « utrumque genuflectens, in plana terra prius, « deinde super faldistorio, vel genuflexorio ibi « præparato orabit, » nudo scilicet capite, « prius quam ad Altare majus se conferat, et « surgens, iterum genuflectet, ut prius, » nempe in plana terra, caputque profunde inclinabit, juxta sententiam clarissimi viri Cajetani Merati superius memoratam, quæ dicit, Sacerdotem, ubi ad Altare pervenerit, ubi est expositum sanctissimum Sacramentum, et in fine cum celebrata jam Missa inde recedit, debere utrumque genu omnino in plano flectere, et caput profunde inclinare. Ceterum facta Episcopus oratione ad Altare primum, ubi sanctissimum Sacramentum expositum est, deinde, « sumpta mitra, » ait Bauldryus, « procedet ad majus Altare, ad « quod profunde se inclinabit Cruci; tum genu- « flectet, auferetur ei mitra, et orabit; deinde « surgens, imponatur ei, factaque reverentia, « ad sedem se recipiet. » Porro, ut hunc demum Commentarium absolvam, ex Decreto Sacræ Rituum Congregationis in una Urbis, die XIX Augusti anno MDCLI, quando SS. Eucharistiæ Sacramentum publice discoopertum exponitur, omnes ante illud transeuntes, cujuscumque conditionis et ordinis sint, seu ad illud accedentes, seu ab eodem recedentes, semper utroque genu facere genuflexionem debent.

[Et hic nota confusionem a Catalano factam. Loquitur enim Cæremoniale de Sacramento in Tabernaculo asservato; porro auctor noster textum evolvit tanquam ad Sacramentum palam expositum alludentem.]

§ X.

Faldistorium quoque, si eo utendum erit pro sessione Episcopi celebrantis, parum distans ab infimo gradu Altaris, a latere Epistolæ collocandum est, ita ut Episcopus celebrans, in eo sedens, habeat ad dexteram suam Altare, respiciens eamdem partem, quam ipsa anterior facies Altaris respicit, sive illa versa sit ad Tribunam, sive ad reliquum corpus Ecclesiæ, et populum, secundum varios Altarium situs : quod quidem faldistorium coopertum sit undique ad terram serico ejusdem coloris, cujus erunt cetera paramenta, et sub dicto serico tegumento aptetur pulvinus. Regulariter autem faldistorium hujusmodi ponitur in plano, seu pavimento Presbyterii, quod totum usque ad infimum gradum Altaris convenienter deberet pannis viridibus contegi.

COMMENTARIUS.

I. In hoc nostro jure, ut verbis utar eruditissimi Paridis Crassi lib. I, cap. XXXII, passim, et communiter sedem Prælati cujusvis pontificaliter celebrantis, non quidem amplam et eminentem, sed pressiorem, ac sacris celebrationibus dicatam similem Curuli illi, quæ in antiquis nu-

mismatibus inspicitur, cæremonistæ autem *Faldistorium* appellant; sed qua de causa, aut qua etymologia sic appellent, seu quare nominis hujusmodi primogeniam sic figurent, haud satis constat; nisi fortassis eam unius literæ subdititiæ vitio adulteratam divinare velimus, ut videlicet pro faldistorio, fandistorium dicamus, quod scilicet interpretemur pro loco fandi, sicut consistorium pro loco consistendi. Verum ne potius quam illo, aut alio modo, aut e contra usurpemus; satis est, quod per hanc qualemcumque dictionem sedes designatur pontificalis celebrationibus dicata.

II. Tradit hæc quidem Crassus loco citato; plura nos jam de faldistorio adnotavimus tomo I Romani Pontificalis in Prolegomenis, cap. v, num. x et seq., ubi ex clarissimo viro Dominico Georgio tomo I, lib. I, *De liturgia Romani Pontificis*, num. vi et seq. inter alia diximus, Faldistorii nomen barbaris sæculis plane exaratum esse, cum prius a Latinis *Sella*, deinde Græco vocabulo *Cliothedrum*, quod *Sellam plicatilem* significat, sit appellatum. Id quod laudatus auctor variis medii ævi scriptorum auctoritatibus probat, quinimo et celebri quodam S. Gregorii testimonio, lib. X, epistola xxiii, indictione v, ubi de sellis plectilibus mentio fit. Porro figura ipsius sedis, qualis erat in usu sæculo IX, visitur in insigni codice Ms. qui olim ad Christinam Suecorum Reginam pertinuit, deinde vero ab Alexandro VIII Pontifice maximo una cum aliis ab eadem Regina, miræ vetustatis, ac veritatis comparatis Mss. codicibus, Bibliothecæ Vaticanæ attributus est. Ergo in quadam codicis ipsius figura sedet S. Martinus Episcopus in sella quadrata, nimirum quatuor ligneis fulcris flavi, seu aurei coloris fabrefactis compacta sine fulcimento ad declinandum dorsum, habetque suppedaneum, et super sellam est pulvinus, in quo assidet S. Martinus pontificalibus ornamentis indutus.

III. Quanquam autem hac pictura faldistorium designari constet, occurrit quidem vox *Faldistorium*, seu *Faudestolium* in multis antiquis Mss. Ritualibus libri a doctissimo viro Edmundo Martene editis, lib. I, *De antiquis Ecclesiæ ritibus*, cap. viii, articulo xi, ac præterea in priscis monumentis, quæ in suo Glossario affert Carolus Dufresne, verbo *Faldistorium*. Apud Cencium quoque Camerarium non semel Pontificis *Faldistorium* occurrit, uti videre est in Ordine Romano xii a Mabillonio edito tomo II Musei Italici, pag. 168 et 185. In Actis tandem Adriani IV Papæ, de ipso habetur, quod « de- « scendi et in præparato sibi faldistorio sedit; » et in Gestis Alexandri Papæ III legitur itidem, quod « in eminentiori loco positus, in faldisto- « rio suo resedit. » Ex quibus omnibus liquido patet, antiquum esse usum faldistorii pontificalis, quod quidem ex præscripto hujus nostri § « parum distans ob infimo gradu Altaris a latere « Epistolæ collocandum est, ita ut Episcopus « celebrans in eo sedens, habeat ad dexteram « suam Altare, respiciens eamdem partem, quam « ipsa anterior facies Altaris respicit, sive illa « versa sit ad Tribunam, sive ad reliquum corpus « Ecclesiæ, et populum secundum varios Alta- « rium situs. »

IV. Notat hæc eadem eruditus Crassus citato lib. I cap. xxxii, cujus locum hic lubet describere, quo ritus nostri hujus § hucusque descriptus, magis magisque illustretur. Loquens itaque de hac sede pontificali, ejusque positione, ritum ita enarrat : « Hæc semper locari debet « ad cornu Altaris sinistrum, quod est Epistolæ, « ita ut ipse Celebrans habeat ad dexteram suam « Altare cui honorem defert, et sic locari cum « moderamine debet, ut post renes suos Cele- « brans non utique Altare habeat, sed nec etiam « nimis ante faciem suam, sic ut ab omni populo « sedens ipse videatur. » Locandam ita Episcopi sedem, ut cunctos respiciat, et ut cunctorum oculi in ipsum respiciant, ritus Ecclesiæ antiquus est, cujus meminit S. Ambrosius in libro *De dignitate sacerdotali*, cap. vi, itemque alii Patres ac scriptores ecclesiastici, quorum loca afferre surpervacaneum est, res enim est omnibus nota : « Nam quid aliud interpretatur « Episcopus, nisi superinspector, » ait S. Ambrosius, ut scilicet, uti dictum est, ita resideat in sede sua, ut ab omni populo sedens ipse videatur, cunctosque ipse perspiciat.

V. Ceterum is ritus non semper servari potest ob varios Altarium situs, de quibus audire præstat laudatum Crassum loco citato, ubi postquam dixit omnino locandum esse ipsum faldistorium, ut Celebrans super illo sedens vertat faciem suam, sicut est Altaris frontispicium, non autem semper ad populum, nec semper ad corpus Ecclesiæ, rationem hanc subjicit ex va-

rio Altarium situ variarum Ecclesiarum civitatis Bononiensis : « Nam in Ecclesia nostra cathe« drali Bononiensi, ubi Altaris frontispicium, « id est, pars anterior, respicit ad populum, sive « ad corpus Ecclesiæ tunc ibi Celebrans dum « sedet, vertit faciem ad corpus Ecclesiæ, et ad « populum : sed in Ecclesia Sancti Petronii col« legiata, ubi Altaris frontispicium, id est, pars « anterior non respicit ad populum, sed e con« tra, nam pars Altaris posterior versa est ad « populum, similiter ipse Celebrans non fron« tem, sed humeros ad corpus Ecclesiæ, id est « populum vertet : quod etiam in omnibus locis « pari ratione servabitur. » Quibus verbis puto equidem satis dilucide explicari § hujus nostri Rubricam.

VI. Quod autem in hoc eodem § edicitur, ut « faldistorium coopertum sit undique ad terram « serico ejusdem coloris, cujus erunt cetera pa« ramenta, et sub dicto serico tegumento apte« tur pulvinus, » ita eum ritum enarrat laudatus Crassus : « Insuper faldistorium ipsum « coopertum sit de colore aliarum paramento« rum, et sub pedibus suis habeat, præter « grandia tapetia pavimentum universale tegen« tia, aliud parvum et pulchrius tapete ad lon« gum ante faciem Domini extensum. » Ait mox, id esse privilegium Cardinalium Episcoporum, non autem minorum Prælatorum; tandemque ritum enarrans, ac rationem subdens, cur pulvinaria in faldistorio adhibeantur, sic caput ipsum xxxii concludit : « Et quia non decet, « Episcopum super illo nimis profunde incu« bare, ideo sessio ejus cum uno, vel etiam duo« bus pulvinaribus, ut opus erit, coopertorio « suppositis, elevetur ut altius sedeat. » Est sane ritus in antiquus, nam uti superius notatum est, ex quadam figura antiqui codicis Ms. sedet S. Martinus Episcopus in sede quadrata, habetque illa suppedaneum, et super sellam est pulvinar, in quo ille assidet pontificalibus ornamentis indutus. Agit et de pulvinaribus faldistorii in Actis Ecclesiæ suæ Mediolanensis S. Carolus, ubi inter alia ita inquit : « Pulvinaria « faldistorii unum genuflexionis, alterum ses« sionis usui, e serico villoso constent : eorum « longitudo sesquicubitalis erit; latitudo porro « cubitalis. » Neque omittendum, quod de ipso faldistorii integumento edicit, nempe subvestitum illud esse debere tela bombycina, ita vero dissectum, ut sedili tantum inhærens, a reliquis partibus in pavimentum defluat.

VII. Ait denique noster § regulariter faldistorium poni in plano, seu pavimento Presbyterii, quod totum usque ad infimum gradum Altaris convenienter deberet pannis viridibus contegi. Ubi collocatur faldistorium adhiberi debere « grandia tapetia pavimentum universale tegen« tia, » jam ex Paride Crasso in superiori Commentario notatum est; addique hic potest, quod idem auctor de eodem ritu inquit lib. I, cap. xxxi, his verbis : « Circumcirca Altare per « terram sint tapetia strata in Presbyterio, « maxime omnes gradus Altaris tegentia, ubi Mi« nistri sacrificaturi sedere possint decenter et « honeste. » Porro faldistorium, ut ex sacris Ecclesiæ ritibus in Actis ipsis Ecclesiæ Mediolanensis S. Carolus docet, parte IV, lib. II, non amplum, neque alte extructum, ut sedes cathedraque episcopalis, sed longe depressius esse debet; nec præterea a tergo, nec a lateribus quidquam habeat, quo sedens Episcopus nitatur. E quaternis lignis nuceis, binis scilicet ab interiori, totidemque a posteriori parte inauratis, laminarum argentearum tegmine ornatis, iisque singulis ab omni laterali angulo, formam capitis leonini, paulum prominentis, in summo exhibentibus (sive potius formam orbicularem, ut est usus Ecclesiarum Urbis), decore, apte, firmiterque constans, sedile coraceum habeat solidum, idemque non pluma, sed tomento, pilisque minutim concisis plenum.

[Hæc faldistorii descriptio desumpta est ex Actis Ecclesiæ Mediolanensis. Communiter tamen faldistoria quæ adhibentur ad sessionem habent ex utroque latere fulcimenta brachialia, nullum autem ad declinandum dorsum. Quod si Episcopus eodem faldistorio utatur ad procumbendum, præter pulvinum subtus genubus supponendum, alius est afferendus quo fulciminum brachialium intervallum exæquetur.]

§ XI.

Sed si Altare haberet plures gradus, ita ut faldistorium in pavimento positum remaneret nimis depressum, posset ei supponi aliquod suggestum, seu tabulatum æqualis altitudinis a terra cum infimo gradu Altaris, si super eo sessurus sit proprius Episcopus celebrans, qui tamen regulariter non in faldistorio, sed in propria episcopali sede stare, et sedere debet. Ipsum vero Altare majus in festivitatibus solemnioribus, aut Episcopo celebraturo, quo splendidius poterit, pro temporum tamen varietate et exigentia ornabitur : quod si a parte disjunctum et separatum sit, apponentur, tam a parte anteriori, quam posteriori illius, pallia aurea, vel argentea, aut serica, auro perpulchre contexta, coloris festivitati congruentis, eaque sectis, quadratisque lignis munita, quæ telaria vocant, ne rugosa, aut sinuosa, sed extensa, et explicata decentius conspiciantur. Tum in superna linea mappæ mundæ tres saltem explicentur, quæ totam Altaris planitiem, et latera contegant. Nullæ tamen coronides ligneæ circa Altaris angulos ducantur, sed earum loco apponi poterunt fasciæ ex auro, vel serico elaboratæ, ac variegatæ, quibus ipsa Altaris facies apte redimita, ornatiorque appareat. Supra vero in planitie Altaris adsint candelabra sex argentea, si haberi possunt; sin minus ex aurichalco, aut cupro aurato nobilius fabricata, et aliquanto altiora, spectabilioraque his, quæ ceteris diebus non festivis apponi solent, et super illis cerei albi, in quorum medio locabitur Crux ex eodem metallo, et opere præalta, ita ut pes Crucis æquet altitudinem vicinorum candelabrorum, et Crux ipsa tota candelabris superemineat cum imagine sanctissimi Crucifixi, versa ad interiorem Altaris faciem. Ipsa candelabra non sint omnino inter se æqualia, sed paulatim, quasi per gradus ab utroque Altaris latere surgentia, ita ut ex eis altiora sint immediate hinc inde a lateribus Crucis posita.

COMMENTARIUS.

I. Statuit hic primum § noster persequens ritus, qui ad faldistorium spectant, ut « si Altare haberet plures gradus, ita ut faldistorium « in pavimento positum remaneret nimis depressum, possi ei supponi aliquod suggestum, « seu tabulatum æqualis altitudinis a terra cum « infimo gradu Altaris, si super eo cessurus sit « proprius Episcopus celebrans. » Tradunt id ipsum passim ecclesiastici auctores, qui sacras cæremonias peculiaribus libris enarrant, inter quos omnium peritissimus Paris de Crassis lib. I, cap. XXXII, ubi fuse atque eleganter de faldistorio et ejus positione agit, ita de hoc ritu inquit : « Si gradus Altaris tres, aut plures erunt, tunc « fiat unus suggestus, seu tabulatum ligneum « altum, sicut est gradus unus infimus Altaris, « vel duo, ut placet, et super eo faldistorium « imponatur, ita ut sedes Cardinalis modicum « altius emineat, non autem sic, si alius Prælatus celebrat. » Loquitur de more sui temporis, nam alias ex nostro hoc § non modo Cardinalis Episcopus, verum etiam quivis Episcopus celebrans, præsertim proprius, uti potest faldistorio suppedaneum habente æqualis altitudinis cum infimo gradu Altaris, si Altare scilicet « haberet plures gradus, ita ut faldistorium in pa« vimento positum remaneret nimis depres« sum. » Fuisse autem antiquum ritum, ut faldistorio suppedaneum supponeretur, jam supra ostendimus ex quadam S. Martini Episcopi imagine, qui in Ms. codice visitur, ornatus pontificalibus ornamentis in sella quadrata sedens

suppedaneum habente. Ceterum tametsi faldistorio uti possit Episcopus in pontificalibus suis functionibus, sciendum tamen, quod « regulariter » Episcopus « non in faldistorio, sed « in propria episcopali sede stare, et sedere de« bet, » ut recte hic admonet § noster; sed de ea re infra nos fusius in Commentariis ad caput XIII.

II. Ergo ut hic ceteros ritus enarremus, qui in præsenti § descripti sunt, « ipsum Altare ma« jus, » inquit, « in festivitatibus solemnioribus, « aut Episcopo celebraturo, quo splendius pote« rit pro temporum tamen varietate et exigentia « ornabitur; » citra tamen profanas delicias, aut luxum superfluum, ut notat Crassus lib. I, cap. XXXI. Porro Altaria, ac præsertim majus Altare, magnifico apparatu esse ornanda, docent nos passim sancti Ecclesiæ Patres, ac sacræ Synodi, itemque veterum exempla Pontificum ac Principum superius a nobis allata; ut enim alia hic omittam, Theodoretus lib. I *Historiæ ecclesiasticæ*, cap. XXIX, loquens de Encæniis, sive Consecratione Templorum, quæ a Constantino Magno Imperatore ante medium sæculum IV Hierosolymis ædificata fuerunt, divinum Altare aulæis regalibus, vasisque aureis omni genere gemmarum collucentibus ornatum fuisse refert. Justinianus quoque Imperator in epistola ad Hormisdam Romanum Pontificem, se duo pallia serica eidem direxisse ait ad ornamentum Altaris Sanctorum Apostolorum. Quanta ei in re fuerit pietas ac religio Romanorum Pontificum, legere est passim apud Anastasium, qui eorum vitas scribens, varia ornamenta recenset, quibus illi Altaria præsertim instruere satagebant. S. Carolus in historia ecclesiastica summe versatus, in Actis Ecclesiæ suæ Mediolanensis, antiqui esse instituti inquit Altaria palliis exornare, probatque exemplo Zachariæ Papæ, quod nos inferius referemus.

III. Sed ut ordinem nostræ Rubricæ prosequamur, si Altare, inquit, « a pariete disjun« ctum et separatum sit, apponentur, tam a « parte anteriori, quam posteriora illius, pallia « aurea, vel argentea, aut serica, auro perpul« chre contexta coloris festivitatis congruen« tis, » etc. Antiqua Altaria parieti, ut nunc passim cernuntur, non semper adhæsisse, sed in medio Ecclesiæ plerumque collocata fuisse, ut Sacerdos offerens omni ex parte facilius posset videri, ex antiquis scriptoribus liquet. Eusebius libro X *Historiæ ecclesiasticæ*, cap. IV, celeberrimum Tyri Templum a Paulino extructum describens, « Sanctum Sanctorum, » inquit, « Al« tare videlicet, in medio constituit, utque hæc « sacraria multitudini inaccessa essent, ea rur« sus ligneis cancellis munivit. » In monte Oliveti, eo ipso in loco, ex quo Christus cœlos ascendit, « habetur Ecclesia rotunda sine tecto, « in cujus medio, hoc est, in loco Ascensionis « Domini habetur Altare sub dio patens, in quo « celebrantur solemnia Missarum, » uti scribit Bernardus Monachus in suo itinerio, cap. XIV. In Selgenstiadiensi Monasterio Ludovici Pii Imperatoris impensis condito Altare S. Salvatoris « in media Ecclesia positum erat, » testante Eginardo lib. IV *De translatione SS. Petri et Marcellini*.

IV. Sed quid alia memorem? Multa id genus Altaria tum alibi, tum Romæ potissimum in variis Ecclesiis conspiciuntur, cumque tam a parte anteriori, quam a posteriori exposita sint, merito ab utraque parte palliis esse ornanda præscribitur, et quidem in solemnioribus festivitatibus, auro contextis, juxta veterem Ecclesiæ ritum, ut paulo superius exemplis Constantini Magni et Justiniani Imperatoris ostensum est. Palliorum aureorum meminit inter alios Alcuinus poemate III, sic inquiens :

> Plurima Basilicæ sunt ornamenta recentis.
> Aurea contortis flavescunt pallia villis,
> Quæ sunt Altaris sacri velamina pulchra.

Sunt itaque hic pallia Altaris, vestimenta, quæ scilicet ante Altare tenduntur suspensa, quæ etiam alio nomine *pallea* dicta sunt, quemadmodum etiam, et pallia alba, sive aulæa, quæ vel olim ornatui Ecclesiæ usui erant. Unde laudatus Alcuinus poemate LXVI, ita inquit :

> Pallia suspendit parietibus, atque lucernas
> Addidit.

Utitur et palleorum vocabulo Durandus libro I sui Rationalis, cap. III, num. XXIII et XXIV, ad utrumque ornatum significandum, Ecclesiæ scilicet atque Altaris : « Ornatus Ecclesiæ, » inquit, « consistit in cortinis, et aulæis, et palleis seri« cis et purpureis, et similibus. » Et paulo post : « Altaris vero ornatus consistit in capsis, in pal« leis, et phylacteriis, » etc.

V. Plura de palliis, seu palleis, aulæisve, quibus parietes Ecclesiæ ornantur, jam suo loco attulimus; reliquum est, ut aliqua hic adnotemus, quæ de pallio Altaris scite scribit in Actis Ecclesiæ suæ Mediolanensis S. Carolus : « Pallium, » inquit, « seu palla, vestimentum scilicet, quod ante Altare tenditur suspensum, « paulo longius, quam Altare patere debet, eoque altius, ut ab ima parte paululum sub « cornice scabelli ejusdem Altaris occultetur. « A superiori parte, palmum a summo distante, « laciniis, quas frangias dicunt, auro sericove « elaboratis pro colorum ratione ex Ecclesiæ « ritu præscripta ornetur. » Et non multo post : « Instruatur etiam a summo intrinsecus parvulis minutisque annulis æreis ferreisque, qui- « bus suspendatur, affixum telari Altaris. » Habemus hic, quod ex nostro § cautum est, ut nimirum pallia, quibus Altare ornatur, sint « coloris festivitati congruentis, eaque sectis « quadratisque lignis munita, quæ telaria vo- « cant ne rugosa aut sinuosa, sed extensa et ex- « plicata decentius conspiciantur. » Rursus, ut pallium ipsum pretiosius, ut pote usui solemniorum Officiorum, ac dierum, sit e serico, auro, argentove intexto, « nempe opere aulico, « quod brocatum dicunt, vel acu decore picto,» edicit idem sanctissimus Præsul conformiter ad nostram Rubricam, et ad veterem Ecclesiæ ritum, cui magisque adhærens, mandat, ut pallio ipsi ab exteriori parte Crux, aut imago Sancti, Sanctorumque, quorum nomine Altare dicatum est, aut alia sacra effigies apte recteque in medio assuatur. Id quod antiqui instituti esse ex eo probat, « quod Zacharias Pontifex pallam auro « intextam, Nativitatis Domini nostri Jesu Chri- « sti imagine ornatam, Beati Petri Apostoli Al- « tario obtulit. » Ceterum hic illud notandum, quod inter alios docet Gavantus in Rubricas Missalis parte I, tit. XX, posse etiam sine pallio celebrari, « puta si Altare est ornatum auro, « vel lapide pretioso. »

VI. Ipsum præterea majus Altare, imo et cetera etiam Altaria Ecclesiæ, in quibus Corpus Dominicum consecratur Sanguisque ejus hauritur, non modo palliis ornanda, sed et « mun- « dissimus linteis » cooperienda, ex prisco Ecclesiæ ritu docet Synodus Remensis apud Burchardum Wormaciensem Episcopum lib. III Decretorum, cap. XCVII, fuseque de iis nos egimus nostro II tomo Romani Pontificalis. Certe Optatus Milevitanus vetustus Ecclesiæ Pater lib. VI contra Donatistas, tanquam morem ubique receptum commemorat, quod Altaria lignea operirentur. Ait enim : « Quis fidelium nescit, « in peragendis Mysteriis ipsa ligna, » Altaria scilicet, quæ in Africa lignea erant, ut observat Joannes Bona Cardinalis lib. I, cap. XXV, num. XV: « Linteamine cooperiri? Inter ipsa sacramenta ve- « lamen potuit tangi non lignum. » Victor quoque Episcopus Vitensis lib. I *De persecutione Vandalica*, Proculum quemdam ab impio Genserico in provinciam Zeugitanam adversus catholicos missum scribit, qui rapaci et sacrilega manu cuncta devastans, de palliis Altaris camisias sibi et femoralia fecit : « De pallis Altaris, » inquit, « pro nefas! camisias sibi et femoralia « faciebat. » Fuse de eo ritu diximus nos tomo II Romani Pontificalis ad tit. II, § LXXV, sicut et de alio, quem hic § noster præscribit, ut scilicet « in superna linea » Altari « mappæ « mundæ tres saltem explicentur, quæ totam Al- « taris planitiem, et latera contegant. »

VII. Operiendum esse Altare tribus mappis, seu tobaleis mundis ab Episcopo, vel alio habente potestatem, benedictis, superiori saltem oblonga, quæ usque ad terram pertingat, duabus aliis brevioribus, vel una duplicata, expresse edicit Rubrica Missalis parte I, tit. XX. Errat Durandus ubi lib. IV sui Rationalis, cap. XXIX, num. VII, debere Altare duplici mappa operiri ait; est enim antiquus mos, ut tres saltem adhibeantur juxta veterem canonem S. Pio I Pontifici adscriptum apud Gratianum, can. *Si per negligentiam*, de Consecratione, distinctione II, ubi quartæ Altaris mappæ fit mentio. Benedictionem ejusmodi mapparum esse antiquissimam, ostensum a nobis jam fuit loco citato secundi tomi Romani Pontificalis. Ex necessitate posse in mappis non benedictis celebrari, docet Sylvester in Summa, verbo *Benedictio*, quæstione V, et alii, inter quos tamen non bene Suarez parte III, disputatione LXXXI, sectione VI, negat hac de re jus aliquod esse; expresse enim ait Rubrica Missalis, quam paulo superius descripsimus, operiendum esse Altare « tribus « mappis, seu tobaleis mundis ab Episcopo, vel « alio habente potestatem, benedictis. »

VIII. In ornatu Altaris illud omnino cavendum, ne ullæ coronides ligneæ circa illius angulos

ducantur, sed earum loco apponi poterunt fasciæ ex auro, vel ex serico elaboratæ, ac variegatæ, quibus ipsa Altaris facies apte redimita, ornatiorque appareat. Id inter alia mandat § hujus nostri Rubrica, quam in Notis suis ad Rubricas Missalis parte I, tit. xx, laudat Gavantus, ejusque rei hanc rationem affert, quod « vere « coronides ligneæ corrodunt etiam planetas. » Qualis debeat esse ornatus frontispicii Altaris, egregie explicat S. Carolus in suæ Mediolanensis Ecclesiæ Actis : « Velamentum, » inquit, « quod « ad ornatum frontispicii Altaris in Missæ sacro « adhibetur, superiorique parti pallii in ipso Al- « tari tanquam frontale quoddam obtenditur, « ejusmodi sit, ut demissum usque ad serica « filamenta, quæ pallio assui solent, vel paulo « infra perveniat. Longe præterea pateat, ut « adæquet Altare, aut paulo amplius : ejus ex- « tremitas, quæ in hominum conspectu est, « fimbria decore exornetur. » Tum paulo post de pretiosiori ornamento loquens in solemnioribus festis adhibendo, ait insignius esse illud debere, « auro scilicet argentoque contextum. »

IX. Ad candelabra quod attinet, quæ in majori Altari in festis solemnioribus collocari debent, « in planitie Altaris, » ait § nostri Rubrica, « adsint candelabra sex argentea, si haberi « possunt, sin minus ex aurichalco, etc. cupro « aurato nobilius fabricata, etc., et super illis « cerei albi. » Sicut cereorum ita et candelabrorum antiquum esse in Ecclesia usum, docent passim, qui de sacris ritibus tractant. Certe illustrem candelabrorum mentionem facit S. Paulinus in Natali xi S. Felicis, ubi describens ejusdem Ecclesiæ ornamenta, sic inter alia scribit :

. . . . Sed præter et aulæ
Ipsius in spatio variis insignia formis
Munera erant de more sita, hæc, quæ cernitis illic
Omni prompta die, vel circumfixa per omnes
Ordine dimenso quasi candelabra columnas
Depictas extare gerunt, quæ cuspide ceras,
Lumina ut inclusis reddantur odora papyris.

Quia scilicet mos tum ethnicis, tum christianis scyrpum papyri speciem cera circumdare, atque ex illo candelas efformare. Sed ut alios omittam Patres, ac priscos Ecclesiæ Scriptores, S. Augustinus, Paulino coævus sermone xvii in dedicatione Ecclesiæ non solum candelabrorum meminit, sed et mysticum intellectum docet, necnon etiam ipsa suo ævo, IV scilicet Christi sæculo benedici candelabra consuevisse affirmat his plane verbis : « In illo, » scilicet, Christo, « ædificatur Ecclesia, quæ abscondi non po- « test; neque accedunt lucernam, et ponunt eam « sub modio, sed super candelabrum, ut luceat « omnibus, qui in domo sunt. Bene occurrit le- « ctio, quando candelabra dedicantur, ut sit, « qui operatur, lucerna posita in candelabro. « Lucerna est enim homo, qui bene operatur. « Quod autem candelabrum? Mihi autem absit « gloriari, nisi in Cruce Domini nostri Jesu « Christi. Qui ergo secundum Christum facit, « ut non glorietur, nisi in Christo candelabrum « et si luceat omnibus, » etc. Ita ille, sed videsis, quæ de candelabris, eorumque dedicatione diximus nostro tomo II Romani Pontificalis ad titulum ii, § lxvi.

X. Jam vel primis Christi sæculis habuisse Ecclesiam sicut aurea vasa sacra ad sacrificium peragendum, ita et candelabra aurea, quibus erant affixi cerei, docent nos luculentissime Acta sancti Laurentii a Prudentio concinnata, ac versibus descripta, in quibus Tyrannus ita alloquitur sanctum Laurentium Romanæ Ecclesiæ Diaconum, et inclytum Christi Martyrem :

Hunc esse vestris orgiis
Moremque, et artem, proditum est,
Hanc disciplinam fœderis,
Libent ut auro Antistites.
Argenteis scyphis ferunt
Fumare sacrum sanguinem
Auroque nocturnis sacris
Adstare fixos cereos.

Candelabra aliaque vasa affabre facta ex auro, argento, aliove metallo, quibus fixæ candelæ, ellychnia oleo fota accedebantur ad præbendum lumen, ubi sacra functiones agebantur, ab ipsis Apostolorum temporibus fuisse in Ecclesia, inde ostendit Baronius ad annum Christi LVIII quia hic usus jam ante vigebat apud Hebræos, quibus in Templo, et lucernæ succensæ erant, et aureum candelabrum pretiosissimum, Exodi capite xxv egregie descriptum. Quam vero sumptuosa hæc essent post datam Ecclesiæ pacem, satis expressum habemus apud Anastasium et alios qui summorum Pontificum et Principum donaria recensentes, frequenter enumerant pharos coronatos, lampades cum delphinis, canthara cereostata, et lucernas aureas atque ar-

genteas, multique ponderis, in quibus non solum cera et oleum commune, sed aliquando oleum pretiosissimum et opobalsamum incendebatur.

XI. Notat hæc et alia Joannes Bona S. R. E. Cardinalis lib. I *Rerum liturgicarum*, cap. xxv, num. vii, sed videri etiam potest clarissimus Muratorius in Notis ac Dissertationibus ad S. Paulinum Nolanum, præsertim dissertatione xvi, itemque Georgius lib. I *De Liturgia Romani Pontificis*, in disquisitionibus de sacro ministerio, capite vi, ubi vetera affert monumenta, quibus ostendit, jam olim fuisse in Ecclesiæ usu candelabra aurea, argentea, cuprina et ærea. Monumentis hisce apprime edoctus, et in ecclesiastica historia, ac sacris ritibus versatissimus S. Carolus, in Actis Ecclesiæ suæ Mediolanensis, de sex candelabris in Altari majori apponendis, ubi solemnia festa celebrantur hæc habet : « Candelabra Altaris majoris, quæ etiam « aurea olim fuisse animadvertimus, si ex auro « per facultates fieri non possunt, saltem ex ar- « gento conficiantur ad usum solemniorum Of- « ficiorum, ita ut et metalli genere et opere « cum Cruce congruant. Alia vero, quæ usui « quotidiano sunt, ex aurichalco constare pote- « runt. » Porro cautum est ex Rubrica nostri hujus § ne candelabra ipsa sint omnino inter se æqualia, sed paulatim quasi per gradus ab utroque Altaris latere surgentia, ita ut ex eis altiora sint immediate hinc inde a lateribus Crucis posita. Idipsum tametsi hodie non ita exacte in omnibus Ecclesiis observetur, servandum aiunt Castaldus, Bauldryus, et alii, inter quos Gavantus in suis ad Rubricas Missalis notis illud etiam monet, parte I, tit. xx, in festis solemnioribus plura quidem debere candelabra apponi, « non « tamen ultra sex in linea recta etiam in Missa « solemni, non pontificali; » quia scilicet, ut infra dicemus, tunc etiam septimum adhibendum est.

XII. Crucis tandem in Altari collocandæ ritus est quidem et ipse antiquus, testaturque S. Bonaventura in libro *De Mysteriis Missæ*, sanctos jam olim Patres statuisse, ne quisquam Missas agat, nisi in Altari adsit imago Crucifixi. Ab aspectu siquidem Crucis, ut scite notat Joannes S. R. E. Cardinalis Bona loco superius citato, num. viii, Sacerdoti celebranti passio Christi in memoriam revocatur, cujus passionis viva imago, et realis repræsentatio hoc sacrificium est, mortem cruentam Salvatoris nostri incruente exprimens, tanquam idem Sacrificium, quod in Cruce oblatum est, quamvis diverso modo offeratur. Ob hanc itaque rationem consuevit jam olim Ecclesia tum Latina, tum Græca in Altari Crucem collocare, quidquid obmurmurent heterodoxi. Certe S. Paulinus non semel ejus ritus meminit tum in epistola xxxii ad Severum, tum in Natali xi S. Felicis. Chrysostomus quoque in illa celebri oratione, *Quod Christus sit Deus*, diserte ait : *In mensa sacra Crux*. Afferri ea in re possent innumera Patrum testimonia, qui de eodem ritu antiquitus servato fidem luculentissimam faciunt; non omittendus tamen egregius Sozomeni locus, libro II *Historiæ ecclesiasticæ*, cap. iii, ubi narrat Probiano cuidam, qui ex ethnico Christianus factus, Crucis tamen non admittebat, oblatum per visionem fuisse, « Crucis signum, seu effigiem, quæ in sacro « ejus Altari collocata erat. »

XIII. Hanc quidem historiam mendacissimi centuriatores centuria iv, cap. xiii, superstitiosam vocant, et a Constantini tempore alienam, a Sozomeno confictam, vel stulte pro vera acceptam. Sed hæc solita est hæreticorum calumnia; etenim eodem IV sæculo quo Constantinus floruit, S. Chrysostomus in Ecclesia orientali, et in occidentali Paulinus, qui ejus quidem ritus testes sunt omni exceptione majores. Sed audiamus hic ipsum Paulinum, qui in laudata ad Severum Epistola ritum illum versibus hisce describit :

Divinum veneranda tegunt Altaria fœdus,
  Compositisque sacra cum Cruce Martyribus.
Cuncta salutiferi coeunt insignia Christi,
  Crux, corpus, sanguis Martyris, ipse Deus.

Ut postremus versus intelligendus sit, egregie exponit Mabillonius lib. I *De Liturgia Gallicana*, cap. ix, num. xxiv, sic dicens : « Crux in summo « ciborii vertice, Corpus et Sanguis, id est reli- « quiæ Martyris in imo, scilicet subtus Altare; « ipse Deus, hoc est, ipsum Domini corpus in « columba appensum in medio. » Consuevit enim olim, uti tomo II Romani Pontificalis diximus ad titulum xviii sacra Eucharistia alicubi loco Tabernaculi in columba apud Altare appensa custodiri.

XIV. Auro et argento confectas, gemmisque

pretiosissimis ornatas, sicut alia sacra donaria, oblatas, et sanctis Altaribus aut appensas aut affixas sacratissimas Cruces fuisse, docet passim liber Pontificalis, aliique auctores allati longo agmine ab erudito Georgio, loco citato, *Disquisitionum de sacro Ministerio*, cap. XXXII, et ante ipsum a clarissimo viro Jacobo Gretsero in aureis libris suis *De sancta Cruce*. Docet sane inter alios Sigibertus ad annum Christi CDLI Crucem auream in Altari fuisse, cum Episcopus Casatensis Missam celebraret. Meminit Crucis aureæ in Altaris Venerabilis Beda libro II *Historiæ Anglorum*, cap. XX, Baronius non uno in loco in suis Annalibus, et, ut alios omittam, in Actis Ecclesiæ Mediolanensis S. Carolus, qui apparatum Altaris majoris enarrans ita ait de Cruce : « Ex aureis, aut si minus per facultates possit, « argenteis laminis Crux Altaris majoris erit Ba« silica cathedrali, Ecclesiisque collegiatis, hæc« que usui solemniorum dierum, atque offi« ciorum : altera autem, aut ex aurichalco « inaurato condecenter cælata, elaboratave, aliis « diebus adhibenda. »

XV. Collocandum insuper esse Crucem in medio Altaris inter candelabra, non uno in loco edicunt Rubricæ Missalis, docuitque jam olim ex prisco ritu Innocentius III lib. II *De Mysteriis Missæ*, cap. XX. Quocirca satis mirari nequeo, cur Franciscus Suarez insignis ceteroqui theologus, parte III, disputatione LXXXI, distinctione VI, Crucem in Altari locandam in Missa, negat esse de præcepto. Porro quidquid alii sentiant, tenenda est Rubrica nostri hujus § quæ dicit locandum esse Crucem, et quidem non nudam, « sed cum imagine SS. Crucifixi versa « ad interiorem Altaris faciem, » in Altaris medio præaltam inter candelabra, « ita ut pes « Crucis æquet altitudinem vicinorum candela« brorum, et Crux ipsa tota candelabris supere« mineat ; » ob mysticam forte illam rationem, quam docet Gavantus in Rubricas Missalis parte I, tit. XX, « quia Christus, » inquit, « etiam in Cruce major est super omnes popu« los significatos in candelabris ; » sive potius, quia, ut aiunt auctores liturgici, Crux certe in Altari est tanquam signum Regis in regia sua : insignita autem esse debet sanctissimi Crucifixi imagine ; ut ab ejus conspectu, et Sacerdoti celebranti, et christiano populo Sacrificio assistenti Passio Christi in memoriam revocetur. Ceterum quod Crux parva licet Crucifixi imagine insignita, super Tabernaculum, in quo asservatur inclusum SS. Sacramentum in Altari, non sit sufficiens, cum Missa celebratur sed apponi omnino debeat alia Crux in medio candelabrorum, decidit jam Sacra Rituum Congregatio in Rossanen. die XVI Junii anno MDCLXIII quemadmodum et illud, in Altari scilicet, in quo adest, magna statua SS. Crucifixi, non esse opus, ut ponatur alia Crux parva, dum Missa celebratur. Rursus quod super Altare, in quo SS. Sacramentum expositum est, Crux de more collocari debeat, et quidem cum imagine Crucifixi apposita, decisum etiam ex Sacra ipsa Congregatio habemus in Senen. die XXIV Maii anno MDCCVII.

Quoad ultimum punctum, a priori doctrina recessit S. R. C., et declaravit quemlibet in sua praxi relinquendum : « Etsi Decretum hu« jus S. C. de anno MDCCIX præcipiat, quod « in Altari, ubi est publice expositum SS. Sa« cramentum, tempore Sacrificii, Crux de « more collocetur, non est tamen in viridi « observantia, et patriarchales Urbis opposi« tum servant. Supervacuam enim adjudicant « imaginis exhibitionem, ubi prototypus ado« ratur. Et hacce de causa instructio pro XL « Horarum oratione summorum Pontificum « jussu edita sub silentio præterit, an locanda « removendane sit hujusmodi Crux linquens « quemlibet in sua praxi. » Die II Sept. MDCCXLI in Aquen. ad V. Quam resolutionem approbavit Benedictus XIV in Constitut. XVII quæ incipit *Accepimus*, de die XVI Julii MDCCXLVI, in qua suo more erudite de præsenti materia disputat.]

§ XII.

Celebrante vero Episcopo candelabra septem super Altari ponantur; quo casu Crux non in medio illorum, sed ante altius candelabrum in medio cereorum positum locabitur, a cujus lateribus, si haberentur aliquæ reliquiæ, aut Tabernacula cum Sanctorum reliquiis, vel imagines argenteæ, seu ex alia materia staturæ

competentis, congrue exponi possent; quæ quidem sacræ reliquiæ et imagines, cum sex tantum candelabra super Altari erunt, disponi poterunt alternatim inter ipsa candelabra; dummodo ipsa Altaris dispositio, et longitudo id patiatur; sed et vascula cum flosculis frondibusque odoriferis, seu serico contextis, studiose ornata adhiberi poterunt.

COMMENTARIUS.

I. Ritum hactenus in § hujus Rubrica descriptum egregie enarrat lib. I, cap. XXXI, Paris de Crassis sic inquiens : « Super medio Altaris, » ponenda est, « omnino unica Crux insertis, vel « appositis reliquiis, et ad ejus latera per lon- « gum Altaris aliquæ imagines Sanctorum. » Et paulo post : « Item candelabra septem ad plus, « sed non pauciora, quam sex post Crucem lo- « cata, et magis parieti proxima, ita ut imagi- « nes proximiores sint Celebranti, ut cum ipse « incensat Altare, non impediatur a candela- « bris. » Ut is ritus in Capella Papæ ex antiquo haud dubie more servetur, de septem scilicet candelabris, sacris imaginibus, et reliquiis Sanctorum super Altare ponendis, diserte exponit Augustinus Patricius lib. III *Sacrarum Cæremoniarum*, sectione V. « Super Altare, » inquit, « cum divina peraguntur, sive Cardinalis, sive « alius Prælatus celebret, candelabra sex. » Et paulo post : « Si Papa celebrat, super Altare « candelabra septem ardent. » Et in fine capitis : « Imagines et reliquiæ ponuntur super Al- « tari, quando utuntur mitra auriphrygiata, et « non aliter. » Sed de his nos infra.

II. Quoad nostram Rubricam attinet, ait quod « celebrante Episcopo » (id quod etiam intelligendum est de Cardinalibus solemniter in suis titulis celebrantibus), « candelabra septem su- « per Altari ponantur, » cum scilicet non alia divina Officia, sed cum Missam solemnem tantum, et non tamen pro defunctis celebrat, uti jam decidit Sacra Rituum Congregatio die XIX Maii anno MDCVII in Placentina, dubio VIII, apud Meratum in suis ad Gavantum Notis. Rursus candelabrum septimum poni quidem debere super Altari, quando nimirum celebrat Episcopus Ordinarius, non vero Suffraganeus, id etiam decisum habemus ab ipsa Sacra Rituum Congregatione in Bracharen. die I Septembris eodem anno MDCVII, uti videre est apud Barbosam in Summa Apostolicarum Decisionum Collectan. LXXXV, numero I et II. Item non posse Episcopum deputatum administratorem alterius Ecclesiæ, dum in illa solemniter celebrat, habere super Altari septimum candelabrum cum candela accensa, eadem Congregatio edixit in Sarsinaten. die XXII Augusti anno MDCCXXII, teste Ursaya tomo I *Disceptionum ecclesiasticarum*, parte I, disceptatione II, et Merato ibidem. Tandem quod in sacris solemnibus non debeant Abbates tametsi pontificalium usum habentes, in Altari habere septem candelas accensas, cum hoc solum Episcopis concessum sit, a memorata Sacra Rituum Congregatione die XXIX Januarii MDCXX, et iterum die XXVII Septembris MDCLIX declaratum refert in suo Hierolexico Macrius, verbo *Abbas*. Extat Decretum ejusmodi in calce Cæremonialis Episcoporum Romæ editi anno MDCXIII eoque plures alii abusus sublati sunt.

III. Cur celebrante Episcopo septem candelabra cum totidem cereis accensis in Altari adhibeantur, ait memoratus Macrius, verbo *Candela*, alludere eum ritum ad septem illa candelabra, quæ S. Joannes vidit in sua Apocalypsi cap. I, et ad denotandum quod Episcopus septem sancti Spiritus donis per ipsa candelabra significatis ornari debeat. Sed quidquid sit de ea explicatione, qua Ursaya ipse contendebat, septenarium candelabrorum numerum proprie convenire omnibus Episcopis solemniter celebrantibus, standum omnino est laudatis Sacræ Rituum Congregationis Decretis, quæ nonnisi Ordinario Episcopo duntaxat Missam pontificaliter celebranti, non illam tamen pro defunctis, vel alia divina Officia peragenti usum septem candelabrorum permittunt. Sane Crassus lib. I, cap. XXVI : « Convenienter, » ait, « per Patres « nostros institutum est, ut super Altari cele- « brante Episcopo, si commode poni possunt, « septem luminaria æqualia tanquam septem « planetales stellæ apponantur ; sin autem, sex « omnino, et non plures quam septem, nec pau- « ciores quam sex. »

IV. Ubi celebrante Episcopo septimum super Altari ponitur candelabrum, ex Rubrica nostri hujus §. « Crux in medio candelabrorum, « sed ante altius candelabrum in medio cereo- « rum positum locabitur, a cujus lateribus si « haberentur aliquæ reliquiæ, aut tabernacula « cum Sanctorum reliquiis, vel imagines argen- « teæ, seu ex alia materia, staturæ competentis, « congrue exponi possent. » SS. reliquias consuevisse antiquitus vel sub Altari, vel subtus absidem recondi, non vero Altaribus imponi, prout postea moris fuit sæculo IX pluribus probat Mabillonius in præfatione ad sæculum II Benedictinum, num. XLV et seqq. Certe sero invaluit ea consuetudo, ejusque testis est Ivo Carnotensis Episcopus, qui parte II sui Decreti, cap. CXXXII, ex quodam Concilio Remensi ait : « Nihil super « eo, » id est Altari, « ponatur, nisi capsæ cum « Sanctorum reliquiis, et quatuor Evangelia. » Locandas esse reliquias Sanctorum, sacrasque eorum imagines super Altari Capellæ papalis, « quando utuntur mitra auriphrygiata, et non « aliter, » jam supra audivimus ab Augustino Patricio, qui diu Romæ Apostolicarum cæremoniarum fuit præfectus. Quidquid sit de papalis Capellæ ritibus, ex § nostri Rubrica, sacræ reliquiæ et imagines, argenteæ scilicet, vel etiam ex alia materia, staturæ competentis, « cum « sex tantum candelabra super Altari erunt, dis- « poni poterunt alternatim inter ipsa candela- « bra, dummodo ipsa Altaris dispositio, et lon- « gitudo id patiatur. »

V. Quod insuper « vascula cum flosculis fron- « dibusque odoriferis studiose ornata adhiberi » in Altari possint, vetus est Ecclesiæ disciplina, de qua testimonium habemus S. Augustini lib. XXII. *De Civitate Dei*, cap. VIII, ubi enarrat inter miracula S. Protomartyris Stephani, virum primarium Martialem nomine multum a christiana Religione abhorrentem, conversum ad Christum, oratione pro ipso a genero ejus fusa in B. Stephani Oratorio, et admotis floribus ex ejus Altari desumptis : « Visum, » inquit, « est « genero ejus, ut iret ad memoriam sancti Ste- « phani, et illic pro eo, quantum posset, oraret : « deinde abscedens, aliquid de Altari florum, « quod occurrit, tulit; eique cum jam nox esset, « ad caput posuit... et se credere dixit. » Celebris quoque est ea in re S. Hieronymi locus in epitaphio Nepotiani, quem egregie laudat, quod « Basilicas Ecclesiæ, et Martyrum conciliabula « diversis floribus et arborum comis vitiumque « pampinis adumbraret. » Teste S. Gregorio Turonensi in libro *De Gloria Confessorum*, cap. L. S. Severus solitus erat flores liliorum tempore quo nascebantur colligere, ac per parietes sacræ ædi appendere.

VI. Porro tametsi hisce exemplis, et præscripto Ceremonialium librorum floribus, et exquisitis quibusdam ramulis apte et concinne dispositis, seu veris, seu fictis, pro temporum varietate, sive in vasculis elegantioribus, sive alia ratione ornari possint Altaria, diebus præsertim festis, abstinendum nihilominus ab iis, est sicut et imaginibus et reliquiis Sanctorum inter candelabra apponendis, dominicis Quadragesimæ, excepta quarta, ut notat Meratus in suis ad Gavantum additionibus parte IV, tit. VI, num. XXII. Sciendum præterea et illud est, quod ex Decreto Sacræ Rituum Congregationis die XXII Januarii anno MDCCI, in una Camaldulensium Montis Coronæ, ante ostiolum Tabernaculi Sanctissimi Sacramenti, in quo depicta, vel insculpta est imago Domini nostri Jesu Christi, non est retinendum vas florum, vel quid simile, sed potest collocari in humiliori et decentiori loco. Unum autem hic ego addiderim, consultius esse adhiberi in Altari flores fictos ex serico contextos quam naturales, si ii, ut non semel accidit, nimio odore caput offendant, adeo ut coacti aliquando fuerint Sacerdotes ab Altari discedere.

§ XIII.

Quod si Altare parieti adhæreat, applicari poterit ipsi parieti supra Altare pannus aliquis ceteris nobilior et speciosior, ubi intextæ sint Domini nostri Jesu Christi, aut gloriosæ Virginis, vel Sanctorum imagines, nisi jam in ipso pariete essent depictæ, et decenter ornatæ : desuper vero in alto appendatur

umbraculum, quod baldachinum vocant, formæ quadratæ, cooperiens Altare, et ipsius Altaris scabellum, coloris ceterorum paramentorum. Quod baldachinum etiam supra statuendum erit, si Altare sit a pariete sejunctum, nec supra habeat aliquod ciborium ex lapide, aut ex marmore confectum.

COMMENTARIUS.

I. Præter imagines Sanctorum, quæ ex veteri ritu super Altari inter candelabra diebus solemnioribus ad illius ornatum locandæ sunt, si ipsum « Altare parieti adhæreat, » ait hic § noster, « applicari poterit ipsi parieti supra Altare « pannus aliquis ceteris nobilior et speciosior, « ubi intextæ sint Domini nostri Jesu Christi, vel « Sanctorum imagines, nisi jam in ipso pariete « essent depictæ. » Esse hunc antiquum ritum, ut sacræ imagines in Altari ponantur, jam non semel a nobis ostensum fuit, tum alibi, tum vero præsertim II nostro tomo Conciliorum in Commentariis ad Concilium II Nicænum, et VII œcumenicum, tum etiam superius. Sed ut nonnulla hic referam vetera monumenta, quibus Rubrica hæc illustretur, testatur Anastasius, Adrianum Pontificem fecisse vestes duas super Altare majorem, unam ex auro purissimo, atque gemmis, in qua expressa erat Dei Genitricis in Cœlum Assumptio, aliam de stauracio ornatam in ambitu blattis. Eodem teste auctore Paschalis itidem Pontifex fecit in Altari Sancti Petri vestem miræ magnitudinis pulchram, et decoratam nimis, ex auro gemmisque contextam, præfigurantem historiam sancti Apostoli a vinculis per Angelum erepti.

II. Romæ, ut alias omittam, in Basilica Sancti Joannis Laterani, omnium Ecclesiarum matre et magistra, super Altare majus pannus hodieque conspicitur nobilior ac speciosior, ubi intextæ sunt imagines Sanctorum, Joannis scilicet Præcursoris Domini nostri Jesu Christi, et Joannis Apostoli atque Evangelistæ. Ita quoque in Capella pontificia in majoribus solemnitatibus panni imagines Sanctorum eleganter repræsentantes, pro ratione festivitatum, et ipsorum Sanctorum locari solent, id quod etiam fit in capella Sixtina, quæ est in palatio Vaticano, tametsi in ipsius pariete universale judicium depictum sit, in quo Christus Dominus, Beata Virgo, Apostoli, aliique Sancti conspiciuntur. In aliis passim Ecclesiis, quod vel in ipso pariete super Altare, vel in tela eidem Altari adhærente Sanctorum imagines depictæ sunt, non est opus, ut pannus ipse nobilior cum Sanctorum imagine ibidem intexta collocandus sit, nisi tamen alicujus alius Sancti solemnitas in ipso Altari celebretur, tunc enim super picturam ibidem permanentem imago illius poni assolet, cujus festum celebratur, ut accidit potissimum, cum in Ecclesiis solemni pompa Sanctorum recens Canonizatorum celebritas agitur, quorum imagines elegantissime ornatæ in majori Altari ponuntur Fidelium venerationi expositæ.

III. Umbraculum, seu baldachinum super Altari apponendum ex veteri more scriptores passim liturgici tradunt : « Supra Altare ab « alto pendeat aliquod umbraculum, quod bal- « dachinum vocant, pulchre compositum. » Verba sunt Paridis Crassi lib. I, cap. XXXI. Plura de eo integumento, quod scilicet super Altare, appendendum est, ut et Sacerdos et Altare a pulvere omnique labenti sorde defendatur, Decreta legere est in synodis Episcoporum, ac præsertim in Actis Ecclesiæ Mediolanensis, et Conciliis a S. Carolo editis ad communem Ecclesiarum utilitatem. Sane in Concilio Mediolanensi IV, ubi de Altari agit, ita quidem ea de re statuit : « Tegmen omnino habeat, vel fornicatum, vel « saltem ex asseribus, aut e tela cærulea, de- « center picta, vel e serico, aut panno pretio- « siori confectum ; ubi scilicet fornix non est, « quæ totum Altare, ac præterea Sacerdotem « celebrantem tegat; aut si fornix est, ab Altari « tamen ita distet, ut ea sæpe purgari facile et « commode queat. » Consona hæc sunt § hujus nostri Rubricæ, ex cujus etiam præscripto « baldachinum etiam supra statuendum erit, si « Altare sit a pariete sejunctum, nec supra ha- « beat aliquod ciborium ex lapide, aut ex mar- « more confectum. »

IV. Quanquam vero varia sit appellatio ciborii, hic certe nihil aliud significat, quam turritam ædiculam quatuor columnis innixam Altari im-

positam, ut videre hodieque est Romæ in variis Basilicis, ac præsertim S. Petri, S. Joannis Laterani et S. Mariæ Majoris. Ornari consuevisse hujusmodi ciboria ex auro argentoque, aliisque ornamentis, testem inter alias habemus Chronographum Centulensem, lib. III, cap. III, ubi hæc habet : « Super illa tria Altaria habentur tria ciboria ex argento et auro parata, in quibus « tres dependent coronæ, singulæ per singula « ex auro gemmisque paratæ, cum aliis cruciculis aliisque ornamentis. » Occurrunt ciboria hujusmodi apud Anastasium in Vitis Romanorum Pontificum, solebant enim ii Altaribus Basilicarum Urbis ciboria argentea donare. Porro cum olim Sanctorum corpora subtus Altare recondita essent, eorum tumuli turritis illis ædiculis exornabantur, eo fere modo quo antiqui Basilicas super Sanctorum sepulcra ædificabant. Hinc teste Paulo Diacono Warnefridi filio, lib. III *De gestis Longobardorum*, cap. XXXV. « Guntramnus Rex ciborium solidum ex auro « miræ magnitudinis et magni ponderis fecit, « multisque illud pretiosissimis gemmis decora« tum ad sepulcrum Domini Hierosolymam « transmittere voluit; sed cum minime potuis« set, idem supra Corpus B. Marcelli Martyris, « quo in civitate Cavallono situm est, poni fecit »

V. Reliquum est, ut de baldachino, seu umbraculo super Altari appendendo minime illud prætermittamus, quod in § nostro edicitur, debere scilicet ipsum esse « formæ quadratæ, cooperiens Altare, et ipsius Altaris scabellum, colo« ris ceterorum paramentorum : » quæ quidem, quantum scilicet ad colorem, intelligenda sunt, si commode fieri possit, ut scite docet Gavantus in Rubricas Missalis parte I, tit. XX, dicens : « Umbraculum, seu baldachinum super Altari ap« pendi convenit forma quadrata, colore, ubi « commode fieri possit, conformi colori cetero« rum paramentorum, pro temporum, ac cele« britatum varietate. » Porro cujusmodi sit operimentum super Altari imponendum, admonente S. Carolo in laudatis toties Actis Ecclesiæ Mediolanensis, undique ita late patere debet, ut Altare ipsum, et Sacerdos ibi Missæ sacrum faciens, omnino contegatur.

§ XIV.

Si autem adsit tale ciborium, non est opus umbraculo, sed ipsum ciborium floribus frondibusque exornari poterit.

COMMENTARIUS.

I. Quando opus sit super Altari umbraculo, jam superius dictum fuit, auctoritate etiam Concilii IV provincialis Mediolanensis S. Caroli. Hic satis erit describere, quod idem S. Antistes de ea re statuit in Mediolanensis Ecclesiæ suæ Actis, ut nimirum non modo majus, sed Altaria singula, « quæ non tota cum Sacerdote item cele« brante opere fornicato, sed tecto laqueato, « teguntur, aut fornice ita alte extructa, ut ea « fornix commode, sæpiusque purgari non « queat, integumento etiam, quod *capocielo* di« cunt, operiantur. » Tametsi itaque extat suo Altari ciborium, adhuc apponendum est umbraculum, seu baldachinum, si longe ab Altari fornix distet, non autem si proxima Altari esset; tunc enim sufficiet, ut omisso umbraculo, ciborium ipsum floribus frondibusque exornetur, juxta veterem Ecclesiæ morem, quæ, uti superius ostensum est, jam olim consuevit non modo in Altari, sed et per parietes sacræ ædis odoriferos flores ac frondes appendere. Commendat tandem Cæremoniale et eum ritum, de quo infra § XVI, ut scilicet in Altari majori, vel aliis etiam, quæ habent ciboria, circumcirca lampades appendantur, de quo tamen ritu nos suo loco inferius disseremus.

§ XV.

Cum Episcopus erit celebraturus Missam solemnem, ponentur omnia paramenta pontificalia in medio Altaris, ordine retrogrado, videlicet annulus inclusus

in aliqua capsula seorsum ab aliis, planeta, chirothecæ, dalmatica, tunicella, stola, crux pectoralis, cingulum, alba et amictus; manipulus vero ad partem ibidem ponetur. Sed in Ecclesiis, ubi esset Secretarium, sive locus ubi Episcopus paretur, paramenta prædicta possent ibi præparari, non autem super Altari, ut suo loco dicetur. Libri vero, Missalis, Evangeliorum, Epistolarum, tecti serico ejusdem coloris, quo cetera paramenta cum pulvino ex eodem serico, vel parvo legili argenteo, aut ligno affabre tamen elaborato, ponuntur super credentia in cornu Epistolæ.

COMMENTARIUS.

I. Ductus a temporibus antiquis mos fuit, ut quoties summus Pontifex, ac Episcopi solemni ritu celebraturi erant, in loco prope Ecclesiam, seu ipsi Ecclesiæ conjuncto sacra indumenta sumerent, atque ex eo ad Altare, sacris Ministris præeuntibus, procederent. Hic locus, ut scitissime observant Durantus, Mabillonius, Bona Cardinalis, Martenius, et novissime clarissimus Georgius lib. I *De liturgia Romani Pontificis*, cap. VII, a majoribus nostris *Secretarium* est appellatus, deinde etiam nomina accepit, nempe *Salutatorium*, *Vestiarium*, *Receptorium*, *Paratorium*, *Mutatorium*, *Diaconicum*, *Sacrarium*. De quibus omnibus legendus est memoratus Georgius, qui mirabili eruditione nomina illa exponit.

II. Locus Secretarii, quod hodie barbara voce *Sacristia* dicitur, construi consuevit in inferiori parte navis Ecclesiæ ad Austrum, scilicet ex parte virorum, divisi enim erant antiquitus viri a mulieribus in Ecclesia, uti jam diximus tomo I Romani Pontificalis tit. I et lib. II *De codice sancti Evangelii*, cap. VI. Hinc in veteri Basilica Vaticana et in Lateranensi, ut docet Mabillonius in Commentario prævio ad Ordinem Romanum tomo II Musei Italici, pag. XXII, Secretaria erant ad sinistram ingredientium in easdem Basilicas, quia Basilicæ ipsæ Orienti obversæ Austrum habebant ad sinistram. Contra vero vetus Sacrarium Diaconiæ S. Mariæ in Cosmedin stabat ad dexteram ingredientium, propterea quod Auster ejusdem Ecclesiæ ingredientibus dexter erat. In illis Secretariis etiam Oratorium habebatur, ut in Lateranensi Sancti Thomæ, in Vaticana S. Gregorii, quod Oratorium nunc S. Mariæ de Febre appellatur; sed neutrum modo pro Secretario est. In his Secretariis Romani Pontifices æque ac Episcopi, sacra facturi, vestes, quibus in Sacrificio uterentur, induebant, et inde ad Altare solemni ritu procedebant, uti superius notatum est, et uti liquido constat ex Ordinibus antiquis Romanis a Mabillonio editis memorato tomo II Musei Italici.

III. Hunc ritum sua antiquitate venerabilem nostrum quidem Cæremoniale in § hujus Rubrica vehementer exoptans ab Episcopis servandum, inter alia edicit, ut « in Ecclesiis, ubi esset Secretarium, sive locus, ubi Episcopus paretur, « paramenta possent ibi præparari, non autem « super Altari. » Sane posterioribus nonnisi sæculis quod aliquæ forte Ecclesiæ Secretaria non haberent decenter instructa, in quibus celebraturi Episcopi sacris pontificalibus vestibus induerentur, mos ubique fere locorum invaluit, ut ab Altari sumerent. Quidquid sit, testis est hujus novi ritus Paris de Crassis lib. I, cap. XXXI, ubi loquens de regulari positione et ornatu Altaris, ac paramentis tam Celebrantis, quam Ministrorum, hæc habet, conformiter ad Rubricam nostri hujus §. « In medio Altaris citra Crucem « ponuntur omnia paramenta pontificalia pro « Missa, ordine retrogrado; primo enim annu« lus, tum planeta, inde chirothecæ, et dalma« tica, tunicella, stola, crux pectoralis, cingu« lum et alba, id est, camisus, ultimo amictus « et denique manipulus, qui includitur libro « evangelistario. »

IV. Ordo, ac modus, quo in Altari episcopalia paramenta ipsa collocanda sunt, docente Bauldryo parte V, cap. XII, num. XX, aliisque auctoribus, qui sacras cæremonias enarrant, is est. Annulus inclusus in aliqua capsula seorsim ab aliis : planeta, cujus posterior pars mappæ Altaris sit contigua, chirothecæ in aliqua pelvicula, si fieri potest, ut supra, dalmatica et tunicella, quarum partes posteriores sint subtus, stola,

crux pectoralis seorsim etiam in aliqua capsula, cingulum, alba, cujus etiam pars posterior sit subtus, et amictus. Manipulus vero ad partem ibidem ponetur, vel includetur in libro Evangeliorum, ita ut extremitates illius sint extra illum, et replicentur ad partem ipsius libri. Qui ejusmodi ornamentorum episcopalium notitiam scire desiderat, plenam, ni fallor, inveniet nostro I tomo Romani Pontificalis tum in Prolegomenis, tum ad titulum XIII *De consecratione Electi in Episcopum*. Advertendum hic autem censeo, debere ipsa paramenta super Altari posita aliquo velo cooperiri ejusdem coloris paramentorum.

V. Jam non solum Episcopos et Cardinales, verum etiam Prælatos Episcopis inferiores, qui pontificalium usu fruuntur, sacras vestes ex Altari sumere posse, quando scilicet pontificaliter Divinis operaturi sunt, declaravit quidem atque decrevit Sacra Rituum Congregatio die XXVII Septembris anno MDCLIX, § II, in Decreto generali ab Alexandro VII approbato. Deficiente Sacristia, in casu nempe necessitatis posse etiam simplices Sacerdotes de Altari paramenta sumere, non tamen in medio, sed in cornu Evangelii posita, docet Gavantus in Rubricas Missalis, parte II, tit. I, et alii a Merato relati in suis ad ipsum Gavantum Notis, ubi etiam Tonellium et Bissum laudat, scitissime aientes, ad Altare in quo est expositum sanctissimum Sacramentum, nullum omnino sumere debere paramenta; sed deficiente Sacristia, in alio loco a Presbyterio remoto paramenta esse accipienda, ob tanti scilicet reverentiam Sacramenti. Ceterum, quamvis ex aliquorum sententia, ubi Episcopi pontificaliter celebrarent, et paramenta sua in medio Altaris acciperent, Diaconi quoque in cornu Evangelii, et Subdiaconi in cornu Epistolæ paramenta sua ordine itidem retrogrado, ut de Episcopis dictum est, sumerent, vix ejusmodi praxis laudato Crasso placuit, dum ait convenientius fieri, si celebrante Episcopo, « paramenta Ministrorum nullatenus super Altari, « sed aut super abaco, aut retro Altare super « aliqua mensa ponantur, ubi ipsi parentur. »

[Pluries S. C. prohibuit, etiam non obstante quacumque consuetudine immemorabili, ne paramenta sumerentur de Altari a Canonicis, Vicariis generalibus, etc. Et specialiter de sumendis paramentis in uno latere Altaris declaravit : « Licet Canonici de Padua non prætendant su- « mere paramenta de Altari, id est stando in « gradus Altaris, ut faciunt Episcopi, sed acce- « dunt ad Altare, et sumunt in Altari, et non in « medio ejus, sed in cornu, inhærendo aliis decla- « rationibus : non licuisse, neque licere Canoni- « cis, Cathedralis Pataviensis assumere para- « menta, neque de, neque in Altari, non « obstante quacumque prætensa consuetudine « etiam immemorabili in contrarium, quam abu- « sum imprescriptibilem declaravit. » Die XVII Junii MDCLXXIII in *Patavien*. Auctores, reor, loquuntur de casu necessitatis. Verum an deficiens Sacristia sit sufficiens ratio sumendi paramenta in Altari, non auderem affirmare, cum sæpe poni possent super abaco, aut super aliqua mensa retro Altare, ut bene animadvertit P. Crassus, et ideo fingitur necessitas quæ revera non est.]

VI. Ait denique Rubrica § hujus nostri, in solemnioribus festis libros « Missalis, Evange- « liorum, Epistolarum » tegi debere « serico « ejusdem coloris, quo cetera paramenta, cum « pulvino ex eodem serico et colore, vel parvo « legili argenteo, aut ligneo affabre tamen elabo- « rato, » et poni « super credentia in cornu « Epistolæ. » Loquitur hic Rubrica ex veteri Ecclesiæ more, quo varii erant, ac omnino distincti sacri codices celebrandæ Missæ destinati; qui etiam auro, argento gemmisque pretiosissimis ornari solebant, præsertim sacri Evangeliorum libri, ut fuse ostendimus in opere nostro *De codice sancti Evangelii*, etc. lib. III, cap. XVI. Rationem ejus ritus hanc reddit Rupertus Abbas lib. II *De divinis Officiis*, cap. XXIII. « Codices « quoque evangelici auro et argento lapidibus- « que pretiosis non immerito decorantur, in « quibus rutilat aurum cœlestis sapientiæ, nitet « argentum fidelis eloquentiæ, fulgent miracu- « lorum, pretiosi lapides, quæ manus Christi « tornatiles aureæ plenæ hyacinthis operatæ « sunt. » Ceteros quoque libros, qui usui Missæ erant, fuisse etiam forinsecus, auro argentoque exornatos, testis est Leo Ostiensis lib. III *Chronici Cassinensi*, cap. XX et LXXIV, ubi inter ornamenta Cassinensi Ecclesiæ acquisita, et relicta a Desiderio Abbate, postea Victor III Romanus Pontifex fuit, enumerat libros Epistolarum et Evangeliorum, ac Sacramentorum cum tabulis aureis et argenteis.

VII. Ergo, uti passim docent liturgici auctores, et novissime doctissimus Meratus in suis ad Gavantum Notis, libri liturgici et Missales, quibus Ecclesiæ utebantur in Missarum solemniis celebrandis, non uno, ut hodie fit, sed triplici volumine seorsim distincto comprehensi erant. Primum continebat orationes, precationes, præfationes, et alia id genus, quæ a Sacerdote celebrante ad Altare recitabantur. Alterum continebat Evangelia a Diacono, et lectiones scripturales ab aliis sacris Ministris legendæ. Continebat tertium Antiphonas, Tractus, Gradualia, Responsoria, et alia hujusmodi, quæ a choro canebantur, dictumque idcirco Antiphonarium Missæ, quod S. Gregorio Magno ab antiquis codicibus et scriptoribus tribuitur. Quamvis autem, uti dictum est, Evangelia Epistolæque uno volumine comprehenderentur, constat tamen ex variis Mss. codicibus, alium fuisse Epistolarum librum, alium codicem Evangeliorum.

VIII. Præter hos libros Missales ita divisos, erat quoque olim Missale plenarium, ita dictum, quia comprehendebat non seorsim sed unitos omnes prædictos libros. Meminit ejus codicis Leo IV Papa in Homilia de cura pastorali mandans, ut « Missale plenarium, et Lectionarium, « et Antiphonarium unaquæque Ecclesia ha- « beat. » Occurrit passim is liber apud scriptores ecclesiasticos, ut videre est apud Dufresne in suo Glossario, videri etiam de iis libris possunt quæ scripsit eruditus Bocquillot in Tractatu historico liturgiæ sacræ, lib. I, cap. IX. Extat Romæ in Bibliotheca Angelica Fratrum Eremitarum S. Augustini antiquissimus codex Missalis plenarii, quo omnia continentur, quæ in Missæ celebratione tam a Sacerdote quam a Ministris et choro dicebantur. Hujusmodi Missalia necessaria fuisse, ubi Sacerdotes privatas Missas celebrarent, scitissime observat laudatus Meratus.

IX. Meminit tandem trium memoratorum superius librorum Crassus lib. I, cap. XXXI, sic inquiens : « Tres autem libri, videlicet Missalis, « Evangelistaris et Epistolaris, omnes uno colore « tempori congruo cooperti sint super gradu « Altaris sub cornu Epistolæ cum unico pulvino « ejusdem coloris. » Libros hosce non super gradu Altaris, sed super credentia in cornu Epistolæ posita esse collocandos, ex nostra Rubrica cautum est, quæ servari debet, ubi scilicet Missarum solemnia celebrantur. Morem denique a Rubricis tum Missalis, tum Cæremonialis præscriptum, adhibendi pulvinar ad sustentandum scilicet codicem Missalem in Missa, antiquum esse, ex Ordinibus antiquis Romanis addiscimus, in quo statuitur, ut perlecto Evangelio, accipiat Subdiaconus pulvinar, et Evangelium a Diacono, eumque præcedat. Agunt de eo pulvinari, quod etiam vocatur *cussinus*, auctores passim liturgici, Innocentius III, Durandus, et alii, inter quos legi possunt quæ de eodem præscribit in Actis Ecclesiæ Mediolanensis S. Carolus, ubi scilicet agit de supellectili Missarum, divinorum Officiorum Ministrorumque episcopalium propria; inter alia enim ait, tegendum esse pulvinar ornamento ejusdem generis et coloris, quo scilicet sunt cetera paramenta.

§ XVI.

Gradus omnes Altari inferiores cooperiantur aliquo amplo et pulchro tapete, ut si fieri potest, sint magis conspicui et ornati, quam reliqua pars Presbyterii, quæ pannis viridibus contegitur. Si vero tale tapete amplum haberi non posset, saltem scabellum, seu suppedaneum, quod ex proximum Altari, sit tapete aliquo coopertum. Similiter et locus, qui plerisque Ecclesiis sub Altari majori esse solet, ubi SS. Martyrum corpora requiescunt, qui Martyrium, seu Confessio appellatur, decet floribus frondibusque omnique ornamento decorari. Cetera Altaria per Ecclesiam pariter palliis concoloribus decentibusque ornentur, absque coronide, et cum fascia, ut supra de majori dictum est; et habeant quælibet duo saltem candelabra cum cereis, et in medio Crucem cum imagine Crucifixi argenteam, vel ex aliquo metalla, aut cupro aurato. Scabella eorum, si fieri possit,

tapetibus, vel saltem pannis cooperiantur. Altare vero, vel locus, ubi est repositum SS. Sacramentum, præ ceteris sumptuosius ac nitidius exornandum est.

COMMENTARIUS.

I. Circumcirca Altare per terram debere sterni tapetia in Presbyterio, « maxime omnes gradus « Altaris tegentia, ubi Ministri sacrificaturi se- « dere possint decenter et honeste, » tradit Crassus lib. I, cap. xxxi, in fine. Agit de iis in Actis Ecclesiæ suæ S. Carolus, mandatque, ut « stragula bradellæ, et graduum Altaris, plani « item, cum opus est, tapetia sint, aut panni « lanei, iisque pretiosior, pro solemnitatum ra- « tione, proque Ecclesiarum dignitate. » Et mox : « Late, longe et ample ita pateant, ut et bradella, « et Altaris gradus, eorum operimento conster- « nantur omni, atque adeo amplius, saltem cubito « uno; » quia scilicet ex Rubrica nostri hujus § reliqua pars Presbyterii pannis viridibus est contegenda; imo ex ejusdem præscripto, si « tale « tapete amplum haberi non posset, » sat erit, si saltem scabellum, seu suppedaneum, quod est proximum Altari, sit tapete aliquo coopertum. Et hoc quantum ad majus Altare, quod enim minora spectat Altaria Ecclesiæ, scabella quidem eorum, « si fieri possit, » tapetibus, vel saltem pannis cooperientur.

II. Locus præterea, « qui in plerisque Eccle- « siis subi Altari majori esse solet, ubi SS. Mar- « tyrum corpora requiescunt, qui *Martyrium*, « seu *Confessio* appellatur, decet floribus frondi- « busque decorari, » juxta scilicet ritum antiquum, iterum atque iterum a nobis superius explicatum, de quo, ut hic alios omittam, mentionem facit sanctus Paulinus in Natali III S. Felicis, ubi loquens de tumulo, ubi sepultus fuit memoratus Martyr, hæc habet :

Spargite Deo, pueri, laudem, pia solvite vota;
Spargite flore solum, prætexite limina sertis;
Purpureum ver spiret hiems, sit floreus annus
Ante diem, sancto cedat natura diei.

Servatur is hodieque ritus in multis Ecclesiis insignibus præsertim vero Romæ in Basilica Vaticana in festo Apostolorum Petri et Pauli, in qua eorum confessio solet egregie ornari, variis florum sertis atque coronis, admirabili artificio intextis. Consuevisse præterea Sanctorum tumulos non modo floribus, sed et aulæis etiam pretiosis ornari, tradit non uno in loco Anastasius in Vitis Romanorum Pontificum, quorum pietatem vel ex eo commendat, quod ornandis sanctorum Martyrum tumulis operam suam impenderent. Sed et de iis jam etiam superius dictum est.

III. Locum ipsum, qui in plerisque locis sub Altari majori esse solet, ubi sanctorum Martyrum corpora requiescunt, appellari *Martyrium* seu *Confessionem*, innumera pæne, ac vetera Ecclesiæ monumenta nos docent. S. Isidorus lib. XV *Originum*, cap. IV. « Martyrium, » inquit, « locus martyrum Græca derivatione, eo quod « in memoriam Martyris sit constructum, vel « quod sepulcra sanctorum ibi sint Martyrum. » Concinit illi Walafridus Strabo in libro *De rebus ecclesiasticis*, cap. VI, dicens : « Martyria voca- « bantur Ecclesiæ, quæ in honore aliquorum « Martyrum fiebant, quorum sepulcris, et Ec- « clesiis honor congruus exhibendus in Canoni- « bus decernitur. » In Actis Concilii Chalcedonensis sæpe memoratur Martyrium *sanctissimæ et pulchræ victricis Martyris Euphemiæ*, in quo illud celebratum est. Plura de ea voce scribit lib. I *Rerum liturgicarum*, cap. XIX, num. IV, Bona Cardinalis, ubi notat, eumdem in modum dicta fuisse *Apostolica* loca illa, quæ Apostolorum, et *Prophetea*, quæ Prophetarum memoriæ dicata erant; probatque auctoritate Sozomeni et Theodori Lectoris, quorum prior lib. VIII *Historiæ*, cap. XVII, ait : « Ruffinus Consularis in « suburbio Chalcedonis magnam Ecclesiam in « honorem Petri et Pauli extruxit, et *Apostolium*, « ab ipsis appellavit. » Alter vero lib. I ita inquit : « Reliquiæ sancti Samuelis in ejus propheteo « sunt positæ. »

IV. Proprie Martyria dicebantur Martyrum ipsa sepulcra, Memoriæ, Confessiones, itemque Concilia et Conciliabula, quibus Altaria superædificabantur. Hinc de S. Felice I tradit liber Pontificalis : « Hic constituit supra sepulcra, « aut Memorias Martyrum Missas celebrari. » Eodem teste libro S. Damasus Martyrum Concilia versibus declaravit, id est, eorum, sepulcra ædesque in illorum honorem dicatas. Sed audiendus S. Hieronymus in epitaphio Nepotiani,

quem apprime laudat, quod « Martyrum Conci-« liabula diversis floribus et arborum comis vi-« tiumque pampinis adumbraret. » Porro a Martyrio dictus est Martyrarius, idem scilicet, qui Mansionarius, custos Ecclesiæ, qui sacras in Ecclesia reliquias custodit ac servat, uti fuse ostendit eruditus Dufresne in suo mediæ et infimæ latinitatis Glossario, verbo *Martyrarius*, ubi inter alia affert celebrem locum ex Vita S. Zosimi Episcopi Syracusani num. VI. « S. Zo-« simus, tum ætate, tum virtutibus inter San-« ctos proficiens custos pretiosi loculi S. virgi-« nis Luciæ constituitur a S. Fausto Abbate ipsius « Monasterii. » Et num. IX, idem S. Zosimus « ad Ecclesiæ loculique S. virginis Luciæ cu-« stodiam relictus, » moxque « Ostiarius et « Templi custos » dicitur.

V. Martyrium græce idem est ac latine *Confessio*, de qua frequens est mentio in antiquis Ordinibus Romanis. Cur vero Confessionis nomine donatum in primis fuerit Romæ beati Petri Principis Apostolorum sepulcrum, Panvinius quidem hanc elicit rationem ex Actione IV Synodi VIII Constantinopolitanæ, quod nullus scilicet peregrinus in Basilicam S. Petri admitteretur, quin prius libellum fidei suæ edidisset, quod ad Confessionem ipsius Apostolorum Principis fieri solitum fuisse affirmat. Verum cum Confessio ipsa, ut notat Mabillonius tomo I Musei Italici in Commentario prævio ad Ordinem Romanum, cap. XX, in intima Basilicæ parte locata esset, prius in Basilicam advenis concedebatur ingressus, quam fidei professionem emisissent. Sunt qui alias rationes afferunt, sed placet ea sententia, quæ dicit, Confessionem inde esse appellatam, quod sit locus Confessoris, seu Martyris. Sane quod ad Confessionem beati Petri, imo ad ejus Basilicam nemo olim admitteretur, qui prius suam ipsius fidem non probasset, ex Optato Milevitano colligi potest, qui lib. VI contra Donastistas, ubi de Macrobio Pseudoepiscopo Donatista agit, hæc habet : « Denique si Macro-« bio dicatur, ubi illic sedeat? Nunquid potest « dicere, in cathedra Petri? quam nescio, si vel « oculis novit, et ad cujus memoriam non acce-« dit, quasi schismaticus. »

VI. Celebrem S. Petri Confessionem egregie describit vetustus auctor S. Gregorius Turonensis lib. I *De gloria Martyrum*, cap. XXVIII, his plane verbis : « Hoc sepulcrum sub Altari col-« locatum valde rarum habetur. Sed qui orare « desiderat, reseratis cancellis, quibus locus ille « ambitur, accedit super sepulcrum; et sic fe-« nestella parvula patefacta, immisso introrsum « capite, quæ necessitas promit, efflagitat. Nec « moratur effectus, si petitionis tantum justa pro-« feratur oratio. Quod si beata auferre desiderat « pignora, palliolum aliquod momentana pen-« satum jacit intrinsecus : deinde vigilans, ac je-« junans devotissime deprecatur, ut devotioni « suæ virtus apostolica suffragetur. Mirum dictu! « Si fides hominis prævaluerit, a tumulo pallio-« lum elevatum ita imbuitur divina virtute, ut « multo amplius, quam prius pensaverat, pon-« deraret; et tunc scit, qui levaverit, ejus gratia « sumpsisse, quod petit. Multi enim et claves au-« reas ad reserandos cancellos beati sepulcri « faciunt; qui ferentes, pro benedictione priores « accipiunt, quibus infirmitati tribulatorum me-« deantur. Omnia enim fides integra præstat. « Sunt ibi et columnæ miræ elegantiæ, candore « niveo, quatuor numero, quæ ciborium sepul-« cri sustinere dicuntur. » Hactenus Gregorius Turonensis, in cujus recitatum plura scitu digna observat Mabillonius loco laudato. Vide et apud eumdem in Appendice ad Ordinem XI Diploma Joannis Papæ XIX, in quo multa leges de ipsa sancti Petri Confessione, ejusque consuetudinibus.

VII. Nunc cetera persequamur, quæ in § nostri Rubrica præscribuntur : « Cetera, » inquit, « Altaria per Ecclesiam palliis concoloribus, de-« centibusque ornentur absque coronide et cum « fascia, ut supra de majori dictum est. » Ne actum hic iterum agamus, etiam nos ad ea, quæ in Commentariis superioribus de palliis majoris Altaris diximus, et aliis ornatum illius spectantibus, curiosum lectorem remittimus. Non omittendum hoc loco est, quod Rubrica ipsa mox subjicit, mandans, ut cetera minora Altaria « habeant quælibet duo saltem candelabra cum « cereis, et in medio Crucem cum imagine Cru-« cifixi argenteam, vel ex aliquo metallo, aut « cupro aurato. » His concinit Rubrica Missalis parte I, tit. XX, ubi postquam edixit, ornandum esse Altare « pallio coloris quoad fieri potest, « diei festo vel officio convenientis, » ita statim subdit : « Super Altare collocetur Crux in me-« dio, » cum imagine scilicet Crucifixi, uti supra de Altari majori dictum est : « et candelabra

« saltem duo cum candelis accensis, hinc et inde, « in utroque ejus latere. » Ait Rubrica, « saltem « duo, » quia scilicet in solemnioribus festis, plura jam vel in minoribus Altaribus collocanda sunt candelabra, et quidem « cum candelis ac- « censis, » non modo cum Missæ ibidem celebrantur, verum etiam dum Vesperæ, et Missa solemnis in majori Altari decantantur juxta praxim Ecclesiarum Urbis. Tametsi autem in minoribus Altaribus, ubi celebrantur Missæ privatæ, non solum duo, sed etiam plures, pari tamen numero, ratione festi, accendi cerei possint, si tamen ea solemnitatis ratio deesset, duo duntaxat lumina accendi in privatis Missis deberent, nam alias quatuor candelas in Altari accendere, nec Vicariis ipsis generalibus convenire, licet sint Protonotarii, cum privatas Missas celebrant, decrevit Sacra Rituum Congregatio die VII Augusti anno MDCXXVII apud Gavantum in Rubricas Missalis citata parte I, tit. XX.

VIII. Est tandem illud potissime notatu dignum, quod nostri § Rubrica edicit in fine, Altare scilicet, vel locum « ubi est repositum « SS. Sacramentum præ ceteris sumptuosius « ac nitidius exornandum esse. » Indecentissimum enim foret, si Sanctorum Sacella, in quibus non extant, nisi ipsorum imagines, vel ad summum aliquæ exuviæ, potiori cultu prosequeremur, quam locum, quem Sanctorum omnium Dominus Christus Dominus sua reali præsentia inhabitat. Scio equidem, quod docet Hieronymus in Epistola ad Riparium Presbyterum adversus Vigilantium, nempe, quod « honoramus « reliquias Martyrum, ut eum, cujus sunt Mar- « tyres, adoremus; » et quod « honoramus « servos, ut honor servorum redundet ad « Dominum, qui ait, » in Evangelio scilicet Matthæi, cap. X : « Qui vos suscipit, me sus- « cipit. » Sed arguendi nihilominus sunt, qui postquam in festis præsertim Sacellum Sancti aurea atque argentea supellectili instruxerunt, Altare Sanctissimi Sacramenti simplicissimo apparatu exornant, et aliquando etiam cum candelabris ligneis pallioque lacero. Hoc plane indecentissimum est, et a christiana pietate longe alienum, adeoque emendatione dignum. Quis enim æquo animo tulerit videre alicubi Sanctorum reliquias, earumque imagines aureis ac pretiosis velis tegi, Tabernaculum vero, in quo asservatur sanctissimum Sacramentum, id est Christus Deus noster, contrito panno cooperiri, ut omittam elegantissima structura in honorem Sanctorum Sacella erecta, Capellam vero Sanctissimi Sacramenti penitus fere neglectam?

§ XVII.

Lampades quoque ardentes numero impari in Ecclesiis adsint, tum ad cultum et ornatum, tum ad mysticum sensum, ut et multa ex superius narratis pertinent. Hæ vero in primis adhibendæ sunt ante Altare, vel locum, ubi asservatur SS. Sacramentum, et ante Altare majus, quibus in locis lampadarios pensiles esse decet, plures sustinentes lampades, ex quibus, qui ante Altare majus erit, tres ad minus; qui ante Sacramentum, saltem quinque lucernas habeat. Ante vero reliqua singula Altaria singulæ possunt lampades appendi; quæ quidem in præcipuis festis, saltem dum Vesperæ et Missa solemnis decantantur, continue ardeant. Ante sanctissimum Sacramentum, si non omnes, ad minus tres accensæ tota die adsint. Sed et ante locum, et fenestellam Confessionis supradictæ, ubi consuetudo est lampadem ardere, servanda est. Possunt etiam in Altari majori, vel aliis, quæ habent ciboria, circumcirca lampades appendi.

COMMENTARIUS.

I. Lucernas, lychnos, ac cereos nedum vesperi, sed et lucente sole in Ecclesiis accendi consuetum ab ipso nascentis Ecclesiæ initio, clarissimis Patrum ac Synodorum testimoniis exemplisque majorum auctores liturgici passim ostendunt. Celeberrimus omnium est sane locus

S. Paulini in Natali III S. Felicis, ubi usum sui ævi plurimos, ac pæne innumeros cereos lucernasque sive lampades accendendi in sacra ipsius S. Martyris æde, et non die solum, sed etiam nocte, elegantissimis versibus hisce describit :

> Aurea nunc niveis ornantur limina velis.
> Clara coronantur densis Altaria lychnis.
> Lumina ceratis adolentur odora papyris.
> Nocte dieque micant, sic nox splendore diei
> Fulget, et ipsa dies cœlesti illustris honore
> Plus micat innumeris lucem geminata lucernis.

Idem circa initium Natalis VI ejusdem S. Martyris, et cereorum meminit, ac lampadum, quæ in ipsa sacra æde ad honorem S. Felicis pendebant, ardebantque :

> Ast alii pictis accendant lumina ceris,
> Multiforesque cavis lychnos laquearibus aptent
> Ut vibrent tremulas funalia pendula flammas.

Præclarissima plane sunt et illa, quæ idem vetustus Ecclesiæ Pater in Natali XI de eadem re scribit :

> At medio in spatio fixi laquearibus altis
> Pendebant per ahena cavi retinacula lychni,
> Qui specie arborea lentis quasi vitea virgis
> Brachia jactantes, summoque cacumine rami
> Vitreolos gestant tanquam sua poma caliclos,
> Et quasi vernantes accenso lumine florent,
> Densaque multicomis imitantur sidera flammis
> Distinguuntque graves numerosa luce tenebras
> Et tenerum igniculis florentibus ætherea pingunt, etc.

II. Usum lucernarum memorat etiam S. Joannes Chrysostomus Homilia LX ad populum Antiochenum, dicens : « Et argenteas quidem catenas « ad lucernas suspendis : ipsum autem in car« cere vinctum ne vis quidem visere. Et hæc « dico, non prohibens in his gloriari, sed hæc « cum illis. » S. Epiphanius item ad finem Epistolæ ad Joannem Episcopum Hierosolymitanum donatæ, narrat inter alia se venisse ad villam, quæ dicitur *Anablatha*, vidisseque ibi prætereundo lucernam ardentem et interrogasse, quis locus esset, didicisseque Ecclesiam, et intrasse, ut oraret. Extat apud Surium tomo IV oratio Gregorii Cæsareæ Cappadociæ de sanctis CCCXVIII Patribus Nicænæ Synodi, in qua mentio fit cujusdem Tribuni militum, qui et Templum, vel potius Templi habitatorem honoraverat, et lucernis in Templo accensis placaverat. Narrant præterea Eusebius lib. VI *Historiæ ecclesiasticæ*, cap. VII, et Nicephorus lib. V, cap. IX, quod cum in die solemni vigiliarum Paschæ, in Ecclesia Hierosolymitana oleum deesset luminaribus, Narcissus Hierosolymæ Episcopus aquam deferri imperavit, eamque benedixit, et infundi lampadibus præcepit, tum ait Eusebius : « Repente miro, et sæculis « inaudito genere virtutis, natura aquæ in olei « pinguedinem versa, splendorem luminum « etiam solito reddidit clariorem. » Simile miraculum commemorat S. Gregorius lib. I Dialogorum, cap. V, et lib. III, cap. XXX, refert, lampades immisso cœlitus lumine accensas fuisse.

III. In variis Conciliis quorum Decreta attulimus jam tomo II Romani Pontificalis tit. I præceptum legitur, ut is qui vult ædificare Ecclesiam, ante præfiniat, quæ ad luminaria et ad custodiam, et ad stipendia Custodum sufficiunt; quod et a Justiniano quoque Imperatore constitutum legimus in Novella LXVII, § *Deinde*. Concilium Bracharense II anno DLXIII habitum can. VII res Ecclesiæ in quatuor partes dividi mandat, tertiamque in reparatione, vel luminari Ecclesiæ reservat. Id quod etiam repetitum legitur in Bracharensi III Concilio anni DLXXII, can. II, et in Aquisgranensi sub Pipino lib. I, cap. XXIX, ubi etiam gravi pœna eos afficendos esse statuitur, qui luminaria in Basilicis Deo dicatis, quæ ex fidelium oblationibus concinnari debent, auferre præsumunt : « Nam si filii « Aaron, Nadab et Abiud, eo quod eorum negli« gentia ignis, qui jubetur in Altaris esse perpe« tuus, extinctus est, et propter ignem alienum « coram Domino offerre præsumpserunt, ob id « igne egresso a Domino, devorati sunt merito, « quod non sine magno animi mœrore prosequi« mur, horribili morte devorandi sunt ii, qui « ignem Domini in Basilicis sibi dicatis et con« secratis audacter extinguunt. » Verba sunt Patrum memorati Concilii Aquisgranensis.

IV. Quanta fuerit veterum Principum, ac præsertim Romanorum Pontificum circa ipsa luminaria liberalitas, antiquæ historiæ abunde nos docent. Eudoxiam Theodosii uxorem in lucernarum rationem decies mille sextarios olei retulisse refert Nicephorus lib. XVI *Historiæ ecclesiasticæ*, cap. L. Quam vero sumptuosa esse solerent vasa aurea, vel argentea, aut alterius generis metallorum affabre facta ad lumina accendenda composita, in quibus non oleum tantum commune, vel cera, sed interdum opobalsamum, aut nardi-

num oleum, in honorem Dei, vel Sanctorum incenderetur, satis expressum, ac sæpius repetitum habetur in authentico libello *De munificentia Constantini Magni*, erga nonnullas a se erectas Ecclesias. Nihil frequentius apud Anastasium in Vitis Romanorum Pontificum, ac præsertim S. Silvestri, quam phara, canthara, cerostata, coronæ, delphini, lychni, et lychnici, id est, diversi generis lampades, ac lucernæ, quæ in Ecclesiis adhibebantur. Nec est quod quis miretur, si hæc facta sint post datam Ecclesiæ pacem, cum certum sit, urgente adhuc persecutione, præter alia sacra diversi generis vasa, et supellectilia aurea, atque argentea, Ecclesias uti consuevisse argenteis lucernis, necnon capitulatis, quæ lampades erant multa capita habentes, quibus lumina incenderentur : quorum omnium est inter ceteros apud Augustinum in Epistola CLXV, et lib. III contra Cresconium, cap. XXXIX, mentio ex Actis proconsularibus.

V. Afferri possent et alia pæne innumera monumenta de antiquo ac frequenti luminum usu in Ecclesiis, quæ tamen videri possunt apud Baronium ad annum Christi LVIII, et apud Durantum lib. I *De ritibus Ecclesiæ catholicæ*, cap. VIII, ubi etiam hæreticos refellit, qui ad eum ritum damnandum perperam urgent S. Hieronymi locum adversus Vigilantium, ubi tametsi inquiat, cereos pro honore Martyrum accendere, pertinere ad imperitiam et simplicitatem sæcularium hominum et religiosarum feminarum quæ quidem zelum habent, sed non secundum scientiam : intelligendum est tamen, loqui S. Doctorem de iis, qui cereos accendebant, credentes inde Martyres illustrari. Vigilantius siquidem dicebat ironice, quosdam præbere honorem Martyribus, quos putabant de cereolis vilissimis illustrari; ceterum probari a S. Hieronymo veluti pium, ac mercede dignum, cereos accendere in honorem Martyrum, ex illius epistolis constat tum adversus ipsum Vigilantium, tum ad Riparium adversus eumdem hæreticum. Perperam itidem contra memoratum ritum, et Patrum auctoritate, et Miraculorum frequentia probatum opponitur Lactantii locus lib. VI, cap. II, arguit enim is illos, qui Deo candelarum, ac cereorum lumen offerrent pro munere, quasi Deus dator luminis egeat lumine, quemadmodum dii terreni lumine egent, et profani eis lumina offerunt.

[Cereorum sacrarumque lucernarum usum jam inde ab Ecclesiæ ipsius initiis obtinuisse certum est. Ac principio quidem sacros Ecclesiarum lychnos in vitreis aut argenteis vel aureis scyphis accensos, atque oleo fotos alitosque ut continenter lucerent, suadere videtur canon apost. IV et V, in quibus *olei oblati* mentio injicitur, procul dubio ad accendenda lumina. De earumdem vero lucernarum materia etiam argentea locus est apud August. lib. III contra Crescon. cap. XXIX, ubi acta proconsularia anni CCCXX citantur. Notatu tamen digna est doctrina P. Lebrun, tom. I, pag. 66 et seqq. *Explication littérale*, etc. Existimat quippe laudatus auctor prioribus sæculis lumina adhibita fuisse ex quod noctu et in tenebris congregationes Christifidelium haberentur. Postea vero cum de die fierent, lumina non accendebantur tempore sacrificii. Testis est S. Hieronymus qui circa annum CD Vigilantium hæreticum impugnat his verbis : *Cereos autem non clara luce accendimus, sicut frustra calumniaris...* Idem Sanctus testatur quoque per Ecclesias orientales, quando Evangelium legendum est, *accendi luminaria jam sole rutilante*. Hinc concludendum est cereorum usum ab Oriente dimanasse, ac exeunte quinto sæculo hunc morem in occidentales Ecclesias introductum fuisse. Ita P. Lebrun.]

VI. Solent potissimum hodieque urgere hæretici celebrem canonem XXXIV Concilii Illiberritani, quo cautum est, ne cerei in Cœmeteriis accendantur : « Cereos, » inquit, « per diem placuit « in Cœmeteriis non incendi : inquietandi enim « Sanctorum spiritus non sunt. Qui hæc non « observaverint, arceantur ab Ecclesiæ communione. » Adeo vel magnis ingeniis crucem fixit is canon, ut plerique alias docti scriptores, quod præsertim ipsum canonem minime intelligerent, Concilium ipsum Illiberritanum audacter damnarint. Conati sunt quidem inter alios eruditissimi viri Mendoza, Loaysa, Albaspinæus, Gonzalez et canonem et Concilium defendere, ac variis benignis interpretationibus illustrare. Dixi et ego nonnulla doctorum virorum sententiam secutus tomo III Romani Pontificalis ad tit. XXVII, sed utinam ederetur in lucem egregia dissertatio viri clarissimi sacræ theologiæ magistri P. Joannis Facundi Raulin inclyti Ordinis Eremitarum S. Augustini, Romæ Assistentis, ut aiunt, Hispaniarum, qui variis ac doctis argu-

mentis ex penitiore theologia sanctorum Patrum desumptis, nodum complurium difficultatum, quæ ex ipso canone oriuntur, dissolvere summo labore, et eruditione mirabili, ac studio conatus est.

VII. Perperam denique adversus nos obganniunt hæretici, quod ab idololatris atque Hebræis in catholicam Ecclesiam cereorum usum derivemus; objici enim iis potest, quod de proposito cereorum scripsit S. Hieronymus adversus Vigilantium, qui summa impudentia cereos in honorem Sanctorum accendi pernegabat : « Non diffiteor, » inquit S. Doctor, « omnes nos, « qui in Christo credimus, de errore idololatriæ « venisse : non enim nascimur, sed renascimur « Christiani. Et quia quondam colebamus idola, « non colere Deum non debemus, ne simili eum « videmur cum idolis honore venerari. Illud fie« bat idolis, et idcirco detestandum est ; hoc fit « Martyribus et idcirco recipiendum est. » Augustinus lib. XXI contra Faustum cap. x ejusmodi verbis atque argumento hæreticorum oppositionem occupat, de Paganorum, Judæorumque sacrificiis loquens : « Tantum, » ait, « interest inter sacrificia paganorum et Hebræo« rum, quantum inter imitationem errantem, et « præfigurationem prænuntiantem. Sicut autem « non ideo contemnenda, vel detestanda est vir« ginitas Sanctimonialium, quia et Vestales vir« gines fuerunt; sic non ideo reprehendenda « sacrificia Patrum, quia sunt et sacrificia Gen« tium . quia sicut inter illas virginitas multum « distat, quamvis nihid aliud distet, nisi quæ « cui voveatur atque reddatur; sic inter sacrifi« cia paganorum et Hebræorum multum distat, « quamvis nihil aliud distet, nisi quæ cui vovea« tur atque reddatur; sic inter sacrificia paga« norum et Hebræorum multum distat, quæ « cui sint immolata, et oblata : illa scilicet su« perbæ impietati dæmoniorum, illa vero uni « Deo, » etc.

VIII. Ex dictis hactenus addiscere est, non mirum videri debere, si ex § hujus nostri Rubrica lampades « in primis adhibendæ sunt ante « Altare, vel locum, ubi asservatur sanctissi« mum Sacramentum, et ante Altare majus, » in iisque locis « lampadarios pensiles esse decet « plures sustinentes lampades, ex quibus, qui « ante Altare majus erit, tres ad minus; qui « ante Sacramentum, saltem quinque lucernas « habeat ; » ardentes scilicet continue omnes, dum scilicet in Ecclesia præcipua alicujus festi solemnitas celebratur ; quo tempore « ante reli« qua singula Altaria singulæ possunt lampades « appendi ; quæ quidem in præcipuis festis, sal« tem dum Vesperæ et Missa solemnis decan« tantur, continue ardeant. » Sane lampades ardentes numero impari in Ecclesiis esse adhibendas, « tum ad cultum, et ornatum, tum ad « mysticum sensum, ut, et multa ex superius « narratis pertineat, » initio hujus § Rubrica edicit, cui concinit S. Carolus, qui in Actis Ecclesiæ Mediolanensis, ubi postquam tres lampadarii formas descripsit, ita ad rem subdit : « In « omni lampadario cautio sit, ut lampades « sint. »

IX. Est autem lampadarius, seu potius lampadarium, uti laudatus Sanctus, ac veterum Ecclesiæ rituum peritissimus Antistes docet, et ex superius dictis liquet, instrumentum quoddam, quo lampades pensiles certo numero sustinentur. Ejus formæ tres fieri possunt; primum quidem in orbem ductum, et alte paulum extructum, instar turris, multis delphinis ad lampadum sustentationem constans; cujus generis lampadaria antiqua fuisse constat, quæ uti superius notatum fuit, *phara canthara* nominabantur. Idque lampadarii genus in Ecclesiis insignioribus adhiberi decens erit; præsertim ex aurichalco ornate confectum. Alterum lampadarium e parvula trabe bene firma esse potest, totum artificiose inauratum, et cornicibus decenter ornatum; delphinos etiam, ut veteris olim usus fuit, ligneos in summa parte ad ornati speciem habere poterit. Id autem tanta longitudine sit, quantum lampadum numerus requirit, quæ ad luminis usum adhibeatur. Tertia lampadarii species adhibetur, quæ trianguli formam exhibet, hæc in usu esse potest, ubi tres lampades pensiles adhibentur.

X. Docet hæc fere ad literam S. Carolus, et quidem, uti dictum est, ex veteri Ecclesiæ instituto, mandans præterea ubi de numero lampadum loquitur, quæ in lampadario appendi debent, ut « lampadario in longitudinem ducto, « tres, vel quinque lampades in minoribus Ec« clesiis affigantur, in majoribus septem, vel « tredecim, hæque ordine recte collocatæ dimi« dio fere cubito inter se distent. » Tum de loco lampadarii disserens, hæc habet : « Omne vero

« lampadarium ex una etiam lampade constans, « non e latere, sed e regione, conspectuve Altaris, aut sacrarum reliquiarum, aut sacræ imaginis, ut supra appensum, et ad præscriptum « distans recta constituatur, ductorio funiculo « adjuncto. » Monet deinde, ut tam longe appensum ab Altaris scabello distet, ut si forte aliquando stillans est, non inquinetur olei stilla Sacerdos, aut Clericus, dum initio Missæ uterque in imo scabelli gradu est; rursusque a pavimento Ecclesiæ in altum non minus septem cubitis ducatur, amplius vero pro ratione Ecclesiæ.

XI. Multa sunt in hisce S. Caroli instructionibus, quibus non modo Rubrica nostri § sed et antiqui Ecclesiæ usus de lampadario explicantur admirabili perspicuitate. Sed ut ad nostram redeamus Rubricam, « ante SS. Sacramentum, inquit, « si non omnes, ad minus tres » lampades « accensæ tota die adsint, » cum saltem scilicet solemne aliquod festum celebratur; nam alias, quod satis sit, ut una duntaxat perpetuo lampas colluceat ad Altare, ubi asservatur in Tabernaculo sanctissimum Sacramentum, scriptores liturgici uno ore affirmant. Unum est, quod pii homines ægre ferunt, in aliquibus Ecclesiis, majorem lampadum numerum ardere in Altaribus, in quibus Sanctorum reliquiæ reconditæ sunt vel aliqua sacra imago est exposita, quam in Altari, ubi adest et quidem personaliter Sanctus Sanctorum, ac Dei Filius in Eucharistia scilicet, quæ ad Fidelium omnium utilitatem in Tabernaculo asservatur, ut esset nobiscum usque ad consummationem sæculi.

XII. Sed ut finem tandem huic Commentario imponam, notanda sunt illa nostræ Rubricæ verba : « Sed et ante locum, et fenestellam Con« fessionis supradictæ, » loci scilicet, ubi Sanctorum corpora requiescunt, « ubi consuetudo « est lampadem ardere, servanda est. » Quando lampas coram sacris reliquiis prælucere debeat, egregie in Actis Ecclesiæ Mediolanensis S. Carolus his plane verbis declarat : « Sacris reliquiis, « si sanctissimo Eucharistiæ Sacramento non « ita prope quidem eæ collocatæ sunt, ut illius « lampade harum cultui satis fiat, lampas pro« pria assidua perluceat, nisi hanc impensam « nimia et Ecclesiæ et populi egestas Episcopi « judicio non patitur. Ceterum corporibus Sanctorum, et reliquiis, Episcopi judicio insigni« bus lampas omnino una semper colluceat. Ubi « vero plures, aut ex legato, seu alia obligatione, « usuve adhibeantur, aut pro reliquiarum ra« tione, vel Ecclesiæ amplitudine, facultatibusve « adhiberi Episcopus jusserit, id etiam serve« tur. » Similia Decreta legere est in variis Episcoporum Conciliis, sed lubet semper S. Caroli Decreta describere, quod in iis nihil non continetur, quod non redoleat veteres Ecclesiæ Ritus, in quibus erat apprime versatus.

XIII. Ad fenestellam quod attinet Confessionis, de qua in hac nostra Rubrica fit mentio, occurrit ea vox passim apud antiquos scriptores, præsertim vero apud S. Gregorium Turonensem, qui tametsi in descriptione Confessionis S. Petri, unius meminerit fenestellæ, non una tamen, sed duæ erant fenestellæ ad ipsius S. Apostoli sepulcrum, superior scilicet et inferior, quæ etiam, ut scite notat Mabillonius tomo II Musei Italici in Commentario prævio ad Ordinem Romanum, num. XX, *cataractæ* appellantur in suggestione altera Legatorum Germani et Joannis, Episcoporum nomine Justiniani Comitis ad Hormisdam, ubi hæc verba : « Inde si et Beatitudini « vestræ videtur, Sanctuaria Beatorum Petri et « Pauli secundum morem ei largiri præcipite, « et si fieri potest, ad secundam cataractam « ipsa Sanctuaria deponere, vestrum est delibe« rare. » Quippe longe major prærogativa censebatur, si ex secunda fenestella panni super locum sacrum inferrentur, quod videlicet ex hac propior esset sacri corporis contactus. Id genus fenestella erat ad memoriam, seu Oratorium Beati Stephani in civitate Uzalensi, testante Evodio in lib. I *De miraculis ejusdem S. Martyris*, cap. XII, quo cum quidam civis Uticensis paralysi pedum, et linguæ affectus accessisset, recuperato pedum officio, « exuens sibi manicam « tunicæ suæ, eo quod orarium non haberet, « per fenestellam Memoriæ ad interiora loca San« ctorum reliquiarum manu injecta mittebat; « atque inde rursum dexteram reducens, ori « suo admovebat et linguam contingendo, pau« latim nodos loquendi gratia fidei resolve« bat. » Ideo autem docente eodem Mabillonio, hujusmodi fenestellæ dicebantur *cataractæ*, quod firmis porticellis (nam firmiores sic appellatur) essent præclusæ.

§ XVIII.

Ambones, ubi Epistolæ et Evangelia decantari solent, si qui erunt, necnon et pulpitum, ubi sermo, vec concio haberi solet, consentaneum est, pannis sericis ejusdem coloris, cujus sunt cetera paramenta, exornari; ita tamen, ut locus Evangelii pulchrius ornetur.

COMMENTARIUS.

I. De antiquis Ecclesiæ ambonibus, ubi Epistolæ et Evangelia decantari solent, jam multa adnotavimus, tum supra, tum etiam in nostro opere *De codice sancti Evangelii atque servatis in ejus lectione*, etc. cap. VI. Ubi duo erant ambones, ambo ille Evangelio legendo destinatus eo, in quo legebatur Epistola, jam paulo altior et ornatior erat, ad quem etiam plerumque duo graduum ordines erigebantur, unus, quo ascendebat Lector, alter quo descendebat. Ambones ipsos, sicut et pulpitum, in quo concio haberi solet, ait § nostri Rubrica consentaneum esse, « pannis sericis ejusdem coloris, cujus « sunt cetera paramenta, exornari, ita tamen, « ut locus Evangelii pulchrius ornetur, » ob reverentiam scilicet Evangelii, quod ut pote proprio Christi ore prolatum, ceteris sacris libris præcellit, majoremque semper cultum, venerationemque a fidelibus accepit, uti fuse ostendimus in ipso opere nostro *De codice sancti Evangelii*, etc.

II. Quanquam vero, si pauca antiqua Templa excipias, in nullis hodie præsertim recentioribus Templis ambones inveniantur, scitissime admonent Acta Ecclesiæ Mediolanensis a S. Carolo concinnata, habendam esse quoque hodie in Ecclesiis insignioribus, ac præsertim in Basilicis cathedralibus rationem Ambonum, quos et magnos, et ornate confectos, et tabulis marmoreis ornatos extitisse, in Basilicis Romanis perspici licet, et alibi etiam æneis, cælato sacrarum imaginum opere expressis. Itaque ut eadem Acta inquiunt, duo pro Ecclesiarum magnitudine constitui possunt ambones; unus altius extructus, de quo Evangelium; alter paulo depressior, de quo Epistola, lectiove sacræ Scripturæ, in majoribus solemnitatibus pronuntietur. Unus etiam tantum ambo, ut in multis Ecclesiis cernitur, esse potest, qui et Evangelii et Epistolæ simul lectioni usui sit, ita tamen, ut in eo locus, unde Evangelium recitatur, aliquanto eminentior sit; pars vero, unde Epistola, aliquo gradu inferior. Sunt et alia, quæ de ambonibus Acta ipsa præscribunt, sicut et de suggestu, non modo in Ecclesiis cathedralibus, atque insignioribus, sed et in unaquaque parochiali Ecclesia extruendo, sed illud notandum, quod tandem admonent, ut « ne ad suggesti quidem ornatum « pallia Altarium usui sint; » curandum vero esse a Rectoribus Ecclesiarum, « quam citis« sime per facultates Ecclesiæ fieri poterit, ut « pro solemnium temporum, festorumque die« rum ratione ornamenta suggestis ipsis propria « apposite comparentur. »

§ XIX.

Restat, ut de mensa, seu abaco, quam credentiam vocant, pauca subjiciamus. Ea vero in Missis tantum solemnibus præparari solet a latere Epistolæ in plano Presbyterii, si loci dispositio patiatur, atque a pariete parumper disjuncta, ita ut inter illam et parietem stare possint familiares Episcopi ad manuum lotionem destinati, nisi propter loci angustiam id fieri non possit, ut supra cap. XI, § XII, quo casu fiet, prout melius poterit. Ejus mensura regulariter erit palmorum octo in longitudine, in latitudine quatuor, vel circa, in altitudine quinque, vel modi-

cum ultra; lineoque mantili mundo super strato, usque ad terram circum circa pendenti contegetur. Super ea ponentur duo candelabra cum cereis altitudinis, et formæ, prout duo minora ex his, quæ super Altari posita sunt, et in ipsius medio calix cum patena, palla, purificatorio et bursa corporalia continens; libri item Missalis et legile, atque ibi proxime capsula cum hostiis, et pelvicula cum ampullis vini et aquæ; eaque omnia cooperientur velo pulchriori, quo uti debebit Subdiaconus, cum patenam tenebit. Super eadem mensa apponentur mitra pretiosa, vel auriphrygiata, et altera simplex cum bireto parvo, quod mitræ supponitur, necnon velum pro Capellano serviente de mitra; pelvis pro abluendis manibus, et urceus argenteus cum aqua pro manuum lotione; quatuor mappulæ ad tergendas manus; thuribulum cum navicula, et in ea cochlear, et thus cum quo possint misceri aromata bene olentia, dum tamen thuris quantitas superet; gremiale, caligæ et sandalia, liber pro Psalmis legendis, ac denique omnia, quæ usui esse possunt Celebranti, præter paramenta Missalia, quæ super Altari, vel in Secretario ponuntur, ut supra dictum est, et baculum pastoralem, qui manu Ministri ad id constituti sustinebitur.

COMMENTARIUS.

I. Prodit et ex antiquo Ecclesiæ ritu, quod in hoc § præscribitur, « de mensa, seu abaco, « quam credentiam vocant, » instruenda, scilicet, prope Altare, « a latere Epistolæ in plano « Presbyterii, si loci dispositio patiatur, atque « a pariete parumper disjuncta, in Missis, » scilicet, « tantum solemnibus. » Sane olim, ut jam adnotavimus tomo II Romani Pontificalis, tit. I, in Commentario ad § I, num. XXII, præter intertermedium Altare in Sanctuario ipso, non una, nec mobilis, sed geminæ hinc inde mensæ fixæ fuerunt, quales etiam nunc marmoreæ conspiciuntur Romæ in Sanctuario Ecclesiæ sanctorum Martyrum Nerei et Achillei. In ea, quæ ad lævam erat, reposita fuisse inquit eruditus Cabassutius in Notitia Conciliorum, vasa sacra cum suis velis, simulque panem partim consecrationi, sacræque Communioni destinatum, partim Eulogiis post Synaxim distribuendis; in altera vero ad dexteram erecta mensa, sacra Episcopi, aut Sacerdotis sacrificaturi vestimenta. Priorem mensam Græci quidem πρόθεσιν, id est, *propositionem*, seu *propositionis mensam* nuncupant, etsi illam frustra Genebrardus *Altare* interpretetur; non enim Sacrificio, sed pani tantum offerendo dicata est, ut scite observat Jacobus Goar in Notis ad Euchologium, ubi ordinem sacri ministerii explicat, pag. 14 editionis Venetæ. In Ordine antiquo Romano itidem dicitur *Oblationarium*, et *Prothesis*, alterum enim nomen alterius explicationis gratia datum est.

II. Sed hæc ad antiquum ritum spectant, ex præscripto autem nostri § unica, ut dictum est, instruenda est mensa, seu credentia, et quidem mobilis, et in « Missis tantum solemnibus. » Agit de ea, et ejus positione, ac ornatu, et utensilibus desuper locandis Paris de Crassis, lib. I, cap. XXIX, fereque in omnibus concinit iis quæ in ipso nostro § præscripta sunt : « Credentia, » inquit, « quam aliter abacum vocant, nunquam « pro Vesperis, sed pro Missa paratur, tribunæ « congrua; et hoc regulariter ac communiter fit, « si loci dispositio patiatur; sin autem, ut po- « test, dummodo prope Celebrantem; » atque a pariete parumper disjuncta, ita ut inter illam, et parietem stare possint familiares Episcopi ad manuum lotionem destinati, nisi propter loci angustiam id fieri non possit, ut supra cap. XI, § XII, præscriptum est his plane verbis : « Eo- « rum locus, si fuerint ex familiaribus Episcopi, « erit apud abacum, ubi stabunt inter mensam « et murum, nisi abacus ipse adhæreat parieti; » quo casu fiet, prout melius poterit, ut recte hic admonet § noster.

III. Abaci, seu credentiæ ipsius mensura ex

℥ nostri præscripto « regulariter erit palmorum « octo in longitudine; in latitudine quatuor, vel « circa; in altitudine quinque, vel modicum « ultra. » Ait, *regulariter*, quod non semper loci dispositio eam mensuram ferat. Hinc Acta Ecclesiæ Mediolanensis, ubi de abaci mensura loquuntur, ita quidem inquiunt : « Longe pateat « cubitis quinque, paulove amplius, pro Eccle- « siæ magnitudine, chorive ratione; late cubitis « duobus, et unciis duodecim; alteque item ex- « truatur cubitis, et unciis totidem. » Sed hæc abacum forte celebraturi Episcopi spectant; nam alias auctore Paride Crasso loco citato, pro Cardinali Episcopo solemniter celebrante abacus ipse « erit longus palmis decem, vel duodecim, « altus usque ad stomachum, vel quinque, vel « sex palmis; » imo, ut idem auctor subdit : « Si « magis Cardinali placuerit, ipsum abacum am- « pliorem præparari pro majori ornatu pote- « rit; » ita tamen si loci dispositio id patiatur, et tanta abaci amplitudo magnam Presbyterii partem non occupet.

IV. Contegendam esse hanc mensam, seu abacum « lineo mantili mundo superstrato usque « ad terram circumcirca pendenti, » edicit quidem ℥ nostri Rubrica, quam ita enarrat S. Carolus in Actis Ecclesiæ Mediolanensis : « Abaci « mappa e lino pretiosiori, byssove eleganter « contexta, ita undique pateat, ut a fronte, et a « lateribus ad pavimentum usque pertingat : « tum a tergo, si fieri potest, abaci gradus apte « contegat; sin minus, altera ejusdem generis « adhibenda est, qua gradus sternantur. » Notabile est, quod de ipsa mappa, et gradibus abaci scribit Crassus memorato lib. I, cap. XXIX. Ait enim, debere esse illum « eleganti mappa « alba simplici, et non sacra » esse coopertum, « appositis duobus, aut pluribus gradibus su- « per illo, ut placuerit, elevatum, ac solidis tri- « podibus, et pedibus, firmatum, ne ruat, ut « vasa magna et pretiosa, aurea atque argentea, « tam ad ornamentum et decorem spectabilia, « quam etiam pro rei divinæ necessitate utensi- « lia, commode superponantur. » Quamvis autem nihil de gradibus hisce abaco ipsi apponendis in nostro ℥ præscriptum sit, egregia nihilominus est ratio a Crasso allata, qua olim motus S. Carolus de abaco ipso inter alia statuit, ut « a tergo gradibus duobus, pluribusve « constet pro vasorum ratione. »

V. Super abaco ex præscripto nostri ℥ « po- « nentur duo candelabra cum cereis albis alti- « tudinis et formæ, prout duo minora ex his, « quæ super Altari posita sunt, et in ipsius medio « calix cum patena, palla, purificatorio, et bursa « corporalia continens. » Duo candelabra cum cereis ardentibus continue ad similitudinem illorum qui positi sunt super Altari collocanda esse in angulis abaci, edicit quidem laudatus Crassus. Calicem cum patena, purificatorio, et bursa corporalia continente, itemque libros Missales et Legile, atque ibi proxime capsulam cum Hostiis, et pelviculam cum ampullis vini et aquæ, quæ super eodem abaco collocari debent, cooperienda esse « velo pulchriori, quo uti de- « bebit Subdiaconus, cum patenam tenebit, » ex eodem nostro ℥ præscriptum est, cui quidem concinunt Crassus ipse, Castaldus, Bauldryus, et alii recentiores, tametsi memoratus Crassus, qui alias inter cetera, quæ ponenda sunt super abaco, velum recenset pro Subdiacono patenam sustentaturo in Missa, nihil de cooperiendis ipso velo descriptis rebus inquiat, sed standum est nostro Cæremoniali ritum illum hic præscribenti. Porro velum ipsum, quod Subdiaconale appellant, ex præcripto S. Caroli auro aut argento debet esse intextum, a lateribus ornatum fimbriis, a capitibus etiam filamentis aureis, aut argenteis, aut certe auro et argento admixto, longum scilicet cubitos sex, latum vero quanta est veli propria latitudo.

VI. Rursus super eadem mensa apponenda et hæc sunt : « Mitra pretiosa, vel auriphrygiata, « et altera simplex cum bireto parvo, quod mi- « træ supponitur, necnon velum pro Capellano « serviente de Mitra. » Mitras duas recenset etiam Crassus inter paramenta super abaco collocanda; itemque « biretum unum rotundum, « non autem Gallico more quadratum. » Biretum parvum, quod mitræ supponitur, Acta Ecclesiæ Mediolanensis *subbiretum mitrale* appellant, mandantque etiam, ut « non e serico, sed « panno laneo sit, idemque forma rotunda non « quadrata. » Ad velum quod attinet pro Capellano serviente de mitra, sicut et cetera vela ministerialia, quæ a collo pendent Ministrorum, mitram, aliave indumenta episcopalia ferentium, vel sustinentium, ex eisdem Actis confecta esse debent e velo candido bombacino, eoque tenui admodum, a capitibus filamentis sericeis albis

ornata, longitudinem cubitorum circiter sex habentia, latitudinem vero tam amplam quanta est tela e qua confecta sunt.

VII. Ponentur præterea super ipso abaco « pel« vis pro abluendis manibus, et urceus argen« teus cum aqua pro manuum lotione, quatuor « mappulæ ad tergendas manus, thuribulum « cum navicula, et in ea cochear et thus, cum « quo possent misceri aromata bene olentia, « dum tamen thuris quantitas superet. » Tum pelvis, quam etiam vulgo *bacile* et *fontem* rituales libri, atque auctores vocant, tum urceus, vulgo *bucale*, qui Missæ episcopalis usui erunt, aut ex auro aut ex argento conflentur, in quibus tamen profana cælatura nulla extet, sed pia ac religiosa, edicunt laudata toties Mediolanensis Ecclesiæ Acta; in quibus etiam et illud cautum legitur, ut mappæ seu lintea prædicto usui addicta e lino pretiosiori sint confecta. Quanquam vero ex hoc nostro § una pelvis, unusque urceus satis sint, qui super abacum ipsum ponantur, Crassus nihilominus « vasa duo aqualia, sive « bacilia, quæ fontes appellantur, pro manuum « Celebrantis lotione, » inter alia apponenda ibidem recenset; additque etiam non multo post, « phialem unam cum vino recenti pro Sa« crificio; aliam cum aqua rosacea, et bene odo« ranti pro lotione manuum, ut supra. » Quod tamen mirum videri non debet, nam loquitur de apparatu abaci, Cardinale Episcopo celebrante, qui quidem insigniori ornatu, ut ex sequenti nostro § constat, instrui debet.

VIII. Neque omittendum, quod idem auctor mox de thuribulo subjicit, apponendum dicens esse « thuribulum cum navicula, et in ea co« chleare cum incenso, aliisque vaporibus odo« riferis et aromatibus, ut placebit, dummodo « fumus plus oleat de incenso. » Adhiberi una cum thure et alia aromata, in arbitrio Episcopi est, ideoque Crassus, « ut placebit, » sive ut noster § inquit : « possent misceri, » cum thure scilicet, « aromata bene olentia; dum tamen « thuris quantitas superet. » Id quod etiam una cum Crasso et aliis, qui sacros Ecclesiæ ritus exponunt, notat Gavantus in Rubricas Missalis parte II, tit. IV, his verbis : « Si quidquam aliud « misceatur cum incenso, major quantitas sem« per esse debet incensi. » Thura, variosque odores incendi in Ecclesia, idque ex Apostolica traditione, et Mosaicæ legis exemplo, egregie ostendit Joannes Bona Cardinalis lib. I *Rerum liturgicarum*, cap. XXV, num. IX, de eoque veteri Ecclesiæ ritu nonnihil diximus jam in opere *De codice sancti Evangelii*, lib. II, cap. XIII.

IX. Apponenda in abaco prædicto sunt tandem, « gremiale, caligæ, et sandalia, » in aliqua scilicet pelvi posita, ut notat Bauldryus, parte V, cap. XII, num. XXXIII. Item « liber pro « Psalmis legendis, » ad præparationem Missæ, ut supra dictum est : « ac denique omnia, quæ « usui esse possunt Celebranti, præter paramenta « Missalia, quæ super Altari, vel in Secretario « ponuntur, ut supra dictum fuit; et baculum « pastoralem, qui manu Ministri ad id consti« tuti sustinebitur. » Inter alia super abaco in pontificali Missa apponenda enumerat quidem Crassus non modo « gremiale, calceamenta sa« cra, et librum pontificalem, pro Psalmis le« gendis, dum capiuntur paramenta, » verum etiam, « pacem argenteam, » et « baculum pa« storalem, » qui alias ex § nostri Rubrica non super abaco apponendus est, sed manu ministri ad id constituti sustentandus, manu scilicet dextera extremitate cottæ cooperta, uti supra cap. XI, in § V dictum est. Ait præterea apponendas etiam esse aliquas parvas candelas, si Celebrans « illis inter legendum indigebit pro « illustrando aere. » Verum ad ritus pertinet pontificales, ut Episcopus in Missis, officiisque pontificalibus parvo instrumento argenteo utatur, quod vulgo *bugiam*, seu *palmatoriam* appellant, cum candela desuper accensa, etiamsi aer sit lucidus, ita ut opus non sit lumine ad legendum juxta præscriptum § I infra cap. XX. Hoc itaque parvum argenteum instrumentum parvam desuper habens candelam etiam super abaco apponendum est. Ceterum tametsi hic noster § unam mensam præscribat, lubet nihilominus mos, qui in insignioribus Ecclesiis servatur, ac præsertim in Capella pontificia, ubi duæ instruuntur mensæ, in quarum una sacra tantum supellex, in altera vero argenteæ pelves pro lotione manuum Episcopi, et alia id genus eleganti apparatu disponuntur.

§ XX.

Vasa quoque argentea ampla et magnifica, si haberentur, ad ornatum adhiberi possent, maxime celebrante aliquo S. R. E. Cardinali : sed neque crux, neque Sanctorum imagines in ea ponendæ sunt. Prope ipsam mensam in loco opportuno, et ab oculis populi, quantum fieri potest, remoto, vel in Sacristia, erit vas cum carbonibus accensis, ac forcipibus pro usu thuribuli. Funalia pariter cerea pro elevatione sanctissimi Sacramenti ad minus quatuor, ad summum octo; item alia sex, vel septem ad summum funalia apponi possent in alto loco, in frontispicio tribunæ; maxime si celebraret aliquis S. R. E. Cardinalis, et locus esset ad id aptus.

COMMENTARIUS.

I. Præter vasorum numerum, quæ pro rei divinæ necessitate, solemniter celebrante Episcopo, apponenda sunt super prædicto abaco, posse et alia quoque « vasa magna et pretiosa, « aurea atque argentea ad ornamentum et de- « corem spectabilia, » apponit ibidem, præsertim si aliquis S. R. E. Cardinalis Episcopus pontificali ritu Missarum solemnia celebraret, tradit etiam Crassus lib. I, cap. XXIX, S. Carolus in memoratis Actis, Castaldus, Bauldryus, aliique passim, qui Missæ pontificalis ritus enarrant. Ea ad abaci ornatum in illius gradibus, de quibus supra mentionem fecimus, debere apponi, Crassus æque illud, ac S. Carolus monent, quorum alter etiam ait, « vasa, quæ in medio collo- « cantur, aliquanto altiora esse debere. » Sane Cardinale celebrante, posse abacum ipsum, si magis illi placuerit, ampliorem præparari pro majori ornatu, « dum tamen duo tantum lumina « desuper ardeant, et nulla crux, vel imago, « neque ullæ sanctæ reliquiæ superponantur « ibidem, » loco citato Crassus ipse adnotavit, § nostro huic concinens, atque egregie supplens, dum non modo crucem, ac Sanctorum imagines, verum etiam sacras eorum reliquias expresse ab abaco excludit. Quod quidem optime constitutum est, non enim abacus Altare est, sed mensa mobilis quædam, ubi ad ornatum, et rei divinæ necessitatem, ut S. Carolus inquit, vestimenta quædam, aliaque pontificalis Missæ usui necessaria exponuntur.

II. Apud abacum ipsum in loco remoto a conspectu populi, vel in Sacristia, si scilicet non multum ab Altari distet, præparabitur etiam « vas cum carbonibus accensis, ac forcipibus « pro usu thuribuli, » ut ait hic § noster, sive, ut inquit Crassus, « vas unum cum carbonibus « et cum molliculis aptis ad ipsos carbones thu- « ribulo commode imponendos. » Prope ipsam etiam mensam præparanda sunt « funalia cerea « pro elevatione sanctissimi Sacramenti ad mi- « nus quatuor, ad summum octo. » Totidem recenset Crassus lib. I, cap. XXVI, ubi ex professo agit de numero luminarium credentiæ, sive abaci Altaris, et totius tribunæ, celebrante Cardinale Episcopo : « Ad elevationem Sacra- « menti, » inquit, « ad minus quatuor funalia, « aut ad summum octo, quæ absque manubriis « sive pedibus ligneis quantumcumque auratis « Capellanos superpelliceis indutos tenebuntur, « maxime, quando celebrat Cardinalis, et omnis « hæc cera alba sit, seu, ut placuerit, auro, vel « coloribus variegata. » Varia hic habes, quibus luculentius nostra Rubrica explicatur, de funalibus scilicet, quæ ad elevationem sanctissimi Sacramenti in Missa pontificali adhiberi debent. Morem fuisse antiquum variis coloribus pingendi cereos, qui in Ecclesiis adhibebantur, ex S. Paulino, non in uno loco addiscimus, præsertim vero in Natali VI S. Felicis versu XXXV :

> Ast alii pictis accendant lumina ceris.

Qui ritus hodieque servatur in variis Ecclesiis insignibus, præsertim vero in Capella pontificia, Papa celebrante.

III. Edicit tandem § noster, « item alia sex, « vel septem ad summum funalia apponi posse « in alto loco in frontispicio tribunæ, maxime

« si celebraret sanctæ Romanæ Ecclesiæ Cardi-« nalis, et locus esset ad id aptus. » Jam, etiam si Altare haberet tribunam, ubi funalia apponi possent in alto loco, suo ordine distributa, non esse necessarium, ut illa apponantur, conformiter ad hunc § tradit Crassus loco citato inquiens : « Circa tribunam possent poni plura « funalia, sed communiter nonnisi septem po-« nuntur. » Cur septenarius funalium numerus hic commendetur, jam nos rationem superius explicuimus in Commentario ad § XII, cap. eodem.

§ XXI.

Hæc, ut diximus, observanda erunt, in solemnioribus Ecclesiæ festivitatibus, ac celebrante Episcopo, plus autem, vel minus, pro Celebrantis qualitate et gradu. Non celebrante Episcopo, sed præsente, simpliciori ornatu erit agendum.

COMMENTARIUS.

Quæ hucusque jam enarravimus, « obser-« vanda erunt in solemnioribus Ecclesiæ festi-« vitatibus, ac celebrante Episcopo, » pontificali scilicet ritu Missarum solemnia; « plus « autem, vel minus pro Celebrantis qualitate et « gradu, » ac etiam pro veteri ac laudabili usu cujusque Ecclesiæ; « non celebrante Episcopo, « sed præsente, simpliciori ornatu erit agen-« dum; » decet enim quammaxime, ipsaque ratio docet, ut respectus ipse habeatur in ornatu Ecclesiæ celebrante, vel non celebrante Episcopo, exemplo pontificiæ Capellæ, quæ aliter quidem ornari solet cum ipsemet summus Pontifex celebrat divina Officia, pulchrius nempe magnificentiusque; aliter vero, cum iis interest, alio celebrante. Porro cum in ornatu Ecclesiæ, ex hoc nostro § attendi etiam debeat Celebrantis qualitas et gradus, non est quod quidam reprehendant morem quarumdam Ecclesiarum, in quibus Sacerdotes dignitate aliove præstantes titulo pretiosioribus indumentis, vel ad Missas privatas uti solent.

[Ast in Missis cantatis cum Ministris, dalmaticæ et tunicellæ debent esse conformes casulæ Celebrantis.

Ita censuit S. R. C. « In Cathedrali, quando « celebrat Canonicus, Diaconus et Subdiaconus, « aliquando sunt inferioris ordinis; quæritur an « hæc consuetudo retineri possit? Et quatenus « affirmative, an deceat Canonicum celebrantem « esse in paramento pretioso, Diaconum et Sub-« diaconum paratos esse inferiori dalmatica et « tunicella ? Resp. Affirmative ad primam par-« tem, et quoad secundam, congruere quod « dalmaticæ et tunicellæ, si fieri possit, con-« formes sint planetæ Celebrantis, quia sacra « hæc indumenta non Ministrorum ornatui, « sed ecclesiasticæ functionis decori inser-« viunt. » Die XXXI Maii MCCCXVII in *Dubiorum* ad 4.]

§ XXII.

In Ecclesiis collegiatis, ubi Episcopus, nec celebrans, nec præsens est, eadem circa ornatum Ecclesiæ et Altaris conveniunt, exceptis his, quæ Episcoporum sunt propria. Paramenta vero in Sacristia parari convenit. Mensa multo brevior et dimissior erit adhibenda, cum pauca sint in ea reponenda, nempe pelvicula cum urceolis vini et aquæ, calix cum bursa et corporalibus, et quandoque quædam alia pro celebrationis necessitate et usu; ideoque satis erit scamnum oblongum, coopertum aliquo tapete aut panno, aptari a latere Epistolæ, in quo sedeat Sacerdos celebrans cum Diacono et Subdiacono.

COMMENTARIUS.

I. Explicatis hucusque iis, quæ ad Ecclesiæ cathedralis ornatum et paramenta Episcopi solemniter, ac ritu pontificali celebrantis pertinent, ait nunc § hujus Rubrica, in Ecclesiis collegiatis eadem circa ornatum esse observanda, quæ de cathedralis Ecclesiæ ornatu dicta sunt, exceptis tamen iis, quæ sunt propria Episcoporum, ubi scilicet Episcopus, nec celebrans, nec præsens est. Sed ut paucis multa complectar, quæ mox etiam paulo fusius explicabimus, ubi ab alio, quam ab Episcopo, Cardinali, vel Prælato pontificalium usum habente, divina Officia celebrantur, servandæ omnino sunt generales Rubricæ Missalis. Nam primo quidem « paramenta in Sacrificia parari convenit, » quia scilicet, uti superius jam dictum ex communi doctorum sententia, et Sacræ Rituum Congregationis Decreto, soli Episcopi et Cardinales ac Prælati etiam Episcopis inferiores, habentes usum pontificalium, cum solemniter celebrant, gaudent privilegio, ut paramenta ad Missam ab Altari, in quo sunt celebraturi, accipiant.

II. Rursus quod abacum, seu credentiam spectat, « multo brevior et demissior erit adhibenda, » a latere quidem Epistolæ et cooperta linteo usque ad terram undequaque pendente, sed non modo sine cruce, et sacris imaginibus, ut de abaco, qui est usui Missæ pontificalis dictum est, verum etiam *sine gradibus*, ut docet Gavantus in Rubricas Missalis, parte II, tit. II. Ratio, cur abacus iste, seu mensa brevius demissiusque adhibenda sit, perspicua est, « cum « pauca sint, » ait § noster, « in ea reponenda, nempe pelvicula cum urceolis vini et « aquæ, calix cum bursa et corporalibus, et « quandoque quædam alia pro celebrationis « necessitate et usu. » Quæ sunt alia ista, non una est omnium liturgicorum scriptorum sententia, nec una Ecclesiarum omnium praxis. Teste Merato in Notis ad Gavantum parte II, tit. II, aliqui super credentiam ponunt etiam Missale pro Celebrante, quod deinde una cum cussino post incensationem unus ex Acolythis ponit super Altari; sed melius esset, si servaretur Rubrica præscribens, Missale debere poni super Altari ante Missæ initium.

III. Sunt qui juxta pelviculam cum urceolis vini et aquæ, instrumentum pacis cum velo coloris paramentorum ad illius manubrium appenso super abacum ipsum, seu credentiam ponunt, quod tamen alii super Altare collocant a parte Epistolæ inter candelabra, uti videre est apud Bauldryum, parte III, cap. XI, art. II, numero IV, ubi multa alia recenset, quæ super dicta credentia apponi possunt ; nempe bacile cum bucali mediocris formæ pro lotione manuum Celebrantis, præsertim si est in aliqua dignitate constitutus, et mappula, seu manutergium pro abstersione manuum ejus. Item binos Missales libros, quorum unus Subdiaconi usui erit ad canendam Epistolam, alter vero usui Diaconi ad Evangelium decantandum, si duo scilicet haberi possint, alias unicus liber Missalis pro utroque sufficiet. Addit mox etiam iis campanulam ad elevationem sanctissimi Sacramenti pulsandam, hostiariam, vel pyxidem cum particulis, si consecrandæ sint. Velum quoque oblongum plicatum pro Subdiacono coloris ceterorum paramentorum, quod quidem velum eodem teste Bauldryo num. III, in quibusdam Ecclesiis extenditur super calicem, et super alia, licet alii contendant, calicem aliaque super credentiam posita, tuum solum esse cooperienda, quando Episcopus celebraret.

IV. Quidquid sit, advertendum illud profecto est, quod idem Meratus notat, bursam scilicet corporalis, ubi adesset ea consuetudo cooperiendi prædicto velo quæ super credentiam sunt apposita, non debere velo ipso contegi, ut nimirum cum Diaconus suo tempore debet illam ad Altare deferre, commodius eamdem de credentia per manus Cæremoniarii, vel alterius Ministri, parte aperta ad se conversa accipere possit. Porro omnia hæc ita super credentia debent disponi, ut, quemadmodum scite admonent memorati auctores Meratus, ac Bauldryus, relinquatur spatium in duobus angulis posterioribus ipsius credentiæ, ut in his scilicet Ceroferarii candelabra sua hinc inde collocent. Sed neque omittendum, quod etiam iidem mox docent, conformiter ad Rubricam nostri Cæremonialis supra in Commentario ad § XX explicatam, in loco nempe opportuno, et ab oculis

populi, quantum fieri potest, remoto, vel in Sacristia, si scilicet non multum distet, vel prope Altare, vas cum carbonibus ardentibus parari debere a Thuriferario tempestive, ac forcipes pro iis imponendis in thuribulum; quod quidem una cum navicula super ipsam credentiam poni posse inquiunt tempore Missæ post incensationem Altaris, modo tamen carbones accensi, qui in eo sunt, prius extracti fuerint.

V. Paranda hæc omnia sunt quidem, si fieri potest, ante adventum Celebrantis, in Sacristia quemadmodum et « scamnum oblongum coopertum aliquo tapete, aut panno, » coloris scilicet viridis, uti post alios notat Bauldryus loco citato, num. VI, « in quo sedeat Sacerdos « celebrans cum Diacono et Subdiacono, » modo sanctissimum Sacramentum in eo Altari, in quo celebrantur, non sit expositum, tunc enim superfluum esset parari ejusmodi scamnum, cum maxime conveniens sit, ut tunc Celebrans et Ministri non sedeant ad hujusmodi Missam, si scilicet non diu standum sit prout contingere solet, cum juxta hodiernum morem Musici soleant nimis cantilenam protrahere. Id quo ex nostro Cæremoniali deducimus, lib. II, cap. XXXIII, § XXXIV. Aiunt autem nonnulli auctores, inter quos Hippolytus A Portu, cap. I, *De Missa solemni*, num. IV, præparandum quidem esse scamnum oblongum, si aliquis S. R. E. Cardinalis, vel Episcopus loci Ordinarius, aut superior, aliquis Missarum solemniis interesset, extra vero hunc casum poni posse etiam tres sedes nobiliores, imo etiam brachiatam, ut aiunt, pro Celebrante. Sed puto, tutiorem esse Merati sententiam in Notis ad Gavantum parte II, tit. II, ubi inhærendum esse ait Decreto a Sacra Rituum Congregatione emanato die XV Januarii anno MDCXI in quo sancitum est, quod Sacerdos, Diaconus et Subdiaconus solemniter celebrantes, possunt et debent sedere in banco, dum cantatur *Gloria* et *Credo*, etiamsi sint Beneficiati, vel Capellani, prout sedent Canonici, qualibet contraria consuetudine non obstante.

[Ad materiam præsentem proprie non attinet allatum ab auctore Decretum, sed plura et quidem omnino clara de hac re prodierunt. Unum referre juvat. « 6. An in scamno Canonici cele« brantis apponi possit pulvinum sericum, vel « potius laneum? Resp. Servandam esse Cæ« remonialis Episcoporum dispositionem, sed « adhibendum pulvinum vel laneum, vel co« rium. — 7. An tolerandus sit abusus, qui « nimium invaluit, adhibendi in Missis solem« nibus pro Celebrante, loco scamni cooperti « tapete, sedes camerales serico damasceno « ornatas, et pro Ministris similia scabella; « vel potius reprobandus atque damnandus? « R. Negative ad primam partem, affirmative « ad secundam. » Die XVII Sept. MDCCCXXII in *Dubiorum* ad 6 et 7.]

VI. Itaque juxta hanc sanctionem, ut idem laudatus auctor observat, nunquam concedenda est *sedes brachiata* Celebranti, neque alia sedes aliis Ministris, tum maxime, quod hæc est praxis omnium Basilicarum Urbis, et omnium fere cathedralium Ecclesiarum, ita ut Canonici Missam celebrantes non solum coram Episcopo, sed etiam eo absente, nulla utantur peculiari sede, sed semper in aliquo scamno oblongo tapete, vel panno cooperto sedeant, et quidem a latere Epistolæ, juxta Decreta iterum atque iterum a Sacra Rituum Congregatione emanata, ut in Turritana die XIX Maii anno MDCXIV. « Ca« nonici, » inquit, « Missam celebrantes coram « Episcopo, non debent sedere in sede cum po« stergali, sed in aliquo scamno oblongo, tapete, « vel panno cooperto in latere Epistolæ. » Affert hoc Decretum in Indice suo Decretorum Meratus num. CXLII, itemque aliud num. CCVIII, ab eadem Congregatione editum in Brundusina die XII Junii anno MDCXXVII, his verbis: « Celebrantes « Missam solemniter sedeant in loco parato pro « Celebrantibus a latere Epistolæ. » Sed celeberrimum omnium est illud Decretum apud eumdem num. CDXXVIII, quo sacra ipsa Rituum Congregatio in Reginaten. in Calabria die XXXI Julii anno MDCLXV declarat, Celebrantem, et Assistentes in Vesperis, et Missa solemni etiam in solemnitatibus debere sedere in scamno, et non in sede camerali.

VII. Neque his officit, quod ex recitato primo Decreto Canonici Missam Celebrantes coram Episcopo non debent sedere in sede cum postergali, sed in aliquo scamno oblongo, etc. quasi inde inferri possit, absente Episcopo posse Canonicos sedere in ea sede nobiliori cum postergali, seu *brachiata* : etenim tum usus, et praxis communis omnium fere Ecclesiarum, præsertim Urbis, uti dictum est, tum alia Sacræ Rituum Congregationis Decreta satis declarant, non

solum coram Episcopo, sed nec illo absente, non posse a Canonicis, multoque minus ab aliis adhiberi in Missa solemni nobiliorem illam ac peculiarem sedem, sed scamnum oblongum, juxta expressa illa nostri hujus § verba : « Satis « erit scamnum oblongum coopertum aliquo ta« pete, aut panno, aptari a latere Epistolæ, in « quo sedeat Sacerdos celebrans cum Diacono « et Subdiacono. » Hinc neque adhæreo ejusdem Hippolyti A Portu, ac aliorum sententiæ, aientium, posse Provincialem, aut Generalem, ubi solemniter celebraret in Ecclesiis suæ provinciæ, vel Ordinis, sedere ad partem Evangelii, sicut sedet Episcopus, loquendo præcise de sessione ratione loci. Est enim non modo contra Rubricas, sed et praxim etiam illustrium complurium Generalium, etiam Ordinum insigniorum, quos Romæ in Missarum solemniis in scamno oblongo decenter ornato sedere vidimus. Quod tamen de iis intelligendum est, qui privilegium peculiare non haberent sedendi ad partem Evangelii, in sede nobiliori.

§ XXIII.

In solemnitatibus majoribus, quæ ubique per annum occurrunt, videlicet in Nativitate Domini, Paschate et Pentecoste, etc. eadem erunt servanda, nisi quod valvæ, porticus et parietes Ecclesiæ non ornantur regulariter; sed si in aliquibus Ecclesiis consuetudo esset, tunc quoque ornandi, retinenda hæc erit, cum circa majorem ornatum semper sit laudabilis. Id tamen in hujusmodi festis non omittatur, ut saltem tribuna, Altare majus, et alia minora, sedes episcopalis, abacus et ambones eadem forma ornentur.

COMMENTARIUS.

I. Docet hic Rubrica nostri hujus § uti ornanda sunt Templa « in solemnitatibus majori« bus, quæ ubique per annum occurrunt, » aitque eadem servari debere, cum scilicet in iis præcipua festa celebrantur, explicata superius sunt, « nisi quod valvæ, porticus et parietes Ecclesiæ « non ornantur regulariter; » commendat tamen laudabilem consuetudinem, quam etiam retinendam esse affirmat, » si in aliquibus Eccle« siis consuetudo esset, » tunc quoque ornandi valvas ipsas, porticus et parietes Templi; ob eam præclarissimam rationem, quam subdit, quod nempe consuetudo « circa majorem orna« tum semper sit laudabilis. » Cum vero regulariter in majoribus ipsis celebritatibus, quæ per annum occurrunt, videlicet Nativitatis Domini, Paschatis, Pentecostes, aliorumque præcipuorum festorum, necesse non sit ornari valvas, ac porticus, parietesque Ecclesiæ, floribusque, aulæisque juxta ritus superius præscriptos atque explicatos, intelligendum hoc tamen est, si præcipuum aliquarum Ecclesiarum festum, quod in iis celebrari debet, non sit Paschatis festum, vel Nativitatis Domini, vel aliud simile, quod ubique per annum occurrit; tunc enim omnia illa servari debent, quæ superius præscripta fuere circa solemnissimum Ecclesiarum ornatum.

II. At vero tametsi hæc festa, quæ ubique per annum occurrunt, non sint præcipua complurium Ecclesiarum, mandat tamen § hujus nostri Rubrica, ut in hujusmodi festis « saltem tri« buna, Altare majus, et alia minora, abacus et « ambones eadem forma ornentur. » Atque hæc est praxis, quam Romæ servari vidimus in Basilicis insignioribus, in quibus nobiliori supellectile, tribuna, majus Altare, aliaque minora exornari solent festis præsertim diebus Nativitatis Domini, Epiphaniæ, Paschatis, Pentecostes et Corporis Christi. Ceterum retinendam esse eam consuetudinem, ut in memoratis festivitatibus, aliisque id genus, majori quo possit cum apparatu exornentur Templa, ex sanctis Ecclesiæ Patribus addiscimus, qui eximiis elogiis festa ipsa exornarunt. Atque ut alios omittam, S. Gregorius Magnus Pontifex maximus Paschalem celebritatem vocat ceterarum principem, et præstantissimam, ita inquiens Homilia XXII in

Evangelia : « Hanc enim recte nobilitatem solemnitatis dicam, quia solemnitates ceteras « antecedit. Sicut enim in sacro eloquio Sancta « Sanctorum, vel Cantica Canticorum pro sui « magnitudine dicuntur, ita hæc festivitas recte « dici potest solemnitas solemnitatum. » Eodem elogio jam ante S. Gregorium Eusebius Cæsariensis Pentecosten donavit, ita scribens in Vita Constantini lib. IV, cap. LXIV. « Die, quam si « quis omnium festivitatum maximam vocet, « haudquaquam meo judicio aberraverit. »

III. Inter varias rationes, quæ afferri possunt, cur diebus festis solemnioribus, qui ubique ex prisca Patrum traditione per annum occurrunt, ornandæ sint sacræ Ædes, eam lubet hic recensere, quia scilicet, juxta veterem disciplinam, cuncti quacumque dignitate augerentur, solemniores celebritates in Ecclesiis insignioribus peragere tenebantur. Certe Concilium Agathense anni DVI eam disciplinam can. XXI ostendit, ubi ita inquit : « Si quis extra Parochias, in quibus « legitimus est ordinariusque conventus, Ora« torium in agro habere voluerit, reliquis festi« vitatibus, ut ibi Missas teneat propter fatiga« tionem familiæ justa ordinatione permittimus. « Pascha vero, Natale Domini, Epiphaniam, « Ascensionem Domini, Pentecosten et Natalem « sancti Joannis Baptistæ, vel si qui maximi dies « in festivitatibus habentur, nonnisi in civitati« bus, aut parochiis teneant. Clerici vero, si qui « in festivitatibus, quas supra diximus, in Orato« riis, nisi jubente, ac permittente Episcopo, « Missas facere, aut tenere voluerint, a commu« nione pellantur. » Prima Synodus Aurelianensis anni DXI, can. XXV, tres tantum maximas solemnitates memorat, quarum in hoc § specialis mentio habetur; edicit tamen, nulli civium fas esse, eas in agro celebrare : « Ut nulli civium « Pascha, Natalis Domini, vel Quinquagesimæ « solemnitatem in villa liceat celebrare, nisi « quem infirmitas probabitur tenuisse. »

IV. Hosce, et alios de ea re canones affert eruditus Thomassinus in egregio opusculo *De dierum festorum celebratione*, lib. III, cap. VI, ubi ipsam disciplinam, quæ adeo alias in præsentia negligitur, utilem apprime fuisse affirmat. Nam I. festi dies solemniores majori celebritate peragebantur, magisque conspicua erat, splendebatque Ecclesia, et Jesu Christi majestas, dum omnes simul eodem convenirent, Clerici potissimum, virique primarii; II. fovebant sacri istiusmodi cœtus dilectionem, et observantiam illam, qua Clerici et viri genere dignitateque præstantiores prosequi debuerunt Antistites suos, quemadmodum eam sensim minuebat, nunquam, aut perraro iisdem Sacris interesse; III. itinera, quæ fiebant, pertinere videbantur ad solemnium religionem; instituebantur enim, ut unusquisque adiret Episcopos, Jesu Christi quasdam in terris imagines, atque ut coleretur Deus in Æde maxima cœli aulam præmonstrante; IV. sacra in illa Æde principe, ea ratione solemniori ritu peragebantur, diuque divinis rebus vacabatur, maxime propter conciones tunc habitas; itaque totus dies religiose insumebatur.

§ XXIV.

Dominicis diebus, et aliis festis, quibus populi ab opere cessant, in ornatu Altarium, sedis episcopalis, sedium Canonicorum, et aliorum, eadem, sed aliquanto videlicet parcius fieri debent, ut paramenta non sint ita sumptuosa, coloris tamen tempori congruentis, et omnino pretiosiora illis, quæ festis duplicibus minoribus, semiduplicibus, et Octavis, feriis Quadragesimæ, Adventus, Quatuor temporum et Vigiliarum, adhibentur : quibus quidem diebus sufficient in Altari quatuor candelæ in candelabris; sed in festis simplicibus, et feriis per annum duæ. Eadem respective etiam Collegiatis observantur.

COMMENTARIUS.

Jam non semel dictum est in ornatu Ecclesiæ, Altarium, sedis episcopalis, sediumque Canonicorum, aliorumque, habendam esse celebritatum rationem, ideoque « dominicis diebus,

« et aliis festis, quibus populi ab opere ces« sant, » servili scilicet, « eadem, sed aliquanto « parcius fieri debent, videlicet, ut paramenta « non sint ita sumptuosa, » sicut in præcipuis solemnitatibus, « coloris tamen tempori con« gruentis, et omnino pretiosiora illis, quæ festis « duplicibus minoribus, semiduplicibus, etc. « adhibentur. » Est ergo abusus, quod hodieque in plerisque Ecclesiis, diebus ipsis dominicis Altaria, ipsa etiam majora cum eodem ornatu extant, quo ferialibus diebus, cum sex scilicet solis candelabris, et cum iisdem palliis, ac supellectile, quæ diebus ipsis ferialibus adhiberi solent. Tenenda plane est regula hujus § in quo inter alia edicitur, satis esse in festis duplicibus minoribus, semiduplicibus, et Octavis, feriis Quadragesimæ, Adventus, Quatuor temporum et Vigiliarum, quatuor candelabra adhibere, sive quatuor candelas in candelabris, in Altari scilicet majori, et in festis simplicibus, et feriis per annum duo candelabra, sive candelas duas in candelabris. Sed de his vide Gavantum, et alios qui Rubricas Misralis enarrant.

§ XXV.

Erit autem valde opportunum, ubi fieri possit, præsertim in Ecclesiis majoribus et opulentioribus, si constituatur minister aliquis, cui curæ sit, ut Ecclesia continuo in omni ejus parte munda sit et expolita, tam in pavimento, quam in parietibus, columnis, fornicibus et laquearibus, nec per eam discurrere permittat mendicos, canes, aut alia animalia, divina Officia perturbantia. Quædam vero alia, quæ in quibusdam solemnitatibus aut officiis specialius requiruntur, suis locis dicentur.

COMMENTARIUS.

I. Quanquam proprium Sacristæ sit munus, ut Ecclesia omni ex parte sit munda, uti jam superius dictum fuit, cap. VI, maxime tamen decet, eritque valde opportunum, ubi scilicet fieri possit, « præsertim in Ecclesiis majoribus « et opulentioribus, si constituatur minister « aliquis, cui curæ sit, ut Ecclesia continuo « in omni ejus parte munda sit, tam in pavi« mento, quam in parietibus, » etc. Verrere Ecclesiæ pavimentum, quod forte aliqui rem vilem existimant; quanti jam olim fecerit S. Paulinus Nolæ Episcopus, sat ipse ostendit in Natali I S. Felicis, ubi inter alia sacram illius Ædem everrere summis votis exoptat, sic inquiens :

> Et foribus servire tuis, tua limina mane
> Munditie curare fines, et nocte vicissim
> Excubiis servare piis, et munere in isto
> Claudere promeritam defesso corpore vitam.

Neque solum verrere, sed vel unicam festucam de pavimento tollere, gratum Deo, et præmio dignum existimasse veteres, testatur his verbis Cassianus lib. IV, *De institutione*, cap. VII, ubi eam ob rem Palæstinos Patres commendat : « Tanta fide, » inquit, « universa procurant, at« que dispensant, ut etiam ea, quæ despectui « habentur, parvaque reputantur ac vilia, ut « si tenuem festucam de Oratorio Cellave « summoverint, mercedem se consecuturos a « Domino, tota credulitate confidant. »

II. Hanc veterem Patrum disciplinam sequentes Clerici regulares, quos Theatinos vocant, licet in omnibus fere domibus suis laicos habeant Ecclesiæ servitio destinatos, quos etiam homines Ecclesiæ appellant, ipsimet tamen, Clerici æque, ac Sacerdotes singulis hebdomadis ex antiquo suo instituto pavimentum Ecclesiæ everrere solent, quod inter alios testatur eruditissimus Antonius Caracciolus in Notis ad Constitutiones sui Ordinis, parte I, cap. III, ubi multa in comprobationem, atque commendationem ejus disciplinæ veterum Patrum exempla affert, aitque tandem, non mirum id videri debere, si suis ea obsequia manibus sancti homines ob veri Dei cultum sacris Ædibus præstiterunt, quandoquidem « matres Italas idolorum « fana, passo capillo suo quamque verrisse, »

Mamertinus, Maximus, Livius, aliique veteres scriptores, memorando, sed execrando exemplo commemorant. Ceterum, ut laudatus auctor scite concludit, mulieribus illis idolorum cultricibus christianæ virgines omni jure præferendæ sunt, nam quod illæ diis suis, id est, dæmonibus impiissime exhibuerunt, vero, et magno istæ Numini detulisse perhibentur. De Serena enim Honorii Augusti filia, Stiliconis uxore ita Claudianus in ejusdem encomio cecinit :

> Numinibus votisque vacas, et supplice crine
> Verris humum.

III. Quoniam vero postremis hisce nostris temporibus Christifidelium tum laicorum nobilium, tum Clericorum pietas refriguit, qui munditiem ac nitorem domus Dei procurent, valde opportunum erit, si uti docet Castaldus in sua Cæremoniarum Praxi, lib. I, sectione II, cap. V, designetur in Ecclesiis præcipue majoribus aliquis veste decenti indutus, qui servitio Ecclesiæ assistens, curet non tantum ipsam a pulvere ac sordibus mundam servare, atque a latronibus custodire, verum (ut antiquitus, teste S. Clemente, sive alio Apostolicarum Constitutionum auctore lib. VIII, cap. XI, quidam ex Diaconis in Templo inambulabat, contemplans, ne quis fieret strepitus, ne quis nutus faceret mussitaret) sæculares omnes actiones, vana, atque adeo profana colloquia, deambulationes, strepitus, clamores arcere, ut domus Dei, vere orationis domus esse, ac dici posse, videatur. Id quidem sapientissime sacræ passim Synodi admonent, ac præsertim œcumenica Synodus Tridentina sessione XXII, in Decreto *De observandis et vitandis in celebratione Missæ*. Id passim etiam sancti Ecclesiæ Patres inculcant, quorum testimonia legere est in nostro opere *De codice sancti Evangelii*, libro II, cap. XIV, et tomo II Romani Pontificalis.

IV. Curandum potissimum illi est, quod non uno in loco nos admonuimus, ut scilicet non permittat per Ecclesiam « discurrere mendicos, « canes, aut alia animalia, divina Officia per« turbantia, » locus egenorum stipem mendicantium fuit olim Ecclesiæ atrium : licet enim, uti jam notavimus tomo II Romani Pontificalis ad titulum I in Commentario § I, num. IV, illis sicut et ceteris fidelibus precum causa Templi fores paterent, non tamen intus ab orantibus eleemosynam petere, permittebantur, ne Sacra agentibus, Deumque precantibus molesti essent. Hinc ad morem sui ævi alludens S. Chrysostomus Homilia XXVIII ad populum Antiochenum: « Propterea, » inquit, « ante Ecclesias, et Mar« tyrum monumenta pro foribus pauperes se« dent, ut nos ex hujusmodi spectaculo multum « capiamus utilitatis. » Testem quoque ejusdem moris habemus S. Gregorium Nazianzenum, qui in Oratione de amore pauperum, non obscure indicat, pauperes non per Ecclesiam, ut hodie per abusum fit, sed ante illius fores consuevisse petere eleemosynas : « Petitionum ge« mitus, » ait, « internis templi cantibus ex ad« verso respondet, atque adversus mysticas « voces miserabilis luctus excitatus. » Scio, S. Pium V in Constitutione sua V, quæ incipit *Cum primum*, etc. aliosque Pontifices maximos, ac varios etiam zelosiores Episcopos, variis propositis pœnis conatos esse abusui ipsi occurrere, qui tamen ubique viget, cunctisque in Ecclesiis pauperes cernuntur per illas discurrere, eleemosynas importune petentes, ac divina Officia perturbantes, cum alias ab Ecclesiarum Præfectis, custodibusve, ut Romani Pontifices, ac multæ etiam Episcoporum Synodi mandant, ejici ab Ecclesia omnino deberent.

V. Est et alius non minor abusus ille, quem etiam una cum alio jam dicto ab Ecclesia eliminari, Rubrica hujus nostri § jubet, canum scilicet per Ædem sacram discursum : est enim abusus valde indecorus, et disciplinæ veteri, ac cultui Ecclesiæ debito repugnans quammaxime; tum quia teste Josepho, si qui canes per Templum Hierosolymitanum discurrerent, omnes omnino occidebantur; tum quia nec schismatici, nec ipsi Turcæ oblationes, aut preces ullas faciunt, si adsint hujusmodi bestiæ; tum tandem quia Christus Dominus apud Matthæum, capite XV, dicens : « Nolite Sanctum dare canibus, » variorum criminum, ac etiam principaliorum, qualia sunt, hæresis, schisma, idololatria, impudicitia, vindicta, et his similia, horrorem fidelibus incutere volens, eadem canibus, utpote furibundis, ac immundis animalibus comparat. Unde S. Joannes in Apocalypsi cap. XXII loquens de Templo cœlesti, cujus symbolum Templum terrenum est, aperte inquit : « Foris canes, et « venefici, et impudici, et homicidæ, et idoli-

« servientes, et omnis, qui amat, et facit men-« dicium. » Sunt etenim omnes, et divinæ Majestati, et loci ejus sacris injuriosi. His adde, quod cum certum sit, multa indecora, ac etiam inhonesta, ex quibus non minima mala ut plurimum eveniunt, per hæc animalia fieri ; constetque insuper, canum latratibus, ac strepitu, et præsentium preces, et ipsius Sacerdotis oblationem offerentis, ac reliquorum Ministrorum divina Officia celebrantium animos perturbari; haud dubie nemo plus hasce immunditias, atque spurcitias in Ecclesia grato feret animo, eo vel maxime quod nullus ne rusticanus quidem in tugurio suo admitteret.

VI. Hunc abusum, uti jam notavimus nos nostro II tomo Romani Pontificalis ad titulum II in Commentario ad § XI. deplorant passim non modo Episcopi in suis Synodis, sed et varii scriptores sacri, inter quos Tobias Corona Barnabita, in opere italice scripto, *De sacris Templis*, parte I, cap. XXXVII, et eruditus Jacobus Lafon Dominicanus, *De Sacramentis*, pag. 437 et 438, ubi ita demum concludit : « Non ferenda « ergo quorumdam nobilium prava consuetudo, « qui canum venaticorum multitudine circum-« dati, Templum Domini, Sacrum, vel divina « Officia audituri, audaci supercilio ingrediun-« tur ; quasi vero Ecclesia non sacer locus, aut « terra sancta, sed stabulum habenda foret. » Tum auctor Gallus pravum quarumdam mulierum Gallarum morem sugillans, et consequenter etiam complurium Italarum eadem qua illæ vanitate ac impudentia affectarum, ita inquit: « His annumeres, si lubeat, domicellas illas, « quæ quadam fascinatione obcæcatæ, catellos « quosdam, quos et Melitanos vocant, inter bra-« chia ad sanctuarium usque deferunt, quibus « totaliter intentæ, de audiendo sacro cum de-« bita attentione minime curant. » Curandum ergo illi erit ministro, quem in Ecclesiis præsertim majoribus, et opulentioribus constituendum esse Rubrica nostri hujus § ait, ut canes ipsos, aut alia animalia, præsertim quæ latratu, aliove turpi facto divina Officia perturbant, ejiciat.

VII. Agit de eo ministro ad Ecclesiam custodiendam deputando, ejusque varia Officia recenset Castaldus loco laudato, ubi etiam ait, non modo canes, ac pauperes non permittendos per Ecclesiam discurrere, sed nec etiam parvulos, aliosque divina Officia perturbantes, in Ecclesia tolerandos, sed extra omnino ejiciendos inquit. Ceterum ut idem auctor notat ex Cæremoniali Ambrosiano lib. I, tit. *De aliis Ministris inferioribus*, per opportunum esset si in cathedralibus, et maxime in metropolitanis Ecclesiis plures designentur Ministri laici vestibus oblongis usque ad crura induti, qui in processionibus baculum deferant cum insignibus Episcopi ; qui præcedant Capitulum comitantes ipsum ad chorum usque ad tribunam, impedimenta, si forte ob populi multitudinem occurrant, removendo, aditumque procedentibus per viam patefaciendo. Habent multæ sane Ecclesiæ hujusmodi Ministros, qui semper capite aperto Capitulum deducunt, et reducunt, et tempore divinorum Officiorum in limine chori assistentes curant ne Laici Clericis misceantur, neve ipsa Officia divina turbent, sed ea, qua decet reverentia, Ecclesiæ assistent. Oporteret autem ut sacri homines præberent, seipsos laicis exemplum bonorum operum, præsertim qui in cathedra confessionali sedent, non pauci enim ex iis vel tempore divinorum Officiorum longa ac familiaria cum mulieribus miscent colloquia, id quod nos jam pridem notavimus in opere *De codice sancti Evangelii, atque servatis*, etc. libro II, cap. XIV.

CAP. XIII.

SEDES EPISCOPI IN QUA PARTE COLLOCANDA. — TRIBUS GRADIBUS AD EAM ASCENDITUR.
EJUS FORMA ET ORNATUS. — SI CHORUS SIT IN MEDIO ECCLESIÆ, EPISCOPUS ASSISTAT IBI IN SEDE PRO IPSO ORDINATA.
CARDINALIS LEGATUS, VEL NON LEGATUS, ASSISTIT IN SEDE EPISCOPALI,
ET EPISCOPUS SEDET INTERIM IN FALDISTORIO. — SI EPISCOPUS SIT CARDINALIS, ET ASSISTAT LEGATUS,
EPISCOPUS CARDINALIS HABET ÆQUALEM SEDEM PROPE LEGATUM.
UBI SEDERE DEBEANT, METROPOLITANUS, NUNTIUS APOSTOLICUS, HABENS FACULTATES LEGATI DE LATERE,
VEL EAS NON HABENS, VISITATOR APOSTOLICUS EPISCOPUS, VICARIUS GENERALIS,
PROTONOTARII APOSTOLICI, MAGISTRATUS, ALIIQUE PROCERES.

§ I.

Sedes Episcopi vario modo collocatur pro diversitate Altarium, apud quæ statui debet. Nam aut Altare est in medio sub tribuna, pariete disjunctum, ita ut in spatio illo constitutus sit chorus, et tunc sedes episcopalis e regione Altaris parieti applicabitur, ita ut Episcopus in ea sedens respiciat recta linea mediam Altaris partem; habebitque hinc inde sedilia Canonicorum.

§ II.

Si vero chorus sit in medio Ecclesiæ, et Altare adhæreat parieti, vel ab eo modico sit intervallo separatum, ipsa sedes episcopalis erit collocanda a latere Evangelii.

COMMENTARIUS.

I. Christianæ Religioni coæva est sedes, seu cathedra episcopalis, de qua fuse jam disseruimus nostro I tomo Romani Pontificalis in Prolegomenis, cap. v. Sane tradit Eusebius lib. VII *Historiæ ecclesiasticæ*, cap. xvi, thronum, seu cathedram S. Jacobi Apostoli primi Hierosolymorum Episcopi adhuc suis temporibus extantem, a fidelibus coli summa veneratione consuevisse : « Jacobi Apostoli cathedram, qui « primus erat ad Hierosolymitanæ Ecclesiæ epi« scopatum a Servatore, et ceteris ejus Apostolis « delectus, quemque fratrem Christi nuncupa« tum divina perhibent eloquia, ac istud tempus « servatam, Episcopi, qui illic ordine successe« runt, permagno æstimant : unde declarant « perspicue, quemadmodum veteres Patres ad « nostram usque ætatem sanctis viris, ob eorum « veram erga Deum pietatem, debitam venera« tionem, et tribuerint et adhuc tribuere non « cessent. » Licet vero hodie ipsa « sedes Epi« scopi vario modo collocatur, pro diversitate « Altarium, apud quæ statui debet, » antiquitus tamen in hemicyclo absidis Templi erat parieti affixa, lapidea, gradata, et tantisper elata super sedilia hinc inde disposita Presbyterorum, uti videre est in antiquis quibusdam Basilicis Urbis, ac præsertim in illa Sancti Clementis, cujus ichnographiam exhibet inter alios Mabillonius tomo II Musei Italici in suo Commentario prævio ad Ordinem antiquum Romanum, cap. III.

II. Constitutam fuisse episcopalem in abside

Ecclesiæ, patet ex libro Miraculorum S. Stephani, qui exta in appendice tomi VII Operum S. Augustini novæ editionis, cap. III. Erat quidem linteo obvoluta, uti videre est apud ipsum Augustinum loco citato, itemque in ejus Epistola ad Maximum, quæ in nova editione est XXIII, in Epistola quoque II S. Paciani ad Sempronianum, et in Epistola synodica Episcoporum Ægypti, quam refert S. Athanasius in sua Apologia. In ea itaque tanquam in sublimiori throno sedebat Episcopus, assidentibus hic inde Presbyteris in humilioribus subselliis, et adstantibus Diaconis in veste candida, quemadmodum scribit sanctus Gregorius Nazianzenus in Somnio de Ecclesia Anastasiæ, confirmatque vetustus auctor Apostolicarum Constitutionum, quæ vulgo S. Clementi tribuuntur, lib. II, cap. LXI, his verbis : « In medio sit sedes Episcopi, ad « cujus utrumque latus consideant Presbyteri, « et Diaconi assistant succincti, et expediti. » Porro teste Edmundo Martenio libro I *De antiquis Ecclesiæ ritibus*, cap. IV, articulo III, numero III, in fine, « Lugdunensis Ecclesia antiquam « retinuit consuetudinem, uti et Viennensis in « Gallia, in qua thronus archiepiscopalis mar« moreus pone majus Altare in abside situs est, « eique assident in humilioribus lapideis hinc « inde sacri Ministri. »

III. De Canonicis hic illud notandum est, non posse ipsos uti pulvinari, neque retinere in loco suarum sedium stratum, sive tapete, quamvis sint Dignitates ; hæc enim sunt signa superioritatis, quæ non competunt nisi Episcopis, aliisque Prælatis, ut decisum fuit a Sacra Rituum Congregatione in Herbipolen. Præeminentiarum die XXII Novembris anni MDCXCVIII in qua Dignitates illius Ecclesiæ Primitialis vigore consuetudinis allegatæ prætendebant genuflexorium, sive locum stalli cum pulvinari, et strato, sive tapete retinere, et declaravit, pulvinar tantum laneum violacei coloris esse permittendum, et servandum esse Cæremoniale lib. I, cap. IX, ut testatur Monacellus tomo II Formularii legalis practici fori ecclesiastici, tit. XIII, in annotationibus, num. III, ubi etiam ait, quod cum in Urbinaten. die XXIII Januarii anni MDCC Canonici et Dignitates celebrantes præsente Archiepiscopo prætenderent, vigore consuetudinis, uti posse pulvinari genuflectendo, Sacra Rituum Congregatio responderit : *Probetur consuetudo formiter*.

IV. Quod tandem § II Rubricam spectat, « si « chorus sit in medio Ecclesiæ, et Altare adhæ« reat, » ut teste Bauldryo, fere in omnibus Ecclesiis Galliæ, « vel ab eo sit modico inter« vallo separatam, ipsa sedes episcopalis, » cathedra scilicet gradibus, et baldachino instructa, « erit collocanda a latere Evangelii, » ut in Capella summi Pontificis, et jam in multis aliis Ecclesiis.

§ III.

Utroque autem casu tribus gradibus ad eam ascendatur, qui pannis, aut tapetibus tegantur. Forma sedis erit præalta et sublimis, sive ex ligno, sive ex marmore, aut alia materia fabricata in modum cathedræ, et throni immobilis, quales in multis Ecclesiis antiquioribus videmus : quæ debet tegi et ornari aliquo panno serico concolori cum aliis paramentis, non tamen aureo, nisi Episcopus esset Cardinalis, et super umbraculum, seu baldachinum ejusdem panni, et coloris appendi poterit, dummodo et super Altari aliud simile, vel etiam sumptuosius appendatur; nisi ubi super Altari est ciborium marmoreum, vel lapideum, quia tunc superfluum est, nec aptari commode potest. Hujusmodi sede utetur Episcopus, dum Vesperæ et Missæ per ipsum solemniter celebrantur. Cum vero Missis non solemnibus, et Horis matutinis, aut aliis Episcopus assistit, si fuerit in medio Ecclesiæ chorus ante Altare, poterit ibi in sede pro ipso ordinata residere, quæ remanebit in eo loco, ubi ex consuetudine Ecclesiæ esse solet, sive longius, sive propius ab Altari distet. At ubi chorus est sub tribuna, poterit

in sede episcopali supradicta, tam in solemnibus, quam non solemnibus Officiis esse.

COMMENTARIUS.

I. Ubicumque episcopalis sedes, seu cathedra locata sit, sive in abside, sive prope Altare e latere Evangelii, cautum est quidem ex Rubrica nostri hujus § ut « utroque casu tribus gradibus ad eam ascendatur. » Elevatam multis gradibus fuisse olim sedem episcopalem, testatur quidem Prudentius in Hymno de S. Hippolyto Martyre, ubi ejus Basilicam describens, ita inquit:

> Fronte sub adversa gradibus sublime tribunal
> Tollitur, Antistes prædicat unde Deum.

Certe quod multis sedes ipsa constaret gradibus, idcirco illam « sublimem thronum » in Somnio suo de Ecclesia Anastasiæ appellat S. Gregorius Nazianzenus; ipsumque thronum, seu solium episcopale « in altissimo loco positum » a Paulino Tyriorum Episcopo, asserit Eusebius lib. X *Historiæ ecclesiasticæ*, cap. IV, cum magnificum ejus Templum describit.

II. Variis plerisque aliis nominibus appellari a Patribus consuevisse episcopalem sedem, seu cathedram, scitissime observat clarissimus Bernardinus Ferrarius, lib. III *De ritu sacrarum Ecclesiæ veteris concionum*, cap. VI, ubi inter alios laudat S. Augustinum et S. Petrum Chrysologum, quorum prior sermone LXII de verbis Domini in Evangelium Joannis, « sublimem sedem, » alter vero in sermone CLXXIII « sacerdotalem sedem » appellat. Idem autem sanctus Augustinus, cur illa altior esset, hanc rationem reddit in expositione Psalmi CX: « Ideo altior locus positus est Episcopis, ut ipsi superintendant, et tanquam custodiant populum. Nam et græce quod dicitur Episcopus, hoc latine Superintentor interpretatur, quia superintendit, quia desuper videt. Quomodo enim vinitori altior fit locus ad custodiendam vineam, sic et Episcopis altior locus factus est. Et ideo de isto alto loco periculosa redditur ratio, nisi eo corde stemus hic, ut humilitate sub pedibus vestris simus, ut pro vobis oremus, ut qui novit mentes vestras ipse custodiat, quia nos intrantes vos et exeuntes possumus videre. » Et iterum ita statim subjicit: « Tanquam vobis in hoc loco Doctores sumus, sed sub illo uno Magistro in hac schola vobiscum condiscipuli sumus. » Hactenus ille, cujus verba utinam Episcopi nostri ævi perpenderent, dum cathedras suas ascendunt; nam alias unum e criminibus. quæ olim Concilium Antiochenum Paulo Samosatensi in synodali sua adversus ipsum Epistola adsignavit, unum illud profecto fuit, quod sacrum episcopale tribunal, et sublimem thronum, non ut Christi discipulus, sed ut quidam hujus mundi Princeps sibi ipse construxerit.

III. Rationem altioris throni, quo ex antiqua apostolica institutione utuntur in Ecclesia Episcopi, paucis quidem, sed fortibus verbis exposuit S. Ambrosius in libro *De dignitate sacerdotali*, cap. VI, ubi ita inquit: « Numquid aliud interpretatur Episcopus, nisi Superintentor, maxime cum in solio in Ecclesia editiore resideat, et ita cunctos respiciat, ut et cunctorum oculi in ipsum respiciant. » Porro quod ea disciplina altioris throni, seu solii, cathedræve episcopalis alicubi negligeretur, S. Carolus veteris instituti peritissimus, ac in lectione Patrum apprime versatus, in Concilio Mediolanensi III provinciali, cap. *Quæ pertinent ad ornatum et cultum Ecclesiarum*, ita statuit: « Si qua in cathedrali Ecclesia episcopalis cathedra loco depresso est, vel ita collocata, ut in populi conspectu non sit; id curet Episcopus, ut quod et a Patribus et Beatissimo Patrono nostro Ambrosio institutum est, et ab Urbano Primo Pontifice maximo declaratum, illa ponatur conspicuo et eminentiori loco, ut inde velut e throno speculationis suæ populum intueatur, rursusque ab eodem conspiciatur. »

IV. At vero tametsi eamdem hanc rationem passim Patres, atque Doctores Ecclesiæ enarrent, elucebat tamen quammaxime in docendi officio dignitas cathedræ episcopalis, uti ex ipsorum Patrum testimoniis, atque exemplis addiscimus. Hinc inter alia egregia facinora Aurelii Carthaginensi Episcopi S. Augustini contemporanei ejusque immensorum laborum adversus Donatistas et Pelagianos fidelis socii legitur,

quod ubi ex Ecclesiæ Carthaginensis Diacono post mortem Genethlii ad sedem episcopalem evectus est anno CCCXCII, statuam Cœlestis deæ in amplo et splendido Templo positam totoque pæne orbe celeberrimam, quam Amelius Pontifex gentilis dedicaverat, ipse jam Pontifex christianus effectus, evertit, conversoque in Basilicam christianam Templo in loco Cœlestis simulacri cathedram suam collocavit, et exinde docere cœpit, ut ipse, qui aderat, tradit Prosper, vel quisquis sub hoc nomine latet, in opere *De prædictionibus*, parte III, cap. XXXVIII. De dea ipsa Cœlesti Carthagine adorata multa congessit Cardinalis Baronius ad annum CCCXCII. Idemque esse numen, quod sub *Mithræ* nomine celebrant Persæ, sub *Astartes* Phœnices, sub *Cereris*, *Junonis*, *Dianæ*, *Lunæ* et *Reginæ cœli* gentes aliæ, fidem faciunt Lucianus, Herodianus, Apuleius, imo etiam Ecclesiæ Patres, inter quos hac in re sanctus Ambrosius contra Symmacum epistola XXXI ita inquit : « Quam Cœlestem « Afri, Mithram Persæ, plerique Venerem co- « lunt, pro diversitate nominis, non pro numinis « varietate. » Inter marmora Africana ex agro Tuneto Florentiam allata, et ab Octavio Falconerio viro clarissimo Romæ edita anno DCLXVIII quartam hanc habet inscriptionem :

CŒLESTI. AVG. SAC.
Q. MA. . TIVS PRIMVS
AD AMPLIAT.ONEM
TEMPLI ET GRADVS
DONAVIT). (. CXXV.
VOT. SOL. LIB. ANI.

V. Plura de hac inscriptione videri possunt in magna Bibliotheca Ecclesiastica tomo I in Aurelio Carthaginensi Episcopo pag. 798 et seq. Sed hisce omissis, ut quod nostrum est, prosequamur, ideo data est Episcopis in Ecclesia sublimis cathedra, ut nimirum inde ad populum verba facientes, commodius, faciliusque, ac majori etiam cum auctoritate et gratia audiantur, adeoque locus hic, in quo verbi divini præcipui Ministri Episcopi docent populum, egregie sui officii eos admonet, ut scilicet meminerint, quando in altis his locis steterint, sederintve, se et videri ab omnibus, et diligentes, ac providos habitus sui, gestuum, vitæ, et morum suorum custodes esse oportere, præsertim cum homines in externa illa magis oculos intendant, quam in verba docentis; unde et lux mundo, et in specula positi, appellantur; et quemadmodum ipsi in omnium hominum vitam, ac mores ex sede illa sublimi inspiciunt, sic in ipsorum vultus, gestus, voces, ac mores populus omnis oculos suos intendit. Quamobrem, qui locum hunc excelsum conscendunt, prudenter et caute sese gerere debent, ne quid faciant, aut dicant, quod eorum personæ, officioque, ac ipsi cathedræ verti vitio possit. Sane notum est illud Christi Domini effatum, Matthæi cap. XXIII : « Super cathedram Moysi sederunt scribæ et « pharisæi. » Quæ verba explicans S. Hieronymus lib. IV Commentariorum in laudatum Matthæi locum, ita rem inquit : « Propter sacerdo- « tii et nominis dignitatem, hortatur populos, « ut subjiciantur eis, non opera, sed doctri- « nam considerantes. Quod autem ait : *Super* « *cathedram Moysi sederunt scribæ et pharisæi* : « per cathedram, doctrinam Legis ostendit. Ergo « et illud, quod dicitur in Psalmo : *In cathedra* « *pestilentiæ non sedit;* et *cathedras vendentium* « *columbas evertit*, doctrinam debemus acci- « pere. »

VI. Licet autem incompertum sit, ac difficile prorsus definire, quot olim gradibus constaret cathedra episcopalis, ex dictis tamen illud liquido constat, sublimi, alto, atque editiore loco positam a priscis Patribus exhiberi; imo, ut ex S. Augustino docet Macryus verbo *Absis*, eo nomine gradatæ absidis « dicebatur pontificalis « sedes, utpote eminentior ob multitudinem « graduum. » Tribus sane ut gradibus ad episcopalem cathedram ascendatur, quocumque loco locata illa sit, cautum est quidem ex hac nostra Rubrica, decisumque fuit compluries a Sacris Congregationibus Episcoporum scilicet, et Regularium, Sacrorum Rituum, et Immunitatis, ut inter alios testatur Pignatellus tomo I, consultatione VII, num. XVI. Ceterum tametsi is hodie obtinuerit ritus, sciendum tamen, Paridis Crassi ætate duobus duntaxat gradibus constare debuisse non modo episcopalem cathedram, sed etiam illam, quæ S. R. E. Cardinalibus in diœcesibus suis in quibus Episcopi essent, et Apostolicæ Sedis Legatis parabatur, ut ipsemet Crassus testatur lib. I, cap. XXXIII, sic dicens : « Legati sedes ampla locabitur in parte dextera « Altaris, id est, intra Presbyterium versus « Evangelium, habebitque duos tantum gradus

« et non plures; nam regulariter soli sedi papali, « quod Solium vocatur, apponuntur, gradus « tres, quæ est Papæ prærogativa. »

VII. Sed hoc, uti dictum est, correctum est hodie non modo ex hoc nostro Cæremoniali, sed et variis Sacrarum Congregationum Decretis, quibus edicitur, episcopalem cathedram tribus gradibus constare debere, duobus vero Abbatum cathedram, qui scilicet pontificalium usum habent, juxta Decretum Sacræ Rituum Congregationis habitæ coram sanctæ memoriæ Alexandro Papa VII, die xxvii Septembris anno MDCLIX, num. iii. Præter tres gradus addendum esse etiam suppedaneum constat ex Decreto Sacræ Rituum Congregationis in Septempedana, seu Sancti Severini die xi Maii anni MDCCXV, respondentis ad vii Dubium, « Episcopo licere retinere thronum cum tribus « gradibus, et suppedaneo. » Hujusmodi sedem posse Episcopum sibi parare facere in Ecclesia extra chorum ubicumque voluerit, decrevit eadem Sacra Rituum Congregatio ix Maii MDCVI, etiam extra cathedralem, et in aliis Ecclesiis suæ civitatis et diœcesis, quamvis fuerint Regularium, ut quomodolibet exemptorum, ex Decreto generali Sacræ Congregationis Episcoporum, et Regularium approbato a sanctæ memoriæ Clemente Papa VIII, anno MDCIII, etiamsi Episcopus fuerit mozzetta indutus. vel habitu prælatitio etiam viatorio, etc. prout Sacra Rituum Congregatio decidit in Fesulana die i Octobris anni MDCCI, in responsione ad vii Dubium apud Scarfantonum ad Ceccoperium parte II, lib. III, in animadversionibus ad tit. ii, num. xiv, et in libello qui inscribitur : *Addenda ad Parerga notata jussu Illustrissimi et Reverendissimi Dionysii Peragostini Episcopi Septempedani S. Severini in ordine divini Officii pro anno MDCCXLIV, etc.* num iii.

[Consonat decretum diei xx Julii MDCCXLIII, in *Melphiten.* ad 8 : « Esse reducendam sedem « episcopalem ad tres gradus et unum suppe- « daneum, ita tamen ut sedes prædicta sit infe- « rior mensæ Altaris, ex superior stallis Cano- « nicorum. »

Per suppedaneum autem hic concessum debet intelligi quidam gradus taliter cathedræ aptatus ut pedes stantis aut sedentis Antistitis non multum excedat, gradus superioris planitie ante et circum tale suppedaneum libera remanente, ita ut hinc inde sedeant Canonici et in anteriori parte locum habeat Episcopus ad accipienda paramenta... Sic enim habet Cæremoniale lib. II. cap, xiv, § 9 : « hymno inchoato, « Episcopus descendens paululum e sede in plano « solii pontificalis deponit cappam et stans la- « vat manus, accedentibus tunc et adjuvantibus « Diacono et Subdiacono paratis et ab eisdem « induitur paramentis Missalibus... denuo sedem « ascendit ubi stans expectat finem hymni præ- « dicti. » Videtur autem talis suppedanei altitudinem ita esse moderandam ut pro quarto gradu haberi non possit vel inter tres gradus ipsum esse computandum, nisi Altare quatuor gradus habeat : minime enim decet ut sive numero, sive altitudine, sive ornatu graduum, Altare a solio superetur, sicuti declaratum est in Lancianen. v Julii MDCXXXI et in Isernien. ii Aug. MDCXXXI.

Quod Episcopus possit erigere sedem in quacumque voluerit Ecclesia, intellige pro actu transeunte, nequit enim permanenter illam erigere. « An Episcopus Naulen. possit in qualibet « suæ diœcesis Ecclesia erigere cathedram epi- « scopalem et baldachinum, etiam tempore quo « Episcopus non residet, et functiones episco- « pales non exercet in dicta Ecclesia, maxime « si dicta Ecclesia suæ diœcesis parum distet, « nempe per milliarium circiter ab Ecclesia « cathedrali? Et S. Rit. Congregatio responden- « dum censuit *negative.* » Die ii Julii MDCCXI in Naulen.

Decreti in Fesulana i Oct. MDCCI hæc sunt verba quæ reperiuntur sive italice in collectione authentica, sive latine apud Scarfantonum, loco citato, qui illa fideliter transtulit. « VII. An « Episcopus accedens ad dictam Ecclesiam mo- « nasterii potuerit recepto aspersorio a manibus « ejusdem Abbatis benedicere nedum populum « sed etiam Abbatem ipsum et ejus Canonicos ? » S. R. C. resp. ad vii « affirmative, dummodo « incedat in habitu prælatitio, etiam viatorio. » Ubi nihil habes de Episcopo sedente in throno in habitu viatorio vel mozzetta : Episcopi enim sedentis in throno habitus est cappa vel pluviale, et si mozzetta tantum sit indutus, sedet in sede minori vel stallo, sicut sancitum est a Sac. Cong. in Decreto in Oxonen. xxii Julii MDCXXXVIII.

Sedes autem fixa cum baldachino ita est Episcopo Ordinario loci propria ut nullo alio Epi-

scopo, nisi sit Metropolitanus vel Cardinalis, possit præparari etiam de licentia ipsius Ordinarii, Ita S. R. C. decisum fuit in Hildesimen ad II, VI Mart. MDCCVI et in una Sancti Severini V Mart. MDCCCXLVII.]

VIII. Gradus ipsos episcopalis cathedræ *pannis, aut tapetibus* esse tegendos, jam longe ante editionem nostri hujus Cæremonialis, notavit memoratus Crassus loco citato, et inter alios S. Carolus in Actis Ecclesiæ suæ Mediolanensis, ubi loquens de vestitu sedis episcopalis ait : « Illius gradus tapetibus, pannisve laneis sternantur. » Corrigendi hinc itaque sunt, qui nimio fastu in gradibus ipsis tegendis, contra nostram Rubricæ literam, et communem omnium sententiam, qui sacras cæremonias enarrant, tapetibus, pannisve sericis, atque etiam villosis utuntur.

IX. Ad formam episcopalis sedis quod attinet, ita illam describit § hujus nostri Rubrica : « Forma sedis erit præalta et sublimis, sive ex ligno « sive ex marmore, aut alia materia fabricata in « modum cathedræ et throni immobilis, quales « in multis Ecclesiis antiquioribus videmus. » Extant id genus cathedræ complures in antiquis Ecclesiis Urbis, de quibus agit eruditus Ciampinus in suis Veteribus Monumentis, Mabillonius tomo II Musei Italici, et alii. Antiquiores iis sunt cathedræ ligneæ, quibus Apostoli eorumque successores Episcopi utebantur; ipsam enim S Jacobi Apostoli, ac primi Hierosolymorum Antistitis cathedram, quam Eusebius lib. VII *Historiæ ecclesiasticæ*, cap. XIV, ad sua usque tempora servatam, et permagni habitam tradit, ligneam fuisse, ad annum Christi XXXIV affirmat Baronius. Id quod etiam testatur de cathedris illis episcopalibus, quibus Romæ Apostolorum Princeps, et Alexandriæ Marcus insedit; quasque etiam majores nostri tanti memores beneficii, quod apostolica prædicatione e tenebris in lucem educti essent, et summa diligentia custodierunt et magna veneratione prosecuti semper sunt.

X. Passim hodie in Ecclesiis sedes Episcoporum lignea est, in iisque collocata « in modum « cathedræ et throni immobilis, » juxta præscriptum Rubricæ § hujus nostri, estque hæc singularis Episcoporum prærogativa, nam alias ex generali Decreto Sacræ Rituum Congregationis approbato ab Alexandro VII die XXVII Septembris anno MDCLIX. Abbates cathedram, seu sedem fixam, et permanentem in Ecclesiis suis tenere non possunt, sed tribus ipsis diebus, quibus ex antiquis Decretis tantummodo pontificaliter celebrare est iis permissum, mobili sede, seu cathedra uti debent, quam nihilominus simplici serico panno coloris festivitati congruentis obducere poterunt, non auro contexto, aut phrygio, sive basilico opere exornato Incongruum enim esset, si hujusmodi ornatu Abbatum cathedra decoraretur, quando ipsa cathedra episcopalis ex ejusdem § nostri præscripto « debet tegi et ornari aliquo panno serico con« colori cum aliis paramentis, non tamen aureo, « nisi Episcopus esse Cardinalis. » Gaudent porro hodie Cardinales Episcopi ea prærogativa, quæ tamen non est adeo antiqua, teste enim Paride Crasso lib. I, cap. XXXIII, vel ipsa Apostolicæ Sedis Legati cathedra, pannis quidem « se« ricis, non autem villosis, nec auro textili or« nata » esse debebat. Sanctus Carolus in Actis Ecclesiæ suæ Mediolanensis de vestitu sedis episcopalis loquens, non modo sericum villosum, aurumque exclusit, sed etiam argentum, ubi ita ait : « Vestitus ejus sit e pannis sericis rasis, non « villosis, nec auro, argentove intextis. » Quod tamen hodie vix servatur, vidi enim non modo aliis in locis, sed in ipsa alma Urbe faldistorium Episcopi celebrantis vestitum serico auro intexto.

XI. Esse antiquum ritum, ut velis linteisque episcopalis cathedra exornaretur, jam alibi a nobis notatum est, præsertim vero tomo I Romani Pontificalis in Prolegomenis cap. V, numero V. Ad baldachinum quod attinet, seu umbraculum, quod, ut ait § noster super cathedram ipsam « appendi poterit, dummodo et « super Altari aliud simile, vel etiam sumptuo« sius appendatur, » etc. non videtur id esse adeo antiquum, cum ejus ritus vix scriptores, qui sacras cæremonias enarrant, meminerint. Debet ex nostro hoc § ejusdem esse coloris, quo cathedræ integumentum, et cetera paramenta, festivitati congruentis, ac præterea materiæ potius inferioris, quam sumptuosioris eo baldachino, quod super Altari appensum est; « nisi « ubi super Altari est ciborium marmoreum, « quia tunc superfluum est nec aptari commode « potest. » Quod intelligendum est de ciborio, quod et Altare totum, ac Celebrantem fornice

sua tegit; nam alias, uti etiam superius notatum fuit ex Actis Mediolanensibus S. Caroli, baldachino, seu umbraculo opus esset, et quidem sumptuosiori, vel saltem simili umbraculo illi, quod super ipsam cathedram episcopalem appendendum erit. Est enim Altare, ut ait Optatus Milevitanus contra Donatistas lib. VI, sedes corporis et sanguinis Domini, ac idcirco sumptuosius ornandum, quam Episcopi sedes. Ceterum quod dictum est de integumento episcopalis sedis, idem et omnino dicendum de baldachino, ut nimirum ejusdem panni sit, et coloris, cujus est vestitus cathedræ episcopalis, panni scilicet, serici, non tamen aurei, « nisi Episcopus esset « Cardinalis. » Ad Abbates vero quod attinet: « Baldachinum adhibere supra sedem poterunt, « non pretiosum, aut aureum, sed simplex, et « eo, quod Altari superimponitur, materia, et « opere inferius; » ut decisum est a Sacra Rituum Congregatione habita coram Alexandro Papa VII in Decreto generali, num. III, ubi etiam cautum est ut ad ipsam Abbatum sedem, per duos tantum « gradus in Presbyterii superficie stratos « ascendatur. »

XII. Quamvis denique cathedra, sedeve pontificali sublimi, tribus duntaxat gradibus præter suppedaneum instructa, atque baldachino, pannisque sericis tecta utatur Episcopus, « dum « Vesperæ, et Missæ per ipsum solemniter cele- « brantur; » distinguendum tamen est, cum ipsis non solemnibus Missis, et horis Matutinis, aut aliis Episcopus assistit. Ut enim inquit hic § noster : « Si fuerit in medio Ecclesiæ chorus « ante Altare, poterit ibi in sede pro ipso ordi- « nata residere, quæ remanebit in eo loco, ubi « ex consuetudine Ecclesiæ esse solet, sive lon- « gius, sive propius ab Altari distet. » Sed certe convenit, uti scite observat Bauldryus parte V, cap. XIII, num. IV, ut sedeat propius Altare ad partem Evangelii, si velit. Ceterum « ubi chorus « est sub tribuna, » et Altare scilicet adhæret parieti, « poterit in sede episcopali supradicta, « tam in solemnibus, quam non solemnibus of- « ficiis esse. »

§ IV.

Si forte aliquis S. R. E. Cardinalis Legatus de latere, vel non Legatus, rei di-

vinæ interesset, convenit ei sedes episcopalis supradicta. Episcopus vero si cele-

bret, in faldistorio in cornu Epistolæ; si non celebret, et chorus sit in Presbyterio sub tribuna, sedebit in digniore parte chori.

COMMENTARIUS.

I. Multa scitu digna in hac et pluribus aliis Rubricis sequentibus notantur, quæ ad sedes Cardinalium, Metropolitarum, Nuntiorum apostolicorum, atque aliorum, de quibus infra, juxta ordinem ac methodum nostri Cæremonialis dicemus, spectant: « Si forte, » inquit is § « aliquis S. R. E. Cardinalis Legatus de latere, « vel non Legatus rei divinæ interesset, conve- « nit ei sedes episcopalis supradicta, » cum tribus scilicet gradibus, et ornata umbraculo, ac pannis sericeis, etiam auro intextis, juxta permissum in § superiori notatum: « Episcopus « vero si celebret, in faldistorio in cornu Epi- « stolæ; si non celebret, et chorus sit in Pres- « byterio sub tribuna, sedebit in digniore parte « chori. » Exhibendum esse ab Episcopo eum honorem S. R. E. Cardinalibus, ac præsertim Legatis de latere, cogit plane dignitas ipsa Cardinalatus, Legationisve Apostolicæ Sedes, quæ multis abhinc sæculis, tantis est aucta prærogativis, ut « non modo quorumlibet Episcoporum, sed « etiam Patriarcharum, atque Primatum jura « transcendant; » ut verbis utar S. Petri Damiani lib. I, epistola xx. Ipso præterea Cardinales, quos pro honoris et dignitatis eminentia partem sui corporis summi Pontifices appellant, aliisque præclarissimis titulis ornant, « post « caput Ecclesiæ, quod est Papa, contigat sui « corporis membra, qui sunt Fratres ejus Car- « dinales, præ ceteris Ecclesiæ membris, ac « partibus honorari debere, » edixit quidem Eugenius IV in suo ad Henricum Cantuariæ Archiepiscopum, et Angliæ Primatem Rescripto, quod refert inter alios Jacobatius libro I *De Concilio.*

II. Si veterem disciplinam inspiciamus, diu suum quisque gradum Cardinales servavere, adeo ut in Romana Synodo anni MXV sub Benedicto VIII ne ipsi quidem Episcopi Cardinales subscriberent, sederentve ante alios Episcopos ordinatione priores, nec Presbyteri Cardinales ante ullos prorsus Episcopos. Cœperunt autem primum Episcopi Cardinales aliis omnibus anteire Episcopis, eoque sensim alii quoque postea Cardinales pervenere ut scite observat Thomassinus parte I *Disciplinæ,* lib. II, cap. cxiii, ubi etiam notat, quod etsi jam post medium sæculum XI et sæculo XII legatur quandoque Cardinales omnes Archiepiscopis etiam antepositi in Concilio Romano anni MLIX et in Beneventano ejusdem anni, non hæc tamen fuerit iis semper deinceps prærogativa, suumque identidem gradum Episcopi recuperarint. Porro in Concilio primo œcumenico Lugdunensi anni MCCXLV sederunt omnes in eminentiori ante Archiepiscopos loco; imo et in Concilio itidem œcumenico Lugdunensi II anni MCCLXXIV ante Latinos, Constantinopolitanum, et Antiochenum Patriarchas sederunt, uti in historia utriusque Concilii legere est, et apud Raynaldum in continuatione Annalium Cardinalis Baronii.

III. Quantum ad Apostolicæ Sedis Legatos, tametsi Presbyteri ii aliquando essent, quod tamen repræsentarent personam summi Pontificis, jam olim ea potiti sunt prærogativa, ut sederent, atque subscriberent, supra quoscumque Patriarchas; sicque, ut alia Concilia omittam, primo Nicæno œcumenico præfuerunt Legati S. Silvestri Pontificis Osius Cordubensis Episcopus, Vitus, et Vincentius Presbyteri, qui primi idcirco sederunt, ac subscripserunt, et quidem ante Alexandrum Alexandriæ, Eustachium Antiochiæ, et Macarium Hierosolymorum Patriarchas. Eumdem scilicet supra ipsos, ac cæteros Episcopos tenebant locum, quem summus Pontifex tenuisset, si Concilio interfuisset. Honor enim, qui debetur Principi, et illi debetur, qui Principem repræsentat. Unde in canone *Præcipimus,* distinctione xciii, dicitur, quod Diaconus « tenens locum Patriarchæ, aut Metropo- « litani sui, sicut illius locumtenens honorabi- « tur. » Quem canonem ad hoc etiam allegat Abbas in cap. finali *De officio Legati,* ubi etiam Decius allegans Glossam in can. *De causa,* II, quæstione v, dicit, quod Legatus Papæ debet honorari ut Papa. Prærogativa enim, quæ est in principali, eadem esse debet in locumtenente, ut docet Angelus in lege *Si Prætor,* ff. *Qui potior in pignore habetur,* et Ancharanus in cap

Grandi, notabili v, *De supplenda negligentia Prælatorum* in vi, ubi honor, qui debitur Domino, et administratori suo debitur.

IV. Sed hæc nota sunt, docenturque passim ab utriusque juris consultis. Audiamus quid de re, quam agimus, nempe de sedes Legati, et ejus positione ii, qui sacra cæremonias enarrant, tradunt : « Legati sedes, » inquit Crassus libro I, cap xxxiii, « ampla locabitur in parte « dextera Altaris, id est intra presbyterium versus Evangelium, habebitque duos tantum gra- « dus, et non plures ; nam regulariter soli sedi « papali, quod Solium vocatur, apponuntur gra- « dus tres, quæ est Papæ prærogativa. » Loquitur de more sui ævi, nam alias ex præscripto nostri Cæremonialis, et variis Sacræ Rituum Congregationis Decretis, uti superius notatum est, episcopalis sedes tribus gradibus constat. Pergit autem Crassus, ipsamque sedem, quæ usui debet esse Legato, ita describit : « Ea sedes « non erit cameralis, nec auro ornata, sed alta « cathedra cum postergali elevato circumqua- « que tapetibus, vel pannis sericis rasis, non « autem villosis, nec ex auro textili ornata. » Id hodie quoque ex nostro Cæremoniali mutatum est, quo Cardinali permittitur uti cathedra panno serico auro intexto tecta, uti ex præcedenti § constat. Ait tandem memoratus auctor, debere cathedram ipsam Legati habere « gra- « dus quoque tapetibus, seu pannis, ut supra « ornatos, et tres pulvina, videlicet unum serico « villoso coopertum pro genuflexione, et alium « similem pro accubitu, et tertium majorem « pro sessione. »

V. Porro si præsente Legato, vel alio S. R. E. Cardinali, Episcopus qui non est Cardinalis, celebret, juxta § nostri Rubricam, « sedebit in fal- « distorio in cornu Epistolæ, » cum ornatu scilicet convenienti : « si non celebret, et chorus « sit sub tribuna, sedebit in digniore parte « chori. » Sed audimus hic iterum Crassum, quid de eo ritu scribat lib. I, cap. xxxiv. « Simplex Episcopus, » inquit, « præsente Legato, « sedebit, non in sede ampla ad cornu Epistolæ, « sed aut proximus Legato in sede camerali « cum tapete supposito, aut, ut ipse Episcopus « humanius agat, cum Prælatis Legati in eadem « parte chori cum Legato sedentibus, sedebit, « primus tamen omnium, sed tunc sine ta- « pete. » Sed hac de re, sicut et de aliis plurimis sedendi ritum spectantibus, attendendus est non modo situs, sed et antiqua varia consuetudo Ecclesiarum, ut passim scriptores admonent.

§ V.

Quod si Episcopus quoque esset S. R. E. Cardinalis, si Legatus haberet sedem a latere Evangelii, sedere quoque Episcopus Cardinalis non celebrans in eodem loco, et plano, et sedibus æqualibus prope Legatum.

§ VI.

Eodem quoque modo sedebunt, si plures adessent Cardinales, dummodo Episcopus Cardinalis sit omnium postremus, Celebrans vero in faldistorio, ut supra.

COMMENTARIUS.

I. Tradit laudatus toties Crassus libro I, capite xxviii, quod, si casus aliquis occurrat, ut non solum Legatus Apostolicæ Sedis, sed et aliquis Rex, Dux, vel maximus Princeps, seu etiam Cardinalis Episcopus non celebrans, vel alius Cardinalis, seu plures solemni Missæ intersint, tum poterit aliquod tabulatum, vel suggestum altitudine duorum graduum in eadem parte erigi, a latere scilicet Evangelii capax tot sedilium, quod ibi sessuri sunt, et remota sede ampla Legati poni totidem sedes similes camerales æqualiter altæ, paulo tamen altior ipsa Legati sedes, id est circa medium palmum, et Altari propior : « quo casu, » ut idem auctor

subjicit, « habebit ad dexteram suam Regem, « vel Cardinalem Episcopum non celebrantem, « qui licet ad dexteram Legati existens videatur « esse in loco digniori, et supra Legatum; tamen non est in veritate, quia locus ille dignior « est, qui est magis propinquus Altari in omni « casu. »

II. Duo sunt, in quibus cum narrato hactenus a Crasso ritu Rubricæ nostri Cæremonialis minime conveniunt. Nam primo, ut alias notatum est, tabulatum, seu suggestum, super quo locandæ sunt sedes, non duobus, sed tribus gradibus constare debet. Secundo, « si Episco« pus quoque esset S. R. E. Cardinalis, » tunc, ut ait § vi Rubrica, « si Legatus haberet sedem « a latere Evangelii, sedebit quoque Episcopus « Cardinalis non celebrans in eodem loco, et « plano, et sedibus æqualibus prope Legatum; » eodemque modo, ut § vii Rubrica inquit, « se« debunt, si plures adessent Cardinales, dum« modo Episcopus Cardinalis sit omnium po« stremus; » etiamsi esset ex antiquioribus, imo etiamsi esset Decanus Sacri Collegii; cum enim sit domi suæ, sive in Ecclesia propria, debet idcirco Cardinalis Episcopus eum honorem, et Legato, et aliis S. R. E. Cardinalibus exhibere, « tam ratione legationis, quam consuetudinis « inter ipsos Cardinales mutuæ, et plurimum « circa hujusmodi honorationes observatæ, » ut testatur Crassus lib. I, cap. xxxiv, et docet praxis, ut ait Bauldryus, parte V, cap. xiii, num. viii, ubi etiam notat, quod si inter Cardinales ipse quoque adesset Legatus, ante omnes sederet.

III. Illud tandem hic omitti non debet, quod de sede Cardinalis Bononiensis Episcopi refert laudato loco memoratus Crassus : « Memini, » inquit, « cum adhuc puer essem, Philippum « Cardinalem olim Bononiensem Episcopum, « sanctæ memoriæ Nicolai Papæ V Fratrem, et « post eum aliquando D. N. Julium II in præ« senti gloriose sedentem, tunc Cardinalem, si« militer Bononiensem Episcopum, vidisse in « ultima sede chori extra vestibulum, sive an« temurale Presbyterii directa ante cornu Epi« stolæ sedentes, quod etiam ab antiquis Eccle« siæ nostræ Canonicis, et aliis audivi, et legi « sic in ipsa Ecclesia consuevisse, ut Episcopus « Bononiensis pro tempore, quantumcumque « Cardinalis, semper in loco illo humili sedeat, « sive præsente, sive absente Legato, et non in « sede ampla posita in cornu Evangelii, ut de « Legato dixi, imo etiam ipso Legato absente, « eumdem Cardinalem Episcopum dicunt, in « prædicto loco sedisse, relicta Legati absentis « sede vacua. » Ait mox auctor, non videri legitime id ordinatum fuisse, « cum ipsa sedes « Episcopi maxime Cardinalis locanda sit am« pla ad cornu Evangelii cum duobus gradibus » (juxta ritum scilicet sui ævi) « et intra Presby« terium, et non ad cornu Epistolæ, nisi Legato « præsente. »

IV. Pergit præterea, et inquit, quod ubi loci dispositio non patiatur, aut alioquin non videatur, quod Legatus, et Episcopus Cardinalis simul sint in uno eodemque suggesto, tunc Episcopi Cardinalis sedes similiter ampla cum duobus gradibus, et intra Presbyterium locanda sit ad cornu Epistolæ, « ea tamen moderatione « habita, ut sedes Episcopi Cardinalis sit magis « pressa, humilis spatio medii palmi, et distan« tior ab Altari, adeo ut quasi subsit, et succe« dat immediate sedi Legati in opposito locatæ. » Et mox : « Verum pro humanitate Episcopi Car« dinalis, qui est domi suæ, sive in Ecclesia pro« pria, poterit ipsi Cardinalis Episcopum hono« rare Legatum tam pro ratione Legationis, « quam consuetudinis inter ipsos Cardinales mu« tuæ, et plurimum circa hujusmodi honoratio« nes observatæ, » ecce demum memorati auctoris conclusio : « Itaque poterit ipsa sedes « Episcopi Cardinalis et humilius locari, et par« cius ornari, ut placuerit Episcopo Cardinali; « et hoc servetur, quando Legatus est præsens « duntaxat. Absente autem Legato, Episcopus « Cardinalis Bononiensis sedere debet, ut su« pra, in eadem sede, quam dicunt esse Legati « ad cornu Evangelii posita, non autem in extre« mitate chori extra Presbyterium ante cornu « Epistolæ, quæ illis poni nequaquam de« bet, » etc.

V. Sed hæc hodie mutata sunt ex nostro Cæremoniali, uti constat ex Rubrica § vi, ubi edicitur, quod si Episcopus esset S. R. E. Cardinalis, sedebit ipse non celebrans « in eodem loco, et « plano, et sedibus æqualibus prope Legatum. » Certe in eo Crassus nostro Cæremoniali concinit, cum scilicet ipse mox subjicit, quod si alter Cardinalis non Legatus adsit simul cum Episcopo Cardinali, tunc faciendus sit omnino sugge-

stus prædictus, ubi ambo Cardinales simul sedeant, « dum tamen ipse Episcopus det ex sua « humanitate primum locum Cardinali ho« spiti, sicut etiam Legato dedisset, et quod « æquales sint sedes amborum ; » et præterea, ut idem auctor docet, quod Episcopus ipse Cardinalis non faciat Confessionem cum Celebrante, neque benedicat Diacono, nec habeat circulos Canonicorum, et denique ob honorem illius hospitis Cardinalis, cui non competunt præeminentiæ sacræ in aliena Ecclesia, ab omnibus se abstineat, et præsertim, ut non det benedictionem apud sedem, sed apud Altare: « Ex ipsis « autem duobus, » verba sunt ejusdem Crassi, « ibi sic sedentibus dignior erit proximior Al« tari; et hæc honoris delatio et de particulari « Cardinalium consuetudine, ut etiam in suis Ec« clesiis ordinariis et titularibus alios Cardinales « honorent; » quia scilicet secus si Episcopus Ordinarius non sit S. R. E. Cardinalis, sed simplex Prælatus, quia tunc nulli Episcopo, nec etiam Archiepiscopo cedere debet in Ecclesia et diœcesi sua, nisi soli suo Metropolitano, ut infra dicemus.

VI. Hæc fusiori calamo libuit describere, tum ad majorem Rubricarum nostri Cæremonialis intelligentiam, tum ad docendam variam Cæremoniarum disciplinam, tum denique ad ostendendas mutationes, quæ deinde secutæ sint. Ceterum tametsi præsente Legato, aliisque S. R. E. Cardinalibus, non celebrans Episcopus Cardinalibus « in eodem loco, et plano, et « sedibus æqualibus, » ex Rubrica § vi sedere debet; si tamen ipse celebraret, tunc in faldistorio quidem sedebit ex sequentis § Rubrica, sed decentissime ornato in cornu Epistolæ, ut notat Bauldryus loco citato, numero vi.

§ VII.

Si vero Legatus esset in sede episcopali sub tribuna, sedebit Episcopus Cardinalis, et alii Cardinales, si adessent, prope Legatum, ut supra dictum est; ipse autem simplex Episcopus sederet, vel ex opposito in sede humiliori, vel in digniore parte chori, aut in faldistorio, prout dictum est de Cardinali Legato, vel non Legato præsente, diversitate situationis chori, et Episcopi celebrantis, vel non celebrantis.

§ VIII.

Quod si Episcopus sit Cardinalis, et intersit alius, vel plures Cardinales non Legati, poterunt omnes ab eadem parte Evangelii, ubi solet esse sedes episcopalis, sedere in sedibus æqualibus, vel in digniore parte chori, quando est sub tribuna; dummodo Cardinalis Episcopus sit omnium postremus; et episcopalia munia remittet exercenda Cardinali præsenti, vel si plures sint, priori in ordine. Quæ si Cardinalis præsens facere recusaverit, poterit Episcopus Cardinalis omnia prædicta munia, vel remittere ad Celebrantem, vel ipse exercere, et in fine, quando benedictionem solemnem erit daturus, accedere ad Altare, et inde populo benedicere, ut supra cap. iv, § xiii, dictum est.

NOTA.

Quæ in duobus hisce §§ præscribuntur, jam fere cuncta in præcedenti Commentario, et alibi etiam explicata sunt; ita enim inter se Rubricæ istæ de sedibus Episcopi, Legati, ac Cardinalium sunt connexæ, ut vix una sine altera explicari queat. Legenda ergo quæ dicta superius sunt.

§ IX.

Metropolitanus, absente Legato, vel alio Cardinali, habebit aliam sedem ex opposito in cornu Epistolæ, similiter ornatam, ut sedes episcopalis; alii vero Episcopi hospites sedebunt in digniori loco post Episcopum diœcesanum supra omnes Canonicos. Abbates diœcesani benedicti, habentes usum mitræ et baculi, habebunt locum condecentem pro judicio, et prudentia Episcopi, dummodo non sit supra nec inter Canonicos.

COMMENTARIUS.

I. Antequam ad enucleationem hujus Rubricæ deveniamus, adnotandum censemus, quod de diversitatibus antelationum inter Cardinales, et Prælatos in eorum Ecclesiis, docet toties laudatus Crassus lib. I, cap. xxxv. « Cardinales, » inquit, « tam in suis Urbis titularibus, quam « extra Urbem cathedralibus Ecclesiis inter seip- « sos diversum, ac pæne contrarium morem ha- « bent ab aliis Ecclesiarum Prælatis quoad præ- « cedentias et antelationes. Nam Cardinales in « Ecclesiis eorum titularibus Urbis, in quibus de « jure communi sunt tanquam Episcopi, et ibi- « dem ordinariam jurisdictionem exercere pos- « sunt, et exercent, omnibus Cardinalibus hujus- « modi Ecclesias titulares visitantibus Cardinali- « bus, quantumcumque promotionis tempore « et ordinis gradu minoribus, et inferioribus « cedunt indifferenter, et sub omnibus sedent, « ac in ultimo loco manent. Quod etiam extra « Urbem in Ecclesiis eorum cathedralibus, « quantumcumque illas in commendam habent, « ex mutua humanitatis delatione inter ipsos sic « inveterata facere consueverunt. »

II. Sed tametsi antiquus sit Cardinalium mos, ut scilicet in propriis Ecclesiis suis locum aliis Cardinalibus cedant, ordine, et gradu inferioribus, sub eisque postremi sedeant, alium tamen servant morem, et quidem omnino diversum alii Ecclesiarum cathedralium Prælati non Cardinales, quippe qui ipsi, si Episcopi sunt, id est, jam consecrati in ordine pontificali, ut idem auctor tradit, « nullis ad suas Ecclesias cathedra- « les, et civitates, et diœceses venientibus, aut in « eisdem commorantibus Prælatis omnino ce- « dunt, quantumcumque Patriarchis, Archiepi- « scopis, et aliis antiquioribus Episcopis etiam « in promotione senioribus, nisi soli suo Metro- « politano, cui in pluribus cedunt. » Porro ea fuit olim Metropolitanis suis Episcoporum suffraganeorum, seu provincialium subjecto, ut juramentum fidelitatis, atque obedientiæ eis, dum ordinabantur, præstarent, uti constat ex formula ipsius juramenti, quod etiamnum legitur in hodierno Romano Pontificali tom. III, ad titulum xx, *De scrutinio serotino*, etc.

III. Ad astruendum provincialium Episcoporum subjectionem erga Metropolitas suos innumeri pæne afferri possent Canones antiqui Conciliorum, ac Decreta Pontificum, sed cum res nota sit vel ipsis, qui a primo limine Canonicum jus salutarint, sat erit hic recensere, quod Innocentius III, lib. II, epistola CLIX, ad Suffraganeos Acheruntini Metropolitæ scribit : « Fra- « ternitati vestræ, » inquit, « per apostolica « scripta mandamus, atque præcipimus, quate- « nus ad eum, » Acheruntinum scilicet Archiepiscopum, « sicut Patrem et Pastorem, pium « geratis devotionis respectum ; » itemque quod lib. I, epistola CCLXVI, ad Suffraganeos Metropolitani Arelatensis scribit, ubi inter alia inquit : « Quatenus ipsi tanquam Patri et Episcopo ani- « marum vestrarum devote studeatis, et humi- « liter obedire : ad vocationem ipsius, nisi evi- « dens necessitas contradicat, secundum tradi- « tionem canonicam, sine difficultate qualibet « accedentes. » Sed tametsi vel a Metropolitano suo vocati, vel ex consuetudine statutis temporibus ad ipsum Suffraganei Episcopi accedere tenerentur, Concilium tamen Tridentinum sicut in aliis multis, ita et in hoc articulo Metropolitarum auctoritatem limitavit, statuitque sessione XXIV, *De reformatione*, cap. II, *ne Episcopi comprovinciales prætextu cujuslibet consuetudinis ad metropolitanam Ecclesiam imposterum accedere inviti compellantur.*

IV. Quidquid sit de jure antiquo, ex nostri §

hujus Rubrica, « Metropolitanus, absente Le« gato, vel alio Cardinali, » ubi, scilicet in Ecclesia Episcopi sui Suffraganei solemni celebrationi divinorum Officiorum intersit, « habebit « aliam sedem ex opposito in cornu Epistolæ, « similiter ornatam, ut sedes episcopalis. » Licet enim Episcopus in sua Ecclesia et diœcesi in omnibus functionibus episcopalibus præferendus sit omnibus Archiepiscopis et Episcopis, etiam ipso antiquioribus et dignioribus, excipitur semper tamen proprius Metropolitanus, cui particularem reverentiam et honorem exhibere debet, ratione generalis jurisdictionis et præeminentiæ, quam habet in suffraganeos, ut ex Decreto Sacræ Rituum Congregationis, in Barchinonen. x Januarii MDCIX apud Barbosam in Summa Apostolicarum Decisionum Collectan. ccxc, num. iv, et Panimolle parte I, decisione i, adnotatione iv, num. ix.

V. Ex eodem Sacræ Congregationis Decreto apud Barbosam loco citato, debet Episcopus in sua diœcesi alios Episcopos advenas honorare, qui quidem ex § hujus nostri Rubrica, si episcopali functioni interessent, « sedebunt in di« gniori loco post Episcopum diœcesanum su« pra omnes Canonicos; » præcedentque alii alios juxta tempus ordinationis suæ, uti ex sacris Canonibus abunde probavimus tum tomo I Conciliorum, tum in Commentariis ad Romanum Pontificale, non vero juxta dignitatem Ecclesiarum, earumque præeminentiam, uti idem Barbosa a Sacra Congregatione Concilii xix Aprilis MDXCVI decisum refert, tum in Summa Apostolicarum Decisionum Collectan. ccxc, num. ii, tum in Concilium Tridentinum sessione xxv, cap. xiii, num. ii. Neque enim Episcopus dicitur alio dignior, quod habeat majorem diœcesim, cum ejusmodi respectus nec subliniorem, nec inferiorem Episcopum faciat, uti docet Mastrillus lib. IV *De Magistratibus*, cap. xiv, num. xx. Quod adeo verum est, ut Episcopus etiam si dimittat Ecclesiam, retineat hanc prærogativam, et præcedere debeat aliis Episcopis post ipsum electis et consecratis, ut idem Barbosa docet ex memorato Decreto Sacræ Rituum Congregationis in ipsa Barchinonen. [Cf. et in Ephesina, viii April. MDCLVI.]

VI. Notandum autem hic illud est, quæ diximus procedere quidem inter Episcopos non habentes pallium, si enim aliquis Episcopus pallii prærogativa decoratus esset, non attenditur tunc tempus ordinationis, sed debet omnes alios Episcopos usum pallii non habentes præcedere, imo et post illius perceptionem poterit se Archiepiscopum nominare, ut de Episcopo Eduensi, qui ratione pallii præcedit omnes Episcopos provinciæ Lugdunensis, ex Cassaneo in Catalogo Gloriæ Mundi, parte IV, conclusione xxvi, tradit Gratianus disceptatione ccxcviii, num. lxiii, et Panimolle decisione i, adnotatione iv, num. vii. Ceterum si inter Episcopos nullus sit, qui usum pallii habeat, semper quoad præcedentiam attendendum est ordinationis tempus, uti sacri canones docent, inter quos videri possunt canon *Episcopus*, distinctione xvii, et canon *Episcoporum*, distinctione lxxii.

VII. Ad Abbates quod attinet diœcesanos, si benedicti illi sint, et habeant « usum mitræ et « baculi, habebunt, » inquit hic § noster, « lo« cum condecentem pro judicio et prudentia « Episcopi, dummodo non sint supra nec inter « Canonicos, » servata scilicet veteri ac laudabili consuetudine locorum, ac diversarum Ecclesiarum, in quibus Abbates privilegiis gaudent, ut observat Bauldryus parte V, cap. xiii, num. xi. Non enim, ut idem notat, Cæremoniale Episcoporum tollit Ecclesiarum consuetudines laudabiles, ut sæpe declaratum fuit a Sacra Congregatione Rituum. Nam in Gallia et aliis nationibus aliqui Abbates habent locum inter Canonicos, et multi ex iis sunt etiam Canonici.

[Merito dubitari posset num consuetudo de qua auctor loquitur unquam fiat legitima, quippe cum S. R. Congregatio inter laudabiles non reputet consuetudines alicui Cæremonialis regulæ contrarias.]

§ X.

Nuntii apostolici habentes in eo loco facultates Legati de latere, sedebunt in alia sede ornata, prout de Metropolitano dictum est, non tamen in sede propria Episcopi, et habebunt honores ante Episcopum non celebrantem. Alii vero Nun-

tii apostolici, non habentes facultates Legati de latere, vel habentes, sed non in eo loco, et dum sunt in itinere, et contingat eos transire per aliquas civitates, vel Ecclesias cathedrales, seu metropolitanas, sedebunt in digniore et eminente sede chori, et habebunt honores immediate post Episcopum, et in processionibus et aliis actibus similibus habebunt præeminentiam supra omnes Protonotarios, et supra Canonicos.

§ XI.

Visitator apostolicus, si erit Episcopus, habebit sedem, sicut Nuntius, non habens facultatem Legati de latere, nisi talis Nuntius esset præsens, cui tunc cedit, sedens post eum.

COMMENTARIUS.

I. Nuntii apostolici iidem hodie fere sunt, qui olim Apocrisarii Romani Pontificis, licet hi majorem auctoritatem exercerent, et totam Papæ personam per provincias exhiberent. Ut plurimum Subdiaconi erant, et is tamen, qui Constantinopoli apud Imperatorem agebat, Diaconus erat, et is quidem inter Apocrisarios maximus. Fuse de iis agit Thomassinus parte I *Disciplinæ*, lib II, cap. CVII, per totum. Quæ eorum fuerit dignitas, seu potius qualis fuerit ejusce dignitatis gradus, in dubium ab aliquibus vocatur. Certe in Synodo habita Constantinopoli sub Menna Patriarcha post obitum Agapeti, *Pelagius, Diaconus Apostolicæ Sedis*, post omnes Episcopos in Actis ejus Synodi recensetur. Quandoque tamen si extraordinaria a summo Pontifice ei delegaretur jurisdictio, in qua vices ipsius ageret, tunc ceteros, non Episcopos duntaxat, sed etiam Patriarchas anteibat, cujus rei exemplum profert Liberatus Diaconus in suo Breviario cap. XXIII. Nullam enim habebant jurisdictionem ex officii et muneris ratione, nisi a Pontifice imponeretur, cujusmodi est jurisdictio illa Responsalibus attributa apud S. Gregorium Magnum Pont. max. lib. II, epistola XLVI. De quibus videri inter alios potest eruditius Dufresne in suo mediæ et infimæ Latinitatis Glossario.

II. Quidquid sit de ea antiqua nomenclatura, sunt hodie Nuntii apostolici Legatorum genus, qui *Missi* appellantur, quia scilicet mittuntur ad Imperatorem, ac Reges, magnosque Principes, episcopali quidem charactere insigniti, non tamen cardinalitia dignitate præditi; Cardinales enim sunt ii qui mittuntur Legati a latere. Sed notandum hic tamen, quod alias observat Vanespen tom. I *Juris ecclesiastici universi*, tit. XXI, cap. I, num. IV, nempe Legatum non Cardinalem, qui *Nuntius* dici consuevit, mitti interdum, adjecta in ejus facultatibus hac clausula, « cum « potestate Legati a latere, » quæ de stylo Curiæ Romanæ consuevit adjici mandatis Legatorum, qui fimbriam vestimenti Papæ tetigerunt, seu qui ab eo vivæ vocis oraculo mandatum acceperunt, uti post alios notat Barbosa lib. I, *De jure ecclesiastico*, cap. V. Porro, ut idem tradit Vanespen loco citato, num. XIII, veterum Legatorum, seu Apocrisariorum generi respondent hodierni Sedis Apostolicæ Legati, quos Canonistæ *Legatos missos* vocant; vulgo vero *Nuntii*, vel *Internuntii* dicuntur.

III. Ergo qui nomine Pontificis assistunt apud Imperatorem, ac Reges, aliosque supremos Principes, hodie Nuntii apostolici dicuntur. « In iis vero regnis et principatibus, in quibus « ipse Princeps non residet, sed ejus Vicarius, « vel alter supremus Magistratus, Papa depu« tat, » inquit Cardinalis de Luca, « Officiales « sub nomine Collectorum, Internuntiorum, seu « Residentium qui quamdam Nuntiorum imagi« nem habent, iisque facultates majores, vel mi« nores communicari solent juxta diversos sty« los. » Longum esse plura de his Nuntiis dicere; consuli possunt, qui peculiares libros de ipsis edidere. Notandum autem illud, quod ex Rubrica nostri § XI cautum est, I. nempe quod Nuntii apostolici habentes in eo loco facultates

Legati de latere, sedebunt in alia sede ornata, prout de Metropolitano dictum est, non tamen in sede propria Episcopi, et habebunt honores ante Episcopum non celebrantem; II. quod alii Nuntii apostolici non habentes facultates Legati de latere, vel habentes, sed non in loco, et dum sunt in itinere, et contingat eos transire per aliquas civitates, vel Ecclesias cathedrales, seu metropolitanas, sedebunt, in digniori et eminente sede chori, et habebunt honores immediate post Episcopum, et in processionibus et aliis actibus similibus habebunt præeminentiam supra omnes Protonotarios et supra Canonicos.

IV. Habenda itaque est ratio inter Nuntios habentes facultates Legati a latere, et Nuntios illis carentes; et quod attinet ad apostolicum Visitatorem, qui scilicet ab Apostolica Sede mitti solet aliquam provinciam, vel diœcesim, ex præscripto § nostri XI si is Visitator erit Episcopus, habebit sedem sicut Nuntius non habens facultatem Legati de latere, nempe sedebit in digniori et eminente sede chori, et habebit honores immediate post Episcopum, et præeminentiam, supra omnes Protonotarios et supra Canonicos, « nisi, » scilicet, « talis Nuntius « esset, qui tunc cedit, » Visitator nempe ipse apostolicus, « sedens post eum. »

§ XII.

Vicario generali dabitur locus, quem habere solet pro consuetudine diversarum Ecclesiarum. Protonotarii apostolici non participantes, post Abbates; participantes vero præcedunt Abbates. Post Protonotarios, Generales Ordinum, deinde alii Prælati apostolici.

COMMENTARIUS.

I. Vicarii generalis locum debere esse illum, « quem habere solet pro consuetudine diversa« rum Ecclesiarum, » eamque consuetudinem nequaquaquam mutari debere, edixit Sacra Rituum Congregatio in Alexandrina XV Martii MDCVIII in Responsione ad III Dubium, ut inter alios testatur Barbosa in Summa Apostolicarum Decisionum Collectan. DCCXIV, numero I. Est quidem hæc quæstio valde controversa apud doctores, addubitari tamen nequit, quin de jure Vicarius ipse generalis Episcopi præcedere debeat Canonicis, Capitulo et Clero, in congregationibus, sessionibus, choro et processionibus, ut declaravit Sacra Rituum Congregatio in Militen. XIII Julii MDCXIX, et hanc opinionem esse communiter receptam, tametsi nonnulla aliter sentiant, tradunt Gratianus disceptatione III, num. XXIII et seqq.; Antonius de Petris in suo Clypeo pastorali, cap. VI, num. XXXIX et seqq.; Cucchus lib. II Institutionum, tit. VIII, ubi etiam ait eam præcedentiam deberi ipsi generali Vicario, sive Episcopus sit præsens, sive absens. Late Cassaneus in Catalogo Gloriæ mundi, parte IV, consideratione XLVI, et doctores relati a Marescotto lib. I variarum Resolutionum, cap. LXIX, num. I et II, licet ipse contrarium teneat. Latissime de ea præcedentia agit Massobrius de Synodo diœcesana, cap. IV, num. XXIX, et pluribus seqq. Ratio est, quia Vicarius generalis venit appellatione Episcopi, ac proinde quando incedit uti Vicarius, præcedit omnes dignitates post pontificalem, ut docet Riccius Collectan. MLXIX circa finem, ubi etiam subdit, eam sententiam, procedere etiam existente consuetudine in contrarium.

II. Est autem ea præcedentia ita debita Vicario generali, ut in concursu omnium aliarum dignitatum præferendus sit non solum Archidiacono tam in choro quam ubilibet, ut docet Fuschus *De visitatione*, lib. I, cap. II, num. XIX, et declaravit Sacra Congregatio Cardinalium negotiis Episcoporum, et Regularium præposita in Theatina VI Julii MDCXVIII, apud Barbosam *De Canonicis*, cap. V, num. LV, verum etiam illis, qui habitu Protonotarii incedunt, ex alio Decreto Sacræ Rituum Congregationis in Brundusina XVI Junii MDCV itemque Abbatibus regularibus; nam sicut simplices Clerici præcedunt Regularibus, ita Vicarius generalis ratione dignitatis Abbatibus ipsis, ac Superioribus Ordinum regularium præcedit, ut decidit Sacra Congrega-

tio Episcoporum et Regularium XXXI Julii MDCXV apud Gavantum in Manuali Episcoporum, verbo *Præcedentia*, num. XXIV. Licet autem in cap. *Dilectus*, et cap. finali, *De officio delegati* in VI, et in cap. fin. *De officio Ordinarii*, in VI, itemque in cap. *Decernimus*, *De judiciis*, Abbas nominetur primo loco post Episcopum, non tamen præcedere debet Vicarium, de quo dicti canones cum nullam faciant mentionem, intelligendi sunt duntaxat de dignitatibus ibi expressis, non autem de Vicario Episcopi, qui speciali prærogativa venit sub nomine Episcopi, ejusque prærogativas sibi vendicat supra omnes alios Episcopo inferiores, ut docet Sbrozius, *De officio Vicarii*, lib. II, quæstione XLIII, num. XXIX. Antonius de Petris in laudato Clypeo, cap. VII, num. XIV, et alii.

III. Ratio prædictorum est, quia magis debet esse vicinus, qui magis de capite participat, nemo autem magis participat de capite, quam ejus Vicarius, qui immediate repræsentat ejus personam, ejusque locum tenet, quinimo una eademque personam cum ipso Episcopo censetur, ut ait Navarrus Consilio III, *De majoritate et obedientia*. Unde sive præsente, sive absente Episcopo, non duo, sed pro uno reputatur, ut inquit Parisius, *De resignatione Beneficiorum*, libro VII, quæstione XXIV, num. LXXIX. Et sic inter Episcopum et Vicarium, est quidam correspectivus honor, ut non detur medium inter eos, juxta tradita per Jacobum Melillum, *De præcedentia Vicarii*, cap. IV per totum, et cap. V in principio. Etenim Vicarius Episcopi ejus radiis coruscat, et facit cum ipso unum, et idem Tribunal, imo absolutum est in jure, sub nomine Episcopi contineri etiam ejus Vicarium, nisi expresse excludatur, ut aiunt Sbrozius, *De officio Vicarii*, quæstione XLIII, num. XXIX, et Jacobus Melillus, loco citato, cap. IV, num. V, propterea dici Ordinarium, et comprehendi in Decretis facientibus mentionem de Ordinariis, tradit Sanchez, *De Matrimonio*, lib. III, disputatione XXIX, num. XVIII, et consequenter illum esse honorandum sicut personam ipsiusmet Episcopi, a quo non debet diverso jure censeri per celebrem textum in can. *Præcipimus*, distinctione XCIII, et aliis late congestis docet Massobrius, *De Synodo diœcesana*, cap. IV, dubio VI, num. XI usque ad XXIII.

IV. Sed licet hæc vera sint, plures tamen sunt casus, in quibus Vicarius ipse generalis aliis Canonicis minime præcedit, ut puta si et ipse Canonicus esse, et sederet in proprio stallo canonicali, cum habitu pariter canonicali, quia scilicet tunc non consideratur ut Vicarius, sed ut simplex Canonicus; nam dignitas Vicarii, licet sit major, tamen cum non pertineat, nec sit ordinata, ad Capitulum, seu Collegium, non qualificat personam Vicarii, nec præeminentiam supra alios ei tribuit; ut sæpe decisum fuisse a Sacra Rituum Congregatione testatur Gratianus disceptatione CVI, num. I et per totum. Ad hoc autem, ut præcedentia debeatur intuitu majoris dignitatis, necesse est, ut ipsa dignitas sit ordinata ad illum actum, de quo agitur, ad effectum præcedendi, cum omne agens debeat agere propter finem, ad quem ordinatur, nec debet operando ultra ejus activitatem, dilatando fimbrias alios supplantare, ut idem Gratianus docet loco proxime citato, num. III, cum pluribus seqq. Si itaque Vicarius Canonicus vult alios Canonicos præcedere, debet dimittere habitum canonicalem, et tunc digniorem locum obtinebit supra omnes, non tamen percipiet distributiones quotidianas, et alia emolumenta, quæ dantur interessentibus choro, processionibus, et similibus functionibus, cum in eo casu habeatur pro extraneo, ut passim doctores tradunt, Riccius in Praxi parte IV, resolutione CCCLXXXIX; Lotherius, *De re beneficiaria*, lib. I, quæstione XVI; Ferrus, *De præcedentia Eccles.* cap. LII, num. XVI, et alii citati a Barbosa, *De Canonicis*, cap. XVIII, num. XXXII, et cap. XXXVI, num. VII, ubi etiam ait, ita sæpe decisum fuisse a Sacra Rituum Congregatione, et quidem in Calaguritana II Augusti MDCIII, in Casalen. V Julii MDCXIV, in Compostellanen. XXI Februarii MDCIV, in Brundusina XVI Julii MDCVII, in Egitanien. XX Decembris MDCXIII, in Sutrin. I Octobris MDCXVI, et in Oritan. IV Aprilis MDCXX.

V. Rursus non debetur ea præcedentia Vicario generali Episcopi, si Canonici parati existant, et pluvialibus, planetis, aliisve sacris indumentis sint induti, et præcipue si sic parati Episcopo celebranti assistant, nam hoc casu ratione paramentorum, et ipsarum sacrarum vestium excellentia, et divino ministerio, ad quod sunt ordinata, valde repugnat, et ab omni ratione dissonum est, ut Vicarius maxime in suo habitu quotidiano existens, eisdem sive stando, sive

incedendo præcedat, aut inter eosdem commisceatur; atque hinc est, quod in distributione candelarum atque palmarum, in receptione cinerum, in thurificatione, in adoratione Crucis, aliisque cæteris functionibus ecclesiasticis Canonici sacris vestibus induti, præferendi sunt Vicario, secus autem si non sint parati, nam tunc ille quidem primum locum post Celebrantem obtinere, uti compluries decisum fuit a Sacra Rituum Congregatione, ac præsertim in Egitanien. III Augusti MDCII, in responsione ad III Dubium, in Lauretana, et Nolana, eodem anno, XXIII Martii, et VI Septembris, in Placentina IX Maii MDCXVII, in responsione ad Dubium VI in Alexandrina XV Martii MDCVIII, in responsione ad I Dubium, in Turbitina VI Martii MDCX, in Monopolitana VII Augusti MDCXXVIII, in civitatis Pennæ XII Aprilis MDCIII, et in S. Marci V Martii MDCXXXIII, apud Barbosam in Summa Apostolicarum Decisionum, in verbo *Canonici quoad locum et præcedentiam*, Collectan. XCI, num. XIX et XX, et in verbo *Vicarius generalis circa locum*, Collectan. DCCXIV, num. IX, II usque ad XVIII, ubi quod hoc præcedat etiam non obstante consuetudine in contrarium, probat ex declaratione ipsius Sacræ Rituum Congregationis in laudata Lauretana, in Casalen. V Julii MDCXIV, et in Lucerina XIV Maii MDCVIII. Vide eumdem Barbosam, *De Canonicis*, cap. XVIII, num. XXV, et aliis sequentibus, ubi alias Sacræ Rituum Congregationis Decisiones recenset.

VI. Præterea tametsi una eademque persona censeatur Vicarius generalis cum Episcopo suo, non licet tamen ipsi ejus locum occupare, nec parare sibi sedem cum tapete et pulvino ex Decreto Sacræ Rituum Congregationis in Brundusina XXI Julii MDCV, nec facere functiones episcopales, absente, vel impedito Episcopo, etiamsi esset Vicarius apostolicus, nam spectant ipsæ functiones ad primam dignitatem, eaque impedita, ad alios successive, uti pluries Sacra ipsa Congregatio decidit, præsertim in Algaren., et Brundusina XX Decembris MDCI et in eadem Brundusina XXII Januarii MDCVIII, item nec sumere paramenta de Altari, neque ad ejus Missam ardere in Altari quatuor candelæ, nec duo eidem ministrare cum cotta etiamsi esset Protonotarius, id enim vetant Sacræ Rituum Congregationis Decreta, uti videre est apud laudatos Barbosam et Gavantum. Sed de his alias; ceterum quod ipse Vicarius generalis juxta laudabilem Ecclesiæ consuetudinem debeat semper in omni loco præcedere Gubernatori civitatis, ac etiam commissariis, aliisque judicibus in sua diœcesi existentibus, sive absente, sive præsente Episcopo, decisum jam etiam habemus ex toties laudata Sacra Rituum Congregatione, præsertim in Ravennaton. XXVIII Aprilis MDCVII, in Nucerina Saxoferrati XV Maii MDCX apud eosdem scriptores, Barbosam in Summa Apostolicarum Decisionum Collectan. DCCXIV, num. XXIV et seqq. et Gavantum in Manuali Episcoporum, verbo *Præcedentia*, num XXII, ubi ait, id locum habere, dummodo Gubernator non sit Prælatus, ex declaratione Sacræ Rituum Congregationis XXVIII Aprilis MDCVII.

[De præcedentia Vicarii generalis, hic nonnulla videntur addenda : *a*) «Vicarialem habitum « esse subtanam cum mantello talari et bireto; « et Vicarium non Protonatarium nullo modo « posse uti subtana cum cauda et mantelletto, ut « pluries declaravit S. Congregatio; ac Vicarium « generalem prædicto vicariali habitu indutum « tam in choro quam in processionibus incedere « debere et præcedere omnes Canonicos; si vero « Canonici abstinere debere. *b*) Sedere debere in « loco consueto, juxta Ecclesiæ consuetudi- « nem. » Die II Decembr. MDCXC in *Adjacen.* « Ideoque vel ei dandum primum stallum fixum, « non ab aliis unquam, eo absente occupan- « dum. » Die XX Decembr. MDCXCII in *Aquipendii*, vel « ponendam pro eo sedem coriaceam in pla- « nitie chori in loco decenti et ab Episcopo desi- « gnando. » Die XXVIII Julii MDCCXLII in *Alexanen.* *c*) « In Capitulo, uti Vicarium non habere « vocem; uti vero Canonicum, nonnisi in loco « suæ receptionis : hinc si sit de gremio Capi- « tuli, subscribere debere in loco suæ receptio- « nis in canonicatu. » Die XVII Julii MDCXL et XVI Aprilis MDCXXXIX in *Turritana*. *d*) « Vicarium « generalem, etsi omnibus etiam dignitatibus « non paratis præcedat, non tamen præcedere « Hebdomadario. » Die XXVII Febr. MDCCCXLVII in Tranen. Confer etiam Decreta in Portugallien. XXII August. MDCLXXXII et XV Septemb. MDCXCI, in Melphiten. X Decembr. MDCCXL et in Gravinen. III Jul. MDCCXLV.]

VII. Hactenus de præcedentia Vicariorum generalium. Ad Protonotarios autem apostolicos quod attinet, ait § nostri Rubrica, quod « non

« participantes, post Abbates » sedebunt, « participantes vero præcedunt Abbates. » Protonotarii de numero participantium, qui ad numerum duodecim redacti fuerunt per Sixtum V juxta illius Constitutionem XII, habent usum pilei nigri cum cordulis, et ornamentis violacei coloris privative quoad alios omnes Prælatos, ut declaravit Sacra Rituum Congregatio in causa Urbis Protonotariorum XVII Februarii MDCVII, apud Novarium in Summa Bullarum, *De Protonotariis*. Ob eorum dignitatem et prærogativam præcedunt Canonicis etiam Ecclesiarum patriarchalium, etiam Lateranensis de Urbe, ut idem Novarius testatur, Barbosa, *De Canonicis*, cap. XVIII, num. XXXIV, et alii, inter quos Theodosius de Rubeis Singular. Rotæ tomo II, parte IV, de Præcedentiis Protonotariorum agens, refert de ea quæstione Sacræ Rituum Congregationis Decretum his verbis : « Sacra « Congregatio Rituum dictos Protonotarios in « eorum quasi possessione præcedendi Canoni- « cos tam in prædictis Ecclesiis patriarchalibus « quam in aliis quibuscumque etiam cathedra- « libus extra urbem manutenendos fore, et esse « censuit, et declaravit, atque ita in futurum « servandum esse decrevit, mandando Vicariis « et Canonicis dictarum Ecclesiarum patriar- « chalium, et aliarum quarumcumque, ut in « posterum in quibuscumque actibus hujusmodi « Decreto parere teneantur, » die IV Maii MDCXIII. Quod in Capella Papæ habeant quoque ipsi Protonotarii participantes præcedentiam supra Sacristam, et alios Abbates usum mitræ habentes deciderat jam eadem Sacra Rituum Congregatio in Romana XIII Julii MDCI, et tradit Corradus in Praxi dispensationum apostolicarum lib. V, cap. VI, num. XLV. Quod Sacristam spectat, ideo ex Decreto Sacræ Rituum Congregationis anni MDCI Protonotarii supra Sacristam sedebant, quia scilicet Sacristæ tunc temporis non erant Episcopi, quippe qui ea dignitate aucti sunt anno MDCV, quo primus omnium post decennium in officio Sacristæ Pontificii expletum, charactere episcopali insignitus fuit Angelus Rocca, in eodem officio confirmatus, qua prærogativa donati etiam illius successores sunt usque ad hodiernam diem, quocirca, quia hodie Sacristæ Episcopi sunt, ipsi quidem Protonotarios præcedunt.

VIII. Protonotarii non participantes, sive titulares, seu extra numerum, quod in habitu prælatitio, nempe rocchetto cum mantelletto coloris violacei in Ecclesia, et in functionibus ecclesiasticis stare, sedere, ac incedere debeant juxta dispositionem nostri hujus § edicit Sacra Rituum Congregatio in Catanien. V Julii MDCLXI apud Novarium in Summa Bullarum, *De Protonotariis*, num. IX. Sunt enim et ipsi in magna dignitate constituti, quippe qui jam a christiana nascente Religione ad conscribenda Martyrum gesta, omniaque alia ad Ecclesias pertinentia deputati fuerint, uti jam diximus nostro I tomo Conciliorum. Unde non mirum si habitu prælatitio donati sunt, et apponere possunt pileum super insignibus gentilitiis, et gestare annulum dum celebrant, modo sit sine gemma, ex Decreto Sacræ Rituum Congregationis in Neocastren. XXI Augusti MDCI, apud Barbosam, *De jure ecclesiastico*, lib. I, cap. XXIX, num. XXIX. Porro si Protonotarius sit prima dignitas, potest in choro deferre rocchettum cum mantelletto; si vero non sit prima dignitas, sedere debet in suo stallo cum solito habitu canonicali, ac stare et sedere, ac insedere in loco sibi debito, ex eodem Decreto superius citato; quod si voluerit habitu Protonotarii in Ecclesia, in qua obtinet dignitatem, seu canonicatum, tunc cum reputetur pro extraneo, habebit locum non inter Canonicos, sed post Abbates, non tamen distributiones quotidianas percipiet, juxta Decretum Sacræ Rituum Congregationis in Asculana in Apulia VI Martii MDCX, et in Melitensi VII Augusti MDCXXI, apud Corradum in Praxi dispensationum apostolicarum lib. V, cap. VI, num. LII.

[Licet Protonotario qui primam dignitatem obtinet, occupare stallum cum rocchetto et mantelletto, prout notat auctor noster, sed *amissis distributionibus*, prout a Sac. Congregatione declaratum est in Caven. XXIII Februarii MDCCIV et in una Burgi Sancti Sepulcri XXII Augusti MDCCXXII.]

IX. Præcedentia tandem competit Protonotario non participanti, sive extra numerum super Canonicos Cathedralis uti singulos, non autem uti collegialiter congregatos, uti decidit Sacra Rituum Congregatio in Concordien. XVI Maii MDCI et XIII Julii MDCII teste laudato Corrado ibidem, et Barbosa, *De jure ecclesiastico*, lib. I, cap. XXIII, num. XXIV. Præterea neque supra, neque inter Canonicos locum habere debet, ut ex Decreto

Sacræ Rituum Congregationis in Spoletana Terræ Casciæ XIII Martii MDCXIX idem Corradus docet loco citato, et ulterius tam in sessionibus in Ecclesia, quam in processionibus digniorem locum cedere tenetur Officialibus Episcopi, aliisque dignitates obtinentibus, et Canonicis cathedralium Ecclesiarum. Id enim et Sacra Rituum Congregatio decidit in una Castellæ, et Legionis XXX Aprilis MDCIV, et Clemens VIII statuit in sua Constitutione, quæ incipit *Decet Romanum Pontificem*, edita die XXVIII Maii MDCIV, et memorati auctores docent.

[Plura ex relatis Decretis haud reperiuntur in collectione authentica, licet nulla ex ratione spuria dici queant. Memorandam præterea decisionem de Protonotariis titularibus, aut honorariis protulit S. M. Pius VII die XIX Junii MDCCCXVIII, ex qua juvat sequentia seligere. 1. Igitur jus erit Protonotariis apostolicis titularibus extra urbem duntaxat, et quando eo loci, ubi degunt, non adsit summus Pontifex, uti habitu prælatitio, videlicet veste talari et palliolo nuncupato mantelletto nigri coloris. — 2. Eo habitu prælatitio nigri coloris cum rocchetto subtus palliolum uti poterunt Protonotarii in publicis supplicationibus, aliisque Ecclesiæ functionibus; in reliquis vero rocchettum dimittant, simulque sciant sese licet forte plures insimul conveniant, non ex inde constituere collegium, nec corporatos censeri. — 3. Usus collaris, et caligarum coloris violacei omnino interdicitur, item et vita, seu cordula in pileo coloris violacei, seu etiam, quo nonnullorum audacia erupit, rosacei, quæ nigri duntaxat coloris esse poterunt: ejusdem coloris sit pariter pileum cum lemniciis stemmatibus imponendum. — 4. Protonotarii titulares, qui dignitate, aut canonicatu potiuntur, habitum gestent sui ordinis, non vero prælatitium in choro, eoque considеant in loco quem ex beneficio eos deceat: quod si habitu prælatitio uti velint, distributionibus quotidianis priventur, quæ synodalibus accrescant. — 5. Habitu prælatitio induti omnibus Clericis, sacerdotibus simplicibus, et etiam Canonicis præferendi sunt singulatim sumptis, non vero in collegio coeuntibus. Neutiquam etiam præferendos se esse arbitrentur, aut apostolicis Nuntiis, aut utriusque signaturæ referend. aliisve ex Romanæ curiæ Præsulibus, etiamsi nullum ex sui muneris insignibus ii gestent; dummodo de ipsorum gradu non lateat; item nec antecellant Vicariis generalibus, aut Capitularibus aut Abbatibus. — 6. Sacrum operantes a simplicibus Sacerdotibus minime differunt; idcirco sacras vestes induant in sacrario, uno tantum Ministro utantur, ipsique calicem deferant, detegant, cooperiant: item libri Missarum folia evolvant; vetantur præterea palmatoriam, canonem, annulum, pileolum adhibere. — 7. Quando adstant ad sacra cum habitu prælatitio, non genuflectant, sed caput inclinent, uti in more est apud Canonicos Cathedralium: duplici ductu thurificentur: consideant vero in loco per Cæremoniale Episcoporum constituto. — Quæ hic percensentur privilegia ea sunt, quibus duntaxat Protonotarii titulares donatos se sciant: qui secus facere, aliisque præter memorata privilegiis, ac juribus uti auserint, si ab Ordinario tanquam ab Apostolica Sede delegato, semel, et his admoniti non paruerint, eo ipso privatos delato honore se sciant.

Sed ab his Protonotariis titularibus omnino differunt illi, qui etsi de numero participantium non sint, tamen eis apostolica benignitate æquiparantur, ut loquitur prædictum Pii VII Decretum, et proinde *ad instar participantium* dicuntur. Novissime tamen Pius IX constitutione sua, die IX Februarii MDCCCLIII data, inter prælatos hujusmodi et Protonotarios participantes discrimen interposuit, ut, participantibus ab Ordinariorum jurisdictione omnino exemptis et privilegio Altaris portatilis decoratis, illi qui ad instar participantium tantummodo sunt Ordinariis subjicerentur et proinde absque eorum assensu pontificalia exercere nequirent, atque solo Oratorii privati privilegio donarentur.]

§ XIII.

Sedes autem pro nobilibus atque illustribus viris laicis, Magistratibus ac Principibus, quantumlibet magnis, et primariæ nobilitatis, plus minusve, pro cujusquam dignitate et gradu ornatæ, debent extra chorum et Presbyterium collo-

cari, juxta sacrorum canonum præscriptum, laudabilisque antiquæ disciplinæ documenta, jam inde ab exordiis christianæ Religionis introductæ ac longo tempore observatæ.

COMMENTARIUS.

I. Si primævam Ecclesiæ disciplinam spectamus, illud plane constat ex pervetusto auctore apostolicarum Constitutionum, aliisque priscis scriptoribus, uti alias notatum est, in Ecclesia olim fideles ab invicem locorum distinctione separatos fuisse, non quidem per dignitates, sed tantummodo per ætatem et sexum, seniores a junioribus, viros a mulieribus, virgines a conjugatis. Constat quoque et illud Clericos solos sedisse in Ecclesiæ Presbyterio, id est, Episcopos et Presbyteros, ut idem Constitutionum apostolicarum antiquus auctor docet, et innuit etiam Tertullianus in libro *De exhortatione ad castitatem*, cap. VII, et alii, apud quos Sacerdotium vocatur *honor consessus*. Hinc Optatus Milevitanus lib. IV ita Donatistas increpat : « Unicuique vestrum dictum est : *Sedens adver-« sus fratrem tuum detrahebas, et adversus fi-« lium matris tuæ ponebus scandalum*. Dum pec-« catorem arguit, et sedentem increpat Deus, « specialiter ad vos dictum esse constat, non ad « populum, qui in Ecclesia non habet sedendi « licentiam. » Episcopi quippe et Presbyteri, ut inter alios notat Albaspinæus in recitatum S. Optati locum, jus sedendi in Ecclesia habebant, non autem laici, qui stando ut plurimum orabant, quique idcirco passim apud S. Cyprianum *Stantes* dicuntur, uti videre est in ejus epistola XXVII ad lapsos data, ubi ait, Ecclesiam « in Episcopo, et Clero, et in omnibus stantibus » esse constitutam : et in epistola XXX Cleri Romani ad ipsum Cyprianum, aientis *preces stantium* pro lapsis ipsorum humilitate debere adjuvari.

II. Longum esset alia loca describere, quæ in epistolis S. Cypriani occurrunt, in quibus *Stantes* laici vocantur, quod scilicet juxta priorum sæculorum disciplinam in Ecclesia starent. Data quidem Ecclesiæ pace, sive ob infirmos ac debiles, sive ob prolixitatem precum functionumque Ecclesiarum, quarum tædio affecti homines stare in Ecclesiis non possent, sedilia, seu subsellia tum in Orientis, cum in Occidentis Ecclesiis esse cœperunt. Eusebius enim lib. X *Historiæ*, cap. IV, cum insignem Ecclesiam a Paulino Tyriorum Episcopo dedicatam describit, variarum sedium meminit in ea positarum, quas etiam mystice exponit, sic dicens : « Insunt « porro in hoc Templo throni, sellæ infinitæ et « subsellia, quæ sunt animæ illæ, in quibus di-« vini Spiritus dona penitus insident, qualia « quondam inter sacros Apostolos cernebantur, « quibus linguæ igneæ divisæ, et dispertitæ ap-« paruerunt, et singulæ in singulos eorum rese-« derunt, » etc. Sed et celebris quoque est S. Augustini locus in libro *De catechizandis rudibus*, cap. XIII, ubi *oblata sessione tædio audientis succurrendum*, suadet, additque etiam mox : « Quanquam sine dubitatione melius fiat, ubi « decenter fieri potest, ut a principio sedens au-« diat ; longeque consultius in quibusdam Eccle-« siis transmarinis non solum Antistites sedentes « loquuntur, sed ipsi etiam populo sedilia subja-« cent. » Transmarinæ Ecclesiæ appellantur ab ipso sancto Augustino Afro, quæcumque tum erant Occidentis Ecclesiæ. De ejusque vocis usu plura congessit Justellus et canones Ecclesiæ Africanæ. Ceterum Optatus Milevitanus lib. II adversus Donatistas universi orbis populos, in Africanos, Orientales, ac transmarinos dividit.

III. Quanquam vero auctores non desint, qui autumant, ex recitatis superius locis, Cypriani et Optati Milevitani, primis sæculis laicos non sedisse in Ecclesia, id tamen dici universim non potest, auctor namque apostolicarum Constitutionum lib. I, cap. LVII, postquam dixit, ut « sit « solium Episcopi in medio positum, et ex « utroque ejus latere sedeant Presbyteri, et ad-« stent Diaconi succincti et expediti sine multa « veste, » ita paulo post ipsis Diaconis mandat : « Sit autem eorum cura, ut laici in altera parte, « ordine, decore et quiete sedeant. » Ubi nota I. solum Episcopos et Presbyteros sedisse in Presbyterio, et illos quidem in solio, seu cathedra in medio posita, hos vero hinc inde in subselliis a latere Episcopi ; II. Diaconis datum etiam fuisse locum in Presbyterio, ubi scilicet starent, non autem sederent ; III. sedisse etiam laicos in Ecclesia, sed extra Altare, ac Presbyterium,

quod erat clausum cancellis; quamobrem errat Martinus Polonus, ubi ait Bonifacium II Pontificem fuisse auctorem, qui Clericos primum a laicis in Ecclesia secrevit. Porro de ipsis cancellis mentionem facit in suo ad Episcopos Carmine S. Gregorius Nazianzenus, exponitque quid cancelli illi Templorum, quibus laici a Clericis arcebantur, mystice designent, distinctionem scilicet mundi hujus fluxi, ac perituri, et alterius certi, atque æterni.

IV. Sola adeo fuit antiquitus Episcoporum prærogativa in Presbyterio solium habere, ibique sedere una cum Presbyteris suis, ut ne ipsis quidem Imperatoribus in eo consistere permitteretur. Nemo nescit, quam episcopali auctoritate S. Ambrosius Theodosium Imperatorem, Presbyterio ut decederet, adduxerit, postquam munus suum obtulisset ad Altare : « Cum Theo« dosius Imperator, » inquit in Ecclesiastica Historia Theodoretus lib. V, cap. XVII, « dona « attulisset intus prope cancellos mansit. At « magnus ille Ambrosius non conticuit, sed lai« corum differentiam eum docuit; ac primum « sciscitatur, ecqua re egeret. Et cum respon« disset Imperator, se expectare divinorum My« steriorum perceptionem, significavit illi per « primarium Diaconum, qui ei ministrabat, ad « loca interiora solis Sacerdotibus aditum pa« tere, eademque aliis omnibus inaccessa esse, « nec debere tangi. Jubet igitur, ut exeat, et « cum reliquis laicis consistat. Nam purpura, « inquit, Imperatores, non Sacerdotes efficit. » Addit, reversum Theodosium Mediolano Constantinopolim, cum regiæ modestiæ specimen edere vellet, et Presbyterio decedere post factam donorum oblationem, instanti Nectario Constantinopolitano Episcopo, ut ibidem maneret, gementem respondisse, addidicisse se ab Ambrosio, quid discriminis intersit inter Imperatorem et Episcopum, unumque sibi videri Ambrosium vere Episcopum : « Pietatis præce« pta, quæ ab illo Episcopo, » id est Ambrosio, « didicerat, etiam cum revertisset Constantino« polim observavit. Nam cum divino quodam « festo ad Templum denuo veniret, statim ut « dona sacræ mensæ obtulerat, exivit; atque « cum Nectarius, qui id temporis fuit Antistes « illius Ecclesiæ, rogaret, cur non maneret in« tus? gemens inquit : *Ægre tandem didici, quid* « *inter Imperatorem intersit, ac Episcopum;* « *æque tandem reperi veritatis Magistrum. Nam* « *solum Ambrosium novi Episcoporum dignum* « *eo nomine.* »

V. Eamdem rem narrat Sozomenus lib. VII *Historiæ ecclesiasticæ*, cap. XXIV, sed paulo explicatius, ait enim Ambrosium ita secum statuisse, ut emendaret, scilicet, quod adulatio, ordinisque perturbatio invexisset, ac ne Imperator quidem inter Clericos sederet, sed ante cancellos sedes ipsi locaretur, ut honorificentius et propius ad Altare sederet, quam ceteri laici, inferius tamen, remotiusque, quam Clerus : « Moris erat, » inquit, « ut Imperatores, dum « Sacris interessent, in Sacrario sederent, ma« jestatis ergo a populi consortio separati. Am« brosius autem considerans, eam consuetudi« nem, vel ex assentatione, vel ex ordinis per« turbatione esse natam, Imperatori in Ecclesia « locum assignavit ante Sacrarii cancellos, ita « ut populum Imperator, Imperatoremque Sa« cerdotes ordine sedis antecederent. » Recte ait, consuetudinem illam natam esse ex Episcoporum assentatione; etenim Constantinum Magnum, quod episcopalem sermonem stans in Ecclesia inter populum audierit, positumque istic ab Episcopis regale solium, nec bis rogatus sedere voluerit, laudat Eusebius Cæsariensis in ejus Vita lib. IV, cap. XXXIII. Sed audiamus tandem ipsum Sozomenum, qui etiam tradit, eam Ambrosii constitutionem a Theodosio fuisse probatam, atque a successoribus ejus corroboratam, adeo ut suo etiam tempore observaretur : « Hanc autem optimam constitutionem Theo« dosius Imperator approbavit, et successores « ejus corroboraverunt, ac nos eam ex eo usque « tempore conservatam cernimus. » Enim vero, ut scite observat Thomassinus parte I *Disciplinæ*, lib. II, cap. LXXIX, num. II, Theodosius junior in ea lege, quam post Ephesinum Concilium promulgavit, nimirum de Asylis, contestatur ipsemet non adire se unquam ad ipsa Altaria, nisi ad oblationem, et statim discedere : « Ad sacra Altaria munerum tantummodo offe« rendorum causa accedimus, et cum circum« scriptum sacrorum aditum ingressi sumus, « egredimur, nec quidquam ex propinqua Di« vinitate nobis arrogamus. »

VI. Veterem disciplinam exemplis alias religiosorum Imperatorum corroboratam, quod ea passim a laicis contemneretur, conatæ sunt va-

riæ Synodi, ac Romani Pontificis constabilire. Synodus Turonensis II anni DLXVII, can. IV, statuit, ut « laici secus Altare, in quo sancta Mysteria celebrantur, inter Clericos tam ad Vigilias, quam ad Missas stare penitus non præsumant; sed pars illa, quæ a cancellis versus Altare dividitur, choris tantum psallentium pateat Clericorum. » Hunc canonem lapsus certe memoria Lupus in suo ad Trullanum LXIX scholio frustra tribuit Concilio II Matisconensi, cujus canon IV nihil aliud statuit, quam « ut Episcopo liceat unam de parochitanis Ecclesiis suis monasterium facere. » Sed hæc obiter; ut autem quod nostrum est agamus, cautum est ex canone ipso Trullano LXIX ut « nulli omnium liceat, qui quidem sit in laicorum numero, intra septa Altaris ingredi, nequaquam tamen ab eo prohibita potestate et auctoritate imperiali, quandoquidem voluerit Creatori dona offerre, ex antiquissima traditione. » Sane laudatum Turonensem canonem confirmavit Eugenius II in Romana Synodo anni DCCCXXVI ac deinde in alia Synodo anni DCCCLIII, cum quibusdam additiunculis Leo IV, Pontifices maximi, ut testantur Sigebertus Gemblacensis in suo Chronico ad annum DCCCXLVII et in libro Pontificali Anastasius Bibliothecarius : « Sacerdotum, aliorumque Clericorum Ecclesiis servientium honores a laicorum discrete apparere convenit. Quamobrem nulli laicorum liceat in eo loco, ubi Sacerdotes reliquive Clerici consistunt, quod Presbyterium nuncupatur, quando Missa celebratur, consistere; ut libere ac honorifice possint sacra officia exercere. »

VII. Canon is est XXXIII quem in laudata sua Synodo Romana edidit Eugenius II quemque Gratianus suo Decreto inseruit, can. *Sacerdotum*, De consecratione, distinctione II, et frustra S. Clementi Papæ tribuit. Notanda est ejus canonis ratio, ut Clerici, scilicet, « libere ac honorifice possint sua sacra officia exercere, » laicis nempe non immixti, nec ab iis interturbati. Sed et est notatu dignissimum, quod ipsi canoni in Synodo sua Leo IV addidit : « Et sicuti discrete, » inquit, « in Ecclesia singula videntur exposita, ita virorum pars et mulierum partibus suis contenta sit, et sæculares ne peccent, cum justificari desiderant, a prohibitis abstinere videantur : nec inter sacros cancellos ordinibus, » id est Clericis, « debitos, nisi permittente Episcopo, adtentent accedere. » Ita sane S. Ambrosius Theodosio Imperatori jam antea concesserat, ut sederet ante cancellos Sacrarii, sicque populum sedis ordine præcederet, uti superius dictum est; quia scilicet Sacrarium ipsum cancellis munitum, in quo positum est Altare, sacri canones sacratis tantum hominibus patere voluerunt, Presbyteris scilicet et Diaconis, non etiam in sacratis, quales olim erant Subdiaconi, uti ex canone XXI Laodicenæ Synodi inter alios docet Franciscus Roye lib. I, *De juribus honorificis in Ecclesia*, cap. X. Sic enim inquit canon Laodicenus ex versione Dionysii Exigui : « Quod non oporteat Subdiaconos habere locum in Diaconio, et dominica vasa contingere. »

VIII. Quidquid sit de germana ac genuina hujus canonis interpretatione, illud plane semper cautum fuit, ne laici in Sacrario consisterent, ut non modo constat ex hactenus dictis, sed ex Romana Synodo Joannis Papæ XII, ubi etiam contra contumaces pœna excommunicationis statuta est : « In circuitu Altaris, » inquit, « aut in Presbyterio nullus laicorum stare præsumat, quoties Missarum solemnia celebrantur; quod si fecerit quis, communione privatus maneat usque ad emendationem. » Stare quippe in eo loco laicis prohibetur, ac etiam eum ingredi, nisi « ad adorandum et communicandum, » ut legitur in ipso canone IV Synodi II Turonensis, qui relatus est in cap. I *De vita et honestate Clericorum*. Communionem namque præcedere debet adoratio, ut inquit S. Augustinus in Psalmum XCVIII his verbis : « Nemo carnem illam manducat, nisi prius eam adoraverit. » Ceterum non una fuit omnium Ecclesiarum consuetudo, in Ecclesia enim Mediolanensi etiam Imperatores extra Altare communicare debuisse, ex facto S. Ambrosii addiscimus, qui Theodosium ipsum Imperatorem in Presbyterio ad communionem remanere non permisit. Consuetudinem eamdem viguisse in Hispania constat ex Concilii II Bracharensis anni DLXIII, canone XIII. « Placuit, » inquit, « ut intra Sanctuarium Altaris ingredi ad communicandum non liceat laicis viris, vel mulieribus, nisi tantum Clericis, sicut et antiquis canonibus statutum est; » itemque ex canone XVII Toletanæ IV Synodi, quæ habita fuit anno DCXXXIII, ubi præceptum fuit, « ut Sa-

« cerdos et Levita ante Altare communicent, « in choro Clerus, extra chorum populus. »

IX. Hæc sanctissima ac pernecessaria disciplina iterum atque iterum a sacris Conciliis instaurata, ac novissime etiam a Romano Concilio sanctæ memoriæ Benedicti XIII restituta, « jam« pridem apud nos periit, aut dormit, » ut verbis utar eruditissimi Lupi in scholio ad canonem LXIX Trullanum; ideoque non sine fundamento Græci schismatici adversum nos Latinos in calumniarum suarum indiculo reperto Constantinopoli in Cœnobio Fratrum Prædicatorum, hunc inter alios articulos posuerunt : « Secus « Altare Ecclesiarum quilibet accedit, cujus« cumque sit sexus, ætatis, vel ordinis; et in « solemnitate Missarum mulieres sedere pos« sunt, si velint, in sede Sacerdotum. Sic sciunt « distinguere inter sacra et profana. » Impingi a nobis aiunt in canonem Loadicenum XLIX qui ita statuit : « Non oportet mulieres ad Altare « ingredi. » Manifesta hæc calumnia est, quam Latinis Græculi appingunt; apud nos enim nec ipsi Reginæ permissum est in Presbyterio sedem habere, uti constat ex Cæremoniali Augustini Patricii, lib. I, sectione XIII, cap. III, quod est de receptione Reginæ; mandat enim, ut « in « Ecclesia fiat ei suggestum ornatum extra et « prope Capellam, ubi cum suis ancillis possit « stare et audire Missam, » etc. Negari tamen non potest, quin alicubi, vel negligentia, vel assentatione Præsulum Ecclesiarum, laici homines et Sanctuarium ingrediuntur, et ibi sedent, dum Missarum solemnia et divina Officia celebrantur, adeo ut præter veterem Ecclesiæ disciplinam, et tot synodales constitutiones a nobis longo agmine superius allatas, ad extirpandum eum abusum, qui hodieque multis etiam in locis viget, et quidem in Ecclesiis insignioribus, opus fuerit innumeris pæne Sacræ Rituum Congregationis Decretis, quæ inferius referemus.

X. Sane quod laici in Ecclesiis sedere possint, jam abunde probatum est supra, neque inficior, quin viris Principibus nobilibusque in Ecclesia nobilioris sedis honor fuerit concessus, sed infra Presbyterii cancellos in parte australi, ubi *Senatorium* erat, locus scilicet cancellis ipsis proximior, ubi Senatores et Principes consistebant, et ex adversa parte Matronæ; uti ex antiquis Romanis Ordinibus addiscere est, in quibus Senatorii locum ceteris nobiliorem, ex eo patet, quod extra cancellos, et Presbyterium honoratior ea dicitur sedes, quæ sit superior, et cancellis proximior, qualis erat locus Senatorii, uti dictum est; eaque ratione S. Dionysius, sive pervetustus auctor librorum *De Hierarchia*, contendit energumenos catechumenis esse præferendos, quod cum illi jampridem sint christiani, locum Sanctuario proximiorem habeant; hi vero cum nondum proprie christiani sint, locum a Sanctuario remotiorem. Quod semper ita intelligendum est, ut neutri accedant ad Sanctuarium, nisi cancellis interjectis. Sed etiam in theatris honoratior est ille locus, qui propior, ut indicat Horatius lib. I, epistola I:

> Ut propius spectes lacrymosa poemata puppi.

Seu qui Principi, vel Domino propinquior est, ut docet Accursius lib. Institutionum juris civilis, ad § *Alias*, *De bonorum possessionibus*.

XI. Itaque et veteri disciplinæ, jam inde ab exordiis christianæ Religionis introductæ, ac longo tempore observatæ, e sacris canonibus, ac praxi etiam Romanæ Ecclesiæ consona sunt, quæ ait Rubrica nostri hujus § his verbis : « Sedes autem pro nobilibus atque illustribus « viris laicis, ac Principibus, quantumlibet « magnis, et primariæ nobilitatis, plus minusve « pro cujusquam dignitate ornatæ, debent « extra chorum et Presbyterium collocari. » In antiquis ante hoc nostrum editis Cæremonialibus, pro *debent*, legitur *decet*, quod tamen ex dictis hucusque optime correctum est, eique correctioni, sive potius sanctissimæ ac pernecessariæ Ecclesiæ disciplinæ innumera pæne patrocinantur Sacræ Rituum Congregationis Decreta, præsertim in Granatensi XXIV Octobris MDCIX apud Pignatellum tomo III, consultatione III, num. XIII, his verbis : « Sacra « Rituum Congregatio juxta dispositionem Cæ« remonialis Episcoporum lib. I, cap. XIII, et « inhærendo Decretis alias in simili causa fa« ctis, declaravit, non licere, nec permitti « debere laicis, dum divina Officia in Ecclesia « metropolitana celebrantur, inter Canonicos, « et alios in Ecclesia, Præbendatos, et Ministros « in choro, vel Presbyterio stare, vel sedere; « neque licere Magistratibus, aut judicibus lai« cis proprias Dignitatum sedes, aut Canoni« corum in choro, aut Presbyterio occupare,

« etiam si aliquando id eis permissum fuerit. « Idque tam in archiepiscopali Granatensi Ec- « clesia, quam etiam in Processionibus et Offi- « ciis, ac in aliis Ecclesiis, ad quas ire, seu « assistere Capitulum et Canonicos ejusdem « Ecclesiæ Granatensis contigerit, servandam « esse censuit et declaravit, die XXIV Octo- « bris MDCIX. »

XII. Celeberrimum est plane illud Decretum, quod ad tollendos varios laicorum abusus pro ecclesiasticis Seguntinæ diœcesis edidit Sacra Concilii Congregatio die XXV Augusti anni MDLXXXVII. Sed operæ pretium duco primum hic libellum describere abusus illos continentem, quem idem Pignatellus refert tomo I, consultatione VII, num. XXXVII, his verbis: « In diœcesi Seguntina sunt aliqua oppida sub « temporali jurisdictione Dominorum laicorum, « in quibus vel adsunt Ecclesiæ collegiatæ cum « numero Dignitatum et Canonicorum sæcula- « rium, vel parochiales Ecclesiæ cum propriis « Presbyteris et Clericis, prædicti Domini tam « occasione temporalis dominii, quam juris pa- « tronatus, quod in eisdem Ecclesiis asserunt se « habere, quandocumque ad illas accedunt, « causa audiendi divina Officia, quando dicitur « generalis confessio et decantatur *Kyrie*, « *eleison*, *Gloria*, *Credo*, *Sanctus*, *Agnus*, *Ma-* « *gnificat*, etc. faciunt, et cogunt Canonicos et « Clericos, qui juxta dictarum Ecclesiarum « constitutiones illis diebus et solemnitatibus, « induuntur pluvialibus et sceptris, ut acce- « dant cum apparatu et cæremonia ad loca, « ubi Domini, uxores et filii eorum sedent; « et quod præsentes, facta profunda inclina- « tione, recitent illis ibidem dictas Orationes, « et iterum, facta eadem inclinatione, revertan- « tur ad chorum. Item quod post Evangelium « Diaconus sacris vestibus paratus recedat ab « Altari, ut dictis Dominis librum osculan- « dum offerat, ac etiam ut suis loco et tem- « pore eisdem incessum et pacem tribuat. Præ- « terea, quia in eisdem Ecclesiis intra cancellos « et chorum Canonicorum et Clericorum adsunt « sedes in præeminentiori loco pro Episcopo « deputatæ, prædicti Domini laici dictas sedes « tanquam proprias, et inter Canonicos occu- « pent. Et cum prædicta magis dignitati ponti- « ficali, quam potestatibus sæcularibus conve- « niant, Episcopus Seguntinus, Canonici et Cle- « rici dictarum Ecclesiarum credunt esse contra « Pontificale, et cultum divinum, quare ab « Illustrissimis et Reverendissimis Dominatio- « nibus vestris quæritur, utrum dictis Dominis « temporalibus et Patronis dictarum Ecclesia- « rum debita sit talis reverentia et cæremonia « per præfatos Ministros facienda, vel satis sit « illis pacem et incensum dare per aliquem « Capellanum Ecclesiæ sacris vestibus non in- « dutum? Item, an liceat dictis Dominis intra « cancellos et Clericorum choros, episcopales « sedes occupare, vel potius debeant inter laicos « in potiori gradu sedere? »

XIII. Hactenus libellus Episcopi, Canonicorum et Clericorum Seguntinæ diœceseos Sacræ Concilii Congregationi porrectus, cujus ad ipsum Episcopum hæc est responsio : « Perillustris et « Reverendissime Domine, uti Frater. Vidit Sacra « Congregatio Cardinalium Concilii Tridentini « Interpretum ex libello, qui erat cum iis literis, « quid Domini temporales laici, forsitan etiam « Patroni Ecclesiarum, ad quas conveniunt, ab « earumdem Canonicis et ministrantibus Clericis « sibi tribui exposcunt. Quare Congregatio ad « Amplitudinem tuam scribendum censuit, non « solum decere, ut actus hujusmodi coram Do- « minis ipsis nullo modo fiant, sed ne coram « quoque Principe sæculari fieri debere; imo « vero nec ecclesiasticis Prælatis Episcopo mi- « noribus id tribuendum esset, cum soli Epi- « scopo in sua diœcesi hæc conveniant et « debeantur. Incensum vero, et pax excipienda, « quæ Dominis præfatis tribuenda sunt, a Mini- « stris, qui eadem Canonicis, vel Episcopo, si « adesset, dare consueverunt. Sedes Episcopi « Dominis antedictis nullo modo convenit, quia « potius eorum sedes non intra, sed extra cho- « rum, in digniori tamen loco erunt collocandæ. « Quare Congregationis sententiam Amplitudini « tuæ, et per eam, si opus erit, ipsis Dominis « notam esse volumus, ut ipsam ecclesiasticam « dignitatem tueatur, et illi nobilitatis et mode- « stiæ suæ existiment debito sibi honore et loco « esse contentos. » Hucusque Literæ ac Decretum Sacræ Congregationis Concilii ad extirpandos abusus, qui in Ecclesiam Seguntinam irrepserant. Ubi inter alia notandum illud, quod etiam ipsi Ecclesiarum patroni, quibus de jure debetur in Ecclesia honorabilior locus, admitti non debent intra Presbyterium, non modo ex

mente Sacræ Congregationis, ut dixit Rota in Valentina Capella Martii MDXCIX coram Justo, et in Burgensi Sepulturæ de Villadiego v Maii anni MDCIII coram Lancellotto, verum ex repetitis atque expressis non Concilii solum, sed Rituum quoque Congregationis Decretis, quorum nonnulla recentius edita prope finem hujus Commentarii afferemus.

XIV. Adeo autem quæ diximus consentanea sunt sacris canonibus, ut etiamsi permittente Clero laici locum obtinuerint in Presbyterio, hujusmodi actus reputetur mere voluntarius, et ita quidem, ut ex eo tametsi favore laicorum immemorabilis consuetudo allegetur, quippe quæ directe esset contra nostri Cæremonialis præscriptum, expresse prohibentis laicorum sedes in Presbyterio collocari, ac statuentis solum licere Principibus viris, ac Magistratui sedes ornatas « plus minusve pro cujusquam dignitate et gradu » in Ecclesia habere, sed « extra chorum et Presbyterium; » præsertim cum Sacra Rituum Congregatio idipsum semper declaravit consentanee ad ipsum Cæremonialis præscriptum, non obstante consuetudine in contrarium etiamsi esset immemorabilis, ut testatur inter alios Pignatellus tomo I, consultatione vii, num. xxvii, ubi etiam ait, « non posse introduci « hanc consuetudinem, et esse extirpandam « ubi est introducta. » Quia scilicet, ut consuetudo prævalere possit, debet esse rationabilis, alioquin tanquam corruptela est abjicienda juxta textum in cap. finali, et ibi doctores, *De consuetudine*, et notant Archidiaconus in cap. *Postulasti*, numero ii, *De foro competenti*, Natta in cap. *Cum dilecto*, num. xxvii, *De officio Archidiaconi*, glossa in Clementina i, verbo *Humilitatis*, *De Religiosis domibus*, Rota coram Gregorio decisione cccx, num. v, Ruinus concilio clv, num. xi, lib. IV, et plene Abbas consilio ii, num. iv.

XV. Quod autem consuetudo illa sit irrationabilis, ac proinde ut talis introduci non possit, et ubi est introducta abjici debeat, ex eo deducitur, primo, quod ut idem Pignatellus ait, collocatio sedis laicorum intra Presbyterium non potest esse sufficiens causa illorum devotionis, quæ æque haberi potest extra Presbyterium, sed semper provenit ex aliquo minus legitimo affectu, et diminutione reverentiæ debitæ illi loco tanquam peculiariter deputato Dei Ministris. Consuetudinem autem, quæ provenit ex hujusmodi causa, esse irrationabilem, et « de ambi« tionis radice procedere, » docet Textus in cap. i, *De consuetudine*, in vi. Secundo, quia Ordo sacer et ecclesiasticus ex sui natura et institutione exigit, quod sit in loco nobiliori, ita ut sæcularibus præcedat, quia tanto est temporalibus dignior, quanto anima præfertur corpori, et luminare majus, id est dignitas ecclesiastica luminari minori, id est potestati sæculari præfertur, ex cap. *Solitæ*, *De majoritate et obedientia*. Illa autem consuetudo facit, quod supremus honor, qui exhibetur Dei Ministris in loco sacro, communis fiat cum laicis, quatenus velint habere sedes in loco æquali, id est in Presbyterio. Unde est consuetudo contraria virtuti Religionis, atque adeo vitiosa, sicuti sunt omnia quæ adversantur virtutibus, et proinde tanquam irrationabilis reprobanda, juxta laudatum textum in cap. finali, *De consuetudine*, et ibi doctores, ita ut propterea possint hujusmodi sedes de facto amoveri, et ipsi laici locum sibi indebitum usurpantes, uti sacrilegi expelli ex sententia Gratiani disceptatione ccx, num. xxxiii. Tertio tandem, quia tunc consuetudo est irrationabilis, quando continet aliquid, quod sit contra honestatem, ut habetur ex cap. *Cum decorem*, *De vita et honestate Clericum*, et notant auctores communiter, Salas, *De legibus*, disputatione xix, sectione v, num. l; Sanchez lib. VII, *De matrimonio*, disputatione iv, num. xiv; Pontius in eodem tractatu lib. VI, cap. v, num ii, et alii passim. Quia nimirum quidquid honestum est, commensuratur regulis rectæ rationis; quare quidquid est contra honestatem, est contra ipsas regulas, atque adeo irrationabile.

XVI. Jam non desunt auctores, qui aliter sentiunt, acriterque contendunt, valere eam consuetudinem, non modo immemorabilem, sed etiam quadragenariam, ad hoc, ut nequeant sedilia Magistratus a Presbyterio removeri. Ejus opinionis sunt varii scriptores, quos longo agmine affert, ac sequitur Ursaya tomo V, parte I, disceptatione, pro Magistratu Velitrarum scribens contra Capitulum ejusdem civitatis; verum cum inter alia Dubia Sacræ Rituum Congregationi proposita decimum esse, « An eidem Ma« gistratui liceret in Ecclesia parochiali Sanctæ « Mariæ de Trivio retinere scamnum intus Pre« byterium? » Sacra ipsa Congregatio respondit :

Negative; ut idem testatur Ursaya loco citato. Porro innumera pæne ea in re afferri possent ejusdem Sacræ Congregationis Decreta, verum, ut alia omittam, in Auximana, referente Eminentissimo Pallotto petitionem Magistratus Auximanæ civitatis circa sedem tenendam pro Magistratu, quando solemniter divinis interest, Sacra Congregatio Rituum respondit, « ponen-« dam esse extra Presbyterium juxta planetam « signandum per dictum Eminentissimum. » Die II Julii MDCXXXIX.

XVII. Est et illud hoc loco notatu dignum, quod olim statuit Sacra Congregatio super consultatione Episcoporum et Regularium, imo summus Pontifex Gregorius XIII de loco et sede Excellentissimi Domini Gubernatoris Mediolanensis in Ecclesia metropolitana Mediolani; jussit enim Sanctitas sua, ut Congregatio certiorem redderet oratorem Serenissimi Regis Catholici, quid in isto negotio sentiat; ut nimirum omnia decenter, et cum ordine fiant; et nihil in primis existimavit perscribendum Regi Catholico de sede sua collocanda in ea Ecclesia, idque Religioni et pietati Majestatis suæ sive intra, sive extra chorum Presbyterorum relinquendum. Quo vero ad Excellentissimum D. Gubernatorem et Locumtenentem, probari a Sanctitate sua sententiam Congregationis, ut in eodem permaneat loco, in quo hactenus sedebat, et ubi collocari solebat extra chorum ejus sedes, ac in eadem altitudine graduum, quam adhibere consuevit, ne si altius tollatur, forsan Reverendissimi Archiepiscopi, et populi, ac Diaconi, qui Evangelium cantabit visum et conspectum impediat, et efficiat, ut Archidiaconus minus conspicuus in benedictionibus, et officiis ecclesiasticis obeundis, vel si melius ei videbitur, sedere posse ex alio latere fere a regione Archiepiscopi, extra tamen eosdem cancellos Presbyterii, etc.

XVIII. Rem narrat laudatus Pignatellus tomo I, consultatione VII, num. XXXVI, qui etiam tomo III, consultatione III, num. IX, recte observat, quod licet hodie quibusdam viris magnatibus permittatur, quod sedeant in Presbyterio, id tamen vel ex eo procedit, quod sunt Reges, vel Principes non recognoscentes Superiorem, quibus jus non resistit, cum possent ministrare Episcopo, exercendo officium simplicis Subdiaconi, licet non habeant sacrum Ordinem, et ideo non reputantur in hac materia mere laici, nec turbant hierarchicum Ecclesiæ ordinem, ut docet Chassaneus in Catalogo Gloriæ Mundi, parte V, consideratione XXIV, num. CXV, et notat Lotterius lib. I, quæstione XIII, num. XXVIII et seq. Ideoque intra Presbyterium ponitur sedes regia, quia Rex ratione sacræ unctionis, de qua in cap. I *De sacra unctione*, recensetur inter personas sacras, ut advertunt Castaldus, *De Imperatore*, quæstione XVIII, num. VI, et glossa, num. III, Cod. *De novo Codice componendo*. Quæ ratio non habet locum quoad alios Principes quantumlibet magnos, et primariæ nobilitatis, quibus semper lex obstat, qua prohibentur ministrare Altari, et consequenter ingredi locum proprium Ministrorum. Unde quoad ipsos, et sæculares Magistratus adest omnimoda incapacitas, ut ex § nostri Rubrica liquet, quæ debet omnino servari, utpote Ecclesiæ disciplinæ, ac sacris canonibus superius allatis consentanea, et non sumi exemplum ab iis, quæ summus Pontifex in sua Capella pontificia tolerare solet, et quæ Romæ in aliquibus Ecclesiis servantur; non enim quod Romæ fit, sed quod Romæ faciendum est, attendit debere, varii auctores, et jura ipsa scitissime nos docent.

XIX. Non ergo mirum, si negligentia ecclesiasticorum Præsulum, in aliquibus Ecclesiis laici homines in Presbyterio inter Clericos sedent, est enim abusus, quem uti superius demonstratum est, et sacri canones, et Decreta Sacrarum Congregationum S. R. E. Cardinalium semper damnarunt. Parum itaque refert, quod Romæ in multis Ecclesiis, ac « signanter in illa « Agonizantium, in Capella Sanctissimi Sacra-« menti posita in Ecclesia Sanctorum Laurentii « et Damasi, et in illa Sanctorum Celsi et Ju-« liani, » ea consuetudo, sive potius abusus servetur, ut Guardiani et Officiales Confraternitatum laicalium sedeant in Presbyterio. Testatur id quidem Ursaya tomo V, parte I, disceptatione IX, num. LVIII, et seqq. aitque, in ipsa Sanctorum Celsi, et Juliani Ecclesia in festo Circumcisionis Domini nostri Jesu Christi, laicos Officiales confratres sedere in ipsismet Canonicorum sedilibus, « ipsis videntibus, et non re-« clamantibus, ut est notorium, et practicavi « ego tempore quo ejusdem Archiconfraternita-« tis Prior per multos annos fui. »

XX. Hæc et alia quæ afferri possunt exempla infringere nequaquam possunt, quod et sanctior

disciplina, et sacri canones, et apostolicæ decisiones præscribunt, ne scilicet laici homines Presbyterium ingrediantur, multoque minus ibidem sedeant, dum divina celebrantur Officia, præsente Episcopo, sive etiam Canonicis. Nam ut ait S. Gregorius lib. VII, epistola LXI, indictione II: « Valde ecclesiasticæ est moderationi « conveniens, ut quæ ordinata fuerint, vel de- « cisa, nulla in posterum debeant refragatione « turbari. » Sat esse debet laico Magistratui sedilia in Ecclesiis habere, ornata quidem pro dignitate et gradu, sed « extra chorum et Pre- « sbyterium, » ut ait Rubrica nostri §. An autem sedilia ipsa elevari possint cum suppedaneo, sive *pradella*, tam in Cathedrali, quam in aliis Ecclesiis, videri potest de eo dubio inter alia Sacræ Rituum Congregationi proposita, Dominicus Ursaya tomo II, parte I, disceptatione XVII. Puto equidem attendi posse immemorabilem locorum consuetudinem et dignitatem Magistratus; tametsi Sacra eadem Congregatio in Senogalien. XXIII Septembris MDCCXIII responderit, non esse permittendum Regularibus et Confraternitatibus civitatis Senogalliæ elevare sedilia Magistratus.

XXI. Quidquid autem de elevatione suppedanei sit ad sedilia Magistratus, illud constanter tenendum est, locari ipsa minime debere intra Presbyterium, sed extra, ut ait noster § et sacri canones undique clamant, quibus nequaquam obstat, quod in novo Cæremoniali suo statuit Benedictus XIV edito pro provinciarum Præsidibus etc. cap. IV, § III, nempe, quod « prope « et inter solium pontificale, ac immobile con- « suetum scamnum pro Magistratu constituetur « suppedaneum, » etc. nam ut scite adnotat, salvo semper Sanctitatis suæ supremo judicio, vir clarissimus, ac sacrorum canonum et ecclesiasticæ disciplinæ peritissimus Dionysius Pieragostini Episcopus Septempedanus in libello quem inscripsit *Addenda ad Parerga.... in Ordine divini Officii pro anno MDCCXLIII circa novissimas potissimum Constitutiones*, § IV. « Dictio *prope*, pro *non procul*, frequenter usur- « patur in subjecta materia, » quod probat non modo ex Cicerone et Vossio, verum etiam auctoritate auctoris canonici jurisconsulti, nimirum Barbosæ, qui in libro variorum Tractatuum dictione CCXLI firmat *ly* PROPE tanquam positivum verificari posse in aliqua distantia. « Qua pro- « pter, » ut laudatus Septempedanus Antistes docet, « in hypothesi hujusmodi proximitas « residentiæ pro Præside, seu Gubernatore, aut « Vicelegato regulanda venit juxta situm, et con- « structionem Ecclesiarum, sed omnino extra « Presbyterium ex declaratione Sanctissimi « D. N. per literas Secretariæ Status XXIII Augu- « sti MDCCXLIII Archiepiscopo Firmano dire- « ctas (1). »

XXII. Scitissime autem et illud memoratus doctissimus Præsul observat, declarationem ipsam Sanctissimi regnantis Papæ consonam esse dispositioni Cæremonialis recogniti a sanctæ memoriæ Benedicto XIII, ubi edicitur, laicorum subsellia etiam quantumlibet magnarum debere « extra chorum et Presbyterium locari. » Et sane præter allatos superius canones, ac varia Sacrarum Congregationum Decreta, in una Montis Alti XIII Junii MDCCIII proposito Dubio in Sacra Rituum Congregatione, « An Gubernatori « Montis Alti liceat retinere sedem intra Presby- « terium? » respondendum censuit, *Negative*, et ita decrevit, et servari mandavit apud Franciscum Monacellum in supplemento ad partem II, tit. XIII, formul. VII, et ad notam XVI, num. XXVI, per hæc verba: « Prælato Referendario Guber- « natori civitatis accedendi ad Ecclesiam non « licet retinere sedem in Presbyterio. » Neque obstat, Prælatum Referendarium tanquam personam ecclesiasticam non debere excludi a Presbyterio, quando quidem, ut docet laudatus Episcopus Septempedanus, « non qualitas per- « sonæ materialis, sed illa personæ formalis, et « muneris, judicis scilicet laici, et Magistratus « caput repræsentantis in hoc proposito adver- « tenda venit juxta distinctionem Cardinalis de « Luca, » *De Regal.*, disc. CXXXI, num. III.

XXIII. Si quis insuper roget, an sæculares alii manutenendi sunt in jure sedendi in suis sedilibus, sive sedibus positis in Ecclesiis, affirmat Pignatellus tomo VII, consultatione XLVIII, ubi ait, quod licet laici sint incapaces spiritualium, nullumque habeant jus possidendi sedilia in Ec-

(1) Inter alia in memoratis literis hæc expressio legitur: « Salva però l' assegnazione del luogo nel Presbiterio, « che in veruna maniera non si può e non si deve ammettere. In questi medesimi sensi ne scrivo a Monsignor « Governatore. » etc.

clesia, imo Ordinarius possit illa de facto removere, ut ex cumulatis per Giovagnonum lib. II, consilio VIII, num. I, et seqq. id tamen procedit, ubi primum illa apponuntur, non autem quando in Ecclesia permanserunt spatio alicujus temporis, Episcopo tolerante, tunc enim Episcopus citra injuriam nequit ipsa amovere, ut fuse ostendit Gratianus discept. CCX, num. XXXII, sed illorum Domini manutenendi sunt, ex laudato Giovagnono ibidem, num. XI et seqq. ex spatio quippe temporis præsumitur concurrisse tacita licentia Episcopi, dum diu toleravit, ex Rota, decisione CCXXII, parte I, diversorum; sufficitque titulus decennalis ad præscribendum contra Episcopum præsentem, scientem, ac sedilia ipsa tolerantem.

XXIV. Hinc, quamvis Sacra Congregatio Episcoporum et Regularium negotiis præposita censuerit non semel, sedes non esse debere in Ecclesia extra tempus concionum, ut in Januensi XVII Aprilis MDLXXXIII, maxime si sint occasio scandali, ut in Acheruntina XXIV Septembris MDLXXXV, nisi fuerint lapideæ, vel etiam ligneæ parietibus adhærentes, ut in Sarzanensi XXI Novembris MDC et XXVIII Februarii MDCI, attamen in illis amovendis, vel alterandis declaravit, quod non debeant permitti novitates, ut in dicta Acheruntina IV Junii MDCII, in Ferentina VIII Decembris MDCXLV, præsertim in sede episcopali, vel Principum laicorum, ut in Juanensi XXVII Januarii MDXCVII, et quod possint a Dominis ornari, ut in Andriensi XXV Octobris MDCII, et eis etiam inscriptio, vel aliud signum apponi, ut eadem Congregatio XIV Januarii MDCV decidit: quodque Superiores Regularium non possint illas removere a loco solito nisi cum circumspectione, maxime si spectent ad Magistratum, ut in Assisiensi XXII Martii MDCIII, illæque removendæ quæ adeo Altari vicinæ sunt, ut Celebrantem impediant, ex ejusdem Sacræ Congregationis Decreto in Nullius Castridurantis X Novembris MDCXXIII.

XXV. Instante tamen Episcopo Maceratensi Sacra Rituum Congregatio declaravit, I. Gubernatori Maceratensi Præsidi provinciæ non habenti facultatem Legati de latere non competere sedem sub baldachino, sed sine illo, et sine solio, supra scamnum Magistratus, ac proinde Episcopum eo præsente in nullo loco diœcesis debere a benedictionibus populi abstinere; II. nullam deberi præcedentiam Gubernatori ac Præsidi prædicto supra Episcopum, etiam extra diœcesim degentem; III. Episcopum non debere obviam ire Gubernatori prædicto advenienti ad Cathedralem, neque ab illa discedentem associare; IV. ipsum Gubernatorem, ac Præsidem teneri accedere ad Episcopum, ut ab eo accipiat candelam, et palmam benedictam etiam cum osculo manus ipsius Episcopi; V. Canonicos teneri præstare Gubernatori civitatis, ac Præsidi provinciæ consueta obsequia, et quatenus de consuetudine non liqueat, satis videri, ut per duos Canonicos excipiatur, et ad portam Ecclesiæ associetur; VI. Magistratum teneri præstare Episcopo, et cathedrali Ecclesiæ consueta obsequia tum præsente, tum absente Gubernatore, et quatenus renuat præstare, compelli posse; VII. ad supplendum Magistratui absenti in lotione manuum Episcopi, posse subrogari alios nobiles viros, quibus tamen locus in scamno Magistratus minime assignetur; et ita servari mandavit die I Aprilis MDCLXII.

[Potiori jure contra sententiam Pignatelli afferendum fuisset aliud ejusdem S. R. C. Decretum, quod sic : « Utrum laicis aliquod jus « adquiratur in sedibus et scamnis quæ in Ec« clesiis tenere consueverunt, ita ut ab ipso « Episcopo removeri non possint? » Resp. « Laicis jus in prædictis non acquiri quominus « Episcopo liceat ex causa super his disponere. » Die XXII Novembris MDCXLII in *Morianen*. Hinc patet in hac materia nullam admitti præscriptionem, ac si illud foret necessarium, multiplex afferri et possit ratio id suadens confirmans.]

CAP. XIV.

UMBRACULUM, SEU BALDACHINUM, ET SUPER ALTARE, ET SUPER SEDEM EPISCOPI STATUATUR.
EJUS FORMA ET COLOR.
ALTERUM UMBRACULUM PRO REBUS SACRIS IN PROCESSIONIBUS GESTANDIS.
A QUIBUS HOC UMBRACULUM DEFERENDUM, ET QUO ORDINE.

§ I.

Umbraculum, seu baldachinum duplex est, aliud quod appendi in sublimi debet supra Altare, et supra sedem Episcopi, forma quadrata, colore, ubi commode, fieri possit, conformi colori ceterorum paramentorum pro temporum, ac celebritatum varietate : aliud quod supra Episcopum, ac res sacras in processionibus gestari consuetum est, sex vel octo hastis sublevatum, quæ quidem per nobiliores laicos deferri solent; ita ut cum via est longior, qua procedendum est, primo loco illustriores viri illas deferant, quæ ante Episcopum gradatim primæ conspiciuntur. Porro color baldachini et umbellæ in processionibus, in quibus defertur sanctissimum Sacramentum, sit albus.

COMMENTARIUS.

I. Umbraculum, seu baldachinum, duplex est, unum de quo supra capite præcedenti dictum est, appendi in sublimi debet supra Altare, et supra sedem Episcopi, cujus usus locorum Baronibus quantumlibet magnis omnino vetitus est in Ecclesiis, sicut et alia quæcumque ipsius signa, gradus, suppedanea, et similia tam in Presbyterio, quam extra ex variis Sacræ Rituum Congregationis Decretis, præsertim in Acernina die XXVI Junii anni MDCLXVI, Barensi V Martii MDCLXVII et XVII Junii MDCLXXXIV, Marsicen., Polignanen., et Militen. V Martii MDCLXVII, Hieracen. II Octobris MDCLXXXIII, Bitecten. XXIII Septembris MDCLXXXIV, et in aliis plurimis, de quibus mentio fit in Decreto generali edito ab eadem Sacra Congregatione die XIII Martii MDCLXXXVIII, extatque in Appendice Cæremonialis Episcoporum Romæ editi anno MDCCXIII pag. 326, et in Appendice ad Concilium provinciale XIV Beneventanum sub Vincentio-Maria Cardinale Ursino, Beneventi Metropolita, qui postea fuit Benedictus XIII Pontifex maximus. Porro, ut in ipso generali Decreto legitur, « Eminentissimi et Reverendissimi Domini Cardinales « eidem Sacræ Congregationi præpositi mandarunt, ut prædicta Decreta prohibentia personis « sæcularibus osculum Evangelii, usum baldachini, et assistentiam in Presbyterio renoventur, « et copiæ illorum transmittantur Archiepiscopis « et Episcopis regni Neapolis, eisdemque injungendo, ut illa intimari faciant Superioribus Ecclesiarum suæ diœcesis, tam sæcularibus « quam Regularibus, et in casu transgressionis, « procedant etiam contra Regulares auctoritate « ejusdem Sacræ Congregationis ad pœnam interdicti, et ita decreverunt, et in Ecclesiis regni Neapolis servari jusserunt. » Quia scilicet enormis ille abusus vix in aliis regnis reperitur, in quibus soli Principes viri, qui scilicet non recognoscunt Superiores ea prærogativa uti solent, ob supremam suam ipsorum majestatem.

II. Aliud umbraculum, seu baldachinum est, « quod supra Episcopum, ac res sacras in processionibus gestari consuetum est, sex vel

« octo hastis sublevatum. » Hujusmodi baldachinum Innocentius III, lib. II *De mysteriis Missæ*, cap. VII, mappulam quatuor baculis colligatam, ac eos, qui illos deferunt, Mappularios vocat. Innocentium secutus Durandus lib. IV Rationalis divinorum Officiorum, cap. VI, et mappulam ipsam describit, et juxta suum scribendi morem, mystico sensu exponit : « Quatuor, » inquit, « Ministri super Pontificem « mappulam ferunt in summitatibus quatuor « baculorum colligatam, et inde ipsi Ministri « Mappularii nuncupantur. Mappula illa, quæ « diversis figurata est imaginibus, sacram de- « signat Scripturam, quæ multis et variis est « insignata mysteriis : hæc quatuor baculis su- « per Pontificem portatur extensa, quia sacra « Scriptura quatuor modis super Christum fer- « tur exposita, videlicet, historice, allegorice, « anagogice et tropologice. » Et paulo post : « Hic est fluvius Paradisi, quia quatuor in capita « divisus progreditur ; hæc est mensa proposi- « tionis, quæ quatuor pedibus elevata subsistit. « Super Pontificem ergo portatur extensa, ut is « venisse monstretur, quem Lex scripserat, et « Prophetæ. » Et iterum non multo post : « Qua- « tuor Ministri mappulam ferentes, quatuor « sunt Evangelistæ sacram Scripturam decla- « rantes, et fide exaltantes. Hinc est quod in « summitatibus baculorum eorum imagines « collocantur, » etc. Quidquid de hac mystica significatione sit, quam, Innocentium III secutus exponit Durandus, illud ex utriusque testimonio constat, quatuor olim duntaxat baculis, seu hastis, umbraculum, seu baldachinum, quod super Episcopum gestari solet, fuisse colligatum, in earumque summitatibus imagines quatuor Evangelistarum collocatas fuisse.

III. Hunc fuisse morem sæculi XIII quo Innocentius ipse ac Durandus floruere, ut quatuor hastis umbraculum appenderetur, quod honoris causa super Episcopos, Apostolicæ Sedis Legatos, aliosque etiam eximios viros gestabatur, docet nos Thomas Cantipratanus lib. II *Apum*, cap. I, ubi enarrat id honoris delatum aliquando fuisse Joanni Vincentio Ordinis Prædicatorum a Bononiensibus, eamque ob causam a malevolis non sine calumnia apud Gregorium IX accusato, quasi se pro Apostolico gereret : « Ut autem « civitas Bononiensis approximantem audivit, « occurrit, et Nobilium et Magnatorum, civium, « et populorum innumerabilis multitudo, qui « nescientes aliquid majoris honoris impendere, « pannum sericum in quatuor hastis supra « sanctum virum in magno laudis jubilo de- « portabant, » etc. Umbraculi, seu baldachini honorem Episcopis atque Apostolicæ Sedis Legatis exhiberi solitum, delatum etiam non semel fuisse sanctis viris, ac præsertim civi meo S. Francisco de Paula a Rege Neapolis, auctores ejus Vitæ produnt.

IV. Sed ut de eo baldachini honore, qui Pontificibus exhibitus fuit, agamus, multa occurrunt de ea re exempla in Historia ecclesiastica et in Vitis Romanorum Pontificum. De Innocentio Papa IV scribit in ejus Vita Nicolaus de Curbio Ordinis Minorum, postea Episcopus Assisiensis, apud clarissimum Ludovicum Muratorium, quod ubi de Concilio Lugdunensi Romam rediturus, Genuam pervenit, inter alia honoris indicia, quibus Genuenses ipsum honorarunt, « fecerunt quoque sibi in ipso suo « adventu contra solis æstum quoddam umbra- « culum, innectentes capitibus quatuor pertica- « rum pecias de serico artificiose insitas et « insertas, quod quidem umbraculum plena « devotione ferentes ipsi Milites et Majores de « terra, sub illo veniebat Dominus ipse Papa « Hoc utique sibi fiebat ubique in aliis civitati- « bus, communitatibus atque castris. » Ubi nota, etiam umbraculum, quo exceptus fuit Innocentius ipse Pontifex maximus, quatuor tantam perticis seu hastis sustentatum fuisse.

V. Omnium maxima fuit illa profecto pompa, qua Martinus Papa V de Concilio Constantiensi Romam rediens, a reipublicæ Florentinæ Primatibus exceptus fuit, et quidem sub duobus diversis umbraculis, altero ad S. Gallum, altero longe nobiliori prope ipsam Florentiæ urbem, ut testatur Felix Contelorius ex libro participationum sacri Collegii, et manuali Rudolphi Rocilgini Cameræ Apostolicæ Notarii, atque ex Diario Florentino ab anno MCDVI ad annum MCDXXXIV. « Ad S. Gallum, » inquit, « obviam « habuit delectos reipublicæ Florentinæ Prima- « tes, supra ejus caput mappulam sustollentes, « ac reipublicæ Administratores cum maxima « Equitum multitudine, judices, mercatorum « societatem, ceterosque cives et populum. Ubi « vero die dominica XXVI Februarii » (legendum XXXVII quæ eo anno litera dominicali existente B

concurrebat cum dominica) « prope urbem stetit, Domini civitatis sub alia mappula auro « ditissima armellinis pellibus ornata, Pontifi- « cem equitantem receperunt, » etc.

VI. Ergo ex ritu antiquo baldachini hastæ « quidem per nobiliores laicos deferri solent; » sed attendenda est consuetudo locorum, ut jam nostrum Cæremoniale admonet in § sequenti. Plura de ipsarum hastarum delatione hic dicere supersedeo, quod eam rem jam abunde tractarim supra in Commentariis ad caput II. Ceterum de hastis, earumque numero, atque de umbraculis, seu baldachinis, mappulisve, quæ etiam alio nomine umbellæ appellantur, agit in Actis Ecclesiæ suæ Mediolanensis S. Carolus, docetque ut ipsæ conficiendæ sunt, dicens : « Umbellæ, « una scilicet ad sacræ Eucharistiæ contegendæ, « altera ad insigniorum processionum officium « usui, e serico, aut panno, auro argentove in- « texto sint. Umbella autem minus pretiosa e « panno subserico, vel saltem e zambellotto « confici poterit. A superiori parte contectæ « sint tela bombycina; undique vero ornatum « habeant duplicium fasciarum, quæ duodecim « circiter unciis longe pendeant; iisque fasciis « consutæ sint ab omni parte fimbriæ filamentis « satis prolixis. Porro inter utramque fasciam « hastile inseratur, quod panno adaptatum, et « annexum recte extendat latera umbellæ. Cu- « jus umbellæ lateribus singulis hastilia picta, « paribus inter se spatiis disposita, quibus illa « tolli et gestari possit; quatuor plurave pro « ejusdem umbellæ magnitudine supponantur. « Sint vero umbellæ rubri coloris, ubi ritus « Ambrosianus est, et ubi Romanus, albi. » Hactenus ille de forma et usu umbraculi, in ejusque descriptione plura adnotari possunt, quibus § nostri Rubrica illustratur. Non omittendum illud, cum Romæ aliquibus in Ecclesiis rubei coloris essent umbracula atque umbellæ, et baldachina usui sacratissimæ Eucharistiæ addicta, Benedictum XIII tenacissimum Romani ritus, cum abusum emendasse, et ut albi coloris fierent consentanee ad Missalis ac Cæremonialis Rubricas jussisse. Id quod dum ipse viveret, servatum adamussim vidimus, sicut et alios plerosque, ritus de quibus suis in locis agetur; eo autem vix e vivis sublato, jam non paucæ Ecclesiæ, et quidem insignes colorem rubeum in ea supellectile iterum adhibuere.

§ II.

Ordo autem hujusmodi hastas gestandi talis est, ut dignior ferat primam hastam, quæ est ante Episcopi dexteram; secundus alteram, quæ prima est ante Episcopi sinistram; tertius aliam, quæ immediate est sub prima a parte dextera; quartus aliam, quæ succedit primæ a parte sinistra; quintus tertiam hastam a parte dextera; sextus tertiam a parte sinistra; et sic deinceps, ita ut minus digni habeant postremas hastas post tergum Episcopi. Deinde, si via erit longior, distribuendum erit onus ferendi hastas prædictas ceteris civibus, seu officialibus, vel sodalitatibus, aut aliis pro locorum consuetudine, judicio Episcopi moderanda, ubi opus videbitur, ne rixæ aut contentiones oriantur.

§ III.

Quod si inter digniores et illustriores plures essent qui de æquali gradu aut præeminentia contenderent, adeo ut omnibus his primo loco hastæ baldachini assignari nequirent, relinquitur his ultimus locus, id est, ubi processio jam pervenit ad Ecclesiam, ad quam dirigitur; talis enim locus reputatur primo æqualis.

§ IV.

Illud etiam observari solet, ut cum sanctissimum Sacramentum in processione sub baldachino defertur, primo loco deferant hastas Sacerdotes digniores de Capitulo, sive sint Dignitates, sive Canonici, sive Beneficiati, aut Mansionarii digniores, juxta consuetudinem Ecclesiæ, sive illi sint parati sacris vestibus, sive non, prout processio fit cum paramentis, vel sine illis, sicut in capite XXXIII libri II dicitur.

COMMENTARIUS.

I. Ordo gestandi hastas baldachini talis est, ut dignioribus eæ duæ, quæ sunt in facie, sive Episcopi, sive alterius, qui sub baldachino incedit, dentur, posteriores vero minus nobilibus. Uti facienda est distributio hastarum, perspicue nos docet Rubrica § II, ubi illa præsertim notanda est clausula, servandam scilicet esse locorum consuetudinem « judicio Episcopi » moderandam, « ubi opus videbitur, ne rixæ, aut con« tentiones oriantur. » Quia scilicet ex Concilio Tridentino sessione XXV, *De Regularibus*, cap. XIII, cautum est, ut « controversias omnes « de præcedentia, quæ persæpe cum scandalo « oriuntur inter ecclesiasticas personas, tam « sæculares quam regulares, cum in processio« nibus publicis, tum in iis quæ fiunt in tumu« landis defunctorum corporibus, et in defe« renda umbella, et aliis similibus, Episcopus « amota omni appellatione, et non obstantibus « quibuscumque, componat; » id est, brevi manu, summarie, ac de plano, sine strepitu, ac figura judicii expediat universa, « amota omni appel« latione, » quoad effectum scilicet suspensivum, nam cum convenit, bene appellari poterit a sententia Episcopi ad effectum devolutivum, uti scriptores docent, qui etiam communiter et illud tradunt, in processionibus ipsis attendi debere locorum consuetudinem, præsertim quod spectat delationem hastarum baldachini, quas etiam deferendas esse a propriis personis, quibus de jure, consuetudine, vel privilegio competit, non autem ab eorum substitutis, decidit jam Sacra Rituum Congregatio in Montis Pelusii V Julii MDCIII, uti videre est apud Joannem Mariam Novarium in Lucerna Regularium, verbo *Baldachinum*, num. III, et Lazanam in Summa Quæstionum Regularium, tomo III, sub eodem verbo, num. VI, et alios hujusmodi Decretorum collectores.

II. Quanquam vero ex § hoc nostro IV atque ex cap. XXIII, infra lib. II, § X, et cap. XXV, § XXXI, itemque ex cap. XXXIII, § XXI, in processione Sanctissimi Sacramenti, quæ fit feria V in Cœna Domini, ab Altari ad Sepulcrum, et feria VI in Parasceve, a Sepulcro ad Altare, et in festo Corporis Christi, hastæ baldachini per Ecclesiam a dignioribus ex Beneficiatis, sive ex Mansionariis deferantur, multis tamen in locis usus ille invaluit, ut tunc etiam ipsæ hastæ per Magistratum, sive Nobiles civitatis gestentur. Sed de his jam nos plura adnotavimus supra in Commentariis ad caput II, aliaque nonnulla dicturi infra lib. II, locis citatis, capitum scilicet XXIII, XXV et XXXIII.

CAP. XV.

HABITUS EPISCOPI ACCESSURI AD ECCLESIAM PRO RE DIVINA FACIENDA.
CANONICI OMNES IN HABITU CANONICALI AD ILLUM PROFICISCANTUR, AC EUM CAPPA INDUTUM AD ECCLESIAM COMITENTUR.
ORDO PROCEDENDI, SI EST ARCHIEPISCOPUS, VEL CRUCE UTATUR.
QUOMODO EPISCOPUS EXCIPERE DEBEAT CARDINALEM LEGATUM, VEL NON LEGATUM, QUI REI DIVINÆ INTERFUTURI SINT.
CERTIS DIEBUS IN ACCESSU EPISCOPI AD ECCLESIAM CAMPANÆ PULSANDÆ, ET IN SOLEMNIORIBUS ETIAM ORGANA.
UBI ORARE ET PARARI DEBET EPISCOPUS.
QUANDO CANONICI SUMERE DEBEANT SACRA PARAMENTA. — ORDO PROCEDENDI AD MISSAM SOLEMNEM.
QUO RITU PROCEDENDUM SIT AD VESPERAS ET AD MISSAM IN ECCLESIIS COLLEGIATIS.

§ I.

Cum Episcopus rei divinæ peragendæ causa ad Ecclesiam venturus erit, sive ipsemet celebraturus sit, sive alter, debent Canonici omnes in eodem ecclesiastico et canonicali habitu appropinquante hora ad illum accedere, eumque cappa indutum, cujus caudam Capellanus, seu Caudatarius talari veste incedens, sustinet atque defert, et si Episcopus Missam pontificali ritu sit celebraturus, vel in sede cum pluviali assistet, tunc Caudatarius superpelliceo indutus, eam deferat ex ea aula, seu cubiculo, quod ad hoc destinaverit, ad Ecclesiam progredientem comitari et deducere.

COMMENTARIUS.

I. Canonicos non ex urbanitate, sed ex debito teneri in habitu suo canonicali associare Episcopum cappa indutum ad Ecclesiam venientem a cubiculo usque ad Ecclesiam ipsam, ex more antiquo tradit inter alios Crassus lib. II, cap. I, deciditque non semel Sacra Rituum Congregatio, ut testantur Barbosa in libro *De Canonicis*, cap. XXII, et in Summa Apostolicarum Decisionum Collectan. XCIX; Pignatellus, Ursaya, Monacellus, Scarfantonus ad Ceccoperium, Riccius, et alii auctores. Idipsum consentanee ad præscriptum hujus § et ad Decisiones memoratæ Sacræ Rituum Congregationis edixit etiam in una S. Marci Sacra Concilii Tridentini Interpretum Congregatio die XIII Aprilis anni MDCCXX ad II Dubium, diserte mandans, teneri Canonicos habitu canonicali indutos associare Episcopum ab Aula Palatii ad Ecclesiam, et ab Ecclesia ad Aulam, « dummodo Episcopus sit cappa « indutus. » Imo teneri etiam eosdem idem Episcopo præstare obsequium, licet cappa non utatur, quando tamen pro loci consuetudine cappa uti non solet, Sacra ipsa Rituum Congregatio declaravit in Elboren. die VIII Martii anni MDC apud laudatum Barbosam, tum in Summa Apostolicarum Decisionum Collectan. XCIX, num. VIII, et in tractatu *De Canonicis*, cit. cap. XXXII, num. XI, in fine.

[Ut manifesta appareat mens Sacræ Congregationis circa associationem Episcopo a Canonicis debitam, rem totam ex quibusdam expressionibus Decreti expediemus. « Capitulum, et « universos Canonicos obligatos esse debito, « non ex urbanitate, associare Episcopum ab « ejus cubiculo ad Ecclesiam cathedralem cum « cappa pontificali euntem ad celebrandum, vel

« divinis officiis assistendum eumque, finito « officio, debere associare usque ad primum « atrium, seu portam domus ipsius, dummodo « Ecclesia contigua domui sit, vel non multum « ab ea distans. Dictam vero obligationem non « procedere, quando Episcopus cum cappa ex « sua domo ad cameram capitularem pro aliquo « negotio digreditur, nisi ex eorum urbanitate. » Die xiv Julii MDCV. In Salamantina. « Te« nentur autem semper ac Episcopus accedit « cum cappa magna etiam in dominicis et fe« stis minus solemnibus. » Ita decisum fuit a Sacra Congregatione in Mephiten. præeminen. xxii August. MDCCXLIV, sed simul curavit Sacra Congregatio ut Eminentissimus Ponens dignaretur scribere Episcopo « quod discrete se ge« rat in assistendo cum cappa, et urbane pariter « procedat cum Capitulo circa reassociatio« nem. » Consuluerunt Sacræ Rituum Congregationi Canonici Cathedralis Ferentinæ : « An « teneantur Episcopum accedentem ad Eccle« siam in diebus ferialibus excipere de cubi« culo, et usque ad eumdem locum comitari, « vel potius satis sit illum associare usque ad « portam Palatii ? » Eadem S. C. respondit : « Episcopum quandocumque accedentem ad « Ecclesiam in diebus ferialibus ad interessen« dum simpliciter horis canonicis, Vesperis et « Completorio, aut etiam Missa conventuali, non « uti debere cappa magna, sed rocchetto et moz« zetta. Ideoque tali casu Canonici non tenentur. » Die xii Januarii. MDCXLVII in Ferentina. « An Episcopo accedente ad Ecclesiam sine « cappa et cum mozzetta tantum teneantur « dictæ Dignitates et Canonici habitu canoni« cali induti assumere illum a proprio palatio, « et comitari ad Ecclesiam ? » Sacra Congregatio respondit : « Non teneri. » Die x Maii MDCXLII, in Castellaneten.

Hic obiter nota plures alias similes decisiones extare in collectione authentica. Sed non reperiri illam quam allegat auctor, juxta Barbosam, in Elboren. viii Mart. MDC. Accedens autem ad Ecclesiam Episcopus rocchetto et mozzetta indutus ut intersit benedictioni SS. Sacramenti, aliisque functionibus ecclesiasticis debet excipi ad ostium et associari saltem a duobus Canonicis. Ita S. R. C. in Fanen. xxvi Aug. MDCCII.]

II. Exhibendum esse a Canonicis hanc Episcopo suo reverentiam, etiamsi ejus domus non sit Ecclesiæ contigua, et sive ipse celebret, sive divinis assistat Officiis, decisum habemus ab eadem Sacra Rituum Congregatione in Tiphernatensi die v Julii MDCIII, uti videre est apud ipsum Barbosam, et Pignatellum tomo IV, consultatione xciv, ubi etiam num. iii Decretum ipsum describit, quod est hujusmodi : « Cum domus « Episcopi Tiphernatensis licet non contigua « cathedrali Ecclesiæ, eidem tamen sit satis « vicina, ut notissimum, et Sacræ Congregationi « Rituum constat, eadem Sacra Congregatio, ut « alias sæpe in similibus, ita nunc ad instantiam « Episcopi præfati declaravit, teneri capitulum « et Canonicos in habitu canonicali accedere ad « domum prædictam, ipsum Episcopum cappa « indutum a camera, seu loco deputato in ea« dem domo ad Ecclesiam cathedralem asso« ciare, quotiescumque Episcopus ad eamdem « Ecclesiam solemniter celebraturus, vel ut di« vinis Officiis assistat, accesserit; et finita Missa, « seu Officio, ipsum in eodem habitu ad eum« dem locum reducere, » etc. Servandam esse vero hanc cæremoniam, etiamsi Episcopi domus distet per spatium cx passuum, mandat Sacra ipsa Rituum Congregatio in Eleven. x Januarii MDCIV, et per spatium quoque clx passuum, ut ex ejusdem Congregationis Decreto in Terracinen. xx Augusti MDCXXII. Ceterum si palatium sit longe distans, debet Episcopus associari ab aliquo ad hoc deputato propre Ecclesiam, vel in Ecclesiæ ipsius atrio, vel scalis, juxta aliam laudatæ Congregationis declarationem in Oscen. xvi Maii MDCI. Cogi posse Canonicos sub censuris ad associandum Episcopum et ad Ecclesiam venientem, et domum redeuntem usque ad cameram quam destinaverit Episcopus, iterum atque iterum decidit Sacra Rituum Congregatio in Beneventana, ut dicemus infra in Commentario ad § ii.

[Quoad viciniam Episcopi et cathedralis requisitam ut Canonici teneantur Episcopum cappa indutum adire, comitari et reducere sequentia sunt notanda Decreta. In Cusentina xvii Mart. MDCLXIII responsum fuit : « Teneri « quandocumque cappa pontificali indutus ac« cedat ad Ecclesiam, cum ea distet nisi ducentis « passibus. » « Tenentur autem Canonici ad « associendum Episcopum processionaliter non « obstante distantia bis centum et ultra passuum « et intermediatione viæ publicæ. » In Turritana

xxvi Aprilis MDCCIV. « Stante distantia palatii « episcopalis ab Ecclesia supra ducenti octo et « viginti passus, non tenentur. » In Thelesina, xxii Decembris MDCXXIX. « An stante distantia « a cubiculo Episcopi ad Ecclesiam cathedra- « lem supra centum et septuaginta passus, « trium palmorum pro quolibet passu, tenean- « tur ipsi Canonici associare Episcopum cum « cappa ad Cathedralem accedentem? » S. C. respondit : « In casu proposito non teneri. » Die xx Decembris MDCXXIX. In Nucerina. Hinc videtur concludendum distantiam ultra quam Canonici non tenentur esse circiter ducentorum passuum, plus minusve, secundum circumstantias loci et consuetudinem præcedentem.]

III. Canonici quoque, ut in associatione Episcopi deesse nequeant, et Officia divina minime turbentur, debet Episcopus certam horam sui adventus tempore congruo statuere, et significare, id enim expresse decidit Sacra Rituum Congregatio in Elboren., et Oscen. xvi Maii MDCI, et in Placentina provinciæ Compostellanæ iv Julii MDCXV, in responsione ad i Dubium. Debet itaque Episcopus, venientibus Canonicis, statim ad Ecclesiam accedere, neque illi permissum est moram trahere, ne Canonici cum suo habitu canonicali, aulico ritu in processione catervam præbeant in ignominiam dignitatis canonicalis, et in detrimentum cultus divini, cum ex ipsa mora, et divina Officia perturbarentur, et Ecclesia remaneret eo temporis spatio sine Ministris, ut scite advertit Pignatellus tomo IV, consultatione cii, num. iii. Dato signo per sonitum campanæ pro recitatione divini Officii Canonicos Ecclesiæ S. Marci in nostra Calabria debere Episcopi accessum expectare, juxta modum insinuatum ab Episcopo Bisinianensi, Congregatio Concilii Tridentini interpretum declaravit jam in una S. Marci die xiii Aprilis MDCCXX in responsione ad vii Dubium. Quomodo autem facienda sit associatio Episcopo, quando inchoato Officio ad Ecclesiam descendit, aut ante finitam Missam, seu ante recitationem horæ Sextæ velit domum suam redire, declaratum habemus ab ipsa Sacra Rituum Congregatione in Placentina in responsione ad Dubium i, nam ait, quod dato signo, et non veniente Episcopo, inchoari potest Officium; et si post inchoatum Officium, ad Ecclesiam descendit, satis tunc erit, si quatuor vel quinque Canonici ei obviam eant, majorque pars Canonicorum in choro remaneat. Quod saltem duo ex Canonicis teneantur ex choro discedere, et obviam ire Episcopo, eique aspersorium porrigere, censuit eadem Rituum Congregatio in Lunen. Sarzanen. iii Maii MDCXXXIII.

IV. Idem dicendum, si Episcopus venit eo tempore, quo post decantatum Evangelium concio inchoatur, tradit ipsa Sacra Congregatio Rituum in laudata Placentina in Responsione ad Dubium ii. Quod si finita concione velit domum redire, nec pariter Canonici omnes debent deserere Missam, sed tantum tres vel quatuor Episcopum usque ad portam Ecclesiæ comitabuntur, et statim redeant, uti ibidem decisum est in responsione ad iii Dubium. Si vero post finitam Missam, velit discedere, nec expectare, quod hora Sexta recitetur, quæ de consuetudine Ecclesiæ immediate, finita Missa, cantari solet, Canonici omnes saltem usque ad ipsam Ecclesiæ portam associationem præstabunt, ut ibidem in responsione ad Dubium iii. Hora vero dandi signum cum campana, stabilienda erit cum Episcopo, quo signo dato, diutius ille non est expectandus, ex responsione ad Dubium v. Videri Decreta hæc possunt apud memoratum Barbosam tum in tractatu *De Canonicis*, cap. xxxii, tum in Summa Apostolicarum Decisionum Collectan. cxix, et alibi.

V. Quod hucusque dictum est de obligatione Canonicorum excipiendi Episcopum accedentem ad Ecclesiam cathedralem, et comitandi eumdem ad suum palatium, aliaque obsequia eidem præstandi, nequaquam procedit in casu Episcopi suffraganei, qui absente Episcopo principali, ut illius locum tenens, honorandus profecto est, moderamine tamen, ac modificatione, quam docet Crassus lib. I, cap. xxxvii, ubi inter alia, inquit, non excipi illum a Canonicis usque de suo cubiculo, sicut Episcopus ipse Ordinarius, nec post Missam eo reduci; satis enim est, quod ad portam solum Ecclesiæ, et ab aliquibus tantum Canonicis excipiatur. Bauldryus in Appendice ad postremam partem sui Manualis Cæremoniarum cap. xvii, num. i; Barbosa in Summa Apostolicarum Decisionum, verbo *Episcopus suffraganeus*, Collectan. cclxxxvi, per totum, et *De Canonicis*, cap. xxxii, num. xiii; Scarfantonus ad Ceccoperium lib. II, tit. ii, num. vi et seq.

VI. Generaliter videtur hujusmodi Episcopis

suffraganeis, sive Coadjutoribus præeminentias omnes competere, quæ competunt principali Episcopo cum moderamine superius explicato, et exceptis, incessu cum rocchetto discooperto, accessu omnium Canonicorum ad ejus cubiculum circulis intra Missam solemnem, de quibus suo loco inferius, assistentia duorum Canonicorum præter Diaconum et Subdiaconum ministrantes in Missa, et septimo candelabro cum candela super Altari, quæ privative competunt principali Episcopo, ex variis Sacræ Rituum Congregationis Decretis, ac præsertim in Bracharen. xxi Februarii MDCIV et i Septembris MDCVII, et in Aquilegien. anno MDCXXVII. Unde etiam in generalibus ordinationibus aliisque functionibus habendis per dictos Episcopos tenentur eisdem assistere aliqui ex Canonicis in habitu ordinario canonicali, maxime si habeantur in Ecclesia cathedrali, juxta decisionem memoratæ Rituum Congregationis in dicta Bracharen. anni MDCVII.

VII. Pro hujus tandem materiæ pleniori notitia lubet his addere resolutiones nonnullas Sacræ Rituum Congregationis in Veliterna, ubi proposita fuerunt hæc Dubia a Capitulo et Canonicis Ecclesiæ cathedralis adversus Episcopum suffraganeum civitatis Veliternæ: I. An Suffraganeus Veliternen. occasione functionum episcopalium solemnium teneatur se parare in Sacristia, vel potius possit paramenta sumere ab Altari, vel in faldistorio? II. An valeat deferre cappam pontificalem in accessu et recessu ad Ecclesiam cathedralem, et quatenus affirmative? III. An possit sibi deferri facere caudam ejusdem cappæ per alium, seu potius illam deferre teneatur involutam sub brachio sinistro? IV. An similiter possit sibi deferri facere caudam vestis violaceæ una cum elevatione fimbriæ anterioris in plano pavimenti Ecclesiæ? V. An eidem accedenti ad Ecclesiam, ut supra porrigi debeat aspersorium ad januam Ecclesiæ per aliquem ex Canonicis, et an possit alumnos Seminarii, aliosque circumstantes aspergere, vel potius aquam sanctam recipere ab eodem aspersorio extremitate digitorum? VI. An possit per civitatem uti mantello oblongo coloris violacei cum signis rubeis super vestem nigram interiorem, vulgo *zimarra?* VII. An per eamdem civitatem possit sibi deferri, et elevari facere umbellam sericam viridis coloris? VIII. An dum assistit concioni, possit sedere in sede separata a Canonicis, vel potius sedere debeat in eodem scamno Canonicorum absque tapete et pulvinari, primus inter alios, et in quo habitu? Ad hæc Dubia, Sacra Rituum Congregatio tam in voce quam in scriptis informante, utraque parte audita, ita respondendum censuit. Ad I. si accedat cum cappa, in faldistorio, secus in Sacrario. Ad II. jam provisum. Ad III. negative quoad secundum. Ad IV. negative. Ad V. jam provisum. Ad VI. negative. Ad VII. negative. Ad VIII. dilata. Et ita declaravit, et servari mandavit die vi Septemb. MDCXCVIII.

VIII. Rursus relatis in Sacra ipsa Rituum Congregatione infrascriptis Dubiis inter eumdem Episcopum suffraganeum, et Capitulum ac Canonicos civitatis Veliternæ exortis, videlicet: I. An saltem aliqui Canonici Ecclesiæ Veliternæ teneantur eidem Suffraganeo obviam ire usque ad ostium Ecclesiæ, ibique ex iisdem Canonicis dignior aspersorium porrigere, et in reditu usque ad eamdem januam comitati, dum cappa indutus ad pontificales functiones abeundas accedit antecessoris non usu minime obstante? II. An eidem debeatur genuflexorium, et an cum pulvinaribus et strato, ad orandum ante sanctissimum Sacramentum, dum occasione earumdem functionum ingreditur Ecclesiam? III. An facienti ordinationes generales in aliquo ejusdem Ecclesiæ Sacello propter impedimentum Altaris majoris, et causa recitationis Horarum in choro, debeant in eodem Sacello assistere aliqui ex Canonicis? IV. An dum assistit concioni, Prædicatoris salutatio ei prius dirigi debeat distincta ab illa Canonicorum, et Magistratus sæcularis? Sacra eadem Rituum Congregatio auditis tam in voce quam in scriptis partibus informantibus, respondit: Ad I. posse de licentia Eminentissimi et Reverendissimi domini Cardinalis Decani Episcopi Ostiensis et Veliterni deferre cappam, et in hoc casu teneantur duo Canonici ire usque ad ostium Ecclesiæ, et dignior porrigat ei aspersorium, quo Suffraganeus, seu ipsum aspergat, et pariter eum associent in reditu, usque ad eumdem locum. Ad II. juxta votum Magistri cæremoniarum, videlicet, negative. Ad III. servetur Pontificale, cum Missa solemni in Altari majori præsente Clero. Ad IV. affirmative, quatenus sedeat in presbyterio. Et ita decrevit, et servari mandavit die vi Septembris MDCXCVIII, uti videre est apud Monacellum

tomo II, tit. XIII, et apud Scarfantonum ad Ceccoperium lib. II, tit. II.

IX. Illud etiam notandum est, quod docet Pignatellus tomo IV, consultatione XCVII, numero X, et seq. servandam esse consuetudinem associandi proprium Episcopum usque ad valvas Ecclesiæ etiam non cathedralis, ubi adfuerint in Missa solemni Episcopus et Canonici; attenditur enim in hac materia consuetudo, ut pluries dixit Sacra Rituum Congregatio, referente Barbosa, *De Canonicis et Dignitatibus*, cap. XXXII, num. XI et XII, et in Summa Decisionum Apostolicarum, Collectan. XLIX, num. VII et VIII. Cum autem ea consuetudo non sit contra jus, sed præter jus, sufficiunt decem anni, ut inducatur. Glossa in cap. ult. verbo *Consuetudo*, *De Consuetudine*, in VI. Puteus decisione CL, num. V, lib. I; Mantica decisione LI, num. IV; Seraphinus decisione DCXXXIX, num. I; Cavalerius decisione LXIII, et Rota parte II, recentior, decisione CCCLXXV, numero VIII, cum aliis alias allegatis. Et in terminis licet Canonici non teneantur associare Episcopum venientem ad Ecclesiam cum cappa, nisi in diebus solemnibus, attamen si extet consuetudo, vel usus illum associandi omnibus diebus dominicis et festis etiam non solemnibus, quod sit servanda, respondit Sacra Rituum Congregatio apud laudatum Barbosam in Collectan. Bullarum, verbo *Consuetudo*, et in Summa Apostolicarum Decisionum loco citato, num. VII. Atque ita etiam censuit eadem Sacra Congregatio in utroque casu proposito in Majoricensi, nempe accedente immemorabili consuetudine Canonicos Cathedralis teneri genuflectere benedictioni solemni Episcopi tam intra quam extra Cathedralem, et illum associare ad alias Ecclesias extra Cathedralem occasione festivitatum, quæ intra annum celebrantur.

X. Ad Caudatarium tandem quod attinet, de cujus officio in § fit mentio, ex Cæremoniali Ambrosiano hæc habet Castaldus lib. I, sectione V, cap. XIII. « Caudatarius decentibus « vestibus clericalis Ordinis indutus, sine su« perpelliceo tamen, quoties Episcopus ad Ec« clesiam procedit, talaris vestis, quam subta« nam dicunt, caudam sustinet atque defert. » Sane ex nostro § Caudatarius talari veste incedens, caudam cappæ Episcopi, si ea indutus pergat ad Ecclesiam, gestat; verum si Episcopus pontificali ritu sit celebraturus, vel in sede cum pluviali assistet, cautum est, ut « tunc Caudata« rius superpelliceo indutus eam deferat. » Plura de Caudatarii officio notat Castaldus. Optandum autem, ut tam Episcopi, quam S. R. E. Cardinales exemplo Cardinalis Thomasii ecclesiasticæ disciplinæ peritissimi, et sacerdotalis dignitatis cultoris, non Sacerdotem, sed infimum Clericum Caudatarii officio præficerent.

XI. Præter Episcopos ac alios Prælatos, ceteris Clericis caudatas vestes variæ Synodi prohibuere. In provinciali V Synodo vestes ipsas mulieribus penitus interdixit sanctus Carolus, mandans Parochis, ut omnem sollicitudinem suam adhibeant, ut « vestes imprimis, quas « caudatas dicunt, Parochiæ suæ mulieres om« nino deponant. » Ejusmodi abusum perstringit S. Bernardinus sermone XLVII, ubi ait adeo suo tempore dilatasse diabolum per Italiam caudas muliebrium vestium, ut vel vilissima muliercula erubesceret absque cauda incedere. Eumdem refellit abusum in quadam sua homilia Cardinalis Vitriacus, illumque usque adeo ab Ecclesia vetitum esse affirmat, « ut si caudatæ » mulieres « ad Ecclesiam accederent, sacra com« munione interdicerentur. » Hodie sublato hoc abusu, jam alius longe turpior paucis plane abhinc annis irrepsit; feminæ enim non quidem caudatis ac talaribus vestibus incedunt, sed brevioribus, quas etiam manu sublevant, ut crura ostendant non sine fidelium scandalo.

[Pauca de cauda subtanæ subnectamus. Notum est subtanam ab inferiore parte dilatatam seu caudatam inter insignia Episcoporum et Prælatorum recenseri, et nulli alii etiam Archidiacono vel Vicario generali esse permissam, sicut a S. Cong. sancitum est. Juxta usum Romanum taliter subtana prælatitia disponi debet, quæ posterioris partis fimbria etiam non diffluente, crura usque ad talos omnino tegat, ita ut vestis talaris retineat formam. Prælati enim subtanam plerumque relaxare non consueverunt, sed tantum in quibusdam circumstantiis : In celebrando autem illam dimittunt vel super terram circumfluentem vel a Caudatario dum procedunt sustentam. Ubi sequentia Decreta sunt observanda «... IV. Utrum Episco« pus celebrans Missam sive pontificalem sive « lectam debeat dimittere per terram caudam « seu fimbriam posteriorem subtanæ, quæ a

« nemine sustineatur?... XI. Utrum Episcopus « seu Archiepiscopus in aliena diœcesi possit uti « Caudatario? » Et S. R. C. respondit ad IV : « Debet, maxime in Missa pontificali. Ad VI : « Extra diœcesim non debet, nisi forte ince- « deret cum Episcopo loci. » In Orestan. Coton. XVIII Septemb. MDCLXVI. Sed animadverto Gardellinium alludentem ad hoc ultimum Decretum in suo indice generali, verbo *Episcopus*, pag. 93, sic se habere, forsitan ex inadvertentia vel ex typographorum errore : « Extra diœce- « sim, cauda Episcopo sustinenda non est, si « forte incidat cum Episcopo loci. » S. R. C. habita die II Decembris MDCLXXIII iterum declaravit : Neutri licuisse neque licere, nempe Archidiacono et Præposito Ecclesiæ cathedralis Raven. usum vestis talaris cum cauda ad instar Prælatorum Romanæ Curiæ..]

§ II.

Præibunt familiares Episcopi, et si aderit Magistratus, aut alii nobiles et illustres viri immediate ante Episcopum, tunc ipse Episcopus, et post eum sequuntur Canonici bini juxta antiquam et canonicam disciplinam; quod si fuerit Archiepiscopus, aut alius utens Cruce, ipsa Crux immediate ante Archiepiscopum per aliquem Capellanum deferetur, imagine Crucifixi ad Archiepiscopum conversa, inter quam et Archiepiscopum nullus omnino incedat, est enim insigne ipsius.

COMMENTARIUS.

I. In solemni Episcopi ad Ecclesiam accessu, « præibunt familiares Episcopi, et si aderit Ma- « gistratus, aut alii nobiles et illustres viri, ante « Episcopum. » Si scilicet ea alicubi vigeat consuetudo, ut Magistratus ac Nobiles civitatis Episcopum ad Ecclesiam pergentem celebrandorum divinorum causa comitentur. Hinc in Camerinen. die XX Februarii anni MDCXCIX suborta inter alias Episcopum inter et Magistratum controversia de associatione ipsius Episcopi in solemnitatibus, Sacra Rituum Congregatio ita statuit apud Monacellum, tomo II, tit. XIII, num. VI. « Magistratibus in solemnioribus festi- « vitatibus a Cæremoniali præscriptis, absente « Gubernatore, habita hora a Magistro cæremo- « niarum, seu ab alio Ministro, ad palatium Epi- « scopi usque ad portam cubiculi, quod dicitur « *Anticamera*, accedere debet, et Episcopum « cappa indutum ad Ecclesiam comitabitur, per- « actis functionibus ad portam majorem ejusdem « palatii pariter comitabitur, et Episcopus mo- « nitus de adventu Magistratus, statim ei obviam « procedet, et ad Ecclesiam perget. »

II. Licet itaque videatur, quod ea Magistratus associatio, atque assistentia tribuenda sit actui voluntario, gratioso et facultativo, ac proinde inhabili ad inducendam obligationem, non obstante quolibet cursu temporis, juxta regulam Glossæ in lege I, verbo *Communi dividundo*, Cod. *De annali præscriptione*, et Baldi in lege *Cum notissimi*, in fine, Cod. *De præscriptione* XXX *vel* LX *annorum*, nihilominus quando tempus præstitæ associationis illius, atque assistentiæ, excedit memoriam hominum, et versamur in dubio, an actus processerit ex mera voluntate, vel potius ex obligatione, sumenda est interpretatio, quæ favet Ecclesiæ, cum sit causa magis favorabilis, juxta textum in lege III, ff. *De adimendis Legatis*, et lege *Lucius Titius*, § *Lucius*, ff. *De Legatis* III. Cum etiam regulare sit, quod data multiplicitate actuum per diuturnum tempus continuatorum, exclusa remaneat præsumptio voluntarii, cum continuata, gratia et facultas non præsumatur, ex firmatis per Rotam in Terraconen. *Juris punctandi super manutentione*, § *Sed quoque*, coram Omanna XXVI Februarii MDCCIII, et in Monopolitana, *Præeminentiarum super manutentione*, § *Nec dicatur*, coram Molines XXVI Junii MDCCV. Unde donec discutiatur, an actus ad gratiam, vel ad obligationem veniant referendi, danda est manutentio possessori, ut in dicta Terraconen. § *Eadem*, et in Gerunden., *Manutentionis*, XVIII Junii MDCCIII, § fin. coram Omanna. Scarfantonus in animadversio-

nibus ad Ceccoperium lib. I, tit. xv, num. xxiii et seqq.

III. Quapropter hujusmodi Magistratus contra solitum recusantes accedere, et exhibere celebranti Episcopo consueta obsequia, « debitis « remediis cogendi sunt, » ut declaravit jam pluries Sacra Rituum Congregatio, nempe in Narnien. xvi Julii MDCV in Fanen. i Septembris MDCVII et in civitatis Castelli xxix Novembris MDCXVIII, uti videre est apud Barbosam in Summa Apostolicarum Decisionum, verbo *Magistratus*, num. xi et xii, et apud Pignatellum tomo IV, consultatione iv, num. xiv, ubi etiam in fine post relatas scilicet alias Sacræ Congregationis Episcoporum negotiis præpositæ decisiones, concludit, posse Episcopos, ac debere « hujusmodi Magistratus et Gubernatores interpellare, eosque cogere etiam per censuras « ecclesiasticas ad observandum solitum. » Porro tradit Monacellus tomo II, tit. xvii, numero x, quod sicut Canonici, qui tenentur in habitu canonicali Episcopum procedentem ad Ecclesiam ex Aula comitari, si non accedant, non possunt cogi pœna excommunicationis ad associandum, ut ex Decreto Sacræ Congregationis Episcoporum, et Regularium xxviii Maii MDCLXXXIV probat Bauldryus in Manuali sacrarum Cæremoniarum parte I, capite ix, numero ii, ita multo minus poterit Magistratus laicus censuris compelli ad explendum actum, ad quem ex Lege nostri Cæremonialis non arctantur, prout arctantur Canonici, sed invitari posse decernitur.

IV. Verum quod Canonicos spectat, certe labitur Monacellus. Etenim Sacra Rituum Congregatio, proponente Eminentissimo D. Cardinali Sfortia, in Beneventana die v Septembris MDCXLVIII utraque parte inform ante, an Canonici Archiepiscopum suum Beneventanum ad Ecclesiam accedentem associare, et ab eadem recedentem usque ad anticameram suæ habitationis juxta suorum prædecessorum consuetudinem comitari teneantur, ipsa Sacra Rituum Congregatio respondit, quod circa associationem serventur Decreta, et ad formam compellantur Canonici renitentes, si aliqui adsunt, sub censuris in subsidium. Rursus cum circa associationem in eadem causa, utraque parte informante, et petente Archiepiscopo ipso Beneventano, ut ad tollendas controversias, quæ denuo oriri possent, declaretur quid desuper observandum sit eadem Sacra Congregatio die xxi Novembris MDCXLVIII respondit, « Capitu« lum, et Canonicos debere accedere ad aulam, « sive cameram, quam ad hoc Archiepiscopus de« stinaverit, tam in accessu ad Ecclesiam, quam « in reditu, ad formam præscriptam in Cæremo« niali Romano, et renitentes etiam sub censuris « in subsidium compellendos esse. » Extant hæc Decreta in Concilio Beneventano xiii anni MDCLV, sub Joanne Baptista Foppa Archiepiscopo, ad tit. xxvi, sub num. xlviii, ubi eadem Decreta confirmantur.

[N. 1511 : Alterum hic addatur. « Episcopus « Fossanen. exposuit a Capitulo suæ cathedralis « Ecclesiæ negligi observationem Decreti S. R. C. « circa associationem ipsius Oratoris a palatio « ad Ecclesiam pergentis, et ab Ecclesia ad pala« tium redeuntis, necnon circa assistentiam in « Missis, quæ ab eodem privatim in Cathedrali « celebrantur. »

Sacra autem Congregatio declaravit « Canoni« cos Cathedralis compellendos esse ab Epis« copo, *etiam sub censuris*, ad prædicta obse« quia sibi præstanda... » Die xv Januarii MDCLXI in Fossan.]

V. Puto equidem servandam esse ea de re, sicut et de aliis plurimis controversiis, quæ occurrunt, laudabilem ac probatam locorum consuetudinem, nec cogendum Magistratum innovationibus ad præstanda obsequia Episcopo, diverso modo ab illo, qui antea usitatus est, ut causa acerrime discussa resolutum fuit a Sacra Rituum Congregatione in Carpenctoraten. iii Decembris MDCCI. Ponente Cardinali Colloredo, quando utraque parte acriter informante respondit, « Affirmative » sequenti Dubio : « An « Rector, Magistratus et Officiales civitatis Car« penctoraten. teneantur intervenire in Ecclesia « cathedrali in festis solemnibus ecclesiasticis, « et processionibus annuis, ac assistere Reve« rendissimo Episcopo, tam accedendo, quam « recedendo ab Ecclesia, eumque associari, et « respective an ad id cogi possint in casu, et ad « effectum, de quo agitur? » Sed cum illo essentiali addito juxta formam servatam ante motam litem, ut ex Monacello, et libris Decretorum Sacræ Rituum Congregationis dicti anni MDCCI, fol. 441, a tergo notat Ursaya tomo II, parte I, disceptatione xvii, num. lxxvi.

VI. Posse Magistratus et Officiales civitatum Episcopum associantes, eum præire, vel post

eumdem incedere, uti eidem Magistratui magis placuerit, quia, cum ejusmodi associationis actus sit mere voluntarius, et humanitatis potius, ac liberalitatis, quam necessitatis, nulla violentia adhibenda est, edixit jam Sacra Rituum Congregatio, ubi de ordine Sanctissimi Epistolam de ea rescripsit Archiepiscopo Firmano, die xix Maii MDLXXXI, cujus meminit Pignatellus tomo IV, consultatione iv, num. xii, et Ursaya loco citato num. lxxiii, quamque integram describit Panimolle decisione i, adnotatione xi, num. xx. Verum cum illud Rescriptum emanarit antequam publicaretur Cæremoniale, cujus evulgatio secuta est anno MDC, standum idcirco videtur præscripto nostræ hujus Rubricæ, ubi edicitur, quod « si aderit Magistratus, aut alii « nobiles et illustres viri, immediate ante Epi« scopum » incedent; « tunc ipse Episcopus, et « post eum sequuntur Canonici bini juxta anti« quam et canonicam disciplinam. Quod si fue« rit Archiepiscopus, aut alius autens Cruce, » ex privilegio scilicet Apostolicæ Sedis, « ipsa « Crux immediate ante Archiepiscopum per « aliquem Capellanum deferetur imagine Cruci« fixi ad Archiepiscopum conversa, inter quam « et Archiepiscopum, nullus omnino incedat; est « enim insigne ipsius; » uti a nobis explicatum fuit.

VII. Est hic tandem et illud notandum, quod docet Castaldus lib. I, sectione viii, num. vi, associationem a Canonicis ita quidem faciendam esse Episcopo, ut cum Episcopus cappa indutus ad Ecclesiam venit, ipsum sequantur Canonici bini, primo scilicet digniores, deinde reliqui ordinate : cum vero pluviali ac mitra indutus ad Ecclesiam ille procedit, præcedere tunc ipsum debent primo juniores, deinde seniores, ac digniores, qui suo Episcopo ita adhærebunt quidem, ut inter ipsos, et Episcopum nullus omnino intercedat, nam unum cum ipso constituunt corpus, et membra illius vocantur, cap. *Novit* iii, et ibi Doctores, *De iis quæ fiunt a Prælatis sine consensu Capituli*.

[Casu quo Canonici associarent Episcopum, in habitu ordinario, videlicet *con sottana e ferrajolo*, id est pallio, tunc debent anteire et non sequi, ut declaravit S. R. C. die xii Julii MDCXXVIII in Vicentina ad i.]

§ III.

Eo ordine procedent usque ad portam primariam Ecclesiæ : ibi dignior ex Capitulo porriget Episcopo aspersorium cum osculo aspersorii, et manus, Episcopus asperget primo seipsum detecto capite, deinde Canonicos, et alios circumstantes, incipiendo a digniori. [Cf. supra cap. ii, § v, num. v.]

COMMENTARIUS.

I. Ubi Canonici associantes Episcopum venientem ad Ecclesiam, ad primariam ejus portam pervenerint, « ibi dignior ex Capitulo « porriget Episcopo aspersorium cum osculo « aspersorii et manus. » Concinunt Rubricæ hujus § varia Sacræ Rituum Congregationis Decreta, nempe in Salmantina xvi Julii MDCV, in Sarzanen. xii Martii MDCXVIII, et in Bononien. xiv Februarii MDCXXXII, uti videre est apud Barbosam in Summa Apostolicarum Decisionum verbo *Aspersorium*, num. i, ubi etiam advertit, quod si Præbendæ canonicales sint distinctæ, ministrandum est aspersorium Episcopo a primo Canonico Presbytero ex Decreto ejusdem Congregationis in Placentina xix Maii MDCVII.

II. Porro de porrectione aspersorii tenenda illa regula est, quam ex variis Sacræ Rituum Congregationis Decretis, inter alios tradit Pignatellus tomo III, consultatione xviii, num. xiv, et seqq. ut nimirum dignior, sive prima Dignitas Ecclesiæ etiam Regularis, ad quam Episcopus, Legatus, aliique Prælati accedunt, debeat illis aspersorium porrigere. Ratio est, quia porrectio aspersorii est actus obsequii, ac reverentiæ præstandæ a domino domus ad eam venientibus. Rectores autem Ecclesiarum in propriis Ecclesiis dicuntur esse in propria domo, can. *Duo*, xxiii, quæstione iv. Abbas in cap. *Venerabilem*, *De electione*, num. xix, cum aliis relatis per Gonzalez ad Regulam viii Cancellariæ, glossa vi,

num. cii. Quinimo in ea sunt Reges et Imperatores; unde etiam Rex existens in aliena domo, debet cedere domino domus, ut notat Decianus concilio LXXII, num. XII et XIII volum. II. Solorzanus in Allegatione pro supremo Consilio Indiarum super præcedentia, num. XCII. Besoldus dissertatione *De præcedentia*, cap. III, num. XV.

III. Eam servari Romæ consuetudinem in processionibus Rogationum, testatur laudatus Pignatellus num. XV. In iis enim licet Reverendissimi Canonici Lateranenses sint præsentes, aspersorium nihilominus porrigitur Illustrissimo Domino vicesgerenti a digniori illius Ecclesiæ, ad quam accedit processio. Sed quid alia exempla quærimus, cum id compluries jam resolutum fuerit a Sacra Rituum Congregatione ut in Camerinen. die XV Martii MDCVIII, ubi « Sacra Rituum Congregatio inhærendo aliis « Decretis alias hac de re emanatis censuit « aspersorium aquæ benedictæ porrigendum « esse Episcopo a Priore Ecclesiæ collegiatæ, « dum ibi accedit Episcopus, non autem a prima « Dignitate, vel primo Canonico Ecclesiæ cathe- « dralis. »

IV. Idipsum expressius Sacra ipsa Rituum Congregatio resolvit in Bononien. XIV Februarii MDCXLII. Exponente enim D. Marco Antonio Gentili Abbate Monasterii S. Mariæ de Pace, ac Procuratore generali totius Congregationis Canonicorum Regularium Lateranensium, Archidiaconum metropolitanæ Ecclesiæ Bononiensis prætendere in Ecclesia propria dictorum Canonicorum aspersorium porrigere Eminentissimo ac Reverendissimo D. Cardinali Legato occasione alicujus processionis ad ipsorum Ecclesiam accedenti, ac supplicante pro bono pacis declarari quid esset servandum : « Sacra Rituum Congregatio « respondit, aspersorium Eminentissimo et Re- « verendissimo domino Cardinali Legato aliquam « Ecclesiam occasione publicæ processionis, seu « quacumque alia de causa ingredienti, non ab « Archidiacono, seu aliis de Capitulo Metropoli- « tanæ porrigi debere, sed a digniori illius Ec- « clesiæ, ad quam Eminentissimus et Reveren- « dissimus Cardinalis Legatus accedit, et ita « in posterum servari mandavit. » Rursus die VIII Februarii MDCXLVIII : « Sacra Rituum Con- « gregatio respondit, Episcopo Rhegiensi extra « suam Cathedralem in aliam Ecclesiam, sive « sæcularium, sive Regularium ingredienti, « aspersorium porrigi debere per digniorem il- « lius, ad quam Episcopus accedit, et nullo modo « per Dignitates, aut Canonicos Cathedralis, et ita « in casu proposito omnino servari mandavit. »

V. Consuetudo etiam immemorabilis quæ in contrarium objici possit, nullius momenti censenda est, quippe quæ tanquam irrationabilis nunquam induci potuit, quia scilicet, uti superius dictum est, dominus domus tenetur præstare obsequia ad illam accedenti, actusque præteriti, facultativi censendi sunt, adeoque nullam obligationem indicunt, uti passim tradunt Doctores. Minus autem obstat, quod in nostro Cæremoniali prohibiti expresse minime reperiantur Canonici Ecclesiæ cathedralis præbere Episcopo aspersorium, ubi ad aliam Ecclesiam accedit. Satis enim est, quod Sacra Rituum Congregatio, ad quam Cæremoniale spectat interpretari, compluries jam declaraverit, digniorem, sive primam Dignitatem Ecclesiæ, tum sæcularis tum Regularis, ad quam Episcopus, Archiepiscopus, Legatus, aliique Prælati accedunt, debere illis aspersorium porrigere. Hinc consentanee ad Decreta superius recensita Sacra Rituum Congregatio die XXI Martii MDCLXV, in causa inter Archiepiscopum et Abbatem, ac Monachos S. Vitalis Ravennæ, Ordinis S. Benedicti resolvit, quod accedente D. Archiepiscopo ad præfatam Ecclesiam una cum Capitulo metropolitano ad exercendum pontificalia in die festo, debeat Abbas tradere, et porrigere aspersorium aquæ benedictæ eidem Archiepiscopo immediate, non autem Archidiacono vel alteri de Capitulo, qui illud porrigat Archiepiscopo; et cum fuerint pro parte dicti Capituli exhibiti articuli ad probandum ex literis remissorialibus antiquam consuetudinem porrigendi per Abbatem aspersorium primæ Dignitati, eas Sacra Congregatio die VI Junii MDCLXVI denegandas esse censuit.

VI. Et quidem notabile est illud laudati Pignatelli argumentum, porrectio aspersorii, aientis, vel est actus jurisdictionis, vel obsequii; si jurisdictionis, jam non potest exerceri in Ecclesiis Regularium, quia sunt exemptæ, si autem obsequii, ad Rectores Ecclesiarum pertinet. Id quod deinde pluribus aliis probat.

[Ex Decreto Sac. Cong. in Dertonen. XVIII Maii MDCCCXLVII, « Episcopus debet aspergere immediate Capitulum, nisi tunc adsit alius Episco- « pus, et postea Vicarium. » Capitulum honori-

ficentias exhibet prius Vicario quam suis collegialibus; in hoc casu autem Episcopus prius Capitulo quam Vicario suo : quæ omnia maxime consona videntur statui personarum et urbanitati. Episcopus Pisauren. a S. R. C. postulavit : « Num ab ipso connivendum quod Capitulum, « et Canonici cathedralis Eminentissimum et « Reverendissimum Legatum Urbinatensem Pi- « sauri quandoque residentem e propria habi- « tatione pontificali more cappis redimiti ad « Ecclesiam deducant et in discessu, similiter « comitentur, eidemque inter solemnia hinc inde « a lateribus assistant, et circulos ante illum « conficiant? » S. autem C. respondit : « In om- « nibus servandum esse Cæremoniale; » die x Jul. MDCLV, in Pisauren. Cæremoniale autem obstat quin Canonici a lateribus Cardinalis Legati assistant et coram eo circulos faciant; et cum de associatione sileat, habemus ex hoc Decreto hanc quoque esse omittendam.]

§ IV.

Sed si forte S. R. E. Cardinalis Legatus, vel non Legatus, venturus esset ad Ecclesiam, et rei divinæ interfuturus, tunc Episcopus ei obviam ire debet usque ad portam Ecclesiæ prædictam, et aspersorium porrigere ipsi Legato cum solitis osculis aspersorii, et manus, qui se et alios asperget. Si vero esset Cardinalis non Legatus, debet quidem Episcopus ei obviam ire, usque ad prædictam Ecclesiæ portam, sed aspersorium non Episcopus, sed prima Dignitas, jubente Episcopo, Cardinali non Legato porriget. Interim, nisi celebretur pro defunctis, vel in diebus ferialibus, nisi etiam quoad dies feriales alia sit consuetudo, campanæ Ecclesiæ pulsabuntur, et in festis solemnibus etiam organa.

COMMENTARIUS.

I. De honore, ac obsequio ab Episcopis exhibendo S. R. E. Cardinalibus, ac præsertim iis, qui Apostolicæ Sedis legatione funguntur, jam nos non uno in loco disseruimus. Ubi hi ad Ecclesiam venirent, rei divinæ interfuturi, cautum est ex § hujus Rubrica, ut Episcopus eisdem obviam ire debeat usque ad portam Ecclesiæ, et aspersorium a digniore sibi porrectum cum debitis osculis, tradere ipsi Legato osculando illud, et manum ejus, qui se, et alios asperget, Canonicis profunde tunc se inclinantibus, aliis vero genuflexis, ut notat Bauldryus, parte V, cap. xv, num. III. Ratio ejus obsequii, quod ab Episcopo præstari debet Cardinali Legato, desumitur certe ex auctoritate et dignitate Legatorum ; repræsentant enim personam Papæ, ideoque inter alios articulos, quos novus Episcopus ante consecrationem ex antiquo Ecclesiæ ritu jurare solet, unus profecto ille est : « Legatum Apostolicæ Sedis in eundo et redeundo « honorifice tractabo. » Ob eamdem Legatorum dignitatem, nec Archiepiscopos, imo nec Patriarchas, posse dominicæ Crucis vexillum sibi præferri, ubicumque Legati ipsi adessent utentes insigniis apostolicæ dignitatis, certum est ex cap. *Antiqua*, *De privilegiis*; quia scilicet in præsentia majoris deponitur potestas reverentialis minoris, ut ait Barbosa, lib. I *Juris ecclesiastici*, cap. v, num. XVI.

II. Ceteri Cardinales, quamvis et ipsi, ubi ad Ecclesiam venirent, ab Episcopo ad portam Ecclesiæ excipi debent; aspersorium tamen non ipse Episcopus, sed prima Dignitas, jubente Episcopo, Cardinali non Legato porriget, cum debitis osculis aspersorii, et manus Cardinalis : « Interim, nisi celebretur pro defunctis, vel in « diebus ferialibus, nisi etiam quoad dies feria- « les alia sit consuetudo, campanæ Ecclesiæ « pulsabuntur, et in festis solemnibus etiam « organa; » uti in hoc nostro § cautum est. Porro hic admonendus est lector, clausulam illam, « nisi etiam quoad dies feriales alia sit « consuetudo, » desiderari in Cæremonialibus ante hoc nostrum jussu et auctoritate Benedicti XIII emendatum atque probatum editis.

III. Qua autem cæremonia sit excipiendus, si

ad Ecclesiam, cujus Episcopus est S. R. E. Cardinalis, Legatus itidem S. R. E. Cardinalis accederet, ut rei divinæ assisteret, docet nos quidem Crassus lib. II *De Cæremoniis Cardinalium et Episcoporum in eorum Ecclesiis*, cap. I, dicens quod ipse Cardinalis Episcopus « associatus, ut moris est, a Canonicis a cubiculo ad « Ecclesiam, veniens in cappa sua rubea, Legato « forte ad Ecclesiam venienti obviat usque ad « portam Ecclesiæ principalis exclusive, secum « ducens Canonicos suos sequentes cottis vestitos quorum dignior aspersorium intra portam « Ecclesiæ acceptum per Sacristam prius ibi paratum, offert Legato jam portam ingresso, » cum debitis scilicet inclinationibus, ac osculis aspersorii, et manus Legati, « qui invitato prius « cardinali Episcopo, non tamen acceptante, « aspergit se, nisi Cardinalem prius Episcopum, « renuentem tamen aspergere velit, et sic deinde « se, tum Magistratum, inde Canonicos, et « alios. » Hactenus Crassus sacrarum olim cæremoniarum Magister.

§ V.

Mox perget Episcopus ad Altare Sanctissimi Sacramenti, ubi genuflexus super pulvino aut genuflexorio ibi parato, orabit; sed ante ipsam genuflexionem genuflectet prius in plano solo absque pulvino; et similiter cum voluerit discedere ab oratione, ob reverentiam sanctissimi corporis Christi; mox accedet ante Altare majus, ubi pariter post profundam Cruci inclinationem genuflexus orabit.

§ VI.

Si fuerit festus, solemnisque dies, et ipsemet Episcopus Vesperas sit celebraturus, postquam pervenit ad Ecclesiam ordine supradicto, dum genuflexus orabit ante Altare majus, vel aliud, ubi Vesperæ sunt celebrandæ poterit in genuflexione aliquantisper morari, dum Canonici sumant sacra paramenta, post Episcopum stantes, videlicet, illi, qui habent dignitates, pluvialia; Presbyteri, casulas; Diaconi et Subdiaconi, dalmaticas et tunicellas coloris convenientis, acceptis prius per eosdem Canonicos, et circa collum compositis, amictibus. Sed si haberi non possunt paramenta pro omnibus, saltem quatuor, aut sex primi habeant pluvialia; Episcopus autem capiet paramenta in sede sua.

COMMENTARIUS.

I. Ubi quis Ecclesiam ingreditur, adorationem ab illo prius esse exhibendam sanctissimo Sacramento, quod in Tabernaculo asservatur, quam ceteris Sanctis, quorum imaginibus reliquiisque sacra Altaria ex antiquo ritu exornari solent, christiana religio, et catholica fides nos docet; est enim Christus Dominus omnium, Sanctique nonnisi servi ejus, adeoque gravi reprehensione digni illi esse videntur, qui Ecclesias ingredientes, nulla exhibita prius adoratione Christo Domino, qui sua reali præsentia in Tabernaculo extat, recta ad aliorum Sanctorum Altaria pergunt, ibique diutius orant, cum alias Christus ipse sit prima spes nostra, Sancti vero apud ipsum nostri intercessores. Utinam hodierni Parochi in suis catechismis sedulo illud inculcarent, quod olim in sua concione docuit Apostolorum Princeps, cap. IV Actorum, versu XII, ubi de Christo loquens: « Non enim est, » inquit, in alio aliquo « salus, nec aliud nomen est sub cœlo datum « hominibus, in quo oporteat nos salvos fieri. »

II. Recte itaque præscribit hic § noster, ut ubi Episcopus Ecclesiam ingressus est, recta pergat ad Altare Sanctissimi Sacramenti, ubi genuflexus super pulvino, aut genuflexorio, quorum alias usus non adeo est in Ecclesia antiquus,

oret aliquantisper, facta prius genuflexione in plana terra absque pulvino, ac etiam post, cum ab oratione discedet, ob reverentiam sanctissimi Sacramenti. Finita oratione ad Sanctissimum, accedet mox Episcopus « ante Altare majus, ubi « pariter post profundam Cruci inclinationem « genuflexus orabit, » super pulvino scilicet, vel genuflexorio ibi parato, de quo superius jam disseruimus, variasque Sacræ Rituum Congregationis decisiones ad genuflexorii usum in Ecclesia pertinentes notavimus. Porro apud Crassum lib. II, cap. I, *De accessu Cardinalis Episcopi ad Ecclesiam*, nulla fit mentio genuflexorii, sed tantum pulvini : « Ante Altare, » inquit, « super pulvino genuflexus orat, organis « festive sonantibus continue. » Rursus tantum unius Altaris meminit Crassus, ante quod orare debet Episcopus, estque illud Altare majus, in quo juxta veterem Ecclesiæ disciplinam sanctissimum Sacramentum asservabatur in Tabernaculo, ut nos jam alio loco explicuimus. Pulsandum tandem quando organum sit, dicemus infra in Commentariis ad caput XXVIII.

III. Ad § VI quod attinet, « si fuerit festus, « solemnisque dies, et ipsemet Episcopus Vesperas sit celebraturus, dum genuflexus orabit « ante Altare majus, vel aliud, ubi Vesperæ sunt « celebrandæ poterit in genuflexione aliquantis-« per morari, dum Canonici sumant sacra para-« menta, stantes post Episcopum, » ad eos scilicet allata, vel ibidem jam prius præparata, « videlicet illi, qui habent dignitates, pluvialia ; « Presbyteri, casulas; Diaconi et Subdiaconi, « dalmaticas et tunicellas coloris convenientis, « acceptis prius per eosdem Canonicos, et circa « collum compositis, amictibus. » Est is quidem probandus ritus, de quo testimonium habemus ejusdem Crassi, qui lib. I sui Cæremonialis, cap. XVIII, ubi loquitur de habitu ecclesiastico Canonicorum, Episcopo celebrante, eam cæremoniam ita exponit : « In Capella Apostolica « Papa, ut Episcopus et Cardinales, ut Cano-« nici, sicut in multis, sic etiam in hoc figuran-« tur, et propterea, sicut summo Pontifice « Vesperas, sive Missam celebrante, Cardinales « sacris paramentis induuntur, sic etiam hone-« stum, et multum honorabile utrinque esset, « ut Cardinale Episcopo Vesperas et Missas ce-« lebrante, ipsi Canonici super cottis, sive ami-« ctu pluvialibus induerentur omnes, non autem « alii pluvialibus, alii planetis, alii dalmaticis, « et alii tunicellis; nisi ubi Præbendarum, aliæ « presbyterales, aliæ diaconales, et aliæ subdia-« conales essent, ut in plerisque Urbis Ecclesiis, « quia tunc vestirentur paramentis Præbendæ, « et Ordini convenientibus, etiam si qui ex eis « essent Prælati Apostolici, et Episcopi, » etc.

IV. Ergo ubi Præbendæ sunt distinctæ in præsbyterales, diaconales et subdiaconales, et ubi sunt Canonici, qui habent dignitates, ii celebrante Episcopo pluvialia quidem induent, Presbyteri casulas, Diaconi dalmaticas, et Subdiaconi tunicellas. Id quod etiam decisum jam fuit a Sacra Rituum Congregatione in Neapolitana die XXV Martii MDCII, et in Placentina die XIX Maii MDCVII apud Barbosam in tractatu *De Canonicis et Dignitatibus*, cap. XXXIV, numero XXVIII, ubi ait, quod, « quando Episcopus solemniter « celebrat, ac in processionibus, abusus est, ut « omnes tam Dignitates, quam Canonici Presby-« teri, Diaconi et Subdiaconi induantur pluvia-« libus : Canonici Presbyteri, planetis; Diaconi « et Subdiaconi, dalmaticis et tunicellis uti de-« bent. » Porro ubi nulla est præbendarum distinctio, nullæque adsunt Dignitates, tunc licet ex Paride Crasso omnes Canonici « eodem habitu « ornati erunt, videlicet pluvialibus, præter illos « duos, qui in habitu Diaconi et Subdiaconi « ministrant; » nihilominus puto, etiam eo casu, si commode fieri potest, eumdem ritum servandum, prout est usus insignium Ecclesiarum. Quod si haberi non possunt paramenta pro omnibus, saltem quatuor, aut sex primi ex Canonicis pluvialibus indui debent, ut consentanee ad § hujus nostri Rubricam aiunt Castaldus in Praxi Cæremoniarum, lib. I, sectione VIII, cap. I, num. VII, et Bauldryus parte V sui Manualis cap. XV, num. V.

[Juxta Decretum in Alexandrina, XV Martii MDCVIII, etiamsi præbendæ non sint distinctæ sed omnes sint presbyterales, decentius est ut Dignitates utantur pluvialibus, Canonici presbyteri planetis et ultimi ex illis dalmaticis et tunicellis. « Ita enim, » ait Decretum, « ecclesiasticus « apparatus varietate circumamictus majorem « præbet aspicientibus splendorem et decentiam « quam si omnes Canonici pluvialibus induan-« tur. » « Si non sunt distinctæ præbendæ, » inquit Gavantus in Praxi diœcesanæ Synodi P. I, c. XIII, « fiat tamen distinctio per paramenta. »

Vide etiam decretum in Sypuntina seu Cesenaten. xi Januarii MDCLXXXI.]

V. Quo solemnes episcopales functiones rite celebrentur, cautum est ex Concilio provinciali Mediolanensi iv, parte II, cap. *Quæ ad sanctissimum Missæ sacrificium, et divina Officia*, etc. ut quibus in Ecclesiis cathedralibus, dum Vesperarum, aliarumque canonicarum horarum Officia, Missarumque solemnia ab Episcopo solemniter fiunt, Canonici item quique dignitatem obtinent, pluvialia, aliasque sacras vestes pro libri Pontificalis Romani ratione non induunt, in iis ex ejusdem, et aliorum item de Cæremoniis rite conscriptorum, probatorumque librorum præscripto ad usum introducatur, aut intermissus revocetur ille episcopalibus officiis conveniens, pluvialia, aut dalmaticas, aliumve sacrum vestitum, utpote planetas certis statis diebus induendi mos. Tum jubet, ut ubi illa indumenta totidem non sunt, quot pro induentium numero esse deberent, quamprimum ad Officiorum pontificio solemnique ritu, ut decet, celebrandorum usum comparentur, communi universi Capituli sumptu, nisi jure, aut consuetudine, aliave ratione a Sacristia, vel a fabrica, vel a singulis Canonicis eum sumptum præstari oportere Episcopus censuerit; tumque a quibus debetur, plane præstetur temporis spatio, quod idem Episcopus præscripserit.

VI. Cum tandem solemniter Episcopus celebraturus est Vesperas ad Ecclesiam pervenerit, orationemque ante sanctissimum Sacramentum, et Altare majus fecerit, paratique sunt omnes Canonici paramentis suis juxta regulam paulo superius traditam, ad sedem suam perget, ibique sua paramenta capiet, juxta ordinem ac ritum infra lib. II, cap. i, § iv, præscriptum, et cap. viii ejusdem libri II.

§ VII.

Cum vero Episcopus Missam solemnem celebraturus erit, postquam ingressus fuerit Ecclesiam, et ante sanctissimum Sacramentum tantum, et non ante aliud Altare oraverit, ibit recta ad Sacristiam, vel ad aliud locum præparatum intra Ecclesiam et ibi induet paramenta pro seipso præparata, recitando solitos Psalmos, Versiculos, et Orationes, stantibus in gyrum, vel sedentibus Canonicis, jam alio loco paratis, prout Episcopus interim stabit, vel sedebit; quo tempore per chorum decantabitur hora Tertia, ut dicitur in cap. viii lib. II.

COMMENTARIUS.

I. Ritus nunc est explicandus, qui Episcopo Missarum solemnia celebrante servari debet. Postquam ergo, ut tradit Castaldus lib. II, sectione ix, cap. iii, num. iv, ingressus fuerit Ecclesiam, et ante sanctissimum Sacramentum genuflexus oraverit, modo superius præscripto, recta ad Sacrarium, sive ad Sacellum, ubi paramenta sumere debet, accedet, ibique facta brevi ad Altare oratione, ut infra dicetur, juxta præscriptum novi hujus Cæremonialis lib. II, cap. viii, § iv, in sede aliquantisper quiescet, donec Canonici alio loco ibi proximo paramenta sumant, quilibet sui Ordinis, et ubi est Sacellum, seu locus congruus ibidem ante Missam dicetur Tertia. Si vero Sacellum non habeatur, parati Canonici in Sacristia processionaliter ad Altare procedent, ubi cum pervenerit Episcopus, in medio genuflexus, aliis pariter suis locis genuflectentibus, aliquantisper orabit; tum ab oratione surgens cum Assistentibus ad sedem suam accedet, ubi stans detecto capite, dicit prius secreto, *Pater noster* et *Ave, Maria*, deinde vero, *Deus in adjutorium*, etc. cantatoque hymno, intonabit antiphonam, cantoribus inchoantibus *Legem pone*, etc. Episcopus sedet, et adstantibus Diaconis assistentibus, paratis cum Diacono Evangelii, et Subdiacono, omnibus sacris vestibus indutis, excepto manipulo, accedentibus Ministris de libro et candela, legit alternatim cum Assistentibus Psalmos *Quam dilecta*, etc.

II. Recitatis Psalmis, et calceatis sandalibus

et calceis, Episcopus surgens legit versus et orationes ex libro a Capellano stante sibi ministrato, iis qui ei assistunt respondentibus. Tum deposita cappa manus lavat ritu suo loco præscripto, Canonicis interim graviter ac morose Psalmos horæ Tertiæ prosequentibus, quo detur tempus Episcopo Psalmos suos legendi, et prosequendi. Lotis jam manibus statim Acolythi paramenta sumentes ex Altari, unus post alium singula deferunt Ministris assistentibus, qui hinc inde Episcopum adjuvant, et præcipue Diaconus; et imponentes amictum, albam, cingulum, crucem pectoralem, stolam, pluviale et mitram, si interim Psalmi non fuerint finiti, Episcopus sedet, donec perficiantur. Completis vero Psalmis, et repetita Antiphona, Episcopo surgente cum mitra, Subdiaconus paratus cantat Capitulum, cantatoque a Cantoribus responsorio, Episcopus orationem cantat, dictoque *Benedicamus Domino*, Episcopus, deposita mitra et pluviali, paramenta ad Missam capit. Atque hæc satis sint ad qualem hujus paragraphi intelligentiam, cum alias de ritu, qui in hoc paragrapho continetur, fuse a nobis dicendum sit in Commentario ad caput VIII libri II, ubi ritus ipse enarrabitur.

§ VIII.

Deinde finita Tertia, et parato Episcopo, cum solitis cæremoniis procedetur ad Altare processionali modo; quo casu Canonici parati, ut supra, antecedent Episcopum, immediate. Crux vero Capituli deferatur per alium Subdiaconum paratum tunicella inter duos Ceroferarios, præeunte Acolytho cum thuribulo et navicula ante omnes Beneficiatos, aliosque de Clero illius Ecclesiæ. Sed si Celebrans erit Archiepiscopus, Crux archiepiscopalis deferetur per Subdiaconum, ut supra, ante Canonicos paratos tantum, non autem ante alios de Clero, imagine Crucifixi ad illum conversa.

§ IX.

Ideo autem hoc casu Canonici parati antecedunt Episcopum, quia itur sacra processione; secus quando non sunt parati, nec Episcopus procedit cum pluviali et mitra, vel cum planeta, sed tantum in cappa; tunc enim ipse debet anteire, Canonici vero subsequi, ut dictum fuit, quia non est processio sacra.

COMMENTARIUS.

I. Regulare est, inquit Crassus libro I, cap. XXI, « ut Canonici semper, et ubique suum Episco« pum Ordinarium quomodocumque sacris ve« stibus paratum præcedant; sed illum non pa« ratum, semper, et ubique sequantur : quam « normam etiam Cardinales cum summo Ponti« fice servant eadem ratione, nisi in Parasceve; « nam illa die in actu processionis, quæ fit pro « Sacramento reportando præcedunt non para« tum. » Quando Cardinales præcedere debeant Pontificem, et quando sequi, tradit in suo Cæremoniali Patricius lib. I, sectione XII, cap. III, ubi refellit opinionem Francisci Cardinalis Mantuani, quippe qui dicere solebat, Cardinales semper debere præcedere Pontificem, quando Pontifex habet stolam : « Sed hæc, » inquit Patricius, « non est bona ratio, quia et ita vidi « servari a Pio II cui per quatuor annos ad mi« nus in pontificatu deservivi, quem etiam per « agros et nemora peragrantem cum stola sem« per perspeximus. Et Paulus II cum per Urbem « vehebatur etiam lectica clausus, nunquam erat « sine stola. Et in Matutinis certe majoris heb« domadæ Pontifex exit ad Capellam cum stola et « mento, et quia sine mitra, Cardinales sequun« tur, non autem præcedunt. » Ait mox, arbitrari

se quidem, Cardinalem Mantuanum, quod ut secundus Diaconus soleret assistere Pontifici, idcirco favisse huic opinioni, ne unquam abesset a latere Pontificis, tum vero hæc addit, quibus nostrum ritum egregie explicat : « Cæterum ut « in processionibus, quando Prælatus est indu« tus sacris vestibus, Canonici sui præcedunt ; « quando autem profanis et quotidianis, subse« quuntur; ita et Cardinales Pontificem mitratum « præcedunt, sine mitra sequuntur. »

II. Antiquus itaque est ritus, ut Canonici ubi sacris parati sunt vestibus, Episcopum antecedant, quando procedit cum pluviali, et mitra, vel cum planeta; sequantur vero, quando in cappa tantum procedit ; « tunc enim ipse de« bet anteire, Canonici vero subsequi, » ob rationem in § IX notatam, « quia non est processio « sacra. » Esse autem hunc antiquum ritum, testis est laudatus Patricius, qui in fine memorati capitis ita concludit : « Nos ne antiquæ et « congruæ cæremoniæ omnino pereant, hæc « pauca diximus ; » nempe, quod, sicut in processionibus quando Prælatus est indutus sacris vestibus, Canonici sui præcedunt; quando autem profanis et quotidianis, subsequuntur; ita et Cardinales Pontificem mitratum præcedunt, sine mitra sequuntur. Atque hic nota, quod passim advertunt Canonici jurisconsulti, quod sicut sunt Cardinales respectu Papæ, ita et Canonici sui Episcopi, et quemadmodum illi sunt membra, et senatus summi Pontificis, ita et isti sui Ordinarii.

III. Quid autem si aliquis ex Canonicis, aut Mansionariis sit Prælatus apostolicus, puta, Archiepiscopus, vel Episcopus, an talis in habitu suæ Prælaturæ, aut in habitu suæ receptionis debeat inter Canonicos, aut inter Mansionarios esse, præcedendo suum Ordinarium paratum, aut in quo loco tam in processione, quam etiam in choro, et in Capitulo simul cum aliis Canonicis simplicibus, vel etiam cum aliis Mansionariis stando vel eundo ? Quidquid alii scribant, sacrorum rituum ac cæremoniarum peritissimus Crassus, hoc quidem modo distinguit lib. I, cap. XXI, videlicet, quod aut ipse Canonicus, vel Mansionarius, qui est Archiepiscopus, vel Episcopus induitur quotidiano habitu prælaturæ suæ apostolicæ, puta mantelletto, caputio et rocchetto, aut induitur habitu canonicali. Primo casu idem Canonicus Prælatus apostolicus sedebit in choro supra omnes Canonicos (quia scilicet non habent paramenta), etiam supra Archipresbyterum, et supra ipsum Archidiaconum, nisi aliter prædicti duo sint privilegiati, sed in processione nequaquam simul cum Canonicis præcedet ante suum Ordinarium paratum, sed post illum omnino sequetur. Secundo casu, quando Canonicus, seu etiam Mansionarius Prælatus apostolicus est in choro, sive in processione indutus habitu canonicali, vel mansionariali, puta cotta super rocchetto, aut pluviali, et planeta simul cum aliis Canonicis, sive Mansionariis paratis, sicut esse possunt et debent, cum Episcopus, maxime Cardinalis celebrat solemniter, tunc ipse Prælatus debet esse in ordine, et loco suæ receptionis inter Canonicos et Mansionarios, etiamsi sit ultimus.

[Ex litteris S. R. C. ad Archiepiscopum Mediolanen. « Permulta sunt jamdiu lata de Epi« scoporum præcedentia Decreta, atque hujus « constanter servatæ præcedentiæ in Capitulis « Urbis et vetera et recentiora extant exempla : « adeo ut si contigerit episcopali dignitate insi« gniri Sacerdotum aliquem ex cœtu in statio« nibus inferioribus chori sedentium, verbi « gratia, inter Beneficiarios, statim superius « ascendat, et prælatitio habitu indutus, Crucem« que pastoralem gestans, et ante Canonicis lo« cum obtineat, ac in solemnioribus functioni« bus, in quibus Capitulares sacris utuntur indu« mentis, pluviali ac mitra ornatus assistat. Hoc « in primis servari in Basilicis patriarchalibus « Urbis compertum est, a quibus totius orbis « christiani Ecclesiæ exempla desumere in pretio « habent... » Die XXIII Augusti MDCCCXXXIII.

Item S. R. C. respondit : « Ratione episcopatus « Episcopum posse et debere uti habitu ordi« nario, quo utuntur Episcopi in curia Romana, « id est rocchetto supra subtanam et mantelletto « violacei coloris, et debere præcedere omnibus « aliis Canonicis ejusdem Ecclesiæ, et sedere in « primo stallo supra omnes...» XV Jun. MDCXVII in Compostellana.

Item « Episcopo titulari... qui in eadem Ec« clesia Calaritana canonicatum obtinet, in « choro, capitulo, processionibus aliisque ac« tibus, supra omnes ejusdem Ecclesiæ Digni« tates et Canonicos præcedentiam obtinere. » Die XIII Nov. MDCXXI in Calaritana.

Plura itidem ad dictos Episcopos Canonicos

legere est in Asculana, x April. MDCCXXVIII. Ex quibus abunde patet distinctionem P. Crassi haud esse admittendam.]

IV. Ea porro est Crassi opinio loco citato fusius descripta, ubi etiam addit, quod Canonici Ecclesiæ cathedralis, ac etiam Mansionarii, quotiescumque sacris paramentis induti sunt, et maxime in diebus Cinerum, Candelarum, Palmarum et Parasceve, ac similibus, tam in choro, quam in processione, intra Ecclesiam, et extra illam, supra, et ante Magistratum, semper ire et esse debent. Addit et de ea re alia, quæ apud ipsum auctorem videri possunt. Nos unum illud hic adnotabimus, discrimen scilicet inter Crucem Capituli et Crucem qua utitur Archiepiscopus : illa defertur quidem per Subdiaconum paratum tunicella inter duos Ceroferarios præeunte Acolytho cum thuribulo, et navicula ante omnes Beneficiatos aliosque de Clero illius Ecclesiæ, Archiepiscopi vero Crux, quæ per Subdiaconum itidem gestatur, « ante Canonicos « paratos tantum, non autem ante alios de « Clero, imagine Crucifixi ad illum conversa. » Plura de Cruce archiepiscopali dicta a nobis superius sunt. Ceterum quod Crux per Subdiaconum deferatur, ritus ab Ecclesia Romana videtur acceptus ; legitur enim in antiquis Romanis Ordinibus, et apud Augustinum Patricium lib. III, sectione II, cap. XXI, Crucem ante summum Pontificem a Subdiacono gestari consuevisse.

§ X.

Valde tamen probandum esset, si in solemnioribus festivitatibus Episcopus etiam non celebraturus, procederet ad Ecclesiam, et tam Vesperis quam Missæ interesset, amictu, alba, cingulo, cruce pectorali, stola, pluviali et mitra paratus.

COMMENTARIUS.

Recte admonet Concilium IV provinciale Mediolanense, eam fuisse olim vigilantissimorum sanctorumque Episcoporum religiosam pietatem, ut non modo in solemnioribus anniversariis celebritatibus, sed fere in singulis festis et dominicis diebus, iisque præsertim in Adventu et Quadragesimæ solemniter Missæ Sacrificium celebrarent. Hoc institutum cum refrigesceret aliquando Prælatorum socordia, Innocentius III Pont. max. vehementer doluit, in Concilio suo œcumenico IV Lateranensi, cap. XVII, ubi in Clericos æque ac Prælatos invehitur, qui circa « comessationes superfluas et comessationes illi« citas (ut de aliis taceamus) fere medietatem « noctis expendunt, et somno residuum relin« quentes, vix ad diurnum concentum avium « excitantur. » Tum alios carpit, qui « Missarum « solemnia vix celebrant quater in anno, et quod « deterius est, interesse contemnunt. » Hæc igitur et similia Pontifex zelantissimus sub pœna suspensionis penitus inhibet, districte præcipiens « in virtute obedientiæ, ut divinum Officium no« cturnum pariter et diurnum, quantum eis « dederit Deus, studiose celebrent pariter et de« vote. » Relatum est hoc laudati Concilii caput lib. III Decretalium tit. XLI, cap. IX, cujus initium est : *Dolentes referimus*, etc. Sed de his alias, ac præsertim nostro tomo III Conciliorum, ubi Deo dante, una cum aliis tribus Conciliis Lateranensibus œcumenicis Lateranense ipsum IV Concilium Commentariis nostris illustrabimus. Probandum autem valde esse ait § nostri Rubrica, estque is pontificiæ Capellæ ritus, « si in « solemnioribus festivitatibus Episcopus etiam « non celebraturus procederet ad Ecclesiam, et « tam Vesperis quam Missæ interesset, amictu, « alba, cingulo, cruce pectorali, stola, pluviali « et mitra paratus. » Ita sane paratus solet Romanus Pontifex maximus utplurimum procedere ad Ecclesiam, celebraturus divina Officia, vel ubi iis interest per alium celebratis, ex Romanis Ordinibus, præsertim vero ex XIV, auctore Jacobo Gaetano, et XV, Petro Amelio auctore, atque ex Cæremoniali Augustini Patricii.

§ XI.

In redeundo idem ordo servatur, non tamen cum sacris paramentis, quæ statim expletis Vesperis, aut Missa, deponuntur ibidem in choro. Itaque in accessu Episcopi et Canonicorum ad Ecclesiam, ac reditu eorumdem servantur ea, quæ lib. I, cap. II, § VI, et cap. XII ac XVIII præscribuntur.

COMMENTARIUS.

Ubi vel in Vesperis, vel in pontificalibus Missis pontificalem solemnem Episcopus benedictionem elargitus est, « in sede sua paramentis « sacris exuitur, ac Canonici pariter in locis suis « paramenta deponunt, et Episcopum redeuntem « comitantur eodem ordine quo venerant, » ut consentanee ad § hujus nostri Rubricam, docet Castaldus in Praxi Cæremoniarum lib. II, sect. V, cap. IX, num. XV, et sect. IX, cap. III, num. XXIII, ubi de pontificali Missa loquens, ita ad rem inquit: « Dicto *Placeat*, etc. dat benedictionem, et in « fine submissà voce dicit Evangelium S. Joannis; « et, si sit Archiepiscopus, deponit pallium super Altare, reliqua vero paramenta in loco, « unde ea sumpserat. Recedens procedit asso« ciatus a Canonicis eodem ordine quo venerat. » Sumpta scilicet mitra et baculo, uti expresse habetur lib. II, cap. VIII, § LXXXI. Multa quæ in hoc Commentario notanda essent, jam alias explicata sunt, juxta ea quæ nostrum Cæremoniale suis locis in hoc paragrapho notatis præscripsit.

§ XII.

In Ecclesiis collegiatis, diebus solemnibus Canonici in eorum habitu canonicali ad Vesperas procedent a Sacristia bini, præcedentibus duobus Ceroferariis cum Cruce, et aliis de Capitulo; ultimo loco Celebrans paratus pluviali, officio et festo, quod celebratur, convenienti, et ante ipsum quatuor, aut sex alii pluvialibus induti.

COMMENTARIUS.

I. Juxta festorum qualitatem omnia in Sacristia, Ecclesia et Altari rite priusquam divina Officia celebrarentur, disponi debere, jam supra fuse ostendimus. Quod autem proprie hunc § attinet, « in Ecclesiis collegiatis, diebus solem« nibus, Canonici in eorum habitu canonicali « procedent a Sacristia bini, » processione scilicet sacra in chorum, facta prius nudo capite debita Cruci et Celebranti reverentia, et sibi ipsis mediocri, quibus aliquali reverentia Celebrans respondet pro eorum qualitate etiam nudo adhuc capite ex praxi Ecclesiarum Urbis, et ex Sacræ Rituum Congregationis Decreto die XII Junii MDCXXVIII [in Vicentina] apud Bauldryum parte II sui Manualis sacrarum Cæremoniarum, cap. XI, articulo I, ubi eam Canonicarum processionem hoc modo describit: « Præcedunt duo « Ceroferarii, » cum Cruce scilicet, ut ait hic § noster, « Magister cæremoniarum, qui proce« dunt nudo capite, et alii bini de Capitulo, « postea Assistentes, si plures sunt duobus, » pluvialibus scilicet induti; « ultimo loco Cele« brans medius inter duos ultimos Assistentes, « licet etiam tantum sint duo, fimbrias ejus plu« vialis anterioris elevantes. Omnes supradicti « tecto capite, bini, junctis manibus, oculis de« missis, et modesto incessu procedunt, exceptis « Ceroferariis et Cæremoniario, » itemque Acolytho, qui Crucem defert, « nemini caput dete« gentes, nisi Episcopo, aut aliis Prælatis, aut « summis Pontificibus. » His addit, quod si sit adeo magnus populi concursus, ut vix Assistentes elevare possint pluviale Celebrantis, decet, ut præcedant duo Mazzerii, vel saltem unus, qui

viam dirigant; et si item via sit angustior, procedant singuli, ita ut junior seniorem præcedat.

II. Placuit hæc adnotare ad hunc § exornandum, nam ceteroqui fusius explicanda erit hæc cæremonia in Commentariis ad caput III lib. II. Ceterum monet Castaldus lib. I, sectione VII, cap. IX, num. I, quod cum solemniter celebratur in collegiatis Ecclesiis, adhiberi solent Assistentes, ad Vesperas quidem duo, vel etiam quatuor in præcipuis solemnitatibus, et ad summum sex pro qualitate festorum, ac celebrantium, ex aptioribus, et in ecclesiasticis functionibus ad assistendum Prælato celebraturo, qui supra superpelliceum pluvialibus coloris officio convenientis æqualibus inter se induant. Celebrans ipse, ut idem auctor notat lib. II, sectione V, cap. VIII, num. III, in festis per annum ad Vesperas, superpelliceo indutus accipit amictum, stolam, ac pluviale coloris Officio, et festo congruentis; in solemnitatibus vero, videlicet festis primæ, vel secundæ classis, induitur amictu, alba, stola, ac pluviali coloris et qualitatis diei, et officio convenientis, sine ulla orationum recitatione, quæ tantum pro Missa celebranda, dum sacris Sacerdos induitur vestibus, ex Rubricarum Missalis præscripto dici debent; Assistentes autem ait auctor laudatus plures, vel pauciores cum pluvialibus adhiberi « juxta locorum consuetudinem, « atque dierum solem« nitatem. »

§ XIII.

Ad Missas eodem ordine procedunt, nisi quod Celebrantem paratum planeta et reliquis paramentis Missalibus, præcedunt Diaconus et Subdiaconus, parati dalmatica et tunicella, vel pro temporis qualitate planetis ante pectus plicatis, ut suo loco dicitur : Diaconus scilicet immediate ante Celebrantem, Subdiaconus vero ante Diaconum manibus junctis, nec alii præter ipsos erunt parati.

COMMENTARIUS.

Quemadmodum ad Vesperas in Ecclesiis collegiatis diebus solemnibus Canonici in eorum habitu canonicali bini a Sacristia procedunt, præcedentibus duobus Ceroferariis cum Cruce, et aliis de Capitulo, uti in § præcedenti dictum est, ita et « ad Missas eodem ordine procedunt, « nisi quod Celebrantem paratum planeta, et re« liquis paramentis Missalibus, præcedunt Dia« conus et Subdiaconus, parati dalmatica et « tunicella, vel pro temporis qualitate, » in Adventu scilicet, et Quadragesima ex antiquo Ecclesiæ ritu, « planetis ante pectus plicatis, ut « suo loco dicitur; Diaconus scilicet immediate « ante Celebrantem, Subdiaconus vero ante Dia« conum, manibus junctis, nec alii præter ip« sos, » nempe Celebrantem, et duos laudatos Ministros, *erunt parati;* juxta scilicet generalem de solemni Missa Rubricam Missalis, de qua videri inter alios possunt Gavantus, Castaldus, Bauldryus, et novissime Cajetanus Meratus in suis ad ipsum Gavantum Notis atque Additionibus.

§ XIV.

Dominicis vero diebus, quia Clerus et populus ante Missam aqua benedicta per Celebrantem est aspergendus, oportet illum incedere pluviali indutum, inter Diaconum a dextris, et Subdiaconum a sinistris de more paratos, qui postea, facta aquæ benedictæ aspersione, et dicta oratione, et deposito pluviali, accipiet manipulum et planetam, et incipiet Missam. Calix vero cum patena et bursa, liber Missalis, et alia necessaria præparentur prius per Clericos apud Altare in mensa ad id erecta.

COMMENTARIUS.

I. Aquam sale aspersam benedici, eaque populum christianum aspergi, licet jam in usu esset a tempore Apostolorum, id tamen Alexander Papa I præcepit, ut in ipso Alexandro testatur liber Pontificalis, et ecclesiastici auctores passim, inter quos Rabanus Maurus lib. II *De institutione Clericorum*, cap. LV; Walafridus Strabo, *De rebus ecclesiasticis*, inter alios Micrologus, *De ecclesiasticis observationibus*, cap. XLI et XLVI. Benedicendam aquam quolibet die dominico, eaque aspergendum populum edicit quidem ex prisco Ecclesiæ ritu Romani Missalis Rubrica parte IV, tit. XIX, est enim de ea re antiquus canon Concilii Namnatensis apud Burchardum Wormaciensem lib II, cap. XII, in quo ita præscriptum legimus : « Omnibus diebus dominicis unusquisque Presbyter in sua Ecclesia « ante Missarum solemnia aquam benedictam « faciat in vase nitido, tanto Mysterio conve« nienti, de qua populus intrans Ecclesiam as« pergatur. » Ritum autem antiquum fuisse, ut Presbyter ipse quolibet dominico die per Ecclesiam procederet, populumque aqua benedicta aspergeret, docent nos vetusta Caroli Magni Capitularia lib. V, cap. CCXX : « Ut omnis Presbyter « die dominico cum Psallentio circumeat Eccle« siam suam una cum populo, et aquam bene« dictam ferat. » Alia ejus ritus monumenta afferri possent complura, de quibus alias.

II. Ex his itaque satis liquet, quod notat Meratus in Additionibus ad Gavantum, parte IV, tit. XIX, num. I, non modo quolibet dominico die fieri debere aspersionem ex aqua benedicta, sed et ipsam novam aquæ benedictionem contra malam consuetudinem nonnullarum Ecclesiarum etiam cathedralium, in quibus die dominico aspersio fieri solet, non autem ipsa eodem die nova aqua benedictio fit, quod aperte est contra ritum præscribentem hanc renovationem aquæ benedictæ die dominica faciendam, ut ex Missalis Rubrica constat, quæ loco citato ita inquit : « Die dominica in Sacristia præparato « sale, et aqua benedicenda, Sacerdos celebra« turus Missam, vel alius ad id deputatus, « alba, vel superpelliceo indutus cum stola circa « collum primo dicit, » etc. Porro a prædicta Regula benedicendi aquam qualibet die dominica excipiuntur dominicæ Resurrectionis, et Pentecostes, in quibus non servatur hic ritus benedicendi aquam ab illis Ecclesiis, ubi adest fons baptismalis, quia, ut adnotat idem Meratus ad Gavantum, aspergitur Clerus et populus in prædictis duabus dominicis cum aqua pridie benedicta in fonte baptismali ad hunc finem reservata in aliquo vase; qui ritus clare præscribitur in ipso Romano Missali, ubi sermo habetur de benedictione ipsius fontis, explicaturque a Durando lib. IV sui Rationalis, cap. IV.

III. Posse etiam alio die a dominica benedici aquam, expresse habetur in Rituali Romano, quando scilicet opus fuerit, præsertim quando aqua in dominica præcedenti benedicta consumpta, vel putrefacta jam sit. Locus quoque ad ipsam aquam benedictam faciendam, quamvis ex recitata superius Missalis Rubrica sit Ecclesia, vel Sacristia, nihilominus extendi potest ea benedictio ad domos, et ad alia loca privata, ut docent Quartus, Meratus, et alii. Fit vero aquæ benedictio, ejusque aspersio dominicis diebus in memoriam Baptismi, qui in dominica Paschatis solemniter celebratur, ut ait Rupertus Abbas Tuitiensis lib. VII *De divinis Officiis*, cap. XX. Durandus lib. IV sui Rationalis, cap. IV, et inter alios Durandus lib. II *De ritibus Ecclesiæ catholicæ*, cap. XI, ubi etiam notat, in quibusdam Ecclesiis, singulis dominicis ante processionem aspergi populum aqua benedicta; in aliis vero, dum canitur Introitus; nunquam autem diebus dominicis ipsam aquæ benedictæ aspersionem omitti.

[Ex ritu aspergendæ aquæ orta est hæc processio, si fidem habeamus clarissimo Martene, *De antiquis Eccles. ritibus*, lib. IV, cap. IX, n. XV, et De Vert, *Explications*, tom. I, pag. 98.]

IV. Juxta Rubricam Missalis, finita benedictione aquæ in Sacristia, Sacerdos Missam solemnem celebraturus « indutus pluviali coloris officio « convenientis, » id est, post amictum, albam, cingulum, et stolam, uti Gavantus explicat citata parte IV, tit. XIX, incedit « inter Diaconum a « dextris, et Subdiaconum a sinistris de more « paratos, qui postea facta aquæ benedictæ as« persione, et dicta oratione, et deposito plu« viali, accipiet manipulum et planetam, et in-

« cipiet Missam, » ut ait Rubrica nostri §. Non ergo Celebrans tunc pluviali indutus procedere debet postremus, sed medius inter Ministros, Diaconum scilicet, et Subdiaconum, paratos dalmatica, et tunicella, vel planetis plicatis juxta temporum diversitatem, sed sine manipulis; qui etiam fimbrias pluvialis Celebrantis elevabunt manu proximiori, altera, infra pectus admota, tecto capite, sicut et Celebrans ipse pluviali indutus, qui manibus etiam ante pectus junctis incedet. Atque hæc satis sint pro § hujus nostri explicatione, nam alias de ipsa aquæ benedictæ aspersione in dominicis diebus per annum, et quomodo illa aspergantur Canonici, infra tomo II, opportuniori loco dicemus in Commentariis ad librum II, cap. xxx et seq.

CAP. XVI.

PALLIUM EXTRA ROMANAM CURIAM EX MANDATO SUMMI PONTIFICIS TRADENDUM EST AB EPISCOPO, CUI ID MUNUS COMMITTITUR, DIE PRÆSTITUTA IN ECCLESIA METROPOLITANA, VEL ALIA MAGIS COMMODA IN PROVINCIA ELECTI. QUI TRADIT PALLIUM, MISSAM CELEBRET.
QUO RITU TRADATUR. — QUIBUS DIEBUS EO UTI LICEAT. — MODUS PALLII IMPONENDI.
ELECTUS ANTE RECEPTIONEM PALLII, NEQUE PATRIARCHA, NEQUE METROPOLITA VOCANDUS.
QUI PALLIO UTUNTUR, CUM EO SEPELIENDI SUNT.

§ I.

In tradendo pallio extra Romanam Curiam, consuetudo ab immemorabili tempore est, ut summus Pontifex uni aut duobus Episcopis committat illius traditionem, qui præstituta die convenire debent cum ipso Electo, cui pallium tradendum est, in Ecclesia metropolitana, vel alia magis commoda suæ provinciæ, nisi necessitas aliud suadeat, ubi Missa celebranda erit, et post communionem Celebrantis ponetur in medio Altaris pallium extensum serico coopertum; ac finita Missa diei propria, quammaxime deceret, ut Episcopus, qui pallium traditurus est, celebraret, ipsemet Episcopus, sive Episcopi commissarii in faldistorio ad cornu Epistolæ, Electo alio loco jam parato, induantur amictu, stola, pluviali ac mitra simplici, ac sedentes ante Altare super faldistoriis, aut aliis sedibus, juramentum fidelitatis, nomine Sedis Apostolicæ accipient ab ipso Electo genuflexo, et induto omnibus paramentis pontificalibus præter chirothecas et mitram; nisi illud prius præstitisse legitime docuerit, juxta formam literarum apostolicarum Sixti Papæ V.

COMMENTARIUS.

I. Egimus jam de pallio fuse in Commentariis ad Pontificale Romanum tomo I, tit. xiv, nunc ordinem nostræ hujus Rubricæ sequentes, notandum primo illud censemus, primitus non missum fuisse pallium nisi ad Metropolitas, qui eo instituerentur in Romani Pontificis Vicarios, ac Primatum, patriarchalisque potestatis participationem supra Metropolitas alios assequerentur, et causas in partibus plurimas definirent, quæ alioqui Romam fuissent perferendæ. Docet hæc fusius Thomassinus, probatque variis veterum Pontificum testimoniis et exemplis parte I

Disciplinæ, lib. II, cap. LIV, ubi etiam scite observat, nonnisi VIII Christi sæculo factum esse, ut pallium Metropolitæ acceperint, qui meri erant Metropolitæ, seu qui Vicarii Apostolicæ Sedis minime facti fuerint.

II. Quanquam vero pluribus sæculis pallium Roma mitteretur a summis Pontificibus, seu ad Metropolitas, seu etiam ad Episcopos, qui eo donabantur, invaluit tamen ea sæculo XI consuetudo, et regula rigidissima, ut vel remotissimi Metropolitæ Romam cogerentur accedere, et in papali Consistorio pallium accipere. Certe sanctus Gregorius VII Pontifex maximus lib. I, epistola XXIV, Veronensem Episcopum monuit, hanc esse prædecessorum suorum legem : « Antecessorum nostrorum decrevit auctoritas, nisi « præsenti personæ pallium non esse concedendum. » Idipsum tradit S. Petrus Damiani lib. VII, epistola IV, ubi, ægre ferente Imperatrice Agnete Henrici II Imperatoris conjuge, quod Coloniensi Archiepiscopo absenti negaretur pallium, ait, perantiquam esse Romanæ Ecclesiæ consuetudinem, ut Archiepiscopi Romam pergerent tanquam ad fontem et originem summæ ejus potestatis sacræ, cujus perfectionem assequi cuperent : « Pontifices ex antiquæ tra« ditionis usu ad Apostolorum debent limina « properare, et hoc, sine quo Metropolitani esse « non possunt, signum consummandæ suæ di« gnitatis accipere. »

III. Ne quis autem objicere possit, pallium Roma sæpius missum in provincias a summis Pontificibus fuisse, respondet doctissimus idem S. R. E. Cardinalis, id tum fieri potuisse, cum erat in provinciis Legatus apostolicus, qui non ante pallio Metropolitas indueret, quam diligentissimo eos examini subjecisset, accepissetque ab eis professionem indivulsæ suæ ad Sedem Apostolicam unionis : « Legati, » inquit, « vice « Papæ eos examinabant. » Ita Siagrius Episcopus Augustodunensis Apocrisarii Candidi examen ante subierat, quam pallium obtineret : « Nisi Candidum, qui Apocrisarii fungebatur of« ficio, adiret, sicque accipiens pallium, di« gnam in Legato suo, Romano Pontifici reve« rentiam exiberet. » Laudat denique memoratus scriptor epistolam Damasi Papæ, qui archiepiscopatus dignitate Metropolitanos spoliavit, si qui ultra tres menses post ordinationem suam moras necterent, nec professione fidei facta, nec petito pallio : « Papa Damasus hoc decre« vit, ut quisquis Metropolitanorum ultra tres « menses post ordinationem suam Romano « Pontifici fidem suam exponere, et pallium fla« gitare distulerit, commissa careat dignitate. »

IV. Notat hæc Thomassinus laudata parte I, lib. II, cap. LVII, ubi etiam varia exempla congerit complurium Metropolitarum, qui pallii petendi gratia ad Urbem profecti sunt. Celebre est exemplum Guillelmi Tyriorum primi post captam Urbem Latini Archiepiscopi, de quo Guillelmus Tyrius historicus lib. XIII, cap. XXIII, ita scribit : « prædecessor noster Dominus Guil« lelmus suscepto consecrationis suæ munere a « Domino Hierosolymitano Patriarcha, ut pal« lium acciperet, invito et renitente eodem suo « Consecratore Romam profectus est, ubi a Do« mino Honorio Papa Secundo benigne susce« ptus, quod petebat, obtinuit, cum multa hono« rificentia remissus ad propria. » Hierosolymæ Patriarcha erat Garmondus, inter quem et Guillelmum orta est de jure dandi pallium quæstio, Garmondo ad Patriarcham, Guillelmo ad Papam jus illud spectare contendente, quia scilicet, ut supra notatum est, rigidissima in Latina Ecclesia tunc temporis regula vigebat, ut nulli pallium daretur absenti, ut testatur eruditissimus Lupus tomo VIII Operum, *De Africanæ Ecclesiæ Romanis appellationibus*, cap. XII, pag. 196.

V. Hinc defuncto Guillelmo in Tyriam Cathedram successit Fulcherius, Engolismensis apud Aquitanos Canonicus regularis Sancti Augustini, de quo memoratus Guillelmus historicus lib. XIV ita scribit : « Fulcherius postquam a Do« mino Hierosolymitano Patriarcha Guillelmo « suæ consecrationis munus accepit, exemplo « prædecessoris sui volens ad Romanam Eccle« siam pro obtinendo pallio properare, ab eodem « Patriarcha, et ejus complicibus est passus in« fidias et violentiam, ita ut vix, et cum multa « difficultate manus eorum posset effugere, et « ad Romanam Ecclesiam pro causa prædicta « pervenire, sicut ex tenore literarum Papæ In« nocentii manifeste deprehenditur. » Loquitur de Innocentio Papa II cujus ad Guillelmum Patriarcham sic habent literæ : « Parum tibi visum « fuit, quod venerabilem Fratrem nostrum Ful« cherium, Tyrensem Archiepiscopum more « prædecessorum suorum pro susceptione pallii

« venientem ad Romanam Ecclesiam, disturbare « præsumpseras, nisi erga eum a nobis redeun« tem, te inhumanum, ac difficilem, et nimis as« perum exhiberes? » Innocentius, ut notat Lupus, diligebat Fulcherium, quod, durante Petri Leonis pseudopontificis schismate, fideliter ac generose apud Aquitanos se gesserit, quippe qui a Gerardo Engolismensi Episcopo Petri Leonis fautore pertinaticissimo vexatus Abbatiam suam derelinquere, in Terram sanctam peregrinus abire, et in Templi ibi Monasterio subditus vivere maluit, quam homini schismatico adhærere. Proinde lis inter Patriarcham et Papam tunc adhuc vigebat; sed Innocentius judicavit pro suo dilecto Fulcherio, adeoque et pro Sede Apostolica.

VI. At vero, ut alia exempla omittam, quibus probari luculentius possit necessitas adeundi Romam pro obtinendo pallio, cum multæ in dies orirentur difficultates, ut minime Romam proficisci Metropolitis liceret, factum est tandem, ut lex illa, seu consuetudo ad Urbem pergendi pæne exoleverit, quo tempore laborabatur quammaxime, ut ea disciplina religiose observaretur. Certe, ut scite docet Thomassinus loco citato, cap. LVII, num. V, § *Ex quibus*, ejus legis, vel consuetudinis origo repetebatur ab Epistola Decretali, quam in Decretum suum Gratianus dist. c et Ivo Carnutensis contulerunt, et quam Burchardus, et Anselmus, aliique plures frustra Damaso Papæ tribuunt, cum alias, ut notum est, potius Isidori Mercatoris supposititia epistola sit. Atque inde est, quod toto titulo VIII libri I Decretalium, *De authoritate, et usu pallii*, nec ullo usquam in verbulo innuitur necessitas emetiendi Romani itineris ad impertandum pallium, quanquam ibi expresse doceatur, a Metropolitano non posse mutuo dari vel accipi pallium, suum, vel alterius, nec successori delegari, sed eodem contumulari sepulcro.

VII. Itaque hodiernus is usus est, ut Metropolitani non cogantur Romam ire pro pallio, sed illud per Procuratorem speciali mandato instructum postulent, et quidem cum instantia juxta illud S. Gregorii effatum apud Gratianum can. II, distinctine c. « Prisca, » inquit, « con« suetudo obtinuit, ut honor pallii, nisi exigen« tibus meritis, et fortiter postulantibus dari « non debeat. » Quapropter Archiepiscopi Romæ præsentes per se ipsos, et si absentes, per Procuratorem petunt a summo Pontifice in Consistorio pallium, juxta illam petitionis formulam, « instanter, instantius, et instantissime, » de qua, sicut et de aliis ad eum ritum spectantibus hæc habet Augustinus Patricius, lib. I Cæremonialis, sectione X, cap. V. « Cum aliquis Prælatus « indiget pallio, illud primo per quempiam ex « Advocatis consistorialibus Procuratorem ab eo « ad hoc specialiter constitutum, a summo Pon« tifice in Consistorio instanter, instantius, et « instantissime petitur. Pontifex excluso Advo« cato, exquirit Patrum sententias, an dandum « sit pallium; deinde committit Priori Diacono« rum, ut pallium Prælato, vel ejus Procuratori « assignet : expenduntur super ea re literæ « apostolicæ in forma consueta, et Prior Diaco« norum Cardinalium imponit locum, et diem, « ubi et in quo pallium consignare debeat. Id « plerumque fieri solet in domo ipsius Cardina« lis in sua Capella; interdum in Ecclesia S. Pe« tri, et super majus Altare, et valde condecen« ter, maxime pro maximis Ecclesiis, et ultra« montanis, et ita vidi servari a Reverendissimo « Domino Cardinali Senensi, priore Diacono« rum. »

VIII. Quanquam vero exempla non desint, quibus docemur, dari etiam consuevisse pallium Archiepiscopo illud minime postulanti, uti in sancti Bonifacii Germanorum Apostoli vita legitur apud Othlonum lib. I, cap. XXVI, ubi ait Gregorium III Pontificem maximum Bonifacio ipsi archiepiscopatus pallium, quod non petebat, direxisse, ut eo in solemni Missarum celebratione, et consecratione Episcorum uteretur, ea nihilominus generalis regula fuit, ut illud nonnisi cum instantia postulanti concederetur, ut ex antiqua Ecclesiæ disciplina inter alios docet memoratus Patricius, qui ritum ipsum tradendi pallium accurate describit, quemque operæ pretium ducimus hoc loco referre : « Sta« tuta die Prælatus, si est præsens, vel ejus « Procurator in absentia cum speciali mandato « venit ad locum ordinatum. Adsunt, Dominus « prior Diaconorum Cardinalium, et Subdiaco« nus apostolicus cum ipso pallio, qui pallium « explicat super medium Altaris. Prælatus, si « præsens est, indutus super rocchettum, sive « superpelliceum planeta, genuflexus in gradu « Altaris ante priorem Diaconorum, stantem in « cornu dextro Altaris, ubi legitur Evangelium,

« petit sibi dari et consignari pallium his ver-« bis : *Ego N. electus Ecclesiæ N. instanter,* « *instantius, et instantissime peto, mihi tradi* « *et assignari pallium de corpore Beati Petri* « *sumptum, in quo est plenitudo pontificalis of-* « *ficii.* Tunc Dominus prior Diaconorum acci-« piens pallium de Altari, imponit illud super « humeros Prælati genuflexi, dicens : *Ad hono-* « *rem Omnipotentis Dei, et Beatæ Mariæ semper* « *virginis, atque Beatorum Apostolorum Petri* « *et Pauli, necnon Ecclesiæ N. tibi commissæ,* « *tradimus tibi pallium de corpore Beati Petri* « *sumptum, in quo est plenitudo pontificalis of-* « *ficii cum patriarchalis,* vel *archiepiscopalis* « *nominis appellatione, ut utaris eo intra Ec-* « *clesiam tuam certis diebus, qui exprimuntur* « *in privilegiis ab Apostolica Sede concessis. In* « *nomine Patris, et Filii, et Spiritus Sancti,* « *Amen.* Et illud cum Subdiacono aptat, non « tamen infigit spinulas, et recipit illum ad « osculum pacis. Demum Clericus cæremonia-« rum extrahit illi pallium, et advocatis testibus, « rogat se de illo actu, plicat pallium, et illud « portat ad dictum Prælatum, vel illud reservat « in loco sacro, quoad Prælatus recedat, et « tunc dat illi pallium cum publico instru-« mento. »

IX. Habent hæc quidem locum, ubi Prælatus pallium peteret, si autem pallium tradendum sit Procuratori in absentia Prælati, referente laudato Patricio, ita quidem servabitur Ritus : « Procurator indutus superpelliceo genuflectat, « ut de Prælato diximus, et petit pallium, et jurat « in hanc formam : *Ego N. Procurator, et pro-* « *curatorio nomine, et pro parte Reverendi in* « *Christo Patris et Domini Domini N. electi* « *Ecclesiæ N. instanter, instantius, et instantis-* « *sime peto, mihi dari et assignari pallium de* « *corpore Beati Petri sumptum, in quo est ple-* « *nitudo pontificalis officii, et promitto illud re-* « *verenter portare eidem Reverendo Patri Do-* « *mino N. nec pernoctabo in aliquo loco, nisi* « *una nocte tantum, nisi præpeditus fuero legi-* « *time, et tunc in cathedrali ipsius; et si non* « *fuerit cathedralis, in collegiata, et si non fue-* « *rit collegiata, in parochiali Ecclesia remit-* « *tam, et honorifice reponam. Sic me Deus adju-* « *vet, et hæc sancta Dei Evangelia.* Diaconus « autem Cardinalis accipiens pallium de Altari « imponit illud super humeros Procuratoris, « dicens : *Ad honorem Omnipotentis Dei, et* « *Beatorum Apostolorum Petri et Pauli, et Do-* « *mini nostri Papæ, ac sanctæ Ecclesiæ, assigno* « *tibi pallium de corpore Beati Petri sumptum,* « *in quo est plenitudo officii pontificalis, cum ar-* « *chiepiscopalis nomine appellatione, et pro parte* « *Reverendi in Christo Patris Domini N. et Ec-* « *clesiæ N. ad quam electus est, ut eo utatur in-* « *tra Ecclesiam certis diebus, qui exprimun-* « *tur in privilegiis ab Apostolica Sede concessis.* « Et in fine Procurator osculatur illi manum, et « rogat Clericum cæremoniarum, et petit in-« strumentum. Clericus extrahit illi pallium, pli-« cat, et reportat, et conservat in loco sacro, « quousque Procurator sit discessurus, et tunc « dat illi pallium et instrumentum in publica « forma. »

X. Eodem teste Patricio, ii, qui pallium sunt accepturi, postquam illud fuit petitum in consistorio, et concessum, componunt primum cum Subdiaconis, qui pallia tenent, quique accipiunt secundum valorem, et taxam Ecclesiæ, aliquando plus, aliquando minus pro centenario. Ait de ea exactione se varios usus vidisse, nihilque firmi statutum legi de quota exigenda, et addit : « Clerici cæremoniarum, et ipsi ratione officii « sui, et instrumenti mercedem suam exigunt « etiam ad proportionem taxæ et valoris Eccle-« siarum, non tamen tantum, quantum Subdia-« coni. » Et mox : « Solent etiam, qui pallium « accipiunt Diacono Cardinali duo bireta, et to-« tidem suis Camerariis dono dare : antiquitus « dabant, ut legi, vinum album, et species : por-« tabant etiam duas faculas cereas, quæ ardeant « super Altare, dum pallium traditur, et seri-« cum ad induendum pallium, cum quo illud ad « Ecclesiam suam deferunt. » Porro cum per Canonicos olim vigilarentur pallia ad Confessionem S. Petri, consuevisse in eorum commodum de oblatis vinum optimum emi, testis est Mapheius Veggius lib. III *De mirabilibus Basilicæ Vaticanæ*, num. LXXXV, apud Bollandianos tomo VII, Junii, et apud eruditissimum Petrum Morettum in aurea ac admirabili lucubratione *De Presbyterio*, parte I, sectione V, § XIII, ubi Veggius ipse tempore Martini V, post exactam perbrevem Solemnitatis Vigiliarum historiam, desuetudinem ejus usus his plane verbis deplorat : « Accedebat aliud, quod nunc nescio qua causa « exolevit, non modicum hilaritatis et lætitiæ

« monumentum. Nam perfectis divinis conso« lationibus, cum consolari corpora incipie« bant, exhibebaturque omnibus abundanter « optimum vinum optimis aromatibus condi« tum. »

XI. Hunc sui temporis usum apud memoratum clarissimum virum Petrum Morettum ita describit Petrus Mallius : « Cum vigilamus pallia, « facimus solemnes vigilias, quas consuevimus « cantare in festo ejusdem (S. Petri) Apostoli, « et de antiqua consuetudine habemus de Con« fessione abundanter optimum claretum. » Vinum erat claretum hocce « optimis aromatibus « conditum, » ut explicabat supra Veggius, in eamque vocem plura jam notavimus nos in Commentariis nostris ad Romanum Pontificale. Videri tamen, et de ea re potest inter alios laudatus Morettus in notis ad Mallii locum, ubi etiam scite observat vigilari etiamnum, vel benedici pallia, sed diverso in aliquibus ritu ab antiquiori, probatque ex celebri documento, quod sacræ Vaticanæ Basilicæ Placidus Eustachius Ghezzius ejusdem primum Basilicæ, tum sacri apostolici palatii Cæremoniarius anno MDCCXXII dedicavit, in quo benedictionem palliorum faciendam in sacrosancta Basilica Vaticana in pervigilio SS. Apostolorum Petri et Pauli in signum præeminentiæ principalis ab antiquo codice desumptam, et ad recentiorem praxim redactam describit apud eumdem Morettum in Appendice III ad memoratam lucubrationem *De Presbyterio*, num. III, pag. 337 et seqq. quam benedictionem nos etiam ad calcem hujus Commentarii describemus.

XII. Ad eruditionem sacri pallii hisce notatis, de quo alias fuse disseruimus tomo I Romani Pontificalis ad titulum XIV *De pallio*, nunc, ut ad § nostrum deveniamus, consuetudo certe ab immemorabili tempore est, ut in tradendo pallio extra Romanam Curiam, « summus Pontifex uni « aut duobus Episcopis committat illius tradi« tionem. » Ii ex præscripto non modo nostri Cæremonialis, sed et complurium Pontificalium, statuto die cum Electo convenire debent in Ecclesia metropolitana, si commode fieri potest, vel in alia Ecclesia suæ diœcesis, vel provinciæ magis commoda, in qua Missarum solemnia peragantur, et facta communione per Celebrantem, non vero *completa Missa*, ut contra literam Cæremonialis tradit Castaldus lib. I, sect. X, cap. X, pallium in medio Altaris extensum reponetur, et serico, in quo involutum portatum fuit, coopertum. Puto equidem extendi tunc pallium super Altare *post communionem Celebrantis*, quod scilicet jam prius super ipso Altari, complicatum positum fuerat; neque enim decet, ut res tantæ dignitatis alibi collocetur, quam in Altari, tum præsertim, quod, ut infra mox dicemus, is fuerit antiquus ac laudabilis ritus, ut nempe primum ad Altare pallium deferretur, quo quis ornari debeat. Finita demum Missa Episcopus, sive Commissarii a Papa delecti induti amictu, stola, pluviali et mitra simplici sedentes ante Altare super faldistoriis, aut aliis sedibus juramentum fidelitatis nomine Apostolicæ Sedis ab ipso Electo induto omnibus pontificalibus paramentis præter chirothecas et mitram, nisi prius illud præstitisse docuerit, exigunt juxta formam literarum apostolicarum Sixti V, id est, juxta ipsius Pontificis Constitutionem XV, quæ incipit : *Romanus Pontifex*, de qua vide quæ scripsimus nos tomo I Romani Pontificalis ad titulum XIII, in Commentario ad § IX, num. XIII et seqq.

XIII. Quanta reverentia olim apud Latinos pallium, quod ab Episcopo deferebatur in vase argenteo, ab Archiepiscopo susciperetur, diserte enarrat Eadmerus lib. II *Historiæ*, cap. V, pag. 34 et 113, ubi agit de ordinatione Anselmi Cantuariensis Episcopi : « Anselmus, » inquit, « Angliam ingressus Archiepiscopum adiit, a « quo decenter susceptus, decenter est per plu« rimum tempus ab eo detentus. Die ergo do« minica, quæ fuit v Kal. Julii, conveniunt « in Metropoli Sede, Cantiæ Epitiæ Episcopi, « et innumerabilis quaqueversum coacta ho« minum multitudo. Itaque juxta quod fuerat « præordinatum, præfatus Anselmus pallium in « vase argenteo honorifice ferens Cantuariam « venit, itumque est illi obviam usque ad portam « civitatis ab utroque conventu duarum Eccle« siarum, Archiepiscopatus scilicet, et vicinæ « Abbatiæ Sancti Augustini cum omnibus, qui « pro hoc ipso illo confluxerant. Pater stipatus « Episcopis, et indutus, ut alii, vestibus sacris, « nudis pedibus devotus occurrit. Sicque delatum « super Altare Salvatoris pallium est, et a Pon« tifice inde susceptum, facta prius Romano « Pontifici de fidelitate et canonica obedientia « professione. Deinde pro reverentia Beati Petri « ab omnibus deosculatur, et indutus eo Ponti-

« fex summus, ad Cathedram Patriarchatus An- « glorum gloriose deducitur. »

XIV. Plura ex hac prolixa historia colligi possunt ad magis magisque illustrandam § hujus nostri Rubricam. Sed audiamus, quæso, quid de eadem re scribat Willelmus Malmesburiensis lib. I *De gestis Pontificum*, etc. pag. 220. « Data « Anselmo, » inquit, « publice potestate, ut per « totum regnum Primatus sui jus exerceret li- « bere, dies præfixa, qua Albanensis Episcopus « cum pallio Cantuariam veniret : venienti, et « sacrum insigne in vase argenteo deferenti « vulgo applausum. Ab Archiepiscopo nudi- « pede, sed sacerdotalibus vestimentis induto « occursum : inde super Altare Domini Salvato- « ris pallium assumptum sacratus Pontifex hu- « meris composuit, et ad divina celebranda « processit. » Constat itaque ex dictis hucusque : I. sacrum pallium in vase argenteo delatum, super Altari collocatum fuisse ; II. Pontificem, qui illud tradebat, sacris fuisse vestibus indutum ; III. eum, qui illud ipsum accipiebat, facere prius debuisse Romano Pontifici de fidelitate et canonica obedien'ia professionem ; IV. denique Pontificem, qui pallium accepit, post ejus susceptionem Missæ sacrificium celebrasse. Porro duo sunt, quæ in novo hoc § addidit Benedictus XIII, ubi novum Cæremoniale Episcoporum edidit, ac probavit. Primum est, quod mandat, celebrandam quidem esse Missam, « sed diei propriam. » Alterum, decere « quam- « maxime, ut Episcopus, qui pallium traditurus « est, celebraret. »

XV. Non me latet, visum jam fuisse quibusdam, in VIII Synodo generali habita anno DCCCLXX, can. XVII, conflatum esse illud ferreum necessitatis vinculum, ut perperam ipsi loquuntur, quo Metropolitani non modo tenentur a Papa petere, et expectare pallium, verum etiam eidem obedientiam profiteri, quod prioribus sæculis inauditum fuerat. Verum, uti jam notavimus nos tomo I Romani Pontificalis ad titulum XIV *De pallio*, in Commentario ad § I, num. V, labi omnino videntur ii auctores Romanæ Apostolicæ Sedi invidentes, ac Primatus maximorum Pontificum hostes; constat enim, hanc eamdem obedientiæ professionem a S. Bonifacio apud Gallias, et Germaniam Apostolicæ Sedis Legato ante centum et supra annos, quam VIII generalis Synodus celebraretur, invectam constitutamque fuisse in Concilio Gallicano : « Decrevimus in nostro synodali con- « ventu, et confessi sumus fidem catholicam, et « unitatem, et subjectionem Romanæ Ecclesiæ « fine tenus servare, sancto Petro, et Vicario « ejus subjici velle, Metropolitanos pallia ab « illa sede quærere, et per omnia sancti Petri « præcepta canonice sequi. » Verba sunt memorati Bonifacii in epistola CL ad S. Ludbertum Archiepiscopum Cantuariensem. Supersedeo alia hic dicere de eo juramento in susceptione pallii exhibendo a Metropolitanis, cum jam fuse de ipso disseruimus loco citato nostri Romani Pontificalis, num. V et seqq. ubi singulos ejus articulos enarravimus contra hostes Romanæ Ecclesiæ.

BENEDICTIO PALLIORUM

FACIENDA IN SS. BASILICA VATICANA IN PERVIGILIO SANCTORUM APOSTOLORUM PETRI ET PAULI IN SIGNUM PRÆEMINENTIÆ PRINCIPALIS AB ANTIQUO CODICE DESUMPTA, ET AD RECENTIOREM PRAXIM REDACTAM.

Cum Subdiaconi Apostolici, ad quos spectat cura palliorum, opus habet aliqua pallia benedici, ipsorum Decanus debet petere a Vicario dictæ Basilicæ, an velit ea benedicere ; nam hoc ad ipsum pertinet, si est Episcopus, vel ad aliquem Episcopum ex Canonicis dictæ Basilicæ : præfatusque Decanus notum id faciet Canonico Altaristæ, ad quem spectat cura executionis hujusmodi benedictionis, qui hora præstituta in medio areæ marmoreæ, quæ est ante Confessionem B. Petri juxta cratem ex metallo qua ibi sub Altari majori munitur dicta Confessio, parare facit mensam in modum Altaris cum tali proportione, ut faciliter circumvallari possit, et eam mappa munda cooperire facit, et desuper ponere duo candelabra cum luminaribus accensis, et pro benedictione stolam, pluviale album, mitram auriphrygiatam, librum benedictionis, instrumentum pro candela, thuribulum sine prunis, naviculam cum cochleari et incenso, vas cum aqua benedicta, et aspersorium, necnon ante abacum prædictum congrua servata distantia, sedem pro Episcopo super tapete, et in alio congruenti loco, sex pluvialia alba pro Assistentibus. Dum in choro cantatur Completorium, desumuntur pallia in Sacristia ex manibus supradicti Decani in lance argentea, velo albo et lucido cooperta, a Canonico Altarista, ac per

eumdem deportantur super Altare majus hoc ordine : Præcedunt duo Custodes cum baculis, deinde Canonicus Altarista (1) indutus rochetto, et cotta, medio (2) inter duos Magistros cæremoniarum, coadjuventes ipsum in sustinendo pondere palliorum, quæ deferuntur per eumdem in lance cooperta, ut supra. Cum pervenerit ante Altare majus, insimul ascendunt, et collocant lancem super Altare in medio, et, facta in plano reverentia Altari et choro, discedunt. Expleto Completorio, ante dictum Altare majus solemniter decantantur vigiliæ per Episcopum benedicentem, qui necessario debet esse præsens dictis vigiliis. Expleto Invitatorio, et Hymno, postquam chorus sederit, incœpto primo Psalmo, unus ex Magistris cæremoniarum, invitatis Canonico Altarista, sex Beneficiatis, et totidem Clericis Beneficiatis, ducit illos, facta reverentia in medio, Episcopo et choro, ad Altare, et, cum pervenerint omnes prope infimum Altaris gradum linea æquali, Canonicus Altarista cum solis duobus senioribus Beneficiatis ascendit ad Altare, accipit lancem cum palliis, adjuvantibus dictis duobus senioribus Beneficiatis assistentibus, et eam ante Confessionem sequenti ordine portat. Præcedunt duo Custodes cum baculis, deinde sex Clerici Beneficiati, servata anterioritate, postea Canonicus Altarista inter duos seniores Beneficiatos, sequentibus reliquis quatuor Beneficiatis, quorum seniores sint proximiores Canonico. Cum pervenerint ante Confessionem, omnes se collocant in linea æquali ante illam, et Canonicus Altarista ponit immediate dictam lancem super mensam inter candelabra, et, facta ab omnibus genuflexione, separatim discedunt. Completis in choro vigiliis, dataque ab Episcopo in Altari benedictione, proceditur ad benedictionem palliorum hoc processionali ordine. Custodes de more, Crux cum Acolythis, Cantores, Seminarium, reliqui de choro, qui adesse velint, Assistentes parati cum Episcopo, et Ministris inservientibus. Descendunt omnes ante Confessionem. Minister de Cruce cum Acolythis se collocabunt ante Confessionem et mensam, ita ut respiciant faciem Episcopi. Cantores in uno angulo, Seminarium in altero, omnes alii de choro hinc inde. Episcopus ibi immediate ante sedem cum Ministris paratis hinc inde, et deposita mitra, omnes insimul facient genuflexionem, reassumptaque ab Episcopo mitra, sedebit. Omnes Assistentes, depositis rubeis, accipiunt pluvialia alba, et similiter Episcopus, depositis rubeis paramentis, accipit alba cum mitra, et sedebit. Omnibus sic paratis, et Assistentibus prædictis Decano et Canonico Altarista ad latera dictæ mensæ, Magister cæremoniarum discooperit totaliter pallia, et Episcopus, deposita mitra, surgit, et legit benedictionem palliorum, sustinente librum uno e Sacristis chori, et instrumentum de lumine uno ex Assistentibus paratis, respondentibus Cantoribus ad ℣ et ad conclusionem orationis; qua completa, Episcopus iterum sedet, accipit mitram, ponit et benedicit incensum de more, et, deposita mitra, accedit prope mensam, aspergit pallia aqua benedicta in modum crucis, et ter adolet incenso; quo facto, accipit mitram, et interim Cæremoniarii extendunt velum super pallia, et Episcopus surgens accipit ambabus manibus, adjuventibus duobus Assistentibus paratis, lancem cum palliis, et deponit eam super corpora Sanctorum Apostolorum, ibique remanent per totam sequentem diem, relicta crate ferrea aperta ratione solemnitatis. Deposita deinde mitra ab Episcopo, omnes genuflectunt, et processionaliter discedunt.

(1) Altarista idem qui Altararius, qui scilicet Altari deservit cui assignari solent emolumenta, quæ proveniunt ratione Altaris, uti ex Bulla Urbani Papæ V anni MCCCLXVIII apud Wadingum ad ipsum annum num. IX. « Te Altararium Altaris Basilicæ Principis Apostolorum de Urbe usque nostrum placitum..... constituimus, et etiam deputamus ibi recipiendi omnes, et singulas oblationes, obventiones, ac fructus redditus ad dictum Altare pervenientes..... et generaliter omnia, quæ ad dicti Altariatus spectant officium, » etc. Teste Macryo habet Altarista Basilicæ Vaticanæ facultatem ab ipso Urbano V et Innocentio VI concessam, quod possit eamdem Basilicam cum aqua ab Episcopo benedicta reconciliare quando per effusionem sanguinis, seu pollutionem ea violata fuerit. Idem præterea auctor docet, verbo *Assisius*, e Beneficiatis fuisse Altaristam prædictæ Basilicæ ejusque officium a Sixto Papa IV assignatum Canonico, qui inter alias obligationes singulis diebus, vel saltem qualibet hebdomada visitare Altaria ejusdem Basilicæ tenetur, ut ex Bulla prædicti Pontificis apud Torrigium, de Cryptis Vaticanis, secundæ editionis pag. 529. Ipsi quoque incumbit conservare pallia ei ab Apostolico Subdiacono tradita, illaque in vigilia SS. Apostolorum Petri et Pauli ad ipsorum Altare ponere, ubi condita ipsorum corpora quiescunt. Fidem tandem facit Episcopis eorumdem Apostolorum limina visitantibus.

(2) Legendum forte *medius*.

Post Completorium sequentis diei discedit e Sacristia Canonicus Altarista cum Magistris cæremoniarum et Custodibus, accedit ad Confessionem, ibique, facta brevi oratione et genuflexione, accipit lancem palliorum e corporibus SS. Apostolorum, et discoopertis aliquantulum a Magistro cæremoniarum, reportantur in Sacrorum custodiam, ponuntur super Altare Capellæ reliquiarum, et numerata coram Magistro cæremoniarum sacri palatii apostolici clauduntur in capsula serico ornata, clavis traditur dicto apostolicarum cæremoniarum Magistro a Canonico Altarista, et capsula ponitur et asservatur inter alias reliquias.

Si supradicta benedictio facienda erit mane in festo SS. Apostolorum, deferenda erunt pallia modo quo supra, antequam incipiantur vigiliæ, supra illud Altare, ubi fiet chorus, sive sit Altare majus, sive chori, idemque observandum, si facienda sit benedictio in aliis diebus; dummodo sint ex solemnioribus, quamvis fiat officium per Canonicum hebdomadarium, sed cum assistentia in choro Episcopi benedicturi pallia. In hoc casu, quando vigiliæ non cantentur pontificaliter, expletis Laudibus, Episcopus, comitantibus duobus Beneficiatis, seu Clericis Beneficiatis, cæremoniarum Magistros cum quinque Acolythis et Custodibus, procedunt ad Confessionem, breviter orant; deinde Episcopus sedet, duo Assistentes Beneficiati, seu Clerici Beneficiati accipiunt pluvialia alba, Acolythi Crucem et candelabra, Episcopus induitur per Assistentes paramentis pontificalibus albis, et mitra auriphrygiata, et fit benedictio, ut supra. Collocatis deinde super corpora Apostolorum palliis, ibique relictis, clauditur crates ferrea, et deposita mitra, Episcopus et omnes genuflectunt, et reassumpta, vadit ad sedem, deponit paramenta, sicut et Assistentes pluvialia, et facta genuflexione, omnes separatim discedunt, et non fit processio.

Sequenti die post Completorium reportantur pallia, et fiunt reliqua, ut supra.

BENEDICTIO PALLIORUM.

Episcopus sine mitra surgit, et manibus junctis dicit :

℣. Adjutorium nostrum in nomine Domini.
℟. Qui fecit cœlum et terram.
℣. Dominus vobiscum.
℟. Et cum spiritu tuo.

OREMUS.

Domine sancte, Pater omnipotens, æterne Deus, etc.

XVI. Hactenus palliorum benedictio ex laudato clarissimi viri, ac de republica literaria optime meriti, amici nostri Petri Moretti opere descripta, sed juxta correctionem in calce ejusdem operis *De Presbyterio* notatam, ubi alia scitu digna invenies.

§ II.

Quo præstito surgent Episcopi, cum mitris, et accipient de Altari pallium, quorum senior illud super humeros Electi ante se genuflexi imponet, dicens : *Ad honorem omnipotentis Dei*, etc. ut in Pontificali habetur. Quo facto, surget Patriarcha, vel Archiepiscopus cum pallio, ascendet ad Altare, Crucem ante se habens, et detecto capite, populo solemniter benedicet, dicens : *Sit nomen Domini*, etc. Deinde dimissis in Ecclesia, vel in Secretario paramentis, omnes recedent.

COMMENTARIUS.

I. Ex Romano Pontificali ad titulum *De pallio*, ubi expletum est juramentum ab Electo, sive ab eo qui accepturus est pallium, Pontifex, qui ei illud est traditurus, in gremio suo librum Evangeliorum ambabus manibus apertum tenens, inferiori parte libri Electo versa, ab eo præstationem hujusmodi juramenti recipit, et Electo adhuc coram ipso genuflexo, ac utraque manu super Evangelii libro apposita, et dicente : *Sic me Deus adjuvet, et hæc sancta Dei Evangelia*, Pontifex respondet, *Deo gratias*. Tum juramento præstito, Episcopus, vel Episcopi surgunt

cum mitris, et accipiunt de Altari pallium, quorum senior super humeros Electi ante se genuflexi illud imponet, dicens : *Ad honorem Omnipotentis Dei, et Beatæ Mariæ semper virginis, ac Beatorum Apostolorum Petri et Pauli, Domini nostri N. Papæ, et Sanctæ Romanæ Ecclesiæ, necnon Ecclesiæ N. tibi commissæ, tradimus tibi pallium de corpore Beati Petri sumptum, in quo est plenitudo pontificalis officii cum patriarchalis*, vel *archiepiscopalis nominis appellatione ; ut utaris eo intra Ecclesiam tuam certis diebus, qui exprimuntur in privilegiis ab Apostolica Sede concessis. In Nomine Pa ✠ tris, et Fi ✠ lii, et Spiritus ✠ Sancti.* ℟. *Amen.*

II. Recitata hactenus formula est, quam ve olim Pontifex pronuntiabat, cum Metropolitano pallium imponeret, ejusque meminit Innocentius III, ut constat ex illius gestis a Bosqueto editis, ubi pag. 64, sub hoc titulo *De forma dandi pallium*, ea verba leguntur : *Ad honorem Dei*, etc. quæ etiam extant initio capitis IV, lib. I Decretalium, tit. VIII, *De auctoritate, et usu pallii*. Aliam similem formulam, uti nos jam notavimus tomo I Romani Pontificalis, tit. XIV, in Commentario ad § III, num. I, ex Baronio refert Lantdmeter lib. II, *De veteri Clerico*, cap. XCVII. Aliam etiam adducit Goldastus, *De rebus Bohemiæ*, in Appendice cap. I. Aliam quoque alii promunt. Multa quæ in superius descripta formula continentur, explicata invenies in ipso nostro I tomo Pontificalis Romani ad titulum XIV, *De pallio ;* et infra Commentariis ad sequentes paragraphos hujus capitis. Ceterum notandum illud hic superest, quod accepto pallio surget mox Patriarcha, vel Archiepiscopus, qui erat genuflexus, « ascendet ad Altare; » et si sit in propria Ecclesia, vel alia suæ diœcesis, vel provinciæ, uti in Romano Pontificali habetur, et notat Castaldus lib. I, sectione X, cap. X, num. VIII. « Crucem ante se habens, et detecto « capite, populo solemniter benedicet, dicens : « *Sit nomen Domini*, etc. Deinde dimissis in Ec- « clesia, vel in Secretario paramentis, omnes « recedent. » Verbum illud, « vel in Secretario, » additum quidem fuit in hoc nostro Cæremoniali a Benedicto XIII edito ac probato, in aliis enim ante ipsum editis omnino desideratur. Certe olim nonnisi in Secretario consuevisse vel ipsos Romanos Pontifices sacris se induere ac exuere paramentis, docent nos passim Ordines antiqui

Romani a Mabillonio editi. In Ordine x inter alia illud narratur, quod postquam Pontifex Ecclesiam Sanctæ Crucis ingressus esset, intravit deinde cum Clero suo in Secretarium, « et abs« tracta planeta cum pallio, » in sede sua sedisse.

§ III.

Pallio autem utitur Archiepiscopus in singulis Ecclesiis provinciæ suæ, non autem extra provinciam, et duntaxat dum Missam solemnem celebrat, præscriptis quibusdam diebus, qui in privilegiis Ecclesiæ metropolitanæ exprimi solent.

COMMENTARIUS.

I. Solum Romanum Pontificem in Missarum solemniis pallio semper uti, et ubique, itemque in processionibus, et sessionibus Conciliorum, alios vero tum Patriarchas, tum Archiepiscopos eo nec semper, nec ubique, sed in Ecclesia sua, ac Patriarchatu, vel provincia, certis tantum debere uti diebus, tradit quidem Innocentius III relatus in cap. IV, *De auctoritate, et usu pallii*, ubi etiam rationem docet discriminis, quod ea in re inter Romanos Pontifices, ac ceteros Patriarchas et Metropolitas versatur : « Sane, » inquit, « solus Romanus Pontifex in Missarum « solemniis pallio semper utitur, et ubique, « quoniam assumptus est in plenitudinem ec« clesiasticæ potestatis, quæ per pallium signi« ficatur. Alii autem minores eo nec semper, « nec ubique, sed in Ecclesia sua, in qua juris« dictionem ecclesiasticam acceperunt, certis « debent uti diebus. Quoniam vocati sunt in « partem sollicitudinis, non in plenitudinem « potestatis. » Romanos Pontifices jam non modo in Missarum solemniis, sed etiam in aliis ecclesiasticis functionibus, in sacris scilicet processionibus, et in Conciliis usos fuisse pallio, demonstratum a nobis est tomo I Romani Pontificalis, tit. XIV, in Commentario ad § IX, num. I.

II. Illud autem ab ipsis Pontificibus maximis jam olim cautum fuit, ne pallium extra Missarum solemnia, vel extra Ecclesiam suam alii gestarent, idque ex veteri Ecclesiæ consuetudine, quam indicat S. Gregorius Magnus Pontifex maximus, lib. II, epistola LIV, ad Joannem Archiepiscopum Ravennatem, sic scribens : « Il« lud, Frater charissime, tibi non putavimus « ignotum, quod pæne de nullo Metropolitano « in quibuslibet mundi partibus sit auditum, « extra Missarum tempus usum sibi pallii vin« dicasse. » Et lib. IV, epistola I, ad Vigilium Arelatensem, « pallium, » inquit, « transmisi« mus, quo Fraternitas tua intra Ecclesiam ad « sola Missarum solemnia utatur. » Id quod etiam statutum postea fuit in Romana Synodo sub Joanne Papa VIII a viro clarissimo Luca Holstenio edita, cap. III. « Quicumque Metropo« litanorum per plateas, vel in Litaniis, » id est in processionibus, « uti pallio præsumpserit, et « non tantum in præcipuis festivitatibus, et ab « Apostolica Sede indictis temporibus, ad Missa« rum solummodo solemnia, careat illo ho« nore. »

III. Si verum est, quod scribit Flodoardus in Historia apud Baronium anno DCCCXLIX Hincmarus Remensis Ecclesiæ Archiepiscopus pro suæ sanctitatis ac sapientiæ reverentia per interventionem Lotharii Imperatoris pallium ad quotidianum suscepit usum a Leone IV Papa, a quo jam aliud acceperat in designatis sibi solemnitatibus debite fruendum; eumque quotidianum pallii usum nulli unquam Archiepiscopo se concessisse, vel deinceps concessurum esse, idem Papa in epistola tunc ad eum directa testatur. Verum commentitiam esse hujusmodi concessionem Joannes Bona S. R. E. Cardinalis lib. I *Rerum liturgicarum*, cap. XXIV, num. XVI, perspicue demonstrat, ex epistola XLVII Nicolai I Papæ ad ipsum Hincmarum, et ex ejusdem ad Nicolaum responso. Concessum olim S. Brunoni Coloniensium Antistiti ab Agapito II Romano Pontifice pallium, ut eo præter consuetudinem uteretur, quoties vellet, testatur in ejus Vita, cap. XXIII, apud Surium die XI Octobris Rogerus Monachus. Milo quoque in Vita S. Lanfranci Cantuariensis, cap. XI, refert, Alexandrum II Papam duo illi dedisse pallia, unum quod de

Altari accepit, alterum quod sua manu Pontifex ei porrexit, cum quo Missam celebrare solitus erat, in sui amoris indicium.

IV. Quam ob causam ex Ecclesiæ præscripto nonnisi inter Missarum solemnia uti pallio Antistites possint, jam nos explicuimus memorato toties tomo I Romani Pontificalis tit. XIV, in Commentario ad § IX, ex testimonio Isidori Pelusiotæ lib. I, epistola CXXXVI, ubi ita inquit: « Id amiculum, » pallium scilicet, « quo Sacer« dos humeris gestat, atque ex lana, non ex « lino contextum est, ovis illius, quam Dominus « aberrantem quæsivit, inventamque humeris « suis sustulit, pellem designat; Episcopus « enim, qui Christi typum gerit, ipsius munere « fungitur, atque ipso etiam habitu illud omni« bus ostendit, se boni illius, ac magni Pastoris « imitatorem esse, qui gregis infirmitates sibi « ferendas proposuit. » Cum itaque ex recitato Isidori testimonio laneum pallium perditam ovem significet, hæc autem reperta non est, nisi per cruentum Crucis Sacrificium, jure ac merito Episcopi Redemptorem nostrum ac ovis portitorem, Christum Dominum repræsentantes, pallium nisi in incruento Sacrificio Altaris uti non possunt; et si alicubi dicatur, uti posse Pontificem Pallio, cum Episcopos consecrat, vel Ecclesiam dedicat, intelligendum id censet Gonzalez in cap. *Cum sis*, VI, *De auctoritate, et usu pallii*, quia memoratæ functiones inter Missarum solemnia peraguntur.

V. Juxta § hujus nostri Rubricam, uti potest Archiepiscopus pallio « duntaxat, dum Missam « solemnem celebrat præscriptis quibusdam « diebus, qui in privilegiis Ecclesiæ metropoli« tanæ exprimi solent. » Qui sint hi festi dies, in sequenti Commentario explicabimus. Quod autem nefas sit Archiepiscopo Missas pro defunctis cum pallio celebrare, constitutum id legimus non modo in Pontificalibus libris ad titulum *De pallio*, sed in cap. *Tua nos*, *De auctoritate et usu pallii*, ubi refertur Honorii III epistola decretalis ad Archiepiscopum Lugdunensem ita inter alia aientis: « Cum etiam in tua diœcesi « non semper debeas celebrare cum pallio, sed « diebus illis duntaxat qui in Ecclesiæ tuæ pri« vilegiis sunt expressi, soluta est quarta quæ« stio, qua quæsisti, an tibi licitum pro defun« ctis cum pallio celebrare. » Ergo præcipua ratio, ob quam nequit Archiepiscopus uti pallio, cum pro defunctis celebrat, illa profecto est, quia hujusmodi dies non reperiuntur expressi in forma traditionis pallii, seu privilegiis Ecclesiæ concessis.

VI. Explicandum superest, quod alias initio § hujus nostri edicitur, pallio scilicet uti Archiepiscopum « in singulis Ecclesiis provinciæ suæ, « non autem extra provinciam. » Id sane cautum est et in Pontificalibus libris, ubi agunt de pallio, et in sacris canonibus, ac præsertim in Decretalibus, tit. *De auctoritate, et usu pallii*, ubi etiam cap. V consuetudo in contrarium ex Innocentio III « dicenda sit potius corruptela. » Quod vero ibidem scriptum est, usum pallii ubicumque concedi Archiepiscopis, id intelligi omnino debet, prout determinatur in cap. I, tit. eodem, id est, intra quamlibet Ecclesiam suæ provinciæ, ubi Missarum solemnia celebraret, non vero extra Ecclesiam, ut puta in publicis supplicationibus, consessu, comitiis, uti docet Azorius parte II Institutionum moralium, libro III, cap. XXXIV, quæsito VII, et uti Doctores eum locum explicant. Ceterum aiunt alii, Synodum Tridentinam inhibentem usum pontificalium in aliena diœcesi absque consensu Ordinarii, inhibuisse censendam esse et usum pallii.

[Archiepiscopus extra suam provinciam uti non potest pallio etiamsi annueret Ordinarius loci, ut decrevit S. R. C. die VIII Augusti MDCCCXXXV in causa cui titulus *Dubium*.]

§ IV.

Quod si non reperiantur expressi, recurrendum erit ad communem consuetudinem, quæ est, ut eo utatur diebus infrascriptis, videlicet, Nativitatis Domini nostri Jesu Christi, S. Stephani Protomartyris, S. Joannis Apostoli et Evangelistæ, Circumcisionis et Epiphaniæ Domini, dominica in Ramis Palmarum, feria quinta in Cœna Domini, Sabbato sancto, dominica Resurrectionis Domini cum duobus

festis sequentibus, dominica in Albis, in Ascensionis, Pentecostes, S. Joannis Baptistæ, duodecim Apostolorum festivitatibus, in festo Corporis Christi, quatuor festivitatibus Gloriosæ Virginis, id est Purificationis, Annuntiationis, Assumptionis, et Nativitatis, in festo omnium Sanctorum, in Dedicationibus Ecclesiarum, in principalibus festivitatibus Ecclesiæ metropolitanæ, in ordinationibus Clericorum, consecrationibus Episcoporum, Abbatum et Virginum, in diebus anniversariis Dedicationis Ecclesiæ principalis et Consecrationis suæ. Aliis autem diebus in privilegiis non expressis, vel inter prædictos non comprehensis, Archiepiscopus si voluerit in pontificalibus celebrare, uti non debet pallio.

COMMENTARIUS.

I. Notavimus jam quoque et istud tomo I Romani Pontificalis tit. xiv, in Commentario ad § x, variis temporibus varios assignatos fuisse pallii gestationi dies. Adrianus II Pontifex maximus in suis ad S. Arctardum Episcopum Namnatensem literis, ubi ei pallium largitus est, paucos hosce tantum dies expressit, quibus ei sacro illo ornamento uti liceret : « Fraternitati tuæ, » inquit, « pallium ad Missarum solemnia tantum « celebranda concedimus, in die duntaxat sanctæ et venerandæ Domini nostri Jesu Christi « Resurrectionis, ac Nativitatis, seu Ascensionis « die, et in Assumptione Beatæ Dei Genitricis « semper virginis Mariæ, seu in Natalitiis Beatissimorum Apostolorum, sive in Nativitate S. « Joannis Baptistæ, necnon et in Natali S. Christi « Confessoris Martini die, verum etiam et in ordinationis tuæ natalitio concedimus die, sicut « a Beatissimo prædecessore Gregorio sancitum « est. » Scribit Nicolaus I epistola xxxix, ad Rodulphum Archiepiscopum Bituricensem, quod « pallio apostolico in Cœna Domini uti illis solis « est licitum, quibus est ab Apostolica Sede « permissum. » Quia scilicet tunc dies iste nondum erat inter ordinarios assignatus.

II. Si alias veterum Pontificum literas evolvamus, miram de iis diebus, in quibus pallium gestari debeat, varietatem inveniemus, uti videre est in Alexandri II ad Petrum Archiepiscopum literis, et in aliis, quas Urbanus II ad Eliam Archiepiscopum Bracharensem, et Innocentius II ad Alberonem Leodiensem Episcopum miserunt. Ergo Alexandri literæ hæc habent : « Pallium autem Fraternitati tuæ ex more ad « Missarum solemnia celebranda, sicut antecessoribus tuis concessum est, concedimus, videlicet, in Natali Domini, Epiphania, Cœna, « Pascha, Ascensione, Pentecoste, Natali S. « Joannis Baptistæ, Natali Apostolorum Petri et « Pauli, et quatuor festivitatibus S. Mariæ, scilicet, Nativitate, Annuntiatione, Purificatione, « Assumptione, et duobus festis S. Angeli, sic « pro Natalitiis quoque duodecim Apostolorum, « Natali S. Gregorii, et sanctorum Sergii et « Bacchi, et festivitate omnium Sanctorum, « atque Natali tuo, et quoties ordinationem, vel « consecrationem Ecclesiarum celebraveris. » Ubi nota, nonnullas Sanctorum festivitates in hisce literis recenseri, quæ in aliis desiderantur; respiciebant enim Pontifices, ubi pallium concedebant, ad variam Ecclesiarum disciplinam, ubi solemni ritu Sanctorum quædam festivitates peragebantur.

III. Hinc Urbanus II nonnullos ex memoratis ab Alexandro dies omittens, alios addit, ubi ad Eliam Bracharensem Archiepiscopum scribens, pallium misit : « Propterea, » inquit, « Fraternitati tuæ pallii usum ex more concedimus, « ut eo inter Missarum solemnia certis duntaxat « festivitatibus utaris, videlicet, Nativitate Domini, S. Stephani, Epiphania, Cœna Domini, « Resurrectione, Ascensione, Pentecoste, Nativitate S. Joannis Baptistæ, Natalitiis Apostolorum, et festivitatibus S. Nicolai et Sabini, « festivitate omnium Sanctorum, in annua ordinationis tuæ die, in ordinatione Episcorum, seu « ceterorum Clericorum, in consecratione etiam « Ecclesiarum, in translatione etiam Domini « Confessoris Nicolai. » Ecce et hic quidam dies Archiepiscopis omnibus communes, alii vero speciales, ac proprii uniuscujusque Ecclesiæ.

IV. Literas quas anno MCXXXVI Innocentius II ad Alberonem II Leodiensem Episcopum misit, recenset Chapeauvillus in Gestis Pontifi-

cum Leodiensium tomo II, pag. 99, suntque hujusmodi : « Et quoniam tanquam Aaron ad « pontificalis dignitatis fastigium divina gratia « te vocatum confidimus, et loco Moysi ad re« gendum christianum populum per Dei provi« dentiam es constitutus, eorum quoque digni« tatis te participem constituimus, et usum « rationalis, postquam in Episcopum consecra« tus fueris, personæ tuæ concedimus, sta« tuentes, ut eodem sacro ornamento intra « Ecclesiam duntaxat his diebus utaris, qui in « præsentis scripti serie præscribuntur, id est, « Cœna Domini, Pascha, Ascensione, Penteco« ste, in festo B. Joannis, in solemnitatibus « Apostolorum Petri et Pauli, Assumptione B. « Mariæ, in festo Beati Lamberti, omniumque « Sanctorum, Natali Domini, in Octavis ejusdem, « et Epiphania, in Purificatione B. Mariæ, in « dedicationibus Ecclesiarum juxta tuam Paro« chiam, et ordinationibus Clericorum, et in « anniversario die dedicationis Leodiensis Ec« clesiæ. » Hactenus Innocentii II Papæ epistola, seu diploma, quo pallii usum certis præscriptis diebus Episcopo Leodiensi concessit.

V. Duo in hoc diplomate adnotanda sunt, ac primum quidem, pallium, *Rationale* ab Innocentio II appellari, et quidem non sine veterum exemplo atque auctoritate, uti constat ex veteri Missa Illyrici, ubi legitur precatio ad *rationale* induendum. Rationale autem idem esse ac pallium, pluribus docent Dufresnius in suo mediæ et infimæ Latinitatis Glossario, et eruditus Georgius, *De Liturgia Romani Pontificis*, lib. I, cap. xxv, num. viii et seqq. ubi inter alia Lucium Papam III laudat, qui pallium memorans, *rationalis* vocabulo utitur; nam in diplomate dato anno MCLXXXII Guillelmo Archiepiscopo Montis Regalis in Sicilia super usu pallii, inter cetera hæc monet : « Fulgeat in pectore tuo ra« tionale judicii cum superhumeralis notione « conjunctum : » quæ verba, ut idem notat Georgius, repetuntur a Clemente Papa III in diplomate eidem dato anno MCLXXXVIII, ac item in diplomate Innocentii III Papæ anno MCXCVIII, additque tum demum memoratus auctor de re liturgica optime meritus, atque egregie ostendit ex veterum monumentis, pallium ipsum dici etiam *Superhumerale* consuevisse. Id quod etiam nos jam notavimus nostro I tomo Pontificalis Romani ad titulum xiv, *De pallio*. Sed audiamus Durandum, qui lib. III, cap. xvii, num. 1, utrumque vocabulum ita explicat : « Per pallium, « simul utrumque, et superhumerale et ratio« nale legalis Pontificis intelligimus. Quia enim « super utrumque Pontificis humerum jacet, su« perhumerale, sive λογίον dicitur; quia vero « inde descendens in ipso Pontificis pectore « jungitur, rationale vocatur. »

VI. Alterum quod in recitato Innocentii II diplomate adnotandum superest, illud profecto est, consuevisse olim ex peculari privilegio Romanorum Pontificum concedi pallium non modo Metropolitanis, sed etiam aliis Episcopis. Multa ejus rei exempla legere est in Epistolis S. Gregorii Magni, Pontificis maximi, lib. V, epistola viii, Dono Messanensium apud Siculos novello Episcopo, ita quidem scribit : « Pallii usum « prævidimus concedendum, illis videlicet tem« poribus atque ordine, quibus decessorem « quoque tuum esse usum non ambigimus. » Non dicit *decessores*, sed *decessorem*, ut ostendat, in ea Ecclesia illum primo habuisse pallium, uti notat Lupus tomo VIII operum, *De Africanæ Ecclesiæ Romanis appellationibus*, cap. ix, ubi alia ejusdem S. Gregorii loca affert, quibus docet, transmissum olim fuisse pallium a Sede Apostolica Episcopis provincialibus. Quidquid enim aliqui dicant, Sicilia usque ad Leonis Isauri imperium nullos habuit Metropolitas, quia scilicet omnes ejus Episcopi suffraganei erant Romanæ metropolis. Porro occurrunt in historia ecclesiastica varii Episcopi, « qui ex indulto « apostolico, pallio utuntur, ut Lucensis in « Thuscia, Papiensis in Lombardia, Bambergen« sis in Germania, etc. » Verba sunt Augustini Patricii lib. I *Sacrarum cæremoniarum SS. Romanæ Ecclesiæ*, sectione x, cap. v. Novissime etiam a sanctæ memoriæ Clemente XII Pontifice maximo Aretini Episcopi pallio donati sunt.

VII. Sed ut ad dies revertamur, quos ad varios Metropolitas scribentes, pro varietate Ecclesiarum Romani Pontifices gestationi pallii assignarunt, omissis aliis monumentis, quæ laudari possent, celebre est illud, quod extat in Gestis Innocentii Papæ III ab erudito Bosqueto editis, ubi fol. 64 hæc legitur forma tradendi pallii : « Ad honorem Dei Omnipo« tentis, et Beatæ Mariæ Virginis, et Beatorum « Apostolorum Petri et Pauli, et Domini Papæ « Innocentii, et Romanæ Ecclesiæ, necnon et

« Ecclesiæ tibi commissæ, tradimus tibi pal- « lium de corpore Beati Petri sumptum, in si- « gnum videlicet plenitudinis Pontificalis officii, « quo ad Missarum solemnia intra Ecclesias « tibi subjectas utaris in Nativitate Domini, festi- « vitate Protomartyris Stephani, Circumcisione « Domini, Epiphania, dominica in Ramis Palma- « rum, Cœna Domini, sabbato Sancto, Pascha, « Ascensione Domini, Pentecoste, tribus festivi- « tatibus sanctæ Mariæ, Natali S. Joannis Bapti- « stæ, solemnitatibus omnium Apostolorum, « commemoratione omnium Sanctorum, dedi- « cationibus Ecclesiarum, consecrationibus Epi- « scoporum ordinationibus Clericorum, Ecclesiæ « tuæ principalibus festivitatibus, anniversario « consecrationis tuæ die. » Alios his etiam dies adjungit, aliosque detrahit huscusque enumeratos Durandus lib. III Rationalis, cap. xvii, ubi etiam notat, quosdam etiam addere « dies do- « minicas, quæ ad Resurrectionem pertinent, « quod tamen in usu non est. »

VIII. Extat in Romano Pontificali ad titulum *De pallio*, dierum enumeratio, quibus pallio, uti licet, eique concinit hic § noster, in quo tamen gestationi pallii assignantur etiam dies quibus Abbates benedicuntur, de quibus alias in ipso Pontificali nulla fit mentio. Quidquid sit de ea diversitate, cuivis Archiepiscopo suum privilegium inspiciendum est, juxta monitum Honorii Papæ III qui ad Archiepiscopum Lugdunensem, sive Trisbelitanum, ut in sexta Decretalium Collectione legitur, ita rescripsit : « Diebus illis « duntaxat, qui in Ecclesiæ tuæ privilegiis sunt « expressi. » Vide hoc Honorii effatum in cap. *Tua nos*, vii, *De auctoritate, et usu pallii*. Vide etiam, quæ de diebus hisce diximus nos nostro tomo I Romani Pontificalis, tit. xiv, *De pallio*, in Commentario ad § x, ex quo plura desumpsimus ad explicandam § hujus nostri Rubricam.

IX. Sciendum insuper, aliquando ex speciali Romani Pontificis privilegio, pallii usum absque ulla dierum limitatione, sed ad utentis libitum fuisse concessum. Id sane constat ex Actis S. Brunonis Coloniensis Episcopi, ubi ita legimus : « Legatus Roma rediens bonum nuntium ferre « acceleravit, portans sacrum habitum ab uni- « versali Pontifice missum, prætendentem jugum « Domini suave, et onus ejus leve, et ipsum, « quod sub eo dispensatur, humile ministerium, « quod verba Domini testantur dicentis : *Qui « major est vestrum, erit minister vester*. Fe- « rens simul Reliquias de proprio corpore « S. Pantaleonis Martyris, et privilegium aposto- « licæ sublimitatis auctoritate traditum, quo et « eodem pallio præter consuetudinem Sacerdos « Domini, quoties vellet, indui permissus. »

§ V.

Quando autem pallium imponitur Archiepiscopo, semper imponitur super planeta, ita ut pars duplex pallii ponatur super sinistrum humerum. Modus autem impositionis pallii, et trium spinularum gemmatarum, quæ in illud infiguntur, exponitur in capite viii libri II.

COMMENTARIUS.

I. Cum, uti superius ostensum est, pallio utantur Archiepiscopi duntaxat dum Missarum solemnia celebrant, jam quando illud imponitur, « semper imponitur super planeta. » Summos etiam Pontifices, qui in plenitudinem ecclesiasticæ potestatis semper, et ubique pallio utuntur, cum in processionibus incedebant, indutos fuisse pallio, addiscimus ex Ordine Romano x una cum aliis compluribus a Mabillonio edito, num. xiii, ubi diserte habetur, in processione feriæ sextæ in Parasceve, quæ a Lateranensi Basilica ad Ecclesiam Sanctæ Crucis fiebat, pallio super planeta indutum fuisse Pontificem; præscribit enim memoratus Ordo, ut postquam Pontifex ipse Sanctæ Crucis Ecclesiam ingressus est, « cum Clero intret Secretarium, et abstra- « cta planeta cum pallio sedeat in sede sua, » etc. Eadem confirmantur in Ordine Romano xii, num. xxviii.

II. In Conciliis quoque consedisse Romanos Pontifices pallio super casula, seu planeta indutos, constat ex Actis Concilii Barensis quod ce-

lebratum fuit anno Christi MXCVII. Sic enim inquiunt de Urbano Papa II, qui ipsi Concilio interfuit : « Ut ergo ventum ad Concilium, apostolicus ante corpus S. Nicolai constratum tapetibus et palliis, ipse casula cum pallio amictus, tribunal ascendit, ceteri cum cappis sedebant. » Gregorium quoque X interfuisse sessionibus Concilii II Lugdunensis œcumenici, quod habitum fuit anno MCCLXXIV, cum ornamentis pontificalibus, ac præsertim pallio, « sicut si esset Missam celebraturus, » ejusdem Concilii Acta testantur. Extant Romæ in compluribus Ecclesiis antiquæ variæ imagines musivi operis Romanorum Pontificum, qui super planetam pallium gestant. Varias id genus figuras affert in suis veteribus monumentis Ciampinus eruditissimus.

III. Ad ritum quod attinet induendi pallium, « semper imponitur super planeta, ita ut pars duplex pallii ponatur super sinistrum humerum. » Sed præstat ritum ipsum describere ex libro II, cap. VIII, § XX, ubi ita legimus : « Si Episcopus pallio uti possit, et eo die uti conveniat, affertur per aliquem Subdiaconum ex Altari ambabus manibus, velo aliquo supposito, quod Diaconus capiens Episcopo offert osculandum in Cruce posteriori ; et advertat, dum illud capit, ut partem duplicem pallii capiat dextera manu, simplicem vero sinistra, et dum illud imponit, Subdiaconus manu dextera elevat partem, quæ a tergo pendere debet, illudque aptant, ut humeros Episcopi æqualiter ambiat, et pars duplex pallii ponatur super sinistro humero Episcopi. Quo facto, idem Diaconus capit unam ex tribus spinulis per aliquem Acolythum allatis ; videlicet pulchriorem, eamque infigit cruci anteriori pallii ante pectus existenti, aliam in cruce sinistri humeri, tertiam Subdiaconus infigit cruci posteriori, quæ omnia ita infigantur, ut tertio transeat per crucem, in qua sint oceli tres, sive ansulæ tres sericæ, ejusdem coloris nigri, ita tamen, ut nec crucem, nec pallium perforent, neque planetam tangant, et gemmæ spinulis appositæ, remaneant ad dexteram infigentis. » Hactenus § XX, cap. VIII, lib. II, ubi nos suo loco nonnulla observabimus.

IV. Eadem ferme quoad pallii infixionem minute ac diligenter statuuntur in præfatione Missæ Ms. codicis, qui Romæ in Bibliotheca Cardinalis Imperialis asservatur, teste Georgio lib. I, *De liturgia Romani Pontificis*, cap. XXV, num. VII, ubi ex ipso Ms. codice ritus induendi pallium ita describitur : « Diebus autem, quibus Archiepiscopus utitur pallio post alias sacras vestes, præsentato sibi pallio, osculatur ipsum in posteriori cruce. Deinde Ministri pallium Pontifici imponentes, attendant, quod illa pars pallii, quæ duplex est, veniat supra sinistrum humerum, et sic imposito, infigant spinulas, videlicet unam in cruce anteriori, aliam in cruce super sinistrum humerum, tertiam in cruce posteriori. Istæ autem spinulæ sic infigendæ sunt, quod quælibet tertio transeat per crucem, cui infigitur, et quarta vice acumen spinulæ infigatur pallio ultra crucem. Proviso, quod nulla spinula perforet pallium, et nullo modo acumen ejus tangat planetam. Proviso etiam, quod cujuslibet spinulæ caput, in quo est, sit ad dexteram infigentis spinulam. Deinde sic aptetur, quod crux anterior sit ante pectus super aurifrisum, postea trahatur pallium ad dexteram et sinistram partem humerorum, sic quod per brachia descendat, quasi ad medium inter armum et cubitum. Et quotiescumque necesse est, debet juxta modum positum reaptari. » Eadem ferme sunt, quæ paulo superius ex libro II nostri Cæremonialis descripsimus.

V. Pallii forma juxta hodiernum morem, ut ipsam describit Marcus Paulus Leo Societatis Jesu Presbyter, *De auctoritate, et usu pallii pontificii*, cap. II, num. XVII, « est longitudinis novem palmorum, latitudinis vero quadrantis palmarii, quæ per humeros et brachium, veluti torques aurea circumvoluta conduplicat sinistram circuli medietatem illa sui parte, quæ a dexteris humero et brachio descendit, necnon utraque sui extremitate palmorum mensuram paulo excedente, veluti duabus lineis deorsum tendentibus secat, sinistra nimirum extremitate ante pectus, dextera vero post tergo æqualiter dimidiando circularem pallii superficiem. » Non absimilis est hodierni pallii descriptio apud Nicolaum de Bralion in tractatu *De pallio archiepiscopali*, cap. I, sed quod non præstitit Leo Jesuita, sapienter monet, aliam fuisse antiqui pallii figuram, idque ostendit cap. III ibidem, ubi sermonem habet de antiqui pallii forma. Variam illam fuisse variis tempori-

bus usque ad Sixtum IV Pontificem maximum, luculentissimis ostendit monumentis doctissimus Georgius lib. I. *De liturgia Romani Pontificis*, cap. xxv, num. v, ubi ait utramque olim lineam, seu fasciam pallii, anteriorem scilicet, ac posteriorem, quæ *vitta* dicitur a Brunone Episcopo Signiensi in libro *De sacramentis Ecclesiæ*, etc. longam fuisse, et pertinxisse usque ad extremitatem planetæ, quæ, uti notum est, priscis temporibus talaris eris.

VI. Demum, ut idem auctor observat, decurtari pallium admodum cœpit Sixti IV ætate, nam per ea tempora Augustinus Patricius Episcopus Pientinus, et sacrarum apostolicarum cæremoniarum Magister operam dabat continuando libro sacrarum Cæremoniarum, quibus Romani Pontifices uti consueverunt, quem anno Christi MCDLXXXVIII exaratum Innocentio VIII inscripsit, ac deinde typis mandavit Christophorus Marcellus Corcyrensis Antistes anno Jesu Christi MDXVI. Patricius ergo lib. I, sectione x, cap. v, *De pallio et quomodo traditur*, postquam verba fecit de agnis, ex quorum lana pallia conficienda sunt, hæc habet : « Ex his agnis lana tondetur, « quæ mixta cum alia lana alba, et pariter munda « reducitur in filum, ex quo pallia hujusmodi « contexuntur latitudine digitorum trium reda- « cta in orbem, ita ut humeros Præsulum am- « biant a pectore et renibus. Particulam penden- « tem habet pallium longitudinis palmi, et in « extremitatibus laminas plumbeas tenues ad « parem latitudinem, in fine orbiculatas, nigro « serico tectas, insutas supra pendentes particu- « las ante, et post, et super humeros utrosque. » Hinc in sepulcrali monumento Sixti IV intra Sacellum SS. Sacramenti ad Vaticanam Basilicam, ubi translatum fuit illius corpus, superposita tumulo effigies ejusdem ænea anaglypho opere elaborata anno MCDXCIII lineam pallii anteriorem habet, vix longitudinem palmi unius superantem.

VII. Ceterum ante Sixtum IV sepulcrales figuræ Urbani VI et Bonifacii IX pallium exhibent cum fascia usque ad mediam tibiam, uti videre est apud Ciacconium tomo II, pag. 632 et 696. Effigies similiter sepulcralis Martini Papæ V, quæ extat in Basilica Lateranensi, et apud eumdem Ciacconium delineata pag. 819, profert pallii lineam ad extremam planetæ oram declinantem. Brevior quidem est pallii fascia in sepulcro Eugenii IV, sed imperitiæ et vitio sculptoris id tribui jure potest, cum, ut scite notat laudatus Georgius, « lineæ in palliis Nicolai V, Callisti III et Pauli II, « post Eugenium Romanorum Pontificum, ad « mediam tibiam, et ad extremam planetæ par- « tem descendant. » Trium horum Pontificum sepulcrales imagines videri possunt apud memoratum Ciacconium citato tomo II, pag. 969, 989 et 1092. Sane is postea invaluit usus, ut aliorum Pontificum figuræ sepulcrales non jam planeta, et pallio, sed pluviali induti repræsententur, et quidem sine pallio, quia ut superius notatum est, ornamentum illud pontificale, non aliis sacris vestibus, sed super planeta imponi debet. Unde corrigendus est error pictorum, qui sanctos Archiepiscopos contra ecclesiasticum ritum pingere solent cum pluviali et pallio, et aliquando etiam cum pallio super monastico habitu, quem juxta institutum, quod ante pontificatum professi fuerunt, gestabant. Sed in hujusmodi errores, iisque etiam graviores frequenter pictores incidunt.

§ VI.

Electi vero ad patriarchales, vel metropolitanas Ecclesias, non ante Patriarchæ, vel Archiepiscopi appellari possunt, quam pallium receperint, sed nec translati de una Ecclesia metropolitana ad aliam uti possunt pallio sui prædecessoris defuncti, nec translati, sed opus est, ut iterum pro nova Ecclesia petatur, et habeatur novum pallium; nec interim ipsis Electis licet pontificalia munia exercere.

COMMENTARIUS.

I. Puto equidem rem me gratam facturum lectori ecclesiasticorum rituum curioso, si nonnulla hic repetam ad § hujus intelligentiam, quæ alias jam explicuimus tomo I Romani Pontificalis

tit. xiv, in Commentario ad § v, cui plane concinit hujus § præsentis Rubrica. Sic autem ille inquit : « Et quia pontificalis officii plenitudo confertur « per pallium, antequam obtinuerit quis pallium, « licet sit consecratus, non sortitur nomen Pa- « triarchæ, Primatis, aut Archiepiscopi, et non « licet ei Episcopos consecrare, nec convocare « Concilium, nec Chrisma conficere, neque Ec- « clesias dedicare, nec Clericos ordinare, etiamsi « pallium in alia Ecclesia habuisset, cum oporteat « petere novum pallium. » Fateor, nullibi usquam reperiri prioribus Ecclesiæ sæculis, ut a pontificali nomine ac munere suspenderentur Metropolitæ, Primates, Patriarchæ, antequam pallium recepissent; etsi enim in pallio contineri dicatur plenitudinem pontificalis officii cum archiepiscopalis nominis appellatione, nequaquam id tamen hoc sensu accipiendum est, ut pallium ipsum aliquam re vera potestatem accipienti tribuat, sed potius referendum ad jus positivum, ac consuetudinem multis jam sæculis receptam atque probatam, in quam ultro ipsi profecto Archiepiscopi venere, quæque deinde facta est illis necessitas, ut ante illius pallii receptionem, nec functiones suas obire, nec Archiepiscopi nomen, vel Primatis aut Patriarchæ assumere queant.

II. Itaque perperam dolet, queriturque Edmundus Richerius in Historia Concilii viii, num. xii, ubi reflectens ad juramentum in receptione pallii præstandum, atque ad subjectionem accipiendi pallii, quo Metropolita sacras functiones pontificales obire queat, statim in hæc injuriosa Apostolicæ Sedi verba prorumpit, « quod « primitus in honoris ac dignitatis indicium, ac « notam tribuebatur, tum demum in onus gra- « vissimum transiisse, ita ut Curia Romana pro- « hibeat Archiepiscopis ea obire munia, ad quæ « jure divino tenentur, antequam pallium acqui- « sierint : quod tamen est res pure cæremonialis, « nihil ad potestatem Episcoporum conferens. » Est et ejusdem sententiæ Vanespen parte I Universi juris ecclesiastici, tit. xix, cap. v, num. xiv, Richerii verba affert tanquam egregii Ecclesiæ Doctoris gravamen illud a sede Romana Archiepiscopis impositum deplorantis.

III. Sed potissimum Richerio succinit Petrus de Marca, qui per illius vestigia gradiens in suo *De concordia Sacerdotii et Imperii* tractatu, inter alia dicere et ipse non veretur, Romanam Ecclesiam per eam pallii accipiendi necessitatem, quo pontificalia munia Metropolitani obire possent, antiquam illorum libertatem infregisse. En verba illius : « Optabant sane olim summi Pontifices, « ut omnes Metropolitani, qui ad eorum patriar- « chatum pertinebant, aliquid confirmationis « genus a Sede Apostolica acciperent. Verum « quia ubique receptum erat, consecrationes « fieri posse extra Italiam absque eorum con- « sensu, vim ei legi palam adferre noluerunt, sed « Metropolitanos rei cujusdam novæ miraculo « velut obstupefecerunt, quæ in initio magnifica, « paulatim tamen antiquam eorum libertatem « per cuniculos infregit, et Synodorum provin- « cialium auctoritatem pessumdedit. De pallii « usu loquor, cujus origo cum sit satis vetusta, « effectus tamen ejus, et cetera, quæ nunc usur- « pantur, antiquitati prorsus ignota fuere, » etc. Ita ille, cujus complures, et quidem insignes errores notavit jam, confutavitque de Ecclesia Romana optime meritus, doctissimus scriptor Christianus Lupus tomo VIII Operum, *De Africanæ Ecclesiæ Romanis appellationibus*, cap. viii.

IV. At vero hallucinari Richerium, ejusque asseclas, ex eo patet, quod, uti superius jam diximus, non primum eam necessitatem, onusque, ut aiunt, gravissimum Roma Metropolitanis imposuit, eorumque libertatem infregit, sed ipsi Metropolitani se ultro consuetudini huic vel legi subjicere, non exercendi scilicet aliqua munia pontificalia antequam pallium acquisissent, uti ingenue fatetur, fuseque ostendit Thomassinus, parte I *Disciplinæ*, lib. II, cap. lvii, num. vi et ix, et Christianus Lupus loco cit. cap. xi. Sane scripsit jam olim Paschalis Papa II ad Archiepiscopum Panormitanum, legem illam sumendi pallii a corpore Beati Petri Principis Apostolorum, non ad aliud collimare, quam ad revincenda in unum corpus illustria quæque Ecclesiæ membra sub uno summo capite Christo, Christique in terris Vicario, Romano Pontifice maximo : « Cum a Sede Apostolica vestræ insignia digni- « tatis exigitis, quæ a Beati tantum Petri corpore « assumuntur; justum est, ut vos quoque Sedi « Apostolicæ subjectionis debitæ signa solvatis, « quæ vos cum Beato Petro tanquam membra de « membro hærere, et catholici capitis unitatem « servare declarent. » Spectant et ea verba ad sacramentum subjectionis, et canonicæ obedien-

tiæ, quod ante pallii acceptationem summo Pontifici exhibetur, de quo superius abunde jam diximus.

V. Quidquid adversarii obganniant, multis jam abhinc sæculis sententia illa probata est, ac recepta a sacris canonibus, pallium insigne esse plenitudinis pontificiæ potestatis; unde non mirum, si inde illud necessario sequitur, neminem posse ejus potestatis pontificalis ulla ante obire munia, quam ejusdem insigne, et quasi investituram sumat. Hinc Joannes Papa VIII in epistola CXIII ad Archiepiscopum Arelatensem data, de nimia quorumdam Episcoporum Gallorum præsumptione conquestus est, quod ante acceptum pallium a Sede Apostolica, pontificalia obire ausi essent. Stante eo fundamento, quod pallium est plenitudo pontificalis officii; et quod cum ipso et in ipso confertur pontificalis officii plenitudo, ut ex disciplina, quæ jam diu ante annum Christi millesimum invaluerat, loquitur Innocentius Papa III, lib. *De Mysteriis Missæ*, cap. XLIII, merito prohibitus est a Gregorio VII Pont. max. lib. I, epistola I, Archiepiscopus Rotomagensis, ne vel Episcopos, vel Presbyteros ordinaret, vel Ecclesias antea dedicaret quam pallium accepisset, graviter enim ab eo peccatum esse, quod tandiu ab eo petendo cessasset præter antiqua Ecclesiæ statuta : « Quia sanctorum Patrum sta« tuta parvi pendisti, nullum deinceps Episco« pum, vel Sacerdotem ordinare, seu Ecclesias « præsumas consecrare, donec honoris tui sup« plementum, pallii videlicet usum, ab hac Sede « impetraveris. »

VI. Summi cujusdam rigoris speciem præsefert hæc sententia, quæ reipsa tamen, uti observat memoratus Thomassinus, indulgentiæ plurimum habuisse censebitur, si mentem quis referat ad Damasi, vel Pelagii Decretum apud Gratianum can. I, distinctione C, quod tum pro certo et rato habebatur, et quo metropolitica orbabatur dignitate, qui ultra tres menses cessaret a postulando pallio, illudque Decretum laudat in recitata epistola Gregorius VII, quamvis tacito auctoris nomine. Sed et Innocentius III inter alios excessus, et illius etiam notam incessit Alberto cuidam Archiepiscopo Armacano, totiusque Hiberniæ Primati, quod ante receptum pallium ausus fuisset Clericum ordinare. Sic autem rescribit Cardinali Apostolicæ Sedis Legato, qui ipsum Pontificem et de eo excessu jam consulerat : « Præterea cum non liceret Archiepi« scopo sine pallio convocare Concilium, confi« cere Chrisma, dedicare Basilicas, ordinare « Clericos, et Episcopos consecrare, multum « profecto præsumit, qui antequam impetrat « pallium, Clericos ordinare festinat. » Extat hocce Innocentii Rescriptum in cap. *Quod sicut*, *De electione*.

VII. Constat itaque ex dictis, Archiepiscopum ante receptionem pallii, nec quæ sunt Ordinis posse exercere, nec Archiepiscopum nominari. Quod quidem adeo rigorose procedit, ut si unius Ecclesiæ Archiepiscopus, qui alias pallio donatus fuerat, ad aliam ipse similiter archiepiscopalem sedem transiret, teneretur novum pallium a Romano Pontifice petere, nec primo concesso uti valeret, uti constat ex Pontificali Romano tit. *De pallio*, et ex his nostri § verbis : « etiamsi pallium « in alia Ecclesia habuisset, cum oporteat petere « novum pallium. » Quibus adde celeberrimum illud laudati Innocentii III Rescriptum ad Præpositum, et Capitulum Strigoniense, legiturque in cap. *Bonæ memoriæ* IV, *De postulatione Prælatorum*, ubi ait Pontifex, Colocensi Archiepiscopo in Strigoniensem Archiepiscopum postulato licentiam se tribuere ad Ecclesiam Strigoniensem transeundi, palliumque ei ad nomen, et usum ejusdem Ecclesiæ transmissurum, quia nimirum prius pallium fuit illi concessum, uti Metropolitano prioris Ecclesiæ. Translati itaque ab una Ecclesia metropolitana ad aliam, non possunt uti pallio, quod in prima sua Ecclesia acceperant, estque hæc hodierna Ecclesiæ praxis.

VIII. Rursus cum pallium ipsum personale sit ornamentum, non potest Archiepiscopus, ubi mortem est obiturus, alii illud relinquere, sed cum eo sepeliri ob eam etiam rationem, quia scilicet juxta veterem Ecclesiæ morem religiose hactenus servatam unusquisque sepeliri debet cum insignibus dignitatis suæ, quibus in vita decorabatur, adeoque etiam cum pallio. Extant de eo ritu in ecclesiastica historia innumera pæne exempla, quorum nonnulla attulimus nos tomo I Romani Pontificalis, tit. XIV, in Commentario ad § IX, ubi etiam notavimus alium fuisse antiquitus morem Ecclesiæ Alexandrinæ, in qua defuncti Præsulis pallium, quod S. Marci Evangelistæ primitus fuerat, in successorem transibat, teste Liberato Carthaginensis Ecclesiæ

Diacono in Breviario cap. xx his verbis : « Consuetudo est Alexandriæ, illum Patriarcham, « qui defuncto succedit, excubias agere super « defuncti corpus, manumque dexteram ejus « suo capiti imponere, et sepulto manibus « suis, accipere collo suo Beati Marci pallium, « et sic legitime sedere. » Idipsum servatum alicubi in Ecclesia Latina, testatur Rupertus Abbas Tuitiensis lib. I *De divinis officiis*, cap. xxii, ubi ait, Maternum Trevirensis Ecclesiæ a Beato Petro Apostolo ordinatum Episcopum hæreditatem pallii suis successoribus dereliquisse.

IX. Quidquid sit de hisce exemplis, quæ ad notitiam ecclesiasticæ antiquitatis afferre hic placuit, servanda omnino hodie est regula, quam libri Pontificales, ac Cæremoniales, et sacri canones præscribunt, ac canonici jurisconsulti docent, I. ut nimirum non possit unus Metropolitanus cum alterius pallio celebrare, nec sepeliri, sed duntaxat cum suo proprio pallio; II. ut Archiepiscopus ad aliam Ecclesiam metropolitanam translatus, non possit pallio uti in prima Ecclesia obtento, quia scilicet pallium non solum datur contemplatione personæ, sed etiam loci, uti habetur in cap. *Bonæ* ii, *De postulatione Prælatorum;* III. ut pallii usum non possit retinere Archiepiscopus translatus ad Ecclesiam episcopalem, ex Decreto Sacræ Rituum Congregationis in Majoricen. xvi Octobris MDCIV; IV. ut nequeat uti pallio extra provinciam sibi decretam, cap. *Cum nuper*, et cap. *Ex tuarum*, *De auctoritate, et usu pallii ;* V. ut qui episcopatui renuntiat, pallio uti ulterius nequeat, cap. *Ad supplicationem*, et ibi doctores, *De renuntiatione;* VI. ut pallium concessum, et non traditum Archiepiscopo, cum non possit eo amplius uti, comburatur, et cineres in Sacrario ponantur, ex Sacræ Rituum Congregationis Decreto in una Urbis Subdiaconorum iv Martii MDCDVI, apud Barbosam in Summa Apostolicarum Decisionum, verbo *Pallium*; VII. ut Archiepiscopus, vel Patriarcha nequeat ante se deferri facere Crucem, quæ est insigne dignitatis archiepiscopalis, vel patriarchalis, quam non plene habet, sicut nec nomen Archiepiscopi, vel Patriarchæ, uti dictum est, et docet Diana lib. IV, tractatu viii, resolutione lxviii, viii, ut nonnisi intra Ecclesiam, et inter Missarum solemnia, et certis quibusdam diebus in privilegiis expressis pallio utatur; IV. ut ante pallii acceptionem nequeat quis Archiepiscopus, Primas, Patriarcha appellari, et multo minus pontificalia munia obire, tametsi possit ea quæ sunt jurisdictionis exercere, et alteri ea quæ sunt Ordinis committere, uti docent communiter canonici jurisconsulti, ex cap. xi, *De electione*, et aliis concordantibus, et habetur expressum in Romano Pontificali loco citato.

X. Posse Archiepiscopum ante acceptum pallium ea quæ sunt Ordinis alii committere, ac præsertim aliis Episcopis delegare, ut consecrent Episcopum sibi Suffraganeum, modo ipse non sit in mora petendi pallium, scilicet modo illud intra tres menses petat, docent jam passim, uti dictum est, canonici jurisconsulti ex cap. *Suffraganeis*, *De electione*, ubi expresse edicitur, quod Archiepiscopus confirmatus, licet non receperit pallium, potest facere, ut suus Suffraganeus consecretur. Neque enim obstat, quod ex cap. *Pro suo*, *De regulis juris* in vi et ex cap. *Qui per alium*, tit. citato, et cap. *Mulieres*, *de Sententia excommunicationis*, id quod nostro nomine non licet, nec alieno licebit, et qui per alium facit, per se ipsum facere videtur; nam hæc in præsenti locum non habent, quia cum Episcopus electus, et confirmatus, qui nondum est consecratus, committit Episcopo consecrato, ut suæ ditionis hominibus Ordines conferat, nequaquam illi dat potestatem Ordinis, ac proinde alius Episcopus ad Ordines non promovet Clericos potestate Ordinis accepta ab Episcopo, qui consecratus non est, sed ea, quam ipse per suam consecrationem adeptus est; solum igitur habet liberam facultatem consecrandi Clericos alienos, quos antea sacrare jure non poterat.

XI. Pari ratione Collegium quoque Canonicorum suo viduatum Antistite potest alteri Episcopo committere, ut Clericos consecret ex cap. *Cum nullus*, *De temporibus ordinandorum* in vi, servata scilicet forma præscripta a Concilio Tridentino sessione viii, *De reformatione*, cap. x, et tamen certi juris est non posse ipsum Canonicorum Collegium ordinare Clericos, cum Episcopo defuncto in his, quæ sunt jurisdictionis tantum succedat, cap. *Cum olim*, et ibi glosa, et doctores, *De majoritate, et obedientia*, et cap. i, tit. eodem. Sic pariter Capitulum sede vacante alium invitare Præsulem potest ad exercenda

pontificalia per textum in can. *Pontifices*, VIII, quæstione I, ex quo etiam deducit Compostellanus, posse, Metropolitana sede vacante, ejus Capitulum demandare consecrationem Suffraganeo, cum hic sit actus solius jurisdictionis, ut docet Gerunda tomo II, lib. VII, disputatione VIII, cap. unico, num. II, ubi late probat, posse Archiepiscopum, nondum suscepto pallio, ea quæ sunt Ordinis alteri committere præsuli, quod etiam concedit Episcopo electo, et confirmato, acriterque invehitur adversus contrarium opinantes. Ceterum tametsi quæ ad potestatem Ordinis pertinent, ante susceptionem pallii Archiepiscopus nequeat exercere, puta ordinare Clericos, sacramentum Confirmationis conferre, virgines consecrare, Abbates benedicere, pœnitentes reconciliare, et cetera, quæ sine Missæ Sacrificio non obit; docet nihilominus Hostiensis in Summa titulo *De auctoritate, et usu pallii*, § *Quid sit pallium*, posse Archiepiscopum, pallio nondum suscepto, ea posse, quæ stola tantum indutus exequi, et facere solet, ut si Calices, et alia hujusmodi vasa consecret, si Cœmeteria sacret, aut dedicet, et similia.

XII. Quid autem si Archiepiscopus faciat ea quæ sunt potestatis Ordinis, ante pallium obtentum, num rata sint et firma? Respondeo, esse distinguendum; aut enim antea fuerat consecratus Episcopus, aut secus : si ante consecratus, et ordinatus non erat, ea irrita sunt et inania; quoniam, ut alibi dictum est, Presbyter ea, quæ sunt potestatis pontificiæ, præstare non potest, et si præstet, nullius sunt momenti : si vero consecratus ante jam fuerat, peccat quidem contra canones, et jura obeundo, quæ, sunt potestatis Ordinis, facta tamen ab ipso subsisterent, ut si Clericos consecret, Chrisma conficiat, pueros baptismate renatos confirmet; hæc enim a potestate Ordinis vim suam et firmamentum accipiunt; ut scite inter alios docet Azorius *Institutionum moralium*, parte II, lib. III, cap. XXXIV, quæstione VI, ubi etiam et illud inquit, Archiepiscopum ante pallium acceptum obeundo munia episcopalis potestatis nullam quidem juris pœnam contrahere, posse tamen per sententiam ab Officio, et ministerio removeri, aut alia mitiori pœna puniri.

XIII. Reliquum est, ut quandoquidem ex Innocentii III Decreto veterum alias Pontificum auctoritate munito, in cap. XXVIII, *De electione*, vetitum est Metropolitanis pontificales functiones obire ante receptum pallium, expendamus hic tandem nos, quomodo implicatissimum nodum illum Innocentius ipse explicet. Cur scilicet non possit Archiepiscopus sine pallio ea perficere, quæ ceteri Episcopi perficiunt pallio nec donati unquam, nec donandi; et quæ ante inflictam pallii necessitatem summa omnes cum libertate perficiebant? Respondet ad eam difficultatem idem Innocentius, dicens, quod quanquam Archiepiscopo communia sint quædam cum Episcopis officia, ea tamen ab illo cum eximia quadam, et singulari prærogativa geri debent : « Cum id non « tanquam simplex Episcopus, sed tanquam « Archiepiscopus facere videatur. » Quasi dicat, non posse unquam Archiepiscopos non ea resplendere gloria et majestate, quæ eorum Ordini adnata est, et quæ ipsos mirifice evehit supra Episcopos ceteros, etiam tum dum episcopalibus funguntur muneribus; sicut et Presbyterorum functiones non exercet Episcopi, nisi cum iis prærogativis quæ eorum supra Presbyteros eminentiam prodant. Atque hæc est communis scriptorum sententia.

§ VII.

Post obitum debent Archiepiscopi cum pallio sepeliri; si quidem sepeliantur in provincia sua, circa humeros supra planetam : si vero extra provinciam, ponendum erit pallium plicatum sub eorum capite. Curent igitur Archiepiscopi, ut pallium, in quo tanta est antiquitatis veneratio et auctoritas digne et honorifice asservetur, puta serico involutum, ac in capsula intus et extra pulchre ornata vel serico obducta inclusum, tanquam venerabile ipsius Archiepiscopi insigne mysticis significationibus plenum.

COMMENTARIUS.

I. Pallium Archiepiscopi debere post ejus obitum una cum illo sepeliri, non vero alii relinqui, jam nos ostendimus supra in Commentario ad § præcedentem, et ad § IX, tomo I Romani Pontificalis, tit. XIV, *De pallio*. In præsenti illud notandum est ex § hujus nostri Rubricæ quod si Archiepiscopi quidem « sepeliantur in provincia « sua, circa humeros supra planetam, si vero « extra provinciam, ponendum erit pallium pli- « catum sub eorum capite. » Ratio hujus distinctionis ex eo sumenda est, quod pallium, uti non semel notatum fuit, signum est plenitudinis pontificalis officii et jurisdictionis, eoque nonnisi in provincia sua Archiepiscopus ornari debet super planeta, tum quando Missarum solemnia celebrat diebus in privilegio concessis, tum etiam post obitum, si scilicet in provincia sua sepeliatur ex præscripto hujus § et ex communi doctorum sententia ac praxi. Ceterum ubi extra provinciam obiret, atque sepeliretur, tum, ut ostendat, nullam ibi habuisset jurisdictionem, non super humeros extensum pallium, sed plicatum suo tenebit sub capite.

II. Archiepiscopus quoque, si renuntiaverit archiepiscopatui, tametsi pontificalia exerceat in provincia, permittentibus Episcopis, pallio uti nequeat, debet nihilominus illud apud se retinere, et cum eo sepeliri, sub capite ipsum tenendo, ut inter alios docet Castaldus in sua Cæremoniarum Praxi lib. I, sect. X, cap. X, num. XIII, ubi etiam num. XIV ait, Archiepiscopum, qui plura pallia successive est consecutus, quia scilicet ad varias Ecclesias metropolitanas translatus est, debere illa apud se retinere, et cum sepelitur, si in sua provincia sit, ultimum supra humeros habere, reliquis sub capite collocatis; si vero extra provinciam sepeliatur, tunc omnia sub capite defuncti poni oportere.

III. Ad aliam hujus § partem quod spectat, curandum inquit esse Archiepiscopis, « ut pal- « lium, in quo tanta est antiquitatis veneratio et « auctoritas, digne et honorifice asservetur, « puta serico involutum, ac in capsula intus et « extra pulchre ornata, vel serico obducta « inclusum, » etc. Pallii antiquitatem, atque originem repetit quidem Augustinus Patricius lib. I Sacrarum cæremoniarum S. R. E. sectione X, cap. V, ex S. Maximo Episcopo in homilia *De veste sacerdotali*, et Eusebio Cæsariensi in sermone de Epiphania, a Veteri Testamento, aitque, in Lege Gratiæ antiquum etiam esse illud nostrum *ephod*, id est pallium, quod a Lino post Petrum secundo Romano Pontifice institutum, et singulare potestatis privilegium nostris Præsulibus datum fuit. Sed et Rupertus Abbas Tuitiensis lib. I *De divinis officiis*, cap. XXVII, inquit, Maternum a S. Petro ordinatum Episcopum Trevirensis Ecclesiæ, hæreditatem pallii suis successoribus reliquisse.

IV. Ex laudato Ruperti præclarissimo testimonio non modo addiscimus, coævum esse christianæ religioni pallium pontificale, sed et eo usum Apostolorum Principem Petrum, primum Romanæ Ecclesiæ Episcopum, eoque Maternum donasse, atque adeo ab exordio nascentis Ecclesiæ, summos Pontifices et gessisse et concessisse pallium. Scio a quibusdam recentioribus pseudocriticis floccipendi Ruperti auctoritatem, « quod sine veterum testimonio auctor ipse « XII duntaxat sæculi, tam antiquam pallii con- « cessionem facit. » Verum scitissime respondet Lupus tomo VIII Operum, *De Africanæ Ecclesiæ Romanis appellationibis*, cap. XIII. Rupertum omnino adjuvari testimoniis veterum irrefragabilibus, præsertim vero testimonio S. Marci, quippe qui Alexandrinam Ecclesiam non tam suo, quam potius S. Apostoli Petri nomine, ac vice fundavit, insedit ac rexit. Ista certe Ecclesia patriarchalis est, atque apostolica, et quidem secunda totius christiani orbis sedes, ab ipso Apostolorum Principe per S. Marcum fundata, ac proinde quidquid sacræ disciplinæ S. Marcus isthic instituit, a Sancto Petro haud dubie accepit.

V. Luculentissime id quidem docet S. Leo Magnus in epistola LXXXI ad Dioscorum novum Alexandrinæ Ecclesiæ Patriarcham, sic inquiens: « Unum nos sentire oportet, et agere. Cum enim « beatissimus Petrus apostolicum a Domino ac- « ceperit principatum, et Romana Ecclesia in « ejus permaneat institutis, nefas est credere, « quod sanctus Discipulus ejus Marcus, qui « Alexandrinam primus Ecclesiam gubernavit, « aliis regulis traditionum suarum Decreta for-

« maverit, cum sine dubio de eodem fonte gra- « tiæ unus spiritus fuerit Discipuli et Magistri, « nec aliud ordinatus tradere potuerit, quam « quod ab ordinatore suscepit. » At vero, quod inter alias S. Marci traditiones ac Decreta fuerit pallium pontificale, jam audivimus a Liberato Diacono, cujus testimonium ex Breviario ipsius cap. xx lubet hoc loco repetere: « Consuetudo, » inquit, « est Alexandriæ, illum Patriarcham, qui « defuncto succedit, excubias agere super de- « functi corpus, manumque dexteram ejus suo « capiti imponere, et sepulto manibus suis, acci- « pere collo suo Beati Marci pallium, et sic legi- « time sedere. » Multa notatu digna in hunc locum jam nos explicuimus nostro I tomo Conciliorum, ac alibi; hic unum illud notandum, quod jam observavit Lupus, S. Marcum a S. Petro accepisse pallium istud. Unde non mirum, si, ut testatur Rupertus Abbas Tuitiensis, idem Princeps Apostolorum S. Materno Trevirensi Episcopo pallium dedit.

VI. Esse autem pallium, ut ait paragraphus noster, « venerabile ipsius Archiepiscopi in- « signe mysticis significationibus plenum, » docet in primis vetustus auctor Isidorus Pelusiota lib. I, epistola cxxxvi, ubi ita inquit: « Episcopi pallium Omophorion, ex lana, non ex « lino contextum, ovis illius, quam Dominus « aberrantem quæsivit, inventamque humeris « suis sustulit, pellem significat. Episcopus enim, « qui Christi typum gerit ipsius munere fungitur, « atque etiam ipso habitu illud omnibus osten- « dit, se boni illius, ac magni Pastoris imitato- « rem esse, qui gregis infirmitates sibi ferendas « proposuit. » Eamdem significationem laudat in rerum ecclesiasticarum Theoria S. Germanus Patriarcha Constantinopolitanus his verbis : « Humerale, quo Episcopus circumdatur, signi- « ficat ovis pellem, quam errantem cum Domi- « nus invenisset, assumpsit. Habet autem cruces, « quia Christus super humeros gestavit ovem « suam. » Atque his concinit in libro *De sacris ordinationibus*, Simeon Episcopus Thessalonicensis, ubi episcopalis pallii hanc eamdem significationem tradit : « Pallium manifeste significat « Dei Verbi incarnationem, quoniam nos, ovem « perditam, inveniens super humeros portat, na- « turamque humanam integram indutus, eam- « que sibi coadunatam deificavit, atque idipsum, « quod assumpserat, per Crucem, et mortem Pa- « tri pro nobis obtulit, et suscitans nos exaltavit. « Ideo pallium circumfert cruces, et lana texi- « tur, et collo ac humeris Episcopi imponitur. » Idem auctor in libro *De Missa ac Templo*, scribit pallium esse tantæ dignitatis, ut in splendida magni Introitus pompa primum locum teneat, et agat ducem : « Pallium, » ait, « Cruce insigni- « tum præcedit. » Et adjungit causam, quo « si- « gnum Jesu sit, et ipsum Jesum de cœlo osten- « sum iri hominibus præfiguret. »

VII. Mysticas varias pallii significationes enarrat inter Latinos Patres, atque scriptores, non uno in loco S. Gregorius Magnus, præsertim vero lib. IV, epistola LIV, et lib. XI, epistola XLII, pallio admoneri Pontifices, qui illud gestant, morum, atque actuum probitate ad Christi gloriam susceptum adornare officium. Præclare idem S. doctor lib. VII, epistola CXXIX, pallii mysterium enarrat his verbis : « Hujus indu- « menti honor humilitas atque justitia est. Tota « ergo mente Fraternitas vestra se exhibere fe- « stinet in prosperis humilem, et in adversis, si « quando eveniunt, cum justitia erectam, amicam « bonis, perversis contrariam, nullius unquam « faciem pro veritate loquentem premens, mise- « ricordiæ operibus juxta virtutem substantiæ « insistens, et tamen insistere etiam supra virtu- « tem cupiens, infirmis compatiens, » etc. Et paulo post : « Hæc est, Frater carissime, pallii « accepta ratio, quam si sollicite observaveris, « quod foris accepisse ostenderis, intus habes. » Innocentius III, lib. I Mysteriorum Missæ, cap. LXIII, ubi descripsit pallii materiam ac formam, crucesque, et acus, qui pallio infiguntur, ita statim subjicit : « Quæ omnia moralibus sunt « induta mysteriis, et divinis gravida sacramen- « tis; in lana siquidem asperitas, in candore « benignitas designatur, ut erga rebelles seve- « ritatem exerceat, erga humiles vero, et pœni- « tentes pietatem; propter quod de lana non « cujuslibet animalis, sed agni tantum efficitur, « qui mansuetum est animal. »

VIII. Fuse ac pie easdem mysticas pallii significationes explicant Alcuinus, Rabanus, Durandus, ac alii complures rerum liturgicarum tractatores, inter quos religiosissimus æque ac doctissimus Hieronymus Crispus, jam Archiepiscopus Ravennas, nunc Patriarcha Alexandrinus, in aurea dissertatione *De Mysteriis evangelicæ Legis*, ubi de pallio agit, ita ejus mysteria expo-

nit, et quidem consentanee ad ea, quæ de eodem pallio Innocentius ipse III et probatissimi quique auctores scripserunt : « Pallium, quo majores « utuntur Episcopi, significat disciplinam, qua « se ipsos, et subditos Archiepiscopi debent re- « gere. Per hanc acquiritur torques aurea, qua « dicit Salomon in Parabolis : *Audi, fili mi,* « *disciplinam Patris tui, et ne dimittas legem ma-* « *tris tuæ, ut addatur gratia capiti tuo, et torques* « *collo tuo.* Fit enim pallium de candida lana « contextum, habens desuper circulum hume- « ros constringentem, et duas lineas ab utraque « parte pendentes. Quatuor autem cruces olim « purpureas, modo nigras, ante et retro, a « dextris et a sinistris; sed a sinistris est du- « plex, et simplex a dextris. Hæc omnia morali- « bus sunt imbuta mysteriis, et divinis gravida « sacramentis. Nam, ut Scriptura testatur : *In* « *thesauris sapientiæ significatio disciplinæ.* In « lana quippe notatur asperitas, in candore be- « nignitas designatur. Nam ecclesiastica disci- « plina contra rebelles et obstinatos severitatem « exercet ; sed erga pœnitentes et humiles exhi- « bet pietatem. Propter quod de lana non cujus- « libet animalis, sed ovis tantum efficitur quæ « mansuetum est animal. Unde Propheta : *Tam-* « *quam ovis ad occisionem ductus est, et quasi* « *agnus coram tondente se obmutuit, et non ape-* « *ruit os suum.* »

IX. Pergit laudatus auctor mysticam totius pallii significationem explicare, et ait : « Hinc est, « quod illius semivivi vulneribus, quem Samari- « tanus duxit in stabulum, et vinum adhibet et « oleum, ut per vinum mordeantur vulnera, et « per oleum foveantur, quatenus quod sanandis « vulneribus prodest, in vino morsum severitatis « adhibeat, in oleo mollitiem pietatis. Hoc ni- « mirum, et per arcam Tabernaculi designatur, « in qua cum tabulis virga continetur, et manna. « Quoniam in mente Rectoris cum Scripturæ « scientia debet esse virga discretionis, et manna « dulcedinis, ut severitas immoderate non sæ- « viat, et pietas, plusquam expedit, non indul- « geat. Circulus pallii, per quem humeri con- « stringuntur, est timor Domini, per quem opera « coercentur, ne vel ad illicita defluant, vel ad « superflua relaxentur. Quoniam disciplina sini- « stram cohibet ab illicitis formidine pœnæ, « dexteram vero temperat amore justitiæ : *Bea-* « *tus ergo vir qui semper est pavidus.* Nam juxta « sententiam Sapientis, *Timor Domini peccatum* « *repellit;* qui vero sine timore existit, justificari « non poterit. Hinc est ergo, quod pallium, et « ante pectus et super humeros frequenter ap- « tatur. » Hactenus religiosissimus Crispus in laudata sua celebri dissertatione, quam, ut cultum erga sacrosancta Mysteria, assidua sacrorum rituum meditatione majorem inferret in Clerum Ravennatis Metropolis, et ad totius christiani orbis utilitatem, in lucem edidit, cum supra quinquennium memoratæ Ecclesiæ præfuit Pastor vigilantissimus, forma gregi factus ex animo.

X. Cum ergo pallium « venerabile Archiepi- « scopi insigne, mysticis significationibus ple- « num » in hoc nostro § dicatur, summa certe veneratione excipiendum est atque servandum. Narrat Eademerus in Vita sancti Anselmi Archiepiscopi Cantuariensis, pallium sibi ab Urbano Papa II missum, nudis pedibus, et indumentis fulgentem pontificalibus excepisse : « Venienti, « et sacrum insigne in vase argenteo deferenti, « ab Archiepiscopo nudipede, sed sacerdotalibus « vestimentis induto occursum. » Ubi nota, uti olim pallium asservaretur, scilicet, « in vase ar- « genteo. » Ex quo addiscimus, recte edici in hoc nostro § ob venerationem antiquitatis atque auctoritatem, mysticasque significationes, quibus pallium venerabile Archiepiscopi insigne decoratur, « digne et honorifice » esse asservandum, « puta serico involutum, ac in capsula « intus et extra pulchre ornata, vel serico obdu- « cta inclusum. »

XI. Reliquum est, ut de eo admoneantur tandem Præsules illi, qui pallio utuntur, quod aliquando Patres Concilii VIII œcumenici Constantinopolitani IV, can. XXVII, statuerunt, quodque nos jam notavimus nostro I tomo Romani Pontificalis, tit. *De pallio,* in Commentario ad § ultimum, num. IV, ne scilicet sacro pallii ornamento utantur ad inanem gloriam ; non enim illud profanum quoddam est ornamentum, præstringendis oculis, aut palpandæ ambitiosi Præsulis cupiditati : splendida quidem vestis est, quæ significat virtutum summam quamdam pulcherrimam, quibus Archiepiscopus in bonum sui gregis regimen fulgere debet. Hinc enim Magnus Gregorius lib. IV, epistola XIV, Joannem Ravennatem Archiepiscopum merito objurgabat, quod fulgore sacrarum vestium non inflammaretur ad

amorem virtutum : « Invenio, » inquit, « quia « honor episcopatus vestri totus foris in ostensione est, non in mente. » Hinc in eodem libro IV, epistola xv, ad Joannem primæ Justinianæ Episcopum pallium mittens, eum monet, ut si in custodia commissi gregis vigilans, atque sollicitus, et disciplinæ zelo districtus, ne lupus insidians, nec ovile turbare dominicum, nec nocere ovibus aliqua fraudis occasione prævaleat. Legenda integra epistola, quæ ad pastoralem curam quammaxime pertinet.

XII. Curiosum plane illud est, quod de nonnullis sui ævi Episcopis scribit S. Hieronymus in epistola ad Oceanum; ubi ait, verbum *ornatus*, quo utitur Apostolus in epistola ad Titum ad delineandas Episcopi virtutes, acceptum fuisse ab illis ad significandum decorem exteriorem in mensa, in supellectili ac veste. Sed de hac re vide quæ scripsimus in nostra opella *De Vita Clericum et Saderdotum*, pag. 63 et 64.

CAP. XVII.

MITRÆ USUS, ET EJUS SPECIES TRIPLEX.
PRETIOSA QUANDO EPISCOPUS UTATUR. — QUANDO AURIPHRYGIATA, ET QUANDO SIMPLICI.
BACULO PASTORALI UTITUR IN CIVITATE ET SUA DIŒCESI TANTUM, ET QUANDO.

§ I.

Mitræ usus antiquissimus est, et ejus triplex est species. Una quæ prætiosa dicitur, quia gemmis et lapidibus pretiosis, vel laminis aureis vel argenteis contexta esse solet. Altera auriphrygiata sine gemmis, et sine laminis aureis vel argenteis, sed vel ex aliquibus parvis margaritis composita, vel ex serico albo, auro intermisto, vel ex tela aurea simplici sine laminis, et margaritis. Tertia, quæ simplex vocatur, sine auro, ex simplici serico damasceno, vel alio, aut etiam linea ex tela alba confecta, rubeis laciniis, seu frangiis, et vittis pendentibus.

COMMENTARIUS.

I. Mitram pontificalem sumptam esse ex veteri Testamento, tradit Honorius Augustodunensis libro I *Gemmæ*, cap. ccxiv, ea enim utebantur Sacerdotes veteris Legis, ut sacræ Paginæ indicant, cap. xxix Exodi, et cap. vii Levitici. Narrat Eusebius lib. III *Historiæ*, cap. xxv, et quidem ex epistola Polycratis Episcopi Ephesini, ubi Ecclesia suæ traditiones edisserit, S. Joannem Evangelistam, cum esse Pontifex Christi in Ecclesia scilicet Ephesina, laminam in fronte gestasse : *Cum esset Sacerdotes*, πέταλον *gestavit*. Idem quoque habet sanctus Hieronymus in libro *De Scriptoribus ecclesiasticis*, ita de ipso Evangelista inquiens : « Joannes, qui supra pectus Domini recubuit, Pontifex Ephesi auream « laminam in fronte portans, Martyr et Doctor, « in Epheso dormivit. » Ubi nota, appellasse S. Hieronymum πέταλον *laminam*, quam alii mitram vocant.

II. Præclarissimum est atque antiquissimum, et christianæ religioni coævum S. Jacobi fratris Domini, et Hierosolymitani Episcopi exemplum, de quo S. Epiphanius auctoritate fretus Eusebii, et Clementis Alexandrini, Hæresi xxix, affirmat, eum quoque laminam pontificalem gestasse, veluti Christi pontificatus tesseram, cujus et ipse consortium nactus erat : « Sed et bracteam, » inquit, « eidem in capite gestare licuisse, Euse-

« bius, Clemens, et alii idonei scriptores Com« mentariis suis testatum reliquerunt. Quocirca « Sacerdos, ut diximus, Jesus Christus Dominus « noster in æternum fuit secundum ordinem « Melchisedech, idemque Rex secundum supe« riorem, ac cœlestem ordinem, ut una cum « Lege Sacerdotium transferret. » Et paulo post: « In Davidis solio considet Christus, propterea « quod Davidis regnum transtulit, idque ipsum « una cum pontificatu servis suis indulsit, hoc « est, Ecclesiæ catholicæ Pontificibus. » Gestabat ergo ex Epiphanio auream hanc laminam Apostolus uterque tanquam insigne Sacerdotii, ac regni spiritalis, quod et ipse Christus gessit in terris, et æternum, quantum quantum est, Apostolis, et Ecclesiæ transmisit, ut inter alios scriptores scitissime notat doctus æque ac pius Ludovicus Thomassinus parte I *Veteris ac novæ Ecclesiæ disciplinæ*, lib. II, cap. XLV.

III. Hujus fortasse laminæ, seu coronæ apostolicæ instar, idem laudatus auctor Thomassinus observat, veterum primorum temporum Episcopos mitram in capite, seu coranam inter Mysteriorum solemnia gestasse, probatque testimonio Ammiani Marcellini, qui lib. XXIX de victo a Theodosio in Africa tyranno Mascizel ait, quod, ut Imperatoris sibi conciliaret gratiam, « milita« ria signa, et coronam sacerdotalem cum cete« ris, quæ interceperat restituit, ut præceptum « est. » Meminit et coronæ pontificalis sanctus Gregorius Nazianzenus, qui in celebri illa oratione, quam habuit post reditum a fuga, loquens de sua ordinatione, coronam pontificiam vestibus sacerdotalibus adjungit : « Idcirco me Pon« tificem ungis, ac podere cingis, capitique « cidarim imponis. »

IV. Astruendæ mitræ pontificalis antiquitati celebre est testimonium Balsamonis, qui constanter affirmat, mitram, seu coronam pontificalem Episcopis Alexandrinis tum esse permissam a S. Cœlestino I Pontifice maximo, cum ipsam S. Cyrillo concessit, ut Ephesino Concilio vice sua præsideret : « Hujus quoque temporis Pa« triarcha Alexandrinus jus habet..... ut cum « phrygio celebret. Habuit autem hanc faculta« tem S. Cyrillus Alexandrinus a Romano Papa « Cœlestino, quando coacta est synodus Ephesina « adversus Nestorium. Cum non posset Cœlesti« nus adesse Ephesi, et judicare Nestorium, vi« sum est, ut S. Cyrillo a Cœlestino permittere« tur, huic Synodo præsidere. Ut itaque « constaret, eum habere jus, et authoritatem « Papæ, sedit cum phrygio, et condemnavit Ne« storium. » Quid et quale fuerit illud phrygium, quidquid aliqui dicant, omnino non constat. Aliquos tamen inter Græcos extitisse, qui sibi jus phrygii usurparint, testatur Goar in suis ad Euchologium Notis, ubi de ordinatione Episcopi agit, additque ibidem, communiter usque ad hodiernum diem abstinuisse Græcos ab eo ornamento, nec ullum esse in Græcia mitræ usum, exceptis Episcopis Orientalibus Maronitis, Nestorianis et Jacobitis, qui cidari utuntur, quæ ipsorum capiti imponitur, dum ordinantur, uti constat ex eorum Ritualibus libris apud Morinum, in opere *De sacris Ordinationibus*.

V. Memoratis hucusque auctoritatibus freti, aliisque multis id genus exemplis complures jam viri docti mitræ usum putant ab ipsis fluxisse Apostolis, eaque usos vel primis Christi sæculis fuisse Episcopos, uti inter alios sentiunt Andreas Saussayus lib. I *Panopliæ episcopalis*, Josephus Vicecomes lib. III *De apparatu Missæ*, a capite XXIX usque ad cap. XXXIII; Christianus Lupus tomo III, in dissertatione, *De octava Synodo*, cap. X, actione I, ubi ait : « Mitræ episco« palis usum etiam in quibusdam Græcorum « Ecclesiis esse apostolicam traditionem ; » et alii complures, quibus etiam suffragari videtur Ludovicus Thomassinus parte I, lib. II, cap. LVIII, num. II, ubi multa loca affert ad propugnandam pontificalis mitræ antiquitatem, ad quæ alias respondet Hugo Menardus; quem tamen in eo labi putamus, quod dicit, laminas illas Apostolorum, ut in eis incœpere, sic et in eis desiisse. Etenim earum usum, uti notavimus tomo I Romani Pontificalis in Prolegomenis, cap. XIX, *De mitra*, in S. Jacobi successoribus, Episcopis scilicet Hierosolymitanis perseverasse, constat ex epistola Theodosii Patriarchæ Hierosolymitani ad sanctum Ignatium Patriarcham Constantinopolitanum, quæ relata est in Concilii octavi generalis actione I, ubi ita inquit : « Po« derem, et superhumerale cum mitra, et pon« tificalem ornatum S. Jacobi fratris Domini, et « primi Archiepiscoporum, quo antecessores « mei Patriarchæ circumamicti semper in San« cta Sanctorum ingrediebantur, Sacerdotio « fungentes, videlicet sanctam memoriam vitæ, « et sanctum calciare, quo et ipse indutus sum,

« eadem gerens tuo desiderabili, et honorando « capiti ex amore, et dilectionis copia trans- « misi. » Calciare idem est ac calceus, uti explicat Dufresnius in suo mediæ et infimæ Latinitatis Glossario.

VI. Quanquam multa id genus exempla, ac vetera pro mitræ antiquitate afferantur testimonia, sunt tamen et alii viri doctissimi, qui antiquissimum mitræ usum impugnarunt, quia scilicet nulla fit ejus mentio in antiquis libris Mss. Pontificalibus, neque ab Amalario, Rabano, Alcuino, aliisque priscis auctoribus, qui alias cetera Pontificum ornamenta descripsere. Hinc forte natam plerique autumant opinionem eruditissimi Onuphrii Panvinii, qui circa medium sæculum XVI in explicatione vocum obscurarum ad calcem Vitarum Pontificum asserere non dubitavit, « mitrarum usum in Ecclesia « Romana non ante sexcentos annos esse. » Cui sententiæ patrocinari strenue conatus est Hugo Menardus, qui in Notis ad librum Sacramentorum S. Gregorii Papæ, pag. 362, ita scribit : « Existimo, vix ante annum post Christum na- « tum millesimum mitræ usum in Ecclesia « fuisse; » respondetque ad argumenta, quæ ad astruendam mitrarum antiquitatem ex superius recitatis locis objici possunt.

VII. In tanta scriptorum dissentione putat Joannes Cardinalis Bona lib. I *Rerum liturgicarum*, cap. xxiv, num. xiv, utramque opinionem posse facillime conciliari, si dicamus, mitram quidem, qualis est hodie, nuperum ornatum esse, qui ante millesimum Christi annum vix in Ecclesia fuerit; ceterun negari non posse, quin a temporibus Apostolorum aliquod fuerit capitis ornamentum, quo peculiariter, si non omnes, aliqui saltem Episcopi usi sunt tum Latini, tum etiam Græci. Etenim de Patriarcha Alexandrino ita scribit Theodorus Balsamon in Medit. de patriarch. privileg. lib. VII Juris orientalis : « Cum omnes alii « Pontifices capitibus apertis res sacras pera- « gant, solus Alexandrinus Patriarcha rem divi- « nam facit mitra caput obvolutus. » Mitra hoc loco phrygium illud est, quod, uti mox diximus ex ejusdem Balsamonis testimonio S. Cœlestinus Papa ad sanctum Cyrillum Patriarcham Alexandrinum misit, ut Concilio Ephesino vice ipsius præsidens phrygio illo ornatus hæreticum Nestorium condemnaret. Incertum autem est, an phrygium illud, quod alias aliqui mitram appellant, eam mitræ formam haberet, qua hodie multis abhinc sæculis Latini Episcopi in functionibus sacris utuntur.

VIII. Jam non eo inficias, quin Episcopi Latini jam ante annum Christi millesimum usi aliquo capitis tegumento fuerint, constatque ex insigni codice Ms. Pontificali sæculo IX exarato, ac egregiis figuris insignito, qui extat Romæ in celeberrima Bibliotheca Casanatensi Ordinis Fratrum Prædicatorum, pertinuitque ad Ecclesiam Capuanam, uti diximus tomo I Romani Pontificalis in Appendice ad titulum II, ubi Ordinem ipsum descripsimus, Notisque illustravimus. In eo autem pontificali nunquam Episcopus cum mitra cernitur, quali hodie utuntur Episcopi, sed cum quodam ornatu capitis formæ quadratæ. Quamobrem vix hodiernæ mitræ pontificali patrocinari possunt ea argumenta, quæ ex mitræ vocabulo sumuntur, quod apud veteres scriptores occurrit, ac præsertim apud Tertullianum in libro *De velandis Virginibus*, et apud S. Optatum Milevitanum, lib. VI *De schismate Donatistarum*. Vix enim, quæ ipsi de mitra inquiunt, Episcoporum mitræ convenire possunt; nam mitræ illæ, quas iidem commemorant, vittæ, seu fasciæ erant, quibus feminarum capita tum maritatarum, tum etiam virginum Deo desponsatarum cingebantur, ut notat Dupinius Adnotatione LIV ad librum VI S. Optati Milevetani.

IX. Fuisse mitram profanum capitis ornamentum, quo primum Ionii, deinde Ægyptii, aliique gentiles Syri et Lydi, usi fuere, ethnici scriptores tradiderunt, uti notat memoratus Joannes Bona Cardinalis. Brachmanes Sacerdotes mitra gemmis ornata uti consuevisse, in Vita Apollonii refert Philostratus. Eamdem usurpasse summum Sacerdotem deæ Syriæ, Lucianus in dea Syria scripsit; idemque de pontifice maximo ethnicæ superstitionis tradit Prudentius hymno IX *De coronis*, his versibus :

Summus sacerdos nempe sub terram scrobe
Acta in profundum consecrandus mergitnr,
Mire infulatas, festa vittis tempora
Nectens, corona tum repexus aurea
Cinctu Gabino sericam fultus togam.

Apud Græcos non solum pro ornatu capitis, sed etiam pro fascia in loricæ modum contenta ad latera defendenda sumi etiam consuevisse mi-

tram docent nonnulli ex illo Virgilii versu lib. VIII Æneidos, ubi ita cecinit :

Et tunicæ manicas, et habent redimicula mitræ.

X. Mitræ itaque antiquitati minime favet, quod ea vox occurrit etiam apud veteres scriptores ecclesiasticos; probandum enim illud est, an mitræ, quarum ipsi meminere, ante annum Christi millesimum, ejusdem fuerint formæ, qua hodie Episcopi utuntur, quamque egregie describunt Innocentius III *De Mysteriis Missæ*, libro I, cap. XLIV, et Gulielmus Durandus lib. III sui Rationalis, cap. XIII, aliique auctores recentiores. Porro Edmundus in Martene lib. I *De antiquis Ecclesiæ ritibus*, cap. IV, articulo I, num. XIV, et Joannes Mabillonius in Præfatione sæculi IV Benedictini, parte II, num. CLXXXII, ad conciliandos auctores, qui de mitræ antiquitate certant, aliam inierunt rationem, aientes, usum mitræ semper in Ecclesia fuisse, sed non quibusvis Episcopis absque speciali Sedis Apostolicæ facultate eam gestare licuisse, probantque ex privilegio Leonis Papæ IV Anschario Hamburgensi Episcopo concesso, ubi eidem et successoribus suis indulget, ut ornarent caput mitra. Verum adhuc remanet dubium, num ipsa mitra, quam circa medium IX sæculum Leo IV Anschario concessit, ejusdem formæ fuerit, cujus est hodierna mitra episcopalis.

XI. Quidquid autem de ea quæstione sit, illam opinionem, quæ docet eos tantum usos fuisse olim Episcopos mitra, quibus ipsa a Romano Pontifice concedebatur, pluribus conatur tueri conjecturis Martenius; refert enim inter alia id quod narrat S. Bernardus in Vita S. Malachiæ Archiepiscopi Hiberniæ, ubi describens, qua is benevolentia ab Innocentio Papa II exceptus fuerit, ita inquit : « Tollens, » nempe Innocentius, « mitram de capite suo, imposuit capiti ejus. » Quo forte ornamento ante hoc tempus nondum fuerat insignitus. Ea verba S. Bernardi cum retulisset Cardinalis Baronius ad annum MCXXXVII, num. XXXV, hæc habet : « Mos namque erat nonnisi mitratos Romanos Pontifices ad audientiam admittere petentes adiri. » Sed hoc obiter dicto, addit idem Martenius loco citato, in chartis Majoris-Monasterii plura se tractasse Episcoporum, qui sæculo XII, floruerunt, sigilla, in quibus pontificalibus ornamentis induti, sed sine mitræ ornamento repræsentantur; quod argumentum esse ait, illos mitra minime usos fuisse.

XII. Cardinales etiam non Episcopos olim, ut hodie, mitram gestasse, quoties sacris ornamentis induti divinis Mysteriis intererant, tradit Mabillonius præfatione II sæculi IV Benedictini, num. LXXXV, probatque ex charta Compendiensi anni MCCXIV, in qua extant tria Cardinalium sigilla, nempe Guidonis, S. Nicolai in Carcere Tulliano Diaconi Cardinalis cum mitra, et ex literis Gerardi Episcopi Sabinensis, et Benedicti S. Nicolai in Tulliano Carcere Cardinalis Diaconi anno MCCXC datis. Verum recte admodum monet eruditissimus Georgius lib. I *De Liturgia Romani Pontificis*, cap. XXVI, num. VII, vetustiora ea de re haberi monumenta. Etenim Innocentius Papa II anno MCXXX in Diplomate Vindocinensis Monasterii cui a Papa Alexandro II concessa fuerat Ecclesia S. Priscæ in Urbe, ubi veterem largitionem confirmat, sic inter alia inquit : « Quia vero Ecclesiam Beatæ Priscæ olim a nostris prædecessoribus cum dignitate cardinalitia fuisse concessam eidem Monasterio Vindocinensi dignoscitur, quam tamen postquam ad nostram notitiam pervenerit, pluribus Cardinalibus esse assignatam, concedimus, ut omnem dignitatem ex ipsa concessione datam, Abbates habeant sandaliorum usum, tunicæ, dalmaticæ et annuli, sicut eis utuntur Presbyteri Cardinales. »

XIII. Neque vero obstat, quod in laudato diplomate, quod legere est apud Franciscum Duchesnium in probationibus ad historiam Cardinalium Gallorum tomo I, pag. 49, mitra subticetur, etenim, ut idem advertit Georgius, mitra ipsa expresse memoratur ab Innocentio III in literis ad Hamelinum Abbatem Vindocinensem eadem de re datis, extantque apud laudatum Duchesnium pagina ipsa 49 : « Nos vero, » inquit Pontifex, « volentes honori deferre, de consueta Sedis Apostolicæ benignitate, concedimus, ut dignitatem, quam antecessores tui ex concessione ipsius Ecclesiæ S. Priscæ sunt adepti, tu, et successores tui nihilominus habeatis sandaliorum usum, tunicæ et dalmaticæ, mitræ et annuli, sicut eis Presbyteri Cardinales utuntur, vobis in perpetuum auctoritate apostolica confirmamus. » Ubi nota quod superius dictum est, mitram, quæ in diplomate Innocentii II subticebatur, in

alio Innocentii III diplomate commemorari. Ut vel inde intelligas, antiquam esse S. R. E. Cardinalium mitram, tametsi ejus usus primam originem non ita facile sit reperire.

XIV. Constat autem et illud ex dictis hucusque, jam non solum Episcopos et Presbyteros, sed et Diaconos S. R. E. Cardinales mitram olim gestasse. Id quod etiam confirmatur ex Gestis Pontificum Leodiensium, cap. LXI, ubi Ægidius Aureæ Vallis Monachus narrans, Aibertum Lovaniensem electum Episcopum Leodiensium, sed dissidiis exortis non confirmatum Romam adventasse anno Christi MCXCII, ejusque electionem a Cœlestino III, confirmatam, hæc habet : « Constituit eum supremus Pontifex « sanctæ Ecclesiæ Romanæ Cardinalem, et im« posita mitra capiti ejus, inter Cardinales « summos eum fecit considere. » Et mox : « In proximo sabbato solemnis jejunii qua« tuor temporum, quod in Pentecoste cele« bratur, ordinat eum Diaconum Papa Cœle« stinus, et eo jubente, magno omnium favore « in solemniis ejus Missæ legit Evangelium « Albertus Diaconus Cardinalis ordinatus. » Errat itaque Carolus Dufresnius, ubi in suo mediæ et infimæ Latinitatis Glossario, verbo *Mitra*, ait, a Cardinalibus mitram fuisse gestatam, « antequam pro capitis ornamento galerus « iis assignatus esset in Concilio Lugdunensi « anno MCCXLV. »

XV. Jam non solum Dufresnius, sed et Lazarus Andreas Boquillotus in disquisitione historica de Sacra Liturgia lib. I, cap. VII, pag. 167, in eum errorem incidit, quem merito refellit Georgius, quia scilicet notum est, quod etiam post Concilium Lugdunense, et acceptum galerum rubeum ab Innocentio IV, Cardinales mitras gestarunt, gestantque usque ad præsentem diem, quoties sacris ornamentis induti, uti superius notatum est, divinis mysteriis intersunt. Ceterum Paulus II initio sui pontificatus, teste Gobellino Persona, seu Pio II in commentariis, lib. II, num. XL : « Cardinalibus, qui sacris « induti vestibus, a Prælatis inferiorum Ordi« num, præterquam loco non cognoscebantur, « usum mitræ sericæ Damasceni operis, rubra« que capitia indulsit. » Constat itaque quod et ipse Georgius notat, Cardinales ante et post Innocentii IV tempora mitram gestasse, quoties cum sacris indumentis Pontifici inserviebant, et Paulum II honoris causa mitram sericam, quia prius simplicis mitræ tantum usum haberent, eis concessisse. At his etiam adde, in eo etiam labi Dufresnium, et Boquillotum, quod putent, galerum rubeum, qui alias civile est capitis Cardinalium tegumentum, successisse in locum mitræ, quæ utpote inter sacras vestes a sacris scriptoribus recensita, jam ut hodie, ita et olim nonnisi in sacris functionibus adhibebantur.

XVI. Ad Abbatum mitram quod attinet, tametsi jam ipsi ante annum Christi millesimum a Sede Apostolica ex Romanorum Pontificum concessione pontificalia ornamenta obtinuerint, uti ostendimus nostro I tomo Romani Pontificalis tit. XV in Commentario ad paragraphos III, IV, V et VI, tradit nihilominus Joannes Mabillonius, mitræ usum serius fuisse Abbatibus communicatum, primumque Egelsino Monasterii S. Augustini prope Cantuariam Abbati ab Alexandro II concessum, ob ipsius scilicet Romanorum alumni et Anglorum apostoli dignitatem. Cœpit deinde hic usus quammaxime frequentari sub Urbano Papa II, qui ex Chronico Cassinensi lib. IV, cap. XVII, Oderisio Cassinensi Abbati, et ex Bibliotheca Cluniacensi, pag. 515 et 517, Abbati Hugoni Cluniacensi idem privilegium elargitus est. Concessit tum etiam ipse Pontifex in Concilio Beneventano anni MXCI usum mitræ Abbati Cavensi, qui tamen ea uti noluit, ut post Baronium testatur Angelus de Nuce in Notis ad Chronicon Cassinense lib. IV, cap. XVII, itemque Pagius in Breviario Gestorum Romanorum Pontificum, ubi vitam memorati Pontificis Urbani II, enarrat.

XVII. Leguntur præterea passim in Vitis Romanorum Pontificum, qui scilicet post annum millesimum floruerunt variæ concessiones gestandarum mitrarum non modo Abbatibus factæ, sed et Canonicis variarum Ecclesiarum. Constat ex literis S. Leonis IX Papæ ad Hartuvicum Episcopum anno MLII datis, et in Vita S. Henrici apud Surium die XIV Julii relatis, ipsum Leonem IX Pontificem Canonicis Bambergensibus mitram gestandi licentiam concessisse, ea scilicet ratione, ut ab Episcopo provideantur digniores et honestiores Presbyteri et Diaconi, qui bonis moribus, vel maturis ætatibus, vel etiam prælationibus ipsius loci emineant, his diebus, in Natali Domini, in Cœna Domini, et in

Sabbato sancto, in diebus Resurrectionis et Pentecostes, in die S. Georgii, in die SS. Petri et Pauli, Assumptionis Beatæ Virginis, et S. Dionysii, et in anniversario die Domini Henrici ejusdem loci fundatoris. Addit mox etiam Pontifex, hanc se illis dignitatem concedere, « qui « tantum specialiter excubant, vel deserviunt « apud prædicti prædecessoris nostri sepul« crum ; » Clementis scilicet Papæ II in Ecclesia Bambergensi, unde ad summum pontificatus solium assumptus fuerat, quiescientis, uti explicat Martenius lib. I *De antiquis Ecclesiæ ritibus*, cap. iv, articulo i, ubi etiam scribit, se alicubi legisse, eumdem Leonem IX Bisuntinis Canonicis permisisse, ut Diaconus et Subdiaconus ad Altare ministrantes, mitris uterentur.

XVIII. Tradit hæc quoque laudatus Pagius in Breviario Gestorum Pontificum Romanorum, ubi agit de ipso S. Leone IX, num. xvi, additque, nunc etiam Canonicos Pictavienses, Lugdunenses, Anicienses, Matisconenses Ecclesiæ S. Petri, et Brivatenses S. Juliani mitram gestare. Sunt præterea, ut testatur Macrius in suo Hierolexico, verbo *Mitra*, multæ Ecclesiæ cathedrales, in quibus Canonici, vel Dignitates ex indulto Papæ usum mitræ habent, ut sunt quatuor dignitates cathedralis Ecclesiæ Toletanæ, nempe, Decanus, Archidiaconus, Cantor et Thesaurarius, idque ex concessione Honorii III de anno MCCXVII, ut ex ejus literis lib. II, epistola dcclxxi, constat. Canonicos Ecclesiæ cathedralis Messanensis mitris uti ex serico albo, testatur Carolus Morabitus in Annalibus ejusdem Ecclesiæ tit. i, numero xviii. Longum esset enumerare insignes Italiæ nostræ Ecclesias, in quibus Canonici, uti videre est apud Ughellum in sua Italia sacra mitras gestant. Hodie ex recentiori disciplina, quæ nostro hoc potissimum sæculo invaluit, frequentissimus est mitrarum usus ; paucæ enim insigniores Ecclesia inveniuntur, in quibus Canonici mitræ ornamentum, aliaque privilegia ab Apostolica Sede non obtinuerint. Ceterum mitram, si Canonici utantur, dum celebrant, ipsis esse imponendam, et deponendam per alios ; dum vero choro assistunt, per se ipsos, decidit Sacra Rituum Congregatio in Lucana xx Aprilis MDCII apud Barbosam in summa Apostolicarum Decisionum Collectan. cdlxxxi, num. ii.

XIX. Sed et sæcularibus quandoque Principibus Mitræ usum concedi consuevisse a Romanis Pontificibus, ostendimus nostro I tomo Romani Pontificalis, in Prolegomenis, cap. xix, num. viii. Teste vel ipso Pontifice maximo S. Gregorio VII in epistola ad Uratislaum Ducem Bohemiæ Alexander Papa II anno MCLXVIII eidem Duci expetitam ab eo mitram misit, utendamque concessit, hactenus, et inusitatam laicis, et inconcessam. Verba Gregorii libro I, epistola xxxviii, ad ipsum Uratislaum hæc sunt : « Longa jam temporis intervalla transacta « sunt, ex quo et nobilitas tua Beato Petro « Apostolorum Principi non modicæ devotionis « animum spopondit, et studium, et tibi in « Apostolica Sede inter ceteros Principes larga « benignitas, præ multis etiam singularis, et « egregia fuit astricta charitas. Cujus rei fidem « et indicium ex benevolentia Domini, et ante« cessoris nostri Alexandri Papæ satis perce« pisse potes, qui petitionibus tuis non unquam « sine sua et filiorum suorum Sanctæ Romanæ « Ecclesiæ sollicitudine et labore condescendit, « et ad signum intimæ dilectionis, quod laicæ « personæ tribui non consuevit, mitram, quam « postulasti, direxit. » Ita Gregorius, qui et confirmat Uratislao mitræ usum, quem illi jam Alexander II concesserat.

XX. Hoc exemplum secutus est Lucius II, de quo Otto Frisingensis lib. I *De rebus gestis Friderici I Imperatoris*, cap. xxviii, ita plane ait : « Concordiam inter Siculum et Papam, hujus« modi esse accipimus : Papa concessit Siculo, « virgam, et annulum, dalmaticam, et mitram, « atque sandalia. » Mitram etiam Regi Aragoniæ concessit Innocentius III, ut ex ejus epistola liquet apud Rainaldum MCCIV, num. lxxi, et apud Pagium in Vita Alexandri II, num. ii. « Regalia insignia universa, » ait in epistola Innocentius, « mantum videlicet, et colobium, « sceptrum, et pannum, coronam, et mitram « ad opus tuum, non minus pretiosa, quam « speciosa fecimus præparari, et ea liberaliter « tibi donavimus in signum gratiæ specialis. » Multa in Annalibus ecclesiasticis exempla occurrunt, quibus docemur, quam avidi aliquando fuerint Principes laici, ut ipsis sacerdotalia ornamenta ab Apostolica Sede concederentur. Ut autem alia omittam, narrat Baronius ad annum MCLXXVII Alexandrum III Papam suæ in Rempublicam pietatis Venetam multiplex specimen

edidisse, tum vero illud in primis, quod Duci Veneto concessit « umbellam galero pontificio « persimile ornamentum. »

XXI. Postquam hactenus de mitra ejusque antiquo et vario usu diximus, notandum nunc nobis illud, quo in § hoc nostro edicitur, triplicem scilicet esse mitræ speciem, pretiosam, auriphrygiatam et simplicem. Antiqua est hæc mitræ pontificalis distinctio, ejus enim meminere non tanquam suo tempore adinventæ, sed velut in Ecclesia pridem usitatæ Durandus, tum in Rationali divinorum Officiorum, lib. III, cap. XVII, *De mitra*, tum in Ms. Pontificali codice apud Martenium lib. I *De antiquis Ecclesiæ ritibus*, cap. IV, articulo XII, ordine XIX, et antiquus Ordo Romanus XIII jussu Gregorii X atque adeo degente adhuc Romæ Durando conscriptus, apud Mabillonium tomo II Musei Italici, cujus verba num. XII hæc sunt : « Notandum « est, quod Dominus Papa tres mitras diversas « habet quibus diversis temporibus utitur, sci- « licet unam albam totam, unam cum aurifrisio « in titulo sine circulo, et mitram aurifrisiatam « in circulo et titulo. » Omitto alia quæ mox subdit, quæ opportuniori loco in Commentariis ad sequentes paragraphos referemus.

XXII. Ut ergo quæ ad hunc spectant § explicemus, ubi triplex mitræ species exponitur : « Una, » inquit, « pretiosa dicitur, quia gemmis « et lapidibus pretiosis, vel laminis aureis vel « argenteis, contexta esse solet. » Extant de mitris gemmatis varia ac vetera Ecclesiarum monumenta. Monasticon Anglicanum tomo III, pag. 313, ubi catalogum refert sacræ supellectilis Ecclesiæ S. Pauli Londinensis circa finem sæculi XIII confectum, varias recenset id genus mitras, quæ Londinensium Episcoporum usui fuere : « Una mitra breudiata, » inquit, « cum « stellis anterius et posterius, insertis lapidibus « in laminis argenteis deauratis, et deficit unus « lapis in altero pendulorum, et in parte ante- « riori septem lapides et multæ perlæ, et in « parte posteriori quatuor lapides et multæ « perlæ. » Mitra breudiata idem est, ut explicat Dufresnius, et Spelmannus, ac plumario opere acu picta, apud Gallos *broderie*, apud Italos *ricamo*. Sed audiamus, quæ sint aliæ mitræ in ipso catalogo descriptæ : « Item una mitra alba « cum flosculis breudiatis de dono Joannis Bel- « lemajus. Item una mitra breudata cum stellis, « et anterius est corneliorus continens caput « hominis gravatum, et ornatur laminis argen- « teis deauratis, et lapidibus insertis. » Et paulo post : « Item mitra, quæ fuit Henrici de Weng- « ham bene ornata bendis triporiatis, insertis « lapidibus et perlis. » Et iterum : « Item « mitra Henrici de Sanduvico Episcopi, breu- « data duabus stellis anterius, et duabus stellis « posterius, et ornata rotellis argenteis deauratis, « insertis lapidibus et perlis multis, » etc. Addit tum etiam alias mitras diversi coloris una cum earum ornatibus, quas recenset Georgius, lib. I *De Liturgia Romani Pontificis*, cap. XXVI, num. VI.

XXIII. Altera mitra, qua Episcopi in sacris functionibus uti solent, est « auriphrygiata sine « gemmis, et sine laminis aureis vel argenteis, « sed vel aliquibus parvis margaritis composita, « vel ex serico albo, auro intermisto, vel ex « tela aurea simplici sine laminis et margaritis. » Mitræ auriphrygiatæ, sicut et simplicis meminit quidem inter alios Durandus, memoratus Ordo XIII Romanus, et Augustinus Patricius lib. III, sectione V, ubi agit de mitris Romani Pontificis, cujus indumenta, ac ritus varii, uti non semel a nobis notatum est, ad cæteros Episcopos derivarunt. Porro ex nostro hoc § tertia mitra, quæ simplex vocatur, est « sine « auro ex simplici serico damasceno, vel alio, « aut etiam linea, ex tela alba confecta, rubeis « laciniis, seu frangiis, et vittis pendentibus. » Triplicem mitram pontificalem, ita inter alios explicat eruditissimus Castaldus in sua Cæremoniarum Praxi, lib. I, sectione V, cap. IV, num. V, ubi ita ait : « Mitra triplex est, pretiosa « videlicet ex serico, auro intexta, ac gemmis et « margaritis ornata ; secunda pariter ex serico, « auro intexta, dicitur auriphrygiata ; tertia ex « serico albo damasceno cum laciniis ex serico « rubeo in infulis ex vittis pendentibus, quæ « dicitur simplex. » Addit, ea mitra uti in Capella papali DD. S. R. E. Cardinales, reliquos autem Prælatos mitra quidem simplici uti, non tamen ex serico, sed ex lino purissimo, atque tenuissimo, albi tamen coloris, et cum laciniis rubeis ex vittis pendentibus. Atque is est hodie Capellæ pontificiæ usus.

§ II.

Prætiosa utitur Episcopus in solemnioribus festis, et generaliter, quandocumque in officio dicitur Hymnus *Te Deum laudamus*, etc. et in Missa *Gloria in excelsis Deo*, etc. Nihilominus in eisdem festis etiam auriphrygiata uti poterit, sed potius ad commoditatem, quam ex necessitate, ne scilicet Episcopus nimis gravetur, si in toto Officio pretiosa utatur; propterea usu receptum est, tam in Vesperis quam in Missis, ut pretiosa utatur Episcopus in principio et in fine Vesperarum et Missarum solemnium, ac eundo ad Ecclesiam, et redeundo ab eadem, cum paramenta sumit, ac deponit in Secretario, et quando lavat manus, et dat benedictionem solemnem. Intermedio autem spatio, loco pretiosæ, accipit auriphrygiatam, juxta normam jam superius declaratam in cap. XI lib. I, § VI, ubi de officio et cura servientis de mitra dictum est.

COMMENTARIUS.

I. Consentanee ad Rubricam nostri hujus § docet Castaldus lib. I, sectione V, cap. IV, quod Episcopo in solemnioribus accedenti ad Ecclesiam, vel redeunti imponitur mitra pretiosa, qua etiam utitur ad Vesperas in principio usque ad primum Psalmum exclusive, et ad *Magnificat*, et benedictionem in fine, et cum redit. In Missa vero solemni usque ad hymnum Angelicum, item cum lavat manus, et ad benedictionem, et cum recedit, eadem utitur mitra, scilicet pretiosa. Scite autem tum monet auctor laudatus, inter Vesperas ac Missam, etiam ubi ipsæ solemniter celebrantur, uti posse ad libitum *auriphrygiata, seu etiam simplici*, ne scilicet nimis gravetur. Sunt enim in Ecclesiis nonnullæ mitræ adeo gemmis onustæ, ut vix Episcopus etiam robustus toto Vesperarum ac Missæ solemnis tempore easdem in capite tenere valeret. Porro Gulielmus Durandus lib. III sui Rationalis, cap. XIII, tametsi mitram auriphrygiatam cum pretiosa confundat, succinit nihilominus ritui in hoc § nostro præscripto, ubi, numero VI, ea mitra utendum esse ait, « generaliter, quando« cumque *Gloria in excelsis Deo* et *Te Deum* « *laudamus*, dicuntur; » ob eam scilicet rationem, quam mox subjungit his plane verbis: « Cum enim illa dicantur in festivis diebus, in « quibus virtutem et gaudium generale, ut spi« rituale capitis, vel membrorum ad memoriam « reducimus, merito tunc mitra auriphrygiata « utimur, quia aurum et gemmarum nitor, gau« dium repræsentat. » Ea postrema verba, « au« rum, et gemmarum nitor, » sat nobis indicant loqui Durandum de mitra pretiosa, quæ uti in antecedenti nostro § edicitur, « gemmis et lapi« dibus pretiosis, vel laminis aureis vel argen« teis contexta esse solet. »

II. De varia mitrarum specie, quibus in diversis functionibus et divinis Officiis Romani Pontifices sæculo XIII uti consuevere, hæc habet memoratus supra Ordo Romanus jussu Gregorii X Papæ eodem sæculo XIII conscriptus, num. XII, apud Mabillonium Musei Italici tomo II, num. XII, pag. 132. « Primo notandum est, quod « Dominus Papa tres mitras diversas habet, qui« bus diversis temporibus utitur, scilicet unam « albam totam, unam cum aurifrisio in titulo « sine circulo, et mitram aurifrisiatam in cir« culo et in titulo. Mitra aurifrisiata in circulo « et titulo utitur in officiis diebus, festivis et « aliis, excepto a Septuagesima usque ad Pa« scha, et ab Adventu usque ad Natale, et quando « cantat pro defunctis. Et est illa ratio, quia co« ronam repræsentat, et activæ et contempla« tivæ vitæ discursum. Mitra vero cum aurifrisio « in titulo sine circulo utitur cum sedet in con« sistorio, et judicat; unde coronam regalem « repræsentat. Alba utitur diebus dominicis, et « aliis non festivis ab adventu Domini usque ad « vigiliam Nativitatis Domini in Vesperis, præ« terquam in tertia dominica de Adventu, quæ « dicitur *Gaudete*, » etc. Idem Ordo, num. XX,

refert, Pontificem in dominica *Lætare* deferre mitram cum aurifrisio.

III. Sed audiamus hoc loco, quid de mitris, quibus olim Papa utebatur, lib. III Sacrarum cæremoniarum Sanctæ Romanæ Ecclesiæ, sectione v, cap. ix, scribit consentanee ad antiquos ejusdem Ecclesiæ Romanæ ritus Augustinus Patricius : « Romani Pontifices, » inquit, « tribus mitris pro temporibus exigentia secundum antiquas cæremonias utebantur. Prima et pretiosior erat cum unionibus et gemmis, « et habebat auriphrygium in titulo et circulo, « id est, per medium a circulo ad summitatem; « et hac utebatur in solemnitatibus. Per circulum designant, ut aiunt, coronam potestatis; « per auriphrygium, quod ad summum ascendit, « contemplativæ vitæ decursum. Secunda etiam « erat cum unionibus, auriphrygiumque tantummodo habebat in circulo, et hac utebatur « in Consistoriis, tam publicis quam privatis, « per quam significabatur regia potestas. Tertia « erat alba ex damasceno sericeo, et hac utebantur, in dominicis Adventus et Quadragesimæ, diebus ferialibus, et in officiis defunctorum. » Hactenus ille antiquum Romanæ Ecclesiæ ritum describens, de mitris scilicet, quibus Romani Pontifices antiquitus utebantur.

IV. Quantum vero ad mitrarum usum, quas ipsi Pontifices Ecclesiæ Romanæ circa medium sæculum XV in variis functionibus gestabant, ita quidem ait laudatus Patricius, qui tunc temporis floruit, fuitque apostolicarum cæremoniarum Magister, variisque in eo munere Papis servivit : « Hodie quatuor mitras habemus; pretiosiori « utitur Papa in majoribus solemnitatibus; secunda etiam, quæ pretiosa est, et ambæ habent auriphrygium in circulo et in titulo, « utitur in diebus minus solemnibus et in Consistoriis. Tertia mitra nihil habet auri, sed « unionibus ornata, et habet titulum et circulum ex unionibus, et ista utitur Papa dominicis « Adventus et Quadragesimæ, præterquam in « dominica *Gaudete*, et dominica *Lætare*, in « quibus utitur secunda mitra. Quarta est ex « serico damasceno, multo auro contexta, sed « non habet uniones, aut gemmas, et hac utitur « in ferialibus diebus, et aliquando in diebus solemnibus, post principium, ut minus gravetur, « et maxime dum fit sermo. Habet etiam aliam « magis simplicem ex damasceno cum parvo « auro, qua utitur in officiis defunctorum et « diebus ferialibus majoris hebdomadæ. » Placuit totum hunc ritum describere, in quo multa sunt, quæ et hunc, et sequentes paragraphos præsentis capitis xvii nostri Cæremonialis Episcoporum mirifice illustrant; ex eisque semper addiscimus, multos ritus, qui hodie Episcopis usui sunt, a Capella papali esse acceptos.

V. At quoniam de variis summi Pontificis mitris, quibus per annum uti solet, sermonem instituimus, sciendum et illud est, morem fuisse antiquum, ut Pontifex ipse Romanus in die coronationis phrygio uteretur, quod a Sugerio Abbate San-Dionysiano in Vita Ludovici VI Francorum Regis pag. 318 dicitur « ornamentum imperiale instar galeæ circulo aureo concinnatum; » et ab auctore Actorum Alexandri III « regnum, *seu* mitra turbinata cum « corona. » Mitram quidem cum regno, seu phrygio confundunt aliqui, sed phrygium ipsum, seu regnum diversum fuisse a mitra, ut scite observat Pagius in Vita Alexandri Papæ III, num. vi, constat ex Jacobo Gajetano S. Georgii ad Velum aureum Cardinali, qui lib. II De coronatione Bonifacii VIII apud Bollandianos ad diem xix Maii in Vita S. Petri Cœlestini, postquam ex fabulosa, ut videtur, Constantini Magni donatione retulit, Constantinum proprium sibi phrygium, seu regnum, Silvestri in vertice pressisse, ita deinde canit :

> Progrediens princeps Lateranum summus in orbe
> Appulit; haud phrygium, mitram sed vertice gestans
> Pondere confectus nimio.

VI. Idem præterea Cardinalis Gajetanus in Ordine Romano xiv, cap. xix, apud Mabillonium tomo II Musei Italici, pag. 258, ubi de corona Papæ quæ vocatur regnum, disserit, hæc habet : « Papa omnia pretiosa ornamenta habebit, et pallium, et mitram optimam, et chirothecas, et « annulum pastoralem; et sic cum omnibus « venit ad portam, vel ad gradus Ecclesiæ; et « ibi Prior Diaconorum Cardinalium extrahit « sibi mitram, et ponit ei coronam, quæ vocatur « regnum, in capite, toto populo acclamante « *Kyrie*, *eleison*, » etc. Ait deinde cap. xx fieri processionem a S. Petro ad Lateranum, « ubi « cum descendit ab equo, deponit regnum et « assumit mitram. » Idem præscriptum jam fuerat in Ordine Romano xiii Gregorii Papæ X jussu

edito, et alibi. Cur contra ritum Ordinum Romanorum Bonifacius VIII antequam Lateranum perveniret, deposito regno, mitram induerit, duplex causa esse potuit. Prima, quod ipso Pontifice incedente pontificalibus induto, supervenerint densissimæ tenebræ, ita ut videretur dies in noctem obscuram converti, ortaque vehementi tempestate ventorum, lampades et cerei in Ecclesia extincti fuerint. Altera, quod orta commotione, seu collisione in plebe, occisi fuerint homines amplius quadraginta. Duo hæc infausta signa, quæ tunc contigisse legitur apud Wadingum ad annum MCCXCIV, num. VIII, forsan pompam coronationis Bonifacii turbarunt, et causa fuerunt, cur Bonifacius antequam Lateranum perveniret, deposito regno, induit mitram.

VII. Quidquid autem de ea re fuerit, certe mitra diversa erat a phrygio, seu regno, quod, ut ex dictis patet, et memoratus Pagius notat, erat corona, seu, ut loquitur auctor Actorum Alexandri III, « mitra turbinata cum corona. » Cum ergo Pontifex ante coronationem haberet « mitram optimam, » vel « mitram pretiosam, » seu « mitram pretiosissimam, » ut in suo Romano Ordine ait Gajetanus ; eaque deposita, ut coronaretur, acciperet « coronam, quæ vocatur re« gnum, aut mitram turbinatam cum corona; » quis non videt, ornamentum illud tot nominibus appellatum, esse tiaram papalem hodiernam, quæ tunc erat cum unico, ut aiunt, coronamento, cui Bonifacius VIII secundum, Urbanus vero V tertium addidit; ut deducitur ex antiquis effigiebus Romanorum Pontificum, quæ Romæ extant, in quibus tiaræ ipsæ a S. Silvestro ad Bonifacium VIII cum una tantum corona repræsentantur, sed a Bonifacio VIII ad Urbanum V cum duplici, et ab Urbano V usque ad hodiernos Pontifices cum triplici. His adde, quod cum Innocentius III in sermone de S. Silvestro dicat, « Ro« manus Pontifex in signum imperii utitur re« gno ; et in signum pontificii utitur mitra, » vel ex eo liquido constat, regnum plane diversum fuisse a mitra, sed non tamen a mitra turbinata, quæ, uti jam dictu fuit, idem est ac regnum.

VIII. Regno, seu mitra turbinata, utebatur jam olim Romanus Pontifex non solum in die suæ coronationis, sed etiam ex antiquo ritu in die suæ inthronizationis, atque aliis etiam sacris functionibus, ut constat ex Actis Vaticanis in electione S. Gregorii VII quorum verba in ejusdem Pontificis Vita, num. III, refert Pagius : « Indutus rubea chlamyde, sicut moris est, et « papali mitra insignitus, invitus et mœrens in « Beati Petri cathedra est inthronizatus. » Ubi nota, per mitram papalem, intelligi mitram turbinatam, seu phrygium, tiaram, regnumve. Etenim in Gestis Paschalis II anno MXCIX tegumentum capitis ipsi impositum, ubi primum electus est, *tiara* a Pandulpho Pisano vocatur : « His, » inquit, « aliisque laudibus solemniter peractis, « chlamyde coccinea induitur a Patribus, et « tiara capiti ejus imposita, comitante turba « cum cantu, Lateranum vectus. » Quod eodem uterentur regno seu phrygio Romani Pontifices in sacris magnisque festivitatibus, docet nos Chronicon Mauriniacense anno MCXXXIX, ubi loquitur de Innocentii II accessu ad Ecclesiam Remensem S. Remigii pro celebrando Concilio : « Romani Pontificis omnibus insignibus indutus, « ut sibi consuetudinis est in sacris magnisque « festivitatibus phygio coronatus, » etc. Sed et Sugerius in Vita Ludovici VI Gallorum Regis, cap. IX, loquens de ipso Paschali Papa II, in Gallia existente, « Cumque Turonis, » ait, « apud « Sanctum Martinum, ut mos est Romanus, « phrygium ferens, *Lætare, Jerusalem*, cele« brasset, » id est, dominicam IV Quadragesimæ. In multis aliis festivitatibus anni Romanum Pontificem phrygio seu regno coronatum fuisse, testes sunt Ordines antiqui Romani a Mabillonio tomo II Musei Italici publicati.

IX. Verum quidem est, mitram illam turbinatam, seu tiaram non videri differre a mitra illa *aurifrisiata in circulo et in titulo*, qua juxta Ordinem XIII Romanum, Gregorii Papæ X jussu editum, Pontifex utebatur, « in officiis festivis « et aliis. » Sed ut recte notat in Alexandri III Vita Pagius, num. VII, Jacobus Gajetanus Cardinalis in suo Romano Ordine XIV non obscure indicat, eam aurifrisiatam mitram diversam fuisse a regno, seu phrygio, et consequenter a mitra turbinata seu tiara, nam cap. XII, ubi de Episcopo in Papam electo, ait : « Electus in Papam induitur om« nibus paramentis pretiosis, et solemnibus aptis « tempori et diei et ponitur pretiosissima mitra in « capite : » quæ alia non videtur a mitra aurifrisiata in circulo et titulo; illam tamen postea distinguit a phrygio, seu regno. Capite enim XIX

loquens de coronatione Papæ, quæ fiebat in Ecclesia S. Petri ritu solemni : « Post Missam, » inquit, « idem summus Pontifex... cum omnibus « venit ad portam, vel ad gradus Ecclesiæ, et « ibi prior Diaconorum extrahit sibi mitram, et « ponit ei coronam, quæ vocatur regnum. » Distinguit igitur Jacobus Gajetanus Cardinalis pretiosissimam illam mitram aurifrisiatam in circulo et in titulo, a phrygio, seu regno, ideoque et a mitra turbinata, seu tiara pontificali.

X. Quod spectat ad mitram « cum aurifrisio « in circulo sine titulo, » qua juxta laudatum Gregorii X Romanum Ordinem, utebatur Pontifex in Consistorio, cum hæc coronam regalem repræsentaret, ut ibidem habetur, et ex alia parte Innocentius III in sermone III de consecratione summi Pontificis, et in sermone de S. Silvestro disertis verbis affirmet, Pontificem in signum imperii usum esse regno; Sugerius vero phrygium fuisse inquiat ornamentum imperiale circulo aureo concinnatum, fortasse hæc mitra diversa non erat a mitra turbinata, seu a regno, et phrygio, uti loco laudato idem Pagius notat. Verum quidquid et de ea re sit, licet hujus mitræ turbinatæ, seu tiaræ papalis ante Pontifices S. Gregorium VII, Paschalem II, atque Alexandrum III, nulla nobis occurrat mentio, non inde tamen sequitur, eam non fuisse XI sæculo, quo floruit ipse Gregorius VII, antiquiorem. Etenim tum Acta Vaticana sub ipso Gregorio Pontifice, tum Pandulphus in Vita Paschalis II, tum auctor Actorum Alexandri III, dum scribunt, eos Pontifices tiara pontificali mitraque turbinata, vel phrygio fuisse insignitos, « sicut « moris est, » vel « de more, » sat nobis indicant, antiquum illud esse ornamentum, et quidem circa sæculum VIII inventum occasione fabulosæ donationis Constantini, cujus auctor inter alia scribit, S. Silvestrum ab eodem Imperatore, proprio regno, seu phrygio fuisse ornatum. Ex quo id saltem evincitur, eo tempore, quo illa donatio supposita est, Romanos Pontifices phrygio, seu regno, tiarave pontificali fuisse coronatos; alioquin ejus mentionem fabulosæ donationi suæ non inseruisset impostor, ne se impostorem proderet. Cum autem hæc suppositio antiqua sit, facta scilicet sub finem sæculi VIII vel ipso sæculi IX initio, quo Rodulphus Archiepiscopus Moguntinus, ut eruditi viri notarunt, Collectionem Decretalium Pontificum ex Hispania in Galliam detulit, cui hæc falsa donatio inserta erat, evidenter patet, jam ante finem sæculi VIII Pontifices Romanos tiara illa pontificali fuisse ornatos, licet ante Nicolaum I, seu ante medium sæculum IX ejusdem vestigia non invenerimus.

XI. Errant itaque et illi auctores, qui putarunt, tunc primum regnum fuisse gestatum a Romanis Pontificibus, cum scilicet Clodoveus Francorum Rex anno Christi DXIV regnum, seu coronam ab Anastasio Imperatore susceptam dono misit Beato Petro, quamque Anastasius in Hormisda *regnum* vocavit. Recte enim contra ipsos auctores animadvertunt Nicolaus Alemannus, *De Lateranensibus parietinis*, cap. XIII; Joannes Vignolius ad hunc Anastasii locum, et Dominicus Georgius, *De liturgia Romani Pontificis*, lib. I, cap. XXII, num. II, coronam a Clodoveo ea mente datam fuisse, ut una cum aliis donariis ad Beati Petri Confessionem appendi solitis, prout ex prisca fidelium pietate consuetudo ferebat, suspenderetur; idque ex ipso Anastasio in Leone III ostenditur. Errat præterea Ægidius Viterbiensis Cardinalis a Leone X creatus, cum de Papa Paulo II anno MCDLXIV electo scripsit : « Incre« dibili pretio emit, sacravitque mitram maxi« mam, insolito pretiosissimarum gemmarum « pondere opplevit, qua ornatus cum prodiret, « oculos omnium luce radiisque feriebat. Vocari « cœpta est maxima illa mitra regnum mundi, « quam Paulus sublimi fastigio surgentem re« gna.... pretio superantem primus reddidit, « primus lectissimarum gemmarum toto orbe « quæsitarum luce exornavit ambitum trium co« ronarum, quarum usus ex arcanis agnosci « solum potest. » Ita ille; verum ex superius jam dictis liquet, mitram illam jam ante annum millesimum fuisse vocatum *regnum*, et post Urbanum V triplici corona fuisse ornatam.

XII. Corruit tandem et quod Cardinalis Papiensis, licet tempore Pauli II vixerit, de eo scribit lib. Commentariorum dicens : « Porro autem « gemmis lapillisque admodum delectatus.... « conquisitis undique pretiosissimis, mitram, « quæ tribus educta coronis, regnum appella« tur, atque a Pontificibus multis ante sæculis « desita erat gestari, novam confecit, atque « adhibuit. » Regnum enim, seu tiaram non multo ante ipsum Paulum II a Romanis Pontificibus gestatam, docet Pagius in Vita Alexan-

dri III, num. IX, ex Ordine Romano XV a Mabillonio edito, et a Petro Amelio Senogalliensi Episcopo, qui anno MCCCXCI, adhuc in vivis erat composito, in quo, cap. XII, loquens de secundis Vesperis Nativitatis Domini, ait : « Ibi Dominus « Papa descendit, et, deposito regno, accipit mi- « tram. » Sed quid opus est Amelium recurrere, cum testem habemus Pauli II coetaneum, Augustinum Patricium, qui libro III Sacrarum cæremoniarum, sectione V, cap. IX, ita ad rem inquit : « Est præterea tiara triplici corona or- « nata, quod regnum appellatur, per quam si- « gnificatur sacerdotalis et imperialis summa « dignitas atque potestas. » Et mox : « Hac « tiara utitur Pontifex in maximis solemnitatibus « eundo ad Ecclesiam, et redeundo, sed nun- « quam illa utitur in divinis. » Et iterum : « Cum « pervenit ante Altare, deponit tiaram, orat, et, « assumpta mitra, vadit ad sedem, et cum ista « persequitur divinum Officium, sive in Vesperis, « sive in Missa ; tiara autem interim reponitur « super Altare. » De hac rursus ait : « Finito « Officio, cum Papa revertitur ad palatium, « rursus ei imponitur tiara, cum hac coronatur « in die suæ benedictionis et coronationis. »

XIII. Illud ergo compertum est, Romanos Pontifices tiara ipsa, vel regno, neque ubique, neque semper consuevisse uti, testemque habemus Innocentium III, qui in sermone de consecratione summi Pontificis, et regnum a mitra distinguit, et utriusque rationem affert : « In si- « gnum spiritualium, » inquit, « contulit mihi « mitram, in signum temporalium dedit mihi « coronam, mitram quoque pro sacerdotio, coro- « nam pro regno, illius me constituens Vica- « rium, qui habet in vestimento et in femore « suo scriptum : Rex Regum, et Dominus « Dominantium, Sacerdos secundum ordinem « Melchisedech. » Præclariora sunt, quæ idem Innocentius de mitra et tiara pontificali in sermone de S. Silvestro ait : « Romanus ita- « que Pontifex in signum imperii utitur regno, « et in signum pontificii utitur mitra ; sed mitra « semper utitur, et ubique : regno autem nec « ubique, nec semper ; quia pontificalis aucto- « ritas et prior est et dignior et diffusior quam « imperialis. Sacerdotium enim in populo Dei « regnum præcessit ; cum Aaron primus Ponti- « fex Saulem primum Regem præcesserit; Noe « quoque Nembroth. »

XIV. Succinit Innocentio III Durandus libro III sui Rationalis, cap. XIII, ubi de mitra episcopali et etiam regno Romani Pontificis disserit, de quorum altero ita quidem loquitur : « Illud « quoque notandum, quod Romanus Pontifex « insignum imperii utitur regno, id est, corona « imperiali, et in signum pontificii utitur mi- « tra : sed mitra semper utitur, et ubique, re- « gno vero non semper, nec ubique; quia Pon- « tificis auctoritas et prior est et dignior et « diffusior imperiali potestate. Sacerdotium « enim in populo Dei regnum præcessit, cum « Aaron primus Pontifex Saulem primum Regem « præcesserit, et Noe Nembroth. » Additque mox, regno quidem non uti Papam, « nisi certis « diebus et locis, nunquam intra Ecclesiam, sed « extra. » Eadem quoad regni gestationem docet laudatus Patricius, qui etiam illud adjungit, quod « antiquitus quando Romanus Pontifex « diebus solemnibus tiaram hanc ferebat, fiebant « ei laudes a Diaconis et Officialibus, ut in coro- « natione, *Exaudi*, *Christe*, etc. et Pontifex « dabat presbyterium. Hodie utrumque abolitum « est. » Erat presbyterium largitio quædam pecuniæ, quam Romani Pontifices in variis occasionibus elargiri solebant, de eoque aureum opus numeris omnibus absolutissimum scripsit vir clarissimus Petrus Morettus, profundissima sua eruditione veterum sacrorum rituum atque ecclesiasticarum antiquitatum toti literario orbi notissimus.

XV. Porro dies, quibus Papa coronabatur, eodem teste Patricio, erant infrascripti, videlicet in festo Sanctorum quatuor coronatorum, S. Marci, S. Clementis, in dominica *Gaudete*, in dominica *Lætare*, in Nativitate Domini, in S. Stephani, in Epiphania, in Resurrectione, et secunda feria, in dominica *Ego sum pastor bonus*, in Ascensione, in Pentecoste, in S. Petri, in S. Silvestri, et in anniversario suæ coronationis. Plura de pontificia tiara scripsit quidem, coacervavitque, sed sine delectu Philippus Bonannus in numismatis summorum Pontificum, in Paulo II et Alexandro VI, uti notat Georgius loco citato, ubi etiam num. VII laudat Angeli Roccæ Episcopi Tagastensis, ac pontificii sacrarii olim Præfecti brevem diatribam de origine, significatu et usu tiaræ, quæ dudum in lucem prodiit tomo I novæ ejusdem operum editionis, Romæ anno MDCCXIX excusa. Sed de tiara Ro-

mani Pontificis satis; cui explicandæ, ejusdem mitra episcopalis occasionem dedit, eamque nos consulto arripuimus, quod de utraque uno eodemque contextu auctores Ordinum Romanorum, itemque Innocentius III, Durandus, Patricius, aliique disserant.

XVI. Superest tandem, ut præter ea, quæ superius diximus de mitra pretiosa episcopali, ejusque vario usu, alia quædam hic adnotemus, ac illud potissimum, ex generali Sacræ Rituum Congregationis Decreto circa usum pontificalium Prælatis Episcopo inferioribus concessorum, edito die XXVII Septembris anni MDCLIX ac ab Alexandro VII approbato, § VIII. Prælatis ipsis inferioribus, et consequenter Abbatibus mandatum fuisse, ut « mitram pretiosam, nisi illis expresse a Sancta Sede indultam non adhibeant. » Quod quidem notandum est, nam alias mitram non modo auriphrygiatam, verum etiam pretiosam, ac multis gemmis ornatam Abbatibus in usu jam olim fuisse, luculentus est testis Crus in Annalibus Sueviæ parte II, cap. X, ubi de Willelmo Cœnobii Uspergensis Abbate primo, si canit:

> Namque datur capiti venerabilis infula sacro,
> Auro, et gemmarum munere tota nitens.

Non itaque gemmatæ mitræ recens usurpatio est in Abbatibus, cum præsertim, uti notat Angelus de Nuce in Chronicon Cassinense, cap. XVII, § 1663, extent adhuc plurium sæculorum gemmatæ infulæ, seu mitræ, quibus olim Abbates utebantur, hodieque utuntur, uti egomet per quinquennium fere Neapoli degens non semel vidi.

§ III.

Auriphrygiata mitra utitur Episcopus ab Adventu Domini usque ad festum Nativitatis, excepta dominica tertia Adventus, in qua dicitur Introitus *Gaudete in Domino semper*, etc. ideoque in signum lætitiæ utitur tunc pretiosa. Item a Septuagesima usque ad feriam quartam majoris Hebdomadæ inclusive, excepta dominica quarta Quadragesimæ, in qua dicitur Introitus *Lætare, Hierusalem*, etc. Item in omnibus vigiliis, quæ jejunantur, et in omnibus quatuor Temporibus, in Rogationibus, Litaniis et Processionibus, quæ ex causa pœnitentiæ fiunt; in festo SS. Innocentium, nisi veniat in dominica; et benedictionibus et consecrationibus, quæ privatæ aguntur. Quibus quidem temporibus abstinet Episcopus a mitra pretiosa. Poterit tamen Episcopus, dum utitur auriphrygiata, uti etiam simplici eodem modo et forma, prout de pretiosa et auriphygiata dictum est.

COMMENTARIUS.

I. Quando uti debeat Episcopus mitra auriphrygiata, disertis verbis edicit is § noster, ab Adventu scilicet Domini usque ad festum Nativitatis, et a Septuagesima usque ad feriam quartam majoris Hebdomadæ *inclusive* (non vero *exclusive*, ut per errorem scripsit Castaldus, lib. I, sectione V, cap. IV, num. VIII), exceptis dominica tertia Adventus, in qua dicitur Introitus ille *Gaudete in Domino*, etc. et quarta dominica Quadragesimæ, in qua Introitus ille dicitur *Lætare, Jerusalem*, etc. Nam tunc, uti hic § noster docet, in signum lætitiæ pretiosa mitra utitur. Sane tanta est ipsarum dominicarum solemnitas, ut quamvis ex variis Synodis, ac præsertim Romana Benedicti XIII habita anno MDCCXXV, tit. XV, cap. VI, diebus Adventus et Quadragesima pulsari organa prohibeantur, excipiuntur nihilominus dominicæ ipsæ, tertia scilicet Adventus et quarta Quadragesimæ, in quibus « pulsari organa permittuntur in Missa « tantummodo conventuali. »

II. Plura scitu digna in easdem dominicas notat Grancolas in Commentario historico ad Breviarium Romanum, cap. VIII, quod est de tertia dominica Adventus, et cap. LI, quod inscribitur *Dominica quarta Quadragesimæ*. Erat

vel olim Romæ hæc dominica admodum celebris, et dicebatur etiam *de rosa*, uti constat ex Romanis Ordinibus a Mabillonio editis, et ex Augustino Patricio lib. II, sectione I, cap. XXXVII, ubi inter alia ait, Pontificem auream rosam deferentem sinistra manu, et dextera populum benedicentem, ad Ecclesiam « cum pluviali et « mitra pretiosis » procedere; additque inferius Missam ea dominica celebrari cum « mitra pre« tiosa, » in signum scilicet lætitiæ; cujus etiam ob causam Ministri in solemni Missa utuntur dalmaticis, ut ex Rubricis Missalis constat, de quibus videri possunt Gavantus et Meratus, parte I, tit. XV, § VI.

III. Rursus ex § hujus nostri Rubrica, auriphrygiata mitra Episcopus utitur « in omnibus « vigiliis, quæ jejunantur, et in omnibus qua« tuor Temporibus, in Rogationibus, Litaniis et « Processionibus, quæ ex causa pœnitentiæ « fiunt, in festo Sanctorum Innocentium, nisi « veniat in dominica. » Festum Innocentium ritu pæne lugubri celebratur, ideoque in ejus Officio abstinet Episcopus a mitra pretiosa, nisi tamen festum ipsum in dominicam incidat, quia scilicet in dominica lætitia Resurrectionis Domini luctum omnem superat. Hinc ex antiquo Ecclesiæ ritu in eo Officio omittitur hymnus *Te Deum*, et ad Missam non cantatur *Gloria in excelsis Deo*, nec *Alleluia*, nisi venerit in dominica, ut inter alios tradit Ordo Romanus XI, auctore Benedicto S. Petri Canonico, qui sæculo XII floruit, num. XXVI, ubi etiam ait, quod « isto « die Romani non comedunt carnem, nec san« guinem, nisi venerit in dominica die. » Porro cum is Ordo scriptus sit a laudato auctore ante annum MCXLIII, ut notat Mabillonius, errat idcirco Grancolas, cum in suo ad Breviarium Romanum Commentario, cap. XX, ait, Romæ olim non fuisse omissum *Te Deum* in Officio festi SS. Innocentium, quamvis non diceretur *Gloria in excelsis*, ad Missam, et nonnisi post XII sæculum, facta Rubrica de non dicendo *Gloria in excelsis*, quando non dicitur *Te Deum*, sublatum esse *Te Deum*, etiam ad Matutinum.

IV. Teste Amalario, lib. IV *De divinis Officiis*, jam ante annum Christi millesimum in Ecclesiis quibusdam tantum SS. Innocentium Officium lugubri ritu celebrabatur, in Monasteriis enim dici solitum fuit, et *Gloria in excelsis* ad Missam, et *Te Deum* ad Matutinum, neque alia de causa sublatum ait Amalarius fuisse *Gloria in excelsis* et *Alleluia*, in Sacramentario S. Gregorii Papæ, nisi quia in Evangelio planctus Rachel memoratur, non vero sublatum *Gloria Patri* ad Responsoria, neque *Te Deum* ad Matutinum. En ejus verba : « A quarumdam, » inquit, « Ecclesiarum Clericis non dicitur *Gloria* « in aliis Responsoriis, nec hymnus *Te Deum*. « Monachis vero consonum videtur non præter« mittere. » Additque mox : « In authentico « Gregoriano, *Alleluia*, et *Gloria in excelsis*, « tantum tollitur propter luctum matrum in « Evangelio *Vox in Rama*, » etc. Certe Monachi olim veterem ritum retinuere. Udalricus enim in consuetudinibus Cluniacensibus docet, servatum fuisse ibi antiquum usum Monachorum, de quo loquitur Amalarius, dictumque *Gloria in excelsis* et *Alleluia* ad Missam : « In Natali Inno« centium, » ait, « quod aliæ Ecclesiæ non « cantent *Gloria in excelsis*, nec *Alleluia*, hoc « minime curatur a nobis. »

V. Præter Amalarium, quæsiere jam olim scriptores alii, cur memoratum Officium lugubre sit? Micrologus, cap. XXXVI, asserit, SS. Innocentes, quamvis martyrium passi sint, gloriam tamen post eorum mortem non esse adeptos, sed expectasse post mortem Christi; ideoque eorum Octavam, quæ eorum gloriam repræsentat, lætitiæ signis in Officio celebrari : « Merito « passio sanctorum Innocentium minus festive « celebratur, quia scilicet martyrio coronati, « nondum tamen ad gloriam, sed ad infernalem « pœnam, » id est Limbum, « descende« runt, » etc. Refellit hanc opinionem Durandus lib. VII, cap. XLII, num. XI, ubi ait, pari ratione cantica illa lætitiæ in festo S. Joannis Baptistæ debuisse reticeri, quippe qui ante Christi obitum mortuus, ad Limbum descendit. Tum hanc opinionem affert : « Dicendum est igitur, quod « hoc ideo contingit, quia auctor Officii voluit, « nos conjungi in hac festivitate animabus « devotarum mulierum de morte Innocentium « plangentium et dolentium. Unde causa tristi« tiæ earum, illa (cantica scilicet lætitiæ), di« mittimus; et ideo legitur Prophetia Hieremiæ, « cap. XXXI, de Innocentibus : *Vox in Rama* « *audita est*, » etc. Addit et alia, monetque num. XII si festum illud in dominica contingit, nullum canticum lætitiæ subticeri « propter « gaudium resurrectionis; » quod scilicet, ut

inter alios Patres observat Theophilus Archiepiscopus Alexandrinus apud Balsamonem et Thomassinum, *De festorum celebratione*, lib. II, cap. I, num. VIII, « eo die Dominus noster « Jesus Christus resurrectionem ex mortuis no« bis comparaverit. »

VI. Notat præterea loco citato Durandus, quod, quia in die SS. Innocentium « tristitiam « mulierum repræsentamus, in multis Ecclesiis « Diaconi non utuntur dalmaticis, nec Subdia« cani subtilibus, id est, tunicellis, ad notan« dum, quod Innocentes, statim in morte pri« mam stolam non receperunt. » In quibusdam etiam Ecclesiis, ut testatur Grancolas, nempe in Cabilonensi, fiebat hoc Officium lugubre, sicut in Passione Christi Domini, omisso enim *Te Deum* et *Gloria in excelsis*, omittebatur *Gloria Patri* ad Invitatorium, et ad Responsoria Matutini, ac ceterarum horarum. Joannes quoque Abrincensis quærens, qua de causa hoc Officium lugubre esset, simile esse ait Officio obitus Jesu Christi, in quo multo plura mœroris et tristitiæ signa ostendit Ecclesia, quam lætitiæ, et cum pro Christo, quem repræsentabant, infantium Innocentium quisque mortuus sit, idem esse affirmat, Officium facere mortis Christi, ac Officium Innocentium facere : « Quia illis, » inquit, « occisis fit mors Christi secundum « æstimationem Herodis. » Testatur tandem, quod jam et alii tradidere, antiquum esse morem hoc Officium quibusdam tristitiæ signis celebrandi.

VII. Iis hucusque explicatis, quæ ad sanctorum Innocentium festum pertinent, de quibus in hoc nostro § facta est mentio, notandum restat, quod in eodem § edicitur, debere scilicet, et uti Episcopum mitra auriphrygiata « in « benedictionibus et consecrationibus, quæ pri« vate aguntur. » Ubi nota adverbium illud *privata;* nam alias, ut scite notat Bauldryus in Manuali sacrarum cæremoniarum, parte V, cap. XI, articulo IV, num. VIII, « in consecratio« nibus publicis et in ordinationibus, quæ fiunt « Sabbato sancto Paschæ, et Sabbato quatuor « Temporum Pentecostes, utitur pretiosa. » Sed nec illud silendum, quod idem auctor, et Castaldus lib. I, sectione V, cap. IV, num. IX, et alii auctoritate ejusdem § nostri docent, Episcopum scilicet supradictis diebus, quibus auriphrygiata mitra utitur, inter celebrandum, ne nimis gravetur (solet enim et ipsa aliquibus licet parvis margaritis ornari ex § I hujus capitis) eodem modo et forma, uti etiam simplici, prout de pretiosa et auriphrygiata dictum est.

§ IV.

Simplici vero mitra utitur Episcopus feria sexta in Parasceve, et in Officiis et Missis defunctorum. Sed quia, cum Episcopus utitur mitra, utitur etiam baculo pastorali in sua diœcesi, de eo etiam breviter dicendum est.

COMMENTARIUS.

I. Si ullum in totius anni decursu Officium occurrat, quod lugubriori ritu celebrari oporteat, est certe Officium feriæ VI in Parasceve; in qua scilicet acerbissimæ Passionis ac mortis Reparatoris nostri Christi Domini commemoratio celebratur. Longum esset hoc loco exponere, quot et qualibus tristitiæ ac luctus indiciis Officium ipsum antiquitus ageretur, videri de ea re possunt prisci scriptores, qui de divinis Officiis tractarunt, itemque Romani antiqui Ordines a Mabillonio descripti, ac veteres tandem libri Pontificales, in quibus, ut etiam testatur Grancolas in Commentario ad Breviarium Romanum, cap. XLIII, ubi varios ritus enarrat, ususque lugubres, qui in Officio ipso feriæ VI in Parasceve celebrari olim consueverunt, inter alia et illud legimus, nullo alio ornamento Episcopos ea die, quam simplici holoserica mitra fuisse insignitos, aliisque vestibus, quæ ipsius diei luctui convenirent.

II. Nigro colore, vel rubeo fuisse tunc usos vel ipsos Romanos Pontifices, non uno in loco ex ipsis Ordinibus Romanis addiscimus. Quod autem mitram spectat, quæ eisdem Pontificibus in memoratæ feriæ sextæ Officio usui erat, ita quidem inquit Romanus Ordo XIV, auctore Ja-

cobo Gajetano Cardinali, cap. XCIII: « Est sciendum, quod ista die Dominus Papa...... portat « pluviale rubeum, et mitram planam de garnello sine aurificiis. » Et paulo post : « Vadit « ad cameran, et ibi deponit pluviale, et recipit « cappam de scarleto rubeo apertam a medio « pectoris usque ad pedes, et eamdem mitram « albam, et planam de garnello absque aurificiis et perlis in capite portans, » etc. Idipsum totidem verbis tradit Romanus Ordo XV, auctore Petro Amelio Episcopo Senogalliensi, cap. LXXV, *De Officio in feria sexta in Parasceve*, ubi etiam de sacris vestibus earumque colore, quibus ea die indui soleret Papa, hæc habet : « Diaconus Cardinalis dicturus Passionem indu- « tus superpelliceo, alba, amictu, stola lata, « absque planeta, sic indutus induit Papam « sacris vestibus nigri coloris, vel violacei, « prout sibi placet. » Videsis celebrem Dissertationem viri clarissimi Dominici Georgii Italico idiomate exaratam, qua antiquorum Ritualium ac scriptorum liturgicorum auctoritate usum violacei atrique coloris probat a Romanis Pontificibus adhibiti in aliquibus functionibus ecclesiasticis.

III. Quidquid autem de ea re sit, teste Augustino Patricio lib. II, sectione I, cap. LI, mitra simplici utitur Papa feria VI majoris Hebdomadæ, et quidem ex antiquo ritu, uti dictum est. In Officio quoque defunctorum gestari a Papa mitram simplicem, testatur idem Patricius libro II, sectione II, cap. XXVI. Ex præscripto nostri § imo ex veteri more, cujus meminit Durandus lib. III, cap. XIII, et alibi, « simplici mitra utitur Episcopus feria sexta in « Parasceve, et in Officiis et Missis defuncto- « rum. » Sunt et aliæ functiones, in quibus, ut docent Castaldus et Bauldryus aliique, mitra simplici uti solet Episcopus, ut cum assistit consecrationi Episcoporum, et cum sermonem habet ad populum, si scilicet hoc casu auriphrygiata mitra uti noluerit. In Capella autem Papæ ea simplici mitra utetur, quæ sit ex lino tantum purissimo ac tenuissimo albi coloris contexta cum laciniis tamen rubris ex vittis pendentibus. Ceterum cum Episcopus utitur mitra, baculo etiam pastorali in sua diœcesi utitur, de eoque etiam breviter dicendum est in paragraphis sequentibus, juxta ordinem ac methodum a nostro Cæremoniali præscriptum. Scitissime enim ait Crassus lib. I, cap. VIII, quod « et generaliter, et « toties baculo utitur, quoties mitra. Nam mi- « tra et baculus in Episcopis correlativa sunt, « præterquam pro defunctis. » Quia scilicet in Officiis defunctorum mitra quidem utitur Episcopus, non vero baculo, ut suo loco dicetur.

§ V.

Utitur ergo Episcopus baculo pastorali in sua tantum civitate, vel diœcesi, et etiam alibi, ex permissione loci Ordinarii, et ubi consecrationes, aut ordinationes, vel benedictiones personales facere, ipsi apostolica auctoritate conceditur.

COMMENTARIUS.

I. Quam antiquus sit episcopalis baculi usus in Ecclesia tum Latina, tum Græca, satis jam ostendimus nostro I tomo Romani Pontificalis in Prolegomenis, cap. XX et alibi. Putat Thomassinus parte I *Disciplinæ*, lib. II, cap. LVIII, baculum olim pastoralem Episcoporum, sicuti et sceptrum Regum, initio non fuisse, nisi baculos, quibus gressum firmarent, quæ tandem lapsu temporis addita iis opulentia, evaserunt utrorumque insignia. Sed quidquid de ea opinione sit, certe pastolaris baculi ad significandam Episcorum dignitatem ac jurisdictionem meminit sanctus Gaudentius, quem ad Brixiensem cathedram anno CCCLXXXVII recentiores critici tenent apud cl. Galeardum in editione Operum S. Gaudentii Patavii anno MDCCXX. Ita enim ait sermone V in fine : « Si quis est Apostolicus, et per Jesum magnus « factus (Episcopus scilicet) ac potens, jam non « propter se baculum portat, sed propter eos, « quibus dici necesse est : Quid vultis, in virga « veniam ad vos, an in charitate? » Alludit ad

Pauli locum in epistola I ad Cor. cap. IV, vers. ult. Idem S. Pater ac Præsul Gaudentius paulo inferius baculum illum vocat *Baculum correptionis.*

II. Constat itaque IV Christi sæculo, quo floruit Gaudentius, baculum episcopalem insigne quidem appellari jurisdictionis episcopalis, non vero fulcrum, quo Episcopi gressum firmarent, dum longum iter emetiebantur, præsertim cum baculus ille soleret in manus Episcopi tradi, dum ordinaretur, ex veteri haud dubie Ecclesiæ more, ad quem alludens S. Isidorus Hispalensis Episcopus lib. II *De Officiis*, cap. V, inquit : « Huic, dum consecratur, datur baculus, ut « ejus indicio subditam plebem vel regat, vel « corrigat, vel infirmitates infirmorum susti« neat. » Hinc in VIII Synodo actione VII legitur, quod ingresso Photio pseudopatriarcha Constantinopolitano cum baculo, Marinus Romani Pontificis Vicarius jussit auferri ab eo baculum dicens : « Tollito baculum de manu ejus, « signum est enim dignitatis pastoralis, quod « hic habere nullatenus debet, quia lupus est « et non pastor. » In Concilio Nemausensi anni DCCCLXXXV, ubi una cum aliis discinctus dejectusque est pseudoepiscopus Narbonensis, nomine Selva, scissa fuere eorum indumenta pontificalia, avulsi annuli a digitis, et eorum capitibus illisi, confractique baculi : « Scissis « episcopalibus indumentis, baculis eorum su« per eorum capita confractis, annulis cum de« decore a digitis evulsis, » etc. uti videre est tomo III Conciliorum Galliæ, pag. 252.

III. Ex formula ipsa, qua in manus Episcopi cum ordinatur, baculus traditur, magis magisque fit manifestum, quod hucusque probavimus, baculum scilicet episcopalem nedum insigne honoris esse, sed et dignitatis ac potestatis jurisdictionisque pastoralis. Varias hujusmodi formulas jam recensuimus nos tomo I Romani Pontificalis, tit. XIII, *De consecratione Electi in Episcopum*, in Commentario ad § XXVII, sed audiamus Innocentium III qui usitatam suo ævo formulam describit lib. I *De Mysteriis Missæ*, cap. LXII, ubi ita ait : « Baculus correctionem « significat pastoralem, propter quod a Conse« cratore dicitur : Accipe baculum pastoralitatis, « ut sis in corrigendis vitiis pie sæviens. » Eodem teste Innocentio, ideo baculus episcopalis est acuens in fine, rectus in medio, retortus sive recurvus in summo, quia Pontifex debet pungere pigros, regere debiles, colligere vagos. Est itaque pontificalis jurisdictionis signum, quod etiam docet glossa canonici juris in cap. unico *De sacra unctione*, verbo *Propter historiam*, ubi ita de ipso baculo ait : « Designantur « autem per baculum ea, quæ his versibus com« prehenduntur :

« In baculi forma, Præsul, datur hæc tibi norma,
« Attrahe per primum, medio rege, punge per imum.
« Attrahe peccantes, rege justos, punge vagantes.
« Attrahe, sustenta, stimula, vaga, morbida, lenta. »

IV. Cum ergo baculus signum sit jurisdictionis episcopalis, recte edicitur in hoc nostro § uti illum debere « baculo pastorali in sua tan« tum civitate, vel diœcesi, et etiam alibi, ex « permissione loci Ordinarii. » Quæ postrema verba, quæ alias in antiquioribus Cæremonialibus desiderabantur, merito in hoc nostro addita primum fuere, non enim debet Episcopus in aliena diœcesi, absque licentia Ordinarii illius, baculo uti, qui insigne est jurisdictionis. Celebre enim est illud Sacri Concilii Tridentini Decretum sessione VI, *De reformatione*, cap. V : « Nulli Episcopo liceat cujusvis privilegii præ« textu pontificalia in alterius diœcesi exercere, « nisi de Ordinarii loci expressa licentia, et in « personas eidem Ordinario subjectas tantum : « si secus factum fuerit, Episcopus ab exercitio « pontificalium, et sic ordinati ab executione « Ordinum sint ipso jure suspensi. » Concinit hoc Decretum variis aliis ab ipsa Tridentina Synodo de eadem re editis in aliis sessionibus, itemque innumeris pæne sacris canonibus jam longe ante Synodum Tridentinam a plurimis Conciliis ad tollendum ecclesiasticæ jurisdictionis perturbationem promulgatis.

V. Sunt qui non solum autumant, verum et acriter contendunt, recitatum Synodi Tridentinæ Decretum, minime obstare, quin possit Episcopus in aliena diœcesi, sine licentia diœcesani Episcopi, in pontificalibus celebrare, hoc est, Missam cum mitra et baculo ceterisque pontificalibus ornamentis cantare, quia scilicet illud Decretum, ubi prohibetur Episcopis, ne in aliena diœcesi pontificalia exerceant, debet intelligi de usu pontificalium cum aliquo exercitio, qualis est Clericos ordinare, Chrisma conficere, Altaria et Calices consecrare, non vero

de Missæ celebratione cum mitra et baculo, quæ non superioritatem, seu jurisdictionem, sed gravitatem et tantæ dignitatis majestatem denotant. Addunt, Missæ pontificalis celebrationem nihil Ordinario loci detrahere, vel usurpare, mentemque Concilii esse, ne quis mittat falcem in alienam messem, vel jurisdictionem exerceat; et cum Episcopus pontificaliter cum baculo et mitra celebrando, neque jurisdictionem actum exerceat, neque Ordinario præjudicet : dicendum idcirco esse, posse Episcopum extra diœcesim celebrare pontificaliter sine Episcopi diœcesani licentia, et uti etiam Benedictione solemni cum illis verbis : *Sit nomen Domini benedictum*, absque ullo suspensionis metu.

VI. Trahit hæc quidem Mauritius de Alzedo parte I, *De præcellentia episcopalis dignitatis*, cap. XIII, num. LXXXIX et XC, ubi multos citat auctores, Bonacinam, Covarruviam, Henriquez, Barbosam, ac alios complures juxta morem Doctorum, quos vocant Forenses, qui ubi aliquam scribunt propositionem, sine ullo delectu, paginam implent auctoribus, quos nunquam legerunt. Sed hoc obiter dicto; scite docet Cardinalis de Luca in Annotationibus practicis ad Sacrum Concilium Tridentinum, discursu VI, in eo Decreto, quo generaliter Episcopis inhibetur, ne in aliena diœcesi absque proprii Diœcesani licentia pontificalia exerceant, non modo collationem Ordinum contineri, sed et alia quoque comprehendi, quæ sub pontificalium nomine veniunt. In iis autem primo recenset usum licet mere cæremonialem, et honorificum, celebrandi nempe solemniter cum baculo et mitra, et cum vestibus pontificalibus, ac deferendi mozzettam, et impertiendi benedictionem cum similibus, quæ in effectu consistunt in nudo fumo, vel simplici honorificentia, absque eo, quod diœcesano Episcopo aliquid tollatur, vel impediatur.

VII. At vero actus quoque ipsos mere honorificos in generali pontificalium prohibitione comprehendi probat ex eo eximius memoratus auctor Cardinalis de Luca, « quoniam hujusmodi præeminentiæ, quamvis honorificæ sint, « attamen sunt effectus jurisdictionis ac juris « Diœcesani, ideoque est alienam jurisdictionem « usurpare, vel turbare; » si quis scilicet in aliena diœcesi Missam pontificalem cum mitra et baculo celebraret, aliosque id genus actus exerceret. Idque adeo verum est, ut quemadmodum idem observat, neque Metropolitano intra provinciam in Suffraganeorum diœcesibus, diœcesano invito, vel inscio, erectam Crucem habere, vel mozzettam deferre, sive benedictionem impertiri concedatur, præterquam ubi jurisdictionaliter metropoliticum jus exercendo, in ea diœcesi moretur, puta occasione visitationis provinciæ, quando illa sit in usu, qui alias in Italia sine apostolica commissione non habetur, sive quod occasione causæ in gradu appellationis ad faciem loci accessum fieri contingat, cum similibus.

VIII. Ceterum singulare ac summum in nostro regno Neapolitano privilegium est Archiepiscopi Nazareni residentiam habentis in oppido Barolitano Tranen. diœcesis, ob sibi impeditum accessum ad propriam Ecclesiam tam ab infidelibus, quam a schismaticis, ut ex peculiari ratione, quod sit Episcopus patriæ Domini nostri Jesu Christi, ubique mozzettam deferre et Crucem erigere valeat, uti jam fuse ostendimus nostro I tomo Romani Pontificalis tit. XIV, in Commentario ad § VIII, in fine, ubi inter alia notavimus privilegium ipsum Archiepiscopo Nazareno indultum a Clemente Papa IV confirmatum quoque fuisse ab Innocentio VIII, Clemente VII, et a S. Pio V, Pontificibus maximis, adeo ut a nullo molestari possit juxta decisionem Rotæ Romanæ, quæ est CVI, tomo X Recentiorum.

IX. Discutiendum nunc Dubium est illud, an in Ecclesiis exemptis intra diœcesim existentibus, de licentia Prælati ipsius Ecclesiæ exemptæ per alterius diœcesis Episcopum honorificus, seu præeminentialis pontificalium usus haberi valeat? Respondeo cum eodem Cardinale de Luca, cui adhærent alii scriptores, quod ubi usus sit talis, ut jurisdictionem ac diœcesanam potestatem denotet, puta pontificaliter celebrare cum baculo et mitra, aliisve vestibus pontificalibus, aut sedere sub baldachino, vel deferre mozzettam, seu cappam magnam, sive impertiri benedictionem populo, et tunc id fieri non potest; secus autem, ubi agatur de honorificis actibus illis, qui dignitati episcopali ubique congruere videntur, puta parare genuflexorium cum strato et pulvinaribus, quoties ipse Diœcesanus in ipsa Ecclesia non sit præsens, aut sibi præbere sellam magis honorificam in loco di-

gniori, cum aliquo strato et scabello, ut ab alio reliquo populo distinguatur, cum similibus honorificis actibus, in quibus Episcopus habeat se mere passive, illos recipiendo, ipse autem actus jurisdictionales, vel diœcesanos non exerceat, adeo ut eos denegare potius incivilitatem et incongruentiam redoleret; quoniam si ipse Diœcesanus in suis Ecclesiis vult esse incivilis, prohibere non debet Ecclesiarum exemptarum Prælatos, vel Superiores, ne hujusmodi urbanitatis et congruentiæ actus exerceant. Ita jam decisum fuisse a Sacra Rituum Congregatione anno MDCLXXII [in Tranen.] pro Archiepiscopo Nazareno contra Archiepiscopum Tranensem testatur idem Cardinalis de Luca loco citato, et in Miscellaneis discursu I, ut alios omittam scriptores qui de ipsa Nazarena Ecclesia, ejusque Archiepiscopo, atque insignibus privilegiis late disserunt, inter quos videri potest eruditissimus Ughellus in sua Italia sacra.

X. Adeo tandem verum est, non posse Episcopum in aliena diœcesi sine permissione diœcesani Episcopi baculo uti, ut nec Episcopus suffraganeus, quando solemniter celebrat, uti baculo possit, sicut utitur Episcopus proprius, nisi in Ordinationibus et aliis similibus functionibus ex Decreto Sacræ Rituum Congregationis in Bracharen. I Septembris MDCVII, cujus meminit Lezana in Summa Quæstionum Regularium, tomo III, verbo *Baculus*, num. VI, et Barbosa in Summa Apostolicarum Decisionum, Collectan. LII, num. II. Rursus cum in eadem Sacra Rituum Congregatione, in Sarsinaten. functionum episcopalium, propositum inter alia hoc Dubium fuerit, ordine II: « An Episcopus civitatis ducalis, « administrator amovibilis Ecclesiæ vacantis « Sarsinaten. cum cantat Missas et Vesperas « in pontificalibus possit sedere super cathedra « episcopali elevata quatuor gradibus, parata « cum baldachino et postergali, et uti baculo « pastorali; vel sedere debeat super faldistorio « prope Altare, sine ipso baculo? » respondit ipsa Congregatio : « Ad II, negative quoad pri- « mam partem; affirmative quoad secundam. » Decrevit scilicet, non posse Episcopum administratorem vacantis Ecclesiæ etiam cum amplissimis facultatibus deputatum, qualis in Sarsinaten. Ecclesia fuit civitatis ducalis Episcopus Petrus Jacobus Pichius, sedere super cathedra episcopali elevata quatuor gradibus, suppedaneo scilicet incluso, uti jam alias dictum fuit, parata cum baldachino et postergali, et uti baculo, sed debere super faldistorio prope Altare, et sine usu baculi sedere. Vide hoc Decretum apud Ursayam tomo V, parte I, disceptatione II, tametsi ipse pro Episcopo scripserit; et apud Cajetanum Meratum in suis ad Gavantum Additionibus. [Die XXII Aug. MDCCII.]

§ VI.

Utitur autem in omnibus processionibus, quæ si longioris viæ fuerint, faciet illum ante se immediate deferri a Ministro, qui de eo servit, pluviali induto, quem portabit ambabus manibus a terra elevatum. Si in aliqua Ecclesia sit consuetudo, vel privilegium, ut aliquis de Capitulo dignitatem habens, baculum ante Episcopus deferat, servari poterit. Si vero processionis via fuerit brevis, poterit ipsemet Episcopus sinistra manu illum deferre; quod intelligendum est, quando Episcopus erit paratus pluviali et mitra.

COMMENTARIUS.

I. Processiones ecclesiasticæ coævæ sunt christianæ religioni, uti fuse ostendunt, eruditus Durantus libro II *De ritibus Ecclesiæ catholicæ*, cap. X, et Jacobus Eveillon peculiari libro, quem inscripsit *De processionibus ecclesiasticis*. Quædam processiones, ut iidem docent, sunt ordinariæ, et stativæ, earumque rursus quædam sunt annales, sive annuæ, id est, in annos singulos, quædam in certos dies cujusque hebdomadæ, cujusmodi sunt, quæ diebus dominicis ex instituto Ecclesiæ celebrantur. Aliæ sunt extraordinariæ et imperativæ, seu indictivæ, earumque aliæ lætæ, aliæ lugubres vocantur.

II. Ordinariæ processiones, sunt quæ in festo

S. Marci, in Rogationibus, in festo Corporis Christi, Purificationis Virginis, ac in dominica Palmarum ex antiquo Ecclesiæ instituto fiunt. Præcipua earum, quæ ordinariæ et annales sunt, erat olim ea quæ in die sanctæ Resurrectionis Dominicæ celebrabatur, de qua Rupertus Abbas Tuitiensis lib. VII, *De divinis Officiis*, cap. XXI, agit his verbis : « Ut autem processio ageretur, « ex mystica Evangelii auctoritate tractum est, « scilicet ex eo, quod Angeli mulieribus præci- « piunt, dicentes : *Ite, dicite Discipulis ejus, et* « *Petro, quia præcedet vos in Galilæam;* et ipse « Dominus occurrens illis exeuntibus a monu- « mento, cum tenuissent pedes ejus, et adoras- « sent eum, *Ite*, inquit, *nuntiate Fratribus meis*, « *ut eant in Galilæam, ibi me videbunt.* »

III. Ex ea processione fluxisse illam, quæ singulis diebus dominicis fieri alicubi solet, docent idem Rupertus lib. VII, cap. XX, et Durandus in Rationali lib. IV, cap. VI, cujus institutionis auctor vulgo creditur Agapetus Pontifex, teste Martino Polono, et eodem Durando loco citato, num. XXI, ubi ita ait : « Sciendum est, « quod primitiva Ecclesia observabat diem do- « minicam solemnem, ut et modo, et fiebat in « ea processio in memoriam Resurrectionis, et « observabat etiam quintam feriam, et fiebat in « ea processio in memoriam Dominicæ Ascen- « sionis, sed multiplicatis Sanctorum festivitati- « bus, sublata est solemnitas quintæ feriæ, et « ejus processio per Agapetum Papam in domi- « nicam translata est, » etc. Unam ex ordinariis processionibus fuisse illam, quæ olim in festo Ascensionis Dominicæ habebatur, ex S. Joanne Chrysostomo, et S. Augustino tradit memoratus Durandus loco citato.

[Cf. quæ superius annotata fuere, cap. XV, § XIV, num. III.]

IV. Quod pertinet ad processiones, seu supplicationes extraordinarias, eas variis ex causis indictas, et imperatas legimus, præsertim ubi sacræ Sanctorum reliquiæ transferebantur. Referuntur ad extraordinarias processiones lætæ, ac lugubres, quæ scilicet fiunt ad gratiarum actionem, ob res bene feliciterque gestas; et quæ ad Deum iratum placandum tempore alicujus calamitatis publicæ haberi solent. Cujus generis multæ occurrunt in historia ecclesiastica, in vitis Romanorum Pontificum, et in Ordinibus antiquis Romanis, in quibus etiam legimus, consuevisse summos Pontifices ad ædificationem populi, ubi lugubres ipsæ processiones agebantur, discalceatos incedere.

V. In omnibus processionibus, sive ordinariis, ac statis, sive iis, quæ extra ordinem indicuntur, uti quidem potest baculo Episcopus, modo pontificalibus indutus vestibus incedat, ut scite admonet Crassus lib. I, *De cæremoniis Cardinalium, et Episcoporum in eorum diœcesibus*, cap. VIII, ubi de officio Capellani baculum pastoralem ministrantis disserens, ita quidem inter alia, ait : « Observentur quæcumque de « ipso baculo in novo Ordinario Pontificali dicta « sunt, sed specialius hæc, videlicet, quod « semper ante Cardinalem Episcopum pontifica- « liter paratum, et non aliter, sive longius, sive « propius processurum deferatur ipse baculus « pastoralis per aliquem Mansionarium, aut « dictum Capellanum; ejus enim officium ho- « norabile est, qui præter Assistentem, et Cano- « nicos ministros ante omnes Capellanos Cele- « brantis præcedit tanquam dignior. » Addit tum etiam mox, oportere illum, qui baculum gestat, esse cotta et pluviali, vel planeta indutum, « nisi sit Missa pro defunctis, quia non « solum tunc ille non induitur pluviali, sed nec « habendus est baculus. »

VI. Multa sunt, quæ hic observemus, potissimum vero illud, uti quidem in omnibus processionibus baculo Episcopum, « pontificaliter « paratum, et non aliter; » quamobrem non est adhibendus baculus, si cum cappa, et multo minus, si cum vestibus civilibus incederet. Id quod etiam ex nostri hujus § Rubrica cautum est, ubi in fine ait, quod dicitur de baculi usu in processionibus ecclesiasticis, sive brevioris sive longioris sint viæ, id esse intelligendum, « quando Episcopus erit paratus pluviali et « mitra. » Sane si processionis via fuerit brevis, ex nostro hoc eodem § « poterit ipsemet Epi- « scopus sinistra manu illum deferre, » nuda scilicet manu, ut notat Crassus; dextera sua benedicens; quod semper facit, dum defert baculum, nisi præsentibus majoribus se, ut recte Bauldryus ait in suo Manuali cæremoniarum, parte V, cap. X, articulo V, num. IV, si vero longior sit via, « tunc faciet illum ante se imme- « diate deferri a Ministro, qui de eo deservit « pluviali induto; » si scilicet ea sit locorum et Ecclesiarum consuetudo. ut qui de baculo

pastorali inservit, super cotta pluviali indutus sit, uti superius dictum est cap. XI, § V, ubi etiam habetur, teneri a Ministro debere baculum manu dextera cottæ extremitate cooperta, sive, ut in hoc præsenti § edicitur, deferri in processionibus, « ambabus manibus a terra « elevatum, » coopertum tamen, ubi tenetur, extremitate cottæ, in reverentiæ signum, ut ait Crassus loco citato; parte curva baculi ad populum versa, ut inquit Bauldryus in ipso Manuali cæremoniarum, parte V, cap. XI, art. V, num. II.

VII. Cum tandem, ut idem Crassus notat, « ho« norabile officium » sit ejus, qui Episcopo de baculo inservit, recte admodum in hoc eodem nostro § edicitur, quod, « si in aliqua Ecclesia « sit consuetudo, vel privilegium, ut aliquis « de Capitulo dignitatem habens, baculum ante « Episcopum deferat, servari poterit; » sive, ut ait Castaldus libro I, sectione V, cap. V, num. IV, « servanda est. » Id quod etiam non semel a Sacra Rituum Congregatione decisum fuit die V Julii MDCIII et die XIV Novembris MDCLXXVI apud Meratum in suis ad Gavantum Additionibus. Sed nec est, quod, ubi adsit consuetudo, ut Canonicus, vel etiam Dignitas pastoralem baculum ante Episcopum gestet, illud obire munus detrectet, cum sciamus baculum ipsum episcopalem, insigne esse dignitatis, potestatis ac jurisdictionis pontificalis, multaque in se continere mysteria, quæ egregie inter alios enarrat Innocentius III lib. II *De mysteriis Missæ*, cap. LXII. Quamobrem jure optimo a majoribus nostris statutum fuit, ut in reverentiæ signum baculum ipsum Minister, qui Episcopo de eo inservit, nuda manu non tangat, « etiamsi sit « Sacerdos, » ut loco citato ait Crassus. Ex quo addiscimus, etiam Canonicum, vel Dignitatem, si baculum gestet, debere illum non nuda quidem manu, sed extremitate cottæ coopertum tenere. Quod si forte aliquis alba esset indutus, vel pluviali super rocchetto, « convenit, » ait Bauldryus ibidem, num. IX, « ut habeat « velum pendens de collo ejus; » sicut etiam facit Minister, qui de mitra inservit, quam nonnisi panno manibus obvoluto tenere debet. Ceterum ut finem Commentario imponam, prærogativa Episcopi est, ut in sacris processionibus, quæ extra Ecclesiam fiunt, pastorali baculo utatur, nam ceteroqui Abbas baculo et mitra in processionibus extra suum Monasterium uti prohibetur, nec ante se ea deferri facere facultatem habet, ex Decretis Sacræ Rituum Congregationis in Eugubina XVII Julii MDCVI et in Cameracen. VI Decembris MDCXXXI apud Gavantum in Manuali Episcoporum, verbo *Abbas*, num. IX, et apud Barbosam in Summa Apostolicarum Decisionum Collectan. LII, num. IV.

§ VII.

Item in Vesperis pontificalibus, dum procedit paratus de Altari ad sedem, vel e contra, et dum dicitur canticum *Magnificat anima mea*, etc., ac dum populo benedicit.

COMMENTARIUS.

I. Cum baculus episcopalis inter præcipua Episcopi ornamenta recenseatur, ideo et ipso uti debet Episcopus, « quandocumque in pontifica« libus, et solemniter celebrat, » ut verbis utar Gulielmi Durandi in Ms. codice Pontificali, qui olim usui fuit insignis Ecclesiæ Catalauniensis, apud Martenium lib. I *De antiquis Ecclesiæ ritibus*, cap. IV, articulo XII, ordine XIX, § *Quando baculo pastorali et sandaliis sit utendum.* Ergo ad Vesperas, ubi scilicet ipsas pontificaliter celebrat, defertur primo baculus, cum Episcopus paratus pergit ad sedem de Secretario, seu Sacristia, si ibi paramenta cœpit. Secundo quoties a sede ad Altare, vel ab Altari ad sedem paratus procedit. Tertio dum dicitur canticum *Magnificat* et incensatur, ipse Episcopus sustinet baculum ambabus manibus simul junctis, ut suo loco dicemus. Quarto demum cum in fine dat benedictionem solemnem.

[En responsum S. R. C. de quo supra Meratus. « Ea quæ consuetudine inducta reperiuntur, « juxta consuetudinem retinenda sunt; itaque « deferens baculum pluviali indutus, loco ut « hactenus consuevit, incedere debet; at secun-

« dum ritum, ubi contraria consuetudo non vi« get, solus ante Episcopum immediate incedere « debet. » Die xiv Nov. MDCLXXVI in Bituntin. ad ii. Reliqua desiderantur in collectione Gardelliniana, at ibi habetur sequens : « Conquestus « est Abbas... de molestiis sibi ab Episcopo il« latis, ex quo ipse, ut hactenus consueverat in « processione mitram et baculum a duobus Cle« ricis deferri mandaverit. » Et S. C. respondit, « quod idem Abbas ab hujusmodi in futu« rum abstineat, et servet Decreta S. C. super « usu pontificalium Prælatis Episcopo inferiori« bus concessorum edita. » Die xx Nov. MDCVI in Squillacen. Ceterum de usu mitræ et baculi ab iisdem Prælatis, multa habentur in Decretis generalibus in præfatione relatis. V. supra, initio hujus I tomi.]

II. Notant hæc quidem consentanee ad nostrum § Castaldus lib. I, sectione v, cap. v, numero vi, et Bauldryus parte V. cap. xi, articulo v, num. v, et ante ipsos Paris de Crassis lib. I, cap. viii, ubi de episcopalis baculi usu in Vesperis ac Missa, quæ Pontificali ritu celebrantur, ait, Episcopo semper, et ubique utendum esse baculo, « quoties pontificaliter paratus, non « modo a loco ad locum procedit, ut a Sacristia « ad Altare, sed etiam quoties a faldistorio ad « Altare, ac etiam tam a cornu Epistolæ ad me« dium Altaris vadit, quam ab eodem ad aliud « cornu Evangelii, atque inde revertitur. Dum « vero in Vesperis dicitur canticum *Magnificat*, « ac etiam dum dicitur in Missa Evangelium, et « cum ex mandato ipsius Cardinalis Episcopi « celebrantis tunc realiter parati fit aliqua ad « populum monitio, vel etiam si ipsemet facit « monitionem, aut sermonem, aut cum post « sermonem, a se, vel ab alio coram se similiter « celebrante factum ipse lecturus est confessio« nem, et in fine Missæ dicturus *In principio « erat Verbum*, ac generaliter quoties est datu« rus benedictionem solemnem cum mitra, sem« per ipse, dum producit signum Crucis, et non « prius accipit, et tenet usque ad finitam bene« dictionem baculum manu sinistra, et dextera « benedicit : et generaliter semper, et toties ba« culo utitur, quoties mitra. Nam mitra et bacu« lus in Episcopis correlativa sunt, præter quam « pro defunctis. » Hucusque Crassus, qui ritum omnem ad baculi usum pertinentem ex priscis utique Cæremonialibus dilucidavit, uti liquet ex sequenti § ubi multa invenies, quæ in hoc Commentario ex laudato Crasso descripsimus.

§ VIII.

Item in Missa pontificali, dum procedit de Secretario ad Altare, et cum ad eumdem locum revertitur, et quoties de Altari ad sedem, vel de sede ad Altare procedit; dum Evangelium cantatur; cum in medio Missæ, et in fine dat benedictionem solemnem; videlicet, dum incipit producere signum Crucis, et non prius; et in omnibus actibus pontificalibus, qui per ipsum Episcopum exercentur, et ut in Ordinationibus, Benedictionibus, Consecrationibus et hujusmodi, quæ in suis locis propriis habentur; dummodo, ut dictum est, Episcopus sit paratus pluviali et mitra, aut saltem mitra et stola; nam mitra et baculus in Episcopis sunt correlativa.

COMMENTARIUS.

I. Quamvis in Commentario præcedenti, ubi egimus de baculi usu in Vesperis, quæ solemni et pontificali ritu ab Episcopo celebrantur, nonnulla de usu baculi dixerimus, cum ab eodem Missarum solemnia fiunt; operæ pretium nihilominus, ducimus consentanee ad hanc præsentem Rubricam exponere, quando et quoties in Missa pontificali utendum sit baculo. Et quidem primo, eo insigni Episcopus utitur, dum paratus pontificaliter procedit e Secretario, sive a Sacristia ad Altare, vel a sede ad ipsum Altare, et quando ad locum eumdem redit, et cum ad Altare in

principio Missæ accedit; tunc enim baculum Minister, qui Deo inservit, a sinistris Episcopi, et in plano ibidem genuflexus, eum sustinebit, uti post Castaldum notat Bauldryus in suo Manuali parte V, cap. XI, articulo V, num. VI. Secundo, Altari thurificato ibidem Episcopo eum reddet, si Episcopus illum velit accipere, alias Minister ipsum defert procedens ante Episcopum ad sedem, ex eodem Bauldryo. Tertio, ad Evangelium Episcopus baculum ambabus manibus junctis tenebit. Quarto, si Episcopus sermonem habeat, vel alius ad ejus præsentiam intra Missarum solemnia concionetur, semper Minister stare debet a sinistris Episcopi, vel genuflectere, tenens baculum per partem infimam, si opus sit adjuvando Episcopum uti post Crassum notant Castaldus, et idem Bauldryus. Quinto, in benedictione, quæ datur vel post sermonem, vel in fine Missæ, Minister cum baculo adesse debet, ipsumque tunc Episcopo debet porrigere, « dum « incipit producere signum Crucis, » versus populum, « et non prius, » ex hoc nostro § et ex Paride Crasso; ut supra in Commentario ad § præcedentem. Sexto, dum procedet post Offertorium de sede ad Altare. Septimo, cum in fine Missæ recedet.

II. Adhiberi denique baculus debet in locis propriæ jurisdictionis, in Ordinibus conferendis, in Benedictionibus, in Consecrationibus, et omnino in omni actu pontificali; « dummodo « Episcopus sit paratus pluviali et mitra, vel « saltem mitra et stola; nam mitra et baculus in « Episcopis sunt correlativa; » excepto scilicet Officio defunctorum, in quo mitra licet utatur Episcopus, non potest tamen baculum adhibere, ut in sequenti § edicitur. Porro, ut ex ritibus in Romano Pontificali præscriptis scitissime notant Castaldus et Bauldryus, aliique auctores, in Ordinibus conferendis, cum ad Litanias dicitur *Ut hunc electum benedicere*, etc. Baculum Episcopo Minister tenendum porriget quod etiam præstabit, in omnibus Consecrationibus et Benedictionibus, dum in ipsis Litaniis, benedictionis, vel consecrationis verba, super personas ac loca benedicenda et consecranda proferuntur. Sed de his vide quæ suis propriis locis Romanum Pontificale præscribit, et quæ nos in nostris ad Pontificale ipsum Romanum Commentariis diximus. Notanda autem hic sunt postrema illa § nostri verba : « Mitra et baculus in Episcopis sunt cor« relativa; » ideo scilicet in Episcopis nam alias variis in locis multa hodie capitula extant tum cathedralium, tum collegiatarum Ecclesiarum, in quibus Canonici licet ex privilegio apostolicæ Sedis mitra utantur, non tamen uti baculo possunt.

[Nota hæc quæ a Cæremoniali obiter dicuntur : *Dummodo Episcopus sit paratus pluviali et mitra aut saltem mitra et stola*. Mitra enim adhibetur tantum in functionibus pontificalibus, quæ regulariter et quando publice et solemniter fiunt requirunt stolam et pluviale. Permittitur autem ut consecrationes et benedictiones ordinis episcopalis privatim fiant sine pluviali, sed cum stola et mitra. At Episcopus ad Ecclesiam procedens non potest adhibere mitram quin et pluviale adhibeat; sive enim cappam induerit sive mozzettam, bireto contentus esse debet. Cappa enim seu mozzetta et biretum sunt correlativa, et non quadrant cum mitra. Pluviale autem quod stolæ superimponitur in functionibus publicis, est correlativum mitræ; et Episcopus sine pluviali mitra uti non debet, nisi in casu supra relato. Extra propositum non erit sequens referre Decretum. « Episcopus Bosnen. Turcorum imperio « obnoxius ne quoties Chrismatis sacramentum « administrat, imminenti vitæ discrimini se « committere teneatur, illud idem sine mitra « et baculo exercendi facultatem supplex expo« stulavit » Et S. R. C. « dummodo enarrata « veritati nitantur, et in reliquo Pontificalis Ro« mani leges serventur, Episcopo oratori sacrum « sine mitra et baculo pastorali Chrisma per« ficere » concessit. Die XVIII Dec. MDCXLVII in Bosnen.]

§ IX.

Excipiuntur tamen ab hac regula Officia et Missæ pro defunctis, in quibus usus baculi cessat.

COMMENTARIUS.

I. Tametsi regula sit, ut, quoties Episcopus utitur mitra, uti possit et baculo, quia scilicet, uti non semel jam dictum est, « mitra et baculus in Episcopis sunt correlativa, » ab ea regula tamen « excipiuntur Officia et Missæ pro « defunctis, in quibus usus baculi cessat, » quamvis mitra simplex adhibeatur. Is plane hodie est usus Ecclesiæ, cujus etiam meminit ante ducentos et amplius annos in suo Cæremoniali Crassus tum lib. I, cap. VIII, tum alibi, et longe ante ipsum non obscure Durandus. Sciendum tamen, alium olim fuisse morem quarumdam Ecclesiarum, in quibus Episcopi in Officiis etiam pro defunctis una cum mitra simplici utebantur et baculo, ut testis est in suo Ms. Pontificali idem Durandus, relato a Martenio lib. I *De antiquis Ecclesiæ ritibus*, cap. IV, articulo XII, ordine XIX, ubi in eo titulo, qui inscribitur *Quando baculo pastorali et sandaliis sit utendum*, postquam dixit, quod baculo pastorali et sandaliis Pontifex utitur, quandocumque in pontificalibus et solemniter celebrat, et quandocumque mitra utitur; quando vero illa non utitur, nec baculo uti debet, ita mox statim subjicit : « In Missa quo« que pro defunctis, et quando erit absolvere in « Cœmeterio, de more quarumdam Ecclesiarum, « mitra simplici et baculo utitur, et bene. » Ubi nota I. morem fuisse *quarumdam Ecclesiarum*, ut Episcopus in Missa defunctorum baculum adhiberet, ideoque aliarum fere omnium Ecclesiarum Episcopos usu baculi abstinuisse; II. morem illum quarumdam Ecclesiarum commendari a Durando, ob illud verbum quod subjicit : *et bene;* quia scilicet etiam in baculi usu, ubi Missæ defunctorum pontificaliter celebrantur, aliquid mysterii observaretur, pro genio scilicet, ac ingenio scriptorum, præsertim antiquorum, qui in diversis diversarum Ecclesiarum ritibus sua solebant invenire sacramenta. Sed standum est hodie nostræ hujus Rubricæ præscripto, et communi auctorum recentiorum sententiæ, præsertim vero Ecclesiæ praxi, ex quibus omnibus constat, in Officiis, ac Missis pro defunctis non posse Episcopum baculo uti, tametsi mitra utatur. Est enim hæc regulæ exceptio, quæ dicit, ut quoties Episcopus utitur mitra, uti possit et baculo.

II. Reliquum est, ut ad finem capitis hujus rem scitu dignam notemus, nempe licet ex dictis hucusque episcopalis baculus nonnisi in ecclesiasticis functionibus adhibeatur, morem fuisse antiquum apud Latinos, ut ipsum baculum ante se deferri curarent Episcopi, cum iter agerent. Id enim constat ex Vita S. Cæsarei Arelatensis Episcopi, auctore Cypriano ejus discipulo, libro II, cujus locum attulimus nostro I tomo Romani Pontificalis in Prolegomenis, cap. XX, num. IV, ubi etiam Constantinopolitanorum Patriarcharum moris meminimus, qui pastoralem baculum in solemnibus actibus præferre, aut præferendum sibi curabant. Certe de Josepho Constantinopolitanæ Ecclesiæ Patriarcha in Synodi Florentinæ Historia lib. IV, cap. XIV, narrat Silvester Sguropolus, quod Ferrariæ ad Eugenium IV Papam ingressurus, pedum quod elevatum famulus ante ejus equum ad papale usque palatium portaverat, in manus sumpsit, ac deinde a Papa regressus, in theca gestatoria ipsum occultari jussit.

CAP. XVIII.

QUO RITU EPISCOPUS IN ACCESSU AD ECCLESIAM GENUFLECTERE, ORARE ET REVERENTIAS FACERE DEBEAT.
QUO ITEM CANONICI, CETERIQUE DE CLERO.
UBI PERMANERE, ET QUANDO GENUFLECTERE ET SURGERE, EOS OPORTEAT, EPISCOPO ORANTE, VEL DIVINIS OFFICIIS AUT MISSA INCŒPTIS.
ITEM QUID OBSERVANDUM, SI PRÆLATUS, VEL LAICUS EX MAGISTRATU SUPERVENIAT.
QUANDO ASSURGERE, ET REVERENTIAS FACERE CONVENIAT INTER DIVINA MYSTERIA. — AD LOTIONEM MANUUM EPISCOPI, MINISTRI GENUFLEXI OFFICIUM EXPLEANT.
QUOTIES ALIQUID EPISCOPO CELEBRANTI PORRIGITUR, AC AB EO RECIPITUR, TOTIES IPSA RES, ET MANUS EPISCOPI CELEBRANTIS, AUT LEGATI PRÆSENTIS, VEL ALTERIUS CELEBRANTIS OSCULANDÆ, PRÆTERQUAM IN MISSIS DEFUNCTORUM.

§ I.

Episcopus, a quo ceteris exemplum sumunt, cum primum Ecclesiam ingreditur, detecto capite, sumptaque aqua benedicta, ut suo loco declaratum fuit, procedet ad locum sanctissimi Sacramenti; deinde ad Altare majus, et utrobique genuflexus, orabit devote et congruenti mora, et facta prius ante Altare Sanctissimi Sacramenti genuflexione in plana terra, antequam in genuflexorio genuflectat; et similiter finita oratione, antequam discedat, ut explicatum fuit in cap. XII, § IX, lib. I.

COMMENTARIUS.

I. Tota pæne § hujus Rubrica desumpta est ex veteri Sanctæ Romanæ Ecclesiæ Cæremoniali, quod ex antiquis Cæremonialibus adornavit Augustinus Patricius. Is itaque lib. III, sect. I, cap. I, de accessu Papæ, ac reverentiis ab eodem Altari adhibendis, ita quidem inquit : « Accedens « primum ad Ecclesiam, sive Capellam, Ponti- « fex genuflectit ante Altare super faldistorium, « et capite detecto orat. » Et paulo post : « Pon- « tifex surgens ab oratione cum mitra veneratur « Altare, caput inclinando, antequam inde disce- « dat. » Mutuatus hunc ritum fuit Crassus diu in cæremoniis papalis Capellæ versatus, ubi in suo Cæremoniali usui insignis Ecclesiæ Bononiensis, atque aliarum etiam Cathedralium exarato, libro I, cap. XXII, non modo ritum ipsum indicat, verum etiam circa initium capitis quædam præmittit, quæ in ipso § hujus nostri exordio paulo fusius luculentiusque præscripta sunt : « Car- « dinalis, » inquit ille, « primus documentum « aliis daturus, se promptiorem et humiliorem « in actu reverentiæ et adorationis maxime in pu- « blico exhibeat; dum enim primo ad Altare, « pervenit genuflexus orat; » detecto scilicet capite, ut paulo inferius ait.

II. Fuse de hoc ritu jam diximus cap. XII in Commentario ad § IX, cujus in hac præsenti Rubrica fit mentio, ubi edicitur, Episcopum, cum primum ingreditur Ecclesiam, nudo capite, sumere aquam benedictam debere, porrigente ipsi aspersorium cum aqua benedicta, prima Dignitate, vel digniore Canonico, ex Decretis Sacræ Rituum Congregationis in Salamantina XVI Juii MDCV, in Sarzanen. XII Martii MDCXVIII et in Bononien. XIV Februarii MDCXXXII. Non enim decet, ut manu sua Episcopus more aliorum, qui Ecclesiam ingrediuntur, aquam benedictam sumat, vel ab aliis ipsam accipiat, qui digniores Eccle

siæ illius non fuerint, ad quam pergit. Sane si Præbendæ sunt distinctæ, ministrandum est ipsi Episcopo aspersorium a primo Canonico Presbytero juxta aliud ejusdem Sacræ Congregationis Decretum in Placentina XIX Maii MDCVII. Quid autem si accedat ad aliquam Ecclesiam collegiatam? Respondit eadem Sacra Rituum Congregatio in Camerinen. XV Martii MDCVIII ministrandum tunc esse aspersorium a Priore Ecclesiæ collegiatæ, non vero a prima Dignitate, vel primo Canonico Ecclesiæ cathedralis.

III. Extant apud clarissimum Meratum alia id genus Decreta memoratæ Rituum Congregationis variis temporibus edita, quibus edicitur, aquæ benedictæ aspersorium Cardinali etiam Legato, seu Ordinario loci aliquam Ecclesiam suæ diœcesis, seu jurisdictionis quacumque de causa ingredienti, non ab Archidiacono, seu aliis de Capitulo cujuscumque Ecclesiæ ministrari debere, sed a digniori illius Ecclesiæ, ad quam Cardinalis etiam Legatus, seu Ordinarius accedit. Hinc ingredienti Episcopo Ecclesiam Religiosorum, porrigendum est aspersorium per digniorem illius Monasterii, non autem per aliquem ex Canonicis Episcopum associantibus, uti decidit Sacra Rituum Congregatio die XIV Junii MDCXLVI. Sciendum tamen, casum illum ab hac regula excipi, quando scilicet Canonici capitulariter, et cum canonicalibus indumentis una cum Episcopo ad Ecclesias quascumque diœcesis accederent, tunc enim aquæ benedictæ aspersorium eidem Episcopo ministrari per digniorem de Capitulo Cathedralis deberet, uti a memorata toties Sacra Rituum Congregatione decisum jam fuit XVIII Januarii MDCLIII, teste eodem clarissimo viro Cajetano Merato in Additionibus ad Gavantum.

[De hac re jam actum est supra cap. II, § V, num. V.]

IV. Notandum insuper quod initio hujus § præmissum est, ab Episcopo scilicet ceteros exemplum sumere; quia nempe, ut ait Synodus Tridentina, sessione XXII, *De reformatione*, cap. I: « Nihil est, quod alios magis ad pietatem, et Dei « cultum assidue instruat, quam eorum vita et « exemplum, qui se divino ministerio dedica« runt. Cum enim a rebus sæculi in altiorem « sublati locum conspiciantur, in eos tanquam « in speculum reliqui oculos conjiciunt, et ex « eis sumunt, quod imitentur. » Idipsum passim Sacræ Synodi, ac Sancti Ecclesiæ Patres docent, inter quos S. Joannes Chrysostomus illud Apostoli dictum in epistola I ad Timotheum, cap. III. « Oportet Episcopum irreprehensibilem « esse, » etc. exponens, ita ad rem inquit homilia XII. « Eum quippe, qui regendos alios susci« pit, decet tanta virtutis gloria excellere, ut « instar solis ceteros veluti stellarum igniculos « in suo fulgore obscuret. » Et mox : « Debet « hujusmodi habere vitam immaculatam, ut « omnes in ejus vitam, veluti in exemplar ali« quod excellens intueantur. »

§ II.

Si mitram habebit, ut dictum est supra cap. II, § V et XII, § IX, deponet illam, dum orat, et post orationem resumet, et cum ea faciet Altari majori reverentiam, caput inclinando, antequam inde discedat, et cum incipit ascendere ad sedem suam, salutat modica capitis inclinatione Canonicos hinc inde stantes.

COMMENTARIUS.

I. Ubi Episcopus Ecclesiam ingreditur, « si « mitram habebit, deponet illam, dum orat, et « post orationem resumet. » Agit et de hoc ritu Crassus lib. I, cap. XXII, ubi ita inquit : « Quo« ties autem mitra utitur, si Deum orat, illam « deponit, et supplex adorat : si Deum alloquitur « sine mitra, supplicibus manibus stat; quoties « vero populum benedicit, stat cum mitra, nisi « uteretur Cruce. Cum vero aliquem, seu ali« quos particulares admonet, vel instruit, sedet « mitratus. » Ritum ipsum, ejusque rationem, cur scilicet mitram deponat Episcopus, cum orat, eamdemque teneat, cum populo benedicit, vel ad eum sermonem habet, egregie explicat in suo Ms. Pontificali Durandus his plane verbis : « Nota, quod quando Pontifex causam populi

« apud Deum agit, ut quando illum salutat, et « quando ad Altare oraturus accedit, et quando « in Altari assistit, et quando vota et orationes « ad Deum effundit, baculum et mitram deponit. « Quando vero causam Dei populo allegat, ut « quando ad populum se convertit, ut illi prædi- « cet, vel benedicat, prædicta insignia commu- « nicationis resumit. » Legere est Pontificale ipsum Durandi apud Martenium.

II. Affert hanc eamdem rationem, et quidem longe luculentius idem auctor Durandus in suo divinorum Officiorum Rationali libro III, cap. XIII, quam lubet hoc loco describere : « Episcopus, » inquit, « ad Altare oraturus accedens, seu Al- « tari assistens, vel orationes ad Deum effun- « dens, mitram deponit et baculum; quia apo- « stolus, » in epistola scilicet I ad Corinthios, cap. XI, « prohibet viros capite velato in Eccle- « sia orare, ut revelata facie gloriam Domini « contempletur. Quando vero ad populum se « convertit, ut illi prædicet, insignia commu- « nicationis suæ resumit; unde et Moyses cau- « sam populi apud Deum precibus, causam « vero Dei ad populum gladiis allegabat. » Alludit ad locum Exodi cap. XXXII, quem exponit S. Gregorius relatus in canone *Disciplina*, distinctione XLV, subditque mox, suo quidem ævo consuevisse quosdam Episcopos solemniter benedicere ac thurificare Altare, « deposita mi- « tra, » alios vero « cum mitra in capite; » ac primos ea ratione moveri, « quia solemniter « benedicendo, vice Dei funguntur, et Deus per « eorum ministerium benedicit; » secundos vero, « quod benedictio et thurificatio non sunt « essentialia ad consecrationem Corporis Christi, « sed ad solemnitatem pertinent, et ideo ea cum « mitra agunt, ut per hoc a simplicibus Sacer- « dotibus discernantur. »

III. Porro quod nostrum hunc § spectat, tenenda est illa sententia, debere Episcopum, ubi ad Ecclesiam accedit, deposita mitra, orare, ob celebrem illum Apostoli locum in laudata epistola I ad Corinthios, cap. XI : « Omnis vir orans « velato capite, deturpat caput suum, » id est injuria afficit Christum, qui caput est viri, ut mox ipse Apostolus subjicit, et ut eum locum sacri interpretes explicant. Sed de hac re jam alibi egimus; notandum ergo, quod superius innuit Crassus, mitra scilicet uti Episcopum, cum populum benedicit, « nisi uteretur « Cruce; » tunc enim ob Crucis reverentiam, ut alibi etiam dictum fuit, mitram deponi oportet, ex Rubricarum præscripto. Notandum quoque et illud, quod etsi ex nostro hoc § satis sit Episcopo, ut faciat Altari majori reverentiam, « caput inclinando antequam inde discedat; » ad Altare tamen SS. Sacramenti genuflectere quidem prius debet in plana terra, et postea mitram sumere et recedere, juxta Rubricas superius explicatas. Quod tandem attinet ad eam § nostri partem, qua edicitur, « ut cum « incipit ascendere ad sedem suam salutet mo- « dica capitis inclinatione Canonicos hinc inde « stantes, » id ita intelligendum, ut caput minime aperiat suum, mitra, sive alio tegumento tectum, juxta Decretum Sacræ Rituum Congregationis in Elven. X Januarii MDCIV apud Barbosam in Summa Apostolicarum Decisionum, Collectan. CCXCII, num. XV, et novissime apud Meratum. In eo autem Decreto edicitur, ut Episcopus licet assistat divinis Officiis cum cappa, non debeat Canonicos aperiendo caput salutare, sed benedicendo manu.

IV. Debet autem Episcopus tum ex præscripto hujus §, tum ex Doctorum communi sententia, etiam ubi pontificaliter celebrat, Canonicos hinc inde stantes modica, seu levi capitis inclinatione salutare; prærogativa enim est solius Romani Pontificis, ut nemini omnino mortalium reverentiam faciat, caput inclinando, et multo minus assurgendo, aut caput detegendo, ut docet Patricius, lib. III *Cæremoniarum sanctæ Romanæ Ecclesiæ*, sectione I, capite II.

§ III.

Ipsi vero Canonici, cum pervenerint ad Altare majus, simul cum Episcopo profunde se inclinant, et statim accedunt ad loca sua in choro, ubi etiam genuflectunt, et permanent orantes, quandiu Episcopus orat; quo surgente, et ipsi surgunt; et cum Episcopus eos salutat, capite detecto, profunde se in-

clinant, et regulariter quoties ipsi Canonici transeunt directe ante Altare, vel ante Episcopum, caput et humeros profunde inclinant : Beneficiati autem, et ceteri de Clero genuflectere debent, transeundo tam ante Altare, quam ante Episcopum.

COMMENTARIUS.

I. De Canonicis statuit hic § noster, ut cum pervenerint ad Altare majus, simul cum Epicopo, profunde se inclinent (si scilicet in eo Altari non adsit Tabernaculum Sanctissimi Sacramenti, ante illud enim, sicut de Episcopo dictum est, genuflectere debent) et statim ad sua loca in choro accedant, ubi etiam genuflectunt, et permanent orantes, quandiu Episcopus orat; neque enim decet, ut prius ipsi assurgant, quam finita oratione sua se Episcopus erigat, quippe qui totius est ipse Cleri caput ac præses. Cum vero Capitulum cathedralis Ecclesiæ, ejusque Canonici præcipuam Cleri partem constituant, atque totius diœcesis quodammodo Clerum repræsentent, senatumque componant, hierarchicus quidem ordo, atque episcopalis dignitas exigunt, ut Capituli Cathedralis caput et præses Episcopus sit, ipsumque, ut talem Canonici revereantur, atque suspiciant, uti scitissime jam olim respondit Alexander III Pontifex maximus in cap. *Novit*, *De his quæ fiunt a Prælato sine consensu Capituli.*

II. Ob hanc rationem recte et illud ex nostro hoc eodem § cautum est, ut cum Episcopus levi capitis inclinatione salutat Canonicos, detecto ipsi capite profunde se inclinent; « profunda « autem reverentia, » ut consentanee ad hunc nostrum § docet Crassus lib. I, cap. XXII, « non « fit per pedis retro projecti extensionem, sed « per humerorum incurvationem, ac capitis « nudi humiliationem simul factas. » Ea enim inclinatio, seu reverentia, quam Crassus reprobat, et quidem merito, affectationem muliebrem sapit, a qua alieni esse debent omnino viri potissimum divinis addicti ministeriis, dolendumque summopere, quod non pauci inveniantur, qui virili et ecclesiastica gravitate posthabita, omne studium impendunt, ut in voce, in gestu, in incessu ac in cæremoniis quoque feminas affectent et imitentur. Audiant, quæso, quid de ipsa reverentia exhibenda Episcopo memoratus Crassus subjicit : « Omnis denique reverentia, » inquit, « fiat placide, graviter et quodammodo « timide; non properanter, aut furiose, vel « cum lascivia. »

III. Sed hisce omissis, licet Canonici, cum Episcopus eos salutat, detecto ipsi capite, profunde se illi inclinent, et regulariter, ut ait § noster, et auctores passim liturgici docent, quoties ipsi transeunt directe ante Altare, vel ante Episcopum, caput et humeros profunde inclinent; « Beneficiati autem, et ceteri de Clero genu« flectere debent, transeundo tam ante Altare, « quam ante Episcopum. » Auctore Crasso, Mansionarii profundius, quam Canonici, et cum aliquali ostensione genuflexionis reverentiam præstare debent; Capellani vero minores ac Clerici et Scutiferi genua quasi usque ad terram humiliare. Mansionarii in multis Italiæ Ecclesiis idem sunt ac Beneficiati, qui tamen, quidquid dicat Crassus, debent et ipsi, sicut et ceteri de Clero genuflectere; est enim, uti dictum est, solorum Canonicorum prærogativa, qui ex eo, quod Conciliarii Episcopi sunt, ejusque senatus, non genuflectunt quidem ante Episcopum, sed caput profunde atque humeros inclinant.

[Genuflectere debent Beneficiati, etiamsi essent pluvialibus, aliisque sacris paramentis induti, pontificalibusque functionibus inservientes, ut declaravit S. R. C. die XV Maii MCCXLV in Asten. nisi tamen Beneficiati et Clerici simul incedant eodem ordine et gradu, cum Canonico parato Celebrante; ut in Cæremoniali, libro II, cap. III... Quia tunc, nisi et quatenus Canonicus genuflexerit, nec ipsi genuflectere debent, quia alias videretur dissonans et discordans, quod unus vel duo genuflecterent, alius vero non. *Eadem*. XXII Dec. MDCXII, in Urbis.]

IV. Porro autem non obstante quacumque exemptione, ex eo quod Episcopus caput est, ac primarius pastor et pater sui Cleri totiusque Ecclesiæ sibi creditæ, ideo Canonici etiam quantumvis exempti, negare illi nequeunt, quæ honoris ac reverentiæ sunt, sicut nec filius emancipatus naturalia illa obsequii et honoris jura patri suo naturali, uti recte observat Carolus

Fevretius in tractatu *De abusu*, lib. III, cap. I, « cum nusquam exempti liberi esse censeantur, » inquit, « ab obsequio reverentiali. » Hac sane de causa, ut idem notat Fevretius, capitula quantumvis exempta impedire nequeunt, quo minus Episcopus in pontificalibus incedens per Apparitores, et accensos suos cum suis respective sceptris et virgis ad cathedram suam deducatur; dictique Ministri sua loca prope Episcopum, quo præsto esse queant in ejus servitio, obtineant.

V. Præterea cum ex Decreto Concilii Tridentini sessione XXV, cap. VI, *De reformatione*, Episcopis is honor tribui debeat, « qui eorum « dignitati par est, eisque in choro et in Capi- « tulo, in processionibus, et in aliis actibus pu- « blicis sit prima sedes et locus quem ipsi elege- « rint : » idque rursus non obstante quacumque Capituli exemptione a jurisdictione Episcopi, eo quod hæc juribus et obsequiis honorificis atque reverentialibus ratione characteris episcopalis minime deroget; ideo in sua Ecclesia cathedrali, tametsi exempta Episcopus habere potest sedem seu thronum elevatum, uti judicatum in Parlamento regio pro Episcopo Catalaunensi die XV Februarii MDCLXIV ex Renato Choppino refert Fevretius lib. III, cap. III, et ex Fevretio, Vanespennius parte I *Universi juris ecclesiastici*, tit. VIII, cap. II, num. VII, ubi ex eodem Carolo Fevretio tradit, quod cum nonnulli Canonici Ecclesiæ cathedralis Ædunensis vellent impedire Episcopum, ne cathedræ suæ episcopali imponeret umbellam, quæstione ad Parlamentum regium delata, declaratum fuit XIV Martii MDCLVII Episcopo liberum esse habere umbellam in cathedra sua elevata ad tres gradus, ad quam possit ascendere, sive in habitu pontificali, sive canonicali, quotiescumque ei libuerit.

VI. Cum tandem Episcopus, quacumque Capituli exemptione non obstante, ut iterum atque iterum dictum est, remaneat caput, et Prælatus totius sui Cleri et Capituli, eoque titulo debeatur illi debita reverentia et honor externus sit ipsi exhibendus ejus characteri correspondens, jure ac merito jampridem condemnati fuerunt quidam Canonici Ecclesiæ cujusdam cathedralis, non obstante allegata per eos contraria possessione, comitari suum Episcopum in publicis processionibus recusantes, uti refert Joannes Galli, quæstione CCCXXVI, ubi Carolus Molinæus in margine ad verbum *Canonici* adjicit : « quamvis exempti, quia non sunt exempti « a jure reverentiali, nec ab onere et obliga- « tione ministerii communis, sed a conten- « tiosa jurisdictione. » Hæ quæstiones Galli cum Notis Molinæi habentur insertæ volumini secundo operum Molinæi ultimæ editionis Parisiensis.

§ IV.

Si autem quispiam Canonicus superveniat, inchoato jam Officio, vel Missa, absque eo, ut aliquos salutet, vel ab aliis salutetur, statim genuflectit, versus Altare, parumper orans; mox surgit, et facit reverentiam profundam Altari et Episcopo, deinde salutat Canonicos et alios de choro circumstantes, tunc et non prius ei assurgentes, et eum resalutantes, et vadit ad locum suum. Et, si forte tunc esset principium Horarum, et diceretur in choro *Deus in adjutorium*, etc., vel *Gloria Patri*, etc., aut Hymnus, vel in Missa Oratio, aut Epistola, aut Evangelium, vel denique aliquid aliud fiat, ad quod chorus, vel stat, vel est inclinatus, vel genuflectit per aliquam moram, exspectabit respective, stans, vel inclinatus, vel genuflexus separatim in medio chori, prout ipse chorus, donec ea perficiantur; mox, factis reverentiis et salutationibus ut supra, ibit ad locum suum.

COMMENTARIUS.

I. Statutum olim jam fuit in Aquisgranensi Concilio, cap. CXXXI, Canonicum venientem ad chorum, divino Officio incœpto, residere pro illa vice in ultima sede canonicali. Sed omissa

hac disciplina, quæ una cum aliis multis antiquis Ecclesiæ usibus in desuetudinem abiit, ut ea, quæ ad hunc nostrum § spectant, enucleemus, statuit is quidem, ut si quis ex Canonicis, jam inchoato Officio, vel Missa, veniat in chorum, ante Altare parumper oret devote genuflexus ac nudo capite, initio neminem salutans; tum surgens, ibidem faciat reverentiam profundam Altari et Episcopo; deinde salutet Canonicos, et alios de choro, hinc inde nudo capite, ut erat, qui tunc et non prius assurgentes eum resalutent, iisque cæremoniis peractis, ad locum suum tandem accedat

II. Idipsum jam longe antequam nostrum hoc Cæremoniale Clementis VIII auctoritate ederetur in lucem, ex servatis pridem Ecclesiæ ritibus tradidit Crassus lib. I, cap. XXIII, ita ad rem inquiens : « Si quis autem Canonicus, in« choato jam Officio, superveniat, tunc omnes « de assistentia et de choro cancellorum ei, « postquam orationem fecerit, et non prius, si« mul assurgant. Assurgant autem sic, videli« cet : nam si superveniens erat genuflexus ante « aditum Altaris (quod omnino facere deberet) « tunc nulli ante orationem, sed post illam, et « post reverentiam præsente Cardinali ab ipso « factam, assurgant Canonici et Capellani assi« stentes. Si autem, absente Cardinali, non ante « Altare, sed apud cancellos, ante stallum suum « orare velit (quod quidem in absentia Cardina« lis non improbandum), tunc Canonici et om« nes maxime de choro, facta ibi per illum ora« tione, et non prius assurgant eidem; qui sicut « prædixi nulli oranti, sive reverentiam facienti « reverentia præstatur. » Ita ille, qui totam hanc cæremoniam descripsit, ex iis quæ a Cardinalibus in papali Capella servantur. Quod quidem optime factum est, Canonici enim habere dicuntur quamdam comparationem cum Episcopo, sicut Cardinales summi Pontificis. Ceccoperius lib. I *Lucubrationum canonicalium*, tit. III, ubi alios citat, notatque ibidem, Canonicos plurium Ecclesiarum dictos olim fuisse Cardinales, tandemque Paulum III Pontificem maximum vetuisse, ne Cardinalium nomine vocarentur. Sed in quibusdam Ecclesiis eo hodieque nomine appellantur.

III. Quoniam vero recitatus Crassi locus desumptus est ex cæremoniis S. Romanæ Ecclesiæ omnium Ecclesiarum matris atque magistræ, audiamus quid de reverentia Cardinalis, quando venit in capellam, sive chorum, Officio jam inchoato, scribit Patricius, lib. III, sectione I, cap. VIII : « Si quis Cardinalium, » inquit, « in« cœpto jam Officio, Pontifice in solio suo resi« dente, ad capellam venerit, primum cum « cancellos ingressus est, paululum progressus « genuflectit versus Altare, et orat; tum sur« gens procedit, et facta, ut alii, reverentia, « caput inclinando Altari et Papæ, ascendit ad « sedem, et osculatur manum Pontificis sub au« riphrygio, et cum inde discedit iturus ad « locum suum, assurgunt omnes Cardinales et « omnes Prælati, et antequam ipse a Pontifice, « facta reverentia, discedat, nemo illi neque « Prælatus, neque Cardinalis assurgit, » etc. Addit et alia, quæ quidem a Canonicis minime servantur, quia scilicet, ut aiunt Doctores, quamdam ipsi duntaxat comparationem cum Episcopo habent, sicut Cardinales cum Papa.

IV. Cetera nunc persequamur, quæ de reverentiæ disciplina a Canonico servanda in choro, dum ad illum venit post inchoatum Officium, in § nostro statuuntur : « Et si forte, » inquit, « tunc esset principium Horarum, et diceretur « *Deus in adjutorium*, etc. vel *Gloria Patri*, etc. « aut Hymnus, vel in Missa oratio, aut Epistola, « aut Evangelium, vel denique aliquid aliud fiat, « ad quod chorus, vel stat, vel est inclinatus, « vel genuflectit, per aliquam moram expecta« bit respective, stans vel inclinatus, vel genu« flexus separatim in medio chori, prout ipse « chorus, donec ea perficiantur. » Sane cum multa in Vesperis ac in Missa occurrant, in quibus chorus stat, vel est inclinatus, vel genuflectit, debet tunc Canonicus, qui incœpto jam Officio in chorum venit, stare et ipse, vel se inclinare, vel genuflectere, separatim scilicet in medio chori, et expectare, donec ea perficiantur, ut ceteris se conformet, et tunc demum factis reverentiis et salutationibus, ut supra, ibit ad locum suum. Id quod etiam consonum est iis quæ loco citato scribit Patricius de reverentia Cardinalis quando capellam ingreditur Officio inchoato.

[Notandum sequens Decretum : « An Canoni« cus qui posteaquam venerit in chorum in« choato Officio, oraveritque prima vice, ac sa« lutaverit Altare et chorum, deinde exire « debuerit pro aliqua necessitate, redeundo

« debeat iterum orare et salutare profunde tum « Altare, tum Archiepiscopum, si præsens sit? » Resp. *Semel, prima vice.* Die XIII Sept. MDCLXX in Beneventana ad II.)

§ V.

Idem observatur, si aliquis Prælatus, aut nobilis laicus, vel ex Magistratu aut Officialibus civitatis, qui divinis Officiis interesse soleat, supervenerit, Officio, vel Missa jam incœpta; non enim prius ad suum locum ibit, quam fecerit genuflexus orationem versus Altare, deinde reverentiam Altari et Episcopo; et Canonicos, aliosque nobiles laicos, aut Magistratum, suosque æquales capitis nutu salutaverit; et si aliquid ex supradictis recitabitur in Missa, vel in choro, expectabit finem, stans, ut de Canonicis dictum est; et mox, surgentibus eisdem Canonicis et laicis, quos ipse salutaverit, ab eis resalutabitur.

COMMENTARIUS.

Quæ de Canonico superveniente in chorum, inchoato jam Officio, vel Missa, dicta sunt, eadem a Prælatis, aut nobilibus laicis, Magistratu Officialibusque civitatis, qui divinis Officiis interesse solent, esse observanda, si scilicet Officio, vel Missa jam incœpta, supervenerint, paragraphus hic noster statuit; cui concinens Crassus libro I, capite XXIII, ita ait : « Si quis autem Prælatus, aut nobilis « vel aliquis alius in dignitate ecclesiastica « vel sæculari constitutus intra rem divinam « supervenerit, non prius faciat reverentiam « Cardinali » (sive Episcopo, nam agit de cæremoniis Cardinalium et Episcoporum in eorum diœcesibus) « aut aliquem salutet in « choro, quam a sua oratione facta surrexe- « rit : qua facta, ipse faciat reverentiam Cardi- « nali, et similiter salutet Canonicos, ac etiam « Magistratum præsentem, a quo vicissim et « mutuo resalutabitur tunc, et non prius. » Et mox de Magistratu superveniente loquens, cæremoniam ab ipso, et ab aliis in choro existentibus faciendam ita enarrat : « Similiter « si eo tempore superveniat Magistratus, prius « quidem debet orare; aut in medio chori « (quod melius est), aut in sedilibus pro eo pa- « ris; et interim nulli, sive Clerici, sive laici « Magistratui assurgant, aut reverentiam fa- « ciant, nisi oratione penitus finita. » Id quod alii etiam scriptores docent.

§ VI.

Mansionariis vero, seu Beneficiatis, et aliis de Clero supervenientibus, ut supra, facta oratione et debita reverentia Altari, Episcopo et Canonicis; nullus ex Canonicis, aut ex Magistratu, vel Nobilibus supradictis assurgat, sed tantummodo alii Mansionarii et Clerici eorum æquales, vel inferiores. Et qui solent gestare almutium, dum assurgunt, a scapulis, ad brachia dimittant.

COMMENTARIUS.

I. Mansionariorum multiplex olim genus fuit, tum in Ecclesiis, tum in palatiis Principum. Fuisse Mansionarium dignitatem in palatio Regum Francorum, docet nos Hincmarus in epistola de Ordine et Officiis palatii, cap. XVI et XXIII, ubi ejus officiorum ita describit : « Inter « quos et Mansionarius intererat, super cujus « ministerium incumbebat, sicut et nomen « ejus indicat, ut in hoc maxime sollicitudo ejus « intenta esset, ut tam supradicti actores quam-

« que et susceptores, quo tempore ad eos illo, « vel illo in loco Rex venturus esset, propter « mansionum præparationem, ut opportuno « tempore præscire potuissent, ne aut inde « tarde scientes, propter afflictionem familiæ « importuno tempore peccatum, aut hi propter « ad condignam susceptionem, ac si bene no- « luissent, cum certe non volendo, sed non va- « lendo offensionem incurrerent. » Addit et alia Dufresnius in suo mediæ et infimæ Latinitatis Glossario, verbo *Mansionarius*, ubi etiam Comitis Mansionarii meminit, qui scilicet Mansionariis præerat.

II. In Ecclesiis antiquissimum est Mansionarii vocabulum atque officium, cujus inter alios mentionem facit S. Gregorius lib. III, epistola III, lib. III Dialogorum, cap. XXIV et XXV, et alibi. Erat custos et conservator Ædis sacræ, vocatusque idcirco etiam Ædituus et Matricularius. Fuisse Mansionarios in Cleri ordine, pluribus probat idem Dufresnius, et Joannes Mabillonius in Commentario suo prævio ad Romanum Ordinem, cap. IV. Occurrit in Ordine I Romano apud ipsum Mabillonium, *Primus Mansionarius;* eratque dignitas in Ecclesia Romana, qui primus scilicet in Mansionariorum ordine erat : « Cetera vasa, » inquit Ordo ipse Romanus, num. III, « aurea et argentea, cereostata aurea « et argentea de Ecclesia Salvatoris per manum « primi Mansionarii sumunt, et bajuli portant. » Mansionarios tandem Canonicos, dictos vulgo residentes, ad discrimen forensium, qui non residebant, memoratus supra Dufresnius affirmat.

III. Sequioribus sæculis Mansionarii dicti sunt Beneficiati Ecclesiarum cathedralium et collegiatarum, eoque nomine appellati, quod assiduam operam præstent in choro, in psalmodia, ac divinis laudibus persolvendis. Fit de iis mentio in can. *Si quis Episcopus*, I, quæstione I, et in cap. penult. *De Clericis non residentibus*, ubi *Assisii* vocantur, ita forte appellati, inquit Barbosa, *De Canonicis*, cap. IV, num. XXXVII, « propter assiduitatem, quam majorem prope- « modum, quam ipsi Canonici divino cultui « exhibere tenentur, ex quo pro supplendis ipso- « rum Canonicorum defectibus adsciti, et eccle- « siasticorum proventuum participes effecti vi- « dentur; unde facete Joannes Andreas, » ad laudatum caput penultimum, « ipsos Assisios, « quasi asinos, quod totum fere divini cultus « portent onus, appellat. » Verum videntur ipsi Beneficiati in eo capite, sicut et in multis Conciliis dici *Assisii*, quod eis *Assisia*, seu pensio annualis assignata esset, uti Dufresnius docet in laudato Glossario, verbo *Assisia*, et verbo *Assisii*.

[Attamen non sunt cum Cangio *Assisii* confundendi cum Canonicis Vicariis. Hi enim vices gerebant Canonicorum, illi vero ita proprium in choro peragebant officium, ut in locum Canonicorum absentium substitui non potuerint, nec ullus alter in eorum locum poterat sufficí. In Cypriis Ecclesiis quatuor erant ordines Clericorum, Canonicorum scilicet, Assisiorum, Beneficiatorum seu Capellanorum, et Servientium. Hi omnium infimi Canonicorum absentium vices obibant. Ab illa institutione differt ea quam reperimus in Ecclesia Aquensi, cujus Beneficiati dicuntur anno MCDLXXXIV. « Tantum creati ad « exhibendum Deo famulatum pro DD. Canoni- « cis, aliis ipsius Ecclesiæ emergentibus negotiis « occupatis, et alias Assisii quasi assidui ad « divinum officium de jure nuncupentur. » Cf. nov. edit. Glossarii Cangii.]

IV. In multis Ecclesiis nullum eis plane jus competit in Capitulo, et maxime statuendi circa Ecclesiam, ejusque servitium, sed ad illos veluti servos nihil aliud spectat, quam obsequendi necessitas, cum munus eorum proprie sit servitorium, nullamque habeant præeminentiam, sive dignitatem, sed Capitulo tanquam illius servitores subsint, uti pluribus allatis auctoritatibus tradit Scarfantonius in suis ad Ceccoperium animadversionibus lib. I, tit. III, num. XXXIV, et seqq. Sed hæc dura nimis sunt et aspera; sunt enim Beneficiati clericali charactere insigniti, et ut plurimum Sacerdotes, ac doctrina et virtutibus ornati, unde non possum non obstupescere, quod in quibusdam insignioribus Basilicis Beneficiati a Canonicis parvi æstimantur, adeo ut in Altari, ubi solemnem Missam celebravit Canonicus, non possit Beneficiatus Missam cantare, nisi prius Altare linteis, cruce, candelabris, aliisque ornamentis penitus exutum, alia inferiori supellectile instruatur.

V. Illa jure probata est Canonicorum præeminentia supra Beneficiatos ac Mansionarios, aliosque de Clero, ut iis « supervenientibus, ut supra « facta oratione et debita reverentia Altari, Epi-

« scopo et Canonicis, nullus ex Canonicis, aut ex « Magistratu, vel Nobilibus supradictis assurgat, « sed tantummodo alii Mansionarii et Clerici eo« rum æquales, vel inferiores. » Tradit eumdem ritum Crassus lib. I, cap. XXIII, ubi postquam enarravit cæremoniam in choro servandam, ubi aliquis ex Canonicis, inchoato Officio, vel Missa, accederet, de Beneficiatis Mansionariisve ita statim subdit: « Hæc lex quoad sessiones et sur« rectiones non capit Mansionarios, nec alios « minores, quia aliquo eorum surgente, nulli de « choro, sive de assistentia regulariter assur« gunt ei tanquam Mansionario, nisi Officium « facienti : seipsos tamen invicem salutare pos« sunt. » Sane cum Canonici passim in sacris canonibus Clerici primi gradus dicantur, itemque Fratres et Consiliarii Episcopi, Senatum Ecclesiæ repræsentent, aliisque prærogativis decorentur, de quibus disserit Barbosa in tractatu *De Canonicis et Dignitatibus*, jure ac merito ea obsequia a Beneficiatis aliisque inferioribus Clericis impendi ipsis Canonicis debent; consentaneum enim est, et a legibus æque Cæsareis ac Pontificiis ordinatum, ut minores majoribus cedant, et reverentiam exhibeant.

VI. Cum tandem ex hoc nostro § cautum sit, ut Beneficiati Mansionariive, « qui solent ge« stare almutium, dum assurgunt, » Mansionario scilicet, aliive supervenienti, a scapulis ad brachia dimittant, sciendum breviter est, amiculum illud esse, quo olim Canonici, caput humerosque tegebant. Appellatur etiam in Concilio Ravennatensi anni MCCCXIV, can. X, *Armutia*, et apud alios etiam *Almutia*, de qua S. Carolus in Concilio suo provinciali V Mediolanensi, cap. *Quæ ad divina Officia*, etc. hæc habet : « Cum « almutiam pelliceam, quod insigne Canonico« rum est, humeris, vel brachiis, prout moris « est, Canonicus imponit, eam cogitationem « suscipiat, in se restrictas, ac plane mortuas « esse oportere rerum mundanarum affectio« nes, atque cupiditates, ut ejus rei significans « est illa animalis intermortui pellis, quam de « more induit. » Esse almutiam Canonicorum non modo insigne indumentum, sed et Beneficiatorum in aliquibus cathedralibus et collegiatis Ecclesiis, notat Macrius in suo Hierolexico, verbo *Almutia*. Approbatum fuisse a Sacra Rituum Congregatione in Hydruntina XXX Januarii MDCXVI usum almutii ab Hydruntino Archiepiscopo concessum Dignitatibus, Canonicis et Presbyteris suæ Ecclesiæ metropolitanæ, coloris violacei, pro aliis vero Presbyteris collectitiis coloris nigri, testatur Barbosa in summa Apostolicarum Decisionum Collectan. XX, num. IV.

[Almutia erat amiculum quo Canonici caput humerosque tegebant; cuculla caput, reliqua almutia humeri tegebantur. Erudito alliciențique modo explicat cl. De Vert, *Explications*, tom. II, pag. 258 et seq. quod almutiæ quibus primum tegebatur caput in scapulas descenderint, deinde super brachia deferrentur, ut demum in suam stallam a Canonicis reponerentur. Haud multa de almutia decrevit S. R. C. Nimirum ea non posse uti habentes usum cappæ magnæ, nec illos qui sacris sunt induti. V. Gardellini, in una Senarum V Martii MDCLXVII et in Cusentina XIII Julii MDCXXV.]

§ VII.

Illud quoque pro regula observandum erit, ut æqualiter omnes prædicti, qui de eodem corpore sunt, cum sedendum erit, sedeant, cum vero surgendum est, surgant. Sunt enim diversa corpora, seu chori Ministrantium, dum divina res solemniter celebratur; primus siquidem chorus est Assistentium et Ministrantium Episcopo celebranti; alter Canonicorum in suis subselliis residentium; alter Magistratuum, vel Nobilium laicorum; alter Beneficiatorum et reliquorum Clericorum.

COMMENTARIUS.

I. De disciplina in choro servanda, et Cæremoniales libri, et Ecclesiarum Antistites ad christiani populi ædificationem sanctissimas regulas et canones edidere. Paris de Crassis

sacrarum cæremoniarum atque ecclesiasticæ disciplinæ peritissimus, libro I, cap. xxiii, ubi agit de sessionibus atque surrectionibus in choro, ac præterea enarrans eodem loco, quando illæ, et qualiter, et quo ordine sint peragendæ, ita ad rem inquit : « Expedit, ac etiam « decet, ut Magistratus Canonicique, ac reliqui « omnes de Clero et populo rei divinæ præsen- « tes, hanc normulam in suis sessionibus sur- « rectionibusque observent, ut quando seden- « dum erit, ab omnibus sedeatur, pro quibus « sedilia sunt deputata ; item, cum stare opor- « tet, omnes omnino stent recti, usque ad unum, « et non aliter; maxime, ne qua inter eos unicum « corpus repræsentantes disparitas appareat. » Notanda sunt ea Crassi verba « pro quibus sedi- « lia sunt destinata, » in diversis scilicet choris, ut inferius idem auctor se explicat ; neque enim cum unus de uno choro assurgit, ceteri de aliis choris assurgere debent, sed ii tantum, qui de illo sunt choro.

II. Hanc regulam jam ex antiquo ritu præscriptam, ut scilicet, « æqualiter omnes, qui de « eodem corpore sunt, cum sedendum erit, « sedeant, cum vero surgendum est, surgant, » inter alios sanctus Carolus antiquorum Ecclesiæ rituum peritus, ac tenax in sua i provinciali Mediolanensi Synodo confirmavit, ubi in eo capite quod inscriptum est *Quomodo in choro versandum*, ita statuit : « In choro pro tempo- « ris et officii ratione, ex instituto et more Ec- « clesiæ sedeant, stent, flectant genua, caput « aperiant et submittant, ceteraque hujus gene- « ris adhibeant : omnes vero æque idem fa- « ciant. » Id ipsum statuunt et aliæ Synodi, præsertim Salernitana Archiepiscopo Marco Antonio Columna, anno MDLXXIX, parte II, tit. xiii, cap. v, ubi postquam docuit, quando Canonici debeant in choro genua flectere, assurgere, caput aperire, vel inclinare, aut se signaculo Crucis munire, ita demum subjicit : « Stu- « deantque, ne unus ab altero, vel pauxillum dis- « crepet, sed exteriori gestu atque habitu, necnon « pronuntiatione concordi obsequium præstent. »

III. Ubi hæc regula, et uniformitas minime servatur, ut in multis choris contingit, in quibus alii e Canonicis sedent, alii stant, alii genuflectunt, et alii alia agunt a sanctitate loci aliena, jam non chorus, sed locus confusionis appellari merito possit. Cum autem scribat Apostolus in epistola i ad Corinthios, cap. xiv, ut « omnia « honeste et secundum ordinem fiant, » supervacaneum est loca Patrum afferre ad excitandos Canonicos, ut uniformitatem servent ac divinorum Officiorum decorem, ne alias dici de eis possit, quod in eosdem quædam Synodus declamavit : « Spectaculum indecens facti estis « mundo, Angelis et hominibus ; » uti videre est apud Ceccoperium, parte I, lib. II *Lucubrationum canonicalium*, tit. v, num. xii.

§ VIII.

Cum igitur aliquis ex Assistentibus Episcopo surgit, facturus aliquid ad officium suæ assistentiæ pertinens, pariter et alii Coassistentes et Ministri circumstantes surgere debent; non tamen Episcopus, et sic stare, donec ille sedeat; nec ideo tunc reliqui Canonici in choro sedentes, nec alii de choro surgunt, tanquam diversi chori.

COMMENTARIUS.

I. Cum juxta regulam superius traditam, ubi pontificales functiones celebrantur, multi sint chori, et quidem diversi, et præterea omnes, qui de eodem sunt choro, vel sedere, quando sedendum erit, vel assurgere, quando assurgendum, æqualiter debeant; merito in præsenti statuitur, ut cum aliquis ex Assistentibus Episcopo surgit, « facturus aliquid ad of- « cium suæ assistentiæ, et alii Coassistentes, et « Ministri circumstantes *assurgant*, non tamen « Episcopus, et sic stare, donec ille sedeat. » Hinc, ut alia exempla omittam, quæ in nostro Cæremoniali passim occurrunt, lib. II, cap. i, § x, habemus, quod ubi primus Diaconus, qui

a dexteris Episcopi assistit in Vesperis, intonaturus est secundam Antiphonam, « surgunt tantummodo alii Coassistentes; » qui scilicet in primo sunt choro, qui in superiori § appellantur chorus « Assistentium et Ministrantium Episcopo « celebranti; » non autem alii, qui in aliis choris sedent. Porro Episcopus licet in eodem Assistentium sedeat choro, non assurgit tamen, cum aliquis ex Assistentibus surgit, ob supremam suam dignitatem ac præeminentiam; neque enim decet, ut qui aliis præest, et qui in sua Ecclesia est omnium pater et princeps, filiis ac subditis eam exhibeat reverentiam.

II. At vero cum ad Assistentium chorum pertineant etiam Acolythi illi, sive Capellani, seu Ministri, de libro, de candela, de baculo pastorali, de mitra et alii, de quibus egimus supra in Commentariis ad cap. x, debent et ii assurgere cum aliquis ex Assistentibus Episcopo surgit. Id quod etiam docet Crassus libro I, cap. xxiii, ubi egregie hanc nostram Rubricam dilucidat his verbis : « Cum unus ex Canonicis « ministrantibus, sive assistentibus surgit, fa- « cturus aliquid ad officium assistentiæ perti- « nens, etiam alii duo, sive alius Coassistens « surgat, et cum eis similiter omnes novem « Capellani cottis induti apud Cardinalem sub « tribuna servientes surgant omnino, quia hi « omnes unum chorum inter se facere censen- « tur; sed nullatenus alii Canonici, nec Mansio- « narii, neque Capellani, existentes in cancellis « chori surgant; quoniam isti, qui sub tribuna « apud Cardinalem, sive Episcopum celebran- « tem, assistentes sunt, censentur facere unum « chorum divisum ab illo choro, ubi sunt alii « Canonici et Mansionarii in cancellis seden- tes. »

III. Sciendum denique hic illud est, quod, tametsi Acolythi illi, seu Ministri de baculo, de mitra, et alii jam superius enumerati, ad Assistentium chorum pertineant, si quispiam ex his aliquid ad officium suum pertinens acturus surgat, jam non debent ii, qui digniores sunt gradu, uti sunt Diaconi assistentes Episcopo, assurgere, ob eam scilicet rationem, quod minime deceat, ut majores dignitate, seu gradu, minoribus obsequium præstent. Esset enim contra jura divina, humana et naturalia, quod major debeat reverentiam exhibere inferiori. Ceccoperius parte I, lib. I *Lubricationum canonicalium*, tit. viii, num. xvi, ubi etiam ex Hostiensi notat, non posse fieri legem, ut minor præcedat majorem.

IV. Unum est, quod omitti nullatenus debet, hanc Rubricam, sicut et alias plerasque desumptam plane videri ex cæremoniis Capellæ papalis. Etenim teste Augustino Patricio lib. III, sect. i, cap. vii. « Inter Sacra, si Episcopus, aut Pre- « sbyter Cardinalis assistens assurgit aliquid « acturus, aut dicturus, duo Diaconi assistentes, « et similiter Episcopi assistentes assurgunt; « alii autem Cardinales et Prælati non surgunt; » quia scilicet hi sedent in alio choro diverso ab illo, qui dicitur Assistentium chorus.

§ IX.

Similiter aliquo ex Canonicis in choro residentibus surgente, ut aliquid faciat ad publicum et commune chori officium spectans, puta cum intonatur Antiphona, seu aliquid simile, omnes alii Canonici ac etiam Beneficiati et Clerici ab utroque latere chori assurgunt, præter prædictos qui Episcopo assistunt.

[Cum hæc verba *ab utroque latere* olim in Cæremoniali non legerentur, hæc apud quosdam rubricistas invaluerat explicatio, collaterales tantum Canonici seu Mansionarii intonantis Antiphonam assurgere debere; et talis erat praxis nonnullarum Ecclesiarum. Sed Benedictus XIII illa verba apponi jubens hunc sensum et hanc praxim jam reprobavit.]

§ X.

Inter laicos quoque, uno surgente ratione officii, ut cum datur illis incensum, aut pax, ceteri quoque surgunt, secus vero, surgentibus aliis non sui ordinis.

COMMENTARIUS.

I. Enarrat et hanc Rubricam § IX Paris de Crassis eodem lib. I, cap. XXIII, ubi post explicatam cæremoniam in assurrectione alicujus ex Assistentibus Episcopo celebranti observandam, ad chorum Canonicorum descendens, hæc habet : « E converso dum unus de choro cantaturus Antiphonam, vel aliquid tale facturus, « quod ad officium pertinet, surgit, tum omnes, « tam Canonici, quam Mansionarii et Capellani « de illo choro et de Assistentibus, » Canonicorum scilicet choro, « surgant ; » omnes scilicet alii Canonici ac etiam Beneficiati et Clerici, qui in utroque latere ejus chori sedent, præter tamen prædictos, qui Episcopo assistunt ; quia scilicet illi ad chorum diversum pertinent, uti superius non uno in loco dictum est. Hinc ex antiquo ritu in Capella papali, « si aliquis ex Car- « dinalibus surgit, omnes alii Cardinales et Præ- « lati, qui sunt in Capella surgunt, præter « Assistentes ; » ut testatur Patricius lib. III, sectione I, cap. VII et VIII, ubi in fine idipsum confirmat, ita inquiens : « Et nota, quod quan- « diu unus ex Cardinalibus stat, omnes Cardina- « les et omnes Prælati stare debent, præterquam « in præsentia Papæ Assistentes. » Ceterum cum Beneficiati inferiores sint gradu, jam si contingeret aliquem ipsorum surgere, non debent Canonici, qui dignitate majores sunt, se illi erigere, sed tantummodo hanc illi reverentiam exhibebunt alii Beneficiati et Clerici eorum æquales, vel inferiores, uti alias dictum est.

II. Laicos quoque, nobiles scilicet loci, Magistratumve functionibus episcopalibus assistere, ac sedere in loco pro ipsis deputato extra Presbyterium, dictum jam fuit in Commentario ad § XII, cap. XI, facere ipsos in loco ubi sedent, chorum distinctum, qui dicitur *Magistratuum, vel nobilium Laicorum*, ex VII paragrapho hujus capitis constat. Hinc recte docet præsens noster paragraphus X quod inter laicos quoque, cum aliquis ex iis ratione officii surgit, ut cum datur illis incensum, aut pax, ceteri quoque ejusdem ordinis surgunt, secus vero surgentibus aliis non sui ordinis.

§ XI.

Si Episcopus non celebraret, sed aliquis Suffraganeus, vel alius Episcopus, præsente ipso Episcopo, adhuc efficeretur alius chorus Ministrantium celebranti, qui eamdem regulam servare debent, quoad sedendum et surgendum, prout de aliis dictum est.

§ XII.

Cum autem Episcopus surgit, singuli chori, tam Canonicorum et Beneficiatorum, quam laicorum et Celebrantis consurgere debent.

COMMENTARIUS.

Cum nihil occurrat circa Rubricam § XI quam explicatam censemus ex iis, quæ in superioribus Commentariis diximus, idcirco ad explicandum sequentem § descendimus, in quo regula illa præfigitur, ut nimirum cum Episcopus surgit, Antiphonam exempli gratia, vel quidpiam facturus, « singuli chori tam Canonicorum « et Beneficiatorum, quam laicorum et Celebran- « tis » consurgere debeant, tametsi non ipse, sed alius vice illius celebret. Ratio cur Episcopo is honor exhibeatur, est suprema ejus dignitas ac præeminentia supra ceteros omnes tum Canonicos, tum Magistratus ac laicos nobiles. Nota enim est communis illa fere omnium Patrum sententia, Episcopum tanto esse majorem Principibus laicis quantumvis summis, quanto spiritus carni, cœlum terræ, aurum plumbo præstat. Sed de hac re jam alias abunde dictum a nobis est.

§ XIII.

Est et alia regula circa reverentias observanda; videlicet, cum aliquis ex Canonicis, vel Ministris transeundo ante Celebrantem, Altare et Episcopum, vel aliquem majorem, facturus erit plures reverentias, non inspicitur, cui prius vel postea reverentia exhibeatur, sed tantum commoditas gradientis; puta si ille discedit a Celebrante, iturus ad Episcopum, et transiturus ante Altare, primo faciet reverentiam Celebranti, tum Altari, et ultimo loco Episcopo; et pari ratione, si discedit ab Episcopo, iturus ad Celebrantem, primo Episcopo, deinde Altari, ante quod transit, ultimo Celebranti reverentiam faciet. Et breviter reverentia fieri debet semper primo ei, a quo disceditur, et ultimo ei ad quem itur, nullo habito respectu, quis eorum sit major.

COMMENTARIUS.

Nihil puto ad explicandas hanc, et mox sequentes Rubricas afferri luculentius posse quam celebre peritissimi cæremoniarum Magistri Paridis Crassi testimonium, qui regulam in hoc nostro § traditam his plane verbis exponit lib. I, cap. XXII : « Illud autem scias, quod nihil refert, « dum sit reverentia ante Altare, aut alibi, ubi « Cardinalis celebrans hinc et inde Legatus si- « mul, vel alter eorum solus, vel alius Princeps, « cui debeatur similis reverentia, adsint; an uni « prius quam alteri ipsa reverentia fiat, dum « tamen omnibus fiat pro ipsa enim facienda « non prioritas aliqua, sed commoditas facientis « attendenda est; puta si a Celebrante discedis « iturus ad Legatum, prius quidem ante ipsum « Celebrantem reverentiam facis, tum ante Cru- « cem Altaris, ultimo ante Legatum. Similiter « idem facis a Legato discedens ad Celebrantem « iturus; nam Legato prius, tum Cruci, inde Ce- « lebranti. Si vero ab altero ipsorum discedis, « ad Altare iturus, primo ei unde discedis, tum « alteri, ad quem non es iturus, ultimo Altari, ad « quod es iturus, reverentiam facis, et e conver- « so. » Additque mox : « Quod in omnibus reve- « rentiis, et ante omnes reverendos, » eos scilicet quibus reverentia exhibenda est, « observatur. »

§ XIV.

Regula etiam est, ut si plures in eodem loco veniant Prælati, ac etiam Legatus et Cardinales, uni tantum ex ipsis, qui erit major, puta Legato et Celebranti reverentia exhibeatur.

COMMENTARIUS.

Explicatur hæc quoque regula a laudato viro clarissimo Paride Crasso, citato superius libro I, cap. XXII, ubi ita inquit : « Adverte ta- « men, si in eo loco sint simul plures Dignitates « diversorum graduum, et sit una multo excel- « lentior quam altera, ut quia Legatus adest « simul cum Magistratu; vel Episcopus Cardi- « nalis simul cum Locumtenente : quod eo casu « tunc solum debetur reverentia summo, id est, « soli Legato, et non Magistratui; aut ipsi Cardi- « nali solum, et non Locumtenenti. » Tum hanc rationem subdit, qua regula illa nititur, dicens : « Non enim fit regulariter reverentia illi, qui « alteri reverentiam fecit, qui ibi summus est « omnium. » Sed nota, quod idem laudatus auctor mox statim subjicit : « Nisi quando ad « ipsam minorem Dignitatem accederet ex causa « particulari illum tangente, ut alloquendi ip- « sum de particularibus, non autem dandi pa- « cem, sive incensum, quia nullam illi facis

« reverentiam penitus; si tamen omnino illum « vis honorare, tunc facis quidem humiliatio- « nem, quasi per solum nutum, et longe par- « cius, quam ei, qui habet primum locum. » Hæc Crassus. Ceterum in hoc nostro § edicitur, ubi plures in eodem loco adsint Prælati, ac etiam Legatus et Cardinales, eam servandam esse regulam, ut « uni tantum ex ipsis, qui erit ma- « jor, puta Legato et Celebranti, reverentia exhi- « beatur. » Quid autem si plures adsint Prælati ejusdem gradus et ordinis, puta Cardinales, aut Episcopi? Respondet Castaldus in sua Cæremoniarum Praxi lib. II, sectione I, cap. V, num. IX, tunc faciendam esse reverentiam, vel uni tantum eorum, qui prior est in ordine, si genuflexo reverentia fiat, vel omnibus simul, si capitis et humerorum inclinatione fieri debet.

§ XV.

Cum Episcopus celebrat, Familiares, vel Nobiles, qui ei ad lotionem manuum ministrant, genuflexi officium suum peragunt, nisi adesset Legatus Cardinalis, vel suus Metropolitanus, quo casu, ob reverentiam illorum, non genuflexi, sed inclinati ministrant. Et pari modo, si aliquis Suffraganeus, vel alius Episcopus celebraret, præsente proprio Episcopo.

COMMENTARIUS.

I. Lotio manuum celebrantis Episcopi, seu Sacerdotis antiquissima est in Ecclesia, munusque Diaconi erat non Celebranti solum, sed et Presbyteris, qui circum Altare stabant, lavandis manibus aquam ministrare; id enim expresse tradit S. Cyrillus Archiepiscopus Hierosolymitatus in Catechesi Mystagogica V, num. II, ubi ita inquit : « Vidistis igitur Diaconum Sacerdoti, et « Presbyteris Altare Dei circumstantibus aquam « abluendis manibus porrigentem. » Ait, eam lotionis cæremoniam non fieri fuisse solitam « propter corporeas sordes extergendas, » quia scilicet nemini olim fas erat Ecclesiam illotis manibus ingredi : « Neque enim corporis sor- « des gerentes initio Ecclesiam ingressi era- « mus; » quia nimirum lavandis manibus comparati erant præ foribus Ecclesiarum dispositi fontes, de quibus nos fuse egimus tomo II nostri Romani Pontificalis tit. I, § I. Ait ergo Cyrillus, eam ablutionem manuum, symbolum esse, Sacerdotes « mundos ab omnibus pecca- « tis et prævaricationibus esse debere. » Et mox : « Cum enim manus symbolum sint ac- « tionis, iis lavandis puritatem operum, eorum- « que ab omni reprehensione immunitatem « significamus. »

II. Trahunt et ad mysticum sensum ipsam lotionem S. Dionysius in libro *De ecclesiastica hierarchia*, cap. III, et inter alios pervetustus auctor Apostolicarum Constitutionum lib. VIII, cap. XV, ubi etiam munus illud abluendi manus Subdiacono tribuit : « Unus Hypodiaconus det « aquam manibus Sacerdotum in signum puri- « tatis animarum Deo repositarum; » idque in Ecclesia Parisiensi observatum olim testis est Fortunatus in Vita S. Marcelli, qui claruit circa annum CD apud Surium die I Novembris : « Subdiaconus effectus, cum subdiaconali mi- « nisterio fungeretur in die Epiphaniorum « hauriens aquam de fluvio Sequanæ, dum « Prudentio Episcopo manibus abluendis of- « ferret, mutatis elementis, vini sapor inven- « tus est. » Addit, eo miraculo obstupescentem Pontificem jussisse ex ipso urceo in calicem sacrum fundi, unde universus populus, Missa celebrata, ad communionem accepit, et ipsum vas cum ad plebis multitudinem suffecisset, ac si non tactum et integrum esset, sic plenum permansisse, ejusque insuper vini beneficio multos tandem infirmos sanatos. Atque hic obiter nota, purificationem ex vino, quæ hodie in plerisque Ecclesiis post communionem dari solet fidelibus per aliquem Acolythum, antiquum esse institutum.

III. Quanquam autem ex Ordine antiquo Romano VI apud Mabillonium tomo II Musei Italici Acolythorum munus esset manibus Papæ lavandis aquam, ac linteum ministrare, sive, ut ha-

betur in aliis Ordinibus, Capellanus aliquis eo officio fungeretur; tradit tamen Patricius lib. II *Sacrarum cæremoniarum sanctæ Romanæ Ecclesiæ*, sectione I, ubi agit de Missa majori personaliter celebrante, ipsum lotionis manuum munus exhiberi Papæ « a quatuor nobilibus laicis, « qui debent aquam deferre, » id est, in variis lotionibus, « ita quod nobilior sit ultimus. Et « semper debent eligi ad hoc opus nobiliores, « etiamsi Reges aut Imperator adessent. » Quod non mirum videri debet, nam, uti constat ex Ordine Romano XIV auctore Jacobo Gaetano, annorum circiter D, cap. XLIV, etiam « in mensa « primum ferculum ponit coram Papæ aliquis « de principalioribus Nobilibus, etiamsi Rex es- « set. » Et paulo post : « Alii autem Nobiles « majores, etiamsi essent filii Regum, serviunt « Papæ in mensa, unus videlicet de cupa, alius « de cultello ad incidendum, alii astant comedenti, alii sequuntur portantem fercula, » etc. Celebre ejus rei exemplum narrat Rainaldus ad annum MCCXCV, ubi ait, Regem Siciliæ Carolum, et Regem Hungariæ Carolum Martellum illius filium regio diademate redimitos in urbe Perusiæ Romano Pontifici Bonifacio VIII in mensa accumbenti ministrasse.

IV. Puto equidem, quod quemadmodum juxta morem, ac ritum Capellæ papalis, celebranti Pontifici aquam manibus ejus lavandis nobiliores laici, Regesque ipsi, atque etiam Imperator, si adessent, porrigerent, ita quoque in diœcesibus memoratæ Capellæ exemplo usus invaluit, ut Episcopo etiam celebranti Nobiles, Magistratusve civitatis idem obsequium exhiberent, et quidem genibus flexis, « nisi adesset « Legatus Cardinalis, vel suus Metropolitanus, « quo casu ob reverentiam illorum non genu- « flexi, sed inclinati ministrant. » Ob eamdem rationem, « Cardinali celebranti in præsentia « Papæ neque fiunt genuflexiones ab aliquo, « neque fit ei prægustatio, sive credentia; et « similiter in omnibus aliis actibus publice, aut « privatim, coram Pontifice, nemini isti duo « actus reverentiales exhibentur; » ut testatur Patricius lib. III, sectione I, cap. X, ubi etiam et illud addit, in absentia Pontificis Cardinali celebranti fieri genuflexiones a Scutiferis, cum lavat manus, et a Capellanis, dum accipit et dum dimittit sandalia, et prægustationem ipsam etiam fieri. Quid sit ea prægustatio, et credentia, de quibus apud recitatum Patricii locum fit mentio, jam nos superius explicuimus.

V. His ergo omissis, ut ad § nostrum redeamus, ubi non adesset Cardinalis Legatus, vel etiam Cardinalis non Legatus, sive proprius Metropolitanus, « Familiares, vel Nobiles, qui » Episcopo celebranti « ad lotionem manuum mi- « nistrant, genuflexi officium suum peragunt. » Sane eo Nobiles funguntur munere, si adsit consuetudo, quæ quidem commendanda est, ut aliqui scilicet Nobiles, etiam ex Magistratu Episcopo solemniter celebranti aquam ad abluendas manus exhibeant, prout ipsam consuetudinem commendavit Sacra Rituum Congregatio die VI Aprilis anno MDXCVI Episcopo Anconitano rescribens, nostrumque hoc Cæremoniale supra cap. XI, § XII, et alibi; firmatque inter alios Gratianus disceptatione CXI hoc officium abluendi manus Episcopo fieri debere per unum ex Nobilibus civitatis; et tametsi de prioribus seu Antianis Cæremoniale ipsum minime loquatur, tamen dum adsit consuetudo, eidem nequaquam a Cæremoniali derogatur, ut Sacra Congregatio Rituum non semel rescripsit declaravitque præsertim in Brundusina XVII Septembris MDCXI, uti videre est apud Ricciardellum in suo Lycæo ecclesiastico utriusque juris, parte I, cap. II, § IV, num. II.

VI. Quamvis autem actus voluntarii et facultativi non sint apti ad inducendam obligationem non obstante quolibet temporis cursu, juxta regulam glossæ in lege I Cod. *De annalibus præscriptionibus*, nihilominus, ut jam alibi dictum est, quando tempus præstiti obsequii excedit memoriam hominum, et versamur in dubio, an actus præcesserit ex mera voluntate, vel potius obligatione, sumenda est quidem interpretatio, quæ favet Ecclesiæ, ejusque sacris Ministris, uti passim auctores docent. Atque hinc est, quod in Camerinen. subortis inter Episcopum et Magistratum controversiis circa obsequia quædam Episcopo a Magistratu exhibenda, inter alia, Sacra Rituum Congregatio XXI Februarii anni MDCXCIX servari mandavit hoc Decretum num. VIII : « Magistratus prout in Cæ- « remoniali, tum absente, tum præsente Guber- « natore, in lotione manuum inservire valeat. » Verum cum postea Magistratus recusaret occasione celebrationis Missæ solemnis Episcopi accedere ad lotionem manuum, ex quo memo-

ratum VIII Decretum per illud verbum *valeat*, non esset præscriptivum, sed facultativum, et viceversa Episcopus Magistratum minaretur compellere, iterum recursum habuerunt ad eamdem Sacram Congregationem, quæ ad removenda scandala, et ad modum provisionis die XXX Aprilis MDCCI rescripsit : « Dilata, et interim per « modum provisionis Magistratus teneatur acce- « dere ad lotionem manuum. » [Decreta citata desiderantur apud Gardellini.]

VII. Narrat hæc Monacellus in Formulario legali practico Fori ecclesiastici tit. XIII, numero VII et seqq. ubi etiam ait, fuisse hanc prudentialem provisionem, ceterum non potuisse Episcopum censuris compellere Magistratum, « quamvis præcedenter plures ad dictam ma- « nuum lotionem sponte accessisset; cum in fa- « cultativis non detur præscriptio ex vulgatis. » Sed jam nos superius diximus, vulgatam hanc regulam suas pati exceptiones, præsertim ubi agitur de obsequio præstando Episcopo, cujus favore non modo summi Pontifices, sed et ipsi Imperatores, canones ac leges edidere. Quod autem subdit Monacellus, Decretum emanatum a Sacra Rituum Congregatione in Anconitana anno MDXCVI, quod præter Ricciardellum referunt etiam Nicolius in Flosculis, verbo *Episcopus*, num. XLIX, et Pignatellus tomo IV, consultatione IV, num. XIV, in fine, nullius esse momenti, utpote emanatum antequam publicaretur Cæremoniale, cujus vulgatio secuta est anno MDC atque adeo a Cæremoniali correctum ex nota regula, quod Decreta posteriora quando conciliari non possunt, derogant prioribus ; hoc inquam quod Monacellus subdit, nullius est ponderis ; fatemur enim nullam a Cæremoniali præscribi Magistratui legem, ut Episcopo pontificaliter celebranti aquam ad abluendas manus ministret, sed dicimus, quod ubi invecta est ea laudabilis consuetudo, amplius tolli non possit, et quidem ex illa alia nota omnibus Regula, laudabiles consuetudines a Cæremoniali minime tolli.

VIII. Ceterum innumera pæne post editum Cæremoniale afferri possent Decreta Sacræ Rituum Congregationis, quibus jubentur Magistratus illud obsequii præstare Episcopo. Hoc unum dicam, quod alias etiam notatum fuit, instante Episcopo Maceratensi, decisum a Sacra Rituum Congregatione die I Aprilis MDCLXII, inter alia fuisse : I. Magistratum teneri præstare Episcopo et cathedrali Ecclesiæ consueta obsequia , tum præsente, tum absente Gubernatore, et renuentem etiam compelli posse ; II. ad supplendum Magistratui absenti in lotione manuum Episcopi, posse subrogari alios nobiles viros, quibus tamen locus in scamno Magistratus minime assignetur. Vide Pignatellum tomo VII, consultatione XLVIII. In summa sæpe illud accidit, ut quod initio est voluntatis , postea fiat necessitatis; sicque multa quæ olim fiebant sponte a fidelibus, ut oblationes in exequiis mortuorum, hodie juris remediis, atque ex peculiaribus Ecclesiarum statutis a Parochis exiguntur.

[Syndaci civitatis Venafri renuentes ministrare Episcopo aquam manibus, ut antea consueverunt per immemorabile tempus in functionibus pontificalibus, instituit Episcopus ab S. R. C. sibi declarari : « An illos posset compellere per cen- « suras? » Et eadem S. R. C. respondit : « *Hor-* « *tandos esse, non compellendos.* » Die XVIII Aprilis MDCLXIII in Venafri.

« 1. An Magistratus Comaclen. ministrans « aquam pro lotione manuum Episcopi solemni- « ter celebrantis, in eundo et redeundo, ultra « genuflexionem Altari debitam , teneatur alte- « ram facere eidem Episcopo ?... » R. *Affirmative.*

« 2. An idem Magistratus teneatur accedere « ad abacum pro accipiendis pelvibus, seu lance, « et urceo cum aqua pro eadem manuum lo- « tione, vel potius eadem eidem Magistratui « obviam sint deferenda et in qua distantia? » R. *Quoad primam partem affirmative, quoad secundam negative.*

« 3. An idem Magistratus debeat uti velo se- « rico circum spatulas extenso , in præstatione « ejusdem lotionis manuum , adeo ut ab Epi- « scopo possit etiam cogi? » R. *Affirmative.*

« 4. An idem Magistratus volens se abstinere « a ministratione dictæ lotionis manuum, pro « evitandis genuflexionibus, etc. possit cogi ad « eamdem lotionem ministrandam?» R. *Affirmative, si adsit consuetudo.* Die IV Aprilis MDCCV in Comaclen.]

IX. Quidquid autem de hac disciplina sit, admonet hic § noster quod ubi adsit Cardinalis, sive Metropolitanus, aqua ad abluendas manus porrigatur Episcopo celebranti a familiaribus, sive a Magistratu , vel a Nobilibus, si ea vigeat

consuetudo, inclinatis quidem, non tamen genuflexis; « et pari modo, si aliquis Suffraganeus, « vel alius Episcopus celebraret, præsente pro- « prio Episcopo; » quia scilicet Episcopus in propria sua diœcesi omnium superior reputatur, omnesque præcedit, quamvis ordine et dignitate majores. Chassaneus in Catalogo Gloriæ mundi parte IV, consideratione XXII; Barbosa parte I *Universi juris ecclesiastici*, cap. XIII, num. II; Cardinalis de Luca, *De præeminentiis*, discursu XVI, num. III, et alii passim Doctores.

§ XVI.

Illud quoque sciendum est, quoties aliquid offertur Episcopo, Celebranti, aut Legato, qui rei divinæ intersit; ac etiam cum aliquid ab eis recipitur, toties osculanda est res, quæ offertur, ac deinde manus recipientis, et cum eisdem aliquid recipimus, primo manus, deinde res, quæ recipitur : præterquam in Missis defunctorum, in quibus talis deosculatio omittitur, ut suo loco dicitur. Idem observandum est erga alios Celebrantes, absente Episcopo.

COMMENTARIUS.

Notanda est insuper regula, quæ in hoc præsenti § traditur, ut nimirum quoties aliquid Episcopo, Celebranti, aut Legato, qui rei divinæ intersit, sive etiam alii qui absente Episcopo, Sacris operaretur, aliquid damus, aut ab ipsis similiter accipimus, toties primo rem ipsam, quasi pro veneratione quadam; deinde manum dexteram, quasi pro religione osculemur. Hanc regulam bene observandam admonet inter alios Crassus lib. I, cap. XXIV, maxime in ministerio Altaris, ut in porrectione thuribuli, cochlearis, et patenæ, et baculi pastoralis, et annulorum, ac chirothecarum, et similium. In Missis autem et Officiis defunctorum nihil osculamur, quia scilicet hujusmodi solemnitates minime iis conveniunt, ut docent auctores liturgici in Rubricas Missalis, parte II, tit. XII, ubi tamen recte notat Gavantus, non debere in ipsis Missis Officiisque omitti oscula Crucis in amictu, manipulo et stola induendis, tametsi de ea re dubitaverint quidam, eo quod oscula rerum in solemni Missa defunctorum vetita sint.

[Nota præsentiam Episcopi tantum attendendam esse quando pluviali vel saltem cappa est indutus. Nam coram Episcopo mozzetta vestito eædem omnino sunt honorificentiæ Celebranti exhibendæ ac si Episcopus abesset, sicut alibi dicemus juxta Decretum Sacræ Rituum Congregationis in una S. Severi ad II : VII Decembris MDCCCXLIV.]

CAP. XIX

ORDO ET MODUS JUNGENDI, DISJUNGENDI, ELEVANDI TENENDIQUE MANUS PER EPISCOPUM, VEL ALIUM CELEBRANTEM. QUOMODO VERTERE ET CONVERTERE SE DEBEAT AD ALTARE, VEL FALDISTORIUM, ET E CONTRA. QUID OBSERVABIT IN OSCULATIONE ALTARIS.

§ I.

Illud in primis observandum erit ab Episcopo, ut cum, sacris vestibus paratus, ad Missam, seu Vesperarum solemnia progreditur, nisi pastoralem baculum deferat, semper junctis manibus incedat, hoc est, palmas extensas, ac simul junctas ante pectus habeat, pollice dextero super sinistro in crucis modum posito; interdum tamen illas disjungit, ut populo manu dextera aperta benedicat; ac mox iterum jungit : easque sic junctas semper tenet, dum genuflexus orat, dumque ab Altari ad sedem, vel a sede ad Altare progreditur.

§ II.

Cum autem sederit, sive in sede sua episcopali, sive in faldistorio, si est paratus planeta, palmas disjunctas apertas super gremiali hinc inde positas, quasi illud retinens, habebit.

COMMENTARIUS.

I. Plura quoad modum jungendi, elevandi ac tenendi manus notant passim auctores, qui Missalis Rubricas enarrant, Gavantus, Castaldus, Bauldryus, et novissime Cajetanus Meratus in suis Additionibus ad ipsum Gavantum. Quod Episcopum spectat, cum sacris paratus vestibus procedit ad Missam, aut Vesperas, nisi baculum pastoralem gestet, junctis manibus semper incedit; hoc est, ut ait § hujus Rubrica, palmis quidem extensis ante pectus, sed « pollice dex« tero super sinistro in crucis modum posito. » Id quod semper ab ipso servandum est, « dum « genuflexus orat, dumque ab Altari ad sedem, « vel a sede ad Altare progreditur; » nisi scilicet, uti dictum est, pastoralem baculum gestet; tunc enim debet manus disjungere, ut populo scilicet manu dextera benedicat; et ubi baculum non teneret, sinistra infra pectus posita, uti notat Bauldryus in Manuali, parte V, cap. VII, num. I. Sane « cum sederit, sive in sede sua « episcopali, ive in faldistorio, » ex § II Rubrica, « si est paratus planeta, palmas disjunctas aper« tas super gremiali hinc inde positas, quasi « illud retinens, habebit; » sive, ut ex antiquis ritibus, et veteri praxi tradit memoratus Paris de Crassis libro I, cap. XLIV. « Sedens planeta « indutus, super gremiali manus devote junctas « sine digitorum insertione sic firmiter tenebit, « quasi gremiale contineat, ne illud de gremio « cadat. » Vide quæ de ipso gremiali, quod inter ornamenta Episcopi recensetur, diximus nostro primo tomo Romani Pontificalis in Prolegomenis, capite XXII, et supra non uno in loco.

§ III.

Sed cum surgit, dicturus *Gloria in excelsis Deo*, etc., *Pax vobis*, seu *Dominus vobiscum*, vel *Credo in unum Deum*, etc., et similia, easdem sic junctas tenens cum ea verba incipit proferre, aliquantulum disjungit, et mox, dum pronuntiat ultima verba ex prædictis, eas iterum ante oculos elevatas jungit, et cum aliqua ex prædictis versus Altare dicit, ut *Gloria*, *Credo*, et similia, caput aliquantum versus Altaris Crucem inclinat. Idem facit, cum in Præfatione dicit *Gratias agamus*, etc., et cum ante orationes dicit *Oremus*. Cum vero orationes cantat, manus ipsas elevatas, ac rectas ad humerorum æqualitatem retinet, ita ut palma palmam respiciat usque ad conclusionem orationis, id est, *Per Dominum nostrum*, etc. Quod cum dicere incipit, illico manus jungit, et cum profert nomen Jesu, caput inclinat. Quoties autem dextera, Oblata super Altari, vel alia signat, sinistram super Altari tenet, et dextera manu aperta benedicit. Ubicumque vero seipsum signat, sinistram extensam tenet infra pectus. Quoties autem et quomodo post lectum Offertorium usque ad communionem signare super hostiam aut calicem, tam ante quam post consecrationem debeat, ac quo pacto manus et digiti sint extendendi, late declaratur in capite VIII libri II, et habetur in Rubricis Missalis, ideo supervacuus labor esset illa hic repetere.

COMMENTARIUS.

I. Tradit ad annum Christi LVIII Cardinalis Baronius, pro ratione divinorum mysteriorum, distinctos olim fuisse precandi atque orandi in Ecclesia ritus manusque jungendi, sive elevandi, ut nimirum nunc prostrati, nunc genuflexi, nunc junctis, nunc manibus expansis, atque elevatis orationem ad Deum fundamus, sacrasque functiones peragamus. Ex veteri itaque disciplina procedit, quod § hic noster edicit, ut nimirum Episcopus, sive etiam quivis alius Sacerdos, cum surgit dicturus *Gloria in excelsis Deo*, etc., *Pax vobis*, seu *Dominus vobiscum*, vel *Credo in unum Deum*, et similia, manus sic junctas tenens, pollice scilicet dextero super sinistrum posito in modum crucis, cum ea verba proferre incipit, aliquantulum disjungat, et mox dum pronuntiat ultima verba ex prædictis, eas iterum ante oculos elevatis jungat, et cum aliqua tandem ex eisdem versus Altare dicit, ut *Gloria in excelsis*, *Credo*, atque id genus alia, caput parumper versus Altaris Crucem inclinet.

II. Antequam ad Missalis Rubricas nos conferamus, quibus § is noster concinit, audire præstat Paridem Crassum, qui lib. I, cap. XLIV, ritum in ipso § descriptum his plane verbis enarrat : « Dicens vero *Gloria in excelsis*, *Pax vobis*, *Dominus vobiscum*, et *Credo*, semper manus ante « pectus æqualiter usque ad humeros elevatas « continebit junctas, donec primum verbum « pronuntiare inchoaverit, quod cum dicit, ma- « nus aperit, et eo finito, mox manus jungit, in « finalibus notis ultimi verbi, ut in *Gloria*, « *Credo*, ac *Gratias agamus*, ac intonatione « hymnorum Vesperalium, in quibus omnibus « super ultimis verbis elevat manus junctas ante « oculos cum capitis inclinatione. Dicens autem « *Oremus*, quia unicum est verbum, idem facit, « ac si plura essent. » Capitis inclinatio, cujus Crassus meminit, facienda est utique versus Altaris Crucem, ut edicit § noster, et Rubrica Missalis Romani parte II, tit. IV, num. III, ubi ritus ipse in recitatione memorati Angelici hymni *Gloria in excelsis*, ita describitur : « Dicto ul- « timo *Kyrie, eleison*, Sacerdos stans in medio « Altaris, et manus extendens elevansque usque « ad humeros (quod in omni manuum elevatione « servatur) voce prædicta incipit, si dicendum sit « *Gloria in excelsis*; cum dicit *Deo*, jungens

« manibus ante pectus, prosequitur usque ad « finem. Cum dicit *Adoramus te, Gratias agimus* « *tibi* et *Jesu Christe*, caput Cruci inclinat. Cum « dicit in fine *cum sancto Spiritu*, seipsum « a fronte ad pectus signat, interim absolvens, « *In gloria Dei Patris, Amen.* »

III. Quoniam mentio de hoc hymno incidit, alienum penitus e re nostra forte non erit, si quædam, quæ ipsum hymnum spectant, hic adnotabimus. Sane de Symmacho Papa, qui anno CDXCVIII ad summum pontificatum evectus est, tradit quidem liber Pontificalis, quod « hic constituit ut omni die dominico, vel Nata- « litiis Martyrum hymnus *Gloria in excelsis*, di- « ceretur. » Quod Decretum si ad omnes Presbyteros extendatur, illud postea ad solos Episcopos restrictum fuisse videtur a sancto Gregorio Maximo, quippe qui initio libri Sacramentorum, ubi Missæ ordinem describit, ita quidem inquit: « Item dicitur *Gloria in excelsis Deo*, si Episco- « pus fuerit, tantummodo die dominico, sive « diebus festis. A Presbyteris autem minime dici- « tur nisi in solo Pascha. Quando vero Litania « agitur, neque *Gloria in excelsis Deo*, neque « *Alleluia* canitur. » Meminit et ejus Statuti Walafridus Strabo cap. XXII, sic dicens : « Statutum « est, ut ipse hymnus in summis festivitatibus a « solis Episcopis usurparetur, quod etiam in ca- « pite libri Sacramentorum designatum vide- « tur. » Idem statutum renovasse dicitur Stephanus Papa III saltem pro Ecclesia Lateranensi, ut notat Martenius libro I *De antiquis Ecclesiæ ritibus*, cap. IV, art. III, num. VI.

IV. Sunt qui aiunt, inter quos Joannes Belethus ac Guilielmus Durandus, ea tantum prima hymni verba *Gloria in excelsis Deo, et in terra pax hominibus bonæ voluntatis*, consuevisse dici ad Missam, reliqua vero fuisse apposita a S. Hilario Pictaviensi Episcopo, vel a Telesphoro Papa, sive et memorato Symmacho Pontifice; sed hoc incertum est, præsertim cum integer extet in libro VII Constitutionum apostolicarum, ut idem notat Martenius. Teste eodem Durando lib. IV, cap. XIII, Innocentius III statuit, ut quando in diebus pro festis celebratur in honorem Beatæ Virginis, vel Spiritus sancti, vel sanctæ Crucis, itemque in Adventu ac Septuagesima minime ipse hymnus dicatur in Missa, tametsi, ut loco citato refert Durandus, « Episco- « pus Bethleemitanus ex abusu omni die, et in « omni Missa, et pro defunctis *Gloria in excel-* « *sis*, decantat, pro eo quod hymnus ille, Luca « testante, primo in Bethleemita regione can- « tatus est. » Quidquid sit, notandum hic illud est, quod ad recitatam superius Rubricam Missalis docet Gavantus, ad decentiam quidem, non vero ad Mysterium ibidem præscribi illum manuum motum, et elevationem usque ad humeros.

V. Nunc ut cetera nostri hujus § verba explicemus, mandat Rubrica, ut cum Episcopus orationes cantat, manus ipsas elevatas, ac rectas ad humerorum æqualitatem retineat, ita ut palma palmam respiciat usque ad conclusionem orationis, id est, *Per Dominum nostrum*, etc. quod cum dicere incipit, illico manus jungat, et cum profert nomen *Jesu*, caput inclinet. Hanc Rubricam, quam etiam legere est in Missali Romano, egregie explicat Crassus, ubi lib. I, cap. XLIV, hæc habet : « Orationes vero cantans, « semper manus elevatas ad humerorum altitu- « dinem teneat, ita quod una vola aliam volam, « et non Altare respiciat usque ad *Per Domi-* « *num nostrum* quod cum incipit dicere, illico « manus jungit, non tamen caput tunc inclinat, « nisi quando profert *Jesum Christum*. Et « scias, » verba sunt ejusdem Crassi, « quod una « vola manus semper aliam respicere debet, « quoties Celebrans eas elevatas tenet, aut « elevat. »

VI. Tradit præterea Castaldus in sua Praxi lib. II, sectione VII, cap. V, num. II, quod cum Rubrica Missalis præcipiat, ut manus disjunctæ ante pectus collocentur, attendendum est, ut non modo palma unius manus alteram respiciat, sed et digiti omnes ac pollex ita sint inter se ordinati, ut nullum inter eos intercedat spatium, adeoque extensi, ut extremitates recta linea sursum ferantur, ac ad tantam extendantur altitudinem ac latitudinem, qua nec summitatem, nec humerorum latitudinem excedant. Addit, servandum hunc esse ritum usque ad conclusionem orationis *Per Dominum*, etc. juxta explicationem superius traditam; ceterum si concludatur oratio per illa verba *Qui tecum vivit*, etc. vel *Qui vivis et regnas*, etc. scite admonet, et quidem ex perspicua Missalis Rubrica, parte II, tit. V, num. I, debere tunc manus jungi, cum dicitur *In unitate Spiritus sancti Deus*, etc.

VII. Quod tandem orationes spectat, reliquum

est, ut duo adnotemus : I. ritus hucusque explicatos jungendi ac elevandi manus, dum ipsæ dicuntur, servandos profecto esse tantum in Missa, nam in Officio, ac in exequiis defunctorum, et in benedictionibus, ut idem monet Castaldus loco citato, num. IV, semper tenendæ sunt manus junctæ; II. non modo in orationibus, sed quoties nomen *Jesu* profertur, inclinari caput debere, et quidem versus Crucem juxta Missalis Romani Rubricam, parte II, tit. V, *De oratione*, num. II, quam integram lubet hoc loco describere : « Cum nominatur Jesus, caput versus Crucem inclinat : quod etiam facit, cum nominatur in Epistola. Et similiter, ubicumque nominatur nomen B. Mariæ, vel Sanctorum, de quibus dicitur Missa, vel fit commemoratio; item in oratione pro Papa, quando nominatur, semper caput inclinat, non tamen versus Crucem. Si plures orationes sunt dicendæ, idem in eis in voce, extensione manuum, et capitis inclinatione, quod supra dictum est, observatur. »

VIII. Ubi nomen Jesu nominatur, faciendam esse inclinationem capitis versus Crucem, ratio perspicua est, quia ibi est imago Christi. Quod quidem intelligi debet, nisi in Evangelii libro legatur, tunc enim versus librum inclinandum est, ut ex Rubrica Missalis docet Castaldus lib. II, sect. VII, cap. VI, num. II, ubi etiam subdit ad nomen *Mariæ*, vel Sancti, de quo agitur Officium, vel Commemoratio, itemque ad nomen viventis Pontificis, fieri debere inclinationem versus librum, non autem Crucem. Porro tradit Crassus lib. II, cap. XXVI, dum dicitur nomen *Jesu*, vel *Mariæ*, itemque cum in oratione nominatur viventis Pontificis nomen, inclinari debere non modo caput, sed etiam humeros. Sed standum est Cæremonialis, ac Missalis Rubricæ, inclinationem capitis præcipientis.

IX. Cautum præterea est ex nostro § ut quoties Episcopus celebrans dextera manu oblata super Altari, vel alia signat, sinistram extensam infra pectus teneat. Idipsum præscribunt passim Rubricæ Missalis; sed audiamus Crassum, eam rem sic explicantem loco citato : « Quoties cum dextera signat Altare, vel oblata, sinistram super Altari, extra corporalia tenet, ipsam autem manum totam aperit, et aperta manu benedicit, non autem tribus digitis. » Et mox : « Dum vero seipsum signat, sinistram ad stomachum suum applicat. » Sed de his fuse disserunt Rubricæ Missalis, et qui eas egregie explicant, Castaldus, Gavantus, Quartus, ac novissime Cajetanus Meratus; nos multa hic omittimus, quæ alias sequentes ordinem nostri Cæremonialis opportuniori loco lib. II, cap. VIII, late exponemus.

§ IV.

Quando vero et quomodo vertere et convertere se debeat, hoc regulariter observandum erit, ut quando Episcopus, vel Suffraganeus, aut alius Prælatus celebrat apud faldistorium, prout Episcopo occurrere potest, præsente Legato, vel alio Cardinali, ut alibi dictum fuit, tunc diverso modo observatur. Si Altare erit sub tribuna, ita ut sedes episcopalis sit e regione illius parieti adhærens, habens hinc inde sedilia Canonicorum, quo casu Episcopus sedens in faldistorio, vertit terga populo, et tunc surgens salutaturus populum, dicendo *Pax vobis*, vel *Dominus vobiscum*, vertit se per latus suum dexterum versus Altare ad populum, et per idem latus revolvit se, stans facie conversa ad Altare, et cantat orationes, seu legit quæ sunt legenda, et pariter ab eodem latere vertit se versus Altare, cum dicturus est *Gloria in excelsis Deo*, aut *Credo in unum Deum*, etc. Si vero Altare sit adhærens parieti, et sedes episcopalis in latere Evangelii juxta differentiam positam in cap. XIII, lib. I, § II, tunc, quia Celebrans in faldistorio sedens, habet faciem suam versus populum, cum surgit, salutaturus populum, non vertit se, sed eo salutato, volvit se per latus sini-

strum, non versus Altare, sed potius versus credentiam, et legit quæ sunt legenda ex libro.

§ V.

Hi autem modi vertendi et convertendi se apud faldistorium, secundum diversas positiones Altaris, quanquam videantur inter se diversi, tamen in substantia non differunt, nam utroque casu id fit respectu Altaris, quod primo casu præsupponitur esse ante faciem Celebrantis; ideo cum se vertit ad populum, vertit se per latus suum dexterum, secundo vero casu, quia Celebrans sedet in faldistorio versa facie ad populum, præsupponitur vertere terga Altari, ideo salutato populo, vel cum dicturus est *Gloria in excelsis Deo*, aut *Credo in unum Deum*, absque salutatione vertit se ad faldistorium, quasi ad Altare per latus suum sinistrum, prout faceret quisque Celebrans, stans apud Altare, qui, ut dictum est, regulariter vertit se ad populum per latus suum dexterum, et per idem latus se revolvit, quod revolvendo est sibi sinistrum : nunquam enim perficit circulum, nisi cum vertit se dicendo *Orate, fratres*, et in fine Missæ, quando dat benedictionem, nam tunc vertit se per latus Epistolæ, et convertit per latus Evangelii perficiendo circulum.

COMMENTARIUS.

I. Regula in hisce duobus paragraphis traditur, quando scilicet, et quomodo Episcopus vertere et convertere se debeat ad Altare, vel faldistorium, et e contra. Observandum hoc regulariter, inquit noster § IV, « ut quando Episco« pus, vel Suffraganeus, aut alius Prælatus « celebrat apud faldistorium, prout Episcopo « occurrere potest, præsente Legato, vel alio « Cardinali, » et ut legitur in aliis Cæremonialibus libris ante hoc nostrum editis, « vel suo « Metropolitano, » tunc si Altare sit sub tribuna, ita ut sedes episcopalis sit e regione Altaris, illius parieti adhærens, habens hinc inde sedilia Canonicorum, Episcopus sedens in faldistorio, vertat terga populo, surgensque salutaturus populum, dicendo *Pax vobis*, vel *Dominus vobiscum*, vertat se per latus suum dexterum versus Altare ad populum, et per idem latus revolvat se stans facie conversa ad Altare, et cantet orationes, seu legat quæ sunt legenda ; idemque faciat dicturus *Gloria in excelsis Deo*, vel *Credo*; id est, cum vertit se, convertat renes ad credentiam, eo modo, quo alius Sacerdos convertit se ab Altari ad populum, uti notat Bauldryus in suo Manuali Cæremoniarum, parte V, cap. XIX, num. IV.

[Sed cum nomen Metropolitani in enumeratione eorum coram quibus Episcopus apud faldistorium celebrat jam a Benedicto XIII sit expunctum concludendum videtur etiam præsente Metropolitano Episcopum diœcesanum in sua pontificali sede celebrare posse.]

II. Si vero Altare parieti adhæreat, et sedes episcopalis sit a parte Evangelii, ut supra diximus suo loco, in commentario scilicet ad § II, cap. XIII, eo casu, quia Episcopus celebrans, in faldistorio sedens, habet faciem versus populum, cum surgit, populum salutaturus, ex § hujus nostri præscripto non vertit se, sed eo salutato, volvit se per latus suum sinistrum non versus Altare, ut non recte Bauldryus scribit, sed potius versus credentiam, et legit quæ sunt legenda ex libro. Porro auctore Crasso lib. I, cap. XLV : « Celebrans Episcopus apud faldistorium stans « dicturus *Gloria in excelsis*, *Credo*, et *Oremus*, « quæ versa facie Altari dicenda sunt, vertere se « debet a faldistorio ad Altare eodem modo, quo « se vertit quisque Sacerdos ab Altari ad popu« lum, sive ipsum Altare adhæreat parieti, sive « non. » Quantum ad nostrum § V, perspicua ejus verba sunt, concinitque Rubricis Missalis, in quas videri possunt, qui illas fuse ac docte explicant Gavantus, Quartus, Meratus et alii.

§ VI.

Postremo advertendum est, dum Celebrans stat ante Altare, et se ad populum vertit, ut prius osculetur Altare in medio, nullam tamen ibi Crucem manu, vel pollice designans; et regulariter, quoties a sede, vel faldistorio ad Altare accedit, illud in medio osculatur.

COMMENTARIUS.

I. Præscribitur et ea in hoc § regula, ut Episcopus quoties e sede, vel e faldistorio ad Altare accedit, illud in medio osculetur. Id quod etiam servandum est a Celebrante, dum stans ante Altare, se ad populum vertit; prius enim debet osculari in medio ipsum Altare, « nullam tamen « ibi Crucem manu, vel pollice designans, » uti hic § noster edicit, cui concinit etiam Crassus libro I, cap. XLV, sic dicens : « Ceterum illud « prætermittendum non est, ut quoties oscula- « mur Altare, ante osculationem illud manibus « nunquam signemus, ut multi ignoranter fa- « ciunt, sed manibus hinc inde extra corporale « æqualiter positis, omisso signo Crucis, oscu- « lemur illud. » Idipsum admonent alii passim liturgici auctores, qui Romani Missalis Rubricas suis Commentariis exornarunt; legitur namque parte II, titulo III ipsarum Rubricarum Missalis, num. II : « In omni etiam deosculatione sive Al- « taris, sive libri, sive alterius rei, non produci- « tur, signum Crucis pollice, vel manu super id, « quod osculandum est. » Ratio est, quia, ut ait Gavantus ibidem, Altare est consecratum, liber etiam, et aliæ res aliis de causis sanctificatæ.

II. Ut ut sit ea interpretatio, plura de osculo Altaris jam ante Crassum notavit Durandus in suo divinorum Officiorum Rationali libro IV, cap. IX, num. I, cap. XXXIX, num. VI et VII, ubi inter alia ritum laudat a nonnullis suo ævo servatum, qui scilicet signo Crucis in Altari prius impresso, mox illud osculabantur : « Adhuc « nonnulli in locis ipsis osculandis signum Crucis « cum tribus extensis digitis prius imprimunt; « tum quia omnia in fide Trinitatis agenda sunt, « tum quia regulariter quidquid ori applicandum « est, debet prius Crucis signaculo insigniri. » Et iterum statim ritum ipsum commendans subdit : « Et quanquam Altaris mensa consecrata fue- « rit, et alia multa Crucis signa in ipso Missæ « Officio præcesserint, non tamen hoc super- « fluum, tum quia non ratione ipsius loci, sed « ratione operis in loco ipso fienda fiunt, tum « quia quantumcumque Altaris mensa fuerit con- « secrata, nescitur tamen, quid in loco ipso, « maligno spiritui permittatur a Deo, alia etiam « multa signa prius facta, non ratione loci, sed « ratione consecrationis Corporis et Sanguinis « Christi facta fuerunt. »

III. Commendat præterea memoratus auctor et alium ritum, quem etiam sua ætate alii servabant, qui scilicet in penultimo *Dominus vobiscum*, neque osculabantur Altare, neque in illo imprimebant Crucis signaculum, sed solum se ante faciem suam signabant, *et bene*, ut idem inquit, ob alia scilicet sacramenta, quæ in ritu ipso observat. Verum quidquid sit de vario Sacerdotum more, mysticisque Durandi interpretationibus, tenenda est hodie regula a § hoc nostro præscripta, quæ mandat, ut dum Celebrans stat ante Altare, et se ad populum vertit, prius quidem osculetur Altare in medio, nullam tamen ibi crucem manu, vel pollice designet. Porro deosculatio Altaris ritus est antiquissimus, ejusque inter alios meminit Innocentius III, libro II *Mysteriorum Missæ*, cap. XV, cujus locum citat doctus Durantus lib. II *De ritibus Ecclesiæ catholicæ*, cap. LVII, ubi ait : « Cum autem Altare Christum referat, qui et ipse « Altare Dei, Sacerdos Altare osculando, memi- « nisse debet desiderii et amoris sponsæ, id est, « Ecclesiæ, quæ suspirans dicit : *Osculetur me* « *osculo oris sui*. Rursus cum osculum sit ne- « dum amoris, sed et reverentiæ signum.... « caveat Sacerdos accedens ad osculandum Al- « tare, ne odio aliquo a proximo dissideat ne « cum tanta animi impudentia appropinquans « ad Dominum, et osculans Altare, audiat cum « Juda vocem illam : *Osculo Filium hominis* « *tradis?* »

CAP. XX.

PROPE EPISCOPUM, SI MISSAM SOLEMNEM CELEBRET, SIVE EIDEM ASSISTAT, LIBER MISSALIS TENENDUS EST A MINISTRO COTTA INDUTO, CUI ADDITUR MINISTER DE CANDELA. QUÆNAM EX EODEM LIBRO LEGAT. QUID OBSERVANDUM, SI MISSÆ INTERSINT LEGATUS DE LATERE, ALIQUIS CARDINALIS, METROPOLITANUS, ET NUNTIUS APOSTOLICUS CUM FACULTATE LEGATI DE LATERE.

§ I.

Cum Episcopus in Missis solemnibus præsens est, quamvis ipsemet Officium minime faciat, sive sit pluviali et mitra, seu tantummodo cappa pontificali indutus, tenendus est prope ipsum liber Missalis, quem aliquis ipsius Minister cotta indutus, custodiet, et, cum opus erit, illum super caput apertum tenens, offeret ante Episcopum, accedente cum eo regulariter ad dexteram altero Ministro, parvum instrumentum argenteum, quod vulgo *bugiam* vocant, cum candela desuper accensa, tenente, etiamsi aer sit lucidus, ita ut opus non sit lumine ad legendum.

§ II.

Ex hujusmodi libro Episcopus quatuor leget infra posita, videlicet, primo Introitum; secundo, Epistolam, Graduale, Alleluia, Sequentiam, sive Tractum, et cetera usque ad Evangelium inclusive; tertio Offertorium; quarto Postcommunionem.

COMMENTARIUS.

I. Episcopo non celebrante, sed assistente ad Missam solemnem, « sive sit pluviali et mitra, « seu tantummodo cappa pontificali indutus, te« nendus est prope ipsum liber Missalis, » ab aliquo Ministro cotta induto, et quidem super caput ejus apertus, primo in principio Missæ, ut Episcopus ipse sedens scilicet legat Introitum; secundo ad Epistolam, Graduale, Sequentiam, sive Tractum, usque ad Offertorium; quarto ad Postcommunionem, ut nimirum ex libro legat Epistolam, et cetera « usque ad Evangelium in« clusive, » Offertorium et ipsam Postcommunio« nem. Porro accedendo et recedendo Minister ipse, qui Episcopo inservit de libro, semper cum altero Ministro de candela inserviente pari disciplina procedet, servabuntque ambo eos ritus ac cæremonias, quas supra explicuimus in Commentariis ad cap. XI, ubi de hisce Ministris egimus.

II. Unum hic addiderim, per hunc scilicet II, nostrum § correctum jam esse, quod ait Crassus lib. II, cap. XXV, ut nimirum illud singulare non omittatur, « videlicet, quod sive Legatus, sive « Episcopus, sive quivis alius fuerit, librum hu« jusmodi ante se habens, si modo tunc non ce« lebrat, nunquam legere debet Epistolam, nec

« Evangelium, sed solum, et duntaxat illud, quod « aut a choro cantatur, aut ab organis sonatur, « quamvis aliter legatur in libro Pontificali, per « ea quæ expresse præcipit sanctæ memoriæ In- « nocentius Papa III, qui ante Pontificatum in « jure cæremoniali consultissimus magister fuit. » Ait, expresse ab Innocentio ipso cautum esse in libro *De ritu et expositione Missalium cæremoniarum* intitulato, « quod satis debet esse Anti- « stiti Romano non celebranti, si Epistolam et « Evangelium ante se palam lectum intellexerit, « ut ea iterum non legat. » Addit, id quidem a memorato Pontifice minime prohiberi, quinimo præcipi, « quod Episcopus, aut etiam ipse Roma « nus Antistes actu celebrans, post cantatam Epi- « stolam, legat eamdem et Evangelium ac etiam « Passionem, quæ legitur in Hebdomada sancta « cum aliis intermediis, quæ cantantur a choro, « usque ad Evangelium inclusive, cum sint de « pertinentiis Missæ, quas omnes Celebrans re- « citare debet; non Celebrans vero non leget « illa, sed tantum, quæ a choro cantantur, aut « ab organo sonantur, ut supra; quod bene « nota. » Hucusque Crassus.

III. Multa sunt, quæ in hoc Crassi testimonio observari possent, sed omissis illis, notandum profecto illud est, ritum in hoc nostro Cæremonial præscriptum, quo scilicet edicitur, ut Episcopus solemni Missæ assistens legat de libro non modo quæ cantantur a choro, et sonantur ab organo, sed et Epistolam atque Evangelium consentaneum esse *libro Pontificali*, ut idem Crassus fatetur.

§ III.

Observandum tamen est, quod si forte hujusmodi Missæ interesset aliquis S. R. E. Cardinalis, sive Legatus de latere, sive non, aut aliquis Prælatus, ipso Episcopo superior, ut suus Metropolitanus, et Nuntius apostolicus habens in eo loco facultates Legati de latere, tunc ob eorum reverentiam Episcopus libro hujusmodi non utetur.

§ IV.

Cum vero ipsemet Episcopus celebrat, omnia prorsus, quæ ad Missam pertinent, ex libro recitabit, ut latius in cap. VIII, lib. II de Missa solemni, quæ ab Episcopo celebratur, exponitur. In Vesperis autem Episcopus nihil ex libro legit, nisi Orationem, quam cantat in fine, ut in cap. I, lib. II, de Vesperis dicitur.

COMMENTARIUS.

I. Limitatur in hoc § regula superius tradita de tenendo scilicet libro Missali coram Episcopo solemni Missæ pontificaliter assistenti, quoties eidem Missæ interesset aliquis S. R. E. Cardinalis, aut Metropolitanus, Nuntiusve apostolicus habens in eo loco facultates Legati de latere tunc enim « ob eorum reverentiam libro « hujusmodi non utetur; » id est, uti non debet, ut notat Bauldryus parte V sui Manualis cæremoniarum, cap. XX, num. III. Sed audiendus est magister omnium Crassus, qui libro I *De cæremoniis Cardinalium et Episcoporum in eorum diœcesibus*, cap. XXV, varia scitu digna docet de libro ipso Missali ante Cardinalem Episcopum, seu ante Legatum et ante alterum, vel neutrum ex ipsis, et in quibus Officiis tenendo ac de legendis ex eodem libro.

II. Itaque sciendum est, I. quod liber Missalis ante Episcopum Cardinalem, seu Legatum, in Missis tantum, et non in aliis Officiis tenendus est, nisi in Sabbato sancto pro tractibus tribus inter Prophetias ante Missam tunc legendis; II. si Episcopus Cardinalis celebrat præsente Legato, liber anteponendus, qui in hoc Celebranti Cardinali deferri solet; III. similiter si Cardinalis Episcopus non celebrat, sed præsens

cum Legato Missæ intersit, tunc neuter librum habebit; IV. absente altero, alter semper habebit librum ante se etiam in Missis pro defunctis, in quibus non fiuntcirculi; V. quod de Episcopo Cardinali dicitur, intelligendum est etiam de Episcopo non Cardinali, quia Ordinarius quantumcumque simplex, absente Superiore, semper librum ante se habebit; VI. consequenter ipse Episcopus non Cardinalis, præsente Legato non librum, sed Legatus solus habebit illum, et omnes præeminentias, quemadmodum etiam si alius Cardinalis non Legatus adsit Missæ, qui quidem præsente simplici Ordinario Episcopo, solus ille habebit librum; VII. tandem Episcopus non Cardinalis, præsente suo Archiepiscopo, nec uti libro debet, quia etiam ob reverentiam sui Superioris Archiepiscopi circulos Canonicorum non habebit ante se.

III. His adde, abstinendum esse Episcopo ipsius libri usu, ubi Missæ solemni interesset « Nuntius apostolicus habens in eo loco facul« tates Legati de latere, » uti in hoc nostro § expresse edicitur, tametsi nulla apud memoratum Crassum, et in editis ante hoc nostrum Cæremonialibus de ipso Nuntio habeatur mentio. Quod IV § spectat vide quæ infra suo loco dicemus.

CAP. XXI.

QUOTIES EPISCOPUS SACRIS PARAMENTIS INDUITUR,
DIGNITATES ET CAPITULUM STENT CIRCA IPSUM FACIENTES CIRCULUM PER ORDINEM.
QUATER IN MISSA SOLEMNI, QUÆ CORAM EPISCOPO CELEBRATUR, CIRCULI FIUNT. — QUI ORDO SERVANDUS
A CANONICIS IN REVERENTIIS FACIENDIS ET IN CIRCULIS PERAGENDIS.
CIRCULI IN MISSIS TANTUM FIUNT, NON IN VESPERIS, NEC ALIIS PRÆTERQUAM PROPRIO EPISCOPO.

§ I.

Quotiescumque Episcopus sacris paramentis induitur in Secretario, vel alibi ad Missam solemnem, vel ad processionem iturus, Dignitates et Canonici debent circa illum stare, dum paramenta capit, detectis capitibus, quos tamen semel, aut iterum invitari ab Episcopo decet, ut caput tegant, cui illi reverenter obtemperent, se cooperiendo.

COMMENTARIUS

I. Quemadmodum et ceteri pæne omnes, ita quoque et is ritus ex Romano summi Pontificis Cæremoniali, auctore Augustino Patricio, desumptus est, ubi libro III, sectione III, cap. IX, de circulis Cardinalium, quæ fiunt ante Papam, ita quidem inquit: « Domini Cardinales primum « dum Papa in Camera sui paramenti accipit « sacras vestes, faciunt circulum ante suam « Sanctitatem stantes capite detecto; sed con« suevit Pontifex illos invitare, ut cooperiant ca« put, et tempore frigoris monere iterum ut « tegant: quod ipsos tandem facere convenit. » Ergo ad imitationem cæremoniæ ipsius, quæ a S. R. E. Cardinalibus peragitur erga summum Pontificem, quoties Episcopus capit paramenta in Secretario, vel etiam alibi ad Missam solemnem, vel ad processionem iturus, Dignitates et Canonici omnes suo habitu canonicali induti debent circa illum stare, et quidem nudo capite ac ordine retrogrado: « quos tamen semel, ac

« iterum invitari ab Episcopo decet ut caput te- « gant, cui illi reverenter obtemperent, se coo- « periendo. »

II. Dignitates duntaxat et Canonicos ad denotandam scilicet membrorum unionem cum suo capite, id est, Episcopo (id enim ipsa circulorum cæremonia designat) debere ante proprium Antistitem circulos agere, non autem alios, imo nec Vicarium generalem, et multo minus Beneficiatos, decidit Sacra Rituum Congregatio in Maceraten. XXVIII Septembris anni MDCXXX, ut testatur Barbosa in tractatu *De Canonicis et Dignitatibus*, cap. XXXIII, num. XXV. Meratus in suis ad Gavantum additionibus, et inter alios Ricciardellus in suo Lyceo ecclesiastico, cap. VIII, § I, num. XII, ubi citato eodem Sacræ Congregationis Decreto ita ait: « Non debet Vicarius fa- « cere circulum cum Canonicis Episcopo in « Missa solemni ad hymnum Angelicum, *Credo*, « *Sanctus*, et similia, quia pertinet ad Dignitates « et Canonicos. » Debet sane Canonicus etiamsi titularis Episcopus sit, in Missis cantatis assistente Episcopo locali una cum aliis Canonicis a choro discedere, et illi consuetos circulos facere a Cæremoniali præscriptos, ut declaravit Sacra Rituum Congregatio in Asculana XX Martii MDCCXXVIII, in responsione ad II Dubium una cum aliis nonnullis eidem Sacræ Congregationi propositis, occasione Joannis Philippi de Cautis Canonici Asculani, qui factus fuerat Episcopus titularis cum retentione Canonicatus.

§ II.

Quo casu dignior ex omnibus tam Dignitatibus quam Canonicis stare debet a sinistris Episcopi, et alii per ordinem apud illum, facientes circulum usque ad ultimum, qui versus dexteram Episcopi stabit; quod ita fiet, ut commodior et facilior sit exitus, cum ultimi, qui ad dexteram consistunt, debeant esse primi exeundo a dicto loco; alias regulariter digniores semper a dexteris Episcopi stare debent.

COMMENTARIUS.

I. Tametsi illa jure probata sit regula, ut digniores Canonici semper a dexteris Episcopi stare debeant, sciendum hic tamen est, quod, ubi agitur de circuli cæremonia, quæ a Canonicis proprio Episcopo exhiberi solet, ultimus quidem Canonicus versus dexteram Episcopi stabit, ut scilicet « commodior et facilior sit « exitus, cum ultimi, qui ad dexteram consi- « stunt, debeant esse primi exeundo a dicto « loco; » juxta rationem, quam hic edicit § noster; qui plane concinit iis, quæ tradit Crassus lib. I, cap. XX, ubi de circulis Canonicorum agens ante Cardinalem, sive Episcopum in sua diœcesi hæc habet: « Cum autem venturi sunt, « primo incipiunt juniores venire; cum vero in « circulo stant, qui sunt magis antiqui stant « propiores ad Cardinalis dexteram; sed cum « discessuri sunt, ordine converso discedunt, « nam primo antiqui incipiunt discedere. » Desumptus hic quoque est ritus e Cæremoniali Capellæ papalis, auctore Augustino Patricio sic aiente: « Senior, » Cardinalis, « erit ante « sinistram Papæ, et alii per ordinem illum « sequentur. » Sane de hac figura apposita post III hunc nostrum § illud minime omittendum est, quod in calce antiqui Cæremonialis Romæ editi anno MDC, ubi hujusmodi figuræ conscipiuntur, legitur: « In hac figura, quæ « repræsentat circulos, qui fiunt coram Episcopo « in Missis, nec Episcopus paratus cum planeta, « sed cum pluviali, vel cappa esse debet, nec « Diaconi assistentes cum tunicellis, sed cum « cappis, vel cottis assistere debent. » Sed hæc correctio indigere etiam correctione videtur, nam etiam in Missis Episcopo planeta induto circuli fiunt, ei assistentibus Diaconis cum dalmaticis.

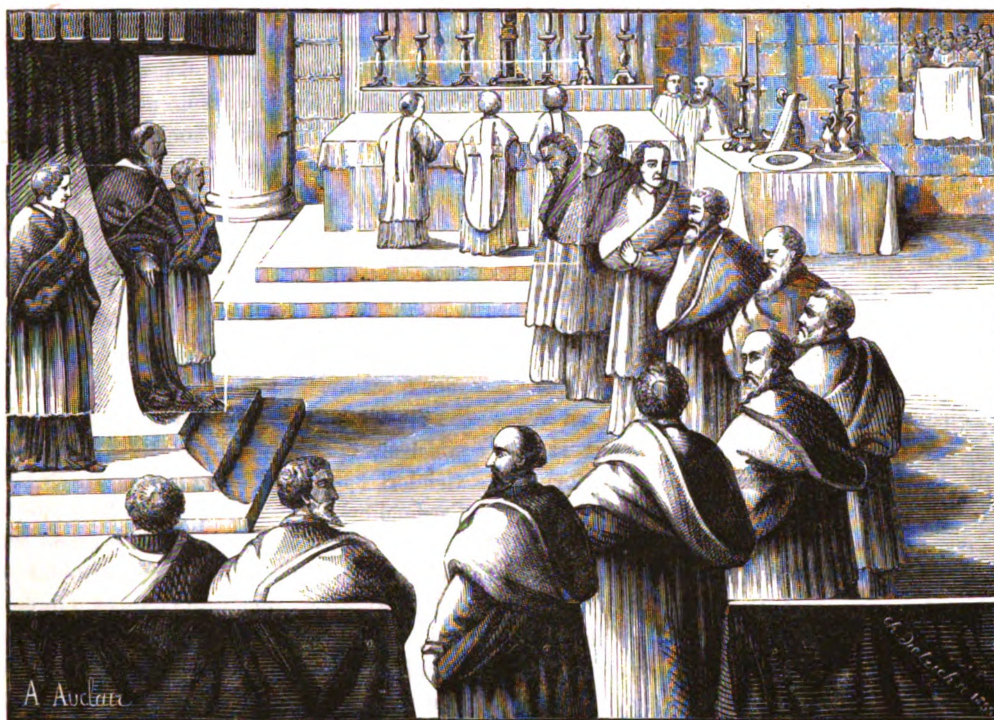
[Hæc a Catalano oscitanter et incaute scripta sunt. Illam quippe sibi enodandam proponit quæstionem cur in circuli cæremonia ultimus Canonicus stet ad dexteram Episcopi, quamvis ex probata juris regula, digniores vocentur ad

dexteram. Pro solutione autem simul affert quemdam locum Crassi in quo digniores circulum facientes propiores ad dexteram Cardinalis Episcopi dicuntur, et textum Patricii seniorem Cardinalem ante sinistram Papæ statuentis. Quæ omnia confuse dicta ut discernantur adverte regulam generalem in circulis esse (saltem si Altare adhæreat parieti) ut digniores a dextris stent, prout ex sequenti § patebit, et de hoc casu Crassus. Peculiaris autem est conditio circuli in Sacrario dum, choro cantante Tertiam, Episcopus induit sacras vestes, et de hoc Patricius. Pergit Catalanus et refert animadversionem quamdam de figura circuli in vulgatis Cæremonialis editionibus, et annotatorem inconsulte carpit asserens circulos in Missis fieri etiam coram Episcopo planeta induto, assistentibus ei Diaconis cum dalmaticis : quod quidem Cæremoniali omnino adversatur; nam ex §§ III et V, circuli non fiunt quando Episcopus celebrat; porro nisi Episcopus celebret, nec ipse planetam nec Diaconi dalmaticas induunt. Hanc autem figuram corrigi curavimus et in hac editione jam non post præsentem, sed post sequentem § reponi : in illa enim repræsentatur circulus, prout in hoc § III describitur.]

§ III.

In Missa quoque solemni, quæ non ab Episcopo, sed coram eo celebratur, quater circuli fiunt, primo cum Episcopus stans in sua sede, legit Introitum, et dicit : *Kyrie, eleison*, etc., et successive hymnum Angelicum *Gloria in excelsis Deo*, etc., postquam intonatus erit a Celebrante, si recitandus sit. Canonici enim opportuno tempore, discedentes ab eorum sedilibus, procedunt ad medium chori, factis Altari et Episcopo reverentiis, et se sistunt in circulum ante Episcopi faciem, quod diversimode fit pro diversitate situationis Altaris et sedis episcopalis. Si enim Altare adhæreat parieti, et sedes episcopalis sit in latere Evangelii, incipient procedere juniores Canonici a sedili Diaconorum, ita ut ultimus Canonicus consistat ante faciem Episcopi, quos gradatim alii sequuntur, perficiendo circulum, et dignior Canonicus sive Dignitas, modicum a suo sedili digressus, stat ad dexteram Episcopi. Si vero Altare erit sub tribuna, et sedes episcopalis ex opposito Altaris, tunc Canonici venientes ad circulum, procedunt simul ab utraque parte, non perficientes circulum, ne terga vertant Altari, sed facientes hinc inde semicirculum, et sic stantes dicunt cum Episcopo *Kyrie, eleison;* quo dicto, si dicendum sit *Gloria in excelsis Deo*, etc., expectant ibidem, donec Celebrans incipiat *Gloria in excelsis Deo*, et ipsi cum Episcopo prosequantur usque ad finem. Quo finito, producente super eos Episcopo signum Crucis, quod sic semper in fine circuli observatur, factaque illi et Altari reverentia, recedunt ad loca sua, eumdemque ordinem servant, quoties in Missa veniunt ad circulum; quod secundo erit, cum dicitur Symbolum, si dicendum est, in quo simul cum Episcopo genuflectunt ad articulum *Et incarnatus est de Spiritu sancto ex Maria Virgine, et homo factus est.* Et si forte cum redeunt ad loca sua, idem articulus cantetur a choro, ubicumque erunt, pariter genuflectent, donec articulus perficiatur; tertio loco veniunt ad circulum circa finem Præfationis, ut dicant cum Episcopo *Sanctus, Sanctus*, etc., non tamen pectus percutientes; dicto *Benedictus qui venit in nomine Domini*, etc., et facto super eos signo Crucis ab Episcopo, recedunt; quarto, et ultimo, paulo antequam Celebrans dicat *Per omnia sæcula*, etc., ante *Pax Domini*, etc., iterum

veniunt ad circulum, ut dicant cum Episcopo *Agnus Dei*, etc. Et tunc, dum veniunt ad circulum, et dum discedunt, ambobus genibus versus Altare genuflectant propter reverentiam SS. Sacramenti, quod est super eo.

§ IV.

Cum Canonici a circulis revertuntur ad sedes suas, faciunt contrario modo quam faciunt veniendo; quia primo revertuntur seniores, mox juniores.

COMMENTARIUS.

I. Celebrante Episcopo nunquam Canonici ad circulos aliquos cum eo venire debent, sive ipsi induti sint pluvialibus, sive non, quia scilicet, ut scite admonet Crassus lib. I, cap. xx, Episcopus celebrans, cum suis solis Ministris quæcumque dicenda sunt dicit, et prosequitur, nullatenus autem cum aliis Canonicis, qui, ut dixi, tunc non veniunt ad circulum, sed, ut ait Castaldus lib. I, sectione viii, cap. v, num. vii, parati in locis suis stantes faciunt Confessionem, et dicunt *Kyrie, eleison*, *Gloria*, *Credo*, *Sanctus* et *Agnus Dei*. Quando vero non celebrat, sed solemni Missæ Episcopus ipse assistit, tunc semper et Dignitates et Canonici ad circulum venire debent, nisi Missa esset pro defunctis, et nisi adesset Legatus, vel alius Prælatus superior, ut infra suo loco dicetur.

II. Præter circulum in Secretario exhibitum Episcopo, cum sacris paramentis induitur, debent Dignitates æque ac Canonici ex § hujus præscripto, ubi Episcopus solemni Missæ assistit, quater venire ad circulum; primo, cum ille « stans in sua sede legit Introitum, et dicit « *Kyrie, eleison*, etc. et successive hymnum « Angelicum *Gloria in excelsis Deo*, etc. post« quam intonatus erit a Celebrante, si recitan« dus sit. » Quando et qualiter peragendus sit circulus iste, ita inter alios exponit Crassus loco

citato : « Veniunt autem in totum quater pro « qualibet Missa, videlicet primo pro Introitu, « *Kyrie, eleison*, *Gloria in excelsis*, simul ac « semel tantum, nam cum chorus cantat, sive « organum sonat ultimum, *Kyrie, eleison*, tunc « Canonici veniunt primo, et sic ipsi cum Cardi- « nali tunc surgente, et legente Introitum, et « *Kyrie, eleison*, assistunt respondentes. Debet « autem a choro, sive organo ita, et taliter tempus « dispensari, quod illico ultimo *Kyrie, eleison*, « per Cardinalem finito, Celebrans commode et « opportune possit incipere cantando *Gloria in « excelsis*, quod Cardinalis ad Canonicos versus « in circulo stantes prosequitur, et in fine facit « super eos signum Crucis, sed ipsi dum si- « gnantur a Cardinale, non signant se ipsos. » Addit mox etiam illud, quod si *Gloria* in Missa non dicitur, tunc non multum refert, an veniant, quanquam venire magis conveniens esset.

III. Qui recitatum hactenus Crassi locum cum § nostro conferat, jam facile animadverterit, quædam in eo contineri, quibus § noster egregie dilucidari possit; tametsi multa is plane contineat, quæ apud Crassum desiderantur. Ergo ex præscripto nostri § et ut inter alios notat etiam Bauldryus parte V, cap. XXI, num. III et IV, cum cantatur ultimum *Kyrie*, Canonici discedentes ab eorum sedibus procedunt ad medium chori, cum reverentiis debitis Altari et Episcopo, et se sistunt in circulum ante Episcopi faciem; quod diversimode fit pro diversitate situationis Altaris. Si enim Altare adhæreat parieti, et sedes episcopalis sit in latere Evangelii, incipiunt procedere juniores Canonici a sedili Diaconorum, ita ut ultimus Canonicus sistat se ante faciem Episcopi, quos gradatim alii sequuntur, perficiendo circulum, et dignior Canonicus sive Dignitas, modicum a suo sedili digressus, stat ad dexteram Episcopi.

IV. Si vero Altare est sub tribuna, et sedes episcopalis ex opposito Altaris, tunc Canonici venientes ad circulum, procedunt simul ab utraque parte, non perficientes circulum, ne terga Altari vertant, sed facientes semicirculum hinc inde; et sic stantes, dicunt cum Episcopo *Kyrie, eleison;* quo dicto, si dicendum sit *Gloria in excelsis Deo*, et ipsi cum Episcopo prosequuntur illud usque ad finem; eoque finito, ac producente Episcopo super eos signum Crucis (quod sic semper in fine cujusque circuli observatur) factaque illi et Altari reverentia, redeunt ad sua loca. Licet autem aliquando in Missa non dicatur *Gloria in excelsis*, semper tamen debent venire ad circulum, ut cum Episcopo dicant *Kyrie, eleison*, uti notat Bauldryus loco citato ; tametsi Crassus, tunc non multum referre inquiat, an ad circulum veniant, conveniensque magis esse affirmet, si ad circulum ipsum pergant.

V. Antequam reliquos Canonicorum circulos explicemus, abs re non erit cæremoniam exponere, qua ante Romanum Pontificem a S. R. E. Cardinalibus circuli fiunt, ex iis enim, ut supra notavimus, et illi desumpti sunt : « Domini Car- « dinales, » ait Patricius libro III, sectione III, cap. IX, « veniunt ad circulum ad Introitum « facta reverentia ante Missam hoc modo. Ju- « nior Diaconus incipit, et ponit se, factis reve- « rentiis Altari et Papæ, in ultimo loco contra « sinistram Pontificis; senior in loco primo et « viciniori Papæ; junior vero ex Presbyteris « Cardinalibus primo se movet a loco suo, et « ponit se haud longe a juniori Diacono ante « faciem Papæ : illum sequuntur Presbyteri, et « deinde Episcopi, incipiendo semper a juniori- « bus, ita ut senior Episcopus Cardinalis de- « scendat tantum de gradu in quo sedebat, et, « teneat primum locum et viciniorem ad Ponti- « ficis dexteram. » Hoc ordine ait venire ad circulum Cardinales, nempe ad Introitum, *Kyrie eleison*, et *Gloria in excelsis;* itemque ad *Credo*, ad *Sanctus*, et ad *Agnus Dei*. Tum, postquam dixit, præveniendum esse quando datur tempus, maxime ad *Sanctus* et ad *Agnus Dei*, ita statim subjicit : « Stant semper, et in via et dum sunt « in circulo capite detecto; veniendo et redeundo « faciunt Altari reverentiam et Papæ. Cum va- « dunt, juniores incipiunt; cum revertuntur ad « sedes, incipiunt seniores, et Diaconi post « Presbyteros omnes. » Varia et ex hoc loco addiscimus, sed illud potissimum, Canonicos quoque, non modo dum sunt in circulo coram Episcopo, verum etiam ad circulum debere capite detecto procedere.

VI. Circulus alter in Missa, cui Episcopus scilicet assistit, fit a Canonicis, « cum dicitur « Symbolum, si dicendum est, in quo simul « cum Episcopo genuflectunt ad articulum *Et « incarnatus est de Spiritu sancto ex Maria « Virgine, et homo factus est;* et si forte cum « redeunt ad loca idem articulus cantetur a

« choro, ubicumque erunt, pariter genufle- « ctunt, donec articulus perficiatur. » Notat Crassus, nihil referre, an Cebrans, et Episcopus, qui assistit Missæ, simul concurrant in genuflexione ad versiculum *Et incarnatus est;* advertere tamen debent Canonici, ut dum versiculus ipse cantatur a choro, si ipsi forte essent in via revertentes, tunc ubicumque sint, genuflectant in terra, usquequo Episcopus a genuflexione surrexerit, qui tamen surgere non debet, nisi versiculo illo prorsus finito. Eo siquidem articulo, uti nos jam notavimus lib. II *De codice sancti Evangelii*, cap. XXII, in fine, sublimium atque inenarrabilium mysteriorum feracissimo, veluti per ancephalæosin immensa Dei Omnipotentis charitas in humanum genus manifestatur, qui, ut illud e diaboli laqueis et æterna morte eriperet, divinæque gratiæ, qua per peccatum exciderat, restitueret, et cœlo donaret, Filium suum Unigenitum hominem fieri tribuit, mortemque ipse amarissimam subire ultro libensque voluit in ara Crucis pro nobis Sacerdos factus, et Sacrificium.

VII. Tertio loco veniunt Canonici ad circulum 1 circa finem Præfationis, ut dicant cum « Episcopo *Sanctus*, *Sanctus*, etc., non tamen « pectus percutientes, et facto super eos signo « Crucis ab Episcopo, recedunt. » Quarto, et ultimo, paulo antequam Celebrans dicat *Per omnia sæcula sæculorum*, ante *Pax Domini*, etc. iterum venire debent ad circulum, « ut dicant « cum Episcopo *Agnus Dei;* et tunc dum ve- « niunt ad circulum, et dum discedunt, ambo- « bus genibus ante Altare genuflectunt, propter « reverentiam sanctissimi Sacramenti, quod est « super eo. » Eumdem hunc ritum servandum, ut scilicet utrumque genu flectant Canonici, ubi sanctissimum Sacramentum expositum est extra ciborium, notat Castaldus lib. I, sectione VIII, cap. V, num. VI. Ceterum tenenda est et regula illa, quam supra exposuimus, ut nimirum ad circulum accedentes, si sedes Episcopi sit a dexteris Altaris, scilicet, a latere Evangelii, quod tunc contingit, cum Altare parieti adhæret, ultimus Canonicus primum accedere debeat ante faciem Episcopi a sinistris ejus, reliqui vero per ordinem successive, primum juniores, sequentibus gradatim senioribus, ita ut senior modicum a sua sede recedens sit a dextris Episcopi. Ubi autem a circulo sunt reversuri, cautum est quidem ex § IV ut primum seniores recedant, deinde vero juniores.

VIII. Forte quod circulorum cæremonia a Canonicis facienda Episcopo solemni Missæ assistenti alicubi esset neglecta, S. Carolus ejus quoque obsoletæ disciplinæ restaurator, in Concilio suo IV Mediolanensi provinciali, cap. *Quæ pertinent ad sanctissimum Missæ Sacrificium*, etc. paucis multa quidem complexus est, quæ ipsam cæremoniam circulorum spectant, ubi ita statuit : « Missæ Sacrificium præterquam « pro mortuis fit, uti Episcopus præsens adsit, « Canonici, et aliqua illius Ecclesiæ dignitate « præditi, quo tempore *Gloria in excelsis*, et « Symbolum item, et alia ejusmodi canuntur, ad « Episcopum ordine veniant, in cujus conspectu « corona facta, tunc simul cum eo singulas illas « Missæ partes dicant pro cæremoniarum ritu « et ratione. » Porro teneri etiam Episcopum titularem Canonicum in Missis cantatis cum assistentia Episcopi localis discedere a stallo una cum reliquis Canonicis pro faciendis consuetis circulis a Cæremoniali præscriptis, decidit Sacra Rituum Congregatio in Asculana XX Martii MDCCXXVIII in responsione ad Dubium II, uti etiam supra diximus in Commentario ad § I.

§ V.

Illud demum sciendum est, hujusmodi circulos fieri tantum in Missis, non autem in Vesperis, et cum Episcopus præsens est Missæ per alterum cantatæ, sive diebus festis, sive ferialibus; nunquam autem, quando ipsemet Episcopus celebrat; nec fieri ante ullum, quantumvis Episcopo superiorem, etiam Legatum de latere, aut ejus Metropolitanum, et multo minus ante inferiorem, vel Suffraganeum, vel alium Episcopum, sed duntaxat ante ipsum proprium Episcopum : qui tamen circuli, præsente Legato de latere, vel Prælato superiore, ob eorum reverentiam omittuntur.

§ VI.

In Missis vero defunctorum circuli non fiunt, nec feria sexta in Parasceve.

COMMENTARIUS.

I. Quandoquidem, ut superius notatum jam fuit, circuli denotant membrorum unionem cum suo capite, nempe Canonicorum cum proprio Episcopo, qui ipsorum est caput, ea profecto ratio est, cur circuli proprio duntaxat Episcopo assistenti ad Missam solemnem fiunt, nulli autem prorsus alii, etiamsi fuerit S. R. E. Cardinalis, Legatus a latere, vel Metropolitanus; non enim his circuli fieri debent ex præscripto nostro § v, tametsi ob ipsorum reverentiam, ubi scilicet solemni et ipsi Missæ præsentes fuerint, publice nimirum, non privatim, prædictis circulis abstinere omnino proprius Episcopus debeat, uti ex eodem § cautum est, ubi ita ait : « Qui tamen circuli, præsente Legato de latere, « vel Prælato superiore, ob eorum reverentiam « omittuntur. »

II. Eamdem ob rationem quod circuli membrorum unionem cum capite suo designent, non debere Canonicos ad illos accedere cum Episcopo coadjutore, quia ille non est caput, edixit jam olim Sacra Rituum Congregatio, teste Barbosa in Summa Apostolicarum Decisionum Collectan. CXLIX, num. I et II, ubi etiam citat Prosperum de Augustino in additione ad Quarantam in Summa Bullarii, Piasecium in Praxi episcopali, et Campanile in Diversorio Juris canonici Rubrica VII, cap. VI, num. CVII. Hinc etiam nostro hoc sæculo, cum anno scilicet MDCCXXII, die XXII Augusti, in Sarsinaten. functionum episcopalium inter alia Dubia proposita Sacræ Rituum Congregationi, IV Dubium esset, « An « Episcopo civitatis ducalis, administratori Ec- « clesiæ Sarsinaten. dum assistit Missæ solemni « ab alio cantatæ, debeant Canonici facere cir- « culos ad *Kyrie eleison*, *Gloria in excelsis*, « *Credo*, *Sanctus* et *Agnus Dei*, tuncque ubinam « debeat sedere, » respondit ipsa Sacra Rituum Congregatio : « Negative, et sedeat in primo « stallo chori. » Affert hoc Decretum Dominicus Ursaya tomo V, parte I, disceptatione II, tametsi ipse partes Episcopi administratoris sustinuerit, testaturque, Episcopum ipsum civitatis ducalis deputatum fuisse a sanctæ memoriæ Clemente XI administratorem Ecclesiæ Sarsinaten. « cum amplissimis facultatibus tam in tempo- « ralibus, quam in spiritualibus, et cum illa « expressione, » ac si ab ipso Pontifice eidem Episcopo vere ac proprie Sarsinatensis Ecclesia collata esset.

III. Ergo proprio Episcopo fieri a Canonicis circuli debent, sed « tantum in Missis, non au- « tem in Vesperis, » et quidem dum ipse Missæ solemni assistit, « sive diebus festis, sive feria- « libus, nunquam autem, quando ipsemet Epi- « scopus celebrat; » tunc enim, uti superius notatum fuit, cum suis solis Ministris, quæcumque dicenda sunt, dicet; Canonici autem parati in locis suis stantes quidem facient Confessionem, et dicent *Kyrie*, et alia ut supra. In Missis defunctorum et feria sexta in Parasceve consuetos circulos nullo modo fieri debere, cautum est ex § VI, et docet Patricius in Capellæ papalis Cæremoniali libro III, sectione III, cap. IX, ubi de circulis Cardinalium disserens, qui ante Papam fiunt, postquam dixit, omnes quidem Cardinales in Missis tantum venire ad circulum ante Pontificem iis assistentem, et non in Vesperis, ita demum inquit : « In Missis pro defunctis non « veniunt ad circulum, neque in sexta feria « Parasceve. » In recitatis superius locis tum Paridis Crassi, tum IV provincialis Concilii Mediolanensis nulla fit quidem de Parasceve mentio, quia scilicet, nulla ea die celebratur Missa, Præsanctificatorum duntaxat Officium peragitur, de quibus abunde jam alias diximus. Quidquid sit, omittuntur in Missis defunctorum et in feria sexta Parasceves circuli, quod diebus scilicet summæ tristitiæ et luctus, minime conveniant circuli ipsi, sicut nec aliæ multæ solemnitates, quæ ob eamdem rationem ex antiquo ritu solent omitti.

CAP. XXII.

IN MISSA SOLEMNI, QUÆ AB EPISCOPO CELEBRATUR,
DECET HABERI CONCIONEM, VEL PER IPSUM EPISCOPUM, VEL PER PRESBYTERUM ASSISTENTEM.
SI EPISCOPUS NON CELEBRET, HABEATUR PER ALIUM IDONEUM.
QUIS ERIT EJUS HABITUS, SI FUERIT CLERICUS, ET QUIS, SI REGULARIS.
CONCIONATOR BENEDICTIONEM AB EPISCOPO PETAT ET INDULGENTIAS. — FINITA CONCIONE, E SUGGESTU INDULGENTIAS PUBLICAT. — SI SERMO OB ALIQUAM GRAVIOREM CAUSAM HABENDUS EST, FINITA MISSA, HABEATUR.
ORATIO FUNEBRIS POST MISSAM DEFUNCTORUM DICENDA.

§ I.

Quemadmodum in capite VIII libri II de Missa solemni dicitur, Episcopo solemniter celebrante, non decet omnino sermonem haberi, nisi vel ab ipsomet Episcopo, vel ab alio Canonico, qui eo casu servit Episcopo in officio Presbyteri assistentis; atque ibidem, et in capite VII libri I, § IV, declaratur, qua forma et modo id agere debeat.

COMMENTARIUS.

I. Explorata res est sacris divinæ Scripturæ, sanctorum Patrum atque Conciliorum auctoritatibus facta conspicua, jure divino teneri Episcopos prædicare gregibus suis sanctum Jesu Christi Evangelium. Id quod a nobis non uno in loco ostensum fuit, in Commentariis scilicet ad Concilia œcumenica, et in Commentariis illis, quibus Romanum Pontificale illustravimus, in opere quoque *De codice sancti Evangelii*, lib. II, cap. XXXI, et alibi quamfrequentissime. Verum ne quid in hoc Commentario desiderari possit, nonnulla Patrum afferimus loca, quibus magis magisque pateat, quanta sit obligatio Episcoporum commissos sibi populos pascere salutaris doctrinæ pabulo, et lupos instar canum latratibus suis arcere, ne rapiant et disperdant oves. Id sane oneris sibi impositi agnovit jam S. Ambrosius, qui lib. I *De Officiis*, cap. I, agens de se ad Episcopatum Mediolanensem compulso ita ait : « Jam effugere non possumus officium « docendi, quod nobis refugientibus imposuit « Sacerdotii necessitudo. »

II. Multa sunt autem, ex quibus perspici potest hæc in Episcopis concionandi necessitas : sed primum omnium est profecto magnum periculum, quod illis impendet, qui delatum, ac susceptum munus prædicandi verbi Dei explere neglexerint : « Frequenter in Scripturis san« ctis, » ait S. Augustinus homilia L V libri Homiliarum, « audivit charitas vestra, Fratres « charissimi, in quo sint Sacerdotes periculo « constituti, si noluerint implere illud quod con« testatur Apostolus : *Prædica verum, insta op« portune, importune, argue, obsecra, increpa, « cum omni patientia et doctrina*. Et quia tam « grave pondus imminet cervicibus nostris, qui« bus dicitur : *si non annuntiaveritis iniquo « iniquitatem suam, sanguinem ejus de manu « tua requiram* necesse nobis est quoscumque « negligentes, aut secrete aut publice casti« gare. » Idem sanctissimus Præsul ac Doctor, ut alia ejus loca reticeam, quæ videri possunt apud Bernardinum Ferrarium in opusculo quod scripsit de ritu sacrarum Ecclesiæ veteris concionum lib. II, capite II, in homilia XXVIII ejusdem libri idipsum confirmat, sic dicens : « Dico « vobis, libero animam meam; in magno enim « sum non periculo, sed exitio constitutus, si

« tacuero; sed cum ego dixero, et implevero « officium meum, vos jam attendite periculum « vestrum. Quid autem volo? Quid desidero? « Quid cupio? Quare loquor? Quare hic sedeo? « Quare vivo? nisi hac intentione, ut Christo « simul vivamus? » Et paulo post : « Sed si me « non audieritis, non tamen ego tacuero, ani- « mam meam liberabo. »

III. Supervacaneum est innumera pæne tum ipsius Augustini, tum aliorum Patrum testimonia congerere, quibus ingenue fatentur, illos qui dignitate pastorali præditi sunt, etiamsi sancte ipsi vivant, si non prædicent, haud dubie in manus Dei incidere; sed audiamus futiles quorumdam Præsulum excusationes, quas tamen egregie refellit doctissimus Cardinalis Bellarminus lib. II *De gemitu columbæ*, cap. v. « Alia, » inquiunt, « nunc sunt tempora, alii mores. » Ita est, respondet laudatus Theologus, alia sunt tempora, alii mores, sed non alia obligatio. Cur enim in consecratione Episcoporum etiam nunc dicitur : « Accipe Evangelium, vade, prædica « populo tibi commisso? » An non timere debent Episcopi sic ordinati, ne in judicio audiant, cur prædicationis officium suscepisti, si illud implere nolebas? Et si alia nunc esset obligatio : cur in ipso generali Concilio Tridentino postremis temporibus celebrato disertis verbis diceretur, prædicationis munus præcipuum esse inter episcopalia munia? Et cur adhuc in Ecclesiis cathedra sublimis Episcopis erigitur, nisi ut ex edito loco populum doceant?

IV. Forte dicent et quidem non pauci, qui e foro ad Episcopatus assumuntur : « Non dedi- « mus operam sacris Literis, neque in prædica- « tione, sed in judiciis versati sumus. » At neque S. Ambrosius, ait Bellarminus, neque S. Gregorius prædicationi operam dederunt, sed forensibus judiciis, et tamen vocati ad præfecturam Ecclesiæ, continuo lectioni Scripturarum et prædicationi verbi Dei operam dare cœperunt. Quod idem fecit nostro tempore S. Carolus Cardinalis, qui cum jurisprudentiæ operam dedisset, et usum concionandi non haberet, et linguæ quoque impedimentum pateretur, omnes tamen difficultates Christi amore, et officii sui adimplendi desiderio superavit, et assidue uberrimo cum fructu usque ad mortem Evangelium prædicavit.

V. Denique inquiunt : « Multi sunt hoc tem- « pore Prædicatores verbi Dei ex Ordinibus reli- « giosis. » Verum est id quidem; sed illi vocati sunt in adjutorium Episcoporum, non ut proprium munus ipsorum impediant, neque adjuvari dicitur, qui nihil facit. Et Christus ipse Apostolos duodecim, et septuaginta duos Discipulos misit ad prædicandum, ut ipsum in eo munere quodammodo juvarent, et tamen non ideo intermisit ipse assidue prædicare; et de Pastore ait Joannes cap. x : « Vocem ejus au- « diunt, et eum sequuntur. » Itaque si Episcopi Pastores sunt, ut omnino esse debent, id quoque eos præstare necesse est, ut oves vocem eorum audiant, ipsorumque vitam et exempla sequantur. Hæc Bellarminus Theologus nostri ævi præstantissimus, cujus verba eo consilio retulimus, quod multi sunt hodie, quibus si antiquorum Patrum et Canonum loca objicias, respondere soliti sunt, Patres oratorio modo locutos, canones vero antiquos in desuetudinem abiisse. Quod quidem ineptissime dictum est, præsertim cum Synodus œcumenica Tridentina non uno in loco edixerit, præcepto divino mandatum esse Episcopis commissos sibi greges prædicatione verbi Dei pascere.

VI. Ergo debent Episcopi verbum Dei prædicare, præsertim cum ipsi solemnia Missarum celebrant, uti edicitur supra lib. I, cap. VII, § IV, et infra lib. II, cap. VIII, § XLVIII. Neque enim decet, ut Episcopo solemniter celebrante, sermo habeatur, nisi vel ab ipsomet Episcopo, vel aliquo Canonico, qui eo casu servit Episcopo in officio Presbyteri assistentis. Id sane cautum est hoc nostro præsenti § et quidem consentanee ad ritum Capellæ papalis, ut constat ex testimonio Augustini Patricii lib. III, sectione IV, cap. I, ubi ita ait : « Summus Pontifex non consuevit « facere sermonem, alio quopiam celebrante, « sed tantum dum ipse celebrat. » Tum cap. II inquit : « Cardinales non faciunt sermonem in « Capella Papæ, nisi celebrante Pontifice, vel « cum ipsemet Cardinalis celebrat. Si facit ser- « monem in Missa papali, ipse, vel Episcopus, « sive Presbyter sit, debet assistere in Officio « Capellæ, etiamsi non sit prior, et in tempore « cum pluviali et mitra facere sermonem. Si « vero ipse celebrat, dicto Evangelio, ipse de- « ponens casulam, accipit pluviale, vadit ad « osculum manus Pontificis, petit benedictionem

« et indulgentias, et ascendit pulpitum, et cum « mitra simplici orat. »

VII. Sed ut videas ritus fere omnes in hoc nostro Cæremoniali præscriptos desumptos fuisse ex cæremoniis Capellæ papalis, recensenda hic primo sunt, quæ nostrum Cæremoniale edicit citato lib. II, cap. VIII, § XLVIII. « Si erit, » inquit, « habendus sermo, quem, Episcopo ce« lebrante, ab eo fieri convenit, vel ab aliquo « Canonico Presbytero; siquidem Episcopus « erit concionaturus, id faciet in propria sua « sede, quando est versa ad populum, vel « quando Altare adhæret parieti, apud ipsum « Altare, sedens ibi super faldistorio, in suppe« daneo, versis Altari renibus. » Et mox § sequenti ait : « Sedebunt ad ejus dexteram Pres« byter assistens, et modicum post eum Diaco« nus Evangelii, et primus Diaconus assistens : « a sinistris vero sedebunt, Subdiaconus, et « alter Diaconus pariter assistens. » Hæc consentanea esse ritui, quem ex Cæremonialis Romani præscripto servare Papa solitus erat, dum ipse Celebrans sermonem haberet, his plane verbis laudatus Patricius tradit : « Tunc si Al« tare est apud parietem, ita ut Prælati, et om« nes sint inferius, ut in Capella palatii, tunc « Papa descendit de sede eminenti, et sedet ante « Altare super faldistorium, vel sedem ibi para« tam, vertens faciem ad populum, et renes ad « Altare, et post eum Diaconus Evangelii, deinde « Diaconus assistens a dexteris, a sinistris vero « sedet Diaconus tantum, et qui ab illo Altari « assistit Subdiaconus Apostolicus. »

VIII. Qui ritus olim a Romano Pontifice servaretur, dum sermonem inter Missarum solemnia haberet ipse, longe ante Patricium enarrat in Ordine Romano XIV Jacobus Gaetanus, capite XLVII, apud Mabillonium tomo II Musei Italici, pag. 284. « Si Pontifex prædicaturus est, « Cardinalis ipse, qui servit, pergat ad locum « in quo faciendus est sermo, et sit in dextera « parte Pontificis, dum prædicat, videlicet « stans, si Pontifex stat, aut sedens in aliquo « apto loco, si Pontifex sedeat. Et facto ser« mone, cum ipso Pontifice redeat ad sedem « ipsius, præcedens ipsum. » Et mox ritum describens, ut, nolente Pontifice sermonem habere in Missa, a Cardinale Pontifici in officio Presbyteri, vel Episcopi assistentis deserviente, sermo ipse habeatur, ita quidem inquit : « Si « autem ipse, qui servit, sermonem facturus « est, postquam incensavit Pontificem, genu « flexo ante ipsum osculatur pedem ejus, et « petat benedictionem dicens : *Jube, Domne,* « *benedicere*. Recepta benedictione, reverenter « quærat a Pontifice, quantam indulgentiam « placeat ei concedere, et audito beneplacito « ejus, pergat ad locum, ubi prædicare debet, « et prosequatur sermonem suum, » etc.

IX. Celebrante Episcopo, ubi is nolit sermonem facere, decere omnino, ut sermo fiat a Presbytero assistente, vel « ab aliquo Canonico, « qui eo casu servit Episcopo in officio Presby« teri assistentis, » diserte § hic noster affirmat, ubi etiam citatur § IV capitis VII hujus libri, ubi ritus ab eo servandus ita describitur : « Si vero sermo habendus erit per ipsum « Presbyterum assistentem, vel per aliquem « Canonicum, qui eo casu servire debet Epi« scopo in officio Presbyteri assistentis cum « pluviali etiamsi non sit ex antiquioribus et di« gnioribus Canonicis, finito Evangelio accedet « ad osculum manus Episcopi, et profunde « inclinatus ab eo petet benedictionem, et sic « paratus ascendet ambonem, sive pulpitum, et « sermonem habebit ; ac finita confessione per « Diaconum, publicabit indulgentias in forma. » Ubi nota ritum hunc ritui illi concinere, quem ex Cæremonialis Romani præscripto Cardinales servare debent, ubi Celebrante Pontifice, vel cum ipsimet celebrant, in Capella Papæ sermonem facerent.

X. Omitti hic demum nullatenus debent, quæ de Episcopi vestitu, ac variis ritibus ab eo servandis dum habet concionem, mandavit in sua provinciali IV Synodo Mediolanensi S. Carolus parte I Constitutionum, cap. *De verbi Dei prædicatione*, ubi ita inquit : « Episcopus cum in « Missæ solemnis Sacrificio sermonem, aut con« cionem habet, mitra episcopalique sacro omni « vestitu, quem in Missa adhibet, indutus sit. « Cui concionanti Ministri ecclesiastici sacris « vestibus induti, septem, ut antiquo canone « jussum est, ubi potest, si minus, pauciores ab « utroque latere assistant. Adsit etiam vel di« gnitate præditus, vel Canonicus, vel alius deni« que, ad quem ex probato instituto spectat, « baculi pastoralis sustentatio, pluviali indutus, « qui ante ipsum a latere sinistro baculum manu « sustineat. » Eadem tradit parte IV Actorum

Ecclesiæ Mediolanensis in instructionibus prædicationis verbi Dei, in eo capite quod inscripsit *De ritu concionandi*.

[Operæ pretium est hic adferre recens Decretum S. R. C. « Juxta Cæremoniale Episcoporum « lib. II, cap. VIII, num. XLVIII, Episcopus solemniter celebrans, si concionem habeat, id facit « in sua propria sede, vel apud ipsum Altare, « secundum variam dispositionem locorum. « At ubi magna distantia adest ab Altari vel a « sede episcopali ad populum, necesse est ut « Episcopus concionaturus adeat suggestum, ex « quo conciones solent fieri, alioqui a populo « suo non audiatur. Quæritur ergo an in hoc « casu præter Ministros de libro, candela, baculo, « mitra, gremilia cum his insignibus pontificalibus, insuper Acolythi de candelabris cum cereis « accensis, Diaconus Evangelii, Subdiaconus, « Diaconi assistentes debeant associare Episcopus, eum præcedendo ad dictum suggestum, « ibique manere tempore concionis ab Episcopo « factæ. Quæ praxis conformis videtur regulis a « S. Carolo traditis... Si vero non omnes prædicti Ministri debent tunc comitari Episcopum, « quæritur quinam ex illis? R. Quoad primam « partem, negative; quoad secundam, Canonicos tantum throno assistentes Episcopum in « casu comitari debere, regulasque a S. Carolo « traditas spectare ad ritum Ambrosianum. » Die XII Augusti MDCCCLIV in Lucionen. ad LVI.]

XI. Quod de septem Diaconis ait adstandis Episcopo concionanti ex antiquo Ecclesiæ canone, alludit plane ad canonem *Diaconi*, distinctione XCIII, quem Evaristo Papæ tribuunt, de quo alias liber Pontificalis in ipsius Pontificis Vita hæc habet : « Evaristus septem Diaconos « ordinavit, qui custodirent Episcopum prædicantem propter stilum veritatis. » Sed audiamus ipsum Evaristum, sive alium ejus nomine, qui in epistola I ad Africanos, in eo canone relata, ita scribit : « Diaconi, qui quasi oculi videntur esse Episcopi in unaquaque civitate « juxta Apostolorum constituta septem debent « esse, qui custodiant Episcopum prædicantem. » Quænam fuerit ejus Decreti ratio, in eodem canone legitur; sic enim mox subjicit : « Ne aut ipse ab insidiatoribus quodammodo « infestetur, aut lædatur a suis; aut verba « divina detrahendo, aut insidiando polluantur, « vel despiciantur : sed veritas spirituali redoleat fervore, et pax prædicata labiis, cum voluntate animi concordet. » Puto equidem cum doctissimo Vignolio in Nota ad Vitam S. Evaristi, eam rationem in canone memoratam minime probari posse, quinimo videri potius ab ipsius Evaristi mente omnino alianam; etenim ut ait Baronius ad annum CXII. « Nullum certe extat « exemplum, ut Diaconi more prætorianorum « militum pro defensione Imperatoris, pro tuendo « suo ipsorum Episcopo adversus persecutores « vel leviter obnisi fuerint, aut fuisse aliquando consuetudinis, Ecclesiam Dei castrorum more tueri. »

XII. Hæc sane neque ejusmodi, neque interpretatione alia indiguisse putamus, cum auctor laudatus Vitæ Evaristi verbis illis *propter stilum veritatis*, ejusdem Evaristi mentem satis explicaverit, ut nimirum iidem Diaconi testes eorum essent, quæ ab ipso prædicabantur Episcopo, qui propterea Diaconi *Testimoniales* dicti fuere. Ait præterea Baronius, ex Decreto Evaristi debere septem Diaconos assistere Episcopo concionanti ob muneris majestatem, et functionis amplitudinem. Instar enim cœlestis illius præstantissimæ hierarchiæ, ecclesiasticam pariter esse compositam, docet in epistola sua ad Trallenses S. Ignatius. At vero in illa septem Spiritus in circuitu throni Deo assistere visi sunt in Apocalypsi cap. I. Qua ratione sicut Angeli, qui *administratorii Spiritus* ab Apostolo dicti sunt in epistola ad Hebræos, cap. I, ita pariter et Diaconi, qui ministri Ecclesiæ sunt, non tantum ut Episcopo, quod ab ipsa primitus eorum institutione factum est, ut tomo II Conciliorum in Commentario ad canonem XVI Trullanum, et alias etiam abunde probavimus, Sacrificium offerenti, sed etiam ut eidem Evangelium annuntianti præsto sint, instituti fuere.

XIII. Persequamur nunc ceteros ritus, quos ab Episcopo concionaturo servandos, idem S. Carolus memoratis locis præscripsit : « Si « vero, » inquit, « sermonem in Missæ Sacrificio non solemni habet, sacris item vestibus « Missæ Sacrificio dicatis utatur, et mitra et « cum baculo item adsit Minister. Eique assistant præterea Ministri duo ad minimum, « superpelliceo, aut, si Canonici, vel dignitate « præditi sint, suo in chori Officiis stato habitu « quotidiano induti; nisi pro alicujus celebritatis, solemnisve actionis, ac populi concursus

« ratione, aliis sacris vestibus eos amictos esse « aliquando jusserit. » Id porro muneris obire ait debere Episcopum sedentem in medio Altari in faldistorio, aut in sede loco eminentiori collocata, aut in cathedra episcopali, aut etiam in suggesto, amboneve, ubi itidem sedens, et mitra item ornatus, ceterisque ut supra adhibitis commodius a populo conspiciatur et audiatur.

XIV. In alia vero actione, quam in Missæ Sacrificio, aliove tempore, prout actio solemnis, populive frequentia est, sermonem iisdem, ut supra, locis arbitratu suo habere potest Episcopus, pluviali et mitra etiam indutus, adhibitis quoque vel pluribus, vel duobus saltem, qui digniores aliis in Ecclesia sunt, ubi de more illius Ecclesia, Episcopo in sacris actionibus ii assistere solent, vel Archidiacono, et altero Diacono, qui digniori loco sedet, aut demum duobus, ut Episcopo videbitur, Canonicis Diaconis, sacro diaconali amictu vestitis. Quod si cappa episcopali, et stola potius, quam pluviali et mitra uti maluerit, mandat mox etiam S. Carolus, ut illi duo Assistentes non sacro diaconali amictu, sed et ipsi, et alii Ministri superpelliceo, aliove sui Canonicatus, dignitatisve in chori Officiis insigni induantur, adhibeaturque præterea non solum qui pastoralem baculum, sed alter etiam, qui mitram a dextero latere teneat.

XV. Cum vero sermonem, aut concionem minus frequenti populo, aut in actione minus solemni, vel in Ecclesia non insigni habebit, poterit rocchetto et mozzetta indutus id præstare, stola etiam adjuncta. Nec vero propterea omittet, quo minus si per temporis et loci opportunitatem liceat, et Assistentes et alios Ministros, ut supra, adhibeat, cum insignibus episcopalibus. Si quando autem tunc duo illi Canonici cum superpelliceo, vel cum indumento habituve canonicali non assistent, ecclesiastici tamen ordinis homines aliquot graviores præsentes adesse conveniens erit. Hactenus sanctissimus Præsul ejusque Synodus IV provincialis Mediolanensis, cui aliarum provinciarum Synodi adhærentes, similia statuerunt circa ritus ab Episcopo servandos dum habet sermonem.

XVI. Audiamus autem quid Synodus ipsa Mediolanensis post explicatos varios ritus concludit: « Triplex porro hæc ratio, » inquit, « vel pluviali, vel cappa episcopali, vel rocchetto mozzettaque cum stola utendi, cum sermonem « non in Missæ Sacrificio, sed in alia functione, « aliove tempore Episcopus habet, non ita ei « præscripta est, quia modo unam, modo alte- « ram, modo tertiam, prout maluerit, et tem- « poris, loci, personarumve ratio tulerit, adhi- « bere possit. Nec præterea prohibetur ex « tempore, ut aliquando usuvenerit, ubique « etiam sine stola gregem suum verbo Dei, et « salutaribus monitis pascere pro munere suo « pastorali, cum ejus et dicta et facta, quasi « perpetuam quamdam prædicationem mini- « strare, præbereve debeant. » Sane ignoro quid luculentius vel ex tota veteri Ecclesiæ disciplina afferri possit, ad enarrandos varios situs, qui ab Episcopo concionaturo pro sua pontificia ac pastorali majestate et gradu servari possunt juxta scilicet temporis personarumve rationem.

XVII. Prætereundus minime hic est Episcopi ac Parochi quoque modus alius concionandi, quem ex veteri pariter Ecclesiæ usu describit eadem IV provincialis Synodus Mediolanensis loco citato his verbis: « Episcopus, Parochusve « sacrum Evangelium, aut etiam Scripturæ « sacræ partem coram populo e loco superiori « tractans collocatum ante se aliquando, cum « viderit expedire, habeat Evangelii, aut sacræ « Scripturæ librum : de quo ipse, aut etiam « Minister, cum Episcopus est, per membra, « clausulas et sententias distincte ejusdem « Evangelii, sacræve Scripturæ verba pronun- « tiet, quæ ipse scilicet, vel Episcopus, vel Pa- « rochus concionando, quo ordine leguntur, « sigillatim populo explicet. Minister vero in « hoc munere legendi Episcopo, Archidiaconus « sit, vel Diaconus Canonicus, aliusve denique « quem Episcopus elegerit, isque ante illum « capite aperto stans, de libro verba distincte « pronuntiet. » Confer et ea, quæ hac in re Acta Ecclesiæ Mediolanensis in eo capite quod inscriptum est *De concionandi ritu* præscribunt.

XVIII. Sunt hi quidem antiqui Ecclesiæ ritus, qui etiam suam a Christo Domino trahunt originem, quippe qui, ut testis est in suo Evangelio S. Lucas cap. IV, et legit ipse, et explanavit locum Isaiæ Prophetæ : « Intravit Jesus secun- « dum consuetudinem diei sabbati in Synago- « gam, et surrexit legere, et traditus est illi « liber Isaiæ Prophetæ, et ut revolvit librum,

« invenit locum, ubi scriptum erat : *Spiritus* « *Domini super me, propter quod unxit me,* « *evangelizare pauperibus misit me*, etc. Et « cum plicuisset librum reddidit Ministro, et « sedit, et omnium in Synagoga oculi erant in« tendentes in eum; cœpit autem dicere ad « illos, » etc. Paulum quoque, et Barnabam nonnisi post sanctorum voluminum lectionem a Synagogæ Principibus ad dicendum fuisse invitatos, tradit idem Lucas Actorum cap. XIII, sic dicens : « Venerunt Antiochiam Pisidiæ, et in« gressi Synagogam die sabbatorum, sederunt; « post lectionem autem Legis et Prophetarum « miserunt Principes Synagogæ ad eos dicen« tes : *Viri Fratres, si quid est in vobis sermo* « *exhortationis ad plebem dicite :* Surgens au« tem Paulus, et manu silentium indicens, « ait, » etc.

XIX. Ex recitatis locis jam constat, non modo alium aliquando legisse ea quæ deinde concionator exponeret, verum etiam eumdem illum, qui legit, lectum exposuisse. Ritum hunc alterum servatum olim fuisse ab Episcopis concionem habentibus, ut ipsi nempe, et legerent sacrum codicem, et quod ex eo recitarent, populo exponerent, ex S. Augustino addiscimus, qui in sermone XLV de diversis, hæc habet : « Jam quæ sit ista mulier, me proloquente, « audistis, videte etiam, ut me legente, agno« scatis, » etc. Idem sanctissimus Præsul sermone CXXI eumdem morem confirmat, ubi ita inquit : « Sed ex ipso codice audite : propterea « enim non tantum disputatoris, sed etiam le« ctoris fungor officio, ut sermo iste noster « sanctarum Scripturarum auctoritate fulciatur, « non humanis suspicionibus super arenam « ædificetur, si forte aliquid non memoriter « occurrerit. Audite ergo Evangelium secundum « Joannem : *Amen, amen dico vobis,* » etc.

XX. Planissime omnino hoc ipsum ex eo licet intelligi, consuevisse priscos Episcopos concionaturos suggestum ascendentes sacrum codicem in manibus habere, quem scilicet, vel legerent ipso concionis initio ad indicandum qua de re essent verba facturi, vel etiam longius provecti, prout sese dicendi aut legendi occasio dabat, iterum sumerent legendum, ut singulas sacri textus sententias exponerent, ne memoria forte lapsi, aliquid explicandum omitterent. Plura in ejus ritus confirmationem, sicut et de aliis multis ritibus, qui ad concionem habendam spectant, videri possunt apud doctissimum virum Bernardinum Ferrarium, qui de eo argumento celeberrimum tractatum edidit, et in tres libros divisit omnigena eruditione refertos.

XXI. Cum autem prædicatio præcipuum sit Episcoporum munus, merito statuit in Concilio Viennensi Clemens V et ex eo in Concilio suo provinciali IV Mediolanensi parte I *Constitutionum*, cap. *De verbi Dei prædicatione*, S. Carolus, ut qua hora Episcopus id officium præstat, nullus alius cujuscumque Ordinis est, illa ipsa hora in ea urbe, oppido, vico, locove, ubi ille prædicat, etiam in Ecclesia Regularium, aut alias exempta, sermonem, concionemve habeat, nisi facultate ab ipso impetrata. Debere, autem prædicatores omnes silere, cum Episcopus prædicaverit, posseque ipsum illis inhibere, ut eo tempore a prædicatione se abstineant, decidit Sacra Concilii Tridentini interpretum Congregatio in Bituntina XVII Februarii et II Martii MDCXXIX prædicatoribus quoque regularibus prohibere posse Episcopum, ne aliquo die concionentur, ut totus populus conveniat ad Ecclesiam cathedralem, ex eadem Congregatione decisum refert Gavantus in suo Manuali, verbo *Concio sacra*, num. LI, et Lezana in Summa *Quæstionum Regularium*, verbo *Concionari*.

XXII. Illud demum ex sacris canonibus cautum est, ne Episcopi in aliena diœcesi concionem habeant : « Ne liceat Episcopo, » ait canon XX Trullanus, « in alia, quæ ad se non « pertinet, civitate publice docere. Si quis autem « hoc facere deprehensus fuerit, ab episcopatu « desistat, et Presbyteri munere fungatur. » Damnat abusum quorumdam Episcoporum, qui, ut ait canon XIV Concilii Sardicensis, sua eloquentia freti ad alias urbes pergebant, ut propriis inde ejectis Episcopis, qui in prædicatione parum instructi erant, in illis ipsi constituerentur. Quidquid sit, non ita accipiendi sunt ejusmodi canones, ut omnino Episcopis interdictum sit, ne in aliena civitate conciones habeant, sed ne habeant eas publice præter mentem, atque expressam licentiam illius civitatis Episcopi. Etenim et illud fuit usu olim receptum, ut peregrini Episcopi ad concionandum invitarentur ab ejus civitatis, ad quam venissent, Antistite, ut perspicue ostendit eruditus Ferra-

rius lib. II *De ritu sacrarum Ecclesiæ veteris concionum*, cap. v. Atque hunc verum esse eorumdem canonum sensum memoratus auctor cap. IV ejusdem libri affirmat probatque ex scholiis Zonaræ ac Balsamonis ad ipsum canonem XX Trullanum. Porro ubi Episcopus extra suam diœcesim concionetnr, non quidem mozzetta super rocchettum, sed mantelletto utetur, ut scite docet Castaldus in sua Cæremoniarum Praxi lib. II, sectione II, cap. VI citans in margine nostrum Cæremoniale Episcoporum libro II, cap. VIII.

§ II.

Si vero Episcopus non celebret, sed Missæ per alium cantatæ intersit, tunc ab aliquo ex Clericis idoneo, de Episcopi licentia, sermo habendus erit: ejus habitus erit cappa supra rocchettum, vel alius, qui fuerit in Ecclesia proprius habitus canonicalis. Si autem fuerit Regularis, in habitu ab ipso deferri solito in concionando. Sermo vero regulariter infra Missam debet esse de Evangelio currenti. Quicumque sermonem habiturus, finito Evangelio, ducendus est per Cæremoniarium cum debitis reverentiis ad osculum manus Episcopi; quam, nisi fuerit Canonicus, genuflexus osculatur; Canonicus autem stans, profunde inclinatus, osculatur manum; deinde benedictionem petit, dicendo : *Jube, Domne, benedicere*, cui Episcopus respondet : *Dominus sit in corde tuo et in labiis tuis, ut digne et fructuose annunties verba sancta sua. In nomine Patris, et Filii, et Spiritus sancti. Amen.*

COMMENTARIUS.

I. Qui ritus servandi sint ab Episcopo, ubi ipse solemniter præsertim celebrans concionem habet, jam supra abunde explicuimus, videndum nunc quinam in concione servandi sunt ritus, ubi ipse Episcopus non celebret, sed Missæ per alium cantatæ intersit. Ait hic quidem § noster, quod « tunc ab aliquo ex Clericis idoneo de Episcopi « licentia sermo habendus erit. » Ubi nota primo, habendam esse concionem a viro idoneo, qui scilicet potens sit in opere et sermone, uti edixit Synodus IV œcumenica Lateranensis can. X qui relatus est in cap. XV *De officio Ordinarii*. Unde non immerito dolet Patricius lib. III, sectione IV, cap. II, quod, cum « secundum anti- « quas et probatas cæremonias » in Capella papali nonnisi « Doctor in theologia » sermonem soleret habere, suo tamen ævo, « non modo « inferioris gradus viri, sed sine dignitate aut sa- « cro Ordine, in studiis humanitatis tantum docti « non sine loci et ordinis pontificalis dedecore, « onus orandi in totius orbis gravissimo ac cele- « berrimo consessu sibi assumerent. »

II. Notandum secundo est illud, concionem non posse ab aliquo haberi, nisi « de Episcopi « licentia. » Quemadmodum enim omnis animarum cura, et Sacerdotii plenitudo penes Episcopos sit, atque ab his in inferiorem Clerum diffunditur; ita quoque prædicandi auctoritas, quæ sacerdotii et pastoralis officii præcipua portio est, tota, et plenarie penes Episcopos residet, atque ab his in alios inferiores diffunditur, qui, nisi auctoritate ab Episcopo accepta, id muneris obire nequeunt. Hinc apud Latinos ex commissione Valerii Hipponensis Episcopi S. Augutinum adhuc Presbyterum ad populum sermonem habuisse, testis est in ejus Vita Possidius cap. v. Apud Græcos quoque sanctus Chrysostomus in ordine presbyteratus constitutus, ut refert in ejusdem Vita Palladius, « agebat vices Episcopi « in prædicatione verbi Dei, omniumque corda « mirabili facundia Scripturarum dulcedine or- « nata ad se rapiebat. »

III. Concionatoris habitus, si scilicet, sit canonicus, qui habebit sermonem, « erit cappa su- « pra rocchettum, vel alius qui fuerit in Ecclesia « habitus canonicalis. » Sacerdos simplex ex Clericis tam sæcularibus, quam regularibus, si quando ex facultate permissa concionatur, superpelliceo et stola utetur, quemadmodum etiam et Diaconus concionaturus, sed stola in

transversum ducta, uti diximus lib. II *De codice sancti Evangelii*, cap. x, in fine. Si autem sermonem habiturus regularis fuerit, id est, ex Ordine monastico vel mendicantium, habitu suæ religionis tunc utetur « deferri solito in concio« nando. » Ita quidem § noster, cui concinit Romanum Cæremoniale, lib. III, sectione III, cap. VIII, ubi agens de habitu sermonem habituri in Capella papali, « Mendicantes, » inquit, « et alii Religiosi orant in suo habitu. » Ceterum si laicus, ubi scilicet id ei ab Episcopp permitteretur, « in suo similiter festivo habitu indutus « sermonem faciet, » ut docet Crassus lib. I, cap. XL, ubi etiam ait, honestius esse, « si potius « toga, quam sago, id est, longa potius quam « brevi veste indutus esset. » Permissum quandoque fuisse laicis ex justa scilicet et laudabili causa publice concionari, ipso tamen jubente, vel permittente Episcopo, ostensum a nobis jam fuit tomo II Conciliorum in Commentario ad § LXIV Concilii Trullani.

IV. Sermonem regulariter intra Missam debere esse de Evangelio currenti, mandat hic noster § debet enim haberi sermo immediate post solemnem Evangelii lectionem a Diacono in solemni Missa peractam : Hujusmodi sermo, » inquit Crassus lib. I, cap. XL, « solet fieri immediate, « finito Evangelio, et antequam inchoetur « *Credo*. » Antiquus est plane is ritus, cujus meminit quidem auctor pervetustus Apostolicarum Constitutionum lib. II, cap. LVII, ubi Missæ Sacrificii ritum ac ordinem enarrans, ipsam tum Presbyterorum tum Episcopi concionem proxime post Evangelii lectionem statuit : « Acta, » inquit, « nostra legantur, item Epi« stolæ Pauli adjutoris nostri, quas Ecclesiis « misit Spiritus sancti instinctu dictatas. Postea « Diaconus, aut Presbyter Evangelia legat; « deinde hortentur populum Presbyteri non « omnes simul sed singulatim, et postremus « omnium Episcopus, qui similis est guberna« tori navis. » Celebre est ejusdem scriptoris de ipsa re testimonium, quod legitur lib. VIII, cap. V, ubi ita ait : « Post lectionem Legis et « Prophetarum et Epistolarum nostrarum atque « Evangeliorum salutet Ecclesiam ordinatus di« cens : *Gratia Domini nostri Jesu Christi, et « charitas Dei Patris, et communicatio Spiritus « sancti sum omnibus vobis ;* et omnes respon« deant : *Et cum spiritu tuo ;* et post salutatio« nem alloquatur populum sermone hortatorio. »

V. Eumdem hunc rituum habendi sermonem proxime post lectionem Evangelii statutum fuisse ab antiquis Conciliorum canonibus, testantur Patres Concilii Valentini anni DXXIV, can. I, hic aientes : « Antiquos canones relegentes, inter « cetera hoc censuimus observandum, ut sancta « Evangelia ante munerum oblationem in Missa « Catechumenorum in ordine lectionum post « Apostolum legantur, quatenus salutaria præ« cepta Domini nostri Jesu Christi, vel sermo« nem Sacerdotis » (Ecce concionem statim post lectum Evangelium) « non solum fideles, sed « et Catechumeni, et pœnitentes, et omnes, « qui ex adverso sunt, audire licitum habeant; « sic enim Pontificum prædicatione audita « nonnullos ad Fidem attractos evidenter sci« mus. » Synodus Tridentina, ut alias omittam, sessione XXII, et alibi, nihil antiquius habens, quam veterem disciplinam restaurare, non semel mandat Pastoribus, aliisque animarum curam gerentibus, ut frequenter inter Missarum solemnia, utique post Evangelium, sicut mos est, per se, vel per alios, ex iis, quæ in Missa leguntur, aliquid exponant.

[Ex præscripto Rubricæ Missalis Romani concio fieri debet, finito Evangelio, ante recitatum Symbolum.]

VI. Tum ex recitatis sacræ Scripturæ lectionibus, tum maxime vero ex pronuntiato mox ante Evangelio consuevisse veteres Patres suas exordiri conciones, docent nos eorumdem Patrum sermones, atque homiliæ, quas super Evangelia potissimum edidere. Videri inter alios possunt sermones S. Petri Chrysologi Archiepiscopi Ravennatum. Sed, ut alios reticeam, testis locupletissimus ejus plane ritus est Augustinus, qui in sermone CCXXXVII de tempore ita inquit : « Le« ctiones sanctas plures, cum recitarentur, au« divimus, et de his nos oportet dicere, quod « Dominus fuerit donare dignatus. Sed lectio« num omnis auditor, quod recentius lectum est, « magis meminit, et ut inde aliquid a tractatore « verbi dicatur, expectat. Cum ergo in ultimum « sit sanctum Evangelium recitatum, non dubito « expectare charitatem vestram, ut de conductis « ac de mercede denarii aliquid audiatis. » Tractator idem hic est ac concionator, de eaque voce videri potest memoratus Ferrarius libro I, cap. II.

VII. Quod præ ceteris scripturis explicandum sit Jesu Christi Evangelium perspicua ea ratio est, quia quod Lex et Prophetæ pervetustis sæculis futurum prænuntiarunt, completum in sancto Evangelio demonstratur; quæ etenim in veteri Testamento leguntur, tot scilicet Patriarcharum gesta, tot Prophetarum oracula, tot visionum symbola, tot hostiarum sacrificia, tot baptismatum et cæremoniarum sacramenta, tot legum Decreta de sanguine animalium sancita, umbræ nonnisi et typi fuere, quæ Christo præluderent, eumque quasi in ænigmate et sub velamine rudi populo repræsentarunt; at vero Evangelium manifeste nobis Christum, ejusque Mysteria et Sacramenta exhibet. Unde Apostolus postquam in epistola I ad Corinthios cap. X scripsit : « Patres nostri omnes sub nube fuerunt; » ita deinde in epistola II ad eosdem Corinthios, cap. III, inquit : « Nos vero omnes revelata facie « gloriam Domini speculantes, in eamdem ima« ginem transformamur, tanquam a Domini spi« ritu. » Et ad Romanos scribens, ita suam orditur epistolam : « Paulus servus Jesu Christi « vocatus Apostolus, segregatus in Evangelium, « quod ante promiserat per Prophetas suos in « Scripturis sanctis de Filio suo. »

VIII. Rursus ex § nostri præscripto « quicum« que sermonem habiturus, finito Evangelio, « ducendus est per Cæremoniarium cum debitis « reverentiis ad osculum manus Episcopi, quam, « nisi fuerit Canonicus, genuflexus osculatur. » Ritus desumptus esse videtur a toties laudato Romano Cæremoniali, ubi ejus compilator Patricius lib. III, sectione IV, cap. II, de Cardinali celebrante loquens, qui inter Missarum solemnia, præsente Pontifice, sermonem est habiturus, hæc habet : « Si ipse celebrat, dicto Evan« gelio, ipse deponens casulam, accipit pluviale, « et vadit ad osculum manus Pontificis, petit « benedictionem et indulgentias, et ascendit « pulpitum, et cum mitra simplici orat. » Tum de alio, qui scilicet non est Cardinalis, inter ipsa Missarum solemnia concionaturo coram ipso Pontifice, hæc habet : « Oraturus igitur, finito « Evangelio, cum habitu sibi condecenti offert « se Clerico Cæremoniarum, qui, postquam Papa « est osculatus librum Evangeliorum, et incen« satus, sederit cum mitra in sua sede, ducit « oraturum cum reverentiis consuetis ad pedes « Pontificis, quos orator genuflexus osculatur.» Est is peculiaris ritus osculandi solius summi Pontificis pedes ex veteri Ecclesiæ more, quem canone IX in suo dictatu confirmavit S. Gregorius VII, ubi statuit, « Quod solius Papæ pedes « omnes Principes deosculantur. »

IX. Deosculandam Episcopi manum tum a Canonico, tum ab alio concionem habituro, tradit inter alios Crassus lib. II, cap. XXIX. Servandus tamen ille semper est ritus, ut qui non est Canonicus, manum ipsam Episcopi genuflexus osculetur, « Canonicus autem stans, profunde « inclinatus, » uti edicit hic § noster, et alibi non uno in loco nostrum hoc Cæremoniale, qui etiam concinunt sacræ Rituum Congregationis Decreta allata a nobis in Commentariis superioribus. Porro sive alius quispiam, sive Canonicus sermonem præsente Episcopo, habiturus « be« nedictionem petit dicendo, *Jube, Domne, bene« dicere*, cui Episcopus respondet: *Dominus sit « in corde tuo, et in labiis tuis, ut digne et fru« ctuose annunties verba sancta sua. In nomine « Patris ✠ et Filii, et Spiritus sancti. Amen.* »

X. Ad Regulares quod attinet, cujuscumque Ordinis ii sint, qui tanquam Episcopi, Parochive adjutores in prædicationis munere vicariam operam navant, licet ab illis, qui eorum curæ præsunt, concionandi facultatem habeant, ne in suis Ecclesiis concionentur, nisi benedictionem ab Episcopo ante petierint, ex œcumenica Tridentina Synodo sessione V *De reformatione*, cap. II, sancitum est; neque autem ullo sane modo eo contradicente, repugnanteve, ut docet S. Carolus in Ecclesiæ suæ Mediolanensis Actis; tametsi aliqui perperam inquiant, sufficere Regularibus benedictionem petere ab Episcopo, licet eam non obtinuerint. In Ecclesiis vero, quæ suorum Ordinum non sunt, ultra licentiam suorum Superiorum, ex ejusdem Synodi Tridentinæ Decreto etiam Episcopi licentiam habere debent, sine qua in ipsis Ecclesiis non suorum Ordinum nullo modo prædicare possunt.

XI. Licet autem Regulares, qui absque licentia Episcopi prædicaverint in Ecclesiis, quæ suorum Ordinum non sunt, in memoratum Tridentini Concilii Decretum impingant, et ut plerique autumant, non possint ab Episcopo puniri, sed a superioribus suis Regularibus; hodie nihilominus per Constitutionem Gregorii XV Pontificis maximi nonis Februariis editam anni MDCXXII incipitque *Inscrutabili*, § *Ac demum*, Regulares

quidem concionantes in alienis Ecclesiis, non petita illius benedictione, aut ipso contradicente, ab Episcopo puniuntur, ut testantur Diana parte III *Moralium Resolutionum*, tractatu II, resolutione CXI, et Lezana in Summa Quæstionum Regularium, tomo I, cap. I.

XII. Quid porro causæ sit, cur initio concionis peti ac dari debeat benedictio, eam puto commode proferri posse rationem, quam Rupertus Abbas Tuitiensis reddidit lib. I, *De divinis Officiis*, ubi rationem explicat, cur lecturus in Ecclesia benedictionem petat, dicens *Jube, Domne, benedicere*, quia scilicet nemo, nisi missus officium prædicandi usurpare potest : « Lecturus, » inquit, « benedictionem petens « hoc significat, quod nemo nisi missus, aut « permissus officium prædicandi usurpare de« beat : Quomodo enim prædicabunt, inquit « Apostolus, nisi mittantur? » Vide Commentarium nostrum in canonem XXXIII Concilii Trullani, nostro II tomo Conciliorum, et quæ scripsimus in tractatu *De codice sancti Evangelii*, etc. lib. II, cap. XII, ubi inter alia egimus de ritu petendæ benedictionis ad sancti Evangelii lectionem. Si quis autem hic interroget, cur sermonem habiturus benedictionem petens utatur potius his verbis : *Jube, Domne, benedicere*, quam illis, *Domne, benedic?* respondeo cum S. Petro Damiani, qui in opusculo *De Dominus vobiscum*, cap. II, egregie dubium resolvit. Ait enim, lecturum, sive etiam concionaturum, magnæ humilitatis gratia, non a Sacerdote, sed ab eo cui ille jusserit, benedictionem postulare; Sacerdotem autem, ut tantæ humilitatis vicem reddat, non subjecto cuiquam benedicendi delegare officium, non per semetipsum benedictionem elargiri audere, sed potius, ut a Deo, qui est super omnia benedictus, benedictio prærogetur, exposcere.

XIII. Formula benedictionis, *Dominus sit in corde tuo, et in labiis tuis, ut digne et fructuose annunties verba sancta sua*, etc. totidem plane verbis legitur in Romano Cæremoniali Augustini Patricii lib. III, sectione IV, cap. II, et apud Crassum lib. I, cap. XL, tametsi apud hunc auctorem, non quidem *verba sancta sua* legatur, sed *suum sanctum verbum*. Puto equidem, quod quemadmodum ad Evangelii lectionem variæ Ecclesiæ variis formulis benedictionis usæ sunt, ita etiam in illius prædicatione. Varias ejusmodi formulas a Monachis servari solitas recenset quidem Edmundus Martene in opere *De antiquis Monachorum ritibus*, lib. II, cap. IV, § II, ut illas reticeam, quæ in variis Liturgiis leguntur, quarum nonnullas descripsimus nos in nostro opere *De codice sancti Evangelii*, libro II, cap. XII. Porro ea benedictionis verba *Dominus sit in corde tuo*, etc. ideo dicit Episcopus concionaturo, quo is diligenter intendat, ut cor suum cum Dominicis verbis eat, et non sit infructuosa illa oratio et benedictio, quam Episcopus impertit, et ut Dominum in mente teneat, quem per benedictionem suscipit. Ut autem non exhalent verba imposita, neve introeant nociva, ideo tandem signo Crucis facto manu Episcopi super caput ipsius munitur. Tradit hæc Amalarius lib. III *De ecclesiasticis officiis*, ubi explicat benedicendi ritum, qui vel olim servari solitus fuit, ubi Diaconus Evangelium erat lecturus.

XIV. Adnotandum superest, quod, licet nullus sine Episcopi benedictione, eo præsertim præsente, concionari possit, si tamen ipse extra suam diœcesim sermonem sit habiturus, nullo modo ab Episcopo ordinario, etiamsi Cardinalis benedictionem petere debet; non enim decet, ob supremum ordinem et dignitatem episcopalem alii se subjicere, prout Sacra Rituum Congregatio declaravit die XXVIII Aprilis anni MDCVII, ut post Barbosam, Castaldum, Pignatellum et alios testatur etiam Meratus in suis ad Gavantum Additionibus. [In Neapolitana, n. 196.]

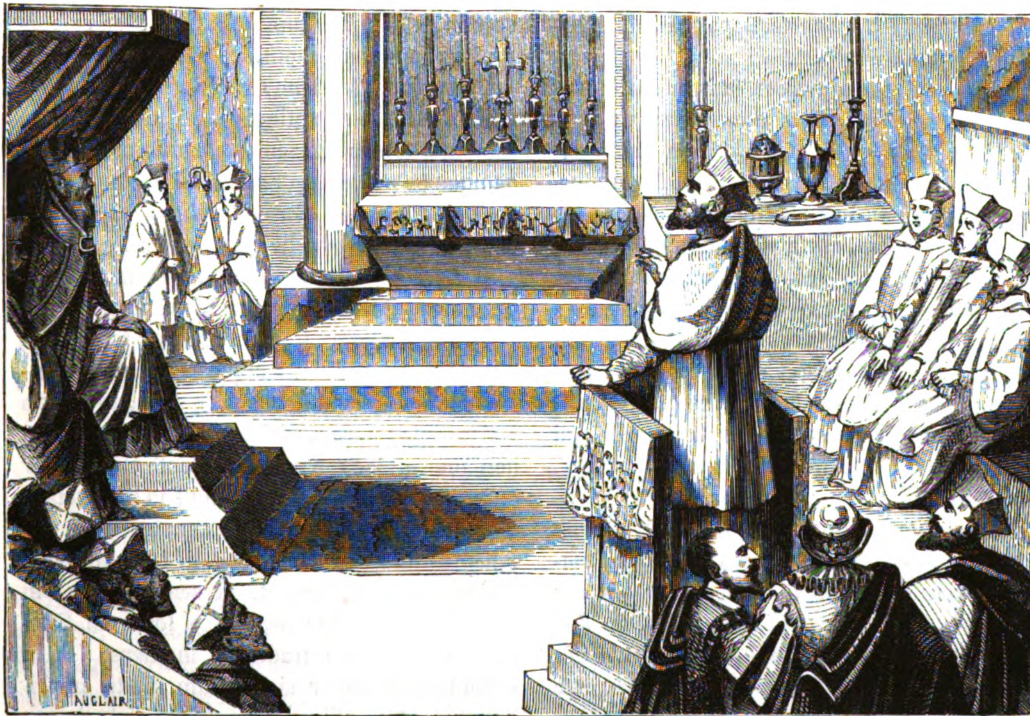
XV. Porro, cum, uti jam dictum est, nemini licitum sit sine licentia proprii Ordinarii verbum Dei ad populum prædicare, nam secundum Apostolum in epistola ad Romanos cap. X, *Quomodo prædicabunt, nisi mittantur?* Et præceptum Christi Domini est, rogandum Dominum messis, ut mittat operarios in messem suam; jam summa est hæreticorum audacia, qui a nullo missi, prædicare, sive potius falsis suis interpretationibus Evangelium Christi fœdare audent. Non me latet, solitos esse ipsos jactare invisibiliter se mitti a Deo, missionemque invisibilem ac divinam multo esse digniorem, quam sit missio visibilis et humana. Verum deliramenta hæreticorum hæc sunt, quibus jam olim irrisit Innocentius III Pontifex maximus relatus in cap. *Cum ex injuncto*, XII, *De hæreticis*, ubi hæc habet : « Potest rationabiliter « responderi, quod cum interior illa missio sit oc-

« culta, non sufficit cuiquam nude tantum adse« rere, quod ipse sit missus a Deo, cum hoc qui« libet hæreticus adseveret; sed oportet, quod « adstruat illam invisibilem missionem per ope« rationem miraculi, vel Scripturæ testimonium « speciale. » Tum scite subdit, quod cum Dominus olim vellet mittere Moysen in Ægyptum ad filios Israel, ut crederent ei, quod mitteretur ab ipso, dedit ei signum, ut converteret virgam in colubrum, et virgam iterum reformaret. Affert deinde celebre exemplum S. Joannis Baptistæ, qui, uti habetur in Evangelio, speciale suæ missionis testimonium protulit de Scriptura dicens : « Ego vox clamantis in deserto, dirigite viam « Domino, sicut ait Isaias Propheta. »

XVI. Concludendum itaque cum ipso laudato Pontifice, non esse ei credendum, qui dicit se missum a Deo, nisi de se speciale proferat testimonium de Scripturis, et ejusdem miraculum operetur. Nam de his, qui missi leguntur a Deo, Evangelista testatur, quod ipsi « prædicaverunt « ubique, Domino cooperante, et sermonem « confirmante sequentibus signis. » Sed de his late ac docte Theologi complures disputant contra hæreticos præsertim nostri temporis, qui temere ac impie se missos jactant a Deo ad prædicandum Christi Evangelium. Ceterum ille corrigendus esset abusus quorumdam mendicorum nebulonum, qui per vias ad captandam pecuniam concionari solent, narrare miracula, ut alios omittam, quos aliquando audivi sacros Missæ ritus exponere.

§ III.

Accepta ab Episcopo benedictione, petit mox ab eodem indulgentias, dicendo : *Indulgentias, pater reverendissime;* cui Episcopus concedit indulgentias consuetas;

quibus habitis, cum debitis reverentiis recedit, ac vadit ad ambonem, seu pulpitum, in quod cum conscendit, aliquantulum quiescit, ac se componit, cooperiens caput, et statim, capite detecto, signat se signo Crucis, et, genuflexus, recitat

Salutationem angelicam, non *Regina cœli*, etiam tempore paschali, voce intelligibili et devota; mox surgit, et, capite cooperto, incipit sermonem.

COMMENTARIUS.

I. Hoc notato, ut ad ℥ nostrum deveniamus, ubi concionaturus benedictionem ab Episcopo accepit, « petit mox ab eodem indulgentias, di- « cendo *Indulgentias, pater reverendissime.* Cui « Episcopus concedit indulgentias consuetas; » id est quadraginta dierum, vel centum, si Episcopus sit Cardinalis; nam singuli Cardinales non solum in suis Ecclesiis, sed ubicumque Missæ præsentes fuerint, centum dies dant, nisi plures dies, vel annos haberent a Papa ex particulari facultate, ut scite notat Crassus libro I, cap. XLI. Porro solius Romani Pontificis est privilegium ob Primatus sui præeminentiam, et vices Christi, quas gerit in terris, multorum annorum, plenariamque indulgentiam concedere. Unde ex Cæremoniali Romano lib. III, sectione IV, cap. II, ubi concionaturus coram summo Pontifice indulgentias petit, dicendo : *Indulgentias, Pater sancte.* Papa concedit indulgentias prout sibi placet.

II. Esse antiquum morem, ut is qui habiturus erat sermonem inter Missarum solemnia a Pontifice indulgentias peteret, ut deinde, finito sermone, ipsius Pontificis nomine publicarentur, liquet sane ex Ordine XIV Romano, auctore Jacobo Gaetano, cap. XLVII, ubi non modo legitur indulgentiæ petitio a Cardinale concionaturo facta sed etiam ejusdem publicatio post peractum sermonem : « Quo finito, » inquit, « maneat in « eodem loco, donec facta sit confessio per Dia- « conum Cardinalem; et tunc, antequam Ponti- « fex det absolutionem, dictus Cardinalis, qui « prædicaverit, annuntiet indulgentiam talibus, « vel similibus verbis : *Dominus summus Ponti- « fex auctoritate omnipotentis Dei, et Beatorum « Petri et Pauli, Apostolorum ejus, et sua, om- « nibus vere pœnitentibus, et confessis concedit « indulgentiam unius anni et quadraginta die- « rum;* vel plus, sicut Pontifici placuerit. » Occurrit hic idem ritus petendi indulgentiam ante sermonem, et publicandi ipsam sermone finito, etiam alias in citato Ordine Romano Gaetani, itemque in illo, quem concinavit Petrus Amelius, estque apud Mabillonium Ordo Romanus XV.

III. Indulgentiis ab Episcopo acceptis, « cum « debitis reverentiis recedit, ac vadit ad ambo- « nem, seu pulpitum, » ornatum scilicet pallio convenientis coloris officio diei, excepta feria sexta in Parasceve, qua debet esse omnino nudum. Absente Episcopo, poterit super illud apponi umbella, vel baldachinum, præcipue si concionator sit in aliqua dignitate constitutus, et vox ipsius debilis id exigeret; non enim præsente Episcopo debet apponi, nisi necessitas id postulet, et debilitas vocis concionatoris, ut docet Bauldryus in suo Manuali sacrarum Cæremoniarum, parte I, cap. X, num. III et IV. Sed hoc plane intelligendum est de pulpito, mobili, non autem de fixis, in quibus etiam fixum passim cernitur Baldachinum; neque enim tollendum tunc illud esset, quod in ejusmodi pulpito, præsente proprio Episcopo, prædicatio fieret.

IV. Statim ac in pulpitum concionator conscendit, « aliquantulum quiescit, ac se compo- « nit, cooperiens caput, et statim, capite de- « tecto, signat se signo Crucis. » Non addubito, quin et is ritus sit antiquissimus, ut concionem exorsuri, Crucis signaculo se munirent; constat namque ex pervetusto Ecclesiæ scriptore Tertulliano in libro *De Corona militis*, cap. III, a primis christianæ religionis temporibus fideles « ad omnem progressum atque promotum, ad « omnem aditum et exitum ad vestitum et cal- « ceatum, ad lavacra, ad mensas, ad lumina, ad « cubilia, ad sedilia, » atque ad alium quemcumque quotidianum usum, « frontem Crucis « signaculo terere » consuevisse. Id quod etiam non uno in loco alii Patres confirmant, inter quos S. Cyrillus Hierosolymitanus in IV Catechesi ita ait : « Signo isto utere, cum edens ac bi- « bens, tum sedens ac cubans, de lecto surgens, « loquens, ambulans, et, ut semel dicam, in « omni re omnique negotio. » Idem in Catechesi XIII idipsum tradit sic inquiens : « In « fronte confidenter signaculum digitis impri- « matur, et in aliis omnibus Crux fiat; in pa- « nibus comedendis et in poculis bibendis, et « in egressu et in ingressu, ante somnum, « recumbendo et surgendo, eundo et quie- « scendo. »

V. Si ergo in communi et quotidiano usu signabant se olim fideles Crucis signo, multo magis eum ritum servabant, qui sacram concionem, functionem scilicet omnium sanctissimam, incepturi erant. Hinc de Justino Juniore Augusto scribit Corippus Africanus, eum post acceptam Imperii coronam verba facturum ad populum Crucis signaculo prius se muniisse. Sic autem canit :

Ipse coronatus solium conscendit avitum,
Atque Crucis faciens signum venerabile sedit,
Erectaque manu, cuncto præsente senatu,
Ore pio hæc orans ait.....

Atque huc etiam referendum videtur, quod de S. Zenobio Florentino Episcopo auctor ejus Vitæ Joannes Archipresbyter Arctinus narrat apud Surium die xxv Maii. Ait enim, quod, cum insciis parentibus, Baptismum susceperit, iisque eam ob causam iratis, ille factum suum probare volens, « signo Crucis edito, pios in cœlum oculos « sustulit, cujus linguæ sanctus Spiritus tantam « extemplo eloquii ubertatem infudit, ut parentes ipsius, impio furore deposito, eum, quem « paulo ante in filio Baptismum culpaverant, ipsi « mox nuda humo prostrati, ad pedes sacri « Antistitis contenderent. »

VI. Observat hæc quidem eruditus Ferrarins lib. I, cap. x, ubi etiam scite notat, cum hæreticis quoque, et maxime cum Crucis Christi adversariis disputaturos olim fideles Cruce sese consignasse. Certe sanctus Porphyrius, Gazensis Episcopus, cum Manichæa muliere disputationem exordiri volens, linguam signo Crucis munivit, ut legitur in ejus Vita apud Surium ad diem xxvi Februarii. Idipsum faciendum monet in laudata sua Catechesi xiii S. Cyrillus Hierosolymitanus, sic dicens : « Arma pro ipsa Cruce contra ad- « versarios sume : fidem Crucis pro trophæo ad- « versus contradicentes statue. Quando enim de « Cruce Christi contra infideles disceptationem « instituturus eris, prius manu signum Crucis « emitte, et obmutescet qui contra nititur. » Ergo signo Crucis se primum munit habiturus concionem, tum quia magna est illius virtus, tum etiam, ut alludat ad illud Apostoli aientis, prædicare se « Jesum Christum, et hunc cru- « cifixum. »

XII. Porro antequam concionator Crucis signo se muniat, nonnulli ab eo servandi sunt ritus, qui tametsi in hoc nostro § omissi sint, servari ex laudabili more ab omnibus solent ac debent. Ubi itaque ascendit pulpitum, statim Cruci vel Altari, aperto capite, reverentiam faciet, genuflexionem scilicet, si non sit Canonicus, si vero Canonicus sit, profundam duntaxat inclinationem, nisi in Altari adesset sanctissimum Sacramentum. Mox surgens Episcopum, Clerum ac populum salutabit; servato scilicet ritu, quem de ea salutatione Sacra Rituum Congregatio variis editis Decretis præscripsit. Potissimum vero de salutatione concionatoris animadvertendum est illud, quod, uti habetur in sequenti § ubi concionator prima concionis suæ verba protulit, debet soli Episcopo diœcesano, vel Cardinali Legato profunde inclinare caput, ut infra dicemus in Commentario sequenti, non autem alii, licet Præses sit, seu Gubernator, aut Vicelegatus; iis enim reverentiam concionator faciet, antequam sermonem incipiat, et postquam scilicet primo loco fecit Episcopo reverentiam.

VIII. Id plane colligimus ex novo Cæremoniali jussu regnantis Pontificis XIV edito, pro provinciarum Præsidibus, Gubernatoribus Prælatis, et apostolicis Vicelegatis, cap. vii, in fine, uti postquam dixit, quod concionator salutationem nunquam prætermittet, sive feria sexta in Parasceve sermonem de Passione, sive de laudibus alicujus defuncti post mortualem Missam sit facturus, ita paulo post subjicit : « Et ideo « post illam primo loco debitam Episcopo, vel « Archiepiscopo, speciatim versus Præsidem, « seu Gubernatorem, aut Vicelegatum reveren- « tiam aliam semper faciet. » Loquitur haud dubie de reverentia, quæ fit antequam sermo inchoetur, nam alias, uti infra dicemus, reverentia post incœptum sermonem soli debe- exhiberi Episcopo diœcesano, et cum profunda capitis inclinatione.

IX. Facta salutatione, caput tegit, quiescitque aliquantulum, ac se componit, donec populi rumor quiescat; tum capite detecto, ex more, manibus junctis biretum ante pectus tenens, si scilicet concionator sit Clericus sæcularis, vel regularis, oculisque ad cœlum elevatis, secreto dicit : *Munda cor meum*, etc., ut ait Castaldus libro II, sectione ii, cap. vi, num. iv, sive, ut docet S. Carolus in Actis Ecclesiæ Mediolanensis de concionatoris officio in suggestu loquens,

brevi tacita oratione illud a Deo precatur, ut sincerum castumque sit prædicationis suæ studium, ut nemini noxium, ut et sibi et omnibus in commune salutare; hocque etiam summa prece tacitus contendet, ut, si fortasse in concionando se, vel gloria inani, vel alio vitio attentari aliquando contigerit; id, et alia omnia, quæ aliorsum, quam ad divinam gloriam, ad animarumque salutem spectent, Deus divinæ suæ gratiæ virtute dejiciat atque plane avertat.

X. Oratione ista, vel alia simili, brevi tamen ac tacite peracta, « signat se signo Crucis, » dicens pro suo arbitrio, secrete tamen : *In nomine Patris*, etc. uti in Urbe ac tota fere Italia mos est; tum vero genuflexus versus Altare, « recitat Salutationem angelicam, non *Regina* « *cœli*, etiam tempore paschali, voce intelligi« bili et devota. » Tametsi perspicua sit hæc Rubrica, vetans omnino dici Antiphonam ipsam *Regina cœli*, *lætare*, etc. etiam tempore paschali, adhuc tamen per totum illud tempus concionatores multi initio suæ concionis Antiphonam recitant, ut alios omittam, qui una cum eadem Antiphona, sive cum angelica Salutatione, unicuique concioni suæ elogium Immaculatæ Virginis Conceptioni canunt contra Cæremonialis ritum, et universæ Ecclesiæ usum, qui solam ipsam Salutationem angelicam, in qua præcipua Deiparæ privilegia continentur, concioni habendæ præmittendam volunt. Porro ea verba, « non « *Regina cœli*, etiam tempore paschali, » addita primum fuere huic § in hoc novo Cæremoniali, in anterioribus enim desiderantur; estque usus pontificiæ Capellæ, ut tempore paschali concionator Salutationem angelicam recitet.

XI. Sanctus Carolus in Actis Ecclesiæ suæ Mediolanensis de concionatoris officio in suggestu disserens, de eo ritu, ac modo recitandæ Salutationis angelicæ proxime ante concionem ita quidem inquit : « Deinde, quod antiquissimi insti« tuti est, ac non sine mysterio quidem, Saluta« tionem angelicam non festinanter, non canore, « sed gravi piaque pronuntiatione, ac genibus « flexis recitabit ad præscriptam verborum « formulam, qua Ecclesia sancta utitur, ita ut « ne verbum quidem vel addat, vel detrahat, « vel mutet, quod ab illius instituta ratione « diversum sit. » Sunt qui putant, inter quos etiam Ferrarius lib. I *De ritu sacrarum Ecclesiæ veteris concionum*, cap. XI, S. Vincentium Ferrerium Ordinis Prædicatorum, qui floruit labente sæculo XIV usque ad annum Domini MCDXVIII, ejus instituti fuisse auctorem, quod primus ex omnibus ecclesiasticis scriptoribus illius ritus meminerit, dum singulis sermonibus suis præmittit ea verba « Salutetur Beata « Virgo. »

XII. Certe ex eo tempore invaluisse usum, ut Salutatio angelica præmitteretur *in principio sermonis*, seu concionis, sive id intelligas absolute de principio ante exordium, ut fit hodie quoque in nostra Italia, et in quibusdam Germaniæ locis, sive de principio post exordium, ut apud Gallos, patet profecto ex Ordine Romano XV, auctore Petro Amelio, qui et ipse floruit labente sæculo XIV. Etenim cap. XLIII postquam dixit Papam genuflectere in Missa, et semper extrahi sibi mitram, duo Cantores cantant illa Symboli verba : *Et incarnatus est de Spiritu sancto*, etc. ita statim addit : « et etiam, « dum dicitur *Ave*, *Maria*, in principio sermo« nis. » Sane in Gallia concionatores, ut testantur Bauldryus parte I sui Manualis cap. X, num. XII, et Mabillonius in Nota ad recitatum locum Ordinis XV Romani, post factum signum Crucis, et recitatum exordium concionis, Salutationem angelicam flexis genibus recitant; verum, ut idem Mabillonius notat loco citato, « commodius et opportunius videtur, » quod scilicet in nostra Italia hodie fit, et alibi etiam, si ante concionis exordium angelica ipsa Salutatio recitetur.

XIII. Quanquam vero in nostro hoc § præscribatur, ut concionator « genuflexus recitet « Salutationem angelicam; » puto nihilominus, debere eam genuflexionem omitti, atque a stante concionatore orationem ipsam recitari « toto « tempore paschali et diebus dominicis infra « annum, » ut scite notat Castaldus lib. II, sectione II, cap. VI, num. IX, tametsi ibidem non recte inquiat, sancto Paschæ et duobus sequentibus diebus concionatorem loco Salutationis angelicæ debere dicere Antiphonam *Regina cœli*, etc. id enim expresse vetat nostrum Cæremoniale, mandans, semper dicendam angelicam Salutationem, « non *Regina cœli*, etiam tempore « paschali; » quia scilicet contra Ecclesiæ usum concionatores quidem novum hunc ritum suo privato arbitrio introducere conabantur. Ceterum, ut diebus cunctis dominicis, et toto

paschali tempore christiani omnes « stantes « Deo orationes effundant, » cautum est ex Synodo I Nicæna œcumenica, can. xx, in quem plura nos de eo ritu notavimus nostro I tomo Conciliorum in Commentario ad ipsum canonem.

XIV. Sed nec in omnibus plane concionibus præmittenda est angelica Salutatio, nam primo, ut docet S. Carolus loco citato, « si concionatur « intra Missarum solemnia, quæ ipse (concio- « nator) celebrat, Salutatione angelica non ute- « tur; » quod puto intelligendum est, si concio in Altari fiat, non autem si in pulpito, vel ambone. Secundo in Parasceve, si quis coram Episcopo concionetur, neque benedictionem petet, neque ipsam orationem dicet, sed loco illius concionator genuflexus versus Crucem, quæ in Altari, vel in aliquo alio loco congruo, adhibitis etiam duobus intortitiis collocari solet, ipsam Crucem salutabit, dicens : *O Crux, ave, spes unica, Hoc passionis tempore*, etc., ut loco citato notat Castaldus num. VIII. Tertio in sermonibus, qui fiunt in funeribus ac exequiis mortuorum, nec benedictio petitur a concionatore, nec dicitur *Ave, Maria*, ut idem auctor tradit num XII. Quarto omitti etiam solet ipsa oratio a Philippinis, et ab aliis qui sermones familiares habent ad populum, itemque ab aliis qui in honorem Sanctorum panegyricas orationes recitant. Quod tamen recte factum non puto.

XV. Cur autem in Ecclesiam ea fuerit consuetudo invecta, ut initio concionis Salutatio angelica recitetur, aliam commodiorem adsignari non posse rationem existimat loco citato Ferrarius, quam quæ ab erudito viro Carolo Regio in suo Oratore christiano lib. I, cap. II, strictim attingitur his plane verbis : « Arbitror, esse re- « cens institutum, et inductum forte propter « hæreses in Beatam Virginem exortas. » Et sane, subdit Ferrarius, quemadmodum ad pestiferam Arii aliorumque hæreticorum sæculo Christi IV grassantium opinionem ejiciendam ac evellendam prorsus, qua Patri Filium minime coæternum, nec consubstantialem affirmant, caverunt Patres in Nicæna I Synodo congregati, ut in formatis epistolis conscribendis adhiberentur prima Græca elementa, Patris, et Filii, et Spiritus sancti, Π. Υ. Α. Π. veluti symbolicæ formulæ eamdem divinarum Personarum æqualitatem ac consubstantialem exprimentes, ut in libello de antiquo Epistolarum genere apud christianos idem auctor Ferrarius docet; et sicut ad eumdem Arianorum errorem refellendum, ac coarguendum, constitutum fuit, sicut ex Vasensis Concilii II, canone v, liquido constat, ut Glorificationis hymno adderentur ea verba : *Sicut erat in principio nunc, et semper, et in sæcula sæculorum*, exprimentia trium Sanctissimæ Trinitatis Personarum coæternitatem, ac consubstantialitatem; quemadmodum etiam ad Pelagii hæresim, qui liberum arbitrium divinæ Gratiæ anteferebat, adfirmabatque ad divina jussa implenda, voluntatem per se sine Gratia sufficientem esse, convellendam, consueverunt illius temporis Patres in epistolarum suarum principio, *Misericordia Dei, et Gratia indigentes* sese appellare, ut tradit Baronius ad annum Christi CDXV, ita credendum videtur, fuisse ab Ecclesia institutum, ut sermonibus suis præmitterent concionatores angelicam Salutationem, ob ipsas in Beatam Virginem exortas hæreses.

XVI. At vero tametsi hæc erudita Regii ac Ferrarii observatio de origine introducendi ritus salutandi Deiparam initio concionis, minime contemnenda sit, puto nihilominus invectam fuisse eam ab Ecclesia consuetudinem ad implorandum scilicet Deiparæ auxilium, ut sua intercessione, qua plurimum pollet apud Filium, efficiat, ut concio ipsa tum illam habenti, tum auscultantibus proficua sit ac salutaris; quamobrem juxta laudabilem morem, homines pii complures, cum genuflexus concionator concionis initio clara ac intelligibili voce Salutationem angelicam dicit, eamdem genuflexi et ipsi devote, sed tamen secrete recitant. Eadem quoque ratione obtinendæ scilicet intercessionis Deiparæ audiendi cum fructu Verbum Dei, solent hodieque in exercitiis spiritualibus post aliquam concionis præfatiunculam, ipsius Beatæ Virginis Litaniæ recitari.

XVII. Quidquid sit, si quis primum angelicam Salutationem præmissam fuisse concionibus de Annuntiatione, Assumptione, et aliis Sanctissimæ Deiparæ festivitatibus, atque paulatim ceteris cujuscumque argumenti concionibus præfixam fuisse dixerit, forte non aberraverit. Erravit certe, deliravitque Erasmus, cum jocose impieque scribere non dubitavit in Ecclesiaste, ob id concionatores introduxisse Virginis salu-

tandæ consuetudinem ipso concionum initio, ut sexui femineo blandirentur, atque poetas ethnicos imitarentur, Virginem scilicet Matrem, pro Musa substituentes. Deliria plane sunt hæc hominis impii atque catholicæ Ecclesiæ rebellis, tametsi illum excuset Mabillonius in Præfatione ad sæculum V Benedictinum, num. cxxiv, ubi ait, improbasse quidem Erasmum eum ritum, « non quo Deiparæ venerationi detraheret, sed quod locus etiam Spiritui sancto, aliisque Sanctis, de quibus etiam conciones interdum habebantur, relinqui vellet. »

XVIII. De Salutatione tandem Angelica, illud, hic minime omittendum censeo, priorem nempe ejus partem, quæ Salutationem ipsam ex verbis Gabrielis Archangeli, et Elisabethæ ad Beatam Virginem dictis, et apud Lucam in Evangelio relatis contextam continet, antiquissimam esse in Ecclesia; alteram vero partem, qua fideles Beatæ Virginis suffragia in vita ac in hora mortis petunt, longe esse recentiorem. Egregie id quidem ostendit Mabillonius loco citato, numero cxix et seqq. aitque num. cxxiii, eam appendicem, sive precationem, quæ incipit: *Sancta Maria Mater Dei*, etc. nondum sæculo XV fuisse adjunctam, sed in Breviario Religiosorum Ordinis Redemptionis Captivorum excuso Parisiis anno MDXIV occurrere, usque ad illa verba ultima *nunc et in hora mortis nostræ, Amen*. Sed neque ex eo anno obtinuit, ut ipsa appendix ab omnibus fuerit recepta; multa enim Breviaria post illum annum edita citat Mabillonius, in quibus ipsa desideratur.

XIX. Quædam de eo additamento jam diximus nos tomo II Romani Pontificalis in Commentario ad § ii, tit. xv, ubi etiam auctores notavimus, qui illud additamentum ad Patres Concilii Ephesini referunt, ut nimirum Nestorianos confoderent, qui Beatam Virginem Theotocon, id est Dei Genitricem, impie pernegabant. Sed hisce omissis, recens plane est institutum additamentum illud, quod cum varie soleret a concionatoribus recitari, merito S. Carolus recitato superius loco Actorum Ecclesiæ Mediolanensis statuit, recitandam esse a concionatore angelicam Salutationem « ad præscriptam verborum formulam, qua Ecclesia sancta utitur; ita ut ne verbum quidem vel addat, vel detrahat, vel mutet, quod ab illius instituta ratione diversum sit. » Mandat certe, ut eo modo, quo hodie, recitetur, quia scilicet, dum ipse floruit, jam modus ipse ubique locorum invaluerat.

XX. Recitata angelica Salutatione, et quidem genibus flexis, uti supra explicatum est, ex § nostri præscripto concionator « surgit, et capite cooperto, incipit sermonem; » si scilicet sanctissimum Sacramentum non sit expositum, ut tempore Orationis quadraginta horarum; tunc enim si sermo habeatur vel in pulpito, vel ante Altare in cornu Evangelii, semper concionator stare debet aperto capite, etiamsi sit Episcopus, ut docet Castaldus loco citato num. vii, citans etiam in margine Sacræ Congregationis declarationem, et Bauldryus parte I, cap. x, num. xiv, ubi etiam aliquorum morem sugillat, qui velum ante SS. Sacramentum apponunt, ut concionator sedere, et tegere caput valeat; sed recte mox subdit, hoc videri contra Rubricas, cum Celebrans feria v in Cœna Domini et die sequenti debeat uti iisdem cæremoniis, coram SS. Sacramento incluso in calice cooperto, ac si esset omnino expositum, etiam in capsula incluso. Rectius ergo esse ait, ut vel omnino includatur, si fieri potest, vel, ut semper sit nudo capite, et stans. Porro servandum omnino est Sacræ Rituum Congregationis Decretum die xvi Februarii anni DCXXX editum [in Belgica], et alias iterum, apud Meratum in suis ad Gavantum Additionibus; ex eo enim Decreto cautum est, ante sacræ Eucharistiæ Sacramentum publice expositum, non posse fieri concionem capite tecto, non obstante quacumque contraria consuetudine, et abusum esse omnino tollendum.

XXI. A concionatore præterea nudandum est caput, ubi mentionem nominis Jesu, vel Beatissimæ Virginis Mariæ facit, non tamen si Christi tantum. Quod si sæpius sit repetendum, ad evitandum adstantium suique incommodum, sub Christi, seu Salvatoris, aut Redemptoris, vel Beatæ Virginis, seu etiam Dominæ nostræ, alioque simili modo ea nomina repetere poterit, uti iidem auctores notant. Ad viventis quoque Pontificis nomen caput detegit, uti docet Patricius lib. III, sectione iv, cap. ii. Sed et quando Episcopum alloquitur, aut ad Legatum ibi præsentem, ad eum conversus, caput etiam suum profunde inclinabit, ut mox in sequenti § iv edicitur, in quem nos quædam notabimus.

§ IV.

Inter concionem, cum convertit orationem ad Episcopum aut Legatum ibi præsentem, caput profunde inclinat. Finito sermone, capite detecto, genuflexus, expectat finem confessionis, quam facit Diaconus; et ea finita, surgit, et stans in eodem pulpito, seu suggesto, publicat indulgentias ab Episcopo concessas, et statim descendit, receditque in pace; advertat præterea ut formam pronuntiandi indulgentias memoriter teneat.

COMMENTARIUS.

I. Notatum jam fuit ad præcedentis Commentarii calcem, quod concionator, cum inter concionem, orationem suam ad Episcopum, vel ad Legatum ibi præsentem convertit, debet caput profunde ei inclinare, detectum scilicet, ut inter alios Bauldryus notat. Profundam hanc capitis inclinationem, quæ fit paulo post inchoatam concionem, puto equidem adeo soli Episcopo debitam, ut nulli alteri inferiori, laico præsertim Magistratui, cujuscumque gradus et dignitatis existat, competere valeat, cum non fit simplex urbanitatis actus, prout illa, quæ sit ante concionem, sed quædam petitio veniæ, et licentiæ persequendæ concionis, quam concionator nequit ab alio petere, quam ab Episcopo in sua diœcesi, cui soli competit spiritualis potestas et jurisdictio quoad munus prædicandi verbum Dei, quod de jure divino solus Episcopus per se, vel per alios quibus facultatem concesserit, obire potest, adeoque alteri cuicumque, laico præsertim incommunicabilis, tanquam privilegium personale ipsius Episcopi, uti sacri canones docent a nobis tomo I Romani Pontificalis, et alibi compluries relati, et inter alios tradit in terminis ipsis Araux Tractatuum ecclesiasticorum, quæstione xv, num. VIII et XIII, ubi ita argumentatur : « Injuriosum est, » inquit, « reverentiam, et veniam uni Superiori ratione « suæ superioritatis et excellentioris dignitatis « debitam, dare alteri inferiori, sed dicta venia « Episcopis debetur ratione prædicta, ergo « illam dare inter concionandum Episcopo in« feriori, procul dubio est actio injuriosa, quia « solis Episcopis debetur. »

II. Hæc prædicandi licentia respectu concionatoris affinis esse quidem videtur illi benedicendi licentiæ, quam petit Sacerdos in fine Missæ ab Episcopo in sua diœcesi ex Rubricis Missalis parte II, tit. XII, num. III. « Si celebrabit « coram Episcopo in civitate vel diœcesi sua « existente, Celebrans... dicto *Benedicat vos « omnipotens Deus,* convertens se ad Episco« pum, capite inclinato, quasi licentiam benedi« cendi petens prosequitur. » Et mox : « Si « autem celebret coram Episcopo extra civita« tem vel diœcesim constituto, ei absque alio « respectu, ut ceteris, qui intersunt more con« sueto benedicit. » Et iterum infra num. v : « Finito Evangelio in fine Missæ, si celebret « coram Episcopo, convertit se ad illum, et facit « reverentiam convenientem. Si autem non ce« lebret coram illo, hujusmodi reverentiam « prætermittit. » Hactenus Rubricæ Missalis, quæ sane perspicuæ sunt, nec opus est pro earum explicatione ad Doctores, quos vocant forenses recurrere, quos alias promptos semper invenias ad suam vel de arduis Theologicis quæstionibus proferre sententiam, tametsi nec prima Theologiæ elementa noverint.

III. Ex recitatis autem Missalis Rubricis, quibus veluti legibus a summis Pontificibus probatis nefas est adversari, liquido apparet, quod docet rei theologicæ æque ac canonicæ et ritualis peritissimus Septempedanus Antistes Dionysius Pieragostini in libello inscripto *Addenda ad Parerga adnotata in ordine divini Officii pro Clero Septempedano S. Severinian. MDCCXLIII*, § VI, quod nempe, quemadmodum petitio licentiæ benedicendi per capitis inclinationem, sicut et aliæ reverentiæ superius indicatæ soli Episcopo in sua diœcesi conveniunt, ita a fortiori dicendum est, licentiam prædicandi, quæ magis urget, quam illa benedicendi, aliique actus reverentiales, ut supra, tam præsente quam

absente Episcopo, incommunicabilem esse alteri inferiori præsertim laico. Quod si Episcopus ipse extra suam jurisdictionem prætendere nequit petitionem licentiæ prædicandi, nec alias prædictas reverentias a Sacerdote celebrante, neque a concionatore continuandi concionem, multo minus illam prætendere potest Gubernator, et Magistratus laicus omnis prorsus jurisdictionis spiritualis expers. Id quod etiam dicendum est de Gubernatoris Prælatis, qui licet ecclesiasticæ personæ sint, reputantur tamen veluti laici, uti docet Cardinalis de Luca, *De Judiciis*, discursu XXXVII, in Relatione Curiæ Romanæ discursu IV, XXV et XXXVI, et *De Regalibus*, discursu CXXXI, num. III.

IV. Neque vero his officit consuetudo si quæ sit in contrarium, sublatæ enim hujusmodi consuetudines sunt veluti corruptelæ, et abusus, tum a nostro Cæremoniali, tum a Concilio Romano anni MDCCXXV, tit. XV, cap. I, inhærente Constitutioni sanctæ memoriæ Innocentii XIII super ecclesiastica disciplina in regnis Hispaniarum § XX, illamque confirmante, jussis Episcopis, « ut contraria omnia, quæ in Ecclesiis, « seu sæcularibus, seu regularibus... contra « præscriptum Pontificalis Romani, et Cæremo- « nialis Episcoporum, vel Rubricas Missalis, « Breviarii, et Ritualis irrepsisse compererint, « detestabiles tanquam abusus et corruptelas « prohibeant, et omnino studeant removere, « quamvis non obstante interposita appellatione, « vel immemorabili allegata consuetudine. » Sed quid alia argumenta quærimus, cum constet eam fuisse expressam sanctæ memoriæ Clementis XII sententiam per Literas (1) Secretariæ Status ad Episcopum Reatinum datas XXVIII Martii MDCCXXXIII, ut soli Episcopo diœcesano veluti capiti et superiori reverentia hujusmodi exhibeatur.

V. Tandem ut cetera contenta in nostro § persequamur, « Concionator, « inquit, « finito « sermone, capite detecto genuflexus expectat « finem confessionis, quam facit Diaconus, et « ea finita, surgit, et stans in eodem pulpito, « seu suggesto, publicat indulgentias ab Epi- « scopo concessas. » Est plane antiquus ritus jam olim in Capella papali servatus, uti constat ex Ordine Romano XIV, auctore Jacobo Gaetano, qui floruit labente sæculo XIII. Sic enim inquit cap. XLVII, loquens de Cardinali, qui in Officio Episcopi, vel Presbyteri assistentis Papæ Missarum solemnia celebranti servit, quique post Evangelii lectionem sermonem habet : « Quo « finito, maneat in eodem loco, donec facta sit « confessio per Diaconum Cardinalem, et tunc « antequam Pontifex det absolutionem, dictus « Cardinalis, qui prædicaverit, annuntiet indul- « gentiam talibus, vel similibus verbis : *Domi-* « *nus summus Pontifex auctoritate Omnipoten-* « *tis Dei*, » etc.

VI. Occurrit is idem ritus, de quo alias nos iterum infra dicturi sumus, aliis etiam capitibus memorati Romani Ordinis Jacobi Gaetani, et Ordinis Romani, auctore Amelio, itemque in Romano Augustini Patricii Cæremoniali lib. III, sectione VI, cap. II, in fine, ubi ita de eo, qui habuit concionem, inquit : « Finito sermone, « caput detegit; Diaconus autem Evangelii « ductus ante Pontificem, dicit alte : *Confiteor* « *Deo*, etc. et tunc Papa, et omnes surgunt. » Et paulo post : « Diaconus, et qui oravit stans « adhuc in suggestu, pronuntiat indulgentias a « Pontifice concessas, et vadit in pace. » Sane advertere concionator debet, « ut formam pro- « nuntiandi indulgentias memoriter teneat, » ex præscripto hujus nostri §. Quo autem modo publicare ipsam indulgentiam debeat, dicemus infra suo opportuniori loco in Commentario ad § I capitis XXV. Unum hic addendum, quod notat Bauldryus parte I, cap. X, num. XI, nempe ubi ab alio indulgentiæ publicari solent, vel alio tempore, quam post Evangelium, debere concionatorem finita confessione discedere.

§ V.

Si vero habendus sit sermo extraordinarius, velut ad publicandum aliquod Jubilæum, vel pro gratiarum actione ad Deum de aliquo felici nuntio, aut publica-

(1) Prædictarum literarum verba hæc sunt, allata jam a memorato superius Episcopo Septempedano : « Al solo « vescovo come capo e superiore in cotesta Chiesa e diocesi è dovuta la detta riverenza, non per motivo di sem- « plice urbanità, ma per una spezie di licenza, che gli si chiede da chi intende di perorare, » etc.

tione fœderis, seu in adventu alicujus maximi Principis, vel ex alia quacumque simili occasione, non debet infra Missam fieri, sed illa finita, nec tunc petitur benedictio.

COMMENTARIUS.

Præter ordinarios sermones, qui ex canonum præscripto dominicis, præcipuisque diebus festis ab Episcopis inter Missarum solemnia juxta veterem ritum superius ostensum agi deberent, vel ab aliis, si illi legitimo impedimento fuerint detenti, quædam intra annum occurrere possunt, quorum gratia extraordinarius sermo haberi debeat, si publicandum scilicet sit aliquid Jubilæum, vel agendæ sint gratiæ Deo de aliquo felici nuntio, aut alia quæcumque similis occurrat occasio; tunc enim ait § noster, extraordinarium ipsum sermonem nec fieri intra Missam debere, sed illa finita, nec benedictionem peti, etiam præsente Episcopo, ut notat Bauldryus parte I, cap. x, num. xxii. Copiosam aptamque materiam pro extraordinariis hujusmodi sermonibus habendis legere est apud Humbertum de Romanis, qui floruit sæculo XIII, in opere *De eruditione Prædicatorum, et de modo prompte cudendi sermones circa omne hominum et negotiorum genus*. Quod quidem opus, quod vix apud bibliopolas inveniretur, anno MCDXXXIX ab innumeris pæne erroribus expurgatum, et notis illustratum publica nos jam luce donavimus.

§ VI.

Idem dicitur, si in Missa defunctorum, vel in laudem alicujus magni viri defuncti habeatur, quo casu fit statim, finita Missa, antequam fiat absolutio, ut in cap. xi lib. II, de Missa defunctorum dicitu, et in habitur ordinario.

COMMENTARIUS.

I. Antiquissimas esse in Ecclesia funebres orationes, in laudem scilicet defunctorum habitas, jam satis abundeque ostendimus tomo III Romani Pontificalis ad tit. xxvii, § i. Morem præterea fuisse, ut ipsæ orationes non inter Missarum solemnia, sed iis tandem peractis, ante defunctorum absolutionem haberentur, docent nos antiqui codices Rituales, inter quos Ordo Romanus xv, auctore Amelio, cap. clxvi, ubi de exequiis Cardinalium loquens ita inquit : « Sermonem facit aliquis magister in Theologia, « qui debet fieri post Missam, et ante absolutio« nem. » Tum mox inferius refert, « quod « anno MCDXXXIV, in exequiis domini Cardinalis « Novariensis, celebravit Missam dominus cardi« nalis Sancti Marci, et dicta Missa immediate « fuit sermo. » Est et ejusdem moris testis Augustinus Patricius in suo Cæremoniali lib. I, sectione xv, cap. i, ubi sic inquit : « Finita « Missa, post *Requiescant in pace*, fit sermo in « laudem defuncti. » Loquitur de exequiis Cardinalium; additque mox, quod « Cardinalis, « qui celebravit, dimissa planeta, accipit plu« viale, et sedet cum mitra alba, dum fit sermo. » Hodie Romæ nullus in ipsis Cardinalium exequiis habetur sermo, qui tamen fieri semper assolet in laudem defuncti summi Pontificis, et quidem post Missam, juxta ritum Romani Cæremonialis citato loco cap. ii.

II. Rituum antiquorum ac præsertim Romanorum peritus ac tenax S. Carolus statuit inter alia in Concilio provinciali iv Mediolanensi, Constitutionum parte I, ubi agit de verbi Dei prædicatione, sermonem de mortui laudatione, « nullo modo in Missa, sed ea peracta, » pronuntiari debere, si tamen Episcopus sermonem haberi permiserit; non enim in cujuscumque hominis mortui laudem habendus est sermo, sed, ut ait hic § noster, « in laudem alicujus « magni viri defuncti; » qui scilicet magnus sit dignitate, doctrina, sanctitate gestivisve insignibus magnus sit; in talium quippe defunctorum funere solent hodieque orationes funebres fieri, et quidem etiam Romæ, uti servatum vidi

in exequiis reverendissimi Patris Joannis Benedicti Zuannelli ordinis Prædicatorum Sacri Palatii Apostolici Magistri, in Templo S. Mariæ super Minervam celebratis; itemque in funere reverendissimi Patris Fulgentii Bellelli Exgeneralis ordinis Eremitarum S. Augustini, quod summa cum pompa peractum fuit in Templo S. Augustini, cujus etiam oratio funebris edita fuit in lucem.

III. Enarrandus nunc nobis est ritus, quem de sermone habendo in laudem alicujus defuncti post Missam refert in suo Cæremoniali Crassus lib. II, cap, XL. « Si sermo, » inquit, « in defuncti « laudem habendus est, tunc finita de toto « Missa, et nullatenus intra eam habetur, hoc « modo, quis perfecta Missa sermocinaturus « vestibus nigris indutus, non tamen vesta cu- « cullata, et lugubri, sicut reliqui consanguinei, « nisi esset et ipse consanguineus, aut familia- « ris defuncti, quia sic vestitus, non tamen « cucullo capiti imposito, sed eo tunc super « humero dextero, et cauda sub sinistra, more « Prælatorum retractis, vadit ante medium « Altaris, ubi genuflexus orat; deinde surgens « absque aliqua benedictionis petitione a Cele- « brante, seu a Cardinali, vel ab aliquo, ascen- « dit, facta prius reverentia Cardinali (sive Epi- « scopo) in pulpitum panno nigro, si placet, « coopertum, et facit suum sermonem, pro quo « non præmunit se aliquo signo Crucis in « pectore, nec divinam invocat gratiam, neque « præfatur angelicam Salutationem, sicut in aliis « sermonibus, qui in laudem Dei intra Missam « fieri solent. » Ait, aliter sermonem in laudem defuncti fieri debere, statimque subjicit, finito sermone, ejus recitatorem simpliciter recedere posse, quo placet, et si est de familia defuncti, funebriter vestitum reverti ad locum suum inter alios confamiliares funestos, ubi dimissa cauda, et recucullato capite sedet, et tunc a nullo compellatur, nec laudatur, quod diserte oraverit, etiamsi disertissime fuerit concionatus.

[Hic referre nonnulla Decreta præcedentem materiam illustrantia utile visum est.

« 1. Concionatoribus, qui eorum subditis ver- « bum Dei prædicandi onus acceperint, benedi- « ctionem elargiri non præsumant Prælati infe- « riores, sed Episcopis, quibus jus hujusmodi « privative competit, omnino dimittant. Die « XXVII Sept. MDCLIX. *Decretum circa usum « pontificalium Prælatis Episcopo inferioribus « concessorum a Rituum Sacra Congregatione « habita coram SSmo. D. N. Alexandro PP. VII « emanatum*, ad XX.

« Archipresbyter loci Monzæ Mediolanen. « diœcesis, qui gaudet usu pontificalium, con- « suevit ab antiquo tempore benedicere con- « cionatorem, præcipue qui concionem sit habi- « turus, dum ipsemet Missarum solemnia ponti- « ficali more peragit, supplicavit propterea « declarari : An censeatur comprehensus in de- « creto novissime emanato?

« Et S. C. respondit : Ei non licuisse per « Concilium Tridentinum hujusmodi benedi- « ctionem elargiri, et eum esse comprehensum « in decreto prædicto. Die XII Junii MDCLX in « Mediolanen.

« 2. Cum sub die XI Augusti MDCXCI, S. R. C. « ad instantiam Canonicorum cathedralis Vercel- « len. decisum fuerit, a concionatore salutandos « prius esse Canonicos dictæ Cathedralis in appa- « ratu chorali, absente Episcopo, capitulariter « sedentes, et deinde Gubernatorem : cumque « exortum fuerit dubium : An hoc procedere « debeat, etiam præsente Episcopo?

« S. R. C. respondit : In decisis, etiam præ- « sente Episcopo. Die XXIV Jan. MDCXCIII, in « Vercellen.

« Relatis in S. R. C. ab Emo. et Rmo. D. Car- « dinali Petruccio ponente Episcopo civ. Marian. « informationibus, super excitata a Guberna- « tore totius insulæ Corsicen. prætentione « exigendi a concionatoribus primam salutem.

« Sacra Rituum Congregatio deberi Episcopo « primam, et distinctam salutationem, respon- « dendum censuit. Die VII Aprilis MDCXCVI in « Marianen.

« An, absente Archiepiscopo, Magistratus de- « beat salutari cum titulo Illmi., et Capitulum « cum titulo Rmi.?

« Resp. : Negative in casu proposito. Die XXIII « Jan. MDCC in Capuana Præeminentiarum « ad III.

« An concionator, absente Episcopo, post « reverentiam generalem factam Capitulo, deinde « populo, teneatur vix incœpta concione, iterum « veniam exhibere, seu postulare a Canonicis, « quia, ut aiunt, unum sunt cum Episcopo?

« Resp. : Negative, et detur Decretum in As-

« culana xxiv Sept. MDCCLXXXVIII. Die xxxi « Maii MDCCCXVII in una Dubiorum ad vii.

« An sacer concionator tempore Quadrage- « simæ et Adventus, peracta generali reveren- « tia, et incœpta concione, alteram reverentiam, « seu veniam exhibere tantum debeat Episcopo, « an etiam Capitulo, absente Episcopo?

« Resp. : In decisis juxta modum, nempe, « absente Episcopo, deberi reverentiam, sed « non veniam. xxiv Sept. MDCCLXXXVIII in « Asculana ad vii.

« Quando in Missa solemni concionator post « salutationem salutat ministros Altaris, seu « facit reverentiam : quæritur, an debeant Cele- « brans et ministri correspondere discoope- « riendo caput, an non?

« Resp. : Non est incongruum, si Ministri « Altaris et ipse Celebrans salutationi conciona- « toris correspondeant. Die xx Julii MDCLXXXVI « in Angelopolitana ad vii.

« 3. An teneantur Canonici cappam deponere « tam intra quam extra Ecclesiam, dum verbum « Dei prædicant...

« Resp. : Negative in propria Ecclesia, etiamsi « concionibus aliisque functionibus vacent... « Affirmative extra propriam Ecclesiam, et detur « Decretum generale. Die xxxi Maii MDCCCXVII « in una Dubiorum additionalium ad ii (4386).

« 4. S. R. C. declaravit : Nemini tam sæcu- « lari (1) quam regulari, etiam in eorum pro- « priis Ecclesiis, licere concionare, ipso Episcopo « actu concionante, et quoad præcedentiam in « ecclesiasticis functionibus, inter Presbyteros « simplices et Canonicos, ratione paramento- « rum deberi paratis. Die x Sept. MDCCLXVII in « Pharen. »]

CAP. XXIII.

QUO ORDINE ET MODO THUS IN THURIBULUM IMPONATUR ILLUDQUE BENEDICATUR.
QUO RITU FIAT AB EPISCOPO VEL CELEBRANTE THURIFICATIO IN VESPERIS SOLEMNIBUS.
CRUX ALTARIS TRIPLICI DUCTU THURIFICATUR.
ALTARE, RELIQUIÆ, SEU IMAGINES SANCTORUM QUOMODO INCENSANDÆ. — RITUS THURIFICANDI IN MISSA SOLEMNI.
QUANDO INCENSANDI SINT LEGATUS DE LATERE, VEL ALIUS CARDINALIS, EPISCOPUS, DIGNITATES ET CANONICI.
QUO RITU THURIFICANDUM SANCTISSIMUM SACRAMENTUM IN ALTARI EXPOSITUM.
A QUIBUS ET QUO ORDINE THURIFICANDI SINT LEGATUS, REX, PRINCEPS MAGNUS, MAGISTRATUS ET NOBILIORES.

§ I.

Circa thuris benedictionem hoc servandum est, ut cum Acolythus, sive Cæremoniarius, affert thuribulum cum prunis ardentibus sinistra, naviculam autem cum thure et cochleari, dextera, ad Episcopum, aut Celebrantem, illico adsit, vel primus Presbyter assistens, vel, si Episcopus celebrans est apud Altare, Diaconus Evangelii, juxta regulas suis locis traditas, et accipit de manu prædicti Acolythi naviculam semiapertam, et cochlear in ea existens, cum osculo cochlearis et manus episcopalis, offert eam Episcopo, dicens : *Benedicite, pater reverendissime.* Episcopus vero, accepto cochleari, sumit cum eo ter ex navicula thus, illudque etiam ter in thuribulum mittit, dicens interim : *Ab illo benedicaris, in cujus honorem cremaberis.*

(1) Excepto Parocho S. C. C. ii Maii MDCXXIX et xx Mart. MDCXXI, apud Gavantum.

§ II.

Quo facto, ac reddito cochleari eidem Ministro, qui rursus manum et illud osculatur, ipse Episcopus format manu dextera signum Crucis super thus in thuribulo; ipse vero Acolythus thuribulum deferens, illud portat, et, cum opus est, operculum per catenulam sursum trahit, juxta normam in cap. xi hujus lib. I, § vii.

COMMENTARIUS.

I. Thuris usum antiquissimum esse in Ecclesia, ostendimus, tum in opere *De codice sancti Evangelii*, libro II, cap. xiii, tum in commentariis ad Romanum Pontificale. Thuribulum, quod etiam Thymiamaterium et Suffitorium dicitur ab Anastasio in Vitis summorum Pontificum, vas est ex argento, vel alio metallo artificiose elaboratum, in quo thura et alii odores incenduntur in solemni oblatione. Thuribula, seu thymiamateria aurea Constantinum Imperatorem plerisque Ecclesiis largitum fuisse tradit liber Pontificalis Damaso Papæ adscriptus. Eumdem Constantinum S. Nicolao thuribulum aureum, quo inter sacrificandum uteretur, donasse, in Vita ipsius Sancti testatur Simeon Metaphrastes. Auctor quoque libri Pontificalis scribit, Sergium Papam fecisse thymiamaterium, vel thuribulum « aureum magnis cum columnis et cooperculo, « quod suspendit ante imagines tres aureas Beati « Petri Apostoli, in quo incensum, et odor suavitatis festis diebus, dum Missarum solemnia « celebrantur, omnipotenti Deo opulentius mittitur. »

II. Usum thuribulorum, vel similium vasorum, in quibus thura et varii odores adolentur in solemni oblatione, ex apostolica traditione et Mosaicæ legis exemplo profluxuisse, ostendit inter alios Joannes Bona Cardinalis lib. I *Rerum liturgicarum*, cap. xxv, num. ix. Certe mentio thuris ad Ecclesiæ usum habetur in antiquis canonibus et constitutionibus Apostolorum; occurritque in Liturgiis S. Basilii, et S. Joannis Chrysostomi, in quibus etiam forma benedicendi incensum exaratur. Ut autem de ritu Latino loquamur, « regulariter, » ait Crassus lib. I, cap. xlvi, « quotiescumque aliquid incensandum est, similiter expedit, ut prius incensum « benedicatur, nisi quando Sacramentum Cor« poris aut Sanguinis Christi incensatur tam « intra quam extra Missam, ut in die Cœnæ « Domini et Parasceve, quando a loco ad locum « portatur, et in die Corporis Christi, et similibus actibus, » etc.

III. Circa thuris benedictionem, ut servandus sit ritus, exponit idem Crassus citato loco sic dicens : « Ad Episcopum Cardinalem, seu quem« cumque Prælatum pontificaliter celebrantem « Cæremoniarius portans naviculam dextera, et « thuribulum sinistra pro benedictione et po« sitione incensi, firmat se ad sinistram ipsius « Celebrantis, ubi stans humiliatus ipsam navi« culam apertam porrigit Diacono Evangelii « parato stanti ad ejusdem dexteram; sem« per enim ipse in Missa naviculam ministrat « Celebranti, in Vesperis vero Presbyter as« sistens planeta indutus id facit, qui stans « humiliatus ipsam ita approximat thuribulo, « ut thuribulum, et navicula sese simul tangant « ante pectus Episcopi, dicens : *Benedicite, pa« ter reverendissime*, vel *reverende*, prout con« gruit; quod cum dicit, osculatur cochlear et « manum Episcopi, et ille benedicit verbo, non « manu, dicens : *Ab illo benedicatur, in cujus « honore crematur*. »

IV. Sane putat memoratus auctor, convenientius esse, ut ea Celebrans utatur formula *Ab illo benedicatur*, etc. sed standum est Rubricæ nostri ȝ ac Missalis Romani, quæ docet, dicendum: *Ab illo benedicaris, in cujus honorem cremaberis*, præsertim quod frequentissimus usus obtinui, eodem Crasso teste, « ut in benedictione et « impositione incensi utamur illis verbis, » videlicet : *Ab illo benedicaris*, etc. cujusmodi formula etiam legitur in Romano Cæremoniali apud Augustinum Patricium. Porro petita benedictione, Episcopus accepto cochleari, sumit cum eo ter ex navicula thus, illudque etiam ter in thuribulum mittit, dicens quasi cum incenso

loquens : *Ab illo benedicaris*, etc. quæ verba uti alios citans docet Meratus in suis ad Gavantum Additionibus sic distribuere debet; ut in prima thuris immissione dicat : *Ab illo benedicaris;* in secunda, *in cujus honore;* in tertia, *cremaberis, Amen.* Sed hæc levia sunt. Vox *Amen*, tametsi nota sit orationum et benedictionum, in nostro hoc tamen § sicut etiam in Crassi Cæremoniali desideratur.

V. Sed hisce omissis, petita quidem benedictione, Episcopus, seu Celebrans, accepto cochleari de manu Diaconi seu Presbyteri assistentis, ponit tribus vicibus thus in thuribulum, tribus scilicet locis distinctis, in medio, a dexteris, et a sinistris, ut ait Meratus, et in fine super thuribulum facit Crucis signum; quo facto, et non prius, ait Crassus, Diaconus, seu Presbyter assistens, osculatur iterum receptum cochlear et manum Episcopi, redditque naviculam Cæremoniario, seu Acolytho, qui, cum opus est, operculum per catenulam sursum trahit, juxta normam cap. XI, § VII, positam, ut § is noster docet, quod Episcopus, ubi post positum thus, et recitatam benedictionem illam *Ab illo benedicaris*, etc., cochlear Ministro reddit, is statim manum Episcopi et ipsum cochlear osculatur, eaque peracta cæremonia, « ipse Episcopus for- « mat manu dextera signum Crucis super thus « in thuribulo. » Atque hic nota, quod ubi benedicendum sit thus in thuribulo a Celebrante, thuribulum ipsum apertum a Ministro teneri debet ante Celebrantem, donec is thus benedixerit. Non posse, ubi fumus vel ignis in thuribulo ad perfectionem incensationis deesset, a quoquam tunc ignem, vel thus superaddi, ex laudato Crasso in Commentario sequenti dicemus.

[In Missa coram venerabili Sacramento exposito celebrata, debent a Ministris ea fieri oscula quæ ad ritum Missæ solemnis pertinent. Ita nuperrime resolvit S. R. Congregatio.

« Juxta Cæremoniale Episcoporum, lib. II, « cap. XXXIII, num XIX, initio processionis « SS. Corporis Christi, Presbyter assistens mi- « nistrat Episcopo naviculam, absque osculo « cochlearis et manus. Exinde nonnulli conclu- « dunt oscula omnia, sive manus, sive rei porri- « gendæ aut acceptæ, omittenda esse in Missa « coram SS. Sacramento exposito celebrata; « excipiunt tamen osculum manus Celebrantis a « Subdiacono faciendum post cantatam episto- « lam... Alii e contra cum Tetamo, *Appendice* « *ad Diarium*, cap. III, num. XXXI, Gardellini, « in *Instruct. Clement.* § XXX, num. XIV, sta- « tuunt hanc regulam. Illa tantum omitti debent « oscula quando faciendum est aliquid quod « specialiter Sacramentum expositum duntaxat « respiciat, non illa quæ ad ritum Missæ solem- « nis proprie pertinent. — Inter has ergo « opiniones, quæritur quænam in praxi se- « quenda? v. g. an coram SS. Sacramento « exposito, Diaconus ministrans Celebranti « aspersorium ad aspersionem aquæ benedictæ « faciendam, debeat vel non osculari asperso- « rium et manum Celebrantis?

« Resp. : Sequendam regulam in collatione « authentica S. R. C. D. a Gardellini indigitatam, « cum aspersio proprie non spectet ad ritum « Missæ, sed sit tantum actio præliminaris. « Die XII Augusti MDCCCLIV in Lucionen. « ad XLV. »]

§ III.

Materies autem, quæ adhibetur, vel solum et purum thus esse debet suavis odoris; vel, si aliqua addantur, advertatur ut quantitas thuris longe superet.

COMMENTARIUS.

Cum, uti ex sacris Paginis et sancti Patres, et scriptores liturgici passim docent, non sine mysterio adhiberi soleat thus in Ecclesia, significat enim Christi divinitatem, uti ex SS. Patribus docet Stephanus Durantus lib. I *De ritibus Ecclesiæ catholicæ*, cap. IX, num. I, itemque orationem Sanctorum, uti ex Apocalypsi cap. VIII et Psalmo CXL auctores ecclesiastici tradunt; jure ac merito ex hoc nostro § cautum est, ut si quidquam aliud misceatur cum incenso, major quantitas semper esse debet incensi : « Ex « omnibus aromatibus, » ait Crassus lib. I,

cap. xlvi, « thus, sive incensum specialiter in « thuribulum ponitur adolendum : quod si boni « odoris ac suaviter olentis sit, non alio vapore « miscetur, sin autem, potest cum aromatibus « quibusvis alioquin suaviter odorantibus ad- « misceri; ita tamen, ut odor fumi thurei præ- « valeat, et plus de incenso quam alio sufficien- « ter redoleat. Ipsum vero thus neque omnino « contusum sit, ne nimis repente evanescat; ne- « que integrum, aut solidum, ne omnino cre- « mari non possit. » Addit mox, adverti illud debere, ut, si paulum fumi vel ignis in thuribulo ad perfectionem totalis incensationis deesset, nullatenus a quoquam ignis vel incensum superaddatur, nisi quod ab initio semel per Celebrantem fuerit benedictum et impositum.

§ IV.

Hujusmodi thurificatio principaliter fit versus Altare et Crucem, ac reliquias et imagines Sanctorum super eo positas, hoc ordine. Nam imposito et benedicto thure, ut supra, Episcopus, vel Celebrans capit de manu Diaconi in Missa, vel de manu Presbyteri assistentis in Vesperis, thuribulum, videlicet, sinistra catenulas, quibus thuribulum sustinetur in earum summitate, dextera vero easdem catenulas simul junctas, prope thuribulum tenet, ac thuribulum sustinet, ita ut illud commode ducere versus Crucem et imagines prædictas, et ad se retrahere possit; quod recte fit, si ipse Episcopus, aut Celebrans, accepto thuribulo, teneat dexteram, quo fieri potest, proximiorem ipsi thuribulo, ita ut parvum catenularum spatium remaneat inter ipsius manum dexteram et thuribulum, præsertim cum thurificantur oblata; nam, si nimis thuribulum pendeat, nec commode, nec secure, nec decore illam actionem expedire posset, et facta Cruci profunda reverentia, thurificet illam triplici ductu.

COMMENTARIUS.

I. Thurificatio Altaris antiqua est in Ecclesia, ejusque passim meminere pervetustæ liturgiæ SS. Jacobi, Basilii, Chrysostomi, itemque S. Dionysius, vel alius antiquus auctor, *De Hierarchia*, cap. iii, et sanctus Ambrosius ad cap. i S. Lucæ, dicens : « Atque utinam nobis quoque « adolentibus Altaria Sacrificium deferentibus « assistat Angelus. » Fit et de eadem mentio in Ordinibus antiquis Romanis a Mabillonio tomo II Musei Italici allatis, ex quorum etiam præscripto Sacerdos benedicens incensum orat, ut omnes insidiæ et phantasmata dæmonum, omnesque languores vi odoris ipsius effugentur.

II. Sed neque ob hanc rationem solum fit incensatio, verum etiam ad repræsentandum odorem bonum Christi, ex S. Germano in Theoria ; ad significandum orationem Sanctorum, uti ex Apocalypsi cap. viii et Psalmo cxl tradit inter alios S. Hilarius; item ad denotandum effectum gratiæ, qua sicut bono odore Christus plenus fuit, juxta illud Genesis cap. xxxvii : « Ecce odor « filii mei, sicut odor agri pleni; » et a Christo derivatus ad Fideles officio Ministrorum, odorem notitiæ suæ spargit per nos in omni loco, et ideo undique thurificato Altari, per quod Christus designatur, thurificantur omnes per ordinem, uti scitissime observat S. Thomas, III parte, quæstione lxxxix, articulo v. Suffumigatur itaque Altare non ad reverentiam loci, ut malus odor inde pellatur concurrentis populi, ut scribit Bellarminus lib. II *De Sacrificio Missæ*, cap. xv. Ut quid enim in ea suffumigatione benedictio thuris, et Crucis signum adhiberetur? sed ad alia omnino significanda, uti docent Patres.

[En quæ habet Bellarminus loc. cit : « Causa « vero cur thuris odor ac fumus in sacrificio ad- « hibeatur, tum ut significetur bonus odor Evan- « gelii et eorum qui Evangelium prædicare de- « bent, tum ob similitudinem quam habet in- « censum cum oratione, tum etiam ad gloriam

« Dei repræsentandam, tum denique ad tetrum « odorem, si quis ex multitudine hominum in « Ecclesia existeret, abstergendum. »]

III. Quod autem thurificationis modum spectat, de quo in hoc § et seqq. agitur, quamvis in omni Altaris incensatione magis quædam gratia, quam ars ulla requiratur, incensationis tamen ipse actus satis apte et decenter fiet, si Celebrans non in cornu Epistolæ, ait Crassus libro I, cap. XLVII, sed ante medium Altaris stans rectus latis parum manibus æquali ipsarum distantia capiat thuribulum manu dextera, quantum brevius fieri potest, proximans manum suam thuribuli vasculo, quia si longam nimis facit catenam ita ut ipsum thuribuli vasculum nimis pendeat, maxime quando calix super Altari est, non potest commode, nec secure, nec cum gratia thuribulum ducere; quod tamen cum ducit, advertere etiam debet, ut non totam personam, neque caput traducat, neque sinistram incommode moveat, sed solum, quantum potest, brachium dexterum tractim ac placide ducat et reducat, ita ut cum thuribulum retrahit, sub brachio retrahat illud.

IV. Commodius quoque erit, si, uti notat memoratus Crassus, in incensando, cum spatiatur ante Altare circuens illud, et incensans, semper prius illum pedem moveat, qui est proximior Altari in eundo et redeundo, tot passus faciens, quod tractus thuribuli facit. Ergo accepto thuribulo Episcopus, vel Celebrans, sinistram, qua summitatem catenularum juxta manubrium complectitur, admovens infra pectus, eamque immobilem tenens in tota incensatione, dextera vero easdem catenulas simul junctas prope operculum firmas tenens, vertit se ad Altare, « et facta Cruci profunda reverentia, » etiam si esset in ea veræ Crucis particula, uti post Bauldryum et Bissum notat Meratus, « thurificat « illam triplici ductu; » nihil scilicet dicens, sed post unamquamque incensationem tantillum quiescens, ita ut distinguatur, tres factas esse incensationes; sunt enim nonnulli, qui adeo velociter eam functionem peragunt, ut minime ductus ipsi thurificationis Cruci exhibitæ discernantur.

V. Cruci sacrisque imaginibus ex antiqua et pia consuetudine recte offerri lumen et incensum, non solum omnes theologi docent, sed et septima œcumenica Synodus, secunda Nicæna in suo Fidei Decreto definivit, allato a nobis tomo II Conciliorum post explicatos ipsius Synodi canones. Neque obstat, quod S. Augustinus in libro *De hæresibus*, cap. VII, de Carpocrate hæresiarcha ita plane inquit : « Sectæ « ipsius fuisse traditur quædam Marcellina, quæ « colebat imagines Jesu et Pauli et Homeri et « Pythagoræ adorando incensumque ponendo. » Non enim S. Doctor in Marcellina Carpocratis sectatrice fidelem incensi usum, sed gentilem atque hæreticum idololatriæ superstitionis abusum damnabat, ut scite docet doctissimus Lupus in scholio ad Decretum de Fide, quod ipsa Nicæna secunda Synodus adversus iconoclastas edidit.

VI. Dici etiam hic potest, quod olim adversus Vigilantium scripsit S. Hieronymus, cereorum usum negantem, qui in honorem Sanctorum accendi solebant : « Causabantur, » inquit, « olim Apostoli, quod periret unguentum, sed « Domini voce correpti sunt. Neque enim « Christus indigebat unguento, nec Martyres « lumine cereorum; et tamen illa mulier in ho- « norem Christi fecit, devotioque mentis ejus « recipitur. Et quicumque accendunt cereos, « secundum fidem suam habent mercedem, « dicente Apostolo : *Unusquisque in suo sensu « abundet*. Idololatras, appellas hujusmodi ho- « mines? Non diffiteor, omnes nos, qui in Christo « credimus de idololatriæ errore venisse. Non « enim nascimur, sed renascimur christiani. Et « quia quondam colebamus idola, nunc Deum « colere non debemus, ne simili eum videamur « honore venerari. » Notanda præsertim sunt, quæ mox idem S. Doctor subjicit : « Illud fiebat « idolis, et idcirco detestandum est; hoc sit « Martyribus, et idcirco recipiendum est. » Ubi nota, christianam fidem superstitionem in religionem demutasse; quanquam dici etiam posset, christianos non a gentilibus usum incensi, aliosque ritus, sed a veteri Testamento, in quo illi probantur, fuisse mutatos.

VII. Omitti hic tandem non debet antiquus ritus in Ecclesia Romana servatus, in qua plures super Altare extabant Cruces, quæ etiam inter Missarum solemnia post oblatorum thurificationem a Papa celebrante incensabantur, teste Jacobo Gaetano in Ordine XIV Romano, cap. LXXI. « Et continuando, » inquit, « incenset Cruces, » etc. Id quod etiam repetit cap. LXXII quod

inscribitur *In festo S. Stephani*. Erant ergo plures super Altari Cruces, nempe Crux stationalis, et quæ alias ex antiquo et communi ritu super ipsum Altare poni debebat. Crucis stationalis mentionem facit Ordo Romanus xi, auctore Benedicto, ex quo etiam addiscimus, eo nomine appellatam, quod solita esset deferri ad Stationes; sic enim ait num. x. « Feria quarta, Statio « ad Sanctam Mariam Majorem. Fit collecta ad « S. Petrum ad Vincula in Eudoxia. Primicerius « cum schola, et Subdiaconi regionarii, et « Acolythi cum Cruce stationali sancti Petri, le- « vant inde Crucem cum collecta processionali, « cantando usque ad Sanctam Mariam Majo- « rem, » etc. Crucem ipsam stationalem consuevisse reponi super Altari, ex eodem Romano Ordine liquet, dum num. xxix, ita ait : « Subdia- « conus regionarius levat Crucem stationalem « de Altari, plane portans eam in manibus « usque ad Ecclesiam, » etc.

VIII. In multis etiam hodie Ecclesiis extant Altaria, in quibus duæ cernuntur Cruces, et quidem cum imagine Crucifixi, quarum altera, et quidem magna, est loco tabulæ pictæ, altera vero parva inter candelabra locari solet. Quanquam vero, quidquid alii sentiant, ubi prima adesset, non sit necesse, ut ponatur in ipso Altari alia Crux parva, dum Missa celebratur, ex sententia complurium doctorum, ac præsertim ex Decreto Sacræ Rituum Congregationis die xvi Junii [in Rossanen.], apud Meratum in Indice Decretorum num. cd, sciendum tamen, quod ubi ipsum Altare incensandum sit, in quo scilicet duæ extent Cruces, sola illa parva thurificari debet triplici ductu juxta ritum in Rubricis nostri Cæremonialis, ac Missalis Romani præscriptum. Porro cum de Cruce Altaris hic mentio inciderit, sciendum et illud est, ponendam illam esse in Altari, etiamsi ibi expositum sit sanctissimum Sacramentum. Ita enim decidit Sacra ipsa Rituum Congregatio in una Senarum die xvi Maii anni MDCCVII apud eumdem Meratum in memorato Indice numero dclxiv. Quod Decretum conforme est quidem Rubricæ, quæ indefinite loquitur de Cruce apponenda super Altare, sine ulla exceptione ; quando autem lex non distinguit, neque nos distinguere debemus, uti communiter doctores tradunt.

[Totam controversiam dirimit sapientissimus Bened. XIV per suam constitutionem *Accepimus* de die x Julii MDCCXLVI editam. Quam cum sit omni eruditione et doctrina referta, oculis lectorum subjicimus.

« Accepimus præstantium virorum testimo- « niis jam pridem in quibusdam pontificiæ di- « tionis civitatibus inductam esse consuetu- « dinem, quæ licet pietatem, ac religionem « præseferat, Ecclesiæ tamen institutis, ac disci- « plinæ plurimum adversatur. Idem nos ipsi « deprehendimus in aliquibus Ecclesiis hujus « nostræ Romanæ Urbis, et aliis pariter, quæ « Episcopis suburbicariis subjiciuntur. Qua- « propter muneri nostro deesse magnopere vide- « remur, nisi de hac re monerentur illi, qui pro « spirituali hujus civitatis regimine Ministri a « nobis constituti sunt, et alii, qui suburbicariis « Episcopatus, vel alterius civitatis in ditione « pontificia sedem obtinentes curam gerunt ani- « marum.

« In Altaribus, quæ per Ecclesias erecta sunt, « et in quibus sacrum fieri consuevit, præter « majorem tabulam, quæ vel depictam, vel « incisam exhibet imaginem Sancti, in cujus « nomen et memoriam Altare consecratum est, « adjungi cœpit alia minor tabula, in qua vel « coloribus exprimitur, vel ære, ligno, aut « marmore indicitur effigies alterius Sancti, ita « ut Crux auferatur, quæ, juxta Rubricas, inter « candelabra collocari debet : cum vero nemi- « nem lateat, rem divinam confici non posse, « nisi Crux cum imagine Sanctissimi Crucifixi « super Altari constituatur, hinc minori tabulæ « superadditur exiguus adeo crucifixus, ut ne- « que Presbyteri celebrantis oculis facile occur- « rat, neque ab ullo alio distingui ferme possit, « nisi hic diligenter perscrutetur, utrum super « Altari revera Crucifixi imago proposita fuerit.

« Equidem non improbamus, quod idem « Altare in plurium Sanctorum nomen ac memo- « riam dedicetur, quodve in majori tabula aut « unus tantum, aut plures etiam Sancti pingan- « tur, vel denique, quod alia minor tabula « collocetur inferior, aut alio quocumque modo, « ubi unus vel plures Sancti fidelium venera- « tioni proponantur. Illud permittere nullatenus « possumus, quod Missæ sacrificium in his « Altaribus celebretur, quæ careant imagine « Crucifixi, vel ipsa incommode statuatur ante « Presbyterum celebrantem, vel ita tenuis « et exigua sit, ut ipsius Sacerdotis et populi

« assistentis oculos pæne effugiat : Id enim « alienum est a legibus et institutis Eccle- « siæ, quæ in Rubricis aliisque ecclesiasticis « sanctionibus continentur : Id etiam maxime « contrarium est sacræ antiquitati, et Ecclesia- « rum etiam orientalium consuetudini ; ita ut « certissimum sit violari leges Ecclesiæ, si « exigua solum imago Crucifixi præfigatur « minori tabulæ, vel statuæ Sancti, qui super- « additur, ut illum fideles venerentur.

« In Rubricis Missalis, tit. *De præparatione* « *Altaris, et ornamentorum ejusdem*, hæc le- « guntur : « *Super Altare collocetur Crux in* « *medio, et candelabra saltem duo cum candelis* « *accensis hinc et inde in utroque ejus latere.* » « In Romano Pontificali, tit. *De consecratione* « *electi in Episcopum ;* cum sermo est de Altari, « ubi consecrandus Episcopus sacrum operatur « usque ad Offertorium, quo peracto Missæ sacri- « ficium prosequitur in alio Altari, ubi Episco- « pus consecrans rem divinam facit; in eo, « inquam, Pontificali hæc habentur : « *In Ca-* « *pella vero minore pro electo, quæ a majore* « *debet esse distincta, addatur Altare cum Cruce,* « *et duobus candelabris.* » Cæremoniale autem « Episcoporum postquam, lib. I, cap. XII, com- « memoravit candelabra et candelas, hæc addit : « *In quorum medio collocabitur Crux ex eodem* « *metallo et opere, præalta, ita ut res Crucis* « *æquet altitudinem vicinorum candelabrorum,* « *et Crux ipsa tota candelabris supereemineat,* « *cum imagine Sanctissimi Crucifixi versa ad* « *anteriorem Altaris faciem.* »

« Nos ipsi verba fecimus de hoc veteri ritu « collocandæ Crucis in Altari, cum sacrum pera- « gitur, in nostris Commentariis *De sacrificio* « *Missæ*, quæ Italico sermone a nobis confecta « fuerunt, parte IV, sect. I, num. XVII ac se- « quentibus : plura deinde addidimus, sect. I, « § XVIII et XIX, cum ipsa latine reddita lucem « iterum publicam adspexerunt. His etiam « adjungimus, ob vetustatem præsertim hujusce « ritus, tantam venerationem cultumque sem- « per exhibitum fuisse Cruci, quæ in medio « Altari collocatur, cum Missæ sacrificium con- « ficitur, ut novatores ipsi magis infensi, illam « de medio auferre pertinuerit, cum suam « Cœnam instituunt; hæc testatur Gretserus in « suo tractatu *De Cruce*, cap. XXIII, tom. I ejus « editionis, quæ postremo typis vulgata fuit.

« Si vero disciplinam orientalium inspicia- « mus, Græcis in more positum est, ut ad « Portam Reginam sanctuarii utroque latere « imagines Christi Domini, ac Beatæ Virginis, « et super Altare Crucem una cum libro sancto- « rum Evangeliorum constituant : In liturgia « vero Copto-Arabica, quæ desumpta ex ma- « nuscriptis codicibus Vaticanis impressa fuit « anno MDCCXXXVI in collegio urbano de Pro- « paganda Fide, p. 33, indicitur Sacerdoti cele- « branti, ut benedictionem cum Cruce populo « impertiat, eam deinde osculetur, ac Diacono « tradat, qui ipsam super Altari collocat : Pos- « tremo ritus Syriacus Maronitarum eadem pror- « sus decernit, quæ in Rubricis Romani Missalis « præscribi superius indicavimus. Nam Pa- « triarcha Stephanus lib. III, tract. III, sect. IV, « ita scriptum reliquit : « *Mos iste omnibus* « *Ecclesiis inolevit, ut supra Altaris gradum* « *salutiferæ Crucis vexillum collocetur.* » In « Synodo etiam nationali, qua coacta fuit « anno MDCCXXXVI in monte Libano, quam « literis apostolicis nos ipsi confirmavimus, « parte II, cap. XIII, *De sacrosancto Missæ sacri-* « *ficio*, can. VIII, ita sancitum est : « *Super Al-* « *tare collocetur Crux in medio, et candelabra* « *saltem duo cum candelis accensis hinc et inde* « *in utroque ejus latere.* »

« Scriptores, qui sacros ritus explicarunt, « nonnullas disputationes instituunt; ac primo, « utrum satis sit nudam Crucem in Altari sta- « tuere, an imago Crucifixi addenda simul videa- « tur. Equidem Rubricæ Missalis solam Crucem « commemorant, cum tamen Cæremoniale Epi- « scoporum Crucem una, et Crucifixum nomi- « net, idque communi Ecclesiæ consuetudine « consentaneum sit, hanc ideo sententiam pro- « bandam nemo sapiens dubitabit. Ita sentiunt « Gavantus, Claudius La Croix, qui lib. VI, « parte II, *De sacrificio Missæ*, num. CCXVIII, « fatetur, ob veterem communemque usum, « sine imagine Crucifixi, quæ pendeat e Cruce, « rem divinam fieri non posse, nisi necessitas « intervenerit : et profecto initio Ecclesiæ, cum « fideles concitare ad furorem gentilem magno- « pere timerent, si Christum crucifixum publice « adorandum proponerent; Crucem tamen plu- « ribus modis exornatam palam exponebant, « atque incisum, vel depictum Cruci appone- « bant agnum, qui typus amandissimi Salvatoris

« semper habitus est, ut eo saltem modo Crucifixi imaginem exhiberent : id conspicitur « adhuc in nonnullis hujus civitatis Ecclesiis, et « testimonio etiam Magrii comprobatur in ejus « *Hierolexico*, in vocabulo *Crux*.

« Secundo loco inquiritur, utrum Crucifixus « pendens a Cruce debeat in Altari constitui, « etiamsi Salvator noster Crucifixus in majori « tabula Altaris depictus, aut cælatus appareat. « Gavantus id quidem probat; alii vero necessarium id minime arbitrantur, dummodo « tamen Crucifixus in majori tabula vel pictus, « vel cælatus, primum locum obtineat præ ceteris omnibus, quæ in eadem tabula exprimuntur. Ita censet Pasqualigus *De sacrificio* « *Missæ*, quæst. DCCXVI; Quartus *ad Rubricas* « *Missalis*, parte I, dub. X, et Gribaldus *De Sacramentis*, in tract. V, *De sacrificio Missæ*, « cap. IX, dub. II, num. XX. Huic pariter sententiæ se conformavit Congregatio Sacrorum « Rituum, uti constat ex responsione, quam « ipsa promulgavit anno MDCLXIII, et quam « Meratus recenset tom. I, parte I, tit. XX, *De* « *præparatione Altaris*, num. VI, et in Indice « Decretorum, eodem tom. II, num. CD.

« Tertio loco quæritur, utrum Crucifixus in « Altari collocari debeat, cum sacrificium Missæ « in eo conficitur Altari, ubi positum est Tabernaculum, in quo pyxis cum sacris particulis « continetur; cum præsertim eidem Tabernaculo « parva Crux cum imagine Salvatoris Crucifixi « semper præfigatur. Equidem in Cæremoniali « Episcoporum hæc habentur : « *Non incon-* « *gruum, sed maxime decens est, ut in Altari,* « *ubi sanctissimum Sacramentum est, Missæ* « *non celebrantur; quod antiquitus observatum* « *esse credimus* : » in vetere Cæremoniali, cum « Clemens VIII pontificatum gereret, ita legebatur « *quod antiquitus observatum esse vide-* « *mus.* » Attamen id prorsus difficile nonnullis « videtur, ob eam causam, quod, ut ipsi argumentantur, cum unicum Altare in veteribus « Templis extrui soleret, aut divina Eucharistia « in eis conservata non fuisset, aut nullum Missæ « sacrificium in eis esset institutum : aliter vero « sentiunt ii, quibus cognitum perspectumque « est, eum morem fuisse antiquitus, ut sacra « Eucharistia in Ecclesia sacrario servaretur, « vel in decenti armario, quod parieti configebatur, uti nunc etiam perspicimus in Basilica « Sanctæ Crucis in Jerusalem : idem perpendit « Mabillon *Museo Italico*, tom. I, pag. 89, ac « tom. II, pag. 139. At quod in præsenti ingerit « difficultatem, nec ullum ab examine propositæ controversiæ liberum facit, illud est, quod, « juxta vigentem disciplinam, sacra Eucharistia « conservatur in Tabernaculo, quod est positum « super uno ex Altaribus Ecclesiæ, et quod in « eo passim Missa celebratur, cum, sedulo perpenso Cæremonialis textu, deprehensum sit, « eum prædictæ celebrationi absolute non « obstare; uti Christianus Lupus expendit « tom. II recentioris editionis in dissertione *De* « *sacris processionibus*, pag. 356. Hanc itaque « controversiam cum alias nos ipsi expenderemus in supracitatis Commentariis *De sacrificio* « *Missæ*, parte IV, sect. I, num. XVIII; illorum « sententiam probavimus, qui existimant Crucifixum inter candelabra statui debere, neque « parvam Crucem, quæ Tabernaculo præfigitur, « satis esse, ne Rubrica violetur, quemadmodum inferius explicabimus. Idemque censuit « Congregatio Sacrorum Rituum anno MDCLXIII, « uti perspicitur ex Indice Decretorum, quem « Meratus exhibuit, parte II, tom. I, num. CD, « ubi hæc leguntur verba : « *Crux parva cum* « *imagine Crucifixi posita super Tabernaculum,* « *in quo asservatur inclusum sanctissimum* « *Sacramentum in Altari, non est sufficiens in* « *Missa, sed poni debet alia in medio candela-* « *brorum.* »

« Quarto loco disputatur, utrum Crucifixus « inter candelabra collocandus videatur, cum « sacrum peragitur in eo Altari ubi divina Eucharistia non includitur Tabernaculo, sed publicæ fidelium venerationi exponitur. Id « necessarium esse putavit Sacrorum Rituum « Congregatio die XIV Maii anno MDCCVII. Hoc « enim petitum fuerat : « *An super Altare, in* « *quo sanctissimum Sacramentum expositum est* « *Crux de more collocari debeat?* » Sic autem « responsum est : « *Nunquam omittendam Cru-* « *cis cum imagine Crucifixi apposita collocatio-* « *nem.* » Porro cum nos ipsi tunc in minoribus « constituti Coadjutorem Promotoris Fidei gerentes, ipsius loco eidem Congregationi præsentes adfuerimus; adhuc memoria retinemus, « in illa sententia ferenda varia fuisse ac discrepantia suffragia, cautumque deinde fuisse, ne « ipsa sententia in lucem ederetur. Itaque res

« iterum deducta est in examen initio pontifica-
« tus nostri die XXI Septembris anno MDCCXLI
« in eadem Congregatione Sacrorum Rituum,
« quæ postquam omnia diligenter accurateque
« perpendit, decrevit, ut quælibet Ecclesia mo-
« rem et institutum, quod antea servaverat, in
« posterum quoque retineret. Et quidem pro
« Cruce ab Altari removenda, dum Missa in eo
« celebratur, et super eo publicæ venerationi
« Eucharistia exposita est, parum urget, quod
« nonnulli asserunt, indecens esse, ut Christi
« imago in eo loco sit, in quo Christus ipse sub
« specie panis realiter præsens est, et ab omni-
« bus sub eadem specie panis videtur : id
« quippe prorsus contingit, quoties Sacerdos in
« quolibet Altari rem divinam faciens, materiam
« Eucharistiæ consecravit; nec enim Ecclesia
« unquam decernendum putavit, ut, peracta
« consecratione, Crux ab Altari removeatur.
« Quemadmodum nec asserentibus Crucem
« necessario esse debere in Altari, in quo exposi-
« tum est Sacramentum publicæ venerationi, si
« in eo Missa celebretur, quidquam prodesse
« potest, quod in publica Eucharistiæ exposi-
« tione significetur triumphus, et gloria Salva-
« toris, in Missæ autem sacrificio ejusdem mors
« repræsentetur; cum Ecclesia, tam in actione
« Missæ, in qua Eucharistia consecratur, quam
« in conclusione precum, quæ coram eadem
« jam consecrata et fidelium venerationi palam
« exposita recitantur, una eademque collecta
« æque utatur, quam S. Thomas Aquinas confe-
« cit, nimirum : « *Deus, qui nobis sub Sacra-*
« *mento mirabili passionis tuæ memoriam reli-*
« *quisti, tribue, quæsumus, ita nos corporis et*
« *sanguinis tui sacra mysteria venerari, ut re-*
« *demptionis tuæ* (hoc est passionis ac mortis)
« *fructum in nobis jugiter sentiamus.* » Quæ
« cum ita se habeant, rituumque interpretes et
« scriptores, ob ea quæ mox relata sunt, in
« varias abierint sententias, satis commen-
« dari non possunt ea quæ prudenter sapien-
« terque Decreta fuerunt a prædicta Sacrorum
« Rituum Congregatione, nempe, ut quæli-
« bet Ecclesia vel diœcesis suam retineat con-
« suetudinem, ita ut nihil immutetur in ea
« diœcesi, ubi Crux in Altari constitui soleat,
« dum Missa celebratur, etiamsi sacra Eu-
« charistia publice præstet; neque nova di-
« sciplina excitetur in ea diœcesi, ubi contraria
« hujusce rei consuetudo jampridem inva-
« luerit. »]

§ V.

Mox iterum facta Cruci reverentia, incensat Altare, ter ducens thuribulum æquali distantia, prout distribuuntur candelabra, a medio ejus usque ad cornu Epistolæ, ubi demissa manu, thurificat illius postremam partem inferiorem, mox superiorem, duplici ductu thuribuli : deinde conversus ad Altare, elevans manum, ab eodem latere illius planitiem, seu mensam ipsam in parte superiori, triplici ductu usque ad medium, ubi facta Cruci reverentia, procedit thurificando aliud latus Altaris triplici ductu usque ad cornu Evangelii, et pariter incensata inferiori et superiori parte ipsius cornu Evangelii similiter duplici ductu, adhuc stans ibidem, elevat thuribulum, et ter incensat superiorem tabulæ partem versus medium Altaris, ut fecit in cornu Epistolæ, deinde manu aliquantulum demissa, incensat frontem, seu anteriorem partem Altaris, ter ducens thuribulum, dum procedit a cornu Evangelii usque ad medium Altaris : ubi denuo facta Cruci reverentia, incensat similiter triplici ductu reliquam partem anteriorem usque ad cornu Epistolæ, ubi sistat.

COMMENTARIUS.

I. Thurificata Cruce triplici ductu, quæ, uti superius notatum fuit, ex antiquo usu super Altari inter candelabra locari solet, factaque eidem reverentia, et quidem profunda, ut prius,

pergit Episcopus, seu Celebrans thurificare Altare, « ter ducens thuribulum æquali distan« tia, prout distribuuntur candelabra; » non enim candelabra incensantur, sed posterior pars illa Altaris, in qua sunt candelabra; quæ quidem etiamsi pauciora essent, vel plura, quam sex, adhuc triplici ductu ea pars incensanda est, uti expresse cautum est infra ex § vi Rubrica. Ergo ubi Sacerdos Altare incensat, ter ducit thuribulum æquali distantia, prout distribuuntur candelabra, si scilicet, sex in Altari extent, « a medio ejus, » id est Altaris, « usque « ad cornu Epistolæ; ubi » semivertens se ad posterius cornu, ut ait Crassus, « demissa manu, « thurificat illius postremam partem inferiorem, « mox superiorem duplici ductu thuribuli; » id est semel inferiorem, et semel superiorem, non unamquamque partem semel, et iterum, ut notat Gavantus ad Rubricas Missalis, parte II, tit. iv, num. iv, ubi idem habetur ritus, qui in hoc § descriptus est.

II. Incensata inferiori ac superiori laterali parte Altaris, quæ est ad cornu Epistolæ, « con« versus (Celebrans) ad Altare, elevans manum, « ab eodem latere illius, incensat planitiem, « seu mensam ipsam in parte superiori, triplici « ductu usque ad medium; » nempe ducit thuribulum obliqua linea velut in semicirculum a dextera sua ad sinistram, et æquali distantia, terna vice, ac procedendo ad medium Altaris, ut prius, tot passus faciens, quot incensationes. Deinde perveniens ad medium Altaris, ibique « facta Cruci reverentia, procedit thurificando « aliud latus Altaris triplici ductu usque ad « cornu Evangelii; » ter scilicet ducens thuribulum, prout distribuuntur candelabra, incipiens a parte proximiore Cruci recta linea, prout supra dictum est de parte Epistolæ. Tum « pariter incensata inferiori et superiori parte « ipsius cornu Evangelii similiter duplici ductu, » juxta modum scilicet superius explicatum, « ad« huc stans ibidem, elevat thuribulum, et ter « incensat superiorem tabulæ partem, » in cornu Evangelii, ducens thuribulum, quasi in semicirculum, ut fecit ad cornu Epistolæ, sed cum hoc tamen discrimine, quod notat Meratus, quia scilicet in parte Epistolæ ducit thuribulum a sua dextera ad sinistram; in parte vero Evangelii ducendum est a sinistra ad dexteram, nec ibi facienda est ulla reverentia Cruci, quia nunquam tunc accedit usque ad medium, sed statim quasi retrogreditur ad cornu Evangelii; ubi « manu « aliquantulum demissa incensat frontem, seu « anteriorem partem Altaris, ter ducens thuri« bulum, dum procedit a cornu Evangelii usque « ad medium Altaris, ubi denuo facta Cruci re« verentia incensat similiter triplici ductu reli« quam partem anteriorem usque ad cornu Epi« stolæ, ubi sistat. »

III. Finita incensatione Altaris, thurificandus est demum in cornu Epistolæ Episcopus, uti infra in paragrapho vii edicitur. De qua thurificatione hæc habet Crassus citato libro I, capite xlvii: « Denique firmans se in cornu « Epistolæ, det thuribulum Diacono, qui oscu« lata ejus dextera expectet, quousque fuerit « mitra Celebranti per Cæremoniarium po« sita; et sic eum mitratum manibus jun« ctis, et recto immobilique capite stantem « incenset triplici ductu, facta prius et postea « per ipsum Diaconum incensantem reverentia, « adversus quem tanquam suum Ministrum, ac « in eo actu minorem se, Celebrans nunquam « caput humiliat; quia hujusmodi humiliatio in « incensationibus non fit respectu incensatio« nis, sed conditionis illius, qui incensat. » Notanda idcirco sunt ea quæ mox subjicit: « Cum autem Canonicus Canonicum, vel Præla« tus Prælatum, aut Cardinalis Cardinalem cum « capitis inclinatione incensat, tunc sibi utrin« que mutuæ inclinationes, quasi gratiæ reci« procæ, fieri debent, quod expresse servatur in « Capella papali. » Concludit tandem, et ait, illud sufficere, quod celebrans Episcopus Cardinalis signum Crucis manu faciat super incensantem etiam Prælatum.

§ VI.

Si vero in Altari fuerint reliquiæ, seu imagines Sanctorum, incensata ter Cruce, et facta ei reverentia, antequam discedat a medio Altaris, primum incensat eas, quæ a dexteris sunt, id est, a parte Evangelii prope Crucem, bis ducens thuribu-

lum; et iterum facta Cruci reverentia, similiter incensat bis alias. quæ sunt a sinistris, hoc est, a parte Epistolæ, deinde prosequitur incensationem Altaris, ut supra, ter ducens thuribulum in unoquoque latere, etiamsi in eo essent plures reliquiæ, vel imagines, seu etiam plura, vel pauciora candelabra.

COMMENTARIUS.

I. Desumptus est hic § sicut superior ex Rubrica Missalis Romani parte II, tit. IV, ubi agitur de incensatione reliquiarum, seu imaginum Sanctorum, quæ super Altari inter candelabra collocari solent. Ad reliquias Sanctorum quod attinet, mos est catholicorum antiquus adolendi ante ipsas thus, aliaque odora, ut egregie docet vir clarissimus Joannes Chrysostomus Trombellius Canonicus regularis inclytæ Congregationis Rhenanæ, et Sanctissimi Salvatoris Bononiæ Abbas, in eruditissimis Dissertationibus suis de cultu Sanctorum, præsertim vero dissertatione VIII, cap. XXXIII et XXXIV, ubi hæreticos etiam refellit, qui et cultum Sanctorum impugnant, et ritum thuris, quo ipsorum reliquiæ ac imagines ex antiquo Ecclesiæ instituto a sacris Synodis et a priscis Patribus ac Romanis Pontificibus non semel probato in venerationis argumentum adoleri solent.

II. Sed ut aliqua probatione ostendam, thus ante Sanctorum reliquias adoleri olim consuevisse, narrat Gregorius Turonensis lib. I *De gloria Martyrum*, cap. XXIII, solitos fuisse fideles ad sancti Bartholomæi Apostoli « sepulcrum « concurrere, eique deprecationes assidue, et « incensa deferre, » etc. Celebre et ad eamdem consuetudinem comprobandam aptissimum est illud, quod in Vita S. Sylvestri refert Anastasius Bibliothecarius, statuisse scilicet Constantinum Imperatorem « annis singulis olei nardi pistici libras nongentas, balsami libras centum, aromata, incensum, ante corpora sanctorum Marcellini et Petri libras centum. » S. Gregorium Magnum Pontificem maximum Secundino Monacho misisse « aloen, thymiama, styracem et « balsamum sanctorum Martyrum corporibus offerenda, » ex ejusdem Gregorii, lib. VII, epistola LIV, ad ipsum Secundinum addiscimus.

III. Ritum esse Ecclesiæ antiquum, ut sacræ Sanctorum reliquiæ capsis inclusæ super Altari collocarentur, ex Concilio quodam Remensi refert Ivo Carnotensis Episcopus parte II Decreti, cap. CXXXI, ubi de Altari loquens, inter alia edicit, ut « nihil super eo ponatur, nisi capsæ cum « Sanctorum reliquiis, et quatuor Evangelia. » Alicubi ea fuit religio erga Altare, ut exceptis iis, quæ ad sacram oblationem spectarent, nihil omnino super Altari deponi sinerent. Unde cum aliquando Custos Ecclesiæ Monasterii Dervensis, S. Bercharii Abbatis sacras reliquias, honoris et devotionis gratia super Altare composuisset, idem Sanctus illi apparens, cum increpatione eas protinus jussit auferri, ut scribit Anonymus libro II, De miraculis ejusdem S. Abbatis, cap. XXVI, apud Martenium lib. I *De antiquis Ecclesiæ ritibus*, cap. III, articulo VI, num. XI, ubi etiam ait, S. Walpurgem ob simile factum a miraculis cessasse memorari apud S. Odonem lib. II Collationum, cap. XXVIII. Sane putat prædictus Joannes Chrysostomus Trombellius in celeberrimo opere *De cultu Sanctorum*, dissertatione VII, cap. L, fortasse monuisse Sanctos ipsos, in Altaris planitie collocandas non esse reliquias, vel quod eæ impedimentum aliquod afferrent Celebranti, vel quod populus non admodum cautus putaret, eumdem honorem tribui Sanctis, qui adhibetur Christo, vel affinem aliquam ob causam, quæ ignota est.

[Norunt eruditi non omnimodam collectioni S. Ivonis fidem adhibendam esse, quippe qui Decreta quæ collegit, non ex ipsis fontibus sed ex Reginone et Burchardo hauserat. Verumenimvero ab auctore allatum Remensis Concilii Decretum in genuinis actis haud reperitur; videsis Labbæ ad annos DCXXX, DCCCXIII, etc. Uberius et accuratius noster Catalanus præsentem materiam postea tractavit, nimirum in suis Commentariis ad Rituale Romanum, tom. II, p. 280, ad quos remittemus lectorem. Nec injucundum erit perlegere monumenta quæ congessit passim in tomo II Commentarii ad Pontificale Romanum.]

IV. Quidquid autem sit de hoc vario locorum usu, constat ex Ritualibus libris, ac præsertim ex Ms. Ordinario insignis Ecclesiæ Bajocensis apud laudatum Martenium, cap. IV,

articulo XII, ordine XX, non modo sacrarum reliquiarum capsas super Altari poni, sed et inter Missarum solemnia incensari consuevisse; loquens enim de secunda thurificatione, quæ fit post Offertorium, ait, quod « calice a Sacerdote « incensato, primo ter in modum Crucis, deinde « ter in circuitu, incensata etiam parte Altaris « anteriori, ab eodem sumens Diaconus thuri- « bulum de manu ejus, incensat ipsum Sacer- « dotem ter, et post flexis genibus attrahit « versus terram limbum casulæ ejus anterio- « rem, et surgens incensat capsas, » in quibus scilicet juxta antiquum ritum reconditæ erant reliquiæ, « quæ super Altare sunt, deinde ipsum « Altare in parte sinistra, deinde in parte dexte- « tera, deinde armariolum, in quo corpus « Domini reponitur, postea Altare Beatorum « Ravenni, Rasiphi et Sanctorum reliquias « prope Altare existentes; et fit ejusmodi in- « censatio in omni Missa, » etc. Munus fuisse Diaconi in quibusdam Ecclesiis thurificare Altare, docent varii Mss. Ordines a memorato Martenio allati.

V. Constat quoque et illud, imaginibus scilicet Sanctorum eumdem thuris cultum jam olim fuisse exhibitum, teste Anastasio Bibliothecario in Vita Sergii Papæ, de quo ita scribit : « Hic « fecit thymiamaterium aureum majus cum « columnis, et cooperculo, quod suspendit ante « imagines tres aureas B. Petri Apostoli, in quo « incensum, et odor suavitatis festis diebus, « dum Missarum solemnia celebrantur, Omni- « potenti Deo opulentius mittitur. » Legitur in Actis S. Gerardi Episcopi, ad honorem Beatissimæ Matris Domini Salvatoris, venerabilem in Ecclesia erexisse Aram, « ante quam thuribulum « argenteum collocavit, ejusque ministerio duos « provectæ ætatis homines adhibuit, qui jugiter « illic vigilarent, ne unquam ulla hora thymiama « ibi deesset. »

VI. Præclarissimus ejus ritus adolendi incensum in honorem imaginum Sanctorum, testis est quidem S. Germanus Patriarcha Constantinopolitanus, qui in literis ad Thomam Claudiopolitanum Episcopum Honoriadis Metropolitam datis, ac lectis, atque probatis in actione IV Synodi VII œcumenicæ II Nicænæ, ritum ipsum commendat, et rationem reddit his plane verbis : « Nec illud scandalizat quosdam, quod ante « imagines Sanctorum concinnatio luminario- « rum, et suavis odoris thymiamata fiant. Sym- « bolice namque talia celebrari ad honorem « illorum excogitata sunt, quorum cum Christo « requies est, quorum honor in eum recurrit, « hoc probante Basilio sapiente, quia honor circa « bonos conservorum approbationem habet be- « nevolentiæ erga communem exhibitæ Domi- « num. Indicia sunt namque sensibilia lumina « divini, et sine materia luminis. » Et mox : « Porro aromatum incensum est purissimæ et « totius sancti Spiritus inspirationis, et repeti- « tionis insigne. » Morem fuisse Romæ, ut sacræ « imagines stantes super Altare, » inter Missarum solemnia post oblatorum thurificationem a Papa incensarentur, testatur Jacobus Gaetanus in Ordine Romano XIV, cap. LXXI, *De secunda Missa Natalis Domini*, et cap. LXXII, *In festo S. Stephani*.

VII. Sed exponamus nunc ritum, quo ex præscripto nostri hujus § et Romani Missalis in thurificatione Altaris incensari debent reliquiæ seu imagines Sanctorum, si in Altari extiterint. « Incensata ter Cruce, » inquiunt, « et facta ei « reverentia, antequam discedat, » Episcopus, seu alius Sacerdos, « a medio Altaris, primum « incensat eas, quæ a dexteris sunt, id est, a « parte Evangelii prope Crucem, » nulla scilicet eis facta capitis inclinatione, seu reverentia ob Crucis præsentiam, cui solum inclinare debet, ea ratione, qua abstinemus a genuflexione, quæ sit, verbi gratia, Episcopo proprio, si coram eo sit Cardinalis, aut Papa, ut scite notat Gavantus. Ubi autem reliquias ipsas, seu imagines Sanctorum thurificat, quæ sunt a parte Evangelii, incipere debet ab iis, quæ sunt Cruci, seu Tabernaculo proximiores, bis tantummodo ducens thuribulum, etiamsi plures reliquiæ, aut imagines fuerint; factaque incensatione, et exhibita Cruci profunda reverentia, simili ritu bis incensabit alias reliquias, seu imagines, quæ sunt a sinistris, seu a latere Epistolæ, statimque procedet absque nova inclinatione Cruci exhibenda ad incensandum Altare, ut supra exposuimus.

VIII. Porro Sanctorum imagines thurificandæ in incensatione Altaris, debent esse inter candelabra, et sculptæ, non autem in parietibus depositæ, ut post Gavantum observat Meratus, et quidem diversæ ab illis, quæ aliquando in tabellulis depinguntur, aut circa Tabernaculum disponuntur, ut notat Bauldryus parte II sui

Manualis sacrarum cæremoniarum cap. IX, articulo II, num. XI. Sed ait Quartus in Rubricas Missalis parte II, tit. IV, rubrica V, quem etiam sequitur Meratus, incensandas quidem esse reliquias, sive sint in vasis, sive repositæ in statuis Sanctorum, non autem alias imagines, in quibus nullæ essent reliquiæ. Sed hoc videtur contra Rubricas, quæ absolute jubent, thurificandas esse reliquias, seu imagines Sanctorum, præsertim, cum, uti ex superius dictis liquet, jam olim consueverit Ecclesia Sanctorum imaginibus, in eorum venerationis indicium, thus exhibere. Ex Missali codice Ambrosiano jussu S. Caroli anno MDLX impresso, ubi Sacerdos thurificat oblata, incensat etiam « Crucem et Crucifixum « Missalis. » Est enim antiquus ritus, ut in Missali Crucifixi imago, aliæque depingerentur, et quidem initio Canonis, quas etiam Episcopi aliique Celebrantes osculabantur, ut inter alios tradunt Durandus et Jacobus Cardinalis Gaetanus, qui in Ordine Romano XIV de Missa Papæ loquens : « Postea, » inquit, « Capellano præ« stante sibi librum Missalem, osculetur imagi« nes, quæ debent esse depictæ in eodem libro « ante Canonem; » quia scilicet initio Canonis ea deosculatio fieri solita erat, uti ex eodem auctore liquet. Ceterum notandum superest, quod si in medio Altaris sit exposita aliqua insignis reliquia, immediate post Crucem duplici ductu incensari debet absque ulla inclinatione, vel reverentia ob Crucis præsentiam, cui solum inclinare debet, utpote Christum Dominum repræsentanti, qui Rex est Sanctorum. Incensata autem illa, insigni scilicet reliquia, in medio Altaris, si quæ erit, absque ulla capitis inclinatione, antequam discedat a medio ejusdem Altaris, thurificabit mox alias reliquias, seu imagines Sanctorum, quæ inter candelabra extiterint, juxta ritum superius explicatum.

[Sententiam nostri auctoris de incensandis SS. imaginibus in queis non includuntur reliquiæ approbavit S. R. Congregatio, die XXI Martii MDCCXLIV in Bergomen. ad IV.]

IX. Quamvis denique commendandus sit ritus ponendi imagines Sanctorum hinc inde super Altare, ille tamen abusus est, quem vidi alicubi in usu esse, collocari scilicet inter candelabra imagines, quæ animas fidelium repræsentant purgatorii flammis torqueri. Scio zelosiores Præsules eum abusum damnasse, qui tamen utinam ab omnibus Ecclesiis eliminetur, in quibus viget.

§ VII.

Finita hoc modo incensatione, sistens in cornu Epistolæ, reddit thuribulum Diacono, seu Presbytero assistenti, et si celebret Missam, accepta mitra, ibidem triplici ductu thurificabitur, ut infra dicetur.

§ VIII.

Dum autem Episcopus, seu alius celebrans, prædictam Altaris thurificationem facit, advertat, ut se in ea graviter et decore gerat, non personam, aut caput, dum thuribulum ducit reducitque, movens; sinistram, quæ summitatem catenularum retinet, firmam stabilemque ante pectus tenebit, dexteram vero manum, ac brachium commode, ac tractim cum thuribulo movebit; ita ut, cum thuribulum ad se retrahit, illud sub brachio leviter et competenti mora reducat, et dum procedit thurificando Altare, eundo et redeundo, semper illum pedem prius moveat, qui proximior est Altari; totque omnino passus faciat, quot thuribuli tractus, ut manus pedesque in motu decenter concordent.

§ IX.

Hæc, quæ dicta sunt, observantur cum Episcopus, vel alius in Vesperis, vel in principio Missæ thurificat Altare.

COMMENTARIUS.

I. Quanquam quæ in paragraphis hisce continentur, jam alias explicata fuerint a nobis, præsertim supra in Commentariis ad paragraphos IV et V, dicam hic nihilominus primo, debere Episcopum in cornu Epistolæ sistere, ibique thuribulum Diacono, seu Presbytero assistenti reddere, et si Missam celebret, accepta mitra, ibidem triplici ductu thurificari a Diacono ipso, vel a Presbytero assistente, cui nullatenus ante nec post inclinabit caput. Secundo, sive a Celebrante, sive a Ministris actus thurificationis exerceatur, advertendum est, ut graviter et decore se gerant; et uti habetur in Cæremoniali Romano, auctore Augustino Patricio, ipsa thurificatio semper fieri debet tractim, modeste, quiete, et sine strepitu, ac sine properatione. Advertere autem potissimum Celebrans, debet, ut quemadmodum aiunt Rubricæ tum nostri Cæremonialis, cum etiam Missalis Romani, et docent ii passim, qui de eisdem agunt, Patricius, Crassus, Gavantus, Castaldus, Bauldryus, Meratus, aliique plurimi, non personam, non caput, cum ducit, ac reducit thuribulum, ullo pacto moveat; sinistram, qua summitatem catenularum tenet immobilem prope pectus collocet, dexteram vero decore, ac tractim cum thuribulo moveat, quod ad se trahens, sub brachio leviter, ac competenti mora reducat; et dum thurificando Altare, procedit, proximiorem Altari pedem prius, movens, tot omnino passus, quot thuribuli tractus, perficiat.

II. Admonendum superest, quod in § IX edicitur, ea scilicet, quæ in paragraphis superioribus dicta sunt, observari tunc quidem debere, « cum « Episcopus, vel alius in Vesperis, vel in prin- « cipio Missæ thurificat Altare; » quia scilicet in thurificatione oblatorum, ut infra dicetur, alii servandi sunt ritus.

§ X.

Cum vero post Offertorium, oblata et Altare iterum thurificantur, Diaconus Evangelii porrigens naviculam Episcopo, vel Celebranti, dicit, ut prius, *Benedicite, pater reverendissime*, cui ille respondet, *Per intercessionem Beati Michaelis*, etc., et accipiens thuribulum de manu Diaconi, nulla facta tunc Cruci reverentia, ter facit signum Crucis cum eo super calicem et hostiam simul in modum crucis, et ter circum calicem et hostiam, scilicet, bis a dextera ad sinistram, et semel a sinistra ad dexteram, Diacono interim pedem calicis tenente manu dextera, dispensans verba in qualibet incensatione, hoc modo. In prima incensatione *incensum istud;* in secunda, *a te benedictum;* in tertia, *ascendat ad te, Domine;* in quarta, *et descendat super nos*, in quinta, et sexta, *misericordia tua*.

COMMENTARIUS.

I. Oblatorum thurificationis primum fuisse auctorem S. Leonem Magnum, Pontificem maximum, in memoriam Christi Domini, testatur Radulphus Tungrensis, *De Canonum observantia*, propositione XXII. At nec semper, nec ubique viguisse hunc olim ritum, ex Micrologo

addiscere licet, qui in libro *De observationibus ecclesiasticis*, sic inter alia inquit : « Romanus « Ordo præcipit, ut incensum semper præcedat « Evangelium, cum ad Altare, sive in ambonem « portatur; non autem concedit, ut oblatio « in Altari thurificetur; quod et Amalarius in « prologo libri sui de Officiis Romanos devitare « fatetur, quamvis modo a pluribus, imo pæne « ab omnibus usurpetur. »

II. Jam multis abhinc sæculis consuevisse oblata incensari, docent passim codices antiqui Missarum, ac Mss. Ordines a Martenio allati libro I *De antiquis Ecclesiæ ritibus*, cap. VI, articulo XII, in quibus etiam pro varietate Ecclesiarum varius ritus in ea incensatione fieri solitus describitur, una cum precibus, quæ dicebantur. Sed audiamus primum, quid de ea re statuerit Missale Ambrosianum : « Ad incen- « sandum Sacrificium, » inquit, « primo dicat « ponendo incensum in thuribulum : *Istud est « incensum contra insidias diaboli firmamen- « tum.* Deinde signando oblatum Sacrificium « cum thuribulo incenso fumigante dicat *: In « nomine Patris ✠, et Filii ✠, et Spiritus san- « cti ✠, Amen.* Deinde in circuitu oblationis et « incensando Crucem, et Crucifixum Missalis, et « circa Altare, et a parte anteriori, dicat sequen- « tes versus : *Dirigatur oratio*, etc., *Elevatio « manuum*, etc., *Pone, Domine*, etc. Postea red- « dendo thuribulum Ministro dicat : *Ecce odor « Sanctorum Dei tanquam odor agri pleni, quem « benedixit Deus.* ℟. *Deo gratias*. »

III. Ex Missali Ecclesiæ Antissiodorensis præscriptum est, ut benedicto incenso, Sacerdos « accipiens thuribulum, et elevans illud in altum « dicat : *Stetit Angelus juxta aram templi ha- « bens thuribulum aureum in manu sua; ascen- « dit fumus aromatum in conspectu Domini de « manu Angeli;* tunc cum thuribulo faciat Cru- « cem super Calicem, et incenset illud circum- « quaque, postea Altare a dexteris, et a sinistris, « et in anteriori parte, deinde tradat thuribulum « Diacono. » In antiquo autem Missali Ecclesiæ Catalaunensis præscribitur, ut Sacerdos incenset Altare et Sacrificium, dicens : *Domine Deus noster, qui suscepisti munera Abel, Noe, Aaron, et Samuel, et omnium Sanctorum tuorum, suscipere dignare incensum istud in conspectu tuo in odorem suavitatis in remissionem peccatorum, Amen.* Vel sic : *Incensum istud a te benedictum*, etc. Ex Missali vero Majoris-Monasterii cautum est, ut Sacerdos accipiat incensum a Diacono, et offerat super Sacrificium, dicendo : *Dirigatur oratio mea, sicut incensum in conspectu tuo;* postea reddat Diacono, dicendo : *Suscipiat Dominus vota tua, et dimittat tibi omnia peccata tua. In nomine Patris, et Filii, et Spiritus sancti. Amen.*

IV. Celebris æque ac pervetustus ritus est ille, qui de incensatione oblatorum legitur in Missa a Mathia Flacco Illyrico edita : « Postea, » inquit, « accipiens Episcopus thus a Diacono, « ponat in thuribulum, dicens : *Per intercessio- « nem sancti Gabrielis Archangeli, stantis a « dexteris Altaris incensi, et omnium Electorum « suorum, incensum istud Dominus dignetur be- « nedicere, et in odorem suavitatis accipere.* « Hæc oratio dicenda est, dum incenso misso in « thuribulum, ipsum thuribulum super panem « et calicem circumducitur : *Memores, æterne « Deus, Pater Omnipotens, gloriosissimæ Pas- « sionis Filii tui, Resurrectionis etiam ejus, et « ascensionis ejus in cœlum. Petimus ergo Ma- « jestatem tuam, ut ascendant preces humilita- « tis nostræ una cum incenso isto in conspectum « tuæ clementiæ, et descendat super hunc panem, « et super hunc calicem plenitudo Divinitatis. « Descendat etiam, Domine, illa sancti Spiritus « incomprehensibilis invisibilisque majestas, « sicut quondam in patrum hostias descendebat. « Per eumdem*, etc., *ejusdem*, etc. Circumiens « autem Altare cum incenso Episcopus, aut « Presbyter, dicat : *Incensum istud a te bene- « dictum ascendat ad te, Domine, et descendat « super nos misericordia tua.* Sequitur : *Diriga- « tur oratio mea, sicut incensum in conspectu « tuo, Domine.* Quando odor incensi porrigitur « Sacerdoti et Fratribus, dicat unusquisque « eorum : *Accendat in nobis Dominus ignem sui « amoris, et flammam æternæ charitatis.* »

V. Hactenus Missa Illyrici de thurificatione oblatorum, quam scilicet ex antiquo Ms. codice Illyricus tametsi hæreticus, et Centuriatorum Magdaburgensium Princeps anno MDLVII Argentinæ edidit. Ex ea autem Missa, quam VII Christi sæculum eruditi scriptores referunt, non modo addiscimus ritum thurificandi oblata, sed et varias orationes, quæ in ea incensatione ex Missalis Romani ac nostri Cæremonialis præscripto dicuntur, jam olim in usu fuisse. Id quod

etiam constat ex Ordinibus Romanis, ac præsertim ab illo, quem edidit Jacobus Gaetanus, cap. LXXI, ubi de Papa Missam celebrante, sic inter alia inquit : « Postea vertat se ad Diaconum Cardinalem, et benedicat incensum, « signando, dicens : *Ab ipso sanctificeris, in cujus honore cremaberis*. Deinde recipiat « thuribulum de manibus dicti Cardinalis, et « incenset super calicem et hostiam in modum « crucis, dicendo : *Incensum istud a te « bene ✠ dictum ascendat ad te ✠, Domine, et « descendat ✠ super nos misericordia tua. Dirigatur oratio mea*, etc., *Elevatio manuum « mearum*, etc., *Pone, Domine, custodiam ori « meo*, etc., *Et non declinet cor meum*, etc. Et « continuando, incenset Cruces et imagines « stantes super Altare desuper; postea incenset « iterum supra hostiam et calicem; deinde reddat thuribulum dicto Cardinali, dicendo : *Accendat Dominus in nobis ignem sui amoris, et « flammam æternæ charitatis, Amen.* »

VI. Ea verba orationis, quæ incipit : *Per intercessionem*, etc., tametsi in hoc Ordine Gaetani desiderentur, ex antiquo tamen ritu recitari solent in thurificatione oblatorum, uti constat ex memorata Illyrici Missa, et ex aliis multis Mss. codicibus, quales sunt Tillianus ab Hugone Menardo vulgatus post Sacramentarium S. Gregorii Papæ, Salisburgensis apud Martene, loco citato, Sagiensi XI sæculo exaratus, et a Petro Le Brun allegatus tom. I, parte III, articulo VIII, itemque Missalis codex pervetustus, qui Romæ extat in celebri Bibliotheca Angelica Fratrum Eremitarum S. Augustini, in quibus tamen non quidem nomen Archangeli Michaelis, uti in hoc § habetur, et in Rubrica Missalis Romani, se Gabrielis Archangeli nomen legitur, et quidem recte Angelus enim, qui Zachariæ apparuit, et stetit a dexteris Altaris incensi, fuit procul dubio Gabriel, uti constat ex Evangelio Lucæ cap. I, ubi Angelus ipse ait : *Ego sum Gabriel*, etc. Videtur itaque Michaelis nomen non ab auctore ejus precationis positum, sed oscitantia librariorum recentiorum dictæ precationi insertum, ut scite notat Meratus in suis ad Gavantum Additionibus parte II, tit. VIII, num. LIII, ubi etiam ait, piissimum et doctissimum Cardinalem Thomasium ejus loci emendationem exoptasse.

[Eam tamen mutationem admittere recusavit S. R. Congregatio, in nova editione Missalis, die XXV Sept. MDCCVI. In una *Urbis et Orbis*. *Novum Missale* ad XXII]

VII. Correxit sane eum locum Missale Ecclesiæ Meldensis, quod doctissimus Antistes Jacobus Bossuet edi curavit, ubi loco Michaelis, nomen Gabrielis apposuit. Missale novum Parisiense eam difficultatem declinans, nomen utriusque Archangeli siluit, dicens duntaxat : *Per intercessionem sancti Archangeli stantis*, etc. Conatus est memoratus Le Brun sensum ejus precationis tueri, in qua legitur Michaelis Archangeli nomen, quia scilicet in Apocalypsi cap. VIII, ubi legitur, « Angelus stetit ante « Altare habens thuribulum aureum, » etc., Angelus ille fuisse creditur Michael. Sed ut scite etiam observat Meratus, præterquam quod in Apocalypsi nomen Michaelis non exprimitur, certum est, quod auctor ejus precationis mentem intenderit ad Zachariæ factum, quod in laudato Evangelio Lucæ cap. I legitur. Quocirca non poterit non esse contorta quæcumque effingatur explicatio; neque etiam contra manifestam veritatem stare potest aliqua probabilis ratio, seu conjectura, qualis est illa, quam loco citato affert laudatus Le Brun de apparitione S. Michaelis in monte Gargano, in cujus historia legitur, quod visus fuerit S. Michael in loco, ubi ædificata est Ecclesia, tenens in manu sua thuribulum; unde est, quod in officio ipsius illa Antiphona recitatur : *Stetit Angelus juxta aram templi habens thuribulum aureum in manu sua*.

VIII. Sunt profecto hæ conjecturæ levis momenti, minimeque sufficientes ad eam difficultatem diluendam, cum nimis manifestum sit, auctorem precationis illius, *Per intercessionem*, etc., alludere voluisse ad exprimendum Angelum illum, qui stabat a dexteris Altaris incensi, Zachariæ apparuit, eique dixit : *Exaudita est oratio tua*. Hunc autem fuisse Angelum Gabrielem, Evangelium Lucæ expresse testatur. Optimum itaque esset, ut locus ille corrigetur, juxta votum religiosissimi Cardinalis Thomasii, præsertim cum multa extent exempla, ex quibus docemur, non semel factas Romanorum Pontificum jussu in Missa, ac divinis Officiis hujusmodi correctiones. Porro tametsi, uti dictum est, ea precatio antiqua sit, et in Missalibus multis præscripta, sciendum tamen in multis aliis desiderari, eamque etiam hodieque omitti

a PP. Prædicatoribus et Carthusianis, uti videre est in eorum Missalibus, in quibus non legitur, sicut nec etiam recepta est ab Ecclesiis Lugdunensi, Senonensi, Tullensi ac Laudunensi, ut testatur Meratus.

IX. Quod autem spectat ritum thurificandi oblata in § hoc nostro præscriptum, docente Crasso, lib. I, cap. XLVII, oblata incensari debent hoc modo : « Celebrans, » inquit, « accepto « thuribulo, et nulla facta tunc Cruci reveren- « tia, thuribulum elevans super calicem, facit « quatuor puncta extra calicem in forma Crucis « super quatuor partes calicis, non tamen « Altare tangens cum pede thuribuli, et inci- « piens primo ultra calicem, secundo versus se, « tertio versus cornu Evangelii, quarto versus « cornu Epistolæ, et sicut hanc unam Crucem « fecit, similiter alias duas faciet, ut sint in « totum Cruces tres modo prædicto. Quibus « factis, etiam tres circulos cum thuribulo « eodem modo faciat in gyrum, ducendo circa « calicem hoc modo; quia primo ponit thuribu- « lum citra calicem versus se, et illud ducit « versus cornu Epistolæ, perficiendo circulum « versus cornu Evangelii, et similiter secunda « vice facit in contrarium duorum priorum, id « est, ducendo manus a se ad cornu Evangelii, « et finiendo per latus Epistolæ. » Hac Crassus, qui tamen non recte ait, faciendam esse Crucem in ea incensatione oblatorum per quatuor puncta; fieri enim debet « super calicem et « hostiam simul in modum crucis; » ut ait Rubrica, et notat Gavantus in Rubricas Missalis parte II, tit. VII, § X.

X. Sed ut rem expendamus omnem ex præscripto Rubricæ hujus § quæ eadem est ac Rubrica Missalis Romani : « Cum vero post « Offertorium, » inquit, « oblata et Altare ite- « rum thurificantur, Diaconus Evangelii porri- « gens naviculam Episcopo, vel Celebranti, « dicit, ut prius : *Benedicite, pater reverendis-* « *sime.* Cui ille respondet : *Per intercessionem* « *Beati Michaeli*, etc., et accipiens thuribulum « de manu Diaconi, » etc., nempe ministrante Diacono cochlear, cum ejus deosculatione, ac manus Episcopi, ac aiente *Benedicite*, etc., ubi Episcopus ea verba dicit : *Per intercessionem*, etc., ter imponit incensum, et semel illud benedicit in thuribulo, ita ut ad verbum illud *benedicere*, quod in ea precatione legitur, reddito cochleari, manu dextera producat signum Crucis super thuribulum fumigans, tametsi nihil de hoc ritu Rubrica nostra edicat, quia scilicet alias illum expressit, præsertim § I hujus capitis, ubi nos jam multa notavimus.

[Ac ita resolvit S. Congreg. die XVIII Decembris MDCCLXXIX in una Ordin. Minor. ad XXIII.]

XI. Benedicto incenso, et finita illa precatione : *Per intercessionem*, etc., quam legere est in Ordine Missæ, Episcopus, sive Celebrans, « accipiens thuribulum de manu Diaconi, nulla « facta tunc Cruci reverentia, » imo nec etiam sanctissimo Sacramento, tametsi expositum adesset, ut auctores liturgici notant, « ter facit si- « gnum Crucis cum eo super calicem et hostiam « simul in modum crucis; » sive, ut ait Rubrica Missalis, « incensat oblata, ter ducens thuri- « bulum super calicem et hostiam simul in mo- « dum crucis; » recta scilicet linea, et transversa æquali altitudine, non autem veluti quatuor puncta designando, ut non bene tradit Crassus. Est autem ea trina thurificatio in modum crucis super calicem et hostiam simul, ritus Ecclesiæ antiquus, utpote cujus codices antiqui Missarum meminere, eoque designari ait Innocentius III, lib. II Mysteriorum Missæ LXXV, triplicem Mariæ Magdalenæ unctionem. Id quod etiam tradit Durandus lib. IV sui Rationalis, cap. XXXI, ubi alias ejusdem ritus mysticas significationes enarrat.

[*Ut auctores liturgici notant,* ait noster Catal. Verum in hoc non omnes consentiunt, quamvis et communior et probabilior hæc opinio videatur. Ita enim docent Gavant., Gardell., Baudry et alii.]

XII. Peracta ea cæremonia, qua scilicet Celebrans incensando oblata ter duxit thuribulum super calicem et hostiam simul in modum crucis recta linea et transversa, uti dictum est; « ter « circum calicem et hostiam, scilicet, bis a dex- « tera ad sinistram, et semel a sinistra ad dex- « teram, Diacono interim pedem calicis tenente « manu dextera, » idem thuribulum ducit. Quod etiam non sine mysterio fieri, et quidem ex antiquo ritu, Durandus affirmat loco citato, dicens, fieri eam incensationem in modum crucis, et in modum coronæ, ut ex passione Christi ad coronam Trinitatis fiat transitus. Porro Diaconus, dum Celebrans oblata incensat, ne forte thuribulo tactus calix cadat, calicis pedem manu

dextera tenet, ex præscripto hujus § et Rubricæ Missalis; sinistra vero posteriorem partem planetæ aliquantum sublevat. Advertere autem et illud Celebrans debet, ut postquam æquali altitudine ter cum thuribulo fecit Crucem super calicem et hostiam simul, ita aliquantulum thuribulum ipsum demittat, cum scilicet ter circum calicem et hostiam illud ducit, ut summitas operculi thuribuli non altius elevetur, quam summitas cupæ ipsius calicis, ut ait Bauldryus, parte II, cap. IX, articulo II, num. XIV.

XIII. Ille tandem ex Rubricarum præscripto in thurificatione oblatorum servandus est ritus, ut verba in ea ex antiquo ritu proferenda, nempe, ***Incensum istud a te benedictum ascendat ad te, Domine, et descendat super nos misericordia tua***, hunc in modum dispenset, nimirum, ut in prima incensatione dicat : ***Incensum istud;*** in secunda, ***a te benedictum;*** in tertia, ***ascendat ad te, Domine;*** in quarta, ***et descendat super nos;*** in quinta et sexta, ***misericordia tua.*** Hanc orationem antiquam esse in Ecclesia, et dici solitam fuisse in thurificatione oblatorum, testantur Ordines prisci Missarum, tametsi nulla fiat mentio de præscripta verborum distributione. In Missa Illyrici dicebatur ea oratio ab Episcopo, vel Presbytero cum circuibant Altare, nam in oblatorum thurificatione alia utebantur oratione, quam superius descripsimus. Notat autem Melchior Hulcamus, ***De cæremoniis Missæ***, sexies incensari oblata, quia ante sex dies Paschæ ivit Jesus in Bethaniam : bis circum calicem, et semel converso circulo, quia rediit Hierusalem ad ramos Palmarum, et de Hierusalem rediit in Bethaniam. Sed hæc puerilis est observatio, tametsi illam non esse contemnendam dicat Gavantus.

XIV. Jam nec alii desunt, qui eum ritum mysticis aliis observationibus exponunt, suo quisque arbitrio. Sed cum nostrum præcipuum sit institutum literalem potius ritum, et ejus antiquitatem exponere, parum curamus curiosas complurium scriptorum adinventiones. Illud profecto minime omittendum censemus, quod de eo ritu incensandi scilicet oblata scribit Patricius libro III sui Romani Cæremonialis sectione v, cap. II. « Facit super ea, » inquit, « ter « signum Crucis cum thuribulo, incipiens ab « Altari, et ducens versus se, et deinde in trans- « versum. Tunc facit super eadem circulos cum « thuribulo a dextera in sinistram, et tertium e « contrario a sinistra in dexteram. » Brevia sunt, sed omnino consona Rubricæ nostri hujus § et Romani Missalis.

§ XI.

Deinde facta reverentia Cruci, incensat illam et Altare, eo modo, quo paulo ante dictum est, assistente semper ibi Diacono, qui, cum Episcopus Crucem incensat, amovet calicem ad partem Epistolæ, et incensata Cruce, reponit in loco suo. Cum vero Episcopus incipit thurificare Crucem, inchoat illa verba : ***Dirigatur, Domine, oratio mea***, etc., et reliqua sequentia prosequitur in incensatione reliquiarum et imaginum, si ibidem sint, atque ipsius Altaris, ita ut ea taliter distribuat, ut eodem tempore finiantur verba et thurificatio.

COMMENTARIUS.

Postquam incensata fuerint oblata, facta, Episcopus, seu Celebrans, Cruci reverentia, incensabit illam, reliquias, seu imagines, et Altare, eo modo, quo superius dictum fuit § IV et duobus sequentibus, dicens interim ex antiquo ritu eam orationem : ***Dirigatur, Domine, oratio mea***, etc. ut in Ordine Missæ legitur, et in codicibus antiquis Missarum, apud Alcuinum, cap. ***De celebratione Missarum***, et alios. Ea autem verba ex hoc nostro § ita distribuet, ut eodem tempore finiantur, quo absolvitur incensatio Altaris. Porro, ut liturgici auctores docent, verba ipsa ita solent distribui. Ad incensationem Crucis dicit : ***Dirigatur, Domine, oratio mea.*** Ad incensationem Altaris a parte Epistolæ : ***Sicut incensum***, etc., et a parte Evangelii : ***Pone,***

Domine, etc. Denique incipiendo incensationem totius frontis anterioris Altaris : *Ut non declines*, etc. Dum Crucem incensat, cautum est ex nostro hoc § et ex Rubrica Missalis, ut Diaconus amoveat calicem et partem Epistolæ, non tamen extra corporale, ut notat Gavantus. Observat autem Meratus in suis ad ipsum Gavantum Additionibus, prædictum ritum removendi calicem non servari profecto ab iis, qui juxta antiquum morem adhibent magnum corporale in Missa, quo calicem obducunt. Quamobrem apud Carthusianos, qui antiquorum rituum cultores adhibent corporale multo longius latiusque quam nobis sit in usu, et ejusdem parte posteriore cooperiunt calicem et hostiam, minime ritus ipse servatur, removendi calicem, qui tamen ab omnibus aliis servandus est, qui calicem obducunt parva palla a corporali distincta. Sane ubi incensata est Crux, debet Diaconus, qui calicem ad partem Epistolæ amovit, in loco suo reponere.

§ XII.

Cum reddit thuribulum Diacono, dicit : *Accendat in nobis Dominus ignem sui amoris*, etc. Peragenda autem est hujusmodi thurificatio a quocumque Celebrante, semper detecto capite.

COMMENTARIUS.

I. Extat et hæc oratio in antiquis Missarum codicibus, ac præsertim in pervetusta Missa Illyrici, ex cujus præscripto non modo a Sacerdote, sed ab aliis dici solebat, quando incensabantur. Sic enim inquit : « Quando odor incensi porrigitur Sacerdoti et Fratribus, dicat unusquisque eorum : *Accendat in nobis Dominus ignem sui amoris, et flammam æternæ charitatis.* » In Ordine XIV Romano, auctore Jacobo Gaetano, cap. LXXI, orationem celebrans Papa dicebat, cum Cardinali Diacono, qui ei in solemni Missa assistebat, thuribulum tradebat : « Deinde reddat thuribulum dicto Cardinali, « dicendo : *Accendat Dominus*, » etc.

II. Peragendam esse Altaris thurificationem a quocumque Celebrante, detecto capite, et consequenter ab Episcopo sine mitra, ex antiquis Mss. codicibus addiscimus, inter quos Ms. Pontificalis codex Gulielmi Durandi apud Martenium lib. I, *De antiquis Ecclesiæ ritibus*, cap. IV, articulo XII, ordine XIX, ubi de prima Altaris thurificatione loquitur, quæ initio Missæ fit, ita inquit : « Altari autem thurificato, quod semper « mitra deposita fieri debet, » etc.

§ XIII.

Et in Vesperis quidem semel tantum Altaris, et Celebrantis, deinde Episcopi, nisi ipsemet celebret, mox aliorum thurificatio fit, videlicet, inchoato Cantico *Magnificat*, etc., sed in Missis solemnibus ter, modo supradicto thus benedicitur, videlicet, in principio, antequam dicatur Introitus, et tunc thurificatur Altare, Celebrans, et Episcopus, quando adest in Missa per alium celebrata cum pluviali et mitra, et non alii. Secundo ante Evangelium, et tunc thurificatur tantummodo liber Evangeliorum, et Episcopus post Evangelium illico, si est paratus pluviali et mitra, et nulli alii, præterquam, si adesset Cardinalis Legatus, vel alius Cardinalis, quia tunc post Evangelium non thurificatur Episcopus, sed Legatus, vel Cardinalis, nam Episcopus, præsente Legato, vel alio Cardinali, non debet assistere Missæ paratus cum pluviali et mitra. Tertio post oblata, et tunc thurificantur oblata, Altare, Celebrans, Episcopus, mox Dignitates et Canonici,

et alii omnes eo ordine, quo infra dicetur, ita ut Episcopus mitratus ter in Missa thurificetur. Quod similiter observandum est de Cardinali Legato, vel alio Cardinali mitrato, qui Missæ assistit : nullus vero neque Legatus, neque Cardinalis, neque Episcopus, si non sunt mitrati, incensantur in Missa, nisi semel, scilicet, post oblata.

COMMENTARIUS.

I. Docet hic primum § noster, faciendam esse thurificationem ad Vesperas semel tantum, Altaris, Celebrantis, quicumque ille sit, Episcopi, nisi ipse celebret, et aliorum, dum scilicet dicitur Canticum *Magnificat*, non autem initio illarum, nisi aliter usus exigat, prout Bononiæ vel olim viguit, quem tamen reprehendit Crassus libro II, cap. IX, ubi postquam dixit, eum morem in prædicta servari Ecclesia, ita deinde subdit : « Sed regularius esset incensationem hujusmodi « non fieri in initio Vesperarum. » Certe auctore Patricio, lib. III, sectione V, cap. II : « Secundum « consuetudinem Romanæ Ecclesiæ in Vesperis « semel tantum sit incensatio, id est, ad *Ma-* « *gnificat*; et tunc incensat Papa Altare, incen- « satur ipse, et deinde alii omnes. »

II. In solemnibus Missis ter modo superius dicto benedici incensum, antiquus est Ecclesiæ ritus, cujus et veteres non pauci Missarum codices, et auctores liturgici meminere, Durandus in Ms. Pontificali, quod olim usui fuit insigni Ecclesiæ Catalaunensi, apud Martenium lib. I, *De antiquis Ecclesiæ ritibus*, cap. IV, articulo XII, ordine XIX, idemque auctor in suo divinorum Officiorum Rationali lib. IV, Patricius in Cæremoniali Papæ, et inter alios tandem Crassus libro I, cap. XLVI, ubi ita ait : « Incensi positio « fit ter in Missa, videlicet, in principio Missæ ; « secundo pro Evangelio cantando apud faldistorium; tertio post oblata apud Altare, nisi sit « Missa pro defunctis, quia semel ponitur, id est, « post oblata tantum. »

III. Sed ut explicemus quid de eo ritu edicit § noster, ter inquit et ipse fieri benedictionem thuris, nempe primo ante Introitum, et tunc incensatur Altare, Celebrans et Episcopus, quando scilicet ipse non celebrat, sed præsens est cum mitra et pluviali Missæ per alium celebratæ, et non alii. Quod si paratus ille hoc modo non fuerit, tunc nec Celebrans, nec ipsi thurificantur, uti notant Bauldryus parte V, cap. XXIII, num. II, Castaldus et alii. Secundo benedicitur, et ponitur thus ante Evangelium, et tunc thurificantur duntaxat Evangelii liber ante ejus lectionem, et Episcopus illico post lectum Evangelium, si paratus sit, scilicet modo prædicto, pluviali nimirum et mitra ; et nulli alii, prætterquam si adesset Cardinalis Legatus, vel alius Cardinalis, « quia tunc post Evangelium non « thurificatur Episcopus, sed Legatus, vel Car- « dinalis ; » ob eam scilicet rationem, quam § noster subdit : « Nam Episcopus, præsente Le- « gato, vel alio Cardinali, non debet assistere « Missæ paratus cum pluviali et mitra. » Tertio post oblata, et tunc thurificantur oblata ipsa, Altare, Celebrans, Episcopus, Dignitates, Canonici, et alii omnes eo ordine quo infra dicetur.

IV. Ergo Episcopus regulariter ter in Missa thurificatur, cum illi assistit, modo pluviali et mitra indutus sit. Quod similiter ex præscripto nostri hujus § observandum est de Cardinali Legato, vel alio Cardinali mitrato, qui Missæ adesset ; nam alias, nullus, neque Legatus, neque Cardinalis, neque Episcopus, ut dictum est, si non sint mitrati, incensatur in Missa, nisi semel, scilicet post oblata. Atque hæc sane concinunt iis, quæ de incensatione Legati scribit Crassus lib. I, cap. XLVIII, sic inquiens : « Legatus nunquam incensari debet in principio « Missæ, nec dicto Evangelio, nec in principio « Vesperarum, » ubi scilicet contra communem is mos viget, « quia tunc non habet paramenta « sacra pontificalia, sicut etiam in Capella papali « non incensatur Papa non habens pontificalia « paramenta prædicta, et similiter Episcopus « Cardinalis Missæ præsens, quando non habet « paramenta sacra, non incensatur, nisi post « oblata, simul cum aliis. »

V. Opus itaque est, ut si Legatus, vel Cardinalis, sive Episcopus, proprius scilicet, si velint, cum Missæ assistunt, ter incensari, induti sint pontificalibus indumentis, exemplo Capellæ papalis, in qua nec ipse Papa ter incensatur, si paramenta ipsa pontificalia non habeat. Atque hinc

est, quod, uti notat Macrius in suo Hierolexico, verbo *Thurificatio*, Pontifex quando in Capella papali assistit ad Missam, semper est mitratus, et pluviali indutus, qui, quando debet sedendo incensari, tunc ob reverentiam cathedræ, quæ est prima sedes, thurificatur a Cardinali assistente genuflexo, et quando erectus incensatur, tunc idem Cardinalis functionem illam exercet erectus. Ceterum quod Episcopus Missæ assistens mitratus ter incensetur, ritus est ex memorata Capella papali desumptus. Etenim, ut inquit idem Patricius loco citato : « In Missa post con« fessionem incensat Altare Celebrans, incensa« tur ipse, et Papa tantum; ad Evangelium « Diaconus incensat librum in principio, in fine « Papa incensatur, et eo absente Celebrans tan« tum; post Offertorium Celebrans incensat « oblata et Altare, incensatur ipse, deinde Papa, « et demum omnes alii ordines Capellæ. » Additque mox, ad elevationem Sacramentum tantum incensari. Sed de hoc ritu alias infra scilicet loco opportuniori.

§ XIV.

Imponitur autem, et benedicitur thus ab Episcopo, si celebret, regulariter apud sedem suam, vel apud faldistorium, præterquam in principio Missæ, et ad oblata, quia tunc imponit, et benedicit thus stans apud Altare; si non celebret, sed cum pluviali et mitra, vel saltem cum cappa assistat Missæ solemni, semper imponit et benedicit thus apud sedem suam.

COMMENTARIUS.

Clara est § hujus Rubrica, « imponitur, » inquit, « et benedicitur thus ab Episcopo, si « celebret, regulariter apud sedem suam, vel « apud faldistorium, præterquam in principio « Missæ, et ad oblata; » quia scilicet, « tunc « imponit et benedicit thus, stans apud Altare; » et apud sedem regulariter sedet cum mitra, nisi præsente sanctissimo Sacramento exposito; et apud Altare stat sine mitra cum pro thurificatione oblatorum ponit ac benedicit incensum, uti docent auctores passim, inter quos Crassus lib. II, cap. III, ait : « Facta oblatione Celebrans « sine mitra ante medium Altaris, ministrante « Diacono naviculam, ponit incensum, » etc. Apud sedem, vel faldistorium ponitur quidem et benedicitur ab Episcopo celebrante thus pro Evangelio cantando, uti superius dictum fuit ex testimonio ejusdem Crassi : quod Cæremonialis nostri Rubricæ consonum est, ut suo loco infra videbimus lib. II, cap. VIII. Porro ubi Episcopus non ipse celebret, sed cum pluviali et mitra, aut saltem cum cappa assistat Missæ solemni, semper imponit et benedicit thus apud sedem suam, ornatus scilicet mitra.

§ XV.

In Vesperis pro defunctis nulla prorsus, nec Altaris nec hominum fit thurificatio, sed in Missis defunctorum, semel tantum post oblata, et tunc oblata, Altare, Celebrans, et Episcopus tantum, se ipse non celebrat, et nulli alii thurificantur, et fit benedictio thuris, prout in aliis Missis, ad oblata videlicet dicendo : *Per intercessionem Beati Michaelis*, etc. Advertam autem Thuriferarius, ut cum dat thuribulum in manibus, vel Presbyteri assistentis, vel Diaconi, qui mox illud ad manus Episcopi Altare thurificaturi, porrigunt, catenularum summitatem in dextera, thuribulum vero in sinistra dicti Ministri ponant, ut ipse deinceps Minister commode ad manus Episcopi contrario modo porrigat, videlicet, catenulas in sinistra, thuribulum in dextera.

COMMENTARIUS.

I. In Vesperis pro defunctis nullam prorsus nec Altaris, nec hominum thurificationem fieri debere, scriptores passim tradunt, qui sacras cæremonias enarrant. Ad Missas autem defunctorum quod attinet, ita inquit Rubrica Missalis parte II, tit. XIII, § II : « In Missa solenni « non incensatur Altare ad Introitum. » Et mox, postquam dixit, ad Evangelium non deportari incensum, non incensari librum, nec in fine Celebrantem, ita subjicit : « Oblata et Altare « incensantur, ut supra; incensatur solus Cele- « brans, et non incensantur alii. » Quod intelligendum est, si Episcopus non adsit Missæ, tunc enim, ut inquit hic § noster, « Oblata, Altare, « Celebrans, et Episcopus tantum, si ipse non « celebrat, et nulli alii, thurificantur. » Idem est, quod in Cæremoniali Papæ præscribitur, auctore Patricio lib. II, sectione II, cap. XXVI, ubi agens de commemoratione animarum, Papa præsente, primo ait, Altare ad Introitum non incensari; secundo, non thurificari Evangelium, quod legitur in Missa; tertio tandem de oblatorum incensatione sic inquit : « Post Offertorium « Papa imponit incensum more consueto, et « incensantur oblata, Altare, Celebrans, et Papa « tantum, et non alii. »

II. Neque Altare initio Missæ, neque Evangelium ad ejus lectionem thurificari, ubi scilicet solemnis Missa pro defunctis celebratur, tam præsente quam absente Episcopo, tradit etiam Crassus lib. II, cap. XXXIX et XL, et inter alios antiquus auctor Gulielmus Durandus lib. VII *Rationalis divinorum Officiorum*, capite XXXV, numero XXIX, ubi etiam ab ipsa defunctorum Missa thurificationem oblatorum excludit, ubi ita ait : « Licet in Missa pro vivis debeant « omnes thurificari, ad significandum, quod « illorum orationes ad cœlestia diriguntur, « in Missa tamen pro defunctis non debet thus « per chorum portari, nec offerri, id est, Altare « thurificari. » Et mox : « Nullus ergo in hoc « officio thurificatur, » ad notandum, quod mortui nil amodo valent orationibus sui promereri, unde Psalmo CXIII : *Non mortui laudabunt te, Domine*. Cur in ipsa Missa non debeat incensari Altare, hanc rationem reddit, quia scilicet in veteri lege prohibitum fuit oleum et thus pro peccatis offerri, mors autem est pœna peccati. Sane defunctorum corpora thurificari ait, et aqua benedicta aspergi, « non ut eorum pec- « cata tollantur, quæ tunc per talia tolli ne- « queunt, sed ut omnis immundorum spirituum « præsentia arceatur. » Addit, servari etiam hunc ritum in signum societatis et communionis Sacramentorum, quam nobiscum, dum vixerunt, habuerunt.

III. At vero invaluit jam ritus incensandi oblata, ut scilicet illa ad consecrationem præparentur, ut notat Gavantus in Rubricas Missalis parte II, tit. XIII, § II, ubi etiam ait, una cum oblatis incensari Altare, quod etiam observatur in Parasceve. Ut enim ait Durandus loco citato, et alii scriptores passim, defunctorum Officium imitatur triduanam Christi Domini sepulturam. Ceterum ex Rubricarum præscripto, ubi oblata in ipsa defunctorum Missa thurificanda sunt, fieri debet « benedictio thuris, prout in aliis « Missis ad oblata, » et dici etiam oratio illa : *Per intercessionem Beati Michaelis*, etc. Finita autem incensatione Altaris, solus Celebrans incensatur, et Episcopus, « licet non sit para- « tus; » ut notat Meratus in suis ad Gavantum Additionibus.

IV. Cautum est tandem ex hoc nostro § ut Thuriferarius cum dat thuribulum in manibus Diaconi, aut Assistentis, qui mox illud ad manus Celebrantis Altare thurificaturi porrigere debent, catenularum summitatem in dextera, thuribulum vero, id est, catenularum extremitatem prope vas, in sinistra ipsorum ponat, ut ipsi deinceps commode ad manus Celebrantis contrario modo porrigant, videlicet, catenulas in sinistra, thuribulum in dextera. Ut id autem, quod hic præscriptum est, Thuriferarius præstare possit, naviculam alicui Acolytho dabit, thuribulum vero sola dextera manu per catenularum summitatem Diacono porriget. Sane sive thuribulum, sive naviculam Thuriferarius tradit Diacono, sive ipsa ab illo accipit, nunquam illius osculabitur manus. Diaconus vero thuribulum Celebranti porrigens, contrario modo utetur, summitatem enim catenularum, quam prius deosculabitur, in sinistra Celebranti ponet, extremitatem vero prope vas in ejusdem dextera, quam pariter osculatur, uti auctores passim docent.

§ XVI.

Illud observandum est, ut Episcopus, sive Archiepiscopus, sive etiam Legatus, aut alius S. R. E. Cardinalis, sive paratus sacris indumentis, sive non, nunquam sedens, sed stans thurificetur, aliquando tamen cooperto capite, aliquando eo detecto. Nam in principio Missæ, Altari thurificato, Episcopus, si est paratus, stans cum mitra, thurificatur : post vero Evangelium, sine mitra : post oblata, cum mitra; si vero non est paratus, post oblata tantum, stans capite detecto.

COMMENTARIUS.

I. Ritus est omnium scriptorum liturgicorum sententia probatus, ut Episcopus, sive Archiepiscopus, sive etiam Legatus, aut alius S. R. E. Cardinalis, sive paratus sacris indumentis, sive non, nunquam sedens, sed stans thurificetur, aliquando tamen cooperto capite, aliquando eo detecto : « Ipse Legatus incensatus, » inquit Crassus lib. I, cap. XLVIII, « debet stare detecto « capite. » Sed hoc intelligendum juxta distinctionem in hoc præsenti § expressam : « Nam « in principio Missæ, Altari thurificato, Episco- « pus, si est paratus, stans cum mitra thurifi- « catur; post vero Evangelium, sine mitra; post « oblata, cum mitra. » Solum itaque cum post Evangelium thurificatur, stat sine mitra, cujus ritus testem etiam habemus Durandum in suo Ms. codice Pontificali apud Martenium. Advertendum tamen, si expositum sit sanctissimum Sacramentum super Altari, tunc nec initio Missæ, nec post oblata debere Episcopum cum mitra thurificari, ob reverentiam Sacramenti.

II. Ubi autem Episcopus non paratus Missæ assistat solemni, tunc quidem ad oblata tantum thurificabitur, detecto capite stans, deposito etiam pileolo. Quod autem finito Evangelio Missæ solemnis, cui assistit Episcopus cum cappa, thurificandus sit Celebrans solus, non autem Episcopus, declaravit etiam Sacra Rituum Congregatio in Dalmatien. die IV Augusti MDCLXIII, uti videre est apud Meratum in Indice Decretorum numero CDX, et in Additionibus ad Gavantum parte II, tit. VI, § V.

§ XVII.

In Vesperis si ipse Episcopus paratus celebrat, thurificato Altari, capit mitram, et revertitur ad sedem, ibique mitram retinens thurificatur. Si vero interest Vesperis non paratus, sed in cappa, thurificato per Celebrantem Altari, ipse apud sedem suam stans, detecto capite thurificatur. Nullatenus autem permittat, sive paratus, sive non, sedentem se ab ullo genuflexo thurificari, neque in principio Missæ, neque post oblata, quæ est specialis prærogativa summi Pontificis.

COMMENTARIUS.

I. Certa et illa regula est, tum ex Rubricarum præscripto, tum ex communi scriptorum sententia, Celebrantem Episcopum semper incensari cum mitra stantem, sive sit apud Altare, nisi Sacramentum sit super ipso Altari expositum, uti superius notatum est, sive apud sedem, tam in Vesperis, quam in Missa, nisi post Evangelium, quia tunc incensatur sine mitra, uti etiam supra notatum fuit. Eum ritum servari in Vesperis, ut Episcopus celebrans, thurificato Altari, ad sedem suam reversus, ibi cum mitra thurificetur, constat etiam ex Cæremoniali Ambrosiano lib. I, cap. quod inscriptum est *De ratione celebrandi Vesperas et Missam pontifica-*

lem, ubi ita inquit : « Si forte dum cantatur « *Magnificat*, ipse Archiepiscopus incensandus « erit, tunc stabit in sua sede mitratus ; » quousque scilicet thurificatur, etenim ut idem Cæremoniale docet, « Cum fuerit incensatus, « deposita mitra, stat, donec fuerit completum « *Magnificat;* » usque ad versiculum, videlicet, *Sicut erat in principio*, inclusive, quia tunc deposito baculo, ait Crassus lib. II, cap. XI, sedens accipit mitram. Sed de his nos alias.

II. Quod si Episcopus non ipse celebret, neque paratus intersit Vesperis, sed in cappa assistit, tunc et § hujus nostri præscripto, « thuri« ficato per Celebrantem Altari, ipse apud « Sedem suam stans detecto capite thurificatur. » Sed nec permittere debet, sive paratus, sive non paratus sit, sedentem se ab ullo genuflexo thurificari, quia est sola prærogativa summi Pontificis, quam ita enarrat in suo Romano Cæremoniali Augustinus Patricius lib. III, sectione IV, cap. II. « Surgens (Cardinalis assistens) « vadit ante gradus solii Pontificis, et genuflexus « supra infimum gradum incensat Pontificem « sedentem cum mitra ter ducens thuribulum. » Extat et ea in re Decretum Sacræ Rituum Congregationis in Oscen. IV Maii MDCXIII apud Barbosam, *De Canonicis*, cap. XXXIV, num. XXII; Ricciardellum in Lycæo ecclesiastico parte I, cap. I, § V, num. IV, et apud Meratum in Additionibus ad Gavantum, et in suo Indice Decretorum, ubi edicitur, Canonicos et Dignitates non debere genuflectere, quando Episcopum celebrantem thurificant. Sed nec alios licet Canonicis dignitate inferiores debere genuflexos incensare Episcopum, sat noster hic § docet; vetuitque hunc abusum jam olim eadem Sacra Rituum Congregatio die XXI Decembris anni MDLXXXVII, in una Gallipolitana, Episcopo ejus civitatis rescribens, ne sineret ab ullo genuflexo thurificari, ut idem Ricciardellus testatur loco citato, num. III. Cur sedens Pontifex a genuflexo Cardinali incensetur, jam supra in fine Commentarii ad § XIII explicuimus, ob reverentiam scilicet cathedræ, quæ est prima sedes.

§ XVIII.

Si sanctissimum Sacramentum super Altari expositum sit, semper ab Episcopo, vel alio Celebrante genuflexo thurificandum est triplici ductu : quod si ipsum solum Sacramentum sit thurificandum, ut in principio et fine processionis feria quinta, et sexta majoris Hebdomadæ, et in festo ejusdem SS. Corporis Christi, et cum ponitur oratio Quadraginta horarum, nunquam debet ab Episcopo, neque ab alio thus benedici, sed simpliciter poni in thuribulum, et porrigitur sine osculatione manus Episcopi : similiter, et quando per Cæremoniarium, vel Acolythum, aut Subdiaconum in elevatione thurificatur, quo casu ab eodem Acolytho, seu a quocumque alio Clerico ponitur in thuribulum simpliciter absque benedictione.

COMMENTARIUS.

I. Scitissime admonet Bauldryus in suo Manuali sacrarum cæremoniarum parte II, cap. IX, articulo III, variis modis thurificari sanctissimum Sacramentum super Altari expositum. Etenim aliquando simul cum ipso Altari, aliquando vero solum, et nihil aliud. Thurificatur cum Altari simul, quoties Missa aut Vesperæ celebrantur solemniter ad Altare, in quo expositum est. Thurificatur solum, cum in Missa solemni elevatur, cum exponitur, vel reconditur, aut in Parasceve deferri debet. Quando ergo solum Sacramentum est thurificandum, ut in principio et fine processionis feria quinta, et sexta majoris Hebdomadæ, et in festo ejusdem sanctissimi Corporis Christi, et cum ponitur oratio Quadraginta horarum, « nunquam debet ab Episcopo, « neque ab alio thus benedici, sed simpliciter « poni in thuribulum, » ut ait hic § noster, et docet Crassus lib. I, cap. XLVI, ubi postquam dixit, regulariter, quotiescumque aliquid incensandum est, debere prius benedici incensum, mox casum illum excipit, « quando scilicet

« Sacramentum Corporis aut Sanguinis Christi « incensatur, tam intra quam extra Missam, ut « in die Cœnæ Domini, et Parasceve, quando a « loco ad locum portatur, et in die Corporis « Christi, et similibus actibus; » tunc enim ait, non debere thus benedici, sed simpliciter debere in thuribulum poni; « ad majorem reve« rentiam sanctissimi Sacramenti, a quo omnis « benedictio, » uti notat Gavantus in Rubricas Missalis parte II, tit. VIII, num. VIII.

II. Ob eamdem similiter rationem, quando per Cæremoniarium, vel Acolythum, aut Subdiaconum in elevatione ad Missam thurificandum est Sacramentum, ponitur etiam in thuribulum thus simpliciter absque benedictione, ut præter præscriptum nostri hujus § edicit quoque Romani Missalis Rubrica his verbis : « Thurifera« rius genuflexus in cornu Epistolæ, » ante infimum scilicet Altaris gradum in plano, « ter « incensat hostiam cum elevatur, et similiter cali« cem, posito incenso in thuribulo absque bene« dictione; » nempe sanctissimum Sacramentum incensat triplici ductu thuribuli pro unaquaque elevatione, scilicet, primo incensat unico ductu, et capitis inclinatione profunda ante et post, quando Celebrans adorat hostiam, prima genuflexione; secundo incensat altero ductu, quando elevatur hostia; denique incensat tertio ductu, quando hostiam Celebrans jam elevatam super corporale deponit, uti Gavantus et alii explicant, quos citat, et sequitur Meratus, qui etiam notat, eumdem ritum a Thuriferario esse servandum, cum ter calicem incensat.

III. Semper ab Episcopo, vel alio Celebrante genuflexo thurificandum esse triplici thuribuli ductu SS. Sacramentum super Altari expositum, liturgici omnes scriptores tradunt, qui tamen in eo non conveniunt, ubi scilicet genuflectere debeat Sacerdos, cum Sacramentum ipsum thurificat. Tradit Gavantus, incensari debere « a « Celebrante super altioris Altaris gradum cum « Ministris genuflexo. » Quidquid sentiant alii, ac præsertim Castaldus libro II, sectione X, cap. II, num. V, ea est praxis Basilicarum Urbis, quæ aliarum Ecclesiarum norma esse debet, ut Celebrans genuflexus super Altaris suppedaneo, Ministris in plano Capellæ genuflexis, ter ducens thuribulum cum debitis profundis inclinationibus ante et post, sanctissimum Sacramentum incenset. Advertendum autem hic illud, a Diacono ministrante Episcopo, vel Celebranti, non deberi osculari cochlear, quod Episcopo, vel Celebranti porrigitur, ad ponendum thus in thuribulo, neque ejus manum, uti expresse in hoc nostro § edicitur, et aliis locis infra. Ratio autem est, præsentia sanctissimi Sacramenti. [Cf. supra § I, num. V, novissimum Decretum in Lucionen.]

§ XIX.

Sed si thurificandum est Altare, super quo positum sit SS. Sacramentum apertum, ut in Vesperis festivitatis ejusdem Corporis Christi, tunc benedicitur thus, sed thurificatio Sacramenti fit cum genuflexione; et quoties ante illud transit Celebrans, toties genuflectit. Cum in Missa, post thurificationem oblatorum, Episcopi, et Canonicorum, seu Dignitatum ad ejus latus assistentium, sit generalis omnium thurificatio in choro, omnes, præter Episcopum, et dictos ejus assistentes, stant.

COMMENTARIUS.

I. In Vesperis solemnibus festivitatis Corporis Christi, quando est expositum sanctissimum Sacramentum, et facienda est thurificatio, benedicet tunc quidem Celebrans thus, quia scilicet, ut ait Gavantus in Missalis Rubricas parte II, tit. XIV, § VI, Altare, et Celebrans thurificari debent; ob eamque rationem solemni etiam in Missa coram sanctissimo Sacramento exposito in thurificatione ad Introitum Missæ, et ad oblata, thus ipsum a Celebrante benedicitur. Ad Vesperas quod attinet, celebrans Episcopus, cum pervenerit ad Altare, genuflectit utroque genu in plana terra, factaque ibidem profunda inclinatione, Altare ascendit, quo osculato, ministrante

Presbytero assistente, imponit, et benedicit thus de more; et recedente Thuriferario ad locum suum cum debita genuflexione, Celebrans cum Ministris sacris sine ulla genuflexione descendit ad secundum Altaris gradum, cavens, ne terga vertat Sanctissimo, ut ait Bauldryus, ubi genuflexus super suppedaneum, sive *pradellam*, ut varii auctores tradunt, et nos jam superius adnotavimus, medius inter ipsos Ministros ibidem pariter genuflexos, thuribulum ab Assistente Presbytero, sed tamen sine consuetis osculis accipit, statimque præmissa cum eisdem Ministris profunda inclinatione incensat sanctissimum Sacramentum triplici ductu, motu gravi, et interposita brevi morula inter unumquemque ductum, duobus interim Assistentibus fimbrias pluvialis ipsius Celebrantis hinc inde elevantibus.

II. Thurificato sanctissimo Sacramento, surgit mox Celebrans, quem etiam Ministris sequuntur, ascenditque ad Altare, quod, facta prius genuflexione unico genu, incensat de more jam alias explicato. Crux non incensatur, quia scilicet, incensato Originali, quod est sanctissimum Sacramentum, non est cur incensetur ejusdem imago et figura, qualis est Crux, ut post alios advertit Meratus in Additionibus ad Gavantum parte II, tit. XIV, num. VII, in fine. Advertere autem debent Celebrans ipse, ejusque Assistentes, ut dum accedunt ad medium Altaris, vel ab eo recedunt, sive per ipsum transeunt, semper unicum genu flectant, solusque Celebrans genuflectendo extremitates manuum ponat super Altare, ut facilius surgat, ut inter alios scriptores notat Bissus. Extat Sacræ Rituum Congregationis Decretum die XIX Augusti anni MDCLI [in una Urbis] editum, quod quidem edicit, ut quando sanctissimum Eucharistiæ Sacramentum publice discoopertum exponitur, omnes ante illud transeuntes, cujuscumque conditionis et ordinis sint, sive ad illud accedentes, sive ab eodem recedentes, semper utroque genuflectere debeant. Sed notandum hic velim, non loqui Decretum de Celebrante ac ejus Ministris, qui unicum genuflectunt, uti superius dictum est, sed de aliis, qui in Altari minime occupati sunt.

[Notandum sequens Decretum : « Genuflexio « quæ fit coram SS. Sacramento exposito tam in « Missa quam in oratione XL horarum ceterisque « functionibus, quando fieri debet unico genu et « quando utroque, tum a Celebrante tum a Mi- « nistris, vel ab alio qui exponit et reponit? » R. « In accessu et recessu utroque genu, intra « Missam unico genu : pro reliquis fun- « ctionibus consulantur rubricistæ. » Die XII Nov. MDCCCXXXI in Marsorum ad LIII.]

III. Ait hic tandem § noster, ut cum in Missa post thurificationem oblatorum, Episcopi, et Canonicorum, seu Dignitatum ad ejus latus assistentium fit generalis omnium thurificatio in choro, omnes præter Episcopum, et dictos ejus Assistentes stent. Cujus ratio illa est, quam explicuimus supra cap. XVIII in Commentario ad § VII, quia scilicet diversi sunt chori, et consequenter, cum omnes alii Canonici, ac etiam Beneficiati et Clerici, ab utroque latere chori assurgunt, ob intonationem scilicet Antiphonæ, vel ob aliquid aliud simile, Assistentes, qui una cum Episcopo suum peculiarem chorum constituunt, minime assurgent. Sed hæc suis locis jam nos fuse explicuimus.

§ XX.

Ipsi autem, quibus thus datur, observare solent, ut alter alterum immediate subsequentem capitis nutu modeste invitet ad thurificationem prius capiendam, sive Ecclesiastici, sive sæculares sint, et si is, qui thurificat, sit æqualis dignitatis cum eo, qui thurificandus est, aut etiam majoris, invicem capite inclinato, sibi reverentias faciunt ante et post thurificationem : si vero, qui thurificat, minor est, ipse quidem versus majores caput profunde inclinat ante et post, illi autem parum, vel nihil versus thurificantem correspondent pro qualitate ipsius thurificantis, qui et ipse thurificando alios post Canonicos, parum, vel nihil versus eos caput inclinat, pro eorum qualitate.

COMMENTARIUS.

I. Quæ in hoc præscribuntur § de ritu in thurificatione tum Ecclesiasticorum, tum laicorum servando, jam olim ex veteri more descripsit Crassus in suo Cæremoniali lib. I, cap. XLIX, dicens : « Observare autem solent, qui incen« sandi sunt, ut semper cum modestia vultus « invitent sequentem ad prius incensum capien« dum, sive ipsi Ecclesiastici, sive sæculares « sint. » Est plane ritus a Capella papali desumptus, quem ita enarrat Patricius libro III, sectione V, cap. II. « Cardinales autem, ante« quam accipiant incensum, quisque semper « invitat alium subsequentem, caput versus « illum inclinando. » Et mox : « Cardinalis as« sistens invitat Diaconum a dexteris, et ille « deinde suo tempore Diaconum a sinistris, qui « nullum invitat. » Et iterum : « Primus inter « Episcopos Cardinalis invitat subsequentem, et « sic usque in finem sedium Episcoporum, et « Presbyterorum. »

II. Circa reverentiæ modum, qui thurificantem inter et thurificandum servari debet, tenenda est regula, quam noster hic § docet, ut nimirum, quando is qui thurificat sit æqualis dignitatis cum eo qui thurificandus est, aut etiam majoris, tunc invicem capite inclinato sibi reverentiam faciant, ante et post thurificationem; cum vero qui thurificat minor est, ipse quidem versus majores incensandos caput profunde ante et post incensationem inclinet, illi autem parum, aut nihil versus thurificantem correspondeant, pro qualitate scilicet ipsius thurificantis, qui et ipse thurificando alios post Canonicos, si illis scilicet dignior sit, parum vel nihil versus eos caput inclinat pro eorum qualitate.

§ XXI.

Sed Episcopus, vel Legatus, cum thurificatur, nullatenus versus thurificantem caput, nec modicum quidem, inclinet, sed manu dextera super eum signum Crucis faciat.

COMMENTARIUS.

Quamvis cum Canonicus Canonicum incensat, vel Prælatus prælatum, aut Cardinalis Cardinalem cum capitis inclinatione, tunc sibi utrinque mutuæ inclinationes quasi gratiæ reciprocæ fieri debent, quod expresse servatur in Capella papali, ut testatur Crassus lib. I, cap. XLVII, tamen cum Episcopus, vel Legatus thurificantur, nullatenus versus thurificantem caput, nec modicum quidem inclinare debent, sed sat est, quod manu dextera super eum signum Crucis faciant, ut in nostro § edicitur, et idem Crassus loco citato docet. Quod tamen ita intelligendum est de Episcopo, si Legatus non adsit, tunc enim ea benedictione abstineret, quia scilicet Legatus præsente Episcopo, non vero Episcopus præsente Legato cum incensatur, signum Crucis super thurificantem faciet; ut notat Bauldryus parte V, cap. XXIII, num. IX. Ergo Episcopus, vel Legatus ob suam ipsorum dignitatem cum incensantur recto immobilique stant capite, nec caput ullo modo thurificanti inclinant, quia, uti docet memoratus Crassus, « hujusmodi humilia« tio in incensationibus non sit respectu incen« sationis, sed conditionis illius qui incensat. »

§ XXII.

Personæ autem, quibus hoc officium thurificandi alios competit, solent esse diversæ pro diversitate Celebrantium et solemnitatum ac personarum, quæ thurificandæ sunt. Nam Episcopus solemniter celebrans Vesperas, thurificato per

ipsum Altari, thurificatur stans apud sedem a primo Presbytero assistente parato, qui postmodum dat thuribulum in manibus Subdiaconi, qui in crastinum cantaturus est Epistolam in Missa, vel alicujus Acolythi, vel alias, ut dicitur in cap. I lib. II, qui thurificat reliquos omnes de choro.

§ XXIII.

In Missa vero, cum Episcopus est apud Altare, thurificatur semper a Diacono Evangelii parato : cum vero est apud sedem, videlicet, finito Evangelio, thurificatur a prædicto Presbytero assistente, pluviali parato, qui accipit thuribulum de manu Acolythi, qui illud tenebat.

COMMENTARIUS.

I. Certa est regula illa, quam hic § noster tradit, quod scilicet personæ, quibus hoc officium thurificandi alios competit, solent esse diversæ pro diversitate Celebrantium, solemnitatum ac personarum thurificandarum. Hinc Episcopus solemniter celebrans Vesperas, thurificato per ipsum Altare, thurificatur deinde et ipse stans apud sedem a primo Presbytero assistente parato, cujus scilicet officium est inter alia Episcopo inservire in thurificatione Altaris, eumque post thurificatum Altare, ad sedem suam stantem cum mitra triplici ductu incensare, cui ille benedicet, uti jam superius dictum est non uno in loco, ac præsertim in Commentario ad § II, cap. VII, ubi etiam retulimus Sacræ Rituum Congregationis Decretum in Placentina die XX Maii anni MDCVII, ubi edicitur, assistentem Presbyterum debere Episcopum thurificare ad sedem, quicumque is sit, sive Dignitas, sive Canonicus, non autem Diaconum Evangelii; quia scilicet munus ipsius Diaconi est non apud sedem stantem, sed apud Altare Episcopum incensare.

II. Hinc itaque non modo in Vesperis, sed in Missa, finito Evangelio, Presbyter assistens thurificabit Episcopum, quia scilicet tunc apud sedem ex ritu a Rubricis præscripto incensari debet. Diaconus vero post thurificationem Altaris initio Missæ, et deinde post alteram, quæ ex pervetusto Ecclesiæ instituto ad oblata fieri solet, eumdem Episcopum thurificabit, quia scilicet tunc ad Altare thus accipere debet Episcopus. Ceterum ubi Presbyter assistens in Vesperis thurificavit Episcopum, dat statim postea thuribulum Subdiacono, qui sequenti die Epistolam est cantaturus in Missa, vel Thuriferario, qui post ipsum assistentem Presbyterum thurificatum duplici ductu thuribuli, reliquos deinde omnes de choro thurificabit, ut dicetur infra lib. II, cap. I.

§ XXIV.

Sed si celebret apud faldistorium, puta præsente Legato, vel Metropolitano, thurificatur ab eodem Diacono, qui et alios de choro thurificat : deinde dat thuribulum in manu alicujus Acolythi, qui primo ipsum Diaconum, a quo recipit thuribulum, mox alios, si qui in choro supersunt, et reliquum populum thurificat. Diaconus vero tunc revertitur ad officium suum.

§ XXV.

Quod si adesset Legatus, Rex, aut Princeps magnus, nihilominus eædem personæ ipsos thurificarent, quas diximus Episcopum celebrantem thurificare, et

non aliæ, præsertim, quæ in dignitate episcopali sunt constitutæ, quas nullo modo convenit alios, quantumlibet maximos Principes, thurificare.

COMMENTARIUS.

I. Cum in faldistorio Episcopus celebrat, quia scilicet præsens esset Legatus, sive Metropolitanus, ex Rubricæ præscripto § XXXIV thurificatur ab eodem Diacono, qui scilicet post thurificatum ipsum Legatum, sive Metropolitanum, et alios de choro thurificabit, nempe post thurificationem, quæ fit ad oblata; neque enim in incensationem, quæ fit initio Missæ, alii thurificantur, nisi solus Celebrans. Diaconum autem Evangelii debere chorum thurificare, nec posse ab eo munere excusari sub prætextu contrariæ consuetudinis, decidit jam Sacra Rituum Congregatio die XV Martii anni MDCVIII [in Alexandrina ad X], uti videre est apud Meratum in Additionibus ad Gavantum, et in suo Indice Decretorum num. LXXXVI.

II. Sane intelligi debet Decretum de thurificatione Canonicorum, Dignitatum, Prælatorum, ac Magistratus, nam alias Beneficiati, seu Mansionarii, aliique Capellani in choro existentes, non quidem a Diacono Evangelii inserviente Episcopo in Missa, qui unus e Canonicis esse debet, sed ab alio Capellano, sive a Magistro cæremoniarum, vel ab aliquo Acolytho, pro consuetudine Ecclesiarum, thurificari debent, juxta Decretum ejusdem Sacræ Rituum Congregationis in Lucen. die X Junii anni MDC, apud Barbosam in tractatu *De Canonicis*, cap. XXXIV, num. XXIV. Quod quidem Decretum consentaneum est memorato nostro § XXIV, ubi edicitur, quod peracta thurificatione a Diacono, « dat is « deinde thuribulum in manu alicujus Acolythi, « qui primo ipsum Diaconum, a quo recipit « thuribulum, mox alios, si qui in choro super- « sunt, et reliquum populum thurificat. »

III. Clarius rem ipsam exponit Crassus libro I, cap. XLIX, ubi postquam dixit, Diaconum incensare Canonicos omnes stantes in choro, ita statim subjicit : « Quibus omnibus duplici « ductu, et cum capitis aliqua demissione in- « censatis, ipse Diaconus vadit ad Altare, ubi « stans in loco suo, incensatur similiter duplici « ductu ab uno Capellano ad hoc specialiter de- « putato, qui omnes alios de choro sine aliqua « inclinatione, et unico ductu incensat. » Porro in generali chori incensatione omnes, qui incensantur, stare nudo capite debent, præsertim cum incensantur Canonici; non tamen Canonici, dum Beneficiati incensantur, neque, dum Magistratus; quia scilicet, ut alias rationes omittam, diversum ii chorum constituunt, uti superius suo loco notatum fuit. Præterea advertere debet, qui prior est incensandus, ut capitis inclinatione alterum immediate subsequentem invitet ad incensationem capiendam. Teste Bauldrio parte II, cap. IX, articulo V, num. III, in quibusdam Ecclesiis incensantur omnes Clerici, etiam Canonici cathedralium Ecclesiarum successive a Thuriferario, vel alio sine mora, non habita ratione dignitatis, procedendo ab ima parte chori ad superiorem, vel contra, pro situ chori. Addit, hunc morem non sine ratione forte observari, quod hoc scilicet modo occurratur multis casibus, qui sæpe solent generare lites et discordias inter multos. Sed cum alius sit usus omnium fere Ecclesiarum, sciendum et illud est, ex Decreto Sacræ Rituum Congregationis die XV Septembris anni MDCXLVIII [in Beneventana], Dignitates et Canonicos a digniori latere chori sedentes prius esse thurificandos, deinde vero Dignitates et Canonicos, qui sedent a latere chori minus digno.

IV. Nullum esse incensandum, nisi stet capite detecto, et si aliquis sedeat, aut genuflectat, modeste eum esse admonendum, ut surgat ad incensationem capiendam, et si noluerit, nullatenus debere incensari, recte admonet Bauldryus ipse citato loco num. II, ubi etiam notat, singulos incensari debere a thurificante versus thurificandum facie ad faciem cum inclinatione ante et post, pro dignitate personæ, nisi forte fiat incensatio sine mora, ut aliquando accidit in Missa ante finem Præfationis, vel ante principium orationis ad Vesperas, tunc enim sat fuerit, si tantum primo cujusque ordinis se inclinet, uti complures auctores docent, estque hæc praxis multarum insignium Ecclesiarum.

V. Thurificandum insuper populum esse, et noster § et Rubrica Missalis parte II, tit. VII, § X, jubent : « Thuriferarius postea incensat

« Acolythos et populum; » qui etiam stare et ipse debet ad capiendum thus, de eoque ritu admoneri, præsertim in multis Italiæ nostræ diœcesibus, in quibus non parva pars populi tum ejus ritus, tum aliorum complurium rudis penitus est, socordia scilicet Pastorum Ecclesiarum, qui sua solum quærentes, non quæ Jesu Christi, et quæ ad gregis sui utilitatem conducunt, satis fecisse se putant, si prima sola Fidei rudimenta gregem ipsum utcumque docent. Neque enim notitia ejus ritus omnino est contemnenda; nam, ut scitissime docet S.Thomas, tertia parte, quæstione LXXXIII, articulo V, fit ea quidem populi thurificatio ad significandum, quod Christus aliis communicat odorem suum; ideoque reverenter, modeste ac nudo capite stare tunc populus debet.

VI. Incensandi populum ritus is plane est. Thuriferarius post incensatos Acolythos, facta genuflexione Cruci Altaris, et debita reverentia choro ab utraque ejus parte, si scilicet chorus sit ante Altare, sistit se loco convenienti, id est, in medio aditus Presbyterii, vel certe a latere Evangelii, si in Altari sit expositum sanctissimum Sacramentum, ne ei terga vertat, et facta capitis inclinatione versus populum, triplici thuribuli ductu, uti notat Gavantus in citatam Rubricam Missalis, populum incensat, primo in medio, deinde versus latus Epistolæ, quod est dextrum populi, ubi mares divisi a feminis stabant olim, hodieque in Cathedralibus Mediolanensi, et aliis stare solent, ex Decreto S. Caroli; tertio versus latus aliud, cum inclinatione capitis, ut prius. Ter autem ex communi usu thurificatur populus, ut significetur, ait Gavantus diffusio gratiæ Christi in populum in nomine Trinitatis.

VII. Sed ut ad explicationem Rubricæ § XXV deveniamus, ubi, celebrante apud faldistorium Episcopo, « adesset Legatus, Rex, vel Princeps « magnus, » præscribit quidem ipsa Rubrica, quod « nihilominus eædem personæ ipsos thu- « rificarent, quas diximus Episcopum celebran- « tem thurificare, et non aliæ, præsertim quæ « in dignitate episcopali sunt constitutæ, quas « nullo modo convenit alios quantumlibet maxi- « mos Principes thurificare; » et ratio est, tum quia magna est Episcoporum dignitas ac potestas in propria sua præsertim Ecclesia, tum etiam maxime, quia Celebrans ob sanctissimum munus, quod agit ex stato Ecclesiæ ritu non debet quemcumque thurificare, neque etiam summum Pontificem, nisi Altare, sanctissimum Sacramentum, Crucem, et Sanctorum reliquias, vel imagines. Ceterum a Presbytero celebrante non esse thurificationem domino loci, nec alii cuivis alii præstandam, declaravit Sacra Rituum Congregatio in Calaguritana die V Julii anni MDCXIV, apud Barbosam in Summa Apostolicarum Decisionum, collectan. DCCV, numero XVIII.

VIII. Quis autem thurificare debeat Legatum, Regem, aut Principem magnum, si episcopali solemni Missæ adessent, diserte edicit § nostri Rubrica, easdem scilicet personas debere ipsos thurificare, « quas diximus Episcopum celebran- « tem thurificare, » et non alias. Thurificabunt itaque ipsos Diaconus Evangelii in Missa, post incensatum scilicet Episcopum in thurificatione oblatorum, et in Vesperis Presbyter assistens, postquam Episcopum ipsum thurificavit; eæ enim personæ sunt, quæ in Missa et Vesperis ex præscripto Cæremonialium ritu Episcopum incensant. Corrigendus itaque est Crassus, qui lib. I, cap. XLVIII, ait, Legatum post oblatorum et Celebrantis incensationem incensari « cum « triplici ductu thuribuli non per ipsum Diaco- « num simplicem Canonicum, si Diaconus sim- « plex Canonicus sit, sed per primum Prælatum « ibi præsentem sive suum, sive alienum, ut « Patriarcham » (parum abfuit quin nominaret etiam Papam), « Archiepiscopum, Episcopum, « Protonotarium, aut Abbatem, vel alium actu et « habitu Prælatum, » etc.

IX. Crassi ævo, id est vel initio sæculi XVI, abusus ille invaluerat, ut non soli Cardinali Legato, sed et aliis quoque Cardinalibus genuflexi Episcopi loquerentur, et in mensa dum manus lavarent, similiter ad eas abstergendas mantile porrigerent, ut testatur Patricius lib. III sui Cæremonialis Romani sectione I, cap. XIII, cujus locum jam alibi recitavimus, sicut et Leonis Papæ X Constitutionem in generali V Lateranensi Concilio laudatam, qua abusui illi, ac dedecori dignitatis episcopalis occurrere studuit. Non itaque mirum si huic videndo abusui assuetus Crassus, thurificandum scribat esse Legatum non a Diacono, sed a primo Prælato in Missa præsenti, Episcopo, Archiepiscopo, et etiam Patriarcha. Plura de Episcoporum dedecore in aulis Cardinalium videri possunt apud Alvarum Pelagium in celebri opere *De planctu Ecclesiæ*.

§ XXVI.

Si autem Episcopus non celebrat, sed interest Vesperis, vel Missæ per alium celebratæ, ipse Episcopus semper a primo Presbytero assistente thurificandus est; Canonici vero, et alii de choro in Vesperis ab aliquo Acolytho, in Missa a Diacono, qui cantat Evangelium thurificantur, qui et ceteros omnes thurificat. Antequam inchoetur Evangelium, videlicet, lecto per Diaconum titulo Evangelii, ipse ter thurificat librum Evangeliorum, primo in medio, tum a parte dextera libri, mox a sinistra.

COMMENTARIUS.

I. Episcopum non celebrantem, sed Vesperis, aut Missæ solemni per alterum cantatæ præsentem debere a Presbytero assistente thurificari, dictum fuit etiam supra cap. VII in Commentario ad § VII. Quod autem Canonicos spectat, et alios de choro, ex præscripto nostri hujus § thurificandi sunt ipsi ab aliquo Acolytho; in Missa a Diacono Evangelii, « qui et ceteros omnes thurificat, » Canonicos scilicet et Dignitates; nam Beneficiatos, et alios inferiores Thuriferarius incensabit ex variis Sacræ Rituum Congregationis Decretis, et ex praxi insignium Ecclesiarum præsertim Urbis.

II. Thuris usus ad solemnem sancti Evangelii lectionem antiquus est in Ecclesia, cujus mentionem faciunt, et prisci scriptores et Ordines antiqui Romani. Lecto per Diaconum titulo, id est, *Initium*, vel *Sequentia sancti Evangelii*, etc., antequam ei respondeat chorus : *Gloria tibi, Domine*, accipit mox ipse thuribulum a Thuriferario, vel ab aliquo Cæremoniario juxta consuetudinem Ecclesiarum, et « ter thurificat « librum Evangeliorum, primo in medio, tum a « parte dextera libri, mox a sinistra; » facta scilicet ante et post incensationem debita capitis inclinatione ipsi libro, propter reverentiam sacri textus in eo contenti, uti notant scriptores laudati a Merato in Additionibus ad Gavantum parte II, tit. VI, § V. Thurificandum esse a Diacono Evangelium triplici ductu thuribuli « in « medio, a dexteris, et a sinistris, » iisdem pæne verbis jubet Rubrica Missalis, et docet etiam in suo Cæremoniali Patricius lib. III, sectione II, cap. XV, quod est, *De officio Cardinalis Diaconi Evangelium lecturi*. Docet idipsum et Crassus libro I, capite V, ubi etiam notat, ita cito, et modeste debere Diaconum eam incensationem facere, « ut continuet Evangelium immediate post responsionem chori; » qui idcirco cum aliqua mora, verba illa *Gloria tibi, Domine*, canere debet. Id quod et alii scriptores monent.

§ XXVII.

Ordo autem thurificandi, sive in Vesperis, sive in Missa, erit talis. Primo in Vesperis, thurificato Altari, thurificatur Episcopus celebrans, vel alius quicumque celebrans, cum dicitur *Magnificat anima mea*, etc. Idem observatur in Missa, tam in principio quam post oblata; tum Legatus Cardinalis, si aderit, vel etiam Cardinalis non Legatus, mox Archiepiscopus illius provinciæ, si aderit, et post eum Episcopus non celebrans, sed præsens in Sacrificio, post quem immediate Presbyter assistens, et duo Diaconi assistentes, nisi adsint majores Episcopo, et casu quo non fiat Episcopo assistentia.

§ XXVIII.

Si forte aderunt Nuntius apostolicus cum facultate Legati de latere, intra fines suæ Legationis, aut Visitator apostolicus Episcopus, thurificantur ante Archiepiscopum et Episcopum; sed si Nuntius apostolicus non habeat talem facultatem, vel Visitator non sit Episcopus, post Episcopum et Archiepiscopum, et hoc intelligatur, quando Nuntius et Visitator sunt in loco eorum jurisdictionis. Si aderunt Episcopus, vel Archiepiscopus hospites, thurificandi sunt post proprium Episcopum.

§ XXIX.

Si forte aliquis S. R. E. Cardinalis esset Episcopus suffraganeus, præsente suo Metropolitano non Cardinali, thurificandus est prius ipse Cardinalis ob reverentiam dignitatis cardinalitiæ; post prædictos thurificantur, si aderunt, Protonotarii de numero participantium; deinde Nuntii apostolici Prælati, non existentes in loco eorum jurisdictionis, sed transeuntes; tum Dignitates et Canonici secundum eorum ordinem; videlicet, primo Dignitates, deinde Canonici Presbyteri, tum Diaconi, mox Subdiaconi, si præbendæ sint distinctæ; tum, si aderunt, Abbates benedicti; et post eos, si erunt aliqui Protonotarii supernumerarii, nisi essent consanguinei alicujus maximi Principis, qui pro judicio et prudentia Episcopi, thurificari poterint loco convenienti, ante Dignitates et Canonicos. Vicarius vero Episcopi pro consuetudine Ecclesiarum; et hæc quoad personas ecclesiasticas.

COMMENTARIUS

I. Describitur in tribus hisce paragraphis quænam ordo inter personas ecclesiasticas debeat in generali incensatione servari, sive in Vesperis, dum dicitur canticum *Magnificat*, sive in Missa post oblatorum thurificationem, in incensatione enim, quæ initio Missæ fit, solus Celebrans ex recepto Ecclesiæ ritu thurificatur. Primo itaque tam in Vesperis quam in Missa, « thurificato Altari, thurificatur Episcopus celebrans, vel alius quicumque celebrans. » Tanta enim est Celebrantis dignitas, quicumque ille sit, sive Episcopus, sive simplex Sacerdos, ut quemadmodum notat Gavantus in Rubricas Missalis parte II, tit. III, § IX, etiam coram Papa dicatur illi a Ministro in confessione, quæ initio Missæ fit, *Tibi, pater*, et *Te, pater*. Quamobrem merito Bauldryus parte II sui Manualis, cap. XI, articulo V, Prælatis multis, et præcipue Abbatibus commendatariis succenset, « qui volunt incensari ante Celebrantem inferioris ordinis, agentes contra Cæremoniale, et quod magis est, volunt etiam thurificari ab ipso Celebrante abusive. »

II. Longe major fuit abusus quorumdam locorum Baronum, qui et ipsi summa nonnisi temeritate audebant thuris sibi suffitum fieri a Sacerdote celebrante; sed hanc audaciam repressit jam Sacra Rituum Congregatio in Calaguritana die v Julii anni MDCXIV, ubi decidit thurificationem a Presbytero celebrante non esse præstandam domino loci, nec alii, uti videre est apud Barbosam in Summa Apostolicarum Decisionum collectan. DCCV, num. XVIII. Nullum itaque incensare Celebrans debet, sed ipse omnium primus tam in Vesperis quam in Missa thurificari debet, tametsi præsentes sint, Episcopus loci, Archiepiscopus, Cardinalis, Legatus, imo et ipse Pontifex maximus; constat enim ex Cæremoniali Capellæ papalis, auctore Patricio lib. II, sectione I, cap. II, quod est de ordine servando,

quando cantatur Missa ordinaria coram Papa per Prælatum, thurificato Altari initio Missæ, celebrantem Prælatum, longe summo Pontifice dignitate ac potestate inferiorem, incensari tamen primo a Diacono in cornu Epistolæ, tum vero Papam.

III. Ergo post Celebrantem thurificabitur Legatus, si aderit, vel etiam Cardinalis non Legatus, imo etiam Cardinalis suffraganeus, præsente suo Metropolitano non Cardinali, prius thurificabitur, « ob reverentiam dignitatis cardinali« tiæ, » uti edicitur in § XXIX. Ita enim supra ceteros eminent S. R. E. Cardinales, ut nullus majori honoris et dignitatis luce præfulgeat, teste Hostiensi, quem sequitur Joannes Andreas, aliique in cap. *Dilectus*, XIX, *De præbendis;* quia scilicet Cardinalium ordo una cum Papa judicat omnes, et ipsi a nemine judicantur, ut ex pluribus citatis canonibus docet in suo Templo Lancellottus lib. II, cap. II, § III, ubi varia Cardinalium privilegia ac prærogativas recenset. In concursu tamen plurium Cardinalium jam semper præferendus est Cardinalis Legatus, præsertim ille qui a latere dicitur, cujus quidem summa est potestas, ut fuse peculiari tractatu Gambarus tradit; alii vero incensabuntur juxta gradum suum, primo scilicet Episcopi, tum Presbyteri, deinde Cardinales Diaconi, juxta ritum Capellæ papalis, in qua, teste Patricio lib. III, sectione IV, capite II, thurificantur primum Episcopi Cardinales, tum Presbyteri, et demum Diaconi.

IV. Post Cardinales, thurificari debet Archiepiscopus illius provinciæ, si aderit, et post eum Episcopus loci non celebrans, sed præsens in Sacrificio, uti docet § XXVII. Post illos vero « im« mediate Presbyter assistens, et duo Diaconi « assistentes, nisi adsint majores Episcopo, et in « casu, quo non fiat Episcopo assistentia, » ut in eodem § habetur. Assistentes Episcopo etiamsi minus digni sint, ratione tamen assistentiæ debere ante Dignitates thurificari, et pacem accipere, decidit compluries Sacra Rituum Congregatio, præsertim vero in Cremen. XXVIII Septembris MDCII, in Nolana XXII Maii MDCIII, et in Bracharen. XIX Junii MDCIX. Præcedere etiam ipsos Vicarium generalem, et esse ante illum thurificandos eadem Sacra Rituum Congregatio iterum jam atque iterum declaravit, ac præsertim in Egitanien. III Augusti MDCII, et in Tiburtina VI Martii MDC. Ceterum Presbyter assistens, licet non sit prima Dignitas, thurificandus est tamen ante alios, imo et ante Archidiaconum a dexteris Episcopo assistentem, quamvis ipse Archidiaconus prima Dignitas sit, ex memoratæ Sacræ Congregationis Decreto in Vercellen. XXIII Junii anni MDCVII. Extant hæc Decreta apud Barbosam in tractatu *De Canonicis*, et in Summa Apostolicarum Decisionum, itemque apud Meratum in Additionibus ad Gavantum, parte II, tit. VII, et in suo Indice Decretorum.

V. Si autem forte aderunt Nuntius apostolicus cum facultate Legati de latere intra fines suæ Legationis, aut Visitator apostolicus Episcopus, thurificantur ipsi ex præscripto nostri § XXVIII ante Archiepiscopum et Episcopum. Quod si Nuntius apostolicus non habet talem facultatem, vel Visitator non sit Episcopus, vel non sit in loco eorum jurisdictionis, tunc post proprium Episcopum et Archiepiscopum thurificandi sunt. Ceterum si aderunt Episcopus et Archiepiscopus hospites, thurificandi quoque sunt ipsi post proprium Episcopum, quia scilicet Ordinarius Episcopus, uti alibi dictum est, excepto proprio Metropolitano, nulli alii tametsi Archiepiscopo, vel Patriarchæ, in propria sua diœcesi cedit. Ubi plures adessent Episcopi, sicut in sede, ita et in incensatione præferendi sunt prius ordinati, nullo habito respectu ad ætatem et qualitatem personarum, sive Ecclesiarum dignitatem, uti ex variis sacris canonibus decisum jam fuit, quos nos alias recensuimus.

VI. Thurificatis Episcopis, incensantur deinde ex Rubrica § XXIX Protonotarii de numero participantium. Teste Cardinali Petra in Constitutionem V Pii II, ea olim fuit hujusmodi Protonotariorum dignitas, ut Episcopos etiam et Archiepiscopos præcederent, duravitque ea præeminentia usque ad annum MDCLIX, quo laudatus Pontifex Pius animo volvens altitudinem episcopalis dignitatis Literis suis Mantuæ datis die I Junii memorati anni statuit, ut Episcopi etiam electi super Protonotarios præcedentiam haberent. Atque hinc est, quod ex § XXIX Protonotarii post Episcopos incensantur. Præcedunt autem non modo Nuntios apostolicos Prælatos, qui scilicet in loco eorum jurisdictionis non existunt, sed transeunt, verum etiam Sacristam Papæ, modo non sit Episcopus, itemque Præceptorem Hospitalis S. Spiritus, Archimandritam Messanensem, Abbates usum mitræ

habentes et Canonicos tam in Ecclesiis cathedralibus extra Urbem, quam in patriarchalibus Ecclesiis Urbis, uti ex variis Decisionibus Sacræ Rituum Congregationis ostendit laudatus Eminentissimus Petra loco citato, et docet doctissimus amicus noster Andreas Hieronymus Andreuccius Societatis Jesu Theologus in peculiari insigni tractatu, quem edidit, *De Protonotariis apostolicis e numero participantium in Curia Romana*, cap. VI. Sed de his, sicut et de Legatis ac Nuntiis apostolicis, vide quæ scripsimus nos in Commentariis superioribus.

VII. Itaque post Protonotarios thurificandi sunt « Nuntii apostolici Prælati non existentes « in loco eorum jurisdictionis, sed transeuntes; « tum Dignitates et Canonici, secundum eorum « ordinem, videlicet : primo Dignitates, deinde « Canonici Presbyteri, tum Diaconi, mox Subdia- « coni, si præbendæ sint distinctæ. » Quid autem si præbendæ distinctæ non fuerint? Servanda est tunc quidem Ecclesiarum consuetudo, in quarum nonnullis præcedunt Canonici inter se secundum tempus datæ provisionis, et gratiæ sibi factæ; in aliis vero ratione majoris ordinis. Sed de hac quæstione videri possunt Barbosa, *De Canonicis*, cap. XVIII, et Ceccoperius, lib. I *Lucubrationum canonicalium*, tit. XI, ubi fuse agit de præcedentia Canonicorum diversarum Cathedralium, ac inter Canonicos ejusdem Cathedralis, seu Collegiatæ, et quando attendatur tempus adeptæ possessionis, et quid, quando præbendæ sint distinctæ in presbyterales, diaconales et subdiaconales, et quomodo reguletur præcedentia, si posterior in possessione præcedat antiquiorem in ordine. Interim non est hic omittendum illud Sacræ Rituum Congregationis Decretum XXX Julii MDCLXXXIX [in Sutrina] editum, quo edicitur, Canonicos Sacerdotes, quamvis possessione Canonicatus posteriores, ubi præbendæ non sunt distinctæ, semper, et ubique præferendos esse Canonicis inferioris ordinis etiam possessione Canonicatus anterioribus, non obstante immemorabili consuetudine, quam abusum impræscriptibilem etiam esse declaravit. Quod consonum est capiti *Statuimus*, *De majoritate*, etc. Vide Pignatellum tom. III, consultatione LIV.

VIII. Quidquid sit de quæstionibus hisce, quæ longam exposcunt examinationem, et idcirco videri possunt apud canonici juris consultos, ut quod dicit § noster XXIX de Dignitatum thurificatione, quæ ante Canonicos fieri debet, examinemus, sciendum est, debere et ipsas juxta earum majorem minoremve prærogativam, thurificari, adeoque primo primam, tum alteram, et sic deinceps. Quænam autem prima sit Dignitas, cum certa hodie regula dari nequeat, quia scilicet in una Ecclesia Archidiaconatus est prima Dignitas, in alia Archipresbyteratus, et alia in aliis; attendi idcirco potius debet varia Ecclesiarum consuetudo, quam jus commune, ut inquiunt Grammaticus decisione LXIV, num. XVII et XVIII, Parisius, *De resignatione beneficiorum*, lib. II, quæstione I, num. LXXXIII, Rota decisione CLXXV, num. III, coram Mantica, et in Regien. Beneficii XXVII Junii MDCLIII, § *Nec relevat*, coram Bevilacqua. Vide Barbosam, *De Canonicis*, cap. IV, num. IX, X et XI, et Panimolle parte I, decisione I, adnotatione VI.

IX. Post Dignitates juxta § nostri præscriptum incensandi sunt, « si aderunt, Abbates benedi- « cti. » Licet enim Abbas præcedere debeat omnes non habentes usum mitræ, ut decisum refert Gavantus in Manuali Episcoporum, verbo *Abbas*, num. XLI, ex Leone in thesauro Fori ecclesiastici, cap. IX, num. IV, et utpote vere Dignitas anteferendus sit Canonicis Cathedralis, qui improprie dicuntur Dignitates ex doctrina Glossæ in can. *A Subdiacono*, distinctione XCVIII, et aliorum Doctorum, quos citant Barbosa in laudato tractatu cap. XVIII, num. LVI, et Gratianus disceptatione III, num. IX, procedit id tamen, si Canonici considerentur uti singuli, non autem quando collegialiter congregati reperiuntur, tunc enim repræsentant cathedralem Ecclesiam, quæ sicut omnibus aliis præfertur, ita et ejus Canonici præferuntur, uti docent auctores jam passim laudati a Panimolle, et Barbosa locis citatis. Dicuntur namque ipsi Canonici pars corporis Ecclesiæ, et Episcopi, cap. *Novit*, *De iis quæ fiunt a Prælato*, etc., ideoque Abbatibus præferendi.

X. Quanquam sicut mitrati Abbates, ita et Protonotarii extra numerum præcedant Canonicos uti singulos, non autem uti collegialiter congregatos ex Decretis Sacræ Rituum Congregationis allatis a Barbosa lib. I *Ecclesiastici universi*, cap. XXIII, num. XXIV, et in Summa Apostolicarum Decisionum collectan. DCXVII, num. IX, ob eamdem tamen rationem, qua Canonici præ-

-cedunt Abbates, ita et Protonotarios præcedunt tum in sessionibus, tum in thurificatione; et quemadmodum Protonotarii ipsi post Abbates, et non supra sedere debent juxta decisionem Sacra Rituum Congregationis in Asculana Apuliæ die vi Martii anni MDCX, quam idem Barbosa refert, in tractatu *De Canonicis*, cap. xviii, num. xxiv, et aliis locis, ita etiam post eosdem thurificari; pari enim passu ambulant honor sedis ac thuris; uti addiscere licet ex Decreto Sacræ Rituum Congregationis, die xv Septembris anni MDCXLVIII apud Meratum in Additionibus ad Gavantum, parte II, tit. vii, ubi edicitur, Dignitates et Canonicos a digniori latere chori sedentes prius esse incensandos, et deinde illos qui sedent a latere chori minus digni.

[Prior Decretum de alia re omnino agit, posterior datum fuit in Beneventana.]

XI. Si adessent consanguinei alicujus maximi Principis, ait ℥ noster, « pro judicio et pruden- « tia Episcopi, » posse ipsos loco convenienti « ante Dignitates et Canonicos » thurificari. Ad Vicarium vero quod attinet, servandam esse consuetudinem Ecclesiarum; quia scilicet locus etiam Vicarii debet esse secundum consuetudinem Ecclesiæ, quæ non est mutanda, ut decidit Sacra Rituum Congregatio in Alexandrina xv Martii anni MDCVIII, in responsione ad iii Dubium. Etiam circa ejus thurificationem ante vel post Canonicos, servandam esse consuetudinem Ecclesiæ, ex variis ejusdem Sacræ Rituum Congregationis, et auctoribus docet laudatus Panimolle parte I, decisione i, adnotatione v, num. x, additque numero sequenti, id quidem procedere quoad Canonicos non paratos, secus vero quoad Canonicos, qui sunt parati, qui cum Celebrante ex quo faciunt unum corpus, thurificandi sunt ante Vicarium; uti declaravit non semel Sacra Rituum Congregatio apud Barbosam, *De Canonicis*, cap. xviii, num. xxix, et Gavantum in Manuali Episcoporum, verbo *Præcedentia*, num. xxvii.

XII. Ceterum, ubi Vicarius generalis Episcopi ex privilegio habitu utitur prælatitio, posse tunc ipsum etiam thurificari ante Canonicos paratos, tradit Massobrius, de Synodo diœcesana, cap. iv, dubio vi, num. xlvii, versu *Imo potest*, ubi affert hocce Sacræ Congregationis Decretum : « Ad « aliud Dubium ratione paramentorum Cano- « nici parati thurificari debent ante Vicarium, « maxime si Vicarius non utatur habitu Prælati, « id est, rocchetto et mantelletto. »

[Verum tamen etsi in recentioribus Decretis mentio non rara reperiatur de privilegio mantelletti et de nomine Protonotarii titularis seu supranumerarii, quibus complures Vicarii generales decorati sunt, nullibi apponitur exceptio regulæ modo generali persæpe traditæ de Canonicis paratis in thurificationis ordine præferendis. Sane quidem : cum enim nec vicariatus nec protonotariatus titularis præcedentiam supra Capitulum paratum importet, vix intelligeretur unde qui simul Protonotarius est ac Vicarius hanc prærogativam desumeret.]

§ XXX

Quod vero ad laicos, Princeps magnus dominus loci non recognoscens superiorem, thurificatur immediate post Episcopum. Imperator tamen, et Reges indistincte ante Episcopum sunt thurificandi. Proreges vero, et Gubernatores regnorum ac provinciarum immediate post Episcopum; Magistratus civitatum thurificantur post Dignitates et Canonicos, nisi sint de majoribus et perpetuis, qui thurificantur ante Canonicos, nisi rursus Canonici sint parati; quia tunc et ipsi thurificantur post Canonicos paratos. Barones et Domicelli sine titulo post Magistratus omnes. Hi omnes ab iis thurificantur, ad quos ex consuetudine id munus pertinet.

COMMENTARIUS.

I. Ordine hucusque explicato incensandi personas ecclesiasticas, restat explicare ordinem illum, quo thurificandi sunt laici. Quod ergo ad ipsos attinet, « Princeps magnus dominus loci

« non recognoscens superiorem, » qualis exempli gratia in Italia est magnus Dux Etruriæ, « thurificatur immediate post Episcopum. » Aliter tamen dicendum de Imperatore et Regibus, qui « indistincte ante Episcopum sunt thurificandi; » non quod Episcopo dignitate ac potestate superiores sint, sed in signum honoris et obsequii eam prærogativam ipsis Ecclesia, sicut et alias multas concessit; quia scilicet divinum jus mandat, ut Regem honorificemus. Unde in Ecclesia Constantinopolitana invaluit mos, ut, quemadmodum ait Codinus, et constat ex Euchologio, Patriarcha, Imperatorem, et omnes Proceres incensaret olim, quod sane non minimum pertinebat ad eorum honorem. Cum enim oleo sacro Imperator, vel etiam Chrismate ungatur, eumdem thuris honorem habeat æquum est, non tamen ab Episcopo, qui ubi præsertim celebrat, incensare neminem debet, tamet sinat Ecclesia ante ipsum Episcopum, præsentem scilicet Missæ, non celebrantem, thurificari Imperatorem ac Reges. Quod autem in Constantinopolitana Ecclesia Patriarcha incensaret Imperatorem ac Proceres, solitæ Græcorum adulationi erga Principes suos tribui debet.

II. Post Episcopum immediate thurificabuntur Proreges et Gubernatores regnorum et provinciarum, quales sunt Proreges Siciliæ et Gubernatores Mediolani, itemque Præsides provinciarum nostri regni, et similes qui Regum vices in tota provincia gerunt. Quantum vero ad Magistratus civitatum, ii quidem ex præscripto hujus nostri § « thurificantur post Dignitates et Canonicos, nisi sint de majoribus et perpetuis, qui « thurificantur ante Canonicos, nisi rursus Canonici sint parati, quia tunc et ipsi thurificantur post Canonicos paratos. » Quibus concinunt quæ scribit Crassus lib. I, cap. XLIX, ubi enarrans incensationem Magistratus Oratorumque, et Prælatorum ac totius chori Canonicorum Bononiensium, ita inter alia inquit : « Post Prælatos « apostolicos in habitu et tonsura incedentes, « incensantur omnes et singuli Canonici sacris « paramentis, id est, pluvialibus induti, et post « eos sic paratos incensantur. Quadraginta Conciliarii, et etiam minores Vexillifero populi, ac « omnes Nobiles, et alii suo ordine patrio incensandi sunt; hac tamen moderatione servata, « ut, si Canonici pluvialibus induti fuerint, ipsi « post Prælatos immediate, ut supra, incensentur, propter habitum ecclesiasticum et sa« crum; si vero non sunt induti pluvialibus, tunc, « juxta tamen patrium morem, post Vexilliferos « populi collegialiter Magistratum repræsentan« tes, et non aliter, et post quadraginta Consi« liarios similiter congregatos ipsi incensantur; « alioquin Canonici Bononienses in choro cum « cottis, sive superpelliceis vestiti, prius incen« sari debent. »

III. Quanquam autem ex recitato hactenus loco eruditissimi Crassi, Rubrica nostri hujus § de Magistratus thurificatione egregie illustretur, pro majori tamen intelligentia illud adnotandum censeo, quod docet Cardinalis de Luca, *De præeminentia*, discursu XVII, et inter alios Scarfantonius in animadversionibus ad Ceccoperium lib. I *Lucubrationum canonicalium*, tit. XV, nempe, Magistratuum sæcularium tres esse species. Prima est civitatum non subditarum, quæ in forma reipublicæ reguntur; altera illorum Magistratuum majorum, qui immediate Principem repræsentant, illiusque vices gerunt, cum potestate ac exercitio meri ac mixti imperii; tertia denique Magistratuum civitatum recognoscentium superiorem, et penes quas non residet plena jurisdictio, sed aliqua modica pro cognitione levium causarum, aut simplex etiam œconomia pro recta gubernatione communitatis, quæ apud eos remansit, veluti imago quædam, et umbra antiquæ jurisdictionis, quæ originarie dum in figura reipublicæ gubernabantur, erat penes populum, et postmodum omnino transfusa fuit in Principem.

IV. Ad primam speciem Magistratuum rerumpublicarum quod attinet, dummodo sint de supremis, atque etiam quod alteram Magistratuum majorum speciem spectat, qui scilicet habent exercitium potestatis gladii, indubitata est illorum præeminentia supra Capitulum, et Canonicos Ecclesiæ cathedralis ex determinatione hujus nostri § ubi disponitur, hujusmodi Magistratus majores ante Canonicos esse thurificandos : « Magistratus civitatum thurificantur post Digni« tates et Canonicos, nisi sint de majoribus et « perpetuis, qui thurificantur ante Canonicos. » Ex quibus verbis certam etiam regulam addiscimus, nempe deberi Canonicis præcedentiam supra tertiam speciem Magistratuum civitatum subditarum; quia scilicet respectu horum Magistratuum regula illa procedit, quod, cum Capi

tulum, unum et idem corpus constituat cum Episcopo, juxta celebrem textum in cap. *Novit*, *De his, quæ fiunt a Prælatis*, etc. cum aliis apud laudatum Cardinalem de Luca loco citato, discursu xxIII, num. vII, et alibi passim, ita ut sicut his Magistratibus supereminet Episcopus : ita pariter eosdem præcedat Capitulum etsi cum Episcopo non conveniat, cum æqualis utrique debita sit honorificentia, ex quo Capitulum in corpore cathedram episcopalem repræsentat, uti docet Felinus in cap. *Non licet*, num. II, *De præscriptionibus*, Gratianus, disceptatione cxI, num. II et seq.; Barbosa, *De Canonicis*, cap. xvIII, num. xLIv, et seq.; Cardinalis de Luca in tractatu *De præeminentia*, discursu xvII, num. Iv; Pignatellus, consultatione ccIx, num. I, tom. IV; Rota, decisione cxI, num. x et xI, parte V Recentiorum.

V. Hæc autem procedunt non solum quia in concursu dignitatis ecclesiasticæ et temporalis, illa præcellit sæcularem dignitatem, quia scilicet prima comparatur luminari majori, nempe soli, altera vero minori, videlicet lunæ, cap. *Solitæ*, et ibi Doctores, *De majoritate et obedientia*, verum etiam solidius propter illam jurisdictionem, quam habitualiter habet Capitulum cathedrale sede plena, et actualiter illa vacante, vel Episcopo impedito, dum ad illud tota episcopalis jurisdictio, exceptis iis, quæ sunt Ordinis, devolvitur, exercibilis etiam supra ipsum Magistratum, cum possit ferre Leges et Edicta, totius populi et consequenter Magistratus obligatoria, prout sede plena concurrit cum consilio in promulgatione synodalium Constitutionum, quæ pariter ipsum populum et Magistratum ad observantiam illarum adstringunt, ut optime advertit ad rem memoratus Cardinalis de Luca citato discursu xvII, num. Iv, et discursu xxIII, num. vII, prædictamque præeminentiam Capituli supra hujusmodi Magistratus tam respectu utriusque corporis, quam singularium personarum canonizatam fuisse a Sacra Rituum Congregatione anno MDCLVI, idem ipse de Luca affirmat in discursu xxIII, num. I.

VI. Explicatæ hucusque rationes tametsi æque vigeant in Magistratibus tum majoribus, tum minoribus, standum est nihilominus regulæ nostri hujus §, qua vult majores quidem Magistratus thurificari ante Canonicos et Dignitates, nisi sacris indumentis parati sint, tunc enim nonnisi post ipsos thurificandi essent, non modo ex recepto Ecclesiarum ritu, cujus meminit laudatus Crassus libro I, cap. xLIx, loquens de insigni Ecclesia Bononiensi, verum etiam ex clara dispositione Cæremonialis, et ex variis Sacræ Rituum Congregationis Decretis. Ubi itaque Dignitates et Canonici sacris indumentis non sint parati, ex Ecclesiæ concessione atque indulgentia, Magistratus majores et perpetui ante illos thurificantur, imo etiamsi non sint perpetui, modo majores sint Magistratus, ut declaravit Sacra Rituum Congregatio in Patavina, II Martii MDCII, apud Barbosam in Summa Apostolicarum Decisionum collectan. cDxL, num. vIII, et apud Ursayam tomo II, parte I, disceptatione xvII.

VII. Porro in Urbe, quæ omnium aliarum civitatum magistra est, Magistratus quidem, seu domini Conservatores, non sunt perpetui, sed mutantur de trimestri in trimestre, et tamen nemo dixerit, non venire ipsos appellatione majorum Magistratuum, inter quos alias merito illos enumerat Fensonius ad Statutum Urbis cap. xv, et inter alios Zaulus ad Statutum Faventinum tomo I, lib. I, rubrica Iv, num. Lv. Extant præterea in Statu Ecclesiastico multæ civitates, quæ tametsi subjectæ sint summo Pontifici, ut exempli causa Bononia et Ferraria, earum nihilominus Magistratus, ob eximiam dignitatem ac potestatem, qua præditi sunt, inter majores haud dubie recenseri debent; ideoque tametsi perpetui non sint, in thurificatione Dignitatibus et Canonicis præferendi, uti de facto, ut testatur Crassus, Bononiæ præferuntur. Habenda est itaque ratio civitatum, et jurisdictionis Magistratuum illarum, nihilque obstabit, si isti ad tempus constituti sint, multoque minus, quod ipsæ civitates dominio Principum subjiciantur, præsertim cum a nonnullis earum oratores ad summum Pontificem mittantur, qui in Capella papali in thurificatione ac in osculo pacis, itemque in distributione candelarum et palmarum Prælatis utriusque signaturæ Referendariis, ipsisque Sacræ Rotæ Auditoribus præferuntur, uti post Pignatellum notat Ursaya loco citato num. xLIx et seq.

VIII. Minorum civitatum Magistratus, ac præsertim illorum locorum, qui Baronibus subjecti sunt, non deberi ullo modo præferri Canonicis, imo nec aliis de choro, non semel decidit Sacra Rituum Congregatio, præsertim vero in Ascu-

lana terræ Pennæ die XVII Martii MDCXXIX, ubi expresse edixit, « thurificandos esse post omnes « de Clero; » uti videre est apud Pignatellum tomo II, consultatione XXXV, num. VI. In sequelam prælationis Canonicorum Ecclesiarum, præcipue Cathedralium Canonicorum supra hujusmodi Magistratus inferiorum locorum venit, quod iidem Canonici sint ante ipsos omnino thurificandi, et nullatenus duo adhibeantur thuribula, quorum altero Canonici, altero Magistratus eodem tempore simul incensentur. Faciendam etenim esse thurificationem juxta formam Cæremonialis cum unico tantum thuribulo declaravit Sacra Rituum Congregatio, in Alexandrina XV Martii anno MDCVIII, in Lucerina XXI Julii MDCXVIII, et in Panormitana die IV Julii MDCXLIV, apud eumdem Pignatellum tomo II, consultatione XXXV, num. V, et tomo III, consultatione LXIV, num V.

IX. Licet autem duplicis thuribuli usus tanquam contra morem Romanæ Ecclesiæ et Cæremonialis regulam a Sacra Rituum Congregatione improbatus compluries fuerit, eadem nihilominus Sacra Congregatio in Fanen. die I Septembris MDCVII, teste Merato in Additionibus ad Gavantum parte II, tit. VII, Ursaya tomo II, parte I, disceptatione XVII, et aliis, censuit servandam consuetudinem immemorabilem, quod eodem tempore thurificentur Canonici et Magistratus, utique usu duorum thuribulorum; qui licet alias regulariter in incensatione Personarum a Sacra Congregatione Rituum improbatus sit, non autem in processionibus sanctissimi Sacramenti, præsertim in Cœna Domini, Parasceve, et festo Corporis Christi, juxta præscriptum Cæremonialis Canonicorum regularium, cap. XXI, et Cæremonialis Patrum Camaldulensium; itemque in solemnibus sacrarum reliquiarum translationibus, ut notat inter alios Bauldryus.

X. Sunt tamen hodie nonnulli Religiosi Ordines, qui in personarum thurificatione duo ex præscripto Cæremonialium suorum thuribula adhibent. Certe Tutinius in laudato Cæremoniali Camaldulensium lib. I, cap. XX, num. III, ita inquit : « Si duo Acolythi cum duobus thuribulis « essent, thurificato Celebrante, posset unus « thurificare unam chori partem, alter alteram, « et ita partes populi, simul conveniendo, quo « melius possent. » Minores quoque tam conventuales quam observantes, ut testatur etiam Pignatellus tomo III, consultatione LXIV, num. IV, ita in Cæremoniali suo inquiunt : « In solemnio« ribus festivitatibus adhiberi poterunt duo Thu« riferarii cum thuribulis, qui chorum incensan« tes, incensabunt suo quisque thuribulo suam « partem ejusdem, ac ultimo populum. » Sunt plane Ritus, qui, uti dictum est, et Cæremoniali Episcoporum, quod aliorum omnium, quantum fieri potest, norma esse debet, et repetitis Sacræ Rituum Congregationis Decretis, quibus duorum thuribulorum usus improbatur, ac Romanæ Ecclesiæ praxi adversantur.

XI. Neque vero his obstat, quod ex Cæremoniali Ambrosiano non duo solum, sed et tria adhiberi possunt thuribula, habet enim inclyta Ecclesia Mediolanensis suos peculiares Ritus auctoritate Pontificum comprobatos, quibus summa cum majestate et admiratione, ecclesiasticæ functiones pontificales peragi solent. Sic autem Cæremoniale Ambrosianum jussu Federici Cardinalis Borromæi memoratæ Ecclesiæ Archiepiscopi editum lib. I, cap. *De Thuriferariis, et eorum officio*, inter alia inquit : « Curabunt pa« rari ambo thuribula cum igne pro incensatione « post Offertorium; sed unum tantum deferant « ad Altare pro benedictione incensi, eo ordine, « quo supra. Thuribulo autem, quo utitur Ar« chiepiscopus, nemo utetur, sed statim illud « deponent apud credentiam, alterum tradentes « Magistro cæremoniarum, qui illud Archidia« cono porriget ad incensationem chori. Verum« tamen si adessent Magistratus, duo thuribula « adhibenda essent, alterum pro choro, alterum « pro Magistratibus. Reservato omnino Archie« piscopi thuribulo. »

XII. Peculiari itaque ritu tria ex laudato Cæremoniali Ambrosiano adhibentur thuribula, unum, quo solus utatur Archiepiscopus, et nemo alius omnino, alterum ad incensandum chorum, tertium denique ad Magistratus thurificandos, ne scilicet uni aliis præferantur; alias enim ex regula superius tradita Mediolanensis Magistratus, cum procul dubio inter majores recenseatur, constat enim ex viris illustribus, et maxima pollet auctoritate, ante Canonicos esset thurificandus. Sed cum ex adverso magna sit dignitas et prærogativa Canonicorum Capituli Mediolanensis, adeo ut unus ex ipsis Joseph Puteobonellus Vicarius Capitularis pius æque ac doctus Benedicto XIV, regnanti Pontifici, dignus visus

fuerit, ut ad archiepiscopalem ipsius Ecclesiæ cathedram eveheretur, optimum fuit temperamentum, ut duo adhibeantur thuribula, quorum alterum thurificando choro Canonicorum, alterum Magistratui usui esset; « reservato omnino « Archiepiscopi thuribulo, » quo scilicet solus ipse uteretur. Sed hic peculiaris est ritus Ecclesiæ Mediolanensis, quæ aliis insignibus privilegiis fulget.

XIII. Post Magistratus denique omnes, thurificantur « Barones, et Domicelli sine titulo, » id est, viri nobiles, et qui nullo feudo illustres sunt; nam alias Barones locorum, quales in nostro regno sunt Duces, Principes, Marchiones, Comites variis titulis, ac eximia nobilitate præstantes thurificari forte debent ante Canonicos et Dignitates, si enim his majores civitatum Magistratus præferuntur, multo magis nostri regni Barones, qui in feudis suis multum habent auctoritatis et jurisdictionis, tametsi Regi subjecti sint. Ceterum in juribus hisce honorificis, uti docet Cardinalis de Luca in tractatu *De præeminentia*, et notat Ursaya tomo IV, parte II, disceptatione IV, num. LXVII, « attendenda quoque par- « ticulariter videtur qualitas dominii et Baroniæ, « et etiam qualitas personæ, in qua illud feu- « dum vel Baronia resideat, » etc.

§ XXXI.

Si adesset aliqua mulier insignis, ut Regina, vel magna Principissa, utique et ipsi thus dari convenit in loco, ubi daretur ejus viro, si adesset. Demum advertere debet Thurificator, ut numerum thurificationum observet pro qualitate rerum et personarum quæ thurificantur.

COMMENTARIUS.

Tametsi regulariter ex repetitis Sacræ Rituum Congregationis Decretis præsertim in Pacen. die XXVIII Januarii anni MDCXII et in Lucerina III Junii MDCXVII, apud Barbosam in Summa Apostolicarum Decisionum collectan. DXIX, num. V, et Bauldryum parte II, cap. IX, articulo V, num. XII, non obstante contraria consuetudine mulieres nec incensari, nec pacem accipere inter Missarum solemnia debeant: excipiuntur nihilominus ex Rubrica nostri hujus § feminæ quædam illustres, « ut Regina, « vel magna Principissa, » quibus utique thus dari convenit in loco scilicet ubi daretur eorum viris, si adessent. Nomine autem magnæ Principissæ illa intelligitur, cujus vir Princeps non recognoscit superiorem; nam in § XXX, ubi fit mentio de magno Principe, additur: « non reco- « gnoscens superiorem. » Ex quo etiam § colligi posset, nec feminam quamcumque insignem ad thurificationem esse admittendam, nisi dominam loci, et quidem immediate post Episcopum, sicut vir ejus, ut in eodem § edicitur.

§ XXXII.

Nam sanctissimum Sacramentum, Crux Altaris, Episcopus, vel Archiepiscopus, thurificantur triplici ductu; Dignitates et Canonici duplici ductu; inferiores unico ductu. Si adesset Legatus, vel alii Cardinales, ipsi ter, et Episcopus et Celebrans bis, Dignitates et Canonici semel, ceteri transeundo. Si vero adsit dominus loci laicus, vel alius Princeps major, ter, ut Episcopus; Celebrans, Dignitates et Canonici bis, ceteri semel, ut supra, nisi rursus adessent Legatus, vel alii Cardinales, quo casu duplici ductu thurificantur, sicut Episcopus, Dignitates vero, et Canonici tunc unico tantum ductu thurificantur, ut proxime dictum est. Illud igitur observandum est, ut Celebrans semper triplici ductu incensetur, si nullus sit eo major, cui triplex ductus debeatur. Porro Nuntius apostolicus cum facultate Le-

gati, Visitator apostolicus Episcopus in loco eorum jurisdictionis triplici ductu incensantur; quemadmodum triplici ductu thurificantur dominus loci laicus, et Princeps maximus, qui thurificari debent ab iis qui ex consuetudine hæc munia explere solent.

COMMENTARIUS.

I. Postquam nostrum Cæremoniale monuit in § superiori, ut is qui thurificat, « numerum « thurificationum observet pro qualitate rerum « et personarum quæ thurificantur; » regulam in hoc præsenti § tradit, quæ in ipsarum rerum personarumve teneri atque observari debet : « Nam sanctissimum Sacramentum, » inquit, « Crux Altaris, Episcopus, vel Archiepiscopus « thurificantur triplici ductu; Dignitates et Cano- « nici duplici ductu, inferiores unico ductu. » Atque hæc est praxis omnium fere Ecclesiarum, ac præsertim Urbis, in quibus Canonici tametsi nonnulli ex ipsis Episcopi sint, ut in Basilica præsertim Vaticana, duplici ductu incensantur, Vicario eorum excepto, qui triplici ductu thurificatur; Beneficiati vero, vel unico tantum ductu, si tempus id sinat, aliter tamen transeundo incensari solent.

II. At vero tametsi Dignitatibus et Canonicis Cathedralium et Collegiatarum in suis Ecclesiis duplici, ceteris vero de choro, unico tantum ductu thurificatio debeatur, etiam ex Decretis Sacræ Rituum Congregationis, ut in Patavina Plebis Sacci IX Maii MDCVI, et in Comen. Valcuviæ XXX Januarii MDCXVI, notandum hic tamen est, id locum habere, nisi hujusmodi de choro Protonotarii et alii Beneficiati, vel alio nomine nuncupati, in omnibus sint æquales Canonicis, et æqualiter incedant in processionibus, et sedeant in æqualibus scamnis, quia tunc duplici et ipsi ductu thurificandi sunt, sicut Canonici, non obstante eispositione nostri hujus § qui intelligitur, quando non adsint Presbyteri, qui non sint omnino Canonicis æquales, ut declaravit Sacra Rituum Congregatio in Cæsaraugustana die XXI Martii MCCXV apud Barbosam in tractatu *De Canonicis*, cap. XXXIV, num. XXXI, et apud Meratum in suo Indice Decretorum.

III. Procedunt autem hæc, ubi non adesset Legatus, vel alii Cardinales, qui tamen, si præsentes fuerint, « ipsi ter; et Episcopus et Cele- « brans bis; Dignitates et Canonici semel, ceteri transeundo, » incensabuntur; ob præeminentiam scilicet cardinalitiæ dignitatis, quæ in juribus honorificis, jam pluribus abhinc sæculis ex maximorum Pontificum decisionibus episcopali præfertur; quemadmodum ob reverentiam erga Episcopum præsentem, qui triplici ductu incensandus, nisi Cardinales absint, Celebrans ipse duplici tantum ductu thurificatur, uti notat Gavantus in Rubricas Missalis parte II, tit. VII, § X, ubi ita ait : « Celebrans, nullo majore præsente, « cui triplex ductus thuribuli debeatur, triplici « ductu incensandus erit; eo præsente, duplici « tantum ductu. » Quod quidem consentaneum est § hujus nostri Rubricæ, ubi statuit, illud esse observandum, « ut Celebrans semper triplici « ductu incensetur, si nullus sit eo major, cui « triplex ductus debeatur. »

IV. Hac præcisa verba addita primum fuere in hoc novo Cæremoniali a Benedicto XIII probato, nam alias in antiquioribus desiderantur. Neque vero obstat, quod plura extent Decreta Sacræ Rituum Congregationis, præsertim in Entomilien. XI Decembris MDCIV, et in una Civitatis Ducalis II Novembris MDCXIV, in quibus edicitur, thurificationem cum triplici ductu thuribuli, unico, et digniori, id est, Episcopo, non præsentibus scilicet Cardinalibus, convenire. Etenim absente Episcopo, Celebrantem triplici thuribuli ductu esse incensandum, decidit eadem Sacra Rituum Congregatio in Patavina Plebis Sacci IX Maii MDCVI. Sed et Canonicos ipsos, quibus alias ex Cæremonialis præscripto, et Sacræ Rituum Congregationis Decretis, duplex thuribuli ductus debetur, probata immemorabili consuetudine, posse, absente Episcopo, thurificari triplici ductu, censuit eadem Sacra Rituum Congregatio in Casertana XVIII Septembris MDCXXXII. Legi Decreta hæc possunt apud laudatum Barbosam in eodem tractatu *De Canonicis*, cap. XXXIV [2° et 4° loco allegata in collectione authentica haud reperiuntur].

V. Licet autem præsente Episcopo ob majorem ipsius dignitatem bis tantum incensandus sit Celebrans, excipitur tamen, si Celebrans sit

etiam Episcopus, vel Abbas, qui usum scilicet pontificalium habeat, et pontificaliter celebret coram Episcopo diœcesano ; tunc enim sicut Episcopus, ita et Abbas triplici ductu incensandus erit, uti colligitur ex generali Decreto Sacræ Rituum Congregationis edito die XXVII Septembris anni MDCXLIX coram Alexandro VII. Ibi enim § XV edicitur, quod « Episcopus trino « ductu, et immediate Canonici duplici, moxque « Abbas, nisi celebret, pariter duplici, ac sub- « inde Canonici, vel Monachi abbatialis Eccle- « siæ, unico tantum ductu thurificentur. » Ubi nota verba illa, « nisi celebret ; » ex quibus recte deducit Meratus in Additionibus ad Gavantum parte II, tit. VII, quod si dictus Abbas celebret pontificaliter coram Episcopo, non duplici, sed triplici ductu thurificari debeat.

VI. Hanc eamdem sententiam jam ante laudatum generale Sacræ Rituum Congregationis Decretum tradidit quidem Tutinius in Cæremoniali PP. Camaldulentium, cap. XX, num. XXIII, sic inquiens : « Quod si adesset Episcopus, vel « alius valde insignis Prælatus nullam in ea diœ- « cesi vel Ecclesia jurisdictionem habens, thuri- « ficato Celebrante duplici ductu, vel habente « ipso privilegium pontificalium, triplici ; triplici « statim thurificantur ipsi, et multo magis, si « adesset loci Episcopus, Metropolitanus, Nun- « tius apostolicus, Legatus a latere, Cardinalis, « vel alius maximus Præsul, aut Princeps, etc. « Ita fere Cæremoniale Episcoporum lib. I, « cap. XXIII. Ut partim habeatur reverentia erga « Celebrantem sacris vestibus ornatum, thurifi- « cando eum primo loco, partim erga Præsules, « vel Principes, et sic erga Abbatem generalem « existentem pro tempore, thurificando eos plu- « ribus ductibus. » Quæ quidem sententia, et nostro Cæremoniali, et Sacræ Rituum Congregationis decisionibus concinit, cum ait Celebranti coram Episcopo, ratione sacrarum vestium, et multo magis celebrationis Sacrificii deberi incensationem præcedenter ad thurificationem Episcopi, cum eo scilicet tamen discrimine, quod Episcopus ob suam dignitatem triplici, Celebrans vero duplici ductu incensari debeat ; nisi scilicet Celebrans sit Abbas, et pontificaliter celebret, nam tunc non obstante præsentia Episcopi diœcesani, triplici et ipse, sicut Episcopus, thuribuli ductu thurificabitur.

VII. Sed enarremus cetera, quæ in hoc nostro § præscribuntur : « Si vero, » inquit, « ad- « sit dominus loci laicus, vel alius Princeps « major, ter, ut Episcopus : Celebrans, Dignita- « tes et Canonici bis, ceteri semel, ut supra. » Notanda est hic sapientissima emendatio facta in hunc locum a Benedicto XIII, aliter enim ea verba in prioribus Episcoporum Cæremonialibus, et quidem non sine episcopalis dignitatis injuria legabentur. Præscriptum etenim in iis fuerat, ut si adesset dominus loci laicus, vel alius Princeps major, triplici ductu ; Episcopus autem, et Celebrans, Dignitates, et Canonici duplici ductu incensarentur. Verba hæc erant : « Si « vero adsit dominus loci laicus, vel alius Prin- « ceps major, ter, Episcopus autem, Celebrans, « Dignitates et Canonici bis, » etc. Sane inter alia egregia facinora, quibus Papa Benedictus XIII vitam suam sanctissimam illustravit, illud quidem maximi momenti est, quod tum in minoribus, tum vero præsertim cum ad summi pontificatus apicem evectus fuit, episcopalem dignitatem a laicis quibusdam Magnatibus, et ab ipsis etiam aliquando Episcopis parvi habitam impense coluerit, et ab injuriis vindicaverit.

VIII. Ergo ex novi Cæremonialis præscripto, ubi adsit dominus loci laicus, vel alius Princeps, ter, ut Episcopus ; Celebrans, Dignitates et Canonici bis, ceteri semel, ut supra, id est, transeundo, incensabuntur. Quod ita tamen intelligendum est, « nisi rursus adessent Legatus, « vel alii Cardinales, quo casu duplici ductu, » ipsi scilicet, dominus loci, vel alius Princeps major, « sicut Episcopus ; Dignitates vero, et « Canonici tunc unico tantum ductu thurificen- « tur ; » uti in nostro § edicitur, ut nimirum ea varietate majores dignitate a minoribus distinguantur. Hinc tametsi in Basilica Vaticana Vicarius triplici ductu incensetur, Canonici vero etiamsi Episcopi et Archiepiscopi sint, duplici ; ubi tamen adesset Cardinalis, tunc cum is triplici ductu thuribuli incensetur, Vicarius ipse, sicut et ceteri Canonici ductu duplici thurificantur.

IX. Præter hactenus explicata verba nihil aliud priora Episcoporum Cæremonialia in hoc capite præscribunt, sunt tamen nonnulla, quæ in hoc nostro novo Cæremoniali jussi memorati Benedicto XIII edito, huic § adjuncta sunt, ac primum illud, quod jam superius memoravimus, atque explicuimus, observandum scilicet esse,

« ut Celebrans semper triplici ductu incensetur, « si nullus sit eo major, cui triplex ductus de« beatur; » si, scilicet, non adsit Episcopus, aut Cardinalis, itemque si non fuerit præsens « do« minus loci laicus, » qui scilicet non recognoscit superiorem, uti notatur supra in § xxx. Ceterum tametsi Canonici majores sint dignitate Beneciatis, præsertim in Basilica Vaticana, ubi ipsi Canonici eximiis ornati sunt prærogativis, multique etiam ex iisdem episcopali et archiepiscopali insigniti sunt charactere : adhuc tamen cum Beneficiatus Missam solemnem celebrat, triplici ductu incensatur, duplici vero Canonici, et triplici Vicarius.

X. Rursus ex peculiaribus quorumdam Ordinum Cæremonialibus, etiamsi adessent Episcopi, vel alii Prælati, Proreges et Gubernatores regnorum ac provinciarum, semper Celebrans triplici ductu thurificatur, immediateque post ipsum illi ter incensantur : « Si adessent Episcopi « exteri, vel alii Prælati, honoris gratia semper « thurificentur immediate post Celebrantem tri« plici ductu, sicut et triplici ductu incensabitur « ipse Celebrans. « Verba sunt Cæremonialis Fratrum Minorum, quos Observantes vocant, parte III, cap. II, § VI. In Cæremoniali vero Clericorum Regularium Minorum, auctore Dominico Flumara, parte II, cap. III, ita legitur : « Pro« reges et Gubernatores regnorum ac provin« ciarum thurificantur triplici ductu post « Celebrantem, qui etiam triplici ductu thurifi« cari debet. »

XI. Additamentum insuper aliud, quod in hoc nostro § a Benedicto XIII factum est, hæc habet : « Porro Nuntius apostolicus cum facul« tate Legati, Visitator apostolicus Episcopus « triplici ductu incensantur, quemadmodum tri« plici ductu thurificantur dominus loci laicus, « et Princeps maximus, qui thurificari debent « ab iis, qui ex consuetudine hæc munia explere « solent. » Duo ait, primum explicandi gratia Rubricam, quæ nullam fecerat mentionem de thurificandis triplici ductu thuribuli Nuntio apostolico facultatem Legati habente, et Visitatore apostolico episcopali charactere insignito, tametsi ex § XXVIII colligi posset, debuisse ipsos eo ritu incensari. Aliud quod subdit, nempe thurificari ipsos debere « ab iis, qui ex consue« tudine hæc munia explere solent, » optimo consilio adjunctum est, difficile enim fuisset, ut ubi jam peculiares invaluere usus, quorum homines tenacissimi esse solent, iis sublatis, certus ubique locorum ritus servandus statueretur.

XII. Quod Protonotarios apostolicos spectat, illos scilicet, qui sunt de numero participantium, et Nuntios apostolicos Prælatos, tametsi non extent in loco suæ jurisdictionis, cum nihil de eisdem in hoc loco dicatur, puto equidem, thurificandos et esse ipsos, sicut incensantur Episcopi, triplici scilicet ductu, si Legatus, vel Cardinalis non adsit, post ipsos tamen Episcopos, juxta ordinem supra in § XXIX. Sunt enim ii Prælati, Protonotarii nempe apostolici, magnæ existimationis, et aliquando etiam Episcopos præcedebant, uti superius notatum fuit, obtinentque hodie honorabiliorem locum « super « omnes Prælatos Curiæ; » uti docet Eminentissimus Petra in Commentario ad Constitutionem v Pii II Papæ. Nuntiorum quoque apostolicorum summa est dignitas, quippe qui personam summi Pontificis repræsentant, ejusque vices gerunt.

XIII. Cum tandem ex jam superius traditis Abbates benedicti post Dignitates et Canonicos thurificandi sint, jam etiam sicut illi, ita et isti duplici ductu incensari debent. Id quod alias decisum est a Sacra Rituum Congregatione in Decreto generali coram Alexandro Papa VII die XXVII Septembris MDCLIX, § XV, per ea præcisa verba : « Episcopus trino ductu, et imme« diate Canonici Cathedralis duplici, moxque « Abbas, nisi celebret, pariter duplici, ac subinde « Canonici, vel Monachi abbatialis Ecclesiæ « unico tantum ductu thurificentur. » Vicario generali sedenti in choro licet supra Canonicos, absente Episcopo, thurificationem duplici, non autem triplici ductu deberi, si tamen non sit Prælatus, decisum etiam ab ipsa Sacra Rituum Congregatione in Nepesina XIV Januarii MDCXVII testantur Barbosa in tractatu *De Canonicis*, cap. XXXIV, num. XXIX, Panimolle parte I, decisione I, adnotatione V, num. XII, et inter alios Meratus in Additionibus ad Gavantum.

XIV. Baronem dominum loci in Ecclesia parochiali non collegiata, ubi non sunt Canonici, thurificandum esse post Celebrantem, ministros paratos, et Archipresbyterum duplici ductu ab eodem Ministro qui thurificat, et ante omnes alios Presbyteros, declaravit etiam Sacra Ri-

tuum Congregatio in Bisinianen. XXVII Septembris MDCVIII. Quod Gubernator civitatis etiamsi sit uxoratus thurificandus sit immediate post Canonicos assistentes, absente vero Episcopo, immediate post Vicarium generalem, eadem Sacra Rituum Congregatio decidit olim in Faventina XVII Novembris MDCVII. Thurificandum esse Gubernatorem civitatis duplici, non triplici ductu, constat ex alio ejusdem Congregationis Decreto in una Civitatis Ducalis II Novembris MDCXIV.

[Operæ prætium ducimus hic loci ex authentica collectione nonnulla selecta Decreta ad præcedentem thurificationis materiam spectantia, in extenso referre : quippe cum plurimæ ex eis quæ adducit auctor in ipsa non reperiantur.

« An si Episcopus assistat cum cappa debeat « stare cum birreto an sine, dum a Presbytero « assistente incensatur? R. *Sine birreto*. Die XII « Nov. MDCCCXXXI in Marsorum ad XIV.

« In Wratislavien. sub die XIII Augu- « sti MDCCLXIII sancitum fuit ut Episcopo suf- « fraganeo præsenti in choro, etiam si non sit Di- « gnitas Capituli, competat thurificatio terno « ductu, absente proprio Episcopo diœcesano : « quæritur an hæc dispositio valeat etiam pro « Canonico Episcopo non suffraganeo? R. *Juxta* « *consuetudinem*. Die VII Decemb. MDCCCXLIV in « Patavina ad VI.

« Absente a choro in aliqua ex sacris functio- « nibus prima Capituli Dignitate, thurificatio de- « bet necne incipere a parte, in qua Dignitas ipsa « sedere solet, vel potius an præferendus sem- « per sit Canonicus dignior inter choro præsen- « tes, nullo habito respectu ad locum in quod « sedet? R. *Thurificationem esse semper inci-* « *piendam a parte in qua sedet hebdomada-* « *rius*. Die XXII Julii MDCCCXLVIII in Adjacen.

« Item respondit : Thurificationem in Eccle- « siis in quibus servatur alternativa chori re- « spectu Canonicorum, ab ea parte inchoandam, « in qua chori tabella appensa est. Die XIV « Nov. MDCXLIV in Ferentina.

« Quod si Dignitates sunt distributæ in utra- « que parte chori, primo loco thurificari debent « Dignitates et immediate Canonici existentes « in parte dextera chori a cornu Evangelii, et « postea Dignitates et Canonici existentes in al- « tera parte chori a cornu Epistolæ, juxta dis- « positionem Cæremonialis Romani. Et ita in « prædicta Cathedrali Venusina servari mandavit, « consuetudine in contrarium non obstante. « Die XVII Junii MDCLXXIII in Venusina.

« An Seminarii episcopali alumni choro assi- « stentes cotta induti thurificandi sint? R. *In-* « *censandos esse per modum unius*. Die III Aug. « MDCCCXXXIX in Bobien. ad IV.

« An Gubernator civitatis thurificari debeat « triplici ductu, cum Dignitates, Canonici et re- « liqui de Magistratu duplici tantum ductu coho- « nestentur? R. *Negative, sed duplici tantum*. « Die XXVII Aug. MDCCCXXXVI in Prænestina « ad VI.

« An Episcopus possit concedere Magistratui « inferiori, quod thurificetur duplici ductu contra « formam Cæremonialis? R. *Negative*. Die VI « Octobr. MDCXCVI in Aprutina ad VI.

« Universitas Antrodoci Reatinæ diœcesis se « gravatam esse exposuit Decreto EE. Ordinarii, « super thurificatione habenda in divinis : cum « idem Episcopus præceperit, Priores thurifi- « candos non per Sacristam, sed per ultimum « Canonicum, ipsi vero ab immemorabili per ali- « quod temporis spatium interrupta, a Canonico « Diacono sacris induto fuerint thurificati, sup- « plicavit propterea, ut S. C. soliti observatio- « nem injungere dignaretur. R. *Satis esse ut* « *per Sacristam thurificentur*. Die IX April. « MDCLXI in Reatina.

« S. R. C. censuit Ducem Minervini dominum « dicti loci, quando in parochiali dictæ suæ terræ « Ecclesia (quæ ut Episcopus retulit non est « collegiata, nec habet Canonicos) assistit in « diebus dominicis et festivis ad Missam can- « tatam, thurificandum esse duplici ductu ab « eodem Ministro qui ceteros thurificat, imme- « diate post Celebrantem et duos Ministros Alta- « ris paratos, id est Diaconum et Subdiaconum « et Archipresbyterum seu Parochum, ante om- « nes alios Presbyteros, seu Clericos dictæ Eccle- « siæ parochialis. » Die XXVI Januarii MDCLXXXVI in Hydruntina.]

CAP. XXIV.

ORDO DANDI PACIS OSCULUM.
SI EPISCOPUS CELEBRAT SOLEMNITER, DAT OSCULUM PRESBYTERO ASSISTENTI,
QUI ILLUD PER CHORUM ORDINE DISTRIBUIT. — DIACONUS EVANGELII, ET SUBDIACONUS EPISTOLÆ PACEM ACCIPIUNT
AB EPISCOPO CELEBRANTE, CUM AB EO COMMUNICANTUR.
PRESBYTER ASSISTENS, OSCULUM FERENS, NULLI REVERENTIAM FACIT, ANTEQUAM EI PACEM DEDERIT.
ORDO SERVANDUS IN PACE DISTRIBUENDA. — SI EPISCOPUS ASSISTAT, PRESBYTER ASSISTENS CAPIT PACEM,
QUAM DEFERT EPISCOPO, QUI EAM DUOBUS DIACONIS ASSISTENTIBUS DAT.
QUID SERVANDUM, SI PRÆLATUS CELEBRET, EPISCOPO ASSISTENTE.
IN ECCLESIIS COLLEGIATIS, PAX A SUBDIACONO PER CHORUM DISTRIBUITUR.

§ I.

Pacis osculum alio modo ac per diversos Ministros præberi consuevit, cum scilicet Episcopus ipse celebrat solemniter Missam; aliter cum Missæ per alium Prælatum, vel non Prælatum cantatæ interest; aliter cum ipso Episcopo absente, vel in collegiatis Ecclesiis Missa solemnis celebratur; et demum aliter in Missa plana.

COMMENTARIUS.

I. Osculum pacis in Missa antiquissimus est tum Latinæ, tum Græcæ Ecclesiæ ritus, et apostolicum institutum. Ejus tanquam moris jam introducti meminit pervetustus auctor Tertullianus in libro *De oratione*, cap. XIV, sic inquiens : « Quale sacrificium est, a quo sine pace receditur? » Ex traditione Apostolorum, ait Florus Magister in expositione Missæ, servari hunc ritum ab Ecclesia, « cui frequenter ab Apostolis « dicitur : *Salutate invicem in osculo sancto*; id « est, pacifico, vero, columbino, non ficto, non « subdulo, » etc. Plures de eo ritu Patres loquentes tum Latinos, tum Græcos affert eruditissimus Stephanus Durandus lib. II *De ritibus Ecclesiæ catholicæ*, cap. LIV, et alii passim scriptores qui antiquos Missæ ritus enarrant.

II. Ritu Romano et Ambrosiano traditur quidem pacis osculum post primam orationem, quæ dici solet post illa verba *Agnus Dei*, etc. Græci vero, et alii orientales, itemque Mozarabes, ut notat Joannes Bona Cardinalis lib. II *Rerum liturgicarum*, cap. XVI, num. VI, ante Præfationem dant osculum pacis diverso ritu, sed eadem fide et religione, ut ostendant se omnes in Christo unum esse, eosque duntaxat divinorum munerum participatione dignos censeri, qui pacem fratribus verbo et opere impendunt. In Liturgia S. Jacobi post Symboli recitationem porrigitur osculum illud, præmonente Diacono : « Osculemur nos in osculo sancto. » In Liturgia vero S. Joannis Chrysostomi ante Symbolum ait Diaconus : « Diligamus nos invicem, ut in con« cordia confiteamur Patrem, Filium, et Spiri« tum sanctum. » Mozarabes tandem in singulis Missis proprias habent orationes pro osculo pacis, quibus breviter a Deo petunt, ut pacem, quam ore annuntiant, opere impleant, ut una dilectionis copula jungat, quos unius Fidei Sacramenta locupletant.

III. Datum in Ecclesia Latina pacis osculum post sacra confecta Mysteria, testis est Innocentius I in sua illa celebri epistola I ad Decentium Eugubinum Episcopum, cap. I, ubi ita inquit. « Pacem ergo asseris ante confecta Mysteria quos« dam populis imperare, vel sibi inter Sacerdotes « tradere, cum post omnia, quæ aperire non de-

« beo, pax sit necessario indicenda; per quam « constet, populum ad omnia, quæ in Mysteriis « aguntur, atque in Ecclesia celebrantur, præ« buisse consensum, ac finita esse, pacis con« cludentis signaculo demonstrentur. » Relatus est insignis hic locus in can. *Pacem*, *De consecratione*, distinctione II. Errat autem inter alios Gavantus in Rubricas Missalis parte II, tit. X, § III, et ante illum Durandus libro IV, cap. LIII, num. V, qui ipsi Innocentio I hujus osculi institutionem adscribit; constat enim ex recitato loco, non instituisse Innocentium cum ritum, sed abusum emendasse, qui irrepserat, ut contra usum Romanæ Ecclesiæ pax alicubi ante sacrorum Mysteriorum confectionem traderetur: quem usum Ecclesiæ Romanæ, omnium aliarum matris atque magistræ ea mystica et egregia ratione comprobat, ut scilicet dato osculo pacis post consecrationem, « demonstretur, populum « ad omnia, quæ in Mysteriis aguntur, atque « in Ecclesia celebrantur, præbuisse consen« sum, » etc., uti dictum est.

IV. Admonent vero, et passim Patres, pacem externam, illam scilicet, quæ in Ecclesia inter fideles dabatur, nullius prorsus esse momenti, si desit animorum in charitate unio : « In prin« cipio pax amica, » inquit S. Gregorius Nazianzenus oratione III, de pace, « non re duntaxat, « sed nomine quoque ipso jucunda, quam nunc « populo dedi ac recepi : haud scio, an sinceram « ab omnibus vocem, spirituque dignam. » Idem paulo fusius tradit S. Cyrillus Episcopus Hierosolymitanus in sua V Catechesi Mystagogica, cap. III, his verbis juxta versionem clarissimi interpretis Antonii Augustini Touttee Presbyteri, et Monachi Benedicti Congregationis S. Mauri : « Deinde clamat Diaconus : *Vos invicem susci« pite osculemurque mutuo*. Ne osculum illud « arbitrare ejusdem ordinis, ac moris esse, qua« lia illa sunt, quæ inter communes amicos in « foro frequentantur. Non est hujusmodi oscu« lum istud; animas enim mutuo conciliat, et « miscet, atque omnem illis injuriarum oblivio« nem spondet. Signum igitur est osculum hoc, « animas sibi invicem admisceri, et omnem in« juriarum memoriam ablegare. Propterea Chri« stus aiebat : *Si offeras munus tuum ad Altare, « et ibi recordatus fueris quod frater tuus habet « aliquid adversum te, relinque munus tuum ad « Altare, et vade prius, ac reconcilieris fratri « tuo, et tunc accedens offer munus tuum*. Igitur « osculum reconciliatio est ; et propterea san« ctum, sicut alicubi Beatus Paulus clamabat, « dicens : *Salutate invicem in osculo sancto*. Et « Petrus : *In osculo charitatis*. »

V. Sed audiamus aliquos Patres Latinos, qui et ipsi de eodem ritu loquentes, sæpenumero inculcant, alterum idcirco in Mysteriis alterum amplecti, ut unum multi fiamus. S. Augustinus in Sermone de Vigilia Paschæ : « Post ipsam, » inquit, « dicitur *Pax vobiscum* et osculentur se « christiani in osculo sancto. Sed pacis Christi « signum quod ostendunt labia, fiat in conscien« tia, id est, quomodo labia fratris tui accedunt, « sic cor a corde non recedat. » Atque, ut omittam, S. Isidorus lib. I *De officiis ecclesiasticis*, cap. XV, ubi agit de Missa et Orationibus, hæc habet : « Quarta posthæc infertur pro osculo « pacis, ut charitate omnes reconciliati invicem, « digni Sacramento Corporis et Sanguinis Christi, « consocientur, quia non recipit dissensionem « cujusquam Christi indivisibile corpus. » Notent hæc sacri præsertim homines illi, qui signum pacis externum dantes, accipientesve, odium intus fovent, et quod horrendum est dictu, inter sacras epulas Judæ osculum porrigunt.

VI. Ceterum observandum est illud, in Missæ Sacrificio, viros quoad osculum secerni consuevisse a feminis. Viri enim laici laicos, feminæ feminas osculabantur, teste antiquissimo auctore Apostolicarum constitutionum lib. VIII, cap. XI, et Ordine II Romano, ubi postquam dixit, quod Archidiaconus dat pacem Episcopo, ita mox inquit : « Deinde ceteri per ordinem, et populus, « separatim viri et feminæ. » Idque optima ratione, carnales enim amplexus, ut ait Amalarius Fortunatus lib. III. *De ecclesiasticis officiis*, cap. XXXII, quibus sæpissime junguntur viri ac feminæ, vitandi sunt in Ecclesiæ conventu. Concinit Durandus lib. IV sui Rationalis cap. LIII, numero IX. « Viri quoque, et mulieres, » inquit, « non sibi invicem osculum in Ecclesia porri« gunt, ne forte aliquid lasciviæ subrepat, quia « ibi carnales fugiendi amplexus, et casti sic « spirituales actus habendi propter quod etiam « in Ecclesia situ sequestrantur locali. » Itaque etsi olim christiani pacis osculum sibi a Sacerdote per Ministrum porrectum invicem præberent, hodie tamen ne recti specie aliquid libidinis diabolico afflatu irrepat, tabula Christi imagi-

nem, aut Sanctorum reliquias continens offertur singulis osculanda, ut tradit Gabriel Biel super canonem Missæ lectione LXXXI. Putat autem Baronius ad annum XLV tabellam ipsam inductam fuisse in usum tanquam cautelam contra fraudes, quæ arte diaboli inter se invicem osculantes irrepserant.

VII. Itaque abrogato osculorum pacis in Ecclesia usu, alius usus jam pluribus abhinc sæculis inductus fuit, ut nimirum sacra quædam imago adstantibus Clericis, et plebi ad osculandum porrigatur, quam vulgari vocabulo *Pacem* appellamus, ad eumque novum usum alludit Joannes Abrincensis in opusculo *De officiis ecclesiasticis*, ubi ita inquit : « Sacerdos partito « Corpore Domini, *Pax Domini*, alta voce pro- « ferat, a quo unus Canonicorum pacem acci- « piat; quam in utroque choro Majoribus di- « stribuat, » etc. Varia est ejus instrumenti nomenclatura, appellatur enim *Osculatorium*, ut in statutis Valteri Archiepiscopi Eboracensis anni MCCXX, in statuto Joannis Archiepiscopi Cantuariensis anni MCCLXXXI, in Concilio Mertonensi anni MCCC, ubi etiam *osculare* nuncupatur. Rursus in Concilio Oxoniensi anni MCCLXXXVII, cap. XII, *asser ad pacem*; in Bajocensi anni MCCC, cap. X, *marmor;* et in statutis Ordinis de Sempingham, *lapis pacis* dicitur; in aliis etiam tabula pacis. Vide Jacobum Cardinalem Papiensem in epistola CCXCV. Per patenam vice tabellæ dari pacem, prohibuit sanctus Pius V in epistola ad Archiepiscopum Tarraconensem relata a Vincentio Suriano parte I, ejusque meminit Gavantus loco citato in Rubrica V et VIII.

VIII. Prætereundum denique illud non est, quod cum osculum pacis omnium ecclesiasticarum functionum signaculum et sigillum esset, uti notat memoratus Joannes Bona Cardinalis loco citato num. VII, et ut ait præsertim Tertullianus in libro *De oratione*, cap. XIV, nulla oratio sine osculo pacis integra censeretur : « Quæ « oratio cum divortio sancti osculi integra? » pia hæc et religiosa antiqua Ecclesiæ disciplina summa cum laude renovata fuit a S. Philippo Nerio, quippe qui in Oratorio S. Hieronymi Charitatis Urbis persequens pias exercitationes a Persiano Rosa, et Bonsignorio Cacciaguerra primum ibidem institutas eum ritum etiam voluit, ut peracta mentali oratione vespertina, ac recitatis precibus, pax deosculanda singulis præberetur. Id quod etiam nunc viget in eodem primo omnium Oratorio.

IX. Præmittere hæc operæ pretium duxi, ne sanctissima antiqui ritus disciplina ignoraretur; quod autem nostrum hunc § spectat, nihil profecto explicandum in eo occurrit; nihil enim aliud ait, quam pacis osculum alio modo, ac per diversos Ministros præberi consuevisse, cum scilicet Episcopus ipse celebret solemniter Missam; aliter, cum Missæ per alium Prælatum, vel non Prælatum cantatæ interest; aliter, cum, ipso Episcopo absente, vel in collegiatis Ecclesiis, Missa solemniter celebratur; et demum aliter in Missa plana. Ut autem servandi sint isti ritus, ex paragraphis sequentibus addisces.

§ II.

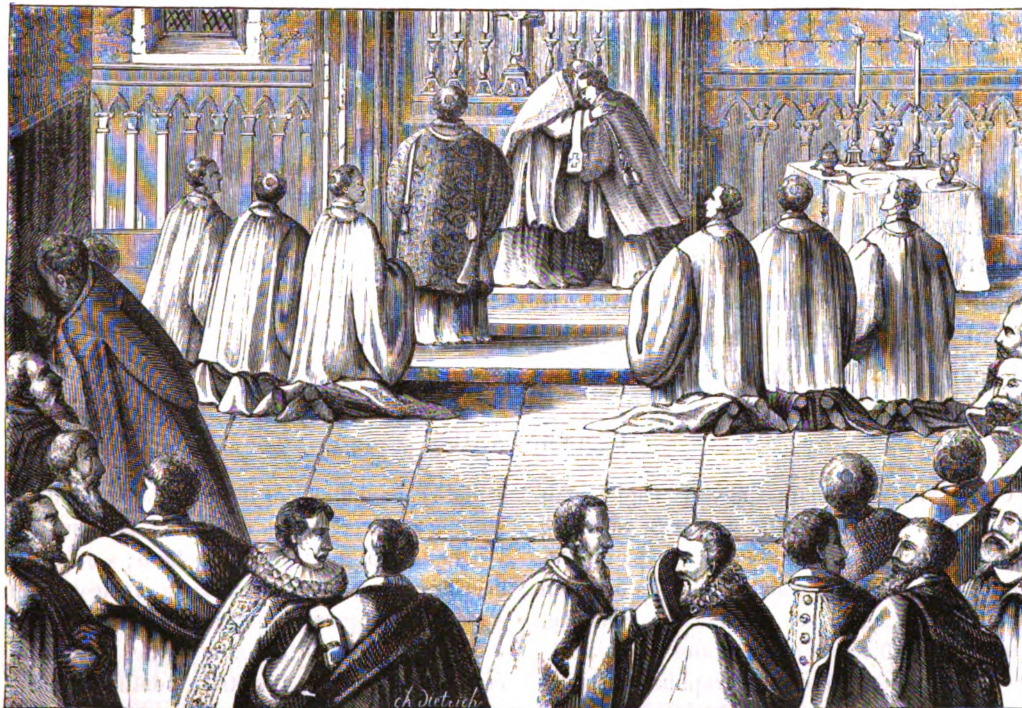
Episcopo igitur celebrante, postquam, cum Presbytero assistente a sinistro, ac Diacono a dextero latere, dixerit *Agnus Dei*, etc. ipse Presbyter assistens accedit ad ejus dexteram, et genuflectit ante sanctissimum Sacramentum, ac surgens, osculatur Altare simul, et eodem tempore cum ipso Celebrante; mox appropinquans sinistram genam sinistræ Celebrantis, accipit ab eodem celebrante dicente, *Pax tecum*, osculum pacis cui ipse respondet : *Et cum spiritu tuo;* factaque ibi iterum genuflexione, discedit, comitante Cæremoniario, osculumque prædictum per chorum ordine distribuit, incipiendo a dignioribus.

COMMENTARIUS.

I. Primus in § describitur modus dandæ pacis, cum scilicet Episcopus ipse pontificaliter celebrat; tunc enim postquam cum Presbytero assistente a sinistro, et Diacono a dextero latere

dixerit *Agnus Dei*, etc. Presbyter assistens, ut supra cap. VII dictum fuit, accedit ad ejus dexteram, et genuflectens ante sanctissimum Sacramentum, ac surgens, osculato una cum Celebrante Altari, post finitam scilicet orationem *Domine Jesu Christe*, etc. appropinquans sinistram genam sinistræ Celebrantis Episcopi accipit ab eo pacem dicente *Pax tecum*, cui mox ille respondet *et cum spiritu tuo*. Plura in hunc ritum notat Durandus lib. IV sui Rationalis, cap. LIII, ubi inter alia num. II tradit ad dexteram Celebrantis recipi pacem, qui priūs erat a sinistris, ut significetur, populum gentilem primum transisse in pace a sinistra infidelitatis ad dexteram fidei et æternitatis.

II. Recipi osculum pacis ad dexteram Celebrantis est et antiquus ritus Capellæ pontificiæ, teste Patricio in suo Cæremoniali lib. III, sectione IV, cap. III, ubi agens de ordine dandi pacem inter Missarum solemnia, ita inquit : « Quando Papa celebrat, osculato Altari, dat « primo pacem Cardinali Episcopo assistenti, « qui ab ejus dextera genuflexus, primo osculatur Altare, et deinde accipit osculum a Pontifice, eique dicenti : *Pax tecum*, respondetur : « *Et cum spiritu tuo*. » Habes hic breviter expositum, quod in nostro § præscriptum est. Sinistris genis dari pacem docet Rubrica Missalis Romani parte II, tit. X, num. VIII, quia scilicet per genas sinistras significatur, dari pacem e corde, quod ad sinistram vergit, et quod in adversis etiam pax cum proximo habenda sit.

III. Juxta ritum quarumdam Ecclesiarum Sacerdos pacem daturus, osculatus hostiam dicebat : *Pax tua sit mihi, Christe;* deinde ad Diaconum conversus, osculum illi præbebat, dicens : *Et tibi, frater, et omnibus sanguine Christi redemptis;* uti constat ex codice Missali S. Remigii Remensis anno MDLVI edito, et ex aliis multis, quos se vidisse testatur Martenius lib. I *De antiquis Ecclesiæ ritibus*, cap. IV, articulo IX, numero VIII, meminitque ejus consuetudinis exordium magnum Cisterciense distinctione V, cap. XIV, his verbis : « Consecratione vero divinorum Sacramentorum rite peracta, cum pacis « osculum in populum esset diffundendum, et « Sacerdos juxta morem quorumdam sacram « hostiam primitus oscularetur, » etc. Sed hanc consuetudinem jam olim improbavit Picardus Poore Episcopus Sarum in Constitutionibus suis,

quas edidit circa annum MCCXVII, cap. xxxvii, mandans, ut « in celebratione Missæ, hostiam « consecratam, pacem daturus Sacerdos ore suo « non adveniat, quia ante perceptionem ore suo « tangere non debet. »

IV. Varios dandæ pacis in Missa ritus recenset ex antiquis Mss. codicibus laudatus Martenius loco citato, ordine iv et aliis sequentibus : nos, ut ea quæ ad hanc spectant Rubricam, explicemus, ubi Presbyter assistens accepit ab Episcopo pacem ritu superius explicato, « facta ibi ge- « nuflexione, discedit, comitante Cæremoniario, « osculumque prædictum, » oris scilicet, « per « chorum ordine distribuit, incipiendo a dignio- « ribus. » Etenim pacis osculum viris ecclesiasticis in choro non cum instrumento, sed osculo oris præbendum esse, declaravit Sacra Rituum Congregatio in Messanen. die viii Julii anno MDCXX, teste Barbosa in Summa Apostolicarum Decisionum collectan. dlxviii, num. iii. Porro ubi quis pacem alii præbet, non modo genas suas sinistras genis sinistris accipientis propinquare debet, sed eum etiam complecti, ita ut bina brachia sua saltem super humeros illius ponat; qui autem accipit, sua brachia sub brachiis præbentis pacem supponet, uti post alios notat Meratus in Additionibus ad Gavantum parte II, tit. x, num. xlii. Verum hic illud notandum puto, quod ubi quis præbet pacem Episcopo, aliisque summa dignitate conspicuis, non brachia ad humeros apponere, sed manus potius sub brachia illorum supponere debet.

§ III.

Ordo autem idem erit, prout in cap. xxiii, lib. I, § xxvii, proxime præcedenti de thuris ministratione dictum fuit, hoc excepto, quod ipse assistens non dat osculum Diacono Evangelii, et Subdiacono Epistolæ, nec duobus Diaconis assistentibus; isti enim capiunt pacem ab eodem Celebrante statim, postquam llam dederit Presbytero assistenti, genuflectens prius, et post, ante sanctissimum Sacramentum, non tamen osculantes Altare. Illi vero, hoc est Diaconus Evangelii, et Subdiaconus Epistolæ capiunt pacem ab eodem Episcopo celebrante, cum ab eo accipiunt communionem.

COMMENTARIUS.

Qui in incensatione in superiori capite xxiii præscriptus est ordo, idem in danda pace ex § hujus præscripto servandus est, « hoc excepto, « quod ipse Presbyter assistens non dat osculum « Diacono Evangelii, et Subdiacono Epistolæ, « nec duobus Diaconis assistentibus ; » quia scilicet, ut hic idem inquit paragraphus, « isti ca- « piunt pacem ab eodem Celebrante statim, « postquam illam dederit Presbytero assistenti, « genuflectentes prius, et post, ante sanctissi- « mum Sacramentum, non tamen osculantes « Altare. » Est ritus desumptus a pontificia Capella, in qua, teste Patricio lib. III, sectione ii, cap. xiv, Cardinales Diaconi duo assistentes pacem a Pontifice accipiunt. Id quod etiam tradit in Ordine xv Romano Petrus Amelius, cap. lxxxv, ubi ita inquit : « Papa data pace priori Episco- « porum Cardinalium, qui servit in Missa, imme- « diate Papa dat pacem Diaconis Cardinalibus; » duobus scilicet, qui ei assistunt; nam subdit, « dempto illo, qui legit Evangelium ; » quia scilicet, ut idem auctor subjungit, « ille recipit « statim, postquam habuit in ore Corpus Christi « de manu Papæ. » Diaconum æque, ac Subdiaconum, qui Episcopo in Missa pontificali inserviunt, ad cantandum Evangelium atque Epistolam, ab eodem Episcopo, postquam ab ipso Eucharistiam sumpserint, accipere osculum pacis debere, innuit etiam Crassus lib. I, cap. i. « Illud quoque sciant Canonici si qui ex eis « parati a Cardinale Episcopo communicandi « sunt illa die, ut pacem non accipiant ab aliquo « per osculum, sed priusquam Eucharistiam de « manu Episcopi accipiant, osculantur manum « ejus, et postquam Eucharistiam sumpserint, « tunc faciem ejus osculantur. » Loquitur haud

dubie de ipsis Ministris Diacono Evangelii, et Subdiacono Epistolæ in Missa Episcopo inservientibus, eumdemque ritum, quem ipse enarrat, legere est etiam in aliis Cæremonialibus.

§ IV.

Sed si fuerint Sacerdotes, et jam celebraverint, aut velint hac die celebrare, tunc postquam Presbyter assistens cum pluviali, pacem ab Episcopo celebrante acceperit, ut eam per chorum distribuat, ab eodem celebrante pacem etiam accipiunt cum Diaconis assistentibus, Diaconus Evangelii, et Subdiaconus Epistolæ.

COMMENTARIUS.

Antequam § hujus Rubricæ enarrationem aggrediar, admonendus est lector, totum hunc § primum in hoc Cæremoniali a Benedicto XIII probato positum esse; in aliis enim ante ipsum editis Cæremonialibus desideratur. Ergo ex hoc novo additamento addicimus, Diaconum Evangelii, et Subdiaconum Epistolæ, si fuerint Sacerdotes, et jam celebraverint, aut velint hac die celebrare, postquam Presbyter assistens cum pluviali pacem ab Episcopo celebrante acceperit, ut eam per chorum distribuat, ab eodem Episcopo celebrante etiam ipsos accipere pacem debere cum Diaconis assistentibus, id est, immediate post ipsos, juxta Decretum Sacræ Rituum Congregationis in Alexandrina die xv Martii anni MDCVIII in responsione ad Dubium xiii, apud Barbosam in Summa Apostolicarum Decisionum collectan. ccxlix, numero v, his verbis : « Diaconus, et Subdiaconus, quando sunt Presbyteri, et ministrant in Missa solemni, et « voluerint celebrare, vel jam celebraverint, de- « bent accipere pacem ab Episcopo immediate « post duos Diaconos assistentes. » Affert et hoc Decretum inter alios Meratus in suis ad Gavantum Additionibus, et in Indice Decretorum. Nihil itaque est in eo additamento, quod non sit consonum Decisionibus Sacræ Rituum Congregationis, quibus casus, qui sæpenumero occurrere solent, egregie explicantur. Cavendum autem iis est, quicumque pacem a Celebrante accipiunt, præter Presbyterum assistentem, ut alias dictum est, ne manus ad Altare apponant, illudque osculentur; id enim expresse prohibet litera nostri textus supra in paragrapho iii. Quod idcirco hic iterum admonendum censuimus, quod nonnulli aliter agant, et pro arbitrio præscriptas Cæremonias servant.

§ V.

Observabit autem ipse Presbyter assistens, osculum deferens, ut nulli quantumvis supremo Principi, etiamsi esset Imperator, vel Rex, ullam reverentiam faciat, antequam ei pacem det, sed post datam pacem; cui etiam, ipsi, qui acceperunt pacem ab eo, debita reverentia correspondent, cum sit ex primis Dignitatibus, vel Canonicis Ecclesiæ. Legatus tamen, aut Princeps supremus parum correspondent in reverentia.

COMMENTARIUS.

I. Quemadmodum ob reverentiam sancti Evangelii, ubi illud Sacerdoti, vel etiam Episcopo post ejus lectionem solemnem ad osculandum defertur, nulla fit ei reverentia, vel inclinatio capitis, ut habetur infra cap. xxx, § ii, ita quoque Presbyter assistens, ubi osculum pacis defert, in signum reverentiæ pacis Christi, « nulli « quantumvis supremo Principi, etiamsi esset « Imperator, vel Rex, ullam reverentiam (facere « debet), antequam ei pacem det, sed post da-

« tam pacem, » ut hic ait § noster; tametsi aliter olim tradiderit Crassus lib. I, cap. L, ubi ait, faciendam esse reverentiam ante et post, illi ab eo, qui pacem defert : « Assistens, » inquit, « comitante Capellano Cæremoniario, vadit « ad Legatum, cui reverenter cum vultus por« rectione pacem offert, dicens *Pax tecum*, cui « Legatus etiam ut supra respondet : ipse au« tem assistens, ante et post osculum, facit in« clinationem profundam in conspectu Legati. » Et mox : « Tum vadit ad Magistratum, et ex eis « primo stanti, cum levi capitis inclinatione det « osculum pacis. » Porro in eo nostræ huic Rubricæ concinit Crassus, si tamen aliquid etiam excipias, cum ait, quod « ille, cui, præter Lega« tum datur pax, similiter caput adversus assi« stentem aliqquin Canonicum, sive in digni« tate constitutum inclinat. » Etenim ex nostro hoc paragrapho Legatus quoque, aut Princeps supremus, « parum correspondent in reve« rentia. »

II. Idem quod hic noster § tradit etiam Cæremoniale Ambrosianum lib. I, cap. *De officio Archipresbyteri assistentis in Missa pontificali;* mandat enim, ne cuiquam Canonico, neque etiam ulli Principi quantumlibet magno, dum pacem circumfert, reverentiam faciat, sed solum post datam ei pacem; eamque reverentiam solis Canonicis et Principibus convenire ait, quando assistens, qui pacem defert, est Canonicus.

§ VI.

Regulare est, ut pax detur primo cujusque ordinis, videlicet, primo ex Canonicis Presbyteris, primo ex Canonicis Diaconis, et primo ex Canonicis Subdiaconis, ubi distinctæ sunt præbendæ; vel, ubi præbendæ non sunt distinctæ, primo ab utroque latere stanti, qui successive pacem dat alteri subsequenti, et ille dat alteri; et si aderunt laici, ut Magistratus et Barones ac nobiles, detur illis pax cum instrumento, quod instrumentum osculetur prius Presbyter assistens.

COMMENTARIUS.

I. Regula ista, cujus hic § meminit, ut scilicet ubi præbendæ canonicales sint distinctæ, pax detur primo cujusque ordinis, videlicet primo ex Canonicis Presbyteris, primo ex Canonicis Diaconis, et primo ex Canonicis Subdiaconis, desumpta est ex Cæremoniali pontificiæ Capellæ; ut enim testatur Patricius lib. III, sectione v, cap. III. Cardinalis Episcopus « dat « pacem primo Episcopo Cardinali existenti cum « aliis Cardinalibus, primo Presbytero, et primo « Diacono existenti apud scamna. » Ubi præbendæ non sunt distinctæ, ex ejusdem nostri hujus § præscripto datur pax « primo ab utroque « latere stanti, qui successive dat pacem alteri « subsequenti, et ille dat alteri, » stanti scilicet, et capite detecto ob reverentiam pacis.

II. Plura de pace danda tradit Crassus lib. I, cap. I, quæ nostro huic § parum consona sunt, imo prorsus contraria; ait enim dari pacem per amplexum a Presbytero assistente etiam laico Magistratui, et aliis viris laicis, qui Missæ pontificali assistere solent. Sane præter præscriptum nostri hujus § varia extant Sacra Rituum Congregationis Decreta, præsertim in Pacen. die XXI Martii anni MDCIX, et in Calaguritana v Julii MDCIV, apud Barbosam in Summa Apostolicarum Decisionum, et apud Meratum in Additionibus ad Gavantum, et novissime in Veliterna die x Septembris anni MDCCXVIII, apud Ursayam tomo V, disceptatione IX, in responsione ad tertium Dubium, quibus edicitur laicis, imo et domino loci, ac Magistratui pacem non cum osculo et amplexu, sed cum instrumento, tabellæ scilicet pacis, esse præbendam ab aliquo Ministro cotta induto, postquam scilicet tabellam ipsam deosculatus fuerit Presbyter assistens, ut in nostro § eoque deficiente, Diaconus exemplo Presbyteri assistentis. Diaconus autem non prius tabellam deosculabitur, quam per amplexum pacem dederit Subdiacono.

[Apud Gardellini secundum deest. Pluries in eodem sensu respondit Sacra Congregatio nempe Magistratui dandam esse pacem cum instrumento. Hinc non videtur consuetudo

contraria posse esse legitima, cum sit contra textum expressum Cæremonialis. Porro illud instrumentum non potest esse patena, ut omnes uno ore profitentur auctores ac declaravit S. R. C. « An in Missa pro sponso et sponsa celebrata dari possit pax sponso et sponsæ cum patena? An vero hoc in casu et in aliis similibus utendum sit instrumento pacis? R. Pacem dummodo adsit consuetudo, in casu dandam esse semper cum instrumento, nunquam vero cum patena. Die x Januarii MDCCCLII in Cenomanen.]

III. Verum tametsi ita et nostrum Cæremoniale a quo etiam consuetudines in contrarium proscriptæ sunt, et repetita Sacræ Rituum Congregrationis Decreta præscribant, passim tamen hodie tum alibi, tum etiam Romæ laicis alias non magni Ordinis pax in Missis pontificalibus per amplexum, non per instrumentum dari solet, uti omnibus notum est, et testatur ipse Ursaya loco citato, num. XXXIX, ubi ait in Ecclesia Sapientiæ Urbis, cum solemnis cantatur Missa, cui Advocati dicti consistoriales et Lectores ejus Archigymnasii assistunt, « tam Advo« catis consistorialibus, quam omnibus Lecto« ribus dari pacem per amplexum, non autem « per instrumentum. » Ex memoratis autem Advocatis consistorialibus et Lectoribus non pauci laici sunt, imo et uxorati.

IV. Ita quoque et in Ecclesia S. Hieronymi hodieque servatur, etenim Deputatis, quorum nonnulli laici sunt, ubi Missæ pontificali assistunt in festis S. Hieronymi Ecclesiæ patroni, et S. Philippi Nerii, qui ibidem triginta tribus annis oratorii exercitationes egit, pax per amplexum datur. Omitto alia exempla, quæ in aliis Urbis Ecclesiis occurrunt, in quibus idem ritus servatur cum laicis infimæ conditionis contra expressam literam nostræ hujus Rubricæ et uti dictum est, contra iteratas Sacræ Rituum Congregationis Decisiones. Verum dici potest, quod olim scripsit Innocentius III Pontifex maximus Episcopo, et Cantori Tornacensi, cujus sententia quæ extat in cap. *Cum jamdudum*, XVIII, *De præbendis*, hæc est : « Multa per patien« tiam tolerantur, quæ, si deducta fuerint in « judicium, exigente justitia, non debent tole« rari. »

V. Ceterum si adsit aliquis supremus Princeps, vel Prorex, aut Gubernator provinciæ, dubito, quin eis danda sit pax cum amplexu, eodem prorsus ordine, quo fuerint incensati, ita ut si incensati ante Clerum fuerint, ante illum etiam pacem recipiant, uti colligitur ex nostro hoc Cæremoniali, cap. XXIII, § XXX, et ex § III hujus capitis, itemque ex praxi Capellæ pontificiæ cujus meminit Patricius loco citato, et ex superius laudato Cæremoniali Ambrosiano, ubi Presbyter assistens accepta ab Episcopo Celebrante pace eam defert, « primum Gubernatori, deinde Epi« scopis, si adsint, tum primis, qui in choro « sunt a parte Presbyterorum, » etc. De pace tandem cum instrumento laicis danda, illud plane non omittendum, deberi ejus manubrio pannum lineum appendi, ut qui eam defert, leviter ipsam toties abstergat, quoties deosculandam præbet, ne alterius deosculatio alii nauseam faciat, juxta morem, qui in Oratorio sancti Hieronymi servatur, ubi tabella pacis in oratione vespertina singulis, qui ad eam conveniunt, deosculanda porrigitur.

VI. Pueris quoque, ac populo vulgari necnon mulieribus in Missa pontificali per aliquem alium Ministrum cotta scilicet indutum dari pacem cum instrumento, tradit laudatus superius Crassus. Verum ex Decreto Sacræ Rituum Congregationis in Lucerina III Junii MDCXVII mulieribus pax dari non debet; et aliquando an danda sit, remittitur arbitrio Episcopi, ex alio ejusdem Congregationis Decreto in Pacen. XXVIII Januarii MDCXII, apud Barbosam, in Summa Apostolicarum Decisionum collectan. DLXVIII, numero VIII. Notandum tamen quod illi, qui accipiunt pacem per instrumentum, non debent stare, sicuti omnino stare debent illi qui per osculum pacem accipiunt, uti dictum superius fuit, et constat ex § sequentis Rubrica, sed genuflexi manere, uti post Turrinum parte I, sectione III, cap. II, § *Si pax laicis*, nota Meratus in Additionibus ad Gavantum parte II, tit. X, num. XLVI, in fine.

[Apocryphum videtur Decretum a Barbosa adductum sub dato XXVIII Jan. MDCXII, cum alterum ab eodem relatum sic in terminis habeat : « Thuris et pacis honorem inter Missarum et « Vesperarum solemnia non deberi... et pro« pterea nullo modo Capitulum et Canonicos Ca« thedralis Lucerinæ cogendos ad id faciendum, « quin potius omnino et præcise prohibendos « esse ab eorum Episcopo, ne id faciant, etiamsi

« quævis adesset consuetudo contraria, quam « abusum esse declaravit. » In Lucerina Excipienda tamen sponsa in casu consuetudinis, ut supra annotavimus.]

VII. Tradit præterea et illud Crassus, eam esse aliquorum sententiam, « ut Monachis simplicibus, id est, non Prælatis, si qui aderunt, « nullatenus pax detur, sive vultu, sive instru« mento, quia in hoc actu mortui censentur. » Id sane docet Durandus lib. IV sui Rationalis, cap. LIII, numero VIII, ubi postquam dixit, in Missa pro defunctis pacem non dari, quia fideles animæ jam non sunt, nec ulterius erunt in turbationes hujus mundi, sed quiescunt jam in Domino, ita deinde subjicit : « Hinc est, quod « etiam inter Monachos pax non datur, quoniam « mundo mortui reputantur. » Citat in ejus confirmationem canonem *Pacem*, de Consecratione, distinctione II, sed quidem non recte; nihil enim in eo canone occurrit, imo ne unum quidem verbulum de non danda Monachis pace; loquitur canon de danda pace post confecta sacra Mysteria, reprobatque abusum, qui irrepserat, pacis dandæ ante ipsorum Mysteriorum confectionem, uti notavimus supra in Commentario ad § I.

§ VII.

Postquam vero prædictus Assistens pacem Dignitatibus et Canonicis ac Magistratui dederit, dabit eam alicui Acolytho, vel Cæremoniario, qui ceteris de choro distribuit. Nulli autem Ecclesiastico osculum hujusmodi dandum est, nisi stanti.

COMMENTARIUS.

Cautum est ex Rubrica VIII Missalis Romani, parte II, tit. X, ubi agitur de Missa solemni, ut postquam Subdiaconus accepta pace a Diacono, illam per chorum distribuit, primo scilicet cujus Ordinis, dignioribus prius, deinde minus dignis, det pacem tandem Acolytho, qui ipsum comitaverat, ut nimirum Acolythus aliis pacem præbeat. Quod autem ex citata Rubrica Romani Missalis in solemni Missa Presbyteri facit Subdiaconus, qui jam cantavit Epistolam, id ex nostro § præsenti in solemni Missa pontificali assistens Presbyter præstat; etenim postquam is pacem Dignitatibus et Canonicis ac Magistratui dederit, « dabit eam alicui Acolytho, vel Cære« moniario, qui ceteris de choro distribuit; » Clericis scilicet inferioris Ordinis; atque ut ait Cæremoniale Ambrosianum, etiam *Officialibus*. Quidquid sit, ubi pax cum amplexu datur, nulli profecto danda est, *nisi stanti*, ut ait hic § noster, et docet etiam inter alios Crassus lib. I, cap. I, sic dicens : « In hac pacis datione per « osculum vultus, observetur, ut nulli omnino « detur genuflexo, sed stanti, sicut de incenso « dictum est. »

§ VIII.

Quando Episcopus ipse non celebrat, sed Missæ per alium celebratæ præsens fuerit, idem Presbyter assistens accipiet pacem a Celebrante, acceptamque Episcopo deferet, qui eam duobus Diaconis assistentibus dat.

§ IX.

Advertendum tamen est, si is, qui celebrat, sit Prælatus, ita ut habeat Capellanum assistentem cum pluviali in Missa, tunc ipse Capellanus assistens, postquam Episcopus pacem dederit duobus Diaconis assistentibus, accedit in choro

ad locum dicti Presbyteri assistentis, qui dedit pacem Episcopo, et ab eo accipit pacem, quam ad alios de choro ordine superius dicto defert.

COMMENTARIUS.

I. Episcopo non celebranti, sed Vesperis, aut Missæ solemni per alterum cantatæ præsenti, debere Presbyterum, Canonicum scilicet digniorem assistere, una cum aliis duobus Canonicis Diaconis « in habitu canonicali sine paramen- « tis, » jam supra edixit nostrum Cæremoniale cap. VII, § VII. Ita ubi Episcopus ipse non celebrat, sed Missæ per alium celebratæ præsens fuerit, ex præscripto hujus § VIII, « idem Pres- « byter assistens accipiet pacem a Celebrante, « acceptamque Episcopo defert, qui eam duo- « bus Diaconis assistentibus dat. » Notandum hic tamen est, quod in § IX edicitur, ut nimirum, si is qui celebrat sit Prælatus, habeatque Capellanum assistentem in Missa, tunc Capellanus ipse assistens, postquam Episcopus dederit pacem duobus Diaconis sibi assistentibus, accedat in choro ad locum Presbyteri assistentis, qui pacem dedit Episcopo, ab eoque accipiat pacem, quam ad alios de choro ordine supra dictò distribuat; non enim ipse Capellanus assistens celebranti Prælato, ab eo pacem accipit, sed a Presbytero assistente Episcopo Missæ præsenti.

II. Quæ in duobus hisce paragraphis præscripta sunt, concinunt quidem ritui, qui in Capella pontificia servatur, cum scilicet summus Pontifex Missam ipse solemnem non celebrat, sed Missæ ab aliquo Cardinali, vel Prælato cantatæ assistit. Sic enim inquit in suo Cæremoniali Augustinus Patricius lib. III, sectione V, cap. III. « Quando autem aliquis Cardinalis, sive « Prælatus celebrat, Pontifice præsente, Cardi- « nalis assistens, dicto *Agnus Dei*, recedit de « circulo, et factis reverentiis ascendit ad Al- « tare, et genuflexus illud osculatur primum; « tunc surgens capit pacem a Celebrante, et « deinde ascendit ad Papam, cui dat osculum « pacis, ut supra; deinde revertitur ad locum « suum cum aliis Cardinalibus; et alii Diaconi « assistentes, descendentes a latere Pontificis, « factis reverentiis, similiter ascendunt ad Pa- « pam, et capiunt ab eo osculum pacis. » Et paulo post: « Interim vero Capellanus assistens « Celebrantis cum pluviali ductus a Cæremo- « niario relinquens librum Missalem ad manus « Diaconi Evangelii, cum reverentiis solitis ac- « cedit ad Cardinalem assistentem, et ab eo ac- « cipit osculum pacis, et se ei inclinat antequam « capiat, et postquam acceperit pacem, dat pa- « cem priori Episcoporum Cardinalium, » etc. Hactenus ille, ex quo multa habemus, quibus Rubricæ duorum præsentium nostrorum paragraphorum egregie dilucidantur.

III. Paucis eumdem ritum explicat Crassus lib. I, cap. L, prope finem, ubi tamen ait, pacem tunc dari non per amplexum, sed per instrumentum: « Cardinali, » inquit, « non cele- « brante, sed Missam coram se cantatam au- « diente, unus Capellanus instrumentum pacis « a Celebrante prius osculatum portat ad senio- « rem Canonicum assistentem, qui offert Cardi- « nali, deinde reddit illud Capellano, et ille aliis « dispensat pacem ordine supradicto. » Ubi nota, quod ait de instrumento pacis, contrarium esse et nostro, et pontificiæ Capellæ Cæremoniali, ubi præscribitur, pacem etiam, summo Pontifice non celebrante, sed assistente, non per instrumentum, sed per amplexum esse præbendam.

§ X.

Quod si is, qui celebrat, non sit Prælatus, nec habeat Capellanum assistentem cum pluviali, eodem modo Presbyter Episcopo assistens accipit pacem a Celebrante, eamque ad Episcopum defert, qui dat illam Diaconis assistentibus, ut supra: mox stans in loco suo inter Canonicos, illam dabit Subdiacono, qui cantavit Epistolam in Missa, qui ad alios defert, nisi adesset major Episcopo, quia

tali casu semper illi dabitur pax ab eodem Presbytero assistente, qui pacem dat Episcopo, ut in cap. XXIII, § XXII, de thurificatione dictum est.

COMMENTARIUS.

I. Cum ut plurimum occurrere soleat, ut is qui præsente Episcopo solemniter celebrat, nec Prælatus sit, nec Capellanum cum pluviali habeat assistentem, in eo casu statuit hic § noster, ut eodem modo, quo supra, Presbyter Episcopo assistens pacem a Celebrante accipiat, eamque ad Episcopum deferat, qui deinde dat illam Diaconis sibi assistentibus. Interim vero idem Presbyter assistens accedit ad locum suum inter Canonicos, ad eumque pergit Subdiaconus, qui cantavit Epistolam in Missa, quique accepta ab eodem pace, ad alios ipsam defert, ut in nostro hoc § edicitur, ex quo illud addiscimus, cum quidem servari ritum, « nisi adesset major « Episcopo, quia tali casu semper illi dabitur « pax ab eodem Presbytero assistente, qui pa« cem dat Episcopo, » nempe prius, quam pacem ipsam det Episcopo proprio, ut scite notat Bauldryus parte II sui Manualis, cap. x, articulo II, num. x, ubi etiam tradit, Abbatibus aliisque Episcopo inferioribus, si Missæ et ipsi adfuerint, dari pacem a Subdiacono; Episcopo vero extraneo, a Presbytero assistente. Ceterum si Episcopus item extraneus celebret coram proprio Episcopo, idem mox auctor admonet, aliique auctores docent, qui Rubricas Missalis Romani enarrant, et qui de cæremoniis ecclesiasticis peculiares tractatus ediderunt, Presbyterum tunc assistentem proprio Episcopo, accepta a Sacerdote celebrante pace, debere ipsam Diacono dare, qui eam dabit Subdiacono, si communionem non sunt accepturi, juxta ea quæ superius jam a nobis non uno in loco dicta fuere.

II. Neque vero omittendum est illud, quod idem Bauldryus ait parte V, cap. XXIV, num. VII, nempe, ubi Episcopus assistat Missæ solemni, et tum ipse, tum Celebrans non habeat Presbyterum assistentem, conveniens esse tunc quidem, ut Diaconus accipiat de more pacem a Celebrante, et postea hic eam det Subdiacono, qui eam distribuat in choro, postquam scilicet prius illam Episcopo dederit, cum debita reverentia post datum tamen osculum tantum. Sed et de his quoque nos supra non uno in loco diximus dicemusque etiam infra in decursu hujus operis, ubi se nobis opportuna dabit occasio.

§ XI.

Absente Episcopo, ut in Ecclesiis collegiatis, servabitur ordo, ut in Rubricis Missalis, videlicet, ut Subdiaconus, accepta pace a Diacono, illam per chorum distribuat, sed quicumque sit, qui pacis osculum defert, sive Presbyter assistens, sive Capellanus, sive Subdiaconus, eadem observabit, quæ de Presbytero assistente supra dicta sunt, quoad reverentias et formam dandi osculum.

COMMENTARIUS.

I. Ordo dandi pacem ex Rubricis Missalis, quas hic servari admonet § noster, ubi Missæ solemni non fuerit præsens Episcopus, ita quidem describitur parte II, tit. x, numero VIII. Dicto *Agnus Dei* a Celebrante et Ministris, Diaconus statim genuflectit a dexteris illius, dum ipse Celebrans dicit orationem *Domine Jesu Christe, qui dixisti Apostolis tuis*, etc., qua dicta, « cum Celebrans osculatur Altare, ipse se eri« gens, simul osculatur illud extra Corporale, « et a Celebrante dicente *Pax tecum*, complexus « accipit pacem, sinistris genis sibi invicem ap« propinquantibus, et ei respondet *Et cum spi« ritu tuo*. Postea iterum Sacramento in Altari « adorato, » facta scilicet genuflexione, « vertit « se ad Subdiaconum retro post Celebrantem, « et similiter dat ei pacem, » cum osculo scilicet, ut supra; « Subdiaconus accepta pace a « Diacono, et facta Altari genuflexione, comita« tus ab Acolytho, » seu Cæremoniario, « vadit

« ad chorum, et dat pacem primo cujusque Or-« dinis, dignioribus prius, deinde minus di-« gnis; » quos scilicet sine ulla prorsus reverentia complectitur, nisi post datam pacem, uti superius notatum fuit, inclinantibus tamen se ipsi Subdiacono præbenti pacem ante et post, iis qui ipsam pacem ab eo accipiunt. Tandem reversus ad Altare Subdiaconus, « facta genu-« flexione, dat pacem Acolytho, qui ipsum co-« mitaverat, qui et aliis Acolythis circa Altare « dat pacem. »

II. Hactenus Rubrica VIII Missalis Romani parte II, tit. X, in quam videri possunt Notæ Gavanti, Quarti, Merati, et aliorum auctorum, qui Rubricas ipsas Missalis enarrant. Porro notat post Bissum laudatus Meratus, Subdiaconum, qui defert pacem in chorum, debere illum in medio ab utraque parte salutare, qui scilicet ex Rubricis, « prohibetur salutatio determinatæ « personæ, cui danda est pax, sed non salutatio « chori, quæ profecto non est omittenda. » Sed hanc sententiam non puto admittendam, videtur enim esse contra literam nostri textus, qui iterum atque iterum mandat, nulli prorsus revererentiam exhiberi, ante quam pax detur; est etiam contra mysterium, quod in eo ritu continetur, quodque jam superius explicuimus. Ceterum ubi Subdiaconus, sive alius qui pacem defert in chorum, regulariter duobus tantum eam præbet, nempe digniori ex utraque parte chori, nisi scilicet præbendæ sint distinctæ, et plures Ordines Clericorum; tunc enim pax dabitur a Subdiacono ab utraque parte chori, primo et digniori cujusque Ordinis, verbi gratia, si in cathedralibus aut collegiatis Ecclesiis sint distincti Ordines et præbendæ, datur primo Dignitatibus, deinde primo Canonico Presbytero, tum primo Canonico Diacono, deinde primo Canonico Subdiacono, et postea aliis per ordinem, juxta morem Ecclesiarum, quem in ordine dandæ pacis servandum omnino esse ait nostrum Cæremoniale infra in sequenti § XII et ultimo hujus capitis. Qui prius autem accipit pacem, eam postea subsequenti ejusdem Ordinis dabit, uti post nostrum Cæremoniale auctores passim docent, quorum aliquos citat laudatus Meratus in Additionibus ad Gavantum parte II, tit. X, num. XLV, ubi etiam ex Bauldryo subdit, quod si sit aliqua notabilis distantia inter Clericos ejusdem Ordinis, tunc Subdiaconus eam etiam dabit primo, qui est remotus ab aliis sui Ordinis, ne ipsi Clerici cogantur discurrere ad recipiendam et dandam pacem.

III. Admonendi insuper sumus, in accipienda pace nullas præmittendas esse invitationes, quæ in incensatione fieri solent, ad significandum scilicet, ut thurificandus ea invitatione promptus sit ad deponendum pileolum, et ad accipiendam thurificationem facie ad thurificantem conversa; sunt enim nonnulli ita abstracti, ut sine illa invitatione, nec pileolum deponerent, nec ad thurificantem attenderent, uti multis sæpenumero accidit, tametsi a socio invitati fuerint. In accipienda autem pace non est opus ea invitatione, etenim tametsi quis esset abstractus, ab osculum pacis præbente excutietur, ut pacem ipsam reverenter accipiat. De reverentia tandem notandum est illud, qui pacem accipit, pro qualitate personæ, eum plus, vel minus, se inclinare debere, antequam pacem accipiat. Hinc si recipiens pacem sit major dignitate illam præbente, uti est Canonicus respectu Beneficiati, tunc Canonicus ipse parum inclinabitur ipsi Beneficiato pacem danti, ut scite inter alios docet Turrinus parte I, sectione III, capite II.

§ XII.

In Missis planis, quæ coram Episcopo dicuntur, adhiberi solet instrumentum pacis, ut in cap. XXX lib. I dicetur. Itaque ad ordinem distribuendæ pacis, ac ejus Ministros quod attinet, servetur laudabilis locorum consuetudo.

COMMENTARIUS.

I. In Missis denique planis, quæ scilicet non cantantur, quæque vel *privatæ*, vel *bassæ* a scriptoribus medii ævi appellantur, uti videre est apud eruditum Dufresne in suo Glossario, verbo

Missa, ubi ipsæ coram Episcopo dicuntur, « adhiberi solet, » ait hic § noster, « instrumentum pacis; » tabella scilicet argentea, aut ex pretiosa aliqua materia confecta, in qua sit imago Crucifixi. Mentio fit in hoc § capitis xxx hujus I libri, ubi agitur de Missa, quæ sine cantu coram Episcopo celebratur in locis suæ jurisdictionis; ibi autem § II habetur, quod post *Agnus Dei*, a Capellano cotta induto « defertur ei pacis « instrumentum, quod Episcopus osculatur, » nempe quod prius Sacerdos celebrans osculatum, Capellano ipsi genuflexo prope Celebrantem ad Altare tradiderat, « dicens *Pax tecum*, » respondente illo *Et cum spiritu tuo*. Tum enim idem Capellanus instrumentum pacis Episcopo defert, et ait *Pax tecum*, cui Episcopus etiam genuflexus respondet *Et cum spiritu tuo*. Advertere autem Capellanus debet, ut nullatenus genuflectat, nec ullum signum reverentiæ faciat Episcopo, antequam dictum instrumentum porrexerit osculandum, sed tantum post illud osculatum; quia tunc non habetur ratio Ministri, sed pacis, quæ a Sacrificio Altaris ad illum defertur; postea vero vel genuflectet, vel inclinabit se illi.

II. Denique cum varii in ordine dandæ et accipiendæ pacis varii sint ritus Ecclesiarum, recte ait hic noster § ad ordinem distribuendæ pacis, ac ejus Ministros quod attinet, servandam esse laudabilem locorum consuetudinem; quæ verba huic capiti Cæremonialis a Benedicto XIII adjuncta fuere, in anterioribus enim Cæremonialibus omnino desiderantur, caputque hoc XXIV. iis solum verbis finitur : « In Missis planis, quæ coram Episcopo dicuntur, adhiberi solet instru« mentum pacis, ut in cap. xxx libri I. » De Missa, quæ sine cantu coram Episcopo celebratur. Porro notanda sunt ea adjuncta verba : « Servetur laudabilis locorum consuetudo, » quæ scilicet probata sit longi temporis usu, nihilque habeat, quod Ecclesiæ disciplinæ adversetur, ut si scilicet pax a Clerico mulieri per amplexum detur; ridicula enim est glossa canonici juris, ubi in canone *Absit*, XI, quæstione III, inter alia inquit, quod, « si Clericus amplectitur « mulierem, interpretabitur, quod causa benedi« cendi eam hoc faciat. » Scio alicubi vigere hunc usum, ut laici et sacri homines, cum feminas visitat, eas in fronte osculentur; sed turpis hic usus est, licet non desint auctores molles qui docent, non peccare mortaliter qui tangit amore honesto et jocoso sine mala intentione pectus mulieris et mamillas manu premit. Sed hasce opiniones passim alii doctiores auctores rejiciunt.

CAP. XXV.

QUO RITU DANDA SIT BENEDICTIO SOLEMNIS AB EPISCOPO.
IN MISSIS DATUR, FINITO SERMONE, ET CONFESSIONE PER DIACONUM CANTATA, AC INDULGENTIA PUBLICATA.
DATUR AB EPISCOPO STANTE IN MEDIO ALTARIS.
RITUS DANDI BENEDICTIONEM IN FINE MISSÆ AC VESPERARUM.
INDULGENTIA, QUÆ AB ARCHIEPISCOPO ET EPISCOPO, PRO BENEDICTIONE CONCEDITUR, EST QUADRAGINTA DIERUM, QUÆ A CARDINALI VERO, CENTUM DIERUM.

§ I.

Duobus modis dantur benedictiones ab Episcopis in Missis, uno nempe, quando infra Missam sermo habetur; tunc enim, finito sermone, Diaconus, qui cantavit Evangelium, stans ante infimum, vel in supremo gradu Altaris, conversus ad Episcopum, capite inclinato, cantat confessionem in tono, qui notatur in

fine hujus Cæremonialis, et dum dicit *Tibi*, *pater*, et *Te*, *pater*, si fuerit Canonicus, se inclinat profundius, si vero non fuerit Canonicus, genuflectit. Deinde, finita confessione, sermocinator, qui in pulpito, dum cantatur confessio manet genuflexus, surgens, publicabit indulgentiam in forma sequenti.

Reverendissimus in Christo pater, et dominus, dominus N. Dei et Apostolicæ Sedis gratia hujus Sanctæ N. Ecclesiæ Episcopus dat, et concedit omnibus hic præsentibus quadraginta dies de vera indulgentia in forma Ecclesiæ consueta; rogate Deum pro felici statu sanctissimi Domini nostri N. divina providentia Papæ N. Dominationis suæ Reverendissimæ, et Sanctæ Matris Ecclesiæ.

COMMENTARIUS.

I. Duæ sunt formæ, quibus Romana Ecclesia utitur in benedictionibus dandis ab Episcopo in Missa. Una est, quando intra Missam sermo habetur; altera est illa, quæ datur in fine Missæ, dicto *Placeat tibi*, etc., de qua agitur infra in § v. Ad primam quod attinet, tradit Crassus lib. I, cap. XLI, quod quoties intra Missam fit sermo Latinus, toties confessio per Diaconum cantari, et per sermocinantem indulgentiam publicari, ac absolutio, et benedictio per Episcopum, aut Cardinalem, si adsit, dari debent. Itaque illico sermone finito, Diaconus Evangelii stans ante Celebrantem, vel Cardinalem humiliter totam confessionem dicit in tono, qui notatur in fine hujus Cæremonialis, et dum dicit *Tibi*, *Pater*, et *Te*, *Pater*, si fuerit Canonicus, ait hic § noster, se inclinat profundius; si vero Canonicus non fuerit, genuflectit. Notat autem memoratus Crassus, etiam nomen Mariæ debere in ipsa confessione reverenter dici. Esse vero antiquum ritum ut a Diacono Evangelii ea confessio pronuntietur, testis est Ordo Romanus XIV, auctore Jacobo Gaetano, cap. XLVII et LXXII. Ceterum ex Ms. Pontificali Gulielmi Durandi apud Martenium lib. I, *De antiquis Ecclesiæ ritibus*, cap. IV, articulo XII, ordine XIX, prædicatione finita fiebat « confessio generalis vel per Diaconum, vel per Sacerdotem Ministrum, populo devote genua flectente, et eadem tacite dicente. »

II. Finita confessione, sermocinator, qui in pulpito, dum cantatur confessio, manet genuflexus, et detecto capite, ut ait Crassus, surgens publicabit indulgentiam juxta formam in hoc § præscriptam, *Reverendissimus in Christo pater*, etc., juxta ritum scilicet Romanæ Ecclesiæ, cujus memoratus Romanus Ordo XIV meminit in citato cap. XLVII, ubi ita inquit : « Antequam Pontifex det absolutionem, dictus Cardinalis, qui prædicaverit, annuntiet indulgentiam talibus, vel similibus verbis : *Dominus summus Pontifex auctoritate Omnipotentis Dei, et Beatorum Petri et Pauli Apostolorum ejus, et sua, omnibus vere pœnitentibus, et confessis concedit indulgentiam unius anni, et quadraginta dierum;* vel plus, sicut Pontifici placuerit. » Ubi tria notanda sunt : I. consuevisse olim Cardinalem in solemni summi Pontificis Missa sermonem habere; II. ipsum Cardinalem, qui habebat sermonem, pronuntiasse indulgentiam; III. eam indulgentiam non fuisse ad aliquod tempus limitatam, sed in arbitrio Papæ fuisse, quantum vellet indulgentiæ argiri, ob suam scilicet plenitudinem potestatis : cum alias Episcopi de jure quadraginta nonnisi dies concedant, et centum Cardinales, nisi quis ex privilegio Apostolicæ Sedis ampliorem habeat facultatem, uti inter alios est Patriarcha Ulissyponensis, cui Clemens XI Constitutione sua LXXXVI, quæ incipit : *In supremo*, edita anno MDCCXVI, § XXIII, hanc etiam gratiam largitus est, ut eas indulgentias concedere valeat, quas Sedis Apostolicæ Nuntii in Portugalliæ regnis ejusdem Sedis auctoritate concedere solent, non tamen ultra annum, necnon in uno festo duntaxat a primis usque ad secundas Vesperas, et occasum solis diei festi hujusmodi, quinque annos, et quinque quadragenas, aut infra, ita tamen, ut semel tantum pro una Ecclesia, vel Capella fiat.

III. Ea lex Episcopis, ut scilicet in concedendis indulgentiam non excedant numerum quadraginta dierum, jam, ut alibi dictum fuit, constituta est in Synodo IV Lateranensi anni MCCXV, cap. XIV, quia scilicet « per indi-

« scretas et superfluas indulgentias, quas quidam Ecclesiarum Prælati facere non verebantur, et claves Ecclesiæ contemnerentur, et pœnitentialis satisfactio enervaretur. » Statuit itaque Synodus, ut cum dedicatur Basilica, non extendatur indulgentia ultra annum, sive ab uno solo, sive a pluribus Episcopis dedicetur, ac deinde in anniversario dedicationis tempore, ac in aliis quibuslibet casibus quadraginta dies de injunctis pœnitentiis indulta remissio non excedat. Ante hanc restrictionem non est dubium, quin Episcopi plenariam indulgentiam concesserint, ex eoque tempore indulgentia ipsa plenaria fuit summis Pontificibus reservata; tametsi et ipsi, qui alias habent plenitudinem potestatis, moderati tunc temporis essent, quo celebrata est dicta Synodus Lateranensis, et multo post etiam in indulgentiis concedendis; ut eadem Synodus testatur citato capite XVI, et complurium insequentium Pontificum exempla nos docent. Certe Urbanus IV instituens festum Sanctissimi Corporis Domini nostri Jesu Christi, ultra centum dierum indulgentiam horis canonicis ipsius festi præsentibus non concessit.

IV. Sæculo XI et XII quam moderati et parci fuerint Romani ipsi Pontifices in elargiendis indulgentiis, variis testimoniis ostendit Cardinalis Baronius, quippe qui ad annum MCLXXVII relatis indulgentiis unius anni concessis ab Alexandro Papa III in dedicatione majoris Altaris Ecclesiæ Ferrariensis, ita subjicit : « Quibus videas usum « ejus temporis concedendi per Pontifices Romanos indulgentias, quæ unius anni terminum « non excederent, præterquam in expeditione « Terræ sanctæ, ut constat ex aliorum etiam « Pontificum diplomatibus. » Ita ille, qui etiam deinde subinfert : « Quibus redarguuntur scripta, « quibus proditur, concessum ab eodem Pontifice primis dominicis singulorum mensium « Anconitanis tantum indulgentiarum, quantum « arenæ possent capere ambæ manus simul « junctæ. » Baronio adjungimus Bellarminum, qui et ipse lib. II, *De Indulgentiis*, cap. XX, num. VIII, merito inter fabulas recenset, « quod « Gregorius Papa cum Lateranensem Ecclesiam « iterum dedicaret, tot dierum indulgentias dederit, quot guttæ cadunt, si per tres dies et « noctes continue pluat. »

V. Similia indulgentiarum portenta non ita raro occurrunt in antiquis diplomatibus Mss. a nebulonibus confictis, quale est illud quod Romæ in Collegio Græco asservatur, perperam Callisto II supposito, ubi inter alia edicitur, ut qui super Altari, quod ipse Mileti consecrarat, munus aliquod offerret, « tantæ munus indulgentiæ innumerabile, quemadmodum unius « palatæ arenæ sunt innumerabiles, consequatur. » Fictitiæ quoque censendæ sunt indulgentiæ, quibus dicitur aliquot centenorum vel millium annorum pœnitentiam remitti. Ita enim post Gersonem scitissime sentiunt Bellarminus loco citato, Estius in IV Sententiarum distinctione XX, et inter alios Dominicus a Soto, qui et ipse in IV Sententiarum distinctione XXI, articulo I, quæstione II, citans memoratum Gersonem constanter asserit, istas portentosas indulgentias non emanare a Papa, sed esse quæstorum imposturas. [Quam sententiam omnino approbat SS. DD. Benedicti XIV, *de Synodo diœcesana*, lib. XIII, cap. XVIII, n. VIII.]

VI. Certum illud est atque indubitatum potestatem indulgentias conferendi esse penes summum Pontificem ac reliquos omnes Episcopos tanquam Ecclesiarum Prælatos jurisdictionem ordinariam fori exterioris habentes, quemadmodum recte docet Theologorum omnium magister Angelicus Doctor S. Thomas Aquinas in IV Sententiarum, distinctione XX, quæstione I, articulo IV, ideoque scitissime idem sanctus Doctor subinfert, posse Pontificem maximum, vel Episcopum indulgentias concedere, etiamsi nondum sit sacris Ordinibus insignitus, quidquid alii in contrarium senserint, quos jam confutavimus supra cap. II, in fine Commentarii ad § V, non enim a vulgata via, et a communi Doctorum sententia recedendum est, præsertim cum ducem habemus sanctum Thomam, cui et Sacræ Synodi, et Romani Pontifices ob suam ipsius doctrinam encomia pæne innumera tribuere.

VII. Quidquid autem sit de varia Ecclesiæ disciplina a sæculo XIII usque ad præsens circa indulgentias, quæ a summo Pontifice conceduntur, et quidem plenariæ passim ob suæ plenitudinem potestatis, ea est hodie praxis Ecclesiæ, ut Episcopi et Archiepiscopi, nisi Cardinales sint, vel aliquo privilegio gaudeant, solum quadraginta dierum indulgentiam concedant, si scilicet proprii Episcopi sint, nam alias Episcopus deputatus administrator alterius Ecclesiæ non potest

in ipsa Ecclesia concedere indulgentiam quadraginta dierum sine speciali Sedis Apostolicæ facultate juxta Decretum Sacræ Rituum Congregationis in Sarsinaten. die XXII Augusti MDCCXXII, in responsione ad III Dubium apud Ursayam tomo V, parte I, disceptatione II, et apud Meratum in suo Indice Decretorum. Indulgentias quoque largiendi facultatem non habet Coadjutor Archiepiscopi, et sic illæ Archiepiscopi nomine, si quas ipse Archiepiscopus concedere voluerit, sunt publicandæ, uti ex alio Sacræ Congregationis Decreto docet Barbosa in Summa apostolicarum Constitutionum collectan. CDXIX, numero V, ubi etiam varios Doctores citat.

§ II.

Publicata indulgentia, quæ Episcopo prædicante ab assistente Presbytero, stante ad dexteram Episcopi annuntiatur, Episcopus deposita mitra, stans, leget ex libro per Ministrum de illo servientem, supra caput sustentato, si non celebret solemniter, si vero solemniter celebret, per Presbyterum assistentem, in tono orationis, conversus ad populum, quæ sequuntur.

Precibus et meritis Beatæ Mariæ semper virginis, Beati Michaelis Archangeli, Beati Joannis Baptistæ, SS. Petri et Pauli et omnium Sanctorum, Misereatur vestri Omnipotens Deus, et dimissis peccatis vestris, perducat vos ad vitam æternam. ℟. *Amen.*

COMMENTARIUS.

I. Prædicante Episcopo, publicari indulgentiam ab assistente Presbytero stante ad dexteram, non uno in loco Cæremoniale nostrum edicit. Verum si antiquum ritum Romanæ Ecclesiæ et pontificiæ Capellæ spectemus, docet nos Ordo Romanus XIV, auctore Jacobo Gaetano, cap. LXXII, quod ubi Papa sermonem faciebat, ipse quoque indulgentiam pronuntiabat, dicens : « Auctoritate Dei Omnipotentis, Patris, Filii, et Spiritus sancti, Beatorum Petri et Pauli Apostolorum ejus, et nostra, omnibus qui venerunt hodie, qui sunt in statu veræ pœnitentiæ, concedimus indulgentiam unius anni et quadraginta dierum; » vel plurium ad voluntatem suam, ut post recitatam formulam idem Ordo Romanus subjicit. Notanda hic obiter sunt ea verba, quibus dicitur, concedi indulgentiam illis, « qui sunt in statu veræ pœnitentiæ, » id est in gratia, et vere confessi vel contriti, uti docent Theologi.

II. Latior locupletiorque est indulgentiarum materia, quam ut hic eam pertractare valeam ; est enim hæc Theologorum provincia, qui plenos de indulgentiis ipsis tractatus ediderunt. Ut itaque, quod mei est instituti, rubricam hujus § exponam, publicata indulgentia juxta formulam in § superiori notatam Episcopus mox benedictionem solemnem populo largiturus, « deposita mitra stans legit ex libro per Ministrum de illo servientem supra caput sustentato, si non celebret solemniter; si vero solemniter celebret, per Presbyterum assistentem, in tono orationis, conversus ad populum, quæ sequuntur : *Precibus et meritis*, etc. » Est antiqua oratio, quam olim etiam ante benedictionem summus Pontifex dicere solitus erat, uti constat ex laudato Romano Ordine Jacobi Gaetani, citato cap. LXXII, ubi etiam post illa verba : « Misereatur vestri Omnipotens Deus, » etc., hæc alia statim adjiciebat : « Indulgentiam, absolutionem et remissionem peccatorum vestrorum tribuat vobis Omnipotens et misericors Dominus. Amen. »

III. Meminit et horum verborum in suo Cæremoniali Crassus lib. I, cap. XLII, ubi tamen non recte videtur loqui, cum ait ea verba « Precibus, » etc., pronuntianda esse ab Episcopo habente « mitram in capite. » Quod quidem non modo nostro huic §, sed et Pontificali Gulielmi Durandi Episcopi Mimatensis annorum circiter D adversatur, ubi loquens de Missa pontificali, et præsertim de ritu quem agimus, sic inter alia inquit : « Confessione facta, concedit indulgentiam, et demum mitra sibi per Diaconum deposita, facit absolutionem, dicendo clara

« voce, elevatis et super populum extensis ma- « nibus : *Precibus et meritis*, » etc., *Indulgentiam*, etc. Et si velit mox benedicit populo, » etc. Ubi nota I. pronuntiatam fuisse indulgentiam ab ipso Episcopo, non vero ab alio ei assistente; quod intelligendum est, ubi Episcopus sermonem faceret juxta ritum superius notatum, num. I, ex Ordine Romano XIV Jacobi Gaetani, ubi ait, Papam ipsum, qui faciebat sermonem, promulgasse indulgentiam; II. deponi consuevisse Episcopo per Diaconum mitram, ubi absolutionem pronuntiabat; III. etiam ea verba, *Indulgentiam*, etc. dici tunc in absolutione consuevisse; IV. demum, « clara voce, elevatis et « super populum extensis manibus, » ab ipso Episcopo recitata fuisse verba illa : *Precibus et meritis*, etc.

IV. Elevatio manuum in benedictione suam a Christo Domino ducit originem, quippe qui, ut scribit Lucas in Evangelio cap. XXIV et in Actibus Apostolorum cap. I, *elevatis manibus benedixit* Discipulis suis, cum in cœlum ascenderet. Hoc quippe signum, ut elevatis scilicet manibus benedictio traderetur, apud Hebræos in usu fuisse apparet; nam et Aaron legitur cap. IX Levitici, extendens manum benedixisse populo. Divini vero Numinis invocationem eo actu significari solere, expressum in Exodo habetur, cap. VIII, dum extensione manus, ea signa, a Moyse et Aaron fiebant. Sicut et apud christianos haud aliunde, quam ex Apostolorum traditione, usu receptum est, ut benedicendo manum extendant, ac insuper Crucis signum eadem manu deducant, ut scite notat Cardinalis Baronius ad annum Christi XXXIV. Sed de his alias.

V. Notandum autem hic illud est, nempe in novo hoc nostro Cæremoniali a Benedicto XIII probato, majoris explicationis gratia, adjuncta huic § quædam verba fuisse, quæ Ministrum tenentis librum attinent, ex quo Episcopus orationem et absolutionem lecturus est, antequam benedictionem populo impertiat; cum enim in prioribus Cæremonialibus nulla fieret distinctio Ministri, qui tenere ipsum librum deberet, sicuti nec Missæ solemnis, vel non solemnis, quæ ab Episcopo celebratur, merito Rubricam nostri § declaravit, dicens, librum quidem tunc sustentari supra caput per Ministrum de illo servientem, « si non celebret solemniter; si vero « solemniter celebret, per Presbyterum assi- « stentem. » Cantanda insuper esse ab Episcopo ea verba : *Precibus, et meritis*, etc., sicut et sequentia : *Misereatur vestri*, etc., atque illa etiam : *Indulgentiam*, *absolutionem*, etc., in tono orationis, admonet Pontificale Romanum sub Leone Papa X editum, et deinde iterum atque iterum sub sequentibus Pontificibus impressum. Nec omittendum vero, quod notat Crassus loco citato, nempe in solemni hac benedictione, quæ post sermonem ab Episcopo datur, nequaquam dici debere ea verba : *Sit nomen Domini benedictum*, etc., de quibus nos infra suo loco in sequenti § dicemus.

VI. Tandem cur post prædicationem in Missa ex antiquo ritu fiat confessio, et indulgentia concedatur, exponit in suo Rationali Durandus lib. IV, cap. XXVI, ut scilicet, « sic « conscientiis emundatis juxta illum Propheti- « cum, » Psalmo LXXVI. Et scopebam spiritum meum, « accedant singuli ad communionis Sa- « cramentum, quod mox in Missa vel sacra- « mentaliter, vel spiritualiter recepturi sunt. » Ait mox spiritualem communionem fieri per fidem operantem per dilectionem juxta illam Augustini sententiam, *Crede, et manducasti*, relatam in can. *Ut quid*, De consecratione, distinctione II, quem locum perperam hæretici interpretantur, quos tamen egregie refellit doctissimus S. R. E. Cardinalis Bellarminus.

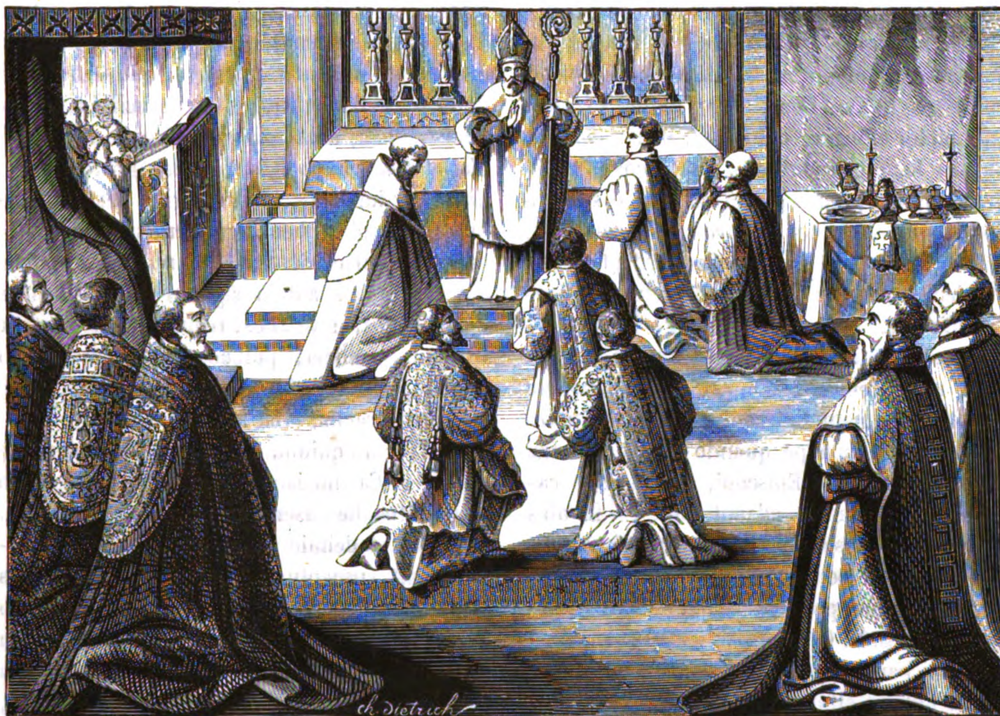
[Hic notandum occurrit sequens Decretum in una Marsorum ad XIV die XII Novemb. MDCCCXXXI.

« Finito sermone præscribit idem Cæremo- « niale ibidem cap. XXV, num. I : Diaconus qui « cantavit Evangelium stans ante infimum, « vel in supremo gradu Altaris.... cantat con- « fessionem : in libro II vero, cap. XXXIX, num. I, « legitur : Statim finito sermone Diaconus stans « ante infimum gradum solii.... cantabit confes- « sionem. Quæritur primo : An liberum sit Dia- « cono in confessione cantanda stare vel ante « infimum gradum solii, vel in supremo aut « infimo gradu Altaris? Quæritur secundo : An « dicta benedictio semper danda sit ab Episcopo « etiam quando, finita Missa, debet dare bene- « dictionem papalem? Quæritur tertio : An si « Episcopus assistat cum cappa, debeat stare « cum bireto, an sine, dum cantatur confessio? « Et Sacra R. C. rescripsit : Ad quæstionem I,

« negative, sed stabit ante gradum solii celebrante Episcopo, ante gradum Altaris, assistente tantum Episcopo. Ad quæstionem II, « negative, quando in fine impertienda est populo papalis benedictio. Ad quæstionem III, « juxta Cæremoniale, capite cooperto. »]

§ III.

Deinde accepta mitra, et elevans oculos et manus, quas ante faciem jungit, sinistra baculum accipit, et benedicit populo, dicens : *Et benedictio Dei Omnipotentis Pa ✠ tris, et Fi ✠ lii, et Spiritus ✠ sancti descendat super vos, et maneat semper.* ℟. *Amen.* Cum autem hæc verba profert, signat versus latus suum sinistrum, videlicet in verbo *Patris;* deinde, cum dicit *et Filii*, directe ante faciem suam; et demum, dum dicit *et Spiritus sancti*, signat versus latus suum dexterum; cum autem dicit *super vos*, etc., dimisso baculo, manus junctas ante pectus applicat.

COMMENTARIUS.

I. Ritum in præsenti § contentum breviter exponit Romanus Ordo XIV Jacobi Gaetani, ubi post alia superius a nobis notata, ait: « Subsequenter dicit, » Pontifex scilicet benedictionem largiturus, « signando populum in modum Crucis *Et benedictio Dei omnipotentis, Patris, et Filii, et Spiritus sancti descendat super vos, et maneat semper.* » *Amen* ibi non legitur, extat tamen in ejus benedictionis formula, quam in suo Pontificali affert Durandus. Sed hæc res est parvi momenti, fortasseque verbum illud *Amen* omissum est in ipso Romano Ordine incuria scriptoris. Ceterum Ritum hunc nostrum dandæ benedictionis egregie exponit Crassus

libro I, cap. XLII, sic dicens: « Postquam cantaverit: *Precibus et meritis*, etc., et *Misereatur vestri*, etc., ac *Indulgentiam*, etc., cantat « videlicet *Et benedictio Dei Omnipotentis*, « eodem contextu capiens baculum sinistra, et « prosequens; cum dicit *Patris*, producit dexteram, cum qua benedicit versus latus suum « sinistrum; et cum dicit *et Filii*, extendit manum recte ante faciem suam; et cum dicit *et* « *Spiritus sancti* producit ad latus suum dexterum; cum dicit *super vos*, etc. manus ad « pectus applicat usque in finem. » Consentanea sunt hæc quidem nostræ Rubricæ, sed notandum quod mox subjungit: « Sed in hujusmodi « brachii volutione aut productione, non personam, sed solum vultum et manum vertit; et « cum benedicit, tota manu aperta, et non tribus digitis benedicit. »

[Præter errores quos in hac figura carpsit Catalanus ille quoque notandus est: Canonicos genuflexos repræsentari, quos stantes et inclinatos pictor effingere debuisset. Habes enim ex pluribus locis Cæremonialis Canonicos in benedictione Episcopi non genuflectere, sed se inclinare debere, signanter ex libro I, cap. XXIII, § II, et lib. I, cap. VIII, § XL-XLIV. Concordant multæ S. C. decisiones inter quas nota Decretum sequens in Lucionen. ad LVII, XII Aug. MDCCCLIV. « Utrum Canonici Ecclesiæ cathedralis privilegio non genuflectendi ad benedictionem « etiam solemnem Episcopi uti possent extra « Cathedralem, nempe quando aliqui Canonici « ratione præsentiæ Episcopi, sua insignia canonicalia gestantes adsunt cum eo in aliis « Ecclesiis diœcesis, vel in hoc casu debeant genuflectere ad benedictionem episcopalem, ut « sic exemplum præbeant reliquo clero et populo. » Et S. R. C. rescripsit: « Affirmative ad « primam partem, quando ceu Canonici Cathedralis Corpus efformant: Assistunt ceu Canonici Cathedralis ut in sacra visitatione, vel « sunt in habitu Canonici; ac proinde quod secundum provisum in primo. »]

II. Libet vero hoc loco adnotare observationem Nicolai Malaxi Protopapæ Nauplii de conformatione digitorum in benedictionibus publicis apud Græcos, quæ habetur in fine Hiermologii. Scribit enim ille in benedictione danda exprimi debere nomen *Jesu Christi*, quia ipse est, in quo benedicuntur omnes gentes ex sententia S. Pauli in Epistola ad Galatas cap. III: « Ut in « gentibus benedictio Abrahæ fieret in Christo « Jesu; » atque ideo Pontifices populo benedicentes solere digitos dexteræ ita inter se componere, ut eorum configuratione hæc duo sancta nomina exprimantur, Jesus, Christus; quod fit hoc modo. Indice recto constituto medius a summo paululum inflectitur, ita ut ille rectitudine sua literam Græcam, ι, hic curvitate literam ς designet; quæ duæ literæ simul junctæ compendiosa scriptione faciunt Ἰησοῦς, annulari autem obliquo desidente, pollex ei transversus imponitur, qua figura litera, X, describitur; auricularis vero, seu minimus digitus versus utrumque incurvatus, literam ς delineat; quarum duarum literarum compendio, Græci nomen Χριστὸς, significare solent. Sed et tradit Macryus in suo Hierolexico, verbo *Crux*, in fine, Græcos in benedictionibus suis auricularem digitum cum pollice conjungere, quo Α et Ω significare asserunt, quia Christus scilicet, in quo benedicimus, in Apocalypsi Joannis cap. I, *Alpha* et *Omega* appellatur, id est, *principium* et *finis*. Carthusianos tribus digitis dexteræ manus unitis solere benedictionem impertiri, docent nos ipsorum Statuta cap. XIV, ubi hæc habentur: « Quoties autem signum Crucis facimus « super nos, sive alios, tribus digitis dexteræ « manus, scilicet, pollice, indice et medio « extensis, et simul junctis, reliquis duobus digitis contractis, illud facimus. »

III. Verum quidquid sit de peculiaribus Græcorum et Carthusianorum ritibus, in Ecclesia Latina ritus ille observatur manus versus cœlum elevandi, et deinde super eos qui benedictionem sunt suscepturi, extendendi, atque eos Crucis figura consignandi: qui ritus a Christo acceptus creditur, nam de elevatione manuum testimonium habemus S. Lucæ, ejus ascensum in cœlum describentis cap. ultimo sui Evangelii, ubi ita ait: « Elevatis manibus suis, benedixit « eis. » De extensione vero in benedicendos, ex veteri Lege exempla sunt, ut alibi notatum est. De usu autem Ecclesiæ catholicæ diserte loquitur S. Augustinus in Epistola LIX his verbis: « Interpellationes autem, sive, ut vestri codices « habent, postulationes fiunt, cum populus benedicitur; tunc enim Antistites, velut Advocati, susceptos suos per manus impositionem « misericordissimæ offerunt potestati. » De

signo denique Crucis ita in ea Isaiæ verba capitis LXVI : *Et ponam in eis signum*, sanctus Hieronymus scribit : « Hoc nobis ad Patrem « ascendens Dominus dereliquit, sive in no- « stris frontibus posuit, ut libere diceremus : « *Signatum est super nos lumen vultus tui*, « *Domine.* »

IV. Notandum est et in hoc præsenti nostro § ea verba « et elevans oculos et manus, quas « ante faciem jungit, » apposita primum fuisse in novo Cæremoniali a Benedicto XIII probato, sive potius accepta fuisse ex § v sequenti, ubi alius modus dandæ benedictionis describitur, et huic § adjuncta. Verum tametsi ex ritu veteri elevandi sint oculi in cœlum ab Episcopo, ubi populo benedictionem largitur, intelligi tamen id debet, nisi sanctissimum Sacramentum sit super Altari, quia tunc non oculos ad cœlum, sed ad ipsum sanctissimum Sacramentum elevare debet, ob reverentiam realis præsentiæ Domini nostri Jesu Christi; eamdemque etiam ob causam, ubi sanctissimum Sacramentum expositum sit, in benedictione Episcopus perficere circulum non debet, nec stare in medio Altaris, sed aliquantulum ad Evangelii latus, et capite nudo; si enim ob reverentiam Crucis, quam coram se habet Archiepiscopus, ubi benedictionem largitur, mitra non utitur, multo magis ea abstinere debet Episcopus, sive quivis alius, coram sanctissimo Sacramento exposito. Id quod expresse monet Crassus lib. I, cap. XLII, in fine, dicens : « Si corpus Christi sit super « Altari, ut in die Paschæ, vel in die Corporis « Christi, vel feria quinta in Cœna Domini, aut « quandocumque, tunc capite discoperto debet « dari benedictio. » Sane ob venerationem tanti Sacramenti Parochis ministraturis ipsum infirmis, non licere de die, neque de nocte uti parvo pileolo in delatione ejusdem per civitatem sub prætextu alicujus infirmitatis absque speciali Sanctæ Apostolicæ Sedis licentia, decidit Sancta Rituum Congregatio die XIII Augusti anni MDCXCV apud Meratum in Notis ad Gavantum, et in Indice Decretorum.

§ IV.

Si vero benedicens fuerit Archiepiscopus, vel alius, qui utitur Cruce, statim publicata indulgentia, Capellanus portabit ante illum Crucem, quam genuflexus tenebit, deinde Archiepiscopus, vel ille qui utitur Cruce, deposita mitra, Cruci caput inclinabit, et dabit benedictionem, sicut dictum est supra.

COMMENTARIUS.

I. Quanquam a quinque et supra sæculis, uti diximus tomo I Romani Pontificalis ad tit. XIV, inter Archiepiscoporum insignia recenseatur Crux, ejusque sibi præferendæ dum iter agunt, facultatem habeant; non tamen ita antiquus est ritus, ut cum benedictionem in Missa sunt populo elargituri, Cruce ipsa utantur, ab aliquo scilicet Capellano genuflexo, coram ipsis tenenda, ut in hoc § edicitur. Non enim meminere ejus Ritus, Durandus, codicesve antiqui Pontificales, in quibus alias, uti supra notatum est, de ritu solemnis benedictionis pontificalis agitur. Sane Romanum Pontificale sub Leone Papa X editum, ubi eum ritum præscribit, consentanee ad hunc nostrum § post recitatam promulgandæ indulgentiæ formam a concionatore in pulpito stante, ita inquit : « Et si est Pontifex Archiepiscopus, « vel alias Cruce uti possit, Capellanus, cujus « est officium, portat Crucem, et spatio con- « gruenti ante et versus Pontificem genuflexus « Crucem ipsam tenet, et Pontifex deposita sibi « mitra, etiamsi Cruce non utatur, stans versus « ad populum dicit in tono, » etc.

II. Mitram deponi ab Archiepiscopo ob reverentiam Crucis præsentis, notavimus supra in Commentario ad § III. Verum quod in recitato Pontificali edicitur, dandam esse a Pontifice benedictionem, « deposita sibi mitra, etiamsi Cruce « non utantur, » correctum est sane a nostro Cæremoniali in § præcedenti, ut expresse habetur, Episcopum « accepta mitra » benedicere populo, tenentem sinistra baculum pastoralem; quem ritum etiam servare Archiepiscopus debet tametsi nulla in hoc § ubi de benedictione Ar-

chiepiscopi agitur, mentio fiat de baculo; quia scilicet cæremoniæ in paragraphis superioribus notatæ ad Episcopos æque ac Archiepiscopos spectant, solumque in hoc § præscriptum est, quod solius est Archiepiscopi, ideoque de solo Cruce fit sermo. Porro ex Romano Cæremoniali auctore Patricio lib. III, sectione II, cap. XXI, quod est de servitio Subdiaconi apostolici, « cum Pontifex post sermonem, vel in fine « Missæ est daturus solemnem benedictionem, « Subdiaconus accipit Crucem papalem et ponit « se ante Pontificem, vertitque Crucifixum ver- « sus Pontificem; et cum ille incipit *Precibus et « meritis*, etc. sive *Sit nomen Domini*, genu- « flectit; data benedictione, surgit et reponit « Crucem in loco suo; sive, si est recedendum, « incipit procedere, et expectat in loco conve- « nienti, quoad Papa appropinquet. » Affert laudatus auctor et hunc eumdem ritum aliis locis.

§ V.

Alio modo datur benedictio in fine Missæ, dicto scilicet : *Placeat tibi sancta Trinitas*, etc., tunc enim Episcopus, qui non utitur Cruce, accepta mitra, stans in medio Altaris, pollice dexteræ manus format sibi signum Crucis in pectore, cantans : *Sit nomen Domini benedictum;* interim sinistram super Altari retinens, et dum a choro respondetur : *Ex hoc nunc et usque in sæculum*, etiam ipsam manum dexteram super Altari tenet; deinde dicens : *Adjutorium nostrum in nomine Domini*, eadem dextera manu signat se signo Crucis a fronte ad pectus, et a sinistro humero in dexterum, tangens se in unoquoque verbo, videlicet, dum dicit *Adjutorium*, in fronte, *nostrum*, infra pectus, *in nomine*, in sinistro humero, *Domini*, in dextero, et iterum ipsam manum dexteram super Altare reponit, donec a choro respondeatur, *qui fecit cœlum et terram*. Deinde dicens *Benedicat vos Omnipotens Deus*, elevat ad cœlum simul oculos et manus, quas ante faciem jungit, et accipiens manu sinistra baculum, dum dicit *Pater*, vertit se ad latus Epistolæ, et ibi signat populum, et dicens *et Filius*, vertit se directe ad populum in medio Ecclesiæ existentem, signans iterum : dicens vero *et Spiritus sanctus*, vertit se totum ad latus Evangelii, et ibi tertio signat populum, perficiendo circulum.

§ VI.

Si vero erit Archiepiscopus, vel alius Crucem ante se habens, versus ad illam sine mitra, dabit integram benedictionem, incipiens ab iis verbis : *Sit nomen Domini benedictum*. Ubi vero populus non ante ipsius Altaris faciem, sed post illam stat, Episcopus, sive Archiepiscopus, non vertit se, sed stans ante medium, signat primo a latere Evangelii, deinde in medio, demum a latere Epistolæ.

COMMENTARIUS.

I. Præter solemnem benedictionem, quam una cum indulgentiis post sermonem dicto Evangelio solebat olim largiri Episcopus, antiquus quoque mos fuit in Gallicanis et Hispanicis ac in aliis quoque Ecclesiis usitatus, ut post orationem *Libera nos, quæsumus, Domine, ab omnibus malis*, etc. antequam Sacerdos diceret *Pax Domini sit semper vobiscum*, interponi soleret benedictio, quam scriptores sacrorum rituum Episcopalem vocant, quia scilicet ad solum Episcopum perti-

nebat, constatque ille ritus tum ex antiquissimis Missarum codicibus, tum ex libris Ordinis Gallicani, tum ex Concilio IV Toletano anni DCXXXIII, can. VIII, his verbis : « Nonnulli Sacerdotes post « dictam orationem Dominicam statim communicant, et postea benedictionem populo dant, « quod deinceps interdicimus; sed post orationem Dominicam, et conjunctionem panis et « calicis, benedictio in populum sequatur, et « tunc demum Corporis et Sanguinis Domini « Sacramentum sumatur. »

II. Constabat hæc benedictio tribus capitulis, sive precationibus, et nonnunquam etiam quatuor, ac etiam quinque, ad earumque singulas post conclusionem respondebatur *Amen;* uti videre est in vetustis Sacramentorum libris, et in Romano Pontificali edito sub Leone Papa X. Sed ut ejusmodi benedictionum aliqua exempla proferam, referente eruditissimo Joanne Bona Cardinali, in Missali Ms. Vaticano, codice 4743, ritus ita describitur : « Responso *Amen*, post « orationem *Libera*, Pontifex ponit particulare « super patenam. Tum Diaconus ad populum con- « versus cambucam » (ita baculum pastoralem vocant medii ævi scriptores apud Dufresne), « in « manibus tenens, dicit alta voce : *Humiliate « vos ad benedictionem;* et chorus respondet « *Amen*; et statim constat alta voce : *Princeps « Ecclesiæ, Pastor ovilis, tu nos benedicere di- « gneris*. Mox Diaconus rursus ait : *Cum man- « suetudine et charitate humiliate vos ad be- « nedictionem*. Chorus dicit : *Humili voce « clamantes atque dicentes, Deo gratias semper « agamus*. Quibus dictis, Pontifex, » convertit se ad populum « ante medium Altaris, et legit « benedictionem solemnitati congruentem; qua « data, ait : *Et pax ejus sit semper vobiscum*. »

III. Variæ harum benedictionum formulæ pro singulis Missis non modo in antiquis Pontificalibus editis passim occurrunt, sed et apud Pamelium tomo II Liturgicorum post librum Sacramentorum Grimoldi Abbatis, ac præsertim apud Martenium in celebri opere *De antiquis Ecclesiæ ritibus*. In Missali Gallicano a religiosissimo et doctissimo Cardinale Thomasio edito ad Missam in Natali S. Stephani Protomartyris post Dominicam orationem populi benedictio ita erat concepta : *Deus qui tuos Martyres ita vinxisti charitate, ut pro te etiam mori cuperet, ne perirent*. Amen. *Et beatum Stephanum in confessione ita succendisti fide, ut imbrem lapidum non timeret*. Amen. *Exaudi precem familiæ tuæ amatoris illa intercedens pro populo, inimicis quæ orabat in ipso martyrio*. Amen. *Ut se obtinente, et se remunerante, perveniat illud plebs adquisita per gratiam, ubi te cœlis apertis ipse vidit in gloriam*. Amen. *Quod ipse præstare digneris;* nempe, ut in ejusmodi benedictionibus legitur, *qui in Trinitate perfecta, vivis, dominaris, et regnas in sæcula sæculorum, Amen;* sive etiam in hunc alium modum *Qui cum Patre et Spiritu sancto vivis, et gloriaris Deus per omnia sæcula sæculorum. Amen*. Tum vero sequebatur benedictio hunc in modum : *Benedictio Dei Patris, et Filii, et Spiritus santi, et pax Domini sit semper vobiscum*.

IV. Istæ clausulæ semper postremo loco adjunguntur, et per ultimam, ut patet, connectitur antecedendi benedictioni subsequens salutatio, *Pax Domini*, etc. Sciendum tamen, variasse aliquando ultimam clausulam, etenim in præcitato codice Vaticano, cujus meminit Joannes Bona Cardinalis lib. II *Rerum liturgicarum*, cap. XVI, num. II, his verbis concipitur : *Benedictio Dei Omnipotentis, et Filii, et Spiritus sancti descendat super vos, et maneat semper. Amen*. Tum additur hæc notula : « Isto loco indulgentia pro- « nuntiatur, et postea dicit *Et pax ejus sit sem- « per vobiscum*, faciendo cum hostia, sicut est « fieri consuetum, tres Cruces. » Ubi nota, etiam ad hanc benedictionem, quæ dabatur ante sacrorum Mysteriorum sumptionem, promulgatam fuisse indulgentiam, quæ alias ex Ordinibus Romanis et ex aliis locis jam nobis superius citatis impertiri solebat, sicut et nunc etiam sit ex nostri Cæremonialis præscripto, post sermonem solitum fieri, post solemnem Evangelii lectionem, deinde vero post indulgentiam benedictio episcopalis dabatur.

V. De benedictione dari solita post Dominicam orationem jam ante Concilium IV Toletanum mentionem fecit Synodus III Aurelianensis anni DXXXVIII, can. XXIX, ubi ita edixit : « De « Missis nullus laicorum ante discedat, quam « Dominica dicatur oratio; et si Episcopus præ- « sens fuerit, ejus benedictio expectetur. » Loquitur et de hac benedictione Cæsarius Arelatensis Homelia VIII inter eas, quas edidit Baluzius, his verbis : « Quia præmissa oratione Dominica « benedictio vobis non ab homine, sed per ho-

« minem datur, grato et pio animo, humiliato « corpore, et corde compuncto, rorem divinæ « benedictionis accipite, ut fiat in vobis fons « aquæ salientis in vitam æternam. » Idem Homilia XII sic eamdem disciplinam inculcat : « Qui « vult Missas ad integrum cum lucro animæ suæ « celebrare, usquequo oratio Dominica dicatur, « et benedictio populo detur, humiliato corpore « et compuncto corde debet se in Ecclesia con- « tinere. » Ubi nota, quod alias luculenter ostensum est, connecti a Cæsario benedictionem cum oratione Dominica, de eaque sermonem haberi, quæ uti dictum fuit, post ipsam orationem ab Episcopo dari olim consueverat.

VI. Similes benedictiones, plura capita continentes, uti observat laudatus Bona, leguntur apud Hincmarum in coronationibus Regum Caroli Calvi et Ludovici, in fine tomi I, earumque tanquam communiter tunc usitatarum mentionem faciunt Acta Concilii Lemovicensis apud Baronium ad annum Christi MXXXIV in causa Apostolatus S. Martialis, ubi ita inquiunt : « Cum « ad horam fractionis Dominici Corporis ventum « esset, atque ex more Archiepiscopus benedi- « ctionem funderet super populum, interseruit « beati Martialis nominis mentionem, ita dicens . « *Benedicat et custodiat vos omnipotens Deus,* « *domumque hanc sui Numinis præsentia illu-* « *strare atque suæ pietatis osculos super eam die* « *ac nocte dignetur aperire.* Amen. *Concedatque* « *propitius, ut omnes, qui ad solemnitatem an-* « *niversariam hujus Basilicæ hodierna die conve-* « *nistis, intercedente B. Martiale Apostolo, et* « *ceteris Sanctis ejus, quorum reliquiæ hic pio* « *venerantur amore, vobiscum hinc veniam* « *peccatorum vestrorum reportare valeatis.* « Amen. *Quatenus eorum interventione ipsi* « *templum sancti Spiritus, in quo Deus Trinitas* « *jugiter habitare dignetur, effecti, post hujus* « *vitæ labentis excursum ad gaudia æterna feli-* « *citer venire mereamini;* et cetera quæ episco- « pali benedictione proferri solitum est. »

VII. Hactenus Acta Concilii Lemovicensis, ex quorum ritu in ipsis expresso tradit et illud Cardinalis Bona loco citato num. III, quod eum ritum ignorantes quidam scriptores nostri temporis, et priscos mores ex hodierni usu perperam æstimantes, confundunt hanc benedictionem episcopalem cum ea, quæ in fine Missæ ab omnibus Presbyteris dari consuevit; et cum legunt in Concilio Agathensi anni DVI, can. XLIV : « Benedictionem super plebem in Ecclesia fun- « dere, aut pœnitentem in Ecclesia benedicere, « Presbytero penitus non licebit : » vel hunc canonem intelligendum esse aiunt de benedictione extra Missarum solemnia, qualem Episcopi per Ecclesiam incedentes largiri solent, vel mendum in eum irrepsisse. Id vero confidentius asserunt, quia alia sanctio in eodem Concilio extat can. XLVII priori contraria, ut ipsi putant : « Missas, » inquit, « die Dominico sæcularibus « totas tenere, speciali ordine præcipimus, ita « ut ante benedictionem Sacerdotis egredi « populus non præsumat. » Hoc igitur canone, ut iidem aiunt, prior destrui, vel corrigi videtur, nam hic præcipit, populus non discedat ante benedictionem Sacerdotis; ille autem edicit, non licere Presbytero benedicere.

VIII. At nullo modo ait memoratus Bona, duo sibi adversantia Concilium constituere, quia scilicet in priori canone sermo est de benedictione episcopali intra Missarum solemnia, et de solemni ac publica pœnitentium reconciliatione, quæ duo ad solos Episcopos tunc proprie pertinebant; posterior autem canon, vel nomine Sacerdotis Episcopum intelligit, prout usus illorum temporum ferebat; et benedictio, de qua loquitur, illa est, quam dabat Episcopus post Dominici Corporis confractionem; vel, ut indicat Micrologus, cap. XXI, benedictionis nomine intelligitur oratio, quæ post communionem dicitur. Tradit hæc quidem doctissimus Bona, additque hoc firmius stabiliri, « quia aliunde non constat, « quod eo tempore benedictio, prout hodie acci- « pitur, in fine Missæ tradi soleret. » Id quod etiam confirmat cap. XX, num. IV, ubi ait recentiori ritu dari benedictionem in fine Missæ, quam olim ante communionem Episcopus largiri solebat.

IX. Sed pace tanti viri neque recentior est ritus dandæ benedictionis in fine Missæ, neque in omnibus Ecclesiis ritus ille viguit, ut post Dominicam orationem Episcopus benedictionem impertiret. Certe Ecclesiam Romanam omnium aliarum magistram ejusmodi benedictiones improbasse, docet Mabillonius in Commentario prævio ad Ordinem Romanum, cap. VII, ubi affert locum Zachariæ Papæ in Epistola ad Bonifacium, quo ipsas benedictiones sugillari autumat. Sic enim Pontifex scribit : « De benedictio

« nibus autem, quas faciunt Galli, ut nosti, « frater, multis vitiis variantur. Nam non ex « apostolica traditione hoc faciunt, sed per va- « nam gloriam, adhibentes sibi damnationem. » Et mox : « Regulam itaque catholicæ traditionis, « quam a Sancta Romana Ecclesia, cui, Deo « auctore deservio, omnibus prædica. » Si de his benedictionibus, ut opinatur Mabillonius, agit Zacharias, duriora quidem sunt ejus verba, quam causa, quæ alias laudabilis censeri potest, mereatur.

X. Quod si demus, recitatum locum de benedictionibus post orationem Dominicam dari solitis minime esse intelligendum, asserere adhuc non dubitamus, ejusmodi benedictionibus Ecclesiam Romanam nequaquam olim usam fuisse; quia scilicet in antiquis Ordinibus Romanis, in quibus alias minutiora quæque notantur, nulla de iis fit mentio. Ait quidem Bona Cardinalis libro II, cap. I, meminisse earum Ordinem Romanum in prima Missæ descriptione his verbis : « Post solutas, ut in his partibus mos est ponti- « ficales benedictiones, cum dixerit *Pax Domini* « *sit semper vobiscum*, mittit in calicem de san- « cta oblata. » Verum intrusa hæc verba sunt in secundum Romanum Ordinem, ut observabat Mabillonius loco citato, in Nota ad ipsum Ordinem secundum, ubi ita ait : « Post hæc additur « in editis : *Post solutas ut in his partibus mos* « *est, pontificales benedictiones, cum dixerit*, etc., « quod additamentum esse non dubito Gallicani, « vel Germanici scriptoris, cum apud Romanos « in usu non essent ejusmodi benedictiones, ut « superius notavimus, » in Commentario scili- « cet prævio ad Ordinem Romanum, ubi inter alia notat, satis intelligi, ea verba, « ut in his « partibus mos est, » dicta esse consideratione loci, ubi descriptus est Ordo iste Romanus. Ceterum, in Sacramentario S. Gregorii Papæ benedictiones episcopales variæ legantur, eæ non sunt quidem Romanæ institutionis, sed a Grimoldo Abbate adjectæ, ut idem Mabillonius testatur in fine laudati prævii ad Romanum Ordinem Commentarii.

XI. Rursus intrusa fuisse ea verba « Post so- « lutas, » etc., in memoratum Ordinem II Romanum, satis Amalarius Abbas non docet, quippe qui numero XXIX Eclogæ suæ, qua ipsum Ordinem per partes exponit, non sine mystica significatione ait, datam benedictionem non ante, sed post communionem, ad finem scilicet Missæ. Hæc ejus verba : « Postcommunionem namque dicit, « quia postquam populus communicat, hæc se- « quitur : super populum vero, quia tunc bene- « dicitur populus, at nostro sancto conveniant « Evangelio. Post orationem et communicatio- « nem benedictio sequitur; quoniam Christus in « Cruce oravit, et coram discipulis manducavit, « et reliquias eis dedit, et elevatis manibus suis « benedixit eos : » Et factum est cum benedice- ret eos, recessit ab illis, et ferebatur in cœlum, « Nostra quippe benedictio, postulatio est apud « Deum, ut benedicere dignetur. Episcopus « namque data benedictione, revertitur ad pro- « pria. » Itaque juxta Romanæ Ecclesiæ ritum Christi Domini exemplo consentaneum dabatur ab Episcopo benedictio in fine Missæ, et quidem etiam in aliis Ecclesiis, cum ejus ritus, benedictionis scilicet, tunc dari solitæ mentionem inter alios faciant antiqui scriptores, Joannes Belethus in Explicatione divinorum Officiorum, cap. XLIX, et Gulielmus Durandus in suo divinorum Officiorum Rationali, cap. LI, ubi ait, Ecclesiam Romanam in fine Missæ benedicere, easque benedictiones, quæ post orationem Dominicam dantur, nec invenisse, nec illis uti. Vide eumdem auctorem, cap. LIX, ubi etiam mystice ritum ipsum enarrat benedictionis, quæ datur in fine Missæ.

XII. Haud tamen inficior, quin varia fuerit ea de re Ecclesiarum disciplina; in aliis enim post orationem Dominicam, in aliis vero ad finem Missæ benedictio episcopalis dabatur, cautumque erat, ne post benedictionem solemnem, quæ alicubi ante *Agnus Dei* fiebat, alia iterum in fine Missæ daretur, teste Durando loco citato num. VII, additque num. VIII, post datam benedictionem, dicendam esse brevem illam orationem *Placeat tibi, sancta Trinitas*, etc., et ita osculato Altari Missam absolvit. Ceterum ex recitata superius Amalarii Ecloga, Episcopus quidem data benedictione revertebatur ad propria, annuntiabatque postea Diaconus, *Ite, Missa est*, cui respondebat populus, *Deo gratias*. Etenim S. Pius V, Pontifex maximus primus præcepit, ut Missa cum initio Evangelii sancti Joannis absolveretur, uti notavimus in opere *De codice sancti Evangelii atque servatis in ejus lectione, et usu vario ritibus*, lib. I, cap. XI. Sed hæc obiter.

XIII. Constat ergo illud ex dictis, dari bene-

dictionem episcopalem in fine Missæ, ritum esse antiquum Ecclesiæ Romanæ, ideoque benedictiones, pluribus constantes capitulis, precationibusve, quæ ante communionem dari in multis Ecclesiis solitæ erant, ex recentioribus Pontificalibus expunctæ sunt, tametsi earum usum in quibusdam adhuc vigere testetur Menardus in Notis ad librum Sacramentorum S. Gregorii Papæ. Sed quidquid sit de eo peculiari usu, mandat hic noster §, præter benedictionem datam post sermonem juxta ritum superius explicatum in Commentario ad § III dandam esse aliam benedictionem episcopalem in fine Missæ, dicto scilicet *Placeat tibi, sancta Trinitas*, etc. Tunc enim Episcopus, qui non utitur Cruce, osculato prius Altari, et deinde accepta mitra, stans in medio Altaris, pollice dexteræ manus signat se in pectore cantans : *Sit nomen Domini benedictum*, interim sinistram super Altare retinens. Atque hæc benedictio solemnis per ea verba, *Sit nomen Domini*, etc. proprium Episcopi jus est, quod accipit ipse in consecratione virtute Chrismatis, quodque nullo modo potest aliis concedere, sicut nec usum mitræ et baculi, quia scilicet insigna Episcopatus hæc sunt, ut docet Ugolinus, *De officio et potestate Episcopi*, parte II, cap. XXXII, § II. Hinc est quod nec Abbatibus licet benedictionem super plebem fundere, nisi in Ecclesiis ad eos pleno jure spectantibus, idque non aliter, quam ex speciali privilegio Sedis Apostolicæ, ut constat ex cap. *Abbates, De privilegiis*, in VI.

XIV. Primum, qui ex Abbatibus id privilegii ab Apostolica Sede obtinuerit, fuisse Petrum Cavensem apud Salernum celeberrimi Benedictini Monasterii Præfectum, cui Urbanus II privilegium dedit impertiendæ benedictionis episcopalis, ex ejusdem Pontificis Diplomate addiscere licet, quod recens et Baronius ad annum Christi MXCII. Est et a Luca Dacheiro vulgatum Dionysiani prope Parisios Monasterii breve Chronicon, in quo ad annum MCCXXVIII ita legitur : « Concessus est Ecclesiæ Beati Dionysii « usus tunicæ et dalmaticæ, et benedictionis « super populum a domino Papa Gregorio, vi- « vente Petro Abbate. » Quæ facultas tandem adeo invaluit, ut facta sit commune jus omnium Abbatum ; quisquis enim Abbas ornamentorum pontificalium pleno usu gaudet, gaudet etiam jure episcopalis benedictionis, uti post Ascanium Tamburrinum tomo I, *De jure Abbatum*, disputatione XXI, tradit Lupus tomo VI, in Romanum Concilium VII S. Gregorii Papæ VII.

XV. Sciendum autem quid de hisce benedictionibus Sacra Rituum Congregatio die XXVII Septembris anni MDCLIX coram sanctissimo domino Papa Alexandro VII habita in Decreto generali circa usum pontificalium Prælatis Episcopo inferioribus concessorum statuerit. Et quidem ut alia omittam, § XIII hæc habet : « Pontificales benedictiones cum trina Crucis « productione in Missis tantum pontificalibus, « necnon Vesperis, et Matutinis pontificaliter « itidem celebratis licere sibi tantum meminerint. Privatim vero populis quamvis pleno « jure subjectis, nisi expresse ipsis permissum « fuerit, etiam pontificalibus induti per Eccle- « siam incedentes, benedicere non præsumant. » Deinde § XIV ita subjicit : « Præsente Episcopo « sine speciali Sedis Apostolicæ permissu etiam « pontificaliter celebrantes a benedictionibus « cessent. »

XVI. Longe antequam Abbatibus benedictionis episcopalis privilegium a Sede Apostolica concederetur, jam Abbatissæ ejusmodi benedictionem usurparant, uti constat ex Capitulari Aquisgranensi cap. LXXI. « Auditum est, aliquas « Abbatissas contra morem sanctæ Dei Ecclesiæ, « benedictiones cum manus impositione, et « signaculo sanctæ Crucis super capita virorum « dare. Quod omnino interdicendum esse sci- « tote. » Loquitur ad Episcopos, aitque, « super « capita virorum, » etenim ut Abbatissæ, vel Monialium Præfectæ, maternam ac privatam sine manuum impositione, Monialibus suis dent, non est interdicendum, ut scite notat memoratus Lupus loco citato. Inter alia flagitia de quibus redarguit Innocentius III, Abbatissas Burgensis, et Palentinæ Diœceseos, unum fuisse, quod Monialibus, non privatim, sed solemniter benedicerent, constat ex ejusdem Pontificis literis ad Burgensem et Palentinum Episcopos, et ad Abbatem Morimundi datis, quarum meminimus lib. II *De codice sancti Evangelii*, etc. cap. V.

XVII. Ad ritum quod attinet ab Episcopo servandum in danda benedictione hac solemni in fine Missæ, jam olim egregie illum exposuit Crassus lib. I, cap. XLII, dicens : « Si vero in « fine Missæ danda sit benedictio, tunc accepta

« mitra, stans apud Altare, versa facie ad illud, « signando se pollice dextero in pectore, cantat « ex libro, si placet, super Altari posito, vide- « licet : *Sit nomen Domini benedictum.* Et dum « a choro respondetur, ipse manum illam tenet « super Altari extensam ; et cum dicit : *Adju-* « *torium nostrum in nomine Domini*, signat se « a fronte ad pectus, et pro unoquoque verbo « tangit se, videlicet, *Adjutorium*, in fronte ; « *Nostrum*, in pectore ; *In nomine*, in sinistro « humero ; *Domini*, in dextero. Cum dicis *Be-* « *nedicat vos Omnipotens Deus*, elevat simul « oculos et manus, quas jungit ante faciem. « Tum accipiens baculum sinistra, et nunquam « prius, ac dicens *Pater*, vertit se ad latus Epi- « stolæ, et ibi signat populum ; et dicens, *et* « *Filius*, directe vertit se ad populum in medio « Ecclesiæ stantem, et signat eumdem ; et di- « cens *et Spiritus sanctus*, vertit se totum ad « latus Evangelii, et ibi signat deinde perficit circulum. » Hæc Crassus, cujus locum totidem pæne verbis § hic noster descripsit, sive, ut rectius loquar, ritum expressit Crassus, qui suo tempore ex veteri instituto in benedictione ad finem Missæ impertienda servabatur. Ceterum et hic notandum, quod superius jam admonuimus, elevationem oculorum in cœlum fieri quidem, nisi expositum sit sanctissimum Sacramentum, quo casu nec circulum perficiet Episcopus, nec stabit cum mitra in medio Altaris, sed aliquantulum ad Evangelii latus, et nudo capite ob ipsius sanctissimi Sacramenti reverentiam.

XVIII. Sed nec omittendum illud, enarratum scilicet ritum alio modo fieri oportere, ubi Altare est sub tribuna, et populus non ante Altaris ipsius faciem, sed post manet, tunc enim Episcopus in danda benedictione non vertet se, sed stans ante medium, signat primo a latere Evangelii, tum in medio, et demum a latere Epistolæ, uti in § VI edicitur, et scite advertit Bauldryus in suo Manuali, parte V, cap. XXV, numero III, et ante ipsum laudatus Crassus sic inquiens : « Bene nota, quia si Celebrans apud « Altare existens, vertat faciem ad Corpus Eccle- « siæ, ut est in Ecclesia S. Petronii Bononiæ, « tunc alio, et quidem diverso modo sit. Nam « ipse versa facie ad corpus Ecclesiæ stans inci- « pit benedictionem suam, in qua dicens *Pater*, « vertit se ad cornu Evangelii ; et dicens *et Fi-* « *lius*, vertit se non ad chorum, sed ad ipsum « corpus Ecclesiæ, id est, revertitur cum facie « prout erat, dum cantavit Missam ; et dicens « *et Spiritus sanctus*, vertit se ad cornu Epi- « stolæ, et non perficiet circulum, sicut quando « Altare positum est versus parietem ; sunt « enim modi, et casu diversi. » Oportuit sane hæc adnotare, quod in multis Ecclesiis insignioribus juxta veterem disciplinam Altari majora sub tribuna extant, in quibus Sacerdotes cum celebrant, faciem ad populum vertunt.

XIX. Hisce notatis, explicemus nunc, unde profecta est ratio benedictionis episcopalis. A veteri Testamento aiunt auctores ; nam cap. VI Numerorum ita per Moysen locutus est Deus Aaron, et filiis ejus : « Sic benedicetis filiis « Israel, et dicetis eis : Benedicat tibi Dominus, « et custodiat te ; ostendat Dominus faciem suam « tibi, et misereatur tui ; convertat Dominus « vultum suum ad te, et det tibi pacem, invoca- « buntque nomen meum super filios Israel, et « ego benedicam eis. » Quem locum sic interpretatur S. Petrus Damiani lib. VIII, epistola XI ad cives Florentinos : « Dominus in libro Nu- « meri de Sacerdotibus ait : *Invocabunt nomen* « *meum super filios Israel, et ego benedicam eis*, « Sacerdos quippe Dominum super hominem « verbis invocat, sed ipse super eum Dominus « benedictionem efficaciter format. Effectus ita- « que benedictionis non in merito Sacerdotis « constat, sed hanc invocatio divini nominis ad- « ministrat ; ut quod ex ore sonat hominis, « intus impleat Creator, et per indigni sæpe ho- « minis ministerium, divina virtus suum vera- « citer officiat Sacramentum. » Quod quidem consentaneum est doctrinæ Augustini, qui eumdem locum Scripturæ exponens in libro Quæstionum veteris Testamenti, cap. XI. « Per « quod ostenditur, » inquit, « Spiritum gratia- « rum non personam sequi, aut digni, aut indi- « gni, sed ordinationem traditionis, ut quamvis « aliquis boni meriti sit, non tamen possit bene- « dicere, nisi fuerit ordinatus, ut officium mi- « nisterii exhibeat : Dei autem est affectum tri- « buere benedictionis. »

XX. Deo itaque operante in ministerio sacerdotali, benedictio ecclesiastica habet effectum non quidem ex opere operato ad instar Sacramentorum, sed ex vi invocationis divini nomi-

nis, et precum Ecclesiæ, quæ cum sit sponsa Christi dilecta, non potest non exaudiri ab eo pro merito et dignitate sua, quando aliquid pro filiis petit; parumque idcirco refert, si Minister, qui benedictionem impertit, indignus sit, cum tota ipsius benedictioni vis non quidem in sanctitate Ministri ipsam largientis, sed in oratione, et invocatione Ecclesiæ, quæ fit per ejus Ministros, nitatur; posuit enim Deus Sacerdotes dispensatores benedictionum suarum, quas scilicet ipsi populo largiantur; nam ut ait S. Joannes Chrysostomus Homilia xxxviii ad populum Antiochenum: « Laici a Sacerdote benedictio« nem accipiunt; » eratque mos, ut cum Sacerdos populo benediceret, responderet tum ille: « *Amen*, confirmans benedictionem sibi, quam « plebi Sacerdos a Domino deprecabatur, » ut ait S. Ambrosius in Psalmum xl.

XXI. Effectus tandem benedictionis episcopalis ex communi tum Theologorum, tum canonici juris interpretum, est venialium peccatorum remissio. Ita sane docet S. Thomas ii ii quæstione lxxxvii, articulo iii, et alii, quos citat Alzedus, *De Episcopis*, parte II, cap. iii, ubi etiam quosdam sui temporis ac nostri quoque nonnullos refellit, existimantes per benedictionem Episcopi, quæ tam ab ipso iter agente datur, quam per ea verba *Sit nomen Domini benedictum*, concedi indulgentias; non enim in jure id expressum est, neque ab aliquo auctore dictum, ideoque male illi opinantur, qui præter peccatorum venialium remissionem, episcopali benedictioni indulgentiam quoque tribuunt, erratque passim in eo vulgus, dum ideo genuflectit, quando ab Episcopo iter agente benedicitur, quasi tunc indulgentiam consequatur; genuflectendum tunc quidem, sed aliam ob causam jam explicatam, et quia is est ritus antiquus, quem etiam Synodi inculcant, quas alio loco attulimus. Meminit ejus genuflectionis Durandus lib. IV, cap. li, num xxiii, sic inquiens; « Dum autem Episcopus se ad populum bene« dicendum convertit, populus reverenter genu« flectit, quasi ipso facto dicat: *Benedicat nos « Deus, Deus noster, benedicat nos Deus, et me« tuant eum omnes fines terræ*. Nam ipse est « Dominus, qui ad illius invocationem benedi« cit. Unde in Psalmo cxlvii: *Benedixit filiis « tuis in te.* » Idipsum alii quoque auctores notant.

XXII. Ad § tandem vi quod attinet, qui est circa ritum servandum ab Archiepiscopo, sive ab alio, qui privilegio præferendæ sibi Crucis gaudet, cum scilicet benedicunt, in præcedentibus Commentariis explicatum habes. Quod vero edicitur de Altari, quod est sub tribuna, et populus non ante ipsius faciem, sed post illam stat, et quomodo tunc danda sit benedictio, id quoque supra in eodem hoc Commentario explicuimus. Unum itaque hic addiderim, quod alias notat laudatus Durandus loco citato, num. xxiv, in Missa pro defunctis non dar benedictionem, neque solemnem a Pontifice, « tum quia in ea omnes solemnitates cessant, « tum quia hæc solemnis benedictio fit non so« lum pro venialium deletione, verum etiam pro « populi excitatione, ut in Domini adjutorio con« fidat, et benedictum in sæcula confiteatur, at « defuncti velut absentes excitari nequeunt, « licet possint nostris suffragiis adjuvari; tum « quia gaudium non debet luctui admisceri. » Teste Macryo, verbo *Benedictio*, ex præscripto antiqui Missalis impressi anno MDXXXIII, quod asservatur in Bibliotheca cathedralis Ecclesiæ Viterbiensis, dabatur quidem in Missis pro defunctis benedictio sub hac forma: « Deus vita « vivorum, et resurrectio mortuorum benedicat « vos in sæcula sæculorum. »

§ VII.

Simili modo in fine Vesperarum, ac Matutini, seu Laudum, Episcopus, sive Archiepiscopus, benedicit, cum ipse solemniter facit Officium. Hanc eamdem benedictionis formulam servabit Episcopus, quando danda erit in fine alicujus processionis; quæ etiam in usu est in primo ingressu Episcopi, vel Archiepiscopi ad civitates et oppida suæ diœcesis, vel provinciæ, postquam ad Ecclesias pervenit, ut diximus in cap. ii, § v et viii hujus lib. I. Quod si Episcopus assistat

cum cappa, dabit benedictionem, tecto capite cum caputio cappæ, vel cuculli, vel etiam cum bireto.

COMMENTARIUS.

I. Quo ritu in fine Missæ, eodem plane « in « fine Vesperarum, ac Matutini, seu Laudum, » debet Episcopus, sive Archiepiscopus populo benedicere, « cum ipse solemniter facit Of« ficium. » Quam assidui fuerint olim Episcopi nocturnis ac diurnis Officiis in Ecclesia decantandis, passim nos docent scriptores ecclesiastici, iique præsertim, qui ipsorum Vitas scripsere. Testatur Ennodius, S. Epiphanium Ticinensem Episcopum divinis Officiis solitus semper adesse, prævenire lectores, etiam in Vigiliis stantem semper in eodem loco, nec exire antequam omnia essent peracta. De Sancto Germano Parisiensi Episcopo, quem iter agentem nec hyemes, nec imbres, nec nives remorabantur, quin Officium divinum nudo capite recitaret, refert inter alia ejus Vitæ auctor apud Surium die XXVIII Maii, quod summo mane ingressus Ecclesiam, non discedebat inde, ante exhaustum ac decantatum totum divini Officii decursum : « Tertia noctis hora ingrediens, non est « egressus ulterius Psallentium ab ordine, donec « clarescente jam die decantatus solemniter cur« sus universus consummaretur ex Canone. »

II. Ab exemplis ad Synodos venio, in quibus ea disciplina inculcatur. Synodus Parisiensis anni MCCXII, can. II, vetuit, ne Prælati in lectis jacentes matutinas psalmodias audirent, quandiu per valetudinem surgere possent, et una cum choro adstare, et psallere : « Statuimus, « ne dum fuerint sani et incolumes, in lectis ja« centes audiant Matutinas, et ne dum coram « eis Officia celebrantur, sæcularibus negotiis, « vel confabulationibus occupentur. » Synodus IV œcumenica Lateranensis anni MCCXX, can. XVII, profanam eorum damnat, seu Prælatorum, seu Clericorum quorumcumque incuriam, et alienationem a religioso Dei cultu, qui nocte aut somno, aut vanissimis voluptatibus impensa, ut nostra hac tempestate fit, vix ad avicularum cantum surgunt, nocturnasque et matutinas laudes conglomerant : « Circa comessationes et « confabulationes illicitas fere medietatem noctis « expendunt, et somno residuum relinquentes, « vix ad diurnum concentum avium excitantur, « transcurrendo undique continuata syncopa « Matutinum. » Edicit mox eadem Synodus, ut nocturna diurnaque suo quæque tempore decantentur Officia, ea qua decet gravitate : « Ut divi« num Officium diurnum pariter et nocturnum « quantum eis Deus dederit, studiose celebrent, « et devote. »

III. Itaque, ut scitissime observat Thomassinus parte I *Disciplinæ*, libro II, cap. LXXXV, num. I, ubi canonem ipsum Synodi IV Lateranensis descripsit, manifestissime, I. eodem hoc canone supponitur antiquissima et inexorabilis lex, et disciplina canonici Officii persolvandi, et quidem in Ecclesia. II. Non ambigi videtur, quin initio sæculi XIII, toto adhuc orbe Officia noctis noctu celebrarentur. III. Culpæ datur illa præpostera ratio recitandi nocturnas psalmodias exoriente mane luce. IV. Culpæ etiam datur, quod uno et eodem tempore conjunctim nocturna Officia, et Matutinæ Laudes, forsan et Hora Prima concinerentur. V. Jubetur denique, ut nocturna Officia noctu, diurna interdiu solemnibus Horis recitentur. Addi autem et VI. potest, ea lege adstrictos fuisse non modo Clericos qui choro alligati erant, sed præsertim Episcopos, qui magis ac alii, frequentare debent Ecclesiam, in eaque pro temporum ratione divina Officia solemniter celebrare; nam alias in Concilio Constantiensi sessione XI, inter flagitia pæne innumera, quæ ingesta sunt Joanni Papæ XXIII, et illud occurrit, quod nec Mysteria sacra pontificalia, nec Officia canonica persolvisset : « Missis et Vesperis papalibus interesse « non curavit. Horas canonicas dicere sprevit. »

IV. Placuit hæc adnotare, non quod mea sententia sit, teneri hodie Episcopum noctu diuque divina Officia in Ecclesia celebrare, sed ne ignoretur disciplina, quæ viguit vel longe post annum Christi millesimum. Certe ex nostro § id unum cautum est, ut cum Episcopus « solem« niter facit Officium, » simili modo, quo in fine Missæ, « in fine Vesperarum, ac Matutini, « seu Laudum, » populo benedicat. Decere autem quammaxime, ut in præcipuis festivitatibus, quæ occurrunt per annum, Episcopus ipse tum

Missam, tum Vesperas solemniter celebret, ex nostro hoc Cæremoniali addiscimus lib. II, cap. XXXIV, ubi etiam festa ipsa notantur. Scio, non paucos sæcularibus rebus adeo vacare, ut solo contenti Episcopi nomine, et proventibus Episcopatus, nunquam fere episcopalia munia per se ipsos obeant, sed per conductitios Suffraganeos, ut alios omittam, qui imaginario morbo laborantes, aliove prætextu futili pontificales functiones negligunt, populosque episcopali benedictione fraudant.

V. Quanto zelo exarserit S. Carolus, ut socordes ejusmodi Episcopos excitaret, sat ostendit in Concilio provinciali I Mediolanensi, ubi ita statuit : « Episcopi quam sæpissime possunt « solemni Missæ, ac divinis Officiis intersint; « diebus vero dominicis Adventus et Quadragesimæ, nisi legitima causa intercesserit, omnino non desint. » Benedictionem tum in Missæ, tum in Vesperarum fine, ab Episcopo solemniter faciendam, edixit in provinciali IV Concilio, his verbis : « Peracto Missæ conventualis Sacrificio, Vesperarum Officiis in Ecclesia absolutis, in quibus Episcopus præsens « aderit, diebus dominicis ac festis, et aliis « item, quibus ex cæremoniarum Romanarum « usu rituque moris est, solemniter ipse benedicat. » Solemnem hanc benedictionem dandam esse ab Episcopo etiam in fine processionum, aliisque similibus functionibus mandat eodem loco sic dicens : « Quod sane etiam præstet peractis solemnibus processionibus, aliisque id generis officiis. » Id ipsum et in aliis Conciliis suis alii zelantissimi Præsules statuere, non novam inducentes disciplinam, sed antiquo Ecclesiæ ritu probatam renovantes.

VI. Sed quoniam mentio S. Caroli incidit, describendus hic plane est ritus, quo ipsa episcopalis benedictio, ex illius Concilii provincialis IV præscripto post Missam ac Vesperas impertienda est : « Quod religiosi, » inquit, « instituti, piæque consuetudinis fuit, et in « compluribus adhuc hujus provinciæ Ecclesiis « aliqua ex parte retinetur, Pontificalique libro « antiquo traditur de Diaconi alteriusve Ministri, « et chori Officio in episcopali benedictione, id « ad usum ubique, revocari, pastoralis curæ « est cum præsertim ad inflammandam fidelium « pietatem, præparandamque in ea episcopali « benedictione attentionem attineat. Itaque diebus dominicis festisque, cum Episcopus benedictionem de more impartiet, Diaconus, vel « alius Minister, ad quem de more pertineat, « cuive Episcopus jusserit, ad populum conversus, his cantu solemni pronuntiandis præeat : « *Humiliate vos ad benedictionem*. Tum a choro « respondeatur : *Deo gratias*. »

VII. Addit mox idem S. Præsul, in majoribus solemnitatibus aliquanto id solemnius esse præstandum, ritu scilicet, qui in antiquo libro Pontificali ita præscriptus est, ut nimirum chorus primo dicat : *Princeps Ecclesiæ, Pastor ovilis, tu nos benedicere digneris;* tum Diaconus respondet : *Humiliate vos ad benedictionem;* post, chorus humili voce concinat : *Deo gratias semper agamus;* demum vero Episcopus dicat præscriptas pro temporum ratione orationes in libro antiquo Pontificali descriptas. Sed hæc jam nos superius adnotavimus advertimusque, ipsas orationes ex recentioribus Pontificalibus fuisse expunctas, tametsi earum usus adhuc vigeat in quibusdam Ecclesiis, ut testatur Menardus in Notis ad librum Sacramentorum S. Gregorii Papæ, pag. 30. Quidquid sit de hoc Ecclesiarum peculiarum usu, est certe antiquus ritus, qui in hoc nostro § præscribitur, ut nimirum « in fine « Vesperarum ac Matutini seu Laudum, » Episcopus populo benedicat, sive ipse solemniter facit Officium, sive ei præsens aderit, ut laudata S. Caroli Synodus testatur.

VIII. Sed ut videas, vere eum ritum esse antiquissimum, testis est Barchinonensis Synodus anni DXL, can. II, ubi ita inquit : Ut benedictio « in Matutinis, fidelibus, sicut in Vespera, tribuatur. » Longe insignior est canon XXX Agathensis Synodi anni DVI, cujus hæc sunt verba : « Et quia convenit ordinem Ecclesiæ ab omnibus æqualiter custodiri, studendum est, ut, « sicut ubique fit, et post Antiphonas collectiones per ordinem ab Episcopis, vel Presbyteris « dicantur, et Hymni, Matutini, vel Vespertini « diebus omnibus decantentur, et in conclusione Matutinarum, vel Vespertinarum Missarum post Hymnos Capitella de Psalmis dicantur, et plebs collecta oratione ad Vesperam ab « Episcopo cum benedictione dimittatur. » Hactenus canon.

IX. Multa vero in hoc canone sunt, quibus antiqua divinorum Officiorum forma explicatur. Adnotantum itaque est I. jam initio VI

sæculi præstitutam in pluribus Ecclesiis Officiorum formam fuisse, quæ fere tota erat in Antiphonis, seu Psalmis, et Canticis, antiphonatim, seu alternatim cum aliquo ordine concinendis. II. Iis interpolatas fuisse collectiones, seu breves orationes, quibus gratiæ summatim a Deo poscerentur. III. Additos Matutino et Vespertino Officiis Hymnos cum hoc discrimine, quod Matutinis Horis initio, Vespertinis autem sub finem canerentur. IV. Capitella, quæ erant pars, aut summa ex Prophetis, aut ex Apostolo, fuisse per Horas distributa. V. Totum Officium per collectas, seu orationes finem accepisse. VI. Missas hic usurpari pro Horis canonicis, uti ex contextu liquet; notumque est eruditis viris Missam apud antiquos scriptores pro quovis ecclesiastico officio interdum sumi; uti videre est apud Dufresne in suo mediæ et in fimæ latinitatis Glossario, verbo *Missa*.

X. Quod si quis minime hanc sententiam, probet, velitque Missas in recitato canone pro celebratione Sacrificii accipi, et ideo Vespertinas dicit autumet, quod in diebus jejuniorum ad Vesperam celebrarentur, non puto recte canonis sensum ea interpretatione explicari; cum, uti dixi, ex contextu pateat, loqui canonem de Horis canonicis, Matutinis scilicet, et Vespertinis, in quarum conclusione etiam vult, ut benedictio episcopalis populo impertiatur. Cui quidem ritui § is noster concinit, cum ait, « in « fine Vesperarum, ac Matutini, seu Laudum, » dandam esse ab Episcopo solemnem populo benedictionem.

XI. Mandat denique § noster, Episcopo memoratis solemnibus functionibus assistente cum cappa, dandam etiam esse ab ipso benedictionem, tecto capite cum caputio cappæ, vel cu« culli, vel etiam cum bireto. » Ubi tamen nota, dari debere tunc benedictionem ab ipso Episcopo, non in Altari, sed in sede sua stante, uti post alios notat Castaldus lib. II, sectione XII, cap. IX, num. X, et uti fit Romæ a Cardinalibus, qui in Ecclesiis suis titularibus assistentes Missarum solemniis cum cappa stantes ad suam sedem baldachino ornatam, capite caputio cappæ tecto, solemnem populo benedictionem impertiunt.

§ VIII.

Reliquum est, ut de publicatione indulgentiarum pauca subjiciantur. Consuevit enim, cum datur benedictio solemnis per Episcopum, plerumque, non tamen in Vesperis, concedi etiam indulgentias pro concedentis facultate. Si enim est Episcopus, vel Archiepiscopus, dierum quadraginta, de jure communi; si vero Episcopus esset S. R. E. Cardinalis, centum : quæ quidem indulgentia, cum datur benedictio infra Missam, post sermonem, et confessionem, ab ipso sermocinante publicatur, statim finita confessione, antequam detur benedictio; quo casu non publicatur amplius post benedictionem in fine Missæ. Cum vero non habetur sermo, in fine Missæ pontificalis, statim post solemnem benedictionem publicatur per Presbyterum assistentem, si Episcopus celebret, vel eo non celebrante, per ipsummet Prælatum, vel Canonicum celebrantem, præsente Episcopo.

COMMENTARIUS.

I. Quod indulgentias attinet, jam multa notavimus supra in Commentario ad § I. Probatur in præsenti § usus, ut cum datur solemnis benedictio per Episcopum, plerumque, non tamen in Vesperis, concedatur etiam indulgentia pro concedentis facultate; ut videlicet, si est Episcopus, aut Archiepiscopus, dierum quadraginta, de jure communi, ex cap. *Cum ex eo*, XIV, *De pœnitentiis et remissionibus*; si vero esset Episcopus Cardinalis, centum; centum, quia scilicet inter alia et eo privilegio a Romanis Pontificibus sibi concesso Cardinales gaudent, ad quod allu-

dens Crassus lib. I, cap. XLI, ait : « Singuli Cardinales non solum in suis Ecclesiis, sed ubicumque Missæ præsentes fuerint, centum « dies dant, nisi plures dies, vel annos haberent a Papa ex particulari facultate, quia tunc « concederent juxta facultatem. » Patriarcham Ulyssiponensem ex peculiari privilegio Clementis Papæ XI posse « centum, aut plures dies, « necnon in uno festo duntaxat a primis usque « ad secundas Vesperas, quinque annos, aut « quinque, quadragenas, aut infra, ita tamen, « ut semel tantum pro una Ecclesia, vel Capella « fiat, » jam a nobis notatum superius fuit.

II. Ad Cardinales quod attinet, posse ipsos centum dies indulgentiæ concedere testantur etiam Navarrus in tractatu *De Jubilæo*, notabili XXXI, num. XVII, et Cardinalis Bellarminus lib. I, *De Indulgentiis*, cap. XI, num. III, ubi docet, id magis consuetudine niti, quam lege. Certe ipsum dierum numerum excedere nequeunt, nisi majoris concedendæ indulgentiæ a summo Pontifice obtinuerint facultatem. Hinc enim Pileum S. R. E. titulo S. Praxedis Cardinalem Urbani Papæ VI in Anglia Legatum, quod biennales ac triennales daret indulgentias, omnibus fuisse stupori, et de attentato suspectum scribit ad annum MCCCXXXI Thomas Walsingamus.

III. Circa publicationem ipsarum indulgentiarum in Missa, tenenda est regula nostri hujus §. Ait enim, quod cum datur benedictio intra Missam, publicanda est quidem post sermonem, et confessionem ab ipso sermocinante, statim finita confessione, antequam detur benedictio, eoque casu non debet amplius post aliam benedictionem in fine Missæ publicari, quia scilicet, ut aiunt Doctores, non habent eam facultatem Episcopi, ut bis in die indulgentiam concedant. Hinc, ut advertit Crassus, « in nocte Nativitatis « Domini non datur in prima, nec secunda, sed « in tertia Missa datur ; et si in prima fuit data « indulgentia, non dabitur in secunda, nec in « tertia majori, quod nota. » Cum vero non habetur sermo post Evangelium, tunc ex præscripto ejusdem hujus nostri § in fine Missæ pontificalis statim post solemnem benedictionem publicabitur ipsa indulgentia per Presbyterum assistentem, si Episcopus celebret, vel eo non celebrante, per ipsummet Prælatum, vel Canonicum celebrantem, Episcopo præsente.

IV. Porro tenenda omnino hæc regula est, quam hic § noster præscribit, tametsi aliter doceat Crassus loco citato, ubi ait, quod ubi nullus fuit sermo intra Missam, et consequenter in fine Missæ publicatur indulgentia post datam benedictionem, « debet omnino publicari ordinaria « indulgentia primo sermone Latino per Diaconum Evangelii stantem in cornu Evangelii; et « deinde, si videbitur, per Subdiaconum stantem in cornu Epistolæ, vulgari, versis faciebus « ad populum, et non per alios. » Et mox : « Nam ad istos tantum omnino pertinet hujus« modi publicatio. » Sed hæc correcta sunt per hunc nostrum §, cui tamen et in eo memoratus Crassus concinit, cum ait, indulgentiam nunquam dari « in Matutinis, nec in Vesperis quantumcumque solemnibus, nec in Missis pro « defunctis. » Atque hinc, facile capitur, quod initio nostri § edicitur, *plerumque*, dari ab Episcopo indulgentiam, et non semper, quia scilicet in Missis defunctorum non datur.

§ IX.

In primo vero ingressu Episcopi, vel Archiepiscopi ad civitates, vel oppida suæ diœcesis, aut provinciæ, publicatur per unum ex illorum Ministris, sive Beneficiatis Ecclesiæ, alta voce, dicendo : *Reverendissimus in Christo pater et dominus N.*, etc. ut supra § I. Si vero Episcopus esset Cardinalis, dicitur in hunc modum : *Eminentissimus et reverendissimus in Christo pater et dominus, dominus N. tituli Sancti N., Sanctæ Romanæ Ecclesiæ Presbyter Cardinalis N. et Episcopus N. dat et concedit omnibus hic præsentibus centum dies de vera indulgentia, in forma Ecclesiæ consueta*, etc.

§ X.

Ad quem autem spectet has benedictiones dare, cum adest simul cum Episcopo Legatus de latere, aut etiam Cardinalis non Legatus, aut Metropolitanus, aut Nuntius apostolicus, vel alii Prælati, officio et auctoritate præstantes, jam supra in cap. IV, § IV, lib. I, expositum fuit.

COMMENTARIUS.

I. Uti, et quanta est indulgentia a novo Episcopo Cardinali, vel non Cardinali in suo primo ingressu ad Ecclesiam suam cathedralem, jam supra exposuimus cap. II, in fine Commentarii ad § V. Ad quem autem spectat benedictiones dare, ubi divina celebrantur Officia, cum adest simul cum Episcopo Cardinalis, Legatus a latere, Metropolitanus, Nuntius apostolicus, aliive Prælati officio et auctoritate præstantes, id etiam suo loco enarravimus, nempe cap. IV, in Commentario ad § IV.

II. Lubet hoc loco quæstionem illam attingere sæculo jam elapso labente exortam, an facultas in propria titulari Ecclesia Cardinali Diacono competat impertiendi solemnem ac pontificalem benedictionem sub trono elato pontificali more. Egregiam ea de re disceptationem Romæ edidit doctissimus S. R. E. Cardinalis Albitius anno MDCLXVIII, quam tomo suo X Consultationum canonicarum inseruit Jacobus Pignatellus, estque consultatio CXVII. Affirmativam in ea quæstione prodiisse resolutionem, testantur Macryus in suo Hierolexico, verbo *Diaconus*, ubi affert Decretum Sacræ Congregat. XV Septembris MDCLXVIII, et Cardinalis de Luca in Relatione Romanæ Curiæ Forensis discursu V, num. XXX, ubi etiam laudat Cardinalis Brancatii elegantem atque eruditam dissertationem I et VII. Teste laudato Macryo ipsum Sacræ Congregationis Decretum « executum prima vice fuit ab « Eminentissimo Decio Cardinale Azolino in ejus « diaconia S. Eustachii in festivitate Sancti præ« dicti ejusdem anni. »

III. Certa autem illa sententia est, quam memoratus Cardinalis Albitius propugnat, Cardinales Diaconos habere potestatem solemniter benedicendi populo in suis diaconiis, non quidem jure proprio, sed ex apostolico privilegio, cum enim Cardinales Diaconi in suis diaconiis habeant jam episcopalia, vel quasi, ut idem author late superius ostendit, non est dubitandum, quin stante hujusmodi privilegio possint solemniter benedicere, ut præter alios auctores tenet Fagnanus in cap. *Ne pro dilatione*, num. XLII, *De pœnitentiis et remissionibus*, ubi nulla facta distinctione inter Presbyteros et Diaconos, ait, quod cum Cardinales in Ecclesiis suorum titulorum habeant facultatem corrigendi, censuras ecclesiasticas fulminandi, et cetera faciendi, quæ sunt jurisdictionis episcopalis, conferunt minores Ordines, utuntur episcopalibus insigniis, et benedicunt solemniter, licet non habeant consecrationem aliquam, sed nudos Ordines sacros. Sed ut alios omittam, docet Jacobatius, *De Concilio*, lib. X, num. CIV, versu *Item aliud privilegium*, quod Cardinalis etiamsi non sit Episcopus, potest facere solemnem benedictionem.

[Perutile visum hic integram referre Constitutionem Clementis XIII, per quam omnibus Episcopis, necnon aliquibus inferioribus Prælatis, benedicendi populo nomine Sanctitatis Suæ, facultatem postulantibus concedendum esse statuitur, ritusque servandus præscribitur.

« Clemens Episcopus, servus servorum Dei. « Ad perpetuam rei memoriam. Inexhaustum « indulgentiarum thesaurum a Jesu Christo, etc. « Inter cetera siquidem spiritualium gratiarum « dona, quibus summorum Pontificum liberali« tate christifideles cumulantur, potissimum « locum habet plenaria peccatorum indulgentia « et remissio, quæ statis anni diebus concedi« tur, dum Romanus Pontifex solemni cæremo« nia populo coram ipso congregato benedicit, « et non raro ipsius summi Pontificis nomine, ef« fundendæ apostolicæ benedictionis super Prin« cipes viros absentes delegata fuit facultas : sed « inde invaluit præter modum usus, etiam verbi « Dei præconibus indulgendi, similiter cum ple-

« naria indulgentia apostolicam benedictionem, « non singulari alicui personæ, vel familiæ, sed « universo ad Ecclesiam confluenti populo im- « pertiri valerent. Nonnullos pariter, non sine « aliquo ecclesiasticæ disciplinæ discrimine « circa harum facultatum exercitium, irre- « psisse abusus deprehendimus.

« Ut autem spiritualium gratiarum dona, « pie, sancte atque incorrupte administrentur, « quodque adeo salubriter institutum est, in per- « niciem non cedat abutentium : præmissa om- « nia Congregationi venerabilium Fratrum no- « strorum S. R. E. Cardinalium indulgentiis « sacrisque reliquiis præpositæ examinanda « commisimus, quæ exquisitis etiam consultori- « bus, votum suum nobis aperiret. Postquam « igitur, quid eadem Congregatio, auditis con- « sultoribus, hac in re sentiret, percepimus, « omnibus mature perpensis, justam rationem, « congruosque limites in his præscribere volen- « tes, de ipsius Congregationis consilio, motu « proprio et ex certa scientia, deque apostolicæ « potestatis plenitudine, omnia et singula par- « ticularia indulta et privilegia effundendi su- « pra populum apostolicam benedictionem, per « Romanos Pontifices prædecessores nostros, ac « per nos etiam, quibusvis particularibus perso- « nis, sive Ecclesiasticis sæcularibus, sive cu- « jusvis Ordinis et instituti regularibus, ad cer- « tum tempus, seu ad eorum vitam, non tamen « illa per prædecessores prædictos aliquibus « Ordinibus regularibus attributa, quæ modo « infrascripto salva esse volumus, respective « concessa et elargita, etiamsi eædem particu- « lares personæ, ex quavis causa illa impetra- « rint, et in possessione indultorum ac privile- « giorum hujusmodi reperiantur; harum serie « revocamus, ac de medio tollimus et abolemus.

« Porro ad submovendos quosvis abusus, qui « in hac re, vel suborti deprehenduntur, vel quan- « doque suboriri possent, et ad augendam erga « Pastores eminenti episcopatus dignitate pollen- « tes populorum devotionem, simulque christi- « fidelium utilitati, de immenso et inæstimabili « thesauro Ecclesiæ tradito consulere volentes, « ipsarum tenore præsentium statuimus, quod « deinceps venerabilibus fratribus nostris Pa- « triarchis, Primatibus, Archiepiscopis, Episco- « pis necnon dilectis filiis Prælatis inferioribus, « mitræ et pontificalium usum, territoriumque « separatum cum vera qualitate nullius diœcesis « habentibus, et activa in Clerum et populum « jurisdictione gaudentibus, nunc et pro tem- « pore existentibus; Patriarchis, videlicet, Pri- « matibus, Archiepiscopis et Episcopis, duabus « anni solemnitatibus, nimirum Paschate Resur- « rectionis Domini, alioque die festo solemni « eorum respective arbitrio designando : Præla- « tis vero, præmissis qualitatibus præditis, et in « propriis territoriis degentibus, semel in anno, « in uno ex diebus, quibus eorum singulis ponti- « ficalium usus ab Apostolica Sede permittitur, « populo in Ecclesia congregato, apostolica « summi Romani Pontificis pro tempore existen- « tis auctoritate; illiusque nomine, facultas so- « lenniter benedicendi, cum elargitione plenariæ « indulgentiæ, juxta ritum et formulam inferius « tradendam, concedi possit, et ipsorum unicui- « que; quandiu illi suis respective Ecclesiis præ- « fuerint, gratiamque et communionem cum « apostolica Sede habuerint, per literas aposto- « licas in forma Brevis, gratis, ut in similibus « mos est, concedatur. Ad quorum effectum « ipsos Patriarchas, Primates, Archiepiscopos « et Episcopos ac supramemoratos Prælatos, « nunc et pro tempore existentes, in Domino « hortamur, ut pro Dignitatum eorum splendo- « ris augmento, et fidelium populorum ipsis « creditorum congrua erga divinam justitiam « satisfactione, a nobis et successoribus nostris « Romanis Pontificibus pro tempore existenti- « bus, facultatem hujusmodi ultro ipsis oblatam « postulent, et impetrare non prætermittant.

« Quoniam vero eas facultates, impertiendi « Romani Pontificis nomine apostolicam benedi- « ctionem, aliquibus regularibus Ordinibus con- « cessas præservare intendimus; harum serie « declaramus, illas juxta concessiones aposto- « lica auctoritate factas, salvas et illæsas esse « debere. Districte tamen dilectis filiis eorum- « dem Ordinum Superioribus et Professoribus, « etiam speciali mentione dignis, facultate, et « indulto hujusmodi gaudentibus, et qui in po- « sterum gaudebunt, harum quoque serie præ- « cipimus et mandamus, quod in illius exercitio, « in omnibus ritum et formam a fel. rec. Bene- « dicto P. P. XIV per ejus epistolam encyclicam « sub die XIX Martii anni Domini MDCCXLVIII « pontificatus sui anno octavo editam, præ- « criptum, servare : et insuper in dictis

« duabus solemnitatibus, quatenus Episcopi in « illis facultate hujusmodi utantur, ab effun- « denda benedictione penitus abstinere respe- « ctive debeant. Ac itidem, ad submovendam « quamcumque dubii causam, declaramus « etiam, per benedictionem apostolica auctori- « tate, sive per ipsos Patriarchas, Primates, « Archiepiscopos et Episcopos, sive per Regula- « res quoslibet, ut præfertur, impendendam, « nullam prorsus a censuris et pœnis ecclesia- « sticis scienter vel ignoranter incursis, absolu- « tionem concedi, neque ab illis absolutio « prætextu benedictionem hujusmodi susceptæ « prætendi possit.

« Decernentes, etc.

« Non obstantibus, etc.

« Volumus autem, etc.

« *Ritus vero et formula a Patriarchis, Prima- « tibus, Archiepiscopis et Episcopis pro imper- « tienda benedictione, una cum plenaria indul- « gentia post Missarum solemnia, triplici signo « Crucis emisso, et in episcopali throno, cum « mitra ceterisque sacris paramentis indutis « circumstantibus Ministris, adhibendus, quod « congrue de Prælatis inferioribus intelligatur, « talis esse debet.*

« Expleta in utraque solemnitate Missæ solem- « nis celebratione, in primis alta voce, per Mini- « strum superpelliceo indutum, legantur literæ « apostolicæ, in quibus indulgentia plenaria con- « ceditur, una cum potestate benedictionem « apostolicam super populum effundendi, ut de « delegatione adstantibus constet, et concessio « ex Latino sermone in vulgarem, ad populi in- « telligentiam, translata recitatur. Postea Epi- « scopus surgens, juxta ritum in Cæremoniali « Episcoporum expressum, dicet : *Precibus et « meritis Beatæ Mariæ semper virginis, Beati « Michaelis Archangeli, Beati Joannis Baptistæ, « et sanctorum Apostolorum Petri et Pauli, et « omnium Sanctorum.*

« *Misereatur vestri omnipotens Deus, et di- « missis omnibus peccatis vestris, perducat vos « Jesus Christus ad vitam æternam.*

« *Indulgentiam, absolutionem, et remissio- « nem omnium peccatorum vestrorum, spatium « veræ et fructuosæ pœnitentiæ, cor semper « pœnitens, et emendationem vitæ, perseveran- « tiam in bonis operibus, tribuat vobis omnipo- « tens et misericors Dominus.*

« ℟. *Amen.*

« *Et benedictio Dei omnipotentis* PA ✠ TRIS *et* « FI ✠ LII *et* SPIRITUS ✠ SANCTI *descendat super « vos, et maneat semper.*

« ℟. *Amen.*

« Demum, post impertitam benedictionem, « publicabitur Latino et vernaculo idiomate con- « cessio plenariæ indulgentiæ sequenti formula :

« *Attentis facultatibus a sanctissimo in Chri- « sto patre et domino nostro, domino Clemente, « divina providentia Papa decimotertio, in « enuntiatis apostolicis literis expressis, datis « reverendissimo domino N. Dei, et apostolicæ « Sedis gratia, hujus sanctæ N. Ecclesiæ Anti- « stiti, eadem dominatio sua reverendissima, « summi Pontificis nomine dat et concedit om- « nibus hic præsentibus, indulgentiam plenariam « in forma Ecclesiæ consueta. Rogate igitur « Deum pro felici statu sanctissimi domini « nostri Papæ, dominationis suæ reverendissimæ « et sanctæ matris Ecclesiæ.*

« Nulli ergo omnino hominum, etc.

« Datum Romæ apud Sanctam Mariam Majo- « rem anno Incarnationis Dominicæ millesimo « septingentesimo sexagesimosecundo, tertio « nonas Septembris, pontificatus nostri anno « quinto. »

Cum vero nonnulla ad hanc benedictionem spectantia lata fuerint Decreta a S. R. C. ea addenda duximus :

« I. Etsi reverendissimus Rhedonen. Episco- « pus usque adhuc curavit, ut in die solemni « Paschæ; et in festivitate SS. Apostolorum Petri « et Pauli, quibus diebus solemniter benedictio « apostolica populo elargitur, apostolicæ literæ, « quibus indulgentia plenaria conceditur, lege- « rentur tum Latina lingua, uti conscriptæ sunt, « tum vulgari idiomate Gallico; attamen compe- « ruit Latinam hujusmodi lectionem adeo gra- « vem fideles experiri, utpote illam non intelli- « gentes. Hinc Sacram Rituum Congregationem « humillimis precibus adiens idem reverendis- « simus Antistes, efflagitavit, utrum deinceps « hanc Latinam lectionem earumdem litera- « rum omittere possit, atque unicam retinere « Gallicam versionem; et quatenus negative, « apostolicum dispensationis indultum enixe « rogavit.

« Et S. C. rescribendum censuit : **Affirmative « ex gratia speciali, et ad D. Secretarium cum**

« Sanctissimo. *Die* XXVII *Februarii* MDCCCXLVII « *in Rhedonen*.

« II. An ritus et formula dandi benedictionem « apostolicam cum indulgentia plenaria post « Missam solemnem, juxta formulam præscri- « ptam Episcopis, substitui possit ritui et for- « mulæ dandi benedictionem solemnem juxta « Cæremoniale Episcoporum, dicto *placeat*, adeo « ut dicto *placeat*, omissa benedictione so- « lemni, impertiri possit benedictio apostolica « ut supra?

« Resp. : Negative, et servetur ritus ac forma « in Romano Pontificali præscripta. *Die* XXIII *Maii* « MDCCCXXXV *in Alexandrina*.

« III. An Episcopus, qui ex apostolico indulto « bis in anno solemnem pontificiam benedictio- « nem populo dare potest, quoties rationabili ex « causa Missam celebrare nequivit, an pro illa « die et vice censeri possit præditus eadem de- « legata auctoritate populo benedicendi?

« Resp. : Negative. *Die* VIII *Aug*. MDCCCXXXV « *in Tarvisina*. »]

CAP. XXVI.

SI DIGNITATES ET CANONICI PRO GRADU, QUEM OBTINENT IN ECCLESIIS, LEGITIME IMPEDITI FUERINT, ALII PROXIMIORES DE CAPITULO IN DIVINIS OFFICIIS VICES SUBEANT.
QUI SINE JUSTA CAUSA DEFICIUNT, ARBITRIO EPISCOPI, SEU SECUNDUM ECCLESIÆ CONSUETUDINEM MULCTENTUR.
PRESBYTER CANONICUS PROXIMIOR PRESBYTERI ASSISTENTIS LOCUM SUPPLEAT.
SI UNUS, AUT DUO EX DIACONIS ASSISTENTIBUS ABSINT, SUBSEQUENTES DIACONI ET SUBDIACONI SUPPLEANT, ET EX NECESSITATE ULTIMUS PRESBYTER, DALMATICA DIACONALI INDUTUS, AD SINISTRAM EPISCOPI.
SI ALIQUIS EX DIGNITATIBUS DIACONI ASSISTENTIS VICES GERAT, INDUAT QUIDEM DALMATICAM, SED MANEAT AD DEXTERAM EPISCOPI.
UBI NON SUNT ORDINES DISTINCTI CANONICORUM, DUO CANONICI SINT LOCO ASSISTENTIUM DIACONORUM.
EADEM REGULA, QUOAD SUPPLENDAS VICES, SERVETUR INTER INFERIORES DE CAPITULO.

§ I.

Plerumque evenit, ut ex his, qui in aliquo peculiari ministerio, dum Officia divina peraguntur, servire solent, sive illi Dignitates, sive Canonici, seu etiam inferioris ordinis, sint legitimo impedimento detenti; ut quia absentes, vel infirmi, vel senio languentes, seu aliis justis de causis occupati, munus eis competens obire nequeant. Quo casu, ne debitum ministerium deseratur, dum alter alterius onus aut curam subire negligit, vel recusat, deficientium vices ab aliis suppleri debent; et nihilominus, si qui sine justa causa deficiunt, arbitrio Episcopi, vel juxta consuetudinem Ecclesiæ, in divisione distributionum mulctandi erunt, et quidem regulariter majores minorum vices non supplent, nisi ex necessitate; sed contra, inferiores superiorum vices subeunt, præterquam in iis, quæ sunt ordinis peculiaria, velut, si in aliqua Ecclesia gradus et ordines distincti sint; nempe Dignitates, Canonici Presbyteri, Diaconi et Subdiaconi, tum Beneficiati et Clerici.

COMMENTARIUS.

I. Cum, uti non semel notatum est, ita Canonici fere sint respectu Episcopi, ac S. R. E. Cardinales respectu Papæ præsertim in assistentia circa Officia divina, ideo sicut in Cæremoniali

Romano, auctore Patricio lib. III, sectione II, cap. XVII, de supplendis vicibus Cardinalium in assistentia Papæ deficientium agitur, ita et in hoc præsenti capite tractatur de supplendis vicibus Canonicorum, aliorumque Ministrorum deficientium; quia scilicet, « plerumque evenit, « ut ex his, qui in aliquo peculiari ministerio, « dum Officia divina peraguntur, servire solent, « sive illi Dignitates, sive Canonici, seu etiam « inferioris ordinis, sint legitimo impedimento « detenti, ut quia absentes, vel infirmi, vel senio « languentes, seu aliis justis de causis occupati, « munus eis competens obire nequeant. » His ergo casibus statuit I. hic noster § ne debitum ministerium deseratur, dum alter alterius onus aut curam subire negligit, aut recusat, ut deficientium vices ab aliis suppleantur; II. ut si qui justa causa deficiunt, arbitrio Episcopi, vel juxta consuetudinem Ecclesiæ in divisione distributionum mulctentur.

II. Posse præterea Episcopum Dignitates et Canonicos ad sibi assistendum et inserviendum censuris aliisquè juris remediis compellere, docent inter alios Barbosa, *De Canonicis*, cap. XXXIII, et Pignatellus tomo V, consultatione LXXXIII, num. XXIV. Etenim cum Episcopus jus habeat ad exigenda hujusmodi obsequia, sitque caput totius Capituli, debet etiam habere vim coactivam, per quam cogere possit ad sibi debita obsequia exhibenda. Unde his ipsis pœnis compellere potest etiam primam Dignitatem, si recuset in assistendo debitum Episcopo obsequium præbere, ut censuit Sacra Rituum Congregatio in Calaguritana die XII Decembris anni MDCXX apud laudatum Barbosam. Censuræ enim ecclesiasticæ sunt congrua remedia, quibus apud Ecclesiasticos exercetur vis compulsiva, et reluctantes ad officia sua reducuntur.

III. Rursus per seipsos nisi legitime impediti fuerint, debere Dignitates et Canonicos Episcopo pontificalia celebranti assistere, decidit Concilium Tridentinum sessione XXIV, *De reformatione*, cap. XII, ubi ita inquit : « Omnes vero « divina per se, et non per substitutos com« pellantur obire officia, et Episcopo cele« branti, aut alia pontificalia exercenti assistere « et inservire. » Est enim hæc assistentia quoddam officium, quod impendere tenentur Canonici Episcopo ratione Dignitatis aut Canonicatus, et ita declaravit Sacra Rituum Congregatio XXIII Maii MDCII. « Obtinentes, » inquit, « Digni« tates, Canonicatus, vel portiones in Ecclesiis « præsertim cathedralibus cujuscumque qualita« tis sint, teneri Episcopo solemniter celebranti, « aut pontificalia exercenti assistere, ac vestibus « sacris indutos eidem inservire, necnon munera « eisdem Dignitatibus, Canonicatibus, et portioni« bus in decantatione Missæ, Evangelii, Epistolæ « et similium functione, præstatione, incum« bentia, et annexa, per seipsos subire et exer« cere juxta sacrorum canonum et Concilii Tri« dentini dispositionem, ac cujusque Ecclesiæ « particularem ordinationem debere. »

IV. Neque vero hic omittenda, quæ in ipso Decreto eadem Sacra Rituum Congregatio mox subjicit : « Quod si quando aliquis legitimo im« pedimento detentus ea per seipsum implere « non poterit, tunc alios ejusdem tamen ordinis « et gradus, non autem inferioris dignitatis, « nempe Dignitates alias Dignitates, Canonici et « Portionarii respective alios Canonicos et Por« tionarios in sua quisque hebdomada, ne gra« duum et ordinum, prærogativæ confundantur, « deputare debebit, quibus per Episcopum op« portunis remediis etiam hujus Decreti vigore « providendum fore. » Affert hoc Decretum Pignatellus loco citato num. XV, subditque num. XVI id esse limitandum, si superveniret impotentia naturalis, ratione cujus impedirentur hujusmodi functiones exercere. Nam sicuti percipiunt distributiones, et excusantur a servitio, quando infirmitate impediuntur, cap. unico, § *Qui vero*, *De Clerico non residente*, in VI, et cap. I, *De Clerico ægrotanti :* ita etiam ratione impotentiæ supervenientis ex aliqua infirmitate excusabuntur a præstandis functionibus; quod enim quis invitus patitur, nocumentum illi afferre non debet, can. *Ad ejus*, et ibi Glossa, verbo *Invita*, distinctione V, et in can. *Presbyteros*, distinctione L, habeturque in lege *Cum a matribus*, Cod. *Qui per tutores*, etc. et in lege *Preces provinciæ*, Cod. *De appellationibus*.

V. Cessante legitimo impedimento debent omnino per seipsos Dignitates et Canonici Episcopo suo assistere, tum maxime quia ratione hujus assistentiæ ipsi quoque splendorem recipiunt ac venerationem, communicant enim in peragenda pontificali functione, et cum eodem Episcopo conjunguntur; et ideo licet minus digni, præferuntur ceteris omnibus, ut censuit

Sacra Rituum Congregatio in Caputaquensi die xviii Maii anni MDCII, et ipsius assistentiæ ratione thurificantur, et recipiunt pacem ante Dignitates, ut declaravit eadem Sacra Congregatio in Cremonensi die xxviii Septembris anni MDCXII, in Nolana xxiii Maii MDCIII, et in Bracharensi xix Junii MDCXIII. Qui honor eisdem impendi debet etiam ante Magistratum, licet sit de majoribus, sicut eadem Sacra Congregatio decrevit in Patavina die ii Martii anni MDCII. Nam in illa functione tanquam cooperatores incorporantur eidem Episcopo, et sicut peragunt unum, ac idem ministerium divinum, ita etiam sunt veluti partiales Ministri constituentes unum integrum principium ejusdem ministerii, et ideo non debent separari ab Episcopo in honore, et consequenter minime assistentiam negligere, quæ tot eximias prærogativas præsefert.

[Collectio Gardelliniana, cum principium habeat a die x Junii MDCXII haud continet plura ex Decretis ab auctore allatis. Unicum in Nolana est reperire sub num L.]

§ II.

Deficiente ergo prima Dignitate, seu primo Presbytero Canonico, in officio Presbyteri assistentis, supplebit alter ei proximus, sive sit Dignitas, sive Presbyter Canonicus; quo etiam deficiente, subintrant alii Presbyteri proximiores; sic etiam ex duobus Canonicis Diaconis assistentibus, si alter, vel ambo deficiant, alii subsequentes Diaconi supplebunt : quod si unus tantum Diaconus, vel Subdiaconus adesset, tunc ex necessitate ultimus Presbyter, licet major, supplet loco Diaconi vel Subdiaconi deficientis; et si Canonici essent sacris vestibus parati, ut quia Episcopus celebraret, ipse ultimus Presbyter induere deberet dalmaticam more Diaconi, cujus loco servit, sed eo casu Diaconus, qui aderit, sedebit a dexteris Episcopi, cui imponet et deponet mitram; nempe cum proprium suum ministerium exerceat; Presbyter autem Canonicus a sinistris loco secundi Diaconi assistentis adjuvabit.

§ III.

Quod si omnes prorsus Diaconi et Subdiaconi deficerent, duo ultimi Presbyteri eorum locum implerent, Diaconi autem nullatenus loco Dignitatum presbyteralium, aut Presbyterorum Canonicorum supplent.

COMMENTARIUS.

I. Episcopo celebranti, aut alia pontificalia exercenti assistere, et inservire teneri Canonicos, et quidem per semetipsos, ubi minime ex aliqua legitima causa impediti fuerint, abunde in Commentario præcedenti probatum est, tum ex Concilii Tridentini Decreto, tum ex variis Sacræ Rituum Congregationis decisionibus, ex quibus etiam et illud constat, quod alias non uno in loco nostrum hoc Cæremoniale edixit, Sacrum ipsi Missæ solemniter peragenti debere primam Dignitatem in officio Presbyteri assistentis, duasque alias Dignitates in Diaconorum assistentium officio, præter Diaconum et Subdiaconum, Evangelium et Epistolam cantaturos, assistere et inservire; quia scilicet ea munia digniores et honoratiores præbere debent Episcopo, uti decidit Sacra Rituum Congregatio in Calaguritana die i Julii anni MDCI et sic a prima Dignitate, vel a primo Canonico in ordine presbyterali facienda est cum pluviali assistentia, ut in Vercellen. vii Augusti MDCX, et in Reatina x Januarii MDCIX, ubi etiam quod recusans cogendus est pœnis et censuris ecclesiasticis, etiamsi ipsa prima Dignitas sit unica,

quæ quidem ab ipsam assistentiam sub eisdem pœnis et censuris cogi poterit, ut in alia Calaguritana XII Decembris MDCXX.

II. Ubi autem prima Dignitas, sive primus Presbyter Canonicus in officio assistentis Presbyteri deficiat, ex præscripto nostri II § supplere debet « alter ei proximus, sive sit Dignitas, sive « Presbyter Canonicus ; quo etiam deficiente, « subintrant alii Presbyteri proximiores, » sive Dignitates, si adsint. Idipsum cautum est ex Cæremoniali Ambrosiano lib. I, cap. *De supplendis vicibus Ordinariorum*, etc. his plane verbis : « Deficiente prima Dignitate, videlicet, « Archipresbytero, » is enim est prima Dignitas in Ecclesia Mediolanensi, « cujus munus est « fungi assistentis Archiepiscopi celebrantis, et « ipso Archiepiscopo absente, in solemnitatibus « Officia divina celebrare, supplebit alter et qui- « dem proximior ex Ordinariis Sacerdotibus : « quo etiam deficiente suscipit onus alius sub- « sequens Presbyter itidem Ordinarius. » Ordinarii vocantur Canonici Ecclesiæ Mediolanenses, quod « ipsis una cum Archiepiscopo administra- « tionis Ecclesiæ pondus semper fuerit subeun- « dum, » uti idem Cæremoniale Ambrosianum docet citato libro I, cap. *De Capitulo Metropolitanæ*, ubi alia ad eam rem notat.

III. Quidquid de eo nomine Ordinarium sit, ritus tum nostri, tum Ambrosiani Cæremonialis desumptus plane est ex Cæremoniali Capellæ pontificiæ, lib. III, sectione II, cap. XVII, ubi agit de supplendis vicibus Cardinalium in assistentia Papæ deficientium. Ita enim inquit : « Si « celebrante Pontifice, prior Episcoporum Car- « dinalium abest, qui illi assistere debet in « officio Capellani, ejus vices suppleat senior « Episcopus Cardinalis ; et si nullus adest Epi- « scopus, senior Presbyter Cardinalis. Item si « Prior Presbyterorum in sua assistentia deest, « senior ex aliis Presbyteris supplet, » etc. Ceterum ad confirmationem ejus quod in hoc nostro § præscriptum est, notanda est Sacræ Rituum Congregationis decisio die VII Octobris MDCXLV [in Baron.] apud Meratum in Indice Decretorum, ubi edicitur, functiones, quæ debent fieri per primam Dignitatem, ea impedita, esse obeundas per Dignitatem sequentem. Multa id generis afferri possent ejusdem Sacræ Congregationis Decreta, quæ tamen videri possunt apud Barbosam in tractatu *De Canonicis*, et in Summa Apostolicarum Decisionum, Pignatellum, Ursayam, Scarfantonium, et alios.

IV. Ad assistentiam duorum Diaconorum quod attinet, cautum est ex eodem § II ut si ex illis alter, vel ambo deficiant, alii subsequentes Diaconi ipsorum suppleant locum ; et si unus tantum Diaconus, vel Subdiaconus adesset, tunc ex necessitate ultimus Presbyter licet major ordine, loco Diaconi, vel Subdiaconi deficientis supplere debet, et induere dalmaticam more Diaconi, cujus loco servit; eoque casu Diaconus quidem, qui aderit, sedebit a dexteris Episcopi, cui imponet et deponet mitram, quia scilicet proprium suum munus exercet. Presbyter autem Canonicus, qui alterius Diaconi assistentis vicem supplet, a sinistris loco illius stabit, adjuvabitque. Idipsum loco citato tradit Cæremoniale Ambrosianum, consentanee ad ritum pontificiæ Capellæ, de qua ita inquit Patricius : « Si vero adest unus Diaconus tantum in assi- « stentia, junior ex Presbyteris Cardinalibus sup- « plet locum secundi Diaconi ; sed Diaconus, « qui aderit tanquam Archidiaconus, et in pro- « prio officio, sedebit a dexteris, et mitram « semper ponet et deponet, Presbytero Cardi- « nali, » qui locum scilicet alterius Diaconi assistentis supplet, « a sinistris adjuvante. » Porro notandum, quo Ambrosianum Cæremoniale subjicit, nempe, ubi assisterent Episcopo Diaconorum loco assistentium, « unus Presby- « ter, et unus Subdiaconus, » tunc debere Presbyterum præcedere, ob eam forte rationem, quod tunc Subdiaconus non exerceret officium suum.

V. Tandem ex nostri III § præscripto, si omnes prorsus Diaconi et Subdiaconi deficerent, tunc duo ultimi Presbyteri eorum locum implerent. Diaconi autem nullatenus loco Dignitatum presbyteralium, aut Presbyterorum Canonicorum supplent ; sive, ut ait Cæremoniale Ambrosianum, « Diaconi loca vicesque Dignitatum pre- « sbyteralium, aut Canonicorum Presbyterorum « possunt supplere in divinis. » His concinit Cæremoniale pontificiæ Capellæ, ita inquiens : « Si nullus adesset Diaconus, duo juniores « Presbyteri, sive Episcopi, illis etiam deficien- « tibus, assistunt ; et si Pontifex celebraret « principaliter in Vesperis, sive in Missa, es- « sent in habitu Diaconorum cum dalmaticis, « et non in proprio. » Ait mox, notandum illud,

quod scilicet Pontifex non potest interesse divinis cum solemnitate, nisi ad minus cum tribus Cardinalibus, quorum duo assistant loco Diaconorum, et tertius ut Capellanus assistens. In Missa autem, quando Papa celebrat solemniter quatuor ad minus sunt necessarii, duo Diaconi assistentes, Diaconus Evangelii, et Episcopus, sive Presbyter Cardinalis, Capellanus assistens. Loquitur de Cardinalibus assistentibus Papæ, nam alias eidem assistere debet Subdiaconus in Missa, quem idcirco omisit, quod officium illud non exercetur a Cardinale, sed ab alio, qui dicitur Subdiaconus apostolicus, de quo legi potest ipsum pontificiæ Capellæ Cæremoniale lib. III, sectione II, cap. XXI, apud toties laudatum scriptorem Augustinum Patricium.

§ IV.

Si nullus Presbyter Canonicus adesset, præter Dignitates, tunc aliquis ex ipsis Dignitatibus, dalmatica similiter more Diaconi indutus, suppleret locum Diaconi deficientis; sed tali casu ipse Dignitatem obtinens maneret ad dexteram Episcopi, Diaconus vero ad sinistram; sed ipse Diaconus a sinistris manens, serviret in ministerio imponendi et deponendi mitram Episcopo.

COMMENTARIUS.

Consentanea sunt et huic nostro § quæ in memorato toties pontificiæ Capellæ Cæremoniali leguntur libro III, sectione II, cap. XVII, ubi agitur de supplendis vicibus Cardinalium in assistentia Papæ deficientium. In eo autem inter alia edicitur, ut, si nullus adesset Presbyter Cardinalis junior, Episcopus Cardinalis supplere debeat locum Diaconi Cardinalis assistentis, qui tamen eo casu erit a dexteris, ob supremam scilicet dignitatem episcopalem; manente Diacono a sinistris, qui « semper tamen ponet « et deponet mitram, » quamvis non esset a sinistris; uti ibidem notatur. Ad imitationem taque pontificiæ Capellæ, præscribit hic § noster, ut si nullus Presbyter adesset Canonicus præter Dignitates, tunc aliquis ex Dignitatibus suppleat locum Diaconi deficientis, eoque pariter casu is manere debet ad dexteram Episcopi, et Diaconus ad sinistram, qui etiam in ministerio imponendi et deponendi mitram Episcopo inserviet. Id quod totidem pæne verbis edicit quoque Cæremoniale Ambrosianum. Ex dictis autem illud addicere licet, Dignitates in Ecclesiis cathedralibus respectu Episcopi, et quarumdam præeminentiarum esse veluti Cardinales Episcopos respectu Papæ, quippe qui ceteris Cardinalibus eminent, et nulli locum cedunt.

§ V.

Hæc autem, quæ diximus, procedunt, ubi ordines, et præbendæ sunt distinctæ; ubi vero ordines non sunt distincti, duo Canonici, immediate sedentes post Canonicum, qui servit in Officio Presbyteri assistentis, erunt apud Episcopum loco Diaconorum assistentium.

COMMENTARIUS.

I. Eadem, quæ in hoc § præscripta etiam sunt in Cæremoniali Ambrosiano his plane verbis : « Hæc autem servantur, ubi ordines et « præbendæ sunt distinctæ, ut in Metropoli- « tana, » Ecclesia scilicet Mediolanensi. « Ubi « vero non adest hujusmodi ordinum et perso- « narum distinctio, deficiente prima Dignitate, « ad quam spectat solemniter officia peragere « et Archiepiscopo assistere; quod facile con- « tingeret, si Archiepiscopus in aliquibus Ec-

« clesiis interesset, ubi non adessent DD. Ordi-« narii, tunc vices suppleret primus Canonicus, « assisterentque duo proximiores alii Canonici « aut eorum loco duo Sacerdotes ex digniori-« bus. » Plura de supplendis vicibus tum Canonicorum, cum aliorum Mediolanensis Ecclesiæ ministrorum deficientium videri possunt apud memoratum Cæremoniale Ambrosianum.

II. Ceterum de ea re describendum censeo, quod consentanee ad nostrum Cæremoniale statuit Synodus provincialis XIII Beneventana sub Joanne Baptista Foppa Archiepiscopo celebrata anno MDCLVI, tit. XXVI, num XXXVIII. « Archidiaconus, » inquit, « Archipresbyter, « Primicerius, ceterique Canonici, qui Prælato « solemniter celebraturo in choro assistere de-« bent, sacris induantur, et ministrent in ordine « suo juxta dispositionem Cæremonialis Episco-« porum nuper impressi, ita tamen, ut in Ec-« clesiis, ubi præbendæ non sunt distinctæ inter « presbyterales et diaconales, prout in nostra « metropolitana Ecclesia, sive Episcopus cele-« bret, sive divinis Officiis præsens sit cum « cappa, munus Presbyteri assistentis semper « per primam Dignitatem, quocumque nomine « appelletur, adimpleatur : Officium vero duo-« rum Diaconorum assistentium Episcopo per « duas sequentes Dignitates post primam et ip-« sis deficientibus per digniores, seu antiquiores « Canonicos. » Additque mox : « Si autem præ-« bendæ sint distinctæ, quando Episcopus non « celebrat, et solum præsens sit cum cappa, « tunc loco primæ Dignitatis Decanus Canonico-« rum, et duo primi Diaconi assistere ei debent, « prout infrascriptis Decretis Sacra Rituum Con-« gregatio pronuntiavit. »

III. Ergo supplicante Archiepiscopo Beneventano, et proposito Dubio : An Archidiaconus prima Dignitas Archiepiscopo tam solemniter celebranti, quam divinis tantum interessenti cum cappa assistere teneatur, cum Præbendæ non sit distinctæ? Sacra Rituum Congregatio die V Septembris MDCXLVIII respondit, assistentiam prædictam præstandam esse per Archidiaconum juxta formam Cæremonialis, eumque posse cogi sub censuris, etiam in subsidium. Rursus cum in Ecclesia ipsa metropolitana Beneventana non fuerint distinctæ præbendæ presbyterales et diaconales, quæsivit Archiepiscopus, an ipsi solemniter celebranti, vel si divinis Officiis cum cappa intersit, Archidiaconus, qui est prima Dignitas, assistere teneatur ? eadem Sacra Congregatio die ac anno superius memoratis affirmative respondit. Cum autem dubitatum inde fuerit, quinam loco duorum Diaconorum assistere deberent, declaravit Sacra ipsa Congregatio die XXI Novembris MDCXLVIII : « Di-« gnitates proxime sequentes post Archidiaco-« num assistere debere, et recusantes etiam « sub censuris cogendos esse. » Sed de his jam alibi fusius diximus, Decisionesque etiam Sacræ ejusdem Rituum Congregationis attulimus.

§ VI.

Eadem ratione et regula, etiam alii inferiores de Capitulo, ut Beneficiati et Clerici, alterius sibi immediate præcedentis vices, cum opus erit, supplebunt.

COMMENTARIUS.

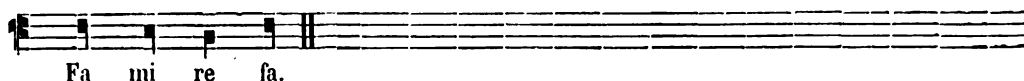
Tradit hæc eadem, et longe plura Cæremoniale Ambrosianum, aitque in fine capitis, quod est de supplendis vicibus Ordinariorum vel Officialium deficientium in assistentia Archiepiscopi, divinorumque Officiorum, ut scilicet cum aliquis supplet loco alterius, canendo responsorium, vel lectionem et hujusmodi, tunc ea suppleat eo loco et modo, quo ille faceret, si præsens adesset ; ut si responsorium sit canendum ad legile, vel in medio chori, vel alibi, ipse quoque pariter hæc omnia faciat, quæ ille erat facturus, si adesset ; si cum paramentis idem iste qui supplet, præstabit cum paramentis ordini tamen suo congruentibus.

CAP. XXVII.

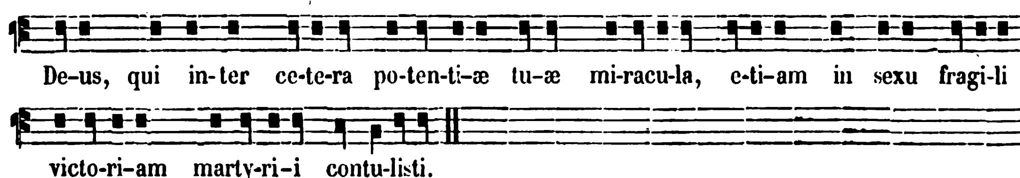
DUO SUNT ORATIONUM SEU COLLECTARUM TONI, SOLEMNIS ET SIMPLEX.
SOLEMNI UTENDUM IN FESTIS DUPLICIBUS ET SEMIDUPLICIBUS.
SIMPLICI IN FERIALIBUS AC FESTIS SIMPLICIBUS, PRO DEFUNCTIS, AC ETIAM IN DIEBUS SOLEMNIBUS EXTRA MATUTINUM, MISSAS ET VESPERAS.
REGULÆ CANENDI EX LIBRIS CHORALIBUS SUMENDÆ.

§ UNICUS.

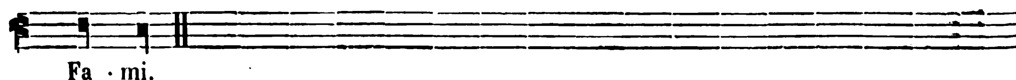
Sciendum est, duos esse Orationum tonos, alterum solemnem, alterum simplicem; seu alterum festivum, alterum ferialem : et tono quidem solemni utimur in festis duplicibus et semiduplicibus in Matutinis, Missis et Vesperis; altero vero simplici in ferialibus et festis simplicibus, ac pro defunctis, et in aliis quæ occurrunt extra Matutinum, Missas et Vesperas, etiamsi diebus solemnibus recitentur, ut in ceteris horis canonicis, in benedictionibus candelarum, palmarum, et similibus. Differentia autem inter solemnem et simplicem tonum est juxta antiquum ritum et observantiam Capellæ papalis, quia solemnis duas tantum habet variationes, et regulariter prima variatio fit per duas notas descendendo et redeundo ad eumdem tonum, videlicet, ut hic demonstratur.

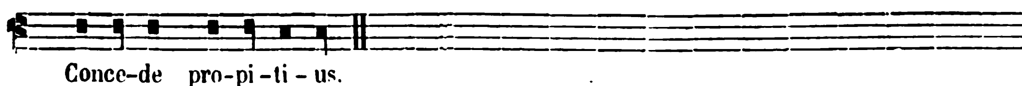

et in prima clausula Orationis, quæ habet verbum videlicet in fine dictæ clausulæ, quæ gemino puncto a sequenti clausula solet designari secundum rectam orthographiam; quemadmodum apparet ex propositæ Orationis modulatione.

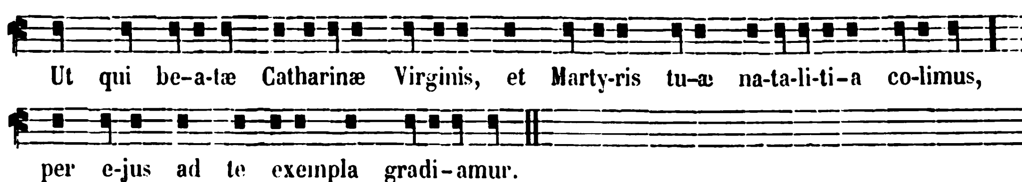

Secunda vero variatio, fit per unam notam descendendo, videlicet :

in fine secundæ clausulæ sequentis, quæ pariter, vel gemino puncto, vel puncto et virgula constat.

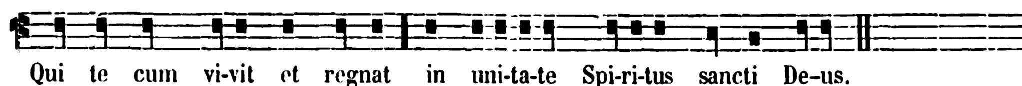

ac deinceps sequente clausula finali, uniformi tono sine declinatione vocis completur, videlicet :

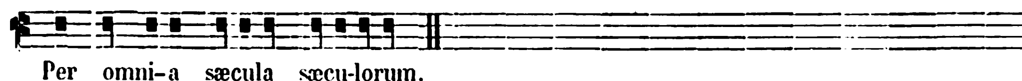

Conclusiones etiam earumdem Orationum in tono solemni diversimode variantur, prout ipsæ conclusiones diverso modo sunt conceptæ. Aut enim dicitur *Per Dominum nostrum*, etc., aut *Qui vivis et regnas*, etc. Primo casu fit variatio per unicam notam in fine primæ clausulæ sine verbo, videlicet :
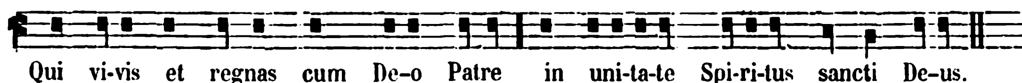

In secunda vero clausula per duas notas, scilicet :

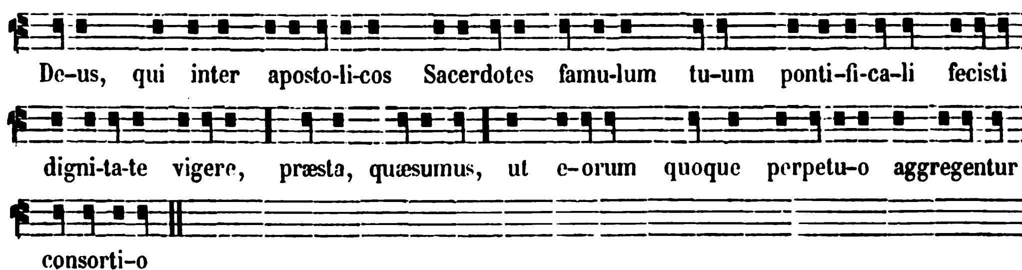

In tertia vero, et ultima, nulla fit variatio, prout de Oratione dictum est; nimirum.

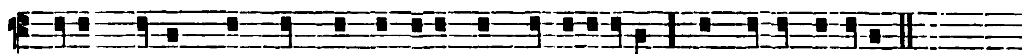

Secundo casu, cum dicitur *Qui vivis et regnas*, etc. in qua sunt duæ tantum clausulæ, prima variatur per duas notas, videlicet :

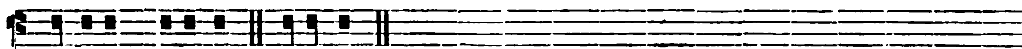

Secunda, et finalis non variatur. Tonus vero simplex et ferialis nullam habet variationem, sed cum eo utimur, uniformi tono et voce proferimus Orationes a principio usque ad finem, et pari modo in earum conclusionibus, ut patet in sequenti modulationis exemplo :

Excipiuntur etiam ab hac regula Orationes et versiculi, qui cantantur pro defunctis extra Missas, ut in Vesperis et Matutinis, et aliis Officiis, in quibus in fine Orationum et versiculorum deprimitur vox per tertiam, hoc est, a *fa* ad *re*, in ultimis syllabis, ut pariter ex proximo alio exemplo constat :

Regulare autem est, ut in utroque tono, voce gravi et competenti, interposita aliqua mora, in fine cujuslibet clausulæ, et præsertim in clausula finali, cum decore et gravitate recitentur Orationes. De tonis vero Evangeliorum et Epistolarum, Capitulorum, Antiphonarum, et aliorum multorum, quæ frequenter in Ecclesiis recitantur, nulla in hoc libro fit mentio, cum libri impressi reperiantur, qui de his abunde loquuntur, ut in Pontificali Romano, Sacerdotali Romano, Directoriis chori, et similibus, ex quibus singuli instrui possunt. Nam hic ea tantum apposuimus, quæ ad personam Celebrantis in proferendis Orationibus spectant, ob varium usum illas recitandi.

COMMENTARIUS.

I. Eadem quoque, et longe plura iis, quæ in hoc capite de Orationibus, seu Collectis et diversis earumdem tonis præscripta sunt enarrat in suo Cæremoniali Crassus, lib. II, cap. I, ubi ipsarum Orationum et aliorum omnium tenores explicat, quæ in publicis Officiis per totum annum eveniunt, quomodo scilicet eas secundum laudabilem usum cantari oporteat. Sane de tonis ipsis, sive tenoribus Orationum æque, ac aliorum multorum, quæ frequenter in Ecclesia canuntur, legi possunt varii libri impressi, ac inter alios ille qui dicitur *Directorium chori*. Non omittendum vero, quod initio memorati capitis docet Crassus principio nostri hujus capitis concinens, ubi ita inquit : « In ipsarum Orationum decantatione duos tonos, seu tenores habemus, videlicet, unum « solemnem et festivum, quo utimur in Missis « et Vesperis festivis solum, tam omnium « solemnitatum totius anni, quam omnium « dominicarum de Adventu et de Quadragesima, et sabbati in Albis et Matutinis Natalitiis. Alium vero simplicem et positivum « habemus, quo utimur in ferialibus, et pro « defunctis, et in benedictionibus, quæ etiam « veniunt in diebus et pro actibus solemnibus, « ut in candelis, cineribus, palmis, et aliis benedicendis. »

II. Itaque, ut idem auctor docet, in diebus solemnibus et festivis, primo cantaturi *Dominus vobiscum*, vel *Pax vobis*, ut Missæ competit vocem formabit pariter, et firmabit sonoram et hilarem magis quam pressam, et mœstam ratione solemnitatis, et quantum graviter poterit, juxta organum et bombum vocis suæ, ac etiam secure et sortiter, cum perseverantia in illo tono quem capiet. Capiet autem sub nota musicorum, quam appellant *fa*, in qua nota, sive in quo tono, sicut a principio semel acceperit cantum, sic nunquam declinabit vocem per modulos, quos falsettos, neque per articulos, quos contrapunctos, neque per circumflexiones, quas semitonos vocant, nec denique per aliquas vocis alterationes, sed omnino in solido et presso vocis tenore perseverabit, dicens *Dominus vobiscum*, producendo vocem super prima syllaba utriusque dictionis tantum, quantum super duabus aliis faceret. Similiter etiam dicendo *Pax vobis*, super qua syllaba dictionis *vobis* pausabit, ut supra, et idem facit in tono vocis

super dictione *Oremus;* in qua super prima syllaba, et non in media, semper pausabit.

III. Hæc Crassus, qui, uti superius notatum fuit, fuse ac dilucide in suo Cæremoniali lib. II, cap. L, de tonis, sive tenoribus Orationum, et aliorum omnium, quæ intra totum annum solemniter cantanda sunt, disserit. Ceterum tum Episcopi, tum Canonici, et in id impendere studium suum debent, ut bene, et secundum regulas tum Orationes, tum alia, quæ occurrunt, canant; tametsi nostra hac tempestate non desint homines divinis Officiis peragendis addicti, qui nulli parcentes labori ac sumptui, ut cantum quem figuratum vocant, addiscant, et de eo sibimetipsis blandiantur : de cantu Gregoriano, quem dicimus firmum, nihil plane solliciti sunt, ut alios omittam, qui bene cantare in Ecclesia erubescunt. Sed de obligatione cantus Gregoriani alibi dictum est.

[Animadvertendum est usu Romanæ Ecclesiæ duplicem dari tonum simplicem. Prior fit, ut explicat Cæremoniale, sine ulla vocis inflexione, et adhibetur in Missis ferialibus, defunctorum, etc. Posterior fit descendendo duobus notis, ex *fa* ad *re*, in ultimo verbo Orationis, adhibeturque non modo pro defunctis extra Missam et divinum Officium, sed etiam in quacumque simili functione, v. g. in reservationibus SS. Sacramenti quod vulgo in Gallia vocantur *Salutationes.*]

CAP. XXVIII.

ORGANA IN ECCLESIA ADHIBENTUR IN OMNIBUS DOMINICIS ET FESTIS PER ANNUM.
PULSARI NON DEBENT IN ADVENTU ET A QUADRAGESIMA AD PASCHA, EXCEPTIS DOMINICA TERTIA ADVENTUS ET QUARTA QUADRAGESIMÆ, AC FESTIS QUIBUSDAM PER EA TEMPORA OCCURRENTIBUS.
PULSANTUR IN INGRESSU EPISCOPI AD ECCLESIAM, QUOTIES ILLE SOLEMNITER CELEBRAT.
ITEM IN INGRESSU LEGATI APOSTOLICI, CARDINALIS, ARCHIEPISCOPI, ET ALTERIUS EPISCOPI, UBI PRIMUM AD ECCLESIAM ACCEDUNT, DONEC ORANT. — QUANDO ET QUOMODO
TANGENDA SINT IN MATUTINIS SOLEMNIBUS, IN VESPERIS ET IN VERSIBUS HYMNORUM, ET IN MISSA.
NUM ADHIBENDA SINT IN HORIS CANONICIS.
SONUS ORGANI ET QUANTUS MODULATIO NE LEVITATEM AD LASCIVIAM PRÆFERANT.
NEC MUSICA NEC ORGANUM IN OFFICIIS ET MISSIS DEFUNCTORUM ADHIBEATUR.

§ I.

In omnibus dominicis et omnibus festis per annum occurrentibus, in quibus populi a servilibus operibus abstinere solent, decet in Ecclesia organum et musicorum cantus adhiberi.

COMMENTARIUS.

I. Organum, quod vario calamorum ordine constat, follibusque inflatur, non omnino nuperum esse inventum, satis declarat S. Augustinus in Psalmum LVI, ubi ita inquit : « Organa dicuntur omnia instrumenta musicorum. Non solum illud organum dicitur, quod grande est, et inflatur follibus, sed quidquid aptatur ad cantilenam, et corporeum est, quo instrumento utitur, qui cantat, Organum dicitur. » Augustino adjungimus S. Isidorum Episcopum Hispalensem, qui lib. III Originum cap. XX, de organo hæc habet : « Organum vocabulum est generale vasorum omnium musicorum. Hoc autem cui folles adhibentur, alio Græci nomine appellant, ut autem Organum dicatur, magis ea vulgaris est consuetudo Græcorum. » Ea-

dem habet Amalarius lib. III, *De ecclesiasticis officiis*, cap. III.

II. Musicorum organorum varia sunt genera, nam quædam nervis intenduntur, quæ *cruomena* vocantur, vel *enchorda*, sive ἔντατα, et *prosoda*, quædam spiritu inflantur, quæ *pneumatica :* quæ vero aqua propellit, *hydraulica* sunt et complura alia, de quibus agit Cælius Rhodiginus, lib. IX *Lectionum antiquarum*, cap. VI. Porro quod scriptum in Psalmo XL *Laudate eum in chordis et organo*, non intelligi de organis, quæ follibus inflantur, annotavit jam memoratus Amalarius loco citato, et post eum eruditissimus Stephanus Durantus lib. I *De ritibus Ecclesiæ catholicæ*, cap. XIII, num. II. De organis hydraulicis, vide quæ paulo inferius nos adnotabimus.

III. Quis primum organa, quibus hodie utimur in Ecclesiis, invenerit, in dubium a scriptoribus revocatur. Glicas et Manasses Imperatori Theophilo, qui floruit sæculo IX, organorum inventum tribuunt. Quidam apud Cresolium in Mystagogo, cap. XXVII, organa ipsa audiri cœpisse in Ecclesia inquiunt permittente Damaso Papa. Sed verior et communior sententia est, quam tradunt Martinus Polonus, Platina, Joannettus et alii, qui aiunt, eorum usum tempore Vitaliani Papæ, qui floruit post medium sæculum VII, incœpisse in Ecclesia, ejusque sententiæ est inter alios Joannes Bona Cardinalis in sua divina Psalmodia cap. XVII, § II, Pagius in Vita Vitaliani num. XVI, et laudatus Durantus loco citato.

IV. In Galliam invecta esse organa anno DCLVII Eginhardus imprimis memoriæ prodidit dicens, Pipino Francorum Regi Compendii agenti misisse Constantinum Imperatorem organa cum aliis muneribus : « Constantinus Imperator « Pipino Regi multa misit munera, inter quæ « et organa, quæ ad eum in Compendio villa « pervenerunt. » Idem etiam prodidit Monachus Sangallensis lib. I Vitæ Caroli Magni, cap. X. « Adduxerunt etiam iidem Missi, » Constantini scilicet Imperatoris, ut notat Mabillonius, sive Michaelis cognomento Rhangabis, « omne genus « organorum, sed et variarum rerum secum : « quæ cuncta ab opificibus sagacissimi Caroli, « quasi dissimulanter adspecta, accuratissime « sunt in opus conversa ; et præcipue illud « musicorum organum præstantissimum, quod « doliis ex ære conflatis, follibusque taurinis « per fistulas æreas miro perflantibus, rugitu « quidem tonitrui boatum, garrulitatem vero « lyræ vel cymbali dulcedine coæquabat. Quod « ubi positum fuerit, quandiuque duraverit, et « quomodo inter alia reipublicæ damna perierit, « non est hujus loci, vel temporis enarrare. » Nempe id periit in direptione Aquisgranensis Basilicæ per Nortmannos, ut putat Mabillonius in Præfatione ad sæculum III Benedictinum, num. CV.

V. Organa habuisse Veronensem Ecclesiam Carolo Magno imperante, docent aliquot chartæ descriptæ ab Ughello tomo V Italiæ Sacræ, pagina 604 et 610. Ad Ludovicum Pium deinde adductus est « Presbyter quidam de Venetia, « nomine Georgius, qui se organum posse fa- « cere asserebat : quem Imperator Aquisgrani « cum Thancolfo Sacellario misit, ut ei omnia « ad id instrumentum necessaria præberentur, « imperavit, » ut est apud Eginhardum in Annalibus anno DCCCXXVI, qui etiam de translatione SS. Martyrum Marcellini et Petri, cap. XV, de eodem Georgio mentionem facit is verbis : « Hic est Georgius Veneticus, qui de patria sua « ad Imperatorem venit, et in Aquensi palatio « organum, quod Græce hydraulica vocatur, « mirifica arte composuit. » Quod quidem organum Aquisgranense illud idemque esse autumat eruditus Dufresne in suo Latinitatis Glossario, verbo *Organum*, quod describitur a Walafrido, qui primum ejus inventum Græcis attribuit, et ab ipso Ludovico confectum innuit. Sic enim ipse canit in versibus Aquisgrani editis anno XVI Ludovici Imperatori de Templi Aquisgranensis apparatu.

Ast alia de parte nitens fulgore corusco
Auratus discurrit eques, comitante pedestri
Agmine : tintinnum quidam, quidam organa pulsant.
Dulce melos tantum vanas deludere mentes
Cœpit, ut una suis decedens sensibus, ipsam
Femina perdiderit vocum dulcedine vitam.
Cedant magna tui superest figmenta Colossi
Roma : velit Cæsar magnus, migrabit ad arces
Francorum, quodcumque miser conflaverit orbis;
Et queis præcipue jactabat Græcia sese,
Organa Rex magnus non inter maxima ponit.

VI. Jam non solum in Italià et Gallia, sed et in Anglia fuisse in usu organa sæculo X, docet nos Wolstanus Monachus Ventanus in Prologo ad Vitam metricam Sancti Swtbuni, ubi laudat

Elfegum Ventanum Episcopum ob organa in Ventano Monasterio constructa his versibus :

> Talia et auxistis hic organa, qualia nusquam
> Cernuntur, gemino constabilita sono.
> Bisseni supra sociantur in ordine folles,
> Inferiusque jacent quatuor, atque decem.
> Flatibus alternis spiracula maxima reddunt,
> Quos agitant validi septuaginta viri.
> Brachia versantes, multo et sudore madentes,
> Certatimque suos quisque monet socios,
> Viribus ut totis impellant flamina sursum,
> Et rugiat plena capsa referta sinu.
> Sola quadringentas quæ sustinet ordine musas,
> Quas manus organici temperat ingenii.

VII. Penes Monachos fuisse jam olim organorum usum, testis est Baldricus Dolensis Archiepiscopus in Epistola ad Fiscamnenses : « Illa in Ecclesia, » inquit, « unum erat, quod « mihi non mediocriter complacuit, quod « ad Deum laudandum, et excitandum David « canticis suis inseruit : *Laudate*, inquit, *Domi-* « *num in chordis et organo.* Ibi siquidem instru- « mentum vidi musicum fistulis æreis compa- « ctum, quod follibus excitatum fabrilibus suavem « reddebat melodiam..... Organa illud vocant, « certisque temporibus excitabant. » Quibus verbis satis quidem innuit Baldricus, rariora id genus instrumenta fuisse, et maxime in Monasteriis, additque, non omnibus probari : « Non « tamen ignoro, quia sunt multi, qui tale quid « in suis non habentes Ecclesiis, eos qui habent, « murmurando dilapidant, quos nos obloquen- « tes, et detrahentes audemus nuncupare, qui « quod organa nobis innuant, nesciunt expo- « nere. » Sic multa ille in hunc modum ; quanquam non desunt etiam nostro hoc ævo, ut idem Mabillonius notat, qui organorum usum in Ecclesiis maxime vero cœnobiticis improbant.

VIII. Quidquid autem nonnulli jactitent infirmiorum christianorum instrumentum Organum appellantes, est tamen antiqui instituti organum in Ecclesia, et complurium jam etiam Conciliorum auctoritate firmatum, præsertim œcumenici Tridentini sessione XXII, de observandis et vitandis in celebratione Missæ. Licet itaque sint usque ad hanc diem insignes in Gallia Ecclesiæ, quæ organorum ea musices ignorant, quemadmodum etiam Capella pontificia, in qua organa ipsa non extant, ut testantur Cajetanus ad S. Thomam et Sotus, *De justitia et jure*, lib. X, quæstione, articulo II, non est tamen usus ille improbandus, quem una cum Tridentina aliæ passim Synodi admittunt sæculo XVI habitæ ; et ante ipsas S. Thomas II. II, quæstione XCI. Nam et tibiis, tympanis, et aliis musicis instrumentis Deum laudandum innumeris Scripturæ locis expressum est. Plane Demochares de observanda Missarum celebratione cap. XIV, et alii scriptores organorum usum commendant, erratque Navarrus, uti ex superius dictis liquet, cum in libro *De oratione et Horis canonicis*, cap. XVI, semel et iterum scripsit, superstite S. Thoma Aquinate usum organorum nondum receptum fuisse.

IX. Cum ergo antiqua sint in Ecclesiis organa, et Conciliorum auctoritate ac testimoniis Theologorum probata, quod mentes fidelium ad laudandum Deum excitare solent, decere idcirco ait hic § I, ut in omnibus dominicis et omnibus festis per annum occurrentibus, in quibus populi a servilibus operibus abstinent, in Ecclesia organum et musicorum cantus adhibeantur.

§ II.

Inter eas non connumerantur dominicæ Adventus et Quadragesimæ, excepta dominica tertia Adventus, quæ dicitur *Gaudete in Domino*, et quarta Quadragesimæ, quæ dicitur *Lætare, Hierusalem*, sed in Missa tantum ; item exceptis festis et feriis infra Adventum aut Quadragesimam occurrentibus, quæ cum solemnitate ab Ecclesia celebrantur : ut die SS. Mathiæ, Thomæ Aquinatis, Gregorii Magni, Josephi, Joachim, Annuntiationis, et similibus infra Adventum et Quadragesimam occurrentibus. Item feria quinta in Cœna Domini ad Missam tantum, et Sabbato sancto ad Missam et ad Vesperas; et quandocumque occurreret celebrare solemniter et cum lætitia, pro aliqua re gravi.

COMMENTARIUS.

I. Quanquam, uti in Commentario ad § I dictum est, deceat in omnibus dominicis organum et musicorum cantus adhiberi, excipiuntur hic tamen dominicæ Adventus et Quadragesimæ, quia scilicet utrumque tempus, nempe Adventus et Quadragesimæ pœnitentiæ destinatum omne lætitiæ signum excludit; eamque ob causam solebant olim sacræ imagines velari, uti inter alios testantur Grancolas in Commentario historico ad Breviarium Romanum, Martenius, *De antiqua Ecclesiæ disciplina*, et in opere *De antiquis Monachorum ritibus* lib. IV, cap. I, ubi ait, ex antiquo Ms. Ordinario Canonicorum regularium in dominica prima Adventus cautum fuisse, « ut ante Primam cooperiantur ta« bulæ, » id est, imagines, « et capsa, et sic « usque ad Nativitatem permaneant. » Macryus in suo Hierolexico, verbo *Icona*, ait, in Hispania cooperiri ipsas imagines in Ecclesiis « tempore « Adventus, Vigiliarum, quatuor temporum, et « a dominica Septuagesimæ usque ad Sabbatum « sanctum. »

II. Ad organum et musicos concentus quod attinet, prohiberi ipsos diebus Adventus et Quadragesimæ, « festis duntaxat exceptis, » itemque, « dominica Adventus tertia, dicta *Gaudete*, « et Quadragesimæ quarta, nuncupata *Lætare*, » in quibus pulsari organa permittuntur ad Missam tantummodo conventualem, novissime edixit in sua celebri Romana Synodo anni MDCCXXV Benedictus XIII Pontifex maximus tit. XV, cap. VI. Ex Cæremoniali Ambrosiano lib. I, cap. *De Organistis*, pulsari vetantur organa toto tempore Quadragesimæ, et in processionibus Litaniarum, vel aliis, quæ pro aliquibus calamitatibus, vel de pœnitentia peraguntur; itemque dum fit Officium pro defunctis, ceterum in reliquis actionibus adhiberi possunt. Verum notanda omnino est Castaldi distinctio, qui consentanee ad hunc nostrum § et ad Cæremoniales antiquiores codices, in quibus erat apprime versatus lib. I suæ praxis Cæremoniarum cap. II, num. II, hæc habet: « In omnibus « diebus dominicis et festis per annum occur« rentibus, in quibus a servilibus operibus « abstinendum est, decet in collegiatis ac præ« cipue in cathedralibus Ecclesiis organum « et musicorum cantus adhibeatur : exceptis « tamen dominicis Adventus et Quadragesimæ, « cum his temporibus, nonnisi dominica tertia « Adventus et quarta Quadragesimæ, quæ sunt « dies lætitiæ, organa adhiberi debeant. »

III. Et quidem quod tertiam Adventus dominicam spectat, quæ appellatur *Gaudete*, quod Missæ Introitus incipit a verbis illis Apostoli in Epistola ad Philippenses cap. III, *Gaudete in Domino semper, iterum dico, gaudete*, etc., maxime solemnis Romæ erat, ideoque ex Ordine Romano XV, auctore Petro Amelio, cap. III, in hac ipsa die Celebrans utebatur « mitra cum « perlis et paramentis pretiosis violaceis; » Papa vero pluviali « de sindone, seu samito cum « aurifrigiis de perlis, et mitra aurifrigiata cum « perlis. » Etiam in aliis Ecclesiis celebrari solemniter dominicam ipsam consuevisse, tradit Grancolas loco citato, cap. VIII, et ante ipsum innuit Durandus in suo divinorum Officiorum Rationali lib. VI, cap. V.

IV. Quantum ad dominicam quartam Quadragesimæ, quæ appellatur *Lætare, Hierusalem*, quia ab hisce verbis incipit Introitus Missæ, celebris admodum illa tum alibi, tum Romæ præsertim erat, externisque lætitiæ signis celebrabatur; tunc enim fiebat Imperatorum coronatio, et solemnitas Rosæ aureæ, quam Pontifex magna cum cæremonia benedicebat. Sunt qui ejusmodi ritus auctorem faciunt Urbanum Papam II, cum ceteroqui constet eo esse vetustiorem; scribit siquidem Theophilus Raynaudus in opusculo, quod *de Rosa mediana Romani Pontificis benedictione consecrata* edidit, quodque extat tomo X ejus operum, apud Cencium Camerarium in libro *De censibus*, mentionem fieri S. Leonis IX, qui insigne Monasterium Bambergæ ædificavit, multisque privilegiis donavit anno ML imposita ejusdem Monasterii Monialibus a se sub speciali S. Petri protectione constitutis, obligatione pendendi quotannis Romanæ Ecclesiæ, aut Rosam auream a Pontifice benedicendam dominica quarta Quadragesimæ, aut quantum auri in ipsius Rosæ confectionem esset insumendum.

V. Tradit præterea inter alios Grancolas in Commentario historico ad Breviarium Romanum,

cap. LI, consuevisse Romanos Pontifices dominica ipsa quarta Quadragesimæ una cum Cardinalibus roseo colore indutis agmine instructo progredi ad Ecclesiam S. Crucis, ubi dicebatur Missa, et fiebat Rosæ aureæ benedictio; prædicabatur tum post Evangelium, et Rosæ istius significatio allegorica explicabatur. Extat unus ex his sermonibus ab Innocentio III habitis; de eademque aurea Rosa mentio fit in Historia Fulconis Comitis Andegavensis apud Pagium in Vita Urbani Papæ II, ubi inter alia dicitur, quod Urbanus Papa Turonum venit, ibique dominica quarta in media Quadragesima coronatus, florem aureum, quem gestabat manu, memorato Comiti donavit. Hinc Eugenius III in Epistola ad Alphonsum Hispaniarum Regem ait, se mittere Rosam auream, quam Romanus Pontifex singulis annis benedicere solet in dominica *Lætare*. Idipsum scribit Alexander III ad Ludovicum VII, Gallorum Regem, eique mysticas Rosæ aureæ significationes exponit. Errat itaque auctor Vitæ Innocentii IV, ubi de ipso tradit, quod primus Rosam auream benedicerit, Canonicisque sancti Justi Lugdunensibus miserit. Quidquid sit, celebrabatur vel olim Romæ externis lætitiæ signis dominica quarta Quadragesimæ, hodieque etiam Cardinales juxta antiquum ritum deposito violaceo ipsa die roseum colorem induunt.

VI. Præter dominicas ipsas, tertiam scilicet Adventus et quartam Quadragesimæ, quibus pulsari organum non vetatur, « in Missa, » scilicet, « tantum, » idipsum ex nostro hoc § fieri permittitur « festis et feriis infra Adventum aut « Quadragesimam occurrentibus, quæ cum so« lemnitate ab Ecclesia celebrantur; » ex recentiori scilicet disciplina, nam alias pervetustus est ritus, ut nulla prorsus festa in Quadragesima celebrantur, uti constat ex canone LI Concilii Laodiceni, cujus verba juxta versionem Dionysii Exigui hæc sunt: « Quod non oporteat « in Quadragesima Martyrum natalitia celebrari, « sed eorum sancta commemoratio in diebus « sabbatorum et dominicarum fieri conveniat. » Jejunii mœstitia non videbatur conjungi posse cum solemnitate festorum, ideoque sola Sanctorum commemoratio fieri permittitur sabbatis et dominicis, quia scilicet iis diebus jejunium cessabat, non solum scilicet die dominico, sed apud Græcos etiam sabbato; quibus etiam solis diebus Sacrificium apud ipsos celebratur, in aliis enim omnibus diebus Quadragesimæ, excepto festo Annuntiationis Deiparæ; fit Sacrum Præsanctificatorum, uti jam fuse diximus tomo II Conciliorum in Commentario ad canonem LII Concilii Trullani.

VII. Quanquam vero Græci ex canone ipso Trullano festum solummodo Annuntiationis Beatæ Virginis in Quadragesima celebrarent, apud Latinos tamen diutius servata est ea disciplina, ut nullum penitus festum celebraretur, uti liquet præsertim ex Concilio Toletano X anni DCLVI, can. I, ubi memoratum festum octavo ante Nativitatem Servatoris nostri die statutum fuit, ne scilicet vel per Quadragesimam, vel per Paschale tempus impediretur, quo tempore antiqui canones nulla alia festa celebrari permittunt: « Quoniam die, » inquit canon « laudati Concilii Toletani, qua invenitur An« gelus Verbi conceptum et nuntiasse verbis, et « indidisse miraculis, eadem festivitas non po« test celebrari condigne, cum interdum Qua« dragesimæ dies, vel Paschale festum videtur « incumbere, in quibus nihil de solemnitatibus, « sicut ex antiquitate regulari cautum est, con« venit celebrari. » Vide quæ in hunc canonem notavimus nos in ipso Commentario ad memoratum canonem III Trullanum, II tomo Conciliorum.

VIII. Testatur præterea Radulphus de Rivo Decanus Tungrensis, *De Canonum observantia*, propositione X, de ritu Romano loquens, quod nullum fieri soleret olim festum in Quadragesima, quod Annuntiatio Virginis celebrabatur ante Natale Domini, festum S. Gregorii Papæ die III Septembris, quo ordinatus fuit, festum S. Benedicti die translationis ejus mense Julio; sed postquam Romæ translata est Annuntiatio in mensem Martium, reliqua festa eidem mensi restituta sunt, præter S. Ambrosium, qui Mediolani et Romæ remansit VII die Decembris, licet obierit die IV Aprilis. Radulphi verba hæc sunt: « Sancti patres in Toletano Concilio sta« tuerunt, ut Annuntiatio S. Mariæ de Quadra« gesima in XV Kalendas Januarii transferretur, « ubi annuatim solemniter et convenienter « ante Natale Domini posset celebrari. Utpote « cum omnia illius temporis Officia de eadem « resonent Annuntiatione, ut in Ambrosiana ser« vatur Ecclesia, in qua eadem Annuntiatio so« lemnissime agitur in dominica ante Nativita-

« tem Domini. Et præterea in Ambrosiano Offi-« cio nullum festum in Quadragesima servatur, « prout dicta Concilia statuerunt » (loquitur de Conciliis Laodiceno et Toletano x.) « Et pro-« pterea antiquitus festa Gregorii et Ambrosii « ad dies ordinationis eorum transferebantur, « Gregorius scilicet ad diem tertium Novem-« bris, et Ambrosius ad Octavam Andreæ, et « Benedictus ad diem translationis suæ in Julio : « sed postea Annuntiatione in Romana Ecclesia « ad locum suum redeunte, similiter alii apud « nos redierunt; et exinde retenta est translatio « Benedicti. Ambrosius tamen apud Romanos « et Mediolanenses remanet in octava. » Hactenus ille.

IX. Maxima itaque fuit auctoritas laudati canonis LI Laodiceni, et veteris instituti etiam in Ecclesia Latina, quia pugnare cum solemniis Sanctorum jejunia credebantur. Hinc apud Joannem Abrincensem, qui floruit sæculo XI, legitur, quod suo ævo nullum fiebat festum per totam Quadragesimam, sed tantum in dominica fiebat eorum commemoratio Sanctorum, qui in hebdomadam inciderant; quod quidem consentaneum erat canoni Synodi Laodicenæ, cujus verba superius jam attulimus. Sed et Joannes Belethus, qui XII vel XIII vixebat sæculo, in sua divinorum Officiorum explicatione, cap. LXXXIV, affirmat, quod sua ætate Lugduni sicut et Mediolani nullum celebrabatur festum tempore Passionis, et si quando occurrebat, fiebat tantum commemoratio : quod quidem intelligendum est de toto tempore Quadragesimæ, ut testatur Radulphus, qui usum memorat Ecclesiæ Mediolanensis, qui adhuc servatur : « In Officio Ambrosiano nullum festum in « Quadragesima. »

X. Monachos in Occidente mutasse hunc ritum, et multa festa invexisse etiam in Quadragesimam, tum jejunii, tum laboris levandi causa, observat Grancolas in Commentario Historico ad Romanum Breviarium, cap. XLI. Certe Lanfrancus in suis Statutis cap. I, sectione XXIII, asserit, quod si die Cinerum occurrat festum duodecim lectionum, in diem crastinum transferatur : « Si in capite jejunii fe-« stivitas duodecim lectionum evenerit, non « celebratur ipsa die, sed differtur in cra-« stinum ; » præcipitque, ut in festo duodecim lectionum, in Quadragesima duæ dicantur Missæ una de festo, altera de feria : « Utraque « Missa ad majus Altare celebratur. » In Consuetudinibus Cisterciensium signata est prima Missa de feria, secunda de festo. Radulphus Tungrensis propositione XXIII ait, quod suo ævo, id est labente sæculo XIV, Missa de festo dicebatur post Tertiam, et Missa de jejunio post Nonam, et quod hic erat usus Romæ et Coloniæ : « Ut diebus jejuniorum Missa de festo ad Ter-« tiam dicatur, et de jejunio ad Nonam. » Per istas duas Missas in die festo, cum commemoratione feriæ in Officio, servari creditum est, ait Grancolas, et quidquid festo, et quidquid jejunio deberetur.

XI. Jejunium incompatibile fuisse olim cum festo, ex scriptoribus antiquis et veteribus monumentis docemur. Capitulum generale Abbatum Galliæ anno DCCCXVII, cap. XLVI, absolverat jam a jejunio, quocumque die occurrerent festa Patronorum : « Plenum, » inquit, « Officium « agatur, et bis reficiatur. » Jejunabatur tamen extra Monasteria diebus festis in Quadragesimam incidentibus, etiam die Annuntiationis Deiparæ, uti docet Cardinalis Humbertus Silvæ Candidæ adversus Nicetam Pectoratum : « Nec « jejunia resolvimns in celebratione Missæ, aut « in aliquo natalitio Martyrum, sed nec in An-« nuntiatione B. Mariæ. » Narrat autem Glaber lib. III, cap. III, quod circa annum M, Episcopi Galliæ et Italiæ congregarunt plura Concilia, quibus statutum fuit, transferri festum Annuntiationis a die XXV Martii, quæ sæpius incidit in Quadragesimam, ad diem XVIII Decembris, ut fiebat in Hispania, eo scilicet fine, ne impediretur jejuniorum dies, vel ne festa celebrarentur in Quadragesima : « Ferebatur enim « a quibusdam, Annuntiationem dominicam « more Hispanorum XV Kalendarum Januariarum « die irreprehensibiliter posse celebrari. »

XII. Ubi festa in Adventu et Quadragesima celebrabantur, ea videtur disciplina servata fuisse, ut iis diebus, in quos illa inciderent, minime jejunaretur; id enim aperte innuit S. Petrus Damiani, quippe qui in Regula sua præscribens suis Monachis magnum jejunium in Adventu et Quadragesima, eos absolvit ab ea lege in tribus solemnibus festis, nempe S. Andreæ Apostoli, S. Benedicti, et Annuntiationis Deiparæ. Vixit autem ille sæculo XI. Ceterum apud Cluniacenses, ut ait Grancolas, in novo

Breviario restitutus est antiquus usus nullum festum in Quadragesima celebrandi, sed prævenieudi, et anticipandi festa occurrentia in mense Februario, et transferendi post Pascha occurrentia in mense Martio, aut Aprili, excepto festo Annuntiationis. S. Benedictus in ipso Breviario transfertur in mensem Julium : S. Gregorius in Septembrem : Dedicationis festum, si occurrat in Quadragesima, transfertur post Pascha.

XIII. Dicet autem fortasse quispiam, cur nulla apud memoratos hucusque scriptores de aliis festis mentio, quæ in Quadragesimam incidere solent, quales sunt festi dies Cathedræ S. Petri die XXII Februarii, et S. Mathiæ Apostoli die XXIV ejusdem mensis, itemque S. Josephi, et Joachimi, qui die XIX et XX Martii celebrantur? Prompta est sane responsio, quia scilicet nondum in Ecclesiam saltem ex generali lege celebritates eorum invectæ fuerant. Et quidem quantum ad Cathedræ festum S. Petri, licet pervetusta sit ejus celebritas in Ecclesia, agebatur tamen mense Januario, ut occurri aliqua ratione posset reliquiis idololatriæ, ipsos christianæ Religionis cultores in discrimen adducentibus; etenim ethnici solebant Kalendis ejus mensis convivia instruere super majorum tumulos, quasi hi nihil antiquius haberent, quam vesci ejusmodi epulis.

XIV. Audiamus Patres Concilii Turonensis II anni DLXVII, can. XXII, qui est *De Kalendis Januarii, et Cathedra S. Petri,* ubi ita inquiunt : « Quoniam cognovimus, nonnullos inveniri sequipedas erroris antiqui, qui Kalendas Januarii colunt, cum Janus homo gentilis fuerit; Rex « quidem, sed Deus esse non potuit. » Et paulo post : « Sunt etiam qui in festivitate Cathedræ « Domini Petri Apostoli, cibos mortuis offerunt, « et post Missas redeuntes ad domos proprias, « ad gentilium revertuntur errores, et post Corpus Domini, sacratas dæmoni escas accipiunt. » Celebratum S. Petri Cathedræ festum mense Januario, constanter asserit eruditissimus Mabillonius in Notis ad Lectionarium Luxoviense, quarum meminit in aliis Notis, quas concinnavit ad Sacramentarium Gallicanum, in eo cap. quod inscribitur : *Lectiones in Cathedra S. Petri,* ubi ita inquit : « Illud observatione « dignum, quod Cathedra S. Petri hoc loco « præcedit festum Assumptionis Beatissimæ « Virginis, quod die XVIII Januarii olim celebrari « mos erat. Ergo etiam Cathedra in Januario, « ut validis argumentis probatum in Notis ad « Lectionarium Luxoviense; quod ex solo hoc « loco conficitur. » Ipsum Sacramentarium Gallicanum inventum a se fuisse in Bibliotheca percelebris et perantiqui Monasterii Bobiensis, exaratumque ante annos mille, et quidem literis majusculis, idem Mabillonius in Præfatione ad prædictum Sacramentarium testatur.

XV. Sed neque occurrebat, fieri a laudatis superius scriptoribus mentionem festi S. Mathiæ Apostoli; non enim olim, ut postea factum est, statis diebus singulorum Apostolorum festa celebrabantur, excepto festo SS. Petri et Pauli. Testatur id quidem Belethus in sua divinorum Officiorum explicatione cap. CXXIV, ubi diserte ait, nulla quondam extitisse solemnia singulorum Apostolorum, sed omnium celebritatem institutam fuisse Kalendis Maii, quibus SS. Philippus et Jacobus recoluntur : Cum in primitiva Eccle« sia, » inquit, « Apostoli non haberent particula« res solemnitates, statutum fuit, ut ipsis Ka« lendis Maii celebraretur solemnitas omnium « Apostolorum. Hoc etiam die festum est Phi« lippi et Jacobi, idque ideo, quia forsan illo die « passi sunt. » Idem censet Durandus in Rationali divinorum Officiorum libro VII, cap. X, omnium videlicet Apostolorum celebritatem institutam tandem esse Kalendis Maii, ne alii ab aliis avellerentur, quando eadem amplissima dignitas omnibus communis erat; a Græcis tamen omnes simul Apostolos coli festo die SS. Petri et Pauli. Hæc ejus verba : « Statutum « fuit, ut in Kalendis Maii celebrarentur solem« nitates omnium Apostolorum, ut dies varii « non viderentur dividere quos una Dignitas, et « Apostolatus in cœlesti gloria fecit esse subli« mes. Quod festum Græci celebrare dicuntur « in festo Apostolorum Petri et Pauli. » Floruit Durandus labente sæculo XIII.

XVI. Nequaquam vero inficior, si non universim, aliquibus saltem in Ecclesiis, peractas statis diebus fuisse vel olim singulorum Apostolorum, aliquorum saltem celebritates, uti ostendit luculentissime Thomassinus in opusculo *De dierum festorum celebratione,* lib. II, cap. XXIII, ubi inter alia affert sanctionem Manuelis Comneni Imperatoris, qua constituit, celebrandas esse Apostolorum singulorum celebritates statis diebus, dieque IX Augusti recenset festum

S. Mathiæ. Quidquid sit pluribus abhinc sæculis relatum est ejus festum ad diem xxiv Februarii, et quod mirum videri potest, ante Belethum et Durandum, uti constat ex cap. *Quæsivit* xiv, *De verborum significationibus*, ubi Alexander Papa III, qui floruit labente sæculo XII, inter alia ait, in anno bissextili servari debere locorum consuetudinem circa ipsum diem S. Mathiæ, dum tamen vigilia continuetur festo. Porro Gavantus in Rubricas Breviarii Romani sectione vii, cap. iv, laudat Dianam, qui parte III, tractatu vi, Miscellaneorum, resolutione lxvi, scribit, si Vigilia sancti Mathiæ incidat in ultimum diem Bacchanalium, posse Episcopum transferre jejunium in sabbatum præcedens, ne violetur jejunium. Sed hæc sententia est contra memoratum Alexandri III Decretum, ideoque jure merito Sacra Rituum Congregatio die xxiii Januarii MDCXCIV decidit, occurrente vigilia S. Mathiæ Apostoli in feria tertia post dominicam Quinquagesimæ, observandum esse jejunium, nec posse illud anticipari ratione carnis privii, uti videre est in Indice Decretorum Merati. Ceterum omnem controversiæ exclusit viam Benedictus XIV per suum Breve *Sotto il giorno* de die xxx Januarii MDCCLI.]

XVII. Festa et officia SS. Josephi et Joachimi, celebranda die xix et xx Martii, recentis sunt instituti, uti fatentur Thomassinus libro II memorati opusculi, cap. xxii, num. xi, et Gavantus loco citato cap. v. Novissime Clemens XII, quod Carolus VI Romanorum Imperator enixe peteret, ut die S. Joachimi fideles abstinere ab opera servili juberentur, ne festos dies augeret, summa prudentia mandavit, Sancti ipsius memoriam celebrandam esse in dominica infra octavam Assumptionis Deiparæ. Denique S. Thomam Aquinatem, cujus et in hoc nostro § fit mentio Sanctorum catalogo adscripsit, et ejus festum vii die Martii solemniter celebrari jussit Joannes XXII Pontifex maximus, uti constat ex ejus Constitutione xi quæ incipit *Redemptionem*, edita xv Kal. Augusti anno MCCCXXIII. Hunc Sanctum postea sanctus Pius V, qui ejusdem inclyti Ordinis Prædicatorum, ac ille, fuit, anno MDLXVII tertio Idus Aprilis, quintum Ecclesiæ Doctorem dixit, ac festum ejus eodem ritu cultuque, ac aliorum quatuor Doctorum celebrari jussit, constitutione sua xxvi quæ incipit *Mirabilis;* ipsumque denique ad reliquos Patronos civitatis Neapolitanæ adjunxit Clemens VIII, uti ex ejusdem Pontificis constitutione edita die xxii Novembris MDCIII liquet.

XVIII. Placuit de festis hisce nonnihil disserere, quod eorum noster § meminerit, mandans, ea, tametsi in Quadragesima occurrant, cum organo tamen debere celebrari, quod quidem intelligitur, non solum de Missa, sed etiam de Vesperis. In editis ante hoc nostrum Cæremonialibus, fit solum expressa mentio de festo « die « Annuntiationis Deiparæ, itemque de feria « quinta in Cœna Domini, Sabbato sancto, et « similibus, et quandocumque occurret celebrare « solemniter, et cum lætitia pro aliqua re gravi. » Ita sane antiquiora Cæremonialia, recte autem nostrum majoris explicationis gratia, de organo feria quinta in Cœna Domini pulsando addidit, « ad Missam tantum; » et Sabbato sancto, « ad « Missam et ad Vesperas. » Antequam nonnulla de celebritate feriæ v in Cœna Domini, et Sabbati sancti, quæ vel olim solemniter celebrari solebant, notemus sciendum est, multas hodie præter superius memorata festa in Quadragesima accurrere aliorum Sanctorum celebritates, ut vix diem invenias, in quo solemne alicujus Sancti Officium non celebretur cum organo et concentu musico, etiam in hebdomada quæ dicitur de Passione, quæque tota est plena mœstitiæ, unde in Ecclesiis velantur imagines, et in quibusdam etiam ornamenta nigri coloris adhibentur.

XIX. At vero quod spectat Missam feriæ v in Cœna Domini, merito cum organo celebratur, fuit enim ipsa per quam solemnis, etiam antequam Urbanus IV institueret festum Sanctissimi Sacramenti. Usque ad istius Pontificis tempora feria hæc quinta destinata erat ad præcipuum sacratissimi hujus Mysterii cultum, ideoque appellata fuit *Natalis Calicis*, cujus nomenclaturæ hanc affert rationem Homilia x S. Eligius Noviomensis Episcopus : « Vocatur, » inquit, « hæc « dies, Cœna Domini : vocatur et Natalis Calicis; « et merito talibus præfulget miraculis, quia hac « eadem die mysticum Pascha Dominus cum Di- « scipulis celebrans, Sacramenta Corporis et San- « guinis sui illis, atque per illos nobis tradidit, et « ipse celebrationis initium fecit : » Extant Homiliæ *in Natalis Calicis* ab Avito Viennensi Episcopo conscriptæ fragmenta inter illius opera, meminitque inter alios ejus nomenclaturæ Ratramus Monachus Corbeiensis lib. IV contra Græcos

cap. III ex Vita S. Silvestri Papæ, his verbis : « Natalem Calicis similiter ut diem Dominicum « habere debemus, in quo Sacrificium Dominici « Corporis et divini Sanguinis ab ipso Domino « celebrationis sumpsit initium. » Testatur Durandus in suo Rationali lib. VI, cap. LXXV, hujus diei festum reliqua omnia antecellere, et magni Sacramenti institutionem esse illius objectum : « Hoc festum omnia alia excel- « lit; » et paulo post : « Propter institutio- « nem vero Sacramenti Sacramentorum est gau- « dium, » etc.

XX. Si præcipuum hujusce diei Mysterium, nempe Eucharistiæ institutio a Christo facta consideretur, dicendum est, quod notat Grancolas in Breviarium Romanum cap. LIX, incœpisse festum hoc cum Ecclesia, atque etiam institutione ejus posteriora esse Passionis et Resurrectionis festa, quoniam Christus Eucharistiam instituens, præcepit Apostolis, ut eam renovarent et facerent in memoriam illius. Hoc itaque festum inter præcipua Ecclesiæ semper habitum fuit, et nonnullis inerat jejunandi scrupulus, qui propterea post eucharisticam Cœnam magnum apparabant convivium, quod deinde a Concilio Laodiceno anni CCCXIV, can. L, vetitum est : « Quod oporteat in Quadragesima, in ultimæ « septimanæ quinta feria jejunium solvere, to- « tamque Quadragesimam sine veneratione trans- « ire; magisque conveniat omnem Quadragesi- « mam districto venerari jejunio. » Ita canon ex versione Dionysii Exigui, quem nos fuse explicuimus tomo II Conciliorum in Commentario ad canonem XXIX Trullanum.

XXI. Missam et Vesperas Sabbati sancti peragi et ipsas solemniter consuevisse, ex illius diei Officio addiscere licet, tametsi illud olim nocte perageretur, et deinde ad Sabbatum anticipatum fuerit. Certe Missa, quæ hodie celebratur, ad festum Paschatis pertinebat, ac propterea omissis violaceis, alba sumuntur ornamenta. Ex eo, quod dicitur *Alleluia*, et illico Tractus, S. Petrus Damiani eorum opinionem refutat, qui solvere se posse jejunium credebant, postquam dictum erat *Alleluia*; affirmans lib. VI, epistola XXXV, per subsequentem Tractum Missam pœnitentiæ designari : « Missa, » inquit, « simul Quadrage- « simalis esse videtur, atque Paschalis, dum « postquam *Alleluia* canitur, mox Tractus, qui « Quadragesimæ proprius est, adhibetur. » Verum observatio ista non habet locum, nisi postquam hora et ordo hujus Missæ inversus est, uti post Martenium notat Grancolas loco citato cap. LXXI ubi etiam inquit, Vesperas diei potius dicendas esse gratiarum actionem, quam officium Vesperarum. Dicitur ad Missam *Gloria in excelsis Deo*, et tunc incipit pulsari organum; et ex ritu antiquo pulsantur campanæ, quæ a feria V Cœnæ Domini siluerant, aliaque exhibentur lætitiæ signa, quæ in antiquis Romanis Ordinibus et Ritualibus libris legi possunt.

XXII. Tandem tametsi in Adventu et Quadragesima, exceptis certis diebus et festis Sanctorum, quæ in eis occurrunt, pulsari organum et concentus musicos adhiberi vetetur, excipit etiam noster hic § casum, nempe, « quando- « cumque occurret celebrare solemniter, et cum « lætitia, pro aliqua re gravi. » Quæ autem dicatur res gravis, judicabit Episcopus.

§ III.

Quotiescumque Episcopus solemniter celebraturus, aut Missæ solemni per alium celebrandæ in festis solemnioribus interfuturus, Ecclesiam ingreditur, aut, re divina peracta, discedit, convenit pulsari organum.

§ IV.

Idem fit in ingressu Legati apostolici, Cardinalis, Archiepiscopi, aut alterius Episcopi, quem Episcopus diœcesanus honorare voluerit, donec prædicti oraverint, et res divina sit inchoanda.

COMMENTARIUS.

I. Idem quod in paragraphis hisce, præscriptum legitur in variis Cæremonialibus ac Synodis tum provincialibus, tum diœcesanis. Paris de Crassis lib. I, cap. xvii, ubi agit de organista, et servandis per ipsum, ita quidem initio inquit : « Organista admoneatur, ut in diebus festivis « semper Cardinali advenienti rem divinam sive « pro Missa, sive pro Vesperis facturo, seu au- « dituro, cum sonitu organorum festiviter et « modulanter, remota tamen lascivia, applau- « dat, ipsum recipiens, et nunquam a sonitu « cessans, donec Episcopus Cardinalis oratio- « nem genuflexus perfecerit, sederitque, ac res « divina inchoanda fuerit : quod etiam faciet, « ipso Cardinali de choro post rei divinæ finem « recedente; nisi tamen publica temporis, sive « Ecclesiæ Mysteria prohiberent; non autem « privata, vel domestica Cardinalis mœstitia « obstat, quin Ecclesia suis solemnitatibus uta- « tur. »

II. Notanda sunt ea laudati scriptoris verba, « nisi tamen publica temporis, sive Ecclesiæ « Mysteria prohiberent, » non enim in Adventu et Quadragesima, uti superius notatum est, et præsertim iis diebus, quibus Ecclesia circa Mysteria Dominicæ Passionis occupata est, pulsari organum licet. Unde Synodus Salernitana Marci Antonii Marsilii Columnæ habita anno MDLXXIX, parte I, tit. xiii, cap. xliii, scitissime edixit, pulsandum quidem organum, quotiescumque Prælatus Ecclesiam ad divina Officia ingreditur, « semper temporum ratione servata. » Idipsum statuit Concilium provinciale Beneventanum xiii anni MDCLVI sub Joanne Baptista Foppa Archiepiscopo tit. xxvi, num. xliv : « Organista, » inquit, « quotiescumque Prælatus Ecclesiam ad « divina Officia ingreditur semper temporum « ratione servata, organum pulset, idque faciat « in discessu ab Ecclesia. »

III. Ante has Synodos eumdem ritum servari quidem præcepit S. Carolus in sua provinciali v Synodo Mediolanensi, cap. *Quæ ad divina Officia pertinent*, ita inquiens : « Organista dominicis « festisque diebus Episcopum ad divina Officia « adventantem, ubi primum pro Basilicæ foribus « est, decora gravique organi modulatione « excipiat; neque sonare desistat, quousque ad « Altare genibus flexis oraverit, locove suo se- « derit. » Et mox : « Idem præstet, cum pera- « ctis de more Officiis inde discesserit. » Tum etiam ita subjungit : « Item dum ille Missæ Sa- « crificium, aut Vesperarum Officium solemniter « celebraturus, aliove pontificali munere per- « functurus, vestes sacras induit, nec quidquam « canendum a choro est. » Multa sane docet S. Carolus, quibus et nostri hi paragraphi clarius explicantur, et aliqua etiam, quæ in iis desunt, supplentur. Eadem plane præscribit Cæremoniale Ambrosianum lib. I, cap. *De Organistis.*

IV. Pulsandum etiam organum, habita scilicet temporum ratione, ut supra, adveniente in Ecclesiam Legato apostolico, Cardinali, Archiepiscopo extraneo, quem Episcopus honorare voluerit, ubi primum ingressi fuerint Ecclesiam, et donec oraverint, ex nostro § iv cautum est. Servandum autem esse eumdem ritum in ingressu alicujus Principis, et præsertim proprii, imo et Magistratus, est laudabilis complurium Ecclesiarum consuetudo, modo organum pulsari tempus permittat; decet enim ut ii cum honore in Ecclesia excipiantur. In Adventu etiam Principis pulsandum esse organum, Cæremoniale Ambrosianum præscribit. Estque jam hic usus omnium fere Ecclesiarum.

§ V.

In Matutinis, quæ solemniter celebrantur in festis majoribus, possunt pulsari organa, prout et in Vesperis, a principio ipsorum.

§ VI.

Regulare est, sive in Vesperis, sive in Matutinis, sive in Missa, ut primus versus Canticorum et Hymnorum, et pariter versus Hymnorum, in quibus genu-

flectendum est, qualis est versiculus *Te ergo, quæsumus*, etc., et versiculus *Tantum ergo Sacramentum*, etc., quando ipsum Sacramentum est super Altari, et similes, cantentur a choro in tono intelligibili, non autem ab organo : sic etiam versiculus *Gloria Patri*, etc., etiamsi versiculus immediate præcedens fuerit a choro pariter decantatus : idem servatur in ultimis versibus Hymnorum.

COMMENTARIUS.

I. Varia est Ecclesiarum praxis circa ea quæ in his duobus paragraphis præscripta sunt. In quibusdam Ecclesiis pulsantur organa ad invitatorium Matutini solemnis, non vero ad Psalmum *Venite, exultemus*, ut testatur Bauldryus in suo Manuali, parte I, capite VIII, num. V. Ex nostro § V « in Matutinis quæ solemniter celebrantur in « festis moribus, » ut exempli gratia Nativitatis Domini, Epiphaniæ, etc., « possunt pulsari or- « gana, prout et in Vesperis a principio ipso- « rum. » In antiquioribus Cæremonialibus ante hoc nostrum a Benedicto XIII probatum editis, edicitur quidem pulsari posse organa in ipsis Matutinis, quæ solemniter in majoribus festis celebrantur, ad Hymno *Te Deum laudamus*, etc. prout in Vesperis, « et in Matutinis noctis Nati- « vitatis Domini etiam a principio ipsorum. » Quibus verbis non obscure innuunt antiqua ipsa Cæremonialia, in Matutinis solum Natalis Domini a principio ipsorum pulsanda esse organa, cum alias ex nostro § V pulsari similiter a principio organa possint in omnibus Matutinis, quæ solemniter celebrantur in festis majoribus; id quod in plerisque Regularium Ecclesiis qui organo utuntur præsertim servatur.

II. Regulare autem illud est, et a Synodis æque, atque a scriptoribus rei ritualis probatum, quod id nostro § VI traditur, ut nimirum sive in Vesperis, sive in Matutinis, sive in Missa primus versus Canticorum et Hymnorum, itemque versus Hymnorum, in quibus genuflectendum est, cantentur a choro in tono intelligibili, non autem ab organo, sicut etiam versiculus *Gloria Patri*, etc. in fine Psalmi, vel Cantici, et ultimus versus Hymnorum. Tradit hanc quidem Regulam Crassus lib. I, cap. XVIII, ubi ita inter alia inquit : « Organista observet, ut nullo tem- « pore incipiat sonare primum versum Cantici, « id est *Magnificat*, sed relinquat choro cantan- « dum. Idem faciat de Hymnis omnibus, præser- « tim his, in quorum principio Cardinalis, et « populus genuflectere consuevit, ut, *Ave, maris « stella*, et *Veni, Creator Spiritus*, item, « *O Crux, ave, spes unica*, et de aliis, ut infra. « Idem faciat de versibus privilegiatis, pro qui- « bus genuflectimus, videlicet in Symbolo pro « versu *Et incarnatus est de Spiritu sancto;* et « etiam in Hymno *Te Deum laudamus*, in versu « *Te ergo, quæsumus*, » etc.

III. Pro major nostri § intelligentia notandum plane est, quod ait Ceccoperius parte I, libro II Lucubrationum canonicalium tit. VII, nempe, ubi chorus concinerit versiculum Hymni, quem immediate sequitur alius versiculus, in quo genuflectendum est, non esse intercalandum sonum organi inter duos ipsos versiculos, sed cantato antecedenti, nulla facta mora, neque organi interpositione, continuandum esse a choro subsequentem versiculum, in quo ex antiquo ritu genuflecti solet, idemque esse observandum ubi sequitur ultimus versiculus, vel *Gloria Patri*, etc. ob reverentiam scilicet Sanctissimæ Trinitatis, cujus laudes ore potius cantari debent, quam organo, et ut populus audiens cantum continuari, excitetur ad devotius attentiusque audienda illa Hymni verba, et versiculi ipsius *Gloria Patri*, etc. eximiis mysteriis plena ; non enim tanti organi sonus faciendus est ad veram Dei glorificationem, quanti cantus sacrorum Ministrorum, uti observant Navarrus in libro *De Oratione*, cap. XVI, num. XLVI ; Molanus, *De Canonicis*, lib. II, cap. XL, et alii, inter quos doctissimus Suarez lib. IV, *De Religione*, cap. VIII, num. VII, notat, ideo Organum in Capella Papæ non adhiberi. Ceterum non puto reprehendendum quarumdam Ecclesiarum morem, in quibus etiam in versiculis ipsis privilegiatis organum interponi solet, cantante tamen eosdem choro, tono intelligibili, quo populus ad devotionem excitetur.

§ VII.

In aliis autem horis canonicis, quæ in choro recitantur, non est consuetum interponere organum. Sed si in aliquibus locis consuetum esset organa pulsari etiam inter horas canonicas, aut aliquas earum, ut est hora Tertia; præsertim quando cantatur, dum Episcopus solemniter celebraturus, capit sacra paramenta, poterit talis consuetudo servari; sed advertendum erit, ut quandocumque per organum figuratur aliquid cantari, seu responderi alternatim versiculis Hymnorum aut Canticorum, ab aliquo de choro intelligibili voce pronuntietur id, quod ab organo respondendum est. Et laudabile esset, ut aliquis cantor conjunctim cum organo voce clara idem cantaret.

COMMENTARIUS.

I. Quanquam ad reliquas horas, quæ recitantur in choro, non sit consuetum interponere organum, ait nihilominus noster § ubi in aliquibus locis pulsari organum solet etiam inter ipsas horas canonicas, aut aliquas earum, ut est hora Tertia, præsertim quando cantatur, dum Episcopus solemniter celebraturus, capit sacra paramenta, servari eam consuetudinem posse. Curare autem Organista tunc debet, ut, quemadmodum docet Crassus lib. I, cap. XVII, Episcopo se interea ad Missam celebrandam sacris vestibus parente, dum Psalmodia horæ Tertiæ cantatur cum responsione organorum, ipse sic abbreviet, vel producat sonum, ut neque Episcopus solito citius accelerare, neque lentius tardare cogatur, uti non semel accidere solet in divinis Officiis.

II. Agit et de eadem re fusius memoratus auctor, libro II, cap. II, cujus testimonium lubet hoc loco describere. Sic autem inquit: Et « quia dum Psalmi ipsius Tertiæ cantantur, Cardinalis debet interim de toto parari, et legere « Psalmos, versiculos et Orationes, quæ multæ « sunt, et multo tempore opus est, ideo admoneantur Cantores et Organista, ut lente cantent suos versus, etiam modulando psalmodiam, et ille similiter sonando alternatim pro « suo versu respondeat solemniter, ut fit, dum « cantatur in Vesperis solemnibus Canticum « *Magnificat;* pro quibus Psalmis decantandis « ita utrinque observetur, ut tantum proportionati temporis dispensetur, quoad Cardinalis « possit commode de toto esse paratus, antequam inchoetur capitulum, » horæ scilicet Tertiæ juxta ritum alio locum explicatum.

III. Illud vero ex præscripto nostri hujus § potissimum est advertendum, « ut, quandocumque per organum figuratur aliquid cantari, seu responderi alternatim versiculis « Hymnorum, aut Canticorum, ab aliquo de « choro intelligibili voce pronuntietur id, quod « ab organo respondendum est. » Similia præscribit in suo I provinciali Concilio Mediolanensi S. Carolus, capite *De Musica et Cantoribus* inscripto, ubi ita inquit : « Si in Hymnis, « Psalmis et Canticis, suis vicibus organo canatur, omnes tamen eorum versiculi in choro « distincte pronuntientur. » Ratio est, quia pars illa a choro non percipitur, quæ ad organum psallitur, et ita horæ non canuntur integræ, nisi aliquis saltem deputetur, qui in choro distincte et alte pronuntiet, quæ ab organo cantari figurantur, nisi illa quivis de choro voce suppressa, ut advertunt Bonacina, *De horis canonicis*, disputatione I, quæstione I, puncto III, num. IV, Trullench in Decalogum lib. I, cap. VII, disputatione XVI, num. XXXI; Bonartius, *De horis canonicis*, lib. II, cap. XXVIII, num. XII, ubi citat Navarrum et Suarez, quorum ille non supplentes versiculos, qui ab organo ficte cantantur, non excludit a peccato ; hic vero partem, quam organum modulatur, censet non solum articulata voce, sed etiam in cantum flexa resarciendum.

IV. Puto equidem sequendam esse in hoc chori cujusque bene constituti religiosam, ac

laudabilem consuetudinem, illam autem præsertim, quam hic noster hic § maxime commendat, nempe, « ut aliquis cantor conjunctim « cum organo voce clara idem cantaret, » quod scilicet organum ficte cantat; nisi forte cum organo musici cantent, ut in plerisque Basilicis Urbis, quo casu satis est attente audire, uti post alios docet Ceccoperius libro II *Lucubrationum canonicalium*, titulo VII, numero XVIII.

§ VIII.

In Vesperis solemnibus organum pulsari solet in fine cujuslibet Psalmi, et alternatim in versiculis Hymni et Cantici *Magnificat*, etc., servatis tamen regulis supradictis.

COMMENTARIUS.

I. Ad Vesperas utrasque solemnes pulsari organum debet statim ac Celebrans exit e Sacrario paratus, nec prius silere, donec in loco suo sedeat, illasque incipiat, juxta antiquum ac laudabilem Ecclesiarum morem, in quibus etiam « organum pulsari solet in fine cujuslibet « Psalmi, » post versiculum scilicet *Sicut erat in principio*, etc., loco Antiphonæ, quæ repeti deberet, ut scite notat Bauldryus in suo Manuali, parte I, cap. VIII, num. IV, itemque « al« ternatim in versiculis Hymnorum et Cantici « *Magnificat*, servatis tamen regulis supradi« ctis, » ut scilicet primi Hymnorum et ipsius Cantici versus cantentur a choro, non autem ab organo, quemadmodum et versus illi Hymnorum, ad quos genuflectendum est, videlicet ad versiculum *Te ergo, quæsumus, tuis famulis subveni*, etc , et ad illum *Tantum ergo Sacramentum*, etc., cum tota stropha, quando scilicet « ipsum Sacramentum est super Altari, » ut supra in § VI, non vero alias, ut idem Bauldryus notat. Similiter in versu *O salutaris hostia*, et in versu *O Crux, ave, spes unica*, etiamsi versus immediate præcedens fuerit decantatus a choro. Idem etiam servatur in ultimis Hymnorum versibus, et in versiculo *Gloria Patri*, qui quidem, etiamsi præcedentes immediate versus a choro decantati fuerint, ab eodem etiam decantari debent.

II. Hæ plane sunt regulæ, quæ in § VI præscriptæ sunt. Sciendum tamen, quod tametsi in hoc præsenti § VIII commendetur usus pulsandi organum in versiculis Hymni et Cantici *Magnificat*, etc., laudabilis est complurium Ecclesiarum mos, in quibus etiam ad Vesperas pulsari solet organum alternatim in versiculis ultimi Psalmi.

§ IX.

In Missa solemni pulsatur alternatim, cum dicitur *Kyrie, eleison*, et *Gloria in excelsis*, etc. in principio Missæ; item finita Epistola; item ad Offertorium, item ad *Sanctus*, etc. alternatim; item dum elevatur sanctissimum Sacramentum, graviori et dulciori sono; ad *Agnus Dei*, etc. alternatim; et in versiculo ante Orationem post communionem, ac in fine Missæ.

§ X.

Sed cum dicitur Symbolum in Missa, non est intermiscendum organum, sed illud per chorum cantu intelligibili proferatur.

COMMENTARIUS.

I. Regula circa organi pulsationem servanda in Missa solemni, ex præscripto § IX, hæc est: « Pulsatur, » inquit, « alternatim, cum dicitur « *Kyrie, eleison*, et *Gloria in excelsis*, etc. in

« principio Missæ, » nempe statim ac Celebrans e Sacrario exit paratus, nec silet, donec ad Altare perveniat, et incipiatur a choro Introitus Missæ; quo dicto, alternatim pulsatur tunc quidem organum, cum dicitur *Kyrie, eleison*, et *Gloria in excelsis Deo*. Pulsatur « item finita « Epistola; » sed Graduale, vel saltem aliquis illius versiculus cantari debet a choro juxta usum omnium fere Ecclesiarum, in quibus etiamsi occurrat Sequentia, alternatim ipsa a choro et ab organo cantatur. Præterea pulsatur organum « ad Offertorium, » et quidem ad Præfationem exclusive. « Item ad *Sanctus*, etc. « alternatim. Item dum elevatur sanctissimum « Sacramentum, graviori et dulciori sono, » prosequente tamen choro post factam elevationem versiculum *Benedictus, qui venit*, etc. voce intelligibili. « Item ad *Agnus Dei*, etc. al- « ternatim; et in versiculo ante orationem post « communionem; » scilicet usque ad prædictam orationem; « et in fine Missæ. » Quæ scilicet, sicut et alia divina Officia, si ab Episcopo celebrentur, vel eis præsens fuerit, pulsandum est organum decora gravique modulatione, quousque « peractis de more Officiis inde dis- « cesserit; » uti cautum est ex provinciali v Synodo Mediolanensi sancti Caroli, cap. *Quæ ad divina Officia pertinent*.

II. De Symbolo in Missa, ex præscripto nostri § x, dum illud canitur, « non est intermiscen- « dum organum, sed illud per chorum cantu « intelligibili proferendum est. » Idipsum præscribit in sua provinciali III Mediolanensi Synodo S. Carolus, cap. *De iis, quæ pertinent ad Missæ Sacrificium*; ubi ita etiam ait: « Symbolum vero « Fidei totum a choro, non alternatim organo « canatur. » Laudat Martenius lib. I, *De antiquis Ecclesiæ ritibus*, cap. IV, articulo v, num. x, in fine consuetudinum Ecclesiæ Senonensis, « in « qua Symbolum non alternis choris, ut in aliis « Ecclesiis, sed ab ambobus simul integrum de- « cantatur; idque, ut aiunt, in signum unitatis « Fidei. » Servatum hunc ritum jam olim fuisse in Ecclesia Romana, non obscure innuit Romanus Ordo VI, num. VII, his plane verbis: « Sin « autem Episcopus prædicare noluerit, alta voce « incipiat canere *Credo in unum Deum;* et ita « omnis chorus incipiens *Patrem Omnipotentem*, « ad finem usque perducat. » Ratio, cur in eo cantando intermisci organum vetatur, ea profecto est, ut præcipua Fidei capita, quæ in eo continentur, clara audiri a fidelibus queant. Hinc Synodus I provincialis Cameracensis tit. *De cultu et cæremoniis*, cap. III, sic inter alia inquit: « In Symbolo canendo placeat, nec or- « gana, nec musicam adhiberi, nisi sit simplex, « ac talis, ut singula verba sine repetitione pos- « sent intelligi. » Solum in Symbolo cantum admittit, non organum, et quidem cantum, qui simplex sit, et qui non verba centies, ut ita dicam, repetat, quæ minime a fidelibus exaudiuntur, et, quod gravius est, Fidei articulos, atque eorum sensum confundunt. Sed hæc disciplina, sicut et alii multi sanctissimi Ecclesiæ ritus minime servantur, ex quo figuratus eunuchorum cantus una cum instrumentis musicis in Ecclesiam introductus est. Sed de his mox in Commentario ad sequentem paragraphum.

§ XI.

Cavendum autem est, ne sonus organi sit lascivus aut impurus, et ne cum eo proferantur cantus, qui ad Officium, quod agitur, non spectent, nedum profani aut lubrici, nec alia instrumenta musicalia, præter ipsum organum, addantur.

COMMENTARIUS.

I. Perspicua est nostri hujus § sententia quæ inter alia edicit, ne in Ecclesia, et divinis Officiis celebrandis canendisque « alia instrumenta « musicalia præter ipsum organum addantur. » Hanc disciplinam secutus sanctus Carolus sacrorum rituum peritissimus in sua I provinciali Mediolanensi Synodo, cap. *De Musica et Cantoribus*, inter alia statuit, ut « organo tantum in « Ecclesia locus sit, tibiæ, cornua, et reliqua « musica instrumenta excludantur. » Idipsum totidem plane verbis præscribit etiam Cæremoniale Ambrosianum lib. I, cap. *De Organistis*,

prope finem, et Synodi passim, inter quas œcumenica Tridentina, sessione XXIII, in Decreto *De observandis et evitandis in celebratione Missæ*, solius organi mentionem facit, mandans Episcopis, ut « ab Ecclesiis musicas eas, ubi sive or-« gano, sive cantu lascivum, aut impurum aliquid « miscetur... arceant, ut domus Dei vere domus « orationis esse videatur ac dici possit. »

II. Instrumenta musica vel in conviviis christianorum improbare videtur S. Clemens Alexandrinus lib. II *Pædagogi christiani* cap. IV, ubi quæ in Psalmis habentur de Deo musicis instrumentis celebrando, ad sensum spiritualem deflectit, nec sinit, ea quibus gentiles utebantur, ad christianorum Sacra transferri, præsertim ubi in iis impura et obscœna miscentur, quia scilicet omne turpe spectaculum, omnem turpem auditionem, turpem omnem sensum intemperentiæ maxime oportet nos excindere, quæ in oculis et in auribus titillat et effeminat, voluptatem caventes : « Fractorum enim cantuum, » inquit, « et flebilium Caricæ Musæ modorum « varia veneficia, intemperenti et pravo musicæ « artificio mores corrumpunt. » Tum verba Psalmi CL quæ vulgo objici solent ad comprobandam musicalium instrumentorum multitudinem, ad spiritualem sensum ita deflectit : « Di-« vinum autem ministerium separans psallit « spiritus : *Laudate eum in sono tubæ;* in sono « enim tubæ suscitabit mortuos : *Laudate eum « in psalterio;* quoniam lingua est psalterium « Domini : *Et in cithara laudate eum* : per ci-« tharam os intelligatur, quod spiritu tanquam « plectro pulsatur : *In tympano et choro lau-« date eum;* dicit Ecclesiam, quæ meditata est « carnis resurrectionem in pelle resonante : *In « chordis et organo laudate eum;* organum dicit « corpus nostrum, et chordas ejus nervos, per « quos numerose et concinne intenditur, et spiritu « pulsatum voces edit humanas : *Laudate eum « in cymbalis jubilationis;* oris cymbalum dicit « linguam, quæ pulsatis labris resonat, et ideo « humanæ naturæ acclamavit : *Omnis spiritus « laudet Dominum*; quoniam omnis spiritus, « quem fecit, curam gessit. Vere enim pacificum « instrumentum homo est. »

III. Addit et mox sanctus Pater et pervetustus Ecclesiæ scriptor, quod si quis alia curiosus inquirat, inveniet instrumenta bellica ad cupiditates inflammantia, vel amores incendentia, vel animum iramque irritantia. In bellis itaque suis tuba, usos ait Etruscos, fistula Arcades, Siculos instrumentis, quæ appellabant πύκτιδας, Cretenses lyra, Lacedæmonios tibia, cornu Thraces, et Arabes cymbalo. Uno subdit instrumento, verbo scilicet solo pacifico uti christianos quo Deum honorent, « non amplius veteri psalterio, « et tuba et tympano et tibia, quibus mos erat « iis, qui in bello se exercebant, Deique metum « contempserunt, et simul congregatis concio-« nibus in choris uti, ut per hujusmodi modos « solutus, ac dejectus excitaretur animus. » Ceterum tametsi instrumenta musicalia improbet Clemens, liberaliter nihilominus ea christianis concedit, modo pie, moderate graviterque ab ipsis usurpentur in domesticis scilicet recreationibus, non autem in divinis Officiis quæ in Ecclesia celebrantur : « Admittendæ sunt, » inquit, « modestæ et pudicæ harmoniæ a forti et ner-« vosa nostra cogitatione, vere molles et enerva-« tas harmonias amandando quam longissime, « quæ improbo flexum vocis artificio utentes, « ad delicatam et ignavam vitæ agendæ ratio-« nem deducunt. Graves autem, et quæ ad tem-« perantiam pertinent modulationes, ebrietati « proterviæ valedicunt. » Tum vero ita demum concludit : « Chromaticæ igitur harmoniæ, im-« pudenti in vino proterviæ, floribusque redi-« mitæ, et meretriciæ musicæ sunt relinquendæ. »

IV. Quid de instrumentis musicis in divinorum Officiorum celebratione medii ævi scriptores senserint, ex celebri S. Ælredi Abbatis testimonio, qui teste Trithemio, in sanctis Scripturis, et jugi studio exercitatus, sæculo Christi XII floruit, addiscere licet. Is enim lib. II *Speculi charitatis*, cap. XXIII, postquam in eos invectus est, qui sub specie Religionis, negotium voluptatis, et qui ea, quæ antiqui Patres in typis et figuris futurorum salubriter exercebant, in usum suæ vanitatis usurpant, hanc deinde in modum contra sui nostrique temporis abusum invehitur : « Unde, quæso, cessantibus jam typis et figuris, « unde Ecclesia tot organa, tot cymbala? Ad quid, « rogo, terribilis ille follium flatus, tonitrui po-« tius fragorem, quam vocis exprimens suavita-« tem? » Sed audi, ut mox musicorum canentium modum, ac gestum describit; est enim res digna, ut hic describatur, et a lectore notetur : « Ad quid, » inquit, « illa vocis contractio et « infractio? Hic succinit, ille discinit, alter su-

« percinit, alter medias quasdam notas dividit, « et incidit. Nunc vox stringitur, nunc frangi« tur, nunc impingitur, nunc diffusiori sonitu « dilatatur. Aliquando, quod pudet dicere, in « equinos hinnitus cogitur; aliquando virili « vigore deposito, in femineæ vocis gracilitate « accitur; nonnunquam artificiosa quadam cir« cumlocutione torquetur, et retorquetur. Videas « aliquando hominem aperto ore, quasi inter« cluso halitu, expirare, non cantare; ac ridicu« losa quadam vocis interceptione quasi minitari « silentium, nunc agones morientium, vel exta« sim patientium imitari. Interim histrionicis « quibusdam gestibus totum corpus agitatur, « torquentur labia, rotant oculi, et ad singulas « quasque notas digitorum flexus respondet; et « hæc ridiculosa dissolutio vocatur Religio, et « ubi hæc frequentius agitatantur, ibi Deo hono« rabilius serviri clamatur. » Non potuit plane luculentius nostri temporis abusus exponi.

V. Sed non omittenda, quæ mox laudatus scriptor subjungit, quæ nos quotidie in nostris fieri Templis cernimus, abusum improbantibus piis non modo viris, sed et hominibus sæculi ipsis, qui eo delectantur: « Stans, » inquit, « interea vulgus « sonitum follium, crepitum cymbalorum, har« moniam fistularum tremens, attonitusque mi« ratur, sed lascivas cantantium gesticulationes, « meretricias vocum altercationes et infractiones « non sine cachinno, risuque intuetur, ut eos « non ad oratorium, sed ad theatrum, non ad « orandum, sed ad spectandum æstimes conve« nisse; nec timetur illa tremenda Majestas, cui « adsistitur; nec defertur mystico illo præsepio, « cui ministratur, ubi Christus mystice pannis in« volvitur, ubi sacratissimus ejus Sanguis calice « libatur, ubi aperiuntur Cœli, assistunt Angeli, « ubi terrana cœlestibus junguntur, ac Angelis « homines sociantur. » Longum est aliorum veterum scriptorum querelas referre; scite enim advertit Joannes Bona Cardinalis in tractatu *De divina Psalmodia*, cap. XVII, § III, musicam quidem sæpius fuisse mutatam, ac illud ab antiquis observatum esse, nunquam ab aliqua gente mutatam fuisse musicam, quin et ipsa in deterius mutata sit. Tum multorum auctorum relatis sententiis testantium, veterem musicam fuisse virilem, recentiorem vero effractam et effeminatam, tandem verbis hisce concludit : « Has vete« rum sententias eo libentius transcripsit, quo « magis hodiernæ musicæ deplorabilis status « innotescat : fastidit ætas nostra concentum « gravem et stabilem, amatque modulos quos« dam, quibus in frusta concisus cantus dissi« liat, et enervetur. »

VI. Cum autem pii cordatique prisci scriptores sine ullo prorsus fructu in musicæ abusum inveherentur, semper enim, uti dictum est in deterius mutabatur, conatus est pontificia auctoritate abusui occurrere Joannes XXII, celebri edita Constitutione, quæ incipit *Docta sanctorum Patrum*, etc., quæ legitur inter Extravagantes communes lib. III, *De vita et honestate Clericorum*, cap. unico, ubi præmista musicæ artis laude, lascivam deinde melodiam reprobat, qua sacri homines in divinis Officiis utebantur : « Docta sanctorum Patrum, » inquit, « decrevit « auctoritas, ut in divinæ laudis Officiis, quæ « debitæ servitutis obsequio exhibentur, cuncto« rum mens vigilet, et modesta psallentium gra« vitas placita modulatione decantet. *Nam in « ore eorum dulcis resonabat sonus.* Dulcis « quippe omnino sonus in ore psallentium re« sonat, cum Deum corde suscipiunt, dum « loquuntur verbis : in ipsum quoque cantibus « devotionem accendunt; inde etenim in Ecclesiis « Dei psalmodia cantanda præcipitur, ut fide« lium devotio excitetur in hoc nocturnum « diurnumque Officium, et Missarum celebritates « assidue Clero ac populo sub maturo tenore, di« stinctaque gradatione cantantur, ut eadem « distinctione collibeant, et maturitate dele« ctent. » His perspicue docet, qualis sit cantus ecclesiastici finis, et uti ille debeat in Ecclesiis adhiberi.

VII. Audiamus tamen, quæ fuerit sui ævi prava Clericorum in decantandis divinis Officiis consuetudo : « Sed nonnullæ scholæ discipuli, » inquit, « dum temporibus mensurandis invigi« lant, novis notis intendunt fingere suas, quam « antiquas, cantare malunt, in semibreves, et « minimas Ecclesiastica cantantur; notulis per« cutiuntur; nam melodias hoquetis interse« cant, discantibus lubricant, triplis, et mote« tis vulgaribus nonnunquam inculcant, adeout « interdum Antiphonarii et Gradualis funda« menta despiciant; ignorent super quo ædifi« cant, tonos nesciant, quos non discernunt, « imo confundunt; cum ex earum multitudine « notarum ascensiones pudice, descensiones-

« que temperate plani cantus, quibus toni ipsi « secernuntur, ad invicem obfuscentur; cur« runt enim, et non quiescunt; auribus ine« briant, et non medentur; gestibus simulant, « quod depromunt, quibus devotio quærenda « contemnitur, vitanda lascivia propalatur. Non « enim inquit frustra ipse Boetius : *Lascivus « animus, vel lascivioribus delectatur modis, vel « eosdem sæpe audiens emollitur et frangitur.* »

VIII. Hoc jamdudum subjicit correctione indigere intelligens, districte præcepit de consilio etiam S. R. E. Cardinalium, « ut nullus dein« ceps talia, vel his similia in dictis Officiis, « præsertim Horis canonicis, vel cum Missarum « solemnia celebrantur, attentare præsumat. » Et mox : « Si quis vel contrafecerit, per Ordina« rios locorum, ubi ista commissa fuerint, vel « deputandos ab eis in non exemptis : in « exemptis vero per Præpositos, seu Prælatos « suos, ad quos alias correctio, et punitio cul« parum et excessorum hujusmodi, vel simi« lium pervenire dignoscitur, vel deputandos « ab eisdem, per suspensionem ab Officio per « octo dies auctoritate hujus canonis punia« tur. » Testatur autem tandem, se per hoc non intendere prohibere, « quin interdum die« bus festis præcipue, sive solemnibus in Missis, « et præfatis divinis Officiis aliquæ consonan« tiæ, quæ melodiam sapiunt, puta, octavæ, « quintæ, quartæ, et hujusmodi supra cantum « ecclesiasticum simplicem proferantur, sic ta« men, ut ipsius cantus integritas illibata per« maneat, et nihil ex hoc de bene memorata « musica immutetur; maxime cum hujusmodi « consonentiæ auditum demulceant, devotionem « provocent, et psallentium Deo animos tor« pere non sinant. »

IX. Hactenus celebris Joannis XXII Constitutio, quam ubique fere locorum neglectam pii cordatique viri, atque Ecclesiarum Antistites zelantissimi, qui sæculo XVI florebant, instaurari ac diligentissime servari exoptabant vehementer, præ omnibus vero nominatissimus Gandensium Antistes Willelmus Lindanus, qui in Panoplia Evangelica lib. IV, cap. LXXVIII, musicæ et musicorum sui temporis parum gravem, et ad pietatem haud conducentem sonum fuse deplorat, quia scilicet suo ævo, sicut et nostro, lectorum vices, sicut et psalmistarum explebant musici non tantum, ut de choro ejiciantur dignissimi, cum propter vitæ improbitatem, qua passim nimium sunt nobiles, tum propter impudicos amorum, aut indignos bellorum modulos sacris Dei laudibus insparsos; sed etiam propter theatricam magis sonorum confusionem, quam religiosam pietatis ac devotionis moderationem, quam piorum animis passim gignere noscuntur : « Non enim nunc suo cantu « musici, » loquitur de sui ævi abusu, « audi« torum animos tam ad pietatis cultum, cœle« stiaque excitant desideria, quam avocant, « avertunt, alienant. Scio enim, aliquando divi« nis me interfuisse laudibus, cum vel atten« tissimus auscultarem et quid forte psalleretur, « ne unum quidem potuisse intelligere verbum : « ita erant omnia syllabarum repetitionibus « commista, vocibus confusa, clamoribus potius « horridulis et incondito boatu, quam cantu, « obscurata. »

X. Pergit zelantissimus Præsul, et postquam dixit, optare se, ut pro isto musices genere, quod nunc passim Ecclesias occupat, aliud introducatur et gravius, et rebus ipsis convenientius, et, si non, ut oportet, pronuntiationi, quam cantui vicinius, saltem rebus, quæ canuntur, aptius atque accommodatius, ita mox subdit : « Quo in genere Gregorianum, quem di« cunt, equidem excellere arbitror : quod et « nobiles quosdam musicos isto Gallico garritu « non depravatos judicasse tantum liquet; sed « et sua, quæ dicunt moteta illis modulis, seu « fundamento ludentem, lambentemque hede« ram circumfuderunt, quo canticum varia mo« dulorum symphonia blandum rerum verbis « significatarum affectui quoque responderet. » Notanda plane quæ statim subjicit ita inquiens : « Nunc cum hujus rei, quæ principem in mu« sica habet locum, ignorantia laborent pleri« que omnes, quos suo vocant nomine Compo« nistas, quis hujus ætatis musicam cum illa « prisca componat? Nunc enim audire est lætis« simos divinæ laudis hymnos tristissimis con« taminari musicorum modulis; contra, lugu« bres Ecclesiæ threnos lætissimo effusos mo« dulamine. Quid quod divinos hymnos non « modo theatricis, adeoque bellicis, et si dicere « fas est, galiardicis contaminant modis, sed « venereis quoque conspurcant et amortoriis? »

XI. Laudat deinde, admiraturque scriptor religiosissimus magis constantiam Ecclesiarum,

quæ istum prævidentes divini cultus abusum semel musicam illam choro maluerunt excludere, uti Ecclesia Trajectensis et Lugdunensis, quam illarum magnificam, quam ipsi putant, et jactant adeo majestatem, « qua Dei chorum « omni phonascorum syntagmate, vocum omnis « generis discrimine, imo et tubarum clangore, « cornettorum, quæ vocant, stridore, alioque « strepitu vario, nequid prætermittere videan« tur, quod Cantici verba semel obscurat, sen« sumque sepeliat et adobruat, sibi præclare « gloriantur implesse. De quo plus hodie ca« thedrales laborant passim Ecclesiæ, » (quod sane non leviter cordatis omnibus est deflendum) « quam ut habeant, aut cantores Psalmo« rum intelligentes, aut Deum vita simul, et « voce moderata potius quam incondito gar« ritu laudantes. » Concludit tandem, ad istam, non musicam, sed inconditam nebulonum lasciviam Templis exturbandam, nihil posse statui præclarius, quam quod a Joanne Papa XXII fuit constitutum in celebri illa Constitutione, quæ incipit : *Docta sanctorum Patrum*, etc. Id quod etiam inter alios scriptores testatur eruditus Durantus lib. III, *De ritibus Ecclesiæ catholicæ*, cap. XXI, in fine.

XII. Hæc vota exaudire visus est Alexander VII, qui profanæ musicæ exterminare cupiens ab Ecclesiis Urbis abusum, Constitutionem edidit anno MDCLVII estque trigesima octava, in qua sub pœnis spiritualibus et temporalibus prohibitæ fuere illæ modulationes et sonorum inflexiones, quæ choreas et profanam potius, quam ecclesiasticam melodiam imitantur; et insuper inter alia mandatum fuit, ut cum divina celebrantur Officia, vel sanctissimæ Eucharistiæ Sacramentum publicæ fidelium venerationi manet expositum, nihil cantari debeat, præter ea, quæ in Breviario, vel Missali Romano in Officiis de proprio, vel de communi, pro currenti cujusque diei festo, vel Sancti solemnitate præscribuntur, vel quæ a sacra Scriptura, vel sanctis Patribus resumpta fuerint, prævia tamen approbatione Sacræ Rituum Congregationis. Meminit hujus Constitutionis inter alios Scarfantonius in animadversionibus ad Ceccoperium lib. II, tit. VII, aitque eam concinere memoratæ Joannis XXII Constitutioni, in qua inter cetera cautum fuit, ne in Missa intermiscerentur moteti vulgares. Addit tum etiam, fuisse super observantia ejusdem Constitutionis Alexandri VII promulgatum Edictum a Sacra Congregatione Apostolicæ Visitationis, quam nos infra subjicimus (1), cum in eo diligentissima provisum fuerit abusibus, qui contra sacros Ecclesiæ ritus in musicam irrepsere.

(1) La Sacra Visita Apostolica, acciocchè la Costituzione della Santità di nostro Signore sopra le musiche abbia totalmente la dovuta esecuzione con l'Oracolo della viva voce della Santità Sua, ordina e comanda, che nelle musiche concertate con organo, che per l'avvenire si faranno nelle Chiese e Oratorj di Roma, mentre si celebrano li divini Offizj, o sia esposto il santissimo Sacramento, si osservino puntualmente le cose seguenti :

I. Che lo stile delle musiche da osservarsi nelle Messe, Salmi, Antifone, Motetti, Inni. Cantici, ec. come anche delle Sinfonie, sia ecclesiastico, grave e devoto;

II. Che nelle Messe non si cantino, se non le parole prescritte dal Messale Romano negli Offizj correnti nella festa di ciascun giorno, e nelle Solennità del Santo, e specialmente, che dopo l'Epistola, non si canti, se non il Graduale, o Tratto, e dopo il *Credo*, non si cantino altre parole che dell' Offertorio, e dopo il ***Sanctus***, si canterà il ***Benedictus***, ovvero un Motetto, ma con le sole parole che pone la Chiesa nel Breviario, o Messale, in onore del Santo;

III. Che ne' Vespri, oltre a' Salmi, e l'Inno, non si cantino, se non le Antifone correnti secondo il prescritto del Breviario, ed il medesimo si faccia nelle Compiete;

IV. Che quando sta esposto il Santissimo, non sia lecito di cantare altre parole che quelle che sono poste nel Breviario o Messale Romano in onore del santissimo Sacramento, e volendosi cantare le parole della Scrittura, o di qualche santo Padre, debba prima prendersi l'approvazione speciale della Sacra Congregazione de' Riti al prescritto della Costituzione, dichiarando che in questo caso sia necessaria la detta approvazione, ma non quando le parole sono prescritte dal Breviario o Messale, e che le parole de' santi Padri debbano essere di un solo e non di molti santi Padri uniti insieme;

V. Che non si canti a voce sola tanto grave, quanto acuta, tutto o parte notabile d'un Salmo, Inno, o Motetto, ma non cantandosi a pieno coro, si canti alternativamente, variando sempre il canto, ora con voci pari, ora con gravi, ed ora con acute;

VI. Che le parole, così del Breviario e Messale, come della sacra Scrittura e de' santi Padri, si mettano in musica, ***ut jacent***, in maniera che non s'invertano, nè vi si frappongano parole diverse, nè si faccia alterazione alcuna;

VII. Che in tempo di Passione si canti senz' organo, conforme la Rubrica e la Chiesa prescrive;

VIII. Che fra il termine di venti giorni dalla pubblicazione del presente Editto, da' Superiori, e altri, a' quali

XIII. Constitutionem tandem nominatissimam Joannis XXII, Edictumque ipsum a Congregatione Visitationis Apostolicæ latum nostro hoc sæculo innovavit sanctæ mem. Benedictus XIII in sua Lateranensi Synodo anni MDCCXXV, tit. xv, cap. vi. « Pro eo autem, » inquit, « quod « musicam in Ecclesiis spectat, præter Extrava« gantem *Docta*, *De vita et honestate Clerico« rum*, Edictum pariter felicis recordationis « Alexandri VII innovandum esse statuimus. » Et infra : « Sub pœnis interea in præcitata Ex« travagante et Edicto inflictis cohibeant Epi« scopi musicæ Magistros, organistas et canto« res, aliosque quoscumque a quibusvis in Ec« clesia indecori cantus modulationibus, ne « fidelium magis videantur auribus prurire, « quam pios in Deum affectus excitare. » Munus esse Episcoporum, ut ab Ecclesiis arceant musicas illas, ubi sive organo, sive cantu lascivum, aut impurum aliquid miscetur, edixit Synodus Tridentina in laudato superius Decreto, *De observandis et evitandis in celebratione Missæ*, quod legitur in sessione xxii ejusdem Synodi.

XIV. In quo statu sit hodie musica, supervacaneum est dicere : præter organum, contra nostri hujus § præscriptum, tibiæ, cornua, tympana, aliaque instrumenta, quæ venationi et bello usui sunt, jam diu invecta sunt in Ecclesiam, et vigent, et quidem majori numero ac luxu et abusu, quam prius. Locari enim hodie solet magna orchestra cum omni genere musicorum supra majorem Ecclesiæ portam contra Aram principem, in qua solet Tabernaculum extare cum sanctissimo Sacramento, cui ingenti irreverentia populus humeros vertit, ut cantantes musicos aspiciat, eorumque gesticulationibus delectetur, neque enim crates in recitato Edicto a Sacra Congregatione Apostolicæ Visitationis descriptæ ita altæ et strictæ sunt, ut facies, manus, pectusque musici, videri non possit. Nihil plane aio quod notum non sit iis præsertim, qui musicam in Ecclesiis frequentant. Ea autem est hodie in ipsis Ecclesiis, ubi cum variorum instrumentorum strepitu sit musica, virorum æque ac mulierum frequentia, ut, cum olim in threnis Propheta Jeremias quereretur, lugere vias Sion, eo quod non essent, qui irent ad solemnitatem, nunc contra uberrimis lacrymis lugendum esse, quod nimii sunt, qui ad Ecclesiarum solemnitates, ubi scilicet strepit musica, pergant, et quidem adeo ut præ multitudine alterum tangat, ac pæne opprimat.

XV. Priscæ ac probatæ Ecclesiæ disciplinæ peritus, ac tenax religiosissimus, atque doctissimus, venerabilis S. R. E. Cardinalis Thomasius, teste ejus Vitæ scriptore Dominico Bernino, cap. xix, cantu nonnisi Gregoriano, cui pæne ab incunabulis deditus fuerat, in Ecclesia sui tituli S. Martini ad Montes divina Officia celebrari voluit, abhorrens semper, Cantica, Psalmus, Hymnosque, ac Dei verba in domo Dei theatralibus modis cani. Itaque citatæ a nobis toties Extravaganti Constitutioni inhærens Joannis XXII quam sæpius memorabat, ubi sermo incidebat de cantu in Ecclesiis servando, in festo S. Martini, organum solum adhiberi jussit, cantumque Gregorianum, non figuratum, non alia musica instrumenta, tametsi musici Urbis peritiores solita mercede conducti Missam canerent. Ceterum Franciscus Antonius Finy S. R. E. Cardinalis, tametsi in sustentationem pauperum, ornatumque Ecclesiarum magnam suorum redituum partem impenderet, induci vix poterat, ut aliquid pecuniæ erogaret pro musica, quæ fieri solita erat in sui tituli Ecclesia, non quod cantum

s' appartiene, si mettano ne' cori, tanto stabili, quanto amovibili, le gelosie, o grate strette, e di tal altezza, che non si vedano i Cantori, sotto pena della privazione dell' offizio, e altre ad arbitrio della Sacra Visita;

IX. Che ciaschedun Maestro di Cappella, ed ogn' altra persona, che regolerà la musica, o farà battuta, contravvenendo alle cose dette di sopra, o ad alcune di esse, incorra nella pena della privazione dell' offizio, e resti in perpetuo inabile ad esercitarlo, ed a far musiche per l' avvenire, e nondimeno sia punito in cento scudi, da applicarsi per la quarta parte al denunziante, che sarà tenuto secreto, e, per l' altre tre, a' luoghi pii, ad arbitrio della Sacra Visita, con altre pene anche corporali ad arbitrio della medesima;

X. Che niun Maestro di Cappella, o altra persona particolare, per l' avvenire possa far musica nelle Chiese e Oratorj, come sopra, se prima non averà giurato in mano del Signor Cardinale Vicario di Roma, o suo Vice-Gerente, di osservare tutte le cose contenute nel presente Editto, altramente incorra nelle pene dette di sopra (che dovrà darsi una sol volta con tenerne il registro); se contraverrà in alcuna cosa delle prescritte, sia anche punito come spergiuro in conformità della Costituzione di Sua Santità. Dato in Roma a' xxx Luglio MDCLXV.

PROSPERO FAGNANI, Segretario della Sacra Visita Apostolica.

ecclesiasticum improbaret, quem apprime callebat, sed quod æquo animo ferre non posset, divina Officia modis theatralibus contaminari, redituque Ecclesiæ, qui pauperum sunt, in hujusmodi homines, qui musicam profitentur, multisque idcirco abundant divitiis, impendi, ut ipsemet mihi non semel contestatus est.

[In hanc rem S. P. Benedictus XIV literas apostolicas omni doctrinæ ac eruditioni genere refertas publici juris fecit, die XIX Januarii MDCCXLIX quas legere nec inutile, nec injucundum erit.]

§ XII.

Idem quoque cantores et musici observent, ne vocum harmonia, quæ ad pietatem augendam ordinata est, aliquid levitatis, aut lasciviæ præseferat, ac potius audientium animos a rei divinæ contemplatione avocet; sed sit devota, distincta, intelligibilis.

COMMENTARIUS.

I. Si quid duriuscule in superiori Commentario dictum est, non quidem contra cantum ecclesiasticum antiquitus in Ecclesiis receptum, et laudabiliter institutum, sed contra hodiernæ musicæ abusum, et musicorum nostri temporis dictum est; quos, uti vidimus, et pii scriptores, et sacræ Synodi, et summi Pontifices repetitis Constitutionibus, atque Edictis sugillant, quia scilicet primitivæ Ecclesiæ musicam, ad augendam pietatem ordinatam, et a Patribus probatam, novis adinventis modulis fœdarunt, animosque audientium a rei divinæ contemplatione avocant. Qualis fuerit musica primitivæ Ecclesiæ, docet nos inter alios S. Isidorus Episcopus Hispalensis lib. V *De ecclesiasticis Officiis*, cap. V, ubi ita inquit : « Primitiva « Ecclesia ita psallebat, ut modico flexu vocis « faceret psallentem resonare, ita ut pronun« tianti vicinior esset, quam canenti. »

II. Apostolos secuti sunt primi illi Ægypti Patres, eosque, teste Cassiano lib. II, *De institutione Cœnobitarum*, cap. V, dum de psallendi modo, Psalmorumque numero ambigerent, et varias ipsi super hac re sententias proferrent, ab « Angelo edoctos fama est, ut duodecim Psal« mos parili pronuntiatione, et simplicis vocis « tenore deinceps, ut ipse cecinerat, canerent. » Qui mos, ut scite observat doctissimus Caracciolus ad Constitutiones sui Ordinis Clericorum regularium, quos theatinos vocant, parte I, cap. I, num. X, non in Monasteriis modo, sed etiam in cathedralibus Ægypti Basilicis diu viguit. Nam de Alexandrino Patriarcha S. Athanasio ita scribit S. Augustinus lib. X Confessionum cap. XXXIII. « Tutius mihi videtur, quod de « Alexandrino Episcopo Athanasio sæpe mihi « dictum commemini; qui tam modico flexu « vocis faciebat sonare lectorem, ut pronun« tianti similior esset quam canenti. »

III. Eumdem servasse canendi ritum Ecclesias Africanas catholicas, Donatistas autem contra cum multo melodiæ apparatu cecinisse Psalmos, testatur idem Augustinus in Epistola CXIX ad Januarium sic scribens : « In hac re tam utili « ad movendum pie animum, et accendendum « divinæ dilectionis affectum varia consuetudo « est. Pleraque in Africa Ecclesiæ membra pi« griora sunt; ita ut Donatistæ nos repræhendant, « quod sobrie psallimus in Ecclesia divina car« mina Prophetarum. » Hanc pervetustam Ecclesiæ disciplinam servant hodie Clerici regulares, quos vocant theatinos, nulla enim musica, vel cantus modulatione, nec in Missis quatumvis solemnibus celebrandis, nec in quibusvis Horis canonicis recitandis in Ecclesiis suis utuntur.

IV. Sed ut antiqui cantus progresssum persequamur, tametsi primis tribus sæculis cum adhuc in venis fidelium, ut loquitur Martenius, *De Monachorum ritibus* lib. I, cap. II, num. L, pro nobis effusus Christi sanguis ferveret, Psalmi ita modico vocis flexu decantarentur, ut pronuntianti vicinior esset psallens quam canenti; refrigescente tamen postmodum charitate, ad excitandam christianorum fidem et devotionem cum suavi vocis modulatione divina celebrari cœperunt Officia, timuit enim Ecclesia, ne teneræ aliquot fidelium mentes hæreticarum cantillatio-

num mulcedine inescatæ, a recta fide desciscerent. Rem ita narrat Nicephorus libro IX *Historiæ*, cap. IX : « Cum jam per tria a Christo nato « sæcula simplex cantus, sive potius recitatio « nullo modulationis fuco permista, Christi po« pulos nutrivisset; ecce tibi Harmonius quidam « Bardesani hæresiarchæ hæreticus filius, mali « corvi malum ovum cum sua prava dogmata « musicis numeris includeret et multi ex Syris « propter verborum venustatem et sonorum « suavitatem demulsi paulatim hæresim imbibe« rent; B. Ephræm ea re cognita, carmina « catholicam fidem resonantia veneficis Harmo« nii versibus opposuit, clavo scilicet clavum « trudens. Ea itaque suavi vocum sonorumque « flexu accommodata Syris audienda præbuit « et canenda; ab eoque posteriores Ecclesiæ « cantores modulorum formulas mutuati, magis « eas auxerunt et propagarunt. » Hæc Nicephorus.

V. Non ita multo post Flavianus Antiochiæ, Chrysostomus Constantinopoli, Ambrosius Mediolani musicos canendi modulos admittere sunt coacti adversus virulentas hæreticorum cantilenas uti ex Cassiodoro lib. V, cap. XXXII, Georgio in Vita Chrysostomi, et Augustino lib. IX, cap. VII, observat superius laudatus Caracciolus, notans præterea, etiam veteri Hebræorum Synagogæ fuisse permissa instrumenta musica, ut Judæi ab idolorum fanis avocarentur quemadmodum Theodoretus Cyri Episcopus in Psalmum L abunde testatur. Permissa est itaque musica modulatio, non quidem injuncta, aut præcepta, quippe facti similior, quam solido cibo, ac proinde necessitati serviens, sed honestæ voluptati, ut Augustinus ipse fatetur alioqui sacræ musicæ addictissimus, ubi lib. X Confessionum, cap. XXXIII, scribit, se idcirco probare suavem et harmonicum Ecclesiæ concentum, « ut per « oblectamenta aurium infirmior animus in af« fectum pietatis exurgat. »

VI. Idipsum jam ante S. Augustinum docuit S. Basilius Homilia I in Psalmum I, sic inquiens : « Quando Spiritus sanctus nos vidit ægre per« suaderi ad complexum virtutis, ac proinde ad « ineundam vitæ rectitudinem propter hoc len« tescere, quod toti ad consectandam voluptatem « propenderemus, quid fecit? nimirum Scri« pturæ suæ dogmatibus mixtim inspersit con« cinnam istam numerorum modulationem, ut « auribus permulctis, ac delinitis medio vocum « concentu, clam velut aliud agentes sineremus « in animos nostros irrepere eloquiorum utili« tatem. » Pleraque in hanc sententiam habent Chrysostomus in Præfatione ad Psalmum XLI, Severinus Boethius, *De Musica*, Amalarius Fortunatus lib. III, *De Officiis*, cap. XI, aliique complures. Quidquid sit, dici vix potest, quanta hujusmodi cantus vis insit ad emolliendum, atque excitandum ad pietatem atque compunctionem. Id plane expertus fuerat memoratus S. Doctor Augustinus, cum lib. IX Confessionum, cap. VI, ita scripsit : « Quantum flevi in hymnis « et canticis tuis, suave sonantibus Ecclesiæ « tuæ vocibus commotus acriter. Voces illæ in« fluebant auribus meis, et eliquebatur veritas « tua in cor meum, et ex ea æstuabat affectus « pietatis, accurrebant lacrymæ, et bene mihi erat « cum eis. »

VII. Mirabilem effectum cantus hujus melodici, qui alias gravis erat et ecclesiasticus, exponit idem Augustinus libro X Confessionum, cap. XXXIII, ubi hæc habet : « Veruntamen cum reminiscor « lacrymas meas, quas fudi ad cantus Ecclesiæ « tuæ, in primordiis recuperatæ fidei meæ, et « nunc ipsum, cum moveor non cantu, sed re« bus, quæ cantantur cum liquida voce, et con« venientissima modulatione cantantur, ma« gnum instituti hujus utilitatem rursus agnosco. « Ita fluctuo inter periculum voluptatis, et expe« rimentum salubritatis, magisque adducor, « non quidem irrectractabilem sententiam pro« ferens, canendi consuetudinem approbare in « Ecclesia, ut per oblectamenta aurium infir« mior animus in affectum pietatis assurgat. » Hæc ille recens Christo natus, et lactis indigus, qui etiam mox subjicit, delectari in Officiis divinis cantu magis, quam verbis, esse peccatum : « Tamen cum mihi accidit, ut nos amplius can« tus, quam res quæ canitur, moveat, pœnali« ter me peccare confiteor, et tunc mallem non « audire cantantem. »

VIII. Constat itaque ex recitato Augustini loco, peccatum, et quidem grave ab iis incurri, qui musicam præsertim hodiernam frequentant, ut musici voce, ac gesticulatione, sonoque instrumentorum plus delectentur, quam verbis divinis quæ cantantur, quæque vix percipi possunt; nisi dicamus, populum rudem delectari cantu, eoque tanquam vehiculo rapi ad Deum

laudandum, gratiasque agendum pro beneficio, quod eo die recolitur, ideoque non peccare, quod non distinguit, an plus cantu, ac symphonia, quam divini beneficii memoria capiatur : non enim eo penetrat quo acies S. Augustini, aut solertis Theologi. Quod si quis circa res spirituales exercitatos habens sensus, advertat se magis affici cantu, quam rebus quæ canuntur, si potest, ordinem illum invertat, et si a natura est motus ille, et non humani arbitrii, studeat illo uti ad sui demissionem, cum eodem ipso Augustino, ita eodem recitato superius loco clamente : « Tu « autem, Domine Deus meus, respice, exaudi « et vide, et miserere, et sana me, in cujus oculis « mihi quæstio factus sum, et ipse est languor « meus. » Quidquid sit, peccatum illud Augustini, vel cujuscumque alterius magis sono quam rebus decantatis permoti non est, quam veniale, sicut illius, qui vehementiorem dolorem concipit de morte parentis, quam de Dei inimicitia; inordinatio enim illius delectationis posita est, ut loquuntur scholastici, non in majori *appretiatione*, sed *intensione;* vel, uti explicat doctissimus Suarez, peccatum illud Augustini erat pœnale, id est pœna peccati, et indeliberatus concupiscentiæ motus, quam peccatum Apostolus vocat.

IX. Sed tametsi ita explicari possit duriuscula Augustini sententia aientis pœnaliter eum peccare, qui plus cantu, quam re quæ cantatur, movetur, non puto a gravi peccato excusari tum musicos, qui indecori cantus modulationibus, modulisque theatralibus fidelium magis prurire auribus student, quam pios in Deum affectus excitare; tum ipsos fideles, qui turmatim ad musicam illam accedunt, ubi cantus fracti, molles, effeminati, ac scenici theatralium more in Ecclesiis canuntur, in quibus etiam plerosque videas humeris Altari versis, nec ulla prius facta reverentia sanctissimo Sacramento, vel Sancto cujus festum celebratur, nunc puellas salutare et cum eis loqui, ac sedere, nunc musicum contemplari, ejusque voce et gesticulationibus rapi. Quin hæc peccata gravia sint, nemo profecto unquam negaverit; nec puto domum Dei, quæ domus orationis in Evangelio vocatur, turpiori profanatione fœdari, quam hujusmodi musica. Dici enim potest, quod aliquando vicem sui ævi dolens aiebat sanctus Chrysostomus : « Nonnulli securius, quam « foro mulieres illic, » in Ecclesia scilicet, et præsertim ubi scenici cantus resonant, « libi« dinis causa prosequuntur, obscenisque et « inhonestis verbis, et signis utuntur. Si quis « corrumpere matronam conatur, locum hunc « maxime idoneum putat. »

X. Ad cantores et musicos quod attinet, cautum est quidem ex hoc nostro § ut illud observent, « ne vocum harmonia, quæ ad pietatem « augendam ordinata est, aliquid levitatis, aut « lasciviæ præseferat, ac potius audientium ani« mos a rei divinæ contemplatione avocet. » Corde magis debere cantorem, quam ore canere, ut per aures in mente trajiciatur veræ pietatis et compunctionis sensus, edicit S. Isidorus lib. II *De Officiis*, cap. XII. « Vox ejus « christianam simplicitatem demonstret in ipsa « modulatione, quæ non musica, vel theatrali « arte redoleat, sed quæ compunctionem magis « audientibus faciat. » Synodus Aquisgranensis tales eligi in Ecclesia mandat cantores, ac musicos, qui non superbe, sed humiliter et sapienter debitas Domino laudes persolvant, et suavitate lectionis, ac melodiæ et doctos demulceant, et minus doctos erudiant, potiusque exoptent in lectione, vel cantu populi ædificationem, quam popularem vanissimam adulationem. Concilium Mediolanense I a sancto Carolo anno MDLXV celebratum, cap. *De musica et cantoribus*, districte mandat, ut « cantus et « soni graves sint, pii ac distincti, et domui Dei « ac divinis laudibus accommodati, ut simul et « verba intelligantur et ad pietatem auditores « excitentur. » Id plane est, quod Rubricas nostri hujus § inculcat, ubi ait, ut musica « sit « devota, distincta et intelligibilis. »

XI. Queritur nihilominus Stephanus Durantus scriptor doctus æque ac pius, lib. III, *De ritibus Ecclesiæ catholicæ*, cap. XXI, num. XI, quod « in Ecclesiis musici, qui cantorum vice « funguntur, hominum omnium dissolutissimi « sunt, adeo ut adagium populo dederint, *Mu« sice vivere*, hoc est, dissolute et effeminate. » Hos e choro dejici optabat Lindanus, cujus locum in Commentario superiori attulimus; optabat item, in Ecclesiis cathedralibus eligi cantores Psalmorum intelligentes, et Deum vita simul et voce moderata potius quam incondito garritu laudantes; monebatque præterea religiosissimus Cornelius Musus, eximius Theologus et concionator sui temporis, in sermone *De*

Psalmodia, cantores, seu musicos, quoties Museum ascendunt, orationem præmittere ad Dominum, ut det illis vocem in sua ipsorum ora bene sonantem, præcipue vero, ut sursum habeant cor ad Dominum, et illud placeat cordi, quod cantant ore, ne Deus indignatus dicat illis : « Quare cantatis justitias meas, et assu-« mitis verba mea per ora vestra ? »

XII. Si veterem Romanæ Ecclesiæ disciplinam inspiciamus, explicari satis nequit, quanta diligentia in cantorum institutione adhiberetur. S. Gregorius Magnus, quo Romanos etiam inter Pontifices nemo tam alte se in theologicorum dogmatum penetralia, æternorumque contemplationem demersit, haud evilescere arbitratus est summæ in terris, sanctissimæque dignitatis majestatem, regnumque ipsum Sacerdotii, si pueris cantum ecclesiasticum edocendis ipsemet incumberet : « Propter musicæ compun-« ctionem dulcedinis, Antiphonarium centonem « cantorum studiosissimus nimis utiliter com-« pilavit. Scholam quoque cantorum, quæ « hactenus ejusdem institutionibus in Sancta « Romana Ecclesia modulatur, constituit, eique « cum nonnullis prædiis duo habitacula, scilicet, « alterum sub gradibus B. Petri Apostoli, alte-« rum vero sub Lateranensis Ecclesiæ Patriar-« chii domibus fabricavit. Usque hodie lectus « ejus, in quo recubans modulabatur, et flagel-« lum ipsius, quo pueris minabatur, veneratione « congrua, cum authentico Antiphonario reser-« vatur. »

XIII. Hæc Joannes Diaconus in Vita S. Gregorii lib. II, cap. VI, quam scripsit labente sæculo IX, ubi etiam cap. VII, mox subdit, Francos Germanosque Romani cantus æmulatos fuisse suavitatem, sed attingere ad ejus perfectionem haud potuisse, tum propter additamenta quædam sua, tum etiam quod nativam quamdam vocis suæ asperitatem mollire non ita potuerint, ut desiderabatur : « Hujus modulationis dulcedi-« nem inter alias Europæ gentes Germani, seu « Galli discere, crebroque rediscere insigniter « potuerunt ; incorruptam vero, tam levitate « animi, quia nonnulla de proprio Gregorianis « cantibus miscuerunt, quam feritate quoque « naturali servare minime potuerunt. » Lepidum est, quod in hunc locum notat doctissimus alias Gallus Thomassinus parte I *Disciplinæ*, lib. II, cap. XXXI, num. IX, nempe non posse hoc quod ait Joannes Diaconus, nisi ad ævum suum, aut aliquando superius pertinere, de postera autem ætate nihil ipsum rescire potuisse.

XIV. Quemadmodum, uti sexcenties ostensum est, reliquos ritus pæne omnes, ita et cantum ceteræ Ecclesiæ a Romana omnium matre accepere. Docet Beda in Historia gentis Anglorum lib. II, cap. ultimo, Eboracensem Ecclesiam absente Episcopo, diu administratam fuisse a Jacobo Diacono, qui doctrina, pietate, zelo et prædicatione, dum sæviret adversus eam gentem persecutio, ad Christi fidem convertit, sacroque fonte abluit ; tum vero pace Ecclesiis reddita, cum ecclesiastici Romani cantus peritissimus esset, cantu ipso Romano cœpit fideles mulcere, et ad æternorum amorem accendere : « Reliquerat Paulinus in Ecclesia sua Eboraci « Jacobum Diaconum, virum utique ecclesiasti-« cum et sanctum, qui multo ex hinc tempore « in Ecclesia manens magnus antiquo hosti præ-« das docendo et baptizando eripuit ; qui quo-« niam cantandi in Ecclesia erat peritissimus, « recuperata postmodum pace, in Provincia « crescente numero fidelium, etiam magister « ecclesiasticæ cantionis, juxta morem Roma-« norum, seu Cantuariorum, multis cœpit « existere. »

XV. Theodorus quoque fama ille notissimus, vita et scriptis celebris, Archiepiscopus Cantuariensis, auctore eodem Beda lib. IV, cap II, Angliam omnem, et doctrina et psalmodia Romana locupletavit : « Et quicumque lectionibus « sacris cuperent erudiri, haberent in promptu « magistros, qui docerent, et sonos cantandi in « Ecclesia, quos eatenus in Cantia tantum no-« verant, ad hoc tempore per omnes Anglorum « Ecclesias. » Ante ceteros autem omnes ille ipse Visfridus Episcopus, fidei et catholicæ disciplinæ zelo de Ecclesia Anglicana optime meritus, Romano et Cantuariensi cantui, rituique strenue etiam operam dedit, ut per Angliam omnem propagaretur : « Qui primus inter Epi-« scopos, qui de Anglorum gente essent, catho-« licum vivendi morem Ecclesiis Anglorum tra-« dere didicit. » Testatur præterea memoratæ Anglicanæ Historiæ scriptor lib. V, cap. XX, Wilfridum Monachum adhuc florente juventa Romam profectum esse, ut ibi perdisceret puriores leges pietatis, fidei, et cantus : « In Mo-« nasterio cum aliquot annos Deo serviret, ani-

« madvertit adolescens animi sagacis, minime « perfectam esse virtutis viam, quæ tradebatur a Scotis, proposuitque animo venire Romam, et qui ad Sedem Apostolicam ritus « ecclesiastici, sive monasteriales servarentur, « videre. »

XVI. Romam cum ipso Wilfrido petiit quoque et Acca adhuc et ipse adolescens, multaque illic, quæ in patria nequiverat, Ecclesiæ sanctæ institutioni utilia didicit, uti idem Beda narrat cap. XXI, ubi etiam ait, eumdem Accam, ecclesiastici Romani cantus peritissimum, qui Wilfrido in episcopatu successit, non dedecorari episcopatum existimasse, cum factus Episcopus cantoris officio fungeretur, cantumque Clericos edoceret. Multa afferri ea in re possent exempla, sed audiamus iterum Bedam Synodum nobis narrantem lib. IV, cap. XVIII, quam Theodorus Cantiæ Archiepiscopus habuit, in qua deinde plura quæ ad rem pertinent, observabimus : « Intererat huic Synodo, » inquit, « pari« terque catholicæ fidei Decreta firmabat vir ve« nerabilis Joannes Archicantor Ecclesiæ S. Pe« tri, et Abbas Monasterii B. Martini, qui nuper « venerat a Roma, duce reverendissimo Abbate « Episcopo, quatenus in Monasterio suo cursum « canendi annuum, sicut ad Sanctum Petrum « Romæ agebatur, edoceret. Egitque Abbas « Joannes, ut jussionem acceperat Pontificis, et « ordinem videlicet, ritumque canendi et le« gendi, viva voce præfati Monasterii cantores « edocendo et ea, quæ totius anni circulus in « celebratione dierum festorum poscebat, etiam « literis mandando, quæ hactenus in eodem « Monasterio servata, et a multis jam sunt cir« cumquaque transcripta. Non solum autem « idem Joannes ipsius Monasterii fratres doce« bat, verum de omnibus pæne ejusdem pro« vinciæ Monasteriis ad audiendum eum, qui « cantandi erant periti, confluebant. »

XVII. In recitato hactenus Bedæ loco, ut scitissime observat Thomassinus, versatur primo ob oculos Archicantor Ecclesiæ Sancti Petri Romæ, eodemque tempore Abbas Monasterii Sancti Martini ejusdem urbis. Ex quo intelligimus, quanto in honore esset ea dignitas, cum vel maxime eidem Archicantori ea provincia mandata sit, ut statum, et fidem Ecclesiæ Anglicanæ exploraret, et de ea ad Papam referret. Id enim testatur Beda, ubi eodem loco ait, quod Joannes ipse Archicantor « in mandatis acceperat ab « Apostolico Papa, ut cujus esset fidei Anglo« rum Ecclesia, diligenter edisceret, Romam« que rediens referret. » Ea de causa habitum est in Anglia Concilium, cuit affuit ipse, ejusque Acta Romam secum detulit. Secundo, quod et observatu dignum est, Abbatem Monasterii eumdem, Archicantorem fuisse Basilicæ Sancti Petri in Urbe. Appellabatur etiam Archicantor, *Scholæ Cantorum Parisiensis*, qui posterioribus etiam sæculis appellari cœpit *Magister capellæ*, et eligi extra ordinem de viris ecclesiasticis primæ notæ, præsertim Episcopis et Abbatibus insignium Cœnobiorum, uti recte observat doctissimus Petrus Morettus in aurea lucubratione *De Presbyterio*, parte I, sectione VI, § 1, in nota, probatque ex testamento Philippi Cardinalis de Alenconio, ubi *Abbas S. M. de Rivaldis* dicitur pontificiæ *Capellæ Magister*. Floruit Alenconius labente sæculo XIV ejusque testamentum ex Ms. codice S. Mariæ Transtyberim edidit laudatus Morettus in Appendice III ad ipsum opus *De Presbyterio*, documento IV.

XVIII. Ex hactenus dictis illud colligimus, Abbates, Episcopos summosque ipsos Pontifices laudi sibi et honori duxisse, si ipsi canerent, aliosque docerent canere, et in disciplinis ecclesiasticis erudirent, ne scilicet, ut postea factum est, voce cantores abuterentur sua, cantumque ad pietatem augendam ordinatum, vanissimis additamentis, modulisque theatralibus fœdarent atque confunderent. Certe sæculo XVI vel ipsius pontificiæ Capellæ adeo musica fœdata erat atque confusa, ut parum abfuerit, quin Marcellus II Pontifex maximus ipsam omnino a functionibus ecclesiasticis tolleret, nisi Joannes Petrus Aloysius Prænestinus ipsam musicam reformasset, ut testatur Andreas Adami ejusdem pontificiæ Capellæ Magister, in Præfatione historica operis, quo Italico idiomate scripsit de bene regendo choro Capellæ pontificiæ, pag. 11, et infra in Catalogo cantorum ejusdem Capellæ, pag. 171. Optandum itaque, ut ad imitationem ipsius musica in aliis Ecclesiis reformetur, solique cantus ac soni in divinis Officiis audiantur, qui graves sint, pii ac distincti, et domui Dei ac divinis laudibus accommodati, ut simul et verba intelligantur, et ad pietatem auditores excitentur; eo enim fine introducta est in Ecclesiam musica, uti ex sanctis Patribus et Conciliis osten-

dimus. Idipsum jubent Romani Pontifices, et Rubrica nostri hujus § ex cujus præscripto debet musica esse « devota, distincta et intelligibilis. »

§ XIII.

In Missis et Officiis defunctorum, nec organo, nec musica, quam figuratam vocant, utitur, sed cantu firmo, quem etiam tempore Adventus et Quadragesimæ, in ferialibus diebus convenit adhiberi.

COMMENTARIUS.

Quoniam, ut ait Ecclesiasticus, cap. XXII: « Musica in luctu importuna narratio, » merito Ecclesia in Missis et Officiis defunctorum, nec organo, nec musica, quam figuratam vocant, utitur, sed cantu firmo, quem etiam tempore Adventus et Quadragesimæ, in ferialibus diebus convenit adhiberi, ut § hic noster edicit, cui etiam concinit Crassus lib. I, cap. XVII, in fine; quia scilicet Adventus et Quadragesima sunt tempus luctus et pœnitentiæ, ideoque organum et musica figurata adhiberi minime debent. Sed hæc disciplina præsertim de non adhibendis organo et musica in exequiis defunctorum vix hodie servatur vel ab ipsis infimæ plebis hominibus, qui tametsi ære alieno gravati, et non habeant quid manducent, volunt nihilominus defunctorum suorum exequias cum pompa celebrari, et Missam cum organo et musica, et cum aliis etiam alicubi instrumentis cani.

CAP. XXIX.

EPISCOPUS MISSAM PRIVATAM CELEBRATURUS, EX IPSO ALTARI SUMIT PARAMENTA.
QUÆ, ET UBI PRÆPARANDA A CAPELLANIS PRO IPSIUS MISSÆ CELEBRATIONE.
UTATUR PARAMENTIS COLORIS TEMPORI CONGRUENTIS, MUNIA CAPELLANORUM IN EADEM MISSA.
PACIS OSCULUM CUM INSTRUMENTO,
PER PRIMUM EX CAPELLANIS DEFERATUR CARDINALI, PRÆLATO, AUT PRINCIPI, HUJUSMODI MISSAM AUDIENTI.
LIBER EVANGELII, QUO EPISCOPUS IN CELEBRATIONE MISSÆ UTITUR, NEMINI OSCULANDUS DEFERATUR,
SED ALIUS EVANGELII LIBER.
QUOTIES EPISCOPUS IN HAC MISSA LAVET MANUS. — PARAMENTA DEPONENDA ANTE ALTARE.

§ I.

Cum Episcopus celebrabit Missam, convenit, ut paramenta Missæ non de Sacristia, sed ex ipso Altari, in quo celebrabit, ordine disposita accipiat, postquam, aliquo ejus familiari ministrante, laverit manus.

COMMENTARIUS

I. Si genuina sunt S. Andreæ Apostoli Acta, testatam ipsa nobis faciunt fidem, Apostolum ipsum Andream quotidie in Altari Sacrificium incruentum celebrasse: « Ego, » inquit, « Om-

« nipotenti Deo, qui unus et verus est, immolo « quotidie non taurorum carnes, nec hircorum « sanguinem, sed immaculatum agnum, et cu- « jus carnem, postea quam omnis populus cre- « dentium manducaverit, agnus, qui sacrifica- « tus est, integer perseverat et vivus. » Contendit nihilominus Martenius lib. I, *De antiquis Ecclesiæ ritibus*, cap. III, articulo III, num. I, ob frequentes tyrannorum persecutiones, quibus christianis in unum conveniendi, uti necesse erat, facultas denegabatur, non omni die peractam fuisse liturgiam, sed die solum dominico, probatque ex Apostolo, I ad Corinthios, cap. XVI, ubi præcipit, ut per unam sabbati, id est, primam sabbati, seu dominico die, Collectæ fiant, et ex S. Justino Martyre, qui in Apologia II agens de christianis conventibus solius meminit dominicæ.

II. Quidquid autem sentiat Martenius, certum illud est, etiam sæviente tyrannorum persecutione in christianos, consuevisse olim ab Episcopis zelosioribus indesinenter, et quotidie Sacrificium celebrari. Id enim de se, et aliis sui ævi Episcopis non uno in loco testatur S. Cyprianus Carthaginensis Episcopus, cujus quidem præclarissimus locus est ille, qui legitur in epistola LIV ad Cornelium, ubi ita inquit : « Episcopatus nostri honor grandis et gloria est, « pacem dedisse Martyribus, ut Sacerdotes, qui « sacrificia Dei quotidie celebramus, hostias « Deo et victimas præparemus. » Celebris quoque est locus, qui extat in epistola LXIX ejusdem sanctissimi Præsulis ac Martyris ad Florentium Pupianum, ubi hæc habet : « Deo, et Christo « ejus, quibus servio, et quibus puro atque im- « maculato ore Sacrificia, et in persecutione « pariter et in pace indesinenter offero, » etc. Omitto alia loca, quæ afferri possent.

III. Urgente paganorum persecutione tametsi nec in Ecclesiis, nec in privatis ædibus ulla superesset celebrantibus securitas, peragebant nihilominus Episcopi in cryptis subterraneis, sanctorumque Martyrum sepulcris sacros conventus, uti vetera monumenta nos docent, et Acta præsertim S. Stephani Papæ et Martyris apud Surium die II Augusti, quæ testantur, cum non solum « in cryptis Martyrum assidue Missas « et Concilia celebrasse, sed etiam ibi dum Mis- « sarum solemnia perficeret, » ei in sede sua caput abscissum fuisse. Id quod confirmat Martyrologium Romanum dicta die II Augusti his verbis : « Romæ in cæmeterio Callisti, S. Ste- « phani Papæ et Martyris, qui in persecutione « Valeriani dum Missæ sacrificium perageret, « supervenientibus militibus ante Altare intre- « pidus et immobilis cœpta Mysteria perficiens, « in sede sua decollatus est. »

IV. Data per Constantinum Imperatorem universæ Ecclesiæ pace, addubitari nequit, quin Episcopi præsertim quotidie Missam celebrarent una cum Presbyteris, et reliquis de Clero Ecclesiæ suæ, uti jam fuse non uno in loco operum nostrorum ostendimus, et supra etiam in Commentariis ad cap. XI. Sed ut omittam hic varia ejus disciplinæ exempla jam alias enarrata, vetera quædam monumenta afferam, quibus docemur sanctos Præsules consuevisse olim Missam quotidie dicere, imo cantare. Certe Licinium Andecavorum Episcopum « quotidie Missam cum « ingenti cordis compunctione cantasse, » ex ejusdem Actis affirmat Mabillonius in Præfatione ad II sæculum Benedictinum num. XXXVI. Idem observavit S. Gregorius Magnus in libro Dialogorum, cap. LVI, de Cassio Narniensi Episcopo, « qui quotidianum offerre consueverat Deo Sa- « crificium. » Teste Ignatio Monacho apud Surium die XXV Februarii num. XLVI. Tharasius Patriarcha Constantinopolitanus etsi ultimo eo conflictarentur morbo, quo mortalis vitæ clausit curriculum, quotidie tamen sacra celebrabat Mysteria æstu quodam charitatis abreptus, ut tum corporis ægritudinem aut vinceret, aut non sentiret.

V. Neque vero unam solam, sed etiam plures consuevere olim Episcopi Missas celebrare, et quidem etiam cum cantu. Id sane testatur auctor Vitæ S. Udalrici Augustani Episcopi, ubi de ipso sic inter alia inquit : « Missas autem « tres, vel duas, aut unam, secundum spatium « temporis cantare quotidie non desiit, si infir- « mitas corporis, aut aliquid studium bonum ei « non subtraxit. » Refert Walafridus Strabo in libro *De rebus ecclesiasticis*, cap. XXI, idque fidelium relatione virorum se accepisse tradit, « Leonem Papam, sicut ipse fatebatur, una « die VII vel IX Missarum solemnia celebrasse; « Bonifacium vero Archiepiscopum et Martyrem « semel tantum per diem Missas fecisse. » Narrat mox idem, diversitatem ea in re inter Sacerdotes etiam quos vocant simplices non mini-

mam obtinuisse : « Quia talis est, » inquit, « qui « semel tantum in die celebrare velit..... Alius « vero bis, ter, vel quoties libet eadem Mysteria « in die iterare congruum putat, credentes tanto « amplius Deum ad misericordiam flecti, quanto « crebrius Passio Christi commemoratur. » Sed huic Sacerdotum devotioni, sive avaritiæ, non pauci enim pluries in die ob quæstum Missas dicebant, limitem tandem fixit Alexander Papa II, ubi decrevit, ne plusquam una in die Missa ab uno Sacerdote celebraretur, edito hoc canone, quem refert Gratianus, *De consecratione*, distinctione I. « Sufficit Sacerdoti unam Missam in « die una celebrare, quia Christus semel passus « est, et totum mundum redemit. Non modica « res est unam Missam facere, et valde felix est, « qui unam Missam dignam celebrare potest. »

VI. Recte notat Martenius lib. I, *De antiquis Ecclesiæ ritibus*, cap. III, articulo III, num. IV, prope finem, istius canonis, seu Decreti Alexandrum Papam II, non tam auctorem, quam restauratorem dicendum esse, utpote quod ipsissimis illius verbis expressum reperiatur in Excerptis Egberti, cap. LIV, qui illud confirmat non modo Christi exemplo, qui semel tantum pro peccatis nostris mortuus est, sed etiam veteris Testamenti auctoritate; nam « in Levitico « quoque, » inquit, « scriptum est, non debere « Aaron ingredi assidue interius in Sancta. » Porro ad ipsum Decretum alludere videtur auctor Vitæ S. Thomæ Cantuariensis Archiepiscopi, cap. XI, ubi ita ait : « Scripta canonica sicut nec « jubent, nec inhibent, nec dissuadent, aut sua- « dent, ut Sacerdos quotidie offerat, sed hoc « testantur, quod una die semel offerre sufficiat, « quemadmodum et semel ablatus est Christus. « Illum vero valde felicem prædicant, qui in die « una digne celebret. Illos autem in præsentia- « rum nec memoratu dignos, non Christi, sed « mammonæ Sacerdotes prætereo, qui propter « oblationum quæstum unam Christi, et semel « oblatam hostiam quotidie non semel, sed « libentius iterum non tam consecrant, quam « dilaniant, Filium Dei quæstui habentes et « ostentui. »

VII. Quidquid sit de reliquis Sacerdotibus, quorum aliqui quæstus nonnisi gratia quotidie celebrant Missam, et alii vix quater, vel quinquies in singulos annos, quia scilicet pinguibus Beneficiis, pensionibusve ecclesiasticis abundant; certe debent Episcopi tum ex veteri Ecclesiæ disciplina, tum ex sacris canonibus, ac summorum Pontificum Decretis Missam quotidie celebrare, vel saltem audire; uti constat ex cap. *Quoniam* XII, *De privilegiis*, in VI, ubi etiam eam ob causam Bonifacius Papa VIII illis concedit Altare viaticum, seu portatile, in quo privatis in locis, et dum iter agunt, celebrare possint, vel sibi facere celebrari. Quod quidem Episcoporum privilegium nequaquam per Concilium Tridentinum sublatum est, nam Sacra Concilii Congregatio die IX Junii anni MDLXXXVI declaravit, posse Episcopos sicut antea uti Altari portatili tam in itinere, quam in infirmitate, teste Alzedo, *De Episcopis*, parte I, cap. XIII, num. IV, ubi alios auctores citat.

VIII. Licet autem Clemens Papa XI die XV Decembris anni MDCCIII contra usum Altaris portatilis, et Missarum celebrationem in Oratoriis domesticis Decretum ediderit, quo inter alia statuit, Episcopis etiam, et his majoribus Prælatis etiam cardinalatus dignitate fulgentibus, neque sub prætextu privilegii clausi in corpore juris, neque alio quoque titulo, nullo modo licere extra domum propriæ habitationis, in domibus laicis etiam in propria diœcesi, quod fortius intelligitur in aliena, etiamsi diœcesani consensus adhiberetur, erigere Altare, ibique sacrosanctum Missæ Sacrificium celebrare, sive celebrari facere; extat tamen Constitutio Innocentii Papæ XIII super ecclesiastica disciplina pro regnis Hispaniæ anno MDCCXXIII edita, et a Benedicto XIII anno MDCCXXIV, alia sua Constitutione, quæ incipit *In supremo*, confirmata, in qua declarat, prohibitionem Clementis Papæ XI non esse intelligendam de domibus etiam laicis, in quibus ipsi Episcopi forte occasione Visitationis, vel itineris hospitio excipiantur ut nec etiam quando Episcopi in casibus a jure permissis, vel de speciali Sedis Apostolicæ licentia absentes a domo propriæ ordinariæ habitationis moram idcirco faciant in aliena domo per modum similis habitationis : his enim casibus ait in sua Constitutione Innocentius ipse XIII licitam iis esse erectionem Altaris ad effectum prædictæ celebrationis non secus, ac in domo propriæ ordinariæ habitationis. Hanc declarationem retulit deinde confirmavitque Benedictus XIII in sua Lateranensi Synodo MDCCXXV, tit. XV, cap. III.

IX. Ex his licet conjicere, concessum etiam fuisse Episcopis privilegium Altaris portatilis ob eam causam, ut scilicet quotidie celebrare possint Sacrificium Missæ, tametsi in itinere, et in aliena domo versentur, vel etiam in propria, si tamen aliquo impedimento detineantur, quo minus ad Ecclesiam pergere non valerent. Recte enim Episcopos monuit in sua provinciali Mediolanensi IV Synodo S. Carolus, parte III, cap. I, ut « Missæ Sacrificium frequentius celebrare « studeant. » Tum vero postquam dixit, ut dominicis festisque diebus præstare id minime omittant, ita statim subjicit : « Hoc vero ipsum « facere curent crebrius in Ecclesiis, quam in « privatis Oratoriis; » ut nimirum inde populi ædificentur videntes Pastorem suum proces et sacrificia ad Deum pro ipsis offerre. Egregium hoc exemplum dedit non semel Benedictus XIII, hodieque regnans Pontifex Benedictus XIV, qui veteris et ipse disciplinæ Ecclesiæ custos, et vestigia premens religiosiorum Pontificum frequenter Ecclesias visitat, in iisque Missæ Sacrificium celebrat.

X. Sive autem Episcopus in Ecclesia, sive in Oratorio domestico Missam celebret, privatam scilicet, « convenit, » ait hic § noster, « ut pa« ramenta Missæ non de Sacristia, sed ex ipso « Altari, in quo celebrabit, ordine retrogrado « disposita accipiat; » nisi scilicet ibi sit sanctissimum Sacramentum expositum, tum enim paramenta in Sacristia sumet, uti notat Bauldryus art. V sui Manualis cap. XXIX, num. I, et alii, quos supra laudavimus. Accipiet autem ipsa paramenta, « postquam aliquo ejus familiari mini« strante laverit manus » Præmissa enim semper fuit Sacrificio manuum lotio vel ab ipsis ethnicis ex quodam naturæ instinctu, uti de Græcis et Ægyptiis testatur Herodotus in Euterpe, et de Romanis Tibullus libro II, elegia I :

> Casta placent superis : pura cum veste venite,
> Et manibus puris sumite fontis aquam.

Euclio item apud Plautum in Aulularia, actu IV, scena II : « Nunc lavabo, » inquit, « ut rem divi« nam faciam. »

XI. Eadem Religio Hebræis fuit, legimus enim cap. XXX Exodi, positum in Templo labrum æneum cum aqua, ut quando Sacerdotes ingressuri erant Tabernaculum Testimonii, et accessuri ad Altare, manus antea lavarent. Simile vas ad eumdem finem, sed multo capacius in ingressu Templi posuit Salomon, quod mare æneum nuncupavit. Hinc morem ad christianos fluxisse ait eruditissimus Joannes Bona Cardinalis lib. II *Rerum liturgicarum*, cap. I, num. V, et ante eum doctissimus Stephanus Durantus lib. II *De ritibus Ecclesiæ catholicæ*, cap. XXVIII, ut canthari aqua pleni, vel etiam fontes ante fores Templorum collocarentur, quatenus Sacrificia, vel preces oblaturi, puras ad Deum manus levarent, sicut Apostolus scripsit in epistola I ad Timotheum, cap. III, et externa lotione internæ puritatis admonerentur : « Quæ ratio est, » ait Tertullianus in libro de Oratione, cap. X, « manibus « quidem ablutis, spiritu vero sordente, oratio« nem obire? » Eodem spiritu Anastasius Synaita in oratione de sacra Synaxi adversus eos declamat, qui lotis quidem manibus, sed polluta conscientia Corpus Domini suscipiunt.

XII. Itaque ante manuum lotionem debet Episcopus, sicut et quilibet Sacerdos celebraturus Missam, mundare conscientiam a peccatis, si quibus se gravatum senserit. Huc enim spectat, quod ait Tridentina Synodus sessione XIII, cap. VII, ubi agit de præparatione ad Eucharistiam : « Si non decet ad sacras alias functiones « quempiam accedere, nisi sancte, certe quo ma« gis sanctitas et divinitas cœlestis hujus Sacra« menti viro christiano comperta est, eo dili« gentius cavere ille debet, ne absque magna « reverentia et sanctitate ad id percipiendum ac« cedat, præsertim cum illa plena formidinis « verba apud Apostolum legamus : *Qui mandu« cat et bibit indigne, judicium sibi manducat « et bibit, non dijudicans Corpus Domini*. Quare « communicare volenti revocandum est in me« moriam ejus præceptum : *Probet seipsum « homo*. Ecclesiastica autem consuetudo decla« rat, eam probationem necessariam esse, ut « nullus sibi conscius mortalis peccati, quantum« vis sibi contritus videatur, absque præmissa « sacramentali Confessione ad sacram Euchari« stiam accedere debeat. Quod a christianis « omnibus etiam ab iis Sacerdotibus, quibus ex « officio incubuerit celebrare, hæc sancta Sy« nodus perpetuo servandum esse decrevit, « modo non desit illis copia Confessoris. Quod si, « necessitate urgente, Sacerdos absque prævia « confessione celebraverit, quamprimum confi« teatur. »

XII. Postrema recitati hactenus Decreti verba, quibus dicitur, etiam a Sacerdotibus celebraturis præmittendam esse Confessionem sacramentalem, si se peccatorum conscios esse cognoverint satis innuunt, qualis complurium Sacerdotum ignorantia fuerit ante Synodum Tridentinum; putabant enim non esse obligatos confiteri, ut de Mediolanensibus refert Giussanus in Vita S. Caroli. Quod autem Synodus ait, licere Sacerdoti debite contrito, cum urget necessitas celebrandi, et deest copia Confessoris, cum conscientia peccati mortalis Sacris dare operam, ea scilicet lege, ut postea « quamprimum confiteatur, » cum quidam casuistæ ab ea lege Presbyteros, de quibus agitur, eximere tentarint, ab Alexandro Papa VII proscripti sunt, quippe qui hanc propositionem damnavit, quæ est trigesima octava : « Mandatum Tridentini « factum Sacerdoti sacrificanti ex necessitate « cum peccato mortali, confitendi quamprimum, est consilium, non præceptum. » Sed cum quidam alii recentiores in Concilii Tridentini verbis præceptum agnoscerent, vim illius fictis explicationibus elidere conati sunt, aientes illud *quamprimum* non debere intelligi de quærenda statim Confessoris copia, nec de ea quæ paulo post se se ultro offerat, sed dum Sacerdos suo tempore confitebitur. Verum et hoc commentum vanissimum explosit idem Alexander VII dum hanc numero xxxix damnavit propositionem : « Illa particula *quamprimum* intelligitur, « cum Sacerdos suo tempore confitebitur. »

XIV. Tandem quantopere sit Sacerdoti celebranti, ac præsertim Episcopo castitas, passim sancti Patres docent, et alii docti scriptores, qui de sacrorum hominum continentia integros tractatus edidere. An nocturna illusio sine culpa eveniens sequentis diei celebrationem impediat, quæstio anceps est, in ejusque solutione dissident ab antiquis recentiores, sed nec illi quidem inter se conveniunt, uti scite notat inter alios eruditissimus Bona S. R. E. Cardinalis, lib. II *Rerum liturgicarum*, cap. I, num. IV, ubi regulam illam servandam probat, quam præscripsit S. Gregorius Magnus lib. XII, epistola XXXI, in responsione ad XI interrogationem Augustini Episcopi Anglorum, quamque Gratianus Decreto suo inseruit distinctione VI, cap. I, ut nimirum quisque consideret, ex qua radice inquinatio illa processerit. Longior illa est, quam ut debeat hic tota transcribi, et utilius legi potest apud ipsum S. Gregorium. Porro de manuum lotione Sacrificio præmittenda a Celebrante, illud exciderat, Ecclesiam scilicet non conservasse manuum ablutionem ante Sacrificium tanquam cæremoniale veteris Legis præceptum, sed quasi ab Ecclesia institutum, sicut quiddam secundum se conveniens, uti docet S. Thomas III parte, quæstione LXXXIII, articulo V, ad I.

XV. Ubi Missam celebraturus Episcopus in sua diœcesi rocchetto cum mozzetta indutus, et mantelletto extra diœcesim ante Altare aliquantum oraverit, scutiferis et Capellanis ministrantibus, deposita prius mozzetta, seu mantelletto, manus abluet, mantile porrigente aliquo ex ipsius familiaribus. Paramentis omnibus induitur a prædictis Capellanis assistentibus, excepto manipulo, qui ei imponitur ad brachium sinistrum in Confessione, quando dicit *Indulgentiam*, *absolutionem*, etc., et dum induitur, biretum in capite habebit, quod ei Capellanus aufert, cum accipit amictum, albam, et alia hujusmodi; putarem tamen, decere illud quammaxime, ut paramenta nudo capite acciperet, quia ad singula ipsorum orationes dicit ex veteri Ecclesiæ instituto. Mozzetta Episcopo celebrante in propria Ecclesia ex recepto usu, cujus meminit Castaldus in sua Praxi lib. II, sectione VIII, cap. IX, reponitur expansa supra genuflexorium, ita ut caputium sit versus Altare, ora vero circumcirca defluent; et cum inchoat Missam, eodem loco reponitur ipsius biretum. Extra diœcesim mantellettum reponent Familiares Episcopi complicatum supra aliquam mensam, vel alio loco congruo. Ad rocchettum quod attinet, nequaquam illud ab Episcopo celebrante deponitur, etenim ex Rubrica Missalis parte II, tit. I, num. II, Prælatus sæcularis, supra rocchettum, regularis vero ex ordine Monachorum, vel Fratrum Mendicantium supra superpelliceum, albam induit; qui tamen ritus a simplicibus Sacerdotibus passim negligitur.

§ II.

Calix igitur, Missale, et alia necessaria, prout in Rubricis Missalis Romani, et Canone pontificali, prius per aliquem ejus Capellanum, partim super ipso Altari, partim super aliqua mensula præparabuntur. Ideo valde conveniens esset, ut duos saltem Capellanos, cottis mundis indutos, apud se ministrantes haberet, qui ea omnia disponere sciant et possint.

COMMENTARIUS.

I. Celebraturo Missam privatam Episcopo uti ex recepta Ecclesiæ praxi docent sacrarum cæremoniarum scriptores calix, Missale et manipulus super aliqua mensula, quam credentiam vocant, et alia, quæ ibi locari solent, ponentur, alia vero necessaria, veluti sacra indumenta super Altare per Sacristam, vel aliquem ex ipsius Episcopi Capellanis. Valde autem conveniens esse, « ut duos saltem Capellanos cottis mundis « indutos apud se ministrantes haberet, qui ea « omnia disponere sciant, et possint; » et eum induere cum debitis reverentiis, et osculis rerum, quas ministraturi sunt, ita ut ille, qui induit Episcopum, et accipit paramenta, partem anteriorem eorum habeat versus se, et posteriorem ad extra, sed si ille, qui accipit ea immediate de Altari, illa ministraturus est alicui alteri Capellano, seu Ministro, partes posteriores tenebit versus se, et anteriores ad extra, uti inter alios docet Bauldryus parte V sui Manualis, cap. XXIX, num. II. Esse hoc Episcopi privilegium, ut Missam celebraturus sacras vestes de Altari accipiat, jam alibi diximus.

II. Nomine Capellanorum, quorum hic § noster meminit, procul dubio non alii intelliguntur, nisi Presbyteri, verum si ii deessent, ex sententia Crassi lib. II, cap. XX, « supplebunt Clerici « adulti habitu, tonsura, et qualitate irrepre« hensibiles, qui modeste et reverenter absque « strepitu Altaris, et rei divinæ ministeria subi« bunt. » Certe si antiquos canones consulamus, volunt ipsi etiam simplici Sacerdoti celebranti non alium debere ad Altare inservire, quam Clericum, imo duos, uti docet antiquus Decreti Gratiani Glossographus, qui in Commentario canonis LXI, distinctione I, *De consecratione*, ubi dicitur, ut « nullus Presbyterorum Missarum « solemnia celebrare præsumat, nisi duobus « præsentibus, sibique respondentibus, » quærens, utrum necessarium sit, ut sint duo Clerici, vel duo laici, aut unus Clericus, et alter laicus, aut alter masculus, et alter femina sufficerent, respondet : « Satis videtur, quod debent esse « duo Clerici. »

III. Idipsum probatæ Ecclesiæ disciplinæ inhærens declaravit S. Carolus in sua diœcesana Mediolanensi Synodo IV, decreto XXVIII. « In « Missæ etiam Sacro non laicus, sed Clericus, « qui Altari ministret, semper adhibeatur. » Deinde subjungit : « In omni igitur parochiali « Ecclesia illum talem Parochus habeat, ut « est provincialibus nostris Conciliis præscri« ptum. » Nec tantum in Ecclesiis parochialibus, sed etiam Capellis et Oratoriis, Clericum, qui Sacerdoti ministret, constitutum esse vult; et nisi similis Clericus fuerit, vetat in iis ab ullo Sacerdote celebrari, nisi nominatim scripto facultatem expressam impetravit. Decretum S. Caroli secuta est Synodus provincialis Aquensis anni MDLXXXIII, tit. *De celebratione Missæ*, ubi ita statuit : « In celebratione Missæ Sacerdos ne « se conferat ad Altare, nisi Clericum in decenti « habitu, et cum Superpelliceo cum manicis sibi « inservientem habuerit. » Et mox : « Quibus « vero in locis propter inopiam Clericus ita com« mode haberi non poterit, caveat, ne celebret « absque hujusmodi Clerico, nisi facultatem ab « Episcopo scriptis impetraverit. »

IV. At vero cum inter Clericos nonnunquam inveniantur, qui huic sacræ functioni obeundæ aut digni, aut convenientes non sunt, decrevit idem S. Carolus in laudata Synodo, « Clericus ne « Sacerdoti in Altari ante ministret, quam in « illius ministerii functione rite instructus sit, et « ab eo, » scilicet Magistro cæremoniarum, pro« batus; » et paucis interjectis : « Nec vero ec« clesiasticus homo Cantoris, Sacristæ, Custodis, « Clerici in Missæ Sacro ministrantis munus,

« aliamve ecclesiasticam functionem in quavis « Ecclesia suscipiat, nisi illius uniuscujusque « muneris in ea Ecclesia gerendi a nobis facultatem « tem scriptam quotannis renovandam, vita « etiam ac moribus a nobis probatus impetra- « vit. » Ceterum neque id satis S. Carolo fuit ut Minister esse Clericus, atque circa suum ministerium vita moribusque probatus, sed insuper voluit, ut vestitu exteriori se tanti ministerii dignum exhiberet. Unde in Concilio Mediolanensi IV provinciali parte II, cap. x, voluit, ut « Cle- « ricus Sacerdoti ministrans semper indutus sit « superpelliceo puro et mundo, eoque non la- « cero, neque ulla alia ratione indecenti. Si con- « trafecerit, tum ipse, tum Sacrista, tum Ecclesiæ « Præfectus, tum Sacerdos etiam, qui sibi mini- « strare permiserit, plectatur arbitratu Episcopi. »

V. Hæc quidem ministrum spectant Missæ simplicis Sacerdotis, ex eisque argumentum duci potest ad illos, qui inservire debent Episcopo celebranti. Decet quammaxime, ut vita et moribus probati sint, mundis cottis induti, et Sacerdotes, propius enim, quam alii simplicium Sacerdotum Ministri, Episcopo sacris operanti ad Altare assistunt, calicem præparant et, peracta communione, tergunt, et ab Altari ad credentiam deferunt. Calicem autem contrectare, et præsertim cum purificatorio abstergere, non alii licet, quam Sacerdoti; tametsi hodie in nonnullis Ecclesiis laici adolescentes, qui filii opificum ac sutorum immorigeri ac petulantes, qui mercede conducti Clericos agunt, eam provinciam non sine abusu assumant, conniventibus Sacerdotibus et Ecclesiarum Præfectis deformitatem ipsam permittentibus, contra expressas Missalis Rubricas, ex quibus Sacerdos ipse qui celebrat, calicem debet instruere.

[Canonicorum officium est Episcopo inservire in Missis solemnibus non autem Capellanorum in Missis lectis munus obire. Ubi nota sequentia Decreta.

« An Episcopo privatim celebranti cogi possint « Canonici inservire in Cathedrali? S. R. C. Cano- « nicos non teneri, neque cogi posse inservire « Episcopo quando Missam privatim celebrat. « XIII Sept. MDCXLVI in Pisauren.

« 1° An in functionibus pontificalibus per- « agendis ab Episcopo extra Ecclesiam cathe- « dralem teneantur Canonici ejusdem Ecclesiæ « inservire cum habitu chorali Episcopo in pri- « vato Missæ Sacrificio quod præcedere vel sub- « sequi debet easdem functiones?

« 2° An tempore visitationis per diœcesim « teneantur Canonici convisitatores inservire « cum eodem habitu eidem Episcopo in privato « Missæ Sacrificio?

« 3° An Episcopus ad eumdem effectum co- « gere possit eosdem Canonicos ad sibi inser- « viendum in dicta celebratione Missarum? Et « quatenus negative?

« 4° An volentes Canonici ultro inservire præ- « misso modo eidem Episcopo prohiberi pos- « sint ab aliis Collegis id detrectantibus in « casu, etc.?

« Et S. R. C. respondit ad 1, 2 et 3 *negative;* « ad 4, *affirmative et amplius.* XVIII Julii MDCCL « in Pisauren. »

Concordat et Decretum in una Montis Pelusii ad II XXIV Julii MDCLXXXIII. At in Ragusina XVI Mart. MDCLVIII Sacra Congregatio seposuit casum consuetudinis statuendo *non posse cogi Canonicos ad inserviendum Archiepiscopo in Missis privatis, præter consuetudinem.* Jam enim sancitum fuerat in Lamacen. XXVIII April. MDCVII quod immemorabilis consuetudo ut duo Canonici celebranti Episcopo Missam planam in Cathedrali ministrarent, esset servanda nec Capitulo liceret aliquid contra eam attentare et punctare Collegiales suos sponte ministrare volentes : Et in Fossanen. XV Januarii MDCLXI Sacra Congregatio decrevit Canonicos esse compellendos etiam sub censuris ad prædictum obsequium præstandum in Cathedrali.

Ex Decreto in Valentinen. XII Mart. MDCCCXXXVI habes Capellanum in hujusmodi ministerio stolam assumere non debere, imo nec posse.]

§ III.

Paramentis in Missa utetur coloris congruentis tempori et festis, illis tantum, quæ in Rubricis Missalis, pro Prælatis expressa sunt, et non aliis indumentis pontificalibus, præter Crucem pectoralem et annulum.

COMMENTARIUS.

I. Paramenta Celebrantis et Altaris debere esse coloris convenientis Officio et Missæ diei secundum usum Romanæ Ecclesiæ, quæ quinque coloribus uti consuevit, albo, rubeo, viridi, violaceo et nigro, mandant Rubricæ Missalis, parte I, tit. XVIII. Totidem enumerat colores Innocentius III, libro I, *De Mysteriis Missæ*, cap. LXV, quamvis nigrum confundere videatur cum violaceo, quatuor principales colores faciens, quatuor coloribus antiquarum vestium legalium respondentes, bissi, purpuræ, hyacinthi et cocci, uti constat ex libro Exodi, cap. XXVIII. Gulielmus Durandus lib. III sui Rationalis, cap. XVIII, ubi agit de coloribus quibus Ecclesia utitur in ecclesiasticis indumentis, quatuor ait principales esse colores, « quibus secundum proprieta« tes dierum sacras vestes Ecclesia distinguit, » album, rubeum, nigrum et viridem; ubi vides, nigrum colorem confundi a Durando, sicut et ab Innocentio Papa III cum violaceo, tametsi Durandus ipse loco citato, et in Ms. codice Pontificali violacei etiam coloris meminerit, quem ait ab Ecclesia Romana adhiberi; et etiam ab aliis « a dominica prima Adventus usque ad « Missam vigiliæ Natalis Domini inclusive, » etc.

II. Cum autem Innocentius III, tum Durandus, tum alii sacrorum rituum scriptores in hujusmodi coloribus, quibus pro diversitate solemnitatum Ecclesia utitur, mysteria quædam non contemnenda observent, puto equidem non esse consentaneum Rubricis Missalis, et menti Ecclesiæ, quod quædam Ecclesiæ vestes sacras multiplicis coloris adhibeant, in quibus scilicet est albus, rubeus, viridis et violaceus, seu niger, nisi unus ex ipsis ceteris prævaleat; alias enim alba planeta dici non potest, si æque etiam sit rubea, violacea et viridis. Jam non desunt, qui aiunt, aureas vestes omni colori convenire, quod tamen falsum est, ut cuique oculos habenti patet; invaluit nihilominus ea in multis Ecclesiis praxis, ut aurea planeta, ceteræque sacræ vestes aureæ, præsertim diebus solemnioribus pro colore albo ac rubeo adhibeantur.

[Annotare juvet sequentia ex recentioribus Decreta. « Inter postulata ab Rmo. Episcopo « Vicen. in visitatione SS. LL. unum extat quo « ipse jure queritur de confusione colorum, in « paramentis sacrosancto Missæ Sacrificio aliis« que ecclesiasticis functionibus deservienti« bus, quæ etiamsi S. ritibus opposita, in dicta « tamen civitate, et in ceteris episcopatus Eccle« siis conspicitur. Huic propterea abusui provi« dere, imo de medio tollere volens, humillime « supplicavit idem Episcopus pro opportuno « remedio. »

Et S. R. C. respondendum censuit : « Serven« tur omnino Rubricæ generales, facta tamen « potestate Episcopo indulgendi, ut in Ecclesiis « pauperibus permittat illis uti donec consum« mentur. » Die XIX Dec. MDCCCXXIX in Vicen.

« Potestne continuari usus illarum Ecclesia« rum quæ pro colore tam albo quam rubro, « viridi et violaceo, utuntur paramentis vel « flavi coloris, vel mixtis diversi coloris flori« bus? Præsertim si colores a Rubrica præ« scripti in floribus reperiantur? »

Resp. : « Servetur strictim Rubrica quoad colo« rem paramentorum. » Die XII Nov. MDCCCXXXI in Marsorum, ad LIV.

« Num paramenta confecta ex serico, et aliis « coloribus floribusque intertexta, ita ut vix « dignoscatur color primarius et prædominans, « usurpari valeant mixtim saltem pro albo, ru« bro et viridi? »

Resp. : « Negative. » Die XXIII Sept. in Mutinen. ad dub. VIII, num. I.]

III. Indumenta Episcopi Celebrantis Missam privatam, si Crucem pectoralem et annulum excipias, eadem sunt ac reliquorum Sacerdotum, uti constat ex Rubricis Missalis, parte II, tit. I, uti etiam § IV habetur, quod « Celebrans « Episcopus non ducit stolam ante pectus, sed « sinit hinc inde utrasque extremitates pendere, « et antequam accipiat stolam, accipit parvam « crucem pectoralem, quam osculatur, et collo « impositam sinit ante pectus chordulis pen« dere. » Atque hæc est ratio, cur Episcopus celebrans non ducit stolam ante pectus in modum Crucis, quia scilicet ante pectus Crucem pectoralem gestat, quam ante stolam accipit. Multa de Cruce pectorali Episcoporum diximus nostro I tomo Romani Pontificalis in Prolegomenis et alibi. Olim quidem ipsa Crux reliquiis Sanctorum referta a Romanis Pontificibus deferebatur semper ad collum, eorumque exemplo adnumerata est tandem circa sæculum XIV

inter Episcoporum ornamenta, uti docet eruditus Georgius lib. I *De liturgia Romani Pontificis*, cap. XIX, num. VIII.

IV. Constat tamen ex Pontificali Gulielmi Durandi, qui floruit sæculo XIII, in arbitrio fuisse Episcopi pectorali Cruce uti; in ipso enim Pontificali, quod dudum edidit Martenius, inter ornamenta Episcoporum recensetur « Crux pectoralis, si quis ea velit uti. » Idem Durandus in suo Rationali lib. III, cap. IX, loquens de Cruce pectorali, statuit illam ante pectus Celebrantis Pontificis, « ad designandum, quod ait Apostolus, » in Epistola I ad Corinthios, cap. VI: *Glorificate et portate Deum in corpore vestro.* Subditque mox, Pontificem imponendo et deponendo sibi Crucem, illam deosculari, « ad denotandum, quod Christi passionem, quæ per « illam significatur, credit et confitetur, ad « quam repræsentandam in Officio Missæ se parat. » Ex Missali codice Bibliothecæ Imperialis, cujus meminit idem Georgius loco citato, in præparatione ad Missam, ubi Episcopus celebrans sibi Crucem imponit ad collum, hanc dicit precationem: « Adoramus te, Christe, et benedicimus tibi, quia per sanctam Crucem tuam « redemisti mundum. » Alia est precatio ad sumendam Crucem posita in Ms. Codice Missali Vaticano num. 4743, annorum circiter CD: « Tuam Crucem adoramus, Domine, tuamque « gloriosam recolimus passionem, et tu miserere nobis, qui passus es clementer pro nobis. « Amen. » In editis tandem præparationibus pro Missa pontificali, hanc dicunt orationem Episcopi, ubi Crucem accipiunt: « Munire digneris me, » etc.

V. Quidquid sit de antiquitate ornamenti hujus, illud plane ex dictis liquet, a sæculo XIV Crucem pectoralem inter reliqua sacra Episcoporum insignia connumerari, eaque ipsos uti in functionibus ecclesiasticis pontificalibus tanquam uno ex pontificalibus ornamentis. Hinc si quis Episcoporum alicui Ecclesiæ omnia sua sacra ornamenta episcopalia legaverit, censetur etiam legasse Crucem pectoralem, licet sit pretiosissima, et præsertim si illa in sacris functionibus usus fuerit, quidquid in contrarium senserit, scripseritque aliquando quidam Romanæ Curiæ Advocatus, qui putabat Crucem ipsam pectoralem civile esse Episcopi insigne, non sacrum. Sed parcendum est hujusmodi hominibus, qui forensium auctorum libris intenti, ac praxi alicujus scriptoris moderni, cetera pæne contemnunt, quæ de sacris ritibus, ac cæremoniis ecclesiasticis, ornamentisque probati auctores asserunt auctoritate sacrorum canonum, vetustiorum liturgiarum, et Patrum Ecclesiæ.

VI. Id, quod de Cruce pectorali dictum est, a fortiori puto esse intelligendum de annulo pontificali; quippe qui a vetustissimis usque temporibus inter episcopalia ornamenta recensetur. Certe S. Isidorus Episcopus Hispalensis lib. II *De officiis ecclesiasticis*, cap. V, diserte affirmat, Episcopo, dum consecratur, dari annulum « propter signum pontificalis honoris, « vel signaculum secretorum. » Extat in Pontificali Romano oratio ad annulum benedicendum, antequam in digitum annularem novi Episcopi immittatur, estque is antiquus Ecclesiæ ritus, uti ostendimus tomo I Romani Pontificalis in Commentariis ad titulum XIII. Annulum impositum fuisse Episcopo in celebratione Missarum, docent antiquæ Missæ Illyrici et Ratoldi, in quarum prima brevis hæc precum formula ad annulum ponitur: « Circumda digitos « meos virtute et decora sacrificatione; » in Missa vero Ratoldi afferuntur hi duo versus:

Pignore me fidei pignatum pacis et arra,
Custodi dextra, Rex benedicte, tua.

VII. Cur annulus manui Episcopi dexteræ imponatur, ratio redditur in Ms. Pontificali Monasterii Lyrensis annorum DC, ubi discrimen affertur inter annulum episcopalem et annulum pronubum, quem sponsa in manu sinistra gestare debet: « Ad differentiam, » inquit, « gradus episcopalis, ubi annulus in signaculum « integræ et plenæ castitatis in dextera manu « publice est portandus. » Sed de annulo, sicut et de reliquis episcopalibus ornamentis abunde jam disseruimus laudato nostro I tomo Romani Pontificalis in Prolegomenis, et in Commentariis ad titulum XIII.

§ IV.

Altare quoque, in quo celebraturus est, sit mundis tobaleis et pallio condecenti ornatum, pro qualitate temporum et festorum. Nam in festis solemnibus decet, in eo apponi quatuor candelabra cum candelis accensis, et in eorum medio erit Crux argentea, vel ex alia materia : in aliis festis non ita solemnioribus et feriis sufficiunt duo candelabra.

COMMENTARIUS.

De instructione Altaris in solemni celebratione Episcopi, satis superius locuti fuimus; ad Missam vero ejus privatam quod attinet, distinguenda sunt tempora; etenim ex præscripto nostri hujus § « in festis solemnibus decet, in « eo apponi quatuor candelabra cum candelis « accensis, et in eorum medio erit Crux argen« tea, vel ex alia materia; in aliis festis non ita « solemnioribus et feriis sufficiunt duo cande« labra. » Ita sane præscribit hic § noster; verum vim Ecclesias invenies, etiam non subjectas Episcopo, in quibus eo celebrante duæ solæ candelæ in Altari accendantur, si Episcopos quosdam Græcos excipias, qui Romæ honorarium, sive eleemosynam Missæ accipiunt; Romæ enim in Altaribus, in quibus ipsi celebrant, non plures quam duæ accenduntur candelæ; cum alias non semel in nonnullis Urbis Ecclesiis viderim, celebrantibus Canonicis Basilicarum patriarchalium, sex accendi in Altari cereos; sed hæc est aliquorum Sacristarum assentatio, non enim is est Ecclesiæ ritus, ut Canonicis celebrantibus Missam privatam plures quam duæ candelæ accendantur, præsertim cum celebrante Episcopo duo cum candelis accensis sufficiant candelabra, ut ait § noster, et quidem etiam in festis, quæ tamen solemniores non sint. Non puto autem ex hoc § prohiberi, quin etiam in feriis accendi possint quatuor candelæ celebrante Episcopo etiam extra propriam diœcesim, ad distinctionem dignitatis episcopalis; cujus causa præter candelas in Altari accensas adhiberi etiam ab uno ex Capellanis, qui ejus Missæ inserviunt, *bugiam* cum candela accensa, quam etiam palmatoriam appellant, uti alibi jam explicuimus.

§ V.

Præfati duo Capellani servient ei in Missa, in respondendo, in transferendo librum ab uno latere Altaris ad aliud, cooperiendo et discooperiendo calicem, cum opus fuerit, in porrigendo mantili cum lavat manus, in ministrando ampullas, et in ceteris omnibus faciendis usque ad finem Missæ necessariis.

COMMENTARIUS.

Duo Capellani, qui Episcopo Missam privatam dicenti inserviunt, hinc inde ei debent assistere, alter ad dexteram, alter vero ad sinistram; qui etiam eidem respondere debent ad Missam et ministrare, cooperiendo et discooperiendo calicem, cum opus est, itemque in porrigendo mantili cum lavat manus; non enim Scutiferi illud præbere debent, ut a quibusdam fieri solet, et quidem directe contra § hujus nostri Rubricam, et contra præscriptum § x, qui eam provinciam expresse uni ex Capellanis Episcopo ad Missam inservientibus mandat. Debet item alter ex Capellanis cum bugia, in qua sit candelula accensa, a latere ad librum assistere, etiam cum legit ille *Gloria*, vel *Credo*, et similiter ad Canonem; itemque Capellanus alter ministrabit calicem deferendo ipsum post Offertorium de credentia ad Altare, nisi forte jam antea

super illud positum esset, quod tamen non decet, cum ex probata insignium Ecclesiarum consuetudine, sola paramenta, quibus celebraturus est Episcopus, extendenda sint ante Missam in medio Altaris. Debet præterea alter ex Capellanis amovere a calice pallam, eique illam imponere, cum opus fuerit, eodem plane modo, quo fieri solet a Diacono in Missa solemni, ut scite notat Castaldus in Praxi lib. II, sectione VIII, cap. IX, num. VII.

§ VI.

Si erunt tres Capellani, poterunt duo ex his, dum elevatur SS. Sacramentum, post Episcopum celebrantem, genuflexi a lateribus, sustinere duos cereos majores accensos, tertius vero Episcopo assistere : et, cum opus erit, tintinnabulum tangere, videlicet, ter, dum elevatur hostia ; et toties, dum elevatur Sanguis, et non ultra.

§ VII.

Si vero non adsint tres Capellani, poterunt ad cereos supplere duo Scutiferi, aut alii familiares, arbitrio Episcopi, decenter vestiti ; sed, et si copia non esset eorum, qui sustinerent dictos cereos, poterunt iidem positi super duobus candelabris magnis accendi, dum elevatur Corpus et Sanguis Domini, et post communionem extingui.

COMMENTARIUS.

I. Ubi tres Capellani celebranti Episcopo assistunt, ex præscripto § VI, « poterunt duo ex « his, » juniores scilicet, et minus digni, « dum « elevatur sanctissimum Sacramentum, genu- « flexi a lateribus sustinere duos cereos majo- « res accensos, tertius vero (dignior), Episcopo « (ad librum) assistere ; et cum opus est, tintin- « nabulum tangere ; » nempe, ter, ubi post præfationem dicit Episcopus *Sanctus*, etc., tametsi nihil de hoc ritu edicat noster hic §. Tanget et ipse deinde Capellanus ipsum tintinnabulum « ter, dum elevatur Hostia ; et toties, dum elevatur Sanguis, et non ultra ; » ut bene in hoc § notatur, et in Rubricis Missalis, licet ritus ipse minime ab iis servetur, qui Presbyteris ad Missam inserviunt, quia scilicet ad ministrandum Missæ contra Synodorum complurium Decreta pueri passim admittuntur, et opifices etiam vilissimi nescientes penitus Missæ inservire. Quidquid sit de eo abusu, quem iterum atque iterum sugillavimus, cum Episcopus elevat hostiam et calicem, debet ipse Capellanus manu quidem dextera tintinnabulum pulsare, sinistra vero elevare aliquantulum fimbriam posteriorem planetæ juxta ritum in Rubricis Missalis præscriptum. Item cum Episcopus ad elevationem surgit a genuflexione, convenit plane, ut Capellanus qui assistit Episcopo, et alter illius socius, si adsit, adjuvent eum sustentantes brachia ipsius ; et initio Missæ, cum ascendit ad Altare, convenit etiam, ut unus, vel ambo, aliquantulum elevent anteriores partes indumentorum ejus.

II. At vero cum tres Capellani non adsint, tunc, ut ait § VII, « poterunt ad cereos supplere « duo Scutiferi, » aut alii familiares, « arbitrio « Episcopi, decenter vestiti, » qui modeste et reverenter et absque strepitu, eo fungantur officio. Quod si copia non esset eorum, qui sustinerent dictos cereos, « poterunt iidem positi « super duobus candelabris magnis accendi, « dum elevatur Corpus et Sanguis Domini, et « post communionem extingui. » Sed et hic ritus jam etiam non semel negligitur.

§ VIII.

Si forte intersit aliquis Prælatus, Cardinalis, aut Princeps, hujusmodi Missæ, primus ex dictis Capellanis, postquam Episcopus celebrans dixerit *Agnus Dei*, etc., accepto instrumento pacis argenteo, cum velo appenso, genuflexus a dextero latere Episcopi, illud ipsi Episcopo offeret osculandum, cui Episcopus dicit *Pax tecum* et ille respondet *Et cum spiritu tuo;* deinde idem instrumentum cum pace portat osculandum Prælato uni, vel pluribus, aut Principibus præsentibus, dicens unicuique *Pax tecum*, qui respondet *Et cum spiritu tuo*. Sed advertat, ut nullatenus genuflectat, nec se inclinet, nec ullum reverentiæ signum faciat alicui ex dictis Prælatis, aut Principibus, antequam dictam imaginem eis porrexerit osculandam, sed tantum post illam osculatam; quia ante non habetur consideratio ipsius Ministri deferentis, sed pacis, quæ a Sacrificio Altaris ad illum defertur; post vero datam pacem, convenit, Ministrum, pro qualitate Prælati, aut Principis, reverentiam facere genuflexum, vel inclinatum.

COMMENTARIUS.

Ritum ac ordinem dandi pacem in Missa solemni pontificali jam supra explicuimus in Commentariis ad caput XXIV. Quod Missam privatam Episcopi spectat, ex præscripto hujus §, si forte intersit aliquis Prælatus, Cardinalis, aut Princeps hujusmodi Missæ, cum instrumento pax defertur ad ipsos : postquam enim Episcopus celebrans dixerit *Agnus Dei*, etc., Capellanus dignior, qui illi inservit ad Missam, accepto instrumento velum coloris paramentorum in manubrio appensum habente, ascendit ad Altare, ibique ad dexteram Celebrantis genuflectet, dextera elevatum tenens instrumentum supra Altare, donec dicatur secrete oratio *Domine Jesu Christe*, etc., qua completa, et Altari per Celebrantem osculato, adhuc genuflexus porrigit ei instrumentum osculandum; et illo dicente *Pax tecum*, respondebit *Et cum spiritu tuo;* mox surgens, iterumque genuflectens Sacramento, descendit ad Prælatum, seu Cardinalem, vel Principem, qui nulla facta genuflexione, nec inclinatione, imo nec ullo reverentiæ signo exhibito, stans ante eum, prius sinistra velo a manubrio pendente leviter abstergit instrumentum in loco, in quo osculari debet, illudque osculandum porrigens dicit *Pax tecum;* quo osculato, reverentiam Prælato facit, vel Cardinali, seu Principi; et si plures sunt, eodem ordine aliis etiam offert, nullam prorsus reverentiam faciens antequam instrumentum ipsum pacis porrexerit osculandum, sed tantum post illud osculatum, pro qualitate Prælati, aut Principis, illi genuflectens, vel se inclinans. Rationem ejus ritus non oportet ab aliis discere, cum satis illam jam explicuerit Rubrica hujus paragraphi, ubi ait, ideo nullam fieri debere reverentiam Cardinali, vel Principi quantumvis magno, antequam pax deosculanda ei præbeatur; « quia ante non habetur consideratio ipsius Ministri deferentis, « sed pacis, quæ a Sacrificio Altaris ad illum « defertur. »

§ IX.

Liber Evangelii, celebrante Episcopo, nulli etiam magno Principi, aut Prælato, Missæ præsenti, datur osculandus post lectum Evangelium; sed si adesset aliquis maximus Princeps, vel S. R. E. Cardinalis, cui liber Evangelii osculandus, por-

rigendus esset, non utique liber Evangelii, quo utitur Episcopus, sed alius liber consimilis illi porrigatur.

COMMENTARIUS.

I. Est plane antiquissimus ritus, ut expleta lectione Evangelii in Missa solemni, nedum Episcopus, sed et Presbyteri, ac Clerici omnes eumdem Evangelii codicem oscularentur in signum venerationis et communionis cum Domino nostro Jesu Christo et doctrina ejus, uti ex antiqua Ecclesiæ consuetudine docet Jonas Aurelianensis Episcopus in Præfatione libri II de cultu imaginum adversus Claudium Taurinensem, ubi ita inquit : « Sacræ religionis usus in sancta « Ecclesia adhuc servatur, si tamen apud te, ut « perlecta sancti Evangelii lectione ab Episcopo, « vel Presbytero, ceterisque sacri Ordinis Reli- « giosis, codex, in quo Evangelii lectio recitata « est, multiplicibus osculis veneretur. »

II. Juxta quarumdam Ecclesiarum veterem morem præbebatur ipse Evangelii codex deosculandus Episcopis quidem apertus, aliis vero clausus, ut tradit Hildebertus Archiepiscopus Turonensis in Epistola xv ad Honorium Papam, quæ legitur tomo IV Spicilegii Dacheriani : « Ex « eo quoque, » inquit, « traxit hanc Ecclesia « consuetudinem, ut textus quidem Pontifici « apertus, ceteris autem clausus ad osculan- « dum offeratur. » Hunc ritum etiamnunc religiose observari a Turonensi, aliisque passim Gallicanis Ecclesiis, testatur Martenius lib. I *De antiquis Ecclesiæ ritibus*, cap. IV, articulo V, num. VI, ubi etiam ait, in Martiniana ejusdem urbis Turonensi Ecclesia, uti et in Viennensi, omnibus offerri ipsum sacrum codicem osculandum, dicente eo, qui illum præbet : « Hæc est « lex divina. »

III. Aliter in aliis Ecclesiis servatus est ritus ; scribit enim Rupertus Abbas Tuitiensis libro II *De officiis*, cap. I, Evangelii librum, quem Subdiaconus clausum ad introitum portaverat, ab eodem apertum circumferri omnibus religioso osculo salutandum, et quidem non sine mysterio : « quia, » inquit, « post prædicationem « Christi cœpit lex credentibus, quam antea « gestabat clausam, apertam ostendere fidem « evangelicam. » Sed et Honorius Augustodunensis, *De antiquo ritu Missarum*, cap. XIX, apud Hitorpium tradit, Evangelium cum incenso per chorum delatum, et singulis ad osculandum porrectum ob hanc rationem, quia Apostoli Christum odorem vitæ per mundum prædicaverunt, et cunctis gentibus per verbum ejus, pacem æternam præbuerunt. Rem scitu dignam ex Consuetudinibus Cluniacensium Monachorum narrat Martenius libro II, *De Monachorum ritibus*, cap. IV, nempe nocturnam illusionem passis Evangelium osculari non licuisse ; quod sane peculiaris erga Christum Dominum reverentiæ et venerationis argumentum est.

IV. Quantum ad laicos, etiam ipsos ad Evangelium osculandum fuisse admissos, testatur Ordo II Romanus num. VIII. « Perlecto Evan- « gelio, iterum se signo sanctæ Crucis populus « munire festinat, et descendente Diacono de « ambone, Subdiaconus, qui in filo stat, recipit « Evangelium, quod tenens ante pectus suum « super planetam, porrigit osculandum primum « Episcopo, » (in vulgato Ordine apud Hitorpium, « aut Presbytero) deinde omnibus per « ordinem graduum, qui steterint, et universo « Clero, necnon et populo. » Sed quamvis etiam populus olim ad Evangelii osculum admitteretur, Honorius tamen III Pontifex maximus literis ad Matthæum Patriarcham Constantinopolitanum libro V, epistola CCCXCII, missis sub pœna excommunicationis unicuique sæculari Principi Evangelii osculum præberi vetuit, nisi essent personæ oleo sacro inunctæ. Hinc cum quidem Episcopi Polonorum Reginam, quod nondum sacro ritu corona regia esset redimita, ad Evangelii osculum admittere recusarent, scribit Raynaldus ad annum MDXLIX, num. XXVI, Paulum III Pontificem maximum precibus Regis permotum indulsisse Reginæ ejus conjugi, ut inter divina Mysteria Evangelium et patena illi deosculanda porrigerentur, tametsi ritu sacro nondum esset regio insignita diademate.

V. Ex variis Sacræ Rituum Congregationis Decretis, ac præsertim in Beneventana die IV Septembris anni MDXCII, in Lucerina XX Decembris MDCI, Cusentina XVII Julii MDCIV, Strongolen. IV Martii MDCVI, Tropien. III Junii MDCXVII non debet deferri osculandus Evangelii codex Gu-

bernatoribusprovinciarum nec in publicis, nec in privatis Missis. Extat in Appendice ad Concilium XIV Beneventanum generale Decretum, et Epistola ejusdem S. R. Congregationis, quæ inhærens Decretis alias compluries editis, et signanter in Lucerina die XVII Novembris anni MDCLXIV, et XXVIII Septembris MDCLXXV declaravit die XIII Martii MDCLXXXVIII nullo modo dandum esse Evangelii codicem ad osculandum sæcularibus personis, etiam Præsidi in celebratione Missarum. Id quod etiam exhiberi vetatur domino loci, aut Commendatario, vel ejus Procuratori juxta aliud prædictæ S. C. Decretum in una nullius Marrubii XVII Septembris MDCXI.

[« S. R. P. Censuit : Non competere jus laicis osculandi Evangelium nisi Imperatori « aut Regibus, aut in eorum dominiis jura im- « perialia seu regalia habentibus. » Die XXIII Martii MDXCIII in Cusentina.]

VI. Celebrante Episcopo, præcipit Rubrica nostri hujus §, ut nulli etiam magno Principi, aut Prælato Missæ præsenti, liber Evangelii deosculandus detur : « Sed si adesset aliquis maxi- « mus Princeps, vel S. R. E. Cardinalis, cui liber « Evangelii osculandus, porrigendus esset, non « utique liber Evangelii, quo utitur Episcopus, « sed alius liber consimilis illi porrigatur. » Ex quo jam satis constat quanta sit quorumdam sacrarum cæremoniarum Magistrorum hallucinatio, seu potius fœda assentatio, qui Episcopo vel celebrante Missarum solemnia, librum sancti Evangelii post ejus solemnem lectionem a Diacono habitam non ipsi Episcopo, sed Cardinali præsenti deosculandum porrigi contra expressam hujus § literam mandant. Quem abusum jampridem notavimus in opere nostro *De codice sancti Evangelii atque servatis*, etc., libro II, cap. XXVII.

VII. Tenenda itaque ea regula est, quam tradit hic noster §, ut cum celebrat Episcopus, si adsit Cardinalis, vel aliquis maximus Princeps, porrigatur quidem ipsis deosculandus sacer Evangelii codex, non tamen ille, quem osculatur Celebrans, « sed alius liber consimilis illi. » Verba Cæremonialis clarissima sunt et ideo abusus, qui illius dispositionem irrepsit fœda assentatione Cæremoniariorum, est omnino eliminandus.

§ X.

Episcopus manus bis lavat in hujusmodi Missa, videlicet, post Offertorium et post Communionem; et semper in lotione, familiaris aliquis ministrat aquam et pelvim, Capellani vero mantile.

COMMENTARIUS.

I. Abunde, nec uno in loco de lotione manuum Episcopi in Missa jam disseruimus; hic illud monendum, quod alias alibi jam admonuimus, ubi manus lavat Episcopus, mantile ad eas abstergendas non a Scutifero, alioque familiari, sed a Capellano porrigi debere, ut hic § noster edicit : « Semper in lotione familiaris « aliquis ministrat aquam et pelvim, Capellani « vero mantile. » Scio contrarium a nonnullis Episcopis servari et male, abusumque inde exortum puto, quod a quibusdam ecclesiasticæ disciplinæ ignaris munia Capellanorum ceteris aulicis officiis viliora existimantur, tametsi ii sacerdotali charactere insigniti sint, cujus causa omnibus laicis præcedere deberent quantumvis magnis et supremæ potestatis. Celebre enim est exemplum S. Martini Episcopi Turonensis, qui cum rogatus aliquando a Maximo Imperatore, ut semel ejus mensæ assideret, jussissetque ille prius Martino poculum offerri, quasi ab eo illud deinde recepturus, non sine ingenti stupore vidit sibi prælatum Presbyterum Martini comitem, Capellanumque, cui Martinus poculum prælibatum in manum prius dedit. Hunc Imperii sui præ sacerdotio contemptum Martini pluris fecit Maximus ferocis ceteroqui ingenii vir, quam inanissimas aliorum Præsulum adulationes. Rem narrat in ejus Vita Severus Sulpitius hisce plane verbis : « Nec integrum sibi fore « existimavit Martinus, si autem Regem ipsum, « aut eos, qui a Rege erant proximi, Presbytero « prætulisset. Quod factum Imperator, omnes-

« que, qui tunc aderant, ita admirati sunt, ut « hoc ipsum eis, in quo contempti fuerant, pla- « ceret. »

II. Ait præterea Sulpitius congratulatos tunc fuisse Martino Proceres omnes, quod in Imperatoris ipsius convivio episcopalis animi magnitudinis, et dignitatis sacerdotalis illustrius specimen dedisset, quam ceteri vulgo Episcopi in inferiorum Magistratuum mensis : « Celeberri- « mumque per omne palatium fuit, fecisse Mar- « tinum in Regis prandio, quod in infimorum « Judicum conviviis nemo Episcoporum fecis- « set. » Hocce Martini exemplum, si, ut par est, imitarentur Episcopi, et Capellanos suos pluris facerent, quam reliquos familiares, sacerdotalis dignitas non haberetur tanto contemptui a Baronibus, in quorum aula Capellani infimum locum tenent, ceterisque laicis etiam infimi ordinis, non sine characteris et dignitatis sacerdotalis dispendio postponi solent ; adeo ut modica mercede conducti plurium in Aula subire officia, et quidem sordida cogantur.

§ XI.

In fine Missæ Episcopus celebrans dabit benedictionem more episcopali dicens : *Sit nomen Domini benedictum*, etc., sed non utitur in ea baculo, nec mitra, nec Cruce, si sit Archiepiscopus. Cetera omnia Episcopus celebrans servat, prout alii Sacerdotes observare consueverunt, nempe juxta Rubricas Missalis.

COMMENTARIUS.

I. In fine Missæ, nisi pro defunctis celebretur, dabit Episcopus benedictionem more episcopali, dicens : *Sit nomen Domini benedictum*, etc., non utens baculo, nec mitra, nec Cruce, si sit Archiepiscopus, servabitque in ea danda ritus ac cæremonias, quas enarravimus in Commentariis ad caput xxv. Alia autem omnia Episcopus celebrans servat, « prout alii Sacerdotes « observare consueverunt, nempe juxta Rubri- « cas Missalis, » id est, parte II, tit. xii, num. 1, ex cujus præscripto data benedictione, modo Missa non sit pro defunctis, accedit Celebrans ad cornu Evangelii, ubi dicto : *Dominus vobiscum*, et responso per Ministrum : *Et cum spiritu tuo*, pollice dextero signans primum signo Crucis Altare, seu librum in principio Evangelii, deinde frontem, os et pectus, dicit : *Initium sancti Evangelii secundum Joannem*, vel *Sequentia sancti Evangelii*, etc., juxta generales ejusdem Missalis Rubricas : cui responso per Ministrum : *Gloria tibi*, *Domine*, junctis manibus legit Evangelium *In principio*, vel aliud, ut convenit. Cum vero dicit *Et Verbum caro factum est*, genuflectit versus cornu Evangelii, et surgens prosequitur ut prius ; quo finito, Minister stans a parte Epistolæ respondet *Deo gratias*.

II. Hactenus Rubrica Missalis circa Ritum a Celebrante in fine Missæ servandum, in quem plura notant Gavantus, Castaldus, Quartus, et inter alios Meratus. Ceterum Episcopus Missam privatam celebrans, ubi complevit Missam, descendens ab Altari, adjuvantibus Capellanis, deponit sacras vestes ante infimum gradum Altaris, caput interim bireto tegendo, ac demum reposita sibi mozzetta, si in sua diœcesi celebret, vel mantelletto, si in aliena, genuflexus supra pulvinum, detecto capite ibidem orans gratias de more agit.

III. Sed audiamus iterum Rubricam Missalis, quæ quidem parte et titulo citatis, num. vii, ait ut si Celebrans « dimissurus sit paramenta apud « Altare, ubi celebravit, » ut jam Episcopus solet, « finito Evangelio prædicto ibidem illis se « exuit, et dicit Antiphonam *Trium puerorum* « cum Cantico et aliis orationibus, ut suo loco « ponuntur. » Esse antiquum ritum, ut Canticum ipsum, seu Hymnus *Trium puerorum*, etc., qui hodie dicitur finita Missa, in cunctis Missarum solemnitatibus decantaretur, constat ex Toletana iv Synodo anni DCXXXIII, can. xiv, ubi ita statuit : « Hymnum quoque *Trium puerorum*, « in quo universa cœli terræque creatura Do- « minum collaudat, et quem Ecclesia catholica « per totum orbem diffusa celebrat, quidam « Sacerdotes in Missa dominicarum dierum, et

« in solemnitatibus Martyrum canere negligunt: « proinde hoc sanctum Concilium instituit, ut « per omnes Ecclesias Hispaniæ, vel Galliæ in « omnium Missarum solemnitate idem in pulpito « decantetur: communionem amissuris, qui et « antiquam hujus Hymni consuetudinem, nos« tramque definitionem excesserint. »

V. Putat sane auctor Delectus Canonum Ecclesiæ universæ in nota ad ipsum canonem, per vocem illam *in Missa*, intelligi Officium diurnum, quod Missa quandoque appellatur. Verum incerta est hæc conjectura. Quidquid sit, ex antiquo ritu, cujus et prisci scriptores et libri Missales meminere, dicitur Canticum ipsum post Missam, una cum Psalmo *Laudate Dominum in Sanctis ejus*, et Oratione *Deus qui tribus pueris*, etc., quæ quidem extat in Missa Illyrici, legiturque in hunc modum: « Deus, qui tribus « pueris mitigasti flammas ignium, concede « propitius per intercessionem eorum, et me« rita omnium Sanctorum tuorum, ut nos fa« mulos tuos non exurat flamma vitiorum « atque tormentorum. Per Dominum, » etc. Porro, ut alios omittam, Missam codicis Tiliani apud Menardum, « Expletis omnibus, » inquit, « Episcopus, rediens ad Sacrarium cum Diaco« nibus et ceteris, cantet Hymnum *Trium* « *puerorum*. » Teste Cardinale Bona pro Cantico ipso quædam Ecclesiæ recitant Hymnum *Te Deum laudamus*.

CAP. XXX.

QUO RITU EPISCOPUS IN LOCIS SUÆ JURISDICTIONIS MISSAM AUDIAT.
LIBER EVANGELIORUM, FINITO EVANGELIO, EI OSCULANDUS DEFERTUR.
SI ADSINT CUM EO PRÆLATI EXTERI,
ALIIQUE EO MAJORES, LIBER PRIMO OSCULANDUS DEFERTUR MAJORI, VEL DIGNIORI EORUM.
SI PLURES ÆQUALES FUERINT, NULLI DEFERATUR. — QUI ORDO SERVANDUS IN PACE DANDA.
EXTRA PROPRIÆ JURISDICTIONIS LOCA RUBRICÆ MISSALIS RITUS TANTUM ADHIBENDUS.

§ I.

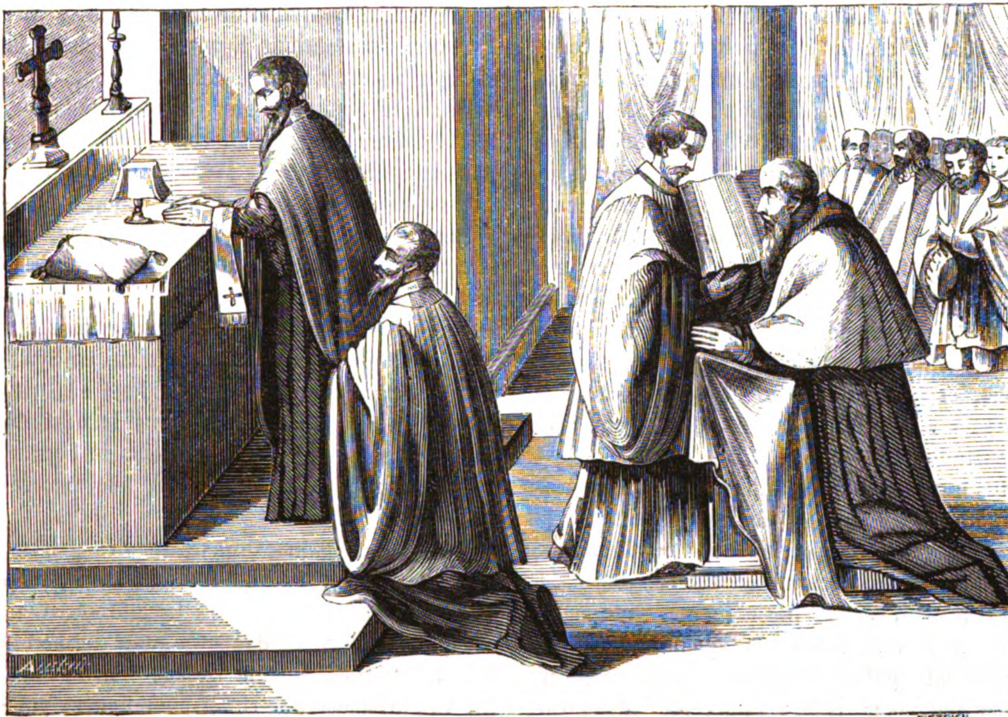
Episcopus præsens Missæ per alium celebratæ juxta ea, quæ præscribuntur in Rubricis Missalis de Missa, quæ coram Episcopo celebratur, genuflectit super genuflexorio sibi parato ante medium Altaris, vel e regione in cornu Epistolæ, nisi aliud situs loci suadeat, et sic genuflexus audit totam Missam, nec surgit, nisi cum dicitur Evangelium, et defertur liber Evangeliorum deosculandus per Capellanum, cotta indutum, qui Missæ assistit.

COMMENTARIUS.

I. Missam quotidie ab Episcopo dicendam audiendamve, si legitime impeditus non sit, notavimus cap. XXIX, in Commentario ad § I. Si itaque celebrare nequeat, et Sacrificio interesse voluerit, genuflectet in genuflexorio parato e regione in cornu Epistolæ, nisi aliter situatio loci suadeat, « et sic genuflexus audit totam « Missam, nec surgit, nisi cum dicitur Evan« gelium. » Genua flectendi usus antiquissimus est in Ecclesia, ipsumque Christum Dominum in terram procidentem orasse legimus in Evangelio Lucæ, cap. XXII. Ejus exemplo S. Jacobum Apostolum cognomento Justum pro populo flexis genibus assidue deprecari consuevisse,

adeo ut in camelorum duritiem transiisse ejus genua crederentur, affirmat S. Hieronymus in libro de Viris illustribus, de ipso Jacobo agens. Geniculationis non uno in loco meminit Tertullianus, præsertim in libro ad Scapulam; morisque ecclesiastici esse « Christo genuflectere, « quod Judæi mentis superbiam demonstrantes « omnino non faciunt, » testatur idem S. Hieronymus in cap. IV Isaiæ.

II. Varia, ac luculenta ejus antiqui ritus testimonia suppeditant nobis passim sancti Ecclesiæ Patres et sacræ Synodi, inter quas Turonensis anni DCCCXIII, cap. XXVII, hæc habet : « Sciendum est, quod exceptis diebus dominicis, « et illis solemnitatibus, quibus et universalis « Ecclesia ob recordationem dominicæ Resurre- « ctionis solet stando orare fixis in terra geni- « bus, suppliciter Dei clementiam nobis profu- « turam, nostrorumque criminum indulgentiam « deposcendum est; cujus rei in Evangelio « ipse Dominus nobis dedit exemplum. Sed « et Stephanum Martyrem, et Apostolum Pau- « lum eadem fecisse, liber Actuum Apostolorum « testis est, ex quibus intelligi datur, oportere « christianum humiliter ad terram prosterni, ne « forte illi dicatur : *Quid superbis terra et cinis?* »

III. Probatur itaque antiquus usus Ecclesiæ, ut christiani scilicet genua ad orationem flectant, exceptis diebus dominicis, et a Paschate usque ad Pentecosten, uti fuse ostendimus in Commentario ad canonem XX Concilii I Nicæni; tunc enim stare debemus, tametsi etiam extra illud tempus solerent olim in Ecclesia christiani ut plurimum stare ad orationem, ideoque passim a sanctis Patribus, præsertim vero a S. Cypriano *Stantes* appellati. Quidquid autem de ea voce *Stantium* sit, quæ apud ipsum Cyprianum frequentissime occurrit, sciendum est, sedisse olim fideles, qui Sacrificio intererant, dum is qui præerat, intra liturgiam concionaretur, finitaque concione assurrexisse, ut Hymnos Deo persolverent, et Sacrificium offerrent; id enim testatur S. Justinus Martyr in sua Apologia II, ubi veterem ritum in celebrandis sacris Synaxibus ita enarrat : « Commentaria Apo- « stolorum, aut scripta Prophetarum quoad « tempus fert, leguntur. Deinde Lectore quie- « scente, Præsidens orationem, qua populum « instruit, habet. Sub hac consurgimus commu- « niter omnes, et precationes profundimus; et

« sicuti retulimus, precibus peractis, panis offertur et vinum et aqua. »

IV. Verum advertere oportet, loqui citato loco Justinum de Sacrificio, quod die dominico offerebatur, *Solis qui dicitur die*, etc. Nam feriis, quæ non essent a Paschate ad Pentecosten, si veteres convenirent, precari christiani solebant genibus flexis. Hinc in eam disciplinam, ubi apud eumdem Justinum in libro Quæstionum et Responsionum ad Orthodoxos, quæstione cxv, quidam vetustus auctor inquirit, si genuum inclinatio in precationibus magis peccatores Deo commendat, quam si stantes orent, magisque ea res divinam permovet commiserationem? itemque cur diebus dominicis, et a Paschæ feriis ad Pentecosten usque peccantes genua non flectunt? et unde talis etiam in Ecclesias pervenit consuetudo? propositas Quæstiones ita S. Justinus, vel alius ejus nomine mox solvit : « Quia utriusque non oportuit jugem obtinere memoriam, et ipsius per peccata lapsus nostri, et Gratiæ Christi nostri, per quam a lapsu resurreximus; eapropter genuum per sex dies inclinatio symbolum, et nota est lapsus per peccata nostri. Quod vero die dominico genua non flectimus, signum est, et designatio resurrectionis. » Et paulo post : « A temporibus autem Apostolorum consuetudo talis accepit initium, prout ait Beatus Irenæus Martyr, et Episcopus Lugdunensis in libro *De Paschate*, ubi quoque mentionem fecit Pentecostes, in qua genua non inflectimus, quoniam pari est cum die dominico potestate, juxta eam, quæ de illa est dicta, causam. »

V. Apud veteres non ita frequentia testimonia occurrunt, quibus edoceamur, consuevisse fideles genibus flexis Missæ interesse; id enim inculcant Synodi, ac Pontifices maximi, ac præsertim Honorius III, in cap. *Sane*, x, *De celebratione Missarum*, ut scilicet Sacerdos frequenter doceat plebem suam, « ut, cum in celebratione Missarum elevatur hostia salutaris, se reverenter inclinet. » Concilium quod anno MCDLXXXVIII celebratum est, titulo, *De Eucharistia*, num. xx, hæc habet, quibus probari possit, fideles stando olim Sacrificio interfuisse : « Quoniam autem apud omnes fere catholicos usus modo obtinuit, ut procumbentes adorent divinam Eucharistiam, sancta Synodus hortatur, ut si qua Ecclesia altero modo adhuc utatur, et stando Christi Corpus in hoc Sacrificio adoret, procumbat deinceps, dum sancta Mysteria proponuntur adoranda. » Synodi tandem post Tridentinam habitæ, ac præsertim III Mediolanensis S. Caroli, illud passim mandant, Missæ ita fideles debere interesse, « ut in omni ejus parte genibus flexis sint, nisi cum Evangelium pronuntiatur; quo tempore stent omnes, ac ne mulieribus etiam sedere liceat. »

VI. Hunc plane ritum servandum esse ab Episcopo, ubi Missam privatam audit, noster hic § edicit : « Genuflectit super genuflexorio..... et sic genuflexus audit totam Missam, nec surgit, nisi cum dicitur Evangelium. » Audiri nonnisi a stantibus Evangelium debere in Missa, ritus est Ecclesiæ antiquissimus, cujus et Patres, et Synodi, et liturgiæ ipsæ meminere, uti ostendimus in opere *De codice sancti Evangelii*, etc. libro II, cap. xxi et xxii, ubi etiam varias ejusdem veteris disciplinæ rationes explicuimus, devotosque complures notavimus, qui disciplinam ipsam ignorantes, devotius se Missæ assistere arbitrantur, si genuflexi semper manentes, nec ad Evangelii lectionem assurgant; cum alias ipsa assurrectio a Patribus ac Synodis præcepta, egregiis Mysteriis fœta sit, quæ summatim ex sacris scriptoribus loco citato recensuimus, quæque ad eruditionem eorum, qui ritum ipsum ignorant, lubet hoc loco repetere.

VII. Stamus itaque, dum legitur Evangelium, I. Quia Deum in illo loquentem audimus, servi nimirum Dominum, creatura Creatorem. II. Ut discipuli audientes, docente atque præsente Magistro, cujus typum Evangelium exhibet. III. Ad christianæ doctrinæ venerationem patefaciendam et reverentiam. Tanto enim nobilior atque præstantior est doctrina, quanto Magister est excellentior. Nihil autem Dei Filio nobilius, nihil tanto Doctore præstantius. IV. Ad ostendendum, quod re ipsa prompti et expediti sumus ad illius obsequium, sequelam et observantiam. V. Ut eo indicio palam faciamus, nos animos habere erectos ad divina atque cœlestia documenta, quæ nobis per Evangelium promulgantur. VI. Quod parati sumus pro evangelica doctrina defendenda tuendaque usque ad sanguinis effusionem certare. VII. Postremo ad notandum, quod viribus totis contendimus

ad ea, quæ per Evangelium promittuntur, bona æterna atque perpetua.

VIII. Assurgendum autem est non modo ad Evangelium, quod post Epistolam in Missa ex antiquo Ecclesiæ instituto dici solet, uti ex iis liquet, quæ in citato opere diximus lib. II, cap. I, verum etiam ad ultimum Missæ Evangelium sancti Joannis, quod jussu Pii Papæ V in universa Ecclesia ad finem Missæ legitur. Sed hisce omnis, quod Episcopum privatum Missam audientem spectat in sua diœcesi, finito primo Evangelio, ad quod assurrexit, ait hic Rubrica § quod « defertur ei liber Evangeliorum deo- « sculandus per Capellanum, cotta indutum, « qui Missæ assistit; » nulla scilicet Episcopo, vel alii quantavis potestate prædito facta prius reverentia, ob reverentiam sancti Evangelii, quod, uti dictum est, Christum significat, ideoque eumdem ritum, qui in delatione pacis, et in Evangelii delatione servandum esse, expresse nostrum Cæremoniale edicit in paragrapho sequenti.

§ II.

Et pariter post *Agnus Dei*, etc., ab eodem offertur ei pacis instrumentum, quod Episcopus osculatur; semper tamen Capellanus, sive Evangelium, sive pacem deferens observet, ne ullam prius reverentiam faciat Episcopum versus, aut alios, quam librum, aut instrumentum pacis osculandum præbuerit.

COMMENTARIUS.

Quo ritu danda sit pax alicui Prælato, vel pluribus, aut etiam Principibus Missæ præsentibus, a nostro Cæremoniali præscriptum est supra tum cap. XXIV, tum cap. XXIX, § VIII, in quo etiam illud repetitur, quod alias non uno in loco dictum est, advertendum esse illi, qui pacem defert osculandam, « ut nullatenus genufle- « ctat, nec se inclinet, nec ullum reverentiæ si- « gnum faciat alicui ex dictis Prælatis, aut Prin- « cipibus, antequam dictam imaginem eis por- « rexerit osculandam, sed tantum post illam « osculatam. » Ratio est, quæ mox ibidem subjicitur his verbis : « Quia ante non habetur con- « sideratio ipsius Ministri deferentis, sed pacis, « quæ a Sacrificio Altaris ad illum defertur. » Addit mox, post datam pacem, convenire quidem, Ministrum pro qualitate Prælati, aut Principis, reverentiam facere genuflexum, vel inclinatum. Atque is plane est ritus, qui et in delatione libri sancti Evangelii servari debet, ut nullam reverentiam faciat Capellanus, qui ipsum deosculandum porrigit Episcopo genuflexo, antequam librum exhibeat osculandum, sed tantum post illum osculatum; quia scilicet ante non habetur consideratio ipsius Ministri deferentis codicem, sed Evangelii, quod Christum repræsentat.

§ III.

Et si forte simul cum Episcopo adessent alii Prælati exteri, seu etiam ipso majores, ut Archiepiscopus, aut Cardinalis, vel alii, de quibus in cap. XXIII, § XXVIII et XXIX, dictum fuit, liber Evangelii dabitur osculandus semper majori, seu digniori omnium; et, si essent plures æquales, nulli ipsorum; nec ipse Celebrans deosculatur. Pax vero primo digniori, deinde aliis, juxta ordinem et regulam in præcedenti cap. XXIV, lib. I, § III, traditam. Ad Offertorium Episcopus non benedicet aquam, nec in fine dabit benedictionem, sed Celebrans, qui antequam in fine Missæ benedicat, faciet Episcopo profundam reverentiam.

« sicuti retulimus, precibus peractis, panis offertur et vinum et aqua. »

IV. Verum advertere oportet, loqui citato loco Justinum de Sacrificio, quod die dominico offerebatur, *Solis qui dicitur die*, etc. Nam feriis, quæ non essent a Paschate ad Pentecosten, si veteres convenirent, precari christiani solebant genibus flexis. Hinc in eam disciplinam, ubi apud eumdem Justinum in libro Quæstionum et Responsionum ad Orthodoxos, quæstione cxv, quidam vetustus auctor inquirit, si genuum inclinatio in precationibus magis peccatores Deo commendat, quam si stantes orent, magisque ea res divinam permovet commiserationem? itemque cur diebus dominicis, et a Paschæ feriis ad Pentecosten usque peccantes genua non flectunt? et unde talis etiam in Ecclesias pervenit consuetudo? propositas Quæstiones ita S. Justinus, vel alius ejus nomine mox solvit : « Quia utriusque non oportuit jugem obtinere memoriam, et ipsius per peccata « lapsus nostri, et Gratiæ Christi nostri, per « quam a lapsu resurreximus; eapropter ge- « nuum per sex dies inclinatio symbolum, et « nota est lapsus per peccata nostri. Quod vero « die dominico genua non flectimus, signum « est, et designatio resurrectionis. » Et paulo post : « A temporibus autem Apostolorum consuetudo talis accepit initium, prout ait Beatus Irenæus Martyr, et Episcopus Lugdunensis « in libro *De Paschate*, ubi quoque mentionem « fecit Pentecostes, in qua genua non inflectimus, « quoniam pari est cum die dominico potestate, « juxta eam, quæ de illa est dicta, causam. »

V. Apud veteres non ita frequentia testimonia occurrunt, quibus edoceamur, consuevisse fideles genibus flexis Missæ interesse; id enim inculcant Synodi, ac Pontifices maximi, ac præsertim Honorius III, in cap. *Sane*, x, *De celebratione Missarum*, ut scilicet Sacerdos frequenter doceat plebem suam, « ut, cum in celebratione Missarum elevatur hostia salutaris, « se reverenter inclinet. » Concilium quod anno MCDLXXXVIII celebratum est, titulo, *De Eucharistia*, num. xx, hæc habet, quibus probari possit, fideles stando olim Sacrificio interfuisse : « Quoniam autem apud omnes fere catholicos « usus modo obtinuit, ut procumbentes adorent « divinam Eucharistiam, sancta Synodus hortatur, ut si qua Ecclesia altero modo adhuc « utatur, et stando Christi Corpus in hoc Sacrificio adoret, procumbat deinceps, dum sancta « Mysteria proponuntur adoranda. » Synodi tandem post Tridentinam habitæ, ac præsertim III Mediolanensis S. Caroli, illud passim mandant, Missæ ita fideles debere interesse, « ut in omni ejus parte genibus flexis sint, nisi « cum Evangelium pronuntiatur; quo tempore « stent omnes, ac ne mulieribus etiam sedere « liceat. »

VI. Hunc plane ritum servandum esse ab Episcopo, ubi Missam privatam audit, noster hic § edicit : « Genuflectit super genuflexorio..... « et sic genuflexus audit totam Missam, nec « surgit, nisi cum dicitur Evangelium. » Audiri nonnisi a stantibus Evangelium debere in Missa, ritus est Ecclesiæ antiquissimus, cujus et Patres, et Synodi, et liturgiæ ipsæ meminere, uti ostendimus in opere *De codice sancti Evangelii*, etc. libro II, cap. xxi et xxii, ubi etiam varias ejusdem veteris disciplinæ rationes explicuimus, devotosque complures notavimus, qui disciplinam ipsam ignorantes, devotius se Missæ assistere arbitrantur, si genuflexi semper manentes, nec ad Evangelii lectionem assurgant; cum alias ipsa assurrectio a Patribus ac Synodis præcepta, egregiis Mysteriis fœta sit, quæ summatim ex sacris scriptoribus loco citato recensuimus, quæque ad eruditionem eorum, qui ritum ipsum ignorant, lubet hoc loco repetere.

VII. Stamus itaque, dum legitur Evangelium, I. Quia Deum in illo loquentem audimus, servi nimirum Dominum, creatura Creatorem. II. Ut discipuli audientes, docente atque præsente Magistro, cujus typum Evangelium exhibet. III. Ad christianæ doctrinæ venerationem patefaciendam et reverentiam. Tanto enim nobilior atque præstantior est doctrina, quanto Magister est excellentior. Nihil autem Dei Filio nobilius, nihil tanto Doctore præstantius. IV. Ad ostendendum, quod re ipsa prompti et expediti sumus ad illius obsequium, sequelam et observantiam. V. Ut eo indicio palam faciamus, nos animos habere erectos ad divina atque cœlestia documenta, quæ nobis per Evangelium promulgantur. VI. Quod parati sumus pro evangelica doctrina defendenda tuendaque usque ad sanguinis effusionem certare. VII. Postremo ad notandum, quod viribus totis contendimus

ad ea, quæ per Evangelium promittuntur, bona æterna atque perpetua.

VIII. Assurgendum autem est non modo ad Evangelium, quod post Epistolam in Missa ex antiquo Ecclesiæ instituto dici solet, uti ex iis liquet, quæ in citato opere diximus lib. II, cap. I, verum etiam ad ultimum Missæ Evangelium sancti Joannis, quod jussu Pii Papæ V in universa Ecclesia ad finem Missæ legitur. Sed hisce omnis, quod Episcopum privatum Missam audientem spectat in sua diœcesi, finito primo Evangelio, ad quod assurrexit, ait hic Rubrica § quod « defertur ei liber Evangeliorum deo« sculandus per Capellanum, cotta indutum, « qui Missæ assistit; » nulla scilicet Episcopo, vel alii quantavis potestate prædito facta prius reverentia, ob reverentiam sancti Evangelii, quod, uti dictum est, Christum significat, ideoque eumdem ritum, qui in delatione pacis, et in Evangelii delatione servandum esse, expresse nostrum Cæremoniale edicit in paragrapho sequenti.

§ II.

Et pariter post *Agnus Dei*, etc., ab eodem offertur ei pacis instrumentum, quod Episcopus osculatur; semper tamen Capellanus, sive Evangelium, sive pacem deferens observet, ne ullam prius reverentiam faciat Episcopum versus, aut alios, quam librum, aut instrumentum pacis osculandum præbuerit.

COMMENTARIUS.

Quo ritu danda sit pax alicui Prælato, vel pluribus, aut etiam Principibus Missæ præsentibus, a nostro Cæremoniali præscriptum est supra tum cap. XXIV, tum cap. XXIX, § VIII, in quo etiam illud repetitur, quod alias non uno in loco dictum est, advertendum esse illi, qui pacem defert osculandam, « ut nullatenus genufle« ctat, nec se inclinet, nec ullum reverentiæ si« gnum faciat alicui ex dictis Prælatis, aut Prin« cipibus, antequam dictam imaginem eis por« rexerit osculandam, sed tantum post illam « osculatam. » Ratio est, quæ mox ibidem subjicitur his verbis : « Quia ante non habetur con« sideratio ipsius Ministri deferentis, sed pacis, « quæ a Sacrificio Altaris ad illum defertur. » Addit mox, post datam pacem, convenire quidem, Ministrum pro qualitate Prælati, aut Principis, reverentiam facere genuflexum, vel inclinatum. Atque is plane est ritus, qui et in delatione libri sancti Evangelii servari debet, ut nullam reverentiam faciat Capellanus, qui ipsum deosculandum porrigit Episcopo genuflexo, antequam librum exhibeat osculandum, sed tantum post illum osculatum; quia scilicet ante non habetur consideratio ipsius Ministri deferentis codicem, sed Evangelii, quod Christum repræsentat.

§ III.

Et si forte simul cum Episcopo adessent alii Prælati exteri, seu etiam ipso majores, ut Archiepiscopus, aut Cardinalis, vel alii, de quibus in cap. XXIII, § XXVIII et XXIX, dictum fuit, liber Evangelii dabitur osculandus semper majori, seu digniori omnium; et, si essent plures æquales, nulli ipsorum; nec ipse Celebrans deosculatur. Pax vero primo digniori, deinde aliis, juxta ordinem et regulam in præcedenti cap. XXIV, lib. I, § III, traditam. Ad Offertorium Episcopus non benedicet aquam, nec in fine dabit benedictionem, sed Celebrans, qui antequam in fine Missæ benedicat, faciet Episcopo profundam reverentiam.

§ IV.

Et hæc intelligantur, existente Episcopo in sua diœcesi, vel Archiepiscopo, aut Legato in sua provincia, alias servabitur ordo Rubricarum Missalis.

COMMENTARIUS.

I. Ritum fuisse antiquum in ipsa etiam Romana Ecclesia servatum, ut sacer Evangelii codex post ejus lectionem in Missa non modo Celebranti et Clero, verum etiam et populo deosculandus porrigeretur, ex veteribus certisque monumentis probavimus supra cap. XXIX in Commentario ad § IX. Sed hic ritus jam a nostro Cæremoniali correctus est, mandat enim in hoc § III, ut si forte simul cum Episcopo adessent alii Prælati exteri, seu etiam ipso majores, aut Archiepiscopus, aut Cardinalis, vel alii, liber Evangelii dabitur osculandus semper majori, seu digniori omnium. Id quod etiam non semel declaravit Sacra Rituum Congregatio, præsertim in Cæsaraugustana die II Augusti MDCVIII, et in una Nullius provinciæ Baren. XXIV Augusti MDCIX, apud Barbosam in Summa Apostolicarum Decisionum collectan. CDXXXIV, numero II.

II. Ratio, cur uni tantum et digniori omnium, si plures inæquales Missæ intersint, deosculandum præberi debeat Evangelium, illa plane est, quam docet Gavantus in Rubricas Missalis, parte II, tit. VI, num. II, quia scilicet « Christus « unus est, quem repræsentat ille, qui oscula- « tur librum. » Et mox : « Aut unus igitur et « dignior osculatur, aut nullus; non duo, ne « dividatur Christus. » Verum notandum hic illud est, quod cum varia sint hominum ingenia et varii nationum ac temporum mores, ita quibusdam sæculis, et in aliquibus Ecclesiis nonnulli introducti sunt ritus, qui aliis temporibus aliisque in Ecclesiis non sunt admissi, neque approbati. Quod tamen mirum videri non debet, nam, ut ait in libro *De velandis Virginibus* Tertullianus : « Regula Fidei una om- « nino est, sola immobilis et irreformabilis; ce- « tera jam disciplinæ et conversationis admittunt « novitatem. » Idipsum passim et alii sancti Patres docent, unde scitissime ait S. Bernardus in epistola LXXVII ad Hugonem Victorinum : « Ibi « unusquisque in suo sensu securus abundat, « ubi aut certæ rationi, aut non contemnendæ « auctoritati, quod sentitur, non obviat. »

III. Mirum tamen illud videri possit, quod, cum ex præscripto nostri Cæremonialis expresse cautum sit, ut ubi inæquales præsentes sint Missæ, Evangelii liber osculandus uni et digniori præbeatur, contrarium plane præscribat Rubrica Missalis parte II, tit. VI, num. II, ubi ait, quod « si quis celebret coram summo Pon- « tifice, Cardinalis et Legato Sedis Apostolicæ, « vel Patriarcha, Archiepiscopo et Episcopo in « eorum residentiis, defertur cuilibet prædicto- « rum osculandus liber, et Celebrans tunc non « osculatur librum, » etc. Verum ne inter se invicem pugnent Missalis ac Cæremonialis Rubricæ, puto equidem Rubricam Missalis intelligi, ubi aliquis ex prædictis solus Missæ intersit, quem vult Celebranti præferri in deosculatione Evangelii.

IV. Ubi plures æqualis dignitatis Missæ intersint, cautum illud est ex eodem hoc nostro § III, ut nulli ipsorum deferatur osculandus sacer Evangelii codex, et neque ipse Celebrans ipsum deosculetur. Quæ tamen regula minime servata est, cum ineundi fœderis gratia sæculo elapso Ludovicus XIV Galliæ Rex, et Philippus IV Rex Hispaniarum ad proprii regni fines accesserunt, ubi Altari in collimitanea linea erecto simul divino Sacrificio adstiterunt, osculumque Evangelii, et pacis in Icone sacra duo Capellani seorsim, et eodem tempore, utrique præbuerunt. Ad pacem quod attinet, ubi multi una cum Episcopo Missæ assisterent, edicit idem § III, ut primo digniori, deinde aliis juxta ordinem et regulam in § III capitis XXIV traditam deosculanda porrigatur. Item in hac Missa privata, quam audit Episcopus, nec aquam benedicit ad Offertorium, nec in fine dabit benedictionem, sed Celebrans, qui tamen antequam in fine Missæ benedicat, faciet Episcopo profun-

dam reverentiam, quasi licentiam benedicendi ab ipso Episcopo sit petiturus.

V. Notandum autem, quod in § IV edicitur, nempe hæc intelligi, ubi Episcopus in sua diœcesi, vel Archiepiscopus, aut Legatus in sua provincia, audit Missam, nam alias servari debet ordo Rubricarum Missalis. Verum cum de ipsis Rubricis hic mentio fiat, describendam censeo hoc loco Rubricam II quæ extat parte II, tit. III. « Si celebrans, » inquit, « sit coram « summo Pontifice, sistit se ante infimum gra- « dum Altaris a cornu Evangelii ante ipsum Pon- « tificem, ubi genuflexus expectat. Accepta be- « nedictione, erigit se, et stans aliquando versus « ad Altare incipit Missam. Si autem sit coram « Cardinale, Legato Sedis Apostolicæ, aut Pa- « triarcha, Archiepiscopo et Episcopo, in eo- « rum residentiis, vel loco jurisdictionis, stans « ante infimum gradum in cornu Evangelii, ut « supra expectat; dato signo, facit profundam « reverentiam Prælato, et versus ad Altare in- « cipit Missam. » Hactenus ritus ex Rubrica Missalis a Sacerdote initio Missæ servandus, quæ ab ipso celebratur coram proprio Episcopo, Archiepiscopo, Patriarcha, Legato Sedis Apostolicæ, Cardinali, vel summo Pontifice.

VI. Ergo ubi quis coram Papa celebrat Missam, sistit se ante infimum gradum Altaris a latere in cornu Evangelii, Minister autem erit in plano Capellæ a latere in cornu Epistolæ; antequam vero ille incipiat Missam, genuflectit in plano, in eodem scilicet loco, et genuflexus benedictionem expectat; qua accepta, erigit se, et aliquantulum versus Altare se vertens incipit Missam. Quod si coram Cardinali aliisque summo Pontifice inferioribus quis Missam celebret, non genuflectit, sed stat ante infimum gradum a cornu Evangelii, nutumque expectat, non vero benedictionem, datoque signo, facit profundam reverentiam, profunde scilicet tantum caput inclinat Cardinali, vel alii Prælato in loco suæ jurisdictionis; quia scilicet vestibus paratus est sacerdotalibus; genuflectit autem ideo soli Pontifici, quia summus Sacerdos est, uti post Gavantum ad ipsam Rubricam Missalis, notant Meratus et alii; sive potius quia summus Pontifex vices Christi in terris gerit, nam alias etiam Episcopi ab antiquis Synodis et sanctis Patribus priscisque scriptoribus summi Sacerdotes appellati sunt, ut alibi notavimus.

VII. Celebrans autem Missam coram S. R. E. Cardinale, non solum in loco sui tituli, ut ait Burchardus, sed vere ubique terrarum, profunde ei caput inclinat, et signum ab eodem expectat inchoandi Missam. Id quod etiam faciet Celebrans coram Legato in tota sua legatione, coram Patriarcha in toto patriarchatu, coram Archiepiscopo in tota sua provincia, coram Episcopo in tota sua diœcesi, et etiam in Ecclesiis Regularium quomodolibet exemptis, sed existentibus intra fines talis jurisdictionis, in quibus habent usum rocchetti nudi, seu discooperti, et mozzettæ, quæ sunt plenariæ jurisdictionis signa; debet enim tunc Sacerdos, non quidem genuflexus petere ab ipsis utpote Papa inferioribus benedictionem, sed illis tantum profunde inclinare caput, uti superius dictum est, postquam accepit signum ab illis respective celebrandi Missam. Quod quidem consentaneum est veteri Ecclesiæ disciplinæ, quæ non sinebat Presbyteros præsente Episcopo absque ejus licentia Sacrum facere, aliaque Ordinis sui munia exercere, uti fuse ostendimus tomo I Romani Pontificalis ad titulum XI, *De ordinatione Presbyteri*.

VIII. Quid vero si contingat, Sacerdotem celebrare coram Prælatis extraneis, sive coram proprio Prælato, sed in aliena diœcesi? Clara est dispositio nostri § IV servandum tunc esse ordinem Rubricarum Missalis; sive, uti explicant Bauldryus in suo Manuali parte III, tit. XIII, cap. IX, num. XII; Tonellius lib. II, tit. XIV, et alii, debet tunc Celebrans ita se gerere, ac si illi minime adessent. Verum, ut idem Tonellius notat, itemque Moncius, *De Missa coram Prælato*, § II, quas etiam alii sequuntur, si contingat Sacerdotem celebrare coram Prælato proprio in privato ejus Oratorio, et præsente sola ejusdem familia, eumdem ritum servabit, ac si celebraret in loco suæ jurisdictionis. Ceterum cum aliis Principibus ita se habebit Celebrans, ut eos quidem honoret, sed parcius, quam in superius recitata Missalis Rubrica notatos; nempe, uti ibidem tradit Gavantus, antequam accedat ad gradus Altaris calicem tenens manibus, sese illis inclinabit profunde quidem, sed capite tecto, profundiusque etiam pro qualitate personarum. Sed de hoc ritu vide eruditum Meratum in suis ad ipsum Gavanti locum Additionibus.

IX. Rursus ex Rubricis Missalis num. VIII

et ix, in dicta parte II, tit. iii, Celebrans ad confessionem, « si est coram Pontifice, Cardi-« nali, Legato Sedis Apostolicæ, vel Patriarcha, « Archiepiscopo et Episcopo, in eorum provin-« cia, civitate, vel diœcesi constitutis, ubi di-« cit: *Vobis*, *fratres*, dicat, *Tibi*, *pater;* simi-« liter in fine, ubi dicit *Vos*, *fratres*, dicat *Te*, « *pater;* quod dicens, summo Pontifici genu-« flectit, aliis Prælatis profunde se inclinat. » Et mox : « Cum Minister, et qui intersunt, « etiamsi ibi fuerit summus Pontifex, respon-« dent *Confiteor*, dicunt *Tibi*, *pater*, et *Te*, « *pater*, aliquantum conversi ad Celebrantem. » Ubi nota quod alias observavit Gavantus, dignitatem Sacerdotis, cui etiam coram Papa dicitur a Ministro, qui Missæ inservit, et a circumstantibus, *Tibi*, *pater*, et *Te*, *pater*. Porro si plures adessent Cardinales seu Prælati æquales, sicuti nemini eorum osculandum porrigitur Evangelium, ita non videtur iis dicendum *Vobis*, *patres*, et *Vos*, *patres;* notat nihilominus laudatus Gavantus, jam usum obtinuisse, ut in numero plurali hæc dicantur.

X. Finita confessione, et dicto *Oremus*, si coram Pontifice, aut aliis Prælatis, celebret, ex Missalis Rubrica parte II, tit. iii, num. xi, « facta summo Pontifici genuflexione, aliis Præ-« latis profunda reverentia, accedit ad medium « Altaris ante infimum gradum, et ibi incipit se-« creto *Aufer a nobis*, ut in ordine Missæ. » Ubi Altare ascendit, soli Deo vacat, eumque adorat oblatione Sacrificii usque ad dimissionem populi, nam daturus benedictionem caput versus Prælatum inclinare debet, ut mox dicemus; interim vero finito Evangelio, non osculatur librum, nec dicit *Per evangelica dicta*, etc., defertur enim osculandus Evangelii liber Prælato Missæ præsenti, uti superius notatum fuit, qui etiam, ubi osculabitur librum, ea verba proferet. Dicta vero prima oratione post *Agnus Dei*, osculatur Altare, et ambabus manibus tenens pacis instrumentum, ut ait Bauldryus loco citato, num. vii, quod ei porrigitur a Ministro, illud osculatur, quod deinde per Capellanum ad Prælatum defertur deosculandum juxta ea quæ jam supra adnotavimus.

XI. Ex Rubrica tandem Missalis parte II, tit. xii, ad finem Missæ, si quis « celebravit co-« ram summo Pontifice, Cardinale et Legato Se-« dis Apostolicæ, vel Patriarcha, Archiepiscopo « et Episcopo, in provincia, civitate, diœcesi « sua existente, Celebrans dicto *Placeat tibi*, « *sancta Trinitas*, etc., dicit *Benedicat vos* « *omnipotens Deus;* et conversus se ad sum-« mum Pontificem genuflexus; ad Cardinalem « vero, et Legatum, vel alium ex supradictis « Prælatis, capite inclinato, quasi licentiam be-« nedicendi petens, prosequitur *Pater*, *et Filius*, « *et ✠ Spiritus sanctus;* benedicens adstantes a « parte, ubi non adest Pontifex, Cardinalis, Le-« gatus, aut Prælatus prædicti. » Ubi nota, intelligi Rubricam, cum aliquis eorum intersit Missæ, nam alias inclinationem faciet Sacerdos digniori, quasi licentiam ab eo benedicendi petens; quod enim in Rubrica legatur, *et Legato*, ly *et* positum est pro *vel*, ut scite advertit Gavantus. Ceterum ex præscripto ejusdem Rubricæ, si quis celebravit coram Patriarcha, Archiepiscopo et Episcopo extra eorum provinciam, civitatem, vel diœcesim constitutis, « eis absque « alio respectu, ut ceteris, qui intersunt, more « consueto benedicit; » sine ulla scilicet inclinatione capitis, nempe, veluti si præsentes non essent. Puto autem, non esse inconveniens, si Missa finita aliquam Episcopo præsertim suo Missæ in Oratorio privato præsenti etiam extra diœcesim post factam Altari reverentiam, aliquantum se inclinet. Porro extat libellus Italica lingua exaratus, ac Beneventi editus anno MDCCXXV cujus titulus latinitate donatus est hujusmodi : « Capellani Episcopi instructi « ad bene eidem inserviendum, dum Missam « privatam celebrat. » Utinam ab ipsis Capellanis legeretur liber!

CAP. XXXI.

QUÆ RITUS ET CÆREMONIÆ ADHIBEANTUR PRO CELEBRATIONE SYNODI PROVINCIALIS VEL DIŒCESANÆ.
DIES FUTURÆ SYNODI DENUNTIANDUS INTRA MISSARUM SOLEMNIA IN FESTO EPIPHANIÆ.
PER DUOS VEL SALTEM UNUM MENSEM ANTE INCHOATIONEM, SCHEDULA INDICTIONIS AFFIGATUR VALVIS ECCLESIÆ METROPOLITANÆ ET CATHEDRALIS.
DIES SYNODI DENUNTIETUR ETIAM PER TRES PROXIMIORES DOMINICAS IN IPSA METROPOLITANA A CONCIONATORE ET IN SINGULIS PAROCHIIS A PAROCHIS, QUI POPULUM AD ORATIONES, JEJUNIA, PERCEPTIONEM SACRAMENTORUM PŒNITENTIÆ ET EUCHARISTIÆ, ALIAQUE PIA OPERA HORTENTUR.
MODUS VIVENDI EORUM QUI CONCILIO INTERFUTURI SUNT. — ECCLESIA ORNANDA SOLEMNI ET FESTIVO RITU.
SEDILIA IN CONCILIO PROVINCIALI QUOMODO DISPONENDA. — SEDES METROPOLITANI UBI COLLOCANDA.
QUANDO ITEM ASSIDEANT QUI SYNODO DIŒCESANÆ INTERSUNT.
CAMPANÆ OMNES CIVITATIS ANTE DIEM SYNODI, ET IPSA DIE SEQUENTI, QUANDO ET QUOMODO PULSANDÆ.
QUÆ PARAMENTA SUMENDA AB IIS QUI INTERESSE DEBENT TAM CONCILIO PROVINCIALI QUAM DIŒCESANO.
CUJUS COLORIS ESSE DEBEANT. — QUO RITU AD SYNODUM PROCEDATUR.
MISSA AB ARCHIEPISCOPO ET EPISCOPO CANTANDA. — ORDO SEDENDI ET PROFERENDI VOTA.
LAUDABILE EST UT SINGULIS QUINTIS FERIIS, TEMPORE SYNODI, MISSA DE SPIRITU SANCTO CANTETUR.
QUI MINISTRI IN CONCILIIS DEPUTANDI. — QUO RITU CONCILIUM ABSOLVATUR.

§ I.

In Synodo provinciali, quæ a Patriarcha, Primate, vel Metropolitano, ac etiam in Synodo diœcesana, quæ a proprio cujusque diœcesis Episcopo congregatur, nonnulli Ritus et Cæremoniæ sunt observandæ, ultra illas, quæ in Pontificali Romano sub Rubrica de ordine ad Concilium provinciale, seu Synodum celebrandam, explicantur, quas juxta sanctorum Patrum traditiones, diversorumque Conciliorum Decreta, retineri maxime decet.

COMMENTARIUS.

I. Cogendi Synodos ritus antiquissimus est in Ecclesia, ducitque originem ab ipsis Apostolis, qui celebre illud Concilium Hierosolymis celebrarunt, quod descriptum est cap. xv Actorum. Cum enim Antiochiæ orta controversia inter fideles circa legis Mosaicæ observantiam, quam aliqui existimabant necessariam ad salutem, aliis asserentibus jugum illius legis gentibus ad Christum conversis imponendum non esse, Paulus et Barnabas delegati sunt Hierosolymam, ut de hujusmodi controversia cum Apostolis et senioribus conferrent. Itaque coacto ibi Concilio, Petrus, qui illi præerat, suam tulit sententiam, dicens, Deum tentandum non esse, neque imponendum jugum super cervices Discipulorum, quod nec ipsi, nec Patres eorum portare potuerant; tum S. Jacobus Episcopus Hierosolymitanus suum tulit suffragium, eumque secuti sunt reliqui Apostoli et seniores, a quibus editum est hoc synodale Decretum : « Visum est Spiritui sancto et nobis, nihil ultra « imponere vobis oneris, quam hæc necessaria, « ut abstineatis vos ab immolatis simulacrorum, « et sanguine, et suffocato, et fornicatione, a « quibus custodientes vos bene agetis. »

II. Alias ab Apostolis celebratas fuisse Synodos docent Franciscus Turrianus, Ludovicus Bail, Ambrosius Gardebose, et alii docti aucto-

res, sed placuit Hierosolymitanam Apostolorum Synodum recensere, quod in dubium revocari nequeat, cum descripta sit in ipsis Apostolorum Actis, ejusque meminerit S. Paulus in Epistola ad Galatas. Exemplo Apostolorum incitati Episcopi, qui in illorum successere locum, celebrare consuevere et ipsi Synodos suas etiam quo tempore Christi Ecclesia crudelissimis tyrannorum persecutionibus vexabatur, et summa inopia laborabat; non enim tunc adeo delicati erant Episcopi, ut a periculo, vel ab inopia deterrerentur, quo minus pro Ecclesiarium suarum utilitate simul convenirent, vitamque exponerent. Acta autem primis sæculis fuisse Concilia, quibus Episcopi complures intererant testatur Tertullianus libro adversus Psychicos cap. XIII. « Aguntur, » inquit, « præcepta per « Græcias illas certis in locis Concilia ex uni« versis Ecclesiis, per quæ, et altiora quæque « in commune tractantur, et ipsa repræsentatio « totius nominis christiani magna veneratione « celebratur. »

III. Sed hæc spectant Concilia complurium Episcoporum, cujus generis multa recenset Eusebius lib. V *Historiæ*, cap. XXII et XXIII, tum Romæ, tum alibi celebrata sæculo Christi II de controversia diei Paschatis, et ante Eusebium S. Cyprianus, qui in Epistolis suis Conciliorum plurium meminit, quæ ab ipso et aliis Episcopis persecutionum tempore de variis rebus ecclesiasticam disciplinam spectantibus acta fuere. Ceterum frequentissimos fuisse Episcoporum cum Clero, quasi cum suo Senatu, quem Presbyterium vocare solebant, conventus, quos hodie Synodos diœcesanas dicimus, non uno in loco nos idem Cyprianus docet; quandocumque ardua quæque negotia occurrebant, Episcopus Senatum, seu Presbyterium suum convocabat, ut simul super ipsis negotiis deliberarent, et causas deciderent; erantque tunc Synodi diœcesanæ æque ac provinciales, quasi quædam tribunalia justitiæ, in quibus sine strepitu judicii aliisque fori formalitatibus, Clericorum et laicorum quæstiones summarie deciderentur, casusque conscientiæ resolverentur.

IV. Ergo Synodorum intermissioni magna ex parte tribui debet quorumdam licentia, qui casus ipsos conscientiæ, qui olim in Synodis auctoritate Patrum resolvebantur, et juxta primævam Ecclesiæ disciplinam, suo ipsi arbitrio, levibusque ratiunculis decidere non vereantur, adeo ut coacti fuerint Romani Pontifices variis temporibus varias portentosas ipsorum opiniones damnare. Ea autem est hæc nostra tempestate quorumdum audacia, ut post tantam Pontificum maximorum vigilantiam, ac præsertim regnantis Papæ Benedicti XIV sanctioris disciplinæ, ac solidioris theologiæ cultoris, consuentes adhuc pulvillos sub omni cubito, docere non erubescant, quos alias multi alii auctores variorum temporum ac nationum inter alia scripserunt, nempe peragere cum feminis, imo etiam cum Moniali, vel attentare cum eisdem actus, quod vocant subimpudicos, verbi gratia genas vellicare, mamillas tangere, esse culpas de se veniales, et solum ex pravo affectu, vel ex prava intentione mortales. Sed licet hujusmodi opiniones ab ipsis scriptoribus intelligantur, secluso scandalo, atque periculo, deceret tamen, ut minime in vulgus spargerentur.

§ II.

Omissis igitur his, quæ potius ad legem jurisdictionis diœcesanæ pertinent, quam ad cæremonias, videlicet, quando et quoties, tam provinciales, quam diœcesanæ Synodi indici debeant; quæ personæ convocandæ sint; quo anni tempore; qui in eis consultivum, vel decisivum votum habeant; quæ in his tractanda sint, et similia, quæ cum ex aliis, tum ex Sacro Tridentino Concilio, diversisque sacrorum canonum interpretibus intelligi possunt.

COMMENTARIUS.

I. Tametsi nostrum Cæremoniale omittat explicare hoc capite multa scitu digna quæ ad Synodos, tum provinciales, tum diœcesanas attinent, operæ nihilominus pretium censeo vel ea

etiam hic enarrere, quæ legem spectant jurisdictionis diœcesanæ. Quoties et quando celebrarentur antiquitus Synodi, ex vetusta Ecclesiæ regula edicit Synodus œcumenica I Nicæna, can. V. « Concilia, » inquit, « celebrentur, « unum quidem ante Quadragesimam Paschæ, « ut omni dissentione sublata, munus offeratur « Deo purissimum; secundum vero circa tem- « pus autumni. » Hunc canonem renovantes Patres Concilii Antiocheni, quod habitum fuit anno CCCXLI, can. XX, statuerunt, ut « pro- « pter usus ecclesiasticos, et pro componendis « controversis, Synodi Episcoporum in una- « quaque provincia fiant bis in anno. » Sed cum patres Chalcedonensis Concilii intelligerent, quod in provinciis constituta a priscis Patribus Episcoporum Concilia negligerentur, statuere et ipsi can. XIX « secundum Regulas « Patrum bis in anno in unum convenire Epi- « scopos, ubi singula, quæ emerserint, corri- « gantur » Hunc aliosque plures pristinos Patrum Canones, binas per annum Synodos præscribentes, adduximus, jam tum alibi, tum vero præsertim ad ipsum Chalcedonensem canonem Commentario.

II. Quemadmodum provinciales, ita quoque diœcesanæ bis in annos singulos habebantur Synodi; verum cum deinde paulatim invaluisset, ut Synodi provinciales singulis annis semel duntaxat haberi deberent, una quoque invaluit, ut diœcesanæ Synodi semel annuatim haberentur. Et quidem Lateranensis IV Synodus œcumenica anni MCCXV ab Innocentio Papa III habita, cap. VI, hanc consuetudinem supposuit, quam etiam tacite approbasse videtur; nam jubens singulis annis celebrari Synodum provincialem, illud quoque præcipit, ut ea, « quæ sta- « tuerint, faciant observari, publicantes ea in « episcopalibus Synodis annuatim per singulas « diœceses celebrandis. » Verum cum negligentia in convocandis provincialibus Synodis magis magisque cresceret, Patres Concilii Basileensis attendentes ab una parte necessitatem atque utilitatem Conciliorum, et ab altera, quam difficile annua ipsorum celebratio haberi posset, Decretum edidere, ut, « ad minus semel de « triennio ad triennium Concilium provinciale « celebretur; » eamque moderationem admisere tandem tum Sydonus V Lateranensis sub Leone Papa X, tum etiam Tridentina, ubi sessione XXIV, *De reformatione*, cap. II, statuit, ut « Metropolitani per se ipsos, seu illis legitime « impeditis, antiquior intra annum ad minus a « fine præsentis Concilii, et deinde quolibet sal- « tem triennio post Octavam Paschæ Resurre- « ctionis Domini Nostri Jesu Christi, seu alio « commodiori tempore pro more provinciæ non « prætermittat Synodum in provincia sua co- « gere. »

III. Ex hactenus recitato Decreto jam satis liquet, Synodum ipsam Tridentinam non quidem pristinos Ecclesiæ canones frequentiorem Synodorum celebrationem inculcantes abrogasse, sed duntaxat jussisse, ut saltem singulis trienniis Synodus provincialis cogeretur; ut consequenter voto Patrum memoratæ Synodi Tridentinæ obsequerentur quidem Episcopi, qui frequentius, quam singulis trienniis Concilia agerent. Ad Synodos autem diœcesanas quod attinet, eadem Tridentina Synodus tametsi frequentiorem celebrationem pro reformatione morum desideraret, amplexa est nihilominus moderationem laudati Concilii IV Lateranensis, cum in citata sessione XXIV *De reformatione*, cap. II, annuam tantum Synodorum diœcesanarum injunxit : « Synodi quoque diœcesanæ quotannis « celebrentur. » Verum neque hæc moderata Tridentini Concilii Decreta hodie observantur, cum nec annuatim diœcesanas Synodos, nec provinciales de triennio in trennium celebrari videamus; atque hæc est ratio, cur ita collapsa sit hodie Ecclesiæ disciplina, ut vix ejus vestigium supersit.

IV. Concilia provincialia ex præscripto Synodi Tridentinæ celebrare per se ipsos debent Metropolitani, vel illis impeditis Coepiscopus antiquior post Octavam Resurrectionis Dominicæ, seu alio commodiore tempore pro more provinciæ Synodum ipsam in provincia coget. Ad Archiepiscopum autem spectat electio loci celebrandæ Synodi provincialis, tametsi Sacra Congregatio Concilii edixerit, Metropolitanam Ecclesiam non esse relinquendam, modo nullum ibi adsit impedimentum. Convenire ad eam Synodum omnino tenentur Episcopi omnes et alii, qui de jure, vel consuetudine interesse debent, exceptis iis, quibus cum imminenti periculo, transfretandum esset. Episcopi itidem, quin ulli Archiepiscopo subjiciuntur, aliquem vicinum Metropolitanum semel debent eligere, in cujus

Synodo provinciali cum aliis intersit, et quæ ibi ordinata fuerint, observent ac faciant observari.

V. Quicumque præter Episcopos, sive de jure, sive de consuetudine Synodo provinciæ intersunt, communiter receptum est, ut votum duntaxat consultivum habeant; refertque Fagnanus ad cap. *Etsi membra* x, *De his quæ fiunt a majori parte*, etc., num. LIII, Abbates Commendatarios, et Capitulorum deputatos vocem duntaxat consultativam in Concilio provinciali habere; Episcoporum vero Procuratores posse etiam habere vocem decisivam, si Concilio ipsi provinciali placuerit. Ita quoque responsum fuisse a summo Pontifice, audita prius relatione Sacræ Congregationis Concilii, occasione difficultatum, quas ad Sedem Apostolicam remiserant Patres Concilii Rothomagensis anno MDLXXXI tradit Vanespen parte I Juris ecclesiastici, tit. xx, cap. I, numero XVI, ubi etiam notat, Responsa ipsi haberi una cum difficultatibus propositis tomo XV Conciliorum.

VI. Soli itaque Episcopi comprovinciales cum Metropolitano vocem decisivam obtinent, unaque cum ipso judicant; unde si Metropolitanus unius esset sententiæ, Suffraganei vero alterius, testatur Fagnanus in cap. *Sicut olim* xxv, *De accusationibus*, num. CIV, decisum fuisse a summo Pontifice, « sententiam prævalere Suffraganeorum, et hoc, quia habent votum decisivum, et sunt conjudices. » Eodem fundamento, ut idem celeberrimus canonici juris consultus inquit loco citato : « Archiepiscopus non potest dissolvere Synodum, nisi de consilio et assensu Episcoporum ; nec nisi de eorumdem consilio et assensu cuiquam silentium indicere, vel jubere aliquod scriptum, aut libellum legi. » Porro ex Concilio Tarraconensi can. VI : « Si quis Episcoporum commonitus a Metropolitano ad Synodum nulla gravi intercedente necessitate, corporaliter venire contempserit, sicut Patrum statuta sanxerunt, usque ad futurum Concilium cunctorum Episcoporum charitatis communione privetur. » Præter Episcopos, qui Synodo interesse debeant, a consuetudine pendet, ut innuit Concilium Tridentinum, dum monet Metropolitanum Synodum in sua provincia cogere, « quo Episcopi omnes, et alii, qui de jure, vel de consuetudine interesse debent, convenire omnino teneantur. »

VII. Diœcesanis Synodis qui interesse debeant, ex eodem Concilio Tridentino manifestum est : « Ad quas, » inquit, « exempti etiam omnes, qui alias cessante exemptione interesse deberent, nec Capitulis generalibus subduntur, accedere teneantur; ratione tamen parochialium, aut aliarum sæcularium Ecclesiarum, etiam annexarum, debeant ii, qui illarum curam gerunt, quicumque illi sint, Synodo interesse. » Ex quibus constat, esse ex mente Concilii Tridentini, ut Synodo diœcesanæ hic præ ceteris intersint cum Episcopo, qui una cum ipso curam animarum et regimen spirituale Ecclesiæ sustinent. Vi quoque recitati hujus Decreti Regulares omnes, sive sint exempti, sive non, qui vel Capitulis generalibus non subduntur, vel curam animarum exercent, tenentur, et cogi possunt ad Synodum accedere sub pœna privationis vocis activæ et passivæ ipso facto incurrenda, aliisque pœnis arbitrio Episcoporum, etiam excommunicationis; adeo ut jus declarandi, et pœnas imponendi ad Episcopos, exemptione non obstante, pertineat, juxta Decretum Sacræ Congregationis apud Fagnanum in cap. *Quod super*, num. VIII, *De majoritate et obedientia*.

VIII. Cum autem, ut notat Cardinalis de Luca discursu XXX ad Concilium Tridentinum, super convocatione, sive interventu in Synodo controversiæ oriri soleant cum Capitulis, et Cleris oppidorum, aliorumque locorum diœcesis, an scilicet omnes Presbyteri et Clerici ad Synodum convocari possint, ut ab aliquibus Episcopis, et utinam non ad industriam, et occasione mulctarum et pœnarum, sive extorsionum, et contributionum, fieri consuevit; ideo provisum est, inquit idem Cardinalis de Luca, ut sufficiat interventus Deputatorum Cleri cujuslibet loci, et Parochorum, seu Vicariorum, aut illorum, quibus alias exercitium curæ animarum, et administrationis Sacramentorum incumberet; licet enim Capituli Cathedralis interventus requiratur; attamen in incommodum non præbet, ex quo in eadem Cathedrali Synodus celebranda est. Ceterum collegiatarum Ecclesiarum Canonicos non teneri omnes Synodum Diœcesanam adire, sed tantum ex his quatuor, decidit Sacra Rituum Congregatio in Vincentina XXIV Martii anni MDCXXXIX apud Ceccoperium, parte I *Lucubrationum canonicalium*, lib. II, tit. x, in fine;

inconveniens enim profecto esset, universos Canonicos propriam Ecclesiam inofficiatam relinquere, ut inquit Piaseccus in Praxi, parte II, cap. II.

IX. Majores quidem, ac frequentiores solent esse controversiæ cum exemptis, ac præsertim cum Regularibus, an scilicet ipsi, eorumque Prælati intervenire in Synodo debeant; receptamque esse eam distinctionem tradit memoratus de Luca, ut illi intervenire debeant, atque etiam cogi valeant, qui curam animarum habent, et administrationem Sacramentorum exercent, quia scilicet in hac parte subditi sunt, atque a primo Pastore, qualis est Episcopus, instruendi, quomodo in sibi commissarum ovium cura et regimine se gerere debeant. Quod etiam procedit in aliis sæcularibus exemptis, suum inferiorem Prælatum habentibus cum ordinaria quasi episcopali jurisdictione, potissime vero ubi de illis agatur, qui hanc jurisdictionem habent in locis intra diœcesis fines existentibus juxta notata laudati auctoris ad titulum *De jurisdictione*, discursu XXXVII et XXXVIII, et *De Regularibus*, discursu I.

X. Haberi et controversiæ solent cum Capitulo Cathedralis, an ejus consensus in convocatione Synodi requiratur, seu quale votum habeat, sed et de his videri etiam potest laudatus Cardinalis de Luca in tractatu *De jurisdictione*, discursu XXXVII.

§ III.

Primo erit advertendum, præsertim in Concilio provinciali habendo, ut dies inchoationis hujusmodi Concilii per publica documenta, omnibus, qui de jure, vel consuetudine interesse debent, denuntietur, et ut plenius divulgetur, in die Epiphaniæ, dum frequenti populo intra Missarum solemnia festivitates ejus anni solemniores denuntiantur, poterit loco suo inter ipsos dies festos pronuntiari et promulgari, tam in Ecclesia metropolitana, quam in quibuscumque aliis Cathedralibus ei subjectis, et per duos, aut saltem unum mensem, ante dictam diem, schedula manu Notarii, seu Cancellarii subscripta, Ecclesiæ cathedralis valvis affigi sub hujusmodi, aut simili tenore : *Concilium provinciale*, seu *Synodus diœcesana N. per Reverendiss. Dominum D. N. Archiepiscopum*, vel *Episcopum N. indictum*, vel *indicta hoc anno*, etc. *mense*, etc. *die*, etc. *Deo adjuvante in metropolitana*, seu *cathedrali Ecclesia inchoabitur*.

COMMENTARIUS.

I. Egimus jam et de hoc ritu tomo III Commentariorum in Romanum Pontificale titulo I, in Commentario ad § I, num. XIV. Sed audiamus hic S. Carolum, qui de habendæ Synodi certo die constituendo, denuntiando et anniversario Calendario inscribendo, ad antiquum alludens ritum ita statuit in suo IV provinciali Concilio Mediolanensi : « Hic dies, » celebrandæ scilicet Synodi, « in singulos etiam annos, cathedrali « in Ecclesia de suggestu die Epiphaniorum, « vel Kalendis Januarii, ut alios solemnes dies « denuntiari consuetudinis est indictus Calen« dario etiam adscribatur, quod in singulos an« nos confici solet. » Est plane illud expressius, quod de eadem re statuit in sua IV diœcesana Synodo, Decreto XLV his verbis : « Certam illam « Synodi ineundæ, atque habendæ constitutam « diem in Calendarium anniversarium loco suo « referri, synodalemque diem notari decerni« mus; eamdemque diem Epiphaniæ Domini « ab Archidiacono in metropolitana Ecclesia « cum in Missæ sacro solemni populus frequens « est, post Evangelii recitationem de suggestu, « ut moris est, una cum Paschæ Resurrectionis « denuntiatione indici, significari et denuntiari « jubemus. »

II. Licet autem spectat hoc Decretum diœcesanæ indicendæ Synodi ritum, idipsum tamen servandum mandat de Synodo provinciali habenda, ubi idem sanctissimus Præsul ita statuit

in concilo IV provinciali : « Ut vero omnibus, et « singulis aliis, qui vel invitati, vel alio jure in- « teresse possunt, vel debent, quorumve inter- « est, notior plane sit, atque vulgatior ejus- « modi Synodi provincialis indictio; certam « illam Concilii inchoandi constitutam diem, ac « locum in Calendarium, quod eo tertio anno « editur, loco suo referri, conciliaremque diem « notari, tum in Octava Natalis diei Domini, qui « dies est Calendis Januarii, aut in Epiphania, « prout in Ecclesia sua moris est, ejusmodi so- « lemnes promulgationes fieri intra Missarum « solemnia populo frequenti, una cum Paschæ « Resurrectionis Domini, aliarumque solemnita- « tum denuntiatione, de more indici, signifi- « cari et denuntiari unusquisque Episcopus « mandet. » Similia ex aliis Conciliis Decreta afferri possent plurima, sed satis pro omnibus sunt, quæ attulimus ex Caroli Synodis; qui etiam in ipsa IV provinciali consentanee ad ritum nostri hujus § ita subjicit : « Jubeat etiam « Ecclesiæ suæ cathedralis valvis, aliisque locis, « quæ videbuntur, schedulam grandiusculis lit- « teris exaratam duobus mensibus ante consti- « tutam diem, adstante frequenti populo affigi, « hic verbis : *Concilium provinciale*, » etc. Addit mox quoque et illud, quod alias in eodem nostro § edicitur, subscribendam schedulam ipsam « manu Cancellarii, Notariive episcopalis « posito etiam sigillo consueto episcopali. »

§ IV.

Rursus tribus proximis diebus dominicis, ante dictam diem, conveniens erit, si tam in ipsa Ecclesia metropolitana per concionatorem, quam in singulis Parochialibus per Parochos iterum atque iterum denuntietur, populique fideles ad devotionem, orationes, jejunia, Sacramentum Pœnitentiæ, Sanctissimæ Eucharistiæ sumptionem, aliaque pia opera adhortentur; ut actio hujusmodi, Deo opitulante, dignum sortiatur exordium, felicemque et fructuosum progressum et exitum habeat.

COMMENTARIUS.

Præstat hic iterum audire, quod de ritu nostri hujus § statuit inter alias memorata superius IV provincialis Synodus Mediolanensis : « Conciliarem præterea hanc actionem singulis « tribus proximis ante diem constitutam domi- « nicis diebus per Parochos, et Concionatores « fidelibus denuntiari, eosdemque non modo « excitari ad frequentius orationis studium, ve- « rum etiam ad id inflammari, unusquisque Epi- « scopus curet, ut die dominico statam Concilii « diem proxime antecedente, vere pœnitentes, « et confessi sacram communionem sumant, « hoc præcipue precantes, ut quæ ad suam, et « ad aliorum, quorum curæ commissi sunt, « salutem pertinent, Dei auxiliante misericor- « dia, in Concilio sancta sollicitudine agantur. » Plura sane, quibus, et hic præsens, ac alii paragraphi hujus capitis illustrari possunt, jam nos fuse explicuimus III parte Romani Pontificalis in Commentario ad titulum v, qui inscribitur *Ordo ad Synodum*, et nostro I tomo Conciliorum in Prolegomenis, ubi inter alia extat caput XVI quod inscriptum est *Varia pietatis opera ad Conciliorum celebrationem indicta*, etc. Multa autem ibi ad rem curiosus lector inveniet.

§ V.

Illis vero, qui in ipso Concilio interfuturi sunt, moneantur, ut ea sedulo curent observari, quæ persancte præfatum Concilium Tridentinum in sessione secunda salubri Decreto statuit, nempe de modo vivendi, et aliis in Concilio servandis.

COMMENTARIUS.

Præter Concilium Tridentinum, cujus hic noster § meminit, de modo vivendi, et aliis in Concilio servandis, agunt non uno in loco Synodi Mediolanenses S Caroli, aliæque complures a religiosissimis Episcopis præsertim post Tridentinam Synodum habitæ, inter quas videri potest Beneventana x provincialis Synodus anni MDLXVII sub Jacobo III Cardinali Sabello Beneventi Archiepiscopo sessione I, tit. unico, ita inscripto : *De modo vivendi, et aliis in Synodo servandis.* Ceterum et illa videri possent, quæ jam notavimus nos laudato I tomo Conciliorum in Prolegomenis, cap. xx, quod est, *De modo vivendi in Conciliis, ac de iis, quæ in ipsis vitari debent.* Neque enim putamus hic actum repetere; satisque illud profecto censemus, si Decretum ipsum sacrosancti Concilii Tridentini servetur.

§ VI.

Cum autem prædicta Concilii dies appropinquaverit, ornabitur Ecclesia, ubi Synodus habenda est, festivo et solemni ritu, modo et forma in cap. XII lib. I, de ornatu Ecclesiæ, contenta.

§ VII.

Sedilia in ea disponentur; in provincialibus quidem capacia pro numero Episcoporum, Abbatum, aliorumque ecclesiastica dignitate fulgentium; item pro Canonicis, ac etiam pro laicis, si qui interfuturi sunt.

§ VIII.

Sedes Metropolitani collocabitur apud Altare, ut in indicato Pontificali habetur; et ante faciem ipsius, sedilia Episcoporum per gyrum; deinde conduplicatis sedilibus post Episcopos, ceteri proximiores, vel remotiores, pro graduum diversitate, ut mox dicetur.

COMMENTARIUS.

I. Appropinquante die, sive provincialis, sive diœcesanæ Synodi habendæ, ornandam esse Ecclesiam, ubi Synodus est celebranda, et quidem «festivo et solemni ritu, modo et forma in « cap. XII, lib. I, *De ornatu Ecclesiæ*, contenta, » expresse juxta antiquum morem, cujus nos alias tomo I in Prolegomenis ad œcumenicas Synodos meminimus, mandat noster § VI. Notat autem et illud Gavantus in sua Praxi Synodi diœcesana cap. IX, ornandam esse Ecclesiam ipsam « usque ad valvas inclusive. » Meminit et ejus ritus in suo IV provinciali Concilio Mediolanensi S. Carolus, mandans, ut « in Ecclesia, ubi Con« cilium celebrabitur, quæ etiam Ecclesia de « more ornetur, ipsis proximis ante Concilii ini« tium diebus Oratio quadraginta Horarum insti« tuatur, fiatque a Clero, et a populo frequen« tissimo pro optimo Concilii successu, » etc.

II. Quod sedilia spectat in Ecclesia, ubi Synodus celebrabitur, disponenda, cautum est ex nostro § VII disponi quidem debere sedilia ipsa « in Synodis provincialibus capacia pro « numero Episcoporum, Abbatum, aliorumque « ecclesiastica dignitate fulgentium; item pro « Canonicis, ac etiam pro laicis, si qui interfu« turi sunt. » Uti disponenda sint sedilia ipsa, perspicuum habetur in § VIII, ubi edicitur, sedem Metropolitani collocandam esse « apud

« Altare, et ante faciem ipsius sedilia Episco- « porum per gyrum, deinde conduplicatis sedi- « libus post Episcopos, sedere ceteros proxi- « miores, vel remotiores pro graduum diversi- « tate. » Plura sane quæ hic dici possent, jam fuse explicuimus tum nostro I tomo Conciliorum in Prolegomenis, tum III nostro tomo Romani Pontificalis tit. v. Ne itaque iterum actum agamus, curiosum lectorem ad citata loca remittimus.

§ IX.

In diœcesanis vero, quia non interveniunt Episcopi, disponentur Dignitates et Canonici Ecclesiæ cathedralis parati hinc inde a lateribus Episcopi, vel ante Episcopum, semicirculum facientes.

COMMENTARIUS.

I. Docet hic noster § uti sedilia Dignitatum, et Canonicorum Ecclesiæ cathedralis disponenda sint in Synodo diœcesana : « Hinc inde, » inquit, sedere ipsos debere paratos « a lateribus « Episcopi, vel ante Episcopum, semicirculum « facientes. » Notat autem Gavantus in sua Praxi diœcesanæ Synodi cap. ix, primum magis placere, et commodius esse ad functiones synodales. Quidquid sit, parata ex eodem Gavanto Episcopo sede alta tribus gradibus tapete contectis, præter nempe suppedaneum, juxta ritum alias explicatum, et hinc inde sedilibus pro Diaconis assistentibus, hinc inde quoque in quadrum sedilia longa pro Canonicis Ecclesiæ cathedralis præparabuntur, vestita panno viridi alta unico gradu a pavimento. Qualis autem debeatur locus in Synodo Canonicis Ecclesiarum collegiatarum, et an, et quo panno cooperiri debeant eorum sedilia, itemque an vocandi sint nomine canonicali, vel potius nomine eis imposito in Baptismate, addiscere licet ex Sacræ Rituum Congregationis Decreto in Spoletena juris sedendi in Synodo x Martii MDCCVIII, ubi ita edixit apud Ursayam tomo II, parte I, disceptatione xxix, in fine : « Canonicis Collegiatarum « S. Petri et S. Gregorii detur scamnum coo- « pertum aliquo panno, arbitrio Episcopi, et « habeant porstergale cum pradella : necnon vo- « centur titulo canonicali sigillatim. »

II. Extant et apud eumdem Ursayam tomo II, parte II, disceptatione ix, alia ejusdem Sacræ Rituum Congregationis Decreta de eodem argumento, juris scilicet sedendi in Synodo, ob celebrem controversiam inter Canonicos S. Gaudentii Novariæ, et Canonicos Ecclesiæ cathedralis agitatam die viii Martii MDCC. Sic enim ipsa Congregatio ad varia Dubia, quæ hic referre operæ pretium censemus, respondit : Sunt autem hujusmodi :

Dubium I. *An in proxima habenda Synodo diœcesana Capitulum, et Clerus Ecclesiæ cathedralis sedere debeant intra Presbyterium hinc inde a lateribus Episcopi, vel extra Presbyterium ante Episcopum, in forma semicirculi?* ℟. Ad mentem, et mens est, quod in casu, de quo agitur, fiat extra Presbyterium, et quoad secundam partem, circa semicirculum arbitrio Episcopi.

Dubium II. *Quatenus sedere debeant intra Presbyterium hinc inde a lateribus Episcopi, an ibidem sedere debeant etiam Canonici Collegiatæ S. Gaudentii post terga Canonicorum Cathedralis.* ℟. Provisum in primo.

Dubium III. *Quatenus iidem Cononici Ecclesiæ cathedralis sedere debeant extra Presbyterium ante Episcopum in forma semicirculi, an intelligi debeant de semicirculo perfecto et rigoroso, an vero satisfactum censeatur dispositioni Cæremonialis Episcoporum lib. I, cap. ultimo, si dicti Canonici occupent faciem anteriorem ex utraque parte.* ℟. Satisfieri, si Canonici Cathedralis occupent faciem ex utraque parte anteriorem.

Dubium IV. *An eodem casu, quo Canonici Ecclesiæ cathedralis sedere debeant extra Presbyterium, Canonici Collegiatæ S. Gaudentii sedere debeant post terga Canonicorum Cathedralis ex utraque parte, vel tantum ex una?* ℟. Debere in una tantum parte a dexteris.

Dubium V. *An scamna, sive sedilia Canoni-*

corum Ecclesiæ cathedralis debeant esse elevata a pavimento per unum gradum, et quatenus affirmative? ℟. Affirmative.

Dubium VI. *An hujusmodi scamna debeantur Canonicis Collegiatæ S. Gaudentii?* ℟. Negative.

Dubium VII. *An hujusmodi scamna debeantur Canonicis Collegiatæ S. Gaudentii?* ℟. Negative.

Dubium VIII. *An eumdem ornatum cum eodem, seu alio colore habere debeant sedilia pro Canonicis S. Gaudentii?* ℟. Cooperiantur eodem colore viridi.

Dubium IX. *An Collegiatis urbanis assignari possit locus intra Presbyterium, quatenus idem non sit capax aliarum Collegiatarum insignium diœcesis?* ℟. Provisum in primo.

Dubium X. *An eisdem Collegiatis insignibus diœcesis debeantur omnes prærogativæ, quibus in Synodo gaudere possit Collegiata S. Gaudentii, excepta sola præcedentia?* ℟. Servetur solitum.

§ X.

Pridie ejus diei, qua Synodus inchoanda erit, debent campanæ Ecclesiæ cathedralis, aliarumque Ecclesiarum in eadem civitate existentium, solemni ritu pulsari a primis Vesperis per totam diem, et ipsa die sequenti, quousque Archiepiscopus, vel Episcopus ingressus fuerit Ecclesiam.

§ XI.

Ipsa die inchoationis Concilii, summo mane, congregatis Episcopis, et aliis qui Concilio interesse debent, in domo ipsius Archiepiscopi, vel alio convenienti loco, Episcopi capiant sacra paramenta, hoc est, supra rocchettum, amictum, pluvialia et mitras auriphrygiatas uniformes; Archiepiscopus vero Concilio præsidens, indutus erit amictu, alba, cingulo, stola et mitra pretiosa; Abbates benedicti pariter cum pluvialibus et mitris simplicibus : Dignitates et Canonici pluvialibus, planetis et dalmaticis, pro qualitate Ordinis eorumdem, ut dictum fuit cap. xv, lib. I, § vi. Paramenta omnia erunt coloris rubri.

COMMENTARIUS.

I. Inter alios ritus in Synodi celebratione servandos recenset in sua provinciali Synodo Mediolanensi II S. Carolus solemnem campanarum pulsationem, et quidem « pridie illius diei, quo « futura est Synodus, et in omni Ecclesia civita« tis, » sed tamen « sub primam horam noctis, » ad significandum scilicet, quod postero die inchoanda est Synodus. Verum attendenda est regula nostri § x, ex cujus præscripto, « pridie « ejus diei, qua Synodus inchoanda erit, debent « campanæ Ecclesiæ cathedralis, aliarumque « Ecclesiarum in eadem civitate existentium, » ubi scilicet Synodus celebrabitur, « solemni ritu « pulsari a primis Vesperis per totam diem, et « ipsa die sequenti, quousque Archiepiscopus, « vel Episcopus ingressus fuerit Ecclesiam. » Sane ex laudata Mediolanensi Synodo cautum est, « postridie, quæ stata Synodi dies est, sum« mo mane, et ceteris deinceps synodalibus die« bus in cathedrali Ecclesia certis campanæ « ictibus ad Synodum Clerus convocetur. »

II. Ipsa autem die inchoationis Concilii summo mane, ait noster § xi, congregatis Episcopis et aliis, qui Concilio interesse debent, in domo ipsius Archiepiscopi, si Concilium scilicet provinciale agatur, vel alio convenienti loco, Episcopi capient sacra paramenta, hoc est, supra rocchettum, amictum, pluvialia, et mitras auriphrygiatas uniformes : Archiepiscopus vero Concilio præsidens, indutus erit amictu, alba,

cingulo, stola, et mitra pretiosa; Abbates benedicti, pariter cum pluvialibus, et mitris simplicibus : Dignitates, et Canonici, pluvialibus, planetis, et dalmaticis pro qualitate Ordinis eorumdem, ut dictum fuit supra cap. xv, lib. I, § vi. Plura de vestibus, quibus olim Patres interessent Synodis, jam nos explicuimus nostro I tomo Conciliorum in Prolegomenis cap. xix. Ex præscripto nostri § « paramenta omnia erunt « coloris rubri, » quia scilicet color hujusmodi conveniens est Missæ de Spiritu sancto, quæ ex antiquo ritu, et variorum Conciliorum præscripto in Actione synodali celebrari solet.

[Soli Archiepiscopo competit assistentia duorum Canonicorum vel Dignitatum. Utrum autem Episcopi debeant sibi ipsis mitras imponere aut deponere, sicut generaliter faciunt qui mitras gestant coram Superiore, quales sunt Cardinales coram Papa et Canonici privilegium habentes coram Episcopo, vel utrum possint uti opera alicujus Capellani, videant doctiores. De Abbatibus autem non est ambigendi locus, nec illis ullo modo permitti potest assistentia Capellani quæ Canonicis mitratis præcedentiam supra Abbates habentibus omnino denegatur. Solus etiam Archiepiscopus uti potest baculo pastorali.]

§ XII.

Ibunt autem omnes supplicantes, psallentesque processionali modo, prout in processionibus, quæ Litaniæ appellantur, ut suo loco dicitur, campanis et organo in Ecclesia continuo pulsatis ac resonantibus.

[Episcopi procedunt bini et bini; solus autem Archiepiscopus medius inter duos Canonicos vel Dignitates oras pluvialis elevantes.]

§ XIII.

Quibus omnibus Ecclesiam ingressis et ostensis, si ostendendæ erunt, reliquiis, cantabitur Missa de Spiritu sancto solemniter per Archiepiscopum, qui in ea utetur pallio, cum cæremoniis in cap. viii lib. II explicatis : vel eo impedito, ab antiquiore ejusdem provinciæ Episcopo; et si festum erit duplex, vel dominica, sine commemoratione illorum, et sine Evangelio dominicæ in fine.

COMMENTARIUS.

I. Teste Gavanto in Praxi diœcesanæ Synodi, parte I, cap. xiv, duplex processio fieri solet; altera scilicet pro initio Synodi, de qua agit § hic noster xii, altera pro fine ejusdem, prout in Actis Ecclesiæ Mediolanensis habetur. Quantum ad primam processionem tradit Gavantus loco citato, varium quidem esse ordinem, qui scilicet aliqui antequam Missa celebratur, aliqui vero post Missam processionem ipsam facere solent. Verum servanda est regula nostri Cæremonialis, ex cujus præscripto processio Missæ præmittenda est, eumque ritum probavit Synodus iv provincialis Mediolanensis, ita inquiens : « In prima sessione, supplicandi causa pro re « gravi quæ geritur, processio solemnis fiat, « convocato universo Clero sæculari et regulari; « post processionem Missæ Sacrificium..... so- « lemniter celebretur. »

II. Ritum utriusque processionis adamussim servavit Benedictus XIII, ubi celebre Lateranense Concilium suum celebravit anno Jubilei MDCCXXV ejusque ritus mentionem facit in ipsius Pontificis Vita Alexander Borgia Archiepiscopus Firmanus num. xxxix, ubi sic inter alia de laudato Concilio inquit : « Initium operi « dedit in patriarchali Lateranensi Basilica, « nam post solemnem cum Cardinalibus, et « Synodi Patribus supplicationem, verba fecit « ad universum conventum, omnes vehementer « hortatus, ut sepositis domesticis curis, et quæ

« carnem et sanguinem sapiunt, Dei gloriæ et « Ecclesiæ utilitati vacarent. » Tum paulo post ita quoque subjicit : « Postremæ sessioni addita « fuit solemnis supplicatio ad Templum S. Cru- « cis in Hierusalem die xxix Maii, quæ Bene- « dicto XIII electionis suæ anniversaria erat. » Ubi nota et alium ritum servari in Conciliis solitum, habendæ scilicet Concionis initio Synodi, et quidem per Episcopum, uti habetur in Actis Ecclesiæ Mediolanensis. Sed illud tamen notatu dignum est, quod cum alii Antistites in habendis hujusmodi Concionibus, ut plurimum aliorum opera utantur, Benedictus contra ipsemet « verba fecit ad universum conversum. »

III. Hisce jam non frustra notatis, enarrandus nunc ritus est ille, cujus meminit § noster xiii, ostensionis scilicet sacrarum reliquiarum initio Synodi, postquam nempe processioni intervenientes ingressi sunt Ecclesiam : « Qui- « bus omnibus Ecclesiam ingressis et ostensis, « si ostendendæ erunt, reliquiis, cantabitur « Missa, » etc. Hunc ritum servatum quoque fuisse in memorato Concilio Lateranensi Benedicti XIII in quo facta fuit sacrarum reliquiarum ostensio sessione i habita xii Kal. Maias, scimus nos qui tunc Romæ degebamus, testaturque clarissimus scriptor Petrus Morettus in supplemento Dissertationi *De ritu ostensionis sacrarum reliquiarum*, quod legitur in calce disceptationis epistolaris *De habitu variandi chorale indumentum in solemnitate paschali*, pag. vii, ubi etiam scite docet, non omitti eum ritum occasione generalium Conciliorum; nam Paris de Crassis, ut refert Raynaldus in Continuatione Annalium Baronii ad annum MDXII, ratione muneris sui Cæremoniarii, Congregationi præsynodali varia proposuit prius definienda, quam Concilium Lateranense inchoaretur sub Julio II. Quæsivit num. xxviii, an prima conciliari sessione ostendenda forent capita Apostolorum, accepitque responsum, quod ita notavit in Mss. Diariis : « Super xxviii, placuit « Pontifici, Senatui, et Patribus Conciliabulum « ingressis Apostolorum capita more solito de- « monstrentur. » Conciliabulum ex laudati Paridis stylo idem est, ac locus Concilii, ut idem Morettus notat. Ceterum ritum esse antiquissimum, ut Sanctorum reliquiæ ad Synodos etiam particulares deferrentur, jam nos late ostendimus tomo I Conciliorum in Prolegomenis cap. xx.

IV. Ostensis, si ostendendæ erunt, reliquiis, ex ejusdem nostri § xiii præscripto, et quidem juxta ritum in celebratione Synodorum servari solitum, « cantabitur Missa de Spiritu sancto so- « lemniter per Archiepiscopum, qui in ea utetur « pallio cum cæremoniis in capite viii libri II « explicatis, vel eo impedito, ab antiquiore ejus- « dem provinciæ Episcopo ; » si scilicet Concilium provinciale agatur, de quo loquens S. Carolus consentanee ad nostrum § in iv sua provinciali Synodo ita statuit : « Post processionem, « Missæ sacrificium, ut a Metropolitano solet, eo « impedito, ab antiquiori provinciæ Coepiscopo « solemniter celebretur ; et sermo item latine « habeatur de re conciliaribus actionibus, disci- « plinæque ecclesiasticæ cultui accommodata. » Addit mox etiam, hoc et Missæ et sermonis officium sequentibus aliis sessionibus præstandum ab alio provinciæ Episcopo, qui a Metropolitano delectus et invitatus id munus susceperit.

V. Celebrandam Missam solemnem de Spiritu sancto in celebratione Synodi, antiqua Synodorum Acta nos docent. Ex Rubrica nostri § si die, quo celebrabitur Synodus, « festum du- « plex » occurrat, « vel dominica, sine comme- « moratione illorum, et sine Evangelio domi- « nicæ in fine, » dicenda est quoque solemnis Missa de Spiritu sancto. Rursus ait Rubrica § xvii decens esse, ut durante Concilio, « singu- « lis quintis feriis in Ecclesia cathedrali cante- « tur Missa solemnis de Spiritu sancto, ut in « Concilio Tridentino eadem sessione ii sanci- « tum fuit. » S. Carolus in Concilio provinciali v de diœcesanis Synodis loquens, jussit etiam, ut ante statam Synodi diem per mensem, quinta quaque feria in Missæ sacrificio, si Quadragesima est, Oratio de Spiritu sancto dicatur, alio autem tempore de eodem Missa celebretur.

§ XIV.

Qua finita, non tamen data benedictione, quæ datur in fine sessionis semper, Archiepiscopus, depositis paramentis Missæ propriis, usque ad tunicellam inclu-

sive, et accepto pluviali, genuflexus ante Altare super genuflexorio ibi parato, omnibus aliis etiam genuflectentibus, incipiet Antiphonam *Exaudi, Domine*, etc. deinde successive fiet, prout in Pontificali Romano.

COMMENTARIUS.

Missa finita, non tamen data benedictione, quia scilicet, ut ait hic noster § in hujusmodi functione, « datur in fide sessionis semper, Ar« chiepiscopus, » si scilicet Concilium provinciale agatur, vel si diœcesanum, Episcopus, « depositis paramentis Missæ propriis usque ad « tunicellam inclusive, et accepto pluviali, ge« nuflexus ante Altare, super genuflexorio ibi « parato, omnibus aliis etiam genuflectentibus, « incipiet Antiphonam *Exaudi, Domine*, etc. « deinde successive fiet, prout in Pontificali « Romano, » nempe parte tertia, in eo titulo qui inscribitur *Ordo ad Synodum*, in quem nos tomo nostro tertio Commentariorum in ipsum Romanum Pontificale plura notavimus, viderique a curioso lectore, quæ de eadem re scripsimus nostro primo tomo Conciliorum in Prolegomenis, capite vigesimo octavo, ubi antiquam formam habendorum Conciliorum notavimus.

§ XV.

In sessione vero, et ordine proferendi vota, observatum est, ut Episcopi præcedant juxta ordinem eorum promotionis, nullo habito respectu ad dignitatem, vel præeminentiam Ecclesiarum. Dignitates et Canonici cathedralis Ecclesiæ, cum capitulariter procedunt, aut sunt, præferuntur ceteris onnibus : alias Abbates titulares et habentes usum mitræ præcedunt, et post eos Commendatarii, deinde Dignitates, mox Procuratores Capitulorum Ecclesiarum cathedralium, deinde ceteri pro cujusque dignitate et gradu, ut cap. XXIII, § XXIV, de ordine thurificandi colligere licet.

COMMENTARIUS.

Sicut et de aliis multis ritibus in Conciliorum celebratione servari solitis, ita et de ordine sedendi, ac subscribendi, et consequenter vota proferendi fuse jam disseruimus nostro I tomo Conciliorum in Prolegomenis, et alibi non uno in loco. Illud enim vel in pervetustis Synodis observatum, quod inter alia edocet hic noster § nempe, « ut Episcopi præcedant juxta « ordinem eorum promotionis, nullo habito re« spectu ad dignitatem, vel præeminentiam Ec« clesiarum. » Spectant hæc quidem tum œcumenicas, cum provinciales Synodos; nam quod ad diœcesanas attinet, quidquid alii sentiant, tenenda est regula ejusdem nostri hujus § ubi expresse edicitur, ut Dignitates, et Canonici cathedralis Ecclesiæ, cum capitulariter procedunt, aut sunt, præferantur ceteris omnibus; alias vero Abbates titulares, et habentes usum mitræ præcedant, et post eos Commendatarii, deinde Dignitates, mox Procuratores Capitulorum Ecclesiarum cathedralium, deinde ceteri pro cujusque dignitate et gradu, ut cap. XXIII, § XXIX, libro I, de ordine thurificandi colligere licet.

[In Concilio autem quod in aliqua civitate provinciæ celebraretur, nulla Episcopo proprio loci præcedentia convenit. Tunc enim honorificentiæ Ordinario debitæ ad Archiepiscopum, et infra Archiepiscopum ad Episcopos provinciales collegialiter sumptos pertinent. Ideo cautum fuit § I cap. III hujus libri ut in Synodo provinciali tam Metropolitanus quam Episcopi provinciales mozzetta supra rocchettum discoopertum in Congregationibus conciliaribus uterentur.]

§ XVI.

Eadem omnia fere observantur, quoties in Concilio habetur sessio, non tamen necessaria est solemnis supplicatio, nisi prima vice, et si ultra tres sessiones fiant, repetentur eadem Evangelia, quæ in Pontificali posita sunt.

§ XVII.

Durante autem Concilio, decens est, ut singulis quintis feriis in Ecclesia cathedrali cantetur Missa solemnis de Spiritu sancto, ut in Concilio Tridentino eadem sessione secunda sancitum fuit.

§ XVIII.

Officiales quoque, et Ministri necessarii deputandi sunt in hujusmodi Conciliis, veluti Notarii, Ostiarii, Magistri cæremoniarum, et alii, ut habetur in Concilio Toletano quarto, canone quarto.

COMMENTARIUS.

I. Quando agenda est solemnis supplicatio in Synodo, jam supra dictum fuit; prima vice ipsam esse habendam edicit noster § XVI, ubi etiam notatur, quod « si ultra tres sessiones « fiant, repetentur eadem Evangelia, quæ in « Pontificali posita sunt, » nempe parte III, tit. v, qui inscribitur *Ordo ad Synodum*, ubi nos plura et de eo ritu diximus, qui spectat solemnem plurium Evangeliorum recitationem in celebratione Conciliorum. Quantum vero ad Missam de Spiritu sancto cantandam durante Concilio singulis quintis feriis in Ecclesia cathedrali juxta sanctionem sacri Concilii Tridentini sessione secunda, nonnulla etiam dicta superius sunt.

II. Tandem morem fuisse antiquum, ut præter Patres, qui causas in Conciliis definirent, et canones constituerent, Officiales quoque, et Ministri necessarii in Synodis ipsis deputarentur, vel uti Notarii, Ostiarii, Magistri cæremoniarum, et alii, docent nos passim Synodorum Acta, ac præsertim canon IV Concilii IV Toletani, in § nostro XVIII laudatus. Scripsimus et nos de ipsis Ministris nostro I tomo Conciliorum in Prolegomenis; sed vide Gavantum in sua Praxi diœcesanæ Synodi, ubi et varios recenset Ministros, atque Officiales, et singula eorum munia enarrat.

§ XIX.

In fine Concilii provincialis post ejus approbationem, dicto per Diaconum *Recedamus in pace*, et factis acclamationibus, omnes Episcopi surgentes, accedunt ad osculum pacis a Metropolitano accipiendum, quod deinceps inter se dant et accipiunt, ut charitatem conjunctionemque animorum ostendant : quod in dicto Concilio Toletano quarto similiter statutum legitur.

§ XX.

In Synodis autem diœcesanis magis deceret, ut acclamationes et oscula pacis omitterentur.

COMMENTARIUS.

Jam et de eo quoque argumento, nempe, « De prisco acclamationum ritu, quæ fieri in » Synodis consueverunt, » egimus fuse tomo I Conciliorum in Prolegomenis, cap. XXXI. Variæ hujusmodi formulæ acclamationum licet legantur non modo in generalibus et provincialibus Conciliis, verum etiam in diœcesanis, ait tamen Rubrica nostri § XX, quod « in Synodis diœcesa- « nis magis deceret, ut acclamationes, et oscula « pacis omitterentur. » Quidquid sit, agens S. Carolus in suo Concilio V provinciali de Synodo diœcesana, inter alia mandat, ut habita in fine Synodi solemni ab universo Clero processione, « tum postea acclamationes sancte fiant « ex formula ab Episcopo præscripta. » Acclamationibus factis ex præscripto laudato Concilii V provincialis S. Caroli, omnes Sacerdotes, et Clerici surgentes, cum reverentia osculum pacis ab Episcopo accipiant, et sibi invicem dent cum timore et amore Dei. Si vero Cleri, qui convenerit, numerus is est, ut longius hic osculi ritus ducatur, ea ratio ineatur, ut Præpositi et Archipresbyteri solum ab Episcopo illud accipiant, qui deinceps suo quique Clero dent, isque inter se mutuo item. Quod vero sancti osculi significatione ostendunt, id re ipsa præstent, ut conjunctissimis animis, concordique voluntate et pacis, atque charitatis studio, quæcumque lecta, sancitave sunt, sollicite exequentur.

[Non placuit quidquam hic adnotare, cum SS. DD. Benedictus XIV in suo aureo opere *De Synodo diœcesana*, omnibus numeris absoluto, mira doctrina præsentem materiam illustraverit. Illud adeat lector, nocturnaque diurnaque versat manu.]

FINIS LIBRI PRIMI.

